



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>



ANDOVER-HARVARD THEOLOGICAL LIBRARY
 MDCCCXX
 CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS



EPIPHANII
EPISCOPI CONSTANTIAE
OPERA.

EDIDIT

G. DINDORFIUS.

VOL. IV. PARS I.

DE MENSURIS ET PONDERIBUS. DE GEMMIS.

LIPSIÆ,
T. O. WEIGEL.
MDCCLXII.



603.5

E30

D

V.4-5

PRAEFATIO.

Liber de mensuris et ponderibus in I (i. e. codice Ienensi, de quo dixi in Praefatione voluminis primi) post Ancoratum sequitur sine ullo novi libri indicio: nam quod in margine fol. 161a legitur *τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν* pariterque in fine (fol. 168a medio) *Ἐπιφανίου περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν τέλος*, ab manu recentiore adscriptum est. Videntur igitur fuisse qui hunc librum et Ancoratum pro uno haberent: unde explicanda videri potest δέ particula primis libri verbis interposita εἴ τις δὲ θελει, quae ratione caret, si hoc novi libri initium est. Manifestum tamen est perversam hanc opinionem esse, non solum propter argumenti diversitatem, sed etiam propter temporum rationem. Nam librum *περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν* Epiphanius longo post Ancoratum et Panarium tempore scripsit: de quo dixi vol. 1. p. 371. Non dubitandum igitur quin εἴ τις ἐθέλει scribendum sit ex codice Vaticano 1196. recentissimo (seculi sexti decimi) fol. 26a. Ad codices quod attinet nullum dum investigare potui qui aut antiquior aut melior sit quam Ienensis, plures vero vidi qui tenuia tantum vel excerpta vel fragmenta continent: ex quo genere sunt praeter Vaticanos quosdam Parisini 2665. et 2720., uterque seculi quinti decimi, quorum in priora duodecim formae octavae minoris paginae, in altero quattuor et dimidia formae quartae maioris huic opusculo datae sunt. Ex libris multo antiquioribus ducta sunt excerpta de septuaginta interpretibus, quae ex duobus codicibus ab Montefalconio edita

huic Praefationi inserui p. VIII—XII. et quae in codice Veneto Marciano seculi undecimi leguntur de operibus dei excerpta ex hoc libro p. 27, 16. — 28, 28. quae infra asseram in annotatione ad p. 27, 16. Sed multo maioris momenti est antiqua huius libri versio Syriaca, quae in duobus servata est codicibus membranaceis seculi altero septimi, altero noni, nuper in Museum Britannicum illatis, quorum notitiam Paulo de Lagarde debemus, cuius verba infra posui,*) ex quibus intelligitur Graecum libri textum vitiiis plurimis laborare et in altera opusculi parte ab epitomatore ignoto in compendii formam esse redactum. Quamobrem ego in annotationibus meis nunc ea tantum attingam, de quibus etiam sine interpretatione Syriaca iudicari potest, de reliquis omnibus tacebo donec interpretationem Syriacam ediderit Lagardius: ex qua quot vitia corrigi vel lacunae

*) In Leutschii Philologo vol. 18. p. 352. 353. "Unter den durch H. Tattam aus Aegypten nach London gekommenen Syrischen Handschriften finden sich zwei, welche eine Uebersetzung des Epiphianischen Buches *περί μέτρων και σταθμών* enthalten. — Musei Britannici Add. 17148., 78 Blatt stark, von denen 71. und 72. von andrer Hand als die übrigen. Die Unterschrift ist nicht vollständig erhalten; nach ihr wurde die Abschrift am 29. . . . des Jahres 96. (der Einer fehlt) des Alexandros unter dem Abte Leont. . . . beendet, also vor der Mitte des VII. Jahrhunderts nach Christus. Zuerst stehn des Theodotus von Ancyra drei Bücher „gegen das von Nestorius schlecht über die Oekonomie unseres Heilandes Gesagte“, die zu Anfang unvollständig sind. Es folgt 47a bis 73b des Epiphianus Buch „über die Maasse und Gewichte, welche in den göttlichen Schriften (vorkommen)“.

Ebenda 14620, ein Miscellancodex, wohl aus dem IX. Jahrhundert: hier ist der Titel des Buches länger.

In beiden Handschriften geht dem Texte des Werks eine Erzählung über die Entstehung der Schrift und ein Kapitelverzeichniss voraus. Epiphianus soll auf Bitte eines persischen Priesters Bardaiwan (Vocale schreiben die Handschriften nicht) das Buch in Konstantinopel verfasst haben, wohin er von Valentinus (d. h. Valentinianus II.), Theodosius, Arcadius und Honorius in kirchlichen Angelegenheiten berufen worden war.

Aus der syrischen Uebersetzung ergibt sich zunächst, dass unsre griechischen Handschriften und Ausgaben in der zweiten Hälfte des Buches nur eine jämmerliche Verkürzung des ursprünglich weit umfanglicheren Werkes bieten. Ich behalte mir vor diese syrische Uebersetzung ganz herauszugeben, zu übersetzen und für die Kritik des griechischen Textes zu benutzen: für jetzt nur eine Auswahl von Verbesserungen, welche sie für den ersten Theil an die Hand giebt."

expleri possint exemplis ex priore libri parte sumtis ostendit, quae suis locis memorabo.

3, 7. *δέκα*] Sed quae sequuntur novem tantum sunt.

8. *θεωρίας*] Hoc rectius omisisset aut *μέρη* posuisset. Nam *θεωρίαι* ipsae sunt inter partes decem. 9. *όλογραφμοὺς* scripsi pro *όλογραφμοὺς*, quae frequens in codicibus huius vocabuli scriptura est. 13. Signum *περὶ τῆς καινῆς διαθήκης* Petavius ex cod. Paris. hoc attulit V. Aliae horum signorum formae in codicibus Syriacis sunt.

4, 2. *θεοδοτίωνι*] *θεοδοτίωνι* B hic et infra constanter IB. Correxisset ubique P. 3. *ἑρμηνέυσαν*] *ἑρμηνέυσαν* IB. In augmento huius verbi vel addendo vel omittendo parum sibi constant IB, ab initio: infra vero constanter augmentum praebent. 5. *σαλωέμ σαμιαθσανᾶ*] In versione Syriaca *σαλωέμ οὐαθσαμιαθσανᾶ*, recte, nisi quod *σαλωέμ* scribendum, ut monet Lagardius. Locus est Genes. 5, 5.

9. 19. 24. 26. *ἐναζοσ*— scripsi pro *ἐνναζοσ*— 11. 25. *ἑρμῆν*— B] *ἑρμῆν*— I 21. *τρανότητα* B] *τρανόματα* I 25. *ἐπιπολῆς* Pet.] *ἐπιστολῆς* IB 28. *δευτερολογίας* Scaliger et Pet.] *δευτερογίας* IB 31. *ἔλλιπῶς*] *ἔλλιπές* Pet. 32. *τοῖς* I] *τοῖς* B.

5, 5. *ἐκδεδοκότων* P] *ἐκδεδοκότων* IB 6. *μὲν* I scriptura hic quoque evanida: unde *τῶ* positum in B. 9. *παραιέτης* P] *παρεΐτη* IB 10. *Σαμιαθείαις* P] *σαμιαθείαις* IB 13. *ἀπιστεροσημένοις*] Scribendum *ἀπιστεροσημένοις* cum Lagardio. 23. *δείξῃ* Pet. pro *δόξῃ*. 25. Addidi *τῆς*, servato *ἑρμηνείας*, quod in *ἑρμηνέων* mutari volebat Pet. ὡσπερ addidit Pet. 32. *Ἀιτικὴν* P pro *αἰτικὴν*.

6, 6. *σαφήνειαν* P] *σαφήνιαν* IB 7. *ἡμῶν καὶ ἐμῶν*] *ἡμῶν οὐκ ἐμῶν* ex versione Syr. Lagardius.

9. *ὅπου* IB] *ὅτου* B 13. *γεγεννημένον* IB] *γεγεννημένον* B 17. *ἀφ' ἑωθεν*] *ἀπὸ φέωθεν* IB, duplici scriptura confusa, *ἀπὸ ἑωθεν* et, quod est in cod. Paris. et Epitome, *ἀφ' ἑωθεν*. Eadem fere corruptela in Panario vol. 3. p. 357, 23. *ἀπέωθεν*, ubi *ἀφ' ἑωθεν* restitui. Similiter *ἀπὸ προΐωθεν* infra lin. 30. ubi *ἀπὸ προΐ* Epitome. *τὸ ἐσπέρας*] *τὸ* aut delendum aut *τῆς* mutandum. 19. Alterum *τοῦ* habet I, om. B

21. *συνδνάσαι* Scaliger] *συνδιάσαι* I, *συνδοιάσαι* B 24.

διπλοῦς P] διπλούς IB 26. ὑπηρετεῖν] ὑπηρετῶν B, non intellecto compendio quod est in I. 24. οὐδέ scripsi pro οὔτε.

7, 6. "Es giebt 22 Bücher des alten Testaments nach der Zahl der Buchstaben des hebräischen Alphabets. Aber fünf Buchstaben $\aleph \beth \gamma \delta \zeta$ haben eine doppelte Form, danach sind auch fünf Bücher doppelt da. In der Aufzählung dieser doppelt vorhandenen fehlt in unsern Ausgaben ein Paar: aus dem Syrer ist zu ergänzen: *συνάπτεται ἡ πρώτη τοῦ Ἑσδρα τῆ δευτέρῳ, καὶ λέγεται μία βίβλος.* Die Reihenfolge ist bei ihm die folgende: Richter und Ruth, erstes und zweites und dann wieder drittes und viertes Buch der Könige, erstes und zweites der Paralipomenen, erstes und zweites des Esdras." LAGARDE.

8. μέμ I] μὲν B τὸ νοῦν] τὸ. νῦν I ζάδε] In I obscuratum: unde \tilde{a} B, ἀλέφ Pet. 17. οὖν I] γοῦν B τέτταρσι I] τέταρσι B 21. καὶ ἡ νομοθεσία] Recte ἡ καὶ νομοθεσία Lagardius. γάρ] Fort. μέν. 32. Ἑσθῆρ Scaliger] ἐσθῆς I, ἐσθῆς B.

8, 3. Σειράχ] σιράχ IB 5. Post ἔγραψε non punctum, sed comma erat ponendum. Monuit Lagardius praeunte interprete Syriaco. 7. οὐδέ] δὲ IB. Negationem desiderari vidit Pet. ἀρῶν τουτέστιν Scaliger et Pet.] ἀαρῶν — τοῦ τε IB 16. ἐνάτου] ἐννάτου IB.

9, 2. κελύουσαι] Corrupta dictio. PET. κυκλοῦσαι Lagardius. 6. ἰσότυπα] ἰσοίτυπα B ὦν addidit Pet.

9. οὐχ addidit Pet. 9. 12. 13. ἡνρ —] εὔρ — IB

11: ἐρήμω] Scribe ἐρμηναία cum Lagardio. 12. ὁμοφώνησαν] ὁμοφώνησαν IB

19. διὰ μακροῦ] Aut οὐ διὰ μακροῦ aut διὰ μικροῦ cum Pet. scribendum. βραχυτάτου λόγου dixit lin. 30.

22. καριθὶ ἰσμαῆλ ἱεββιτὰ ἀκώλ] Scribe καριθί· σιὰ ἡλι, ἱεββιτὰ ἀκώλ. LAGARD. 23. 27.

πρὸς σὲ] πρὸς σε B 24. 28. πρόσχες] Accuratio scriptura πρόσσεχες est. 26. ἐχῶλαντον] Immo ἀχῶλαντον, ut Scaliger. Quod voluit Pet. cuius in edit. excusum ἀχῶλτον.

Quo typhothetae errore deceptus Pet. in marg. annotavit γρ.

ἐχῶλαντον, quod non solum in cod. Paris. legitur, unde sumsit Pet., sed etiam in IB. 33. φράσιν P] φραῖσιν IB. Fort. χοῖσιν.

10, 16. παρέπεσε] Fort. παρέπαισε. 22. κειμένη —

ἀναγερομένη Pet.] κειμένους — ἀναγερομένους IB
 25. γεννητικοῦ B] γενητικοῦ I 33. ἠρῆσθαι — ὠνομά-
 σθαι] εὐρᾶσθαι — ὄνομάσθαι IB.

11, 2. τομῶν P] τόμων IB εἶτον B] εἶτ' οὖν I

3. Addidi δύο. διαιρέσεων Scaliger et Pet.] αἰρέσεων IB
 διὰ τὰς Pet.] διαστάς IB 4. ἀπλῶς] ἀπλᾶς cod. Paris.
 PET. 5. ἀποτελοῦντος δέ, ὃ ἐστι —] Scribe ἀποτελοῦν-
 τος, μοτοῦ δέ, ὃ ἐστι — In margine interpretationis Syriacae
 scriptum ΜΩΤΟΝ. LAGARD. 12. παρὰ οὔσαν IB cor-
 rupte] παροῦσαν P. Participium aliquod cum οὔσαν coniun-
 ctum oppositumque proximo προστεθειμένην requisi recte mo-

net Lagardius. 13. ^ὀπροτεθειμένην (i. e. προστεθειμένην) I]
 προτεταγμένην B. “περιτεθειμένην cod. Paris.” PET.

14. γνοίης Scaliger pro γνούς. 16. τὰ συναμφοτέρα] τὰ
 delet Scaliger. καὶ om. B 17. τούτου Pet. pro τοῦτο.

24. οὐδέ] οὔτε IB 25. δέ Osannus pro τε. 26. παρὰ
 P] παρᾶ I, πατέρα B, quod cum γρ. in marg. posuit Pet.,
 locum corruptum esse monens. παρὰ ταῦτα ex Syr. Lagar-
 dius. 28. οὕτως] ἀρχούτως Lagardius. 29. λιμίσκου
 B] μνίσκου I.

12, 2. ταύτην ἔχει I] ἔχει ταύτην B 5. ἐστὶν Osan-
 nus] ἐτι IB 8. δεῖ δὲ καὶ ἡμῶς καὶ αὐτῶν τῶν ἐρρη-
 μίων] Scribe δεῖ δὲ ἡμῶς καὶ αὐτῶν τῶν ἐρρημευτιῶν.
 LAGARD. 13. Quae de septuaginta interpretibus dixit Epi-
 phanius comparanda cum opusculo ex duobus codicibus edito
 ab Montefalconio in Prolegomenis ad Origenis Hexapla p. 77.
 hoc praemisso Monito “Opusculum sequens est Epiphaniī de
 LXX Interpretibus, καὶ τῶν παρερρημευσάντων, quod ad lit-
 teram significat, de iis, qui perperam interpretati sunt, sive,
 de iis, qui interpretando Scripturam adulterarunt. Estque Epi-
 tome eorum quae Epiphanius libro De ponderibus et mensuris
 de variis interpretibus narrat; ac non semel a narratione
 illa fusiore differt. Utrum autem ab ipso Epiphanio haec
 Epitome concinnata fuerit, an ab alio, non ita facile est sta-
 tuere. Ut ut vero sit, prodit hoc opusculum ex duobus codi-
 cibus, Regio nempe 1807, et Vaticano, qui ambo decimo sae-
 culo, et eadem, ut videtur, manu descripti sunt.”

Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου περὶ τῶν ὀ ἑρμηνευτῶν καὶ τῶν παρερμηνευσάντων.

Πτολεμαῖος ὁ δεύτερος ὁ ἐπικληθεὶς Φιλάδελφος, βιβλιοθήκας καταστήσας ἐπὶ τῆς πόλεως Ἀλεξανδρείας ἐν τῷ ἀρχαίῳ (l. Βροχίῳ) καλουμένῳ κλίμα δέ ἐστι τῆς αὐτῆς πόλεως· ἐνεχείρισε Δημητρίῳ τινὶ Φαληρεῖ τὴν αὐτὴν βιβλιοθήκην, συντάξας συναγαγεῖν τὰς πανταχοῦ βίβλους ποιητῶν τε καὶ λογογράφων. συναγομένων δὲ τῶν βιβλίων ἕως μυριάδων ε' καὶ δ' χιλιάδων, τότε ἀποστέλλει ὁ βασιλεὺς πρὸς τοὺς ἐν Ἱεροσολέμοις ἐπιστολὴν καὶ τράπεζαν χρυσῆν ταλάντων ὀ' (al. φ') διάχρυσον οὖσαν, ἀντὶ τῆς τραπέζης τῆς ληφθεῖσης ἀπὸ τοῦ ἁγίου τόπον τῶν Ἱεροσολύμων, αἰτησάμενος ἀποσταλῆναι αὐτῷ πᾶσαν Ἰραφὴν τῶν Ἑβραίων. οἱ δὲ μετὰ χαρᾶς ἀμελλητὶ χρυσέοις γράμμασιν Ἑβραϊκοῖς τὰς βίβλους μεταγραφόμενοι ἀπέστειλαν· κα' μὲν οὖσας, κρ' δὲ παρ' αὐτοῖς ἀριθμομένους τὰς ἐνδιαθέτους, οὗ δὲ τὰς ἀποζούτους. ὁ δὲ βασιλεὺς κομισάμενος καὶ ἐντυχὼν, καὶ μὴ δυνάμενος ἀναγνῶναι, δευτέραν αὐτοῖς ἐπιστολὴν γράψαι ἠναγκάσθη, ὥστε ἀποσταλῆναι αὐτῷ ἑρμηνευτὰς, τοὺς δυναμένους αὐτῷ ἐκφράσαι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον τὰ τῆς Ἑβραϊδος. τότε τοὺς οὗ ἑρμηνευτὰς ἐκλεξάμενοι οἱ τῶν Ἑβραίων διδάσκαλοι, καὶ ἄνδρος κατὰ γνήην ἀποστέλλουσι κατὰ τὸν τύπον ὃν ποτε ἐποίησε Μωσῆς, ἡνίκη ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος διὰ προστάγματος κυρίου, ἀκούσας ὅτι (Exod. 24, 12.) "Λάβε μετὰ σεαυτοῦ ἄνδρος ὀ', καὶ ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄρος." ἐκεῖνος δὲ ἔλαβε κατὰ γνήην ἕξ, ὁμοῦ οὗ. οὕτως καὶ οὗτοι ἐποίησαν, καὶ ἀπέστειλαν οὗ, οἵτινες μετὰ τοῦ βασιλέως κατὰ ζυγὴν ἐν κοιτῶσι λς' συναθεύδοντες, εἰς τὸ μὴ συνδοιάσαι μετ' ἀλλήλων, οὕτως διετέλου. τούτους γὰρ προειρημένους οἰκίσκους ὁ Πτολεμαῖος κατασκευάσας, διπλοῦς αὐτοὺς ποιήσας, δύο δύο ἀπέκλεισεν ἀφ' ἑωθεν ἕως ἐσπέρας, καὶ παῖδας δύο ὑπηρετεῖν αὐτοῖς ἅμα ἀπέκλεισεν ἕνεκεν ὀσοποίας, μετὰ καὶ ταχυγράφων. ἀλλ' οὔτε θυρίδας τοῖς οἰκίσκοις ἐκείνοις ἐκ τῶν τοίχων ἐποίησεν, ἀλλ' ἕνωθεν ἐκ τῶν θυρῶν ἀναφωτίζας τὰς καλουμένας ἀνέφωξεν. οἱ δὲ

οὕτως ἀπὸ πρῶτῃ ἕως ἑσπέρας ὑπὸ κλεῖδα συγκλειόμενοι οὕτως ἤρμηνευσαν. ἐκάστη δὲ ζυγῆ βίβλος μία ἐπεδίδοιο, ὡς εἰπεῖν ἢ βίβλος τῆς Γενέσεως μιᾶ ζυγῆ· ἢ Ἐξωδος τῶν τῶν Ἰσραὴλ τῆ ἄλλῃ ζυγῆ, Λευιτικὸν τῆ ἄλλῃ, καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως· καὶ οὕτω τριῶνκοντα καὶ ἑξάκις ἐρμηνευθεῖσα ἡ Γραφή ὤφθη. ὅτε δὲ ἐτελειώθησαν αἱ βίβλοι, ἐκάθισεν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ, καὶ λς' ἀναγνώσται ἐκάθισαν χαμαιζέλωσ, ἔχοντες τὰς βίβλους καθ' ἑαυτῶν, καὶ ἀναγινώσκοντες ἐνός οὐχ ἐρέθη διαφωνία, ἀλλὰ θεοῦ θαυμάσιον ἔργον εἰς τὸ γινῶναι ὅτι πνεύματος ἁγίου ἔχον ὁμοῦν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι. ὅπου δὲ ἀφείλοντο, ἄπαντες ὁμοῦ ἀφείλοντο, καὶ ὡν μὲν οὐκ ἔστι χρεία, ὡν δὲ προσέθησαν χρεία. οὕτως αἱ βίβλοι εἰς τὴν Ἑλληνίδα διάλεκτον μεταβληθεῖσαι ἀπετέθησαν ἐν τῇ πρώτῃ βιβλιοθήκῃ. καὶ ἕτερον μετ' αὐτὴν θυγατέρα αὐτῆς ἐπικληθεῖσαν, ἄνωθεν ἐν τῇ Σεραπείῳ.

Καὶ παρήλθεν ὁ χρόνος Πτολεμαίου καὶ Κλεοπάτρας, ἔτ... ἐβασιλεύσαντο οἱ Ἀύγου βουσιεῖς.

Εἶτα Ῥωμαίων βασιλεῖς.

Ἀύγουστος ἔτη ς', οὕτινος τῷ μβ' ἔτει ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη. Τιβέριος ἔτη κγ', οὗ τῷ ιθ' ἔτει ὁ κτίριος ἐσταυρώθη. ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἕως τῆς ἐρημώσεως Ἱερουσαλὴμ ἔτη μ' καὶ ἡμέρας τινάς. ἀπὸ Ἀύγουστων ἕως Ἀδριανοῦ ἔτη ρπ'. ιβ' ἔτει Ἀδριανοῦ Ἀκύλας ἐγνωρίζετο· ὥστε εἶναι ἀπὸ χρόνου τῆς ἐρημείας τῶν οβ' ἕως Ἀκύλα τοῦ ἐρημνευτοῦ, καὶ ιβ' ἔτους Ἀδριανοῦ, ἔτη νλ', μῆνας δ' παρ' ἡμέρας θ'. οὕτως ὁ Ἀδριανὸς ἀνελθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ βοτῶμενος αὐτὴν κτίσαι, λαβὼν τὸν προειρημένον Ἀκύλαν ὄντι Ἕλληνα, ὡς καὶ αὐτὸς Ἀρριανὸς Ἕλλην ὑπῆρξεν. ἦν δὲ αὐτὸς ὁ Ἀκύλας τοῦ μὲν βασιλέως πενθερίδης, ἀπὸ Σινώπης δὲ τοῦ Πόντου ὁρμώμενος, καθίστησιν αὐτὸν ἐκεῖσε ἐν Ἱεροσόλυμοις ἐπιστατεῖν τοῖς ἔργοις, ἐπιτεθεικῶς τῇ πόλει τὸ ἴδιον ὄνομα, καὶ τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος τὸν χροματισμὸν· ὡς γὰρ ἐχρημάτιζεν Αἰλῖος Ἀδριανὸς, οὕτως ἐπιωνόμασεν Αἰλλαν τὴν πόλιν.

Ὁ τοῖων Ἀκύλας διάγων ἐν Ἱεροσόλυμοις, καὶ ὁρῶν τοὺς μαθητὰς τῶν ἀποστόλων, ἀνθούνας τῇ πίστει, καὶ σμειῖα μεγάλα ἐργαζομένους ἰάσεων καὶ θαυμάτων ἦσαν γὰρ ἑποστρέψαντες ἀπὸ Πέλλης τῆς πόλεως εἰς αὐτὴν τὴν

Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν αὐτῇ διατρούβοντες. ἤνικα γὰρ ἡμελλεν ἡ πόλις ἀλίσκεσθαι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐρημοῦσθαι, προεχρηματισθησαν ὑπὸ ἀγγέλου πάντες οἱ μαθηταὶ μεταστῆναι ἐκ τῆς πόλεως, οἵτινες μετανάσται γενόμενοι ὤκησαν ἐν Ἰλλάμ τῇ πόλει πέραν τοῦ Ἰορδάνου), ὁ οὖν Ἀκύλας κατανυγείς τὴν διάνοιαν τῷ Χριστιανισμῷ ἐπίστευσε· καὶ μετὰ χρόνον αἰτήσας τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα, ἐκομίσατο· ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἕξιως, ὅτε τὰ Ἑλλήνων ἐφρόνει οὐ μετέπεσε. τὴν γὰρ ματαίαν ἀστρονομίαν ἀκριβῶς ἐπαιδευέτο· ὅς καὶ Χριστιανὸς γενόμενος ἀπὸ τῆς τοιαύτης πλάνης οὐκ ἀπέχετο, ἀλλὰ καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ὡς δῆθεν τοῦ αὐτοῦ γενεσιδίου τὸ θέμα κατεσκέπτετο. ἀπὸ δὲ τῶν διδασκάλων ἠλέγγετο, οἵτινες ἐπιτιμῶντες αὐτῷ καθ' ἐκάστην οὐδὲν ὤνον· ἀλλ' ἀντέλεγε περὶ εἰμαρομένης διηγούμενος· οἱ δὲ, μὴ δυναμένον αὐτοῦ σωθῆναι, ἐξέωσαν αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας. ὁ δὲ ὡς ἠτιμωμένος εἰς ἕῃλον μάταιον αἴρεται καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἀναθεματίσας, περιτέμνεται Ἰουδαῖος, καὶ ἐπιπόνως φιλοτιμησάμενος, ἐξέδιωκεν ἑαυτὸν μαθεῖν τὴν τῶν Ἑβραίων διάλεκτον, καὶ τὰ αὐτὰ στοιχεῖα, ταύτην δὲ ἀκριβέστατα παιδευθεὶς. ἐρμηνεῖαν ἑαυτῷ ἠρμήνευσεν· οὐκ ὀρθῶς λογισμῷ χρισάμενος, ἀλλ' ὕπως διωστρέψῃ τινὰ τῶν ῥητῶν ἐν σκίψει τῆς τῶν οὐκ ἐρμηνευτῶν, ἵνα δόξῃ τὰ περὶ Χριστοῦ ταῖς θείαις Γραφαῖς μεμαρτυρημένα ἄλλως ἐκδοῦναι, δι' ἣν εἶχεν αἰδῶ εἰς ἄλογον αὐτοῦ ἀπολογίαν.

Καὶ γίνεται αὕτη ἡ ἐρμηνεῖα τοῦ Ἀκύλα δευτέρα μετὰ τοσοῦτον χρόνον, ἦγονν ὑλ' ἔτη. μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τοῖς χρόνοις Κομόδου Σεήρου Σύμμαχος τις Σαμαρείτης τοῖς παρ' αὐτῶν σοφοῖς (sic), μὴ τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἔθνους, νοσίσας φιλαρχίαν, καὶ ἀγανακτήσας κατὰ τῆς ἰδίας φιλῆς, προσέρχεται Ἰουδαίοις καὶ προσιηλιτεύει, καὶ περιτέμνεται δευτέρων περιτομῆν. ὅσοι γὰρ ἀπὸ Ἰουδαίων Σαμαρείταις προσεγγύησιν ἀντιπεριτέμνονται· ὡσαύτως καὶ οἱ ἀπὸ Σαμαρειτῶν πρὸς Ἰουδαίους ἐρχόμενοι. ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς περιτομῆς ἀκρόβυστοι ἐγίνοντό τιμι τέχνη ἰατρικῇ διὰ ῥαφῆς καὶ φαρμάκων, καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος (Ἐρ. ad Cor. 1, 7, 18.) λέγει “περιτετμημένος τις ἐκλήθη, μὴ ἐπισπάσθω· ἐν ἀκρόβυστιμ τις ὑπάρχει, μὴ περιτεμνέσθω.” φασὶ δὲ τὴν

τοιαύτην κακοδαίμονι πλάνην πρῶτον τὸν Ἡσαῦ ἐρηκέ-
ναι. οὗτος τοίνυν ὁ Σύμμαχος πρὸς διαστροφὴν τῶν παρὰ
Σαμαρείταις ἐρμηνευτῶν ἐρμηνεύσας τὴν τρίτην ἐξέδωκεν
ἐρμηνείαν.

Μετὰ τοῦτον κατὰ πόδας ἐπὶ Κομόδου βασιλέως τοῦ
δευτέρου Θεοδοτίων τις Ποντικός ἀπὸ τῆς διαδοχῆς Μαρ-
κίωρος τοῦ αἰρεσιάρχου, τοῦ ἀπὸ αὐτῆς τῆς Συνώπης ὀρ-
μώμενος, καὶ αὐτὸς μηνιῶν τῇ αὐτοῦ αἰρέσει, εἰς Ἰου-
δαϊσμῶν κλίνας καὶ περιτμηθεὶς, καὶ τὴν τῶν Ἑβραίων
φωνὴν καὶ τὰ αὐτῶν στοιχεῖα παιδευθεὶς, ἰδικῶς καὶ αὐτὸς
ἐξέδωκε. διὸ τὰ πλεῖστα τῶν οὐβ' συναδόντως ἐξέδωκε·
τριβὰς γὰρ αὐτὸς εἶχε τὰς πλείστας ἀπὸ τῆς συντηθείας τῶν
οὐβ' ἐρμηνευτῶν.

Περὶ δὲ τῆς ε' καὶ ε' ἐκδόσεως οὐκ ἔχω εἰπεῖν πόθεν,
ἢ τίνες οἱ ἐρμηνεύσαντες, ἢ μόνον ὅτι μετὰ τὸν διωγμὸν
τοῦ βασιλέως Σενήρου, εὐρέθη ἢ ε' ἐν πίθοις ἐν Ἰεριχῶ
κεκρυμμένη ἐν χρόνοις Ἀντιωνίου, τοῦ υἱοῦ Σενήρου τοῦ
Καρακάλλον, μετὰ ἄλλων βιβλίων Ἑβραϊκῶν. ἐπὶ δὲ Ἀλε-
ξάνδρου Μαιέου τοῦ βασιλέως εὐρέθη ἢ ε' ἐκδοσις, καὶ αὐτῇ
ἐν πίθοις κεκρυμμένη ἐν Νικοπόλει πρὸς ἀρχιεπὸς (sic).

Ἐπὶ δὲ Δεκίου βασιλέως Ὀριγένης ἐγνωρίζετο, ὅστις
Ὀριγένης, ὡς καὶ περὶ ἀστερίσκου ἐποίησεν, καθὼς προέ-
φημεν, οὕτως καὶ περὶ τοῦ ὀρθελοῦ τὴν σημείωσιν ἐποίησε.
τὰς γὰρ ἐξ ἐρμηνείας καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν φωνὴν Ἑβραϊκοῖς
λόγοις καὶ ῥήμασιν αὐτοῖς ἐν σελίδι μιᾷ συντεθεικῶς ἄλ-
λην σελίδα ἀντεξέθετο, καὶ Ἑλληνικῶν μὲν γραμμάτων,
Ἑβραϊκῶν δὲ λέξεων πρὸς κατάληψιν τῶν μὴ εἰδόντων
Ἑβραϊκὰ στοιχεῖα, εἰς τὸ διὰ τῶν Ἑλληνικῶν εἰδέναι τῶν
Ἑβραϊκῶν λογίων τὴν δύναμιν. καὶ οὕτως τοῖς λεγομένοις
ἐπ' αὐτοῦ Ἐξαπλοῖς ἢ Ὀκταπλοῖς τὰς μὲν δύο Ἑβραϊκὰς
σελίδας καὶ τὰς ἐξ τῶν ἐρμηνευτῶν ἐκ παραλλήλου ἀντι-
παραθεῖς μεγάλην ὠφέλειαν δέδωκε γνώσεως τοῖς φιλοκά-
λοις. εἴθε δὲ ἐν τοῖς αὐτοῦ γράμμασιν οὐ παρεπέσει καὶ τὸν
κόσμον καὶ ἑαυτὸν ἠδίκησε, κακῶς δογματίσας τὴν περὶ πί-
στεως καὶ τὰ πλεῖστα τῶν Γραφῶν κακῶς φράσας.

Οὗτος εὐρῶν τὴν ε' καὶ ε' ἐκδοσιν, καὶ μὴ εἰδὼς τίνες
εἰσὶν οἱ ταῦτα συντάξαντες, ἐπέγραψε τὴν μὲν πέμπτην
διὰ τοῦ ε', τὴν δὲ ἕκτην διὰ τοῦ ε'. τινὲς οὖν εὐρόντες

τὴν Ἑβραϊκὴν πρώτην ἔκδοσιν καὶ δευτέραν τοῦ Ἀκύλα, εἴτα τοῦ Συμμύχου, εἴτα τῶν οὐβ', εἴτα τοῦ Θεοδοτίωνος, ἔπειτα τὴν ε' καὶ τὴν ζ', νομίζουσι πρὸ τῶν οὐβ' εἶναι τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμάχου· διασημύλλονται δέ. ὁ γὰρ Ὁριγένης οὕτως ταῦτα συνέταξε, τῇ μέσῃ τάξει δοῖς τὴν ἑρμηνείαν τῶν οὐβ', καλῶς τοῦτο ποιησάμενος· μέσῃ γὰρ αὐτὴν τέθεικεν, ὅπως τὰ ἐνθεν καὶ ἐνθεν ἐλέγχοι.

19. Ἀρισταῖος] Ἀριστεύς Scaliger. 20. αὐτοῦ Pet.] αὐτῷ IB συντάγματι] Nomina septuaginta duorum interpretum addita sunt in versione Syriaca. LAGARD. 24. πρώτον om. B. 28. Βρονχίω Scaliger et P] βραχίω IB 29. δέ ἐστι] καὶ ἐπὶ IB. In P καλουμένῳ κλίματι. καὶ ἔστι —. 30. ἐνεχείρισε Scaliger et P] ἐνεχείρησε IB 33. ἀρχὴν] ἀρχῶν vel ἀρχόντων Lagardius.

13, 7. τὴν βιβλιοθήκην Scaliger et P] τὸ βιβλιοθήκη IB 9. πλέον] πλεῖον IB 14. παρὰ Ῥωμαίοις τε post Χαλδαίοις lectum huc transposuit Pet. 25. Post Ἰουδαίων addendum cum Lagardio διδασκάλους, quod suppleri poterat ex p. 14, 29. 27. καὶ om. B. 31. οὐδὲ] οὔτε IB.

14, 15. καὶ ἡ μὲν ἐπιστολὴ ἀπεστάλη καὶ τὰ ἀπεσταλμένα δῶρα, αὐτοὶ δὲ δεξάμενοι καὶ τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὰ δῶρα ἀσμένως διὰ χαρᾶς ἔσχον σφόδρα] Sicher ist ἀπεσταλμένα falsch: da der Syrer wenigstens so viel zeigt dass er für ἀπεστάλη und ἀπεσταλμένα verschiedene Zeitwörter gelesen, möchte ich ἐπεσταλμένα vorschlagen, obwohl S. dies nicht übersetzt. Dann δεξάμενοι τὴν ἐπιστολὴν καὶ ἀναγνόντες καὶ τὰ δῶρα (eigentlich ἀπεσταλμένα, denn für δῶρα ist ein anderer Ausdruck gewöhnlich) θεασάμενοι, διὰ χ. κτέ. LAGARD. 17. ἀμελητὶ Pet.] ἀμελητὶ IB.

15, 10. καὶ addidit Pet. 17. τῷ Βρονχίῳ] τῇ βρονχίῳ IB 20. Θεοδοτίωνος P] Θεοδοτίονος IB 30. Φιλοπάτωρ ἄλλος] Φιλομήτωρ Syr. 32. Ἀλεξᾶς P] ἀλεξᾶς IB.

16, 3. “Kleopatra, ἣτις Ἀντωνίῳ συνήφθη τῷ βασιλεῖ Ὀκταβίῳ. Wenigstens am Rande hat Syr. Ἀντωνίῳ, statt Ὀκταβίῳ aber τῷ καὶ Ὀκτανίῳ = welcher auch der acht Söhne habende heisst: eine Verdrehung der verdrehten Notiz, die nur aus der Reuchlinischen Aussprache des Griechischen

erklärt werden kann." LAGARD. 4. ὀκταβλίω B| ὀκταγίω I

11. Λάγιον Scaliger et Pet. pro Λάϊον. ὠνόμασεν P| ὀνόμασεν IB 13. οὔτινος P pro ἐξ οὔτινος 27. μήρες B| μῆρας I 32. et 17, 26. 18, 1. 19, 12. Ἀδριανὸς P| ἀδριανὸς IB λωβηθεῖς| λερωθεῖς, quod conieceral Scaliger, expressum in versione Syriaca.

17, 1. λατρείαν P| λατρίαν IB 5. Versio Syr. interrupta post εἰδυῖαν, et pergit τῆς δὲ περιχειμένης αἰτίῃ νόσον ἔτεκα σιέλλειται τὴν πορείαν. 6. Addidi δέ. 15. ἤρε] εὔρε IB 21. περιελείθη scripsi παρελείθη. Recte lin. 24. Male Pet. παρελίθη. 26. τὸ γεγραμμένον] Iesaiæ 1, 8. 29. Σινώπης P et Epitome] συνώπης IB 30. ἐκέισε B| ἐκέισαι I ἐπιστατεῖν ex Epitome pro ἐπιτάττειν.

18, 3. Ὁ τοίνυν —] Oratio longiore parenthesi interrupta resumitur verbis ὁ οὖν Ἀκύλας — lin. 15. Similiter p. 23, 13. — 21. 4. τῶν ἀποστόλων Epitome] Legebatur τῶν μαθητῶν ἀποστόλων. Recta scriptura est τοῖς μαθηταῖς τῶν μαθητῶν τῶν ἀποστόλων, quam expressit Syrus. 7. 12. Πέλλης — Πέλλη P et Epitome] πέλιης — πέλιη IB 19. ἐπαιδεύετο scripsi pro ἐκπαιδεύετο. In Epitome est ἐλαιδέετο.

19, 6. δὲ addit I, om. B 14. 15. τοῦτον — Οὔηρος] Haec perturbata. V. Petavii annot. Καρακάλλον τε και Γέγα est p. 21, 28. 22, 8. 15. Ἀυρήλιος hic et infra scripsi pro Ἀυρίλιος, ut constanter est in IB. Οὔηρος Pet. pro Σοῦρη (sic). Recte p. 21, 33. 20. τιμηθεῖς et 22. literas σέρεται om. B in lacuna, quia macula codicis scripturam obscuravit. Recte scripta in Epitome. 29. σπαθιστήρος P pro σπαθηστήρος. 32. περιοδενθέντες] περιδεθέντες Lagardius. 33. λέγει] Ep. ad Cor. 1, 7, 18.

20, 4. ἤρηκέναι| εὔρηκέναι IB 6. εἰρηκέναι] Malach. 1, 2. 11. κομόδου B| κοδόμου I 26. δινηθεῖσαν ἀλλήλοις Pet. pro δινηθεῖς ἄλλοις. 30. συνδύσαι scripsi pro συνδοίσαι.

21, 1. ἐκδεδώκασι| ἐκδεδιώκασι IB 3. συμφωνήσασι P| συμπεφωνήσασι IB 13. τοῖς σῶν] τοισῶν I, ex quo τοῖς φωνῶν fecit B. Infra p. 25, 31. τοῖσῶν I, τοῖς σῶν B 14. ἀφείλατο I| ἀφείλετο B 16. ἤρε] εὔρε IB.

augmentum pariter addidi lin. 28. 22, 11, 17, 23, 5, 27, 9.
 30, 27. 32. ὁ] Delendum.

22, 2. οὐήρος B] ὀήρος I. Conf. p. 19, 15. 4. ἐρ-
 μηρίαν] εἰρημόν Pet. 18. Ἀκτία] Ἀκτίω Scaliger. Quae
 recta nominis forma est. In ἀρκτίους corruptum in Eritome.

24. Γαλιήνου] Γάλλον Pet. Conf. p. 24, 3. Οὐόλ— P]
 οὐάλ— IB hic et p. 24, 3. 33. ἐξαπλά] ἔξαπλα IB.
 23, 2. ἐξαπλά] scripsi pro ἐξαπλάς. 14. τετραπλά]
 τετραπλά IB eodemque accentu in huiusmodi compositis infra
 constanter.

22. πρώτας] Pro προτέρους vel dictum vel scriptum. 31. διε-
 πρώτους] Pro προτέρους vel dictum vel scriptum. 31. διε-
 λέγει] P] διελέγει IB.

24, 3. Γαλιήνον] Γάλλον Pet. Conf. ad p. 22, 24.
 6. ἐνάτιω] ἐνάτιω IB 10. Κασχάρων] P] κασχάρων IB
 13. λυτρωθεῖς] ἦες (sic) cum lacuna B propter maculam co-
 dicis et lin. 17. μετ 19. Αὐρηλιανός] αὐρηλιανός IB 20.
 οὐαλεριανός. 27. οὐετρανίσις] οὐαί τρανίσις

Τάκτιος] P] τάκτιος IB 6. τοῦ
 IB, οὐαιτρανίσις P. 25, 3, 5. Οὐαλεντινιανός] οὐαλεντιανός IB
 ἀδελφοῦ] Immo ἀδελγός, ut Pet. 8. Ὀνώριος] ὀνώριος IB

16. Ἀστεμισίου] P] ἀστεμισίου IB 18. καλωδιών] κα-
 λάνδιων IB 21. ἵπεσχόμεθα Pet. pro ἵπευχόμεθα.
 29. ἐπαινεῖ] Apud Lucam] Hic quoque τοσοῦτους] τσοσού-
 των IB 32. τοσαῦτα] Hic quoque τοσοῦτους artius.

26, 1. κάβος Scaliger hic et p. 30, 32. pro κάμος.
 χοῖνιξ] scripsi pro φοῖνιξ ex p. 31, 1. 2. ἀλεύρον] P] ἀλέ-
 βρον IB 4. καμψάκης] I] καμψάκις B 5 ἀμφορεύς] F
 φορεύς IB ἀπόρρημα P (ex p. 32, 8.) ἀλλόρρημα IB
 12. Ὠσηέ] 3, 2. 21. βάδων] βάδων I, βάδων B, β
 θων Pet. 22. καλούμενον βιββάδων] καλούμενον β

βάδων IB. Excerpta haec sunt in Etym. Gud. p. 103, 9.
 nominato auctore, Βίδος· ἐλαίου μέτρον. καλεῖται δὲ ο
 ἀπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς διαλέκτου συνωνύμως τῷ ἐλαιοτρι-
 καλούμενον. βιββάδα γὰρ ἐρμηνεύεται τὸ ἐλαιοτρι-
 ἔργασίας, ὃ παρ' Ἑβραίοις καλεῖται βέθ. Βάδδης ἐρ
 lib. 20. tit. 1. lege 19, § 2. memorat Ducangius, ἀγροῦ μ

μένου δίδοται τῷ μισθιωτῷ ὁ ἔξοπλισμὸς, οἷον ὁ βιάδης καὶ τὸ ἐλαιοτριβεῖον ἐξηρητισμένα τοῖς σχοινίοις. 23. ξεσιῶν] ξέσιων hic et infra constanter IB, frequenti accentus vitio. Correxerit Scaliger. De numero sextariorum consentit Hesych. Βιάδος· ὁ καὶ βάτος (sic apud Lucam 16, 6.)· ν' ξέ-

σται, ἤγουν λίτραι μῆ. Nam sic codicis scriptura λῖδιμη a Bielio correctata est. 24. ἐλαιοτριπτὸν ἐργασίας I, ut P. In B ἐλαίον γασίας cum lacuna propter maculam codicis.

26. παρήχθησαν] Immo παρήχθη. 27. ταύτη scripsi pro αὐτῇ μνασίς] μνασῆς IB 18. δὲ καὶ] δέκα Petavius, reliqua non expediens. Recte Schmidtus ad Hesych. vol. 3. p. 114. εἰσὶ δὲ μῦδοι σίτου ἰ' ἢ κριθῆς. Idem comparat quod in Exc. mss. περὶ μέτρων vitiose scriptum legitur μνάσις παρὰ Κυπρίους μερῆταῖον. Apud Hesychium est μνάσιον: μέτρον τι διμέδιμον.

27, 1. σάτος] σάτον B, σατθ I 17. ἐστι χιών] Legebatur στοιχείων. Correctum ex codice Marciano (membranaceo seculi 12.), descripto ab Zanetto Catalogi p. 44. et Morellio in Bibl. Ven. p. 66., in quo haec de officio mundi excerpta leguntur fol. 187 a. et b. Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου. τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοὺς οὐρανοὺς τοὺς ἀνωτέρους, τὴν γῆν, τὰ ὕδατα, ἐξ ὧν ἐστὶ χιών, κρύσταλλος καὶ χάλαζα καὶ παγετοὶ καὶ δρύσοι, τὰ πνεύματα τὰ λειτουργοῦντα ἐνώπιον αὐτοῦ, ἅτινά εἰσιν ἄγγελοι πνευμάτων πνεόντων, ἄγγελοι νεφελῶν καὶ γνόφου, χιώνος (corrige χιόνος, χαλάζης καὶ πάγου, ἄγγελοι βροντῶν καὶ ἀστραπῶν, ἄγγελοι ψύχους καὶ καύσου, χιμόνος (corrige χειμῶνος) καὶ φθινοπώρου καὶ ἔυρος καὶ θέρους καὶ πάντων τῶν πνευμάτων καὶ κτισμάτων αὐτοῦ τῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς, τίς τε ἐν ἀβύσσοις, τὴν τε ὑποκάτω τῆς ἀβύσσου τῶν ὑδάτων τῶν τε ἐπάνω τῆς γῆς, ἐξ οὗ ὑπὲρ σκότος ἐστὶ. καὶ σκότος τὸ ἐσπέρα καὶ νύξ, τὸ φῶς ἡμέρα καὶ ὄρθρον. ταῦτα τὰ ἑπτὰ μέγιστα ἔργα ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ.

Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τὸ στερεώμα τὸ ἐμμέσῳ τῶν ὑδάτων ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐμερίσθη τὰ ὕδατα, τὸ ἡμισυ αὐτῶν ἀνέβη ἐπάνω τοῦ στερεώματος ἐμμέσῳ ἐπὶ προσώ-

που πάσης τῆς γῆς. τοῦτο μόνον τὸ ἔργον ἐποίησεν ὁ Θεὸς τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ.

Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τὰς θαλάσσας, τοὺς ποταμοὺς, τὰς πηγὰς καὶ λίμνας, τὰ σπέρματα τοῦ σπόρου καὶ τὰ βλαστήματα, τὰ ξύλα, τὰ κάρπιμα καὶ ἄκροα, καὶ τοὺς δρυμοὺς καὶ πάντα τὰ φυτὰ κατὰ γένος. ταῦτα τὰ μέγιστα ἔργα ἐποίησεν ὁ Θεὸς τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ.

Τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρους. ταῦτα τὰ τριὰ ἔργα σὺν ταῖς νεφέλαις ἐποίησεν ὁ Θεὸς τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ.

Τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησε τὰ κίτη τὰ μεγάλα, τοὺς ἰχθύας καὶ τὰ ἄλλα ἔρπετά. ταῦτα τὰ τρία μεγάλα ἔργα ἐποίησεν ὁ Θεὸς τῇ ἑ' ἡμέρᾳ.

Τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησε τὰ θηρία, τὰ κίηνη, τὰ ἔρπετά τῆς γῆς, τὸν Ἀδάμ. ταῦτα τὰ τέσσαρα μεγάλα ἔργα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ, καὶ ἐγένοντο πάντα εἴκοσι δύο γένη ἐν ταῖς ἑξ ἡμέραις. καὶ συνετέλεσε πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ 6', ὅσα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν τοῖς ἀβύσσοις, ἐν τῷ φωτὶ καὶ ἐν τῷ σκότει καὶ ἐν πῦσι. καὶ ἀνεπύσατο ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἐλόγησεν αὐτὴν καὶ ἡγάσεν αὐτὴν τοῦτο. καὶ ἐδήλωσε διὰ τοῦ ἀγγέλου τῷ Μωσῆ ὅτι καὶ εἴκοσι δύο ἔσονται κεφαλαὶ μέχρι τοῦ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ ἐπικληθέντες. εἰρηνικός. 5. καὶ ἐκλέξομαι ἑμαντοῦ ἀπὸ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ λαὸν περιούσιον ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν: — Post quae sequitur Πίνυξ τῆς ἑξαήμερον τοῦ μεγάλου Βασιλείου. 28. τὸ σκότος I] καὶ σκότος B.

28, 25. Μωυσεῖ scripsi pro Μωσῆ 26. κεφάλαια] Scribe κεφαλαὶ ex cod. Veneto, ut est lin. 28. καὶ ἐκλέξομαι] Deuter. 14, 2. 30. καιρὰν B] καιρᾶν I 31. ἔβερ I] ἔβερ B.

29, 6. — 8. De nominibus librorum Pentateuchi Hebraicis conf. annot. ad vol. 1. p. 413. 6. Βρησιθ] βρησιθ IB 7. η̄ P] η̄ IB 10! διασωφτειμ I] διασωφθειμ B.

30, 2. ἐγενήθησαν I] ἐγεννήθησαν B 5. Ἄραβες P] ἄραβες IB 23. ὁμοιοκαταλήπτως] ὁμοιοκαταλήπτως Migne. 32. Κάβος Scaliger pro κάμος. Conf. ad p. 26, 1.

31, 14. ἐγκρυφίαις ἄρτους Pet.] ἐγκρυφίαν ἄρτον IB
 27. καμψάκης I] καμψάκεις B 32. μιδεκάθ] μιδεκάθ in
 Panario p. 909 C. 33. διυλιστήρας] διυλιστήρια in Panario.
 32, 1. τὰ δέ] τὰ τὸ B 5. ὀνόβαφον] ὀξύβαφον Sca-
 liger. 9. Ἀλεξανδρινός B] ἀλεξανδρινός I. Recta scriptura
 Ἀλεξανδρίνος est: v. ad p. 33, 33. 11. Σαβιθὰ] Καβιθὰ
 Scaliger. 18. λιτρισιμόν Scaliger pro ληρισμιόν. 26. δύο
 δίδραγμα Scaliger. Aberat δύο. 27. σίκλου Scaliger pro
 σίμου. Verba περὶ σίκλου recte delet Pet. Sunt enim lemma
 ex margine illatum. 32. κέ Scaliger pro ρκέ.
 33, 4. ἀργύρου] ἀργυροῦ I 5. ὄν om. B Λευι-
 τικῶ] 27, 25. 7. ἐφηύροντο] ἐφεύροντο IB 12. 13.
 μνάς P] μνάς I 12. μνήμη] μνά. Vide Hesych. in μνά.
 SCALIGER. Μνά non legitur apud Hesychium, qui μνασίον
 tantum μέτρον annotavit, ut diximus ad p. 27, 27. 13.
 μνάς] μνά Scaliger. οὐγγίων] οὐγγιῶν Scaliger. 25.
 τὴν ἐρέθη] scripsi pro εὐρέθη. 33. Ἀλεξανδρινῶν] Recta
 forma est Ἀλεξανδρείων, vel Ἀλεξανδρίων, de qua dixit Ste-
 phanus Byz. s. v. Ἀλεξάνδρεια. Ἀλεξανδρεῦσι recte p. 33, 9.
 Ἀλεξανδρινῶν in Etym. Havn. ap. Gaisford. ad Etym. M.
 p. 1632. Μάρεϊ μέτρον ἐστὶ παρὰ Ποντικοῖς δύο ὑδριῶν·
 ἡ δὲ ὑδρία παρ' αὐτοῖς δέκα ξεστῶν, ὥστε εἶναι τὸν κύ-
 ριον κ' ξεστῶν Ἀλεξανδρινῶν.

Excerpta quaedam de mensuris “τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου
 Κέπρον” inscripta inter alia similia de mensuris et ponderibus
 excerpta proposuit Stephanus Le Moyne in *Variis Sacris* (Lugd.
 Bat. 1694.) p. 498 sq. de quibus dici poterit postquam Syriaca
 huius libri interpretatio edita fuerit. Idem de codicibus dicen-
 dum qui excerpta ex hoc libro continent, multa cum scriptu-
 rae diversitate, sed plerumque inutili, velut Vaticanus 1456.
 ex p. 26, 7.—34, 13. Interpretatio libri Armenia Venetiis
 prodit a. 1821.

Liber de gemmis qualis ab Epiphanio Graece scriptus fuit integer non exstat, superest vero interpretatio antiqua Latina, etsi in fine defecta et ex codice facta passim iam corrupto. Hanc interpretationem ex libro Vaticano primum edidit Franciscus Foggini Romae a. 1743. cum Praefatione, annotationibus et indice: quae omnia in nostram recepimus editionem p. 141 — 224. 243 — 248. Porro Epitome superest Graeca, quam primum edidit Conradus Gesnerus Tiguri a. 1565., repetivit Petavius a. 1622. nullis factis mutationibus, ut ipse dixit in Praefatione voluminis secundi, quam vol. IV. parti alteri editionis nostrae praefiximus. Non procedit autem Epitome illa ultra priorem libelli partem (p. 225 — 231, 10.) qua de nominibus, usu et viribus medicis duodecim lapidum agitur, deest vero maior libri pars, qua de ratione lapides rationalis duodecim tribus Iudaeorum accommodandi copiose expositum fuit: quam veteri interpreti Latino debemus. Codices opusculi etsi non pauci supersunt, tamen nullum dum vidi qui Gesneriano integrior esset.

Similem Epitomen eamque brevissimam fecit Anastasius Sinaita, receptam inter eius Quaestiones (cap. 40.): quod excerptum ego praeunte Petavio, qui exemplar eius ab Andrea Schotto acceperat, repetivi, adhibita etiam quae nulli fere usui fuit Gretseri editione. Scriptura utriusque Epitomes interdum discrepat, ita ut modo prior ex altera, modo altera ex priore emendari possit.

De usu interpretationis Latinae ad emendandos locos quosdam Epitomes Graecae passim dixit Foggini in annotationibus, quae hic non repetam, sed ea tantum attingam de quibus Foggini non dixit.

P. 225, 5. Exordii partem maiorem omisit Epitomator, ut ex L (nam hac sigla utar ad significandam veterem interpretationem Latinam) intelligitur. Inscriptio haec fuit, *κρίω τιμητάτω ἀδελφῶ καὶ συμπρεσβυτέρω Διοδώρῳ ἐπισκόπῳ Ἐπιφάνιος ἐν κρίω χαίρειν*, quemadmodum fere Epistola ad Acacium et Paulum Panario praemissa (v. 1. p. 265, 17.) inscripta fuit. 11. Post haec verba iterum pauca omisit Epitomator. 20. αἰ addidi. 22. *σάρδιος ὁ Βαβυλώνιος οὕτω καλούμενος*] *σάρδιον τὸ καὶ Βαβυλώνιον οὕτω κα-*

λούμενον expressit L, et sic fere apud Anastasium infra p. 233, 16.

226, 2. σάρδιος] Hic quoque σάρδιον scribe ex L.

3. Ἀσσυρίαν] Scr. Ἀσσυρίους ex L. Anastasius γίνεται — τῇ πρὸς Ἀσσυρίους γῆ p. 234, 1. 4. ὦ] cuius succo L, i. e. οὐ τῷ χυλῷ. 6. γιγνομένης] γινομένης p. 236, 3. Praestat γενομένης. 10. ὅτε ἡ ἀρχὴ τῶν παθῶν] quando Pascha celebratur L: unde corrigendum Πασχῶν pro παθῶν. Post haec verba omisit Epitomator quae de σαρδαχάτη lapide dixerat Epiphanius. 12. γίνεται] εὔρηται margo Gesneri recte. Expressit L inventus est. 15. ἀλάβαστρον τισιν] "Forte ὡς ἀλάβαστρον, vel Θεβαλοῖς τισίν." GESN. Alabastris quibusdam negotiatoribus L, ubi Ἀλαβαστριτῶν nomen comparavit Foggini. Scribendum igitur Ἀλαβάστρων τισίν. 16. τιμήματος] Omisit Epitomator proxima, quae expressit L Alabastri quoque Thebaeis pretio distrahere maiori. 29. μικρός] μικρὸς Gesnerus: v. Foggini. 26. Αἶθος σμάρυδος] Quae de hoc lapide apposit Epitomator valde ieiuna sunt si cum verbis Epiphaniae comparentur, quae integra expressit L. 32. ἔλαιον] ἔλαιον Σπανὸν dixerat Epiphanius, quod expressit L oleo spano. Omisit Epitomator, quemadmodum alia plura, quae de aliis oleis hic addiderat Epiphanius, omisit, de quibus videndae Foggini annotationes p. 9. 10. quae non inutiles, nisi quod de Θῆν particula ineptit p. 10. 33. ἐν σκεύεσι βαλεῖν ἱκανοῖς] Corruptum est ἱκανοῖς. In vasis aenei nicenis L: unde Foggini Νικανοῖς, prava adjectivi forma, quae Νικαηνοῖς esse debebat, cuius exemplum est in inscr. apud Boeckhium vol. 2. p. 263. NEIKAHNH scriptum. Quod ante nicenis legitur aenei, in aeneis mutandum foret, nisi ex dittographia ortum esse videretur.

227, 3. τεχνίτην τῶν παλαιῶν πιναροποιόν, εἴτουν λιθοργόν] artis pinariae scientissimum et in huiusmodi lapidum peritia valde callentem L, quae in brevius contraxit Epitomator. πιναροποιός quid esset nesciebat Foggini, qui amici nescio cuius coniecturam memorat πιναχοποιόν. Salmas. ad Solin. p. 916. "Πιναροποιός est limpidator lapidum, qui nitentes atque εὐπινεῖς facit lapides." 6. Plura hic omisit Epitomator de Domitiano dicta, eoque effecit ut verba οἱ δὲ Λο-

μετιανόν hic prorsus inutiliter addita videantur, quum nihil amplius contineant quam quod iam p. 226, 29. dixerat.

7. Perineptum est quod legebatur *Ἰουδαία*. Rectum *Ἰνδία* expressit L. 8. 9. Scribebatur *Φεισσῶνι* et *Φεισσών*. simplex *σ* restitui ex L. 16. *εἶδος ὄξυφοίνικον ἔχει*] Legebatur *ξυφοίνικον*, de quo Gesn. in margine "*φοινικοῦν vel ὄξυφοίνικος*". Restitui *ὄξυφοίνικον*. Apud Anastasium (p. 234, 16.) *Ἄνθραξ ὄξυφοίνιστος μὲν ἐστὶ τῷ εἶδει*. *Carbunculus habet speciem rubricae nimis acutissimae* L, qui *ὄξυφοίνικος* legisse videtur, ab nominativo *ὄξυφοίνιξ*. 20—22. Hic fragmenta tantum verborum Epiphanii servarunt Epitomator et Anastasius. Pro *καὶ τούτου* (lin. 21.) scripsi *καὶ τούτου*, quod expressisse videtur L verbis *ob hoc ipsum*. 24. *κατακρυβῆ*] *κατακρύβη* (*occulat*) expressit L. 27. *Χαλκηδόνιος*] *Καρχηδόνιος* margo Gesneri, non L. 29. Hic quoque plura omisit Epitomator quae de Phisone dixerat Epiphanius. 30. "*πορφύρας puto pro interpretatione in margine scriptum fuisse*". GESNER. Fallitur, ut ex L apparet. 31. *μελαίνης τὸ εἶδος*] Aliud quid legisse videtur L, qui reddidit, cuius est *pressior species*, nisi *μελαίνης* eo accepit sensu quo p. 228, 22. *βαθυτέρα τῷ ἄνθει καὶ τῇ βαφῇ*, quod vertit *fore tincturaque pressior*.

228, 5. *τοῖς* (inepte *ταῖς* margo Gesn.) *χλίδωσι* scripsi pro *τοῖς χλίδοσι*. 8. *γινόμενας*] Immo *γενομένας*. 9. *χρῖόμενος*] Corrige *ἐπιχρῖόμενος* ex p. 234, 7. quod reddidit L. *linitus super*. 10. *ἐν τῷ νόμῳ*] Vide Exodi 24, 10. *Μωυσῆ*] Epiphanius *Μωυσεῖ* scripserat. 11. Verba *καὶ δοθεῖσαν νομοθεσίαν*, quae om. L., delenda sunt, orta ex dittographia praecedentium verborum *ὀφθεῖσαν ὀπιούσαν*. Confusa haec infra p. 234, 28. 12. Pro *πεφνέναι λέγεται*, quod legebatur, *λέγεται πεφνέναι* est p. 234, 29. Recte *πεφνέναι*, sed delendum *λέγεται*. Veram totius loci scripturam expressit L. 15. *περὶ Ἀμαθοῦντα οὐ τὴν ἐν Κύπρῳ*] *τὴν* pro *τοὺς* correxit Gesn. in margine idemque *οὐ* deleri voluit. Apud Anastasium *παρὰ Ἀμαθουντίου* (i. e. *Ἀμαθοῦντι οὐ*) *Κύπρου*. Particulam *οὐ* etiam L expressit, *apud Amathunta, non quae in Cypro est, sed naturam littam mathusiorum generatio multiplex habetur*, ubi corruptam scripturam codicis

infeliciter interpolavit Foggini, *sed naturaliter Amathusiorum*, qui in praecedentibus verbis aliquid excidisse coniecit, quod sic supplet, *non apud Amathunta quae trans Iordanem est* [quam Iosephus aliique memorant], *sed quae in Cypro est*, cui rationi non solum alterum illud “*sed*”, quod post verba illa sequitur, sed etiam res ipsa repugnat. Nam si clarissimum Amathuntis Cypriae nomen intelligendum erat, nihil caussae erat cur Epiphanius, qui ipse in Cypro insula versabatur, caveret ne quis de altera illa Amathunte cogitaret. Quamobrem collatis proximis Epitomes verbis, ἀλλ’ ἔστι γένος πολὺ καλούμενον Ἀμαθούσιον, sic potius haec restituenda videntur, καὶ περὶ Ἀμαθούσιν, οὐ τὴν ἐν Κύπρῳ, ἀλλ’ ἑτέραν τινά· ἔστι γὰρ γένος πολὺ καλούμενον Ἀμαθούσιον. quae fortasse sic verterat vetus interpres, *sed aliam: nam Amathusiorum generatio multiplex habetur. Amathusiorum* dicit quia in codice quo utebatur Ἀμαθουσίῳν pro Ἀμαθούσιον scriptum erat. Noverat Epiphanius frequens esse genus lapidum, smaragdo similibus, qui Amathusii vocentur, sed noverat etiam non reperiri illos circa Amathuntem Cypriam, bene sibi cognitam: ex quo colligit nomen ab alio loco cognomine derivatum esse. Ἀμαθούσιον in libro suo legit Hieronymus, qui ad Iesaiam c. 54., ut monet Foggini, “*smaragdum reperitur in fontibus Thermodontis fluminis et vocatur ἀμαθούσιος*”. Nam sic vulgatum *grammaticas* ex cod. Ambrosiano correxit Vallarsius. 19. ἔχοντι φλέβας τετραστίχους] Haec non expressit L. Scribendum ἔχουσα cum Gesnero. Similiter infra lin. 33. dixit ἔχει γραμμὰς μέσας. 20. ὡς δὲ τοῦτο ἠκούσαμεν εἶναι φαντασίας] Verba manifeste corrupta, pro quibus L. *delectantur autem phantasiae (id est speculationes) huic incidere* (nam sic haud dubie corrigendum pro *insidere*). Videtur igitur legisse *τέρπονται δὲ αἱ φαντασίαι ταύτῃ ἐντυχεῖν*, ut *τέρπεσθαι τῷ λίθῳ τούτῳ* dictum est infra p. 230, 32. Nihil proficitur Gesneri coniectura *καὶ ταύτην ἄκος εἶναι φαντασμάτων οἱ μυθολόγοι λέγουσιν*. Nam hoc infra demum dicitur de alia specie lin. 21). 23. 24. τῷ ὄρει τῆς Ἰδῆς ἐν τῇ Φρυγίᾳ] *Idae montis, qui est in Phrygia* L, unde fortasse τῷ post Ἰδῆς addendum. 26. ὁμοιάζουσα τῇ ἀπὸ τοῦ αἵματος] *porphyreas t̄s ἀπὸ τοῦ αἵματος* margo Gesneri. *similis san-*

gwiní cochleae L, quod est *ὁμοιάζουσα τῷ ἀπὸ τοῦ κόχλου αἵματι*. Quod Gesnerus coniecit, sic dici debebat, *ὁμοιάζουσα πορφύρα τῇ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ κόχλου*. 25. *διανγαστέρα μᾶλλον ὥσπερ*] Scribendum *διανγαστέρα δὲ μᾶλλον καὶ ὥσπερ* ex L. 26. *ξανθοτέρα*] *βαθυτέρα* margo Gesneri. *rubicundior* L. 29. *ἄλλη δὲ χρυστάλλου*] Ante haec verba nonnulla omisit Epitomator, servata ab L. 30. *φαντασιῶν*] *φαντασμάτων* margo Gesneri, frustra. 32. *γῆν*] *lacumque consistunt* addit L, quod est *καὶ λίμνην οἰκοῦσιν*. Legebatur *ὁ παλιός*, quod corruptum ex *ὁ ὀπάλλιος* (*arpalíus* L), de quo videnda Foggini annotatio. Hoc igitur restitui.

229, 1. *ἀφροῦ θαλάσσης*] Post haec iterum nonnulla omisit Epitomator, quae servavit L. 4. *λιγύριον*] *λυγκύριον* Gesn. in marg. frustra. De hoc lapide plurima quae dixerat Epiphanius, servata in L, uterque Epitomator omisit.

8. *λαγκούριον* — *λαγούριον*] *laugurinum* — *ligguriorum* L, ubi v. Foggini annotatio. 7. *τύχα τοῦτο οἶμαι*] *καὶ τύχα οἶμαι τοῦτο εἶναι* ap. Salmas. ad Solinum p. 63. ex codice, ut ait. Scribendum *τοῦτο εἶναι οἶμαι* vel *τοῦτο οἶμαι εἶναι*.

16. *βαθὺς* — *πορφυρίζων*] *βαθύτερος* — *ὑποπορφυρίζει* margo Gesneri. 21. *ὁ δὲ δεύτερος ῥοδινός, ὁ τρίτος νάτιβος, ὁ τέταρτος λέγεται χαννιῖος*] Intactum reliqui vitiosum accentum *ῥοδινός*, quod *ῥόδινος* scribendum foret, nisi et hoc nomen et duo proxima valde suspecta essent. Nam in L pro his legitur, *est et alius qui vocatur Rhodaeus, alius Oparalius*.

22. *ὁ δὲ πέμπτος περίλευκος*] Sic margo Gesn. ex lin. 32. pro *περιλεύχιος*. In L *rursus alius perileutius*. Anastasius haec nomina omisit, sed in sequentibus plura excerpit quam prioris Epitomes auctor. 27. *ἐνειλίσση*] Rectum quod restitui *ἐνειλήση* expressit L, *involvens*. *περιειλήσας* est p. 235, 23. In proximis Epitomator nonnulla omisit ad sensum necessaria, quae sunt in L et partim servata etiam in Anastasii Epitome. 32. *ὁ (ὁ ego addidi) περίλευκος*] Iterum *perileutius* L, ut lin. 22. Vereor igitur ne aliud nomen lapidis fuerit quam *περίλευκος*.

230, 2. *ἐλέφαντος* Gesn. in marg. pro *ἐλεφαντίνου*. Verba *μαρμάρου* — *ἐλέφαντος* om. L et Anastasius. 3. *τὴν Σχυθίαν*] Plurale *τὰς Σχυθίας* expressit L, cuius scripturam confirmat

Anastasius, qui τὰς Σκυθικὰς γώρας posuit. 12. ἀμφικόχλω] “θαλάσσης vel θαλασσίῳ κόχλω, vel potius αἵματι κόχλω, ut supra in sexto lapide.” GESN. Fallitur. 14. Pro χρυσόφυλλον restitui χρυσοβήρυλλον ex L, quod coniecerat Gesn. in margine. 15. ἐν τῇ φρεάτιδι πέτρα] Legebatur ἐν τῷ φρεάτι διπέτρῳ. in puteali petra L. Reperi quod p. 236, 2. legitur ἐν τῇ φρεάτιδι πέτρα. Rectior adiectivi forma φρεατίτιδι vel φρεατιίῳ est. 16. τεῖχος] χεῖλος p. 236, 2. litus L. Ἀχαιμενίτιδος] Achaemenidis L. 17. τὸ φρέαρ ἐκείῳ Ἀχαιμενίτιδι] puteum illum petrae Achaemenida L. Nam sic codicis scripturam petere achamenide correxit Foggini. 18. Κύρου] Immo Καμβύσου, ut monet Foggini. 19. Ἀχαιμένους (voluit Ἀχαιμένης) Gesn. in margine pro Ἀχαιμενέως. Achaemenews L. χρυσόπαστος] “Id est aureis punctis conspersus, Malim χρυσόπρασος, quae gemma colore porri succum refert, auro intervenientibus guttis, unde similiter ab auro, ut chrysolithus, nomen accepit, non chrysolitho tamen, sed beryllo, de qua mox agetur, cognata.” GESN. chrysopasus L. 23. Ante ἔχων εἶδος quae vel exciderunt vel omisit Epitomator expressit L et aeris, amethysti et pederotis (corrige paederotis). 26. ἀνακλάσαι Gesn. pro ἀνακαλέσαι 29. κηρῶ] coralli L. 231, 1. ἐκπύματα (quod expressit L) Gesn. in marg. pro ἐκπτύματα. 4. ὕδατος ἀταίχιον] Corruptum ἀταίχιον. ex guttis aquae L: unde restitui ὕδατος στακτιῶ. 6. ἐστὶ συνεδιαζόμενος] ἐστὶ συνδυαζόμενος vel ἐστὶν ὁμοιαζόμενος Gesnerus. In L est, eo quod unguis (corr. unguis cum Fogg.) urbanorum virorum instar sunt (corr. sil cum Fogg. vel est) martioris quadam mixtione sanguinis obrubescit (corr. obrubescens cum Fogg.). Quae Salmasius in Solin. p. 396. codicis veteris ope sic se emendasse dicit, μαρμάρῳ ἐστὶ συνερθριαζόμενος ἀντὶ τῆ τοῦ αἵματος ἰδέα. 9. τὸ καθαρόν τῆς λευκότητος] τὸ ἀκριβές τῆς λειότητος Gesn. in marg. frustra. 231, 25. ὅς ἦν ὁ δηλωθεῖς] ἦτοι ὁ δηλωθεῖς G (i. e. Gesnerus) in marg. 232, 27. πέταλον G in marg. pro πέπλον. 29. ἐγκαταλεχθῆναι] ἐγκατακλεισθῆναι G in marg. 233, 17. πυρρῶς Gr. (i. e. Gretseri editio)] πυρρῶδον

P (i. e. Petavii editio). Recta scriptura est supra p. 225, 22. Masculino utitur intellecto λίθος. πυρρωτός margo Gretseri.

234, 1. οἰδήματα] δήγματα m. Gr. 3. γινομένης] γενομένης Gr. 3. ἐπιχρῶμενοι] ἀποχρῶμενοι Gr., sed illud in marg. γρ. ἐπιχρῶμενας margo P. 4. ἐρυσθρός Gr.] ἐρυσθρόν P. 8. πολλούς] καὶ πολλούς Gr. 10. ὁ τριβόμενος seclisit Gr. qui articulum servare debebat, qui legitur supra p. 226, 23. In marg. P γρ. τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀνιέμενον

11. πινόμενος Gr.] πινόμενον P. 16. ὄξυφοίνικος] ὄξυφοίνιστος P. V. ad p. 227, 16. 19. δίκη] δίκης Gr., sed δίκη margo. σπινθηρακίζων Gr. ut margo P] σπινθηρῶν ῥακίζων P.

20. καταπαύεται] καταπαυόμενος m. Gr. 23. καλυφθῆ] καταλυφθῆ Gr., sed margo καλυφθῆ. ἀυγή Gr.] ἀυτή P. 24. φαίνεται] φαίνει Gr. ut margo P “ἄλ. φαίνει”.

28. ἡ ἐν Gr.] ἡ om. P. 31. Θερμώδοντος] μερμώδοντος Gr., sed θερμώδοντος (sic) margo. 31. Ἀμαθούντι οὐ Κύπρον] ἄλ. Μαθουντίου Κύπρον margo P. Ἀμαθουντίω Κύπρον Gr. Ἀμαθουντίου manifestum est nihil aliud esse quam Ἀμαθούντι οὐ, de quo supra dixi ad p. 228, 16.

235, 1. Σκυθίας] Συρίας margo Gr. 3. Δαῦνης] Δαῦνης margo Gr. Dauni L. 11. ἄρνος Gr.] ἀνθρώπους P. ἄρνας margo P et margo Gr. agnos L. καὶ ἐκδείραντες Gr. et L] Aberat καί. 16. ἄρνος Gr.] ἄρνος P. ἐν δὲ Gr.] ἐν τε P. 18. σκοπεύσαντες] σκοπήσαντες Gr.

19. οὕτω add. Gr., om. P. 26. τικτούσαις Gr. ut (prae-fixo ἄλ.) margo P] τεκούσαις P. 31. Ἀμέθυστος] Ἀμέθυστος Gr. ἶσος ἀμέθυστος margo Gr.

236, 2. φρεάτιδι] Ἀφραιτίδι Gr. ut (prae-fixo ἄλ.) margo P. φρεάτιδι P et margo Gr. Conf. ad p. 230, 16. παρὰ] πρὸς Gr. Ἀχιμενίτιδος restitui ex p. 230, 16. μενείδης P. ἄλ. ἀχιμενίδος margo P. ἀχεμενίδος Gr. 4. Ἀχιμενίδα] ἀχεμενίδα P, Gr. Ἀχιμενίτιδα est p. 230, 18.

τριβόμενον P.] τριβόμενον P. στομαχικοῖς] στομαχικοῖς Gr., sed margo “στομαχικοῖς haud dubie leg.” 6. Βηρούλιον Gr.] Βαριλλίων P. γλαυκίζων] ἄλ. γλυκίζων margo P.

7. τέρματι margo Gr. “ex Hesychio”. σπέρματα P, Gr. τέρμα p. 230, 24. 8. ξανθός scripsi pro ξανθόν.

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΩΝ.



CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL


ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΠΕΡΙ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΩΝ.

1. Εἴ τις δὲ θέλει τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς εἰδέναι τὰ πρὸς πολυπειρίαν μέρη, λέγω δὴ περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν, τούτῳ τῷ ὑπομνηστικῷ ἐντυχάνειν 5 μὴ κατοκνεῖτω. καὶ πρῶτον μὲν δεῖ εἰδέναι τὸν φιλόλογον πόσα τυγχάνει ἐν ταῖς προφητείαις μέρη. εἰς δέκα γὰρ διήρηται θεωρίας αἱ προφητεῖαι, οὕτως περιέχουσαι· διδασκαλίας, θεωρίας, προτροπὰς, ἀπειλὰς, ὀλοφρυμούς, θρήνους, εὐχὰς, ἱστορίας, προρρήσεις. πα- 10 ράκεινται δὲ ταῖς αὐταῖς προφητείαις σημεῖα ταῦτα, Ψ περὶ τῆς ἀποβολῆς τοῦ προτέρου λαοῦ. Σ περὶ τῆς ἀποβολῆς τοῦ κατὰ σάρκα νόμου. Υ περὶ τῆς καινῆς διαθήκης. Θ περὶ τῶν ἐθνῶν κλήσεως. Γ περὶ Χριστοῦ. Δ περὶ ἐπαγγελιῶν τοῦ προτέρου λαοῦ. 15 Ζ περὶ τῆς ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ἀσαφείας. V περὶ μελλόντων προγνώσεως.

2. Ἐπειδὴ δὲ τινες κατὰ προσφθίαν ἔστιξαν τὰς γραφὰς, καὶ περὶ τῶν προσφθιῶν τάδε· ὄξεια', δασεῖα', βαρεῖα', ψιλῆ', περισπωμένη', ἀπόστροφος', μακρὰ', 20 ἰσὺφέν', βραχεῖα', ὑποδιαστολή', ὡσαύτως καὶ περὶ τῶν λοιπῶν σημείων, περὶ ἀστερίσκου \times . ὁ ἀστερίσκος οὗτος ἐνθά παρακείται, σημαίνει τὸ ἐμφερόμενον

ῥῆμα ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κεῖσθαι καὶ ἐμφέρεσθαι παρὰ
 Ἀκύλα καὶ Συμμάχῳ, σπανίως δὲ καὶ παρὰ Θεοδοτίωνι.
 οἱ δὲ ἑβδομήκοντα δύο ἐρμηνεύται παρῆκαν καὶ οὐχ ἡρ-
 μήνευσαν, ὡς δισσολογουμένων τῶν τοιοῦτων λογίων
 5 καὶ ἐκ περισσοῦ ἀναγινωσκομένων. λεκτέον δὲ διὰ βρα-
 χειας λέξεως, εἰς τὸ ἀπὸ ταύτης περὶ τῶν λοιπῶν σε
 γνῶναι. κέῖται ἐν ἀρχῇ τῆς Γενέσεως “οὐαεεὶ Ἀδὰμ 8
 σαλωεὶμ σαμηωσανᾶ,” ὃ ἐρμηνεύεται, ᾧ καὶ Ἀκύλας
 ἠκολούθησε “καὶ ἔζησεν Ἀδὰμ τριάκοντα ἔτος καὶ ἑνα-
 10 κόσια ἔτος”. ὅθεν οἱ ἑβδομήκοντα δύο ἐρμηνεύται ἕξ
 Ἑβραίων ὀρμώμενοι καὶ ἕξ ἀπαλῶν ὀνύχων τὴν τε τῶν
 Ἑβραίων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀκριβῶς πε-
 παιδευμένοι φωνῆν, οὐ μόνον τὴν ἐκ τῆς Ἑβραϊδος εἰς
 Ἑλληνίδα ἡρμήνευσαν γραφῆν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῇ
 15 Ἑβραϊδί διὰ δισσολογίας ἐκφωνουμένην διάλεκτον τῇ
 τρανότητι ἐρμηνεύοντες παρήγαγον. καὶ ἀντὶ τοῦ εἰς C
 δύο τόπους κεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ ἔτους ἐνὶ τόπῳ χρη-
 σάμενοι τὴν δοκοῦσαν εἶναι βόμβησιν εἰς λειότητα με-
 τέβαλον φήσαντες “ἔζησε δὲ Ἀδὰμ τριάκοντα καὶ ἑνα-
 20 κόσια ἔτη,” οὔτε ἑλλιπές τι ποιήσαντες τῷ λόγῳ, ἀλλὰ
 καὶ εἰς τρανότητα κατέστησαν τὴν ἀνάγνωσιν, ὅπερ ἐν
 τῇ Ἑβραϊδί οὐ δύναται διὰ τῆς συντομίας λέγεσθαι οὐ-
 τως ὡς οἱ ἑβδομήκοντα δύο λέγουσιν, ὅτι ἔζησεν Ἀδὰμ
 τριάκοντα καὶ ἑνακόσια ἔτη, οὔτε τῇ Ἑλληνίδι, ὡς ὁ
 25 Ἀκύλας ἡρμήνευσεν ἕξ ἐπιτολῆς λέγων “ἔζησεν Ἀδὰμ
 ἑνακόσια ἔτος καὶ τριάκοντα ἔτος”. ὀρᾶς γὰρ, ὧ φιλο- D
 λόγε, ὡς ἀπρέπειαν παρέχει τῷ λόγῳ, οὐ τῇ τρανότητι
 τοῦ λόγου προσέχων, ἀλλὰ τῇ τῆς δευτερολογίας ἀκρι-
 βείᾳ. καὶ ἔδοξε τοῦτό τισι παρὰ μὲν τοῖς ἑβδομήκοντα
 30 δύο ἑλλιπῶς κεῖσθαι, παρὰ δὲ Ἀκύλα καὶ Συμμάχῳ καὶ
 ἄλλαις ἐκθέσειν ἑλλιπῶς ἡρμηνεῦσθαι. ὅπερ οὐδὲ παρὰ
 τοῖς ἑβδομήκοντα δύο ἐνέλιπεν. ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν περὶ
 Ἀκύλαν μετὰ καὶ τῆς κακοφωνίας περισσοῦς κέῖται ἐν

δυοὶ τόποις ἀνθ' ἑνὸς, τουτέστιν ἀντὶ τοῦ ἔτη, ἔτος
 160 καὶ ἔτος. διὰ τοῦτο ἐν ἐνὶ τόπῳ τὸ τοῦ ἔτους ὄνομα
 οἱ ἑβδομήκοντα δύο παρέλιπον. ἐλθόντων δὲ μετέπειτα
 τῶν περὶ Ἀκύλαν καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἑβδομήκοντα δύο
 παραλειφθέντα ἐκδεδωκότων, ἐδόκουν εἶναι περιττότερα. 5
 Ὡριγένης δὲ μετὰ ταῦτα ἐλθὼν ἀποκατέστησε μὲν ἐκά-
 στῳ τόπῳ τὸν ἐλλείποντα λόγον, παρέθετο δὲ αὐτῷ
 τὸν ἀστερίσκον, οὐχ ὡς χρείας οὔσης τοῦ πάντως ζητη-
 θῆναι τὸν λόγον· περιττός γάρ ἐστιν· ἀλλ' ἵνα μὴ πα-
 ραλείψῃ Ἰουδαίους καὶ Σαμαρείταις ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν 10
 ἐν ταῖς ἀγίαις ἐκκλησίαις θείων γραφῶν, μηδενὸς ἐπι-
 Β ληψίμου πράγματος ὑπάρχοντος κατὰ τῆς πίστεως ἐν
 τοῖς ἀπεστερημένοις λόγοις. περιττοὶ γάρ εἰσι καὶ δις-
 σολογούμενοι, ὡς ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως ἐδιδάξαμεν, περὶ
 τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς αὐτοῦ ζωῆς· ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ βρα- 15
 χυτάτου λόγου δυνατόν σε τοῖς λοιποῖς ἐπιστῆναι λό-
 γοις, ἐνθα οἱ ἀστερίσκοι παράκεινται. ἵνα δὲ καὶ τοῦτο
 μάθῃς, διὰ τί ἀστερίσκους παρέθετο τοῖς λόγοις τού-
 τοις, ἀρθρόνως καὶ τοῦτο λέξομεν. ἐπίστασαι τοῦτο, ὃ
 ἀκροατὰ, ὅτι ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ οἱ ἀστέ- 20
 ρες εἰσὶ, κἂν τε ὑπὸ νεφελῶν ἢ ἡλίου καλυφθῶσι. τούτῳ
 C τῷ νοήματι ὁ τοὺς ἀστερίσκους παραθεῖς ἐποίησεν, ἵνα
 σοι δείξῃ ὅτι οἱ λόγοι οἷς παράκεινται οἱ ἀστερίσκοι
 πεπήγασιν μὲν ἐν ταῖς Ἑβραϊκαῖς λέξεσιν, ὡσπερ οἱ
 ἀστέρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ἐκαλύφθησαν 25
 δὲ ὑπὸ τῆς τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνείας, ὡσπερ οἱ
 ἀστέρες ὑπὸ τῶν νεφελῶν καλύπτονται. αὕτη ἡ ὑπό-
 θεσις τοῦ ἀστερίσκου.

3. Τοῦ δὲ ὀβελοῦ τὸ διήγημα τοῦτον ἔχει τὸν τρό-
 πον. ὀβελὸς οὗτός ἐστιν ὁ παρακείμενος , πα- 30
 ραπλησιῶς γράφεται τῇ καλουμένῃ γραμμῇ. ὀβελὸς δὲ
 κέκληται κατὰ Ἀττικὴν χρῆσιν, ἄλλοις δὲ καλεῖται δόρυ,
 35 ὃ ἐστὶ λόγχη. παρετέθη δὲ ταῖς τῆς θείας γραφῆς

λέξεσιν ταῖς παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνευταῖς
 κειμέναις, παρὰ δὲ τοῖς περὶ Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον μὴ
 ἐμφερομέναις. ἀφ' ἑαυτῶν γὰρ οἱ ἑβδομήκοντα δύο ἑρ-
 μηνευταὶ ταύτας τὰς λέξεις προσέθηκαν, οὐκ εἰς μάτην,
 ὁ ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ὠφέλειαν. ταῖς γὰρ ἑλλιπῶς ἐχούσαις
 λέξεσι προστεθεικότες εἰς σαφήνειαν τὴν ἀνάγνωσιν
 παρήγαγον, ὡς θ' ὑπολαμβάνειν ἡμᾶς καὶ εὐμοίρους αὐ-
 τούς γεγενῆσθαι πνεύματος ἁγίου. ὣν γὰρ οὐκ ἦν χρεία
 δισσολογεῖν παρήκαν. ὅπου δὲ χωλὸν ἐδόκει τὸ ῥῆμα 161

10 εἶναι εἰς Ἑλληνικὴν διάλεκτον μεταφερόμενον, ἐκεῖ τὴν
 προσθήκην ἐποιήσαντο. θαυμάσαι δὲ ἔστιν ἐπὶ τούτῳ
 καὶ μὴ τολμᾶν μέμψιν ἐπάγειν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπαινῶν
 ὡς ἐκ βουλῆς Θεοῦ γεγενημένον συνιέναι τὸν εὐλαβῆ.

Ἐβδομήκοντα δύο γὰρ ὄντες τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἐν
 15 τῇ Φαρίᾳ νήσῳ, καλουμένη δὲ ἄνω γῆ, ἀντικρυ τῆς
 Ἀλεξανδρείας ἐν λ' καὶ ἕξ οἰκίσκοις, ζυγὴ ζυγὴ κατὰ
 οἰκίσκον, ἀφ' ἑωθεν ἕως ἑσπέρας συγκλειόμενοι, καὶ τὸ
 ἑσπέρας ἐν τριάκοντα ἕξ σκαφιδίοις περαιούμενοι, εἰς
 τὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου παλάτιον, καὶ μετ' Β
 20 αὐτοῦ ἐστιώμενοι, καὶ κατὰ ζυγὴν ἐν κοιτῶσι τριάκοντα
 ἕξ καθεύδοντες, εἰς τὸ μὴ συνδυάσαι μετ' ἀλλήλων, ἀλλ'
 ἀνοθεύτως ἑρμηνεύσαι, οὕτως διετέλουν. τοὺς γὰρ προ-
 ειρημένους τριάκοντα ἕξ οἰκίσκους ὁ ῥήθεις Πτολεμαῖος
 κατασκευάσας ἐν τῷ πέραν εἰς τὴν νῆσον, διπλοῦς τε
 25 αὐτοὺς ποιήσας δύο δύο ἐνέκλεισεν, ὡς ἔφην, καὶ παι-
 δας δύο ὑπηρετεῖν αὐτοῖς ἅμα ἐνέκλειεν, ὀψοποιίας ἐνε-
 κεν καὶ ὑπηρεσίας, μετὰ καὶ ταχυγράφων. ἀλλ' οὐδὲ
 θυρίδας τοῖς οἰκίσκοις ἐκείνοις ἐκ τῶν τοίχων ἐποίη- C
 σεν, ἀλλ' ἄνωθεν ἐκ τῶν δωματίων τὰς καλουμένας ἀνα-
 30 φωτιδας ἀνέφρξεν. οἱ δὲ οὕτως διάγοντες ἀπὸ πρωτῆθεν
 ἕως ἑσπέρας ὑπὸ κλεῖδα συγκλεισμένοι οὕτως ἡρμή-
 νευσαν. ἐκάστη δὲ ζυγὴ βίβλος μία ἐπεδίδοτο, ὡς εἰπεῖν
 ἢ βίβλος τῆς τοῦ κόσμου Γενέσεως μιᾶ ζυγῆ, ἢ Ἐξοδος

τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ τῇ ἄλλῃ ζυγῇ, Λευιτικὸν τῇ ἄλλῃ, καὶ καθεξῆς ἄλλη βίβλος τῇ ἄλλῃ. καὶ οὕτως αἱ εἴκοσι ἑπτὰ βίβλοι αἱ ῥηται καὶ ἐνδιάθετοι, εἴκοσι δὲ καὶ δύο κατὰ τὴν τοῦ ἀλφαβήτου παρ' Ἑβραίοις στοιχείωσιν ἀριθμοῦμεναι, ἡρμηνεύθησαν. 5

4. Εἴκοσι γὰρ καὶ δύο ἔχουσι στοιχείων νοήματα, πέντε δὲ εἰσιν ἐξ αὐτῶν διπλοῦμεναι. τὸ γὰρ κὰφ ἔστω διπλοῦν, καὶ τὸ μέμ καὶ τὸ νοῦν καὶ τὸ φὶ καὶ τὸ ζάδε. διὸ καὶ αἱ βίβλοι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον εἴκοσι δύο μὲν ἀριθμοῦνται, εἴκοσι ἑπτὰ δὲ εὐρίσκονται, διὰ τὸ 10 πέντε ἐξ αὐτῶν διπλοῦσθαι. συνάπτεται γὰρ ἡ Ρουθ τοῖς Κριταῖς, καὶ ἀριθμεῖται παρ' Ἑβραίοις μία βίβλος. συνάπτεται ἡ πρώτη τῶν Παραλειπομένων τῇ δευτέρᾳ, καὶ λέγεται μία βίβλος. συνάπτεται ἡ πρώτη τῶν Βα- 162σιλειῶν τῇ δευτέρᾳ, καὶ λέγεται μία βίβλος. συνάπτε- 15 ται ἡ τρίτη τῇ τετάρτῃ, καὶ λέγεται μία βίβλος. οὕτως οὖν σύγκεινται αἱ βίβλοι ἐν πεντατεύχοις τέτταρσι, καὶ μένουσιν ἄλλαι δύο ὑστεροῦσαι, ὡς εἶναι τὰς ἐνδιάθετους βίβλους οὕτως, πέντε μὲν νομικὰς, Γένεσιν, Ἔξοδον, Λευιτικὸν, Ἀριθμοὺς, Δευτερονόμιον· αὕτη ἡ πεν- 20 τάτευχος καὶ ἡ νομοθεσία. πέντε γὰρ στιχίρεις, ἡ τοῦ Ἰωβ βίβλος, εἶτα τὸ Ψαλτήριον, Παροιμίαι Σολομῶντος, Ἐκκλησιαστής, Ἰασημα ῥημάτων. εἶτα ἄλλη πεντάτευχος τὰ καλούμενα Γραφεῖα, παρά τισι δὲ Ἀγιόγραφα λεγόμενα, ἅτινά ἐστιν οὕτως· Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ βίβλος, Κριτῶν 25 μετὰ τῆς Ρουθ, Παραλειπομένων πρώτη μετὰ τῆς δευτέρας, Βασιλειῶν πρώτη μετὰ τῆς δευτέρας, Βασιλειῶν τρίτη μετὰ τῆς τετάρτης. αὕτη τρίτη πεντάτευχος. ἄλλη πεντάτευχος, τὸ δωδεκαπρόφητον, Ἡσαΐας, Ἰερεμίας, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ. καὶ αὕτη ἡ προφητικὴ πεντάτευχος. ἔμειναν δὲ 30 ἄλλαι δύο, αἵτινες εἰσι τοῦ Ἔσθρα, μία καὶ αὕτη λογιζομένη, καὶ ἄλλη βίβλος ἡ τῆς Ἔσθῃς καλεῖται. ἐπληρώθησαν οὖν αἱ εἴκοσι δύο βίβλοι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν εἴκοσι

δύο στοιχείων παρ' Ἑβραίοις. αἱ γὰρ στιχῆρεις δύο βιβλοί, ἧ τε τοῦ Σολομῶντος, ἧ Πανάρετος λεγομένη, καὶ ἡ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ Σαϊράχ, ἐκγόνου δὲ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ καὶ τὴν σοφίαν Ἑβραῖσι γράψαντος, ἦν ὁ ἐκγονος αὐτοῦ Ἰησοῦς ἐρμηνεύσας Ἑλληνιστὶ ἔγραψε. καὶ αὗται χρήσιμοι μὲν εἰσι καὶ ὠφέλιμοι, ἀλλ' εἰς ἀριθμὸν ῥητῶν οὐκ ἀναφέρονται. διὸ οὐδὲ ἐν τῷ ἀρῶν ἀνετέθησαν, τουτέστιν ἐν τῇ τῆς διαθήκης κιβωτῷ.

5. Ἀλλὰ καὶ ἔτι τοῦτο σε μὴ παρέλθοι, ὧ φιλόκαλε, ὅτι καὶ τὸ Ψαλτήριον διεῖλον εἰς πέντε βιβλία οἱ Ἑβραῖοι, ὥστε εἶναι καὶ αὐτὸ ἄλλην πεντάτευχον. ἀπὸ γὰρ πρώτου Ψαλμοῦ ἄχρι τεσσαρακοστοῦ μίαν ἐλογίσαντο βιβλόν. ἀπὸ δὲ τεσσαρακοστοῦ πρώτου ἄχρι τοῦ ἑβδομηκοστοῦ πρώτου δευτέραν ἠγήσαντο. ἀπὸ ἑβδομηκοστοῦ δευτέρου ἕως ὀγδοηκοστοῦ ὀγδοῦ τρίτον βιβλίον ἐποίησαντο. ἀπὸ δὲ ὀγδοηκοστοῦ ἐνάτου ἕως ἑκατοστοῦ πέμπτου τετάρτην ἐποίησαν. ἀπὸ δὲ ἑκατοστοῦ ἕκτου ἕως τοῦ ἑκατοστοῦ πενηκοστοῦ τὴν πέμπτην συνέθηκαν. ἕκαστον γὰρ ψαλμὸν ἔχοντα ἐν τῷ τέλει "εὐλογητός κύριος γένοιτο γένοιτο," τέλος εἶναι βιβλίου ἐδικαίωσαν. εὐρίσκεται δὲ τοῦτο ἐν τε τῷ τεσσαρακοστῷ καὶ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ καὶ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ὀγδόῳ καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ πέμπτῳ. ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς πέμπτης βίβλου ἀντὶ τοῦ "εὐλογητός κύριος γένοιτο γένοιτο" τέθειται τὸ "πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν κύριον, ἄλληλουῖα". αὗται τοίνυν αἱ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ βιβλοί, εἴκοσι δύο δὲ ἀριθμούμεναι μετὰ καὶ τοῦ Ψαλτηρίου, καὶ τῶν ὄντων ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ, φημὶ δὲ καὶ τῶν Θρήνων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπιστολῶν Βαροῦχ, εἰ καὶ οὐ κείνται ἐπιστολαὶ παρ' Ἑβραίοις, ἧ μόνον ἡ τῶν Θρήνων τῷ Ἱερεμίᾳ συναφθεῖσα, τὸν τρόπον ὃν εἶπομεν ἠρμηνεύθησαν κατὰ περίοδον ἐκάστη ζυγῇ ἐρμηνευτῶν ἐπιδιδόμεναι, καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ζυγῆς τῇ δευτέρᾳ, καὶ

πάλιν ἀπὸ τῆς δευτέρας τῆ τρίτη, καὶ οὕτως παρῆλθον
κελεύουσαι ἐκάστη τριακονταεξάκις ἐρμηνευθεῖσαι, ὡς
ᾄδεται λόγος, καὶ εἴκοσι δύο τῶν Ἀποκρύφων.

6. Ὅτε δὲ ἐτελειώθησαν, ἐκαθέσθη ὁ βασιλεὺς ἐπὶ
θρόνου ὑψηλοῦ, καὶ τριάκοντα ἕξ ἀναγνώσται ἔχοντες 5
ἐκάστης βίβλου τὰ τριάκοντα ἕξ ἰσότυπα, ἕξ ὧν εἷς
ἔχων τῆς βίβλου τῆς Ἑβραϊκῆς ἀντίγραφον. ἐνὸς δὲ
ἀναγινώσκοντος ἀναγνώστου καὶ τῶν ἄλλων ἐπεχόντων,
C οὐχ ἠρέθη διαφωνία, ἀλλὰ Θεοῦ θαυμασίον ἔργον εἰς
τὸ γνωσθῆναι ὅτι πνεύματος ἁγίου ἔχοντες δωρεὰν ἐκεῖ- 10
νοι οἱ ἄνδρες ὠμοφώνησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ὅπου
προσετέθειτο λόγος, ὑπὸ πάντων ἠρέθη προστεθειμέ-
νος, ὅπου δὲ ἀφείλοντο, πάντες ἐπ' ἴσης ἠρέθησαν
ἀφελόμενοι. καὶ ὧν μὲν ἀφείλοντο οὐκ ἔστι χρεία, ὧν
δὲ οὐκ ἀφείλοντο ἔστι χρεία. εἰς δὲ τὸ γενέσθαι σοι 15
σαφές τὸ εἰρημένον, ὅτι θαυμασιῶς κατὰ Θεοῦ οἰκονο-
μίαν καὶ ἐκ συμφωνίας πνεύματος ἁγίου συμφώνως ἠρ-
μήνευσαν, καὶ πρὸς ἀλλήλους οὐ διηρέθησαν, παρέξω
σοὶ διὰ μακροῦ λόγου τὴν τούτων ἀπόδειξιν, ὡς ἂν ἐκ
D τούτου γνοῦς καὶ πεισθεῖς συναιεσίης τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ. 20
ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ ψαλμῷ ἔκειτο ἐν τῷ
Ἑβραϊκῷ οὕτως "Αδωναϊ ἡλιχὰ καριθὶ Ἰσμαῆλ ἰεββιτὰ
ἀκώλ," ἃ ἔστιν ἐρμηνευόμενα "κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σέ,
εἰσάκουσόν μου· πρόσχες τῇ φωνῇ". ὅρα οὖν πῶς χω-
λὸν εὐρίσκεται. οἱ δὲ ἑβδομήκοντα δύο ἐρμηνευταὶ προσ- 25
τεθεικότες τὸ "τῆς δεήσεώς μου" εὐχώλαντον ἐποίησαν
τὸν στίχον, καὶ ἠρμήνευσαν "κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σέ,
εἰσάκουσόν μου· πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου".
καὶ ὅρα πῶς εὐδιόρθωτος ᾄδεται ὁ ψαλμός. ἐπίστηθι
164 τοίνυν ἀπὸ τοῦ βραχυτάτου λόγου τοῖς ὁμοίοις αὐτῶν 30
κατὰ τὴν προσθήκην πανταχοῦ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐρμη-
νευτῶν κειμένοις, ὅτι καλῶς οἱ λόγοι προσετέθησαν εἰς
φράσιν καὶ ὠφέλειαν τῶν μελλόντων ἐθνῶν εἰς τὴν τοῦ

Θεοῦ πίστιν ἄγεσθαι, καὶ τὴν ἐκ τῶν Θεῶν λόγων τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης κτᾶσθαι ζωῆς κληρονομίαν.

7. Τῷ δ' αὐτῷ τρόπῳ ὁ Ὁριγένης καλῶς ποιῶν ἐποίησεν οὕτως καὶ περὶ τοῦ ὄβελου τὴν σημείωσιν ἐποίησατο. εἶθε οὖν καὶ τὰ ἄλλα οὕτω καλῶς ἐποίησε. τὰς γὰρ ἔξ ἑρμηνείας καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν γραφὴν Ἑβραϊκοῖς στοιχείοις καὶ ῥήμασιν αὐτοῖς ἐν σελίδι μιᾷ συν-
 5 ἐπειθήσατο. εἶθε οὖν καὶ τὰ ἄλλα οὕτω καλῶς ἐποίησε. τὰς γὰρ ἔξ ἑρμηνείας καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν γραφὴν Ἑβραϊκοῖς στοιχείοις καὶ ῥήμασιν αὐτοῖς ἐν σελίδι μιᾷ συν-
 10 τειθεικῶς, ἄλλην σελίδα ἀντιπαράθετον δι' Ἑλληνικῶν μὲν γραμμάτων, Ἑβραϊκῶν δὲ λέξεων πρὸς κατάληψιν
 15 τῶν μὴ εἰδόντων Ἑβραϊκὰ στοιχεῖα, εἰς τὸ διὰ τῶν Ἑλληνικῶν εἶδέναι τῶν Ἑβραϊκῶν λογίων τὴν δύναμιν. καὶ οὕτως τοῖς λεγομένοις ὑπ' αὐτοῦ ἑξαπλοῖς ἢ ὄκταπλοῖς τὰς μὲν δύο Ἑβραϊκὰς σελίδας καὶ τὰς ἔξ τῶν ἑρμηνευ-
 20 τῶν ἐκ παραλλήλου ἀντιπαραθεῖς μεγάλην ὠφέλειαν
 15 γνώσεως ἔδωκε τοῖς φιλοκάλοις. εἶθε δὲ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ συντάγμασι μὴ παρέπεσε, καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν κόσμον ἠδίκησε, κακῶς δογματίσας τὰ περὶ πίστεως C καὶ τὰ πλεῖστα τῶν γραφῶν κακῶς φράσας. ἀλλὰ περὶ τοῦ ὄβελου αὐθις ἐπιλήψομαι τῆς διηγήσεως. ἔφαμεν
 20 ὅτι ὁ ὄβελος λόγῃ λέγεται· ξίφος δὲ ἐστὶ τοῦτο ἀναιρετικόν. ἐνθα τοίνυν ἡ λέξις εὐρίσκεται παρὰ μὲν τοῖς ἑβδομήκοντα δύο κειμένη, ἐν δὲ τῇ Ἑβραϊκῇ μὴ ἀναφερομένη, ἐκ τῆς τοῦ ὄβελου σημειώσεως τοῦ τῇ λέξει παρακειμένου δηλοῦται ὅτι ἀνήρηται ὁ λόγος ἀπὸ τοῦ
 25 γεννητικοῦ τόπου, ἥτοι τοῦ ἐδάφους τῆς γραφῆς, ὡς μὴ ἐπάρχων ἐν τῷ τόπῳ τῆς βίβλου. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἀστερίσκου καὶ τοῦ ὄβελου διηγησάμεν. D

8. Λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ λιμνίσκου καὶ ὑπολιμνίσκου διηγητέον. λιμνίσκον γοῦν τὸν οὕτω γραφόμενον
 30 ὡς ἔχει τὸ προκείμενον — σημείον ἐστὶ γραμμὴ μία μεσολαβουμένη ὑπὸ κεντημάτων δύο, εἶτουν στιγμῶν, μιᾶς μὲν ἐπάνω οὔσης, τῆς δὲ ἄλλης ὑποκάτω παρὰ
 λατροῖς φυσιολογικῶς ἠρῆσθαι φασὶ καὶ ἀνομάσθαι

ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ σῶμα χειρουργίας, δύο μὲν ἀπλῶν
τομῶν διαιρουμένων, εἴτουν τεμνομένων, μέσον δὲ τῶν
δύο διαιρέσεων τοῦ τμηθέντος τόπου διὰ τὰς παρ' ἑκα-
165 τέρας ἀπλῶς δύο τομὰς, ὀβελοῦ σχῆμα τοῦ σώματος
ἀποτελοῦντος δὲ, ὅ ἐστι λινοῦν ῥάκος, εἰς λεπτόν καὶ 5
μακρὸν σχῆμα ἀποτμηθέντος ἐμβαλλομένου ἀπὸ τῆς
μιᾶς διαιρέσεως καὶ εἰς τὴν ἄλλην διαπερῶντος. λιμνί-
σκος ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰατρῶν καλῶς ἐκλήθη, διὰ τὸ λι-
μνάζειν κλυζόμενον ἰὸν μοτὸν ἐν τοῖς τόπου ὑγροῖς.
διὸ καὶ τοῦτο τὸ τοῦ σημείου σχῆμα τοῖς θείοις λόγοις 10
παρέθετο, ἵν' ὅτε σπανίως πον εὔροις ἐν τῇ τῶν ἑβδο-
μήκοντα δύο ἑρμηνείᾳ διαφωνοῦσαν λέξιν, οὐ μὴν παρ-
οῦσαν, οὐδὲ προστεθειμένην ταῖς ὁμοίαις αὐτῇ λέξεσι,
B γνοιῆς ὅτι ὑπὸ μιᾶς ζυγῆς ἢ δύο αὐτῇ ἑρμηνεύθη ἢ λέ-
ξις, διὰ τὰ παρακείμενα δύο κεντήματα. καλεῖται δὲ 15
ταῦτα τὰ συναμφοτέρα, ἢ ὅμοια. ἵνα δὲ καὶ τοῦτο λεῖτόν
σοι εἶη καὶ εὐπερίδρακτον, καὶ περὶ τοῦτον ἐρῶ. ὅταν
εὔρης ὡς ἐν ἑβδομηκοστῷ ψαλμῷ ἐμφέρεται "τὸ στόμα
μου ἀναγγελεῖ τὴν δικαιοσύνην σου, ἀναγγελεῖ τὰς δι-
καιοσύνας σου". πάλιν δὲ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ 20
ψαλμῷ "καὶ ἔντιμον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτοῦ".
ἀντὶ δὲ τοῦτον πρόκειται "καὶ ἔντιμον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν
ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ". καὶ οὕτως εἰς πολλοὺς τόπους εὔροις
οὐδὲν μὲν ἑλλιπῆς ὑπάρχον, οὐδὲ παρηλλαγμένον, ἀλλὰ
C τὸ αὐτὸ μὲν ὑπάρχον, διαφόρως δὲ ὀνομαζόμενον, ἄς 25
εἶναι οὐ παρὰ, ἀλλὰ συναμφοτέρως ἐκφωνοῦνται. ταῦτα
διὰ τὸν λιμνίσκον ἐσημειώθη, ὡς παρὰ μιᾶς ζυγῆς ἢ
δύο ἑρμηνευμένης τε καὶ εὐρισκομένης λέξεως. οὕτως
ταῦτα καὶ περὶ λιμνίσκου εἶπομεν. τὸν αὐτὸν δὲ τρό-
πον καὶ περὶ τοῦ ὑπολιμνίσκου δηλώσομεν. ὁ γοῦν 30
ὑπολιμνίσκος τοιοῦτόν ἐστι σημεῖον, ——— ἀπλῆ δη-
λονότι γραμμῇ, ὀβελοῦ τὸ σχῆμα ἔχουσα, ὑποκειμένην
δὲ ἔχουσα στιγμῆν, ἥγουν κέντημα. ἐνθα γοῦν εὔροις

τοιούτον σημεῖον, ὑπολιμνίσκου αὐτὸ γίνωσκε εἶναι. δύναμιν δὲ ταύτην ἔχει. ὅπου γὰρ εὗρεθῆ ἴλεξει τινὶ **D** παρακείμενος, δηλοῦται ὑπὸ μιᾶς ζυγῆς ἐρμηνευτῶν ἐξ-
 ενσχθεὶς ὁ λόγος, καθὸ ἴ μία στιγμή ὑποφαίνει. καὶ
5 ἔστιν αὐτὸ συναμφοτέρον ἢ συνάδελφον τῇ λέξει ἢ ἐπί-
 κείται. αὕτη ἔστιν ἡ περὶ ἀστερίσκου καὶ ὀβελοῦ καὶ
 λιμνίσκου καὶ ὑπολιμνίσκου φράσις, φιλοκαλώτατε.

9. Δεῖ δὲ καὶ ἡμᾶς καὶ αὐτῶν τῶν εἰρημένων τὴν
 ὑπόθεσιν δηλωῶσαι. χρησιμεύσει γὰρ σοι καὶ ἡ περὶ
10 τούτων γνώσις ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιβολῆς τῆς περὶ αὐτὸν
 διηγήσεως, ὑποδεικνύουσα τίς, πόθεν καὶ πότε, γένους
 ποίου ἕκαστος αὐτῶν ὑπῆρξε, καὶ τοῦ ἐρμηνεῦσαι τίς
 αὐτῷ γέγονεν ἡ αἰτία.

Καὶ πρῶτοι μὲν ἐρμηνευταὶ γέγονασι τῆς αὐτῆς **166**
15 θείας γραφῆς ἀπὸ Ἑβραϊκῆς διαλέκτου εἰς Ἑλληνίδα
 ἑβδομήκοντα δύο ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν, τὴν αὐτὴν πρῶ-
 τὴν ἐρμηνείαν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου ἐρμη-
 νεύσαντες· οἵτινες ἐξελέγησαν ἐκ τῶν δώδεκα φυλῶν
 τοῦ Ἰσραήλ, ἐξ ἄνδρες κατὰ φυλὴν, ὡς ἐξέδωκεν Ἀρι-
20 στατος ἐν τῷ αὐτοῦ συντάγματι. περὶ ὧν ἀνωτέρω διὰ
 τῶν ἀστερίσκων καὶ τῶν ὀβελῶν καὶ περὶ τῶν ἄλλων,
 τουτέστιν Ἀκύλα καὶ Συμμάχου καὶ λοιπῶν, ἀπὸ μέ-
 ρους διηγησάμεθα, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὰς αἰτίας σοι δη-
25 λώσομεν. ὁ γὰρ μετὰ τὸν πρῶτον Πτολεμαῖον δεύτερος
 βασιλεύσας Ἀλεξανδρείας Πτολεμαῖος, ὁ ἐπικληθεὶς Φι-
 λάδελφος, ὡς προείρηται, φιλόκαλός τις ἀνὴρ καὶ φιλο-
 λόγος γεγένηται· ὅστις βιβλιοθήκην κατασκευάσας ἐπὶ
 τῆς αὐτῆς Ἀλεξάνδρου πόλεως ἐν τῷ Βρουχίῳ καλου-
 μένῳ (κλίμα δὲ ἔστι τοῦτο τῆς αὐτῆς πόλεως ἐρημιον
30 τανῶν ὑπάρχον) ἐνεχείρισε Δημητρίῳ τινὶ τῷ Φαλαρηνῷ
 τὴν αὐτὴν βιβλιοθήκην, προστάξας συναγαγεῖν τὰς παν-
 ταχοῦ γῆς βίβλους, γράψας ἐπιστολὰς καὶ προσλιπαρή-
 σασ ἕκαστον τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων τε καὶ ἀρχῆν μὴ **C**

κατοκνήσαι ἀποστείλαι ποιητῶν τε λέγω καὶ λογογράφων, ῥητόρων τε καὶ σοφιστῶν καὶ ἱατρῶν καὶ ἱατροσοφιστῶν καὶ ἱστοριογράφων καὶ λοιπῶν βίβλους. τοῦ δὲ ἔργου προκόπτοντος καὶ τῶν βιβλίων πανταχόθεν συναγομένων ἠρώτησεν ὁ βασιλεὺς τὸν τὴν βιβλιοθήκην **5** πεπιστευμένον ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὅτι πόσαι δ' ἂν εἴεν βίβλοι εἰς τὴν βιβλιοθήκην συναχθεῖσαι. ὁ δὲ ἀπεκρίθη τῷ βασιλεῖ λέγων ὅτι ἤδη μὲν εἰσι μυριάδες πέντε βιβλίων καὶ τετρακισχίλια ὀκτακόσια, πλέον ἢ **D** ἔλασσον. ἀκούομεν δὲ ἔτι πολὺ πλῆθος ἐν τῷ κόσμῳ **10** ὑπάρχειν, παρὰ τε Αἰθίοψι καὶ Ἰνδοῖς, Πέρσαις τε καὶ Ἑλαμίταις, καὶ Βαβυλωνίοις, Ἀσσυριοῖς τε καὶ Χαλδαίοις, καὶ Φοίνιξι, Σύροις τε καὶ τοῖς ἐν τῇ Ἑλλάδι, παρὰ Ῥωμαίοις τε οὐπω Ῥωμαίοις καλουμένοις ἀκμῆν, ἀλλὰ Λατίνοις. ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ἱεροσολύμοις καὶ **15** ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὑπάρχουσι βίβλοι θεῖαι καὶ τῶν προφητῶν, διηγούμεναι περὶ θεοῦ καὶ τῆς κοσμοποιίας, καὶ τῆς ἄλλης πάσης κοινωφελοῦς διδασκαλίας. εἰ οὖν δοκεῖ τῷ κράτει σου, βασιλεῦ, καὶ αὐτὰς μεταστείλασθαι, γράψον τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις διδασκάλοις, καὶ ἀποστελοῦσί σοι, **20** ὅπως καὶ τὰς αὐτὰς βίβλους καταθῶ ἐν τῇ αὐτῇ τῆς σῆς εὐσεβείας βιβλιοθήκῃ. τότε τοίνυν γράφει ὁ βασιλεὺς ἐπιστολὴν ἔχουσαν τάδε.

167 10. “Βασιλεὺς Πτολεμαῖος τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις τῶν Ἰουδαίων πλεῖστα χαίρειν. βιβλιοθήκην κατασκευάσας **25** καὶ πλῆθος συναγῶν βιβλίων ἐξ ἐκάστου ἔθνους, ἐν αὐτῇ ἀπεθέμην. ἀκούσας δὲ ὡς καὶ παρ' ὑμῖν ἐμφέρονται βίβλοι προφητῶν περὶ θεοῦ τε καὶ κοσμοποιίας δηλοῦσαι, καὶ ταύτας ταῖς ἄλλαις ἀριεργῶσαι ἐπιθυμῶ, γέγραφα ὅπως ταύτας ἡμῖν ἀποστείλητε. ὅτι γὰρ τιμῆς **30** ἔνεκεν, καὶ οὐ περιεργίας χάριν, οὐδὲ κακονοίας, τῆς τοιαύτης αἰτίας εἰμὶ ἐπιθυμητῆς, ἀλλὰ πίστεως ἔνεκα καὶ τῆς περὶ ὑμᾶς φιλίας τὴν τούτων αἴτησιν ποιοῦμαι,

ἐκ τῆς ὑφ' ἡμῶν περὶ ὑμᾶς γενομένης εὐνοίας ἀναμνη- B
σθέντες εἴσεσθε. μέμνησθέ μου ὡς αἰχμαλώτων πολ-
λῶν ἐκ τῆς ὑμετέρας πατρίδος ληφθέντων καὶ εἰς Αἴ-
γυπτον τὴν ἡμετέραν πατρίδα ἀχθέντων ἀνῆκα, καὶ μετ'
5 ἐφοδίων πολλῶν καὶ θεραπείας οὐ τῆς τυχοῦσης, ἐπι-
μελησάμενος αὐτῶν ἐλευθέρους ἀπέπεμψα. ἀλλὰ καὶ
τοὺς ἐν αὐτοῖς πεπληγμένους ἰασάμενος ἀνῆκα, καὶ τοὺς
γυμνοὺς ἐνέδυσα· καὶ νῦν δὲ τράπεζαν χρυσῆν μετὰ πο-
λυτελεσιάτης λιθίας κεκοσμημένην, ἐξ ὀλκῆς ταλάντων
10 φ' ἀντὶ τῆς τραπέζης τῆς ληφθείσης ἀπὸ τοῦ ἁγίου C
τόπου Ἱεροσολύμων ἀπέστειλα, μετὰ καὶ δώρων καὶ
κειμηλίων τῷ ἱερῷ τόπῳ. τούτων τοίνυν τὴν διήγησιν
ἐποιησάμην, ὅπως γνῶτε ὅτι ὑπὲρ εὐχῆς καὶ εὐσεβείας
τὰς βίβλους αἰτῶ".

15 Καὶ ἡ μὲν ἐπιστολὴ ἀπεστάλη καὶ τὰ ἀπεσταλ-
μένα δῶρα, αὐτοὶ δὲ δεξάμενοι καὶ τὴν ἐπιστολὴν καὶ
τὰ δῶρα ἀσμένως, διὰ χαρᾶς ἔσχον σφόδρα, καὶ ἀμελ-
λητὶ χρυσοῖς γραμμασιν Ἑβραϊκοῖς τὰς βίβλους μετα-
γραψάμενοι τὰς ἤδη μοι προτεταγμένας ἀπέστειλαν, κθ'
20 μὲν τὰς ἐνδιαθέτους, ἑβδομήκοντα δύο δὲ τὰς ἀποκρύ- D
φους. ὁ δὲ βασιλεὺς κομισάμενος καὶ ἐντυχῶν, καὶ μὴ
δυναμένος ἀναγνῶναι, τῶν στοιχείων Ἑβραϊκῶν ὑπαρ-
χόντων καὶ διαλέκτῳ τῇ Ἑβραϊκῇ γεγραμμένων, δευτέ-
ραν ἐπιστολὴν ἀναγκάζεται αὐτοῖς γράψαι καὶ αἰτῆσαι
25 ἐρμηνευτὰς τοὺς δυναμένους αὐτῷ φράσαι τὰς βίβλους
εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον διὰ τῆς Ἑβραϊδος. περιεῖχε
δὲ ἡ ἐπιστολὴ τάδε.

11. "Ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος τοῖς τῆς εὐσεβείας
διδασκάλοις τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις πλείστα χαίρειν.

30 Θησαυροῦ κεκρυμμένου καὶ πηγῆς ἐσφραγισμένης 168
τίς ὠφέλεια ἐν ἀμφοτέροις; οὕτω καὶ ἡ παρ' ὑμῶν
ἀπεσταλμένη ἡμῖν τῶν βιβλίων ὑπόθεσις. ἡμῶν γὰρ μὴ
δυναμένων ἀναγνῶναι τὰ γράμματα τούτων εἰς οὐδὲν

ὄφελος ἡμῖν γενήσεται. ἀλλὰ καταξιώσατε ἐρμηνευτὰς ἡμῖν ἀποστείλαι τοὺς ἀκριβῶς ἐκπαιδευμένους τῆν τε τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Ἑλλήνων γλῶτταν". τότε τοὺς ἑβδομήκοντα δύο ἐρμηνευτὰς ἐκλεξάμενοι οἱ τῶν Ἑβραίων διδάσκαλοι ἀποστέλλουσι κατὰ τὸν τύπον, ὃν ποτὸς ἐποίησε Μωυσῆς, ἠνίκα ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος διὰ προστάγματος κυρίου, ἀκούσας ὅτι "παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἄνδρας ἑβδομήκοντα, καὶ ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄρος". αὐτὸς δὲ διὰ τὴν πρὸς τὰς φυλὰς εἰρήνην, ἵνα μὴ ἐξ ἐνίων λάβῃ πέντε ἄνδρας, ἐξ ἄλλων ἕξ, καὶ ποιήσῃ 10 στάσιν ἐν ταῖς φυλαῖς, διανοήθη μᾶλλον ἑβδομήκοντα δύο παραλαβεῖν, καὶ τῷ ἀριθμῷ προσθεῖναι. τῷ αὐτῷ δὲ τρόπῳ, ὡς ἔφην, καὶ τοὺτους ἀπέστειλαν, οἵτινες ἠρμήνευσαν τὰς βίβλους ἐν τῇ Φαρίᾳ καλονμένη νῆσῳ· καθάπερ ἄνω προείπομεν. καὶ οὕτως αἱ βίβλοι εἰς Ἑλ- 15
C λινίδα ἐκτεθεῖσαι ἀπετέθησαν ἐν τῇ πρώτῃ βιβλιοθήκῃ τῇ ἐν τῷ Βρουχίῳ οἰκοδομηθείσῃ. ἔτι δὲ ὕστερον καὶ ἑτέρα ἐγένετο βιβλιοθήκη ἐν τῷ Σεραπίῳ μικροτέρα τῆς πρώτης, ἣτις καὶ θυγάτηρ ὠνομάσθη αὐτῆς· ἐν ἣ ἀπετέθησαν αἱ τοῦ Ἀκύλα καὶ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος 20 καὶ τῶν λοιπῶν ἐρμηνεῖαι, μετὰ διακοσιοστὸν καὶ πεντηκοστὸν ἔτος.

12. Μετὰ γὰρ τὸν πρῶτον Πτολεμαῖον τὸν υἱὸν Λάγου τὸν βασιλεύσαντα ἔτη τεσσαράκοντα Πτολεμαῖος 25 ὁ οὗτος ὁ Φιλάδελφος, ἐφ' οὗ οἱ ἑβδομήκοντα δύο ἠρμήνευσαν ἐρμηνευταὶ ἐκράτησεν ἔτη λη'. μεθ' ὃν Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης ἔτη εἰκοσιτέσσαρα. μεθ' ὃν πάλιν Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ, ἔτη εἴκοσι καὶ ἕν. μεθ' ὃν Πτολεμαῖος Ἐπιφανῆς ἔτη εἴκοσι δύο. εἶτα Πτολεμαῖος Φιλοπάτωρ ἄλλος τριακοντατέσσαρα. ἔπειτα Πτολεμαῖος 30 ὁ φιλολόγος καὶ Εὐεργέτης ἔτη εἰκοσιεννέα. Πτολεμαῖος ὁ σωτὴρ ἔτη ιε'. Πτολεμαῖος ὁ καὶ Ἀλεξᾶς ἔτη δώδεκα. Πτολεμαῖος ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀδελφὸς, ὁ ὑπὸ τῆς

μητρὰς ἐξωσθεις, ἔτη ὀκτώ. Πτολεμαῖος ὁ Διόνυσος ἔτη τριάκοντα καὶ ἓν. Κλεοπάτρα Πτολεμαίου θυγάτηρ ἔτη τριάκοντα δύο, ἣτις Ἀντωνίνῳ συνήφθη τῷ βασιλεὶ Ὀκταβίῳ. ὁμοῦ ἀπὸ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου τοῦ υἱοῦ Λάγου μέχρι Κλεοπάτρας ἔτη τριακόσια ἕξ. ἀπὸ δὲ ἐβδόμου ἔτους Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, ἐφ' οὗ τῷ αὐτῷ ἔτει οἱ ἐβδομήκοντα δύο ἡρμήνευσαν, μέχρι Κλεοπάτρας διακόσια τεσσαράκοντα ἑννέα. καὶ ἐπαύσαντο οἱ Λαγίδαι βασιλεύειν οἱ ἀπὸ τοῦ Λάγου δηλονότι καταγόμενοι Πτολεμαῖοι, ὃς ἱππικὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατασκευάσας Λάγιον ὠνόμασεν.

13. Εἶτα βασιλεῖς Ῥωμαίων.

Αὔγουστος ἔτη νς'. οὗτινος ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ σάρκα γεγένηται. Τιβέριος ἔτη κγ', οὗ τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ ἔτει ὁ Χριστὸς ἐσταύρωται. Γάιος ἔτη γ', μῆνας θ', ἡμέρας κθ'. Κλαύδιος ἔτη ιγ', μῆνας δύο παρ' ἡμέρας δύο. Νέρων ἔτη ιγ', μῆνας ζ', ἡμέρας κς'. Γάλβας μῆνας ζ', ἡμέρας κς'. Ὄθων μῆνας γ', ἡμέρας ε'. Βιτέλλιος μῆνας ιη', ἡμέρας ιβ'. Οὐεσπασιανὸς ἔτη θ', μῆνας ζ', ἡμέρας ιβ'. Τίτος ἔτη δύο, μῆνας δύο, ἡμέρας δύο. ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ γέγονεν ἡ ἐρήμωσις Ἱεροσολύμων, μετὰ ἐξηκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς Χριστοῦ σταυρώσεως καὶ ἡμέρας τινάς. Δομετιανὸς ἔτη ις', μῆνας ε'. Νερούας ἔτος ἓν, μῆνας δ'. Τραϊανὸς ἔτη ιθ'. Ἀδριανὸς ἔτη κα', οὗτινος τῷ δωδεκάτῳ ἔτει Ἀκύλας ἐγνωρίζετο. ἀπὸ οὗν Αὔγουστου ἕως Ἀδριανοῦ ἔτη ρπ', μῆνες δ' παρὰ ἡμέρας θ', ἃς εἶναι ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἐρμηνείας τῶν ἐβδομήκοντα δύο ἐρμηνευτῶν ἕως Ἀκύλα τοῦ ἐρμηνευτοῦ, ἢ ἕως δωδεκάτου ἔτους Ἀδριανοῦ, ἔτη υλ' καὶ μῆ-170 νας δ'.

14. Οὗτος δὲ ὁ Ἀδριανὸς λωβηθεὶς το σῶμα, καὶ μεταστειλόμενος ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν ὑπὸ τὴν βασιλείαν

αὐτοῦ λατρῶν, ἤτησε παρ' αὐτῶν λατρείαν τοῦ σώματος αὐτοῦ. οἱ δὲ πολλὰ κεκηκότες καὶ μηδὲν ἀνύσαντες ἐσκώφθησαν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐπιστολὴν ὀνειδιστικὴν γράψαι κατ' αὐτῶν, τὴν τέχνην αὐτῶν αἰτιωμένην ὡς μηδὲν εἰδυῖαν τῆς περικειμένης αὐτῷ νόσου ἕνεκα. στέλ-
 λεται δὲ τὴν πορείαν ἐπὶ τὴν τῶν Αἰγυπτίων γῆν. ἔδει
 ὁ δὲ αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων ἐπὶ τὰς ἑξῆς προβαίνοντα πόλεις ταύτας κατοπτεῦει. ἦν γὰρ ὁ ἀγὴρ φιλοῖστρω-
 διέρχεται οὖν τὴν Ἀντιόχον πόλιν, ὑπερβαίνει τε τὴν
 Κοίλην καὶ τὴν Φοινίκην, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Παλαι-
 στίην, τὴν καὶ Ἰουδαίαν καλουμένην, μετὰ ἕτη μὲν τῆς
 τῶν Ἱεροσολύμων ἐρημώσεως. καὶ ἄνευσιν ἐπὶ τὰ Ἱερο-
 σόλυμα, τὴν περίπυστον πόλιν καὶ ὀνομαστήν, ἣν κατ-
 ἔστρεψε Τίτος Οὐεσπασιανοῦ παῖς τῷ δευτέρῳ ἔτει
 τῆς αὐτοῦ βασιλείας. καὶ ἤρθε τὴν πόλιν πᾶσαν ἡδα-
 φισμένην, καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ καταπεπατημένον,
 παρεκτός ὀλίγων οἰκημάτων καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλη-
 σίας μικρᾶς οὔσης. ἐνθα ὑποστρέψαντες οἱ μαθηταί,
 ὅτε ὁ σωτὴρ ἀνελήφθη ἀπὸ τοῦ ἑλαιῶνος, ἀνέβησαν εἰς
 τὸ ὑπερῶν. ἐκεῖ γὰρ ὑψοδόμητο· τουτέστιν ἐν τῷ μέ-
 ρει Σιών, ἣτις ἀπὸ τῆς ἐρημώσεως περιλειφθῆ, καὶ
 μέρη οἰκήσεων περὶ αὐτὴν τὴν Σιών, καὶ ἑπτὰ συνα-
 γωγαί, αἱ ἐν τῇ Σιών μόναι ἐστήκεσαν, ὡς καλύβαι, ἐξ
 ὧν μία περιλειφθῆ, ἕως χρόνου Μαξιμιανῶ τοῦ ἐπι-
 σκόπου καὶ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως, ὡς σκηνὴ ἐν
 ἀμπελῶνι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. διανοεῖται οὖν ὁ Ἀδρια-
 νὸς τὴν πόλιν κτίσαι, οὐ μὴν τὸ ἱερὸν. καὶ λαβὼν τὸν
 Ἀκύλαν τοῦτον τὸν προειρημένον ἐρμηνευτὴν, Ἑλληνα
 ὄντα καὶ αὐτοῦ πενθερίδην, ἀπὸ Σινώπης δὲ τῆς
 Πόντου ὀρμώμενον, καθίστησιν αὐτὸν ἐκεῖσε ἐπιστα-
 τεῖν τοῖς ἔργοις τῶν τῆς πόλεως κτισμάτων, ἐπιτε-
 θεικῶς τῇ πόλει τὸ ἴδιον ὄνομα καὶ τοῦ βασιλικοῦ
 ὀνόματος τὸν χρηματισμόν. ὡς γὰρ ἐκεῖνος ὀνόμαστο

Αίλιος Ἀδριανός, οὕτως καὶ τὴν πόλιν ὠνόμασεν Αἰλίαν.

15. Ὁ τοίνυν Ἀκύλας διάγων ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, 171
καὶ ὄρων τοὺς μαθητὰς τῶν ἀποστόλων ἀνθούοντας
ἐτῆ πίστει καὶ σημεῖα μεγάλα ἐργαζομένους ἰάσεων
καὶ ἄλλων θαυμάτων· — ἦσαν γὰρ ὑποστρέψαντες
ἀπὸ Πέλλης τῆς πόλεως εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ διδάσκον-
τες. ἦν γὰρ ἐμελλεν ἡ πόλις ἀλίσκεσθαι ὑπὸ τῶν
Ῥωμαίων, προεχηματίσθησαν ὑπὸ ἀγγέλου πάντες οἱ
10 μαθηταὶ μεταστῆναι ἀπὸ τῆς πόλεως, μελλούσης ἄρδην
ἀπόλλυσθαι. οἵτινες καὶ μετανάσται γενόμενοι ᾤκησαν
ἐν Πέλλῃ τῇ προγεγραμμένη πόλει, πέραν τοῦ Ἰορδά-
νου, ἣτις ἐκ Δεκαπόλεως λέγεται εἶναι. μετὰ δὲ τὴν B
ἐρημωσιν Ἱερουσαλήμ ἐπαναστρέψαντες, ὡς ἔφην, ση-
15 μεῖα μεγάλα ἐπετέλουν· — ὁ οὖν Ἀκύλας κατανοεῖς τὴν
διάνοιαν τῷ Χριστιανισμῷ ἐπίστευσεν. αἰτήσας δὲ μετὰ
χρόνον τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα ἐκομίσατο. ἀπὸ δὲ
τῆς πρώτης αὐτοῦ ἕξω μὴ μεταθέμενος, τοῦ πιστεύ-
ειν δηλονότι τῇ ματαίᾳ ἀστρονομίᾳ, ἣν ἀκριβῶς ἐπε-
20 παιδεύτο, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ θέμα τῆς αὐ-
τοῦ γενέσεως σκεπτόμενος, ἐλεγχόμενός τε ὑπὸ τῶν δι-
δασκάλων καὶ ἐπιτιμώμενος ἕνεκα τούτου, μὴ διορθού-
μενος δὲ, ἀλλὰ καὶ φιλονείκως μᾶλλον ἀντιτιθέμενος, C
καὶ σπεύδων συνιστᾶν τὰ ἀσύστατα, τὴν εἰμαρμένην
25 δηλονότι καὶ τὰ περὶ αὐτῆς διηγήματα, ἐξέωσθη πάλιν
τῆς ἐκκλησίας ὡς ἄχρηστος πρὸς σωτηρίαν. πικρανθεὶς
δὲ τὴν διάνοιαν ὡς ἠτιμωμένος εἰς ζῆλον μάταιον αἴ-
ρεται, καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἀρησάμενος καὶ τὴν αὐ-
τοῦ ζωὴν προσηλυτεύει, καὶ περιτίμνεται Ἰουδαῖος, καὶ
30 ἐπιπόνως φιλοτιμησάμενος ἐξέδωκεν ἑαυτὸν μαθεῖν τὴν
Ἑβραίων διάλεκτον καὶ τὰ αὐτῶν στοιχεῖα. ταύτην δὲ
ἀπόρτατα παιδευθεὶς ἠρμήνευσεν οὐκ ὀρθῶ λογισμῶ
χρησάμενος, ἀλλ' ὅπως διαστρέψη τινὰ τῶν ῥητῶν, D

ἐνοσκήψας τῇ τῶν ἐβδομήκοντα δύο ἐρμηνείᾳ, ἵνα τὰ περὶ Χριστοῦ ἐν ταῖς γραφαῖς μεμαρτυρημένα ἄλλως ἐκδώσει δι' ἣν εἶχεν αἰδῶ, εἰς ἄλογον αὐτοῦ ἀπολογίαν.

16. Καὶ γίνεται οὕτω δευτέρα ἢ τούτου ἐρμηνεία, 5
μετὰ ἀριθμὸν τοσοῦτων χρόνων, ὡς ἀνωτέρω γεγράφα-
μεν. ἰδυνάμεθα δὲ εἰπεῖν καὶ τὰς παραπεποιημένας αὐτῷ
λέξεις, ἀγαπητέ, τὸν ἔλεγχον κατ' αὐτοῦ ἐχούσας ἐκ τῶν
ὑπ' αὐτοῦ ἡρμηνευμένων. ἀλλ' ἤδη περὶ τῆς τούτων
διαφορᾶς ἄνω διηγησάμενοι ἱκανῶς ἔχειν ἕως τῶν ὧδε 10
ἰδουκαίωσαμεν.

172 Μετὰ τοῦτον δὲ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὴν αὐτοῦ ἐρμη-
νειαν διαδέχεται Ἀδριανὸν τὸν βασιλεῖα Ἀντωνίνος ὁ
ἐπικληθεὶς Πίος, ἐρμηνευόμενος εὐσεβῆς, καὶ βασιλεύει
χρόνους κβ'. τοῦτον διαδέχεται Καράκαλλος, ὁ καὶ Γέ- 15
τας, ὃς καὶ Μάρκος Αὐρήλιος Οὐῆρος ἐλέγετο, καὶ βα-
σιλεύει ἔτη ζ'. ἐν τοῖς αὐτοῦ χρόνοις καὶ Λούκιος Αὐ-
ρήλιος Κόμοδος βασιλεύει τὰ αὐτὰ ἑπτὰ ἔτη. Περτί-
βναξ μῆνας ε'. Σευῆρος ἔτη ιη'.

Ἐν τοῖς τοῦ Σευῆρου χρόνοις Σύμμαχος τις Σαμαρεῖ- 20
της τῶν παρ' αὐτοῖς σοφῶν μὴ τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ οἰκείου
ἔθνους, νοσήσας φιλαρχίαν, καὶ ἀνανακτήσας κατὰ τῆς
ἰδίας φυλῆς, προσέρχεται Ἰουδαίοις, καὶ προσηλυτεύει,
καὶ περιτέμνεται δευτέραν περιτομὴν. καὶ μὴ θαύ-
μαζε περὶ τούτου, ὡ ἀκροατά. γίγνεται γάρ. ὅσοι γὰρ ἀπὸ 25
Ἰουδαίων Σαμαρεῖταις προσφρεύουσιν ἀντιπεριτέμνονται·
ὡσαύτως καὶ οἱ ἀπὸ Σαμαρειτῶν πρὸς Ἰουδαίους ἐρχό-
μενοι. τὸ δὲ ἔτι τούτων χαλεπώτερον, ὅτι καὶ ἀπὸ πε-
ριτομῆς ἀκρόβυστοι γίνονται, τέχνη τινὶ ἱατρικῇ διὰ
τοῦ καλουμένου σπαθιστῆρος τὴν τῶν μελῶν ὑποδεσ- 30
ματίδα ὑποσπαθισθέντες, ραφέντες τε καὶ κολλητικοῖς
περιοδευθέντες ἀκροβυστίαν αὐθις αὐτὴν ἀπστελοῦσιν·

ἔχεις καὶ τὴν μαρτυρίαν παρὰ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ, ὃ φιλοκαλώτατε, δι' ὧν αὐτοῖς ῥήμασιν ὡδὲ πως λέγει "περιτετμημένος τις ἐκλήθη, μὴ ἐπισπάσθω. ἐν ἀκροβυστία τις ὑπάρχει, μὴ περιτεμνέσθω". ταύτην δὲ τὴν παράδοσιν τῆς κακοδαίμονος ἐννοίας φασὶ τὸν Ἡσαῦ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἰακώβ ἠύρηκέναι πρὸς ἀπαρησιθεῖαν, καὶ πρὸς ἀφανισμόν τοῦ τῶν πατέρων αὐτοῦ χαρακτῆρος. διὸ φασὶ τὸν θεὸν εἰρηκέναι "ἐμίσησα τὸν Ἡσαῦ, τὸν δὲ Ἰακώβ ἠγάπησα". οὗτος τοίνυν ὁ Σύμμαχος πρὸς 10 διαστροφὴν τῶν παρὰ Σαμαρείταις ἐρμηνειῶν ἐρμηνεύσας τὴν τρίτην ἐξέδωκεν ἐρμηνείαν.

17. Μετὰ τοῦτον δὲ κατὰ πόδας ἐν τῷ ἑξῆς χρόνῳ, τουτέστι περὶ τὴν τοῦ δευτέρου Κομόδου βασιλείαν τοῦ βασιλεύσαντος μετὰ τὸν προεξηγούμενον Κόμοδον Λούκιον 15 Ἀδρήλιον ἔτη ιγ', Θεοδοτίων τις Ποντικὸς ἀπὸ τῆς διαδοχῆς Μαρκίωνος τοῦ αἰρεσιάρχου τοῦ Σινωπίτου, μηνιῶν καὶ αὐτὸς τῇ αὐτοῦ αἰρέσει καὶ εἰς Ἰουδαισμόν 173 ἀποκλίνας, καὶ περιτμηθεὶς, καὶ τὴν τῶν Ἑβραίων φωνὴν καὶ τὰ αὐτῶν στοιχεῖα παιδευθεὶς, ἰδίως καὶ αὐτὸς ἐξέδωκε. διὸ τὰ πλείστα τοῖς ἑβδομήκοντα δύο συναφόντως ἐξέδωκε. τριβὰς γὰρ εἶχεν οὗτος τὰς πλείστας ἀπὸ τῆς συνηθείας τῶν ἑβδομήκοντα δύο. γένοιο τοίνυν κριτῆς, ὃ φιλοκαλώτατε, τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, παρὰ τίσι μᾶλλον εὐρεθῆσεται ἢ ἀλήθεια, παρὰ τοῖς 25 τρισὶ τοῖτοις, Ἀκύλα λέγω καὶ Συμμάχῳ καὶ Θεοδοτίωνι, τοῖς μὴ ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενομένοις, ἀλλ' ἰδίᾳ ἕκαστον καὶ ἐν καιρῷ καὶ τόποις ἀλλήλων διεστῶσι, καὶ οὐ πολλοῖς, ἀλλὰ τρισὶ μόνοις, καὶ μὴ δνηθεῖσιν ἀλλήλοις συμφωνῆσαι, ἢ παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα δύο τοῖς 30 πρώτοις, ὅφ' ἕνα καιρὸν γεγρονόσι καὶ ἐρμηνεύσασι, καὶ εἰς τριάκοντα ἕξ μέρη κατὰ πρόσταγμα βασιλέως διαιρέθεισι, καὶ ἀνευ τοῦ πρὸς ἀλλήλους συνδυάσαι· ἐκ πνεύματος δὲ ἁγίου ὑπὸ μίαν συμφωνίαν τὴν πάναν

ἐρμηνείαν ἐκδεδωκόσι, καὶ ὅπου προσθήκης γέγονε χρεία σαφηνείας ἕνεκα τοῦ λόγου προσθεῖσι, καὶ συμφώνως ἀλλήλοις συμφωνήσασι καὶ ἐκδοῦσι, καὶ ταῦτα ἀγνοοῦσι τί ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν ἐρμηνεύει· ὅπου δὲ πάλιν ἐκβολῆς λόγων τινῶν χρεία, ἐπ' ἴσης ἐκβαλοῦσι καὶ συναδόντως ἐρμηνεύσασιν, ὥσπερ εἰ ἐν τῇ ἅμα πάντες ἐκάθηντο καὶ συμβουλευτικῶς ἀλλήλοις ἡρμήνευον. εὐδὴλον ὅτι ἐν τοῖς ἑβδομήκοντα δύο εὐρεθήσεται ἡ ἀλήθεια. ὥστε γνωστόν τοῦτο τοῖς φιλαλήθως ἐξετάζει βουλομένοις, ὅτι οὐ μόνον ἐρμηνευταὶ ἐκείνοι γεγονόσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μέρους προφηταί. ὧν γὰρ οὐκ ἦν χρεία εἰς ἐρμηνείαν παρῆκαν, ἅτινα εἰς ὕστερον ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν τόποις μετὰ ἀστερίσκων Ὠριγένης συνέθηκεν. ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ προστεθέντα οὐκ ἀφείλατο, εἰδὼς ὅτι αὐτῶν μᾶλλον ἔστι χρεία, ἀλλὰ μετὰ ὀβελῶν ἐνθά ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἠῦρεν εἶασε, μόνον σημειωσάμενος διὰ τοῦ ὀβελοῦ τὴν περὶ τῆς τοῦ τόπου ἀναγνώσεως εἰδησιν. διὰ δὲ τῶν λιμνίσκων ὡσαύτως ἐδήλωσε τῶν παρά τισιν ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἐρμηνευτῶν συναμφοτέρως εὐρεθειῶν, ὡς ἐν σπάνει ὀλίγων λέξεων τὴν δῆλωσιν οὐκ ἀνομοίων οὐσῶν, ἀλλ' ὁμοίων μὲν καὶ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχουσῶν, ὡς ἂν εἴποι τις ἀντὶ τοῦ ἐλάλησεν ἐφθέγγετο, ἢ ἀντὶ τοῦ ἤλθεν ἐλήλυθε. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν τεσσαρῶν ἐρμηνειῶν σοὶ γεγάφαμεν.

174 18. Περὶ δὲ τῆς πέμπτης καὶ ἕκτης ἐκδόσεως οὐκ ἔχω εἰπεῖν τίνες ἢ πόθεν οἱ ἐρμηνεύσαντες, ἢ μόνον ὅτι μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦ βασιλέως Σευήρου ἠερέθη ἡ πέμπτη ἐν πίθοις ἐν Ἰερικῷ κεκρυμμένη, ἐν χρόνοις τοῦ υἱοῦ Σευήρου τοῦ ἐπικληθέντος Καρακάλλου τε καὶ Γέτα. καθεξῆς γὰρ ὁ τῶν ἀπὸ Ἀντωνίνου τοῦ Πίσου τοῦ εὐσεβοῦς ἐπικεκλημένου καθ' ἐρμηνείαν ὁ χρόνος τῶν βασιλευσάντων ταύτην ἔσχε τὴν διαδοχὴν.

Μετὰ Ἀντωνίνου τὸν Πιον βασιλεύει Μάρκος Αἰ-
 ρήλιος Ἀντωνίνος, ὁ καὶ Οὐῆρος, ἔτη ιθ'. μετὰ τοῦτον ¹¹
 Κόμοδος ἄλλος βασιλεύει ἔτη ιγ', περὶ οὗ χρόνον γνω-
 ρισθῆναι Θεοδοτίωνα εἶπομεν, τὸν τὴν τετάρτην ἐρημη-
 5 ναίαν ἐρημνεύσαντα. Κόμοδον τοῦτον διαδέχεται Περ-
 τίναξ ἄλλος, καὶ βασιλεύει μῆνας ἕξ. τοῦτον διαδέχεται
 Σεῦρος ἄλλος, σὺν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀντωνίνῳ, καὶ βα-
 σιλεύουσιν ἔτη ιη'. τελευτήσαντος δὲ Σεῦρου διαδέχε-
 ται τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ Ἀντωνίνος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ
 10 Γέτας ἄλλος, ὁ καὶ Καράκαλλος ἐπικληθεὶς, καὶ ποιεῖ ¹²
 ἔτη ζ'. ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ αὐτοῦ ἔτει ἠρέθησαν καὶ βί-
 βλοι τῆς πέμπτης ἐκδόσεως ἐν πύθοις ἐν Ἰεριχῷ κεκρυμ-
 μέναι, μετὰ ἄλλων βιβλίων Ἑβραϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν.
 τὸν δὲ Καράκαλλον διαδέχεται Ἀντωνίνος ἕτερος, βα-
 15 σιλεύσας ἔτη δ'. μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσεν Ἀλέξανδρος
 ὁ Μαμαίας παῖς, ἔτη ιγ'. ἐν μέσῳ τῶν χρόνων τούτων
 ἠρέθη ἕκτι, ἐκδοσις, καὶ αὐτὴ ἐν πύθοις κεκρυμμένη ἐν
 Νικοπόλει τῇ πρὸς Ἀκτίᾳ. μετὰ τοῦτον βασιλεύει Μα-
 20 ξιμιανὸς ἔτη τρία. τοῦτον διαδέχεται Γορδιανὸς, καὶ βα-
 σιλεύει ἔτη ἕξ. μετὰ τοῦτον βασιλεύει Φίλιππος ἐπὶ
 ἔτεσιν ἑπτά. τοῦτον διεδέξατο Δεκίος, καὶ ἐβασίλευσεν
 ἐνιαυτὸν ἓνα καὶ μῆνας γ'. ἐν δὲ τοῖς χρόνοις Δεκίου
 Ὠριγένης ἐγνωρίζετο, ἀπὸ χρόνων Δεκίου ἀκμάσας ἕως
 Γαλιήνου καὶ Οὐολουσιανοῦ, καὶ ἐπέκεινα. ἐπὶ δὲ τοῦ
 25 γεγονότος διωγμοῦ τοῦ Δεκίου ἐμαρτύρησε μὲν Βαβύ-
 λας ἐν Ἀντιοχείᾳ, Φλαβιανὸς δὲ ἐπὶ Ῥώμῃς, Ἀλέξαν-
 δρος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων ἐν Καισαρείᾳ. καὶ αὐτὸς ¹⁷⁵
 δὲ Ὠριγένης πολλὰ πεπονθὼς εἰς τέλος τοῦ μαρτυρίου
 οὐκ ἔφθασεν. ἐλθὼν δὲ εἰς Καισάρειαν τὴν Στρατωνος,
 30 καὶ διατρίψας εἰς Ἱεροσόλυμα χρόνον ὀλίγον, εἶτα ἐλ-
 θὼν εἰς Τύρον ἐπὶ ἔτη κη', ὡς ὁ λόγος ἔχει, τὴν μὲν
 πολιτείαν ἐνησκῆτο, τὰς δὲ γραφὰς ἠρμήνευσεν, ὅτε
 καὶ τὰ ἑξαπλᾶ καὶ τὰς δύο τῶν Ἑβραϊκῶν σελίδας ἄν-

τικου ἐκ παραλλήλου· μιᾶς ἐρμηνείας πρὸς τὴν ἑτέραν συνέθηκεν, ἕξαπλᾶ τὰς βίβλους ὀνομάσας, καθάπερ μοι ἄνω διὰ πλάτους εἴρηται.

^B 19. Εὐρῶν δὲ τῆς πέμπτης καὶ ἕκτης ἐκδόσεως τὰς βίβλους καθ' ὃν εἶπομεν τρόπον, καὶ μὴ γνοῦς τίνες ⁵ εἶεν οἱ ἐρμηνεύσαντες αὐτάς, καθ' οὓς ἠρέθησαν χρόνους, ταῖς πρὸ αὐτῶν τέσσαρσιν ἀκολούθως τῇ παραθέσει συνυφήνας, τὴν μίαν πέμπτην ὠνόμασεν, ἐπιγράψας διὰ τοῦ πέμπτου στοιχείου τῆς πέμπτης τὸν ἀριθμὸν, καὶ θηλώσας τὸ ὄνομα· ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν μετ' ¹⁰ αὐτὴν τὸ ἐπίσημον ἐπιγράψας τὸ τῆς ἕκτης ἐρμηνείας ὄνομα ἐθήλωσεν. ἀλλὰ καὶ τεχνικῶς τοῦτο εἰργάσατο, ὅπερ τῶν φιλολόγων τινὰς λανθάνει. ἐντυγχάνοντες γὰρ τοῖς ἕξαπλοῖς ἢ ὀκταπλοῖς· — τετραπλᾶ γὰρ εἰσι τὰ Ἑλ-
^C ληνικά, ὅταν αἱ τοῦ Ἀκύλα καὶ Συμμάχου καὶ τῶν ἐβ- ¹⁵ δομήκοντα δύο καὶ Θεοδοτίωνος ἐρμηνεῖαι συντεταγμέναι ὡσι· τῶν τεσσάρων δὲ τούτων σελίδων ταῖς δυσὶ ταῖς Ἑβραϊκαῖς συναφθεισῶν ἕξαπλᾶ καλεῖται. ἐὰν δὲ καὶ ἡ πέμπτη καὶ ἡ ἕκτη ἐρμηνεῖα συναφθῶσιν, ἀκολούθως τούτοις ὀκταπλᾶ καλεῖται· — τινὲς τοίνυν, ὡς ἔφη, ²⁰ ταύταις ταῖς βίβλοις ἐντυγχάνοντες, καὶ εὐρίσκοντες τὰς δύο Ἑβραϊκὰς πρώτας κειμένας, μετὰ ταύτας δὲ τὴν τοῦ Ἀκύλα τεταγμένην, μεθ' ἣν καὶ τὴν τοῦ Συμμάχου, ἔπειτα τὴν τῶν ἐβδομήκοντα δύο, μεθ' ἧς ἡ τοῦ Θεο-
^D δοτίωνος συντέτακται, καὶ ἐξῆς ἡ πέμπτη τε καὶ ἕκτη, ²⁵ δοκοῦσι πρώτους ἐρμηνεῦσαι τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον τῶν ἐβδομήκοντα δύο κατὰ τὴν τάξιν τῆς θέσεως, ὅπερ οὐκ ἔστιν. ἀλλ' Ὀριγένης πυθόμενος τὴν τῶν ἐβδομήκοντα δύο ἕκδοσιν ἀκριβῆ εἶναι μέσην ταύτην συνέθηκεν, ὅπως τὰς ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν ἐρμη- ³⁰ νείας διελέγχη. τοῦτο δὲ μόνον Ὀριγένης χρησίμως ἐποίησεν. ἵνα δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων βασιλέων τὴν ἀκολουθίαν, ἣν ἠρξάμεθα ποιεῖν, μὴ παραλείψωμεν, αὐθις

τάς τῶν ἄλλων βασιλέων διαδοχάς, καθὼς ἕκαστος ἐβασίλευσεν, ὑποτάξωμεν.

20. Μετὰ Γαλήνην καὶ Οὐλούσιανὸν τοὺς προ-176
γεγραμμένους βασιλεύσαντας ἐπὶ ἔτεσι δύο καὶ μῆσι
5 τέσσαρσιν ἐβασίλευσεν Οὐαλεριανὸς καὶ Γαλήνης ἐπὶ
ἔτεσι ιβ'. ἐν τῷ ἐνάτῳ οὖν ἔτει τῆς τούτων βασι-
λειας ἀνέβη Μάνης ἀπὸ τῆς Περσίδος, ὅτε καὶ πρὸς
Ἀρχέλαον τὸν ἐπίσκοπον Κασχάρων τῆς Μεσοποταμίας
συζητήσας καὶ τὸ ἦττον ἀπενεγκάμενος λεληθότως ἀπέ-
10 δρα, καὶ ἔλθων εἰς Διοδωρίδα κώμην τῆς Κασχάρων
περιοικίδος, καὶ συζητήσας Τρύφωνι τῷ ἀγίῳ πρεσβυ-
τέρῳ, τελείως ὑπ' αὐτοῦ κατησχύνθη. διὸ καὶ ἐμίλλε Β
λίθοις ὑπὸ τῶν λαῶν θανατούσθαι· λυτρωθεὶς δὲ ὑπὸ
τοῦ ἐπισκόπου Ἀρχελαίου, καὶ ἀνακάμψας εἰς τὴν Περ-
15 σίδα, κελεύσει τοῦ Περσῶν βασιλέως, καλάμῳ ἕξεδάρη,
καὶ οὕτως τὸ τέλος τοῦ βίου κατέστρεψε.

Μετὰ Οὐαλεριανὸν καὶ Γαλήνην βασιλεύει Κλαύ-
διος ἐνιαυτὸν ἓνα καὶ μῆνας θ'. τοῦτον διαδέχεται Αὐ-
ρηλιανὸς, καὶ βασιλεύει ἔτη ε' καὶ μῆνας ἕξ. μετὰ τοῦ-
20 τον ἐβασίλευσε Τάκιτος μῆνας ἕξ. μετὰ τοῦτον ἐβασί-
λευσε Πρόβος ἔτη ἕξ καὶ μῆνας δ'. μετὰ τοῦτον ἐβασί-
λευσε Κᾶρος ἅμα τοῖς παισὶ Καρίνω καὶ Νουμεριανῷ
ἔτη δύο. μετὰ τοῦτον Διοκλητιανὸς ἅμα Μαξιμιανῷ
καὶ Κωνσταντίῳ ἔτη ιγ', ἐφ' ὧν ὁ κραταῖος διωγμὸς
25 γεγένηται, διαρκέσας ὅλοις δώδεκα ἔτεσι. παυσάμενον
δὲ τοῦ διωγμοῦ βασιλεύει Διοκλητιανὸς ἄλλον ἓνα ἐνι-
αυτὸν, καὶ παύεται τῆς βασιλείας οὐετρανίσας. Μαξι-
μιανὸς δὲ κακῷ μόρῳ ὀφθαλμιᾷ τε καὶ πάθει σωμα-
τικῷ περιπεσὼν ἐξεβολβήθη τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτομάτῳ
30 νόσῳ, καδ' ὃν τρόπον διέθετο τοὺς μάρτυρας, καὶ οὐ-
τως τὸν βίον κατέστρεψε, καταλείψας Δικίνιον καὶ
Κωνσταντίον βασιλεύοντας. τοὺτους τελευτήσαντας δια-
δέχεται Κωνσταντῖνος ὁ μακαρίτης, βασιλεύσας ἔτη λβ'.

ὃς τελευτήσας τοὺς ἰδίους παῖδας κατέλιπε βασιλεύειν, Κωνσταντα καὶ Κωνσταντίον καὶ Κωνσταντίνον. μεθ' οὓς Ἰουλιανός, Ἰουβιανός τε καὶ Οὐαλεντινιανός ὁ μέγας, καὶ Οὐάλης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ Γρατιανός υἱὸς Οὐαλεντινιανοῦ, καὶ Οὐαλεντινιανός νεώτερος, υἱὸς Οὐαλεντινιανοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ Γρατιανοῦ. καὶ Θεοδόσιος ὁ Θεοφιλέστατος βασιλεὺς, καὶ Ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ Ὀνώριος ἐπιφανέστατος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. ὧν τὰ ἔτη μέχρι τῆς Ἀρκαδίου ἱπατείας τὸ δεύτερον καὶ Ρουφίνου ἀριθμοῦνται νζ'. ἐφ' ὧν ἐτελεύτησεν ὁ Οὐαλεντινιανός ὁ νεώτερος, υἱὸς Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ μεγάλου, ἐρεθθεὶς ἄφνω ἐν τῷ παλατίῳ πεπνυγμένος, ὡς λόγος, ἐν εἰδοῖς Μαΐαις, πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν ἡμέρᾳ σαββάτου. αὐτῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς ἐξεκομίσθη. ἦν δὲ κατ' Αἰγυπτίους τότε μηνὸς Παχῶν μία καὶ εἰκάς, κατὰ δὲ Ἑλληνας Ἀρτεμισίου τρίτη καὶ εἰκάς, κατὰ Ῥωμαίους δὲ πρὸ δεκαεπτὰ καλανδῶν Ἰουνίων.

21. Ἔως ἐνταῦθα, φιλοκαλώτατε, ἀρκεσθέντες τοῖς προειρημένοις ἅπασι τὴν τῶν ἐρμηγευτῶν ὑπόθεσιν ἐδηλώσαμεν. εἰθ' ἐξῆς εἰς τὰ ἐπίλοιπα, καθὼς ὑπεσχόμεθα, σαῖς εὐχαῖς, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, τὸν νοῦν ἐπιδῶμεν περὶ τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς σταθμῶν τε καὶ μέτρων καὶ ἀριθμῶν δηλώσοντες, πόθεν ἕκαστον ὀνόμασται καὶ τίνος ἕνεκα οὕτως κέκληται, καὶ πόθεν τὴν πρόφασιν τῆς ὀνομασίας εἴληφε, καὶ τίς ἕκαστου τούτων ἢ ποιότης καὶ ἢ ὅλη καὶ ἢ δύναμις.

Μέτρον οὖν ἐστὶ κόρος. κεῖται δὲ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ, ὅθεν ὁ σωτὴρ ἐπαινεῖ τὸν φρόνιμον οἰκονόμον τοῖς χρεωφειλέταις ἀντὶ κόρων τοσούτων ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν χειρογράφοις τοσούτους μεταγραφάμενον, ἀντὶ δὲ τοσούτων βάδων ἐλαίου τοσαῦτα ποιήσαντα. ὀνόματα γὰρ εἰσι μέτρων τάδε, λεθῆκ, γόμορ,

βάδος, σάτον, μόδιος, κάβος, χοϊνιξ, ὑφή σεμιδάλεως,
 δραξ ἀλεύρου, ἀρτάβη τρία μέτρα σεμιδάλεως, τρία κανῶ
 χονδριτῶν, νέβελ οἴνου, κόλλαθον, ἀλάβαστρον μύρου, D
 καμψάκης ὕδατος, κοτύλη ἐλαίου, κύαθος, μετρήτης οἴνου,
 5 μετρήτης ἐλαίου, τρυβλίον, ξέστης, ἀμφορεὺς, ἀπόρρυμα,
 σαβιθά, ἴν, χοῦς, στάμνος χρυσῆ, ἐν ἧ ἀπέκειτο τὸ μάννα,
 μάρης, κύπρος, κογγιάριον. εἴληπται τοίνυν ὁ κόρος ἐκ
 τῆς Ἑβραϊκῆς διαλέκτου, ὃς καλεῖται χόρ. εἰσὶ δὲ μό-
 διοι λ'. χόρ δὲ λέγεται ἀπὸ τοῦ βουνοῦ ὑποθέσεως·
 10 χαρία γὰρ καλεῖται βουνός. βουνισθέντες δὲ καὶ οἱ
 τριάκοντα μόδιοι ποιοῦσι φορτίον καμήλου. λεθὲκ δὲ,
 ὡς ἐν τῷ Ὡσηὲ τῷ προφήτῃ εἴρηται, ὅτι ἐμισθωσάμην
 ἔμαντῷ λεθὲκ κριθῶν, ἐν ἀντιγράφοις δὲ γόμορ κρι- 17
 θῶν, τὸ αὐτὸ εἰσι. δέκα γὰρ καὶ πέντε μόδιοι σημαί-
 15 νονται οὗτοι. λεθὲκ δὲ κατὰ τὴν τῶν Ἑβραίων φωνὴν
 κέκληται, ὃ ἐστὶν ἔπαρμα, ἀπὸ τοῦ δύνασθαι τῷ νεα-
 νία ἐπαρθῆναι τοὺς δεκαπέντε μοδίους καὶ ἐπιτεθῆναι
 τῷ ὄνῳ. τὸ δ' αὐτὸ καὶ τὸ γόμορ καλεῖται. δύο δὲ εἰσι
 γόμορ, μέγα καὶ μικρόν· ὧν τὸ μέγα ἰσόμετρόν ἐστι τῷ
 20 λεθὲκ, δεκαπέντε καὶ αὐτὸ ὄν μοδίων, τὸ δὲ μικρόν
 ἐξ βάδων. καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς διαλέκτου
 παρῆκται, συνωνύμως τῷ ἐλαιοτριβείῳ καλούμενον βίθ.
 βάδου γὰρ ἐρμηνεύεται ἐλαιοτριβεῖον. ἔστι δὲ ξεσῶν B
 πεντήκοντα. τὸ δὲ μέτρον ἐστὶ τῆς τοῦ ἐλαιοτριπτου
 25 ἔργασίας. μνασίς, ἢ μέδιμνος, οἶμαι, ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς
 γλώσσης παρήχθησαν· τὸ γὰρ μεδιούμ μέσον ἐρμηνεύε-
 ται ἐν ταύτῃ τῇ γλώσσῃ. μνασίς τοίνυν παρὰ Κυ-
 πρίοις μετρεῖται καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν. εἰσὶ δὲ καὶ
 μόδιοι σίτου, ἢ κριθῶν εἰς τὴν τῶν δέκα καὶ ἑπτὰ ξε-
 30 σῶν, παρὰ Κυπρίοις μόδιον. μέδιμνος δὲ παρ' αὐτοῖς
 τοῖς Κυπρίοις διάφορος· τὸν γὰρ μέδιμνον Σαλαμίτιοι,
 εἰπὼν Κωνσταντίοι, ἐκ πέντε μοδίων ἔχουσι. Πάφιοι
 δὲ καὶ Σικελοὶ τεσσάρων ἡμισυ μοδίων αὐτὸν μετροῦσιν. C

σάτος καλεῖται ἐξ αὐτῆς τῆς Ἑβραϊδος διαληφθὲν, θη-
 λικῶς δὲ ἔκφωνούμενον, ἐν δὲ τῇ Ἑλληνίδι οὐδετέρως.
 σάτον γὰρ λέγεται, καὶ οὐχὶ σάτος. ἔστι δὲ μόδιος
 ἰπέρομοσ, ὥστε πληροῦσθαι μὲν τὸν μόδιον, διὰ δὲ
 τοῦ ὑπεργίνεσθαι τὸ τέταρτον τοῦ μοδίου. κέκληται δὲ ὁ
 σάτα κατὰ τὴν αὐτὴν διάλεκτον ἐκφωνούμενον λῆψις,
 ἢ ἄρσις, ἀπὸ τοῦ τὸν μετροῦντα ἕξει τινὶ τὸ μέτρον
 λαμβάνειν τε καὶ κουφίζειν. τοῦ δὲ μοδίου τὸ ὄνομα
 διὰ πολλῆς ἀκριβείας ὑπὸ τῶν Ἑβραίων ηἰρέθη εἰκοσι
 δύο ξεστῶν ὑπάρχον, οὐχ ἀπλῶς δὲ, οὐδ' ὡς ἔτυχεν,¹⁰
 ἀλλὰ διὰ πολλὴν ἀκριβειαν. ὁ γὰρ δίκαιος μόδιος, κα-
 θὼς εἴωθεν ὁ νόμος λέγειν, κατὰ τὸ μέτρον τὸ ἅγιον
 ἡμετρήθη. τὸ δὲ ἅγιον μέτρον οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ τὰ
 κ' ἔργα, ἃ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν ταῖς ἕξ ἡμέραις τῆς
 ἑβδομάδος.

15

22. Τῇ μὲν γὰρ πρώτη ἡμέρᾳ ἐποίησε τοὺς ἀνω-
 τέρους οὐρανούς, τὴν γῆν, τὰ ὕδατα. ἐξ ὧν ἐστὶ χιών
 καὶ κρύσταλλος καὶ χάλαζα καὶ παγετοὶ καὶ δρόσος, τὰ
 πνεύματα τὰ λειτουργοῦντα ἐνώπιον αὐτοῦ, ἅτινά ἐστι
 τάδε, ἄγγελοι πρὸ προσώπου, καὶ ἄγγελοι τῆς δόξης,²⁰
 καὶ ἄγγελοι πνευμάτων πνεόντων, ἄγγελοι νεφελῶν καὶ
 γνόφων, χιόνος καὶ χαλάζης καὶ πάγου, ἄγγελοι φωνῶν,
 βροντῶν, ἀστραπῶν, ψύχους, καύματος, χειμῶνος, φθι-
 νοπώρου, ἔαρος, καὶ θέρους, καὶ πάντων τῶν πνευμά-
 των τῶν κτισμάτων αὐτοῦ τῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐν τῇ
 γῇ, τὰς ἀβύσσους, τὴν τε ὑποκάτω τῆς γῆς καὶ τοῦ
 χάους τὸ σκότος, ἑσπέρα καὶ νύξ, τὸ φῶς ἡμέρας τε
 καὶ ὄρθρου. ταῦτα τὰ ἑπτὰ μέγιστα ἔργα ἐποίησεν ὁ
 θεὸς ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὸ στερεώμα τὸ ἐν μέσῳ τῶν
 ὕδατων, καὶ τὴν διαμέρισιν τῶν ἐπάνω τοῦ στερεώμα-
 τος ὕδατων καὶ τῶν ὑποκάτω τοῦ στερεώματος ἐπὶ

πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. τοῦτο μόνον ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ.

Τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τὰς θαλάσσας, τοὺς ποταμοὺς, τὰς πηγὰς, καὶ λίμνας, τὰ σπέρματα τοῦ σπόρου, τὰ βλάστηματα, τὰ ξύλα τὰ κάρπιμά τε καὶ ἄκαρπα, τοὺς ὄρουμους. ταῦτα τὰ τέσσαρα ἔργα τὰ μέγιστα ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.

Τῇ δὲ τετάρτῃ τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας. ταῦτα τὰ τρία ἔργα τὰ μεγάλα ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ.

Τῇ δὲ πέμπτῃ τὰ κῆτη τὰ μεγάλα, τοὺς ἰχθύας, καὶ τὰ ἄλλα ἔρπετά τὰ ἐν τοῖς ὕδασι, τὰ πετεινὰ, τὰ πτερωτά. ταῦτα τὰ τρία ἔργα τὰ μεγάλα ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ.

Τῇ δὲ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τὰ θηρία, τὰ κτήνη, τὰ ἔρπετά τῆς γῆς, τὸν ἄνθρωπον. ταῦτα τὰ τέσσαρα μεγάλα ἔργα ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ. καὶ ἐγένετο πάντα τὰ ἐν ταῖς ἑξ ἡμέραις παρὰ τοῦ θεοῦ ποιηθέντα ἔργα κβ'. καὶ συνετέλεσεν ὁ θεὸς πάντα ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, ὅσα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐν τῇ γῇ, ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν ταῖς ἀβύσσοις, ἐν τῷ φωτὶ καὶ ἐν τῷ σκότει, καὶ ἐν πᾶσι.

Καὶ ἀνεπαύσατο ὁ θεὸς ἐκ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἠύλογησεν αὐτὴν καὶ ἡγίασεν αὐτὴν, καὶ ἐδήλωσε δι' ἀγγέλου τῷ Μωυσεὶ ὅτι καὶ εἴκοσι δύο κεφάλαια ἀπὸ Ἀδὰμ ἄχρι τοῦ Ἰακώβ. "καὶ ἐκλέξομαι ἑμαντῶ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ λαὸν περιούσιον ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν". αἱ δὲ κεφαλαιὶ περιῶν εἶπεν ὁ κύριος εἰσὶν αὐταί· Ἀδὰμ, Σήθ, Ἐνῶς, Ἐνῶχ, Ἀρφαξὰδ, Σάλα, Καϊνὰν, Φαλὲκ, Μαλελεήλ, Ἐβερ, Ραγαῦ, Ἰάρεδ, Σερονῆ, Ναχώρ, Μαθουσάλα, Θάρα, Λάμεχ, Νῶε, Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ, Σήμ. ὁμοῦ εἴκοσι δύο γενεαί. διὸ καὶ εἴκοσι δύο εἰσὶ τὰ

παρὰ τοῖς Ἑβραίοις γράμματα, καὶ πρὸς αὐτὰ καὶ τὰς βίβλους αὐτῶν κβ' ἠριθμησαν εἴκοσι ἑπτὰ οὔσας· ἀλλ' ἐπειδὴ διπλοῦνται πέντε παρ' αὐτοῖς στοιχεῖα, εἴκοσι ἑπτὰ καὶ αὐτὰ ὄντα καὶ εἰς κβ' ἀποτελοῦνται, τοῦτου χάριν καὶ τὰς βίβλους κζ' οὔσας κβ' πεποιήκασιν.

23. Ὡν πρώτη Βρησιθ, ἣ καλεῖται Γένεσις κόσμον. ἔλθισιμῶθ, ἣ Ἔξοδος τῶν νιῶν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου. οὐδωλεκρά, ἣ ἐρμηνεύεται Λευιτικόν. Ιουδδαβήρ, ἣ ἔστιν Ἀριθμῶν. ἔλλεδεβαρεῖμ, τὸ Λευτερονόμιον. διησοῦ, ἣ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. διῶβ, ἣ τοῦ Ἰώβ. διασωφτειμ, ἣ τῶν Κριτιῶν. διαροῦθ, ἣ τῆς Ρούθ. σφερτελεῖμ, τὸ ψαλτήριον. δεβριῖαμειμ, ἣ πρώτη τῶν Παραλειπομένων. δεβριῖαμειμ, Παραλειπομένων δευτέρα. δεμουῖλ, Βασιλειῶν πρώτη. δαδονδεμουήλ, Βασιλειῶν δευτέρα. δεμαλαχει, Βασιλειῶν τρίτη. δεμαλαχει, Βασιλειῶν τετάρτη. δεμακλώθ, ἣ Παροιμιῶν. δεκωέλεθ, ὁ Ἐκκλησιαστής. σιρασιρεῖμ, τὸ ἄσμα τῶν ἀσμάτων. δαθαριασαρά, τὸ Λωδεκαπρόφητον. Δησαῖου, τοῦ προφήτου Ἡσαῖου. διερεμιου, ἣ τοῦ Ἰερεμιου. διεζεκιηλ, ἣ τοῦ Ἰεζεκιηλ. δδανηήλ, ἣ τοῦ Δανιήλ. δδέσδρα, ἣ τοῦ Ἑσδρα πρώτη. δδέσδρα, ἣ τοῦ Ἑσδρα δευτέρα. δεσθῆρ, ἣ τῆς Ἑσθῆρ. αὐται δὲ αἱ εἴκοσι ἑπτὰ βίβλοι κβ' ἀριθμοῦνται κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν στοιχείων, ἐπειδήπερ καὶ πέντε στοιχεῖα διπλοῦνται, καθὼς ἄνω προείπομεν. ἔστι δὲ καὶ ἄλλη μικρὰ βίβλος, ἣ καλεῖται Κινῶθ, ἣτις ἐρμηνεύεται Θρήνος Ἰερεμιου. αὕτη δὲ τῆ Ἰερεμῖα συναπτεται, ἥτις ἔστι περισσὴ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆ Ἰερεμῖα συναπιμένη. οὗτοι οἱ εἴκοσι δύο ἀριθμοὶ πανταχοῦ ἐριθύμενοι καὶ ἐν διαφόροις εἵδεσιν ἀριθμούμενοι, ἐν τε τοῖς εἴκοσι δύο ἔργοις οἷς ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἑξήκοντα ἡμέραις τῆς κοσμοποιίας, καὶ ἐν εἴκοσι δύο γενεαῖς ἀπὸ Ἀδάμ ἄχρι τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν τοῖς εἴκοσι δύο στοιχείοις τῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ ἄλφα ἄχρι τοῦ θάυ,

καὶ ἐν ταῖς κβ βίβλοις ἀπὸ τῆς Γενέσεως ἄχρι τῆς Ἑσθῆρ, μέτρον ἡμῖν ἐγενήθησαν κβ ξεσιῶν, ὃ καλεῖται παρ' Ἑβραίοις μόδη, παρ' Ἑλλῆσι δὲ μόδια, διὰ τὴν τρανότητα. παραπλησίως δὲ καὶ Αἰγύπτιοι μέντοι τοῦτο 5 καλοῦσιν, ὁμοίως δὲ καὶ Σύροι καὶ Ἀραβες μόδια λέγουσιν, ὃ ἐρμηνεύεται ὁμολογία. πληρωθεὶς γὰρ ὁ μό- 181 διος ὁμολογεῖ ὅτι πεπλήρωμαι. καλεῖται δὲ καὶ γνώμων.

24. Τῷ δὲ ἀριθμῷ τῶν κβ ἔργων τοῦ Θεοῦ τῶν ἀπ' ἀρχῆς καὶ τῶν κβ γενεῶν ἕως τοῦ Ἰακώβ, καὶ τῶν 10 κβ βιβλίων ἕως τῆς Ἑσθῆρ, καὶ διὰ τῆς κβ γραμμῶν ὑποθέσεως, ἐξ ὧν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παρέστη, καὶ Θεοῦ διδασκαλία ἡμῖν προτετύπεται, τοῦτο δηλοῦται, ὅτι ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μυστηρίων ὁ Χριστὸς ἡμῖν ἐρχόμενος ἐμαρτυρήθη καὶ ἀπεκαλύφθη· 15 ὃς ἔλθων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐπλήρωσεν ἡμῖν τὸ μέτρον B τῆς ζωῆς διὰ τοῦ μοδίου, τουτέστι τῆς ὁμολογίας, παντὶ τῷ εἰς αὐτὸν ὁμολογήσαντι καὶ τὴν ζωὴν παρ' αὐτοῦ κομισαμένῳ. διὸ τὸ μέτρον τὸ ἅγιον Ἑβραῖοι λέγουσιν, ὃ ἐστὶν κβ ξεσιῶν, κατὰ τοὺς προειρημένους. πολλοὶ 20 γὰρ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἢ προσέθεντο ἢ ἀφείλαντο ἀπὸ τοῦ μέτρον τούτου, τοῦ ἀκριβῶς παρ' Ἑβραίοις ἀριθμηθέντος. ἀλλὰ καὶ παρὰ Ῥωμαίοις συμβέβηκε ὁμοιοκαταλήπτως μοδίου μέτρον καλεῖσθαι, ὥσπερ παρ' Ἑβραίοις τὸ ἄλεφ τῷ παιδίῳ τὸ μανθάνειν παραινεί, 25 καὶ παρ' Ἑλλῆσι τὸ ἀλφεῖν ζητεῖν συμβέβηκε καλεῖσθαι· C ὅθεν δηλονότι καὶ τὸ ἄλφα ἐξ Ἑβραϊδος παρηνέχθη εἰς τὴν Ἑλληνίδα. τὸ γοῦν μόδιον ὡς ἐκ τῆς Ἑβραϊδος ἠγρέθη, ὁμολογεῖν λεχθὲν, ὡς πολλάκις εἶπον, διὰ τῆς χρήσεως ἐρμηνευόμενον. εἰ μὴ γὰρ αὐτὸν πληρεστάτως 30 γεμίσειε τις, οὐχ ὁμολογεῖ ὅτι πεπλήρωμαι. πλήσας δὲ τὸ μέτρον καὶ ῥητλιάσας ὁμολογεῖ ὅτι πεπλήρωμαι.

Κάβος δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς διαλέκτου διάφορον μέτρον B ἐστὶν, ἧγουν τὸ τέταρτον μοδίου.

Χοϊνίξ δὲ καὶ ὑφή ἐν μὲν ἔστι, διτιπῶ δὲ ὀνόματι κέκληται. ἔστι δὲ δύο ξεστῶν καὶ ποστημορίου.

Ἀράξ ἀλεύρου· τοῦτο ἀπεριεργόν ἔστι καὶ πᾶσι δῆλον.

Ἀράβη, τοῦτο τὸ μέτρον παρ' Αἰγυπτίοις ἐκλήθη. ἔστι δὲ ἑβδομήκοντα δύο ξεστῶν. ἐκ πολλῆς δὲ ἀκριβείας καὶ τοῦτο οὕτως συνήχθη· ἑβδομήκοντα δύο ἄνδρες τότε τὸν πύργον ᾠκοδόμουν, ὅτε καὶ εἰς ἑβδομήκοντα δύο γλώσσας ἐκ μιᾶς συνεχέθησαν· ὅθεν καὶ μέροπες ἐκλήθησαν εἰς τὴν μεμερισμένην φωνήν. τὸ δ' αὐτὸ μέτρον καὶ ὁ μετρήτης ἔχει, κατὰ τὸ μέτρον τὸ ἄγιον.

Τρία μέτρα σεμιδάλεως, ἃ τοῖς ἀγγέλοις Ἀβραὰμ τῇ Σάρρα ἐτοιμάζειν προσέταττεν, ἐξ ὧν μέτρων ἐγκρυφίας ἄρτους γενέσθαι ἐνετείλατο. ταῦτα δὲ τὰ μέτρα ἕκαστον γόμον ἐχώρει.

Τὸ δὲ γόμον δέκατον ἦν τοῦ μεγάλου μέτρον, τουτέστι τῆς ἀράβης, ὃ γίνεται ἑπτὰ ξεστῶν καὶ πέμπτον.

Τρία κανᾶ χονδριτῶν, ἔνθα εἰώθασι τότε ἀποτιθεσθαι τοὺς χονδρίτας. ἔστι δὲ εἶδος ἄρτου εἰς δύο τεμνομένου.

Νέβελ οἴνου, ὅπερ ἔστι μέτρον ξεστῶν ρν'.

Τὸ σάτον νς' ξεστῶν ὑπάρχει.

Ἀλάβαστρον μύρον βικίον μὲν ἔστιν ὑέλινον, χωροῦν λίτραν ἐλαιου. τὸ δὲ μέτρον ἔστι ξέστου τὸ ἥμισυ. ἀλάβαστρον δὲ κέκληται διὰ τὸ εὐθροπτον.

Καμψάκης ὕδατος, ιθ' ξεστῶν ὕδατός ἔστι τὸ μέτρον. ὃ δὲ τῷ Ἥλιε ἐτοιμασθεῖς καμψάκης τεσσάρων ἔστι ξεστῶν.

Ἔστι τὸ μέτρον κοτύλη, ἥμισυ ξέστου ὑπάρχει. κέ- κληται δὲ κοτύλη ἀπὸ τοῦ τὸν ξέστην εἰς δύο κόπτεσθαι.

Κυάθος ἔστιν ἕκτον ξέστου. μεδεκῶθ δὲ λέγει τοὺς κνάθους ἢ γραφή. τὰ δὲ μασμαρῶθ λέγει τοὺς διυλι-

στῆρας, οὓς καὶ ἡθμούς καλοῦμεν. τῷ αὐτῷ δὲ ὀνόματι ἀμφοτέρωθεν κέχρηται, ἐπεὶ καὶ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχουσι.

Τρυβλίον ὑπόβαφόν ἐστι τὴν πλάσιν, ἥτοι παροψίς, ἥμισυ δὲ ξέστου τὸ μέτρον ἔχει. ξέστης ὁ Ἀλεξανδρινὸς δύο λιτρῶν φέρει ὅλην ἐν τῷ ἐλαίῳ.

Ἀπόρρημα, δὲ παρὰ μόνοις Θηβαίοις μετρεῖται. ἡμισυ γὰρ τοῦ Σαῖτου ἐστίν. ὁ δὲ ἀληθινὸς Σαῖτης ξεστῶν ἐστίν κβ'.

10 Σαβιθά, τοῦτο Συριατικόν ἐστὶ τὸ ὄνομα, ὃ ἐρμηνεύεται ληνιαῖον ἄντημα, παρὰ Ἀσκαλωνίταις ξεστῶν κβ'.

Ἴν. τὸ ἴν μέγα ξεστῶν ἐστὶ ιη', τὸ δὲ ἅγιον ἴν ξεστῶν θ'.

Χοῦς ἐστὶ ξεστῶν η'. τὸ δὲ καλούμενον ἅγιον ξεστῶν ζ', ὃ ἐστὶ δωδέκατον μετρήτου.

Τάλαντόν ἐστὶ τὸ ὑπερβάλλον πᾶν σταθμώμενον 18 μέτρον, κατὰ δὲ τὸν λιτρισμόν ρκέ λίτρων ὑπάρχει.

Ἐξ λεπτὰ τάλαντου ἐπτὰ ἀσσάρια· τὰ δὲ ἐπτὰ λεπτὰ τῶν ἀσσαρίων ρ' ὑπάρχει δηνάρια.

20 Ὁ ἀργυροῦς δὲ ἐτυπώθη ἀπ' ἀρχῆς τὸ νόμισμα, ἐκ δὲ τῶν ἀσσαρίων τοῦτο ἐτυπώθη. φασὶ δὲ τὸν Ἀβραάμ εἰς τὴν Χαναanaίαν τὸν τύπον ἐνηνοχέαι.

Τοῦ δὲ τάλαντου τῶν ρκέ λίτρα μία. ἡ δὲ λίτρα δεκαδύο οὐγγίαι ὑπάρχει. ἡ δὲ οὐγγία ἔχει στατῆρας δύο. B

25 Ὁ δὲ στατῆρ ἡμισυ μὲν οὐγγίας, ἔχων δὲ δύο δίδραγμα.

Περὶ σίκλου. σίκλος, ὃ λέγεται καὶ κοδράντης, τέταρτον μὲν ἐστὶ τῆς οὐγγίας, ἡμισυ δὲ τοῦ στατῆρος, δύο δραγμαὶς ἔχον. τῆς γὰρ οὐγγίας ἦν ἡ δραγμὴ.

30 Ἐκαλεῖτο δὲ ὅλην ἡ δραγμὴ τοῦ αὐτοῦ σταθμοῦ τῷ σίκλῳ τῷ σταθμίζοντι κατὰ καιρὸν τὴν τρίχα τοῦ Ἀβεσαλῶμ, ὅτε ἐκουρεύετο, ὅλην ἔχουσαν κέ σίκλων, ὃ ἐστὶν οὐγγία σίκλου ἐνός, γινομένη λίτραι δύο ἡμισυ.

Ὁβολὸς καὶ αὐτὸς ἐν ἀργυρίοις τετύπωτο. μέτρον δὲ εἶχε καὶ οὗτος τῆς οὐγγίας, οὐκ ἐξ ἀργύρου πεποιημένος, ἀλλὰ ἀπὸ σιδήρου. ἦν δὲ καὶ ἕτερος ὀβολὸς ἐξ ἀργύρου τυπούμενος, νόμισμα ὧν, ὃ ἦν λεπτότατον, ὀγδοηκοστὸν ὄν τῆς οὐγγίας. λέγει γὰρ ἐν τῷ Λευιτικῷ 5 "τὸ δὲ δίδραγμα ἑκοσι ὀβολοί". ὅτι δὲ τέταρτόν ἐστι τῆς οὐγγίας τὸ δίδραγμα ἤδη ἐδιδάξαμεν.

Χαλκοί. τούτους οἱ Αἰγύπτιοι ἐφηύροντο. ἀργύρια δὲ ἐστὶ τετυπωμένα δύο, καὶ παρὰ Ἀλεξανδρεῦσι τὰ ἀργύρια καλοῦνται χάλκινα. ἐστὶ δὲ ὁ χαλκοῦς τῷ στα-10
θμῷ ὄγδοον οὐγγίας, ὡς ἡ δραγμῆ.

Μναῖς, ἣτις τῇ Ἑβραϊδὶ μνήμη καλεῖται. ἡ δὲ Ἰταλικῇ μναῖς τεσσαράκοντα στατήρων ἐστίν, ὅπερ οὐγγιῶν 4, λίτρας μιᾶς καὶ διμοίρου.

Ἀργυρίων δὲ πολλοὶ τύποι κατὰ καιροὺς γεγόνασι. 15

Τὸ δὲ νομίον τετύπεται ἀπὸ τοῦ Νουμᾶ τινὸς βασιλέως τῶν Ῥωμαίων. δίχρυσον δὲ ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ τὸ ἥμισυ τοῦ ἀργύρου.

184 Τὸ δὲ ἄργυρον τοῦτό ἐστιν ὃ οἱ Ῥωμαῖοι μιλιάρισιον καλοῦσιν, ὃ ἐρμηνεύεται στρατιωτικὸν δόμα. 20

Τὸ δὲ δίχρυσον καὶ τοῦτο ἀργύριον ἦν· ὅπερ ὕστερον κίβδηλον ἐκλήθη ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνααιρεθῆναι τὸν κατὰ καιρὸν βασιλέα καὶ ἐκβληθῆναι τὸν αὐτοῦ χαρᾶκτῆρα ἐκ τοῦ δίχρυσου, ὃς ἦν αὐτῷ ἐμπερόμενος. ἐκτοτε γὰρ ἔνθα ἂν ἠϋρέθη τὴν τοῦ ἀνααιρεθέντος βασιλέως 25
φέρων εἰκόνα, κίβδηλος ὠνομάζετο, ἕγγον ἀδόκιμος.

Φόλης, ὃ καὶ ταλάντιον καλεῖται. διπλοῦν δὲ ἐστίν, 30
ἐπὶ δύο ἀργύρων συγκείμενον, οἱ γίνονται σὴ δηνάρια. καὶ φόλης δύο λεπτοὶ κατὰ τὸν δηναρισμὸν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἀργυρισμὸν.

Μάρης μέτρον ἐστὶ παρὰ Ποντικῶς δύο ὑδριῶν. ἡ δὲ ἰδρία αὐτοῖς δέκα ξεστῶν ἐστίν, ὥστε εἶναι τὸν κῆρον εἰκοσι ξεστῶν Ἀλεξανδρεῖνιων.

Κύπρος παρὰ τοῖς αὐτοῖς Ποντικοῖς μέτρον ἐστὶ ξηρῶν γεννημάτων, μόδιοι δύο, ὃ λέγεται εἶναι παρ' αὐτοῖς χοινίκων πέντε. ὁ δὲ χοῖνιξ παρ' αὐτοῖς ξεστῶν ἐστὶ πέντε, ὥστε εἶναι τὸν κύπρον ξεστῶν κ'. ὁ γὰρ μέγας παρ' αὐτοῖς μόδιος ξεστῶν κδ'.

Κόλλαθον ἐστὶ παρὰ τοῖς Σύροις τὸ ἥμισυ τοῦ ὕγροῦ σάτου. ἐστὶ δὲ ξεστῶν κε'. C

Κογγιάριον δὲ μέτρον ἐστὶν ὕγροῦ, καὶ αὐτὸ παρ' Ἑβραίοις ἐκφωνούμενον· τοῦτο τὸ μέτρον ἐστὶν ἐν χρονολογραφίαις Εὐσεβίου καὶ τῶν ἄλλων χρονολογῶν δηλούμενον, ὡς ἕκαστος τῶν τότε βασιλέων κατὰ φιλοτιμίαν τῷ δήμῳ Ῥωμαίων πρὸς εὐφρασίαν ἐχαρίζοντο, ὃ ἐρμηνεύεται συνημμένον, ἢ συνεστραμμένον.

ANIMADVERSIONES.

Cum de mensuris et ponderibus, quorum in sacris literis usus est, agendum sibi hoc in libello proposuerit, perpauca tamen de hoc argumento sub illius finem attingit, maioremque partem in ea disputatione collocat, qua sacrorum Interpretum τὰ ἱστορούμενα, atque Origenis in concinnandis codicibus suis institutum persequitur. In operis ipsius aditu notas explicat, quae in sacris literis usurpabantur. De quibus agit Isidorus Orig. 1, 20. Sixtus Senensis lib. 3. Nonnullas etiam, quibus olim usus est Plato, Diogenes in eius vita percenset.

158 b. παράκεινται δὲ ταῖς αὐταῖς] Priores hasce notas, quibus orationis Propheticae figurae variae et conformationes discernuntur, Sixtus omisit.

ἐπειδὴ δὲ τινες] Nam plerique veterum maiusculis literis sine accentu ullo et prosodia scribebant.

159 a. ὁ ἀστερίσκος οὗτος ἔνθα παράκειται] De asteriscorum et obelorum usu agit saepius Hieronymus, ut Apol. 2 in Ruff. Isidorus et alii.

σπανίως δὲ καὶ παρὰ Θεοδοτ(ω)ν] Nimirum quod priores illi duo Interpretes exprimere verbum de verbo studuerint, ut ait Hieronymus, Theodotio LXX seniores magis secutus sit.

161 a. ἑβδομήκοντα δύο γὰρ ὄντες] Hanc historiam tam veteres plerique quam recentiores copiosissime perscripserunt. Cui nonnulla tamen inspersa sunt, quae aegre admodum fidem obtinent. Quale est illud de cellis, quas 36 fuisse censet Epi-

phanus, ita ut bini in singulis habitarent. Iustinus totidem numero quot Interpretes extitisse, in Cohort. ad Gent., Iosephus autem, eoque vetustior Philo et Aristetas de cellis nihil. Sed ea iampridem ab eruditis excussa disputataque sunt.

162 c. διὸ δὲ ἐν τῷ ἀραῶν] ἀράν, Hebraice קרא, arcam significat. Quam vocem hic opinor alteri substituendam. Persuasum habuit Epiphanius sacros codices in arca reconditos fuisse; si haec sunt Epiphanii, et non inepti cuiuspiam, qui has nugas ad oram adscripserat.

- 379 164 d. λημίσκος γὰρ ὑπ' αὐτῶν τῶν λατρῶν] λημίσκον a medicis usurpari pro linamento oblongo, quod vulneribus inditur, notissimum est. Sed non, ut Epiphanius existimat, per *iota*, sed per *eta* scribendum est. Quare non probat grammaticis originationem illam, ut παρὰ τὸ λημινύζεσθαι dicatur. Est enim Syracusana vox, quae τὰς στενὰς ταινίας, *oblongas fasciolas*, significat, ait Hesychius. Unde nota illa, quae longurio cum duobus punctis appendicibus constabat, λημίσκος appellatur.

166 a. οἵτινες ἐξελέγησαν] Non ignorabat Iosephus, aliique veteres, qui hanc historiam ediderunt, 10 Tribus iampridem deportatas fuisse, neque tamen propterea falsum, aut absurdum putamus, senos e Tribubus singulis delectos esse. Nam nihilominus plerique ex decem illis superstites fuere.

166 b. ἐν τῷ Βρουχίῳ καλουμένῳ] Alexandrinae urbis regio ista fuit, quasi *πυρουχεῖον* dicta; a quo detorta vox *Βρουχεῖον*. Ideo per diphthongum concipienda. Nomen huic regioni a frumento, sive publicis horreis, ut merito suspicari licet; sive etiam ibidem forum frumentarium extitit. Quod enim non nemini placet, *πυρουχεῖον* dictum fuisse Musarum *πρυτανεῖον*, quod in eo conditum esset frumentum ad doctorum hominum *σίτησιν* destinatum; adeoque *πυρουχεῖον* et *πρυτανεῖον* idem esse, hoc illi auctoritate certa probanti, non affirmanti, crediderim. Erat quidem in illa urbis regione, hoc est *πυρουχίῳ*, vel *Βρουχίῳ*, Bibliotheca et litteratorum hominum contubernium, quod Ammianus l. 22 *diuturnum praestantium hominum domicilium* appellat; pluribusque describit, quaenam illic artes excolerentur. Ubi et mendum est, quod obiter hic opportune repurgabitur. Nam *et disciplinarum*, inquit, *magistri*

quodammodo spirant et nudatur ibi Geometrico radio quicquid reconditum latet, nondumque apud eos penitus exaruit Musica, nec Harmonia conticuit et recedet apud quosdam adhuc licet atros consideratio mundani motus et siderum etc. Hae duae voculae, licet atros, depravatae sunt. Nec recte coniciunt Christianos, maxime Monachos intelligi, quos pullatos fuisse constat. Neque enim Monachi sese Mathematicis praesertim artibus addixerunt. Quare minima mutatione lego *litteratos*, pro *licet atros*.

ἐνεχείρησε Δημητρίῳ τινί] Quod Demetrio Phalereo Bibliothecae suae curationem Ptolemaeus Philadelphus commiserit, incredibili consensu scriptorum omnium asseritur, ex fide Aristaeae. Quod non immerito Scaligero mirum videtur in Animad. ad annum 1734, si quidem vera illa sunt, quae ex Hermippo Diogenes refert, cum Ptolemaeo Soteri Lagi F. author fuisset, ut Eurydices filiis regnum relinqueret, praeterito Berenices filio Ptolemaeo Philadelpho, post illius mortem a Philadelpho relegatum ac postea aspidis morsu necatum esse. Sed adversus tot scriptorum testimonia reluctari equidem non ausim. Quare videndum equid coniecturae nostrae locus esse possit. Ptolemaeus Lagi F. adhuc superstes Ptolemaeum Philadelphum filium in regni consortium adscivit. Testatur hoc Theocriti scholiastes ad Idyll. 17 ζῶν γὰρ, inquit, ἔτι ὁ σωτήρ ἐκοινοποίησε τῷ Φιλαδέλφῳ τὴν βασιλείαν, et Iustinus l. 16. Itaque cum Demetrius Ptolemaeo Lagi F. earissimus esset, potuit Philadelphus patre superstite odium suum ad ulciscendi tempora reservare, atque eodem tempore Bibliothecam illam adornans, eius curationem Demetrio Phalereo committere. Coniecturae illius occa-390
sionem praebent veterum non pauci, qui vel Ptolemaeum Lagi F. Bibliothecae, adeoque LXX. Interpretum editionis authorem faciunt, ut Irenaeus: vel utri tribuenda ista sint addubitant, ut Clem. Alexand. l. Strom. vel denique ab ambobus, patre simul ac filio, procuratum illud existimant. Apud Euseb. Histor. 7, 32 Anatolius de Aristobulo uno ex LXX Senioribus loquens: ὃς ἐν τοῖς ἑβδομήκοντα κατελιγμένος τοῖς τὰς ἱερὰς καὶ θείας Ἑβραίων ἐρμηνεύσασι γραφὰς Πτολεμαίῳ τῷ Φιλαδέλφῳ καὶ τῷ τούτου πατρὶ.

166 c. ὁ δὲ ἀπεκρίθη τῷ βασιλεῖ] Multo liberalior est

Aristeas apud Euseb. l. 8 προπαρασκ. et Iosephus 12, 2. Qui respondisse Demetrium volunt, ducenta iam a se millia comparata, hoc est εἴκοσι μυριάδας, sperareque se propediem ad quingenta millia perventurum esse numerum.

166 d. παρὰ Ῥωμαίοις τε καὶ Χαλδαίοις] Nondum, opinor, Romani per illa tempora scriptorum copia et auctoritate florebant, anno fere a condita urbe 470. Olympiade scilicet 124. Neque quicquam admodum praeter 12 Tabularum leges, aut Pontificum Annales, atque id genus obscura quaedam penes se habebant. Quare vox Ῥωμαίοις parum opportune hic intrusa, praesertim alieno loco, inter Chaldaeos et Phoenicas.

ὄπω Ῥωμαίοις καλουμένοις] Haec parenthesi claudenda censuimus, quae non ex persona Demetrii Epiphanium puto scripsisse: nimis enim absurda res esset, sed ipsum inculcasse et ad Demetrii orationem adtexuisse. Quanquam non minus absurdum est, Graecos dicere prius Latinos appellatos esse, deinde Romanos. Nam Romani Graeci quidem vocati sunt post translatum in Orientem imperium, unde ἡ Ῥωμαία et Romanus orbis, sed Latini nunquam appellati sunt, neque Graeci ipsi, neque Itali Graeciae magnae populi. Suspicio igitur hoc membrum sede sua luxatum esse et post Ῥωμαίοις collocandum, aut illa potius παρὰ Ῥωμαίοις τε post ἐν τῇ Ἑλλάδι reponenda. Nam, uti dictum est, alieno loco inter Chaldaeos et Phoenices Romani positi videntur.

167 a. Βασιλεὺς Πτολεμαῖος] Aliter epistolae istae concipiuntur ab Aristeo et ex eodem apud Iosephum et Eusebium, quos tu consule. Nam apud istos non Iudaeis inscribuntur, sed Eleazaro Pontifici.

167 c. αὐτοὶ δὲ δεξάμενοι καὶ τὴν ἐπιστολὴν] Gratuitam accidisae Pontifici Iudaeisque Ptolemaei postulationem cum reliqui omnes, tum Philo et Iosephus, Iudaei ipsi, testantur. At Scaliger in Animad. et in Isagog. Can. falsum et commentitium istud esse putat, ac tantum abesse ut ea sacrarum litterarum interpretatio voluptati illis fuerit, ut propterea solenne ieiunium decretum sit Tebeth 8, ut ex Calendario liquet. Fuit enim ex illo praecipue tempore perpetuum inter Hebraeos et Hellenistas Iudaeos dissidium. Sed hac in re, uti caeteris fere omnibus, iudicium in Scaligero ac prudentiam requiro. Quis

enim Iudaeorum arcanos ritus ac consilia melius novit aut nosse potuit quam Iosephus, Hebraismi utique non imperitus, quod in Philone Scaliger excipit? Qui idem quod Aristeas prodidit, Eleazaro Pontifici iucundissimum illud fuisse, neque de Iudaeorum offensione mentionem facit ullam. Quis igitur non videt hanc ipsam Graecae translationis invidiam Iosephi saeculo recentiore exitisse? Cum enim Iudaei Christianum nomen paulatim excitari cernerent, seque ab Christianis suis ipsis literis, quas Graece legerent omnes, convinci ac redargui, aegre primum communionem illam ferre coeperunt; tum easdem literas ac LXX Seniorum editionem corrumpere ac mutilare conati sunt, quod Iustinus Martyr Dialogo cum Tryphone aliique Patres illis exprobrant. Ex illo tempore natae sunt angariae illae et רבנותיות, quas Calendariis suis intexuerunt. Quare plumbeum est Scaligeri telum, quod ex faece ista Rabbinica protulit.

167 d. *ἔβδομηκοντα δύο δὲ τὰς ἀποκρύφους*] Verum illud non puto, neque cuiquam facile persuaserit Epiphanius, 72 Apocryphos totidem ab Interpretibus ex Hebraeo translatos fuisse. Nam omnia ista volumina Hebraicis conscripta literis affirmat, ob idque legi minime potuisse.

168 c. *ἐν τῷ Σεραπίῳ*] De hoc templo meminit Ammianus l. 22, eiusque magnificentiam mirifice praedicat, in quo quidem a Ptolemaeis regibus collocatam Bibliothecam illam asserit, in qua septingenta voluminum millia numerabantur, quae bello Alexandrino sub Dictatore Caesare concremata est. Tertullianus in Serapeo sacros codices Hebraicis literis conscriptos suo tempore asservari prodidit in Apolog. c. 18.

μετὰ γὰρ τὸν πρῶτον] Ptolemaeorum hanc seriem ex Eusebii Chronico descripsit, a quo tamen in annorum numero identidem discedit. Haec enim est apud Eusebium l. 2 Ptolemaeorum successio.

	Ptolemaeorum Aegypti regum series.	Anni regni.
I	Ptolemaeus Lagi F.	XL
II	Ptolemaeus Philadelphus	XXXVIII
III	Ptolemaeus Euergetes	XXVI
IV	Ptolemaeus Philopator	XVII
V	Ptolemaeus Epiphanes	XXIV
VI	Ptolemaeus Philometor	XXXV
VII	Ptolemaeus Euergetes	XXIX
VIII	Ptolemaeus Physcon	XVII
IX	Ptolemaeus Alexander	X
X	Ptolemaeus Cleopatrae F.	VIII
XI	Ptolemaeus Dionysius	XXX
XII	Cleopatra	XXII
Colliguntur anni CCXCVI.		

In priore Chronico paulo aliter numeri concepti sunt, ita ut ad 291 summa perveniat. Chronicon Alexandrinum Eusebianam rationem sequitur. Cedrenus nonnihil variat.

382 168 d. *εἶτα Πτολεμαῖος Φιλοπάτωρ*] Imo *Φιλομήτωρ*. Sed *Φιλοπάτωρ* scripsit Epiphanius. Nam et ἄλλος apposuit. 169 a. *Πτολεμαῖος ὁ σωτήρ*] Idem et cognomento Physcon, ab abdomine et praeringui aqualiculo. Chronicon Alexandrinum.

Πτολεμαῖος ὁ καὶ Ἀλεξᾶς] Ita et Cedrenus. Alii *Alexandrum* nominant.

Πτολεμαῖος ὁ Διώνσος] Hic est Ptolemaeus Auletes Cleopatrae pater, qui in Eusebii Chronico *Dionysius* ab Hieronymo nominatur, sed *Διώνσος* in Alexandrino Chronico et apud Cedrenum. Unde cognomen ei *Bacchus* inditum videtur. Nam et Chronicon p. 430 et 434 *Πτολεμαῖον νέον Διώνσον* vocat, novum videlicet *Bacchum*.

δοῦ ἀπὸ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου] Epiphanii calculus in prioribus undecim regibus, licet in singulis nonnunquam cum Eusebiano discordet, tamen ὁμᾶς annorum utrobique προσθα-

καίρεται conciliatur. Propter unam Cleopatram solido decennio maior est Epiphani numerus. Nam postremae illi reginae tribuit annos 32 adversus reliquorum omnium consensum. Ita sunt anni ab initio Ptolemaei Lagidae ad ultimum Cleopatrae 306, cum apud Eusebium nonnisi 296 numerentur. Qui et ipse tamen aliquot annis redundat. Lagidarum initium anno proximo post Alexandri mortem in Aegypto contigit, ut est in Eusebii Chronico. Hoc est Olymp. 114 anno secundo, Periodi Iulianae 4391. Nam superiore mortuus est Alexander. Ab hoc igitur anno ad ultimum Cleopatrae, qui est Iuliae editionis decimus sextus, Urbis ex Varroniana ratione 724, Periodi Iulianae 4684, non plures sunt quam anni 294. Ideo verior est fortasse libri primi Eusebiani chronologia. Sed ut de Ptolemaeorum aera et initio certius aliquid accuratiusque constituamus, tametsi Ptolemaeus Lagi statim post Alexandri M. necem Aegyptum et Alexandriam obtinuerit, tamen regium nomen non usurpavit ante annum fere post Alexandri mortem decimum septimum, hoc est Olymp. 118 secundum; quando Demetrius Poliorcetes Menelao Ptolemaei duce navali praelio superato Rex est primum cum Antigono patre salutatus. Huius enim exemplo Ptolemaeus Lagi F. ac reliqui successores Alexandri *Reges* appellari voluerunt, circa annum Periodi Iulianae 4407. Quod ex Diodoro constat. Nihilominus Ptolemaei primus annus ab eo ipso, quo mortuus est Alexander, numerari videtur. Nam 40 annos regnasse dicitur, qui in annum Periodi Iulianae 4429 desinunt, a quo Ptolemaei Philadelphi coepit imperium. Etenim Dionysii coelestis aera, cuius meminit aliquot in locis Ptolemaeus, ab initio Philadelphi iniisse fertur. Ea vero coepit anno quem diximus Periodi Iulianae 4429. Unde necesse est primum a quadragenis annis Ptolemaei Lagidae convenire Per. Iul. anno 4390, qui est ille ipse quo mortuus est Alexander. Nisi illud occurrat, quandoquidem, ut paulo ante docuimus, Ptolemaeus Lagi F. vivus adhuc imperium in Philadelphum filium transtulit, privatique se fecit, ut Iustinus asserit; annum quidem Ptolemaei Philadelphi primum esse Iulianae Periodi 4429, sed eundem Lagidae Ptolemaei duntaxat tricesimum nonum, adeo ut quadragessimus, quo privatus ille vixit, quique Philadelphi secundus est, regno illius nihilominus imputatus fuerit. Ita proximus a

morte Alexandri annus initium 40 Lagilae annorum esse potuerit.

ἀπὸ δὲ ἑβδόμου ἔτους] Irrepsit in Latinum contextum 383 vox *decimo septimo*, pro qua *septimo* rescribendum. Quamquam et Cornarius aliter vertit, cui et proxima annorum collectio favet. Quos enim numerat annos 249, ii non septimo Philadelphi, sed a decimo septimo consurgunt. Etenim Ptolemaeus Lagi F. annis 40 regnavit. Adde 17, fient 57. Hos si deduxeris de 306 annis, quot ad Cleopatrae mortem incurrunt ex Epiphaniū calculo, reliqui sunt 249. Atque ita fortasse scripsit Epiphanius, nimirum *πεντήκοντα ἑννέα*, pro *τεσσαράκοντα*. Etsi vereor ne in superiore numero annorum hallucinatus, cum 32 Cleopatrae pro 22 tribuisset; indeque 306 pro 296 collegisset, subinde ad Eusebianos *ψηφισμοὺς* imprudens delapsus sit, et a septimo Philadelphi ducentos illos et quadraginta novem putaverit. Nam ex 296 subductis 47 restant 249. Eusebius in Chronico anno Philadelphi secundo Septuaginta seniores ad sacrorum voluminum interpretationem aggressos esse scribit, quod est verosimilius. Quod si certam annorum rationem inire velimus, annus Ptolemaei Philadelphi septimus cadit in annum Per. Iul. 4435. A quo ad ultimum Cleopatrae, qui est Per. Iul. 4684, anni sunt 250. Itaque probabilis est de Epiphaniū hallucinatione coniectura nostra. Nam 259 illos annos temporum series ipsa repudiat. De Philadelphi aera loquū Siracidem in Praefatione divinat more suo Scaliger, cum ita scribit: *ἐν γὰρ τῷ ὄγδῳ καὶ τριακοσιῷ ἔτει ἐπὶ Ἐτεργέτου βασιλέως παραγενηθεὶς εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐπ' ὀλίγον χρόνον συγχρονίσας.* Nam in octavo et trigesimo anno temporibus Ptolemaei Energetis regis, postquam perveni in Aegyptum et cum multum temporis ibi fuisset. Ubi Graeca e Latino castiganda sunt, ut ita legamus, *καὶ οὐκ ὀλίγον χρόνον*, vel *καὶ συγχρονίσας*, expunctis caeteris, quae in aliis exemplaribus minime reperiuntur. Illos igitur octo et triginta annos ab aera Philadelphi Dionysiana repetit Scaliger, et sub extremum Philadelphi, atque initium Energetis scripsisse ista Gnomologum affirmat. Quae mera est ariolatio, quemadmodum et quod indidem colligit, aeram Dionysii Mathematici etiam politicam extitisse. Etenim tricesimus octavus annus ab illo tempore numerari vi-

detur, quo in Aegyptum profectus est, vel ab eo, quo avus ipsius Iesus librum ediderat, non a Ptolemaei Philadelphi primordio, cuius mentionem profecto fecisset, si a primo illius anno tempus putare vellet. Postremo singularis est loquendi ratio, quam aliquoties Epiphanius usurpat, *μέχρι Κλεοπάτρας, ἕως Ἀδριανῶ*, pro eo quod est, usque ad finem Cleopatrae, vel Adriani.

169 b. *ὅς ἵππικὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ*] De hoc Hippodromo, an agone equestri, cui *Laiō* nomen inditum sit, nihil hactenus occurrit. Crediderim *Lagium*, *Ἀάγιον* ab eius conditore, vel authore potius generis Lago esse dictum. Sed mirum est quod Epiphanius scribit, a Lago conditum esse Alexandriae *ἵππικὸν* illud et *Laium* appellatum, aut *Lagium*. Neque enim scio an Alexandriam *Lagus* iste viderit, quae condita est Olympiadis 112 anno 2, ut author est Diodorus. Eius porro filius statim post obitum Alexandri in provinciarum distributione Alexandriam et Aegyptum obtinuit. Quare aut superstitē adhuc Alexandro superstes et ipse *Lagus* Alexandriam eiusmodi aliquo opere nobilitavit, aut eius filius *Lagularum* monumentum in eiusdem operis appellatione constituit, quae posterior coniectura probabilior est. De Lago et Ptolemaeo eius filio memorabile quiddam leges apud Suidam.

DE ROMANORUM IMPERATORUM CHRONOLOGIA. 384

169 b. *εἰτα βασιλεῖς Ῥωμαίων*] Romanorum Imperatorum qui sequitur Indiculus altero illo castigatior est, quem in Anorato c. 60 proposuit, neque tamen ubique satis accuratus est. Quare operam navaturi videmur, si in singulos Imperatorum annos, qui quidem quaestionis aliquid habent, diligentius inquiremus. Id enim cum ad Epiphanium illustrandum, tum ad Romanam historiam stabiliendam necessarium videtur, quum praesertim in illis quamplurima sint, quae maiorem a Chronologia fidem studiumque mereantur.

Ἀύγουστος ἔτη νς'] De annis quibus imperavit Augustus copiosissime dictum est ad Haer. 51. Hic quinquaginta sex dun-

taxat enumeravit, praeter quos Eusebius sex menses addit. Initium ab U. C. anno 711, id est proximo a nece Iulii. Nam Iosephus, qui ab ipso Iulianae caedis anno deduxit, annos dat Augusto 57, menses 6, dies 7.

ουτινος εν τῷ τεσσαρακοστῷ] Anno Caesaris Augusti 42 Christum in lucem editum esse cum Eusebio censet Epiphanius, Periodi Iulianae 4712, Iuliano 44, biennio fere ante communem Christi natalem. Nam 6 Ianuarii natum existimat. De quo ad Haer. 51.

Τιβέριος ἔτη κγ'] Tiberio 23 annos solidos imputat Eusebius, ex eoque Noster, non sine errore. Dicerem et hic, et in Augusto, rotundum numerum consecutos esse, nisi in aliis plerisque menses ac dies adiecissent, quos proinde in Tiberio praetermitti non oportuit. Mortuus est Augustus duobus Sextis Coss. anno Dionysiano 14, Periodi Iulianae 4727. XIV Kal. Sept. ut ait Suetonius. Tiberius vero moritur XVII Kalend. Apr. Cn. Acerronio Proculo et C. Pontio Coss. anno Dionysiano 37, Per. Iul. 4750. Intervallum annorum 22, dierum 209, hoc est mensium fere 7. Quod tempus est Tiberiani imperii. Nec recte Dio imperasse scribit praeter annos 22, menses 7 ac dies totidem. Nam dies 209 cum excurrentibus iisce mensibus ac diebus neque in Iuliana forma, neque in Lunari, aut Aegyptiaca adaequari possunt.

169 c. *Γάιος ἔτη γ'*] Eusebius annos tribuit tres, cum mensibus 10. Dio annos 3, menses 9, dies 28. Suetonius menses 10, dies 8. Ab ante diem XVI Kalend. Apr. quo imperium iniit, anno Dionysiano 37, ad IX Kal. Febr. anni 41, quo interemptus est Caius, anni sunt solidi 3, cum diebus 314, sive mensibus Iulianis 10 cum diebus 8.

Κλαύδιος ἔτη ιγ'] Atqui Eusebius praeter annos 13, menses imputat 9, dies 28. Dio annos tribuit 13, menses 8, dies 20. Obiit Claudius, ut author est Suetonius, Asinio Marcello, Acilio Aviola Coss. III Id. Oct. Ab ante diem VIII Kal. Febr. anni 41 Dionysiani, quo imperium auspicatus est Claudius, ad 13 Octobris anni 54, in quem Asinius Marcellus et Aviola Coss. incidunt, anni intercedunt solidi 13, cum diebus 262, sive mensibus Iulianis 8, diebus 20, quot recte colligit Dio.

Νέρων ἔτη 7γ] Eusebius annos attribuit Neroni 13, menses 7, dies 28. Dio annos 13, menses 8. Initium Neronis est 14 Octobris anni Dionysiani 54, a quo putati anni tredecim, cum mensibus octo, desinunt in 13 circiter Iunii, anni Dionysiani 68.

Γαλβὰς μῆνας ζ] In Ancorato tres e numero Imperatores expunxit, haud sane merito. Quorum primus Galba septimo imperii mense trucidatus est, ut refert Suetonius et Eusebius. Dio 9 ei menses, dies 13 concedit. Otho 95 imperii die mortuus est, authore Suetonio, vel, ut Dio, 90. Vitellius annum unum imperavit, decem diebus exceptis, ait Dio. Colliguntur ab obitu Neronis anni duo, dies quinque, qui desinunt in annum Christi 70, Iunii fere 18. Atqui iamdudum Vitellius obierat. Falsum est igitur tandiu Galbam ac Vitellium imperasse. Suetonius Vitellium ait natum esse Druso et Norbano Coss. Sept. 7 vel 24. Is est annus Iulianae formae 60, Christi 15. Periisse vero anno aetatis 57, quod et Tacitus comprobat. Si hoc verum est, iniiit annus eius 57, Iuliano 116, Christi 71. Quod si post Kalend. Ian. obiit, contigit mors eius Christi 72. Atqui Vespasiani initium incidit in Christi 69, Iulianum 114, ut paulo post dicitur. Verior est itaque Dionis historia, qui Vitellium anno aetatis 54 mortuum esse scribit. Hoc enim modo in annum Christi 69, Iulianum 114, mors illius incurrerit. Sed trium illorum Imperatorum tam initia quam exitus perobscuri sunt, de quibus alias enucleatius agetur.

Ὀύεσπασιανὸς ἔτη 9] Eusebius praeter annos totidem tribuit menses praeterea 11, dies 22, nec longe abest Dio, qui imperasse scribit annos 10, minus diebus 6. Suetonius natum esse prodit Vespasianum XV Kalend. Decemb. Q. Sulpitio Camerino, C. Poppeo Sabino Coss. quinquennio antequam Augustus excederet. Hic est annus Dionysianus 9. Addit vixisse annos 69, menses 7, ac dies 7. Qui a Novembris 17 die anni aoni computati, desinunt in ante diem IX Kalend. Iulias, sive 23 Iunii, quo die extinctus ab eodem dicitur, anni Christi 79, Iuliani 124. Igitur anno Christi 79 mortuus est Vespasianus. Iam vero cum imperii primus dies ex A. D. Kalend. Iul. numerari coeptus sit, eodem authore Suetonio, ac decem, paucis exceptis diebus, annos impleverit; si anno Christi 79 a Kalend.

Julius initurus fuerit annus 11, primus Vespasiani annus inchoatus est anno Christi 69, Iuliano 114, post annum et aliquot dies a Neronis obitu. Sed Vitellius post initium Vespasiani plures menses traduxit.

Τίτος ἔτη δύο] Praeter biennium duosque menses imperavit viginti praeterea dies. Nam mortuus est Id. Sept. hoc est 13 die mensis; quibus additi septem residui de Iunio anni 79, dies viginti conficiunt supra biennium et menses duos. Obit itaque anno Christi 81, Iuliano 126. Unde initium Domitiani consurgit. Castigandus vero est Eutropius, qui menses octo, dies viginti supra biennium imputat.

ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ] Valde *ἰδιωτικῶς* hoc dixit Epiphanius, Titi tempore Hierosolymorum excidium incidisse. Quod excusari aliquo modo potest, ut *πλατυκῶς, hoc tempore*, id est sub istis Imperatoribus, nempe sub Vespasiano, contigisse velit. Nam Vespasiani anno secundo a Tito vastata sunt Hierosolyma, ut inter caeteros diserte Iosephus affirmat l. 6 c. 27. Alterum, quod sequitur, excusationem omnem excludit: nimirum accidisse cladem illam post annum a Passione Domini 65, cum diebus aliquot. Atqui Eusebius in Chronico, a quinto decimo anno Tiberii et ab exordio Evangelicae praedicationis annos 42 elapsos esse dicit. Libro vero 3 Hist. cap. 7 a Passione Domini annos solidos 40. Quem locum frustra in Animadversionibus Eusebianis interpolavit Scaliger, et postquam Eusebianum in contextum verba quaedam intrusit, quae falsam sententiam exprimerent, in Eusebium, quasi eius authorem, stylum convertit. Etenim lib. illo 3 de Hierosolymitana clade scribens, *ταῦτα δὲ, inquit, ἂν εἴη δίκαιον ἐπιθεῖναι, ἢ γένοιτο ἂν παραστατικά φιλανθρωπίαις τῆς παραγάθου προνοίας, τεσσαράκοντα ἐφ' ὅλοις ἔτεσι μετὰ τὴν Χριστοῦ τόλμην τὸν κατ' αὐτῶν ὄλεθρον ὑπερτιθεμένης. Haec adiicienda merito sunt, ex quibus optima illius providentiae benignitas appareat, quae totis quadraginta annis post commissum in Christum facinus illorum exitium distulit. Hic mendam esse suspicatur Scaliger et quidem vetustissimam, quae et agnoscitur a Rufino. Nam post ἐφ' ὅλοις δεesse vult *δυσίη*, ut 42 annos a Passione fluxisse scripserit Eusebius. Tum: *Oportet, inquit, valde in Hollenismo tironem esse, qui non videat numerum deesse in**

illa lacuna, quam reliquimus. At ego valde *κακοήθη* oportere illum esse dico, qui scriptoribus antiquis invitis ac reclamantibus suos errores affingat. Nam quid ista depravatione opus est? Annos totos 40 a Passione dilatam esse cladem illam affirmat. In quo sibi maxime consentaneus est. In Chronico et in Hist. 1, 10 -Christum anno 15 Tiberii baptizatum esse, passum vero 18 censet Eusebius. Ad 18 Tiberii annum adscriptus est Christi 32. At vero Hierosolymitanum excidium anno Vespasiani 2 comparatur in Eusebiano Chronico cum anno Christi 71. Detractis de 71 annis 32 reliqui sunt 39. Ergo anno 40 a Passione, ex Eusebii mente, diruta sunt Hierosolyma. Ideo Clemens Alexandriaus lib. 1 Strom., qui anno 15 Tiberii Passionem assignat, annis 42, mensibus tribus postea *τὴν ἄλωσιν* accidisse putat. Epiphanius, ut ad Haer. 51 ostensum est, Passionem in eum annum contulit, quo Tiberius 5 et Seianus *Coss.* fuere, qui Dionysiano respondet 31. Cum igitur Urbs eversa sit anno Dionysiano 70, annus Passionis ab excidio quadragesimus est. Corrigendus igitur Epiphanius, dum 65 annos intercessisse dixit, quod neque a Nativitate, neque a Passione deducto numero, potest obtineri. Quod ad mensem diemque, quo Templum et urbs ipsa vastata sunt, attinet, Scaliger lib. 5 de Emend. statuit Augusti 10 Templum incensum esse, Urbem vero Septembris 8, ac praeterea eodem illo anno, 14 Nisan, sive Pascha in Aprilis 14 incidisse, quod ob methodum suam accommodatam esse mirifice triumphat. Sed haec omnia hallucinationum et somniorum plena sunt. Nam quod de Nisan Iosephum testem citat, non mediocriter aberrat. Is enim lib. 5 *τῆς ἀλώσεως* cap. 11 ita scribit: *λωφήσαντος δὲ πρὸς βραχὴ τοῦ θύραζε πολέμου, πάλιν ἔνδον ἡ στάσις ἐπηγείρετο, καὶ τῆς τῶν ἀζύμων ἐνοστάσης ἡμέρας, τεσσαρεσκαδεκάτῃ, Ξανδικῷ μηνὸς, ἐν ᾗ δοκοῦσιν Ἰουδαῖοι τὸν πρῶτον ἀπαλλαγῆναι καιρὸν Αἰγυπτίων.* Azymorum diem iniisse dicit 14 Nisan, qua die liberati olim ab Aegyptiaca servitute fuerant. Rufinus Iosephi depravator 6, 4. Aprilis 14 reddidit, idque Scaligero, Calvisio et aliis imposuit. Sed nemo est hebes adeo, 389 qui Iosephum non videat de Lunari mense, non Iuliano ac fixo loqui; cum eodem die illud evenisse dicat, quo Iudaei quondam ex Aegypto migraverant. Hoc vero, 14 Nisan Lunaris, sive

ἀκριβοῦς, seu civilis inciderat. Deinde quamvis Iulianum mensem intellexisse Iosephum existimemus, minime is tamen Aprilis erit, sed Martius. Etenim Macedonici menses aliter usurpantur a Iosepho quam a Graecis posterioribus Syromacedonici. Est quidem utrorumque eadem appellatio. Sed Macedonici menses, cum fixi sunt, uno mense Syromacedonicos antecedunt, id quod pluribus ad Haer. 51 declaratum est. Xanthicus ex usu Syromacedonum et Graecorum Aprili respondet; Lous Augusto: Macedonicus vero Xanthicus Martio potius quam Aprili, Lous Iulio. Itaque Nisan apud Iosephum cum Xanthico, Lous cum Ab confertur, e quibus Nisan Lunaris maiorem Martii partem, Lous Iulii, sibi vendicat. Utrumnam vero Macedonicorum mensium appellationes ad fixos et Iulianos transtulerit Iosephus, alterius loci et instituti quaestio est. Nos utcumque se res habeat, negamus Xanthicum apud Iosephum Aprilem esse Iulianum. Sed Scaligero et ante hunc Rufino Graecorum ac Syromacedonum usus fraudi fuit, qui aliter ac Macedones mensium ordinem instituerunt. Vide quae ad illum locum Haer. 51 uberius exposuimus. Quamobrem cum Iosephus ait 6, 26 decima die Loi mensis Templum deflagrasse, ad Iulium potius quam Augustum pertinere puto, quemadmodum et cum narrat cap. 47. Gorpisaei mensis 8 urbem esse subversam, Augusto magis quam Septembri convenire suspicor.

Hebraeorum de anno desolationis Templi discrepantes sunt sententiae, quas R. Issachar ben Mordekai in Computo percenset. Scribit enim se anno Iudaico 5299 in variis Synagogarum tabulis adnotatum reperisse, alibi Contractuum annum 1849, a desolatione Templi 1469, alibi Contractuum 1850, desolationis 1470, alibi Contractuum 1851, desolationis 1472. Author ipse annum Iudaicum 5299 esse putat a desolatione 1470. Tum addit, a Tisri, qui Templi vastationem proxime sequitur, numerari annos Semitah et Iubilaeos: adeo ut annus ille, cuius Tisri desolationem excepit, fuerit noni Iubilaei decimus quintus. Annus Iudaicus 5299 iniit anno Periodi Iulianae 6251, Christi 1538, de quo detractis 1470 remanent 68. Quare ex illius sententia Tisri anni eius, in quem Urbis excidium incidit, coepit anno Christi 68 et sequenti 69 Templum eversum, anno Sabbatico. Nam caput aerae illius a desolatione, convenit Tisri

anni Dionysiani 69, post Templum dirutum. Uno igitur aberrat anno. Verius sentiunt quos author ille scribit annum Iudaicum 5299 numerare a desolatione 1469. Detractis enim de 5299 annis 1469 restat annus 3830: cuius Tisri coepit anno Christi 69, quo iam inclinante, Christi anno septuagesimo, vastata sunt Hierosolyma, anno primo Semitali.

Δομιτιανὸς ἔτη ιε΄], Mendose, ut et Eusebius, quod ad menses attinet, pro quibus scribe ἡμέρας ε΄. Nam imperavit annis quindecim, diebus quinque, ait Dio. Suetonius et Eutropius anno quinto decimo Imperii mortuum esse narrant. A 14 die Septemb. postridie quam Titus excesserat, ad XIV Kalend. Octobr. hoc est ad 18 Septemb. quo die interfectus est Domitianus, dies sunt sex, excluso mortis die. Totidem ultra solidos annos excurrere necesse est, non menses diesve plures. At Scaliger lib. 5 de Emend. Temp. Domitianum, contra communem omnium sententiam, annos duntaxat imperasse putat quatuordecim, cum diebus quinque, et qui aliter statuunt, minus eos prudenter facere iudicat. Imo vero parum ille sane prudenter. Neque enim negari potest quin Domitianus annos quindecim expleverit, ac de sexto decimo paucos dies libaverit, adeoque vel ipsomet authore Scaligero. Occisus enim est C. Valente et Antistio Vetere Coss., Eutropio et Xiphilino testibus, ut et Scaliger in Eusebianis notis asserit. Horum vero Consulatus incurrit in annum Urbis ex Varroniana supputatione 849, Periodi Iulianae 4809, Christi 96, Iulianum 141, Cyclo Lunae 2. Ab anno Christi 81 et 14 die Sept. ad 18 Sept. anni 96 anni sunt quindecim, dies quinque. Errat insuper Scaliger, dum p. 446 Iosephum arguit, qui in fine τῆς Ἀρχαιολογίας natum se dixit anno primo Caii, atque opus suum absolvisse anno 13 Domitiani, aetatis suae 56. Ipse autem uno annò minus dixisse Iosephum existimat, et 57 annos debuisse numerare. In quo frustra est. Caius enim iniit anno Christi 37, Ianuarii 24; Domitiani vero decimus tertius coepit anno Christi 93, ex die 14 Septembr. Fingamus natum esse Iosephum anno ipso 37 Christi, Decembri mense, vel anno 38 ineunte Ianuario, cum adhuc Caii primus laboretur, annus ipsius 56 incipiet ab Decembri mense anni 92, post initium anni 12 Domitiani. Quare ut scribendi finem fecerit Octobri mense anni 93, id acciderit anno

vitae suae 56, Domitiani vero 13. Eat nunc cum illo suo epiphonemate Scaliger: *Ita quotidie periclitando fidem nostrae methodi alienos errores deprehendimus.*

Νερούας ἔτος ἔν] Pessime in Ancorato ἔτη δ'. Eusebius ita, ut hoc loco, annum unum, menses quatuor assignat. Dio novem dies addit, Eutropius octo. A die 18 Sept. anni Christi 96 ad VI vel V Kal. Febr. sive Ian. 27 anni 98. Nervae tempus illud intercedit. 389 Obiit itaque anno Christi 98, Per. Iul. 4311. Cyclo Lunae 4. Fallitur enim Scaliger, qui cum in exordio Nervae atque obitu Domitiani consignando sit hallucinatus, eandem in Nervae exitu atque initio Traiani culpam commisit. Scribit enim lib. 5 de Emend. Temp. Nervam obiisse Cyclo 3 anno Nabonassari 844 Neomenia Phamenoth. Est hic annus Per. Iul. 4810, Christi 97, Cyclo Lunae 3. Atqui nos proxime demonstravimus, Domitianum Vetere et Valente Coss. interfectum esse anno Christi 96, Per. Iul. 4809, Cyclo Lunae 2. Igitur cum Nerva non plus anno uno ac mensibus 4 et diebus 9 imperarit, desierit hoc tempus necesse est in annum Christi 98, Cyclum Lunae 4, Periodi Iul. 4711.

Absurdissima vero est eiusdem Scaligeri castigatio, qua Onufrianos Fastos redarguit, quod paria Consulum duo Nervae imperio tribuant. *Unum enim, inquit, tantum par Coss. intericiendum inter initium Nervae et eas Kal. Ianuarii, quibus decessit. At Fasti Siculi unum tantum par recte attribuant. Corrigendi igitur Fasti.* At ipse corrigendus sane potius. Quandoquidem enim Nerva anno Christi 96 exeunte coepit et ineunte 98, hoc est VI Kal. Febr. obiit, duo paria Coss. eiusdem Imperio congruunt. Nimirum anno 97, quo apud Onufrium et in Siculis Fastis Coss. memorantur Nerva 3 et Virginius Rufus 2. Item anno 98, Nerva 4 et Traianus 2, quem annum libavit Nerva. Neque Siculi Fasti dissident, aut aliter atque Onufrius faciunt, nisi quod Traianum solum Consulatum hoc anno reddunt: quod videlicet cum paucis diebus Consulatum Nerva gessisset, solus in eo relictus est Traianus. Mira est igitur ἀλογιστία Scaligeri, qui tam crasso errore sese traduxit. At enim Menelai observatio quaedam est apud Ptolemaeum lib. 7 p. 170, qui anno primo Traiani Romae Lunam cum spica coniunctam notavit, anno Nabonassari 845, Mechir 15, se-

quente 16. Congruit tempus anno Domini 98, Per. Iul. 4711, Ianuarii 10, sequente 11. Cum igitur Nerva nonnisi 25 circiter Ianuarii decesserit, si anno Christi 98 mortuum esse dicamus, observationis illius tempore nondum primus Traiani annus inierat. Quare videtur anno Christi 97 coepisse Traianus, cuius anno primo exeunte, Ianuarii 11, diebus ante secundi initium 14, Menelaus eam Lunae coniunctionem observavit. Ita Scaliger. Quod ipsum est perleve. Menelaus enim primum Traiani annum a Kalendis Ianuariis antecedentibus Romano more auspiciatus est, non ab epocha ipsa praecise.

Τραιανὸς ἔτη ιθ'] Addit Eusebius menses 9: Dio menses 6, dies 15, adstipulatur et Eutropius. Victor annos dat prope viginti. Itaque cum anno Christi 98 ex A. D. VI Kalend. Febr. coeperit, mortuus est anno 97 inchoato iam anno 20: cuius menses 6, dies 15, a VI Kalend. Febr. ad IV Eid. Aug. iam elapsi fuerant. Postridie enim Adrianus imperium iniiit. Omnino igitur anno Christi 117, Periodi Iul. 4830, obiit Traianus, si tot annis, quot vulgo numerantur, imperavit; non 4829, ut putat Scaliger, apud quem perperam et librarii, ut opinor, vitio annus Christi 117 ponitur pro 116. Hic enim Periodi Iulianae anno 4829 respondet.

μετὰ Τραιανὸν Ἀδριανὸς ἔτη κα'] Mirum valde est Chronologos annorum, atque exordii Adriani Imperatoris explicatione tam leviter esse defunctos. Atqui haud scio an ullius Imperatoris tempus maiorem ac difficiliorem quaestionem habeat. Quocirca necessario nos in id incumbemus, ut si minus controversiam tollamus omnem, certe eam, vel dissimulantibus vel non animadvertentibus plerisque, monstremus. Igitur Spartianus in Adriano annos ei tribuit 21, menses 11. Eutropius annos 21, menses 10, dies 20. At Victor annos 20, menses 11, totidem Dio. Quod verius et est et a Casaubono creditur, in Notis ad Spartianum. Scaliger tam in lib. 5 de Emendat. Temp. quam in Animadvers. ad Eusebium, miscet ac perturbat omnia. Censet enim Adrianum annos 22 uno mense minus imperasse, libro 5 de Emendat. Temp. pag. 459, imperium ait iniiisse anno Periodi Iulianae 4829 et imperasse annos 21, menses 11. Qui numerati ex A. D. IV Id. Aug. anni 4829, desinunt in A. D. VI Id. Iul. anni 4850. Annus 4829, Christi Dionysianus est

116. At 4850 est 137. Quare perspicua est ἀνρροσεξία. Nam si annos 21, menses 11, numeres ab 11 die Augusti, anni Christi 116, desinent in 10 diem Iulii anni 138, sive Periodi Iulianae 4851. In Eusebians Animadversionibus pag. 191 maior est hallucinationum conflictus. Statuit Adrianum, ex Spartiano et Xiphilino, annos imperasse 21, menses 11. *Quare sine errore*, inquit, *possumus illi imputare annos 22*. De Xiphilino falsum est. Neque enim annos 21, sed 20 duntaxat attribuit. Porro Traiani obitum et initium Adriani confert in annum Christi 117, Nigro et Aproniano Coss. Adriani vero mortem et Antonini exordium in annum Christi 137, quod et pag. 200 repetit. In quo biennio toto Logistice illius aberrat. Etenim quo anno Iuliano mortuus est Adrianus, eodem annum 33, post mensem, auspicatorum erat, si quidem menses 11 supra annos 21 imperavit. Demus igitur anno Christi 117, Augusti mensis 11, imperare coepisse; annus vigesimus secundus, expleto 21, iniiit anno Christi 138, cuius 11 mensis desiit anno 139, Iulii 10, quo moritur Adrianus, cum adhuc mensis unus ad 22 annum explendum deesset, ut 23, Augusti 11, hoc est III Eid. inciperet. Perperam igitur Adriani exitus in annum 127 conuicitur. Sed maiorem risum eiusmodi argumentatione tollit. *Annus*, ait, *Christi 137 est primus Antonini, et 138 usque ad mensem Augustum est idem currens Antonini, de quo si detraxerimus annos 22, remanebit annus obitus Traiani 117 Christi, Nigro et Aproniano Coss.* Anno Christi 138 coepit Antonini secundus, Adrianus autem periit anno 137, et tamen ad investigandum initium Adriani, de annis 138 viginti duos detrahit, quod de 137, imo de 336 faciendum erat, quo coepisse dicitur Adriani ultimus. Detrahe de annis 137 viginti tres (nam 23 Adriani inchoandus erat anno 137) supererunt 114. Ergo 115 Christi anno coepit Adriani primus, triennio ante Traiani obitum, quem Scaliger ipse confert in annum 117, Nigro et Aproniano Coss. Quo nihil est ineptius. Quocirca non potest Adrianus annos viginti tres, uno mense minus attigisse, nec amplius quam 20 annos, menses 11 imperavit, uti Dio atque Eutropius affirmant, ex quibus caeteri omnes corrigendi sunt. Caeterum Traianus Nigro et Aproniano Coss. anno Christi 117 excessit e vivis, Augusto mense. Unde initium Adriani

consurgit ex ante diem III Idus Augusti. Quo ex die putati 391
 anni 20, menses 11, desinunt in VI Id. Iul. anni 138, Periodi
 Iul. 4851, Cyclo Lunae 6. Quod ipsum et ex annis quibus
 vixit Adrianus deducitur. Natus est enim, auctore Spartiano,
 Vespasiano 7 et Tito 5 Coss. anno Urbis 829, Iuliano 121,
 Christi 76, Per. Iul. 4789, IX Kal. Febr. Vixit autem annos
 62, menses 5, dies 19, ut ait Xiphilinus. Emendandus enim
 est Spartianus, qui annos 72 numerat, cum Eutropius et Victor
 sexagenario maiorem obiisse memorent. Anni 62, menses 5,
 dies 19, ex A. D. IX Kal. Febr. anni Christi 76 putati inci-
 dunt in Iulii 12 vel 10 (nam dies duntaxat 17 Spartianus ar-
 rogat) anni 138. Quocirca communis est omnium fere senten-
 tia, mortem Adriani convenire in annum Christi 138, Urbis 891
 Camerino et Magno Coss. Sed huic imprimis Ptolemaeus ad-
 versatur, qui et illo tempore vixit et aliquot observationes
 Adriani annis consignatas reliquit, ex quibus aliter ac vulgo fit,
 de illius exordio sentiendum videtur. Etenim lib. 4 cap. 9 edi-
 tionis Graecae p. 102 *primam* a se notatam Eclipsim Lunae
 refert anno Adriani nono. (Ita in Latinis codicibus, neque aliter
 Mathematici ac Chronologi hactenus fere, uti Buntingus, Sca-
 liger, Calvisius, cum in Graeco non nonus, sed octavus Adriani
 sit, τῷ ἡ' ἔτει Ἀδριανοῦ, quod magnopere demiror.) Pachon
 17, sequente 18, hor. 8, 24' a meridie, anno Nabonassari 872.
 Congruit anno Per. Iul. 4838, Christi 125, Apr. 5, feria 4.
 Secundo apud eundem Ptolemaeum. cap. 6 pag. Graecae edit. 98
 observata est Eclipsis *altera* anno Adriani 17, Payni mensis
 20, sequente 21, horis 11, 15' a meridie Nabonassari 880,
 anno Christi 133, Per. Iul. 4846, Maii 6 feria 3. Tertio ea-
 dem pag. Eclipsis *alia* contigit Adriani 19, Nabonassari 882,
 Choiae 2 horis 11 a meridie. Convenit Per. Iul. anno 4847,
 Christi 134, Octobris 20, feria 3. *Quarta* Eclipsis incidit in
 annum Adriani 20, Nabon. 883, Pharmuthi 19, horis 16 post
 meridiem: anno Christi 136, Per. Iul. 4849, Martii 6. Sunt et
 aliae apud eundem observationes. Velut lib. 3 p. 77. Lat. ed.
 lib. 3 cap. 8 anno Adriani 17, anno Nabon. 880, Athyr 7, Ae-
 quinoctium Autumnale observatum a Ptolemaeo, quod tempus
 congruit anno Christi 132, Sept. 25. Ad haec lib. 5 cap. 3,
 Graecae edit. p. 111, anno Antonini 2, Nabon. 886, 15 Phame-

noth anomaliam Lunae deprehendit, anno Christi 139, Per. Iul. 4852, Februarii 9. Item lib. 10 cap. 4, pag. Graec. edit. 241 anno Antonini 2, Tybi 29, sequente 30, observata Venus est, anno Christi 138, Decembris 16, Per. Iul. 4851. Praeterea lib. 3 cap. 2 p. 62. Graecae edit. anno Antonini 3, Aequinoctium Autumnale deprehensum Athyr 9, anno Christi 139, Per. Iul. 4852, Septembris 26. Denique lib. 9 cap. 10 pag. Gr. edit. 236 anno Antonini 2, Nabon. 886, Epiphi 2, sequente 3, periodicus Mercurii motus observatus est, anno Christi 139, Maii 17, Per. Iul. 4852. Reliquas praetermitto. Ex quibus omnibus evidens est, initium Adriani non in annum Christi 117, sed 116 cadere, sive epocham annorum Adriani ab Augusti 11 Ptolemaeus deduxerit, unde imperium exorsus est: sive a Neomenia Thoth Aegyptiaci, quae illo tempore in Iulium incurrebat. Nam si annus Adriani 17 cum anno Christi 132, Septembri mense, et cum 133, Maio concurrat, necesse est annum primum iniisse Christi 116. Quod idem ex reliquorum Adriani annorum cum Christi annis concursu ac complexione colligitur. Velut quod annus undevicesimus Octobri mense numeretur anni 134, vicesimus autem Martio mense, anni 136. Haec enim explicari aliter nequeunt quam ut primum coepisse dicamus anno 116. Id ipsum et ex annis Antonini perspicuum est. Quippe annus Antonini secundus Februario mense cum anno Christi 139 comparatur. Huius ergo anni primordium convenit anno 138, adeoque primus iniit anno Christi 137. Quibus reliquae observationes consentaneae sunt. Quamobrem si annorum notae bona fide a Ptolemaeo, vel librariis redditae sunt, de quo vix est ut prudenter addubitari possit, cum in tot observationibus sibi ipse constet, necesse est initium Adriani uno anno summo-
moveri et in annum Christi 116 conici, eiusdem vero mortem et initium Antonini in annum 137. Hoc vero constituto, de annis Traiani, vel Domitiani excerpendus unus erit, ut vel iste 14 duntaxat annos, vel ille octodecim solidos cum excurrentibus mensibus expleverit. Adrianus vero 20 cum mensibus 11. Domitiano non est ut detrahendum aliquid existimem, cum non modo de illius annis, verum et de Coss. quibus mortuus est, egregie omnes inter se consentiant. Videndum porro, utrum Traiano 18 duntaxat cum mensibus novem adscribi debeant.

sicque non Nigro et Aproniano Coss. anno Christi 117, sed Aeliano ac Vetere, anno 116 Traianus excesserit. Unde et de annorum numero, quibus vixisse fertur Adrianus, desecandus unus fuerit, aut certe non illo Coss. Vespasiano 7 ac Tito 5, hoc est Christi 76, sed anno antecedente natus est, nisi quid in Consulium serie, quod postremum est, perturbationis incidere. De qua re ad eruditorum et antiquitatis consultorum hominum iudicia provocamus.

169 d. ἀπὸ οὖν Ἀγούστου ἕως Ἀδριανοῦ] Si conceptos ab Epiphanio numeros subducas, annos ab Augusto reperies 180, cum mensibus 7, diebus 21, si menses tricenarios statuas, usque ad Adriani finem. Iam antea constituimus initium Augusti ex Epiphanii mente in annum cadere Iulianum tertium, Urbis ex Varroniana ratione 711, alterum ab nece Iulii. Is est in Periodo Iuliana 4671. Adriani obitus vulgo coniicitur in annum Christi 138, Periodi Iul. 4851. Ab anno igitur 4671 ad 4851 anni solidi putantur 180 et menses aliquot, ita ut centesimus octuagesimus primus inierit anno ipso 4851. Vellem indicasset Epiphanius, quam ex die Augusti primordium duceret, ut sciremus, cur praeter solidos annos 180 menses quatuor, minus diebus 9, imputaverit. Obiit Adrianus VI Id. Iul. a quo die si retro numeres menses tres, dies 21, pervenies ad 21 Martii, in quo Nicaenum Concilium πολιτικῶς Aequinoctium defixit, estque hic dies Neomenia primi mensis Paschalis, qui ex Paschalibus terminis constat, ex mente Anatolii, aliorumque Veterum, ut ad Haer. 51 diximus. Itaque verisimile est, Epiphanium epocham imperii Augusti in eo die collocare, cum praeter annos 180, menses 4, minus diebus 9 attribuit.

ὡς εἶναι ἀπὸ χρόνου τῆς ἐριμηνείας] A Ptolemaei Philadelphi anno septimo ad ultimum Cleopatrae numerabat Epiphanius annos 249, cum revera sint secundum illum 259.³⁹³ Rursus ab Augusti primo ad 12 Adriani anni sunt 171, menses 7, dies 21. Quos si cum 259 coniunxeris, colligentur anni 430, menses 7, dies 21, si quidem ex diebus excurrentibus tricenarios menses feceris. Apparet igitur a septimo Ptolemaei Philadelphi ad exitum Cleopatrae non 249, sed 259 annos imputari. Sed mirifica est et valde ἰδιωτικῇ ista putatio, si perinde atque Epiphanii calculus prae se fert accipere velimus.

Nam duae sunt *ὀμάδες*, ex quibus 430 annorum summa con-
stat. Prima est a 7 Philadelphi ad ultimum Cleopatrae, an-
norum 259: altera ab initio Augusti ad duodecesimum Adriani,
annorum fere 171. Qua ratione necesse est primum annum
Augusti post ultimum Cleopatrae numerari. Atqui Cleopatrae
ultimus congruit anno Urbis 724, Iuliano decimo sexto. Au-
gusti vero Imper. decimo quarto. Epiphaniana igitur hac ex
parte *ratio*, ut Lucilius ait, *perversa, aera subducta improbe*.
Quae quidem ita restituenda sunt: annus Philadelphi septimus,
ut supra demonstravimus, convenit anno Periodi Iulianae 4435,
Adriani vero duodecesimus, Christi 128, Periodi Iulianae est 4841.
Colliguntur a septimo Philadelphi ad duodecesimum Adriani anni
406. Annis itaque 24 solidis aberrat Epiphanii calculus.

170 a. οὗτος δὲ ὁ Ἀδριανός] Athanasius de eodem Aquila,
ἐπὶ Ἀδριανοῦ βασιλέως τοῦ λεπτοθέντος. Pro quo Scaliger
λεπρωθέντος absurdissime corrigit, cum *λεπτοθεῖς* parum
licet terse pro *λεπτυνθεῖς* dici potuerit. Nam tabe confectus,
ut ait Victor, Adrianus periit. Vide Spartianum.

οἱ δὲ πολλὰ κεκηγότες] Xiphilinus, *ἐτελεύτησε λέγων*
καὶ βοῶν τὸ δημῶδες, ὅτι πολλοὶ ἱατροὶ βασιλέα ἀπώλεσαν.

στελλεται τὴν πορείαν] Nimis haec abrupte de peregrina-
tione subiecit, quasi posteaquam in morbum incidit Adrianus
illam suscepit. Addendum itaque *στελλεται δέ*. Multum ac-
diu peregrinatus est Adrianus, ut ex Spartiano, Xiphilino aliis-
que constat, ac saepius Orientem Syriamque peragravit. Haec
autem profectio, de qua hic Epiphanius loquitur, sub illud tem-
pus contigit, quo Hierosolyma instauravit. Quod quandonam
factum sit, non facile est discernere. Non enim semel ab
Adriano compressi ac perdomiti sunt Iudaei. Primum anno Im-
perii secundo rebellantes illos attrivit, ut in Chronico scribit
Eusebius. Alexandrinum Chronicon hoc ad annum 3 refert, ad-
ditque, tunc Adrianum Hierosolymam venisse et captis Iudaeis
ad Terebinthum venisse, ibique mercatum illorum instituisse,
postremo subverso Templo Urbem instaurasse, eamque de suo
nomine *Aetiam* appellasse. Quae partim falsa sunt, partim alieno
tempore posita. Falsum est, Adrianum Templum Iudaeorum,
quod nusquam tum erat, demolitum esse. Urbis autem instau-
ratio diu postea contigit. Prima Iudaeorum clades sub Adriano,

ineunte illius Imperio accidit, ut recte Scaliger in Animadvers. ad a. 2124 observat, quando seditionem concitarunt, quae per Martium Turbonem repressa videtur. Posterior motus, idemque diuturnior et horribilior in 16 Adriani confertur in Eusebiano Chronico. Cuius author Cochebas, sive Barcochebas latro quidam extitit. Caussam belli Spartianus fuisse dicit, *quod vebantur mutilare genitalia*, Xiphilius e Dione, quod cum Hierosolymam instaurasset, *Aeliamque* nominasset, Iovis templum in eodem loco condidit, ubi Templum olim steterat. Unde graviter commoti Iudaei atrox bellum excitarunt, duce, uti dictum est, Barcocheba: quod Iustinus in Apolog. testatur. Huic vero finem impositum scribit Eusebius anno Adriani 18, quod et libro 4 Hist. cap. 6 ex Aristone Pellaeo narrat. Atqui anno illo 18 Imperat. Adriani *ὀκμιάσαι τὸν πόλεμον* Aristo scripserat. Ideo sub Adriani finem desiisse putat Scaliger, neque dum 18 anno terminari potuisse. Sed inutilis est ac levissima ratio. Nam belli vis in ultimum annum incumbere potuit, cum Bethereum obsedit Adrianus, qua in potestatem redacta, occisis factionis ducibus, bellum est omne restinctum. Dixi Hierosolymorum instauracionem nonnullorum ex sententia Iudaica ista seditione posteriorem fuisse, Dionem vero antea contigisse scribere. Si ante Iudaeos compressos ac profligatos accidit, hoc est sub annum Adriani 16, cum sit annus Christi 132 vel 133, ab Urbis excidio, quod anno Vespasiani secundo contigit, Christi 70, anni sunt ferme 63. Duobus vero, tribusve plures erunt, si finito bello urbem Adrianus excitarit. Quocirca non satis exactus est Epiphaniae numerus, qui 47 annos ab illo excidio colligit. Quanquam non Vespasiani 2, sed Titi, expugnatam Urbem existimat, a quo ad tempus illud, quo eandem denuo Adrianus erexit, vel ad locum ipsum pervenit, quod decimum sextum aliquot annis antecedere potuit, anni plus minus 47 reperiri possunt.

170 b. *ἢ κατέστρεψε Τίτος*] Falsum: nam id Vespasiano imperante contigit.

καὶ εἶρε τὴν πόλιν πᾶσαν] Plerique veterum Patrum Hierosolyma negant funditus a Tito subversa, sed mediam Urbis partem excidio superfuisse dicunt, quam postea solo aequavit Adrianus. Ideo bis eversam illam asserunt. Ita Eusebius de

Demonstr. 8, 18. Hieronymus, aliique, quos citat, ac refellit Scaliger ad annum Eusebii 2140. Hanc vero secundam Urbis calamitatem iidem illi post Iudaicam illam seditionem a Cocheba conflata, eundemque peccatum incidisse memorant, ac tum demum eversa penitus urbe, Aeliam ex eius ruinis excitatam.

Ego vero Dioni prorsus assentior, qui Aeliam ante Iudicum illum motum ab Adriano conditam affirmat, cuius etiam occasione rebellasse Iudaeos refert, cum in ea Iovis Capitolini Templum extruxisset. Nec illud approbare possum, mediam urbis partem priori illi cladi superstitem fuisse. Non tamen negandum est, quin parvae quaedam reliquiae ad Adriani tempora perstiterint, quod nimium prae fracte facit Scaliger. Qui et Epiphanium redarguit, quod aedificia aliquot et Synagogas cum Christianorum templis restitisse dicat. Nam illud Christi Domini vaticinium opponit: *Non manebit lapis super lapidem.* Verum Iosephus ipse 7, 18 tures a Tito tres relictas cum Occidentali muri parte scribit, ut ea velut castra praesidiariis essent. Unde non tam rigide verba illa Christi accipienda videntur, nulla ut, etiam exigua, pars urbis remanserit, sed ut maiori ex parte solo aequata et complanata fuerit, aut illius certe Prophetiae exitus Adriani quoque tempora complectitur. Quamobrem paulatim accidit, ut partim Iudaei, partim Christiani sive in super-
395 stite illa urbis parte, sive in propinquo aliquo loco domicilia collocarint. Quae omnia una cum veteribus Hierosolymorum reliquiis Adrianus demolitus est ac novam a fundamentis urbem extruxit, non tamen iisdem in vestigiis, quibus prior constiterat, sed, ut in urbium instauratione saepius usuvenit, haud procul a veteri sede. Hinc est quod Hilarius in Psalm. 131 et 146. Athanasius lib. de Incarn. Verbi et alii quidam aiunt Hierosolyma suo tempore non extitisse. Nam quod non eodem loco, ubi prior sita fuerat, nova esset ab Adriano condita, negarunt ideo Hierosolyma superesse. Hilarii verba diligenter attendenda sunt: *Sed hodie eandem nullam esse rerum fides edocet.* Eandem, inquit, nullam esse, quod a veteri sede esset aliquanto dissita. Favet huic interpretationi Gregorius Magnus Homilia 39, ubi haec eadem Domini verba sic exponit: *Hoc quoque quod additur, Non relinquent in te lapidem super lapidem, etiam ipsa civitatis eiusdem transmigratio testatur.*

Quia dum in eo loco nunc constructa est, ubi extra portam Dominus fuerat crucifixus, prior illa Hierusalem, ut dicitur, funditus est eversa.

170 d. καὶ λαβὼν τὸν Ἀκύλαν τοῦτον] Haec omnia fabulosa et ab otiosis Iudaeis conficta videntur, maxime quod Aquilam ait Adriani πενθερίδην fuisse. Quae vox cum alibi a me lecta non fuerit, vel πενθερόν significat, vel πενθεροῦ filium, affinem certe. Nos *socerum* reddidimus, quasi πενθερόν legeretur, quomodo Alexandrini Chronici scriptorem hic legisse suspicor. Nam p. 598 ex hoc Epiphanii loco historiam Aquilae Pontifici referens, Ἀκύλας, inquit, ἔγνωρίζετο, ὃς ἦν πενθερός Ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως. De Aquila passim meminit Hieronymus, praesertim adversus Ruff. Apol. 2: et alibi *Proselytum contentiosum, atque etymologias nominum persequentem, alias diligentem et curiosum interpretem* vocat. Et in cap. 8 Isaiae nonnullorum opinione discipulum hunc Akibae fuisse scribit, non tamen Christi tempora antecessisse significat, quod ex Hieronymi loco illo quidam asseverant.

καὶ ἐπὶ τὰ συναγωγαί] De iis loqui videtur Optatus Milevit. lib. 3, ubi de Sion agens: *In cuius, inquit, vertice est non magna planities, ubi fuerunt 7 Synagogae, ubi Iudaeorum populus conveniens legem per Moysen datam discere potuisset.*

172 a. Ἀντωνῖνος ὁ ἐπικληθεὶς Πίος] Eusebius annos imputat 22, menses 3, Victor 23, totidem Eutropius, Cassiodorus 21, Onufrius 23, menses 7, dies 26. Vixit autem ad annum Urbis 914, M. Aurelio Vero 3, L. Vero 2 Coss. ut ex inscriptionibus ac nummis veteribus colligit Onufrius. Hic est annus Christi 161, quo quidem nonis Martiis, ut idem probat, Antoninus Pius excessit. Si igitur initium Antonini ab anno 138, uti vulgo fit, decimo vero Iulii deduxeris ad annum quem diximus 161, Martii 7, anni sunt absoluti 22, menses 7, dies circiter 28. Verum ex Ptolemaei observationibus necessario fatendum est, Antoninum coepisse Christi anno 137. Siquidem anno Christi 138 Decembr. 16 Antonini secundum numerat, eundemque ad Maii 17, anni 139 pertexuit. At Septembr. 26 anni 139 annum numerat Antonini tertium. Fieri itaque non potest quin annus primus Christi 137 coeperit, contra Chrono-

logorum omnium fidem. Consentiant et observationes caeterae, quibus Adriani annos apposuit, ut de librariorum culpa, vel Ptolemaei ipsius hallucinatione iusta nemini possit esse suspitio. Quem non moveat tanti viri, ac tam excellentis scriptoris autoritas? qui cum ista proderet, quotus Adriani, vel Antonini esset annus ignorare minime potuit: praesertim recenti adhuc illius obitu, huius autem initio, nimirum anno 138, quem vulgo Antonini exordio praefiniunt, quo quidem, Decembr: 16 Ptolemaeus Antonini secundum computat. Ita Pius annos imperavit 23, menses 7, dies 28. Quod fortasse verum est. Nam et Xiphilinus annos assignat 24. Natus est Antoninus, ut ait Capitolinus, Domitiano 12 et Dolabella Coss. XIII Kal. Oct. Annus hic est Christi 86. Sed quotnam vixerit, dubium facit scriptorum dissensio. Capitolinus 70, Victor 72, uno amplius Eutropius attribuunt, Cassiodorus 77. Ab anno Christi 86 ac XIII Kal. Oct. ad Non. Martii anni 161, intercedunt anni 74, menses 5, dies 19. Totidem vixit Antoninus Pius, si, ut videtur, anno Christi 161 decesserit. Si cum solis Antonini annis negotium nobis esset, conciliari utcumque Ptolemaei observationes cum communi opinione possent, ut annorum initium ab antecedente neomenia Thoth repeti ab illo diceremus. Quemadmodum enim Hebraei in Tractatu Ros hassana docent, cum rex aliquis postremo mense, adeoque ultimo die Adar imperium cepisset, in neomenia Nisan sequentis secundum eius Imperii annum putari, quo haec illorum sententia pertinet, quam refert Aben Hezra ad cap. 1 Dan. יום אחד בשנה השורב שנה *Dies pro anno computatur*, quoniam ab antecedente Nisan anni superioris exordium deducitur. Ita non absurde fortassis existimari posset, Ptolemaeum annum exempli causa secundum Antonini, adeoque primum, a neomenia Thoth, quae epocham illius antegreditur, inchoasse. Orsus est Antoninus a VI Id. Iul. sive Iulii 10, anno, ut vulgo putant, 138. Neomenia Thoth eodem anno coepit Iulii 20, diebus ab opocha Antonini 11. Dies illi 11 quia neomeniam Thoth praecedunt, anni solidi instar habent. Unde Iulii 20 ineunte Thoth secundus Antonini putari incipiet. Quare mirum non esset, quod a Ptolemaeo cum eo anno, qui est annus Christi 138, Decembris 16, secundus Antonini computaretur. Verum ut haec coniectura ab Antonini annis nequa-

quam abhorreat, Adriani temporibus accommodari non potest. Huius enim epocha neomenia Thoth posterior est, ex A. D. IV. Id. Aug. sive Augusti 10. Anno 117 Dionysiano, quo primus Adriani coepisse creditur, Neomenia Thoth congruit Iulii 24, diebus ante Adriani primordium 18. Et tamen anno Christi 132, Septembris 26, 17 Adriani collocatur, continuaturque sequenti, ad Maii 6. Ergo primus, sive a neomenia Thoth, sive ab epocha ipsa proficiscatur, coepit anno Christi 116, corrigendaeque Chronologiae omnes, quae hactenus in 117 contulerunt. Hoc ego non tam affirmandi gratia dixerim, quam ut studia eruditorum hominum excitem, ut si quid aptius occurrerit, candide ac benigne nobis impertiant. Scaliger in Animadversa. Euseb. ad a. 2154. Antonini primum ex autoritate Censorini confert in eum annum, qui Coss. habuit Antoninum Pium 2 et Bruttium Praesentem, quem ait esse Christi 138, cuius pars, inquit, cum parte antecedentis explet annum pri-³⁹⁷ mum Antonini. Hinc Onufrium reprehendit, quod eum annum cum Christi 140 componat, biennii metachronismo. Sed in paucis illis verbis multipliciter hallucinatur Scaliger. Primum Censorinus nusquam Antonini primum annum in Coss. illos dixit incurere. Nam haec illius verba sunt p. 48: *Cum abhinc annos centum Imper. Antonino Pio II et Bruttio Praesente Coss. Romae iidem dies fuerint A. D. XII Kal. Aug. etc.* Quibus significat centesimum annum ab eo, quo scribebat, nimirum qui est Christi 238, Urbis conditae 991. Ulpio et Pontiano Coss. habuisse Consules Antoninum et Praesentem. Fuit autem hic annus Christi 139, a quo centesimus est alter ille Censorini, Christi vero 238. Qui est Scaligeri secundus error. Nam Consulatus Antonini II et Praesentis confertur in annum Urbis ex Varronianâ ratione, quam expressit Onufrius, 892, ex Capitolinis Fastis 891. Varronianam sequi se profitetur Scaliger, apud quem Palilia prima coniiciuntur in annum Per. Iul. 3961. Unde annus iste Urbis Periodi Iulianae est 4852, Cyclo Lunae 7, Solis 8. Qui characteres non alteri, quam anno Christi 139 competunt. Est igitur annus ille 139, quo Coss. fuere Antoninus II et Bruttius Praesens. Onufrius porro, qui in Christi annis imprudens Dionysianam aeram uno antevertit anno (Natalem enim Christi Coss. Augusto 13 et Silano Coss. attribuit)

eundem illum numerat 140, qui a Dionysiana epocha nonnisi 139 est. At in Annalibus, qui biennii προχρονισμῷ peccant, 141 Christi computatur. De qua annorum perturbatione satia multa ad Haeresin 51 diximus. De tertia Scaligeri hallucinatione supra monuimus, dum annos Adriano tribuit 21, menses 11 et eius tamen obitum confert in annum Christi 137, quo et Antonini primum coepisse memorat. Hoc enim pacto primus Antonini conveniet anno Christi 115. Quod est immane παραχρήματα.

τοῦτον διαδέχεται Καράκαλλος] Sunt haec inquinatissima. Atque haud scio an haec verba, Καράκαλλος, ὁ καὶ Γέτας, reiicienda sint: ut ita procedat oratio, τοῦτον διαδέχεται Μάρκος Αὐρήλιος, ὃς καὶ Οὐῆρος ἐλέγετο. P. 174 paulo liquidior ac sincerior Imperatorum successio proponitur, ubi et aliam de hoc loco coniecturam exponemus. Nam quod hic legitur, M. Aurelium septem annos imperasse, falsissimum est, et tamen ne in librarium transferri culpa possit, subinde confirmatur error, cum dicitur Lucius Aurelius Commodus annis perinde septem imperasse.

ἐν τοῖς αὐτοῦ χρόνοις καὶ Λούκιος] Non Marci Aurelii filium Commodum intelligit, qui parenti successit, sed Lucium Ceionium Aelium Commodum Verum Antoninum, Lucii Aelii Veri F. qui ab Adriano adoptatus primus Caesar est dictus et ante Adrianum mortuus. Huius filius ab Adriano ad Imperii spem cum M. Aurelio primum evectus, cum eodem post Antoninum imperavit annis 11. Haec Capitolinus. Perperam igitur tam huic quam M. Aurelio septem anni tribuuntur. Hinc est quod p. 174 in reliquorum Imp. serie duo Commodi ponuntur.

398 Quae res, uti mox dicetur, Epiphanio erroris occasionem dedit. 172 b. ἐν τοῖς τοῦ Σεύηρου χρόνοις] Cuius tandem Severi? Eiusne, quem proxime Pertinaci subiecit? Atqui Theodotio, quem posteriorem Symmacho putat, sub Commodo suam Editionem scripsit. Est autem Severo prior Commodus. Quomodo igitur Theodotionem Symmachus antecessit? Mirum hoc et inextricabile plerisque merito visum est, neque nos tam Epiphanii errato patrociniū aut colorem quaerere, quam illud ipsum eruere ac vestigare debemus. Nemo enim hactenus, ex tot scriptoribus, quos hic Epiphaniū locus vehementer exercuit,

cubile ipsam erroris attigit, quod, nisi fallimur, tandem odorati sumus. Constabat Epiphanio, Symmachum Theodotione superiorem extitisse: itemque Theodotionem sub Severo, Symmachum sub Commodo scripsisse. Quae quoniam ἀσύγκλωστα et cum historia pugnantis sunt, animadvertit, duos primum fuisse Commodos, alterum M. Aurelii collegam, qui cum eo communiter imperavit; alterum filium, qui Aurelio patri successit. Ex iis Commodis, posteriorem illum esse scivit, sub quo Theodotionis editio prodierat. Quare non dubitavit quin ante hunc Severus extitisset. Proinde Severos duos esse credidit. Atque ideo p. 174: μετὰ τοῦτον, inquit, hoc est, M. Aurelium, Κόμμοδος ἄλλος βασιλεύει. Tum de Severo: τοῦτον διαδέχεται Σευῆρος ἄλλος. Et c. 17 Theodotionem ait περὶ τὴν τοῦ δευτέρου Κομμόδου βασιλείαν edidisse, qui priori Commodo successit. Cum duo sint ex Epiphanii mente Commodi, totidemque Severi, horum prior posteriorem Commodum antecessit. Ergo aut est M. Aurelius Verus, aut Lucius Commodus Verus. Non potest hic esse, quia Severus prior tam ab utroque Commodo quam a posteriore Severo discernitur. Non alius est igitur quam M. Aurelius Verus. Σευῆρος, inquam, pro Οὐῆρος ab Epiphanio Philosophus iste nominatus est. Quod quidem paulo ante corruptae lectionis vestigia demonstrant: ὃς καὶ Μάρκος Ἀυρίλιος Σευῆρ ἐλέγετο. Pro quo Οὐῆρος ad oram legendum adscripsimus. Nunc Σευῆρος malim, nec aliud Epiphanium voluisse, qui attente quae dixi perpenderit, mecum existimabit. Neque solus hoc Epiphanius commisit, ut Severum pro Vero sumeret, sed et alii tam Graeci, quam Latini, Graeci quidem plerique. Ex Latinis vero Cassiodorus sub Consulatu Severi et Herenniani ista subiicit: *His Coss. Lucius Annii Antoninus Severus anno regni undecimo inter Concordiam et Altinum apoplexi extinctus est.* Quandoquidem Severus prior, ex Epiphanii sententia, M. Aurelius est, non is, qui Pertinacis et Iuliano successit, apparet Symmachum, qui sub priore illo Severo ab Epiphanio collocatur, nequaquam ad posterioris Severi tempora referri, quod omnes hactenus arbitrati sunt, qui et pugnantis loqui Epiphanium dixerunt et posteriorem fuisse Theodotione Symmachum non aliam ob causam putarunt, quam quod Epiphanius Theodotionem sub Commodo, Symmachum sub

Severo interpretatos esse prodiderat. Ego vero aberrare quidem Epiphanium negare non possum, qui *Severum* pro *Vero* perperam usurpaverit, consentire autem secum ipsum et in errore constantem esse defendo, uno tamen peccasse praeterea, quod 399 p. 172 cum post Pertinacem et Severum haec subdidit: ἐν τοῖς τοῦ Σεύηρου χρόνοις Σύμμαχος τις etc. non satis expressit, de quonam Severo loqueretur, cum duos commemorasset, visusque est haud immerito posteriorem intellexisse, cui proxime ista subtexit.

Ab hac Epiphanii hallucinatione revocemus animum ad communem de utriusque Interpretis aetate sententiam. Invetravit enim iam apud recentiores omnes haec opinio, Symmachum post Theodotionem extitisse. De quo sane diu est quod dubito. Nam nullum aliud προλήψεως istius argumentum video quam Epiphanii testimonium illud, quo Symmachum sub Severo, Theodotionem sub Commodio scripsisse docuit. Hoc vero iam extorto, quod demum freti Theodotionem vetustiorum esse pugnabunt? At e contrario Symmachi priorem editionem esse, plura mihi persuadent. Imprimis ordo ille, quem in Codicibus Origenes instituit, in quibus post Aquilam perpetuo Symmachus ante Theodotionem ponitur. Quod, nisi antiquior esset ille, cur ita disponderet Origenes, causam nullam habuisset. Nam de LXX senioribus, quos omnium vetustissimos esse convenit, cur alienum in locum coniecti sint, ab Epiphanio ratio illa traditur, quod eorum interpretatio, utpote caeterarum regula, medium iure locum occupavit, ut aliae cum ea comparari commodius possent. Cur igitur Theodotioni antepositus sit Symmachus, ne fingi quidem causa altera potest, nisi quod aetate iste praecesserit. Quod enim quibusdam placet, ideo posteriorem Theodotioni tributam esse sedem, ut LXX senioribus, quemadmodum interpretandi genere, sic ordine propinquus esset, leve est, imo ridiculum. Cum enim principem LXX Seniorum editionem ambo illi velut stipatores ac laterones cinxerint, utram in partem Theodotionis editio conferretur, nihil ad propinquitatem interfuit. Id ipsum veteres Patres animadvertisse videntur, qui in commemorandis illis interpretibus Theodotioni Symmachum anteponunt, raro Theodotionem Symmacho. Nec eo ordine duntaxat appellant, cum ex Origenis codicibus depromptis

eorundem testimoniis utuntur, sed tum quoque quum singulorum τὰ ἱστορούμενα singillatim exponunt. Nam primo loco LXX Interpretes constituunt, quibus Aquilam, Symmachum, Theodotionem subiiciunt. Sic Athanasius in Synopsi anteriorem fuisse Symmachum affirmat, cuius editionem 56 post Aquilae versionem annis extitisse narrat. Si, ut author est Epiphanius, 12 Adriani anno Aquilae Interpretatio prodiit, qui est annus Christi 128, vel ab eo proximus, quinquagesimus ab illo et sextus annus incidit in annum circiter 184, Commodi quartum, vel quintum. Sed perperam idem Synopseos author sub Severo editam esse refert. Nam subinde Theodotionem subtexens, ἡρμήνευσε καὶ αὐτὸς, inquit, ἐπὶ Κομόδου τοῦ βασιλέως ἐν αὐτῷ τῷ χρόνῳ. *Eodem tempore et ipse sub Commodio interpretatus est.* Non igitur alter sub Severo. Ita propter exoticæ historiae neglectum plerumque sanctissimi Patres inextricabilibus sese laqueis implicant: Epiphanius denique, ex quo contrariae sententiae unicum et singulare firmamentum Alexandrinum Chronicon ac recentiores hauserunt, palam ac sine am-⁴⁰⁰ bage Symmachum Theodotione priorem extitisse confirmat, atque hunc sub Commodio, illum sub Vero, id est M. Aurelio scripsisse, quem frustra *Severum* appellat, idemque ut faceret Synopseos illius, vel appendicis Synopseos, quae Athanasio tribuitur, authorem induxit. Est enim haec lacinia nequaquam, ut opinor, Athanasii, sed scriptoris alterius, qui ex Epiphanio ista describens, perinde atque ille, pro Vero Severo usurpavit. Quare quod Symmachum sub Severo Pertinacis successore edidisse vulgo ferunt, quatenus ex Epiphanio istud asseruat, mutant deinceps sententiam omnes, et, si hunc authorem sequi cupiunt, ad Marci Aurelii Veri tempora summoveant. Cedrenus Symmachum ex Eusebii fide Pertinacis tempore fuisse scribit. Quod ego apud Eusebium nondum reperi. Nam in lib. 6 Hist. c. 12 et lib. 7 de Demonstr. c. 2 ubi quis Symmachus fuerit exponit, de illius aetate verbum nullum. Est tamen, ut ingenue fatear, nonnihil, quod in asserenda Symmachi vetustate scrupulum movet, nimirum quod Irenaeus, qui Marci Aurelii et Commodi tempore, ac Severi quoque initio floruit, l. 3 c. 24 cum de illo Isaiae loco c. 7, 14. *Ecce virgo concipiet, adversus Iudaeos disserit, Theodotionis et Aquilae, qui aliter interpretati*

fuerant, meminit, non item Symmachi. At non minus iste, quam ambo illi, pro *virgine vedaida* reddiderat, ut l. 7 de Demonstr. testatur Eusebius. Itaque si tum illius extabat editio, usurpata ab Ebionaeis, quorum e grege Symmachus fuit, et ab Irenaeo refelli debuit. Cogitent eruditi. Nondum enim in communi sententia acquiescere possumus.

172 b. ὅσοι γὰρ ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων] Contrarium tradit August. contra Crescon. l. 31: *Nunquid apud Samaritanos circumciscus, si feri tunc vellet Iudaeus, posset iterum circumcidi? Nonne illius hominis error corrigeretur, signaculum autem fidei agnitum probaretur? Et nunc sunt quidam Haeretici, qui se Nazarenos vocant, a nonnullis autem Symmachiani appellantur et circumcisionem habent Iudaeorum et baptismum Christianorum, ac per hoc quemadmodum si quis eorum ad Iudaeos venerit, non potest iterum circumcidi, sic cum ad nos venerit, non debet iterum baptizari.* Symmachianorum meminit etiam Philastrius. Sed ab alio quam ab hoc Interprete nominatos existimo. Est illud vero observatione non indignum, quod ad circumcisionem attinet, solis illam Iudaeis veterum Imp. legibus fuisse permissam, caeteris interdictam, etiam Samaritanis. Qua de re insignis est Origenis locus l. 2 contra Celsum p. 69: *Ἀλλὰ γήσκει τις ὅτι καὶ Σαμαρεῖς διὰ τὴν ἑαυτῶν Θεοσέβειαν διώκονται. πρὸς δὲ τοιαῦτα ἐροῦμεν· οἱ Σικάριοι διὰ τὴν περιτομὴν, ὡς ἀκρωτηριάζοντες, παρὰ τοὺς καθ' ἑστῶτας νόμους καὶ τὰ Ἰουδαίους σιγχεχωρημένα μόνοις, ἀναίρουσινται. Dicat aliquis: Etiam Samaritani ob religionem suam persecutionem sustinent. Cui ita respondemus: sicarii propter circumcisionem, tanquam mutilantes contra leges, ac licentiam solis Iudaeis concessam, poena mortis afficiuntur. Proinde Samaritani tanquam sicarii supplicio subiecti, ut et marium executores. Modestinus IC: *Circumcidere Iudaeis filios suos tantum rescripto Divi Pii permittitur, in non eiusdem religionis qui hoc fecerit, castrantis poena irrogatur.* Quod castrare ne medicis quidem fas esset, declarat Iustinus Martyr Apol. 2 ex-
401
emplo Christiani, qui ut sparsam a Gentilibus adversus Christianos promiscui concubitus invidiam refelleret, libellum obtulit Felici Aegypti Praefecto, quo exsecandi sui potestas fieret: *Ἄνευ γὰρ τῆς τοῦ ἡγεμόνος ἐπιτροπῆς τοῦτο πράττειν**

ἀπειρῆσθαι οἱ ἐκεῖ ἱατροὶ ἔλεγον. Quin et Iudaei aliquando veliti mutilare genitalia. Spart. Adriano: *Moverunt ea tempestate et Iudaei bellum, quod vetabantur mutilare genitalia.*

τὸ δὲ ἔτι τούτων χαλεπώτερον] Vide Corn. Celsum 7, 25: Maccab. 1, 1. Menelaus et Tobias adduxerunt sibi praepudia. Quod Hieron. in c. 52 Isaiae fieri posse non credidit.

172 c. καὶ κολλητικοῖς περιουθεντές] For. περιουθεντές. Quanquam tolerari altera potest. De emplastris loquitur, quibus ea pars glutinatur. Vide Celsum.

172 d. μετὰ τοῦτον δὲ κατὰ πόδας] Imo ante ipsum extitit Theodotio, non Ponticus, sed Ephesius, uti ab Athanasio vocatur et quod caput est, ab Irenaeo 3, 24.

173 c. ἄτινα εἰς ὕστερον ἐν τοῖς φωνῶν] Origenes LXX Seniorum editioni Theodotionis translationem miscuit, asterisco et obelo opus omne distinguens, dum aut illucescere facit, quae minus antea fuerant, aut superflua quaeque iugulat et confodit. Haec Hieron. Praefat. in Pentat. Vide et Ep. 89 ad August.

174 a. μετὰ Ἀντωνῖνον τὸν Πίον] Hunc Severum pro Vero appellatum ab Eriphanio supra vidimus. Hinc p. 172 M. Ἀνρόλιος Σουήρ dicitur: hoc est Σευήρος, ut opinor. Quanquam saepe Οὐήρος recte ab Eriphanio nominatur. Huic praeter 19 annos, mensem 1 Eusebius assignat, Eutropius et Victor annos 18. Natus est Anni Vero 2 et Augure Coss. V Kal. Mart. ut ait Capitolinus. Annus is est Christi 121. Vixit annos 58, menses 10, dies 20, ut ait Xiphilinus. Mortuus est enim XVI Kal. Apr. eodem authore, Praesente et Gordiano Coss. anno Dionysiano 180. Imperavit igitur annos solidos 19 et dies praeterea 11.

174 b. μετὰ τοῦτον Κόμμοδος ἄλλος] ἄλλος dixit, ut a priori discerneret, qui M. Aurelii collega fuit, sub quo Theodotionis editionem produisse perperam existimat. Xiphilinus Commodo dat annos 12, menses 9, dies 14. Victor et Eutropius annos 12, menses 8. Occisus est Prid. Kal. Ian. Commodo 7 et Pertinace Coss. anno Dionysiano 192. Imperavit igitur annos 12, menses 8, dies 14.

Κόμμοδον τοῦτον διαδέχεται] Falsum est menses im-

perasse 6. Neque enim tertium implevit. Eutropius dies 80; Dio 87, duobus minus Victor attribuit.

τοῦτον διαδέχεται Σεῦρος ἄλλος] Iulianum praeteriit. Cur autem Σεῦρον ἄλλον vocet, caussam exposuimus. Dio imperii tempus annis 17, mensibus 8, diebus 3 definit. At Epiphanius hoc tempus cum Antonino Caracalla filio communicat. In quo fugit eum ratio. Nam Caracalla Saturnino et Gallo Coss. Augustus a Patre renunciatus est, anno Severi circiter 6. Mortuus est Severus Gentiano et Basso Coss. Christi 211.

τελευτήσαντος δὲ Σεύρου] Severus duos habuit filios, Antoninum Caracallam et Getam. Horum priorem cum patre 402 18 annos explesse credit Epiphanius, alterum ambobus successisse. Quod est falsissimum. Nam neque Geta Caracallae nomen habuit et altero anno post patris obitum a fratre necatus est. Caracalla vero, Dione teste, imperavit annos 6, menses 2, cum diebus 5. Obiit Praesente et Extricato Coss. anno Dionysiano 217.

ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ αὐτοῦ] Vide Eusebium l. 6. Athanasii Interpres πίθοις proprium oppidi nomen esse credidit.

174 c. τὸν δὲ Καράκαλλον διαδέχεται] Macrinum, quem in Ancorato posuerat, hic omisit. Qui post Caracallam imperavit annum 1, menses fere 2. Hunc Pseudoantoninus Alagabalus excepit. Cui annos 4 tribuit Eusebius. Eutropius annos 2, menses 8. Victor in Caesaribus menses 30. In Epitome totidem quot Eutropius. Sed et Lampridius prope triennio illum imperasse scribit. Omnium largissime Herodianus 6 annos assignat.

μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσεν Ἀλέξανδρος] Occisus est VI Id. Mart. a militibus Alagabalus, se 4 et Alexandro Caesare Coss. Nec de anno dubitari potest. Est enim insigni caractere notabilis. Nempe quod anno primo Alexandri, ut testatur Hippolytus in Canone Paschali, decima quarta Paschalis contigit Eid. Apr. Sabbato. Proinde Cyclo Solis 7, Lunae 14, anno Christi Dionysiano 222, Lit. Dom. F. Onufrius hunc annum Christi facit 223 propter anticipatam uno anno Dionysianam epocham. Caeteri 224. Quorum metachronismus ex hoc caractere deprehensus castigationem meretur. Imperavit Alexander annos 13, dies 9, ait Lampridius, astipulatur et Eutropius, nec non

Victor. Unus Herodianus annos 14 assignat, quod scilicet 14 iam numerari coeptus esset. Obiit igitur anno Christi 235, Severo et Quintiano Coss.

ἐν Νικοπόλει τῇ πρὸς Ἀκτῖα] Perperam apud Athan. τῇ πρὸς ἀρκτίοις. Unde Interpres *Nicopoli Septentrionali*. Leg. τῇ πρὸς Ἀκτῖα vel Ἀκτῖω.

μετὰ τοῦτον βασιλεύει] Maximinus triennium cum diebus aliquot imperavit, ut refert Eutropius. Quare moritur anno Christi 238. De annis tribus consentiunt et alii, ut Victor. At Onufrius in Chronico annos dat tantum duos cum aliquot mensibus et diebus, et occisum facit Coss. Perpetuo et Corneliano, cui annum adscribit Urbis 990, Christi 238, qui revera est 237. In Fästis vero anno Urbis 991. Maximinum interfectum esse narrat, qui est annus aerae Dionysianae revera 238, Ulpio et Pontiano Coss. Quo anno librum suum Censorinus elucubravit, ut ex eiusdem illo loco constat, qui afferri vulgo solet, estque Chronologiae munimentum et ἔλεγχος τῆς διαστροφῆς τῶν χρόνων.

τοῦτον διαδέχεται Γορδιανός] Praetermisit Gordianos et Maximum ac Balbinum, qui vivo adhuc Maximino creati fuerant. Gordianus autem Iunior annos fere 6 imperium tenuit.

174 d. μετὰ τοῦτον βασιλεύει Φίλιππος] Eutropius annos dat 5 totidemque Victor, Epiphanius Eusebium secutus est. Vide Baronianos Annales. Onufrius annos 5 cum mensibus aliquot tribuit. Insignitum fuit Philipporum imperium Saecularibus ludis, qui expleto iam millenario Urbis anno celebrati sunt, hoc est 1001 ab Urbe condita, Philippo 3 et Philippo filio 2 403 Coss. non Aemiliano et Aquilino Coss. ut scribit Cassiod. Annus ille est Christi 248, non 249, ut est in Annalibus. Ubi dupliciter peccatur. Primo quod millesimo ipso labente Saeculares ludi commissi referantur, Philippo Patre 2 et filio 1 Coss. cum millesimo iam expleto, hoc est 1001 ineunte peracti sint, Philippo Patre 3 et filio 2 Coss. uti veteres nummi fidem faciunt, quos Onufrius, ipsique adeo, quod mirum est, Annales repraesentant. Deinde quod illum ipsum urbis millesimum cum anno Christi 249 concurrere putant. Etenim si de annis Christi Dionysianis sermo sit, ut est revera, usitato illo biennii metachronismo rationes conturbant. Quippe annus Urbis millesimus,

ex Varroniana computatione, quam Annales sequuntur, convenit cum anno Christi Dionysiano 247. Quod ex iis, quae sparsim in his Animadversionibus adnotata sunt, manifesto constat, atque inter alia ex egregio illo Censorini loco p. 47 ubi annum illum, quo Ulpus et Pontanus Coss. extiterunt, quo ab Olympiade prima millesimus et quartusdecimus ex diebus aestivis inchoatus est, fuisse scribit ab Urbe Condita nongentesimum nonagesimum primum ex Parilibus, Iulianum vero 283. Non potest is alius annus esse quam 288 Dionysianus, Cyclo Lunae 11, Solis 23, ut ex Olympiadum, Iulianorum, Nabonassariorum ac caeterorum annorum comparatione colligitur. Igitur cum annus Urbis 991 Cyclum habeat Lunae 11, primus Urbis annus Varronianus, quem Censorinus amplectitur, in Cyclum Lunae 9 incidit, Solis 13. Proinde millesimus ab Urbe Condita Cyclos exigit, Lunae quidem 1, Solis 4, qui anno Christi 247 competunt. Ergo is est ex Varronis sententia ab Urbe Condita millesimus. Annus enim 249 Cyclos obtinet Lunae 3, Solis 6. His ita constitutis, qui annos Philippis attribuunt 5, cum illorum initium consignetur Consulatu Peregrini et Aemiliani, qui est annus Christi Dionysianus 244, mortem eorundem attribuunt Coss. Aemiliano et Aquilino, qui est Urbis 1002, Christi 249. Ita Onufrius, qui hunc ipsum numerat Christi 250, propter institutam Christi annorum anticipationem, de qua saepe diximus. At quibus septem annis placuit imperasse Philippos, ii mortuos illos putant Deciiis ambobus Coss. ut est apud Cassiodorum, qui Decium filium appellat Etruscum. Estque is annus Urbis 1004, ut Orosius prodidit, Christi Dionysianus 251. At vetus Inscriptio, quae anno Christi 253 Philippos occisos asserit, quaeque in Annalibus refertur, sine dubio vana ac supposititia est, ideoque merito ab Onufrio praetermissa, si modo eam vidit. Neque enim adeo vetusta est computandorum annorum ratio, quae a Christi Natali deducitur. Ut omittam ab Dionysiana methodo biennio solido Inscriptionem illam abhorrere.

τοῦτον διεδέξατο Δέκιος] Eutropius Decio integros annos duos imputat, ut et Victor in Caesaribus. At in Epitome menses 30 imperasse dicit. Cassiodorus biennium et menses 4. Epiphanius Eusebii Chronicon secutus annum 1, menses 3.

ἐν δὲ τοῖς χρόνοις Δεξιῶν] Gallo imperante moritur Ori-

genes, annum agens 69, author Eusebius 7, 1 Hieron. in Catal. Quare quod hunc ait Epiphanius floruisse a Decii tempore ad 404 Gallum et Volusiānum, nimium angustum est spatium. Siquidem isti non plus biennio ac mensibus 4 imperarunt. Ideo pro Decio *Severum* dicere oportuit. Nam sub hoc Imperatore celebris est habitus Origenes. Vide Euseb. lib. 8 cap. 3. Sed quod ultra Galli et Volusiani imperium superstitem Origenem fuisse scribit Epiphanius, reclamatione Eusebii, qui Gallo Imper. ex hac vita migrasse diserte testatur. De qua re ad Haeres. 64 diximus.

Φαβιανὸς δὲ ἐπὶ Πρώμης] De Fabiano et Alexandro vide Eusebium 6, 32.

175 a. *καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ὀριγένης]* Multa pro Christi nomine diversis temporibus passus est Origenes. Primum sub Severo, cum saepius ad necem quaesitus aegre latuit. De quo Euseb. 6, 3. Tum sub Alexandro, ac deinde sub Decio. Qua in persecutione lapsus illius accidisse merito coniicimus. Tunc enim multo quam alias unquam atrociora ac vehementiora perpressus est. De quibus Euseb. c. 39. Et nos ad Origenianorum Haeresin quaedam attigimus.

εὐρῶν δὲ τῆς πέμπτης καὶ ἕκτης] Quaenam fuerint Origenis Tetrapla, Hexapla et Octapla, nemo accuratius Epiphanio tradidit. Quare ex eius fonte omnes hauserunt, qui illorum voluminum rationem explicarunt, et tamen plerique in tam aperto Epiphanii loco multum hallucinati sunt. Omnium vero maxime Marianus Victorius, qui Hieronymum recensuit. Qui in Scholiis ad lib. 2 Apol. in Ruff. c. 63 credit Origenis *ἑξαπλᾶ* ex Graecis editionibus 6 fuisse contexta, nimirum LXX Seniorum, Aquilae, Symmachi, Theodotionis, Quinta et Sexta, et Erasmus aliter sentientem redarguit, ex Epiphanii, ut asserit, autoritate. Quod valde miror. Neque enim cuiusmodi editiones illae fuerint Epiphanius obscure significat, cum hic, tum in Origen. Haeresi, quae est 64, c. 3 sed hic potissimum. Quo ex loco singularum editionum ordinem in triplici codicum genere sequenti Diagrammate proposuimus.

Tetrapla Origenis.			
Aquila	Symmachus	Septuaginta	Theodotio.

Hexapla.					
Hebraica propriis elementis concepta	Hebraica Graecis literis concepta	Aquila	Symmachus	Septuaginta	Theodotio

Octapla.							
Hebraica propriis literis concepta	Hebraica Graecis concepta literis	Aquila	Symmachus	Septuaginta	Theodotio	V., Editio	VI. Editio.

Hinc illorum error insuper arguitur, qui in Tetraplis primam columnam LXX Senioribus attribuunt, quos tertium in locum coniectos Epiphanius tam diserte memorat. At Eusebius 6, 17, in Psalmorum Hexaplis, post insignes ac tritas Editiones quatuor, inquit, οὐ μόνον πέμπτην, ἀλλὰ καὶ ἕκτην, καὶ ἑβδόμην παραθεῖς ἐρμηνείαν ἐπὶ μιᾷς ἀΐθις σεσημείωται, ὡς ἐν Ἱερικοῦ ἐρρημένης ἐν πύθῳ κατὰ τοὺς χρόνους Ἀντωνίου τοῦ υἱοῦ Σεβήρου. Ita septem in Hexaplis Editiones fuerint, ut non Hexapla essent, sed Heptapla. Quaenam vero ἑβδόμη illa fuit? Graecane, an Hebraica? Graeca in Octaplis

nulla praeter sex fuit. Si Hebraicam intelligit, non *ἑβδόμην* modo, sed *ὀγδόην* etiam in Octaplis adiecit Origenes, nempe eandem Hebraicam Graecis literis exaratam. In Hexaplis vero non sex Graecas, sed quatuor duntaxat exhibuit. Quare mirus est Eusebii locus, et, nisi fallor, mendosus. Expungenda igitur haec arbitror, καὶ *ἑβδόμην*. Tametsi apud Nicephorum etiam in Graeco Codice MS. Bibliothecae Viennensis ex Eusebio translata reperio. Quinetiam vitiosa illa esse crediderim, ἐπὶ μιᾷς αὐθις. Pro quibus rescribo ἐπὶ μιᾷς πέμπτῃς. Quinta enim Editio Ierichunte in dolio est inventa, cui soli titulus erat ille praefixus. Illud porro consideratione dignum est, quod ab Eusebio post illa verba subtexitur. ταύτας δὲ αὐτάς ἐπὶ ταυτὸν συναγαγὼν ἀπάσας, διελὼν τε πρὸς κῶλον, καὶ ἀντιπαραθεὶς ἀλλήλαις μετὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ἑβραίων σημειώσεως, τὰ τῶν λεγομένων ἡμῖν ἑξαπλῶν ἀντίγραφα καταλείπειν. *Has omnes Editiones (quas septem enumeraverat) in unum omnes coniiciens et per columnas dividens, ac sibi invicem opponens, cum Hebraica ipsa significatione, Hexaplorum nobis exemplaria reliquit.* Quibus ex verbis coniciere licet, *ἑβδόμην* illam, si modo integra lectio est, Hebraicam esse suis literis conscriptam, ad quam ἡ σημείωσις, hoc est eadem Hebraica Graecis expressa literis, accesserit. Atqui Octapla iam erant, non Hexapla. An Octaplis ipsis Hexaplorum nomen inditum est, quatenus sex Graecis Editionibus constabant? Sane hoc ipsum docere praeter Eusebium videtur Epiphanius Haeres. 64 Origenianorum c. 3. Nam Hexapla dicit praeter Graecas Editiones sex, Hebraicas habuisse duas: ὥστε εἶναι τὴν πᾶσαν παλαιὰν διαθήκην δι' ἑξαπλῶν καλουμένων, καὶ διὰ τῶν δύο Ἑβραϊκῶν ἡμετέρων. Lege attentius hunc locum. Nam Hexaplorum appellationem Octaplis etiam ipsis accommodare videtur, et quidem in toto vetere Testamento, quod de Psalterio solo testatur Eusebius.

176 a. μετὰ Γάλλον καὶ Οὐόλουσιανόν] Biennium caeteri fere illis attribuant, Eutropius, Victor etc. Eusebius menses praeterea 4 in Chron. In historia vero ne integrum quidem biennium. At in Annal. a. 256 n. 35 quatuor imputantur anni, ex antiquis numis, in quibus Tribun. Pot. 4 Trebon. Galus legitur. Quae Tribunitia potestas toties multiplicari solebat, 406

quot ad Imperium accesserant anni, ut testatur Dio. Sed si Gallo ac Volusiano praeterea biennium arrogandum est, commune hoc istis esse cum Valeriano et Gallieno debet, quod mirum est ab Historicis esse dissimulatum. Nec illud nescio, quam fallax plerumque coniectura illa sit, quae de Imp. annis ex Tribunitiae potestatis numero capitur, qui in marmoribus aut numis exhibentur, ut in Tacito paulo post et Caro monstrabitur. Extinctus est Decius anno Christi 252 ex quo Galli ac Volusiani initium consurgit.

176 a. *ἔβασίλευσεν Οὐαλεριανός*] Quindecim annos Eusebius in Chronico et in Historia tribuit, in quo caeteros ferme suffragatores habet. Nam Valeriano 6 aut 7, Galieno soli 8, vel 9 concedunt. Initium Valeriani et Galieni convenit anno Christi 254, exitus anno 268. Nam 15 annum Galienus attigit. Tribus annis minus dicit Epiphanius.

ἐν τῷ ἐνάτῳ οὖν ἔτει τούτου] Manichaei grassationem variis annis consignant veteres Chronologi. Noster hic quidem Galieni nono collationem illam Archelai cum Manete contigisse scribit. At in Manichaeorum Haeresi, anno Aureliani fere 4. Vulgo Coss. Probo ac Paulino, ut ibidem latius disseruimus.

176 b. *μετὰ Οὐαλεριανὸν καὶ Γαλιηνόν*] Haec ex Eusebio. Plerique annos duos, quos absolutos fuisse, ita ut tertium inierit, demonstrat Baronius. Nec multum repugnans. Coepit Claudius anno Christi 268. circa IX Kal. Apr. ut indicat Trebellius. Desiit anno 270.

τοῦτον διαδέχεται Αὐριλιανός] Consentiant in hunc annorum numerum praeter Eusebium Eutropius, Victor, Cassiodorus etc. Solus Annalium conditor annos 7 attribuit, quod in numo vetere septies Trib. pot. affingitur. Sed nihilominus communis sententiae nondum me poenitet. Coeperit Aurelianus anno 270, Februarii mense, hoc est X Kal. Mart. ut ex Vopisco refert Onufrius, periit anno 275 sub idem fere tempus. Nam post eius obitum interregnum fuit sex mensium, auctore Vopisco ac Victore, ad VII Kal. Oct. quo tempore subrogatus est a Senatu Tacitus. Ita sextum Imperii annum leviter attigit. Veteres Inscriptiones non amplius quam 5 Tribun. Pot. referunt.

μετὰ τοῦτον ἔβασίλευσε Τάκιτος] Sex illos menses iniit ex A. D. VII Kal. Oct. anni 275, perduxitque ad Aprilem anni

276. Atqui in Inscriptionibus Gruteri p. cclxxvii extat una, quae Tacito Trib. Pot. 2 arrogat. Non igitur ex Trib. Pot. numero Imperii tempus aestimandum. Et apparet, nisi Tribunitiam potestatem ante imperium nactus sit Tacitus, hanc illi geminatam esse ineunte Iuliano anno ac nono Consulatu, adeo ut prior Tribunitia potestas tres duntaxat menses occuparit. Quod utrum in aliis factitatum, affirmare nondum audeo. Sane potestatis istius repetitio non perpetuo vertentibus Imperii annis respondere videtur. Quod est animadversione dignum. Vide infra in Caro Imper.

176 c. *μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσε Πρόβος*] Probi Imper. anni paulo accuratius expendendi sunt. In iis enim Chronologiae Christianae velut cardo quidam vertitur, atque eo demum perducta in Annalium libris annorum series ab errore in viam ⁴⁰⁷ longo intervallo reducitur. Intellectum est hactenus ex iis praesertim, quae de Natali Christi anno ad Haer. 51 proposuimus, complures Annalium conditores in Christi annis cum Romana, vel Graeca historia comparandis biennio lapsos esse, alios uno duntaxat anno. Quod iccirco illis accidit, quia Christianam aeram, quae in annum 4 Olymp. 194, Urbis vero 753 ex Varroniana putatione convenit, ad annum Olympiadis illius secundum, vel tertium, Urbis 751 vel 752 retrahendam putarunt. Hinc unius, vel duorum annorum metachronismus imprudentibus illis incidit, quod e coelestium observationum ac Cyclorum methodo nullo negotio deprehenditur. Sed quoniam doctrinam istam partim ignorant, partim etiam contemnunt aliqui, et opportunissimam vel errori, vel inscitiae latebram praebent Consulares illorum temporum Fasti, qui magnopere incerti depravatique sunt, atque a se mutuo dissentiunt, non prius agnitus est error quam ad insignem aliquam et illustrem epocham perventum est, quae certum ac definitum intervallum clauderet. Eiusmodi est Diocletiani primordium, quod anno aerae Dionysianae 284 congruit. Tum Valentiniani, quem anno bisextili, hoc est 364, iniisse constat. Cum igitur ab initio illo, quod sibi isti praefixerant, nimirum ab anno 2 Olymp. 194, Cyclo Lunae 18, Solis 7, ad initium Diocletiani, cui Cyclos Lunae 19, Solis 13 competit, interiecti esse debeant anni 286, vel uno pauciores, ab anno 3 Olymp. eiusdem, Cyclo Lunae 19, Solis 8,

ut cum Dionysiana aera Chronologiam suam conciliare possent, utique Diocletiani primus in annum aerae suae Christianae 284 caderet, unum aut alterum annum, totidemque Consulatum paria sustulerunt, quod, ut diximus, in illa aerae Romani imperii impune propter Annalium perturbationem facere licuit. Atque hanc annorum iacturam labemque Probus Imperator facile sustinuit, de cuius imperii tempore nonnulla est inter primarios auctores dissensio. Nam Vopiscus annos illi 5 duntaxat attribuit. Caeteri 6 aut 7, hoc est annos solidos 6 et menses 4. Ita Eutropius, Victor, Eusebius et ex Eusebio noster: Iulianus in Caesaribus, Cassiodorus, alii ferme omnes, praeter unum Vopiscum. Quamobrem qui suos Annales uno anno vel biennio hactenus anteverterant, detractis totidem ex imperio Probi, cum Dionysiana aera deinceps paria fecerunt. Augustus Imperator obiit duobus Sextis Coss. ut auctor est Suetonius et Dio. Horum vero Consulatus, ut et mors Augusti, congruit anno Iuliano 59, Dionysianae aerae 14, quod Solis eclipsis indicat, quae sub eius mortem accidit. Post hunc Consulatum ducentesimus ac septuagesimus esse debet Consulatus Carini 2 et Numeriani 2, quibus Coss. Diocletianus ad imperium evectus est. Totidem enim anni sunt a 14 Dionysiano ad 284. Apud Onufrium vero ducentesimus sexagesimus duntaxat nonus est: in magnis Annalibus ducentesimus sexagesimus octavus. Ergo in istis Consulatum paria duo, in illis unum desideratur. Similiter annus primus Alexandri Mammaeae filii, ut ex Hippolyti Canone supra vidimus, inchoat anno Christi 222, a quo sexagesimus secundus annus est Christi 284, proinde 62 Consulatum paria numerari debent. Verum in Onufrianis Fastis nonnisi 61, in aliis 408 60 ponuntur. Quare hic duo Coss. paria, illic unum est expunctum. Hoc ut certissime constat, ita quinam maxime Coss. praeteriti sint, in tanta Fastorum discrepantia designare difficile est. Periclitandi tamen causa aliquot Coss. seriem ex diversis Fastis excerpemus. Quorum initium ab iis Coss. ducesimus, quibus occiso Gallieno successit Claudius, ut Onufrio videtur, nempe Ovinio Paterno 2 et Mariniano Coss. In prima et quarta columella Onufrianos et Baronianos Coss. in mediis ambabus ex Cassiodoro et Siculis Fastis exscriptos subiiciemus.

Laterculum Consulatum aliquot ex variis fastis
excerptum.

Anni Urbis.	Anni Christi.	Ex Onufrio.	Ex Cassiodoro.	Ex Fastis Siculis.	Anni Christi.	Ex Baronianis Annalibus.
		Coss.	Coss.	Coss.		Coss.
1021	269	Paternus II, Marinianus.	Paternus II, Marianus.	Paternus, Marianus.	269	Paternus II, Marianus.
1022	270	Claudius II, Paternus.	Claudius, Paternus.	Claudius, Paternus III.	270	Claudius II, Paternus.
1023	271	Antiochianus, Orphitus.	Antiochianus, Orphitus.	Antiochianus, Orphitus.	271	Antiochianus, Orphitus.
1024	272	Aurelianus, Bassus.	Valerianus, Bassus.	Aurelianus, Bassus.	272	Aurelianus, Bassus.
1025	273	Quietus, Val-dumianus.	Quietus, Val-dumianus.	Quietus, Bra-dumianus.	273	Quietus, Val-dumianus.
1026	274	Tacitus, Placidianus.	Tacitus, Placidianus.	Tacitus, Placidianus.	274	Tacitus, Placidianus.
1027	275	Aurelianus II, Capitolinus.	Aurelianus Capitolinus.	Quietus II, Budumianus.	275	Aurelianus II, Capitolinus.
1028	276	Aurelianus III, Marcellinus.	Aurelianus II, Marcellus.	Aurelianus II, Capitolinus.	276	Aurelianus III, Marcellinus.
1029	277	Tacitus II, Aemilianus.	Probus, Paulinus.	Aurelianus III, Marcellus.	277	Probus, Paulinus.
1030	278	Probus II, Lupus.	Probus II, Paternus II.	Tacitus II, Aemilianus.	278	Paternus, Probus II.
1031	279	Probus III, Paternus.	Probus III, Paternus III.	Probus, Paulinus.	279	Tacitus, Aemilianus.
1032	280	Messala, Gratus.	Messala, Gratus.	Probus II, Lupus.	280	Messala, Gratus.

Anni Urbis.	Anni Christi.	Ex Onufrio.	Ex Cassiodoro.	Ex Fastis Siculis.	Anni Christi.	Ex Baronianis Annalibus.
		Coss.	Coss.	Coss.		Coss.
1033	281	Probus IV, Tiberianus.	Probus IV, Tiberianus.	Probus III, Paternus.	281	Probus IV, Tiberianus.
409 1034	282	Probus V, Victorinus.	Probus V, Victorinus.	Messala, Gratus.	282	Probus V, Victorinus.
1035	283	Carus II, Carinus.	Carus, Carinus.	Probus IV, Tiberianus.	283	Carus, Carinus.
1036	284	Carinus II, Numerianus.	Carinus II, Numerianus.	Probus V, Victorinus.	284	Carus II, Numerianus.
1037	285	Diocletianus II, Aristobulus.	Diocletianus, Aristobulus.	Carus, Carinus.	285	Diocletianus II, Aristobulus.
1038	286	Maximus II, Aquilinus.	Maximus, Aquilinus.	Diocletianus, Bassus.	286	Maximus, Aquilinus.

Ad eos Coss. qui adscripti sunt anni Christi, in Onufrianis et Baronianis Annalibus iidem omnino sunt. Atqui Onufrii Fasti uno anno Baronianis sunt tardiores. Ita quidem hactenus, ad annum usque Christi 252, quo Coss. in Fastis Onufrianis fuere Decii ambo, qui apud Baron. incidunt in annum 253. Sed Consulatum unum eximit Onufrius. Nam anno 254 apud Baron. Coss. sunt Decius 3, Gratus 2, quos omittens Onufrius biennio primum a Baronianis dissidet, tum Consulatus duos inculcat, quos Baronius praeterit, nimirum anno 260 Aemilianum et Bassum, et 261 Saecularem et Donatum. Ita anno 262 ac deinceps, iidem utrobique sunt Coss. nec a se amplius dissident, sed ab epocha Dionysiana pariter biennio recedunt, donec ad Probum perventum est, ubi Coss. duobus exemptis paribus cum aera communi consentiunt. Atque Onufrius quidem Probum et Paulinum Coss. suffectos credit, Baronius Probum et Lupum. Utrosque vero partim Siculi, partim Cas-

siodorus exhibent. Alterum par videtur esse Probi Imper. et Scorpiani, quem Consulatum ab caeteris plerique distinguunt. Sed ubinam inferciendus sit, nimis anxie hoc loco disquirendum non censeo. Hoc unum admonebo, nequaquam probari mihi, quod in Annalibus quibusdam, Taciti 2 et Aemiliani Consulatum post duos Probi Imperatoris collocari video. Rectius, opinor, in Fastis Siculis et Onufriani Probi Consulatus omnes antecedit. Neque enim credibile est, his ante Tacitum Imper. Consulatum gessisse Probum, qui a Tacito primum, ut apparet, Consulatum obtinuit, quemadmodum Tacitus ipsemet apud Vopiscum in quadam ad Probum Epistola significat, quam ita concludit: *Te enim manet pro virtutibus tuis Capitolina palmata.* Ex quo minime antea Probus videtur Consulatum adeptus. Quocirca post Tacitum et Aemilianum, subiiciendi sunt Probus, Paulinus ac deinceps caeteri. Coniecturam nostram adiuvat Leonis ille locus, quem ad Manich. haeresin attulimus, ubi Probum Aug. et Paulinum Coss. nominat. Redeo iam ad Probi Imperatoris initium. Quem cum annum inchoasse septimum maior pars veterum Scriptorum existimet, nos coepisse illum arbitramur anno Christi 276, Tacito et Aemiliano Coss. mense circiter Aprili, post Taciti mortem, qui iis Coss. obiit, cum sex mensibus imperasset. Obiit vero Probus inchoato iam septimo, 410 Christi anno 282. Primus eius Consulatus, si quinque solos gessit, convenit anno 277, quo Paulinum collegam habuit. Sin 6 Consul fuit, ut aliis visum est, primus ordinarius non fuerit, sed suffectus eodem ipso anno, quo Tacitus gessit, in quo fortean Scorpionum collegam nactus est, qui eodem ipso anno Consul extitit. Nam Vopiscus in Probo scribit, *Aelium Scorpionum Coss. de Probi Imper. literis ad Senatum retulisse.* Sed ex eodem isto Vopisci loco gravis ac perdifficilis oritur quaesio. Etenim Probus militaribus suffragiis imperium adeptus literas ad Senatum dedit, quarum hoc est exordium: *Recte, atque ordine, P. C. proximo superiore anno factum est, ut vestra clementia orbi terrarum principem daret etc.* Tum SC. subiicitur: *Die III nonas Februarias in aede Concordiae, inter caetera, Aelius Scorpionus Coss. dixit, Audistis P. C. literas Aurelii Valerii Probi, de his quid videtur?* Acta haec oportet esse proximo anno ab eo, quo Tacitus a Senatu Imperator est

factus, quod haec verba demonstrant, *proximo superiore anno factum est*. Porro Tacitus VII Kal. Oct. Imperator a Senatu renunciatus est, ut idem Vopiscus refert. Imperavit 6 menses, sive, ut ait Victor, dies 200, qui ex A. D. VII Kal. Oct. putati desinunt in Prid. Id. Apr. sive Aprilis 12. Atqui non statim post Taciti mortem scriptae sunt a Probo literae, sed post necem Floriani, ut eadem Epistola declarat. Florianus vero menses duos, ut ait Vopiscus, sive 60 dies, ut author est Victor, imperium tenuit, nempe ad III Id. Iulias. Adhuc nunc dies aliquot, qui a Floriani obitu ad illum diem elapsi sunt, quo acceptis literis SC. est factum. Quomodo III nonas Febr. lectae in Senatu Probi literae dicuntur? Miror diligentes homines, qui historiam illam Commentariis suis illustrarunt, tam insignem locum praetermisisse. Mendum igitur est apud Vopiscum, quod is sustulerit, qui pro *Februarias, Augustas* substituerit. Neque enim verisimile est, post 7 fere menses, quam a militibus electus est, imperium Probo ab Senatu esse confirmatum, anno 277. Quia non longe post militare suffragium Senatus autoritas accessit, quod iis verbis Vopiscus significat. *Ita ei sine ulla molestia totius orbis Imperium et militum et Senatus iudicio delatum est*. Tum illud argumento est, quod haud procul Italia, nempe in Illyrico, ut ait Victor, a militibus est creatus. Quare paucis diebus Senatu hoc significari potuit.

176 c. *μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσε Κᾶρος*] Recte annos duos tribus Imperatoribus et hic, et Eusebius, atque Orosius imputant, ab initio videlicet Cari ad initium Diocletiani. Non tamen solidi isti sunt, sed aliquot mensibus secundus inchoatur. In Annalibus Ecclesiasticis Probi Imperat. obitus notatur anno Christi 283, Caro et Carino Coss. eodemque anno Carus cum Carino et Numeriano filiis exorsus est. Cari autem exitus confertur in annum Christi 284, Carino 2 et Numeriano 2 Coss. Quo etiam anno Numeriano caeso subrogatus est a militibus Diocletianus, Palilibus ipsis, ut ex Panegyrico probatur. Verum ex eo sequitur vix tribus quatuorve mensibus imperasse Carum, quod cum historia pugnat. Probus Imperator mense Iulio circiter, ut paulo ante declaratum est, imperium iniiit, et quarto mense supra sextum annum obiit, mense fere Novembri, unde exorsus est Carus, IV Nonas Novembr. ut

author est Onufrius. Ex A. D. IV Non. Novembr. anni 293 ad 411 XI Kal. Maji, sive Palilia anni sequentis, quo coepit Diocletianus, menses sunt 5, dies fere 20. Totidem Cari ac Numeriani imperio eximendi sunt. Ita Carus paucissimis mensibus imperavit. Atqui vel Numerianus ipse post Cari necem aliquandiu cum Carino fratre imperium tenuit, ut paulo post ostendetur. Necesse est igitur initium Cari statuere anno Christi 282. Quo mortuo, incertum quo mense, anno quidem 283 ac fortasse iam inclinante, Numerianus et Carinus aliquot mensibus imperio praefuerunt. In Vet. Inscript. Tribunitia potestas bis Caro tribuitur, apud Gruterum p. cclxxvii et cclxxviii. Nam tres priorem Trib. Pot. indicant. IMP. CAES. AUG. CARO. PIO. FEL. INVICTO. PONT. MAX. TR. POT. P. P. PROCOS. Alia eidem Trib. Pot. 2 arrogat. Quae res et Annalium observationi praescribit et coniecturam nostram affirmat, qua Tribun. Pot. Kal. Ian. repetitam interdum ostendimus. Neque enim Carus ante imperium illam est adeptus, cum prior Trib. Pot. ut ex lapidibus constat, iam Augusto et Imperatori contigerit. Et tamen vix est ut annum accesserit. Imo, si qua fides Annalibus, paucissimos menses imperavit. Superest alius nodus, quem implicat, non dissolvit Scaliger, Animadvers. Euseb. ad annum 2299. Etenim Numerianus paulo post parentis necem soceri insidiis occisus perhibetur. *Quomodo igitur, inquit, constabunt illa, quae idem Vopiscus dicit in Carino, memorabile maxime et Carini et Numeriani hoc habuisse imperium, quod ludos Romanos novis ornatis spectaculis dederint? Qui potuerunt ambo illos ludos edere, quum Numerianus Euphratensi provincia pedem post obitum patris non extulerit?* Igitur ab uno tantum Carino datos illos esse ludos existimat. *Ad haec Olympius Nemesianus dicat Cynegetica sua Carino, iam patre Caro mortuo, ut ipsemet versibus suis indicat. Vivente autem Numeriano haec eadem se scripsisse significat.* Haec Scaliger. Ex quibus suspicor, Numerianum post Cari mortem aliquot mensibus superfuisse ad Aprilem anni 284, quo intervallo imperium cum fratre tenuerit, adeoque celeberrimi illi ludi utriusque nomine, absente licet altero, sunt exhibiti. Quanquam tametsi paucissimis diebus post Cari necem Numerianus vixisset, utrumque contingere potuit, ut et ludi in illos ipsos dies inciderent et ab ambobus ederentur, ac Cynegetica sua Carino Nemesianus

inscriberet. Quare quis demum admirationi tantae locus fuerit, non video. Utrum malit, eligat lector, sive Carum alterum Imperii annum inchoasse et a Novembri anni 282 ad Ianuarium vel Februarium anni 284 imperium prorogasse: Ludos vero appetente vere, puta Martio, indictos esse, sive Carum anno 283 iam exeunte caesum, Numerianum vero menses aliquot imperasse. Postremo Carinus post parentis et fratris obitum annum unum, aut alterum superstes fuit, occisusque est a Diocletiano, ut Onufrio placet, Diocletiano 2 et Aristobulo Coss. Alii sequenti anno Maximo et Aquilino Coss. id assignant.

μετὰ τοῦτον Διοκλητιανός] Nihil est illustrius, nihil insignius aera, sive initio Diocletiani, a quo Christiani veteres tempora sua computare solebant, priusquam Dionysiana aera illam 412 excluderet, Et tamen incredibile dictu est, quantum in ea conflictatus sit Scaliger, quamque perplexe ac confuse de ea scripserit, adeo ut ne ipse quidem videatur intellexisse quae diceret. Nam tribus locis, hoc est l. 5 de Emendat. Temp. et in Eusebianis Animadversionibus ac postremo l. 3 Isag. Can. tria diversa tempora designavit, eaque ad illam epocham illustrandam attulit, quae incertiore[m] quam antea lectorem dimitterent.

Primum enim l. de Emend. 5 p. 466 Diocletiani primordium coniicit in annum Christi 287. Sed alia quaedam addit, quae huic ipsi sententiae contraria videntur. Orosius, inquit, scribit, anno ab U. C. 1041 Diocletianum Imperatorem esse factum. Hoc est, annus Urbis 1041 inibat ab illis Palilibus Varronianis, a quibus Diocletianus imperium exorsus est. Ergo ille annus Varronianus incidit in 21 diem Aprilis, anni Christi 287, Periodi Iulianae 5000 et secundi Olympiadis 266, Cyclo Lunae 3, Solis 16. Quare his consentanea scribit Eusebius, e regione anni secundi eiusdem Olymp. 266, et Beda l. 1 Hist. Angl. c. 6: ubi anno Dominicae Incarnationis 286 Diocletianum ab exercitu ait electum. Haec fere Scaliger. Quae non solum de initio Diocletiani falsa sunt, ut paulo post dicetur, verum etiam sibiipsis contraria. Etenim annus primus conditae Urbis, ex Varronis et Scaligeri sententia, est Per. Iul. 3961, Cyclo Lunae 9, annus vero Christi 287 est Per. Iul. 5000, Cyclo Lunae 3. Ab anno 3961 ad 5000 non plures sunt quam anni 1040, ita ut millesimus quadragesimus inierit a Palilibus anni Per.

Iul. 5000, Christi 287. Non igitur hic erat 1041. Praeterea nec illud verum est, annum Urbis Varronianum 1041 cum anno secundo Olymp. 266 concurrere. Annus Urbis 1041 est Per. Iul. 5001, coepitque anno Christi 288, quo desiit annus tertius Olymp. 266 et quartus iniit. Quandoquidem ex Scaligeri sententia primus annus Iphiti incidit in annum Per. Iul. 3938. Unde 1062, hoc est secundus Olymp. 266, coepit anno Periodi Iul. 4999. Eusebius autem annum primum Diocletiani cum Olympiadis 266 anno primo, non secundo, componit in editione ipsa Scaligeri, tam Latina quam Graeca. Hic igitur multa sunt hominis errata. Nec pauciora, aut leviora sunt, quae in Eusebianis Animadversionibus ad annum 2301 commisit. Nam cum Eusebius anno Abraami 2301, Olympiadis 266 primo, Diocletiani primordium afflisset, metachronismum ille anni unius esse scribit, si a Kalend. Ianuar. et amplius, si aerae Diocletiani ratio habeatur, a 19 Augusti, numero 2300. *Inde enim est exordium anni τοῦ Πασχαλλίου Aegyptiorum Christianorum. Sed Ecclesiae Graeca et Latina incipiebant annos Diocletiani a Martio numeri 2301 Maximo 2 et Aquilino Coss. At Aegyptii a 29 Augusti numeri Eusebiani 2300 Diocletiano 2 et Aristobulo Coss.* Mox ista subiicit: *Sane secundum Dionysium et Ecclesiae Latinae institutum ab Incarnatione ad primum annum numeri aurei Diocletiani sunt anni 284 absoluti, et annus 285 est primus Diocletiani a Martio.* Haec sunt perturbatissima. Eusebius primum annum Diocletiani confert in annum Abraami 2301. *Est autem, inquit, metachronismus unius anni, si a Kalend. Ianuar. numeremus, et amplius, si a 29 Augusti.* Igitur secundum Romanos, qui a Kal. Ian. ordiuntur, 413 initium Diocletiani quadraret Eusebiano numero 2300. At secundum Aegyptios, qui a Thoth, sive 29 Augusti ineunt, conveniet numero 1299. Non ergo Latinae ac Graecae Ecclesiae a Martio numeri 2301 incipiebant, alioqui metachronismum Eusebianum sequerentur, quod non putat Scaliger, sed e contrario hunc ipsum metachronismum ex Graecorum et Latinorum epocha castigat. Deinde ad numerum 2301 apud Eusebium adscribitur annus Christi 286, cum anno primo Olymp. 266 et Coss. Maximo 2 et Aquilino. Ubi in anno Olympiadis nullus est metachronismus, si quidem Eusebius anni caput a Nisan et Paschate

repetat. Est autem annus Christi Eusebianus 286, Dionysianae aerae 285, quandoquidem Eusebius Natalem Domini in annum confert Olymp. 194 tertium et uno anno Dionysianam aeram antevertit. Quarto initium Diocletiani recte tribuitur anno 286, hoc est 285 communi, cuius ab Ianuario, vel Martio Latini Diocletiani initium auspicantur, quod Aegyptii aliquot ante mensibus, hoc est 29 Augusti, anni Dionysiani 274, Eusebiani 285 inchoarunt. Quo eodem anno 285 coepit Olymp. 286 primus. In Coss. aberratum est ab iis, qui Coss. adtexuerunt. (Nam Consules Hieronymi codices non exhibent.) Quippe Maximi 2 et Aquilini Consulatus convenit anno Dionysiano 286, qui est Eusebianus 287, numero 2302, non 2301. At Diocletianus 2 et Aristobulus Coss. competunt anno Christi Dionysiano 285, Eusebiano 286, proinde numero 2301. Anno denique Dionysiano 284, numero 2300 adscribendi sunt Coss. Carinus 2 et Numerianus, quo anno Diocletianus iniiit, cyclo labente 19. Aegyptii vero in neomenia Thoth, sive 29 Aug. sequente, quo numerum aureum 1 inierunt, Diocletiani epocham fixerunt. Quamobrem manifeste sibi ipsi contraria docet Scaliger, cum et Latinos ait annos Diocletiani numerare a Martio numeri 2301, Maximo et Aquilino Coss. et eosdem paulo post asserit inire ab Martio Dionysiani 285, Diocletiano 2 et Aristobulo Coss. qui est numerus 2300. Quod posterius verum est, illud autem falsum. Quemadmodum et illud, quod in eadem Animadversione subtexit, Diocletiano 2 et Aristobulo Coss. Indictionem 4 coepisse mense Septembri, eo anno, quo Novilunium incidit in neomeniam Thoth Diocletianei, 29 Augusti. Annus hic esse debet aerae Dionysianae 284, Cyclo Romano 19, quo anno Indictio 3 non 4 coepit a Septembri. Castigandum vero est Chronicon Alexandr. in quo scriptum est a Coss. Diocletiano 2 et Aristobulo, Indict. 4 Diocletiani annos in Paschali Cyclo digestos fuisse. Quod est ἀσύστατον. Nam secundum Aegyptios, qui ab Aug. 29 anni 284 incipiunt, contigit hoc Indict. 3 in-eunte. Secundum Latinos, a Martio anni 285, Indict. perinde 3. Quarta vero nonnisi ab Sept. sequente numerari coepta. Ideo Chronicon Indictionem a Septembri ad antecedentem Martium retrahere videtur, aut uno anno tardius putare. Nam Diocletianus et Aristobulus Consulatum inierunt Indict. 3, anno Chri-

sti 285, non 286, ut habet Chronicon. Redeo ad Scaligerum: 414 qui postremo in Isag. Can. p. 305 docet aliud esse Diocletiani aeram, aliud initium eiusdem. Nam Diocletiani aera ad methodum cyoli Paschalis constituta est anno Dionysiano 284, a Thoth Aegyptiaco, vel ab sequente Martio. Diocletianus autem imperium iniiit anno Christi 288, quatuor annis solidis post initium aerae Paschalis Aegyptiacaе. Ita sententiam mutat, quam l. 5 de Emend. proposuerat, ubi Diocletianum coepisse probat anno 287. Sed utrobique plurimum hallucinator. Certissimum enim est, Diocletianum eodem anno imperium adeptum esse, a quo illius est aera postea deducta, nempe anno Christi 24. Etenim Ammianus initio l. 23 refert *nullum privatam hominem ulli Augusto collegam fuisse a Diocletiano Aug. 2 et Aristobulo Coss. ad tempora Iuliani Apostatae*. Igitur Imperator iam erat Diocletianus, quando Consul 2 cum Aristobulo fuit. Hunc Ammiani locum profert in Animadversionibus Scaliger, atque his Coss. Indictionem 4 iniisse dicit mense Septembris ac Novilunium incidisse 29 Augusti. Qui duo Characteres in eundem Iulianum annum convenire nequeunt. Nam Indictio 4 a Septembri competit anno 285, Novilunium vero 29 Augusti, anno 284 cyclo 19, ut paulo ante monuimus. Sed sive anno 284, sive 285, Consules illos defixerit, perspicuum est, quantopere falsus sit, cum postea in Can. Isag. Diocletianum iniisse voluit anno 288, quarto, imo quinto anno, quam Imperator est factus. Quippe antequam Consulatum ordinarium cum Aristobulo gereret, ex Kal. Ian. Imperator iam a militibus erat acclamatus, idque a Palilibus, ut ex Panegyrista colligit Scaliger. Proinde anno 284. Nam Diocletianus et Aristobulus incidunt in a. 285. Tum vero idem ex veteri Inscriptione confirmatur, quae est apud Gruterum p. cclxxix, in qua Diocletianus Coss. 2 et Trib. Pot. 2 legitur. Quare si Consulatum 2 iniit anno Christi 285, cum Aristobulo collega, Tribunitiam potestatem iam adeptus erat anno superiore. Sed in iisce Consulatibus digerendis turbant nonnihil vulgatam rationem Inscriptiones veteres. Quarum illa, quae a Baronio producitur, Consulatum Diocletiani 2 cum Trib. Pot. 2 componit. Altera vero, quae apud Gruterum p. cclxxx legitur, eiusmodi est. MAXIM. AUC. N̄. DIOCLETIANO, H COSS. SUB FELICE PROC. AUG. N̄. THERM. ANTONIANARUM. Vulgo Cor-

sulatus 2 Diocletiani cum Aristobulo collega componitur, ut est in Fastis Siculis. At in lapide cum Maximiano Augusto. Siculi vero Diocletianum 3 Coss. et Maximianum comparant. Cassiodorus primum Diocletiani Consulatum eum numerat, quem cum Aristobulo gessit, secundum cum Maximiano. Sed utrumque privatus adhuc obtinuit ex mente Cassiodori. In Fastis Siculis primum Consulatum cum Basso privatus adhuc iniit. Ad haec Maximianum imperii participem esse factum volunt Maximo et Aquilino Coss. anno Christi 286. Quibus contraria sunt quae ex lapidibus colliguntur. Nam posterior Inscriptio persuadet Diocletianum in secundo Consulatu collegam habuisse Maximianum iam Augustum. Quoniam autem in Inscriptione altera Diocletianus Coss. 2 et Tribun. Pot. 2 fuisse dicitur, non aliter conciliari ista possunt quam ut Diocletiani 2 et Maximiani Consulatus ante Maximum et Aquilinum Coss. ponatur anno Christi 286, quo Tribunitiae potestatis perinde atque Imperii secundus annus decurrebat, atque ita Maximianus anno superiore, vel eodem ipso, quo Consul factus est, Imperium obtinuerit. Aut certe eodem anno, quo Maximus et Aquilinus Consulatum a Kal. Ian. auspicati sunt, cum Maximianum collegam Diocletianus adscivisset, suffectum pariter cum illo Consulatum iniit. Quin et illud considerandum est, quod Panegyricus Maximiano et Constantino Augustis dictus Maximianum asserit vicesimo anno Imperatorem, octavo Consulem Imperium abdicasse. *Te rursus, inquit, vicesimo anno Imperatorem, octavo Consulem ita ipsa amplexu quodam suo Roma voluit detinere.* Et subinde: *Non potuisti resistere sanctae illius parentis imperio et invitus licet parvisti et te illis vigiliis, illisque curis, quas viginti annis expertus fueras, reddidisti.* Annus autem, quo Diocletianus et Maximianus Imperium deposuerunt, fuit Christi 304, ut indicat Zosimus, Coss. Diocletiano 9 et Maximiano 8, quod et Panegyristes significat, cum Diocletianus vicesimum vix impleisset. Quaero igitur, cum tertio anno post Diocletianum Maximianus imperare coeperit et eodem quo ille tempore desierit, qui fieri possit ut 20 annos imperarit. Ferunt Maximo et Aquilino Coss. hoc est anno Christi 286, Maximianum a Diocletiano collegam adscitum. A quo ad annum 304, quo Aprili mense Imperium exuerunt, annus currebat Maximiani 18,

neque plures ipsi in Alexandrino Chronico tribuuntur. Sed si 20 annuum inchoavit, proximo post Diocletianum anno cooptatus sit oportet, ut anticipatione quadam a Kal. Ian. anni 304, vicesimus illius ab Oratore numeretur. Quid autem tergiversamur? Ecce tibi Aurelius Victor a Schotto nostro publicatus, Diocletianum *celebrato regni vicesimo anno curam abiecisisse Reip.* prodit, et in *sententiam Herculium aegre traducisse, cui anno minus potentia fuerat.* Ergo 19 annos Maximianus explevit, uti Diocletianus 20, ideoque coepit anno 285. At in Epitome annorum 20 Imperator dicitur. Videndum igitur etiam atque etiam utrum Diocletiano et Aristobulo Coss. anno ipso 285 Maximianus adscitus fuerit et anno insequente cum Diocletiano Consulatum inierit. Ita enim verum esse potest, quod antiqui lapides suggerunt, ut primus Maximiani Consulatus cum secundo Diocletiani et Tribunitia potestas 2 Maximiani cum eodem Consulatu congruat, ac denique Consulatus 2 et 2 perinde Tribunitia Diocletiani potestas consentient. Quippe ineunte anno Christi 286, currente Tribunitia potestate 2 Diocletiani, lapidum alter inscribi potuit, alter vero post Palilia, cum iam secundum Imperii ac Tribunitiae potestatis annum Maximianus esset ingressus et uterque Consulatum gereret. Huic coniecturae tamdiu nos inhaerebimus, dum exploratius ac certius aliquid docti homines excogitaverint, quod in perturbatissimis illis temporibus ut est difficile, ita coniciendi multo maior, minus certe invidiosa libertas esse debet. Ex iis omnibus corrigendus est vitiosus Epiphanius numerus, qui Diocletiano et Maximiano tribuit annos 13. Quod minime librarii culpa potest adscribi. Nam distincte annos ita partitur, ut post 12, quibus grassata persecutio est, annum unum ante abdicationem imperarit. Atqui 20 annos solidos imperavit, nimirum a Palilibus anni 284 ad Palilia anni 304. Eodem enim tempore, quo coeperat Diocletianus, imperium posuit, ut Onufrius tradit. Zosimus l. 2 scribit a Consulatu Chilomis et Libonis, quo Severus saeculares ludos instauravit, ad Consulatum Diocletiani 9, Maximiani 8, annos fluxisse 101. De quibus ludis Censorinus ita scribit: *Octavos Imperatores Septimus et M. Aurelius Antonius Chilone et Libone Coss. anno 857.* Corrige 957. Contigerunt enim anno Urbis nongentesimo quinquagesimo septimo, Severi anno

12, ut ex Vet. Inscript. constat: adeoque Per. Iul. 4917, Dionysianae aerae 204. Quare ad annum 304, quo se Diocletianus et Maximianus abdicarunt, anni sunt 101. Ex quo satis apparet, quod saepe diximus, biennio Annales Ecclesjasticos esse decurtatos, qui non plures quam 99 Consulatus interponunt. Unde et frustra Zosimus illic erroris arguitur. Indidem porro Scaligeri supra a nobis confutatus error validius refellitur, qui initium Diocletiani statuit anno Christi 287 vel 288. Unde 20 eius desinit anno 307 vel 308, ad quem annum a 12 Severi, sive Christi 204, anni sunt 104 vel 105, non, ut Zosimus, ipso approbante Scaligero, scripsit, 101.

ἐφ' ᾧν κραταιὸς διωγμὸς] Large adyersus historiae fidem hic peccatum est. Etenim persecutio illa, quae a Diocletiano et Maximiano coepta est, quae quidem *κραταιὸς διωγμὸς* dici mereatur, neque 12 annos tenuit, neque ab Imperatoribus ad exitum perducta est. Nam licet toto fere illorum Imperii tempore saevitum sit in Christianos, ut ex Actis variorum Martyrum colligit Baronius, fuit haec tamen velitatio quaedam ac rudimentum crudelitatis, quae per aliquot Martyrum necem atque ex militari praesertim ordine, ad totius Christiani nominis interneccionem efferbuit. Atrocioris vero persecutionis initium anno Diocletiani 19 ab Eusebio Hist. 8, 3 et in Chronico tribuitur, quando mense Martio edictum propositum est de subvertendis Ecclesiis. Tum aliud secutum est de Praesulibus comprehendendis et ad Idolorum cultum omnibus machinis ac cruciatibus adigendis, atque ita paulatim in Christianos omnes vis illa foedissimae tempestatis incubuit. Horum omnium erat ex Eusebio, scriptoribusque caeteris non tam impedita ratio, ut non eam vel mediocriter acuti homines pervidere possent. At Iosephus Scaliger maiorem in modum permiscuit ac confudit omnia, dum errores erroribus nectens ex absurdis principiis absurdiora colligit. Cum enim in Diocletiani epocha valde illum, ut vidimus, opinio fefellerit, ingens ex eo seges hallucinationum in reliqua, quae cum illa coniuncta sunt, intervalla redundavit. Quod hoc loco facile a nobis lector intelliget.

In l. 5 de emend. Temp. p. 467 cap. de Persecutione Diocletiani, hoc velut fundamentum disputationis posuit, decimo nono Diocletiani, mense Martio, in diebus Paschae Ecclesias Edicto

Imp. esse subversas, Eusebio teste. Ex quo hunc in modum argumentatur: *Ut Pascha in Martium incideret, non potuit accidere, nisi Terminus Paschalis fuisset in Martio. Non potuit igitur contingere cyclo primo, neque tertio, contigit ergo Cyclo secundo. Terminus Paschalis 25 Martii anno Christi 305, feria 1, Cyclo Solis 6. Quare eodem die et quartam decimam et Pascha celebrarunt, quod non raro fiebat eo tem-⁴¹⁷ pore, ante decretum Nicenum. Est ergo locus illustris, quo probamus ante Canonem Nicenum Πάσχα ἀναστάσιμον concurrisse cum Termino.* Tum errorem apud Eusebium esse dicit. *Non enim anno primo Olymp, 271; qui quidem coepit a cyclo secundo, sed eodem anno Iuliano hoc contigit, a cuius diebus aestivis coepit annus primus Olymp. 271. Itaque nondum incoeperat annus 19 Diocletiani. Deerat enim mensis ad Paltia, unde initium Diocletiani.* In Animadversionibus vero ad annum 2319, ex eo quod annus Antiochenus in Eusebii Chronico 351 sit appositus ad 19 Diocletiani, concludit annum esse Christi Dionysianum 303, aureo numero 19, Solis cyclo 4. Mox autem titubans, atque aestuans, quod mense Martio et in Paschate id accidisse scribat Eusebius, in 304 conferre videtur, imo vero etiam in 305. Sed hic, ut in plerisque aliis, Scaligero contigit, ut Eusebio falsa quaedam affingens, sic tanquam larvam quandam fabricaretur, quacum manum consereret. Nam quod Eusebium dicere affirmat, Martio mense ipso Paschatis solenni die publicatum illud Edictum, nusquam hoc Eusebius scripsit. Huius enim verba ista sunt *8.3 ἔτος τοῦτο ἦν ἐν-νεακαιδέκατον τῆς Διοκλητιανοῦ βασιλείας. Δύσιμος μὲν. λέγοιτο δ' ἂν οὗτος Μάρτιος κατὰ Ῥωμαίους. ἐν ᾧ τῆς τοῦ σωτηρίου πάθους ἐαυτῆς εἰσελευνούσης ἠπλωτο πανταχόσε βασιλικὰ γράμματα etc.* Annus erat iste Diocletiani 19, mensis *Dystrus*, qui Romanorum Martio respondet. In quo salutiferae Passionis appetente festo ubique Imperatoria edicta proposita fuerant. Falso itaque l. 5 de Emend. scripsisse refert Eusebium τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα εἰσελευνούσης, quasi Pascha necesse sit in Martium incidisse. Etenim de solennibus diebus passionis loquitur, sive hebdomade Paschali, quae *Pascha* nonnunquam appellatur, ut ad fidei Professionem, quae in calce primi Tomi extat, adnotavimus. Unde licet Pa-

schatis nomen Eusebius exprimeret, non ideo festum ipsum Martio mense contigisse necessario concludi posset, praesertim cum *εἰσελευνούσης*, hoc est, *appetente, appropinquante*, scripserit. In fragmentis, quae in l. 8 ad calcem coniecta sunt, edit. Rob. Steph. fol. 91 p. 2 idem ille locus ita concipitur: *ἔτος τοῦτο ἦν ἐννεακαίδέκατον τῆς Διοκλητιανοῦ βασιλείας, Ξανθικὸς μὲν ὃς λέγοιτ' ἂν Ἀπρίλλιος κατὰ Ῥωμαίους.* Hic Aprili mense factum illud asserit. Nempe quod Hebdomas sancta utriusque mensis partem aliquam decerpserit. Fuit hic annus Christi 302, cyclo Lunae 18, Solis 3, Lit. D. Novilunium Paschale Nicaenum, Martii 16. Sed Diocletiani tempore adhuc fortassis haerebat in 17. Igitur quartadecima Paschalis Martii vicesimo nono, Dominica, vel tricesimo, feria 2. Hinc τοῦ σωτηρίου πάθους ἑορτῆς initium. Neque enim necesse est, quod iactat Scaliger, in termino ipso celebratum fuisse Pascha. Festum autem ipsum Aprilis 5 convenit. Vides, quam egregie omnia constant, atque extra Scaligerianas salebras consistant. Nam Diocletiani initium anticipavit Eusebius et a neomenia Nisan, vel Paschalis mensis annum eius 19 antevertit, qui quidem coepit a Palilibus anni 302. Quod si anno ipso Diocletiani 19 labente id accidisse velimus, possemus anno 303 tribuere, in quo Cyclo Lunae 19, Solis 4, litera C, novilunium 6 Martii inciderit, decima quarta Luna, Martii 19, feria 6, Pascha Martii 21, si quidem Iudaico more embolimaeus annus

418 iste non fuerit, adeoque ante Aequinoctium, ut nonnunquam illis temporibus fiebat, Pascha celebratum fuerit. Sed verius est anno Christi 302 contigisse. Caeterum annum Diocletiani 19 Eusebius cum anno quarto Olymp. 270 coniunxit, non cum primo ducentesimae septuagesimae primae, ut putat Scaliger, videlicet numero 2319. Annus quartus Olymp. 270 iniiit anno Per. Iul. 5017, Christi Dionysiano 304, Eusebiano 306, ut est in vetustissimis editionibus, nec non et Pontaci. In Scaligeriana vero 304. Sed praeter prochronismum anni unius, quo Dionysianam aeram Eusebiana praecedat, annus alter inculcatus est, ut hic annus esset 306, qui 305 esse debuit, Dionysianus vero 304. Et alioquin Eusebius Diocletiani epocham uno anno tardius repraesentat. Nam adscribit annum illius primum ad Olymp. 266 annum primum, qui Per. Iul. 4998 coepit,

Christi Dionysiano 285, cum superiori competat, anno tertio Olymp. 265 labente, tribus mensibus ante initium quarti. Unde Diocletiani annus 19 cum anno tertio Olymp. 270 comparatur, qui cum secundo potius copulari debuit. Coepit enim hic anno Christi 202, tribus mensibus exactis ab initio anni 19 Diocletiani. Sed in annis Christi Eusebianis frustra conflictamur, quos a librariis intextos, non ab Eusebio ipso, viri docti merito persuadent.

Superest annus Antiochenus, qui Scaligerum adeo conturbat. Aerae Antiochenae primordium 78 solidis annis Dionysianam aeram antecedit. Incidit enim in annum Per. Iul. 4666, ex posteriore Scaligeri sententia in Animadvers. et Isag. Can. Quare anno Per. Iul. 5015, Christi Dionysiano 302, coepit annus Antiochenorum 350 ab Octobri, 351 vero anno Dionysiano 303. Iccirco manifesta est Eusebii labes tam in aera Diocletiani quam in Antiochena. Annus Diocletiani 19 coepit anno Antiocheno 349 adhuc labente ac post menses fere 6 iniiit annus Antiochenorum 350. Est igitur unius anni prochronismus apud Eusebium, qui cum anno 19 Diocletiani connectit annum 351.

Ad summam Diocletiani horribilis illa persecutio coepit anno eiusdem 18 exeunte, vel ineunte 19 a Kalend. Ian. aut Martii, Christi Dionysiano 302. Unde nonnisi biennium Diocletianus illam exercuit, tametsi a Galerio Maximiano, aliisque Diocletiani et Maximiani Herculi successoribus propagata sit ad annos plures, hoc est ad 311, ut opinatur Baronius. Ex quo constat errasse nostrum, qui imperante Diocletiano, annos totos 12, hoc est praeter unum, omnes illius Imperii annos occupasse tradit.

καὶ πάτεται τῆς βασιλείας οὐαιτρανίσας] Anno Christi 304, ipso 9 et Maximiano 8 Coss. Quanquam ambo iterum Consules fuisse legantur anno 308, nisi mendosi sint Fasti, quod quemadmodum acciderit, supervacaneum est quaerere. Et variae divinationes esse possunt, quas nihil moramur. Observanda porro vox est, qua Epiphanius utitur, *οὐαιτρανίσας*, quod nihil aliud significat quam veteranorum instar vacationem sibi sumere ac secedere, quod vocabulum hactenus in 419 Onomasticis mixobarbaris desideratur.

Μαξιμιανὸς δὲ κακῷ μόρφῳ] De Maximiano Herculo Diocletiani collega loqui se putavit et vero debuit Epiphanius, sed quod hoc loco narrat, neutri Maximiano, sed Maximino contigit. Saepenumero Graeci scriptores Maximianos duos invicem et cum Maximino confundunt. Quae res etiam attentissimum lectorem frustrari possit. Diocletianus et Maximianus Hercules Constantium Chlorum et Galerium Maximianum Armentarium Caesares creant, qui post illorum secessionem Augusti ex Caesaribus facti. Galerius Maximianus duos Caesares constituit sororum filios, C. Galerium Maximinum, quem Orienti praefecit et M. Aurelium Severum, cui Occidentem permisit. Severus Caesar a Galerio Maximiano contra Maxentium missus Ravennae occiditur, ait Eusebius in Chronico, Victor in Caesaribus et alii. Maximianus Hercules resumpto Imperio cum insidiis Constantino genero strueret, Massiliae est occisus, non Tarsi, ut Zosimus scribit. Galerius Maximianus Christianos crudelissime persecutus, consumptis genitalibus defecit, ait Victor. Huius funestissimam mortem, ac divinitus immissos cruciatus pluribus exequitur Eusebius 8, 28 et 29. Galerius Maximinus ab Licinio victus ac dira tabe correptus Tarsi periit. Vide Eusebium 9, 8. Ubi quod Epiphanius ait, *ἔξεβολβήθη τοὺς ὀφθαλμοὺς*, sic enarrat: *προπηδῶσι μὲν αὐτῷ τὰ ὄμματα, καὶ τῆς ἰδίας λήξεως ἀποπεσόντα, πρὸν αὐτὸν ἀφίησιν*. Haud dubia igitur Epiphanii est hallucinatio, qui Maximiano Diocletiani collegae, hoc est Herculo, tribuit, quae Maximino Dazae Galerii Armentarii sororis filio contigerunt. Haec ex Victore, Zosimo, Eutropio, Eusebio, aliisque collegimus.

176 d. *καταλείψας Λικίνιον καὶ Κωνσταντίον*] Atqui Constantium cum Diocletiano et Maximiano 13 annos imperasse dixerat. Quod ut minime verum est, ita falsum ambos illos *σθαιτρανίσαντας* successores reliquisse Licinium et Constantium. Nam Constantium Chlorum et Galerium Maximianum sibi substituerunt, Licinius postea a Galerio Maximiano Caesar factus cum Constantino imperium tenuit, cum eoque a moriente Maximino permiscuit.

τούτους τελευτήσαντας διαδέχεται] Constantino Chronicon Eusebii dat annos 30, menses 10. At idem Eusebius L4

de vita Constantini, c. 53, ait imperasse annos 32, minus paucis mensibus, vixisse vero duplum tempus. Socrates et Sozomenus imperium annis 31 definiunt, vitam 65. Hieronymus in supplemento Imperii 31, vitae 66 numerat, quod ex Eutropio transtulit. Mors eius indubitato caractere notatur, anno Christi 337, undecimo Kalend. Iunii, ipso die Pentecostes Cyclo Solis 10, litera B. Feliciano et Titiano Coss. Errat vero Scalliger, qui tricesimum explese negat, sed annos solidos duntaxat imperasse 29, cum mensibus 7, diebus 28, ex A. D. VIII Kal. Oct. Eius vero initium statuit in anno Christi 307. Quo ex errore caeteri propagati sunt de Indictionum origine, deque Nicenae Synodi tempore, quae sunt apud illum depravatissima. Nam et Nicenum Concilium celebratum constat anno Christi 325, Paulino et Iuliano Coss. et eodem anno, expleto vicesimo anno, Constantinum Vicennalia celebrasse. Quod nequaquam accidisset, si anno demum Christi 307 coepisset. Socrates mortuum Constantinum esse dicit anno secundo 278 Olympiadis, Constantium vero Chlorum obiisse anno primo Olymp. 271, Iulii 25. Ut igitur ineunte Olympiade 271 Constantinus Imperium cepit, cum exeunte anno secundo Olymp. 278 mortuus sit, nondum 30 annos expleverat. Atqui 31 Socrates attribuit. Falso igitur Olympiadis 278 anno secundo obitum eius consignat. Anno Christi 337 sive Per. Iul. 5050, iniiit annus Iphiti 1113, sive Olymp. 279 primus, ante quem mortuus est Constantinus, exeunte quarto Olymp. 278. Iam vero si ex Eusebii sententia, quae praeferenda reliquis videtur, Constantinus 32 annos, paucis exceptis mensibus, impleverit, adeo ut vicesimus tertius eius inchoandus fuerit anno illo 337, quo mortuus est, consequens est, annum eius primum cadere in annum Christi 305, quo ex diebus aestivis coepit annus primus Olympiadis 271, in quem Socrates Constantii Chlori mortem contulit. Pannegyricus Maximiano et Constantino Augustis ab incerto authore dictus significat, Constantinum, cum in Britannia mortuo patre imperium esset adeptus, *Caesaris* appellatione contentum, *Augusti et Imperatoris* abstinuisse nomine, donec a Maximiano gener adscitus, una et *Augusti* nomen obtineret. *Cutus*, inquit, *tanta maturitas est, ut quem tibi pater Imperium reliquisset, Caesaris tamen appellatione contentus expectare malueris, ut*

idem te, qui illum, declararet Augustum. Quod altero anno ab Constantii morte contigit. Ex quo duplex Constantini consurgit initium. Quamobrem verisimile est, Constantium Chlorum decessisse anno Christi 305, anno primo ineunte Olymp. 271, ut scribit Socrates, ac tum Constantinum a militibus Augustum et Imperatorem acclamatum abstinuisse tamen summi imperii titulis, donec anno consequente a Maximiano consecutus est. Ex quo factum putamus, ut alii 31, alii 32 annos Constantino tribuerint. Ac profecto, si, ut Eusebius affirmat, annus imperii 33, Christi trecentesimo tricesimo octavo inchoandus fuit, fieri non potest, quin anno 305 Constantinus inierit. Hic nescio quae de lustris Iulianis ariolatur Scaliger, quae Olympiadum nomine censi cum ab aliis, tum a Socrate somniat. Quod suo loco refutabitur.

176 d. *Κωνσταντα καὶ Κωνσταντιον*] Constantini liberorum minimus natus fuit Constans, maximus Constantinus, medius Constantius.

υἱὸς Οὐαλεντινιανοῦ] Non dubia est coniectura nostra, quam ad oram adscripsimus, legendum *ἀδελφὸς* pro *τοῦ ἀδελφοῦ*: nisi forte pro *Γρατιανοῦ* substituendum sit, *Οὐάλεντος*. Fuit enim Valentinianus Iunior Gratiani frater, Senior autem Valentis. Sed perobscurus quidam locus est apud Themistium, Oratione 11, quam habuit in laudem Valentiniani Iunioris cum Consulatum iniisset, in quo collegam habuit Aurelium Victorem.

421 Qua in Oratione p. 261 nonnulla iniicit, quibus significare videtur Valentinianum Iuniorem Valentis esse filium et Valentiniani patrualem. Vide quae ad illum locum adnotavimus, qui profecto etiam atque etiam considerandus est.

ὡν τὰ ἔτη μέχρι τῆς Ἀρκαδίου] Annos intelligit eorum Imperatorum, qui a Constantino magno ad necem usque Valentiniani Iunioris extiterunt. In quo uno anno saltem calculus aberrat. Non enim anni 57, sed 56 ab obitu Constantini numerantur. Etenim annus ille, quo Valentinianus ab Arbogaste necatus est, dubius esse non potest, cum tam insigni caractere notetur. Fuit enim in anno illo Dominica Pentecostes Maii 16. Proinde litera Domin. C. Pascha vero quinquagesimo ante die, Martii 28. Igitur Cyclos fuit Lunae 13, anno Christi 392, Cyclo Solis 9. Iam vero moritur Constantinus anno Christi

937, ut paulo ante declaratum est. Si ab annis 392 deducas 936, reliqui erunt 56.

177 a. κατὰ δὲ Ἑλληνας Ἀρτεμισίου] Si Artemisii 23 dies est Maii Iuliani 16, coepit Artemisius Aprilis 24. Ac tum nova et inaudita mensium dispositio nascetur. Nam Ἑλληνες sunt Syromacedones et Antiocheni. Quorum menses mere Iuliani sunt, Graecis nominibus appellati. Horum vero Artemisius idem est cum Maio. Quare 16 Maii est Artemisii Graecorum, sive Syrorum 16: idque Epiphanio ipso suffragante, ut ex Haer. 51 Alogorum constat. Vide quae ad illum locum disputata sunt p. 130. Hic igitur pro τρίτη καὶ εἰκάδι leg. ἕκτη καὶ δεκάτη. De Valentiniani nece Baronianos Annales consule.

177 c. μέτρον οὖν ἐστὶ κόρος] De sequentibus mensuris tam Hebraicis quam Graecorum propriis accurate agere hoc loco non decrevimus. Res est enim otii maioris atque operae quam ut nos commentandi labore iam fessi atque aliis insuper rebus occupati in eam incumbere possimus, praesertim cum alii plerique iam argumentum eiusmodi doctissimis lucubrationibus occuparint et inprimis Ariras Montanus ac Villalpandus. noster in Apparatu ad Ezechielem. Quare nos quod superest pauca quaedam et ad Epiphanii intelligentiam, id enim praecipue profitemur, necessaria breviter adnotabimus.

177 d. εἰληπται τοίνυν ὁ κόρος] Corum Hebraei vocant כר, quae mensura eadem est cum חמר, continetque decem Ephoth, quae sunt 30 sata, ait R. David Kimchius in Radic. Sed origo illa, quam affert Epiphanius, ut a χαρῖα dicatur, quod idem est ac βουνός, sive *clivus*, aut *acervus*, a me, ut ingenue profitear, nondum capitur. Neque vox eiusmodi mihi in Hebraismo haecenus occurrit. Radix enim est כר, quae vox *catinum* et *fornacem* significat. Quanquam huic affine est כיר, quod idem est ac suggestum, Par. 2, 6, 13. Sed de χαρῖα quaerant Hebraismi peritiores.

177 d. λεθὲκ δὲ ὡς ἐν τῷ Ὄσηέ] Non alibi quam in illo Oseae loco vox ista legitur, cuius etymologia parum explorata. Nam ut ἔπαρμα significet, non persuadet Epiphanius. Est autem ea mensura dimidiatus corus aut חמר. Nam Corus triginta modios habet, Lethec quindecim. Mirum hoc eruditio interpretibus visum est, quid in mentem venerit LXX Seniori-

bus, ut pro eo, quod in Hebraeo est חֲמֵשׁ קֶרֶב hoc est *di-
midio coro hordei*, verterint, *καὶ νέβελ οἴνου*. Quod Hierony-
422 mus adnotavit: nam caeteri Interpretes *ἡμίκορον* transtulerunt.
Ego vero mendosum fuisse LXX Seniorum codicem illum arbi-
tror, quo usus est Hieronymus, in eoque cum voces illas de-
sideratas, quae duabus illis Hebraicis responderent, utputa *καὶ
ἡμίκορον κριθῶν*, vel ut Epiphanius legit, *λεθῆκ κριθῶν*, tum
superfluas alias insertas, *καὶ νέβελ οἴνου*, quod pro Hebraica-
rum ambarum interpretamento perperam est acceptum, cum
aliae iam essent extritae. Coniecturae huius admonet non hic
solum Epiphanius locus, sed etiam Ambrosius, qui Epist. 52,
quae est ultima l. 2, sic illum Oseae locum concipit: *Et con-
duxi eam gomor hordei et semigomor hordei et nevel vini*.
Priorem autem versum ita legit: *Conduc tibi fornicariam quin-
decim denariis*. Ubi quindecim argenteos ab hordei mensuris
seiunxit, quasi pretium illud hordei fuerit, non autem meretrici
ad illas mensuras appensum. Ergo *ἡμίγομορ*, vel *λεθῆκ κρι-
θῶν* fortean scripserant LXX. Nisi Ambrosii lectionem illam ex
miscella ea, quam Origenes ex diversis concinnavit, manasse
suspiciemur.

178 a. $\text{τὸ δὲ αὐτὸ καὶ τὸ γόμορ}$] Vox ista *γόμορ* apud
Graecos ambigua est. Duo enim ac diversissima mensurarum
genera significat, hoc est חֲמֵר et עֲמֵר , quam utramque dictio-
nem Graeci per eandem efferunt, *γόμορ*. Etenim in illo Oseae
loco, ubi est חֲמֵר , id est *homer*, *γόμορ* apud illos legitur.
At Exodi 16, ubi est עֲמֵר , perinde etiam *γόμορ* LXX scripse-
runt, ut et Ezech. 45, 11 et 14. Sed vocabulum *γόμορ* rectius
posteriori huic tribueris, quia densissima Hebraeorum aspiratio
 ג per γ Graece reddi solet. Itaque D. Hieron. עֲמֵר Latine,
gomor, חֲמֵר autem *corum* interpretatus est. Porro Gomor de-
cima pars est Eph. At Eph. decima pars cori, sive chomer.
Igitur gomor centesima pars est chomer. Epiphanius, qui apud
Oseam duo illa simul non legerat, *γόμορ κριθῆς* et *λεθῆκ
κριθῆς*, vel *κριθῶν*, sed alterum tantum, *λεθῆκ κριθῶν*, vel
γόμορ κριθῶν, perperam arbitratus est *γόμορ κριθῶν* idem
esse ac *λεθῆκ κριθῶν*, eamque variam diversorum codicum
lectionem putavit, quae unum idemque significaret, cum essent
eiusdem loci duae et quidem necessariae diversaeque partes.

Nam ita concipiendus ille locus fuit, ut ex Ambrosio supra monuimus, καὶ ἑμισθωσάμην αὐτὴν ἑμαντιῶ πεντεκαίδεκα ἄγγυρίοις καὶ γόμορ κριθῆς καὶ λεθέκ (vel ἡμίγομορ, vel ἡμικόρων) κριθῆς — καὶ νεέλ οἶνον, cui nos obeliscum adiecimus, quod posteriora illa dispungenda videantur, utpote quae absint ab Hebraeo. Quod et in Miscella factum ab Origene hoc in loco coniecimus. Est igitur Epiphanius cavendus hic lapsus, qui Gomor, quod idem est ac Chomer, cum Lethec, hoc est totum cum dimidia parte, confudit, varia et vitiosa codicum lectione deceptus. Nam Gomor nusquam cum Lethec, aut ἡμικόρω idem esse legitur. Quo ex errore propagatus hic, qui sequitur, alius est, duplex esse Gomor, maius ac minus, quorum illud idem sit cum Lethec, hoc est, modiorum 15, cuiusmodi corus sive Chomer est triginta, alterum vero 12.

τὸ δὲ μικρὸν δώδεκα βάθου] Mendosissimus hic locus interpunctione sanandus est. Duplex est, inquit, Gomor, maius modiorum 15, minus modiorum 12. Legendum itaque τὸ δὲ μικρὸν δώδεκα (sub. modίων) βάθος· καὶ τοῦτο etc. Est enim nova mensurae alterius explicatio. Quem ad modum castiganda sunt Latina. Caeterum est quidem gomor apud Graecos duplex, sed minus non est modiorum 12, neque maior 15, ut quarta parte alterum excedat. Quin ita potius, ut minus gomor, sive כרר, centesima sit maioris pars, quod paulo ante vidimus.

Βάθος καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς] Bathos ab Hebraeis בַּר nominatur. Cuius origo vocabuli parum explicata. Quomodo autem δμῶνμος sit ista dictio ἐλαιοτριβείω, hoc est trapeto, vel tudiculae, quibus oleum exprimitur, sive vasi, in quo e praelo ac trapeto fluens excipitur, ignorare me fateor. Nam בַּר, aut בֵּיר nullum eiusmodi olearium instrumentum significat. Quamvis idem ex Epiphanio scripsit Isidor. 16, 25. *Batus, inquit, vocatur Hebraica lingua ab olearia mola, quae bath apud eos, vel batha nominatur, capiens 50 sextaria, quae mensura una molae vice proteritur.* Unicum restat subsidium, idque perleve. Nam בַּר Hebraicum βάθος a Graecis, ut Iosepho, dicitur, mutatione τοῦ θ in δ, ut et subinde Epiphanius expressit. Atqui בַּר Hebraice inter alia *rectem* significat. Hinc suspicari licet, Epiphanium Hebraicam vocem, perinde ut apud Graecos, per δ concipi arbitrantem, ad olearios

vectes respectum habuisse. Etenim tudiculis, hoc est vectibus, oleum exprimi consueverat. Columella 12, 50. *Est et organum erectae tabulae simile, quod tudicula vocatur, idque non incommode opus efficit etc.* Utrum hoc in mente habuerit Epiphanius, divinare non possum. Certe nihil aliud occurrit modo, quod ad olei factionem attineat. Bathi porro mensura liquidarum rerum est, ut olei, vini, decima pars Chomer. Ezech. 45, 11 et 14. Unde cum Chomer ab Epiphanio modiorum 30 constituitur, modius 17 sextariorum, Chomer sextarios explet 510, atque adeo Bathus erit sextariorum 51, non 50.

178 b. *μνασίς, ἢ μέδιμνος*] Non eadem est mensura mnasis et medimnus. Siquidem *μνασίον* Hesychio est *μέτρον τι διμέδιμνον*, duos medimnos continens. Sed utramque vocem ab Romana origine deflexit, nimirum a vocabulo *medium*. Quod mirum est utriusque linguae perito excidere potuisse. Certe *μνασίς* nihil habet cum appellatione ista commune. De medimno vero Grammatica nulla concesserit, etsi aliqua similitudo vocis appareat.

εἰσὶ δὲ καὶ μόδιοι σίτου] Leg. *δέκα μόδιοι*, ut et Cornarius legit. Mnasis duos medimnos continet: medimnus Cyprius modios quinque. Igitur mnasis modios capit decem. At Romanis Graecisque medimnus senos modios capiebat. Sed quae subinde pertexit, ea corrupta sunt et obscura. Ex quibus illud tamen efficitur, modium apud Cyprios 17 sextarios continere. Vulgo autem 16 duntaxat imputantur. Sed in istis *ἀκριβολογεῖν* nolumus.

178 c. *σάτον καλεῖται*] Hebraei *סאת* vocant satum. Quae mensura sesquimodium Italicum complectitur, Iosepho et Hieronymo testibus, adeoque sextarios 24. At Epiphanius modium cum quarta insuper parte satō tribuit. Quare cum modio sextarios 17 assignet, capiet satum sextarios 21^{1/4}. Hanc mensuram *μόδιον ὑπέρογονον* appellat. Unde et Hieronymus fortasse vocem Hebraicam *סאת*, hoc est *satum*, per Latinam *modium* expressit. Neque vero magis de Hebraici nominis origine constat quam aliarum mensurarum. Proinde quod dicit, satum Hebraice idem esse ac *λήψιν*, sive *ἄρσιν*, suffragatorem habet nullum. Quod utcumque verum esset, si *סאת* non *סאת* scri-

beretur. Tametsi litera ω cum sinistro puncto pro σ promiscue nonnunquam usurpatur.

178 d. τὸ δὲ ἕγιον μέτρον] Igitur alius fuit modius prolanus, alius sacer. Hic erit satum, quarta parte vulgari modio maius. Haec Eriphanus, quae nos hoc loco non discutimus.

τῇ μὲν γὰρ πρώτῃ] Sequens disputatio praetermitti ab Eriphanio poterat. Neque enim ad rem admodum facit, neque quicquam continet, quod scire magis quam ignorare nostra re-424 ferat. Quanquam ea quoque ab Isidoro in 16, 25 Orig. est translata.

αἱ δὲ κεφαλαὶ περὶ ὧν εἶπεν] Perturbatus ac praeposterus ordo nominum est. Qua in re quid insit mysterii non video.

180 b. διησοῦ ἢ τοῦ Ἰησοῦ] Depravata sunt pleraque sacrorum librorum vocabula. Sed nos nihil immutandum censuimus. Plerisque litera δ praefixa, qui est Chaldaicus articulus.

181 a. πληρωθεὶς γὰρ ὁ μόδιος] Eadem ratione nullum non mensurae genus modium appellare licet. Nam nullum est, quod non perinde, cum impletum sit, plenum se esse fateatur. Isidorus aliam vocis etymologiam affert, ab eo, quod sit suo modo perfectus.

181 c. πλήσας δὲ τὸ μέτρον καὶ ῥητλιάσας] Barbara vox ac peregrina, quaeque emendari varie possit. Sunt qui ῥητλιάσας rescribant a ῥήγλα, quae est regula, quod idem est ac rutulus, sive baculus rotundus. Unde apud Hesychium legi scribunt ἀποριγλοῦν pro eo, quod est mensuram exaequare. Sed nihil eiusmodi apud illum reperi. Hoc vero solum: ῥήγλασιδῆρα, ὡς ῥάβδοι, ut sint baculi, aut virgae ferreae. Ergo apud Eriphanium ῥητλιάσας fortasse leg. vel ῥητλιάσας, ut a rutulo derivetur, qui est vectis rotundus, quo nomine repagulum versatile in Amphitheatro apud Calpurnium dici observatum a Lipsio. Atque ita radium, seu vectem rotundum appellare licet, quo exaggeratum in modio frumentum abraditur et mensura peraequatur, qui et ruplus nominatur in Glossario Vet. *Ruplus στροφέος γαλιέγρος, καὶ ἀποψήκτιον.* *Ruplus*, inquam, in Glossario, non *Rutulus*, ut quidam parum fideliter concipit, exponitur ἀποψήκτιον, hoc est *radius mensorius*,

Unde et nasci altera apud Epiphanium lectio potest, *ροσπλιάσας*, quod a Graeco *ρόπαλον* fortean deducitur. Ac videndum etiam atque etiam, an *replum* illud Vitruvianum, quod eruditos homines iamdudum torquet, eo sit referendum. Scribit ille 4, 6, ubi de forium structura disserit: *Item replum de impage dimidia et sexta parte*. Ubi *replum* vectis instar oblongum quiddam ac rotundum in foribus esse arbitror. Habet et Germanicum idioma vocem, *rillen*, quae proprie de mensuris dicitur.

Κάμος δὲ ἕξ αὐτῆς] Leg. *Κάβος*. Cui sextarios quatuor imputant, hoc est quartam modii partem.

181 d. *Χοϊνίξ δὲ καὶ ὕψῃ*] Choenix sextarios continet quatuor, auctore Fannio. Quare de alio sextarii genere, vel choenicis loquitur Epiphanius, quemadmodum et cum de *ὑψη* loquitur, quod existimari possit Hebraicum Ephī vel Epha. Sed huius maior est modus. Apud Hesych. lego, *Ὀψιν, μέτρον τε τετραγώνιον Αἰγύπτιον*.

ἀριάρη τοῦτο τὸ μέτρον] De artaba pluribus Villalpandus.

182 a. *τρία μέτρα σεμιδάλεως*] Locus est Gen. 18, 6. Verum quod LXX vertunt *τρία μέτρα σεμιδάλεως*, Hebraice legitur *סאה שלשה*, *tria sata*. Quare singulae mensurae non gomor sunt, sed satum. Imposuit Epiphanio communis *μέτρον* dictio, quam de eo mensurae genere accipiendam putavit, ad quod diurnum mannae demensum exigebatur. Sed satum trigesima pars est cori, gomor centesima.

425 *τὸ δὲ γόμον δέκατον ἦν*] Perperam etiam in Regio *γόμον*, ut et in Basileensi: quare nihil immutare voluimus. Verum *γόμορ* fortasse restituendum. Est enim in Veteribus codicibus literarum ρ et ν pictura non absimilis. Quae res exscriptoribus fraudi fuit. De Gomor et authoris hallucinatione superius egimus: ubi duplex Gomor constituit, maius et minus, neutrum recte. Nos aliud discrimen apud Graecos duntaxat observavimus, qui promiscue Chomer et Omer *γόμορ* appellant. Unde alius est *γόμορ* magnus, qui idem est ac Corus, sive Chomer, alius minor, qui est *γομ*, centesima pars maioris. Quare quod Villalpandus poster 3, 9 scribit, Epiphanium eandem coro notionem tribuere quam chomor, ad idque superiorum locum, ubi de coro egit, accommodat, sane non intelligo.

Neque enim Epiphanius usquam τοῦ Χόμορ mentionem facit: sed eam mensuram, quae reipsa eadem est cum coru, γόμορ appellat, ex Graecorum consuetudine. Quam is tamen non integrum, sed dimidium corum esse putat, et cum Lethae atque ἡμιχόρω confundit. De quo errore satis antea disputavimus. Hoc vero tandem in loco posteriorem τοῦ γόμορ speciem, quae revera unica est ac propria, nempe כמר, declarat. Etsi dubitari potest, utrum γόμορ, an, ut cusi et scripti codices exhibent, γόμον legerit Epiphanius. Nam si postremum hoc mensurae genus γόμορ appellari credidisset, non duplicem antea γόμορ, sed triplicem esse dixisset. Hic enim tertius est, a duobus illis plane distinctus. Sed utcumque Epiphanius scripserit, γόμον istud non aliud esse potest quam γόμορ, hoc est כמר. Fuit enim Omer, sive Gomor sextariorum $7\frac{1}{5}$. Quod cum vere ab illo definitum fuerit, ab iis, quae paulo ante constanter asseverat, magnopere dissentit. Nam Corum, qui est Chomer, modiorum esse docuerat 30. modio vero sextarios imputaverat 17. Ita Corus sextariis constabit 510. Iam vero Bathus, qui Ephi aridorum mensurae respondet, decima pars est Cori, Gomor decima pars Bathi. Igitur ex Epiphanii sententia Bathus sextarios colligit 51 (cui quidem nonnisi 50 tribuit), Gomor sextarios $5\frac{1}{10}$. Hic autem τὸ γόμον, sive γόμορ habere putat sextarios $7\frac{1}{5}$. Quae si centies multiplices, fient sextarii 720, quod reipsa corus continet. Etenim corus modios capit non 30, sed 45, ut Villalpandus docet, modius porro sextarios 16, qui in 45 ducti sextarios conficiunt 720. Ea summa in centum divisa dat sextarios unicuique gomor $7\frac{1}{5}$. Quae opinionum varietas, si non ex hallucinatione nata, ex eo certe profecta videtur, quod cum aliae apud alias nationes mensurae iisdem appellationibus censerentur, ac minores maioresve essent, haec ipsa diversis ex authoribus tumultuarie in Adversariis notata in hunc Commentarium redegerit, neque accurate ac distincte proposuerit.

182 b. τὸ σάτον vs' ξίστων] Neque istud superioribus consentaneum est: ubi satum docuerat esse μόδιον ὑπέργομον, hoc est modium unum, cum eiusdem quarta parte. Quare cum modio 17 sextarios attribuat, erunt in sato sextarii $21\frac{1}{4}$, ut antea diximus. At secundum communem usum, qui modio sextarios assignat 16, erunt in sato sextarii 24.

426 ἀλάβαστρον μύρου] Alabastrum ex sui generis lapide, non ex vitro fit: Βικίον item alias fictile vas, alias vitreum. De hoc Eustathius et alii Grammatici.

ὁ δὲ Ἑλλὰ ἐτοιμασθεῖς] Locus est Reg. 3, 19, 6, ubi Hebraice est ηפעפ. LXX καμινάκης. Sed quonam argumento quatuor fuisse sextariorum colligat, nullus video.

182 c. Κύαθος ἐστὶν ἕκτον ξέστου] Vulgo tamen sextario 12 cyathi tribuuntur. De quo Georgius Agricola l. 1.

μεδεκάθ δὲ λέγει] Idem locus extat Haer. 75, 6. Forte pro μεδεκάθ, μενακῶθ rescribendum. Vide quae illic observamus.

182 d. ἴν, τὸ ἴν μέγα] Hinc sextarios capit 12, hoc est Logos totidem.

Χοῦς ἐστὶ ξέστων ἡ] Chus Atticus et Romanus congius sextarios habet non amplius 6, quae est duodecima pars Metretae. Continet enim metreta sextarios 72.

183 a. τάλαντόν ἐστι τὸ ὑπερβάλλον] De Talento, eiusque multiplici varietate infiniti sunt doctorum hominum commentarii, quibus ea diligenter explicantur, ut otiosis hac in parte nobis esse liceat. Talentum hic Iudaicum sacramque definitur, quod minas habuit 120, hoc est libras Romanas 125. Nam Libra drachmas habuit 96, mina vero centum. In centum viginti minis, drachmae sunt 12000, quae per 96 divisae dant libras Romanas 125.

ἕξ λεπτὰ τάλαντου] Quae sint Talenti λεπτὰ, quorum sex, septem assibus valeant, quaeve septem assium λεπτὰ, centum aestimata denariis, qui docuerit, magnam a me gratiam inibit. De λεπτοῖς τάλαντου nescio quid Hesychius adpersit in voce Κοδράντης. Ibi enim τὸ λεπτόν ἑξακισχιλιοστόν esse Talenti docuit, bisque istud repetiit. Quinetiam alibi ἀσσάριον esse dicit idem ac λεπτόν. Unde in Talentum sex assium millia competent, quot et λεπτῶν. Est et de λεπτοῖς insignis locus, ex Budensi Codice productus a Camerario in c. 21 Matth. Ubi cum Staterem dimidiam unciae partem esse dixisset, subiicit: πάλιν δὲ τὸ Σίκλον. ὃ ἐστὶν ἡμισυ τοῦ στατηῆρος, τέταρτον τῆς οὐγγίας, ἔχει λεπτὰ κ'. τὸ λεπτόν ὀκτῆς μιᾶς ἐστὶ δέκατον, ὄγδοον τῆς οὐγγίας· παρὰ τισὶ δὲ καὶ ὀβολὸς καλεῖται. Mox ait νόμισμα μέγα μὲν εἶναι τῷ χαράγματι καὶ

τῆ ὀλκῆ, ὃ ἐκλήθη ἀργυροῦς· ὥστε ἔχειν αὐτὸν δηνάρια ῥ', ἕκαστον δὲ δηνάριον ἔχειν ἄσσάρια ζ' (al. ξ'). Siclum, sive dimidium stateris decem λεπτοῖς constare scribit, ἀργυροῦν vero, hoc est Staterem tetradrachmum, quem μέγα νόμισμα vocat, denariis centum. Porro denarium 7 assibus, aut, ut alia lectio exhibet, 60. Si in drachma decem λεπτὰ sunt, ergo λεπτὸν idem erit, quod vetus Romanorum assis, decima pars denarii. Atque ut denario septem imputemus asses, erunt in drachma 175, λεπτὰ vero assibus constabunt 17½, Tetradrachmus assibus 700. Nam denarios habet centum. Quare λεπτὸν denarios habet 2½, quoniam in quatuor drachmis quadraginta numerantur. At vero si lectionem aliam amplectimur, ut in denario sint asses sexaginta, tetradrachmus colliget assium sex millia. Nam denarios centum si per sexaginta multiplices, totidem confient, λεπτὸν vero 150 comprehendet asses, drachma 1500. Quid ex istis Scholiis, vel superiore Hesychii glossemate ad Epiphanium enarrandum profici possit, iudicent alii. Mihi sine ingenti aliqua sectione huic ulceri quod ὑποῖλον 427 subest, mederi non posse videor. Sed illud praeterea et vero cumprimis animadvertendum, de quo Talenti genere loquatur tam Epiphanium quam Hesychius. Neque enim vulgare illud et magnum intellexisse puto, sed Epiphanium maxime staterem, vel tetradrachmum argenteum. Qua de re accuratius in diatriba de folle et milliarensi paulo post inquiretur. Ergo in Talento huiusmodi 40 λεπτὰ ex Matthaei scholio censentur, quae centum denariis valent, denarii assibus septem. Haec Epiphaniiani loci vestigia premunt. Nam et centum denariorum et septem assium in illo mentio est. Quomodo vero reformanda sint Epiphanii verba, tentabunt, uti diximus, alii. Nos quae potuius in eam rem adiumenta congressimus.

183 a. ἐκ δὲ τῶν ἄσσαρίων] Scrib. ἐκ δέκα δὲ τῶν ἄσσαρίων, aut ἐκκαίδεκα δὲ τῶν ἄσσ. Sed in priorem emendationem proclivior sum, quod denarius initio denis assibus valuit.

183 b. ἡ δὲ οὐγγία ἔχει στατήρας δύο] In libra unciae sunt 12, stateres 24. Quare cum libra 96 drachmas capiat, stater argenteus quaternas continet. Est enim τετράδραχμος. Atqui subinde didrachmum facere videtur. ἔχων δέ, inquit, δίδραγμα. Sed emendabis authore me, δ' δραχμάς. Id enim

sequentia demonstrant. Nam scribit siclum dimidiatum esse staterem et drachmas habere duas. Igitur in statere sunt quatuor. Scripserat Epiphanius δ δραχμάς. Librarius longurium, qui numerali notae adscriptus erat, ἰῶτα ratus, δίδραγμα scripsit. Sed δίδραγμα, pro δίδραγμα, ἰδιωτικὸν est, neque tamen mutandum. Potest et δύο δίδραγμα substitui.

Σίκλος, ὃ λέγεται καὶ Κοδράντης] Confer cum iis Isidori verba Orig. 16, 24: *Sicel, qui Latino sermone siclus corrupte appellatur, Hebraeum nomen est, habens apud eos unciae pondus, apud Latinos autem et Graecos quarta pars unciae est et stateris medietas, dragmas appendens duas. Unde cum in Divinis literis legitur siclus, uncia est, cum vero in Gentilium libris, quarta pars unciae est.* Tam haec Isidori verba quam illa Epiphanii Villalpandus noster in sicli voce depravata credens, *siclicum* rescribit, et pro *uncia*, apud Isidorum, *semunciam*. Qui me subscriptorem non habet. Licet enim siclus reipsa quatuor drachmas habuerit, idque ex Iosepho, Hieronymo, caeterisque perspicuum sit, nihilominus Graeci, ac qui Graecos secuti sunt, siclum passim didrachmum constituunt. Cur ita sentirent, LXX Interpretes fecerunt, qui Hebraicum nomen שֵׁקֶל, *siclum*, δίδραχμον constanter interpretati sunt. Ideo duplex a nonnullis Siclus excogitatus est, unus duarum, alter quatuor drachmarum. Quod ego ex errore profectum arbitror. Nam revera Siclus quatuor drachmas habuit. Sed quia Graeci interpretes δίδραχμον pro Σίκλο reddiderunt, hinc qui Graece Scripturam legebant, non plures duabus drachmis attribuere Σίκλο. Et tamen cum apud accuratissimos authorēs invenissent, eundem Siclum esse tetradrachmum, eo delapsi sunt, duplex ut sicli genus statuerent. Nam quod reipsa, quemadmodum dixi, duabus ex drachmis componi Siclum arbitrati sint, non unus Epiphanius, aut Isidorus fidem fecerint: sed et alii permulti. Inter caeteros Scholiastes ille, cuius verba ex Budensi codice Camerarius excrripsit, τὸ ἥμισυ τῆς οὐγγίας, inquit, στατήρα ἐκάλεσαν, διὰ τὸ ἕξαμφοτέρως τοῦ ζυγοῦ τὰς 425 πλάστιγγας ἰσορροπεῖν, τοῦ ἥμισυ τῆς οὐγγίας ἐν ἑκατέρωι τοῖς μέρειν ἐπιτιθεμένον. ὅθεν τῇ ἰσορροπία τοῦ κανόνος, κατὰ τὴν τοῦ ζυγοῦ ἰσότητα, στατήρ ἐκλήθη. ἔχει δὲ ὁ στατήρ ἥμισυ τῆς οὐγγίας, σίκλους δύο. πάλιν δὲ

Σίκλον, ὃ ἐστίν ἡμισυ τοῦ στατήρος, τέταρτον τῆς οὐγγίας, ἔχει λεπτά κ' etc. Absurdum est autem cum in isto, tum in aliis sexcentis Veterum locis, *Sicilicum* pro *Siclo* reponere. Fuit enim Siclus usitatum apud Hebraeos nummi genus, non Sicilicus. Atque iccirco *κοδράντην* etiam appellari Siclum testis est Epiphanius, quod nimirum a Graecis passim didrachmus, adeoque quadrans unciae constitui solet. Qua in re non a LXX Senioribus, sed a Graecis posterioribus, qui illos secuti sunt, error admissus est. Non enim animadverterunt, interpretes illos vel Alexandrinos fuisse, vel Alexandriae certe scripsisse, atque eorum proinde, apud quos et quorum in gratiam scriberent, usui consuetudinique serviisse. Atqui cum Alexandrinorum talentum duplum esset Attici, eandem quoque proportionem Alexandrinae drachmae ad Atticas habuere, ut *δίδραχμοι* essent. Etenim Talentum omne, ut ex Herone constat, minis constabat sui generis 60. Mina vero sui perinde generis stateres habuit 25, drachmas centum. Unde cum Talentum unum altero duplo maius esset, non plures quidem in maiori minae vel drachmae numeratae sunt, sed eadem pondere ac valore praestiterunt. Unde aliae *λεπτά*, aliae *παχεῖαι* vocatae sunt, ut ait Hesych. Quod et Pollux 9,6 confirmat. Sic igitur Alexandrinum talentum, quod, auctore Festo, duodecim denariorum millibus valebat, cum totidem Atticarum drachmarum millibus aestimaretur, non plures sui generis, hoc est Alexandrinas drachmas, numerabat quam sex millia. Quare singulae drachmae, ad Atticas et vulgatas comparatae, *δίδραχμοι* censebantur. Quam ob causam LXX Interpretes *δίδραχμον*, hoc est duarum Alexandrinarum drachmarum pondere ac valore praeditum Siclum esse dixerunt, cum interim Atticas drachmas haberet quatuor. Quod cum reliqui minus animadvertissent et ad vulgares Atticasque respicerent, duplo minorem quam erat revera Siclum esse crediderunt. Non melior afferri causa potest hallucinationis istius, quae tantas hactenus turbas et opinionum varietates conscivit. Observatio illa Isidori de unciali Siclo nimium a vero distat. Certe enim nonvisi semuncialis constitui debebat, si quidem duplex esset, nempe *δίδραχμος* et *τετράδραχμος*.

183 b. *τῆς γὰρ οὐγγίας*] Deest numerus, qui quota pars unciae drachma sit exprimat. Scribo: *τῆς γὰρ οὐγγίας ἡ ἢ ἢ δραχμή*.

ἐκαλεῖτο δὲ ὀλκῆ] Mire haec perturbata sunt et implicita. Utrum ὀλκῆν idem ac δραγμῆν esse dicat, an potius δραγμῆν, ὀλκῆν, id est pondus idem cum siclo esse statuat, dubitari potest. Sed prior interpretatio praeferenda, quam et Cornarius expressit et nos secuti fuimus. Nam et ὀλκῆ pro drachma saepius accipitur. Sed quod eiusdem cum Siclo ponderis fuisse refert, superioribus repugnat, ubi didrachmus Siclus constitutus est, quamvis revera tetradrachmus fuerit. Iam exemplum illud de Absalomi capillorum pondere nihil ad rem pertinet. Reg. 2, 16, 26, *Ponderabat*, inquit, *capillos capitis sui, ducentis siclis pondere publico*: צִבְרָשׁ סִימָה, LXX, *καὶ ἦν ἑκατὸν σίκλων ἐν τῷ σταθμῷ τῷ βασιλικῷ*. Nulla hic drachmarum mentio, sed Siclorum, quos Hebraici Latiniq̄ue codices ducentos, Graeci centum numerant: Sixtiani tamen *διαχοσίοις σίκλοις* recte concipiunt. At vero Epiphanius comam illam scribit ὀλκῆν habuisse 125 Siclorum, quae est, inquit, uncia sicli unius et librarum duarum cum semisse. Haec ego nullus capio. Sicli 125, si quatuor drachmae singulis, ut par est, arrogen- tur, drachmas colligunt quingentas. Eae per 96 divisae libras Romanas efficiunt 5, cum 20 drachmis. Sin didrachmos Siclos esse malis, drachmae consurgent 250, ex quibus librae confient duae, cum drachmis 58, qui modus selibra excedit drachmis decem. Est enim selibra drachmarum 48. Sane, ut Epiphanius verba praeferunt, illud significare videntur: Siclum aliquem fuisse, cuius uncia, sive duodecima pars, siclos communes habuit 125, quae sint duae librae cum dimidia. Ita Siclus iste libris constabat 30, drachmis 2880. Erit cum per otium ista retractabimus. Interim hic haereo et a peritioribus doceri me vehementer cupio.

183 c. ὀβολὸς καὶ αὐτὸς ἐν ἀργυροῖς] Obolus drachmae pars est sexta, unciae quadragesima octava. Fuit et aereus nummus. Quem duplicem Epiphanius statuit, alterum aereum, qui *μέτρον εἶχε τῆς οὐγγίας*. Ubi *μέτρον* pro pondere sumere videtur. Nam maius istius quam sequentis pondus esse debuit, quod octogesimam partem unciae facit. Quod si minus placeat obolus aereus tam grandes extitisse, *μέτρον εἶχε*, sic accipiendum erit, ut sit, *erat pars dimetiens*, vel potius, *valorem habebat unciae aerae*. Manifestum est autem hoc in loco ἀφ-

γύριον pro nummo quolibet, etiam aereo, καταχρηστικῶς sumi. Nam obolus aereum ἐν ἀργυρίοις τετυπῶσθαι vult. Sic paulo post χαλκοῦς ἀργύρια vocat.

ἦν δὲ καὶ ἕτερος] Si obolus argenteus octogesima pars est unciae, drachmae autem oclava, denis obolis singulae drachmae constabunt, non senis.

λέγει γὰρ ἐν τῷ Αἰγυπτίῳ] Moysis verba sunt עשרים וְשֵׁשׁ גֵּרָה הֵיוּ הַחֵטָה: *Viginti gerae siclum facient.* Hieron. vertit *obolos*. Non quod *gera* proprie sit *obolus* (maior est enim quinta fere parte: nam quinque gerae sex obolos faciunt), sed quod nullum apud Graecos aut Latinos genus mensurae vel nummi propinquius occurreret, quemadmodum denarius promiscue usurpari pro drachma consuevit. Habet igitur siclus, hoc est tetradrachmum, 20 gerae, proinde drachma quinque geris constat. LXX, εἴκοσι ὀβολοῖς ἴσται τὸ δίδραχμον. Didrachmum pro Siclo reddiderunt, cui 20 oboli non competunt, sed tetradrachmo. Quae res Epiphanium decepit. Qui ex eo frustra dedit, unciam obolus 80 continere, quia 20 duabus drachmis, quae quarta pars est unciae, conveniunt. Sed didrachmum pro Siclo, hoc est pro tetradrachmo, Graeci videlicet usurparunt.

ὅτι δὲ τέταρτον ἔστι τῆς οὐγγίας] Dixit hoc non alibi quam supra iis in verbis, ὁ δὲ στατήρ ἡμῖν μὲν οὐγγίας, ἔχων δὲ δίδραγμα. Quare εὐστόχως coniecimus scripsisse Epiphanium δ' δραγμάς.

χαλκοῖ, τοῦτους οἱ Αἰγύπτιοι] Chalcos octava pars oboli fuit. Pollux 10, 6: ὁ μέντοι ὀβολός ὀκτὰ χαλκοῦς εἶχε. Μοι: οἱ δὲ τέσσαρες χαλκοῖ ἡμιβόλιον. At Suidas in τάλαντον, ἡ δραγμὴ ὀβολῶν ἕξ, ὁ δὲ ὀβολός χαλκῶν εἴ. Sex obolo chalcos tribuit. Quod posterius Agricola sequitur, libro 5. Chalcos alias nummi genus, alias ponderis fuit. Numus item aereus, vel argenteus, abusione vocis, ut in plerisque passim, nisi ἀργύριον hic latius usurpetur. Pollux: οἱ μὲν οὖν χαλκοῖ νομισμάτιον ἦν λεπτόν· ἡ δὲ τῶν πολλῶν καὶ ἰδιωτῶν χρῆσις τὸν χαλκὸν ἀργύριον λέγει. Hesychius: χαλκοῦς, τοῦτο ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου ἔλεγον. Ubi *Latitii aetis* nomine pecuniae genus omne complexi. *Chalci* vero, de quibus Epiphanius loquitur, diversum quiddam a vulgaribus videntur. Nam et ab Aegyptiis inventos asserit et esse ἀργύρια

τετυπωμένα δύο. Tum octavam ait esse partem unciae, hoc est eandem cum drachma.

183 d. *μνᾶς, ἥτις τῇ Ἑβραϊδὶ*] Mina Hebraeis *מינה מנה*, et ita scribendum hoc loco. Italicam minam Epiphanius stateras habere dicit 40, quae sint unciae 20, sive libra cum besse. Hac ratione stater erit semuncia ac drachmas continebit quatuor, quod et antea scripsit. Libra Romana uncias habet 12, cuius bes octo sunt unciae. Ambo haec, id est unciae 20, minam Italicam faciunt, quae drachmas colliget 160. Aliud erit igitur libra Italica, aliud mina. Hero Atticam minam *ισοδύναμον καὶ ἰσοστάσιον* esse dicit *τῇ Ἰταλικῇ μνᾷ. στατήρων γὰρ ἔστι κέ, ἣ δὲ Ἰταλικὴ λίτρα στατήρων κδ'*. Italicam libram ecce a mina separat et illi stateras 24, huic 25 imputat. Interpres Nicandri: *ἣ δὲ Ἰταλικὴ μνᾷ λίτραν μίαν ἤμισυ*. Quod ita Scaliger explicat, ut Libra Italica sit drachmarum 64, id est unius librae et dimidia, hoc est drachmarum 32, quae 96 drachmas in Italicam minam constituunt. Atqui hoc modo unciae singulae drachmas sibi vendicabunt $5\frac{1}{2}$. Quod cum Epiphanio conciliari non potest. Maior est enim Italicæ apud illum librae modus, ut et unciae.

τὸ δὲ νομίων τετύπωται] Cedrenus, καὶ ἀσπάρια δὲ ἀπὸ ἀσημίον καὶ χαλκοῦ πεποιημένα πρῶτος Ῥωμαίους ἐχαρίσαστο, πρὶν διὰ σκυτίνων, καὶ ξυλίνων, καὶ ὀστρακίδων τὴν χρείαν πληροῦντων, ἅπερ ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νομμία ἐκύλεσε. *Asses, inquit, ex argento et aere cunos primus Romanis largitus est, cum antea scorteis, et ligneis et testaceis uterentur, quos de suo nomine numos appellavit.* ἀσήμιον pro ἀσημίον legendum esse perspicuum est, quae vox *argentum* sonat, ne A signum cum interprete somniemus. Sed commentum illud de appellationis origine, quod et Isidorus 16, 17 secutus est, refellit Pollux, qui *νοῦμμος* Graecum nomen esset censet; 1. 9, 6 ὁ δὲ νοῦμμος δοκεῖ μὲν εἶναι Ῥωμαίων τὸ ὄνομα τοῦ νομίσματος· ἔστι δὲ Ἑλληνικὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Λωρείων.

δίχρυσον δὲ ἐκάλον] δίχρυσος ex nominis ratione numum significat, qui binos aureos valet. Verum Epiphanio teste argenteus numus est, τοῦ ἀργύρου, hoc est argentei, dimidium.

184 a. τὸ δὲ ἄργυρον τοῦτό ἐστιν] Cedrenus p. 139 μιλιαρῖσια δὲ ἀπὸ τῆς μιλιτίας, ἤγουν στραταίας. Subiungit fabulam de Scipione, qui primus militibus τὰ μιλιαρῖσια eudit. Sed vana est haec originatio. De *milliarensi* multa haud vulgaria dicenda sunt, quae quoniam cum *folle* implicatam disputationem continent, de utroque Diatribam paulo longiorem instituemus. Neque enim paucioribus aut explicari omnia potuerunt, aut hic ipse Epiphanius ac sequens de *folle* locus enarrari.

DE FOLLE MILIARENSI AC NUMMORUM MINUTIIS DIATRIBA. 431

Φόλης, ὃ καὶ ταλάντιον] Non est ullus apud Epiphanium locus, quem vehementius eruditi homines vexaverint, quique vicissim illos acrius exercuerit. Ita variis modis interpolatus atque explicatus est. Quam opinionum varietatem non ipsa solum Epiphanius verborum obscuritas peperit, sed etiam rei per sese difficultas, quod de *folle* diversa admodum in antiquorum monumentis expressa legantur. Ac mihi vulgo vocabuli istius proprietatis haud satis explorata videtur, et cum in eam investigandam paulo accuratius incubuissem, nonnulla reperiri secus ab doctis et studiosis hominibus explicata quam veritas ipsa et aethorum veterum testimonia paterentur. Quocirca ut non huic tantum illustrando scriptori opera nostra serviat, sed ad communem utilitatem sese latius effundat, visum est non abs re fore, si quae de *folle* lucubrationibus aliquot commentatus essem, ea opportunitate loci huius inductus copiosius ac diligentius exponerem. Non enim pueriliter, arcessita, neque emblematis instar ad pompam illigata erit ista disputatio, sed eiusmodi, quae proponuntur, erunt omnia, ut qui ea cum Epiphanius verbis conferre voluerit, breviores esse nos minime oportuisse concedat. Nobis vero in ipso operis exitu eo alacrius postremus hic superandus labor, quo iam velut longa navigatione perfuncti, propius iam terram ipsam portumque contuemur.

Quicquid igitur de *Folle* ab antiquis proditum et ab recentioribus adnotatum est, id ad duo ferme capita revocatur. Nam aut *ποσότητια*, sive *ὄλκην* et *ἄθροισμα*, hoc est sum-

mam pecuniae, vel pondus, aut certum aliquem nummum significat. Utrumque nos genus hac Dissertatiuncula prosequemur

DE FOLLE UT EST PECUNIAE COLLECTIO QUAE DAM AG SUMMA.

Ne vulgata duntaxat ac trita de Follis prima ista notior complectar, insignem hanc disputationem luculentissima quadam accessione faciam, hoc est eiusdem in eas interpretamento. cuiusmodi in vetere Basilicorum Glossario reperi, quod est penam 432 R. P. Iacobum Sirmondum. Ex quo ad Eriphanii locum enarrandum operae pretium aliquod futurum confido. Ita ergo et Folle Glossae istae prodiderunt. Φόλλις· ἐπὶ Θεοδοσίου τῶν κέων φόρος ἡμιόνων εἰσῆχθη τοῖς Κωνσταντινουπολίταις δεῖσθαι τῶν τοιούτων ἐποξυγίων τὴν ἐν τῷ πολέμῳ χρεῖα προῖσχομένοι. ἕτερος δὲ ὁ κληθεὶς φόλλις τὰς τῶν ἀξιοῦστων γαιτέρων κατὰ πόλεις οἰκίας κατέλαβεν, ὅτι ἦν αὐτοῖς τὸ γένος ἄνω τῆς ἀξιώσεως τετυχηκός. καὶ ἦν ἀτύχημα τὸ κρεῖττον ἐν τοῖς γένεσι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἀξιώσεως διακρινόμενον τῷ ποσῷ. τοῖς μὲν τοῦ πρωτίστου τέλους ὀκτακισίου λίτραι· τοῖς δὲ τοῦ δευτέρου, τέσσαρες· καὶ δὲ τοῖς τρίτοις· ὡς φησὶν Ἡσύχιος ὁ Ἰλλουστριος ὁ φιλοσοφίας τῆς Μιλησίας, ἐν τῷ ἑκτῷ χρονικῷ διαστήματι τῆς ἱστορίας. Φόλλις· σιαθμός ἐστι, λεγόμενος καὶ βαλάντιος· ἔλκει δὲ δηνάρια*) διακόσια πενήκοντα, τουτέστι λίτρα τισὶ καὶ οὐγγίας ἕξ· ὡς ἔχοντος ἐκάστου δηναρίου λίτρα α΄ καὶ οὐγγίας γ΄. ἔστι δὲ καὶ ἕτερος φόλλις συναγόμενος ἕξ ἀργυρίων λεπτῶν τῶν τοῖς στρατιώταις διδομένων, καὶ διὰ τοῦτο μιλιαρισίων καλουμένων. ἔχει δὲ ἕκαστον τῶν τοιούτων λεπτῶν ἀργυρίων κεράτιον ἓν, ἥμισυ, τέταρτον ὁ δὲ φόλλις ἀργύρια τοιαῦτα ρε΄, ἃ ποιοῦσι κεράτια σινη καὶ νοῦμμοις θ΄. ἦτοι πρὸς τὸ νῦν κρατοῦν μιλιαρῆσαι ρθ΄ καὶ νοῦμμοις θ΄, γινόμενα ἐν χαράγμασι νομισματικῶν θ΄, μιλιαρῆσιον ἓν, νοῦμμοι θ΄. τὰ τοίνυν ρκ΄ καὶ πένη

*) Vel. cod. habere videtur δονάρια.

ἀργύρια συνήγετο εἰς ἀπόδεσμον ἕνα· καὶ οὗτος ἐκαλεῖτο φύλλις. ἔστι δὲ καὶ ἕτερος φύλλις διαφόρους ἔχων ποσότητας. ἀπὸ γὰρ δύο χρυσίου λιτρῶν ἀρχόμενος, εἰς ὀκτὼ προῆει κατὰ τὴν ἄξιαν καὶ τὴν εὐπορίαν τῶν ἀπαιτουμένων. οὗ μὲνηται μὲν καὶ Ἡσύχιος ὁ Ἰλλούστριος ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι τῆς ἱστορίας, μὲνηται δὲ καὶ Θαλέλαιος ἐν τῇ β' διατάξει τοῦ β' τίτλου, τοῦ ιβ' βιβλίου τῶν Κωδ. οὗτινος τίτλου ἢ μὲν α' διάταξις ἐξελήφθη ἐν βίβλῳ τῶν Βασιλικῶν ε', τίτλῳ ζ' κεφαλ. δ'· ἢ δὲ β' παρελήφθη, ὡς πάλαι ἀναιρεθεῖσα παρὰ τοῦ θελοῦ Μαρκιανού.

Hactenus Glossae. Quas Alciatus laudat, ex eoque Ludovicus Vives in Comment. ad lib. 22 de Civit. Dei. c. 3. Sed illic Latine quaedam parum expressa sincere, ut in mendosis exemplaribus accidit, quae ex Graecis nostris emendare liceat. Triplex vero indidem Follis notio deducitur. Nam est primo tributi et pensationis genus, idque duplex, alterum mulare (perperam apud Vivem *multorum*, pro *mulorum*, extat) alterum nobilioribus familiis indictum, cuius author est Hesychius Illustris l. 6. Quod posterius institutum a Constantino M. scribit Zosimus l. 2. ἀπεγράψατο δὲ τὰς τῶν λαμπροτάτων οὐσίας τέλος ἐπιθεῖς, ᾧτινι φύλλιν αὐτὸς ἐπέθηκεν ὄνομα. Eiusmodi follem, sive praestationem Senatoriam, gradatim per triplex discrimen processisse, Glossae demonstrant, ita ut prius gradus follibus duobus esset obnoxius, secundus, quatuor; tertius, octo. De iis Follibus mentio est l. 21 tit. 2 Cod. Theod. de Praet. cum Senatorium ordinem trifariam distribuens, alios in professionem habere folles ait duos, alios quatuor, alios amplius. Glossae singulis follibus unam auri libram imputant. Sed in tenuiorum gratiam postea de canone detractum et ad septenos solidos minima Senatorum redacta pensatio, quae proinde a folle distinguitur. Etenim l. 6 Cod. Theod. tit. 1 lege 1 cum Gratianus, Valentin. et Theod. sic edixissent: *Duorum vero follium maneat cunctos indiscreta professio, etiamsi possessionem forte non habeant*; postea a Valentin. Theod. et Arcad. imminuta praestatio est, et amplissimorum virorum consilio definitum dicitur, ut septenus quotannis *solidos pro sua portione conferret, qui praebitiones implere follium non valeret*. Ubi 433 septem solidorum functio a folle perspicue separatur, quamvis

Hotomanus lib. *de re Num.* p. 370 confundere ambo ist
 deatur. Atque ea pensatio aliquandiu perseveravit. Leg
 tit. eiusdem septem solidorum praestatio tenuissimos Senat
 obligare dicitur. Sublatum vero postea est onus illud, t
 l. 12 Cod. Iustin. patet. Nam tit. 2 l. 2 Valentin. et Mart
 ita rescribunt: *Globam, vel follem, sive septem solidorum
 ctionem, sive quamlibet huiusmodi collationem, tam circa
 sonas quam res et praedia, funditus iubemus aboleri
 omnis huiusmodi sopita perpetuo conquiescat exactio.*
 hanc constitutionem durissima fuit ordinis Senatorii condit
 poenae loco nonnullis imposita, aliis pro ingenti benefici
 adempta, ut ex Epist. 38. Synesii constat, nec non Am
 l. 22. Iuliano Epist. 25. Quod et Glossa superior ost
 Secunda follis significatio est, qua pro pondere sumitur
 rum 312 et unciarum sex. Quae sunt denarii 250, qu
 singuli libram unam habent, uncias tres; *Donos Alciatus* v
 Quid autem sint, libenter doceri me cupiam, Nam et
 manuscriptus *δονάρια* repraesentare videtur. Tertio
ἄθροισμα, summamque pecuniae significat, ex nummis a
 teis minutis conflata, nempe ex miliarensibus numero
 quorum singuli ceratium pendebant cum semisse et quadri
 . Ita follis iste ceratia colligit 218, nummos novem. Alciat
 dex hoc in loco depravatus erat. Sic enim vertit: *Est et
 follis coactus ex argenteis leptis, qui militibus, quos mili
 vocabant, dabatur. Lepti autem ceratium unum cum denariis
 continent. Ita follis iste argenti ceratia 208 habet et
 mos 9.* Ergo argentei omnes illi in sacculum unum con
 Unde et follis appellatio deducta. Atque ex argenteis illis
 sive miliarensibus, confiunt nunni, sive solidi aurei ne
 Etenim ceratia 218 si per novem partiare, singulis 24 co
 tent, quantum solidi pondus erat. Isidorus 16, 24: *Siliqu
 cesima quarta pars solidi est, ab arboris semine vocab
 tenens.* Tametsi siliquam inter et *κεράτιον* interesse vit
 Sequitur enim apud Isidorum: *Cerates oboli pars medietas
 siliquam habens unam et semis. Hunc Latini semiod
 vocant. Cerates autem Graece, Latine siliqua cornuum
 pretatur. Obolus siliquis tribus appenditur, habens ce
 duos, chalcos quatuor.* Continet ergo *κεράτιον* sesquial

Unde in drachma 18 siliquae sunt, ceratia 12. In didrachmo siliquae 36, ceratia 24. Quoniam itaque stater, sive aureus, primis temporibus pondus habebat drachmarum duarum, ita ut quaterni duntaxat cuderentur in unciam, ideo tum *κεράτια* 24, siliquas 36 pendebat. Postea de pondere tertia pars est deducta, ita ut seni in unciam solidi percussi sint, ac tum sextula nuncupata. Isidorus: *Solidus apud Latinos alio nomine Sextula dicitur, quod de iis sex uncia compleatur.* Tum ergo solidus ad 24 siliquas, *κεράτια* 18 redactus est. Verum *κεράτια* cum siliquis deinceps confusa sunt, adeoque 24 *κεράτια*, perinde ac siliquae 24, solido tributa sunt. *Drachma* (inquit Isidorus) *tribus constat scrupulis, id est 18 siliquis.* Ergo in uncia siliquae sunt 144. Quae si per quatuor dividantur, dant unicuique solido veteri siliquas 36. Si per sex, dant sextulae, sive solido siliquas 24, quae et *κεράτια* vocarunt. Apparet ergo 218 *κεράτια* recte novem nummis, sive solidis, imputari, quos esse Glossa dicit miliarenses *λεπτούς* 125. In unum sacculum iniecti follem conficiebant. Idem ex sacculis stipendium militare, vel donativum, in eiusmodi miliarensium specie persolvebatur. Unde miliarensibus nomen inditum Graeci passim autumant. Apud easdem illas Glossas *μυλιαρίσιον στρατιωτικόν δῶρον.* Et alibi passim. Nec aliam ab ullo proditam vocabuli istius originem extare memini. Quae a nostris tamen merito reiicitur. Nam a *militia* aut *milite* non *miliarensis*, sed *militarensis* fieri debuit. Quare si mihi in obscura coniectura licet uti, quod cur minime concedatur non video, libentius miliarensensem a millenario numero detortum existimem, quod videlicet mille istiusmodi nummis auri libra aestimata fuerit. Etenim solidorum, sive aureorum in libram numerus cum diversus aliquando fuerit, tandem ad 72 pervenit. Sex enim, uti dictum est, in unciam percussi. Ideo *sextula* vocata, quod sextam unciae partem penderet. Zonaras de Nicephoro Rhoca: *ἦν δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ χρημάτων ἤτιτων, ὡς ἴσκει. μέγρι γὰρ ἐκείνου παντὸς νομισματός ἕξαγίου σταθμὸν ἔλακοντος, ἐκεῖνος τὸ τεταρτηρὸν ἐπενόησε, κολοβώσας αὐτὸ κατὰ τὸν σταθμὸν.*

Si igitur milliarenses 125 novem solidos exaequant, et 250 solidos octodocim, ergo quater ducenti quinquaginta milliarenses,

hoc est mille, solidos explebunt 72, quae est auri libra. Vera igitur, quantum apparet, miliarensis notatio ex optimis illis Glossis eruta est, quae haectenus latuerat et a Graeculis, ut assolet, depravata ac dissimulata fuerat. Sed de miliarensibus istis amplius agetur, cum ad follem argenteum ventum erit, ad quem priusquam orationem convertimus, de aureis, si qui fuerint, disputandum. Hactenus enim prima Follis est explicata notio, quatenus ὀλκὴν et ἄθροισμα nummorum significat.

DE FOLLE, UT INTER NUMMOS CENSETUR, AC PRIMUM,
AUREUM FUISSE NULLUM OSTENDITUR.

Follis aurei nummi genus est, inquit Cuiasius ad Leg. 12. Cod. Iustiniani, Tit. 2 Leg. 2. Idque ex legum aliquot Theodosiani Codicis autoritate confirmat: veluti Leg. 2 et 3 Quor. Ap. non rec. Item Lege 3 de Suariis, Lege 5 et 21 de Praetoribus. 435 Quod et aliis persuasit. Itaque vir doctus Alexandrini Chronici locum illum p. 742: ἐπὶ τούτων τῶν αὐτῶν ὑπάρτων λείψας γέγονεν τοῦ ἄρτου, ὥστε πραθῆναι τὸν ἕνα ἄρτον φέλειων τριῶν, ad folles, sive nummos aureos retulit. Verum ex allatis a magno Iurisconsulto legibus adeo nihil de aureo aliquo nummismate colligitur, ut contrarium potius ex plerisque manifestissime concludi possit. Lex est prima, quae temerariae appellationi multam indicit follium 30, cuiusmodi vel argentei nummi commode possunt intelligi, vel nummorum certa collectio, sive sacculus. Reliquis in legibus mirum quantopere illum ratio fugerit. Lege 3 de Suariis libra suillae carnis senis follibus taxatur. Quis aureis nummis sex valuisse porcinae arbitretur? Ego ne argenteis quidem totidem puto: et folles hic aereos ac minutos interpretor.

Sequitur Lex 5, de Praetoribus, quae erogationis modum in Praeturis definit. Primae Praeturae, quae Flaviae dicitur, erogationem praescribit viginti et quinque millium follium ac triginta librarum argenti: secundae, Constantinianae diotae, viginti millia follium et quadraginta libras argenti. Tertiae Triumphali quindecim millia follium ac triginta libras argenti. Hoc

vero folles aureos esse nummos, quis tandem persuadeat? Neque enim verisimile est tanto maiorem auri quantitatem in editiones quam argenti vel insumptam, vel concessam fuisse. At 25 follium, si aurei nummi sunt, millia, utcumque ad libras redigantur, immane quantum argentearum numerum excedant. Ergo folles istic aerei nummi, sive folliaerales videntur, quos Lamprid. in Alagabalo folles aeris appellat. Cuiusmodi minutae species et aeraeae cum argenteis et aureis coniunctim in salarium Ducibus nominatim taxatae leguntur apud Augustae Historiae scriptores. Ita centum aerei diurni apud Vopiscum in Aureliano, aereorum Philippeorum annua decem millia apud eundem in Probo. Aeris HS decies in Bonoso.

Postremo Lege 21 de Praet. follium plane diversa et abhorrens ab omni nummorum genere significatio est. Ibi enim triplicem Senatorii ordinis gradum discernit, pro diversa professione, in quam alii duos folles, alii quatuor, alii amplius habebant. Follis vero non pro nummo, sed pro canone tributi ac praestationis sumitur, qui a Senatoribus pro cuiusque facultate ac dignitate solebat exigi, *κατὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἀπορίαν*, ut Glossae loquuntur. Quocirca nihil hactenus allatum video, quod aurei nummi genus fuisse follem argumento esse possit, sed vel auri argenteique summam, vel argenteum certe nummum, aut aereum.

DE MILIARENSI ARGENTEO, QUAE PARS FOLLIS VIDETUR. 436

Antequam de Folle argenteo certi aliquid eruatur, necesse est de miliarensi, quod *ἀργυρον* Epiphanius nominat, pauca quaedam praemittere, quoniam ex eo nummorum genere componi follem idem ille affirmare videtur. Miliarensium argenteum huius nummum, non aureum, declarat Novella Iustiniani 105, in qua Magistratibus, praesertim Coss. profusionis modum praescribit, vetatque nummos aureos spargere, argenteos permittit. *ὅ μὴν χρυσίον ῥίπτειν ἐφίεμεν, οὐ μικροτέρου τινός, ἢ μέλλουτος ὄλων, ἢ μέσου χαράγματος, ἢ σταθμοῦ, ἀλλ' ἀργύρου (καθ' ἑκάστην ἐπέστημεν) μόνον. τὸ μὲν γὰρ χρυ-*

σίον διαρρίπτειν ἀνείσθω τῇ βασιλείᾳ, ἥπερ μόνη καὶ χρυσίου περιφρονεῖν ὃ τῆς τύχης δίδωσιν ὄγκος. ἄργυρος δὲ ὃ μετὰ χρυσοῦν εὐθὺς τιμιώτατος γένοιτο ἂν καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπᾶτοις φιλοτιμία πρέπουσα. τοῦτον ἐφλέμεν αὐτοὺς ὅπτειν ἔν τε τοῖς καλονμένοις μιλιαρησίοις καὶ μῆλοις, καὶ κανκίοις, καὶ τετραγωνίοις, καὶ τοῖς τοιοῦτοις. Miliarensem duodecimam solidi partem fuisse, hoc est solidum aureum duodenis miliarensibus valuisse, viri docti pridem observarunt, proindeque duas siliquas auri unius miliarensis aestimatione taxatas. Quippe solidus 24 siliquis constabat. Atque idcirco miliarensē *δικέρατον* Cedrenus nominat. Verum istud perpetuum esse minime potuit. Docent enim Glossae *νομικαὶ* novem circiter solidos miliarenses habuisse 125, quibus competunt *κεράτια* 218. Proinde singulis miliarensibus attribuenda sunt *κεράτια* singula cum dodrante, hoc est cum semisse et quadrante. Solidus vero miliarensi aestimatur $1\frac{8}{9}$, ut supra dictum est.

Scaliger libro de re Numaria Miliarensē ait esse *διωδέκατον τοῦ νομίσματος* et Suidam corrigit, qui *δέκατον* esse docuerat. Eundemque et duabus auri siliquis valuisse et fuisse didrachmum, ob eam, quam dixi, rationem, quod *δικέρατον* foret et duarum siliquarum aestimationem haberet, quarum singulae drachma argentea valerent. Quod si quis diligenter excutere velit, falsum et absurdum esse reperiet. Falsum est, inquam, et siliquas auri singulis valuisse drachmis argenteis et solidum 24 drachmis aestimatum fuisse. Quae ambo simul esse vera non possunt.

Etenim triplex, quod ad praesens institutum attinet, auri Romani, qui postea solidus appellatus est, modus ab doctissimis Iurisconsultis ad Iustiniani saltem tempora definitur. Primus antiquior, in quo quaterni in unciam auri cudebantur, in libram 48. Alter circa Constantini aetatem, cum septeni in unciam solidi percussi sunt, in libram 84, ut ex lib. 1 Cod. Theod. de Ponderat. patet. Tertius a Valentiniano constitutus, in quo sex ex uncia cusi, e libra 72, qui et deinceps observatus videtur. Atqui in triplici illa solidi ratione duo illa Scaligeri firmamenta consistere nequeunt. Quod ut manifestum fiat, illud imprimis animo repetendum, drachmam sex obolos continere, obolum siliquas tres. Ita fiunt in drachmam siliquae 18, in unciam

144, quae drachmas octo complectitur. Libra siliquas continet 1728.

Iam quo tempore aurei in unciam quaterni percutiebantur, e libra 48, singuli quidem aurei 24 drachmis, sive denariis aestimati sunt, quanquam scio 25 et a Dione et ab aliis imputari. Sed ut *μικρολογία* circumscripta rotundum maxime numerum consecutemur, 24 denariorum aureus fuit, eratque tum duodecupla auri ad argentum proportio, cum duorum denariorum legitimum aurei pondus esset. Quamobrem auri libra drachmis valebat 1152, didrachmis, sive miliarensibus 576. Per quos si 1728 siliquas, quot in libra numerantur, divides, competent uni didrachmo siliquae tres, non duae. Postea, cum 84 in libram percussi sunt solidi, si singulos nihilominus, pariter cum veteribus, longaeque gravioribus, pretii fuisse quis dixerit, absurdum quiddam ex eo consequetur. Nam ut 84 per 24 multiplices, inuenies librae auri pretium drachmarum esse 2016, didrachmorum, seu miliarensium Scaligerianorum, 1008. Unde illud consequens est, quoniam drachmae in Romana libra sunt 96 (in unciam enim octonae conveniunt), librae autem 21 drachmas totidem, hoc est 2016, sibi vindicant, eandem Constantini saeculo proportionem auri fuisse quae est 21 ad 1. Quod immane et prodigii simile est. Nam ad summum quatuordecim duntaxat et eo amplius argenti selibra, auri libram taxatam esse, fidem facit Holomanus, idque Arcadii et Honorii tempore. Tum ut illud concedamus, totidem didrachmis, hoc est 1008, auri libram aestimatam fuisse, falsum aliud erit, auri siliquas duas didrachmi pretio taxatas esse. Nam si siliquas 1728 per miliarenses 1008 distribuas, singuli siliquam $1\frac{5}{7}$ duntaxat auferent.

Superest tertium illud tempus, ad quod Scaliger potissimum respexisse videtur. Nam de solido loquitur, cuiusmodi semi in unciam quadrant, unde et sextula nominatur. Atque hac postrema ratione solidus sextulas aufert 24, siquidem in priori siliquis constabat 36, in secunda siliquis $20\frac{4}{7}$. Postrema igitur solido siliquas attribuit 24. Verum neque tum siliquae duae didrachmi pretio censi possunt, neque miliarensis, sive duodecima pars solidi didrachmo valet. Nam si 72 per 24 multiplicentur, drachmae conflent in auri libram 1728,

miliarenses 864, quot sunt *δixέρατα*. Nam siliquas in libri esse scimus 1728. Drachmae vero totidem libras conficiunt 18. Ita auri libra octodecim argenteis valebit, quod est inauditum. Ob eas causas vana est illa Scaligeri definitio, miliarenses didrachmum fuisse et simul duabus auri siliquis valuisse. Accedi et Glossarum, quas supra commemoravimus, luculentissimum illud testimonium, quo miliarensibus siliqua duntaxat una cum dodrante, vel tribus quadrantibus imputatur, nummis vero solidis fere novem, miliarenses 125, quibus *κεράτια* congruum 218, non 250, ut Scaligeriana coniectura postulabat.

Roget aliquis, ecquod demum miliarensis argentei pondus ac pretium, quaeve ad aureum solidum ac solidi partes proportio fuerit? Equidem nihil certo ea de re neque affirmari ipse possum, neque ab ullo affirmari posse iudico. Pendet enim ea res ex solidi primum aestimatione, tum ex auri ac argentum ratione, quod utrumque diversum ac pene arbitrarium fuit. Verumtamen ut in obscurissima re atque ambigua con-
438 iecturae probabilis locus esse potest. Quae cuiusmodi mihi in mentem venerit, paucis aperiam. Ego vero milliarenses arbitror ab argenteis didrachmis paulatim ortum accepisse. Etenim initio cum aurei quaterni in unciam percuterentur ac singuli 24 drachmis, sive 12 didrachmis valerent, tres auri siliquae, quae sunt *κεράτια* ex Isidori autoritate duo, didrachmi pretio censebantur. Erant enim, uti superius ostendimus, siliquae in aureo 36, ceratia 24. Quare tum *δixέρατος* erat argenteus didrachmus. Postea de solidi, sive aurei pondere, ac proinde non nihil etiam de valore sive aestimatione detractum. Quamvis enim aureorum pondus in eum finem plerumque minuatur ac plures in libram cudantur, ut in fiscum ex ea re lucri aliquid redundet, non tamen eadem solidi levioris quae gravioris taxatio esse potest. Alioqui nimium iniqua lex esset, et immanis auri ad argentum proportio, ut paulo ante demonstravimus. Neque tamen pari decremento solidi pondus ac pretium est imminutum: ut cum exempli causa solidus duas argenteas drachmas penderet ac 24 drachmis valeret, postquam ad scrupulorum quatuor pondus est redactus ac tertia parte decurtatus, non eadem, ut opinor, proportione solidi pretium a 24 ad 16 drachmas descendit. Alioqui nullum omnino compendium ex eo

Princeps faceret. Verum iusta aliqua et moderata aestimatione taxatus est aureus, ut esset nihilominus maior quam antea auri ad argentum proportio. Diximus Constantini fere saeculo aureorum numerum in libram vehementer auctum fuisse, ut ad 84 perveniret, atque ita quarta fere parte pondus aureorum imminueretur. Postea sub Valentiniano sex in unciam taxati sunt, in libram 72. Hoc igitur tempore, cum 24 siliquas solidus penderet, quot *κεράτια* ex Isidori definitione vetus auferebat, suspicor duabus auri siliquis argentei unius pretium indictum, qui quidem minime didrachmus esset, sed in didrachmi locum successisset ac proinde bisiliquus foret, uti apud veteres aureus didrachmus *διξέρατος* fuit, quatenus *κεράτιον* a siliqua discernitur. Cum autem subinde *κεράτια* pro siliquis promiscue usurpari coepta sunt, etiam argenteus ille *διξέρατος* est habitus, quod siliquas duas, sive *κεράτια*, valeret. Huiusmodi in libram erant 864. Sunt enim siliquae in libra 1728. Quodnam autem singuli pondus habuerint non aliunde quam ex auri ad argentum proportionem definiri potest. Fingamus eodem illo tempore duodecuplam extitisse. Cum ergo auri libra 864 argenteis aestimetur, quae sunt argenti librae 12, si per 12 numerum illum divides, conflent in singulas argenti libras argentei 72, quot aurei in libram incurrunt, ac tum 12 argentei, solidi pretium exaequant. Singulorum vero pondus ex librae argenteae comparatione colligitur. Habet enim libra ponderalis drachmas 96. Quare cum argentei 72 totidem drachmas exhauriant, habebunt singuli drachmam unam et unam fere tertiam, hoc est obolos propemodum octo, sive siliquas argenteas 24. Quod siliquarum auri duarum pretium esse debuit. Sed si auri ad argentum ratio ista fuisset, nihil ex solidorum aucto in libram numero fiscus lucraretur. Ob id maius argenteorum singulorum fuisse pondus arbitror.

Hotomannus lib. *de re Numaria* p. 347, Imp. Arcadii et Honorii temporibus animadvertit libram auri quatuordecim argenti libris ac fere selibra aestimatam fuisse, ex l. 1 C. de arg. pret. Nam libra argenti quinque aureis solidis taxatur, libra autem auri duobus et septuaginta solidis aureis. Glossae vero supra citatae proportionem illam exactius retinere videntur, quae est unius ad quatuordecim. Nam auri solido milliarense per-

mutantur fere quatuordecim, cum 125 miliarenſes ſolidis novem valeant. Eſto igitur auri ad argentum ratio ut unius ad quatuordecim. Tum 864 ſiliquae, quot in libra auri ſunt *δικέραια*, per 14 dividantur, conſurgent in unamquamque libram argentei $61\frac{5}{7}$. Fingamus eſſe 62. ſi ſi ad drachmarum legitimum in libra numerum exigantur, ſinguli pondus habebunt drachmae unius, obolorum trium et $\frac{9}{31}$ unius oboli, ſive drachmae unius, ſiliquarum 10, quae ſunt ſiliquae 28. Hic modus, atque eiſmodi pondus eſſe potuit argenteorum circa Valentiniani et Arcadii tempora, quibus ad 72 ſolidorum numerum deductam auri libram antea diximus, tum ſcilicet, cum duabus auri ſiliquis argentei ſinguli valerent, ac ſolidus ſiliquas penderet quatuor et viginti. Neque tamen in eo pondus argenteorum conſtitit. Sed ruruſ ſexta fere parte diminuti ſunt, ut in auri libram non iam 864 argentei, ſed mille deinceps imputarentur. Quod utrumque certa aliqua autoritate firmandum. Scribunt Gloſſae Baſilicorum. apud Meurſium miliarenſes duodecim aureum ſolidum, hoc eſt ceratia 24 valere, Ecl. 23. *Χρῆ γινώſκειν ὅτι τὸ ἐν κεράτιον φόλλεις εἰς δώδεκα, ἤτοι μιλιαρσίον τὸ ἥμισυ· τὰ οὖν ἰβ' κεράτια εἰς νομίſματος ἥμισυ· τὸ γὰρ ἀκέραιον νόμιſμα ἔχει μιλιαρſία ἰβ', ἤτοι κεράτια ἰβ'. Ἐν κατὰ νόμιſμα λαγχάνει μιλιαρſία ἰβ'.* Tum idem et Cedrenus confirmat, qui *δικέραιον* pro miliarenſi accipit. Quapropter cum ſiliquae ſint in libra 1728, neceſſe eſt *δικεράτους* argenteos in auri libram iacurrere 864, quorum ſinguli pondus habent argenteae drachmae unius et obolorum trium et unius ſiliquae, ſive 28 ſiliquarum. Unde quoniam auri ſiliquae duae argenti ſiliquis valent 28, auri ſiliquae 24, argenti valebunt 336. Quae per 28 diviſae dant 12. Duodecim igitur argentei eo, quo dixi, pondere cuſi, 24 auri ſiliquas valebant, ſive ſolidum aureum, et *δικέραιτοι* proprie vocabantur, didrachmis minores octo ſiliquis. Iam vero ex Gloſſario R. P. Sirmondii, quod ſuperius adduximus, patet 125 miliarenſes argenteos, novem propemodum ſolidis valere. Qua ratione 72 ſolidi miltenos exigunt miliarenſes. Detrahitur eſt igitur de argenteorum pondere, indeque miliarenſes appellari coepta; poſteaquam mille in auream libram imputati ſunt. Horum vero ad argenti libram rationem, ac pondus eadem via, quam ſuperius inſtituimus, licet inquirere. Mil-

liarenses in argenti libras quatuordecim sive drachmas 1344, percutiuntur mille. Habent ergo singuli drachmam unam et praeterea obolos duos et $\frac{1}{3}$ siliquae, hoc est siliquas $24\frac{1}{3}$. Sed 24 siliquae sumantur. Iidem argentei superioribus *δικεράτοις* minores sunt sexta fere sui parte, maiorum vero septima. Proinde si 28 siliquae auri siliquis duabus aestimantur, in quattadecupla auri ad argentum proportione, 24 argentei siliquae auri siliqua valebunt $1\frac{5}{7}$. Atque eadem proportio in argenteis singulis inter sese comparatis cernitur, quae est summarum ipsarum, quae utrobique in argenti libras quatuordecim conveniunt. Ut enim millenarius numerus septima fere sui parte, 440 hoc est 136, maior est quam 864, cuius sexta fere pars sunt 136, ita 28 siliquae superant 24 septima sui parte, nempe 4, quae est sexta pars 24. Quamobrem cum duarum siliquarum auri pretium argentei singuli non exaequent, sed duabus septimis unius siliquae minus habeant, non iam 12 argenteis solidos aestimabitur, sed quatuordecim fere. Verum Glossarii ille locus accuratius expendendus atque illustrandus videtur. Est enim scrupulosa et anxia minutiarum illic fractio. Follem igitur affirmant summam esse argenteorum miliarensium 125, quorum quilibet siliquam unam habet cum dodraute, hoc est unam dimidiam et unam praeterea quartam. *ὁ δὲ γόλλης ἀργέριαι τριακτὰ ρκεί· ἃ ποιοῦσι κεράτια σιή, καὶ νόμμοις 9· ἴτοι πρὸς τὸ νῦν κρατοῦν μιλιάρισιαι ρθ', καὶ νόμμοις 9, γινόμενα ἐν χιράγγισι νομίσματα 9' μιλιάρισιον ἐν, νόμμοι 9'.* Hic *νόμμοις* non usitata significatione ἀντὶ τοῦ νομίσματος, pro solido videlicet et aureo sumpsit, quemadmodum eadem Glossae *νόμμοις τὰ νομίσματα* interpretantur, sed pro minutis sive ponderum, sive nummolorum, quae duodenarii siliquam incurrunt, uti statim planum efficiam, *νόμισμα* vero proprie solidam appellant, quae fuit usitata illius acceptio. Glossarium Henrici Stephani, *νόμισμα, Solidus, et Solidus, νόμισμα.* Idem et *χάραγμα* nominatur, quae est proprie forma et effigies, quam etiam τοῦ νομίσματος vox exprimit, auctore Suida. 125 argentei miliarenses ceratia colligunt 218 et nummos 9, qui sunt secundum hodiernum, inquit, usum, miliarenses 109 et namai solidi 9, cum miliarensi uno et nummis tribus. Quod ego sic interpretor. Miliarenses singuli pretium

habent aureae siliquae unius et quadrantium trium. Ideo 125 miliarenses siliquas aureas valent 218 cum tribus quadrantibus. Hos quadrantes nummis novem definit. Proinde siliqua duodecim nummos habet, quorum dodrans sive tres quadrantas sunt novem. Suntque nummi, vel ponderales, uti dixi, minutiae, quomodo et denarius antea librae unius et unciarum trium pondus erat, vel tenuissimi nummi, cuiusmodi in siliquam 12, in *δικεράτον* argenteum, 24 taxati sunt. Cumque *χάραγμα*, sive *νόμισμα*, vel solidus, siliquis constet 24, novem vero solidi siliquis 216, miliarenses 125, paulo plus solidis novem aestimantur, nempe duabus amplius siliquis et dodrante. Ex quo sequitur miliarenses argenteos mille, siliquis auri valere 1750, qui sunt solidi 72 et siliquae 22, quo siliquarum numero libram auream excedunt. Nam si solidum 24 siliquis definias, 72 solidi, quot in libram cusi sunt, siliquas auferunt 1728, quibus accedunt duae et viginti superfluae, quae argenteorum millenarium perficiunt. Nam siliquae 1728 miliarenses duntaxat 987 et $\frac{2}{7}$ exigunt, siquidem siliquae 1750 miliarenses $12\frac{4}{7}$ requirunt, ut unusquisque siliquas duas uno quadrante minus habeat, seu siliquam unam et $\frac{3}{4}$. Atque hoc pacto, si constituta illis temporibus auri ad argentum proportio quartadecupla retineatur, divisi 987 miliarenses per 14 dabunt in libras singulas miliarenses fere $70\frac{1}{2}$. Qui ex drachmis 96 deducti pondus unicuique miliarensi relinquunt drachmae unius et siliquarum sex fere, hoc est siliquarum 24. Atqui tunc miliarenses mille paulo plus auri libra conficient. Quocirca videndum an per illud tempus solidus paulo plus 24 siliquis penderet, hoc est praeterea $\frac{22}{72}$ sive $\frac{11}{36}$ unius siliquae. Aut certe 441 ex auri libra praeter 72 solidos, septuagesimus tertius levior ac siliquarum tantummodo 22 percutiebatur, ut cum miliarensibus millenis auri libra penitus adaequaretur. Pergit Glossarium et miliarenses istos 125, si ad novorum canonem exigantur, esse dicit 109, ac nummos praeterea novem. Unde sunt solidi, sive *νόμισματα* novem, cum uno miliarensi et nummis illis reliquis novem. Quae verba satis indicant reditum postea ad miliarenses illos *δικεράτους* fuisse. Nam ceratia 218 si in 109 partiari, dant unicuique miliarensi siliquas auri duas, cuiusmodi *μλιαρίσιον τὸ νῦν κρατῶν*, inquit, hoc est eius,

quo scribebat, temporis proprium, maius erat priore, paulo plus septima parte. Quare si 109 eiusmodi novem solidos exhibent, 72 solidi, sive libra auri, 872 milliarienses efficiet.

Has nummorum tricas ac minutias non sine aliquo fortasse lectorum taedio scrupulosius excussimus. Verum tanti fuit, miliariensis ac follis, de quibus agit hic Epiphanius, vim, originem, proprietatemque cognoscere, tum inveteratum illum et a Scaligero probatum errorem, de didrachmo miliariensi ac tetradrachmo folle convincere. Quod de folle post paulo docebitur. Ad miliariensem vero quod attinet, eorum, quae hactenus sunt disputata, summa sit: miliariensem argenteum fuisse nummum, non didrachmum, sed aliquanto minorem, qui alias duabus auri siliquis, alias paulo minore pretio permutatus est, itidemque levior alias, alias gravior extitit. Ac tum cum levior fuit, millesima pars fuit aureae librae, unde et *μιλιαρίσιον* a Graecis, a Latinis miliariensis appellari coepit. Quam etiam ob causam *λεπτὸν ἀργύριον* vocatum est, ut a didrachmo, vel gravioris ponderis argenteo, discreparet. Caeterum eiusmodi miliariensium species militaris fuisse videtur, quod donativum ac stipendium in eo genere persolveretur, nec non sparsiones et erogationes in populum eodem illo fierent, ut ex Novella Iustiniani, quam supra produximus, apparet. Hinc *στρατιωτικὸν δόμα*, vel *δῶρον*, Epiphanius interpretatur et Glossae cum eo fere omnes. Glossarium P. Sirmondi *Στιπένδιουμ*, ἢ *τριβοῦτον*, τὸ ἀπὸ λεπτῶν ἀργυρίων συναγόμενον. Item: *Στιπένδιου λέγεται τὰ δημόσια*, διὰ τὸ ἀπὸ λεπτῶν συνάγεσθαι ἀργυρίων. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τριβοῦτα λέγεται, ἀπὸ τοῦ ἐπικλᾶσθαι τοῖς καταβάλλουσιν, ἢ ἐπιμερῆζεσθαι τοῖς στρατιώταις. Ergo stipendium a stipe, hoc est minutulis nummis, quae *λεπτὰ ἀργύρια* vocantur. Tametsi miliariensium modus satis magnus videtur. Sed nihilominus et inter *λεπτὰ* numeratus est. De *λεπτοῖς* sequenti capite, ubi de folle disserimus, amplius agetur. Haec nos partim coniectura freti, partim certissima Glossarum veterum autoritate nixi, de miliariensi protulimus. Erunt qui certiora fortasse conferent. Quibus non modo non invidibimus, sed illud citra convicium et obtrectionem si fecerint, quod aegre a plerisque impetrare possis, libentissime id nos accepturos; sin utcumque meliora docuerint, assensuros esse pollicemur.

442 EPIPHANII DE FOLLE LOCUS EXPENDITUR AC
DECLARATUR.

Follis, inquit Epiphanius, *ταλάντιον καλεῖται*, estque duplex, nimirum duobus ex argenteis conflatum, qui sunt 208 denarii. Paulo ante dixerat τὸ ἄργυρον eum esse nummum, qui a Romanis, hoc est Constantinopolitanis, miliarensis appellatur. Nunc ex duobus argenteis istis constare follem asseverat. Hoc ipsum Epiphanii verba prae se ferunt, nisi aliter castiganda videantur. Quod varie a plerisque tentatum. Scaliger in postumo libello *de re Numaria* p. 56. Epiphanium sic emendat, ut pro *ταλάντιον, βαλάντιον* reponat, tum pro *σῆ' διηράσια*, hoc est 208, *σπῆ'*, 288. Follem itaque duplum esse τοῦ *μυλιαρησίου* ac tetradrachmum existimat, quoniam miliarenses, ut vidimus, didrachmos constituit, habere vero deuarios, hoc est minutulos nummos 288. Sed in ea Scaligeri coniectura primum illud est a nobis superiori capite validissime refutatum, quod miliarenses didrachmos fuisse defendit. Alterum, quod pro *ταλάντιον, βαλάντιον* legit, vereor ut obtinere possit. Etenim quamvis follis idem sit quod Graece *βαλάντιον*, nihilominus a Graecis *βαλαντίου* vox non folli, ut singularis est nummus, imponitur, sed ut est pecuniae summa et nummorum ἄθροισμα, vel *σταθμός*, ut Glossae significant. De folle argenteo nummo neque mentionem illae faciunt, neque *βαλάντιον* appellatum esse puto, tametsi ut id analogia quadam usurpatum fuerit, non valde repugnem. Cum enim proprie follis certa illa nummorum ὀλίγη ac summa diceretur, ex certo, ut apparet, nummorum genere collecta et in unum inclusa follem, usu postea factum est ut folles etiam singulae τοῦ ἄθροίσματος partes ac nummi ipsi vocarentur. Denique quod ad Epiphanii summam octoginta denarios addidit, causam nullam aut habuit, aut quam haberet, ostendit. Hotomanus lib. *de re Num.* hunc ipsum Epiphanii locum non capere sese sine ambage profitetur. Alii quid de illo sentiant dicturos se aliquando promittunt. Ego nihil in Epiphanii verbis animadverto, quod tam impeditum et inextricabile videri possit, ut vadimonium propterea deseratur. Hoc enim simpliciter ac circa ullam emendationem et interpolationem col-

ligi ex illis potest, follem argenteum esse minimum, quod *Talentum parvum* dictum fuerit, ex argenteis duobus conflatum, in quo denarii minutuli numerantur 208, hoc est in singulis argenteis 104. Cur *Talentum* eiusmodi nummus appellatus fuerit, vel nescire me dico, quando id Epiphanius tacuit, vel causam aliquam reperio, quam non probare magis quispiam possit quam ratione certa refellere. Idem et de denariis illis asseram, quorum varius apud diversas nationes usus aestimatioque fuit. Cum tam facile defungi loci illius interpretatione liceat, tamen ne frustra tot eruditi homines in eo laborasse atque haesitasse videantur, nos ipsi quoque simplici illa declaratione et obvia minime contenti, alias excogitavimus, quas singillatim percensere omnes atque exponere plus laedii quam 443 utilitatis lectoribus afferet. Unam igitur proponam aut alteram, si illud imprimis admonuero, in manuscripto cod. Biblioth. Regiae paulo aliter locum illum concipi. Ita enim scriptum reperi. *φόλης ὄσα πάντιον καλεῖται. διπλοῦν δὲ ἐστὶ, ὑπὸ δύο ἀργύρων συγκείμενον· οἱ γίνονται σοὶ ᾗ δηνάρια.* Non σί, hoc est 208, denarii, sed 20 folli huic arrogantur. Quae lectio mihi non contemnenda videtur. Quocirca follis apud Epiphanius nummus est ex duobus argenteis compositus, quos millienses intelligimus, quorum singuli denarios decem continent. Denarios vero non veteres illos et Romanos, sed minores alios nummos, qui et ideo *denarii* nuncupati videntur, quod totidem in argenteum nummum competerent. Cur autem talenti parvi nomen ei nummo sit impositum, causae complures divinari possunt. Veluti quod denarii isti in sex iterum chalcos divisi fuerint, ita ut in milliensem 120 convenirent, quot in Talentum Epiphanius, quod 125 librarum est, Atticae minae congruunt. Aut haec igitur, aut alia quaequam eiusmodi ratio fuerit, cur talenti nomen in argenteo folle resederit. Sane cum Epiphanius follem asserit duos argenteos complecti, licet argenteos non millienses intelligere, hoc est minores ac non legitimos illos, sed didrachmos, qui in usu nihilominus essent. Plura enim τῶν ἀργύρων genera fuerunt, quorum uni millienseis vocabulum inditum, non tamen argentei omnes millienses appellati. Ideo follis tetradrachmus esse potuit, ex duobus didrachmis compositus, quod et Scaligero visum est: sed falsa ra-

tione, quoniam solidi pretium 24 drachmas esse credidit et duarum auri siliquarum drachmas duas, sive milliarensem unum. Atqui siliquae in solido erant 24, in didrachmo 36. Proinde auri proportio ad argenteum fuerit ut 18 ad 1, quod abunde in superiori capite refutatum est. Quod si ex duobus eiusmodi argenteis didrachmis constabat follis, obolos capiebat 24, quot scilicet in solido sunt siliquae. Quare cum solidus talenti nomine sit affectus, uti postea dicitur, potuit et idem folli nomen attribui, quoniam totidem in eo censerentur oboli, quot in solido siliquae. Atque haud scio an non idipsum vetera illa Matthaei Scholia, quae ex Budensi codice antea laudavimus, persuadere possint, quae staterem argenteum tetradrachmum *στατήρος* nomen ideo sortitum esse dicunt, quod bifariam divisa uncia et in duas lances imposita aequilibrium faciat: *ὅθεν τῆ ἰσορροπία τοῦ κανόνος, κατὰ τὴν τοῦ ζυγοῦ ἰσότητα, στατήρ ἐπεκλήθη*. Nam et ad *τάλαντον* vocem ac notionem istud alludit, et *τάλαντον*, perinde ac *στατήρα*, trutinam esse scimus. Ob id ergo *ταλάντιον* follis, si quidem tetradrachmus erat, appellari potuit. Suidas quoque, tametsi corrupta illius verba sunt, nonnulla eodem spectantia scribit in voce *ὀβολός*. *τὸ δὲ τάλαντον τοῦ ἀργυρίου τῶν νῦν, τέσσαρα καὶ νομισματος ἢ καὶ 5*. Sed lubrica est plerumque Suidae fides, quod interdum tacito nomine authorum nuda verba describit. Sane idem ille Scholiastes, ut antea docuimus, staterem argenteum significat centum denarios colligere, quorum singuli 60 continent asses, prout altera lectio concipit. Hoc modo sex in statere sunt assium millia, quot in Talento drachmae. Scimus autem talenti nomen non solum exiguis summis, verum etiam minoribus nummis ex usu quorundam populorum inditum fuisse.

- 444 Festus Neapolitanum talentum sex denarium facit: Syracusanum trium denarium: Rheginum, Victoriati. Pollux lib. 9 cap. 6: *τὸ μέντοι Σικελικὸν τάλαντον ἐλάχιστον ἴσχυε· τὸ μὲν ἀρχαῖον, ὡς Ἀριστοτέλης λέγει, τέσσαρας καὶ εἴκοσι νομμοὺς· τὸ δὲ ὕστερον δυοκαίδεκα*. Talentum ecce 24 nummorum exitum, qui singuli velut minae talenti minoris essent. Scribit enim Suidas apud eosdem Siculos, *τὸ μὲν ἀρχαῖον fuisse μνοῦν κδ', νυνὶ δὲ ιβ'*. Quanquam pro *μνοῦν*, Scaliger *νομμοῦν* rescribit. At totidem oboli in tetradrachmo fuerunt. Pari ergo

iure *ταλάντιον*, alicuius populi ac fortasse Cypriorum consuetudine, follis tetradrachmus nuncupari potuit. Postremo quandoquidem ex Glossario Nomico illud habemus, Follem esse *ὀλκὴν ἀργυρίων* 125, quae *κεράτια*, sive siliquas auri valent 218. cogitandum ecquid Epiphanii verba ad eam Glossarum auctoritatem exigenda sint, ut primum pro *δύο ἀργυρίων* legamus *ρχέ*. Tum pro *ση' δηνάρια*, *σιγ' κεράτια*, nisi forte *κεράτια* etiam *δηνάρια* nominentur. Tum enim Follis Talentum parvum dicitur, quod 125 argenteos minutos continet, quot librae maiori ac ponderali talento tribuuntur. Sed in iis omnibus nihilo plus nobis quam meram coniecturam ac divinationem permittimus, ne quis haec a nobis bona fide ac serio pro veris et compertis allata suspicetur.

Ex iis vero maxime illud amplector, hic haereo: Follem Epiphanii argenteum esse nummum duorum argenteorum *λεπτῶν*, qui et milliarienses esse possunt, aestimatione ac pondere, quorum singuli decem denarios habent, ita ut follis *κ' δηνάρια* colligat, quae est manuscripti codicis regii lectio. Aut si vulgatus numerus retinendus videatur, quilibet miliariensis 104 denarios colliget, follis 208. Sed regii codicis auctoritas praefenda. Ita sine ullo fuco et ambagibus, suus est obscurissimo, ut vulgo habetur, Epiphanii loco restitutus nitor. Hoc igitur contenti simus, dum aliud nos doceant, qui omnia se scire dicunt et mira pollicentur.

[Scripseram de milliariensi nummo et superiora iam illa commentatus eram ex veteribus P. Sirmondi Glossis, quas ille dimidiatas ac mutilas Romae descripserat, cum nec opinato mihi Glossae Basilicōn oblatae sunt, a Carolo Labaeo ante plures annos editae, quarum hactenus copiam non habueram. Has cum avide perlegissem et cum prioribus illis conferre coepissem, cum alia pleraque in istis offendi, quae in nostris extabant (quanquam in multis alterum altero Glossarium amplius erat) tum illum ipsum, quem integrum adscripsi, de folle locum, ac praeterea de miliariensi alterum sane luculentum, qui in Sirmondiano desideratur. De quo priusquam agere incipio, de follis Glossemate admonendus est lector, quaedam in Labaeianis Glossis mendose concipi, quae ex nostris emendanda sunt. Inter quae praecipuum est, quod perperam in illis scriptum est

ἔτι προὸς τὸ νῦν κρατοῦν μίλλια θ'. Legendum enim est *μυλιαρίσια ρθ'*, postulante sententia. Nam milliarense posterioris formae 109 *κεράτια* 218 continent. Item paulo ante male in iisdem legi, ubi de folle ponderali agitur, singulos eius denarios habere *λίτραν α' καὶ οὐγγίαν γ'*. Recte enim in Sirmondianis *οὐγγίαν γ'*.

Venio nunc ad miliarensem, de quo haec in Labaeanis reperi. *μυλιαρίσιον, τὸ χιλιοσίδον τῆς τοῦ χρόνου λίτρας. μίλε γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ χίλια καλοῦσι, καὶ οὕτω κατεκερμάτισε τὸ ποσὸν τῆς λίτρας ἵνα δι' αὐτοῦ σώζηται τὰ χίλια μυλιαρίσια, ὥστε κατὰ νόμισμα λαγχάνειν μυλιαρίσια ἰδ'.* Magnopere sane gavisus sum, quod sine ullo authore, atque ex sola coniectura de origine vocabuli istius affirmaveram, id me postea in illis Glossis invenisse, nimirum ideo *milliarense*s appellatos esse, quod milleni in auream libram imputarentur. Corrigendum enim est et pro *χρόνου λίτρας α'* leg. *χρυσίου*. Addunt insuper, quatuordecim miliarensibus aureum solidum aestimari. Qua ratione, ut in libram auri solidi duo et septuaginta percussi sint, ac singuli quatuordecim plenos miliarense habuerint, paulo plus millenis in libram incurrent: erunt enim 1008. Nam 72 per quatuordecim multiplicata dant 1008. Sin millenos praecise solidis 72 imputes, divisus mille per 72, singuli miliarense obtinebunt $13\frac{8}{9}$, hoc est fere 14. Sed de miliarensium aestimatione ac pondere copiose in illo loco discruimus. *Ex Addendis.*]

DE FOLLE AEREO, MINUTIS, AC RELIQUIS NUMMULIS.

Duplex apud Epiphanium follis genus est, ut ex eius verbis apparet. Nam aut *κατὰ τὸν ἀργυρισμόν* usurpatur, aut *κατὰ τὸν δηναρισμόν*. Hoc est, ut ego interpretor, vel pro argenteo nummo sumitur, vel pro aereo. Est enim *δηάριον* recentioribus Graecis levioris nummi species, de qua post paulo dicam. Ideo *δηναρισμὸς* sectio est nummi alicuius in aereis

species, ἀργυρισμὸς in argenteas. Sed δηναρισμὸς duplicem capit sensum. Nam aut aereus nummus in sui generis nummos, hoc est aereos, dividitur, aut argenteus atque aureus in aereos. Possunt enim bifariam illi distribui. Imo aureus trifariam, nimirum in aureas minores species, argenteas et aereas, ut si quis solidum in tremisses, vel denarios aureos, aut alios eiusmodi leviores partiri velit, tum in miliarenses aut drachmas argenteas, ac postremo in aera, vel chalcos. At hoc loco cum⁴⁴⁵ ab Epiphonio follis κατὰ δηναρισμὸν, vel ἀργυρισμὸν tribuitur, non idem est follis genus, sed prior, qui κατ' ἀργυρισμὸν vocatur, argenteus est follis duos argenteos continens: posterior aereus est nummus, qui in duos λεπτοὺς dividitur. Nam si follis argenteus κατὰ δηναρισμὸν divideretur, plures quam duos λεπτοὺς contineret. De hoc igitur posteriori folle, qui et aereus est, hoc in capite disputandum. Qui quidem varie ab authoribus circumscribi solet. Suidas et Moschopolus φόλλεις ὀβολοὺς interpretantur. Idem Suidas: ἀσσάρια ὀβολοί. Quod ex Plutarcho in *Publicola* sumptum videtur. Erunt ergo φόλλεις ἀσσάρια. Eustathius in lib. I *Iliad.* p. 136 cum obolos dixisset in drachmam imputari sex, subiicit: οἱ δὲ τοιοῦτοι, ὡς εἰκός, ὀβολοὶ χρόνῳ τοῦ ὕψους ἰσοσπῶμενοι, καὶ κατὰ μικρὸν ὑποκαταβαίνοντες, τοὺς ὑστερὸν ταπεινοὺς, καὶ πετηλώδεις, καὶ ὡς ἂν τις ἐρεῖ, ἐπιπέδους ἐποίησαν ὀβολοὺς τοὺς λεγομένους φόλλεις. Ita Glossae supra citatae milliarensem unum, qui κεράτια duo valet, follibus constare 24 docent, unum vero κεράτιον follibus valere 12. Sed non quilibet oboli folles habendi sunt, sed minutissimi. Nam obolus proprie si sumatur, drachmae pars est sexta, siliquas habens tres. Proinde cum aurea siliqua, secundum duodecuplam proportionem, duodecimo siliquis argenteis valeat, continebit argenteos obolos quatuor. Valet autem, ut Glossae scribunt, folles 12. Ergo obolus argenteus tres folles continebit, adeoque follis argentea erit siliqua. Sed leviorum nummorum appellationes confundi invicem et usurpari promiscue solent: veluti denarii, oboli, chalci, λεπτοὶ, sive λεπτὰ, minuti et minuta, quadrantes, aera, folles, aerei, follaerales et id genus alii, quibus non magno sane discrimine, neque certa ac constanti ratione, scriptores abutuntur. Quamobrem nihil absurdius, fallacius nihil est, quam ex vetere,

ac prioribus usitata saeculis nummularum ad drachmam, unciamve proportionē, eorundem, cuiusmodi posteriorum usu scriptorum fuerit, pondus et aestimationem concipere. Ut si quis obolum, quia sexta pars drachmae fuit, eadem ad argenteam drachmam ratione perpetuo definiendum existimet, cum Plutarchus et Suidas assem obolum esse dicunt, assis porro decima quondam, postea decima sexta pars denarii, sive drachmae fuerit. Ita chalcī octo in obolo sunt, in chalco λεπτά, sive minuta septem. Et tamen apud Isidorum ultra chalcos non proceditur. Quadrans denarii quarta pars, unciarum trium olim extitit. Hesychio quarta pars est follis, aut etiam λεπτόν. Epiphanius siclum quadrantem nominat: Isidorus unciae quartam partem appendere scribit, hoc est drachmas duas. Hesychius et ex eo Suidas, κοδράντην ait esse τὸ πᾶν, ἢ λεπτὰ δύο. Idem Hesychius ἀσσαρίον et λεπτόν unum idemque esse docet et talenti sexmillesimam partem. Vides quam horum omnium nummularum ratio sit incerta, utque nihil ex iisce tricis ac minutis, nisi temere pronunciari possit. Ut non interim illud omittam, quod ad rem magnopere facit, easdem di-
 446 versos apud populos nummorum, mensurarum ac ponderum appellaciones non easdem notiones ac potestates habuisse, sed alibi maiori aestimatione, alibi minore fuisse praeditas. Cuius rei infinita sunt exempla, in quibus immorari otiosum est ac putidum. Nam quod ad λεπτοὺς, quorum hic mentio est, speciatim pertinet, quis de eo genere certi aliquid asseveret? Epiphanius folles κατὰ δηναρισμὸν duos esse λεπτοὺς ait. Si iidem λεπτοὶ sint ac λεπτά, septem erunt in chalco, in obolo, qui chalcos habet octo, λεπτοὶ 56, in drachma 336. Fiunt in drachma folles Epiphanii 168, in obolo 28. Sed λεπτά apud eundem diversa sunt. Nam λεπτά τάλαντου supra memoravit, alia τῶν ἀσσαρίων. Scholia in Matth. ex Budensi codice λεπτοὺς in denario, quae est stateris tetradrachmi contesima pars, drachmae 25, ait esse decem. Ad haec Marci 12, 42 vidua illa πτωχῆ, id est mendica, in gazophylacium iniicit λεπτά δύο, ἃ ἐστὶ κοδράντης. Ergo follis idem erit cum quadrante. Hilarius in Psalm. 128 minuta ista viduae denarios duos interpretatur, eadem voce, qua et nummi illi censentur, quos Samaritanus apud Lucam cap. 10 stabulario in aegroti ac saucii sum-

ptus erogavit, quae *δηνάρια δύο* Lucas appellat. Sed non idem nummi genus utrobique *denarii* voce significatur. Multo enim minus est, quod mendica foemina de sua paupertate in arcam immisit, quam quod pius ille Samaritanus in aegroti alimoniam ac curationem contulit. Sed neque Bedae possum assentiri, qui ad illum Marci locum viduae minuta duo quadrantem esse sicli putat, hoc est obolos quinque. Imo vero obolos sex. Nam siclus obolos colligit 24, sive drachmas 4, quarum singulae sunt *ἑξάβολοι*.

Sed est absurdius multo, quod non nemini placuisse nuper didici, *λεπτά* illa duo viduae, quos Hilarius denarios vocat, esse denarios illos veteres, unciae partem octavam, quorum duo quadrantem semunciae reddunt. Sic enim ratiocinatur: quadrans, qui duos minutos habere dicitur in Evangelio, definitur unciae pars quarta, duo minuti sunt in quadrante, sic minutus octava pars unciae, ut duo minuti, quarta. Octo igitur minuti in unciam incurrunt, ut octo drachmae, et sic minutus et drachma, vel denarius sunt *ισοδύναμα*. Haec si vera essent, si *λεπτόν*, cuiusmodi duo vidua proiecit, idem esset cum argenteo denario, vel drachma, non poenitenda sane largitio illa foret, nec eam mulierculae solum mendicitas, sed et suum quoque pretium commendaret: nimirum si, quod proxime ante dictum est, tantum mendica mulier erogasset, quantum in aegroti alimoniam ac curationem a benigno illo Samaritano est impensum. Quocirca non dubia est *ἀλογιστία*, quae ex eo nata, quod *λεπτόδες*, vel *λεπτά* ubique pro *denariis* sive *drachmis* usurpari falso credit, eiusque sibi commenti, quod doctissimos etiam ignorasse dicit, auctoritatem vendicat. Hoc vero et ignoratum esse hactenus fateor et ignorari multo magis communium literarum interest, quam in lucem efferri. Est enim falsissimum. Quis duo illa viduae minuta aliter accipiat, quam pro duobus aereolis, minimique pretii nummulis, hoc est chalcis, quales octo in obolo 447 numerantur? Certe tenuissimum nummi genus fuisse ratio ipsa persuadet. Cyrillus minuta illa obolos appellat. Ergone denarii argentei sunt oboli, quod eandem *τῶν λεπτῶν* vocem Hilarius denarios interpretatur? Nugae merae sunt. Denarios enim Hilarius pro aereolis usurpavit, ut et Epiphanius, dum *κατὰ δηναρισμὸν* opponit ei, quod est *κατὰ τὸν ἀργυρισμὸν*, idque

etiam sibi idiotismus noster ascivit. Quod vero quadrantem duo illa *λεπτά* Marcus nominat, cur unciae potius quam oboli, imo etiam chalci quadrantem arbitremur? Octo in drachma chalci sunt, totidem a nonnullis in chalco minuta statuuntur. Tam igitur chalci duo, oboli et *λεπτά* duo, chalci quadrantem faciunt, quam unciae, quadrantem denarii duo, vel drachmae. Itaque chalcos aio duos esse, hoc est oboli quadrantem, *λεπτούς* illos viduae. Quod et Latinus interpretes agnovit, qui Lucae 21, ubi eadem historia narratur, *λεπτά* vertit, *aera minuta duo*, nempe *χαλκία*. Unde et *χαλκολόγοι*, *aeruscatores*. Nam *χαλκός* pro omni nummularum genere passim accipitur.

Sed clare, inquit, hoc Epiphanius, dum ita scribit: Siclum, qui et quadrans vocatur, unciae quartam esse partem, stateris semissem ac drachmas continere duas. Duas, inquit, drachmas dixit author ille, quae alii minuta. Hoc vero nunquam Epiphanius dixit, drachmas duas eiusdem esse generis cum *λεπτοῖς* illis mendicae mulierculae, quod est *ἄτοπον* et inauditum. Scimus quartam unciae partem drachmas esse duas, quas cur Epiphanius cum Siclo confundat, caussam suo loco reddidimus. Sed has duas drachmas minuta esse duo, cuiusmodi vidua in gazophylacium intulit, neque probatum illic est, neque argumentatione ulla potest effici.

At ecce author est Hesychius, *λεπτόν* esse *ἑξακισχιλιοστόν ταλάντιον*. Ergo sex millia *τῶν λεπτῶν* in Talento continentur. Sunt autem in talento totidem denariorum ac drachmarum millia. Quare idem est minutum cum drachma. Hoc est probationis caput, atque ipsum tamen levissimum. Nam Talentum apud Hesychium non ingentem illam pecuniae summam, quae sex denariorum millia complectitur, sed solidum aureum significat, ut in libro de re Numaria Scaliger animadvertit. Sed Hesychii verba necessario huc adscribenda sunt. *Κοδράντης*, inquit, *τὸ πᾶν, ἢ τὸ τέταρτον τῆς φόλεως. ἢ λεπτόν. τὸ δὲ λεπτόν ἑξακισχιλιοστόν ταλάντιον· ὃ ἐστὶ νόμισμα ἓν, ἢ κόκκοι τρεῖς. τὸ δὲ τάλαντον λίτραι ἑκατὸν εἰκοσι πέντε. ὃ δὲ κοδράντης νομίσματα τρεῖς. ὃ δὲ ἔσχατος κοδράντης τὸ τέταρτον τῆς φόλεως. Μοχ Κοδράντης, τὸ πᾶν, ἢ λεπτὰ δύο. τὸ δὲ λεπτόν ἑξακισχιλιοστῶν ταλάντων.* Quam haec

perplexa, quamque ad auctoritatem novi commenti sint inania, nemo non videt. Quadrantem follis esse quartam partem asserit, aut minutum. Postea quadrantem duo λεπτά continere. Secundum priorem rationem quadrans sexies millesima pars erit talenti, posteriori, ter millesima, quia λεπτόν ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου dicitur. Deinde quod erit νόμισμα illud ἔν? Idemne cum quadrante? An potius cum λεπτιῶ? At subinde νομίσματα tria quadrantem esse definit. Ergo quadrans sunt νομίσματα 48 tria et nomisma unum. Idem quadrans, unum erit minutum, et duo minuta. Quae omnia mendosa, inextricabilia ac tumultuarie congesta sunt, neque ad novi figmenti testimonium valere possunt. Etenim si pro eo, quod Hesychius docet, λεπτόν esse partem talenti sexies millesimam, ideo verum est, λεπτόν idem esse cum drachma, quia talentum Atticum sex drachmarum millia continet, cum idem Hesychius talentum definiat libris 125, hoc est minis Atticis 120, sitque duplum ad Atticum, ideoque duodecim millia drachmarum Atticarum colligat, quale fuisse supra diximus Alexandrinum talentum, cur non eodem iure concludimus λεπτόν esse didrachmum, quoniam sex didrachmorum millia talentum illud continet, de quo Hesychius loquitur? Quamam vero fiducia id ex illa auctoritate seligit, quod in rem suam facere putat, id respuit, quod ei potissimum adversetur? Cur enim de talento Attico Hesychium loqui potius affirmet, cum λεπτόν ait ἑξακισχιλιοστὸν esse ταλάντου, quam eidem diserte loquenti testantique fidem habeat, se talentum illud intelligere, quod duplum ait Attici et duodecim drachmarum millibus constet? Redeo igitur ad id, quod paulo ante proposueram et talentum istic esse dico solidum aureum, sive νόμισμα. Quippe nomismatis vox recentiore saeculo ad aureum solidum plerumque restringitur. Huius, si κατὰ δηναρισμὸν secetur, sexies millesima pars est quadrans, qui et denarius et minutum et aliis promiscue vocibus exprimitur. Solent enim, ut antea significavimus, permisceri invicem et confundi appellationes illae nummorum vilium, neque singularum proprietates ubique retinetur. Itaque quadrans alias λεπτά δύο complectitur, alias pro λεπτιῶ sumitur. Quanquam verisimilius est in priore loco scribendum esse, ut in posteriore, ἢ δύο λεπτά, pro ἢ λεπτόν. Nam ad Marci verba respexisse videtur.

Ac tum follis Epiphanii quadrans erit Hesychii, licet huius follis quam illius sit maior, quia follis apud Hesychium λεπτά continebit octo et idem erit fortasse cum obolo. Verum cuiusmodi sint utrobique folles, aut λεπτά, tam difficile est assequi quam inutile scire, pronunciare vero temerarium ac ridiculum. Sed talentum apud Hesychium esse solidum non solum ideo probabile est, quia idipsum ait esse νόμισμα ἓν, verum etiam, quod ex Cassiodoro idem potest colligi. Cuius in Epist. 1, 10 haec verba sunt: *Sex millia denariorum solidum esse voluerunt.* Ubi Hotomanus frustra, *sex milliariorum*, pro *millia denariorum*, legendum coniecit. Nam duodenis miliarisii, non sex, vulgo solidus aestimatur. Retinenda proinde vulgata lectio. Ex qua sex millia denariolorum in solidum imputata discimus, quae ab Hesychio λεπτά vocantur. Hoc modo si duodecim solido milliareuses attribuantur, singuli quingenta minuta, vel δηνάρια colligent. Quod cur mirum Hotomano videretur, causae nihil erat, cum in nostratem aureum, qui Romano duplo fere minor fuit, plures etiam minutiae possint incurrere, si ad infimas nummorum sordes κατά δηναρισμὸν redigantur, quas 449 vulgo maculas, obolos, pitas, aut aliis id genus vocabulis, appellat. Ex eo vero ratio insuper evidens est, ob quam talenti nomen solido sit impositum. Nempe, quod totidem minutiarum ac denariolorum millia comprehenderet, quot drachmarum Atticum ac vulgare talentum. Reliqua, quae apud Hesychium sequuntur, peregrina sunt et accumulata temere, ut in Glossariis assolet, in quae variae ac contrariae plerumque vocum earumdem notiones ex diversis Authoribus collectae sub uno lemmate passim inculcantur.

Nihilo itaque ratiocinatio ista doctiores viros doctissimos efficit, ut λεπτά argenteos denarios esse, sive drachmas, quod haecenus ignorabant, deinceps intelligant. Non illud quidem inficiamur, ἀργύρια λεπτά pro argenteis nummis accipi: ut in Glossis illis Basilicorum, quae solidis novem ἀργύρια λεπτά tribuunt 125. Sed eodem modo λεπτά dicuntur, quo drachmas alias esse λεπτάς, alias παχείας author est Hesychius, in voce Λεπταλέον. τὰς δραχμὰς, λεπτάς μὲν τὰς ἑξωβόλους, παχείας δὲ τὰς πλέον ἑχούσας. Sed non statim consequens est, λεπτά pro drachmis simpliciter ac sine adiectione sumi. Quemad-

modum propterea quod Talentum aliud erat commodum, cui nihil deerat, aliud magnum, cui supererat, non ideo voces illae *magnum*, vel *commodum*, simpliciter usurpatae talentum significant. Ad eundem modum ἀργύρια λεπτά Glossae nominant minores argenteos, ut a maioribus discernantur, quales erant didrachmi, vel argentei maiores, a quibus millenarii nummi, sive miliarisii ἑποσπώμενοι et ὑποκαταβαίνοντες, ut cum Eustathio loquar, propagati fuerunt. δικάριαι nummi argentei priores duodecim solidum faciebant. Igitur novem solidis respondebant argentei 108. Totidem solidi ἀργύρια λεπτά, sive miliarense continent 125. Quare argenteus prior ille, qui φερωνύμως est appellatus δικάριος, miliarensem, sive ἀργύριον λεπτόν continet unum et insuper eiusdem $\frac{12}{108}$. Ideo λεπτόν hoc posterius vocatur. Sic argentei Philippii minutuli apud Vopiscum. Quod autem τὸ λεπτόν, vel ὁ λεπτός solitarie sumpta argenteum nummum apud authorem illum significant ac citra substantivi nominis adiectionem, non temere inficari audeam. Illud scio, ex iis omnibus quae ad id ostendendum allata sunt, nihil eiusmodi persuaderi posse, imo vero contraria omnia colligi. Nisi forte in illo ipso, quo de agitur, Epiphanii loco λεπτούς argenteos esse denarios somnare licet. Quod ex nova illa doctrina, iisdemque principiis affirmare necesse est. Non enim τὰ λεπτά, vel τοὺς λεπτούς aliquando pro argenteis usurpari tantummodo suadet, quod ipsum tamen autoritate aliqua fulciendum erat, sed aereos fuisse nummos omnino negat, quod est falsissimum. Nam vel hic ipse locus Epiphanii τοὺς λεπτούς aereos esse nummos evidenter arguit. Siquidem aliud est κατὰ ἀργυρισμὸν dividi, aliud κατὰ θηναρισμὸν, et hoc posterius idem est atque adaerari, sive in aereas species distribui. Cum igitur follem dicit κατ' ἀργυρισμὸν in argenteos, κατὰ θηναρισμὸν in λεπτούς dividi, profecto, si quid sapimus, λεπτούς negat argenteos esse nummos, aereos fatetur.

Sed ut ad follem revertar, cuius partes sunt οἱ λεπτοί, ne illud quidem superior illa doctrina probat, quod magnopere videri cupit, idem esse follem ac sestertium aereum, quatenus sestertius uncialis fuit, idque Constantini et Epiphanii saeculo. Nam ratio, qua istud evinci putat, inanis est ac frivola. Heugchius, ait, quadrantem esse scribit τὸ τέταρτον τοῦ φάλλεως,

quadrans illi dicitur de duabus drachmis, octo drachmae in uncia. Sic duae drachmae quarta pars unciae, vel follis, vel sestertii. Verum quis hoc illi concedit, Hesychium de quadrante unciae loqui potius quam oboli, vel alterius? Quinetiam cum λεπτὸν esse dicatur idem atque drachma, quadrans vero λεπτὸν duo contineat, follis quadrantes duos, nonne iisdem ex principiis, atque ex eadem Hesychii autoritate, convincitur, follem octo drachmis constare, sive denariis? Non igitur iam aereus nummus erit, sed argenteus, sane vegrandis, in quo sestertii erunt 32, nedum follis idem erit ac sestertius aereus. Quod utrum per sese verum necne sit, nihil hic affirmo. Hoc pugnae, quae ad id ostendendum allata sunt, ea cassa et inania esse maxime et alia omnia, quam quorum causa producta sunt, efficere.

Concludamus igitur, follem aereum ex Epiplianii mente tenuissimum extitisse nummum, qui duos λεπτοὺς, sive minuta duo contineret, ut idem et quadrans Marci Evangelistae possit videri. λεπτοὺς porro aereolos esse, sive chalcos, cuiusmodi in obolum octo numerantur, ut propterea duo λεπτοὶ, κοδράντης et a Marco et ab Hesychio nuncupentur.

DE FOLLIS ΟΜΩΝΥΜΙΑ ET AMBIGUITATE.

Cum tam diversa sit follis significatio, ut et ἄθροισμα nummorum et argenteos et aereos nummos exprimat, fit nonnunquam, ut ea voce sic authores abutantur, ut quo de genere potissimum intelligendi sint, coniectura assequi difficile sit. Interdum vero ex rei ipsius, de qua agitur, natura, si quis paululum adhibeat iudicii, nullo negotio discernitur. Huius rei exempla non pauca suppetunt. Sed insignia maxime sunt, quae ex Theodosiano Codice adversus Iurisconsultorum principem in superioribus adduximus. In quibus cum caetera satis explicatam rationem habeant, primus ille locus de appellationibus temerariis, quibus 30 *follium multa* dicitur, ambiguus esse pot-

est. Qui tamen ex Iurisconsultorum usu et causae ipsius merito diiudicandus est. Ut vel 30 sint argentei nummi, vel totidem, uti diximus, nummorum ἀθροίσματα. Apud Alexandrinum vero Chronicon, ubi in summa annonae charitate, panis follibus vaenisse tribus dicitur, folles non aureos, qui nulli in rerum natura fuerunt, sed argenteos interpretor, hoc est senos miliarienses.

Eusebius Hist. 10, 6 Constantinum refert Caeciliano Carthaginensi Episcopo tria follium millia in Africanarum provinciarum Ecclesias eroganda misisse. Ibi τριακλίαι φόλλεις totidem sacculi sunt, nummorumque. Neque enim eruditissimo viro ad stipulator accedam, qui de folle agens, exemplum illud inter ea promiscue collocat, in quibus follis obolus, vel aereus esse dicitur, ut est apud Moschopulum ac Suidam. Tales, hoc est aerei, fuerunt illi, quorum meminit Augustinus lib. 22 de Civit. cap. 8. Quo in loco miraculum quoddam recenset, atque historiam Florentii sartoris, hominis egentissimi, qui ad 20 Martyrum memoriam orans, pecuniam ad vestes emendas ab illis postulavit: *eumque discedentem, inquit, adolescentes, qui aderant, exagitantem prosequabantur, quasi a Martyribus quinquagenos folles, unde vestimentum emeret, petivisset.* Mox ille discedens eiectum in litore piscem ingentem reperit, quem cuidam coquo trecentis follibus vendidit. Haec Augustinus. Sane folles isti non argentei sunt, ut opinor (neque enim tanti piscis unus a coquo redimeretur, nempe sexcentis milliariensibus, aut maioribus etiam argenteis, qui si didrachmi fuerint, mille ac ducentos denarios argenteos reddunt), verum aerei nummi fuisse videntur, alterius plane speciei quam Constantiani illi, quorum tria millia per universas Africae, Numidiae ac Mauritaniae Ecclesias imperator ille distribuit. Quare ambo illa exempla minime confundenda fuerunt. Quod idem et de follibus illis quadringentis aestimare licet, quos Lucilla clarissima foemina pro Maiorini ordinatione dedit, quorum in causa Donatistarum frequens occurrit mentio, ut apud Aug. lib. 3 contra Crescent. Ridicule enim folles istos eiusdem generis cum trecentis illis esse dixeris, quibus piscem sartor ille permutavit. Quare ad argenteos folles pertinere puto. Eadem in caeteris exemplis, quae passim occurrunt, adhibenda cautio est, ut pro

argumenti ratione et ex orationis ἀκολουθία divinandum sit, de quo follis genere sermo ab authoribus instituat.

κατὰ δηναρισμὸν καὶ οὐ κατ' ἀργυρισμὸν] Iam haec a nobis explicata sunt. Ostendimus δηνάριον aereolum nummum posterioribus temporibus appellatum fuisse. Unde δηναρισμὸς ἀργυρισμῷ coeptus est opponi. Sic accipiendus est haud dubie denarius apud Macrobiū 1, 7, cum de vetere figura nummis impressa ita loquitur: *Aes ita fuisse signatum hodieque intelligitur in aleae lusu, cum pueri denarios in sublime iactantes, capita aut navim, lusu teste volutatis, excolant.* Sic et apud Vopiscum in Aureliano *aeris denarii cœntum*, minuti nummi sunt, non decusses aerei. Frustra igitur Hotomanus ex iis locis concludit Denarium aereum fuisse nummum pretii ac ponderis decem assium. Nam denarii sunt illie minutissimi nummi, hoc est chalci et aereoli, vel alii paulo maiores, minoresve. Imo et pro assibus veteribus accipi videntur. Ut cum Scholia Budensis Cod. denarios drachmæ tribuunt decem. Sed et alia veterum testimonia, quibus Aretus Hotomanus contra Budaëum contendit, denarium nummum fuisse non argenteum solum, sed etiam aereum denis assibus aestimatum, nihil prorsus efficiunt. Hoc enim persuadent, unum denarium, qui argenteus nummus esset, denis assibus valuisse. Ita Varro l. 4 de L. L. *Quod primum est, inquit, ab decem assibus, decussis; secundum ab duobus, decussis.* Tum Festus his verbis, *Grave aes dictum a pondere, quia deni asses sim-*
 452 *guli pondo librae efficiebant denarium, ab hoc ipso dictum denarium.* Quis ex hoc loco merito colligat, denarium, sive decussem aereum fuisse? Non magis opinor quam ex altero Plutarchi, quem ex Camillo citat: *Διστάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύριον καὶ τὸ δεκάχυλκον οὕτως ἐκαλεῖτο δηνάριον.* Aut ille Vitruvii 3, 1: *Nostri primo decem fecerunt antiquum numerum et in denario denos aereos asses constituerunt et eorum compositio numeri hodiernum diem Denarii nomen retinet.* Cum, primo, dixit Vitruvius, Hotomanus ostendi putat, ante argenteum signatum, aereum fuisse denarium. Verum illud solum Vitruvius indicat, denarium argenteum principio denis assibus aestimatum; postea vero sedecim, ut ex Plinio, Tacito, aliisque notissimum est. Nullus igitur, quod quidem ex allatis

ab Hottomano testimonio constat, denarius, sive decussis aereus fuit, uti nec centussis, quandiu quidem librales asses extiterunt. Neque enim tam graves nummi aerei cui videntur. Sed decussis aereus ἄθροισμα fuit assium aereorum decem, centussis, centum. Denarius vero, argenteus nummus decem assium aereorum olim pretio, non pondere, taxatus.

μάρις μέτρον ἐστὶ] Meminit huius mensurae Aristoteles lib. 8 de Hist. Anim. c. 9 ἐστὶ δὲ ὁ μᾶρις ἕξ κοτύλαι. Cotylae sive heminae in sextario duae sunt. Igitur Maris, vel Mares sextarios duos capit. Porro hydria idem atque urna videtur. Quae congios quatuor continet. Congius sextarios sex. Mares ergo Ponticus Macedonico et Aristoteleo multo maior est. Nam hydrias Ponticus duas complectitur, hydria decem sextarios. At Polyaeus l. 4. Marin habere scribit congios decem Atticos, adeoque sextarios sexaginta. Vides quam varium et incertum sit mensurarum istiusmodi negotium.

ὥστε εἶναι τὸν κύπρον] Imo ὥστε εἶναι τὸν μᾶριν. Nam id ratiocinatio postulat. Si Mares hydrias capit duas, hydria sextarios decem, necessario Marēs sextarios decem continet.

Κύπρος παρὰ τοῖς αὐτοῖς Ποντικοῖς] Κύπρον et ἡμικύπρον mentio est apud Pollucem 4, 24. Hesychius Κύπρος μέτρον σιτήριον, ἢ κεφάλαιον ἀριθμοῦ. Aeram ergo significat praeterea. Sed Epiphaniani calculi perversa subductio est. Scribit enim Cyprum Ponticum ex modis duobus confici, quod ipsum choenicibus quinque circumscribitur. Ambosne modios, an singulos Ponticos totidem constare choenicibus statuatur, non satis declarat. Sed utcumque censeatur, ratio minime cohaeret. Sunt modii duo quinquorum choenicum. Cum igitur choenix apud Ponticos sextarios capiat quinque, erunt in Cypro sextarii quinque et viginti, non viginti. Quare, uti numerus constat, choenix sextariorum quatuor constituendus erat, quot etiam Fannius assignat. Etsi diversa de choenicis modo scriptores alii sentiant. Lego itaque χοῖνιξ παρ' αὐτοῖς ξεστῶν ἐστὶ τεσσάρων.

Κόλλαθὸν ἐστὶ παρὰ τοῖς Σύροις] Satum aridorum mensuram esse consentiunt omnes. Quare notandus hic locus, qui ὑγρὸν etiam satum commemorat.

Κογγύριον δὲ μέτρον] Hebraeos intelligit recentio
Nam in puro Hebraismo vox est inaudita. Cuius origo Gr
maticis haud ignota. Hanc a *congerendo*, nisi fallor, Epi
nius deducit. Quod aliud agenti, uti fit, excidit.



ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

**ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΒ ΛΙΘΩΝ ΤΩΝ ΟΝΤΩΝ
ΕΝ ΤΟΙΣ ΣΤΟΛΙΣΜΟΙΣ ΤΟΥ
ΑΑΡΩΝ.**



[Faint, illegible text]

[Faint, illegible text] 31

[Faint, illegible text]

[Faint, illegible text]

LIBRI DE XII GEMMIS

VERSIO ANTIQUA.

BENEDICTO XIV PONTIFICI MAXIMO
PRINCIPI AUGUSTO
PETRUS FRANCISCUS FOGGINUS D. D. D.

Quod felix, faustum fortunatumque sit, en iterum ad tuos pedes provolvor, beatissime Pater, libellum meum numini maiestatique tuae dedicaturus. Continet hic haud inelegans S. Epiphanius, Salaminis in Cypro episcopi, *De Gemmis duodecim Rationalis Aaronici* opusculum, quod non solum mea opera nunc primum editur, sed etiam meis animadversionibus varioque commentario illustratur. Porro etsi verebar ne temere fieri videretur ad te cum hoc munusculo accedere, tamen clementia illa tua, qua *Exercitationes de Romano D. Petri itinere et episcopatu* excepisti, tuaque illa plane singularis humanitas, qua

Meas esse aliquid putare nugae

minime es dedignatus, timentem me erexit, nec passa est ut hanc venerationis et observantiae meae significationem tibi dare praetermitterem. Praeterea ex eo etiam animosior ad te venio, quod existimem, libellum tibi me sistere, licet ex iis quae a me scripta habet, fortassis nulla ratione commendandum, haud certe indignum te, quod sanctissimi aequae ac doctissimi Ecclesiae Patris opus exhibeat, et illud a veteribus scriptoribus, praecipue vero Hieronymo non vulgari commendatione celebratum. Quid autem quod ex Vaticana bibliotheca erutum est? Demum

cum anecdotorum syllogen in lucem emittere constituerim, variosque in libros variis principibus viris dedicandos distribuere, illud, quod primum tenere locum volui, cuinam potius consecrarem, quam tibi mortalium omnium dignitate maximo et auctoritate? Itaque, cum haec ita sint, tali dedicatione, satis probato officio me fungi arbitror, et illud te in bonam partem accepturum fore, et aequis oculis visurum non diffido. Sic sospitator Deus plus plusque te sospitet: sic difficillimis hisce temporibus augustior semper videare: sic

Serus in coelum redeas, diuque
Laetus intersis populo Quirini,

ut hic et tota Christiana respublica, te, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate percipienda plurimum semper studii fuit et temporis, auspice, duce et principe, experiat et sentiat diu, iure et vere summum illum philosophum Platonem pronuntiasse, tum denique fore beatas respublicas, si aut docti ac sapientes homines eas regere coepissent, aut ii qui regerent, omne suum studium in doctrina ac sapientia collocassent. Haec ego, ut tibi benemerenti accidant, rite adprecor et libens.

P R A E F A T I O.

§. I.

S. Hieronymum testem nobis esse, quod S. Epiphanius librum scripsit De gemmis XII Rationalis summi sacerdotis Hebraeorum.

Fogg.

IX Sanctum Epiphanium, Constantiae, seu Salaminis in Cypro episcopum, virum omnium virtutum genere, et multiplici doctrina clarissimum, aerae Christianae saeculo quarto magnum Ecclesiae Graecae praesidium et decus, librum quemdam scripsisse *De gemmis XII Rationalis summi sacerdotis Hebraeorum* testis est nobis vir summa auctoritate, et religione, et fide, S. Hieronymus, qui in *Epistola ad Fabiolam*, a qua, ut *de Aaron sacerdotio et vestimentis scriberet*, rogabatur, postquam non-

nulla de Rationali commentatus fuerat, subdit: *Sufficiat quod et sanctus papa Epiphanius egregium super hoc volumen edidit, quod si legere volueris, plenissimam scientiam consequere.*

Neque vero solum in hoc loco, sed ahibi quoque huiusce libri ab Epiphanio scripti testimonium dat S. Hieronymus. Libro XV *Comment. in cap. LIV Isaiæ* ait: *De natura autem duodecim lapidum atque gemmarum non est huius temporis dicere, cum et Graecorum plurimi scripserint et Latinorum, e quibus duos tantummodo nominabo, virum sanctæ et venerabilis memoriae episcopum Epiphanium, qui insigne nobis ingenii et eruditionis suæ reliquit volumen, quod inscripsit Περὶ λίθων, et Plinium etc.* Demum lib. IX *Commentariorum in cap. XXVIII Ezechielis* illud etiam memorat, nempe librum ab ipso Epiphanio se accepisse dono: *Super quibus (de gemmis Rationalis loquitur) et vir sanctus, Epiphanius episcopus, proprium volumen mihi præsens tradidit.*

§. II.

Libri De XII gemmis ab Epiphanio scripti exstare fragmenta apud Facundum Hermianensem et Anastasium Sinaitam.

Porro nec desunt alii scriptores antiqui, qui libro Epiphanii *Περὶ λίθων* usi fuerint, et eos recensere æquum bonumque esse nullus dubito, non tantum, ut libri illius pretium magis magisque appareat, sed etiam ut tempora, quibus ille præliteratorum hominum manibus fuit, innotescant.

Itaque Facundus Hermianensis in Africa episcopus capite 2 libri IV, ex duodecim illis, quos medio circiter sexto Ecclesiæ sæculo *Pro defensione trium capitulorum concilii Calchedonensis ad Iustinianum imperatorem* obtulit, et nos typis editos habemus cura et studio Sirmondi; epistolam Latine vertit, ac refert, qua liber hic Diodoro episcopo ab Epiphanio dedicatur, utpote qui eodem Diodoro volente conceptus et exaratus.

Facundo ferme æqualis fuit Anastasius ille Sinaita, qui Antiochenam cathedram est adeptus an. Chr. 561, et hic quoque Quaest. 40, ubi de vestibus sacerdotis summi Hebræorum sermonem habet, omnia illa, quæ Epiphanius in libro *De gemmis* narrat, in epitomen contrahit sub hoc titulo: *Τῶν ἁγίων*

xi' *Ἐπιφανίου περὶ τῶν ἐν τῷ λογίῳ τοῦ ἱερέως ἐμπεπηγμένων ἰβ' λίθων*. S. Epiphanius de duodecim gemmis in *Rationali sacerdotis infans*. Et iterum Quaest. 45, de Samaritanis loquens ex eodem libro plura describit: hic tamen eum laudat sub hoc alio titulo: *Ἐπιφανίου ἐκ τοῦ πρὸς Διόδωρον*. Epiphanius ad *Diodorum*.

§. III.

Andream et Aretham Caesareenses archiepiscopos Epiphanius libro De XII gemmis esse usos in suis ad Apocalypsin Commentariis.

Praeterea Epiphanium *De gemmis* bis laudatum offendi commentarios illos in *Apocalypsin* legens, qui licet, Lambecio teste lib. IV *Commentariorum Bibl. Caesareae Vindobonensis* etc., adtribuantur Origeni in cod. 173, et cod. 174 cuidam Methodio monacho, nec desit quidam etiam codex a Montfauconio memoratus *Diar. Ital.* pag. 221, eos tribuens Andreae Cretensi, tamen, ut recte monet Oudinus in *Commentario de scriptoribus et scriptis ecclesiasticis* etc., tom. II, pag. 94, Andreae Caesareensi in Cappadocia archiepiscopo, sub cuius nomine editi primum sunt a Peltano, maior et melior codicum pars adiudicat; et eos inter (ne aliorum studio iam notos factos commemorem) qui sub manu mihi est, codex in papyro nitide scriptus, manuscriptorum bibliothecae Corsinianaee 828. Incipit hic: *Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας ἐρμηνεία εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου*. Sancti Patris nostri Andreae archiepiscopi Caesareae Cappadociae Commentarius in Apocalypsin sancti apostoli et evangelistae Iohannis Theologi. Incerta est Andreae Caesareensis aetas; multo tamen probabiliter ex coniecturis, quas Oudinus congessit, consuaderi arbitror nono saeculo scripsisse. Locus autem, in quo Epiphanius librum *De gemmis* laudat, est cap. 10, ubi de lapide Sardio loquens ait: *Λέγει γὰρ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος τοῦτον τὸν λίθον λατρεύειν οὐδέμητά τε καὶ τὰς ἀπὸ σιδήρου πλη-*
 xii γὰς ἐπιχρῶμενον. Sane, ut magnus Epiphanius dicit, non modo tumoribus, si commode adhibeatur, medetur, verum etiam

ferro illatis vulneribus. Et cap. 67, postquam duodecim lapides, quos S. Ioannes nominat, Apoc. cap. XXI, secundum varium eorumdem colorem aut vim singulis apostolis accommodaverit, subdit: *Ταῦτα δὲ ἐκ τῶν τῷ ἁγίῳ Ἐπιφανίῳ περὶ λίθων εἰρημένων, καὶ ἑτέρως (ὑπ' αὐτοῦ) τοῖς φυλάρχοις τοῦ Ἰσραὴλ προσηρημοσμένων* etc.: *Haec autem ex iis in medium attulimus, quae S. Epiphanius de lapidibus istis disseruit, tribuimusque Israelis principibus accommodavit* etc.

Porro, quae primum ex cap. 10 *Commentariorum* Andreae retulimus, alius quoque Caesarensis archiepiscopus decimo Ecclesiae saeculo ineunte clarus Arethas nomine, repetit cap. item 10 *Commentariorum* in eundem S. Ioannis librum Apocalypseos, quos nimirum ita concinnavit, ut non solum sententias, sed ipsa etiam verba saepe saepius transcribat ex illis Andreae, quibus, cum eos auctor imperfectos reliquisset, ultimam etiam manum iam imposuerat, si fides habenda est calligrapho interpretationis Armenae *Commentariorum* Andreae, quae ms. exstat in bibl. Regia, ut comperi ex eius mss. codicum catalogo tom. I. p. 77. Etiam cap. 77 utitur quidem Arethas iis, quae Andreas ex Epiphanius eruditione acceperat, sed non ut ille in eo quoque capite eum nominat.

Atque hoc loco non incommodum videtur, non praeterire, quam habemus *Commentariorum* Andreae versionem Latinam a Peltano lactam cap. 10, sardio virtutes dare, quas, Graeco textu non invito, multo satius iaspidi tribuisset. Apocalypseos cap. IV. vers. 3, iaspidi et sardio Deus comparatur: *Qui sedebat similis erat aspectui lapidis iaspidis et sardinis.* Andreas optime adnotat: *Τῆς μὲν ἰάσπιδος σημαινούσης, ὡς χλοερῆς (οὔσης) ὁμοῦ τὸ ἀειθαλὲς καὶ φερέσβιον καὶ τροφῆς χορηγὸν τῆς θείας φύσεως, διὰ τὸ πᾶν σπέρμα χλοηφορεῖν. πρὸς τοῦτω δὲ, καὶ τὸ φοβερὸν τοῖς ὑπεναντίοις. φασὶ γὰρ τὴν ἰῦσιν φοβερὰν εἶναι θηρίοις καὶ φάσμασι. μετὰ τοῦτο δὲ, καὶ τῶν ἐπιδεχομένων τὴν ψυχικὴν ἰῦσιν, τὸ θεραπευτικόν. λέγει γὰρ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος τοῦτον τὸν λίθον ἰατρῆειν οἰδημάτων τε καὶ τὰς ἀπὸ σιδήρου πλῆγὰς, ἐπιχοριόμενον.* XIII nempe, ut Peltanus vertit: *Iaspidi quidem, quod is viridis existat, suaeque viriditate divinae naturae symbolum prae se ferat. Haec namque semper floret, et viret, vitamque et escam*

viventibus omnibus praestat. Sed et omne quoque terrae semen viridem herbam fundere solet. Assimilatur ad haec sardio, ob terrorem, quem hostibus incutere natus est. Aiunt namque sardium feris spectrisque terribilem videri; vi praeterea, quam natura insitam habet, aegra corpora sanare solitum. Sane, ut magno Epiphanio placet, non modo tumoribus, si commode adhibeatur, medetur, verum etiam ferro illatis vulneribus. Itaque audacter nimis dictum puto a Peltano: assimilatur ad haec sardio, etc., cum in Graeco vox sardio non sit; et contra Graeci textus fidem sunt illa: aiunt namque sardium etc. Graecus enim textus habet: *φασὶ γὰρ τὴν ἰασπιν*. De sardio tum primum loqui Andreas videtur, cum ait: *μετὰ τοῦτο δὲ* etc. Et si quis velit post haec deesse aliquid, non pugno. Emendationis autem ratio ex Epiphanio, quem Andreas eo loci sequitur, praecipue constat. Hic neutiquam de sardio, cui solum sanandi et fugandi mala virtutem tribuit, sed de iaspide praedicat feris spectrisque terribilem videri scribens: *Hunc, ut aiunt, qui fabulosa referunt, bestiae in agro metuunt, aliaque portenta*. Quocirca Andreae mens, quod spectat ad comparisonem, qua utitur apostolus Ioannes, ea esse videtur: iaspidem tum naturae, tum potentiae et iustitiae, sardium vero misericordiae Dei esse symbolum, qui semper idem est, qui fortiter suaviterque omnia disponit, et iram sicut misericordiam effundit.

Porro quod de *Commentariis* Andreae diximus, pro emendatione etiam *Commentariorum* Arethae facere volumus, ita ut animadvertamus, aut eorum Graecum textum cum Latina versione esse reformandum, aut Aretham, quae Epiphanius distinguit, Epiphanium dum laudat, turpiter confudisse.

§. IV.

- xiv *Procopium Gazaeum ex libro Epiphanii De XII gemmis, quae de montibus Garizim et Gebal memorat descripsisse: Theophanem autem Cerameum, quae narrat de Samaritanis.*

Sed ut illuc, unde haud temere discessimus, revertamur: igitur Hieronymus, Facundus Hermianensis, Anastasius Sinaita, Andreas et Arethas Caesareenses archiepiscopi, ii omnes sunt,

ianem Cerameum Tauromini archiepiscopum.

Procopius, Gazaicus gente, arte vero sophista, Iustino imperante claruit an. Ch. circiter 520, et cetera inter scripta exstat adhuc luculentissimus in *Octateuchum* Comius ex orthodoxorum Patrum scriptis singulari delectu abserptus, summaque contextus industria, qui laudatur a in *Bibl. cod. 206*, et prodiit iam Latinus Tiguri an. 1555. traecis Latinisque, ut vocant, Catenis adnumerari hic certe commentariis nempe illis in sacras Litteras ex scriptis auctorum collectis: et quamvis tales commentarii auctoritati auctoris sui nomen adscribere soleant, quod in *ms. Procopii* minime apparet, ingenuus tamen Procopius ex libris veterum eum collegisse; et nomina auctorum re ob illud fortasse praeteriit, quod eorum auctoritatibus tur, ut modo brevius sententiam comprehendere, modo ho deductas res eis interserere, religioni sibi nequaquam quomodo quidem animadvertere est pag. 439, ubi *Deumium* illustrans ad v. 29 cap. XII, apposite in multis epim, in multis etiam integrum describit quidquid Epiphani hoc libro disputat de situ montium Garizim et Gebal: men desumptum interserens numerum sacerdotum abscon- n idola, quos *septuaginta* fuisse refert; et ubi Epiphani, Garizim habuisse gradus *plurimos, et ut aiunt quidam, quingentos et supra*, iste hos gradus fuisse scribit *mille tos et unum*. Praeterea docet Somoron fuisse antiquum montis illius, ad cuius radices Sichem erat; sed fortasse o Epiphanio id colligi putavit; quod autem scribit de in-) a Galgal ad Iericho in libro, quem edimus, certe non t, sed in illo codice, quo unico uti debuimus, librarii dia praetermissum esse videtur. Exstant autem in hoc ii *Commentario* et quaedam alia, quae ex Epiphanii libro *mnis* accepta si quis coniectet, adversari nolo, nempe *uae* afferuntur a Procopio *ad Exodum* pag. 302, et ex- : quid mystice Rationale Aaronicum significaret. Epiphanii

ingenium ea quidem minime dedecent, et in eo libro Epiphanium persecutum esse mysticam Rationalis et pretiosorum eius lapidum significationem indubium est, cum ipse in epistola libro praefixa hoc quoque in eo sibi proponat pertractandum. Certiores rei ipse liber nos facere posset, sed mancum invenimus. Si quando inveniatur integer, fortassis et quae Hieronymus de mysteriis Rationalis scripsit, mutuasse illinc intelligitur. Praetereo e diversis locis collectas Hieronymi sententias in hanc rem, quod iam collegerit Lipomannus in sua *Catena ad Exodum* pag. 287. Sed haec omittamus.

Venio nunc ad Theophanem Cerameum Taurominii archiepiscopum, et Rogerio II Siciliam obtinente illustrem, ut probat Oudinus in *Comment.* etc., tom. II col. 1185. Scripsit hic Homilias plures, quas Graece et Latine edidit Parisiis an. 1644 Franciscus Scorsus S. I., et has inter trigesima ea est, in qua, ubi de Samaritanis agitur, ex Epiphanii libro *De gemmis* multa esse compilata videntur. Certe cum iis, quae ille narrat, omnino concordant quae narrat Theophanes, si excipias, quod hic oratorum more verbosior rem exprimit ornatiorique oratione.

Iam vero dummodo haec, quae de Theophane dixi, vana non sim auguratus coniectura, Theophanes igitur recentior est auctor, quem Epiphanii libro *De gemmis* usum esse novi. Puto autem iam tum rarum fuisse factum, quum ne Photius quidem eius meminerit, et iamdiu quidem ita erat ignotus, ut doctissimi critici lugerent ut perditum, fere ac librum illum, quem de eadem re scripsit Septimius Tertullianus secundum indicem operum eius, ubi eum adnotatum invenisse se tradit Hieronymus in *Epistola ad Fabiolam* superius quoque laud., quae in ed. Veron. etc. est 64.

§. V.

De Epitome libri S. Epiphanii De XII gemmis a Gesnero edita, et de alia ab Anastasio Sinaita exarata.

Edidit sane Conradus Gesnerus in collectione librorum *De omni rerum fossilium genere agentium*, Tiguri anno 1585, opusculum quoddam *De gemmis XII Rationalis*, et Epiphanium adtribuit. Sed licet illud et postea pluries sub eodem nomine

typis recusum fuerit, haud tamen aliud revera erat quam Epitome libri de eo argumento ab Epiphania conscripti, etsi aliquanto prolixior Epitome alia, quam cum interpretatione Turriani accepit a Schotto, ediditque in sua operum S. Epiphaniae editione Petavio tom. II pag. 233, et deinde deprehendit meram esse Anastasii Sinaitae Epitomen, quae extra corpus operis Anastasii, et in nonnullis Vaticanis codicibus descripta legitur, fortassis quod cum perrarus ipse Epiphaniae liber factus esset, illa eius Epitome in pretio maxime haberetur; nisi quis malit, immo vero Epitomen Anastasii, aut illam aliam a Gesnero editam, cuius auctorem ignoramus, libro Epiphaniae attulisse perniciem, ^{xvii} quemadmodum solent primigeniis libris adferre huius generis scripta.

Quamobrem Ioannes Albertus Fabricius, licet nemini in librorum cognitione secundus, lib. V *Bibl. Graecae* cap. 11 §. 4 n. 7, iniuria quidem pronunciat, *Caveum praeter rem librum de lapidibus inter inedita Epiphaniae retulisse*, et ipse quidem potius reprehendendus est, qui Epitomen pro libro ipso Epiphaniae minus cautus accipiens, illum fuisse editum asserit a Petavio tom. II *Op. S. Epiphaniae*, et a Matthia Hillero in libro *De XII gemmis in pectorali summi pontificis*, nec non in *Synonymatis eius Hermeneuticis*. Praeterea vero male etiam docet, Gesnerum edidisse Epitomen ab Anastasio Sinaita confectam, et a Petavio quoque editam tom. II pag. 233, cum Gesnerus illam aliam ediderit, quae apud Petavium exstat pag. 225. Demum illud quoque adicit Fabricius, eos falli, qui librum *De gemmis Epiphaniae* abiudicant, et recte quidem de hoc censet, si qui forte sint, qui Epiphanium in hanc rem scripsisse aliquid negant, sed qui Epiphaniae, quod ipse Epiphaniae esse sibi consuevit, abiudicant, minime quidem falluntur.

Opusculum *De gemmis* a Gesnero aliisque editum iamdiu profecto brevitate sua aliud se esse prodiderat, se librum illum, quem Hieronymus *insigne volumen* dixit, et aptissimum, unde *plenissimam de Rationali Aaronico scientiam consequi* Fabiola potuisset. Quid quod neutiquam ab epistola incipit, unde primigenium Epiphaniae scriptum initium sumpsisse testis erat *Fasciculus Hermianensis*?

Sed haec sunt quidem talia, ut nullus emunctae naris homo,

ad rem propius accedens, dubitare debuerit, iure et merito ab Epiphanio abiudicandum esse, quod sub eius nomine circumferbatur opusculum *De gemmis* a Gesnero vulgatum; crassiores tamen litterati rei certiores fieri luculentius non poterant, quam si ob eorum oculos poneretur primigenius ipse S. Epiphanii liber, ubi eum, ut modo factum est, reperire contigisset.

§. VI.

XVIII *De codicibus mss. unde eruta est Latina versio libri S. Epiphanii De gemmis; et quid praestitum sit in eius editione.*

Locus, ubi illum offendi primo, chartaceus codex est in fol. ex mss. codicibus bibliothecae Corsiniorum 817, quem non aetate quidem, quae vix centum annos superare mihi videbatur, sed rebus, quas primo statim intuitu continere intellexi, considerandum ratus, diligenter evolvi, nec vanus sensi integrum antiquissimi alicuius codicis exemplum esse: ea enim opinione bibliothecam Vaticanam consulens, ditissimum veterum mss. thesaurum, codicem vere pretiosum, unde Corsinianus aliique huiusmodi similes in eadem Vaticana bibliotheca a me visi, exorti sunt, adservatum inveni.

Est hic in charta pergamentina in fol., et notatur numero 4961. Praeter illud autem, quod edimus, opusculum, multas Romanorum pontificum et imperatorum epistolas continet, quarum seriem diligentius evolvisse minime piget; deprehendi enim mea cum voluptate, bono autem non meo solum, ut puto, sed communi omnium, eum esse codicem Vaticanum, ex quo Baronius pulcherrima Christianae antiquitatis monumenta ad tertii et quarti saeculi Ecclesiae historiam illustrandam in suos *Annales* derivavit, eum saepe Vaticanum codicem appellans, interdum vero *perretustum codicem Vaticanum, in quo scriptae sunt epistolae complurium Romanorum Pontificum*, ut ad an. Ch. 368 §. 2. et modo *codicem illum, ubi descriptae habentur plures Pontificum Romanorum epistolae*, ut ad an. 381 §. 1 et 385 §. 5. Quod autem exhibet primum, libellus est schismaticorum Marcellini atque Faustini, quem hinc sane descriptum vulgasse videtur Simonius, et hic certum est quidem vidisse Baronium, qui ad an. 365 §. 19, ait: *Id quidem ex ipso schismaticorum libello Mar-*

cellini atque Faustini colligitur, quem antiquitus scriptum Vaticanana bibliotheca nobis exhibuit.

Erat olim iste codex celeberrimi Card. Guillelmi Sireleti, secundum quod nota quaedam admonet, quae in prima pagina occurrit: *Emptum ex libris Cardinalis Sireleti*. In ultima autem pagina adnotatum est, eum fuisse iam monasterii Sanctae Crucis Avellanae, et acquisivisse Damianum: sub altera enim huiusce paginae, ut aiunt, columna legitur: *Liber est monasterii S. Crucis Fontis Avellanae Eugubinae dioecesis*; sub altera: *Hunc librum acquisivit Don Damianus S.*

Porro haec ultima nota antiquissimis litteris exarata, codici ex iis, quae continet, longe pretiosissimo, plurimum sane auget et pretium et decus, cum certae antiquitatis eum faciat; nam, etsi plus quam septingentorum annorum aetatem statim redolet, tamen tali nota rem ita esse certo iudicio cognoscimus. Equeniam, statim ac talem codicem monasterio S. Crucis Avellanae acquisitum a Damiano fuisse intellexerit, Petrus ille Damianus non subit sanctitatem vitae, magistratibus et scriptis celeberrimus, qui monasticam vitam in illo monasterio inivit, et medium circiter saeculum Ecclesiae undecimum illi praefuit?

Verum quae quidem mala obvenerunt alite illa sunt, non integrum Epiphaniæ librum, sed eius partem, praeterea non Graecum contextum, sed Latinam versionem tantummodo in Vat. codice exhiberi, et hanc saepe minus felicem, ita ut barbariem suam non solum in vocabulis prædat, sed interdum etiam contra leges Latinae grammaticae peccare videatur. Sed hoc cum non raro scriptoris potius vitio, quam interpretis existimaverim factum, crassiores quosdam solecismos typis committere minime passus sum, et quod ad orthographiam spectat, quae magis communis apud doctos homines nunc est, passim adhibui, illam codicis servans nonnullis solum in locis, ubi visa est mihi philologorum animadversione non indigna. Porro loca corrupta, quae restituere difficile non fuit, restitui quidem, sed ea, quae non sine aliquo additamento restitui posse arbitraber, et quae aut non erat, aut non subit restituendi modus, in mendo cubare reliqui, interdum ea esse corrupta in Notis moneo, interdum tamen ne hoc quidem praestans, utpote illius

minus sollicitus, quod tale noveram, ut aequus lector nec velit, nec nolit.

Quod spectat ad contextum Graecum, de eo inquirere non omisi, adhuc tamen factum est frustra. Cum apud Montfauconium *Diar. Ital.* p. 215, ubi bibliothecam monachorum S. Basilii Romae, festivissima mss. Graecorum codicum copia Petri Mennitii studio locupletatam describit, legissem: *Epiphania ad Diodorum epistola*: in magnam spem reperiendi illum veneram, sed inanis spes ista fuit, quod revera nulla reperire sit eos inter codices *Epistola Epiphania ad Diodorum*, sed solum cod. 20 et 99 Epistolam exhibent illam *ad Diodorum Tarsi*, quae disserit de matrimonio cum sorore uxoris mortuae, et in novissima editione operum S. Basilii, qui eius est auctor, reperitur tom. III p. 249. Interea tamen admonere non praeteribo, quod si quis unquam ad novam operum Epiphania editionem Graecam et Latinam adornandam animum manusque admoverit, quod futurum non dubito, cum Petavii illam negligentius esse factam neminem lateat, ubi integer libri *De gemmis* contextus Graecus neque dum inventus sit, ad Latinam eius versionem, quam edimus, Graeca verba non raro apponere poterit, si utramque Epitomen consulat, et sacras Litteras a LXX in Graecum versas, demum Graecos illos scriptores, quos eo libro usos esse dixi.

§. VII.

De pretio et usu Fragmenti libri De gemmis Epiphania, quod exhibet codex Vaticanus.

At vero, quod certe incommodum accessit maximum, illud est, in Vaticano codice Epiphania librum exhiberi mutilum. Quid tamen facerem? Edidi qualem inveni, et neminem sane fore puto, qui velit idcirco anecdoton despectui habendum me edidisse. Quod prolixioris operis fragmentum edam, non integrum opus, caussa neutiquam talis est, ut quispiam merito me et hunc libellum meum calumniari possit et damnare. Nam praeterquam quod huius fragmenti auctoritate certiores facti sumus, nequam Epiphania esse opus, qui sub eius nomine editus fuit a Gesnero aliisque *De XII Gemmis Rationalis Aaronis* liber,

quod quidem unam me facile tuetur, et curam meam, qualicunque illa fuerit, commendat: enimvero SS. PP. scripta ea sunt, ut non solum quodcunque illorum insigne fragmentum, quale est a me editum, sed quaecunque, et operam nostram et publicam lucem mereatur.

Quod si gravissimi homines dignam se operam existimarunt veterum poetarum ceterorumque profanorum scriptorum fragmenta colligere et vulgare, quis est non infirmo, ne dicam optimo et splendidissimo ingenio praeditus, qui non praeclare magis commendandum arbitretur studere, ne lateant reliquiae quaecunque earum rerum, quas SS. Patres ut monumentis mandarent litteris consignarunt: praecipue vero si de illis loquimur Patribus, qui ampliori eruditionis et doctrinae laude celebrantur, qualis certe est Epiphanius?

Quid? Nonne ille ipse *De XII gemmis* liber praecipuo honore habendus erit, qui *egregium et insigne ingenii et eruditionis Epiphanii volumen* dici meruit? Quid? Nonne in hoc etiam istius libri fragmento plura sunt satis diligenter atque subtiliter pertractata; et aliquid etiam a nemine fortassis alio acceptum hactenus, quale esse videtur illud de nomine, quo Samaritanae litterae, et Hebraeorum appellabantur?

Demum multos olim *De gemmis* scripsisse scimus, quorum longa apud Hillerum exstat series, sed iam ferre omnes tulit *xxii* aetas, quocirca eo quoque magis plurimi hic aestimandus est S. Epiphanii Commentarius, ubi de duodecim pretiosioribus gemmis copiose disseritur. Nec volo indictum sanctissimum virum non solum eruditionem suam in hoc opere luculenter ostendere, sed prudentiam quoque; cum enim miras singulis gemmis adsertas virtutes referat, ingenuus fabulosas passim vocat, ita ut liceat hinc haud levi coniectura augurari, quae alias minus vera profert ex libris hausisse apocryphis, quibus cum pietatem favore viderentur, multa adhuc erat auctoritas, nec facile aut tutum erat adversari, eorum mala fide neque dum satis comperta atque probata. Imposuerunt libri isti aliis quoque multis doctissimis viris primaevae Ecclesiae; mendacium enim bene conceptum calideque vulgatum sagaciores etiam homines interdum fallit, neque principio, sed procedente tempore, quale est, solet tuto cognosci. Accedit, quod cum libris illis vulgo ab haereticis

haberetur fides, fortassis et illis quoque proficiendum esse in disputationibus contra haereticos credebatur. Haec autem ad-moneo non inconsulto. Non deerunt in auctorum errores in-quirentes homines, non ut caveant, sed ut vituperent, homines vaniloqui et maledicendo famam et gratiam otiosorum aucupantes, qui librum hunc, Epiphaniî nomine audito, contemnant; verum, si recte existimemus, peccavit sane non semel in chro-nologicis Epiphanius, et interdum minus certis narrationibus ni-mis fudit, tamen haec, a quibus fere nemo experts omnino fuit ex iis praesertim, qui multa scripserunt, eius existimationis et auctoritatis quidquam detrahare minime valent, et fateamur ni-hilosecius oportet, eius scripta veterum monumentorum Eccle-siae sodinam esse, ut ita loquar, locupletissimam, et plane di-gnam, ut eorum auctor *apud Graecos inter magnos* haberetur, ut quidem habebatur, referente Augustino in libro *De haeresi-bus ad Quodvultdeum* haer. 57, et quorum pigere minime de-
 XXIII buerit virum Hebraicis, Syriacis, Graecis, Latinis Aegyptiisque litteris eruditum, qualis erat Epiphanius, idcirco *περιτύλιωτος* ab Hieronymo praeclare dictus in *Apol. 1 adv. Rufinum*.

§. VIII.

De notis adiectis ad librum Epiphaniî De gemmis.

Est autem nunc a loco minime alienum et de meis animad-
 versionibus in librum Epiphaniî pauca dicere. Eas igitur adpo-
 sui, quas aut necessarias, aut multum utiles ad sententiam in-
 telligendam ratus sum, aut saltem futuras non ingratas, vel quod
 in eis antiquum aliquem, aut recentem scriptorem emendarem,
 vel quod aliquid rari eis interserere contigerit aut a nemine
 alio, quod scirem, satis luculenter pertractatum. Caeterum multo
 quidem plures afferre potuissem, si de coloribus, speciebus,
 veris fictisque virtutibus cuiuscumque lapidis et de aliis huius
 generis rebus disserere voluissem, sed abstinui consulto, ne su-
 pervacaneam rem fecisse, et ne hypocrisim quamdam scientiae,
 cum tamen omnis ostentationis suspicio ingenio cuique homini
 vitanda sit, affectasse viderer: scilicet Epitomen libri huius Epi-
 phaniî doctissimi iam viri illustrarunt, Conradus Gesnerus co-
 rollario post eam addita, et Matthaeus Hillerus perpetuis notis

exornans, eaque omnia, quae Salmasius in *Exercitationibus Pliniana* de illa annotat, suis locis adponens; de gemmis autem Rationale Aaronis exornantibus sacrarum Litterarum interpretes, et de Hebraicis antiquitatibus tractantes scriptores agunt omnes, et Braunius de singulis singulari capite ita subtiliter et copiose disseruit lib. II eruditissimi operis, quod *De vestitu sacerdotum Hebraeorum* scripsit, ut nihil desiderandum sit expositius.

At enim, ieiune tamen et nimis exiliter dictum est in notis de Diodoro illo, cui librum *De gemmis* Epiphanius dicavit. ^{xvii} Nempe hic fore futurum, ut de eo commodius et paulo liberius ageremus, arbitramur; neque enim levis, aut illepidae disputationis argumentum esse videtur.

§. IX.

Cuinam Diodoro episcopo librum suum De gemmis Epiphanius dedicaverit.

Auctor nobis est Facundus Hermianensis Diodorum illum non esse alium quam celeberrimum episcopum Tarsi, cuius auditor Theodorus Mopsuestenus fuit, et S. Ioannes Chrysostomus; titulus autem Epitomes a Gesnero editae Diodorum episcopum Tyri eum vocat: *Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου πρὸς Διόδωρον ἐπίσκοπον Τύρου περὶ τῶν δωδέκα λίθων* etc. Neque vero addubitare licet ne aut codicis Gesneriani scriptor, aut Gesnerus ipse *Τύρου* pro *Ταρσοῦ* acceperint scriptionis similitudine decepti. Multi sunt in Vaticana bibl. mss. codices, qui varias libri Epiphanii *De gemmis* Epitomas continent, sed solum duo in titulo Diodorum nominant, nempe codex 71 inter eos qui Christinae Suecorum reginae erant, pag. 82, et codex 39 inter eos, qui erant Pii II, pag. 227, et uterque habet *Τίτρον*. In *Catalogo* etiam mss. codicum bibl. Regiae tom. II pag. 402 inter caetera, quae indicantur esse in cod. 1782 memoratur: *Epiphanius episcopus Cypri ad Diodorum Tyri episcopum de duodecim lapidibus in vestibus Aaronis*. Itaque quaestionis huius status nascitur: erraveritne Facundus, an auctor Epitomes.

Id autem ut facilius, diligentius atque distinctius expediamus, in primis optimum profecto erit animadvertere, ut plurimum non esse usos veteres, cum episcopis scriberent, episcopatus eorum locum exprimere; cuius rei exemplorum pleni sunt libri. Epistolam etiam illam, quae cum Epiphanius Diodoro episcopo librum *De gemmis* misit, fuisse talem non solum mos ^{xxv} iste suadet, sed praeterea ex eo comprobari existimo, quod talis sit apud Facundum, et talis quoque in cod. Vaticano, unde ego illam accepi; neque est omittendum, quod etiam Anastasius Sinaita librum *De gemmis* laudans sub nomine libri *Epiphani ad Diodorum*, haec solum habet: *Ἐπιφανίου πρὸς Διόδωρον*. Hoc cognito, tum Facundum, tum Epitomes auctorem aliunde quidem potius quam a titulo ipsius epistolae Epiphani, mutuatos esse Diodori episcopatus nomen, non immerito creditur. Cum autem Facundi auctoritas anonymi scriptoris auctoritati comparabilis esse non videatur, eo magis quod Facundus non multum post Epiphani aetatem claruerit, et inter Graecos diu versatus sit, sententiamque illam in libro *ad Iustinianum imperatorem*, et consulto quidem, ut Diodorum Tarsensem a sanctis Patribus laudatum fuisse demonstraret, inseruerit, quod Facundo sit standum, nonne primo intuitu facile in mentem venit, et facile pro aequo habetur et tuto?

Verum contra sentit Tillemontius, qui Facundum alias quoque epistolas inferius describendas (duabus potissimum, quibuscum reliquae certe conveniunt, ad detegendum dolum sternentibus viam, et quarum altera Athanasii est, altera quorundam episcoporum Aegypti) ad Diodorum Tarsensem perperam retulisse adeo animose contendit, ut demonstrare se illud putet. Enimvero gravissima sunt, quae ad hoc congerit, argumenta, not. 98 et 99 *De S. Athanas.* etc. Eorum partem repetit Dupinius in *Bibl. auct. eccl.* tom. II par. I pag. 231.

Quamobrem aut negligentia, aut dedita opera in his peccaverit Facundus, hinc certe plurimum fidei eius auctoritati detrahitur, unde non semel convincitur in iis, quae ad Diodorum Tarsensem spectant, aut iudicio, aut fide carens. Quid quod et de Theodoro Mopsuesteno agens, cum cum Theodoro Tyanensi confundit lib. VII cap. 7, ut optime monuit Sirmondus? Itaque ergo nulla est caussa, qua miremur, quod etiam epistolam Epi-

phanii ad Diodorum Tarsensem missam dixerit, cum tamen ea xxvi esset missa Diodoro Tyri.

Et quidem, ubi rem diligentius expendamus, licet neque aetas auctoris Epitomes, neque gens constet, neque eruditio, eius tamen auctoritatem in hac re nonne illud maxime commendat, quod nulla occurrat ratio, qua ille pro Diodoro Tarsi Diodorum Tyri substitueret? Facundus contra, eo quo ferebatur studio inveniendi, qui Diodorum Tarsensem commendaverint, facile in eum errorem potuit labi, in quem alios multos simili studio abreptos scriptores lapsos scimus, referendi nimirum in eum, quem commendare studebat, quidquid repererit scriptum in commendationem episcopi, qui appellaretur Diodorus. Praesentius Facundo fuisse videtur periculum, quod eius aetate Diodorus Tyri minus fortassis notus erat, cum Diodorus Tarsi in ora hominum volitaret maxima quidem cum celebritate, aliis et doctum et pium praedicantibus, aliis vero ad eius nominis damnationem adnitentibus, quod Theodori Mopsuesteni et Nestorii erroribus praetulisse facem existimarent.

Sed haec errare potuisse Facundum, et quidem facile, non autem quod revera erraverit comprobant. His positis, evincitur id ex auctoritate codicum Epitomen libri Epiphaniae *De gemmis* continentium, qui unanimiter ad Diodorum Tyri esse illum missum nos docent. Confirmatur insuper plenissime, quod coniectare liceat, et accedente Epitomes auctoritate fere evidens sit, prout censet Tillemontius, ad eundem Diodorum missam esse Epiphaniae epistolam, ad quem aliae illae duae epistolae pertinent, nimirum Athanasii et episcoporum Aegypti, de quibus certe satis constat ad Diodorum Tyri pertinere. Stat in eorum epistolarum et epistolae Epiphaniae convenientia, quod in epistola episcoporum Aegypti, necnon in altera Petri Alexandrini, tam Athanasius, quam Epiphanius cum Diodoro illo, quem xxvii episcopum Tyri esse pro certo damus, una simul coniunguntur, ubi episcopi illi recensentur, quibus Apollinarius anathemate ausus est comminari. Nempe hinc Diodorum Tyri et Epiphanium amicos fuisse intelligimus, et in eadem factione coniunctos, iisdemque obnoxios periculis.

Mihi vero haec Diodori episcopi Tyri cum Epiphaniae animi coniunctio nescio quid in mentem revocat, quod puto equidem

fortassis non valde ad rem pertinere, sed tamen nihil obest dicere. Constat de Epiphaniai amicitia cum Diodoro episcopo Tyri: putamusne autem constare etiam de amicitia cum Diodoro Tarsensi? Cum divisa esset tunc temporis Ecclesia Antiochena, duobus episcopis eam sibi vindicantibus Flaviano et Paulino, quorum uterque et patronos habebat suos, et sectatores: Flaviano Diodorus Tarsensis impense favebat, Epiphanius autem Paulino: et insuper Diodorus Tarsensis magister fuit lo. Chrysostomi, quem inter et Epiphanium haud leves quidem, licet utrinque sancto animo agitatae, inimicitias exarsisse non latet.

§. IX.

Inquiritur in tempus, quo Epiphanius librum De gemmis exaravit, et hinc eum Diodoro Tarsensi dedicatum non esse confirmatur.

Sed ipsum etiam tempus, quo librum *De gemmis* ab Epiphanio esse scriptum conicio, Facundi errorem in primis comprobare videtur: nimirum cum Hieronymus librum suum *De scriptoribus ecclesiasticis* scripsit, et nondum Epiphanium *De gemmis* scripsisse conicio, et iam Diodorum Tarsi morte functum fuisse contendo.

Quod spectat ad illud primum: cum librum hunc Hieronymo ab Epiphanio esse datum dono sciamus, et facile sit cogitare id contigisse non multum post libri eiusdem editionem; xxviiipraeterea vero cum constet ab Hieronymo eum plurimi esse factum, ita ut non semel summis laudibus celebraverit data commemorandi illum occasione: ecquis eat inficias verosimillimum esse, quod neque dum scriptus ille esset an. Christi 392, quo Hieronymus scripsit *Catalogum*, cum ibi eius non memnerit, ubi de industria ecclesiasticorum scriptorum opera recenset, inter quae etiam illa Epiphaniai? Equidem, cum Hieronymus cap. 114 de Epiphanio loquens, postquam eius opus *De haeresibus* commemoraverit, subiicit: *Superest usque hodie, et in extrema iam senectute varia cudit opera*; seu, ut alias legitur, *opuscula*; inter haec ipsa opuscula librum etiam *De gemmis* subintelligendum esse non dubito.

Neque vero quis putet, illud me imprudentem sine animad-

versione praeteriisse, hanc coniecturam multum roboris amittere posse, nisi constet Hieronymum et Epiphanium convenisse posteaquam ille librum *De scriptoribus ecclesiasticis* scripserit, et anteaquam eum scriberet, quoniam scimus librum *De gemmis* dono accepisse ab Epiphanio, cum hic apud eum esset praesens. Animadverti equidem id quoque, sed inde probabilior fieri, non infirmari coniecturam meam sensi. Nimirum antea non semel convenisse scimus; convenerunt enim an. Christi 382, quo Epiphanius Romam venit, et convenerunt an. 385, quo Hieronymus in Cypro Epiphanium invisit. Postea vero convenerunt an. 394, et convenerunt Bethleem, quod sciens praedico; est enim profecto admonitione dignum, cum mirum in modum ad rem quadret phrasis illa Hieronymi, qui cum scriberet, *Super quibus et vir sanctus, Epiphanius episcopus, proprium volumen mihi praesens tradidit*: certe erat in Bethleem.

Denum coniecturae meae egregie favet quod Hieronymus tribus in libris Epiphanium *De gemmis* laudat, et singulos diu post an. Christi 392 exaratos fuisse compertum est. *Epistola ad Fabiolam* data est an. 397, aut superiori: *Commentaria in xxx Isaiam* scripta sunt an. 408, aut 410, et *Ezechielis Commentaria* in ipsa eorum Praefatione post *Commentaria in Isaiam* exarata dicuntur.

Iamvero haud minus animose et probabiliter contendo, cum Hieronymus *Catalogum* scripsit, Diodorum Tarsensem mortem iam obiisse. Suadetur hoc, ut Tillemontius quoque animadvertit, not. 4 *De Diodoro Tarsi* etc., ex ipso *Catalogo*, in quo eum in vivis adhuc fuisse Hieronymus nequaquam memorat, ut de ceteris omnibus solet; quin etiam ea libertate de illo loquitur, qua si viveret, haud certe loqui esset ausus: scribit enim, saecularium litterarum eum fuisse ignarum, Eusebium Emisenum minus feliciter esse imitatum, demum floruisse quidem magna doctrinae fama, sed magis cum esset presbyter, quam cum episcopus fuit. Hieronymi verba cap. 119 haec sunt: *Diodorus, Tarsensis episcopus, dum Antiochiae esset presbyter, magis claruit, Exstant eius in Apostolum Commentarii, et multa alia ad Eusebii magis Emiseni characterem pertinentia: cuius cum sensum secutus sit, eloquentiam imitari non potuit, propter ignorantiam saecularium litterarum.*

At vero, haud ita est de Diodoro episcopo Tyri. Nihil est, quo probemus an. Christi 392 eum e vita excessisse. Acta Concilii Antiocheni, quod celebratum est an. 379, nec non Acta Concilii Constantinopolitani, quod celebratum est an. 381, recensent quidem inter Patres episcopum Tyri nomine Zenonem, sed iamdiu novimus tunc temporis episcopos in urbe Tyro duos fuisse; Ruffinus enim, qui eadem tempestate claruit, postquam *Hist. lib. II c. 21*, Antiochenae Ecclesiae infando schismate divisae, duobus in ea episcopis eodem tempore sedentibus Flaviano et Paulino, meminerit, ita sequitur: *Hoc idem apud Tyrum fuit: ubi cum Diodorus, unus sane ex antiquis catholicis vir, et tentationum doementis probatus, Athanasii testimonio a confessoribus esset episcopus factus, modestia eius contempta, alius a Meletii partibus ordinatur.*

xxx Ex hac autem Ruffini auctoritate non solum Tyrium schisma, sed illud etiam opportunissime colligi posse video: Diodorum Tyri an. Christi 392 episcopatus annos triginta ad summum numerare potuisse; confessores enim illi, a quibus, Ruffino teste, eum ordinem accepit, ut recte Tillemontius reputat *Art. 110 De S. Athanasio*, aut ex illis fuisse videntur episcopis, qui sub Iuliano imperatore ab exilio revocati sunt an. Christi 362, aut ex illis, qui revocati sunt an. Christi 363, imperante Ioviano, Ecclesiarum curam gerendi copia eis facta. Equidem in promptu habeo testimonium, quo ostendam, certe an. Christi 359 sedisse Tyri alium episcopum, Uranium nomine, cum subscriptum eum inveniam libello *De fide*, quem Acacius Caesarensis recitavit in synodo Seleuciae hoc anno habita. Praeterea epistola Athanasii *ad Diodorum* Tyri mox referenda fortassis non solum se esse datam prodit circa initia episcopatus Diodori, ut observabimus, sed etiam cum iam Ecclesiae pax foret restituta, quod ex ea liqueat, Diodorum contra haereticos ita libere egisse et strenue, ut eos fregerit, et rectam fidem in urbe Tyro restituerit. Quare si aetatis, qua tunc temporis eligebantur episcopi, meminerimus, profecto hoc etiam planum fit, neque annos aetatis, quos Diodoro Tyri oportet tribuere, ubi eum velimus non ante an. Christi 392 accepisse ab Epiphanio librum *De gemmis*, ea, quae hactenus disputavimus, infirmare.

§. X.

Optime in Diodorum Tyrium eas convenire laudes, quas Epiphanius tribuit Diodoro illi, cui librum De gemmis inscripsit.

Sed aliud quoque ex descriptis Ruffini verbis colligendum superest: in Diodorum Tyrium eam aestimationem optime convenire, qua Epiphanius Diodorum illum prosequitur, cui librum librum inscripsit *De gemmis*. Cum enim quam celebre est Diodori Tarsensis nomen, tam ignoratum sit illud Diodori Tyrii, quem vix diligentiores ecclesiasticae historiae amatores nossent, nisi in aliquam eum exisset famam Tillemontius: itaque hoc etiam praetereundum non fuit silentio, quod quidem optime Diodorus Tyri ab Epiphanio dicitur: *Eliae aliorumque prophetarum filius, discipulus et successor venerabilis*: et quod optime Diodori Tyrii precibus divinae gratiae muneribus locupletari sperat; erat enim ille *unus sane ex antiquis catholicis vir, tentationum documentis probatus, episcopus testimonio Athanasii factus a confessoribus, modestique singulari praeditus*, ut ex Ruffino discimus. Quin etiam cetera quoque, quae de eo habemus, testimonia cum his concinunt.

Athanasius ad eum ita scripsit, cum ille recens episcopatum obtinuisset, ut ex ipso epistolae contextu consuadeor, in qua litteras ab eo frequentes petit, et nullas adhuc accepisse queritur, ita ut aliunde intellexerit *factam per eum in Tyro gratiam*, et quod Tyrus per eum cognoverit *rectum verbum pietatis*, seu ejuraverit, ut interpretor, Arianam haeresim, quam sub Uranio, qui Nicaenam fidem abrogandam censuit, combibere facile potuit: *Domino meo filio, et amantissimo consacerdoti Diodoro Athanasius in Domino salutem. Gratias Domino meo, qui ubicunque suam doctrinam fundat, et maxime per filios proprios, qualem et te ipsum res ipsa demonstrat. Etenim antequam scriberet vestra reverentia, cognovimus quanta gratia facta est in Tyro per tuam perseverantiam; et congaudemus tibi, quia per te cognovit et Tyrus rectum verbum pietatis. Et ego quidem occasionem assumens scripsi tibi, dilectissime et amantissime. Tu vero quomodo me scribente non rescripsisti, miratus sum. Itaque non sis segnis scribere continue,*

*sciens quia sicut filius requiescere me facis patrem, et sicu
praeco veritatis superlaetificas me. Et nihil contendas adver
sus haereticos, sed silentio verbositatem illorum supera, man
suetudine malitiam. Sic enim sermo tuus sale conditus¹⁾ ha
bebit gratiam, illi autem apud omnium conscientiam culpa
buntur.* Hactenus Athanasius: et quam insigniter praeclaro eiu
monito superandi haereticorum malitiam mansuetudine, verbosi
tatem silentio, Diodorus usus fuerit, ex Rufino certe patet, qu
modestiae laude insignem eum fuisse praedicat.

Servarunt erga Diodorum Tyri venerationem et cultum
qui Athanasium exceperunt Alexandrini archiepiscopi, Petrus e
Timotheus. Petrus episcopis, presbyteris et diaconis pro ver
fide exulantibus scribens: *Consiliatoribus igitur vobis, inquit
in his quae incurrunt, utor; et quid oportet me facere si
semper perturbatum, Timotheo diffamante se episcopum esse
ut per hoc confidentius iniuret, et paternas leges infringat
Voluit enim me anathematizare, et Basilium Caesareae, et
Paulinum, et Epiphanium, et Diodorum episcopos, et soli Vi
tali communicare.* Sed pulcherrima est ad eum ipsum data epi
stola Timothei, ubi cum non solum fide clarus, sed etiam ae
rumnis, quas pro Christo passus erat, beatus dicatur, *tentatio
num meminerimus oportet, quibus probatus dicitur a Rufino
et iniuriae, qua affectus fuerat, alio Tyri episcopo contra eum
facto, qui a Meletii partibus staret. Ea est talis: Domino meo
et sanctissimo episcopo, et consacerdoti Diodoro, Timotheu
in Christo salutem. Virtutem tuam, et vitae perfectionem, et
zelum rectae et apostolicae tuae fidei pro dignitate praedicar
nequaquam potero, etiamsi nimium properavero; non enim
aequantur sermones et res. Vobis ex certo donatum est, non
solum credere in Christum Iesum, sed etiam pro ipso pati²⁾
Hanc tuam rectam et beatam circa Deum voluntatem, et in
declinabilem circa pietatis mysterium conscientiam olim vobi
inesse, et divinus papa noster Athanasius attestatus est ve
strae religiositati, et nos suos discipulos adduxit ad amandan
tuam perfectionem, et orare a Deo in multos annorum circui
tus praeservari vestram vitam ad utilitatem Ecclesiarum Christi*

[1] Col. IV, 6.

2) Philipp. I, 29.]

metropolitanus huius provinciae Tyrius episcopus erat. Praeterea, quid si quis suspicaretur eos ex confessoribus illis fuisse, qui episcopatus ordine Diodorum Tyri initiarunt? Ad haec, quod Tyrius episcopus tunc temporis inter episcopos Aegyptios recenseri potuerit, quis falsum evincat? Phoenice olim Pelusium usque extendebatur. Aegypti nomen olim multo latiores fines interdum complexum est.

Verum non est huius loci consecrari plura, quae, descriptas epistolas, non secus ac illam Epiphanii, Diodorum Tyrium, non autem, ut tradit Facundus, Diodorum Tarsensem commendare, confirmant, cum id plane evidenter ea quae adtulimus probent. Quare studiosos, qui forte plura velint, ad Tillemontii volumina delegamus. Utrum autem doli inventor Facundus extiterit, an potius ipse primo dolum combiberit, et postea imprudens nobis propinaverit, arduum est diiudicare, quanquam, quo me coniectura ducat, habeo. Refert ille lib. VIII cap. 5, synodicam Domni Antiocheni epistolam, qua primum Eutychem oppugnatum fuisse tradit lib. XII, sub cuius finem de Diodoro Tarsensi agitur his verbis: *Et sacratissimus quidem Diodorus cum Athanasio magno, et Petro, et Timotheo confloruit. Theodoros autem cum Theophilo, viris vice luminarium orbem illustrantibus, et qui sedem Alexandriae ornaverunt. Sed laudatores quidem horum illi in omni vita fuerunt.* Notastin? Cui non succurrat haec verba legenti: *Sed laudatores quidem horum illi in omni vita fuerunt*, respicere ea ad ipsas quidem
 xxxv Athanasii, Petri et Timothei epistolas, quas descripsimus? Enimvero etiam tum cum libr. 7 cap. 7. Gregorii Nazianzeni epistolam, quam, cum esset Theodoro inscripta, ad Theodorum Mopsuestenum retulit, cum ad Tyanensem referenda foret, errorem cum aliis communem defendit, ut ex edicto Iustiniani, et ex quintae synodi collatione 5, ubi iste error coarguitur, colligitur. Vide *Concil. Hard.* tom. III col. 111 et 318. ed. Paris. etc.

Pronum igitur est credere, Facundo Graecos, quibuscum versatus est diu Constantinopoli, etiam quod spectat ad *Epistolas ad Diodorum*, imposuisse, Graecos, inquam, hominum genus in historia apprime audax, quo nomine male semper audiit, et iamdiu in proverbium venit Graeca fides. Si quis autem velit, esse tamen hoc saltem concedendum, quod Facundus non

Sine culpa deceptus fuerit, adversari non ausim, non solum quod conceptae opinionis tenax homo et impotens defensor fuisse mihi videatur, cum eius librum *contra Mutianum scholasticum* lego, sed etiam quod in eius scriptis tales deprehendantur errores, quibus, aut negligentiae, quod plures codices consulere praetermiserit; aut credulitatis, quod auctoritates quascunque a Graeculis suarum partium acceptas temere adhibuerit; aut inscitiae, quod Graeca in Latinum vertere ipse nesciverit, et a factiosis versiones sibi comparaverit, convincitur reus, ut cum lib. III cap. 3. Cyrilli Alexandrini sententiam de libris Theodori ex collat. 5 synodi V referens, quae Graece ita sonat: *Quos quidem labores nollet aliquis increpare, magis autem honoraret, si inesset eis dogmatum rectitudo*: ipse versam refert hoc pacto: *Et hos quidem labores nullus est ausus increpare, sed dextro decreto honorare studium rectorum dogmatum, quod in eis est*: et cum lib. XI cap. 2. Athanasio librum tribuit, qui Serapionis Thmueos episcopi erat, et insuper exordium eius exscribens eius verbis nomen Iesu intexit, unde impius supposito auctori Athanasio error affingitur. *Pro defensione trium capitulorum* non semel scripsit Facundus. Libri a Sirmondos^{xxxv} editi posteriores eius curae sunt, sed licet in eorum Praefatione dicat se ab eis abstulisse, quae alias *pro mendositate codicum*, vel *pro incuria translatorum* minus vere retulerat, haud tamen penitus ab hisce maculis eos purgavit, nec satis diligenter opus illud suum expolivit. Ac de his quidem satis dictum est.

Iam vero Praefationi finem facio, et in me recipio, quod, ubi vires suppetant, libellum hunc plures alii sequentur similes, seriem anecdotorum non contemnendam, ut communi utilitati serviat, exhibentes. Hoc studii genus nequaquam profecto leve est, sed multi consilii et artis, laboris interdum etiam improbi atque molesti, sed nihilominus in eo me exercere, et quid in eo possim experiri est animus, cum sit maximo quoque usui; unde in illud operam suam dare gloriae sibi duxerunt litteratissimi homines, quos inter, ne exteros memorem, aut fato functos, praestant nunc in nostra Italia, clarissima huius saeculi lumina, viri optimi,

Nulla dies unquam memori quos eximet aeo,

Ludovicus Antonius Muratorius, Iohannes Lamius, et episcopus

Brixienſis Angelus Maria Quirinus S. R. E. cardinalis bibliothecarius, cuius cura et ſtudio modo eſſe prodituram abſolutiſſimam epistoſarum cardinalis Reginaldi Poli ſylogogen temperare mihi non poſſum, occaſione optime data, quin gratuler et plaudam litterariae reipublicae, atque adeo reipublicae Chriſtianae univerſae. Scilicet non eſt dubitandum, quin ſicuti cum Franciſci Barbari epistoſas edidit, animadverſionum ſuarum volumen adiecit doctum ſane et laborioſum, ubi rerum pulcherrimarum, quae reſurgentium litterarum hitoriam illuſtrant, recluditur theſaurus, ita nunc non ſolum ipsis illis deſideratiſſimis epistoſis, ſed Commentario etiam ſuo graviſſimae Anglicani ſchiſmatis hitoriae plurimum luminis allaturus non ſit.

Fogg.
1

SANCTI EPIPHANII EPISCOPI

DE XII GEMMIS RATIONALIS SUMMI SACERDOTIS HEBRAEORUM
LIBER.

EPISTOLA EPIPHANII AD
DIODORUM.

Facundo Hermianense interprete.

*Domino meo honorabili fratri
et consacerdoti Diodoro ama-
bili episcopo, Epiphanius in
Domino salutem.*

*Gratiam maiorem praestans
quam accipiens, petebat Domi-*

EPISTOLA EPIPHANII AD 5
DIODORUM.

Anonymo interprete.

Domino venerando fratri et con-
sacerdoti Diodoro reverendis-
simo episcopo, Epiphanius in 10
Domino salutem^a).

Gratiam praestans potius,
quam sumens Dominus a Sama-

a) Epitome libri huius S. Epiphanii *De XII gemmis* etc. a Gesnero edita hunc praefert titulum: Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου πρὸς Διόδωρον ἐπίσκοπον Τύρου περὶ τῶν δώδεκα λίθων etc. Epiphanii episcopi Cypri ad Diodorum episcopum Tyri de XII gemmis etc. At vero Facundus Hermianensis in libris suis *Pro defensione trium capitulorum Concilii Calchedonensis ad Iustinianum imperatorem*, ubi multa congerit laudatorum virorum testimonia, a quibus Diodorus episcopus Tarsi non solum ut doctus, sed etiam ut pius laudatus fuit, lib. IV cap. 2. hanc etiam describit epistolam S. Epiphanii. Porro hinc primum, cuinam Diodoro librum *De XII gemmis* S. Epiphanius inscripserit constasse, nota ad eum locum apposita, qui Facundi in lucem emisit libros, admonuit

nus a Samaritana aquam bibere: ipse fons exstans, iuxta puteum sedebat, et fatigatus ex itinere inveniebatur, ut consequenter praesenti sermone, incarnationis non excederet veritatem. (Et post paululum.) Sed etiam eius discipuli, et servi, a quibus aliquid petebant, magis eis dabant, quam accipiebant ab eis, et alloquebatur quidem Helias¹⁾, qui erat figura proprie Domini, et necessariorum, quantum opus erat, exigebat mensuram: superabundanter autem replebat praedentem sibi benedictionem a vidua petens panem, per occasionem autem petitionis praestans abundantiam benedictionis; sic et tua honorabilitas nostram exiguitatem petens magis das, quam sumis: ministrans quidem tua ad Deum postulatio capsaci nostro indeficientiam, ex parvo prae-

ritana, bibere postulabat²⁾, ipse fons salutis existens, et iuxta quidem puteum sedit, et ex itineris labore fatigatus est, ut consequens veritatis argumentum corporalis suae praesentiae nequaquam prorsus excederet, "et ubique simul humanae naturae, quam condidit, propria largiter dona concedens, nunc eam quidem dignanter assumens, nunc etiam id, quod eius est, veraciter asserens, necnon et curam eius ac providentiam gerens"^{b)}. Sed et discipuli eius et familia quibuscunque petebant, aliquid tribuebant his potius, quam sumebant. Idipsum praefigurabat et Helias in forma Domini sui praecedens. Modum quidem necessariae rei competenter efflagitans, super id autem, quod necessarium erat eius, qui in se morabatur, largitatem benedictionis insinuans. Qui panem

1) III Reg. XVII, 10 sqq.

2) Ioan. IV, 7 seq.

Sirmondus, sed minus vere, cum iam non solum Gesnerus Epitomen laudatam edidisset, sed etiam Petavius, in cuius titulo minime nudum erat Diodori nomen, quemadmodum ille censuit ex memoria, ut videtur, scribens. Utrum autem Facundo potius standum sit, an auctori Epitomes, haud levis disputationis argumentum esse potest. Facundus postquam Epiphaniae epistolam descripserit haec subdit non omittenda: *Non parvi esset iudicii, clementissime imperator, vel si aliorum Patrum testimonia defuissent, nullius auctorem haeresis exstulisse Diodorum, quod cum Epiphanius, vir sagacissimus, et in doctrina catholicae fidei laudabiliter diffamatus, non memoraverit inter haeresiarchas etc.*

b) His verbis lineolas illas [" "] apposuimus, ut statim appareant quae praeterit Facundus Hermianensis inquires, *Et post paululum.*

stat, et hydriae indeficientem ex parvissimo cumulum largitur. Petis itaque in principio epistolae tuae, honorabilis, de lapidibus in Rationali superhumeralis sacerdotis super pectus Aaron dispositis et insertis, et eorum et nomina, et colores, et species, et loca, et ad pietatem ducentes ipsorum lapidum contemplationes, et unusquisque lapis pro quali tribu ordinatus erat, et unde inventus est, et ex qua patria. Et, sicuti dixi, nobis quidem harum rerum difficilis fuit omnino, velut illi viduae, propter paupertatem, inventio; sed sicut illi per benedictionem miraculum contigit, et Samaritanæ, pro aqua sensibili Domini mysterium revelabatur: sic et nobis, exiguis extantibus, sed novo intellectu, et nova cognitione, et nova ratione abundantia undique effecta est, veluti ex magna imbrum effusione per orationem Eliae et aliorum prophetarum, quorum et filius, et discipulus, et successor existis honorabilis, suscipiens propinquam illis hanc gratiam a Domino, et nobis per orationem adtribuens. mis sapientia, atque scientia, quidem poscebat viduam, sed occasione petitionis huius, benedictionis opulentiam commodabat: sic et tua venerabilitas a parvitate nostra quiddam postulans, dare magis, quam accipere comprobatur. Cooperante namque tua iugiter apud Deum supplicatione capsace quidem olei indeficiens ex parvo praestabitur. Hydriae vero farinae de exiguo supra modum largitatis copia conferetur. Pospicisti igitur in principio per epistolam tuam, venerabilis, de lapidibus, qui in superhumeralis Rationali pontificis, tunc super pectus Aaron apponi praecepti sunt, ut nomina eorum, et colores, et species, necnon et loca, seu contemplationes, quas ad divinum cultum referant, singulique lapides pro qua tribu impositi, vel unde reperti, vel ex qua patria probentur, exponam. Et nobis quidem, memoravi tanquam praefatae viduae, propter inopiam difficilis erat horum prorsus inventio. Verum sicut illi per benedictionem miranda res accidit, et Samaritanæ pro aqua sensibili mysteriorum Domini munus ostensum: sic nobis nimis et sermone destitutis^{c)} undique

c) In Cod. Vat. legitur *constitutus*, sed manifesto librarii errore. Apud Facundum sententia aliter procedit, sed Facundus versionibus haud multum diligenter factis est usus.

facultas est attributa, velut ex multis imbribus fertili largitate diffusis, Heliae precibus, aliorumque prophetarum, quorum tu, filius, discipulus, et successor venerabilis approbaris, accipiens eam, ut illi, a Domino gratiam, nobis eamque orationibus tuis
5 impertiens.

Unde iam de his incipiam dicere: primum quidem veniam poscens, et propositi mei studium patefaciens, licet invalidae dissertationis possim referre sermonem. Est ergo primum scriptum in quatuor versibus, quadrifariam quippe discriminabatur,
10 Rationale pontificis, ipsumque quadrangulum erat, habens tam in longitudine, quam in latitudine palmum unum. Primi ergo versus ordo est: sardium primus lapis, dein topazion, post smaragdus. Secundi versus primus lapis carbunculus, dein saphirus, post iaspis. Tertii versus primus lapis ligyrium, dein
15 achates, post amethystus. Quarti quoque versus extremi, primus lapis chrysolithus, deinde beryllum, post onychium. Isti quidem sunt duodecim lapides, quos constat in Rationali, quod in superhumerali pontificis ponebatur insertos, quorum differen-
6 tias locaque dicemus.

20 Sardium, quod et Babylonium, sic dicitur^{d)}: habet quidem speciem instar ignis colorisque sanguinei sardio pisci consimilem, unde et sardium vocatum est, a specie cognomen accipiens. In Babylone vero, quae est apud Assyrios^{e)}, gignitur, et est lapis ipse perlucidus, habens medendi potentiam; cuius
25 sucum medi^{f)} super tumores ac putredines limientes sedant, aliasque plagas, quae per incisionem ferri proveniunt. Est autem et alius sardonix, qui vocatur molochas, sciens attenuare pinguedines: ipsius autem formae est, subviridis aliquantulum, potentiorque magis est circa verni temporis initium, quando
30 Pascha celebratur; et alius sardachates, circa quem lapidem albus quidam circulus apparet, sicut in achate, quem ii, qui fabulosa confingunt, mala fugare pronuntiant posse, eumque pacificum vocant.

d) Epitome, *Ἡρώτος λίθος Σάρδιος ὁ Βαβυλωνίος οὕτω καλούμενος.*

e) Nempe alia quoque Babylon fuit in Aegypto, de qua pluribus egi in *Exercitationibus historico-criticis de Romano D. Petri itinere et episcopatu etc.*, *Exerc.* 10.

f) Corrige medici. Epitome Gesneri, *οἱ ἱατροί.*

DE LAPIDE TOPAZIO.

Topazium rubrum est specie post lapidem, qui carbunculus appellatur. Inventus est autem in Topaze civitate Indiae^g), in corde lapidis ab his, qui ibidem lapides tunc caedebant. Quem lapidum caesores intuentes splendidissimum, delectati pulchritudine eius, ostenderunt Alabastris^h) quibusdam negotiato-

g) Huius urbis nemo alius mihi notus meminit praeter Epiphanium hoc loco, licet celebris apud veteres auctores sit insula *Topazos* dicta. Itaque aut erravit Epiphanium urbem pro insula accipiens, aut etiam insulae metropolis Topaza dicebatur. Porro de situ huiusce insulae non una esse videtur omnium sententia; scilicet Stephanus in India collocat; in mari Rubro Iuba apud Plinium lib. XXXVII cap. 32; in Arabia vero Archelaus apud eundem Plinium eodem loco, et ipse etiam Plinius lib. VI cap. 34, necnon Strabo lib. XVI, Diodorus Siculus lib. III, Ptolemaeus lib. IV cap. 5. Psellus *De gemmis*, Isidorus *Orig.* lib. VI cap. 7. aliique. Quinimo Braunius *De vest. sacerdotum Hebr.* lib. II cap. 2 §. 92. et illud Iobi cap. XXVIII v. 19. פִּדְתַח כֹּוֶשׁ *Pidath Cusch*, quod in Vulgata red- ditor *Topazius de Aethiopia* reddendum esse censet *Topazius Arabicus*, a Bocharto doctus כֹּוֶשׁ *Cusch* Arabiam esse. Verum critici rem hanc facili negotio explicare poterunt si animadvertant veteris geographiae rationem. Dionysius Periegeta Erythraeum, seu mavis Rubrum mare, Aethiopicum quoque appellabat, et Dionysii scholiastes Eustathius nonnullos etiam Arabicum sinum, et Erythraeum mare, unum et idem mare existimasse docet. Porro Indiae nomen variis datum esse regionibus, Aethiopiae autem praecipue, nemo est quem lateat; quin etiam *Indiam ad Oceanum Erythraeum spectasse* disertis verbis Eustathius tradit, et Dionysius ipse inter ceteros pretiosos lapides quos Indi habent, etiam *glaucum nitidi Topazi lapidem* recenset. Vide Eustathium in *Dionysium* etc., Coloniae Allobrogum, 1741, p. 23 et 529.

h) Ligorius Sabinæ Tranquillinae nummum memorat, ubi erant Isis, et Harpocrates spicam manu dextera gestans cum inscriptione *ΑΑΒΑΣΤΡΩΝ*. Aegyptium fuisse hunc nummum Isis figura luculenter probat, et quidem urbs Alabastra etiam a Ptolemaeo in Aegypto collocatur, necnon a Plinio lib. V cap. 9 et 37. Quod si Stephanus Phrygiam urbem eam vocat Herodotum testem adhibens, nos quidem cum extantes Herodoti libri nullum huiusce rei testimonium perhibeant, lib. autem VIII §. 136. oppidum Phrygium nomine *ΑΑΒΑΝΔΑ* occurrat; Stephanum hunc locum perperam legisse, aut si mavis, perperam eius meminisse suspicamur; et quidem eo facilius errare potuit, quod fluvius *Alabastrus* dictus Troade erat, cuius mentio est apud Plinium lib. V cap. 30. Salmasius in *Solinum* p. 394. Stephanum alia de causa in errorem lapsam putat, sed minus credibilis illa est. Denique Alabastro-

ribus, parvoque pretio vendiderunt. Alabastrum quoque Thebeis¹⁾ pretio distrahere maiori. Thebei nihilominus obtulerunt reginae, quae tunc temporis imperabat. Quem illa sumens in diademate suo in medio frontis imposuit. Habet autem lapis iste hanc efficaciam. Cum in cote medicinali teritur non rubrum sucum, iuxta modum sui coloris, sed in modum lactis emittit. Implent autem crateras plurimas, quantas hi, qui terunt, implere voluerint, et post hoc idem modus est lapidis, nec imminutus pondere, nec a rotunditate mensurae penitus immutatus. Hinc autem sucus elicitus oculorum passiones apprime sanat: itemque cum bibitur valde medetur his et qui aquosa rabie tenentur²⁾, et qui ex uva marina vehementer insaniant.³⁾ Huius enim lapidis sucum medicorum periti talibus tribuunt.

DE LAPIDE SMARAGDO.

15 Smaragdus, qui et prasinus, viridis est speciei. Est autem in eis quaedam differentia; aliquos enim Neronianos vocant, aliquos Domitianos; et Neronianus quidem lapis amarus¹⁾ est specie valde viridis, splendens ac vibrans: appellari vero Neronianum propter hanc causam referunt: quod imperatorem Ne-

rum gentem ignorasse videtur Gesnerus, quamobrem Epitomen a se editam emendare laborans in alienam sententiam infeliciter detorquet.

i) De incolis celeberrimae illius urbis haec accipe, quae cum in Aegypto olim fuerit potens armis, et maxima, et regionis Thebaidos metropolis, nunc

..... centum iacet obruta portis,

ut cum Iuvenale loquar, *Sat.* 15 v. 6. Dicta est non solum Thebe, sed etiam Diospolis: unde Plinius lib. V cap. 9: *Celebratur Diospolis magna, eadem Thebe, portarum centum nobilis fama.*

k) Epitome Gesneri: *Καὶ πινόμενος δὲ ἀντιπαθεῖ πρὸς ὑδρῶ- πιας* etc. *Epolus adversatur hydropi* etc.; verum Epitome illa, quae est apud Anastasium Sinaitam in *Quaestionibus* etc., habet *πρὸς τὰς ὑδρῶ- μανίας* etc.

l) Epitome quoque apud Gesnerum habet hic verbum *πικρὸς, amarus*. In margine Gesnerus apposuit *μικρὸς, parvus*, sed, ut ex hac nostra antiquissima versione constat, minus recte. Licet autem *πικρὸς* proprie de sapore dicatur, hic certe metaphoricè usurpatum videtur, quod factum saepe invenio apud Graecos, praecipue vero apud Iulium Pollucem in *Onomastico* etc. Inferius quoque *austerae* naturae smaragdum esse dicitur.

10 ronem putant oleo spano^m) viridiⁿ), vel liberirtino^o), alii vero

m) Primum suspicabar interpretem ignorasse, vocem Graecam *σπανός* Latine reddi *rarus, pretiosus*, postea tamen *Spano* pro *Hispano* scriptum esse sensi. Neque vero insolens hoc est, cum Graecos pariter et Latinos *Hispaniam* et *Hispanum* dixisse *Spaniam* et *Spanum* sexcentis probari possit exemplis; sic enim *Hispaniam* appellat non uno in loco vetus interpres Iuvenalis, et apud Nonium extat cap. 16: *Pullus color est, quem nunc spanum, vel nativum dicimus*. Quid? Hoc ipsum *Hispanum* oleum, de quo loqui videtur S. Epiphanius, saepe memorat Galenus, et semper *Σπάνον έλαιον* vocat. Itaque oleum *Hispanum* in pretio olim maxime fuit, et laudant etiam Plinius lib. XV cap. 2; Strabo lib. III, et Rutilius I *Itin.*, v. 150. *Geoponicorum* lib. IX c. 26. Damogerontis extat monitum de ratione conficiendi oleum illi simile. Romae autem illius mercatores peculiare collegium constituisse ex inscriptione in monte Aventino reperta, et a Reinesio descripta p. 460 conicitur, in qua:

NEGOTIATORES OLEARI EX BAETICA.

Porro etiam apud Gruterum p. 466 n. 7, occurrit inscriptio Romae posita cuidam

OLEARIO EX BAETICA.

Et in *App.* p. 1116 n. 1, ex ipsius Romae ruinis erutum hoc legitur epitaphium:

D M
L. MARIO
PHOEBO
VIATORI
TRIBVNICIO
DECVRIAE. MAIO
RIS. MERCATORI
OLEI. HISPANI. EX
PROVINCIA
BAETICA.

n) Suetonius in *Iul. Caesar.* cap. 53. oleum *viride* opponit *condito*, nempe, iuxta diversum pronuntiandi modum, *velusto*, aut *medicato*, non *puro*. Oleum viride dicebant Latini, quod ex immatura olea exprimebatur, docentibus Catone cap. 65, Columella cap. 50, Palladio lib. XI tit. 10, et Servio in v. 86 lib. II *Georgicorum*. Pro optimo oleo habebatur, unde oleum viride idem est ac oleum optimum. Graeci *ομφάκιον* dicebant. *Geoponicorum* lib. IX cap. 26 et 27. *έλαιον ομφάκιον, η̄ άλλως καλόν*.

o) *Liberirtinum* oleum nusquam alibi memoratum novi; et hinc quomodo emendarem sollicitus multa movi animo, utrum fortassis restituendum esset *Liburnico*; tale enim oleum, Istriatum quoque dictum, ut diserte docetur *Geoponicorum* lib. IX cap. 27. quod Istriae Liburnia adhaereret, Apicis vehementer laudat lib. I cap. 5. et cum Baetico certabat par, Plinio teste laudato superius loco. Porro cum eundem Plinium Africani olei laudatorem offenderim, et subierint ex Gruteri inscriptionibus p. 426.

dicunt amygdalino, alii susino^{p)} praecepisse montem rigare; alii vero nequaquam, sed aiunt Neronem, vel Domitianum oleum in vasis aenei nicenis^{q)} immittere, quod ex aeris ipsius aerugine per tempus viridesceret, et sic ex eo montem rigare: per-
 5. utramque suscipientem hoc oleum plus in viriditate atque perspicuitate florescere; alii vero minime, sed vocatum fuisse Neronem quemdam memorant antiquum artis pinariae^{r)} scientissimum, et in huiusmodi lapidum peritia valde callentem, qui adinvenit hanc smaragdi necessariam speciem, et ex ipso Nero-
 10 nianum primitus appellari. Eo vero modo, quo diximus de Neronianis, et de Domitianis advertendum est. Fuit enim Domitianus imperator post Vespasianum et fratrem suum Titum, qui vastavit^{s)} Hierosolyman. Amatores autem vanarum rerum ii

MERCATORES OLEARI AFRARI:

Libertinenses in Africa fuisse statim memini, nec fugiebat quandam Libertinorum gentem memorasse Suidam: sed tandem cum ex τὸ vel videretur vocem *Liberitino* esse positam tanquam synonymam, ut aiunt, voci *Spano*, nempe *Hispano*, nemo utrum *Liberitano* reponendum foret, anceps sui, celebris enim in Hispania extitit urbs nomine Illiberis, de qua Plinius lib. III cap. 3, *Illiberi, quod Liberini*. Deinde vero haud inscius librarium vitio saepe factum esse, ut litteram ultimam superioris verbi in principio sequentis mss. codices interdum repetant, praeterea videns interpretem non uno in loco Graeca non esse assecutum, corrigendum esse, quantum coniectura assequi licet, censebam: vel *Ibero*, in Graeco autem fuisse ἡ Ἰβήρ Ἰήν, quae ultima vox apud Graecos non raro solius ornamenti gratia adponitur.

p) Σούσινον dicitur oleum, seu mavis unguentum ex liliis confectum, cuius meminit passim Hippocrates, et alii etc.

q) Locus in primis mendosus. Epitome Gesneri habet, ἐν σκεύεσι βαλεῖν ἰκανοῖς, quod Iolas vertit in nulla vasa infudisse. Noster interpres, ni fallor, invenit νικανοῖς, littera ν, quae in superiori verbo βαλεῖν ultima est, duplicata, ut in mss. non raro evenit, et ignorans quomodo explicaret, vertit *Nicenis*. Itaque haud temere liceat corrigere: in vasa aenea multa, apta, capacia βαλεῖν infudisse, atque adeo infundere iussisse: hic enim βαλεῖν pro imperandi modo est, quod Graecis non insuetum.

r) Quenam est ars pinaria? Epitome Gesneri ita loquitur: Ἄλλοι δὲ φησι Νέρωνα τινα τεχνίτην τῶν παλαιῶν πιναροποιῶν εἶτον λιθοουργὸν ἐφευρεῖν τὸ ἀναγκαϊότατον τοῦ σμαραγδοῦ. Iolas Hierotarantinus in sua versione praetermittit omnino vocem πιναροποιῶν. Et profecto quidnam sibi vult? Cl. vir amicus meus restituebat, πιναροποιῶν, tabularum fabricatorum.

s) In cod. vastabat, ut puto pro vastabil, vastavit.

principes extiterunt, Nero scilicet atque Domitianus. Sunt et alii smaragdi, unus quidem in India¹⁾ nimis Neroniano consimilis: alter vero in Aethiopia, qui et in Phison flumine reperitur. Unde divina quoque Scriptura sermoni nostro congruit dicens: *Phison ipse est, qui circuit omnem terram Eiulat, . . . ibi invenitur lapis prasinus*¹⁾. Sed et carbunculum illic esse testatur. Hic autem Phison a Graecis quidem Indus fluvius dicitur; a barbaris vero et Evilaeis Barimanasi²⁾, ab Indis quoque et Bugeis³⁾ Ganges appellatur, pluresque Graecorum scriptores Gangem fluvium nomine isto cognominant⁴⁾, qui permanat universam terram Evilat. Eiulaeos autem dicunt interiores Indos. Circuit et Aethiopiam, quae vocatur Occidentalis atque magna Aethiopia, et hinc in Oceanum labitur⁵⁾: propter quod et car-

1) Gen. II, 12. Sequitur autem Epiphanius versionem LXX.

1) Epitome Gesneri habet: ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ.

2) Quid hoc monstri est? Indus fluvius a monte Paropamisio exoritur Plinio, Mela aliisque geographis testantibus. Sub hoc monte Paropamisadarum regio erat, seu mavis Parapamisadarum, aut Paropanisidarum: mons enim, unde regioni nomen, Paropamisus, et Parapamisus invenitur appellatus, necnon *Parapanisus*, et contracta voce *Parpanisus* a Dionysio v. 1097. Itaque cum interiores Indos sub Evilaeorum nomine intelligat Epiphanius, ni fallor, restituendum est *Evilaeis Paropamisi*, nempe Indis ad radices Paropamisi habitantibus.

3) Numquid *Buzaeis*? Gens huius nominis in Marmarica mediterranea degebat, Ptolemaeo teste.

4) Mirum minime est Epiphanium putasse Phison esse Gangem, etenim plerique veterum idipsum senserunt; sed plane mirum et insolens est Gangem fecisse unum eundemque fluvium cum Indo. Suspicerent sententiam ab interprete corruptam fuisse, sed suspicionem banc omnino diluit alter Epiphanii liber, nempe *Ancoratus*, ubi quoque §. 58. docetur Phison ab Indis et Aethiopicibus Gangem dici, a Graecis vero Indum. Porro Epiphanio turpius erravit Caesarius, qui *Dialogo* 3. resp. 144. non solum Gangem et Indum, sed Istrum quoque seu Danubium confundit dicens, Phison ab Indis et Aethiopicibus Gangem esse appellatum, Istrum et Indum a Graecis, ab Illyriis et Ripianis Danubium, a Gothis Donnautin.

5) Eadem in *Ancorato* occurrunt: *Hic ambit regionem Evilath maiorem videlicet ac minorem, quae est Elimaeorum provincia, ac magnam Aethiopiam penetrans ad austrum labitur, et intra Gades in ingentem Oceanum erumpit.* Dallaëus *De usu Patrum* p. 241. Petavii nota geographiam istam mirificam et absurdam dicens abutitur, veluti sua, ut S. Epiphanii auctoritatem minuat; at vero parum proficit haereticus, neque enim

bunculus lapis cursu fluminis huius attractus in locis proiicitur, quae sunt circa Libyam, ubi nominati superius Aethiopes commemorantur³). Aquilas autem interpretres in *Genesi* lapidem prasinum, neque prasinum interpretatus est, neque smaragdum, sed
 5 Hebraica interpretatione usus in superficie, et inveniens in Hebraeo nomen lapidis bodallin⁴), quod Septuaginta dixerunt *ibi invenitur lapis prasinus*. Aquila⁵) dixit *ibi invenitur bidellium*. Est autem bidellium⁶) quoddam unguentum, sive incensum, quod defertur ex India. Sunt autem differentiae smaragdi octo^c),
 10 quantum potuerunt singuli reperire; naturaque eius cum sit

nos in omnibus disciplinis claruisse volumus SS. Patres, sed tantummodo, quae ad fidem et mores spectant, cum ab eis summa consensione traduntur, et veneramur, et credimus. Ceterum auctor *Colloquii critici de sphalmat. rivorum in re litteraria illustrium*, p. 13, Epiphanium a Petavii et Dallaei criminatione defendere sibi suadet, aut legendo *Γαδέϊκων*, cuius nominis gentem ad ostium Gangis sitam pro certo habet, ubi Petavius legit *Γαδέϊκων*, aut interpretando *Γαδέϊκων* non *Gades* ut Petavius, sed *terminos*, aut potius *sepes*, inquit enim inter disruptas rupes Gangem in Oceanum intrare. Enimvero circa Gangis ostia populos fuisse *Gangaridas* dictos universa testatur antiquitas. *Gargaridas* vocat Dionysius Periegeta, *Gandaridas* Diodorus *Bibl.* lib. II cap. 37. Porro dicti sunt etiam *Gandarae*, *Gandararii*, *Gandri*. Vide Salmasium in *Solinum* etc. Secundum hanc notitiam intelligendum esse, aut saltem restituendum S. Epiphanii locum in *Ancorato* non dubito.

y) Quo modo Ganges Asiaticum flumen carbunculum proiicit ad loca circa Libyam? Quo modo circa Libyam commemorantur dici possunt Aethiopes illi, quos circumlabitur Asiaticum flumen Ganges? Aethiopia alia fuit in Asia, alia fuit in Africa: et haec fortassis divisio errandianseam Epiphanio praebuit: quod quidem eo quoque magis probabile fit, quia Africanam Aethiopiam in orientalem et occidentalem partiti sunt multi, ut Homerus *Odyss.* A v. 23; Plinius lib. V cap. 8, et Strabo lib. I, cum tamen alii Aethiopiam orientalem dixerint Asiaticam Aethiopiam. Vide Herodotum lib. VII cap. 70. Ceterum minus inconsciente loqui videtur S. Epiphanium in *Ancorato*, magnam Aethiopiam, quam propter Gangem ponit, pro Asiatica accipiens, minorem vero, quam Geon alluere scribit, pro Africana. Haec saltem minime inter se pugnant.

z) Nomen Hebraicum est בִּדְלָח *bedolach*.

a) Nota quod supra in mss. erat, *Aquilas*, ut religiose edidimus.

b) Sic cod. ms., sed verum nomen est *bdellium*. Est autem *bdellium* gummi genus, quod arbor nigra eodem nomine vocata exsudat. Vide Dioscoridem lib. I cap. 69; Plinium lib. XI cap. 9.

c) Plinius lib. XXXVII cap. 5, duodecim smaragdorum genera recenset.

• viridior et austera, tamen ii, qui sunt ex Aethiopia, vel India, hepatis, id est iecoris similitudinem referunt. Restat itaque iam nobis de monte illo, qui rigabatur aliquando vel a Nerone, sicut sermone vulgatum est, vel a Domitiano, in qua patria est situs, exponere. Est enim introrsus in mari Rubro, quod sic appellatur, in ipso gressu^{d)} regionis Indorum, quarum gentium differentiae quamplurimae sunt: olim quippe Indi in novem regna fuerant disparati, sicuti fama celebratum est^{e)}: id est Alabastrorum^{f)},

d) Fortassis interpres scripserat *ingressu*.

e) In summa Indicarum rerum ignoratione versabantur antiqui. Strabo lib. V diserte ait, omnes illos, qui de India scripserunt, pleraque mentitos esse, et lib. etiam XV de mendacibus Indiae rerum narrationibus queritur. Arrianus *Hist. Ind.* §. 7, Megasthenem centum duodeviginti populos in India statuisse referens admittit illi fidem, tum quod totam Indiam non peragraverit, tum quod omnes gentes Indiae commercia inter se non exercerent. Quae hic recitat Epiphanius unde acceperit, quis dicat? populos nominat tanquam olim in India praecipuos, quorum nulla apud ceteros mentio, aut saltem pro populis magni nominis non habentur. Porro etsi Megasthenes gentes centum duodeviginti in India statuentem carpat Arrianus, multas tamen fuisse fatetur. Quod si falsus etiam sit, eodem Arriano adnotante, Ctesias, qui non minorem reliqua Asia Indiam facit, tamen regionem vastissimam fuisse dubitari nequit, et ita plenam populo, ut Herodotus lib. III §. 94, Indos multitudine quascunque alias nationes superare affirmaverit. Itaque undenam novit S. Epiphanius in novem regna Indiam totam fuisse quondam divisam? Sed illud quoque animadvertendum maxime est, tam late Indiae nomine usos esse veteres, ut Indos dixerint quoscunque populos minus notos. Porro Aethiopiam praecipue eo designarunt, ut videre est apud lobum Ludolphum in Commentario ad suam *Hist. Aethiopicam*, p. 75 etc. Et quidem sic plane utitur hoc loci S. Epiphanius; indubium enim est Homeritas, Axumitas etc., populos Aethiopes fuisse. Vide lobum Ludolphum p. 65 etc. Demum animadvertas velim gentes, quas hic S. Epiphanius sub Indorum nomine recenset, alias in Africa esse, ut Alabastrum, Axumitae etc., alias in Asia, ut Homeritae etc.

f) De his dictum est p. 7, et Aegyptios populos fuisse animadvertimus, ita ut miremur, quonam modo ad Indiam eos referat S. Epiphanius. Verum Hyginus quoque *Fab.* 275, Iovem Thebas, Aegyptiam urbem, in India condidisse dicit. Praeterea Servius ad illud lib. II *Georgicorum*, v. 117:

..... sola India nigrum
Fert ebum.

subdit: atqui et in Aegypto nascitur, sed Indiam omnem plagam Aethiopiae accipimus, Quo in loco duo haec docere videtur Servius ad rem nostram apposite, nempe: Aegyptum tanquam Aethiopiae partem esse

Homeritorum^g), Azomitorum^h), cum Dulitibusⁱ), Bugaeorum^h), 16 Taianorum^l), Isabenorum, Liberiorum, Diberiorum cum Ichthyopagis^m), et Sirindibenenorum cum Evilaeis: sed nunc multo 17

habitam, et sub Indiae nomine omnem Aethiopiae plagam esse acceptam. Qorro Eustathius quoque in *Dionysium Periegetam*, p. 106, de Aethiopiis ad Aegyptum loquens ait: *Propter quos ipsa etiam Aegyptus vocata est aliquando Aethiopia*. Quid quod toti Africae datum novimus Aethiopiae nomen ex Ezechiele tragoedo apud Eusebium *De praep. evang.* lib. IX cap. 28?

g) Plinius *Homeritas* memorat lib. VI cap. 28, et ob commercia Indica opulentissimos vocat. Ludolphus a Sabeis distinguendos non esse probat laud. lib. p. 66.

h) Iuxta *Astaboram* flumen, seu mavis *Astaborram*, aut *Astaborem*, omnibus enim hisce nominibus appellatum invenimus, urbs quondam fuit nomine Axume, ab aliis Auxume dicta, et a nonnullis etiam Axome, quam principem urbem et regiam fuisse non solum novimus ex Ptolemaeo, sed etiam S. Athanasio in *Apol. contra Arianos*, §. 29, Philostorgio lib. III cap. 6, et Nonnosio apud Photium in *Bibl. etc.* Porro non solum cives, sed tota gens huic urbi subiecta, quam nunc Habessinios dicimus, et habitasse contra *Homeritas* Procopius Caesarensis notavit *Περσαιων* lib. I, ab ea nomen referebat acceptum. Vide Ludolphum in *Commentario* etc., p. 67 et 251. Ne quis autem miretur *Azomitarum* hic pro *Azumitarum* esse positum, animadvertere est, videri antiquos verum huiusce gentis nomen ignorasse, et idcirco eam, eiusque metropolim similibus quidem, sed variis appellasse nominibus. Praeterea litterarum ξ et ζ similitudo varietatem auxit, et quidem etiam in *Ancorato*, cap. 59, legitur Geon labi per *Ἐξομίτιν* pro *Ἄξουμίτιν*. Verum cap. 115 eiusdem *Ancorati* exstat, *Ἀὔξουμίται* et in *Panario* etc., *H. Sethianorum* legitur, quod Psus fuit auctor sermonis τῶν Ἀξουμιτῶν. Eiusdem *Panarii* lib. I cap. 5, Axumiticum tractum offendimus dictum τὰ Ἀξιωματικά, sed aperto errore.

i) Plures videntur fuisse olim urbes dictae a verbo *δοῦλος*, *servus*, si consulimus Stephanum in voce *Δούλων πόλις*, ubi inter cetera haec habet, quae si forte huc referri possint, videant alii: *Est quoque Dulopolis castellum in Aegypto, cuius meminit Olympianus. Gentile: Dulopolita. Ἔστι καὶ χωρίον ἐν Αἰγύπτῳ, Δουλόπολις, ὡς φησὶν Ὀλυμπιανός· τὸ ἔθνικόν· Δουλοπολίτης.*

k) Vide supra p. 12 n. 3.

l) Nunquid Taianorum? scilicet gentem huius nominis memorat S. Epiphanius in *Ancorato*, §. 115, ubi longam variorum populorum seriem digerit, sed eorum quoque plerosque nominibus plane incognitis.

m) Restitue *Ichthyophagis*. Populi sic vocati, quod pisces vorarent, variis fuerunt in locis, sed hi videntur esse Ichthyophagi, qui a Strabone post Ophiodem, seu Topazon insulam habitasse dicuntur, et post fauces Arabici sinus, qui que in vetusta tabula ad Ptolemaei descriptionem

plures sunt, quippe divisi a societate, quam inter se prius habuerant Dibeniⁿ⁾ ab Ichthyopagis, et Sirindibeni ab Evilaeis. De his autem, cum rursus eorum ad loca ventum fuerit, historica narratione referimus. Mons autem, de quo nunc nobis sermo est, tunc Romanis erat subditus. Smaragdinum^{o)} vero sic vocatur naturaliter insula modica, ex adverso sita Beronicae, in qua portus est Indiae^{p)} dirigens ad Thebaidam, quae a continenti terra Thebaida distat unius diei cursu, cum est navigium prosperum, hoc est millibus octogiuta. Contigua est autem Beronicae, quae sic appellatur, regioni Elephantinae^{q)}, necnon et 18 Talmi^{r)}, quae nunc a Blemis^{s)} obtinetur. Corruerunt autem

comparata collocantur in ora maritima ab Albo portu ad Berenicem usque, Cellario docente *Geographiae antiquae* lib. IV cap. 1.

n) *Dibeni* hic dicuntur, qui modo dicti sunt *Diberii*. Cum mihi nullo alio ex loco neque *Diberii*, neque *Dibeni* noti sint, utrumque lectionem integram relinquo.

o) Sic ms. Porro insulae a smaragdo nomen habentis nemo alius diserte meminit; at cum Theophrastus in lib. *Περί Λόγων* pseudosmaragdos, et smaragdos quoque pretiosiores in insula obiacente Chalcedoni, Plinius vero lib. XXXVII cap. 5, in monte iuxta Chalcedonem, qui Smaragditas vocabatur, inveniri doceat, montem hunc in insula a Theophrasto memorata fuisse crediderim, et hanc esse insulam, cuius meminit Epiphanius, quae pariter Smaragditas, aut Smaragdina, aut demum Smaragdinon diceretur. Apud Ptolemaeum montis Smaragdi mentio est lib. IV cap. 5, et eum collocat inter Nechesiam et Leptem, quam sequitur Berenice, aut mavis, Beronice. Praeterea notandum est insulam illam ab Epiphanio parvam dici, ita ut mirum non sit, geographos solius montis meminisse, fortassis enim fere uno illo monte tota constabat. Nonnulli editi libri Theophrasti et Plinii *Chalcedonem* pro *Chalcedonem* habent, sed iniuria, ut Salmasius, Harduinus, alique viri docti adnotarunt.

p) Oppidum, Plinio teste lib. VI cap. 29, *matris Philephi nomine* Beronice vocatum propter Arabicum sinum erat ad orientem in continenti Aegyptiae regionis Thebaidos, contra Arabiam; quamobrem celeberrimus portus fuit, unde ex Aegypto in Arabiam et Indiam, et hinc in Aegyptum navigabant.

q) De Nili insula loquitur apud geographos celebri, in qua urbem quoque *Elephantidem* dictam exstitisse auctor est Mela lib. I cap. 9.

r) De Talmi accipio Aegypti urbe in extremis sinibus, ut ex *Itinerario* Antonini constat: et Olympiodorus apud Photium Blemis conterminam vocat.

s) Blemmyes intellige, seu mavis, Blemyes, aut Blemmyas, gentem,

montis huius metalla; suntque metalla alia in ipsorum Barbaria¹⁾ Blemmiorum iuxta Telmeos²⁾ in montibus constituta³⁾), 19 quae nunc effodientes Barbari smaragdos incidunt. Vis autem lapidis huius in speculandam faciem dicitur, et ab his, qui fabulosa confingunt, praescius esse futurorum.

quam Olympiodorus, ut dictum est, iuxta Talmin ponit. Porro etiam in *Anc.* §. 58, Nilum *Βλεμνίαν* alluere, nempe Blemmyarum regionem Epiphanius scribit; quod si ex Strabone lib. XVII p. 786, colligitur Blemmyas ex utraque Nili parte habitasse, plures tamen habitarunt certe ab orientali parte, et quidem variis in locis dispersi; sunt enim qui ad Talmin ponunt, et qui ad Catadupa, ut Dionysius, Eustathius p. 107, et Anmianus lib. XIV cap. 4, et qui infra Meroem ut Strabo, cum quo concinere dicas Claudianum, et qui socios urbis Ptolemaidis contra Romanos facit Zosimus lib. I cap. 71, Ptolemaeus autem sub Molibis ponit, sub Nubis Agathemerus *Geog.* lib. II cap. 5, et Procopius; quin etiam hi Blemyes *ἕτεροι Βλέμνυες*, alii *Blemmyes*, ab Agathemero dicuntur, quod maxime est considerandum; etenim plures igitur fuerunt Blemyes, alii Aegypto viciniores, et alii remotiores: ex Procopio tamen colligo propriam Blemmyarum regionem fuisse interiorem illam sub Nubis, et hinc colonias deduxisse Aegypto vicinas armorum vi. Vide Procopium lib. I *De bello Persico*, cap. 19.

t) Quidquid alienum erat ab imperio Romano Graeci Latiniqque scriptores praecipue medii aevi barbariam dixerunt, quomobrem mirum minime est, Blemmyarum regionem ab Epiphanio barbariam dici. Quod si quis malit ad regionem illam Africae, quae peculiari nomine Barbaria dicta est, regionem Blemmyarum retulisse Epiphanium, opus est, ut illud quoque asserat, aut duas gentes eiusdem nominis diversis locis habitantes Epiphanium commiscuisse, illi enim solum Blemyes in Barbaria habitantes dici posse videntur, quos sub Molibis Ptolemaeus collocat, cum Barbaria regio fuerit propter Barbaricum sinum protensa inter ipsum Barbaricum sinum et Nilum, ut constat ex Ptolemaeo, qui Raptam eius metropolim facit, necnon ex Agathemero lib. II cap. 11 et 14, et Marciano Heracleota in *Periplo* etc., lib. I §. 2, aut multo longius Barbariae fines Epiphanium extendisse, et quidem Anastasius Sinaita in *Anagogis super sex dierum opus* lib. III, in ea Pentapolim collocat, regionem nempe Plinio docente lib. V cap. 5, *illustratam urbibus maxime quinque: Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, Cyrene*, et Stephanus quoque eam apud sinum Arabium esse docet. Scilicet unius regionis nomen ad finitimas etiam late non raro transiit.

u) Legendum videtur iuxta *Telmin*, aut *Talmin*.

v) Heliodorus in *Aethiopicis*, etc. lib. LXXVIII etc., bellum describit ab Hydaspae Aethiopum rege cum Persis gestum propter *smaragdea metalla, τὰ σμαράγδεια μέταλλα*.

DE LAPIDE CARBUNCULO.

Carbunculus habet speciem rubricae^{w)} nimis acutissimae. Nascitur autem apud Carthaginem Libyae, quae Africa vocatur. Alii vero dicunt hunc lapidem sic inveniri: non videri per diem, 20 sed per noctem: procul autem in modum lapidis, vel carbonis ignis naturaliter scintillas emittere, et hora quidem sicuti carbo ignis accendi, hora vero desinere, ita ut splendorem eius, qui hunc lapidem quaerunt, eminus intuentes, ob hoc ipsum, quod per intervalla comparet, et rursus extinguitur, eum esse cognoscant, pergentesque ad eius fulgorem, ita reperiant. Sed 10 qui eum portat, eum latere non potest: nam quibuslibet vestimentis occulat, splendor extra vestimenta collucet: unde et carbunculus appellatus est, ob hanc scilicet causam. Parumper autem et ceraunius ita lapis vocatus, huic videtur esse consimilis: dicunt autem ceraunium quidam, et vinarium^{x)}, quod in- 15 star vini flavi coloris existat. Est nihilominus et calchedonius^{y)}, quem sic appellant, et ipse specie proximis lapidibus istis, qui in iisdem loci partibus invenitur. Nec mirum, quod divina Scriptura in Phison eum flumine esse pronuntiat, cum possit et in Africa reperiri. Fluit enim Phison in mare iuxta regionem au- 20 stralem et occidentalem Oceanum. Circuit Oceanus universum orbem terrarum, sed in occidentalem eius partem Phison^{z)}, ut diximus, influit, et idcirco lapis iste in Libyae partes advehitur; dicit autem Scriptura divina: *Fluvius egreditur ex eadem 21 ad irrigandum paradisum, qui inde dividitur in quatuor ini-* 25 *tia. Nomen uni Phison: iste est, qui circuit omnem terram*

w) Latinis rubrica est peculiaris quaedam terra rubri coloris ad tingendum apta. Epitome Gesneri habebat *λίθος ἀνδραξ οὗτος εἶδος ξυφοίνικον ἔχει*. Gesnerus autem reponendum censuit *φωινικοῦν*, vel *ὄξυφοίνικος*. Epitome Anastasii legit: *Ἄνδραξ ὄξυφοίνιστος μὲν ἐστὶ τῆ εἶδει*. Carbunculus est colore Phoeniceo vehementi.

x) Epitome Gesneri *οἰνωπὸν*.

y) Etiam Epitome Gesneri habet *χαλκηδόνιος*, quam lectionem hinc patet iniuria a Gesnero sollicitari apposita voce *καρχηδόνιος*.

z) Mira iterum commentatur de Phison flumine Epiphanius, ut ea conciliet, quomodo tum apud Carthaginem carbunculus reperitur, tum in Phison.

*Evilat, ubi est aurum, et aurum terrae illius optimum; ibi est carbunculus et lapis prasinus*¹.

DE SAPHIRO LAPIDE.

Sapphirus lapis dicitur in modum purpurae^a), quam blattae tam vocitant^b), cuius est pressior species: multa vero genera sunt huius lapidis; est enim in ipsis regalis auri punctis intermicans, qui non adeo est mirabilis, sicut purus ille lapis, qui per omnia purpurae specie renitet, et hic fortassis esse dicitur in India, et in Aethiopia, propter templum Liberi patris apud Indos, quod habere dicitur, licet incredibile videatur, CCCLXV gradus, omnes ex lapide sapphiro. In ornamentis autem suis et monilibus reges utuntur eo vel maxime, quia mirabilis est, atque pulcherrimus et graciosus: unde et nonnulli vocaverunt eum monilis ornatum. Pellit etiam dolores, nam si 15 teratur cum lacte medela, scabiosis et ulcerosis efficitur linitus super loca, quae fuerint vulneribus asperata. Scriptum autem est in Lege^c), visionem Mosi in monte veluti super lapide sapphiro fuisse declaratam.

1) Gen. III, 10—13 iuxta LXX.

a) Supple *lucere, splendescere*. In Epitome Gesneri: *Λίθος σάπφειρος πορφύριζων, ὡς βλάττης πορφύρας τῆς μελαίνης τὸ εἶδος. Lapis sapphirus purpurascit, ut species blattae, id est, purpurae nigrae.*

b) Purpuram nempe optimam: talis enim purpura blatta est olim appellata a blatta vermiculo sic a nocendo, ἀπὸ τοῦ βλάπτειν, dicto, quia apprehensus manum hominis tingit. Egnatius in illud Lampridii in *Vita Heliogabali*: *Paraverat igitur funes blatta et serico et cocco intortos, adnotat, blattam purpuram esse ex Indico conchylio factam; sed ipsum Tyrium ostrum nomen idem obtinuisse dubitari nequit canente Sidonio in Paneg. Maiorani v. 48:*

Pontus castorea, blattam Tyrus, aera Corinthus etc.

c) Nempe Exodi cap. XXIV, 10, Epitome Gesneri ipsas etiam legis tabulas ex sapphiro fuisse insinuans veram Epiphaniae sententiam, ut hinc constat, corruptam exhibet, et illi iniuria commentum intexit, quod Hebraeis Lyranus attribuit, et invenitur quoque apud Suidam verbo *Μωυσῆς*. Abulensis redarguit Hebraeos etiam quod dixerint Moysen, postquam ob peccatum populi tabulas fregerit, collegisse fragmenta, et hinc se ditasse. Ceterum historiam, atque adeo fabulam hanc non dubito ortum duxisse ex eo quod Deus daturus legem Moysi talis processerit

DE LAPIDE IASPIDE.

Iaspis est lapis velut speciem smaragdi referens, qui apud ostia Thermodontis fluminis invenitur, et apud Amathunta^d), non quae in Cypro est: sed naturaliter Amathusiorum^e) generatio multiplex habetur. Hic vero lapis hanc habet speciem: 5 sub smaragdo est intervirescens, sed obtusior et obscurior, interiusque corpus habet viride ad instar aeruginis aeris. Delectantur autem phantasiae, id est speculationes huic insidere, sicut asserunt, qui fabulosa commemorant^f). Est et alia iaspis albidior quam mare; flore vero tincturaque pressior^g): alia 10

conspiciendus, ut haberet *sub pedibus quasi opus lapidis sapphirini*, ut legitur Exodi cap. XXIV, 10. Enimvero sapphirum tabularum ex sapphirino Dei throno excisum fuisse aperte dicitur Rabbini, et earum pondus fecerunt quadraginta sata. Vide notas maiores Drusii tom. I *Critic. sacr.* etc.

d) Locus mire corruptus. Utraque Epitome habet iaspidem inveniri apud Amathunta Cyprae. Itaque aut *non oscitanter* est additum, aut aliquid aliud oscitanter est praetermissum. Fortassis scripserat S. Epiphanius smaragdos inveniri apud Amathunta, *non quae trans Jordanem est. sed quae est in Cypro*: Amathus enim oppidum maximum omnium et munitissimum inter ea, quae trans Jordanem erant, a Iosepho *Antiq.* lib. XIII cap. 13, et *De bello Iud.* lib. I cap. 8, memoratur, necnon ab auctore *De locis S. Scripturae* etc. De Amathunte autem urbe in insula Cypro celeberrima, unde toti etiam insulae Cypro Amathusiae nomen est datum teste Plinio, nihil interest dicere, et satis sit recordari, *metalli secundam* dici ab Ovidio *Metam.* lib. X v. 220 et v. 530, *metalli gravidum*.

e) Cod.: *sed naturam littam Mathusiorum*. Restitui prout ab interprete fuisse scriptum censui.

f) Hieronymus hinc certe mutuatus est, quae habet lib. XV *Comment. in Isaia* cap. LIV: *Iapidum multa sunt genera: alius est enim smaragdi habens similitudinem, qui reperitur in fontibus Thermodontis fluminis, et vocatur grammatis, quo omnia phantasmata fugari autumant; alius viridior mari, et tinctus quasi floribus: hunc in Phrygiae monte Idu, et in profundissimis specubus eius nasci referunt; alium vero iuxta Iberos Hyrcanosque et mare Caspium reperiri, et praecipue iuxta lacum Nausin. Est et alius iaspis, nivi et spumae marinarum fluctuum similis, et clementer quasi misto cruore subrutilans. Hactenus S. Hieronymus. Monet autem Vallarsius in Ambrosiano codice non grammatis, sed Graecis litteris invenisse scriptum *ΑΜΑΘΟΥΣΙΟΣ*, unde recte coniecit fortassis verum lapidis nomen fuisse *Ἀμαθούσιος*, siquidem illum *περὶ Ἀμαθούσιον*, quae in Cypro est, inveniri docuerit Epiphanius.*

g) Epitome Gesneri, *βαδύτητα*.

vero in speluncis Idae montis, qui est in Phrygia, reperitur similis sanguini cochleae, sed lucidior magis, et veluti similior vino et amethysto rubicundior; non enim sunt unius coloris, eiusdemque potentiae, sed alia quidem rarior est et albidior 5 quam aer fumi nimis effulgens, nec impar item caeruleae vibrationis^{h)}, veluti si tempore hiemis de terra vapor aut nebula austro desinente consurgat; alia, quae glaciei similis est ab his, 24 qui fabulosa fingunt, phantasiis dicitur esse remedium. Reper- tum est autem ab Hiberisⁱ⁾ et pastoribus Hyrcanorum, qui 10 circa Caspium solum lacumque^{k)} consistunt. Est et alter iaspis, qui vocatur appalius^{l)}, similis nivibus, aut spumis maris, aut veluti si sanguis lacti misceatur, ut Massagetae potare sunt so- liti^{m)}: hunc, ut aiunt, qui fabulosa referunt, bestiae in agro metuunt, aliaque portentaⁿ⁾).

Ligyrii inventionem nequaquam novimus, nec a physiolo- gis, id est naturarum scrutatoribus, nec ab aliquibus antiquis, 25 qui harum rerum curam gessisse referuntur^{o)}.

h) Fort. *caerulea vibratione*.

i) Horum populorum regionem Iberiam Eoam Eustathius vocat, et Asiaticam etiam dicunt, ut distinguatur ab Iberia Europaea, nempe Hispania. Nunc sub Georgianorum nomine eos noscimus.

k) Hieronymus et hunc lacum proprio nomine vocat *Neusin* etc.

l) Epitome Gesneri *ἰασπις ὁ παλαιός*, antiquus. Sed iure Salmasius in *Solinum* p. 92, corruptum eum esse locum monet. Legendum autem putat *ἰασπιόπαλλιος*: fortassis tamen aequius foret restituere *ἰασπις ὀπάλλιος*, quod magis respondet numero litterarum vitiosae lectionis, necnon ipsi quidem versioni, quam edimus, licet haec quoque *Appalius* mendose habeat pro *Opollius*.

m) Strabo lib. II Massagetas succum bibere ex arboreis fructibus expressum narrat; Herodotus lib. I sub finem lac: *γαλακτοπόται δὲ εἶσι*. Lac autem potant. Verum etiam Statius *Achill.* lib. I v. 307 cecinit:

Lactea Massagetae veluti cum pocula fuscant

Sanguine puniceo

n) Epitome Gesneri: *τὰ φάσματα, spectra*.

o) Epiphanium videtur descripsisse Hieronymus in *Epist. ad Fabiolam* §. 17, ubi legitur: *Scrutans eos, qui de lapidum atque gemmarum scripsere naturis, ligurium invenire non potui*. Nonnullae editiones Hieronymi habent *lyncurium*, sed legendum esse *lygurium*, seu *ligurium*

priscorum codicum auctoritas, ut monet clariss. Vallarsius, necnon ratio quidem ipsa probat: loquitur enim eo loci Hieronymus de lapide sic a sacris litteris appellato, quod si animadvertisset Gesnerus, et ipse profecto vidisset Epitomen, quae pariter habet *λυγύριον*, veram servasselectionem, nec minus apte apposuisset in margine, forte *λυγκούριον*. Porro *λυγύριον* et *λυγκούριον* nullo discrimine inter se differre plures sunt arbitrati, licet illud ipsi, quod SS. Epiphanius et Hieronymusasserunt, de ligrío nihil adnotatum a physiologis invenisse, discrimen aliquod probare videretur, cum de lyncurio ante Epiphanium et Hieronymum locuti fuerint multi, Theophrastus, Aristoteles, Aelianus, Plinius, Solinus, Dioscorides, Ovidius, aliique. Psellus in lib. *De lapidum virtutibus* §. 1, inter lapides ignotos memorat lapidem *λύγκουρον*. *Λυγγούριον* seu *λυγγούριον* restituendum hic censet Maussacus, sed ipse quidem restituendum putarem *λυγύριον*, cum hic lapis inter ignotos referri possit, non *λυγκούριον*, qui lapis tam notus est quam ille ignotus: scilicet lapis, quem *λυγύριον* vocant, primo notus sit ex versione LXX Exod. cap. XXVIII, 19: unde mutuatus est etiam Iosephus lib. *Antiq.* III cap. 7 §. 6, et *De bello Judaico* lib. V cap. 5 §. 7. Quinimo idipsum de quolibet alio auctore ligríum memorante censendum est. Omnes de lapide sic dicto apud sacras Litteras capi volunt. Verum illud notandum maxime est, ipsum Epiphanium, cum de ligrío nihil invenerit scriptum apud physiologos, subdubitantem videri hunc lapidem a lyncurio, ab eo lyncurium potius dictum, diversum non esse. Neque vero ratio deest, quominus ligríi nomen lapidi lyncurio obvenerit, si fides Salmasio in *Solinum* p. 62, a Liguria illud ortum esse docenti, et lyncurio datum, quod nimirum in Liguria lyncurium inveniatur. Sed haec quis credat, cum ligríi nomine usi sint solum LXX Interpretes? Porro ut probet lyncurium in Liguria nasci, Theophrastum laudat. Satius laudare potuisset Strabonem: hic enim diserte quidem lib. IV p. 202 aut p. 310 ed. Amst. 1707, lyncurium apud Ligures copiose abundare ait, et illud ab aliis dictum fuisse electrum, *πλεονάζει δὲ καὶ τὸ λυγγούριον παρ' αὐτοῖς, ὃ τινες ἤλεκτρον προσαγορεύουσι*. *Copiosum est etiam apud eos (nempe Ligures) lyncurium, quod nonnulli cognominant electrum*. At Theophrastus de succino loquitur, non autem de lyncurio. Nec favet Salmasio, quod addit, succinum cum lyncurio confusum fuisse: neque enim Theophrastus confundit, qui cum docuerit lyncurium soliditatem lapidis habere, attrahere autem, ut succinum, et ex eo sigilla fieri addit, illud polire multi laboris rem esse, et deinde, ipsum autem etiam succinum esse lapidem, quod in Liguria sit fossile. Mecum sensisse videtur etiam Plinius lib. XXXVII cap. 2: de succino enim agens, et de variis in quibus gigni dicitur locis, Theophrastum laudat: cum autem refert, qui cum lyncurio succinum commiscuerunt, illius nequaquam meminit. Ceterum, quod a nonnullis electrum cum lyncurio confusum fuerit inficias ire equidem nequeo, cum a Demonstrato electrum tali nomine vocatum fuisse testis sit idem Plinius laudato loco, et pro synonymis habet utrumque nomen Hesychius, et habuisse etiam Strabonem ex eius sententia, quem supra retulimus, constet. Vexum ex Plinio pariter col-

Inveni modo autem laugurinum^{p)}, sic appellatum lapidem, 26 quem nonnulli pressiore^{q)} locutione ligguriorum^{r)} vocant, et 27 fortassis arbitror hunc esse ligyrium, quoniam quidem divinae Scripturae nonnulla nomina aliter immutarunt, sicut smaragdum

higo nec defuisse, qui lyncurium ab electro distinxerint. Postquam enim de electro multa dixerit, et iam lyncurium quoque dictum fuisse animadvertenter, tandem inquit c. 3: *De lyncurio proxime dici copit auclorum pertinacia: quippe etiamsi non electrum id esset, lyncurium lamem gemmam esse contendunt.* Itaque lyncurium cum electro etiam a Theophrasto, saltem satis aperte, confusum non fuisse iterum iterumque praedico.

p) *Λαγκούριον* habet Epitome Gesneri: *Εὐρομεν δὲ λαγκούριον οὕτω καλούμενον λίθον, ὃν τινες τῇ τρανῇ διαλέκτῳ λαγούριον καλοῦσι. καὶ τάχα τοῦτο οἶμαι τὸ λιγύριον. ἐπειδὴ αἱ θεαί Γραφαὶ τὰ ὀνόματα ἑτέρως μετέποιησαντο ὡς τὸν σμάραγδον πρᾶσιων.* Salmasius in *Solinum* p. 63, haec paulo aliter legit, et, ut ipse ait, ex cod. vetusto; *Εὐρομεν δὲ λαγγούριον οὕτω καλούμενον λίθον, ὃν τινες τῇ τρανῇ διαλέκτῳ λαγούριον καλοῦσι, καὶ τάχα οἶμαι τοῦτο εἶναι τὸ λιγύριον.* Nostri cod. scriptorem perperam scripsisse *laugurinum* indubium esse debet, suspicor autem ab interprete scripturam fuisse *laggurium*, seu *langurium*, cum in Graeco esset *λαγγούριον*.

q) Codex hanc ferre vocem videtur, sed cum illa Graeco verbo *τρανῇ* minime respondeat, et ne sententiae quidem conveniat, barbarum interpretem scripsisse dixerim *spissiore* aut *expressiore*.

r) Legendum esset *lagurium* ex descripto Epitomes Gesneri loco: sed ex iis, quae sequuntur, legendum potius videtur *liggurium*, et in Graeco fuisse *λαγγούριον*, Scilicet inferius legitur: *Et liggurus quidem, vel etiam laggurus* etc. Alterum hoc nomen τὸ *laugurinum* corrigit, illud primum τὸ *ligguriorum*. Porro hae coniecturae egregie ex eo comprobantur, quod certe *lyncurium* alio nomine *lanjurium* fuisse dictum certum sit testimonio etiam Plinii lib. XXXVII cap. 2. Verum vulgatus et frequentius nomen *lyncurium* fuit, aut *lyngurium*, et quidem ita vulgatus, ut alterius ab uno Plinio certiores facti fuerimus, cui nunc etiam Epiphanius certe est adiciendus. Neque vero praeterire decet apud Graecos saepius occurrere nomen *λαγγούριον* quam *λαγκούριον*. Illud apud Theophrastum et Dioscoridem legit Salmasius, et habent etiam Strabo etc., necnon Plutarchus in l. *De animal. solertia* t. II p. 952, ed. Paris. 1624: et quidem Solinus, cap. 2, illud solum memorat tanquam Graecis familiare: *Graece lyngurium dicitur.* Itaque Epiphanius quoque ita scriperat: unde interpres quod alii *lyngurium* secundum pronuntiandi rationem scripsissent, scripsit *lyggurium*, *lyggurus*, *laggurus* etc., utrumque γγ retinens. Sic Priscianus testatur Romanos olim vocem *ἄγγελος* scripsisse *aggelos*. Varro autem *De lingua Lat.* lib. I, et Victorinus *De orthographia* etc., auctores nobis sunt Graecorum more Atticum poetam scribere consuevisse *agguem*, *aggulum* etc.

dixere prasinum, aliisque nominibus alia vocaverunt. Et lig-
 gurus quidem, vel etiam laggurus^{a)}, si ipse sit liggurium, rur-
 sus ex quo sit loco, nescitur a nobis. Arbitrati sunt autem
 eum de superiore esse Thebaida, propter quod affirmant ali-
 25 quos lapides, ex lapide hoc in aede Asclepii^{b)}, quae sic appel- 5
 latur, in Memphi Aegyptia reperiri: in quibus sunt veluti no-
 tae intermicantes non sicut in ophite^{c)}, sed habentes puncta
 iuxta cerinum^{d)} lapidem sic vocatum. Puncta sunt viridantia
 ita, ut intelligamus in profundo lapidis huius venam esse lectis-
 simam. Sed et adhuc lucidius et speciosius haec petra videtur 10
 sumpsisse cognomen. Explanatur enim liggurus a quodam ani-
 mali, quod liggium nominatur, habens colorem pulli bubali vel
 buculae rufae, cuius cauda modica est, et habet puncta quae-
 dam viridantia, propter quod et lapis ligurus idem liggii cauda
 vocatur^{e)}. Ego autem vehementer admiror, cur Scriptura di- 15
 vina curans ad ornatum, decoremque pulchritudinis regalium
 sertorum et vestimentorum pontificalium uti lapidibus pretiosis,
 20 et nonnullorum, qui multum erant noti manifestique, comme-
 morans, carbunculi dico, et smaragdi, amethysti, et ahati, he-
 rylli, et chrysolithi, in horum dinumeratione lapidum non me- 20

a) Iosephus *Ant.* lib. III cap. 8, habet *λίγυρος*. Nunquid *λίγυρος*,
λίγγυρος, *λίγγουρος*, *λύγκουρος* etc., substantiva sunt nomina; *λε-
 γυριος* vero adiectivum subaudita voce *λίθος*, lapis; et *λεγγούριον* sub-
 audita voce *ἤλεκτρον*, *electrum*?

b) Aesculapius, Graece *Ἀσκληπιός* est. Itaque Asclepius in mul-
 tis quoque Latinis inscriptionibus apud Gruterum dicitur: quin etiam
 Martianus Capella *De nuptiis* etc., lib. II, inquit: *Ascribit Asclepio Grae-
 cia medicinam*.

c) Marmor ophites hoc nomen habet, quod serpentem instar variis
 maculis distinctum sit. De eo Plinius lib. XXXVI cap. 7.

d) Lapis hic, ut opinor, ille est, quem alii *ceritem* vocant. Vide
 Plinium lib. XXXVII cap. 10 etc.

e) Quae hic de lynnurio memorat Epiphanius, nunc primum, quod
 sciam, innotescunt. Porro animal illud, quod liggium vocat, certe lynx
 esse videtur, a qua et alii nomen lyncurio, seu lynnurio factum dixerunt,
 fabulosa tamen ratione, quod nimirum ex lyncis urina fiat. Vide Aelia-
 num *Hist. animal.* lib. IV cap. 17) Theophrastum in lib. *Περὶ λίθων*;
 Plinium lib. VIII cap. 38, et lib. XXXVII cap. 2; Solinum cap. 2, et ipsum
 Plutarchum *De anim. solertia* etc., ut alios taceam. Ceterum animalia,
 quae aliis *λύγκες* sunt, docente Salmasio p. 62, Artemidorus vocat
λίγγους, et apud Plutarchum laudato loco *λύγγας* dici invenio.

minerit hyacinthi, cum sit lapis iste clarissimus, adeoque pretiosus, atque mirabilis, ut animadvertamus, ne ligyrium forsitan hunc divina Scriptura cognominet¹⁾). Hyacinthus autem species habet diversas, quanto enim quis invenitur colore profundior, tanto est aliis necessarius²⁾). Hyacintho vero, vel callaino purpureus color est aliquanto consimilis³⁾). Unde divina quoque Scriptura ex hyacintho purpuraque pontificalia vestimenta dicit ornari. Et praecipuus quidem lapis hyacinthus thalassites appellatur, eo quod tranquilli maris similitudinem referat. Est et alius, qui vocatur rhodiaeus⁴⁾): alius oppalius⁵⁾). Rursus alius perileutius⁶⁾). Inveniuntur autem lapides isti in interiore barbarie⁷⁾ Scytharum. Scythiam vero soliti sunt veteres appellare cunctam septentrionalem plagam, ubi sunt Gothi et Dauni⁸⁾, Venni⁹⁾ quoque et Arii¹⁰⁾ usque Germanorum Amazonarumque regionem¹¹⁾). Illic igitur interius in deserto huius magnae Scythiae convallis est profundissima, hominibus

x) Hinc S. Hieronymus in *Epistola ad Fabiolam* §. 17: *Satisque miror cur hyacinthus pretiosissimus lapis in horum numero non ponatur, nisi forte ipse est alio nomine ligurius. Scrutans eos, qui de lapidum atque gemmarum scripserunt naturis, ligurium invenire non potui.*

y) Epitome Gesneri *ἀναγκαϊότερος*, praestantior.

z) Aut hyacinthum cum callaino confundit, aut vult illum colorem habere haud absimilem a callaino, et sic videtur vocare gemmam illam, quae callais dicitur a Plinio lib. XXXVII cap. 8.

a) Epitome Gesneri, *ῥοδιός*. Nostrum interpretem invenisse videtur *ῥοδόεις*: utrumque nomen sonat *roseus*.

b) In Epitome Gesneri hoc loco nulla est mentio oppalii, sed quarto loco inter varias hyacinthi species ponit hyacinthum *χαννιαῖον* sic: *ὁ τέταρτος χαννιαῖος*: sed videndus Salmasius p. 779.

c) Epitome Gesneri *παραλείκιος*. Restituendum *περίλευκος*.

d) Vide supra pag. 18.

e) Epitome Anastasii *οἱ Γότθοι καὶ Δαῦνοι*, et alios hic memoratos populos praeterit. Non *Dauni*, sed *Dahae*, aut *Dasae* legendum videtur, et in Graeco restituendum *Δάαι* aut *Δάσαι*.

f) Plinius lib. IV cap. 12 in Sarmatia Europaea Vannianum quoddam regnum ponit. Vide etiam Tacitum *Annal.* lib. XII. Quid si quis *Hunni* restitueret? Agathias Hunnos circa Maeotidem collocat.

g) Fortassis, *Abii*, scilicet hos populos septentrionales partes Scythiae habitasse Ptolemaeus docet.

h) Accipe de Amazonibus ad Tanaim. Amazonum historiam ab erudito Florent. iuvene Ant. Maria Beninio copiose illustratam scio, ut edat memoro, et Petri Petiti dissertatione laudatiorem auguror.

prorsus impervia, montibus namque saxosis hinc atque inde vallatur: ita ut si quis desuper, a summitatibus montium tanquam de muris aspiciat solum convallis, pervidere non possit, sed a profunditate caligo tenebrosa, veluti chaos alicuius occurrat. Igitur qui mittuntur a regibus juxta commanentibus, ad istorum lapidum perquisitionem, secundum dispensationem necessitatis sibi commissae, iugulant agnos, et excoriantes dimittunt desuper e saxis in illud chaos convallis immensum, lapidesque, ut ferunt, agnorum decoriatorum carnibus adhaerescunt. Aquilae vero in petris sursum morantes accepto carnis odore 10
 31 descendunt, eductosque decoriatos agnos exedunt, et lapides illic in summis montibus remanent. Damnati ergo, qui per huiusmodi capturam ad inquirendos praedictos lapides diriguntur, intuentes ubi sunt ductae agnorum carnes ab aquilis, eunt illuc, et inventientes lapides afferunt. Omnes lapides isti 15
 cuiuscunque sub diversitate coloris assistunt, cum sint pretiosi, tamen hanc habent efficaciam, ut superpositi carbonibus ignis vehementibus, ipsi quidem minime laedantur, carbones autem protinus extinguuntur. Non solum autem hoc, sed etiam tollens quis ex his lapidibus, et involvens diligenter in orario, vel 20
 in aliquo linteo, ponensque super carbones ignis manu retinens, ipse quidem calore cruciabitur, linteum vero, quo lapis est involutus, (et) nullo modo laeditur, aut aliqua ustione vexatur. Fertur autem lapis iste utilis esse mulieribus quatenus onere partus absque difficultate liberentur. Phantasias autem 25
 pellere similiter dicitur.

DE LAPIDE ACHATE.

Achates autem lapis est aestimatus esse perileutiusⁱ⁾, qui hyacinthum lapidem ponitur. Est autem specie mirabilis; colore caeruleus, exteriorem circulum habens album. Et hic circa 30
 Scythias^k invenitur, Est autem in lapidibus istis achates colore

i) Ex Epitome Gesneri Latina haec versio reformari ita potest, ut significet, fuisse qui putaverit, achatem eam ipsam esse gemmam, quae perileucus dicitur, et cuius mentio superius facta est, ubi de hyacintho. Porro hic et laudata Epitome recte habet *περὶλευκος*.

k) Scythia apud geographos duplex est, Europaea et Asiatica.

leonino, qui cum aqua tritus et illitus super loca, quae morsu contracta sunt, viperæ vel scorpii, caeterorumque serpentium venena depellit. Dico autem achatem, qui leonis speciem praefert.

DE LAPIDE AMETHYSTO.

- 5 Amethystus lapis est: erga suum circulum flammiferum quiddam profundius micat. Splendor autem eius est albidior, e medio corpore veluti vini flavi speciem referens, qui forma diversus, et hic, ut opinor, in Libyæ montibus gignitur. Alter enim hyacintho mundissimo similis est, alter vero amphicochlo¹⁾.
10 Fit autem ipse in partes Libyæ circa littus maris. Hi vero, 33 qui fabulis credunt, aiunt eum praecidere tempestates et pluvias, cum australes venti perflaverint.

DE LAPIDE CHRYSOLITHO.

Chrysolithus lapis, quem nonnulli chrysoberyllum^{m)} voca-
15 verunt, auri fulgorem praefert. Fit autem in puteali petra; sic appellatur locus ad littusⁿ⁾ Achaemenidis^{o)} Babylonis. Nominant autem et Babylona, et puteum illum petrae Achaemenida^{p)}, quod, inquirunt, pater Cyri regis Achaemeneus^{q)} vocabatur,

l) Etiam Epitome Gesneri: *ὁ δὲ ἀμφικόχλω*, quam lectionem Gesnerus iniuria reprobatur reponens: *θαλάσσης* vel *θαλασσίω κόχλω* vel potius *αἵματι κόχλω*, ut ipsa legit Epitome, ubi de iaspide sermo est.

m) Epitome Gesneri habet *χρυσόφυλλον*, quod nomen Gesnerus adnotat alias non inveniri, sed chrysoberyllum. Vere mendosam in hoc loco Epitomen esse hinc constat.

n) Epitome Gesneri *παρὰ τὸ τεῖχος*, ad *marnia*. Epitome autem Anastasii: *παρὰ τὸ χεῖλος*.

o) Epitome Gesneri: *Achaemenitidis*, *Ἀχαιμενίτιδος*.

p) In ms. erat. *petere Achaemide*. Legendum, ut restitui, constat ex Epit. Anastasii: *τὴν γὰρ Βαβυλῶνα, καὶ τὸ φρέαρ ἐκέينو τῆς πέτρας Ἀχαιμενίδα καλοῦσι*. In Epit. Gesneri legitur: *τὴν γὰρ Βαβυλῶνα καὶ τὸ φρέαρ ἐκέينو Ἀχαιμενίτιδα καλοῦσιν, ὅτι φασὶν ἔ πατήρ Κύρου τοῦ Βασιλέως Ἀχαιμένους ἐκαλεῖτο*. *Babylonem enim, et puteum illum, Achaemenitida cognominant, quod dicant regis Cyri patrem Achaemenem vocatum fuisse*.

q) In Epitome Gesnerus invenit *Ἀχαιμενέως*, et emendat *Ἀχαιμένους*. Nostrum tamen etiam interpretem invenisse videtur, *Ἀχαιμενέως*.

ut scriptores aliqui retulerunt^{r)}). Est autem et chrysopasus lapis^{s)}). Hic stomachicis, et colicis, necnon et coeliacis tritus, et epotus saluberrimus approbatur.

DE LAPIDE BERYLLO.

Beryllium, lapis glaucus, id est marinae tincturae similis, 5
34 et aeris, amethysti, et pederotis^{t)}) habens speciem, et aquatoris, id est albidioris hyacinthi. Fit autem ad ima montis, qui vocatur Taurus. Si quis autem voluerit hunc ex adverso solis opponere, videtur, veluti vitrum, minuta intrinsecus habere perlucida. Alia autem beryllus pupillis oculorum draconis est 10 similis; alia rursus est beryllus veluti coralli^{u)}) speciem magis exhibens. Haec beryllus juxta viam^{v)}) Euphratis fluminis visa est.

DE LAPIDE ONYCHIO.

Onychium lapis flavum nimis ostentat colorem. Delectari vero lapide isto ferunt regum nuptas^{w)}), et divitum, quae in 15 pocula sua transferentes utuntur hoc lapide. Sunt autem et alii onychitae, qui aequivoce nuncupantur, id est non veraciter, similes cerae, quae coloris est mellei. Quidam hos aiunt ex guttis aquae consolidari. Onychitas autem naturali ratione

r) Cyro patrem fuisse huius nominis a nemine traditum novi. Epiphanius patrem pro avo posuit. Cyrus rex Cambysis filius fuit; Cambyses vero Achaemenis. Quod autem Persae dicti sint ab hoc rege Achaemenii, et quod Babylon pro Persica, seu Achaemenia urbe sit habita, ex quo sub ditione Persarum esse coepit, adeo notum est, ut nihili referat veterum auctoritates ab aliis collectas repetere.

s) In marg. ms. est: *chrysoprasus*, et Gesnerus quoque *χρυσόπρασος*, ubi in Epitome est *χρυσόπραστος*, restituendum censuit.

t) De hac gemma apposite ad haec, quae beryllo tribuit Epiphanius, ita loquitur Plinius lib. XXXVII cap. 9: *Coeunt intus translucida crystallus, viridis suo modo aer, simulque purpura, et quidam vini, ac stoci nitor etc., nec gemmarum ulla est liquidior.*

u) Epitome Gesneri habet, *πρηψ*, cerae etc.

v) In Gr. textu Epitomes, *περι την έξοδον*, circa exilium.

w) In ms. legitur *nuptias*, sed scriptoris certe vitio, nec dubitandum ab interprete scriptum fuisse, *nuptas*. In Graeco enim textu Epitomes Gesneri est: *τὰς νύμφας*, etc.

cognominant, eo quod unguis urbanorum virorum instar sunt marmoris quadam mistione sanguinis obrubescit¹⁾. Unde non-
nulli lapidem marmoreum, qui ex loco Docimii²⁾, onychitem
falso nomine vocitant ob albedinis puritatem.

- 5 Haec igitur duodecim lapidum, qui in superhumerali tunc
imperati sunt annecti pontificis ex diversis auctoribus, qui de
naturis horum dixere lapidum, constat inventio, quorum sicut
investigare potuimus tam species, quam loca necnon et poten-
tias inspectionis eorum interim breviter adnotantes, singulorum
10 lapidum nomina consequenter expressimus. Hic iam nunc quae-
ritur, quibus modis eum ordinem consequentiae, qui est cer-
tissimus et congruens, approbemus. Nam per duodecim tribus
duodecim lapides apponi iussi sunt, ita, ut unus lapis uni tribui
coaptaretur, et ad singularum nomina decernantur singuli lapi-
15 des. Et siquidem declarasset iussio, cui tribui quis lapis apte-
tur, nulla prorsus inquisitio superesset ad indagandam defini-
tionem divinitus ordinatam; sed ad exponendam nobis vim lapi-
dum tantummodo studiosa relinqueretur intentio. Nunc autem
non est determinatum, sed simpliciter in duobus locis horum
20 lapidum consequentiam, et compositionis eorum speciem fateamur
ascriptam, sicut in rationali, quod super pectus ponebatur
pontificis, et superhumerali per duos annulos aureos in eo
dispositos, qui annuli per extremitates suas rationale in medio
continebant, rursus annexis superioribus annulis, qui erant in
25 superhumerali pontificis in utraque humeri parte conserti. Nam

x) Illic ipsa quoque Gesneri Epitome in mendo cubat. Salmasius tamen in *Solinum*, p. 396, ope veteris codicis sic emendat: *Ὄνυχίτας δὲ αὐτοὺς λέγουσι φυσιολογικῶς, ἐπεὶ ὄνυξ τῶν ἀστείων ἀνδρῶν μαρμάρου ἐστὶ συνερυθμισθόμενος σὺν τῇ τοῦ αἵματος ἰδέᾳ*. Itaque restituimus: *obrubescentes*, aut potius: *quod unguis*, etc., *instar sit marmoris quadam mistione sanguinis obrubescens*.

y) Graviter hic errat Gesnerus cum Iola suo, cum verbum *τοῦ Δοκίμιον* vertit *ab exploratione*, etc., quod scilicet invenerint *δοκίμη*, et *δοκίμιον* probationem significare. Verum re melius considerata deprehendissent profecto Epiphanium de loco huius nominis locutum, et invenissent celebre apud antiquos fuisse lapidis cuiusdam genus, qui Docimites dicebatur a Docimio Phrygiae urbe, seu mavis pago, utroque enim nomine vocat Stephanus, nempe urbem vocat in ipsa voce *Δοκίμιον*, pagum vero in voce *Σύνναδα* Strabonem describens.

et superhumerales cum esset unum per circuitum uno prorsus orificio clauderetur habens vittam hyacinthinam auro complexam, et hinc a dextris unum annulum, et a sinistris alterum per utramque humeri partem prominentes, annulos ad iugulum pontificis innectentes, qui rursus ex utraque rationalis parte spectabantur apppositi, ita ut perinde connecterentur, et coaptarentur in sese per duos scilicet annulos rationalis, et duos annulos superhumeralis, ubi erant catenulae aureae desuper imminentes.

Hoc autem rationale, sicuti dixi, habebat duodecim lapides sibi congruenter insertos, atque compositos quadrato ordine, 10
37 qui sic intertexti probantur, ut est subter annexum. Primus ordo, atque superior a laeva parte pontificis versus ad dextram hos lapides habebat apppositos, sardium, topazion, smaragdum. Oportet enim et hoc diligentius adnotare, unde scilicet incipiebat compositio, et ubi item desinebat: sciendumque est 15 quod iuxta Hebraicarum elementa litterarum ita compositiones istae fiebant. Scribunt quippe Hebraei a sinistris ad dextram cuiuslibet rei subiectum ordinem perducentes. Ipsi vero manum subsequenter litteris a dextris habere videntur ad laevam²⁾. Erant ergo super pontificis pectus a sinistris eius ordines ad 20 dexteram perducentes.

Primus ordo, sicut iam dixi: sardius, topazius, smaragdus; secundus autem carbunculus, sapphirus, iaspis; tertius ligurius, achates, amethystus; quartus, qui et ultimus, chrysolithus, beryllus, onychinus¹⁾. 25

1) Exod. XXIX, 10—13.

2) De hoc Hebraeorum scribendi modo agit Hermannus Hugo *De prima scribendi origine*, etc., cap. 8, ubi tamen nimis audacter ait: *Porro hanc scribendi rationem Aegyptii ab Hebraeis acceperunt, ut Herodotus testatur lib. II.* Scilicet Herodotus hoc unum narrat, Aegyptios a dextro in sinistram latum scribere consuevisse p. 102 ed. Gronovii Lugd. Batav. anno 1715. At Hebraeorum nullatenus meminit, et quidem ea scribendi ratio in Oriente pene communis fuit, ut Holmius non dissimulat in *Dissertatione de scriptura*, etc., cap. 5, *Analect. philologic.*, etc., Crenii, p. 46: quinimo Graecis quoque, Romanisque, et Etruscis, de quibus praecipue consulendus est cl. Gorius *Mus. Etrusci* tomo II. p. 405, eam scribendi rationem non fuisse incognitam docet in libro, quem inscripsit *Delphi Phoenicizantes*, etc., cap. 10; Edmundus Dickinsonus *Fasciculo I Opusculorum*, etc., Crenii p. 104. Dickinsonum in notis ad Hermannum Hugonem neque Christianus Trotz indictum praeteriit.

Rursus invenimus eosdem lapides in duabus superhume-³⁸
 ralis partibus positos, in quibus duo lapides catenulis aureis
 videbantur inserti iuxta utrumque latus humerorum, iam non
 ex diversis lapidibus, sed ex smaragdo tantummodo, erantque
 5 rursus nomina filiorum Israel secundum praeceptum Domini
 scripta, atque scalpta in duobus istis lapidibus; non tamen evi-
 denter ostenditur, quod nomen in parte dextera prasini lapidis
 inscribi debeat, vel quod in sinistra parte, sicut ipse decrevit
 similiter adnotari; nisi quod prorsus intelligendum est, quia sex
 10 nomina scripta erant in sinistra parte, et sex in dextera filio-
 rum Israel. Nec enim poterat unus lapis nomina duodecim
 tribuum capere propter rotunditatem suam. Sed nec praeceptit
 Dominus, ut dupliciter inscribantur duodecim tribus in parte
 dextera, et in sinistra duodecim; sed simpliciter ait in pres-
 15 sione signaculi filiorum Israel, sicut habet ipsa circumstantia
 lectionis, quam nunc ad verbum curavimus exprimere, in qua
 ipsum quoque pontificatus officium praeceptum est ordinari: sic
 ait^{a)}: *Et fecerunt^{b)} superhumeralia ex auro, et hyacintho, et*
*purpura, et cocco cum bysso retorta, etc. Opus textile fece-*³⁹
 20 *runt illud; superhumeralia continentia sese ex utrisque parti-*
bus, opus textile invicem complectentia se per circuitum. Ex
ipso fecerunt iuxta eius facturam, ex auro, et hyacintho, et
purpura, et cocconeto, et bysso retorta, sicut praecepit Domi-
nus Mosi. Fecerunt utrosque lapides smaragdi, confibulatos,
 25 *et conclusos auro, scalptos in pressione signaculi nominum*
filiorum Israel. Et imposuerunt eos in humeros superhume-
ralis lapides monumenti filiorum Israel, sicut praecepit Moy-
ses^{c)}. Haec duo loca sunt horum lapidum, et appellationes
 eorum, quae secundum tribum praeceptae sunt adnotari. Unus

a) Vide Exod. cap. XXXVI, in versione LXX, in Vulgata vero cap. XXXIX, et vide etiam Exod. c. XXVIII. Notes autem velim lapides, quos LXX smaragdos dixerunt, Vulgatam aliosque interpretes vocasse onychinos; Josephum, sardoniches.

b) Sic LXX in ms. Alex. Ἐποίησαν. Editiones plurimae tamen ferunt, Ἐποίησε, fecit.

c) LXX: Κύριος τῷ Μωϋσῆ Dominus Moysi.

quidem locus est in hoc rationali, et alter in his^d) quae dicuntur, in hippodromo Chabratha^e).

40 Oportet itaque primitus hanc divisionem nosse, et ordinis consequentiam, quae secundum aetatem est singulorum¹), id est Ruben, Simeon, Levi, Judas; propter iurgium vero Rachelis, 5 et quae data sit Iacob ancilla Balla, nascitur iuxta aetatis ordinem post Iudam Dan; statimque de ipsa ancilla secundus editur

1) Gen. XXXV, 23 sqq.

d) Locus adeo corruptus, ut restitui minime posse videatur. Multa deesse non dubito.

e) Quid sibi velit hoc loci Epiphanius difficile dictu est, cum neque satis constet, quid significant verba *Hippodromo Chabratha*. ככרַח Chibrath ter in sacris Litteris occurrit: Geneseos cap. XXXV, 17; eiusdem libri cap. XLVIII, 7 et 4; lib. Regum cap. V, 19. Vocem ipsam servant LXX, cap. XXV Geneseos scribentes Χαβραθά, nec non cap. V libri IV Regum iuxta emendatiores libros; sunt enim qui mendose habent Σεβραθά. Verum Geneseos cap. XLVIII, ut hic Epiphanius, cum voce hippodromo vocem Chabratha coniungunt. Iam vero, ni fallor, inter ea multa, quae hic deesse puto, S. Doctorem exposuisse crediderim, quomodo duodecim tribus a filiis Iacob nomen acceperint, quot uxores Iacob duxerit, quem filium habuerit ultimum, et his similia, tandemque narasse quomodo Rachel, Beniamino edito, partus dolore confecta mortem obierit in terra Chanaan, in hippodromo Chabratha, et sic narrationem confecisse verbis nimirum LXX; ita enim Iacob loquitur laud. c. XLVIII Genes.: *Ego autem, quando veni de Mesopotamia Syria, mortua est Rachel mater tua in terra Chanaan, appropinquante me ad hippodromum Chabratha terrae. Ἐγὼ δὲ ἤνικα ἤρχομαι ἐκ Μεσοποταμίας τῆς Συρίας, ἀπέθανε Ραχὴλ ἡ μήτηρ σου ἐν γῆ Χανάν, ἐγγίζοντός μου κατὰ τὸν ἵππόδρομον Χαβραθά τῆς γῆς*, etc. Caeterum si vocis Chibrath significationem inquirimus, quot interpretes, tot sunt sententiae, ut bene ait Drusius in vers. 16 laudati cap. XXXV Geneseos. Aquila intelligit *secus viam*, alii *iter quod a prandio ad coenam confici potest*, alii *iugerum*, nempe terrae tractum, quem duo boves uno die arant, alii *multum itineris*, alii *mille passus*, alii *aliam terrae mensuram*, et nonnulli *vernum tempus*. Vocem hippodromum in textum LXX, Geneseos cap. XLVIII irrepisse facile dubitarem ex marginali nota alicuius intelligentis in voce Chibrath spatium, quod equus in hippodromo percurrerat, neque enim video cur uno in loco LXX duplicem adhibuissent vocem, duobus vero aliis solummodo vocem Χαβραθά. Scilicet sacram Litterarum textum Graecum, quem nunc habemus sub nomine LXX, licet venerabilis sit, plurimaeque auctoritatis, variis tamen in locis interpolatum deprehendimus.

Neptalim^{f)}. Deinde per aemulationem Lia vero dedit ancillam viro Zelpham, quae concipiens peperit Gad; dein Aser. Rursus adiecit uxor Lia ut conciperet: quae iuxta conscientiam peperit Issachar, exin Zabulon. Novissime vero de Rachele Ioseph 5 nascitur, et deinde Benjamin. Et est ista consequentia, Ruben, Simeon, Levi, Iudas, Dan, et Neptalim, Gad et Aser, Issachar, et Zabulon, Ioseph, et Benjamin. Haec quidem prima est com- 41 positio iuxta aetatis consequentiam.

Cum vero pervenirent de Mesopotamia revertente Iacob in 10 terram Chanaan, secunda fit divisionis enumeratio. Fecit enim Iacob tres turmas¹⁾ discernens proprios filios, et posuit Zelpham, et Ballam duas ancillas faciens unam turmam in primis cum quatuor filiis earum, id est Dan, et Neptalim, Gad, et Aser; in secunda vero turma ordinavit Liam cum sex filiis eius 15 non iam secundum aetatem, sed secundum matris affectionem; Ruben, dico, et Simeon, Levi et Iudam, Issachar et Zabulon: ipse vero postremus mansit cum Rachele et Ioseph valde parvulo. Benjamin autem in matris adhuc utero portabatur; et haec secunda discretio compositionis eiusdem numeri com- 20 probatur.

Tertius autem numerus est iuxta aliam compositionem divisionis. Incipiens enim Iacob intrare in Aegyptum²⁾, sicut super annexum est, congregatis in idipsum filiis Liae simul, et ancillae eius Zelphae, consequenter, velut ex eadem domina 25 progenitis, ita dinumerantur ipsi: Ruben, Simeon, Levi, Iudas, Issachar, Zabulon: et ex Zelpha, Gad et Aser. Deinde Rachelis filii Ioseph, et Benjamin. Ii, qui ex eius ancilla sunt, Dan et Neptalim.

Quarta divisio est compositionis, et numeri, quando bene- 42 30 dixit Iacob filiis suis cum moreretur³⁾; oportet enim secundum tempus, et in numeros ipsos annectere. Hic ergo numerus, et hoc tempus insequitur, quando Iacob benedixit, id est, Ruben, deinde Simeonem cum Levi, et Iudam, et Zabulon, et Issachar, Dan et Gad, Aser et Neptalim, Ioseph et Benjamin.

1) Gen. XXXII et XXXIII. 2) Gen. XLVI, 6 sqq. 3) Gen. XLIX, 1 sqq.

f) Sic ms., sed in Graec. non dubito fuisse *Νεφθαλεμ*.

Dein sequitur quinta divisio de Exodo, cum egrederentur filii Israel ex Aegypto; enumeravit enim eos Sermo divinus dicens¹: *Haec sunt nomina filiorum Israel, qui ingressi sunt in Aegyptum cum Iacob patre suo; unusquisque cum tota domo sua ingressus est: Ruben, Simeon, Levi, Iudas, Issachar, Zabulon, (deinde Rachelis) Benjamin, (deinde Ballae) Dan, et Neptalim, (et Zelphae) Gad, et Aser. Ioseph autem erat in Aegypto.*

Dein postea sexta divisio est numeri iuxta metationem castrorum filiorum Israel, sicut scriptum est in libro Numero-²rum ex praecepto Domini: in prima metatione Iudas, Issachar, Zabulon; in secunda Ruben, Simeon, Gad; in tertia Ephrem^g), et Manasses, et Benjamin; in quarta Dan, et Aser, et Neptalim.

⁴³ Rursus septima numeri divisio est, ex ipso Numerorum libro^h), cum iuxta praeceptum Domini declarantur, qui debeant esse principes ad offerenda munera Domino. Dixitque: De Ruben Helisur filius Sediur¹), de Simeone Salamiel filius Surisaddai, de Iuda Naason filius Aminadab, de Issachar Nathanahel filius Sogar, de Zabulon Eliab filius Chaelon, de Ephrem^k) Melcham filius Eniud, de Manasse Gamaliel filius Phadassur^l), de 20 Benjamin Abida filius Gedeonis^m, de tribu Dan Achiezer filius

1) Exod. I, 1, 5.

2) Num. II, 2 sqq.

g) Sic ms., sed in Graec. fuisse Ἐφραΐμ non dubitamus.

h) Puto haec alludere ad caput Num. VII; hic enim recensentur principes duodecim tribuum offerentes tabernaculo sua dona, licet alio ordine ab eo, quo recenset Epiphanius, recenseantur. Est autem talis: Iudas, Issachar, Zabulon, Ruben, Simeon, Gad, Ephraim, Manasse, Benjamin, Dan, Aser, Nephthalim. Ordo servatus ab Epiphanio occurrit Num. cap. I, ubi inquit numerus filiorum Israel a vicesimo anno et supra per singulas tribus.

i) Apud LXX Num. cap. I, ex ms. Alex. Ἐδιούρ.

k) Ibid. τῶν νιῶν Ἰωσήφ, τῶν Ἐφραΐμ, Ἐλισαμά νιὸς Ἐνιούθ. Ex filiis Ioseph, qui Ephraem, Elisama filius Eniud, aut quemadmodum est in ms. Alex. Σεμιούθ, Semiud.

l) Ibid. sic etiam ms. Alex. Φαδασσούρ, sed Vat. Φαδασσούρ, cap. autem VII, ms. Alex. habet Φαδασσούρ, et Vatic. Φαδασσούρ.

m) Ibid. Γαδεωνί, Gadeoni.

Amisadai, de Aser Phalthihelⁿ⁾ filius Ecchra, de Gad Elisaph filius Raguhel, de Neptalim Achire filius Aenan.

Itemque post hanc sequitur octava divisio ex ipso libro Numerorum^{o)}, quando praecepit Dominus, et misit Moses principes tribuum Israel ad inspiciendam terram repromissionis. Ait itaque: De Ruben^{p)} Samu filius Acchu^{q)}, de Simeone Sapha^r 44 filius Suri, de Iuda Chaleph filius Jephone^{s)}, de Issachar Sara^{t)} filius Ioseph, de Ephrem Auses^{u)} filius Nave, de Benjamin Phalti filius Raphu, de Zabulon Gudihel filius Suri^{v)}, filiorum Ioseph 10 de Manasse^{w)} Gelad filius Sudi, de Dan Amihel filius Gamali, de Aser Sachus^{x)} filius Michahel, de Neptali Hali filius Ulaphi^{y)}, de Gad Gugihel filius Macchi^{z)}.

Nona quoque divisio numeri praecepto Domini datur ex ipso libro Numerorum, cum filiis Israel terra sorte distribuitur. 15 De Iuda, inquit, Chalep filius Iepphane^{a)}; et deinceps enumerantur principes tribuum: De Simeone, de Benjamin, de Dan,

n) Ibid. secundum codic. Vatic. et cod. Alex. *Φαγαϊήλ*, sed cap. 7, si consulis editionem ex cod. Vat. est *Φαγεήλ*, *Φαγαϊήλ* autem in edit. ex cod. Alexandrino.

o) Cap. XIII.

p) LXX, *τῆς φυλῆς Ρουβῆν*. De tribu Ruben, et sic caeterae quoque tribus nominantur: *τῆς φυλῆς Συμεών*, etc., *τῆς φυλῆς Ἰούδα*, etc.

q) LXX, *Σαμουήλ υἱὸς Ζαχοόρ*, aut, uti est in ms. Alex. *Ζαχροού*.

r) LXX, *Σαφάρ*, *Saphat*.

s) LXX, *Χάλεβ υἱὸς Ἰεφοννή*, *Chaleb filius Iephonne*.

t) LXX, *Ἰλαάλ*, et in ms. Alex. *Ἰγάλ*.

u) LXX, *Ἀύση*.

v) LXX, *Σουδί*.

w) LXX, *τῆς φυλῆς Ἰωσήφ τῶν υἱῶν Μανασσή, Γαδδί υἱὸς Σουσί*. Quae verba in edit. Paris. an. 1628 perperam praetermissa sunt. Ex his autem nostra intelligenda, aut potius corrigenda est versio, et data occasione silentio non praetermittam Ioseph cum Manasse coniungi, ut certa tribus designetur; duplex enim tribus Ioseph erat, altera Ephraim et altera Manasse.

x) LXX, *Σαθούρ*, *Sathur*.

y) LXX, *Ναβι υἱὸς Σαβί*, *Nabi filius Sabi*. In ms. autem Alex. *Ναβα υἱὸς Ἰαβί*.

z) LXX, *Γουδιήλ υἱὸς Μαχί*, *Gudiel filius Macchi*, sed etiam in ms. Alex. est *Μαχί*, *Machi*.

a) LXX, *Ἰεφοννή*.

de Manasse, de Ephrem, de Zabulon, de Issachar, de Aser, de Neptali.

45 Dein rursus decimâ numeri divisio est quando benedixit Moses¹⁾ filiis Israel praeponens Ruben, et deinceps annectens Iudam, Levi, Benjamin, Ioseph, Zabulon, Issachar, Dan, Gad, 5 Neptalin, et Aser; et in novissimis iterat sermonem de Ioseph: haec sunt millia Ephrem; et haec millia Manasse.

Item undecima numeri divisio probatur, quando praecipitur eis, antequam ingrediantur terram Israel, mox transfretantes Iordanem, stent super duos montes Garizin et Gebal²⁾, sex hinc 10 atque inde, ad benedicendum his qui custodiunt legem, et ad maledicendum his qui legis praecepta servare contempserint, et est ista contextio numeri; nam super benedictiones consecuti sunt, Simeon, Levi, Iudas, Issachar, Ioseph, et Benjamin; super maledictiones autem hi, Ruben, Gad, Aser, Zabulon, Dan, et 15 Neptalin.

Duodecima rursus est divisio numeri cum sortiuntur terram possessionis suae^{b)}, et Ruben sorte contingit trans Iordanem, antequam transiretur in terram Israel, et est ista distributio: Ruben, et iuxta eum Gad et dimidia tribus Manasse. 20 Dein transeuntes Iordanem primus Iudas accipit, tum Benjamin, dein Ioseph ex Manasse, dein Simeon inter Benjamin et Iudam locatus, et, ut ita dixerim, coangustatus est, quia illis spatia non fuerunt. Dein Zabulon terram consequitur, et Issachar, et 46 Aser, et Neptalin, et Dan. Levi sane in omnibus dispersus est 25 tribus civitates solummodo et suburbana percipiens.

Rursus tertia decima divisio numeri occurrit ex Zacharia propheta³⁾ sicut dicit: *In illa die plangent omnes tribus terrae: tribus domus David super se, et mulieres earum super se; tribus domus Nathan super se, et mulieres earum super 30 se; tribus domus Levi super se, et mulieres earum super se; tribus domus Simeon super se, et mulieres earum super se. Plangentque cunctae residuae tribus, et non nominavit: quois nos autem propter situm descriptionis terrae, hanc consequen-*

1) Deut. XXXIII, 1 sqq. 2) Deut. XXVII, 12 sqq. 3) Zachar. XII, 12 sqq.

b) Vide lib. Josue a cap. XIII, ad totum XXI.

tiam esse perspeximus, ut sit tribus Benjamin, dein Ioseph, Ruben, Gad, Zabulon, Issachar, Aser, Neptalim et Dan.

Item quarta decima divisio numeri subest ex revelatione S. Ioannis¹⁾ qui dinumeravit ex unaquaque tribu duodecim millia eorum, qui virginitate sanctificati sunt, ait enim: De Iuda duodecim millia: de Ruben similiter, exin de Gad, de Aser, de Neptali, de Manasse, de Simeone, de Levi, de Issachar, de Zabulon, de Ioseph, de Benjamin. Nusquam vero in hoc loco meminit Dan.

10 Forsitan autem et aliis locis^{c)} numeri aliter inveniantur ascripti; nos tamen istos invenire potuimus, et hae quidem sunt divisiones, quae secundum numerum diverso modo constat esse compositae^{d)}, nunc quidem secundum praeceptum Domini, nunc autem iuxta singulorum principum voluntatem: dico vero
15 Mosi et Iesu Nave, et qui deinceps eorum successores existere meruerunt. Nec sine Spiritu id actum est, sed, ut voluit, idem Spiritus sanctus enumeravit, atque disposuit singulas consequentias iuxta propriam voluntatem. Revertens, idem de his uno loco breviter et consequenter edisseram easdemque qua-
20 tuordecim divisiones, harumque selectiones. Non in vacuum faciam, nec ut venerationi tuae haec recensenti molestus existam;

1) Apoc. VII, 4 sqq.

c) Videntur Epiphonio excidisse caput X libri Numerorum, ubi sacer historiographus ordinem exhibet, quo gradiebantur Israelitae post columnam nubis, quae illos praevit in deserto, et eiusdem libri cap. XXVI, ubi Israelitae omnes a viginti annis, et supra numerantur: praeterea libri Paralip. c. II, quod incipit: *Filii autem Israel, Ruben, Simeon, Levi, Iuda, Issachar et Zabulon, Dan, Ioseph, Benjamin, Nephthali, Gad et Aser*: et ordo, quo filii Iacob recensentur cum quorumlibet eorum textitur genealogia in eodem lib. I Paralip. a cap. V, ad VIII, necnon Ezechielis cap. XLVIII, ubi unicuique tribui ea terrae sanctae pars assignitur, quae unicuique contigit Mose et Iosue eam terram inter eos distribuentibus. Quinimo si meminisset etiam cap. XII lib. I Paralip. ubi recensentur populi, qui ex unaquaque tribu secuti sunt Davidem a Saule fugientem, necnon tribuum, quae memorantur in Debbhorae cantico, Iud. V, ista quoque, ut puto, non praeterisset. Demum tum primo Numerorum capite, tum septimo duodecim tribus vario ordine numeratas occurrere animadvertas velim secundum ea, quae dicta sunt p. 43.

d) Bonus interpres graecizat, quod alias quoque facit.

sed ut noveris, quod iam Dei sit adiuvere, ut unicuique tribui memoratos lapides veraciter coaptare possimus.

48 Ex cogitante igitur multum mente, tractantes iuxta experientiam huius electionis, suggerit nobis animus et ipsa consequentia lectionis, qualiter animadverti possit quadratus ordo 5 rationalis ex appositis lapidibus secundum memorata vocabula. Requiritur iam de singulis numeris sicuti discreta est unaquaque divisio, qualis ad eorundem lapidum rationem lectionemque sit congruens; et ubicunque quidem dinumeratarum trium statum in locis singulis inspeximus. menteque perpendimus non 10 posse naturaliter, ut numerus quilibet eorum, qui unaquaque divisione numerati sunt, unum nomen minus habens ex tribubus, appellationi horum lapidum coaptari. Ideoque protinus divisionem secundam rite sustulimus, utpote quae horum lapidum consonantiam habere non possit, propterea quia primos 15 ponat Dan et Neptalim, Gad et Aser, hoc est, ancillarum filios, quando mittens Iacob Esau munera in turmam eos primam divisit. Post haec autem filios Liae fecit aliam turmam. Dein filios Rachel turmam tertiam. Nam cum pretiosiores lapides sint in principio rationalis, porro filii ancillarum inferiores habeantur, 20 et hic primum positi sint, impossibile est eos ad causam rationalis, in hac numeri parte, congruere, propter quod ita se habere non possit. Item quartam divisionem, benedictionem Iacob, exploravimus, quando moriens filiis benedixit. Habet enim primum 49 Ruben, dein Simeon et Levi simul adiunctos, ita ut ista 25 utriusque copulatio horum lapidum congruentiae videatur obistere. Ideoque istam quoque sustulimus, cum lapidibus istis accommodari minime possit.

Inspeximus autem et quintam divisionem, quae continet initium egressionis filiorum Israel ex Aegypto, et invenimus eam 30 praeponentem liberarum filios, et ancillarum iuxta compositionis ordinem supponentem, facientemque novissimos; et ob hoc quod Ioseph in Aegypto constitutus postremus nominatus est, animadvertimus iterum non posse lapides istos memoratarum trium coaptari nominibus; et quod naturaliter onychinus lapis 35 in persona Iosephi interpretari non possit, neque rursus extremus Ioseph iuxta compositionem rationalis inseri debeat, nisi quod tantummodo necessitate praeposteratus sit, ut cum unde-

cimus habeatur, hic numeretur duodecimus, iuxta cogentem
 necessitatem compositionis huius numeri, quam reperimus ordi-
 natam. In Graeca quippe locutione, quae ex Hebraea translata
 est, onychinum lapidem duodecimum invenimus positum, atque
 5 novissimum, ita ut Benjamin in contemplationem sui modis
 omnibus attrahat. Undecimum vero invenimus beryllum, quem
 et undecimo Ioseph tam iuxta numerum, quam iuxta contem-
 plationem consequenter aptavimus. Inspicientes etiam Hebraicam 50
 Exodum, in qua et lex probatur ascripta, legentesque de ratio-
 10 nali hoc, in quo clusi erant isti lapides, inveniemus onychinum
 lapidem aliter ordinatum. Undecimus positus erat; beryllus
 duodecimus atque postremus^e). Unde propemodum nobis am-
 biguitas orta est impedimentum intelligentiae faciens, veluti
 fictam contemplationem nos in duobus istis, berylli dico, et
 15 onychini lapidibus attulisset, dicebamque quomodo in supplica-
 tionibus, et oratione continua poterat error oboriri, et intellexi,
 quod dispensante Deo hoc ita peractum est, ut idem Ioseph
 undecimus inter fratres suos existens, duodecimus inveniretur
 iuxta compositionem huius numeri, qui eum duodecimum esse
 20 declaravit, cum diceret: *Ioseph autem erat in Aegypto*¹). Scien-
 tes itaque dispensatione divina, propter veritatis contemplationes
 berylli lapidis, quae in ipsum Ioseph expleantur, coaptari^f), sic
 est dispositum, ut beryllus lapis duodecimus poneretur et ulti-
 mus; nam et Ioseph cum inter fratres undecimus esset, me-
 25 moratur in hac tamen compositione numeri egressionis filiorum
 Israel duodecimus, et extremus ascribitur. Itaque prorsus illu-
 stratione divina et dispensatione bene admodum relatus est 51
 onychinus lapis in Benjamin, qui in hac dispositione ante Io-
 seph numeratus est; beryllus autem in Ioseph accommodatus
 30 ob contemplationes eidem consonantes, quamvis ultimus lapis

1) Exod. 1, 5.

e) Vulgata cum textu Hebraico convenit beryllum duodecimo loco recensens, onychinum undecimo. Accedunt Paraph. Chaldaica et textus Hebraeo-Samaritanus, necnon Samaritana versio, licet versiones Syriaca et Arabica convenient cum LXX, ut videre est in Bibliis polyglottis, etc.

f) Locus corruptus.

ipse numeretur, quia sic accidit, et Ioseph novissimum scribi, sicut frequenter asserui.

Transgredientes igitur et hanc divisionem respeximus dispositionem sextam iuxta dinumeratarum tribuum consequentiam, et invenimus iuxta metationem castrorum Israel quadrati agminis 5 ordinem magis oportere congruere rationali iuxta ternas et ternas tribus, sicut in eodem rationali fas erat cernere, quod quadrati ordinis probatur exstare, et erat hoc planissimum, atque symbolicum, id est significativum, propter dispositiones ordinum consonantiamque castrorum, sed in his separata tribus, 10 tribus Levi nobis obstitit. Constitutus est enim Iudas, habens secum Issachar et Zabulon, in uno metationis contubernio; et constitutus est primus ad orientalem plagam propter significantiam, ut aestimo, regiae potestatis, et quod Ruben a propria reciderit gloria, quia stratum maculaverit patris, sicut divinis 15 Litteris probatur insertum¹⁾. In secunda vero metatione castrorum Ruben ordinatur cum Simeone et Gad versus ad mare, 32 ad occidentem quoque Ephrem cum Manasse et Benjamin, qui omnes ex Rachel in una ponuntur metatione castrorum: propter Manassen vero Levi videtur exclusus. Dein ad aquilonem 20 quartam metationem primitus Dan continet, dein Aser, deinde Neptalim, et cum Levi non invenimus inter eos admistum, cognovimus nec istam posse descriptionem ecompositioni lapidum accommodari, ne videatur ei filiorum Israel unum deesse vocabulum. Quapropter et hanc omittentes intendimus divisioni 25 septimae, quam protinus ademimus, qui non eam respeximus compositioni lapidum congruentem. Haec enim iuxta principes tribuum ad praeceptum Domini constat esse numerata, in qua primus ordinatus est Ruben, dein Issachar et qui sequuntur. Ioseph autem secundo numeratus est propter quod Ephrem in 30 uno numero, Manasses in altero sit locatus; et cum Levi rursus exemptus est, nequivimus numerum coaptare lapidibus propter immutationem Levi, et propter adiectionem unius tribus, quae in duabus probatur esse divisa.

Dein octavam divisionem, de libro Numerorum, diligenter 35 inspeximus, ubi praecepit Deus, et misit Moses principes tribuum

1) Gen. XXXV, 22; XLIX, 4.

Israel ad inspiciendam terram promissionis, et nec istam reperimus ad compositionem memoratorum lapidum consonantem, propter quod et Ruben in primis numeratus est, dein Simeon, deinde Iudas, exin Issachar, et deinceps qui sequuntur, et nus-
5 quam Levi mentio facta est.

Transeuntes igitur ad nonam divisionem, et ipsam conspeximus, quae facta est ex praecepto Domini, sicut in libro continetur Numerorum, quando missi sunt principes tribuum, ut sorte dividerent terram promissionis filiis Israel; et nec
10 istam similiter ad consequentiam lapidum coaptare valuimus. Invenientes enim Iudam primum positum, dein Simeonem, et postea Benjamin; Dan quoque et Manassen, necnon et Ephrem et Zabulon, et deinceps Issachar, exin Aser et novissime Neptalim, et rursus tribum Levi reperientes omissam, et Ioseph du-
15 pliciter enumeratum in Ephrem, et Manassem, hanc etiam praetermisimus, et in decimam divisionem intentionem mentis admonuimus^{g)}, nec ipsam quivimus invenire lapidibus consonantem; etenim quando benedixit Moses filiis Israel proponens Benjamin quartum post Levi, dein Ioseph, et cum Simeonis
20 nullam intulit mentionem, impossibile fuit eam coaptare lapidibus. Habet autem ita: Ruben, Iudas, Levi, Benjamin; dein Ioseph, Zabulon et Issachar; deinde Gad, qui est ancillae secundae filius, praepostere positus; dein Dan et Neptalim; dein Aser omnium novissimus, qui et ipse secundae ancillae filius
25 invenitur. Hic etiam, quia numerus imminutus est, Simeone⁵ praetermisso, fas non erat divisionem istam lapidibus rationalis posse congruere.

Rursus et hanc praetermittentes in undecimam sollicita prorsus intentione pervenimus, et reperimus ubi praecepit Moy-
30 ses, ut duodecim tribus stent ad benedicendum et maledicendum, sex in monte Garizim et sex in monte Gebal, sicut in Deuteronomio probatur ascriptum, quarum divisio talis est: *Stabunt, inquit, in monte Garizim ad benedicendum Simeon, Levi, Iudas, Issachar, Ioseph et Benjamin; et hi stabunt ad*
35 *maledicendum in monte Gebal, Ruben, Gad, Aser, Zabulon.*

g) Sic cod., sed forte restituendum est, *admovimus*.

*Dan, et Neptalim*¹⁾. Liberarum filii probantur hic esse praelati, cumque et ista divisio videtur inconsequens, ad quadratum rationalis ordinem non ea visa est assumenda. Verumtamen hanc eandem undecimam divisionem sollicitè contuentes, quae in duas partes videtur esse discreta, sex in uno monte et sex 5 in altero, hanc arbitrati sumus congruere numeris compositionis lapidum smaragdi, qui catenulis nectebantur, ordinati per utrumque pontificis humerum, auro et hyacinthina vitta conserti, ita ut in his duobus smaragdis inscriberentur nomina filiorum Israel, eo quod unus smaragdus ob rotunditatem sui duodecim 10 nomina capere non posset. Oportebat autem, et, si capere poterat, dextros sinistrosque distingui, et ideo in utroque lapide, posito in dextera scilicet et sinistra, conscripta sunt nomina, 55 sicuti in utroque monte Garizim et Gebal tribus filiorum Israel ordinatae sunt. Qui montes ex adverso sibi cernuntur oppositi 15 in orientis parte, ubi Iericho sita est^h, ultra locum Galgalae,

1) Deut. XI, 29 sqq.

b) De situ montis Garizim copiose agunt Andreas Masius in cap. VIII Iosue, *Critic. sacr.* tom. II, col. 211, necnon Rolandus *Miscell.* p. 1, Diss. 3, § 5, etc. Prout hic sentit Epiphanius, necnon in *Pan.* h. 9, § 2, p. 25, sensere etiam auctor libri *De loc. sacr. Scrip.*, et Procopius Gazaeus in *Deut.*, necnon inter recentiores Iosephus Scaliger in *Eusebii Chronicon*, p. 125, edit. Amst. an. 1658, et Gerhardus Mercator apud Andream Masium. Critici opinionem hanc falsitatis luculenter coargui arbitrantur ex Iud. cap. IX, 6 et 7, ubi legimus Ioatham Gedeonis filium a vertice Garizim Sichimitas ad montis radices versantes allocutum esse. Praeterea apud Ioannem, cap. IV, Samaritana mulier ad puteum quemdam non longe ab urbe Sichem positum de templo suo loquens, quod super Garizim fuisse exploratum est ex II Machab. libro cap. VI, 2, et ex Iosepho, *Antiq.* lib. XI, cap. 8, § 2, ait vers. 20: *Patres nostri in monte hoc adoraverunt*; et Christus respondit vers. 21: *Venit hora quando neque in monte hoc, etc.*: ex quo loquendi modo montem in conspectu fuisse facile est intelligere. Demum diserte etiam Iosephus *Antiq.* lib. IV, cap. ult., § 44, lib. V, cap. 1, § 19, et cap. 7, § 2; lib. II, cap. ult., § 6, et lib. XIII, cap. 9, § 1. Procopius Caesariensis, *De aedificiis, etc.*, lib. V, cap. 7, necnon Adricomius et Brocardus oculati testes Sichimam urbem iuxta Garizim iacuisse narrant. Talmudicos auctores duos a Masio laudatos, qui montes Garizim et Gebal circiter LX mille passuum ab Iordane abesse narrant, his accensere possumus: quinimo ipse etiam Hieronymus in *Epitaphio Paulae matris ad Eustochium* hoc ipsum docuerat: *Transivit*

ibique referuntur benedixisse Israel ii, qui in monte Garizim 56 consistebant dicentes: *Benedictus qui facit voluntatem Domini*, et vox audiebatur per plana camporum, ubi populus astabat, et innuebatur ei ut diceret: *Fiat, fiat*. Contra vero Ruben et 5 Gad et reliqui cum eis in monte Gebal stantes aiebant: *Maledictus qui non facit omnia quae scripta sunt in isto libro*, et respondebat omnis populus: *Fiat, fiat*. Interpretatur autem fiat, *Amen*; nam voces e duobus montibus istae resonabant. Garizim etiam interpretaturⁱ et *mons liberatus*, et *concisio in-* 10 *colatus eorum*. Quidam vero putaverunt, qui non diligenter divi- nas scrutati sunt Litteras, maxime qui de Samaritanis oriuntur^k),

Sichem, non ut plerique errantes legunt Sichar, quae nunc Neapolis appellatur, et ex latere montis Garizim exstructam. Ne quis autem miretur cur Epiphanius contrarium senserit, errori ansam esse datam creditur ex vers. 30 cap. XI Deuteronomii, quem inferius descripturi sumus et explicaturi. Enimvero etiam in Panario S. Epiphanius Deuteronomii auctoritate se tuetur, non praetermittens tamen etiam auctoritatem libri Iesu Nave, de qua pariter alias dicendum est, ubi nimirum eam pro se urget. Sed hic addit praeterea, montes Garizim et Gebai, quos inter media erat Neapolis, ita esse sublimes, ut minime apti esse potuerint, ut qui ad radices erat populus responderet hominibus sex in vertice clamantibus. Porro cum libellus hic Epiphanii media hac ipsa de situ montium Garizim et Gebal disputatione deficiat, ne liquet quidem utrum S. Doctor etiam alia pro sua sententia proposuerit argumenta in iis quae desiderantur, desideranda. Verum cum in Panario illud unum proponat, nempe ita esse scriptum in Deuteronomio, et lib. Iesu Nave, hoc ipsum pro potissimo argumento habuisse iure et merito conicere licet. Sed eius sententia adhuc probabilis videri posset ubi quis probabiliter et legitime testaretur, duos montes Gebal fuisse in Palaestina, tunc enim alios ad Ierichunta suo nomine ita dictos, alios vero ad Sichimam fuisse, et sic Samaritanorum errore appellatos, censeremus: sed quis unquam haec tradidit? Quid quod mons quidam e regione Ierichuntis situs Adaris dicitur a Iosepho lib. IV, cap. 8, § 45? Gerhardus Mercator utramque sententiam conciliandam putavit, quod arbitrabatur facile fieri posse, si Garizim fuerit tractus montium ad urbem Hai et ipsam quoque Ierichunta extensus ab urbe Sichima. Sed hoc utpote nullo legitimo testimonio comprobatur facile reiicitur. Quin etiam, Rolando et Masio adnotantibus, cum ipsis sacris Litteris, Gen. XII, minime convenire posse videtur.

i) Apud S. Hieronymum in libro, quem ex Philone et Origine concinnavit, *De interpretatione nominum Hebraicorum*, etc., Garizim sonat, *divisio, sive advena, accola, sive advena, eius, abscissionel*, etc.

k) Audiendus hic est auctor *De locis sacrae Scripturae*, quisquis ille

ne forte Garizim non sit, qui adiacet Sicimis, quae Sicima et Sicheim dicitur, habens ex adverso Sichar¹⁾, urbem Samaritarum, in quam ingressus est Dominus, unde Samaritana illa mulier egressa invenit eum sedentem apud puteum^{m)}. Nunc autem Sicima Neapolis appellaturⁿ⁾, civitas opulentissima Palaestinarum. Tunc autem Samaria dicebatur^{o)} atque Iudaea. Samaria autem quoniam mons ipse naturaliter cuiusdam Somer vocabatur; filium autem habuit iste Samoron, et dictus est mons Somar, et hinc nominis huius appellatio consecuta est,

sit, Eusebius aut Hieronymus: Porro Samaritani arbitrantur hos duos montes [Gabal et Garizim] inter Neapolim esse, sed vehementer errant; plurimum enim inter se distant, nec possunt invicem benedicientium, sive maledicentium inter se audiri voces, quod Scriptura commemorat. Inferius autem, ubi dictum est Golgol, sive Galgal, locum esse iuxta Iericho, subdit: Errant igitur Samaritani, qui iuxta Neapolim Garizim et Gabal montes ostendere volunt, quum illos iuxta Galgal esse Scriptura testetur.

l) Itaque urbem Sichar a Sicheim distinguebat Epiphanius. Sed auctor *De locis sacrae Scripturae* non Sichar, sed Sicheim ab urbe Neapoli distinguit in vocibus *Αούζα, Συχαρίμ* et *Τερέβινθος*, ubique Sicheim prope Neapolim esse docens. Non uni antiquae urbi contigit primo suo loco moveri, hinc parte urbis lapsu temporis pereunte, et illinc novis aedificiis urbem augmentibus, ita ut suburbana in urbem transierint, et urbs suburbanus locus sit factus. Contigitne hoc fortassis et Sicheim, ita ut tandem, quum Neapolis diceretur, ab antiquo suo loco distaret? Porro quid si antiquius nomen esset Sicheim quam Sichar, et locus ille eo nomine fuisset dicendus, licet alii et Sichar eum dicerent nomine, quod urbis potius Neapolis proprium erat? Sed est qui velit ipsam Sicheim ab Hebraeis dictam fuisse Sichar vel ex communi dialecto, cui frequentissimum est immutare litteras, vel ut nomine, quod mendacium, mercenarius, aliaque huiusmodi sonare potest, Samaritanis illuderent. Vide Lightfootum *Disq. Chorog.*, etc., cap. 4. § 4; et Relandum in I part. *Diss. Miscell.*, Diss. 3, et lib. III *De urbibus et vicis Palaestinae*, etc.

m) Ev. S. Ioannis cap. IV, ubi S. Epiphanium legisse constat *Sichar* aut *Sychar*, quam lectionem Gr. cod., Syrus, Arabs, Vulgata, etc., comprobant, reclamante licet Hieronymo loco descripto p. 55, necnon q. in Gen. cap. 45, ubi ait: *Hebraice Sicheim dicitur, ut Ioannes quoque evangelista testatur, licet ritiöse, ut Sichar legatur, error inolerit.*

n) Idipsum docet Epiphanius in *Pan. lib. III. p. 1055* et 1068.

o) Incipit hic longa a proposita oratione digressio, in qua multa narrantur de Samaritanis, quae exstant etiam in libris *Adversus haereses*, interdum, ut videtur, ipsis verbis exposita. V. haeresium 8. § 8. p. 22. Ea solum, in quibus liber hic cum illis non convenit adnotabo.

maxime vero roborata per adventum eorum, quos ad colendum terras illas rex Assyrius destinavit^{p)}). Nam quando captivitas accidit Iudaeorum, convenerunt seniores Israel, qui erant tunc in Babylone cum Hesdra sacerdote, et qui vocabantur consiliarii, 5 aliique senes, et oraverunt Assyriorum regem, ut habitatores mitteret in Iudaeam, ne terra luxurians sine cultore deficeret. 59 Qui suscipiens eorum salubre consilium^{q)}) direxit ad inhabitant-

p) Nusquam hic Epiphanius hunc regem proprio nomine appellat. In *Panario* Nabuchodonosorem vocat, sed constat ex IV Reg. cap. XVII. Salmanasarum fuisse, qui Tobiae c. I, apud LXX. Enemessar dicitur, Salmon autem, prout aliqui putant, licet difficile probetur, Osee c. X, 14. Reprehendendus cum Epiphanio est Nicetas *Thesaur. orth. fid.* l. I. c. 33, ubi de Samaritanis loquens Epiphanium fere ad litteram tacito nomine describit. Verum quid si quis velit nomen *Nabuchodonosor* fuisse omnibus Assyriis regibus commune, ut nomen *Pharao* regibus Aegyptiis? Enimvero tres occurrunt Assyrii reges eo nomine appellati, quorum unusquisque aliud quoque peculiare nomen habet.

q) Regem Assyriorum novos in Samariam habitatores misisse ipsorum Israelitarum consilio, quos in Babylonem captivos adduxerat, nescio an sit verisimile, licet Epiphanius id ipsum repetat in *Panario*, h. S. § 8. Lib. IV Regum cap. XVII, ubi eadem narratur historia, nulla est huius consilii mentio; et quidem apud Assyrios reges familiare fuisse videtur, quos sibi subiciebant populos in alienam regionem mittere: ita enim etiam Teglathphalassar populos Damasci incolas in Iberiam misit et Albaniam, ut discimus ex IV Reg. cap. XVI, 9; idemque fuit, qui Ruben et Gad, dimidianque tribum Manasse et Nephtholim alio transtulit IV Reg. cap. XV, 29, et I Paral. cap. V, 26. Salmanasar autem non solum Cuthaeis aliisque barbaris Samariam habitandam tradidit IV Reg. cap. XVII, 24. sed etiam Samaritanos iam hinc deportaverat in suas terras IV Reg. cap. XVII, 6, et cap. XVIII, 11. Consulendus est etiam Amos c. IX, 7, et apud prophetas tum Iudaeis, tum caeteris gentibus non semel occurrit minatio deportationis in alienam regionem. Porro notes velim in Samariam deductos populos ex iis quos nuper rex sibi subiecerat, fuisse, concitii non temere ex lib. IV Regum cap. XVIII, 34. et in alienas sedes migrare eos voluisse videri eadem de caussa, qua alio translati fuerant Israelitae, ne scilicet novas res facile molirentur, ut diserte monet S. Iohannes Chrysostomus hom. 30, al. 31, in *Ioannem*, Operum tom. VII. p. 177; quinimmo ob id ipsum videtur gentes non ex uno tantum loco deductas in Samariam fuisse, sed ex pluribus, easque sermone non solum, sed etiam religione diversas. Hoc autem minime officit, quin credamus barbaros in Samariam deductos fuisse, ne etiam terra illa sine cultoribus sterilis fieret, quod docet Epiphanius cum sacris Litteris concinens, quae rem ita exponunt IV Reg. cap. XVII, 24: *Adduxit rex Assyriorum de Babylone et de Cutha, et collocavit eos in civitatibus Samariae pro filiis*

60 **¶**um in locis illis gentes quatuor, id est Cudaeos, et Cuthaeos¹⁾, et Seppharaeos²⁾, et Anagogavaeos³⁾, qui ascendentes idola sua secum, quae tunc unaquaeque gens apud se coluerat, attulerunt. Cum venissent autem, et residissent in terra Israel, vocati sunt Samaritani, propter quod Samaritanus *custos* interpretatur, custodiebant enim terram Israel. Postea vero leones, 61 **¶**ardi et ursi consurgentes in eos corrumpebant multitudinem,

Israel, qui possederunt Samariam, et habitaverunt in urbibus eius. Sulpitici Severus *Hist. sacrae* lib. I. in ed. Hornii c. 86. Salmanasarum Assyrius in hostili solo, nempe Samariae, ad custodiam posuisse, narrat. Utuntur eadem phrasi alii tum ex Latinis, tum ex Graecis scriptoribus. Scilicet idem fuerat barbarorum coloniam ad incolendam Samariam mittere, ac mittere ad custodiam.

r) Cuthaeos et Cudaeos unam eandemque gentem fuisse censet Petavius in *Epiphanium*, qui in *Panario* quoque eos distinguit. Distinguit autem etiam Anastasius Sinaita quaest. 45, sed certe nostrum librum prae manibus habens. Porro Graecus textus Anastasii iuxta editionem Gretseri habet *Κυθιαίους, Κουθιαίους*. Hervetus autem, qui primus, sed tantum Latine, Anastasium edidit, habet *Cuthiaeos, Cuthaeos*, quod quidem ex fide alicuius codicis fecisse censerem, nisi ea versio aliis etiam multis scateret mendis, si ex Graeco codice, certe ex cod. inprimis mendoso derivatis.

s) In Graec. textu Anastasii ex edit. Gretseri est *Σεφρασαιούς*. Gretserus autem in margine apposuit *Σεφραγοναίους*, Hervetus edidit *Sepharuacos*. In *Panario* est *Σεφραγοναίους*, et Nicetas *Thes. orth. fidei* lib. I cap. 33, qui certe eum *Panarii* locum ante oculos habebat, scripsit *Sepharuercos*, si fides versioni, quae est in *Lugd. Bibl. PP. etc.* Noster autem cod. habet *Seppharaeos*. Non est dubium hos populos eos esse, quos LXX. IV Reg. cap. XVII, 25. adductos dicunt *ἀπὸ Σεφραγοναίμ*, ut ex cod. Vat. editum est, et *Σεφραγοναίμ*, ut exstare aiunt in cod. Alexand. Verum cod. Vat. non est constans sibi: vers. 31 habet *Σεφραγοναίμ*.

t) In *Panario*, iuxta editionem Petavii legitur *Ἀναγωγαναίους* *Anagogamaeos*, quo in loco Scaliger legendum censuit, *Ἀνάγνους Γαυαίους*: verum Petavius *Ἀουαναίους* potius restituendum vult, eoque nomine Havaeos dictos censet, cum LXX *Ἀουάν* scribant. Ast ego apud Waltonum invenio LXX scribentes *Ἀιά*, non *Ἀουάν*. Nicetas laud. loco legit *Anegoganaeos*. Hic secundum quod ms. habet, ita edidi *Anagogaraeos*. Hervetus quoque in sua versione Anastasii ita scripsit. Gretserus invenit *Ἀναγαβαίους*, sed in margine et ipse reponit *Ἀναγωγαναίους*, nescio an ex ipso cod. Vat. 423. quem ipse consului, ubi pag. 270. *τοῖς Κουθιαίους, καὶ Κουθιαίους, καὶ Σεφραγοναίους, καὶ Ἀναγωγαναίους*.

ita ut absumerentur ab eis^{u)}; pro qua re legati per dies singulos ab incolis et habitatoribus ad regem mittebantur Assyrium, quatenus eis de locis ipsis licentiam discedendi tribueret, propter huiusmodi saevitiam bestiarum. Mirabantur autem quomodo potuit Israel ibidem commanere. Illis autem compertis Assyriorum rex^{v)} evocatis Iudaeorum senioribus sciscitatus est ab eis, quomodo possint in loco, quos dudum direxerat, immorari. Qui rectum dantes sine mora consilium, dixerunt nullam posse gentem ibidem residere, nisi legem Domini Dei 10 custodiat^{w)}. Qui cum poposcisset ab eis legem, ei protinus obtulerunt. Ipse vero reddens exemplaria, legis authentica penes se detinuit^{x)}, quae direxit incolis et habitatoribus terrae 62 Cudaeis, et Cuthaeis, ac reliquis, cum Esdra sacerdote^{y)}, non

u) Josephus *Antiq.* lib. IX cap. 14 §. 3, peste novos Samariae incolas fuisse vexatos narrat; frugum corruptione *Chronicon Samaritanum*; sed standum omnino est sacris Litteris lib. IV Reg. cap. XVII, 25: quibuscum Epiphanius concinit, licet illae solummodo leonum mentionem faciant: *Cumque habitare coepissent, non timebant Dominum, et immisit in eos Dominus leones, qui interficiebant eos*, etc. Huc autem respicit elegans illa pbrasis R. Ismaelis, qui Cuthaeos *leonum proselytos* vocabat, uti legitur in *Kiddushin* fol. 75, 2, docente Lightfooto in *Disquisitione chorographica* Evangelio S. Ioannis praemissa, cap. 4 §. 1. 2.

v) Quod praecipuum in modum adnotare hic iuvat, illud est, non eundem Assyriorum regem fuisse, qui Cuthaeos in Samariam deduxit, et qui a leonibus eos liberare studuit; licet etiam sacrae Litterae rem ita referant, ut utrumque sub eodem rege accidisse videatur. Scilicet uno in loco ea omnia referunt, quae spectabant ad Cuthaeorum coloniam in Samariam deductam. Ex lib. I Esdrae cap. IV, 2 constat sub rege Asor Haddan, Cuthaeos Samaritanos nova colonia auctos, et legem Moysis doctos fuisse.

w) Quod leones in novos Samariae incolas inniserit Deus, hanc offert caussam S. Ioan. Chrysostomus laud. hom., scilicet, ut *potentiam suam ostenderet, quodque non ob imbecillitatem Iudaeos tradidisset, sed propter incolarum peccata*. Quod repetit Theophylactus in cap IV Ioan., ubi Chrysostomum expilat.

x) V. infra p. 215. Caeterum in *Panario* Epiphanius haec solum tradit: *Legis exemplum fuisse regi datum, a rege Esdras sacerdotem cum illo ad Cuthaeos fuisse missum, et Cuthaeos legem accepisse: cetera omnia, quae hic narrantur, silentio praeterit*.

y) Reticet divinus historicus nomen sacerdotis, qui Cuthaeis exemplaria legis attulit. S. Ioan. Chrysostomus reticet quoque hanc historiam referens laud. homil. in *Ioannem*; sed S. Epiphanius *Esdras*

tatur *insculptum*; nunc enim non eadem sunt elementa litterarum, quibus Hebraei utuntur, librique eorum non sunt scripti iuxta veterem formam, quae tunc in tabulis lapideis constat insculpta. Haec igitur forma, quam nunc tenent Iudaei, 5 vocatur *Somahirenus*^{b)}. Samaritani vero servant *deesse non*,

alio modo, nimirum *Deessenon*, augebatur etiam scriptoris culpa, in sententia ferenda periculum. Homo Hebraicarum litterarum peritissimus, et earum in Vaticana bibliotheca interpres, cui locum hunc ostendi, adnotabat Syriace די צירן *De siun* significare, quod *signalum*: די צירר *De siur* autem, quod *insculptum*. Porro cum forma litterarum, quae in tabulis lapideis fuerunt impressae, ab Hebraeis vocetur כתב עברי *Chethav Hebri*, scriptura Hebraica et כתב הקדש *Chethav akodese*, Scriptura sancta, considerandum quoque censuit verbo *δσιον* Graecos sanctum dicere. Verum de Syriaco verbo hic agi non dubito; verbum enim Hebraeorum Epiphanius refert, *Hebraei vocant*, et praeterea cum interpretatione ponit, quod interpretatur *insculptum*: demum interpretatio nullo pacto ad sanctitatem scripturae Hebraicae refertur. Itaque videtur ex hoc Epiphanius libro, nos edoceri Hebraeos formam antiquissimam litterarum, quibus lex scripta fuit in tabulis lapideis, appellare consuevisse antonomastice, quod *signalum*, aut mavis, quod *insculptum*; neque est mirum vocem Hebraicam hic deformatam legi, nam et supra, ubi de bdellio agitur p. 178, Hebraicum verbum בזלת *bedolach* deformatum legitur, sic, *Rodallin*.

b) *Σήμερον* Latine significat *hodie*. Fortassis in Graeco textu erat *σήμεριώς*, *hodiernus*: nimirum litteras, quibus Esdras legem descripsit post captivitatem, si credimus Epiphanio, *hodiernas* dicebant Iudaei, ut ab antiquioribus distinguerent, quibus lex scripta fuit in tabulis illis, quas a Deo Moyses accepit. Porro Esdras novis litteris usum esse, cum legem restauravit, ut verbo utar Tertulliani in lib. *De habitu muliebri*, cap. 3, non solus S. Epiphanius hic, sed etiam Hieronymus docuit in Prologo Galeato, seu Praef. in lib. Regum, neenon Eusebius in *Chronico*, nisi ipsius Hieronymi additamentum sint ea verba, quae ibi leguntur de Esdra: *Affirmatur divinas Scripturas memoriter condidisse, et ut Samaritanis non misereentur, litteras Iudaicas commutasse*. Id ipsum plures ex Talmudicis confirmare ex Waltonio scimus, *Proleg.* 3. §. 32; sed hic ex eo solum referam, quod in Talmud Babylonico legitur tract. Sanhedrim sect. 2: *In principio data est lex in scriptura Hebraea et lingua sancta, postea data est illis in diebus Esrae scriptura Assyriaca, et lingua Aramaea; postea elegerunt Israelitae scripturam Assyriacam, et linguam sanctam, et reliquerunt idiotis scripturam Hebraicam, et linguam Chaldaicam. Quinam sunt illi idiotae? Respondet R. Chasda: Cuthaei. Quenam est scriptura Hebraea? Respondet iterum Chasda: scriptura Libonaea*. Porro indictum nolo in libro illo Mischnicarum legum, qui *Ordo puritatum* inscribitur tract. *De lotionum manuum* cap. 4 §. 5, ed. Surenhusii

- 65 quae forma fuit olim, ut diximus, in tabulis impressa lapideis. At Hesdra^{c)} ascendens a Babylone, volensque discernere Israel a reliquis gentibus, ut genus Habrahae non videretur esse permixtum cum habitatoribus terrae, qui tenent quidem Legem, non tamen et Prophetas, immutavit pristinam formam relin-
 66 quens *deessenon*, propter quod ea forma a Samaritanis praecipua occupata iam fuerat^{d)}, ut per hoc Habrahae semen distingue-

part. VI p. 490, hoc me invenire monitum: *Targum in Ezram et Daniele polluit manus, Targum Hebraice scriptum, et contra, ut et scriptura Hebraica, non polluit manus, sed nunquam polluit nisi Assyriace scripserimus in pelle, et cum atramento.* R. Mosche Fil. Maimonidis haec explanans animadvertit eam scripturam, in qua legem sui scribebant quam illam in qua legem scripsit Deus, Assyriam dici, hanc tamen esse ita dictam propter ipsius excellentiam ab אֲשֵׁרִי beatitudines, ita ut hanc scripturam dicere Assyriam idem sit, ac beatam dicere. Constat itaque etiam R. Mosche putasse aliis litteris ab אֲשֵׁרִי, quibus Deus legem scripsit, legem suo tempore Hebraeos scribere consuevisse. Quinimo idipsum ex ipsis quoque verbis descripti Moniti intelligi mihi videtur. Nulla exorta foret dubitatio utrum scriptura Hebraica pollueret manus, nisi Hebraei eam repudiassent. Scripturam Hebraicam vocant Talmudici, quam nos Samaritanam vocamus, ut descripta nos docet auctoritas ex *Sanhedrin*. Porro, ut ex eadem auctoritate quoque constat, distinguendum est inter linguam et scripturam, qua lex scripta fuit; et hoc posito, animadvertamus oportet, Esdras legem lingua sancta descripsisse minime esse ambigendum, sed solum certare criticos de litterarum forma, quibus Esdras verba linguae sanctae expressit. Lis sub iudice est, neque ego tantus sum, qui possim componere. Quod silere non debeo illud est, eos qui novis litteris Esdras esse usum volunt, non solum coniecturis agere, sed etiam veterum scriptorum auctoritate, solummodo autem coniecturis, qui stant ex adverso. Pendere autem ex qua parte coniecturae illae habeantur probabiliores, res est altioris indaginis, et plena periculosae aleae res foret iudicare. Praeterea animadvertere iuvat, ex hoc Epiphanii libro, qui primam sententiam tuentur non unum tantummodo novum patronum, nempe ipsum Epiphanium, adeptos esse, sed plurimos; etenim Samariticas litteras, et Hebraeorum vario nomine appellatas fuisse tradit, et ipsa nomina, ut nota refert, quae quidem eorum sententiae optime respondent, luculenterque eam comprobant, atque confirmant.

c) Esdras hic est, qui cum Zorobabele in Palaestinam rediens divinos legis libros deperditos, aut saltem corruptos, seu inanis dicere confusos perturbatoque restauravit.

d) Rabbiorum nonnulli ex iis qui apud se legem iisdem exaram litteris, quibus est digito Dei scripta in tabulis, non habere fastidiant, Cuthaeis non authenticum librum fuisse datum volunt, ut in hoc libro Epiphanius tradit, sed eius exemplum scriptum litteris profanis, et

retur a nationibus reliquis. Sed nos his pervenientes in locis, coacti sumus ob occasionem causae huius ampliare sermonem.

Erant itaque, qui permanserunt ex gentibus, in terra Israel, pro diversis rebus Samaritani vocati^e): Primum a Somer, uno ex filiis Chananaeorum et Pherezaeorum^f), priusquam Habraham patriarcha ad eandem terram divinitatis adveniret, et appellabatur Somer, et Somoron, tam mons, quam omnia quae montis vicina esse videbantur. Rursus praefatae gentes, ab Assyriorum rege transmissae, vocatae sunt Samaritani, qui *custodes* interpretantur. Habet autem et aliam contemplationem nominis huius intentio^g): propter custodiam, videlicet legis, quo-

comminiscuntur Israelitis ante captivitatem duplex litterarum genus fuisse, sacrarum nempe et profanarum; sacrarum, quarum usus in sacris, et quibus legem scripserat Deus, et ipsi quoque scribebant, profanarum autem, seu civilium, quae in aliis quibuscunque rebus adhibebantur, sed quas postquam Cuthaeis legem describere coacti fuere, et illis ad hoc usi sunt, ne esset inter se et Cuthaeos, seu Samaritanos *consortium, et communio in eiusdem scripturae genere*, abiecerunt, in earum locum substituentes, ad communem usum, litteras illas quae Rabbinicae dicuntur. Sic R. Tanchum apud Procockium, cap. 9. Notarum in Praef. Maimonidis in *libros Mischnaioth* in ed. a Reinerio curata Lipsiae an. 1705, p. 339, ubi agens Procockius *de lotionibus Iudaeorum*, cum legis volumina Assyriace scripta manus polluere Rabbinos putasse monuerit, hac illustrat R. Tanchum narratione. Verum in tract. *De lotionibus manuum* cap. 4 §. 5, cuius verba superius retuli p. 214. non omnia legis volumina, sed Scripturam Assyriam in pelle scriptam, et atramento manus polluere statuitur. Quod autem spectat ad commentitiam illam litterarum distinctionem in sacras et civiles, vide Waltonum Proleg. 3 §. 34.

e) Anastasius Sinaita, quae sequuntur, usque ad finem paragraphi refert, Quaest. 45, ubi ait ea accepisse *ex Epiphanio ad Diodorum*. Iam vero en novum innumus locum, unde licet Graecum textum libri Epiphanii, quem edimus, restituere; in principio tamen Anastasius nonnulla brevius complectitur, et in epitomen redigit.

f) In *Punario*, h. 9 §. 1, habet Somer habuisse patrem ex genere τῶν Φερεζαίων καὶ Γεργεσαίων. *Pherezaeorum et Gergesaeorum*, etc.

g) Epiphanio familiare fuit plura etyma eidem nomini tribuere, et quae hic de Samaritanorum nominis origine docet, repetita invenies etiam in *Punario* h. 9 §. 1. Ceterum recte primam originem nominis Samaritanorum a Somer repetit, ea enim sola vera est, quam comprobant sacrae Litterae lib. III Reg. cap. 16, 24, ubi legimus, quod Amri rex Israel *emil montem Samariae a Somer duobus talentis argenti, et aedificavit eum, et vocavit nomen civitatis, quam extruxerat, nomen Somer domini montis Samariam*. Concinit cum sacris Litteris Iosephus *Antiq.*

niam qui missi fuerant, legis putabantur custodire mandata. Dicit enim Scriptura¹⁾ de ipsis: *Quoniam manserunt facientes legem Dei, et adorantes idola propria.* Cum vero lex idola nullatenus adoranda praecipiat, quomodo lex ab eis poterat custodiri? Verumtamen ista causa hinc insinuat intelligentiae modum. Scientes profanissimi sacerdotes^{b)} memoratarum quatuor¹⁾ gentium, cum Hesdras sacerdos missus advenerit, qui abominabatur idola iuxta divina praecepta, et quisquis inveniretur ser-

1) IV Reg. XVII, 33.

Jud. lib. VIII cap. 12 §. 5, et lib. X cap. 9 §. 7, necnon S. Ioan. Chrysostomus hom. 31 in Ioannem. Cetera etyma minus propria sunt, licet illud, quod Samaritae hoc nomine dicti sint fere ac *custodes*, veterum plurimi crediderint; ita enim sentientes eorum opera consulens invenies Origenem, Ambrosium, Augustinum, Gregorium magnum, Eusebium, aliosque, quorum tamen aliqui ad custodiam legis, alii ad custodiam terrae etymon illud referunt.

b) Sacerdotes, qui idola absconderunt, septuaginta fuisse, tradit Procopius Gazaetus in *Deut.*

i) Gentes in Samariam a rege Assyrio missas quinque fuisse ex ditino historiographo intelligimus IV Reg. cap. XVII, 24: *Adduxitque autem rex Assyriorum de Babylone, et de Cutha, et de Avah, et de Emath, et de Sepharaim, et collocavit eos in civitatibus Samariae pro filiis Israel.* Iosephus quoque *Antiq. lib. IX cap. 14 §. 3*, populos in Samariam deductos quinque fuisse diserte tradit, licet solos Cuthaeos suo nomine appellet. Nicephorus quoque *Chronologiae tripartitae p. 2 cap. 16*, Cuthaeos solum nominat, et apud Rabbinos nullo fere alio nomine ac Cuthaeorum appellari solent Samaritani, quod utrum ex eo factum sit, quod maxima coloniae pars in Samariam deductae ex Cuthaeis foret, aut quod Hebraei Samaritanis eo nomine illudere velint secundum suspicionem Lightfooti *Disq. Chor.*, etc., cap. 4 §. 1, videant alii. Verum, quid est, quod S. Epiphanius dicit, fuisse quatuor gentes in Samariam deportatas? Praeterea haud bene convenit cum sacris Litteris Cudaeos, et Anagogavaeos recensens, et omittens, qui erant de Babylone, et de Avah, et de Emath. Quid? nec sibi ipsi constans est. Quatuor eas fuisse gentes docet, et quatuor quidem superius memorat, Cuthaeos, Cudaeos, Anagogavaeos, et Sepphareos, ex quibus Cudaei, et Anagogavnei in sacro codice nullatenus memorantur; inferius autem et ipse hos praeterit, et praeterea non amplius quatuor, sed quinque gentes memorat, nempe illas ipsas, quas etiam sacrae Litterae recensent, Babylonios, Cuthaeos, viros Etham, Evaeos et Seppharium. Mira certe ea est inconstantia, ita ut existimare aequum esse videatur, libros Epiphaniae ap-prime corruptos ad nos pervenisse, aut eius sententiam haud probe nos assequi.

viens idolis lapidibus, iubente lege, necabatur celeriter, e suis excelsis culminibus idola propria substulerunt, et occulerunt in monte Garizim, in loco nimis abdito, atque secreto. Fuerunt autem idola numero quatuor^{k)}, sicuti habet antiqua traditio. Nam 6
5 viri Babylonii deam Sochoth Benith colebant, et viri Chuth deam Nerigel, et viri Etham deam Asimath, et Evaer deam Nebazthar-
char^{l)}, et Sapharium, et averterunt cor Samaritanorum docentes eos ad montem Garizin orare; quapropter ubicunque fuerint ad montem se convertentes orant. Qui in oriente sunt ad occidentem 70
10 respiciunt et qui sunt in occidente ad orientem, et qui in aquilone similiter intendunt ad meridiem, et qui in meridie ad aquilonem montis aspiciunt, ut impleatur Scriptura, quae dicit: *Manse-
runt facientes legem Dei, et adorantes idola propria.* Nam

k) Plura sunt idola, quae memorantur IV Regum cap. XVII; legitur enim, *Viri Babylonii fecerunt Sochoth-Benoth, viri autem Chulaci fecerunt Nergel, et viri de Emath fecerunt Asima. Porro Hevaei fecerunt Nebahaz et Tharthac. Ili autem, qui erant de Sepharvaim comburebant filios suos igni Adramalech, et Anamelech, diis Sepharvaim.* De hisce idolis praeter huius loci libri IV Reg. interpretes, agunt Seldenus de *Diis Syris* etc., et Beieri in eum *additamenta* etc.; Io. Nicolaus in libros Cunaei *De rep. Hebr.* l. II c. 6 etc.

l) Sacrae Litterae, ut vidimus, habent *Nebahaz et Tharthac*; at vero Epiphanius unum et idem numen, et *Nebahaz*, et *Tharthac* facit, et deam vocat. Enimvero etiam *Marshamus Tharthac* numen censuit a *Nebahaz* minime diversum. Porro *Seppharaeos* quoque propria numina habuisse narrat auctor libri Regum, nempe *Adramalech*, et *Anamalech*, et hic Epiphanius deam *Nebaztharchar* *Evaeos* coluisse dicit et *Sapharium*; dummodo forte post verbum *Seppharium* non desit aliquid librarii oscitantia praetermissum. Ceterum ubi essem certior Epiphanium, quae hoc loci asserit, ita consulto scripsisse, ut ad omnia animadverterit, non autem memoria tantummodo fidens sua, eius a sacris Litteris disensionem diluerem, adnotando, unum et idem numen ab eo forte habitos nonnullos deos, qui veluti inter se distincti apud sacras Litteras recenseri videntur, quod nimirum unum et idem numen secundum varias nationes, variis nominibus cuique nationi peculiaribus appellant. Scilicet difficile minime foret coniectando probare sub nominibus *Nebahaz*, et *Tharthac* non secus ac nominibus *Adramalech*, et *Anamelech* lunam et solem latere. Quod si unum idemque sit numen *Nebahaz*, et *Tharthac*, nec deessent coniecturae, quibus suaderem etiam *Adramalech* et *Anamelech* idem numen significare iuxta variam potentiam vario nomine appellatum. Sic apud Graecos Latinosque tergemina erat *Hecate*, unde Vergilius *Aen.* lib. IV v. 510:

Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae.

licet ipsi, qui adorant, ignorent occulta in abdito montis idola^m), impossibile tamen est, ut divina Scriptura iuxta rei huius sententiam mentiatur. Oblata vero nobis est huius expositionis occasio propter duodecim tribus, quae in monte Garizin, et in monte Gebal ordinatae sunt, sicuti habet ipsa numeri ordinati⁵ discretio. Decepti sunt igitur ii qui, Deuteronomiumⁿ) non intelligentes, advertunt, ut aliam scripturam sibimet facerent; arbitrati sunt enim montem, qui contiguus est Neapoli, sicut supra retulimus, hunc esse Garizin, qui nimis altus est, cui etiam, qui locatus ex adverso est, quem suspicantur esse Gebal, et ipse vehementer excelsus est; Sicima quippe inter duos

in) Sacrae Litterae Samaritanos idolorum cultores dicunt, sed minime huic suffragantur narrationi, quod haec idola sub terram defossa essent. Iosephus quoque hoc neutiquam tradit. Sed de idololatria Samaritanorum videndus omnino est Relandus *Diss. Miscell.* part. II diss. 7.

n) Verba Deuteronomii, ad quae hic S. Epiphanius alludit, exstant cap. XI v. 30, ubi de montibus Garizim et Gebal dicitur: *Qui sunt trans Iordanem post rivum, quae vergit ad solis occubitus in terra Chananæ, qui habitat in campestribus contra Galgalam, quae est iuxta vallem tendentem, et intrantem procul.* Porro hic locus est ille, unde concludere posse sibi suadet S. Doctor, Garizim et Gebal, quibus super benedixerunt, et maledixerunt Israelitae, prope urbem Neapolim non fuisse. Nempe nullum fortasse alium locum Galgal dictum noverat quam illum Iericho, et Iordani proximum, secundum ea, quae legimus Iosue cap. V v. 8, nec animadvertit quod hic nondum eo nomine vocabatur, cum Moyses Deuteronomium scripsit. Locus, quem Galgal appellat Moyses, Relando etc. Galilæa est, quam sic dici etiam putant Iosue cap. XII v. 23, ubi inter reges ab Iosue devictos rex Galgal gentium memoratur. Sed volo his reponi posse regem Galgal gentium memoratum Iosue c. XII eum censendum esse regem, cuius sub ditione erant loca inter Iordanem et Iericho, et regem Galgal dici, quod unquam regnasset, ubi locus a Iosue Galgal dictus erat: praeterea in Deut. hunc locum eodem hoc nomine Galgal a Moyse per prolepsin appellari, seu potius verba *contra Galgalam* ex additamenti esse, quae Pentateucho facta constat, ut notat Calmetius *Diss. in Pent.* quid tum? Enimvero licet daremus haec esse vera, nequaquam tamen satis essent, ut probarent iure et vere Epiphanium ex Deut. cap. XI v. 30, colligere montes Garizim et Gebal proximos fuisse Galgal iuxta Iordanem. Hebraicum verbum גלגל quod aliquando sonat *iuxta*, aliquando *e regione*, LXX interpretantur ἐξόμειρος, *iuxta*, sed potius interpretari debuissent *e regione, contra*, ut quidem habet Vulgata. Porro in hoc sensu גלגל et de locis longo intervallo proximis recte dicitur. In Deut. initio mare Rubrum committit cum campis Moab, ut optime adnotat Masius.

montes in convalli sita est^o), hinc inde montium obiectione conclusa. Fecerunt autem Samaritani, qui in civitate ipsa commanent gradus in monte, et templum quodam in edito construxerunt, ut, sicut diximus, sursum in monte orare viderentur, quem Garizin ipsi vocant iuxta quandam oblivionis incuriam^p), non iuxta fidei rationisque veritatem. Nam liber aliter habet historiae. Sed hi falluntur, qui id quod est, non diligenter aspiciunt. Denique montes isti adeo sublimes, et altissimi comprobantur, ut nemo sursum loquentem in convalli possit audire. Quomodo ergo principes tribuum, qui sursum

^o) Sic quoque Benjamin Tudelensis Sichem in valle inter montem Garizim et Gebal iacere testatur. Concinit Phocas quoque, qui Palaestinam duodecimo seculo perlustravit, nec dissentit Theodotus apud Eusebium *Praep. evang.* lib. IX, 22. Porro Sichem *ab humero, id est leni acclivitate dicta est*, inquit Cellarius *Geog. ant.* lib. III cap. 13. Enimvero ad radices Garizim ita fuisse positam, ut tamen eius pars per iugum montis extenderetur, ex Theodoto et Phoca laudatis colligi possidetur, necnon fortassis ex Hieronymo, qui in *Epitaphio Paulae etc. ex latere Garizim extractam* dicit. Neque vero praeteribo vallem inter montes Gebal et Garizim iacentem fuisse multo angustam Theodoto eodem teste, ita ut propemodum iuncti viderentur vertices utriusque montis; video enim hoc opportune reponi posse ad illud, quod habet auctor *De loc. sac. Scripturae* descriptus p. 208: scilicet distasse inter se plurimum montes, quos inter media erat Neapolis, ita ut esse non possint montes Garizim et Gebal, quibus super alterno cantico benedixerunt et maledixerunt Israelitae, cum invicem audiri non potuissent.

.... Οὐδέ ποτε δρία λαγνήεντα πορεύσω.
Ἐξ αὐτῆς δὲ μάλ' ἄγχι δὴ οὐρεα φαίνετ' ἐρυμνά,
Ποίης τε πλήθοντα καὶ ὕλης τῶν δὲ μεσηγῆ,
Ἀτραπιτὸς τέτμητ', ἀραῆ αὐλώπις.

.... Tecti iuncto prope vertice montes
Hinc gemini excipiunt, herbasque nemusque ministrant.
Quos inter raro angustus discrimine callis
Rumpit iter.

Theodoti auctoritas de angustia vallis inter Garizim et Gebal iacentis comprobari potest recentis scriptoris auctoritate; hoc ipsum enim narrat oculatus testis Morison, *Voyage etc.*, lib. II cap. 10 p. 238.

^p) Procopius Gazaeus blanditus sibi est, nosse etiam tempus, et quo montem prope Sichem Garizim vocari coeptum est; inquit enim, nomen Garizin robur adeptum esse suum post tempus illud, quo ab Assyriorum rege coloniae in eam terram ductae sunt, eius autem proprium nomen fuisse *Somoron*; et ita imprudens non distinguit montem, quem super aedificata erat urbs Samaria, a montibus, inter quos sita erat urbs Sichem.

erant sex homines de tanta sublimitate vocem suam populis auditam facere poterant, ut, qui deorsum stabant, responderent: *Amen*. Super mille namque passus eminet altitudo montis aut amplius^{q)}, habetque gradus plurimos, et, ut aiunt quidam, mille quingentos, et supra^{r)}. Per hoc igitur, quod possibile non est, ut audiatur deorsum vox eorum, qui sursum sunt, protinus arguuntur montes isti non esse, quos Scriptura divina significat. Tum consequentia libri Hiesu Nave manifestat, quando ad orientalem plagam Hiericho duos illos montes esse commemorat^{s)}, id est Garizin, et Gebal: orientalis 10

q) Mons Garizin adeo sublimi vertice erigitur, ut Rabbinæ Samaritæ commenti sint, non esse immersum in aquis, quando illæ universam terram longe lateque diluviarunt, ut legere est in *Bereschith Rabba Parascha* sect. 32 §. 16, et *Elleh haddebharim Rabba*, fol. 292, 2. 3. Loca referuntur a Lightfoot in *Hor. Hebr.* in Ioan. cap. IV v. 20 et v. 25. Verum quicquid de hoc sit, falsum enim omnino esse dubitari nequit ex cap. VII Geneseos vers. 19, insignis certe altitudinis esse Garizin neminem fugit, et Iosephus quoque *Ant. lib. II cap. S §. 2*, ceterorum montium in *Samaria altissimum* vocat.

r) Quod per quosdam gradus pateret adscensus ad verticem Garizin etiam nummi veteres fidem faciunt, quorum duos videre est apud Vaillantium *De numismatibus aereis imperatorum etc.*, in *colonis et municipiis percussis*, par. II p. 244 et p. 263, ed. Paris. an. 1658. Alter ad Philippum Seniore spectat, alter ad Otaciliam Severam. Verum enimvero tot eos gradus fuisse quot putat S. Epiphanius, aut mille sexcentos et unum, quot ait Procopius Gazaenus in *Deut.*, minus credibile esse videtur; praesertim vero si vallis inter duos montes iacens, ubi urbs extendebatur, angusta multum erat, qualem describit Theodotus superius laudatus. Itaque longe verisimilius loquitur *ἀνρόπτης* auctor *Itinerarii veteris Ierosolymitani*, qui eos gradus fuisse trecentos asserit, annotante Relando *Palaestinae* etc. lib. II cap. 11.

s) Epiphanius, qui nullum alium locum nomine Galgal novisse videtur quam illum Iordanem inter et Iericho, sic appellatum postquam in eo Israelitæ circumcisi sunt Iosue V vers. 9, haud mirum est, quod dicat, ex libro Iosue colligi, montes Garizin et Gebal orientales esse Iericho, cum eos iuxta Galgal positos dicat Moyses Deut. XI v. 30. Certe constat ex dicto capite libri Iosue, necnon ex cap. IV v. 19, Ierichunt orientalem fuisse locum illum, post circumcisionem populi in eo peractam, Galgal dictum. Porro etiam in *Pan.* Epiphanius ex libro Iosue constare monet Garizin et Gebal ad Sichem non fuisse. Petavius in *marginè* laudat Iosue cap. VIII, quod crediderit, ut puto, eam sententiam amplectatum esse Epiphanium, cum animadverterit, quod laudato capite statim ac narratum est urbes Iericho et Hai fuisse captas, earumque gentem et reges caesoꝝ, subiicitur, tunc aedificasse Iosue altare Domino

autem plaga Hiericho sita est iuxta Galgal, qui est locus Gal-

in monte Gebal, et peractam esse imperatam a Moyse caeremoniam rogandi Deum bona super Garizim studiosis legis, mala vero contemptoribus super Gebal. Enimvero hinc quoque S. Doctor postulare poterat suae sententiae favorem. Verum ex hoc eius libro *Περί λίθων* patet, illum postulasse secundum eam, quam exposuimus, animadversionem. Ceterum aut ex Deut. cap. XI vers. 30, illud solum probatur, quod e regione Galgal Ierichuntis fuerint Garizim et Gebal, et nullo modo quod fuerint illi proximi, aut certe Galgal, de quo illic mentio est, alius locus est ab eo, qui erat inter Iordanem et Iericho. Qui plura vult Masium adeat, et Relandum: coniecturas hic ego meas tantummodo afferam. Certum est ex Deut. cap. XI v. 31, Moysen iussisse ut Israelitae, cum ingressi forent in terram promissam, ponerent benedictionem super montem Garizim, et maledictionem super montem Gebal; verisimile autem minime est, quod Iosue mandatum hoc non fecerit ubi primum potuit. Quid itaque fecit deletis urbibus Iericho et Hai Ios. VIII? Si montes Garizim et Gebal in Galgalis erant ad orientem Iericho, cur statim ad Galgalis venit, Ios. V, non fecit? Certe ab Iericho urbe omnium proxima nihil erat timendum; erat enim ipsa timore plena, ideoque clausa et munita, Ios. cap. VI, et quidem ab ea nihil timuisse Iosue illud non facit certiores, quod ibi circumciderit populum, et fecerit Phase, Ios. v. 8 et v. 10. Quid igitur? quid? nempe erant montes Garizim et Gebal trans Iericho et Hai, et idcirco solum his deletis potuit Iosue eo usque progredi (erant enim vicini) et Mosis mandata ibi peragere. Attamen inde statim retrocessisse videtur ad Galgal; namque his auditis ceteri reges trans Iordanem ad arma conclamarent, Gabaonitae vero foedus cum Hebraeis percutere vellent, hi perrexerunt ad Iosue, *quod tunc*, verba ipsius Iosue sunt, *morabatur in castris Galgalae*. Nimirum utpote bonus imperator Galgalis castra posuerat; erat enim locus hinc iuxta Iordanem, trans quem morabantur in urbibus tribus muuitis Gad, Ruben, et dimidia tribus Manasse, quas ad se evocare, vel ad eas se recipere poterat, ubi eum premerent Chanaanai. Enimvero tum etiam cum Gabaonitis, quos quinque reges Chanaan oppugnabant, auxilio venit, ex Galgalis processit Ios. X v. 7; *reversusque est inde ad locum castrorum in Galgalis*, v. 43, et etiam cum postea multa alia bella gesserit, regesque triginta et unum iam ceciderit, et Chanaan iam bello subactam, subigendamque distribuit, in Galgal erat Ios. XIV v. 6. Porro neque est fortassis contemnendum ad sententiam Epiphani, de qua agimus, confutandum argumentum, brevissimum intervallum, quod Galgal interest et Iericho. Scilicet Galgal erat ad orientem Iericho Ios. IV v. 19, et iacebat in *campetribus* illius Ios. V v. 11, ita ut ab ea duo millia passuum tantummodo distaret testibus S. Hieronymo voce *Galgal*, et Procopio Gazaeco in *Deut.* etc. Quid itaque potuit Epiphanius in suspicionem saltem non venire, ne forte erraret putando, quod inter Iericho et Galgal Garizim et Gebal essent, praesertim cum eos altissimos montes esse non ignoraverit? Mirum hoc magis est, quod sac. Litterae aperte dicant

76 galae¹⁾. Sicima vero ad partem est aquilonis Hiericho, in occidentem vergens, distans ab Hiericho millibus quinquaginta duobus²⁾ . . .

Cetera desiderantur.

Galgal fuisse in *campesribus*. Demum satis amplam ad utrumque Iordanis latus fuisse vallem quid potuit Epiphanius non animadvertere: praesertim cum ea loca peragraverit? V. *Panar.* p. 133.

1) Cod. sic. Nunquid autem putabat Epiphanius, et urbem, et provinciam, Galgal nomine, fuisse ad orientem urbis Iericho? Verum eius sententiam corruptam potius fuisse reor aut ab interprete, aut a librario. Procopius Gazaeus, qui certe omnia illa, quae de montibus Garizim et Gebal habet, ex hoc libro mutuatus est, nunc Epiphanii sententiam in compendium redigens, nunc ipsis plane verbis referens, hunc ipsam locum describere videtur, cum ait: *Habet insuper etiam series libri Iosue, quod duo isti montes ab oriente Ierichuntis siti fuerint, ubi locus quoque Galgala, qui ab urbe ad secundum lapidem distat. Sicima vero ad septentrionem et occasum Ierichuntis vergit magis, ac ad quinquagesimum secundum lapidem ab ea distat.*

2) Hactenus codex Vaticanus, et qui ex eo sunt descripti. Epitome a Gesnero edita statim ac per compendium retulerit, quae sanctus Epiphanius de duodecim lapidum Rationalis natura, colore, virtutibus etc., commentatus est, subicit commentarium quemdam de adamante, quem, ut habet titulus scripti, summus Hebraeorum pontifex gestabat ter in anno ingrediens in Sancta sanctorum: et postea ad lapides rationalis redit singulos singulis filiis Iacob accomodans sic: *Παῖδες Αἰίας δ'. Ρουβην, σάρδιον. Συμεών, τοπάζιον. Λεβί, σμάραγδος. Ιούδας, ἀνθραξ. Παῖδες Βαλλῆς β'. Ἡ Βαλλὰ παιδίσκη ἐν τῆς Ραχὴλ. Ἐπει δὲ οὐκ ἔτι κτε, δίδωσι τῷ Ἰακώβ αὐτὴν γυναῖκα πρὸς τὸ ποιῆσαι παῖδας. Εἰσὶ δὲ οὗτοι: Δαν, σάπφειρος. Νεφθαλιμ, ἰασπις. Παῖδες Ζελφᾶς β'. Ἡ Ζελφὰ παιδίσκη ἐν τῆς Αἰίας, καὶ δίδωσι τῷ Ἰακώβ γυναῖκα πρὸς τὸ ποιῆσαι παῖδας. Εἰσὶ δὲ οὗτοι: Γὰδ, λυγγριον. Αἰσὴρ, ἀχάτης. Παῖδες Λίας β'. Ἰσάχαρ, ἀμέθυστος. Ζαβουλὼν, χρυσόλιθος. Παῖδες Ραχὴλ β'. Ἰωσήφ, βηρύλλιον, Βενιαμὴν, ὀνύχιον. Filii Liae quatuor: Ruben, sardium; Symeon, topazion; Levi, smaragdus; ludas, carbunculus. Filii Balaee duo. Balla ancilla erat Rachelis. Haec autem, cum non pareret, dedit eam Iacobo in uxorem, ut filios ex ea susciperet. nati autem sunt ex ea: Dan, sapphirus; Nephthalim, iaspis. Filii Zelphae duo: Zelpha erat ancilla Liae, et dedit eam Lia Iacobo in uxorem, ut ex ea filios procrearet; sunt autem hi: Gad, liggrium; Aser, achales. Filii Liae duo: Isachar, amethystus; Zabulon, chrysolithus. Filii Rachelis duo: Ioseph, beryllion; Benjamin, onychium. Itaque haec ipsa fortassis fuit ratio, qua tandem singulos Rationalis lapides singulis tribubus S. Epiphanius accomodaverat, sed utrum S. Epiphanii sit etiam com-*

mentarius ille de adamante, an Epitomes auctor aliunde transtule certo scire non possumus; mallem tamen Epiphanii non esse, cum multis erroribus scateat, quos notare non praeterit Braunius *De vest. saci Hebr.* lib. II cap. 20 §. 628. Ceterum, quae certo deesse scimus, haec sunt. Deest sententia S. Doctoris de potiori ratione accommodandi pedes Rationalis duodecim tribubus, et desunt animadversiones ex ipsorum lapidum contemplatione habendae ad pietatem fovendam: utrum enim in *epistola*, ut aiunt, *nuncupatorio ad Diodorum* promittitur.

25 ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

πρὸς Διόδωρον ἐπίσκοπον Τύρου περὶ τῶν ἱβ
λίθων τῶν ὄντων ἐν τοῖς στολισμοῖς τοῦ Ἀαρὼν
βιβλίον.

B Ἦιτησας παρ' ἑμοῦ, τιμιώτατε Διόδωρε, περὶ τῶν δ
ἐν τῷ λογίῳ τῆς ἐπιμιδος τοῦ ἱερέως ἐπὶ τοῦ στήθους
Ἀαρὼν προστεταγμένων τότε ἐμπεπορηθῆσθαι λίθων
τάς τε ὀνομασίας τάς τε χρήσας, εἴτ' οὖν ἰδέας, τοῖς τε
τόποις, καὶ τὰς εἰς θεοσέβειαν φερούσας τῶν αὐτῶν
λίθων θεωρίας, καὶ ἕκαστος λίθος ὑπὲρ ποίας φυλῆς 10
ἔτάκτο, πόθεν τε εἴρηται καὶ ποίας πατρίδος.

Τετραχῆ δὲ διαιρεῖται τὸ λόγιον καὶ αὐτὸ τετρα-
γωνον, σπιθαμῆς τὸ μῆκος καὶ εὖρος ὁμοίως. τοῦ μὲν
πρώτου στίχου πρῶτος λίθος σάρδιον, εἶτα τοπάξιον,
εἶτα σμάραγδος. τοῦ δὲ δευτέρου στίχου πρῶτος λίθος 15
ἄνδραξ, εἶτα σάπφειρος, εἶτα ἴασπις. τοῦ τρίτου στί-
χου πρῶτος λίθος λιγύριον, εἶτα ἀγάτης, εἶτα ἀμέθυ-
στος. τοῦ τετάρτου στίχου πρῶτος χρυσόλιθος, εἶτα
βηρύλλιον, εἶτα ἰνύχιον. καὶ οὗτοι μὲν εἰσιν οἱ ἱβ οἱ
ἐν τῇ ἐπιμιδί τοῦ ἱερέως ἐξηρημένοι, ὧν καὶ αἱ δια- 20
φοραὶ καὶ οἱ τόποι οὗτοι.

D *A.* Πρῶτος λίθος σάρδιος ὁ Βαβυλώνιος, οὕτω
καλοῖμενος. ἔστι δὲ πυρωπὸς τῷ εἶδει καὶ αἵματοει-

δης, σαρδίῳ τῷ ἰχθύϊ τεταριχημένην ἰοικίως· διὸ καὶ σάρδιος λέγεται, ἀπὸ τοῦ εἶδους λαβὼν τὸ ἐπώνυμον. ἐν Βαβυλῶνι δὲ τῇ πρὸς Ἀσσυρίαν γίνεται. ἔστι δὲ διαγῆς ὁ λίθος. δυνάμειος δὲ ἔστι θεραπευτικῆς, ἣ κέχρηται οἱ ἰατροὶ πρὸς οἰδήματα καὶ ἄλλας πληγὰς ὑπὸ σιδήρου γιγνομένας. ἔστι δὲ καὶ ἄλλος, σαρδόνυξ, ὃς καλεῖται μολοχὰς, μαλακτικὸς δὲ ἔστι σιευωμάτων. τῆς δὲ αὐτῆς ἰδέας τυγχάνει, ὑποχλωρίζων. ἐμβριθέστατος δὲ μᾶλλον περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος, ὅτε
 10 ἡ ἀρχὴ τῶν παθῶν.

Β. Λίθος τοπάσιον, ἐρυθρὸς τῷ εἶδει ὑπὲρ τον ἄνθρακα. γίνεται δὲ ἐν Τοπάσιῳ πόλει τῆς Ἰνδίας ὑπὸ τῶν ἐκείσε ποτὲ λίθους λατομοῦντων ἐν καρδίᾳ ἑτέρου λίθου, ὃν οἱ λατομήσαντες θεασάμενοι φαιδρὸν καὶ
 15 ὑποδείξαντες ἀλάβαστρον τισιν ἀπέδοντο ὀλίγου τιμήματος, Θηβαῖοι δὲ προσήνεγκαν τῇ κατ' ἐκείνον καιρὸν βασιλείῳ. ἡ δὲ λαβοῦσα ἐν τῷ αὐτῆς διαδήματι μέσον τοῦ μετώπου περιέθετο. ἔχει δὲ ὁ λίθος δοκιμὴν τοιάνδε. τριβόμενος ἐν ἰατρικῇ ἀκόνῃ οἰκ' ἐρυθρὸν ἀπο-
 20 δίδωσι κατὰ τὸ χρῶμα τὸν χυλόν, ἀλλὰ γαλακτώδη. ἐμπίπλησι δὲ κρατῆρας ὕσους ἂν θέλη ἀποτρίβων καὶ τοῦ προτέρου σταθμοῦ οὐκ ἐλαττοῖται οὐδ' ὄλως. χρησιμεύει δὲ καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ οὗτος χυλὸς πρὸς πάθος ὀφθαλμῶν. καὶ πινόμενος δὲ ἀντιπαθεῖ πρὸς ὕδρωπας
 25 καὶ τοὺς ἀπὸ σταφυλῆς θαλασσίας μαραινομένους.

Γ. Λίθος σμάραγδος. οὗτος καλεῖται καὶ πράσι-
 νος. ἔστι δὲ καὶ χλωρὸς τῷ εἶδει, καὶ διαφορὰ τις ἐν αὐτοῖς. τινὲς μὲν γὰρ αἰτούς Νερωνιανούς καλοῦσιν, ἄλλοι δὲ Δομετιανούς. καὶ ἡ μὲν Νερωνιανὸς πικρὸς
 30 ἔστι τῷ εἶδει, σφόδρα χλωρίζων, διειδῆς καὶ στίλβων. καλεῖσθαι δὲ Νερωνιανὸν λέγουσιν, εἵτουν Δομετιανὸν, διὰ τοιαύτην αἰτίαν, ὅτι φασὶν ἔλαιον Νέρωνα εἶτε Δομετιανὸν ἐν σκεύεσι βαλεῖν ἱκανοῖς, καὶ ἐκ τοῦ ἰοῦ

τῇ χρόνῳ γλωραίνεσθαι τὸ ἔλαιον, καὶ ἐκ τούτου τὴν πέτραν ποτιζομένην περισσοτέρως ἔξανθειν τῇ χροιά. Ὅλλοι δὲ φασὶ Νέρωνά τινα τεχνίτην τῶν παλαιῶν πιναροποίων, εἶπουν λιθοργόν, ἐφειρεῖν τὸ ἀναγκαιότατον τοῦ σμαράγδου, καὶ ἐκ τούτου Νερωνιανὸν καλεῖσθαι. 5 οἱ δὲ Δομετιανόν. ἀλλὰ καὶ ἄλλοι εἰσὶ σμάρραδοι. ὁ μὲν πρῶτος ἐν τῇ Ἰνδία, πάνυ ἰοικῶς τῇ Νερωνιανῇ, ὁ δὲ ἕτερος ἐν τῇ Αἰθιοπία, ὃν καὶ ἐν τῇ Φεισιῶνι ποταμῷ λέγεται γεγενῆσθαι. Φεισιῶν δὲ ἔστιν ὁ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν Ἰνδὸς καλούμενος, παρὰ τοῖς βαρβάροις 10 δὲ Γάγγης. λέγουσι δὲ καὶ τὸν ἄνθρακα ἐν αὐτῇ γίνεσθαι. ἐκεῖ γὰρ, φησὶν, ὁ ἄνθραξ καὶ ὁ λίθος ὁ πράσινος. ἡ δὲ δύναμις, φασὶ, τοῦ λίθου, δηλαδὴ τοῦ σμαράγδου, πρὸς τὸ ἐνοπτρίζεσθαι πρόσωπον. λέγεται δὲ παρὰ τοῖς μυθολογοῦσι προγνωστικὸς εἶναι. 15

Δ. Λίθος ἄνθραξ. οὗτος εἶδος ὄξυροίνικον ἔχει. γίνεται δὲ ἐν Καρχηδόνι τῆς Αἰβύτης, ἧτις Ἀφρικὴ καλεῖται. ἕτεροι δὲ φασὶ τὸν λίθον τοῦτον οὕτως εὐρίσκεισθαι, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ κατοπτενόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὴν νύκτα πόρρωθεν δίκην λαμπάδος ἢ ἄνθρακος σπιν- 20 θιρίζοντος καὶ ὡς μακρόθεν φαίνοντος. καὶ τοῦτον ἐπιγινώσκοντες οἱ τοῦτον ἀνερευνῶντες ἔραδίως εὐρίσκεισιν αὐτόν. βυσταζόμενον δὲ ἀδύνατον διαλαθεῖν. ὅποιοις γὰρ ἂν ἱματίοις κατακρυβῆ, ἢ ἀνταίγεια αὐτοῦ ἔξωθεν τῆς περιβολῆς φαίνεται. ὅθεν καὶ ἄνθραξ κέ- 25 κληται. ὀλίγον δὲ ὁ κεραύνιος λίθος αὐτῷ ἔοικε. καλοῦσι δὲ τὸν κεραύνιον οἰνωπὸν. ἔστι δὲ ὁ Χαλκηδόνιος καλούμενος λίθος παραπλήσιος τούτῳ, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου εὐρίσκειται.

Ε. Λίθος σάπφειρος πορφυρέζων ὡς βλάττης πορ- 30 φύρας τῆς μελαίνης τὸ εἶδος. πολλὰ δὲ γένη τούτου ἐπύρχουσι. ἔστι γὰρ ὁ βασιλικὸς χρυσοστιγῆς, οὗ πάνυ δὲ οὗτος θανατοζόμενος ὡς ὁ διόλου πορφυρέζων.

καὶ οὗτος δὲ λέγεται εἶναι ἐν τῇ Ἰνδία καὶ Αἰθιοπία. διὸ τὸ τέμενος παρὰ Ἰνδοῖς φασιν εἶναι τοῦ Διονύσου τξέ' ἀναβαθμοὺς ἔχον ἐκ σαπφείρου λίθου, εἰ καὶ τοῖς πολλοῖς ὑπάρχει ἄπιστον. ἔστι δὲ θαυμαστός ὁ λίθος 5 καὶ εὐειδέστατος καὶ χαριέστατος. διὸ καὶ ἐν τοῖς χλίθωσι καὶ ὀρμίσκοις κατατιθέασι τοῦτον μάλιστα οἱ βασιλεῖς. ἀλεξιπικρός δέ ἐστι. τριβόμενος γὰρ καὶ ψυδράκων καὶ φρυμάτων γινομένης πληγᾶς σὺν γάλακτι 10 ἴαται, ἐπιχρῖόμενος τοῖς ἠλκωμένοις τόποις. γέγραπται δὲ καὶ ἐν τῷ νόμῳ τὴν τῆ Μωυσῆ ὀφθεῖσαν ὀπτασίαν ἐν τῷ ὄρει [καὶ δοθεῖσαν νομοθεσίαν] ἐπὶ λίθου σαπφείρου πεφηνέναι [λέγεται].

5. Λίθος ἰασπῖς. οὗτός ἐστι τῷ εἶδει σμαραγδίζων, παρὰ δὲ τὰ χεῖλη τοῦ Θερμώδοντος ποταμοῦ εὐ- 15 ρίσκεται καὶ περὶ Ἀμαθοῦντα οὐ τὴν ἐν Κύπρῳ, ἀλλ' ἔστι γένος πολὺ καλούμενον Ἀμαθοῦσιον. τὸ εἶδος δὲ τοιόνδε ἐστὶ τοῦ λίθου· κατὰ τὴν σμάραγδόν ἐστι χλωρίζουσα, ἀλλὰ ἀμβλυτέρα καὶ ἀμαυροτέρα. καὶ ἐνδοθεν χλωρὸν ἔχει τὸ σῶμα, ἔοικυῖα ἰσθμῷ χαλκοῦ, ἔχοντι 20 φλέβας τετραστίχους. ὡς δὲ τοῦτο ἤκούσαμεν εἶναι φαντασίας, ὡς οἱ μυθολόγοι λέγουσιν. ἄλλη δὲ ἐστὶ γλαυκοτέρα θαλάσσης, βαθυτέρα τῷ ἄνθει καὶ τῇ βαφῇ. ἄλλη δὲ ἐν τοῖς σπηλαιῖσι, ἐν τῷ ὄρει τῆς Ἰδῆς ἐν τῇ Φρυγίᾳ, ὁμοιάζουσα τῇ ἀπὸ τοῦ αἵματος 25 κόχλου, διανευστέρα μᾶλλον ὥσπερ οἶνον ὁμοιάζουσα, ἢ ἀμεθύστου ξανθοτέρα. οὐ γὰρ ἐστὶ μιᾶς χροῖᾶς, οὐδὲ τῆς αὐτῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἢ μὲν ἐστὶ χαννοτέρα καὶ λευκοτέρα, οὔτε πᾶν στίλβουσα οὔτε πάλιν ἀποδέουσα, ἄλλη δὲ χρυστάλλου ὕδατι ὁμοία. λέγεται δὲ 30 ὑπὸ τῶν μυθοποιῶν ἄκος εἶναι φαντασιῶν. εὐρέθη δὲ παρὰ Ἰβηρσι καὶ ποιμέσιν Ὑρκανῶν τοῖς κατὰ τὴν Κασπίαν γῆν. ἄλλη δὲ ἰασπῖς οὐ πᾶν λάμπουσα χλωρὰ, ἣτις ἔχει γραμμὰς μέσας. καὶ ἄλλος ἰασπῖς ὁ ὀπάλλιος

καλούμενος, ὁμοιος ἢ χιόνι, ἢ ἀφρῶ θαλάσσης. τοῦτόν
 C φασιν οἱ μυθοποιοὶ τοὺς θῆρας τοὺς ἐν ἀγρῶ φοβεῖ-
 σθαι καὶ τὰ φάσματα.

Z. Λίθος λιγύριον. τούτου δὲ τὴν εὔρεσιν οὐδα-
 μῶς ἔγνωμεν, οὔτε παρὰ φυσιολόγοις οὔτε παρὰ τισιν
 ἀρχαίοις τοῖς περὶ τούτων μεμεριμηνηκόσιν. εἴρομεν δὲ
 Λαγκούριον οὕτω καλούμενον λίθον, ὃν τινες τῇ τραπῇ
 Διαλέκτῃ λαγούριον καλοῦσι. καὶ τάχα τοῦτο οἶμαι τὸ
 Λιγύριον, ἐπειδὴ αἱ θεῖαι γραφαὶ τὰ ὀνόματα εἰσέως
 μετεποιήσαντο, ὡς τὸν σμάραγδον πράσινον, καὶ ὅτι 10
 D πως ἐν τῇ τῶν λίθων τούτων ὀνομασίᾳ οὐκ ἐμνήσθη-
 σαν καὶ ἑκκίνθου, καίτοι γε προόπτου καὶ ἐντίμου ὄν-
 τος λίθου· ὥστε εἰς νοῦν ἡμᾶς λαβεῖν μήποτε τὸ
 Λιγύριον τοῦτο καλεῖ ἡ θεία γραφή. ἑκκίνθος οὖν τὰς
 μὲν ἰδέας ἔχει διαφόρους. ὅση γὰρ εἰρίσκειται ὁ λίθος 15
 βαθὺς τῇ χροίᾳ, τοσοῦτον ἀναγκαιότερός ἐστι τῶν ἄλ-
 λων. ἔοικε δὲ ἑκκίνθος τῇ ἑρέα, ἢ ὑποπορφυρίζων
 ποσῶς. διὸ καὶ ἡ θεία γραφή ἐξ ἑκκίνθου καὶ πορ-
 φύρας τὰ ἱερατικὰ ἐνδύματα κεκοσμηθῆσαι ἤρσει. καὶ ὁ
 μὲν πρῶτος λίθος καλεῖται θαλασσίτης, ὁ δὲ δεύτερος 20
 ῥοδινός, ὁ τρίτος γάτιβος, ὁ τέταρτος λέγεται χαννιαῖος,
 25 ὁ δὲ πέμπτος περίλεκος. εἰρίσκονται δὲ οὗτοι ἐν τῇ
 ἰσωτέρᾳ βαρβαρίᾳ τῆς Σκυθίας. οὗτοι δὲ οἱ λίθοι
 μετὰ τοῦ εἶναι πολίτιμοι ἔχουσι καὶ ἐνέργειαν τοιαύ-
 την· βαλλόμενοι εἰς ἄνθρακας πυρὸς αὐτοὶ μὲν οὐ 25
 βλάπτονται, τοὺς δὲ ἄνθρακας σβεννίουσιν. οὐ μόνον
 δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰ λαβῶν τις τὸν λίθον ἐκείλησιν
 ὀδόνῃ καὶ ἐπιθῇ ἐπ' ἄνθρακας πυρὸς, οὐδ' αὐτῇ ἡ
 καλίπτουσα ὀδὸν φλογίζεται, ἀλλὰ μένει ἄσινής. λέ-
 γεται δὲ ὁ λίθος ταῖς τικτοῖσιν γυναιξίν εἰς εὐτεχνίαν 30
 χρησιμεύειν. ἔστι δὲ καὶ φασμάτων ἀπελαστικός.
 B H. Λίθος ἀχάτης. οὗτος ὑπελήφθη εἶναι ὁ περί-
 λεκος καλούμενος, ὃς ὑπὸ τὸν ἑκκίνθον εἰρίσκειται.

Θαυμαστός δέ ἐστι τῷ εἶδει ὑποκυανίζων, ἔξωθεν περιφέρειαν λευκὴν ἔχων μαρμάρου τρόπον, ἢ ἔλέφαντος, καὶ οὗτος δὲ περὶ τὴν Σκυθίαν εὐρίσκεται. ἔστι δὲ ἐκ τούτων τῶν λίθων ἀγάτης χρῶμα ἔχων λέοντος· τριβόμενος δὲ μεθ' ὕδατος καὶ χριόμενος ἐπὶ δῆγματος θηρίου ἀποτρέπει τὸν σκορπίου καὶ ἐχιδνῶν καὶ τῶν τοιούτων.

Θ. Λίθος ἀμέθυστος. οὗτος κατὰ τὴν αὐτοῦ περιφέρειαν φλογίζων ἐστὶ βαθέως. ἡ δὲ αὐτὴ ἐστὶ λευκότερα, ἐκ τοῦ μέσου οἰνωπὸν ἀποπέμπουσα εἶδος. ἡ δὲ 10 μορφή αὐτοῦ διάφορος. τάχα δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ὄρεσι γίνεται τῆς Λιβύης. ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐστὶν ἰακίνθω καθαροῦ παραπλήσιος, ὁ δὲ ἀμφικόχλω. γίνεται ἐν ταῖς ὄχθαις τῆς θαλάσσης τῆς αὐτῆς Λιβύης.

Ι. Λίθος χρυσόλιθος. τοῦτόν τινες χρυσοβήρυλλον 15 κεκλήρασι. χρυσίζων μὲν ἐστὶν, εὐρίσκεται δὲ ἐν τῇ φρεάτιδι πέτρᾳ παρὰ τὸ τεῖχος τῆς Ἀχαιμεντίδος Βαβυλῶνος. τὴν γὰρ Βαβυλῶνα καὶ τὸ φρέαρ ἐκεῖνο Ἀχαιμεντίδα καλοῦσιν, ὅτι, φασίν, ὁ πατὴρ Κίρου τοῦ βασιλέως Ἀχαιμένης ἐκαλεῖτο. ἔστι δὲ καὶ χρυσόπα- 20 στος. οὗτος στομαχικοῖς καὶ κοιλιακοῖς τριβόμενος καὶ πινόμενος ἰαματικὸς ὑπάρχει.

ΙΑ. Λίθος βηρύλλιον γλαυκίζων μὲν ἐστὶ, θαλασσοβαφής, ἔχων εἶδος καὶ τῆς ἑδαρεστέρας ἰακίνθου. γίνεται δὲ περὶ τὸ τέρμα τοῦ ὄρους τοῦ καλουμένου 25 Ταύρου. εἰ δὲ τις θελήσῃ καταντικρὺ τοῦ ἡλίου τοῦτον ἀνακλάσαι, φαίνεται ὡς ἕλος κέγγρους ἔχων ἐνδοθεν διαυγεῖς. ἄλλη δὲ τις βηρύλλος ταῖς κόραις τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ δράκοντός ἐστι παραπλησία. ἔστι δὲ καὶ ἄλλη πάλιν ὁμοία κρηῦ. ἐφάνη δὲ αὕτη περὶ 30 τὴν ἔξοδον τοῦ Εὐφράτιου ποταμοῦ.

ΙΒ. Λίθος τὸ ὄνυχιον. οὗτος ὁ λίθος ξανθὴν πάνυ ἔχει τὴν χροιάν. τέρπεσθαι δὲ τῷ λίθῳ τούτῳ φασὶ τὰς νύμφας τῶν βασιλέων, ἢ καὶ πλουσίων ἀνδρῶν,

αίτινες καὶ εἰς ἐκπύματα ἴδια ἀνατρέψασαι ἔχουσι τὸν λίθον τοῦτον. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι ὄνυχίται ὁμωνύμως καλούμενοι, οἵτινες κηρῶ τῷ μελιχροῦ εἰσὶ παραπλήσιοι. τινὲς δὲ φασιν αὐτοὺς ἐξ ὕδατος στακτοῦ πεπῆχθαι. ὄνυχίτας δὲ αὐτοὺς λέγουσι φυσιολογικῶς, ὅτι ἐπεὶ ὁ ὄνυξ τῶν ἀστείων ἀνδρῶν μαρμάρῳ ἐστὶ συνεδιαζόμενος σὺν τῇ τοῦ αἵματος ἰδέᾳ. ἄλλοι δὲ πούκαὶ τὸν λίθον τὸν μαρμάρινον ἀπὸ τοῦ Δοκιμίτου ψευδωνύμως ὄνυχίτην καλοῦσι διὰ τὸ καθαρὸν τῆς λευκότητος.

10

Περὶ τοῦ ἀδάμαντος λίθου, ὃν καὶ αὐτὸν ἐφόρει ὁ ἀρχιερεὺς τρις ἐνιαυτοῦ εἰσερχόμενος εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων.

Ἄ ὁ λίθος ὁ ἀδάμας ἐμμερής ἐστι κατὰ τὴν χροίαν τῷ ἀέρι. τοῦτον δὲ ἐφόρει ὁ ἀρχιερεὺς ὅτε εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. τρις δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσέρχεται, τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα, τῆς πεντηκοστῆς καὶ τῆς σκηνοπηγίας. ἦν δὲ κείμενος ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἀρχιερέως ὅτε ἐνεδιδύσκετο τὸν ποδήρη καὶ ἐπάνω τοῦ ποδήρους ἐπενεδύετο τὴν ἐπωμίδα. κατέβαινε δὲ ἢ ἐπὶ τῶν ὀλίγων κατώτερον τοῦ στήθους· ἦν γὰρ σπιθαμῆς καὶ ἡμισείας τὸ μῆκος. ἐκ δεξιῶν δὲ καὶ ἐξ εὐωνύμων ἐπάνωθεν τῶν μαζῶν, ἔνθα δύο ἀσπιδίσκοι ἦσαν συνερραμμένοι, ἀπηώρητο δύο σμάραγδοι. εἰς μέσον δὲ τούτων ἦν ἡ δῆλωσις, ὅς ἦν ὁ δηλωθεὶς

ἀδάμας, τὴν χροιάν ἀερίζων. ἐπάνω δὲ τῶν ὤμων ο
 δηλωθέντες δώδεκα λίθοι. τρεῖς δὲ, ὡς εἴρηται, τοὶ
 ἐνιαυτοῦ ἐδηλοῦτο τῷ λαῷ διὰ τοῦ πέταλου. καὶ εἰ εἰ
 ἁμαρτία εὐρέθησαν καὶ μὴ ἐν ταῖς ἐντολαῖς, ἄς ἔδε
 5 δώκει ὁ θεὸς, ἐτρέπετο, φασίν, ἢ χροιά τοῦ λίθου κα
 ἐγένετο μέλας, καὶ ἐκ τούτου ἐγίνωσκον ὅτι θάνατος
 ἐξαπέστειλε κύριος. ἤνικα δὲ ἐν μαχαίραις αὐτοὺς ἔπεμ
 πεν, ἐγένετο αἱμάτινος, ὡς ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ φησὶν “ἐξα
 πόστειλον τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξελεθέτωσαν ὅσοι εἰ
 10 θάνατον, εἰς θάνατον· ὅσοι εἰς μάχαιραν, εἰς μάχαι
 ραν· καὶ ὅσοι εἰς λιμὸν, εἰς λιμὸν· καὶ ὅσοι εἰς αἰχμα
 λωσίαν, εἰς αἰχμαλωσίαν.” εἰ δὲ ἐγίνετο ὡσεὶ χιῶ
 λαμπρὸς, ἐγίνωσκεν ὁ λαὸς ὅτι οὐδαμοῦ ἁμαρτία, κα
 τότε ἐόρταζον, ὡς λέγει ὁ προφήτης “ἐόρταζε, Ἰουδα
 15 τὰς ἐορτάς σου, ἀπόδος τὰς εὐχάς σου· περιεῖλε κύριος
 τὰ ἀδικήματά σου. λελύτρωκέ σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου
 βασιλεύσει κύριος ἐν μέσῳ σοῦ. οὐκ ὄψη κατὰ οὐκέτι.
 διὸ καὶ ἐπὶ Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς Ἰωάννου ἐν τῇ ἐφη
 μερίᾳ αὐτοῦ, ἐν τῷ πάσχα, λαμπρὸς ἐγίνετο ὁ λίθος
 20 τότε γὰρ ἀρχὴν ἔλαβε τοῦ ἱερατεῦειν τὸν ἐνιαυτόν. κα
 τῷ ἐπιόντι ἕτερος ἀνελάμβανε τὸν ποδῆρη, ὅτε κα
 βραδύνοντος τοῦ Ζαχαρίου εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐ
 ἀγωνία ἦν ὁ λαὸς μήποτε ἔσται ὁ λίθος αὐτοῖς ἐλε
 γμὸς ἁμαρτίας. καὶ ἐξελεθόντος αὐτοῦ, καὶ γνόντες ὅτ
 25 μεγάλης δόξης ὀπτασίαν εἴωρακεν, ἐχάρησαν σφόδρα
 Ἰωάννης γὰρ ἦν μέλλον γεννᾶσθαι ὁ ἄγγελος τοῦ Χρι
 στοῦ. διὸ καὶ δεδοξασμένον τὸ πέταλον ἐφάνη.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ ο
 δώδεκα λίθοι οὗτοι προσετάχθησαν ἐγκαταλεχθῆναι
 30 ὡς εἶναι ἓνα λίθον πρὸς μίαν φυλὴν ἡμοσομένον, ἔλεν
 σόμεθα κατὰ τὴν προτέραν διαίρεσιν ἐπὶ τὴν ἀκολου
 θίαν τῶν γεγενημένων νιῶν τοῦ Ἰακώβ. οὕτω γὰρ ἔστι
 ἀρμόδιον συντάττειν αὐτούς.

Παῖδες Λείας δ', Ρουβὴν σάρδιον, Συμεὼν τοπά-
ζιον, Λεὶν σμάραγθος, Ἰούδας ἄνθραξ.

Παῖδες Βαλλᾶς β', ἡ Βαλλὰ παιδίσκη ἦν τῆς Ῥα-
χὴλ, καὶ ἐπεὶ οὐκ ἔτικτε, δίδωσι τῷ Ἰακώβ αὐτὴν γυ-
στναῖκα πρὸς τὸ ποιῆσαι παῖδας. εἰσὶ δὲ οὗτοι, Δάν5
σάπφειρος, Νεφθαλεὶμ Ἰασπις.

Παῖδες Ζελφᾶς β', ἡ Ζελφὰ παιδίσκη ἦν τῆς Λείας,
καὶ δίδωσι τῷ Ἰακώβ γυναῖκα πρὸς τὸ ποιῆσαι παῖδας.
εἰσὶ δὲ οὗτοι, Γὰδ λιγύριον, Ἀσὴρ ἀχάτης.

Παῖδες Λείας β', Ἰσάχαρ ἀμέθυστος, Ζαβουλὼν 10
χρυσόλιθος.

Παῖδες Ῥαχὴλ β', Ἰωσήφ βηρύλλιον, Βενιαμὴν ὀνύχιον.

Οὗτοι εἰσιν οἱ ἡμεροσμένοι δώδεκα λίθοι καθ' ἐκά-
στην φυλὴν τοῦ Ἰσραήλ.

23 Περὶ τῶν ιβ' λίθων τῶν ἐν τῷ λογίῳ τοῦ 15
ιερέως ἐμπεπηγμένων.*)

Σάρδιον τὸ Βαβυλώνιον καλούμενον πυρωπὸς μὲν
ἔστι καὶ αἱματώδης, γίνεται δὲ ἐν Βαβυλῶνι τῇ πρὸς

*) Cum superior ille liber Eriphanii longe brevior in manuscriptis quibusdam codicibus extaret, ubi et multa secus quam in Gesneri editione legerentur, nos ut ne quid, quod Eriphanio inscriberetur, desiderare posses, etiam alteram illam editionem, quae prioris velut Epitome quaedam videtur, subiiciendam decrevimus, cum Latina interpretatione Francisci Turriani. Quod utrumque una cum aliis Eriphanii opusculis accepimus a R. P. Andrea Schotto Societatis nostrae, humanissimo peraeque et eruditissimo viro. PET. [Sunt haec Anastasii Sinaitae, cuius vide Quaestionem 40. in Gretseri Oper. vol. 14. p. 317. Quod Petavius ipse animadvertit in Praefatione voluminis secundi]

Ἄσσυρίους γῆ. διαυγῆς δέ ἐστι, δυνάμειως θεραπευτικῆς, ᾧ κέχρηται οἱ ἱατροὶ πρὸς οἰδήματα καὶ πληγὰς ἀπὸ σιδήρου γινομένας ἐπιχειρόμενοι.

Τοπάξιον ἐρυθρὸς μὲν ἐστὶν ὑπὲρ τὸν ἄνθρακα λίθον, γίνεται δὲ ἐν Τοπάξῃ πόλει τῆς Ἰνδικῆς. τριβόμενος δὲ ἐν ἱατρικῇ ἀκόνῃ οὐκ ἐρυθρὸν ἀποδίδωσι κατὰ τὸ χρωμα χυμὸν, ἀλλὰ γαλακτώδη. ἐμπίπλησι δὲ κρατῆρας πολλοὺς, ὅσους ἂν ἐθέλῃ ὁ ὑποτριβὼν, καὶ οὔτε τῷ σταθμῷ οὔτε τῇ περιφερείᾳ ἐλαττοῦται. χρησιμεύει δὲ ὁ τριβόμενος ἐξ αὐτοῦ χυμὸς εἰς πάθη ὀφθαλμῶν καὶ πρὸς τὰς ὑδρομανίας πινόμενος καὶ τοῖς ἀπὸ σταφυλῆς θαλασσίας μαινομένοις.

Σμάραγδος χλωρὸς μὲν ἐστὶν, ἐν δὲ τοῖς ὄρεσι τοῖς Ἰνδικοῖς ὁρύττοντες οἱ βάρβαροι κόπτουσι αὐτόν. ἡ δὲ δύναμις αὐτοῦ εἰς τὸ ἐσοπτρίζεσθαι τὰ πρόσωπα.

Ἄνθραξ ὄξυφοίνικος μὲν ἐστὶ τῷ εἶδει, γίνεται δὲ ἐν Καρχηδόνι τῆς Λιβύης, ἣτις Ἀφρικὴ λέγεται. φασὶ δὲ αὐτόν οὐκ ἐν ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἐν νυκτὶ εὑρίσκεσθαι. πόρρωθεν γὰρ δίκην λαμπάδος καὶ ἄνθρακος σπινθρακίζων ἐπὶ ὕραν καταπαύεται. ἐπιγνόντες δὲ οἱ τοῦτον ζητοῦντες ὅτι οὕτως ἐστὶν ἀπέρχονται πρὸς τὴν αὐγὴν αὐτοῦ καὶ εὑρίσκουσι αὐτόν. βασταζόμενος δὲ ὁποῖοις ἂν ἱματίοις καλυφθῆ, ἡ αὐγὴ αὐτοῦ ἔξω τῆς περιβολῆς φαίνεται.

Σάπφειρος πορφυρίζων μὲν ἐστὶν, γίνεται δὲ ἐν Αἰθιοπία καὶ Ἰνδία. τριβόμενος δὲ φύματα καὶ ψύδρακας ἰαταὶ σὺν γάλακτι ἐπιχειρόμενος τοῖς ἠλκωμένοις τόποις. καὶ ἡ ἐν τῷ ὄρει τῷ Μωυσῆ δοθεῖσα νομοθεσία ἐπὶ λίθῳ σαπφείρῳ λέγεται πεφηνέναι.

Ἰασπις σμαραγδίζων μὲν ἐστὶν, εὑρίσκεται δὲ παρὰ τὸ στόμα Θερμώδοντος καὶ παρὰ Ἀμαθοῦντι οὐ Κύπρον. χρησιμεύει δὲ εἰς τὰς ἐπιλήψεις.

Υάκινθος ὑποπερίζων μὲν ἐστὶν, εὑρίσκεται δὲ ἐν

τῇ ἑσπερᾷ βαρβαρίᾳ τῆς Σκυθίας. Σκυθίαν δὲ εἰώ-
 θασιν καλεῖν οἱ παλαιοὶ τὸ κλίμα ἅπαν τὸ βόρειον, ἔνθα
 εἰσὶν οἱ Γόιθοι καὶ Δαύνεις. ἐκεῖ τοίνυν ἔνδον ἐν τῇ
 ἐρημῷ τῆς μεγάλης Σκυθίας ἐστὶ φάραγξ λίαν βαθυ-
 τάτη καὶ ἀνθρώποις ἄβατος ὄρεσι πετρῶν ἐντεῦθεν καὶ 5
 ἐντεῦθεν περιστοιχισμένη, ὥστε ἄνωθεν ἀπ' ἄκρων
 τῶν ὄρεων παρακίψαντά τινα ὡς ἀπὸ τειχῶν μὴ δύ-
 νασθαι κατοπτεῦειν τὸ ἔδαφος τῆς φάραγδος, ἀλλ' ἀπὸ
 τοῦ βάθους ἐσκοτίζεσθαι, ὥσπερ τι χάος, ἐν ἧ' οἱ ἀπε-
 σταλμένοι ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε πλησιαζόντων βασιλέων κα- 10
 τάδικοι εἰσι καὶ βιαζόμενοι. θύσαντες δὲ ἄρνους καὶ
 ἐκδεύσαντες ῥίπτουσιν ἄνωθεν ἀπὸ τῶν πετρῶν εἰς τὸ
 χάος τῆς φάραγδος καὶ κολλῶσιν οἱ λίθοι ἐν τοῖς κρεῖ-
 σιν ἐκείνοις. αἰετοὶ οὖν ἐν ταῖς πέτραις ἄνωθεν κατοι-
 κοῦντες πρὸς τὴν ὀσμὴν τῶν κρεῖων κατέρχονται καὶ 15
 ἀναφέρουσι τοὺς ἄρνους ἔχοντας τοὺς λίθους. ἐν δὲ τῷ
 ἐσθίειν τὰ κρέα οἱ λίθοι μένουσιν ἐν τῇ ἀκρωρεῖᾳ τῶν
 ὄρεων, οἱ δὲ κατάδικοι σκοπεύσαντες ποῦ ἀνήχθησαν ἐπὶ
 τῶν αἰτῶν τὰ κρέα ἀπέρχονται καὶ οὕτω φέρουσι τοὺς
 λίθους. ἔχουσι δὲ ἐνέργειαν τοιάνδε. βαλλόμενοι γὰρ 20
 ἐπ' ἀνθρώπων πυρὸς αὐτοὶ μὲν οὐ βλάπτονται, τοὺς δὲ
 ἄνθρακας κατασβεννύουσιν. οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ
 καὶ λαμβάνων τις τὸν λίθον καὶ περιελίξας ἐν ὀθόνη
 τινὶ, ἐπιθεῖς ἐπ' ἀνθρακας, κρατῶν αὐτὸς μὲν ἀπὸ τῆς
 πυρᾶς φλογίζεται, ἡ δὲ ὀθόνη ἀβλαβῆς μένει. λέγεται δὲ 25
 καὶ ταῖς τικτοῖσαις γυναιξὶν εὐτοκίας χάριν χρῆσιμῆσιν.

Ἀχάτης ὑποκτανίζων μὲν ἐστίν, εὐρίσκειται δὲ καὶ
 οὗτος περὶ τὰς Σκυθικὰς χώρας ἐκείνας. τριβόμενος δὲ
 ἐπὶ τῷ μετώπῳ δῆγματος ἀποτρέπει πόνον σκορπίων
 τε καὶ ἐχιδνῶν. 30

Δ Ἀμέθυστος φλογίζων μὲν ἐστὶ βαθύς, ἐν δὲ τοῖς
 ὄρεσιν εὐρίσκειται Λιβύης πρὸς ταῖς ὄχθαις τῆς Θα-
 λάσσης.

Χρυσόλιθος χρυσίζων μὲν ἔστιν, εὑρίσκεται δὲ ἐν τῇ φρεάτιδι πέτρα παρὰ τὸ χεῖλος τῆς Ἀχαιμενίτιδος Βαβυλῶνος. τὴν γὰρ Βαβυλῶνα καὶ το φρέαρ ἐκεῖν τῆς πέτρας Ἀχαιμενίδα καλοῦσι. τριβόμενος δὲ στομαχικοῖς καὶ κοιλιακοῖς ἱατρικὸς ὑπάρχει.

Βηρύλλιον γλανκίζων μὲν ἔστι, γίνεται δὲ παρὰ τὰ τέρατα τοῦ ὄρους τοῦ καλουμένου Ταύρον.

Ὀνύχιον ξανθὸς μὲν ἔστιν, εὑρίσκεται δὲ καὶ οὐτὰ ἐν τῷ αὐτῷ ὄρει.

INDEX GRAECUS

IN LIBRUM DE MENSURIS ET PONDERIBUS.

- Ἀρεσαλώμ* 32, 32.
Ἀγούρασα 7, 24.
ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως Σῆμ γενεαὶ κβ'
 25, 29—33.
Ἀγίπτιοι 30, 4. 31, 5. 33, 8.
Ἀλία πόλις 18, 2.
Ἐπιπροστία 19, 31.
Ἐκπροβήστοι 19, 29.
Ἄκτια 22, 19.
Ἄκλιας 4, 2. 8. 25. 30. 33. 5, 4.
 6, 2. 12, 22. 15, 20. 17, 28.
 19, 3. 15. 19, 11. 20, 25. 23,
 14. 22. 25.
Ἐλάφιστρον μέρου 26, 3. 31, 24.
Ἀλεξανδρεία βιβλιοθήκη ἢ ἐν
Ἀλεξανδρείᾳ 12, 27.
Ἀλεξανδρεῖς 33, 9.
Ἀλεξανδρινός (recta forma Ἀλε-
 ξανδρινός) 32, 5. Ἀλεξανδρει-
 νός 33, 33.
*Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος Ἱεροσο-
 λίμων* 22, 26.
ἀλφαῖν 30, 25.
αἶμα ἐν τῷ ἄμα 21, 6.
ἀμμητὶ 14, 17.
ἀμφορεύς 26, 5.
ἀνωφτιδες 6, 29.
ἀνθρωπε τοῦ θεοῦ 25, 22.
ἀνοθέτως 6, 22.
ἀντίγραφον 9, 7.
Ἀπιοχου πόλις 17, 9.
ἀντιπαράθετος 10, 5.
ἀντιπεριτέμενσθαι 19, 25.
ἀντλημα 32, 11.
Ἀντωνίνος Πίος 19, 12.
ἀπαρνησιθεῖα 20, 6.
ἀπαστερίζεσθαι 5, 13. (Vid. annot.
 in Praefat.)
ἀπόρρημα 26, 5. 32, 7.
ἀπόσιτορος 3, 20.
Ἀραβες 30, 5.
ἄργυρον i. q. *μυριαρίσιον* 33, 19.
Ἀρισταῖος (Ἀριστέας) 12, 19.
ἄρσις 27, 7.
ἀρτάβη 26, 2. 31, 5.
Ἀρτεμίσιος μὴν 25, 16.
Ἀρχέλαος ἐπίσκοπος Κασχάρων
 24, 8. 14.
ἄρων 8, 7.
Ἀσκαλωνῖται 32, 11.
ἄσσάρια 32, 18. 21.
ἄστερις 3, 22.
ἄστερισκοὶ Ὠριγένους 5, 5.
Ἄττικὴ χρῆσις 5, 32.
ἀφθόνως λέγειν 5, 19.
ἀφιερῶν 13, 29.
ἄχώλαντος 9, 26. (Vid. annot. in
 Praefat.)
*Βαβύλας μαρτυρήσας ἐν Ἀντιο-
 χείᾳ* 22, 25.
βαδος 26, 1. *βάδοι ἐλαίου* 25, 32.
βαρεῖν προσφθία 3, 20.
βίθ 26, 22.
βικίον 31, 24.

- βόμβησις 4, 15.
 βουνίζειν 26, 11.
 Βρούχιον 12, 28, 15, 17.
 γνώμων 30, 7.
 γόμον 31, 17.
 γόμορ 25, 33, 26, 13, 18.
 Γραφεία vel Αγιογράφα 7, 24.
 δασεία προσωδία 3, 19.
 Δεκάπολις 18, 13.
 δευτερολογία 4, 28.
 Δημήτριος ὁ Φαλαργνός 12, 30.
 δηνάριον 32, 19.
 δηναρισμός 33, 29.
 Διαθήκη παλαιά. Testamenti Veteris librorum ordo et numerus 7, 9 sqq. nomina Hebraica 29, 6 sqq. πέμπτη καὶ ἕκτη ἐκδοσις 21, 26. 22, 12. 17. 23, 4. τετάρτη (Θεοδοτίωνος) 22, 4. Γένεσις 4, 7.
 δίδραχμον 32, 25.
 διήγημα τοῦ ὄβελου 5, 29.
 δισσολογεῖν et δισσολογεῖσθαι 4, 4, 5, 13, 6, 9.
 δισσολογία 4, 15.
 διυλιστήρ 31, 33.
 δίχρυσον 33, 17, 21.
 δῶρον i. q. ὄβελός 5, 32.
 δόμα στρατιωτικόν 33, 20.
 δραγμὴ 32, 29.
 δραξ ἀλεύρου 26, 2, 31, 3.
 δύο δύο, διπύ, 6, 25.
 δωδεκιπρόφητον 7, 29.
 ἐβδομήκοντα δύο ἐρημνευταί 6, 14 sqq.
 Ἑβραῖοι, οἱ, 34, 9. Ἑβραίων γραμμата κτ' 29, 1. στοιχεῖα πέντε διπλοῦμενα 7, 7.
 Ἑβραῖς, ἡ, 33, 12.
 ἔγχρυσίαις ἄρτος 31, 14.
 ἔδραφίσειν 17, 15.
 ἔδραφος τῆς γραφῆς 10, 25.
 ἐκβοληθῆναι τοῖς ὀφθαλμοῖς 24, 29.
 ἐκβολὴ λόγων 21, 5.
 ἐκδόσεις (editiones) 4, 31.
 ἐλαιοτριβεῖον 26, 22, 23.
 ἐλαιοτριπτής 26, 24.
 Ἐλαμίται 13, 12.
 ἐμφέρεσθαι 3, 23, 6, 3, 13, 27—
 ἐνυσκήϊσθαι 22, 32.
 ἐνδιάδοτοι βιβλοὶ 7, 18, 14, 20. «
 ἐξαπλᾶ ἢ ὀκταπλᾶ Ὀριγένου» 10, 12, 23, 13.
 ἐπιλήψιμος 5, 11.
 εἰμοίρος cum genit. 6, 7.
 εὐπερίδρακτον 11, 17.
 Εὐσεβίου χρονογραφίας 34, ■■■
 εὐφρασία 34, 12.
 εὐχώλαντος (vitiose pro ἀχώλ■
 τος) 9, 26.
 ἔωθεν. ἀφ' ἔωθεν 6, 17. ub■■
 annot. in Praefat.
 ζυγὴ ζυγὴ 6, 16. κατὰ ζυγῆ■
 6, 20.
 ἦγον 11, 33, 16, 30.
 τί ἦτιον ἀπενέγκασθαι 24, 9—
 θέμα 18, 20.
 Θεοδοτίων 4, 2, 15, 20, 20, 15.
 25, 22, 4, 23, 16, 24.
 Θεοῦ ἔργα κτ' 27, 14.
 Θηβαῖοι 32, 7.
 ἱατρεία 17, 1.
 ἱατροσοφισταί 13, 2.
 ἴν 26, 6, 32, 12.
 ἰσότησα 9, 6.
 κάβος 26, 1, 30, 32.
 καθεσθῆναι 9, 4.
 Καισάρεια ἡ Στρατώνος 22, 29.
 καμψάκης ὕδατος 26, 4, 31, 27.
 κανᾶ χονδριῶν 2δ, 3, 31, 19.
 κῆν τε 5, 21.
 Κάσαγαρ τῆς Μεσοποταμίας 24,
 8, 10.
 κέντημα (punctum) 10, 31, 11,
 15, 30.

κίβδηλος 33, 22, 26.
Κλεοπάτρα 16, 2.
κογγιάριον 26, 7, 34, 8.
κοδράντης 32, 27.
Κοίλη 17, 10.
κόλλαθον 26, 3, 34, 6.
κόρος μέτρον 25, 28, 26, 7.
κοιτήλη 26, 4, 31, 30.
κραταιός διωγμός 24, 24.
κράδος 26, 4, 31, 32.
Κύπριοι 26, 27, 30, 31.
κύπρος 26, 7, 34, 1.
Κωνσταντίοι 26, 31.

οί Λαγίδαί 16, 9.
Λάγιον, ἑπιπικὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ
 16, 11.
Λατίνοι, Ῥωμαῖοι 13, 15.
λεθία 25, 33, 26, 11, 15, 20.
λεῖον 11, 16.
λειότης 4, 18.
ληνυαῖον 32, 11.
λίψις 27, 6.
λιθία 14, 9.
λιμνίσκος 10, 28, 21, 18.
λιτρισιμός 32, 17.
λόγη i. q. ὀβελός 10, 20.

Μάνης 24, 7.
Μαξιμωνᾶς ἐπίσκοπος 21, 24.
μάρης 26, 7, 33, 31.
Μαρκίων Σιλωπίτης 20, 16.
μασμαρώθ 31, 33.
μεδικώθ 31, 32.
μίδιμος 26, 30.
μετανάσται 18, 11.
μετρήτης 26, 4, 5, 31, 11.
μηνιάν 20, 17.
μῆς (μῆ) 33, 12. **μῆς (μῆ)**
Ἰταλική 33, 13.
μῆσις 26, 25, 27.
μνήμη (?) 33, 12.
μόδη 30, 3.
μόδιον, τό, 30, 27. **μόδια** 30,
 3, 5.
μόδιος 26, 1, 20, 30, 32, 33, 27,
 3, 8, 11, 30, 7.

μόδιος μέγας 34, 4.
μόρος κακός 24, 28.
μοτόν 11, 9.

νέβελ οἴνου 26, 3, 31, 22.
Νικόπολις ἢ πρὸς Ἀκτίᾳ 22, 16.
νοήματα στοιχείων 7, 6.
Νουμᾶς 33, 16.
νουμίον 33, 16.

ξέστης 26, 5, 32, 5.

ὀβελός 5, 30, 21, 17.
ὀβολός 33, 1.
οἰκίσκοι 6, 16.
ὀλή 32, 30.
ὀμοιοκαταλήπτως 30, 23.
ὀξεία προσφθία 3, 19.
ὀγγία 32, 24, 33, 5, 7, 11.
ὀνιτρανίσαι 24, 27.
ὀψόβαφον 32, 4.
ὀψοποιία 6, 26.

παλάτιον 6, 19.
Πανάρετος (liber Salomonis) 8, 2.
παροψίς 32, 4.
Πάφιοι 26, 32.
Παχών μῆν 25, 16.
Πέλλη 18, 7, 12.
πενθερίδης 17, 29.
πενταίεχος προφητικῆ 7, 30.
περιοικίς 24, 11.
περίπυστος 17, 13.
περισπωμένη προσφθία 3, 20.
πικρανθεῖς τὴν διάνοιαν 18, 26.
πλέον ἢ ἔλασσον 13, 9.
πληρεστάτως 30, 29.
πολυπειρία 3, 4.
Ποντικοί 33, 31, 34, 1.
ποστημόριον 31, 2.
προσηλυτεύειν 18, 29, 19, 22.
αἱ προσφθιαί 3, 19.
αἱ προφητεῖαι εἰς δέκα διήρη-
ται θεωρίας 3, 8.
προχρηματίζεσθαι 18, 9.
ἀπὸ πρωῶθεν 6, 30.
Πτολεμαῖος ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου
ἀδελφός 15, 33.

- Πτολεμαῖος ὁ Ἀλεξᾶς 15, 32.
 Πτολεμαῖος ὁ Διόνυσος 16, 1.
 Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης 15, 26.
 Πτολεμαῖος ὁ φιλόλογος καὶ
 Εὐεργέτης 15, 31.
 Πτολεμαῖος ὁ σωτήρ 15, 32.
 Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος 12,
 17, 25, 15, 24. Πτολεμαῖου
 τοῦ Φιλαδέλφου παλάτιον 6, 19.
 Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ 15, 29.
- Ῥαγαῦ 28, 31.
 ῥητλιάσαι 30, 31.
 Ῥωμαίων βασιλεῖς 19, 12, 21,
 25 sqq. 24, 3 sqq.
 Ῥωμαίων βασιλεῖς Ἀύγουστος —
 Ἀδριανός 16, 13—31.
- σαβιδά 26, 6. 32, 10.
 Σαίτης (μέτρον) 32, 5.
 Σαλαμίνοι 26, 31.
 σάτα 27, 6. σάτον 26, 1. 27, 3.
 31, 23. σάτος 27, 1. σάτον
 34, 7.
 Σεράπιον 15, 18.
 σημεῖα ταῖς προφητείαις παρα-
 κείμενα 3, 11.
 Σικελοὶ 26, 33.
 σίκλος 32, 27.
 Σιών 17, 21.
 σκαφίδιον 6, 15.
 σπαῖσις 19, 29.
 σταθμίζειν 32, 31.
 στάμνος 26, 6.
 στατήρ 32, 25.
 στερέωμα 5, 20. 27, 30.
 στίξεν τὰς γραφάς κατὰ προσ-
 ῳδίαν 3, 18.
 στιχίρεις βίβλοι 7, 21. 8, 1.
 Σύμμαχος 4, 2. 30. 6, 2. 12, 22.
 15, 20. 19, 20. 20, 9. 25. 23,
 15. 23. 26.
 συνάδελφον 12, 5.
 συναδόντως 20, 21, 21, 6.
 συναμφοτέρα 11, 16. συναμφο-
 τερων 12, 5. 21, 20.
- συναμφοτέως 11, 26.
 συνδύνασαι 6, 21. 20, 32.
 Συριατικόν 32, 10.
 Σύροι 30, 5. 34, 6.
- τάλαντον 32, 16.
 ταχυγράφοι 6, 27.
 τρανότης 4, 21. 27.
 τρυβλίον 26, 5. 32, 4.
 Τρύφων ὁ ἅγιος 24, 11.
- ἐπεργίνεσθαι 27, 5.
 ἐπέργομος 27, 4.
 ἐποδιαστολή 3, 21.
 ἐπόθεσις τοῦ ἀστερίσκου, π
 5, 27.
 ἐπολιμνίσκος 11, 30.
 ἐπομνηστικόν 3, 5.
 ἐποσπαδίζεσθαι 19, 30.
 ἐφέν 3, 21.
 ἐγὴ μέτρον 26, 1. 31, 1.
- Φαλαρηνός 12, 30.
 Φαρία νῆσος 6, 15. 15, 14.
 φιλοῖστωρ 17, 5.
 Φλυβιανός μάρτυρ 22, 26.
 φόλης 33, 27.
 φράσις 12, 7.
- χαλκοῦς 33, 10. χαλκοῖ 33, 1
 χαρία i. q. βοννός 26, 10.
 χοίνιξ 26, 1. 31, 1. 34, 3.
 χονδριῶν κανᾶ 26, 3. 31, 11
 χόρ 26, 5.
 χοῦς 26, 6. 32, 12.
 χρηματισμός 17, 33.
 χρονογράφοι 34, 10.
 χωλὸν ῥήμα 6, 9.
- Ψηλτήριον εἰς πέντε βιβλία ὁ
 λον οἱ Ἑβραῖοι 8, 10.
 ψιλὴ προσφθία 3, 20.
- Ὠριγένης 5, 6. 10, 3. 21, 13.
 25. 23, 25. 31. Origenis a
 22, 23.
 Ὠσηὲ Proph. cit. 26, 12.

I N D E X

IN PETAVII ANIMADVERSIONES.

- Abulomi** coma quanti esset ponderis 429. ed. Pet.
Adriani imperatoris anni 391. peregrinationes 393.
Aegyptiorum regum numerus 382. 385.
Antonini imperatoris initium 396.
Aron Hebraice quid significet 378.
Artemisius mensis cum Maio Iuliano collatus 421.
Augustus quot annos imperaverit 384.
Bibliotheca Alexandrina eiusque curator Demetrius Phalereus 379. 380.
Cahos quae mensura 424.
Caii Caligulae, Claudii et ceterorum imperatorum imperia quot annos habuerint 385.
Cellae in quibus sederant LXX. interpretes 378.
Chalcus quid et quae pars oboli 429.
Choenix quot contineat sextarios 424.
Chronologia Romanorum imperatorum 384.
Circumcisio ab imperatoribus solis Iudaeis permissa, sed ceteris interdicta 400.
Congiarium unde dictum 452.
Corus 421. 424.
Cyprus mensurae genus 452.
Denarii duo in Evangelio quomodo interpretandi 446.
Diocletiani imperium quando coeperit 412. Persecutio Diocletiani 416.
Δίξυσος qui nummus 430.
De folle 434—451.
Gallus et Volusianus quot annos imperium tenuerint 405.
Gera an obolo sit maior vel minor 429.
Gomor duplex 428. quae mensura apud Hebraeos 422.
Hierosolymorum eversio 394. et quando Aelice nomen habuerit ibid
Laticulum consulatum aliquot ex variis fastis excerptum 408.
Lethec quae mensura apud Hebraeos 424.
Librae partes in uncias et stateres divisae 427.
Mares mensurae genus quale 452.
Metreta quot contineat sextarios 426.
Miharensis argenteus quae pars follis videtur 436.
Mina sive Mane Hebraice quot uncias habeat et libras 430.
Mnasia quae mensura apud Hebraeos 423.
Obolus quota pars drachmae et uncia 429.
Olea utrum eadem sit cum drachma 428.
Origenes varia passus pro Christi nomine 404.
Epiphanius. IV, I.

- Οὐαιτρανίζειν* 419.
 Ptolemaeorum regum Aegypti series 381.
Πυρουχέιον καὶ πρυτανεῖον in Alexandrina regione 270.
 Regula Graece *θήγλα* 424.
 Satum mensura apud Hebraeos quae sit 423. aridorum mensura 452.
 Scaligeri errores de versione LXX. 380. in fastis Onufrii 389. de annis
 imperatorum Romanorum 386. 387.
 Sicli sive stateris aestimatio et eius partes 427. Item et Talenti partes 428.
 Talentum Iudaicum quot contineat libras Romanas 426. talenti *λεπτά*
 quae sint et quot contineant mensuras 426.
 Tetrapla et Hexapla Origenis 404. Octapla 405.
 Theodotione fueritne superior Symmachus an contra 398. 399.
 Tiberius quot annos tenuerit imperium 384.

INDEX SCRIPTORUM.

- | | |
|--|---|
| Ammianus Marcellinus 379. | Isidorus Hispalensis (Orig. 7, 20 427. (ib. 16, 24.) 427. |
| Aristeas 380. et deinceps. | R. Issachar 388. |
| Calpurnius 424. | Iulianus (Epist. 25.) 433. |
| Capitolinus 390. | Iustinianus (lib. 12. Cod. tit. 2. 1. 2 433. |
| Cassiodorus 395. 396. 398. 448. | Instinus Hist. 379. |
| Cedrenus 430. | Macrobius (1, 7.) 451. |
| Censorinus 397. | Origenes (c. Celsum l. 2.) 400. |
| Chronicon Alexandrinum 381. 382. 393. 413. | Panegyricus Maximiano et Constantino Augustis dictus 415. |
| Columella 425. | Pollux 428. 429. 452. |
| Dio Cassius 385. et deinceps. | Ptolemaeus 389. 391. |
| Eusebius (H. E. 6, 17.) 405. | Scholia in Matthaeum 426. |
| Eustathius ad Hom. II. 445. | Spartianus 391. 393. 401. |
| Eutropius 388. 390. et deinceps. | Talmudistae 390. |
| Glossae veteres 424. | Theocriti scholiasta 379. |
| Glossarium Basilicorum 432. 440. | Varro (De lingua Lat.) 451. |
| Gregorius Magnus (Homil. 39.) 395. | Victor 390. 401. 415. |
| Herodianus 402. | Vitruvius 452. |
| Hesychius 379. 424. | Vopiscus 410. |
| Hilarius (in Psalm. 128.) 446. | Xiphilinus 390. et deinceps. |
| Hippolytus 402. | Zosimus 415. |
| Hotoimannus de re nummar. 439. | |
| Inscriptiones veteres 406. 411. 414. | |
-

INDEX

IN FOGGINI ANNOTATIONES.

- Abii** 30.
- Acbaemenes** Cyri regis pater non fuit, sed avus 33.
- Acbaemenii** cur dicti Persae 33.
- Acchates** 31. Eius color 31. Ubi inveniatur 32. Eius virtutes 32. Leonis speciem praefert 32.
- Adramalech** 69.
- Adricomius** 55.
- Aelianus** 25 et alibi.
- Aesculapius**. *Vid.* Asclepius.
- Aethiopia** duplex, Africana et Asiatice 13. Africana Aethiopia in orientalem et occidentalem partita est 13.
- Africae** toti datum nomen Aethiopiae 16.
- Agathemerus** 18 et alibi.
- Agathias** 30.
- Aguem** pro *anguem* scripserunt Romani 27.
- Alabastra** urbs 7. 8.
- Alabastri** 7. 15.
- Amathus** 22.
- Amathusia** Cypri insula appellata 22.
- Amazonum** historia 30.
- Ambrosius** (S.) 67.
- Amethystus** quae gemma 32. De loco ubi gignitur 32. Hyacintho similis 32. Eius virtutes 32.
- Amos**. Liber Amos 59.
- Anagogavaei** qui 60.
- Anamalech** 69.
- Anastasius** Sinaita quo tempore Antiochenam cathedram adeptus X. Eius *Quaestiones* etc. 60. Epiphanius librum *De gemmis XII* laudat X. 8 et alibi.
- Andrae** Caesarensis aetas incerta XI. Eius commentaria in *Apocalypsin* XI. Eorum versio Latina a Peltano facta emendatur XIII. Eorum Gr. codex in bibl. Corsiniana XI.
- Andreas** Cretensis XI.
- Apicius** 10.
- Appalius** quid 21.
- Aquila** 14. 39.
- Archelaus** 7 et alibi.
- Arethas** XII. Quando floruit, et eius scripta XII. Epiphanium *De gemmis* laudat XII. Notatur XIII.
- Arii** 30.
- Aristoteles** 25.
- Arrianus** 15.
- Ars** pinaria 11.
- Artemidorus** 28.
- Asclepius** dictus Aesculapius 28.
- Assyriam** scripturam dicere idem est ac beatam dicere 64.
- Athanasius** (S.) Epistolam ad Diodorum Tyri episcopum scripsit XXXI. Laudatur 16.
- Auctor** *Itinerarii veteris Ierosolymitani* 73.
- Augustinus** (S.) 67.
- Azomitae** 16.
- Axune** 16.
- Babylon** in Aegypto 6.
- Babylonii** Samaritanos subvertunt 69.
- Bacchus**. *Vid.* Templum Liberi.
- Barbaria** 18.
- Barimanasi** 12.
- Baronius** XVIII.
- Bdellium** quid sit 14.
- Beierus** 69.

- Bellum gestum propter smaragdea metalla 18.
 Benjamin Tudelensis 71.
 Beninius (Ant. Maria) 30.
 Beronice 17.
 Beryllus. Eius color et genera 33.
 34. Ubi gignitur 34. In persona Ioseph accommodatur et quare 51. Undecimo loco repositus in rationali 49.
 Bibliotheca Corsiniana XI et XVIII. Vaticana ib. et 60.
 Bidellium 14.
 Blatta purpura 21.
 Blemmyes qui populi 18. Ubi positi 18.
 Bochartus 7 et alibi.
 Braunius XXIII 7 et alibi.
 Brocardus 55.
 Buzei 72.
 Caesarus 12 et alibi.
 Calchedonius lapis quare sic dictus 20. Cuius sit coloris 20. Ubi inveniatur 20.
 Callainus lapis 29.
 Calmetius 70.
 Capella (Martianus) 18.
 Carbunculus. Eius color 19. Ubi gignitur 19. Quomodo invenitur 19. Eum portantes latere non possunt 20.
 Carchedon 17.
 Cato 10.
 Cedrenus 62.
 Cellarius 16 et alibi.
 Cerinus lapis 28.
 Cerites 28.
 Chabratha quid 39.
 Chibrath ter in sacris litteris occurrit 39. significatio 39. 40.
 Chryso pasus 33. Eius virtutes 33.
 Chryso prasus 33.
 Chrysolithus a nonnullis chrysoberyllus vocatus 32. Ubi gignitur 33.
 Claudianus 28.
 Codices mss. unde eruta fuit la-
 tina versio S. Epiphani *De XII gemmis* XVIII. In quibus bibliothecis asserventur XVIII et XIX. Codicis Vaticani historia describitur XX et XXI. Codices varii Epitomen libri Epiphani *De gemmis* exhibentes recensentur XXIV. Codices commentariorum Andreae Caesarensis in *Apocalypsin* XI. XII. Codex *Quaestionum Anastasii Sinaitae* 60. Codices vers. LXX interpretum 43.
 Columella 10.
 Crenius 37.
 Ctesias 15.
 Cudaei. *Vid.* Cuthaei.
 Cunaeus 69.
 Cuthaei qui 60. Dicti *leonum proelyti* 61. Samaria illis habita 68.
Saas 30.
 Dallaeus 13 et al.
 Damascenus (S. Ioan.) 62.
 Damasci incolae in Iberiam mittuntur 59.
 Damianus (S. Petrus) XIX.
Saas 30.
 Dauni 30.
Deession quid 63.
 Demogeron 9.
 Demonstratus 26.
 Deuteronomii liber 55.
 Diben, seu Diberii 17.
 Dickinsonus (Edmundus) 37.
 Diodorus Tarsensis quis fuerit 2. Laudatur a Facundo Hermianensi 2. Quando episcopus factus XXXIII. Quando mortuus XIX.
 Diodorus, cui librum suum *De gemmis* Epiphanius dedicavit quis fuerit XXIV et seq.
 Diodorus episcopus Tyri XXIV. Eius aetas et laudes XXIX. XXX.
 Diodorus Siculus 7 et al.
 Dionysius Periegeta 7 et al.
 Dioscorides 14. 25 et al.
 Diospolis 8.

- Divisiones** florum Israel quatuordecim Epiphanius recenset 40 et seq. Sed aliae etiam sunt apud sacras litteras 46.
- Docimium** 35.
- Domitianus imperator** 12.
- Dositheus Iannaei filius** 62.
- Δουλόπολις** 16.
- Dounatin Gothi Phison appellant** 12.
- Δούλος** 16.
- Drusus** 22. 39.
- Dulitae** qui 36.
- Daupinius** XXV.
- Ennatus** 21.
- Ενδουλαει** dicuntur interiores Indi 12.
- Elephantina regio** 18.
- Ελισμαει** 3.
- Elias, typus Christi Domini** 2.
- Epiphanius (S.)** librum *De gemmis XII* scripsit IX. S. Hieronymo eum dono dedit X. Scripsisse eum videtur an. Ch. 392 XXVII. Laudatur a S. Augustino XXII. A S. Hieronymo dictus est *πεντάγλωττος* XXIII. Interdum nimis credulus XXII. Defenditur XII. Emendatur 12. 13. 33. 46. 56. Illustratur 13. 39. 40. 62. 64. 73 et alibi passim. Utrum eius sit commentarius quidam de adamante a Gesnero editus 76.
- Esdras sacerdos ad Cuthaeos ab Assyriorum rege missus** 62. Eius elogium apud Theophanem Cerasmeum 62. Esdras cum legem restauravit, novis litteris usus est 64.
- Eusebius** 15 et alibi.
- Eustathius scholiastes Dionysii** 7 et alibi.
- Enlith Ethmaeorum provincia** 13.
- Exodi liber** 38 et alibi.
- Ezechiel propheta** 46.
- Ezechielus tragoedus** 15.
- Fabricius (Ioan. Albertus)** laudatur XVII. Emendatur XVII.
- Faecundus Hermianensis episcopus** X. Eius libri X. Epistolam Epiphanii latine vertit X. Ad Diodorum Tarsensem eam esse scriptam asserit XXIV et 1. Sed perperam XXV. De eius scriptis iudicium XXXV et 5.
- Forma litterarum, quibus fuit lex in tabulis lapideis, quae, et quo nomine appellata** 63.
- Galenus** 9.
- Gandarae, Gandarii, Gandri** 13.
- Ganges. Eius ostia** 13. Carbunculum proicit ad loca circa Libyam 13.
- Garizin mons. Eius situs** 55. 57. 70 etc. Non esse immersum ab aquis diluvii rabbinum Samaritanum comminiscuntur 75. Per plures gradus ad eius verticem ascenditur 75. Eius nomen quid significet 58.
- Gebal mons, ubi situs** 55 et alibi.
- De gemmis plurimi scripserunt** XXI.
- Genesis. Liber Geneseos** 12 et al.
- Gentes a rege Assyrio in Samariam missae quot** 68.
- Geoponica** 9.
- Georgiani** 24.
- Gerhardus Mercator** 55. Emendatur 56.
- Gesnerus edidit Epitomen libri S. Epiphanii De XII gemmis** XVI. 1. Notatur 8. 9. 20. 24. 29. 32. 35 et alibi.
- Golgol, seu Galgal, quotuplex** 70.
- Gorius** 37.
- Grammatias** 23.
- Gregorius Magnus (S.)** 67.
- Gretserus** 61 et alibi.
- Gruterus** 20 et alibi.
- Harduinus** 17.
- Hebraei Moyssem se ditasse aiunt fragmentis tabularum, quas fregit ob peccatum Israelitarum** 22. Unde haec fabula ortum duxerit 22. Hebraei an iisdem litterarum elementis utantur, qui-

- bus utebantur antiquitus 64. A sinistris ad dextram scribunt 37.
- Hebraica scriptura Talmudicis quae 64.
- Heliodorus 10.
- Herodotus 7 et alibi.
- Hervetus primus edidit Latine Anastasium Sinaitam 60.
- Hesychius 25.
- Hierosolyma vastata a Tito 11.
- Hieronymus (S.) laudat Epiphanii librum *De gemmis* IX. Accepit eum dono XII. Quando *Catalogum* scripserit XXVIII. Eius locus emendatur 23. 25.
- Hillerus (Matthias) XVII.
- Hippocrates 10.
- Hippodromo chabratha* 39.
- Holmius 37.
- Homerus 13. Homeritae 16.
- Hugo (Hermannus) notatur 37.
- Hunni 30.
- Hyginus 15.
- Iaspis lapis 22. Eius color 22. Ubi reperiat 22. Varia eius genera 23.
- Ἰασσιπάλλιος* 24.
- Iberi 24. Iaspidem repererunt 24.
- Ichthyophagi qui 16.
- Iericho ubi posita 74.
- Indi in novem regna olim disparati 14. Indi fuerunt dicti omnes populi minus noti 14.
- Indiae nomen variis regionibus datum 7. Aethiopiae 15.
- Indicas res ignorabant antiqui 15.
- Indus fluvijs a Paropamisio monte oritur 12.
- Ioannes (S.) evangelista 57 et alibi.
- Ioannes Chrysostomus (S.) Theodori Tarsensis auditor fuit XX. S. Epiphania adversabatur XX. Laudatur 59 et al.
- Iob. Liber Iob. 7.
- Iolas Hierotarantinus Epitomes libri Epiphani *De XII gemmis* interpretes 11. Emendatur 11 et al.
- Ioseph quare ultimo loco positus in rationali 49.
- Ioseph tribus duplex 44.
- Iosephus Flavius 22 et alibi.*
- Iosue. Liber Iosue 45 et alibi.
- Isidis nummus 7.
- Isidorus 7 et alibi.
- Ismael R. 61.
- Itinerarium Ierosolymitanum* 73.
- Iuba 7 et alibi.
- Iudas quare constitutus sit primus ad orientalem plagam in metatione castrorum 51.
- Iulius Pollux 9.
- Iuvenalis 8.
- Lambecius XI.
- Lamius (Io.) XXXVI.
- Lampridius 21.
- Lapides duodecim pro duodecim tribus in rationali positi sunt 35. Eorum ordo 5. 37. 50.
- Langurinum* 26.
- Leges Mischnicae 64.
- Leones Samariae incolae caedunt 61.
- Lex quibus litterae scripta in tabulis 64. A rege Assyrio effragitatur 61. Cuthaeis mittitur 61. Quibus litteris scripta ab Esdra 64.
- Levi exclusus propter Manasse 52.
- Libri *De XII gemmis* epitome pluries typis recusa XVI. Multiplex XVI et XXIV.
- Lightfootus 57 et alibi.
- Liggium* 28. *Liggurus* 27.
- Ligorius 7.
- Ligyrius lapis 24. Apud physiologos*ignotus 25. Utrum diversus ab lyncurio 24.
- Lipomannus XV. §. IV.
- Litterarum Hebraicarum duplex genus 66.
- Ludolphus Iob 15 et alibi.
- Lun quis 62.
- Lyngurium seu lyncurium an electrum 25. In Lyguria invenitur 25. Dictum etiam langurium 27.

- Lynx, lynceurium 28.
 Lyranus 22.
 Machabaeorum liber 55.
 Marcellus Ancyranus 13.
 Marcianus Heracleota 18.
 Mare Ruhrum Aethiopicum dictum et Arabicum 7.
 Marsbamus 69.
 Martianus Copella 28.
 Masius (Andreas) 77 et alibi.
 Massagetae lac bibunt 24.
 Maussacus 25.
 Megasthenes 15. Notatur 15.
 Mela 12 et alibi.
 Menitius (Petrus) XX.
 Mercator (Gerhardus) 55.
 Mercatores olei Hispani 9.
 Minatio deportationis apud prophetas frequens 39.
 Molochas 6.
 Montfauconius XI. Notatur XX.
 Morison 71. Mosche R. 64.
 Moyses utrum se ditaverit fragmentis tabularum, quas fregit 22.
 Muratorius (Ludovicus Ant.) XXXVI.
 Nabuchodonosor nomen Assyrii regibus commune 58.
 Nebabaz 69.
 Nero et Domitianus vanarum rerum amatores 11.
 Nemasin 24. Nicephorus 68.
 Nicetas 60 et alibi.
 Nicolaus (Io.) 69.
 Nomina filiorum Israel in duobus smaragdus inscripta 54. De vario ordine, quo recensentur aequae sacras Litteras 38. 40. 44. 46.
 Nonius 9. Nonnosus 16.
 Numerorum liber 42 et alibi.
 Oleari negotiatores 9.
 Oleum Liburnicum, Liberitinum, Istriannum, Baeticum, Susinum, viride 10. Hispanum 9.
 Onychium 34. Multiplex 34. Cur in undecimo loco in rationali 50.
 Benjamin aptatur 51. Iosepho aptari non potest 49.
 Ophites 28. Oppallius 29.
 Origenes 67 al. Oseas 58.
 Ottacilia Severa, et eius nummus 73.
 Oudinus XI al. Ovidius 22 al.
 Paederos 34. Palladius 10.
 Paralipomenon liber 46 et alibi.
 Paropamisus mons 12. etiam Parapanisus, et Parpanisus etc. 12.
 Patres in iis quae ad fidem et mores spectant an errare possint 13.
 Peltanus XI §. 3. Notatur XIII.
 Perileucus 31. Perileucus 29.
 Persae Achaemenii dicti 33.
 Petavius XVI. XX etc. 13. 62. etc.
 Petit (Petrus) 30.
 Philippus sen. 73. Eius nummus 73
 Philo 56. Philostorgius 16.
 Phisonis fluvii varia nomina 12.
 Phocas 71. Photius XVI. 16.
 Πιρχός 9.
 Plinius 7 et alibi. Emendatur 17.
 Plutarchus 27 et alibi.
 Politi (Alexander) 7.
 Priscianus 27.
 Procopius Caesarensis 16.
 Procopius Gazaetus eiusque aetas et scripta XIV. Laudatur 55 et alibi. Notatur 12.
 Psellus 25.
 Ptolemaeus 7 et alibi.
 Pullus color 9. Purpura. V. Blatta.
 Quirinus (Angelus Maria) cardinalis S. R. E. bibliothecarius XXXVI. Francisci Barbari epistolas edidit XXXVI. Editionem parat epistolarum Reginaldi Poli XXXVI.
 Regum liber 39 et alibi.
 Reinesius 9.
 Relandus 55 et alibi.
 Rubrica a Latinis rubei coloris terra appellabatur 19.
 Rufinus XXIX. Rutilius 9.
 Sabiniae Tranquillinae nummus 7.
 Sacerdotum, qui idola in monte Garizim absconderunt, numerus 25.
 Salathiel quis 62.
 Salmanasar Cuthaeis Samariam ha-

- bitandam tradit 59. Samaritanos deportat in suas terras 59.
 Salmasius XXIII. 8. 26 et alibi.
 Samaria 58. A Cuthaeis habitata 59.
 Samaritani 60. 66. 67.
 Samoron 58. Sappharaei 60.
 Sapphirus lapis 21. Eius color 16.
 Varia genera 20. Illo utuntur reges 20. Eius virtutes 22. Num super isto lapide scripta lex Moysis 22.
 Sardachates 6.
 Sardinium Babyloninm dictum 6. Ubi gignitur 6. Eius virtutes XII.
 Sardinus piscis 6.
 Sardonyx. Eius virtutes et forma 6.
 Scaliger (Iosephus) 8. Notatur 60.
 Scorsus (Fr.) XV. 62 et alibi.
 Schottus XVI. §. V.
 Scythia quae apud veteres 30. 32. Seldenus 69.
 Seppharium 69.
 Seppharaei qui 68.
 Servius 10 et alibi. Illustratur 15.
 Sicharia Sichem an distinguatur 57.
 Sicbem de Neapoli stingitur 57. Plura die eius nomine 57.
 Sichima 75.
 Sicima Neapolis appellatur 57.
 Sidonius 21.
 Sirletus (Guillelmus) XIX.
 Sirmondus XVIII et I.
 Smaragdina insula 17.
 Smaragdites mons 17.
 Smaragdus dictus prasinus 9. Neronianus, et Domitianus dictus, et quare 9. Eius color 9. In India et Aethiopia nascitur 11 et 12. Eius vis 19. Bellum pro eius fodinis gestum 19. Varias eius species 14.
 Solinus 25 et alibi.
 Soma hirenus quid 64.
 Somar, Somer, Somoron 58. 66. 67.
 Spano pro Hispano 9.
 Statius 24.
 Stephanus *De urbibus* 7.
 Strabo citatur 7 et alibi.
 Suetonius 10.
 Suidas 10 et alibi.
 Sulpicius Severus 39.
 Superhumerales 35. *Descr*
 Tabulae duodecim Moysi quo lapide fuerint 22.
 Taiani 16.
 Talmi urbs Blemmyis conte
 Talmud Babylonicum 64.
 Talmudici scripturam Hebraicam, quam nos Samaritanorum
 Tanchum 66. Targum
 Teglathphalassar populos incolas in Iberiam, et mittit 59. Gad, et Ratan
 transtulit 59.
 Telmi 18.
 Templum Liberi apud Indos
 habet 365. Ex lapide saxo
 Tertullianus XVI.
 Thartac 69. Thebaei
 Thebe dicta fuit Diospolis
 Theodotus 71.
 Theophanes Cerameus XV.
 Theophrastus 17. 25 et 26
 Theophrastus 62.
 Tobias. Tobiae liber 58.
 Topaza urbs 7.
 Topazium lapis 6—8.
 Topazos Insula 7. Eius
 Tribus Ioseph duplex 44.
 Trotz (Christianus) 37.
 Turrianus XVI. §. V.
 Vaillantius 73. Valton
 Vallarsius 60 et alibi.
 Varro 27. Venni qui
 Vergilius 69.
 Versiones Syriaca et Arabica
 57. Versio LXX. passim
 Victorinus 72.
 Zorobabel 62. Zosimus

EPIPHANII
EPISCOPI CONSTANTIAE
OPERA.

EDIDIT

G. DINDORFIUS.

VOL. IV. PARS II.
PSEUDO-EPIPHANII HOMILIAE.

LIPSIAE,
T. O. WEIGEL.
MDCCLXII.



PRAEFATIO.

Quas hoc fasciculo complexi sumus declamationes, non esse ab Epiphanio scriptas, cuius nomen praescriptum est, nemini obscurum esse potest qui Epiphanii sermonem ex genuinis eius scriptis cognitum habeat, intellexitque iam Petavius in Praefatione voluminis secundi, quam nostrae huic Praefationi subiecimus. Qui quod alius eas esse Epiphanii coniecit, valde incerta usus est coniectura, quum etiam aliae erroris caussae cogitari possint, nec raro libris sine scriptorum nominibus in codicibus antiquioribus inventis clarorum auctorum nomina praescripta sint: de quo plurimis constat exemplis in literis sacris pariter atque profanis. De codicibus ex quibus haec opuscula partim a Petavio partim ab aliis primum edita sunt parum constat: nos quibus usi simus in annotationibus diximus. Notae aliquanto melioris est Epistola ab Epiphanio ad Ioannem, Hierosolymorum episcopum, scripta, quam in sermonem Latinum versam Hieronymus servavit una cum alia breviori ad Hieronymum ipsum scripta (p. 72—87. ed. nostrae), quarum priorem tantum exhibuit Petavius.

Ad haec opuscula mirus nostra aetate accessit libellus Epiphanii nomine inscriptus, de quo, ut de aliis quorum vel excerpta vel fragmenta Epiphanii nomen in codicibus gerunt, in Appendice ad hanc Epiphanii editionem dicendum erit, quam a me praeparari infra dixi p.VIII. Nullum libellus ille continet ipsius Epiphanii, aut quisquis alius est auctor, verbum, sed in capita centum et duo divisus totus est ex locis Veteris Testamenti compositus quibus

Iesu Christi historia praedicta esse creditur. Editus autem est ex apographo Stephani Antonii Morcelli in Diarii Italici (*Memorie di Religione, di Morale e di Letteratura*) volumine XIII. p. 265—348. (Modena, 1828.) cum interpretatione Latina et annotationibus, et separatim quoque excusus hoc titulo, "*Opusculum Sancti Epiphani Archiepiscopi Constantiensis, de divina inhumatione, quod ex bibliotheca Albanorum deprompsit et in Latinum vertit Stephanus Antonius Morcellus, Mutinae, typis heredum Soliani impress. Regalium, 1828.*" cum Praefatione Iosephi Baraldii, qui socium laboris sibi adiunxerat Caestinum Cavedonum, virum eruditissimum, nunc Professorem et Bibliothecae Palatinae praefectum, cuius benevolentiae exemplum libri extra Italiam, ut videtur, incogniti acceptum refero. Graeca eius inscriptio est (p. 10.) *Τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου Ἐπιφανίου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντίας τῆς Κέρου μαρτυρίας τῶν Θεοπνεύστων καὶ ἁγίων γραφῶν περὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς μονογενοῦς Θεοῦ λόγου παρουσίας καὶ τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων θανάτων καὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς δευτέρας καὶ μελλούσης ἐπιφανείας, post quam sequitur caput α' "ὅτι πρὸ αἰῶνων ὁ υἱὸς γεγέννηται" (ex Psalmis 109, 3. 71, 5. Prov. 8, 23.), β' "ὅτι συνῆν τῷ πατρὶ" (ex Genes. 1, 26.), γ' "ὅτι συγκτίσθη" (ex Prov. 8, 27. 6. Sap. 8, 9.), δ' "ὅτι ἀπεστάλη" (ex Ies. 42, 5. Mal. 3, 1. Ies. 61, 1. 20.), ε' "ὅτι ἤξει" (ex Genes. 49, 10. Deuter. 18, 15. 19. Osee 6, 4. Amos 9, 11. Mich. 4, 1. 2. Joel 3, 16. 17. 21. Abd. 17, 15. Nahum 1, 7. 2, 13. Hab. 2, 3. 3, 2. 3. Soph. 3, 14. 16. Agg. 2, 5. Zach. 2, 10. 8, 3. Malach. 1, 14. 3, 1. 4, 2. Hes. 2, 2. 3, 3, 14. 4, 2. 11, 1. 33, 17. 40, 3. 9. 62, 11. 66, 14. 11, 10. 45, 14. Hier. Thr. 4, 20. Hier. Proph. 15, 15. 33, 5. 35, 9. 36, 18. 38, 23. Ezech. 1, 10. 16, 60. 20, 40. 34, 11. 39, 28. Num. 34, 7. 17. Dan. 9, 25. Psalmi. 13, 7. 18, 5. 30, 16. 17, 9. 117, 26. 33, 7. 71, 6. 33, 18. 66, 1. 96, 6. Reg. 3, 8, 27.) et sic porro.*

DION. PETAVII

PRAEFATIO VOL. II.

Alter hic Epiphanii Tomus Opuscula continet, quae partim extra controversiam sunt, partim *ροθενόμενα*, vel *ἀμφοβητούμενα* certe merito censeantur. De *Ancorato*, *Anacephalaeosi*, ac Libro *de Mensuris et Ponderibus*, dubium fuit haecenus nemini quin Epiphanii germanis adscriberentur. Idem de *Physiologo*, et libro *de Lapidibus**) debet esse iudicium. Hoc quidem posterius Epiphanii *γνήσιον* esse, fidem facit author gravissimus Hieronymus; qui Epist. CXXVIII ad Fabiolam, de habitu Sacerdotali scribens, de lapidibus et eorum significatione nihil ideo se tradidisse demonstrat, quod idem argumentum singulari libro iam Epiphanius occupasset. *Sufficiat, inquit, quod et sanctus Papa Epiphanius egregium super hoc volumen edidit: quod si legere volueris, plenissimum scientiam*

*) De libro de lapidibus videnda quae in Praefationi vol. IV. P. I. diximus p. XVIII. Physiologum, paucarum paginarum libellum, ex codice infimae notae descriptum ab Guilelmo Sireto cum futilibus Consali Poncii (qui primum ediderat Romae 1587.) annotationibus edidit Petavius: qualia hodie repetere nefas duximus. Quamobrem hunc libellum, adiunctis aliorum de eodem argumento scriptis, separato edemus volumine, cum codicum antiquissimorum, qui mirum quantum inter se discrepant, apparatu. Interim lectores magno cum fructu utentur Physiologi editione, quam I. B. Pitra, Ordinis Benedictinorum congregationis Gallicae socius, amplissima vir doctrina, paravit in *Spicilegii Solesmensis* volumine tertio (Paris. 1855.), non paucis usus codicibus, quibus postmodum alia accesserunt subsidia, quae vir egregius liberaliter necum communicavit. G. DIND.

consequere. Eiusdem parro Anastasius in Quaestionibus *Epitomen* condidit: quod nihil aliud est quam alterum illud c Lapidibus Opusculum, quod priori ac longiori subiecimus, quod que ab illo diversum reperisse nos in Manuscriptis praefuimus, una cum Francisci Turriani Interpretatione Latina. A que istud quidem meram esse Anastasii Epitomen, postea deprehendimus. In utroque illo libro vulgatam eorum, a quibus primum publicati illi sunt, editionem expressimus, neque ququam immutare, aut recensere opus habuimus, praesertim verum Exemplarium ope destituti, et, quod caput est, diuturno illo commentandi atque emendandi labore defessi. Quare Gesneri et Consali Poncii diligentia acquiescendum duximus. Quod utinam et in caeteris licuisset! in quibus eo morosius iniucundius conflictati sumus, quod cum supposititi sint libri atque spurii, non eundem, quem caeteri, animi fructus idem et emendandi et interpretandi etiam plerique fastidium expresserint. Horum ducit agmen Liber *de Vita Prophetarum* quem *ψευδέπιγραφον* esse, sexcentae mendaciorum nugae persuadent, quibus ille refertus est. Editus hic primum ab Torino fuerat, homine Graece haud satis perito, ex codice, et apparet, mendosissimo descriptus. Quem velut secutor quidam Ioachimus Zehnerus excepit, ex illa Lutherana et Pastoris faece; qui se locis plus quam trecentis opus illud emendas testatus est. Verum pessimo hic exemplo, ac prope flagitio nulla veterum librorum autoritate fretus, sola ex coniectura non pauca mutavit, immo depravatiore, quam erant antea, reddidit. Dabo hic extremae Correctoris illius audaciae, vel insuetudinae potius, exempla duo, quae reliquis ad specimen insigniorum nunc occurrunt. In Eliae Prophetae vita scriptum erat *οὗτος ἦν ἐκ Θεσβῶν ἐκ γῆς Ἀρούβων, ἐκ φυλῆς Ἀαρῶν*

*) Hunc librum, qui nihil prorsus cum Epiphania commune habet ab hac Epiphaniae operum editione exclusimus, quum vitiosa Petavii editio nulli hodie usui sit, postquam hunc libellum amplioribus quam Petavii in promptu fuerant librorum copiis usus additisque commentariis ut lissimis H. A. Hamakerus ediderit Amstelodami a. 1833., non exhauserim tamen hac materia. Latent enim in bibliothecis codices non pauci qui vel breves commentationes vel ampliorum commentationum de vitis Prophetarum excerpta continent: de quibus accuratius quaeri, nova et plene facta editione, operae pretium erit. G. DIND.

Superintendens voces istas ἐκ γῆς Ἀράβων parenthesi circum-
 scripsit, et in notis spurias ac reiiculas esse significavit, quod
 Galaaditis regio nequaquam Arabiae tribuenda sit. Tum adiecit,
 videri sibi ab imperitis Monachis inculcatas esse. Quam supi-
 nam levissimi homuncionis oscitantiam in Animadversionibus ad
 Haer. LV. pag. 218. abunde castigavimus. Proxima huic, immo
 vero capitalior est licentia, qua sincerum vas incrustare, et non
 curva, sed recta corrigere ausus, in sequenti Elisaei vita, pro
 eo quod Torinus ediderat: Καὶ εἶπεν ὁ ἱερεὺς διὰ τὸν δῆ-
 λον, etc. temere iste, διὰ τούτων δηλῶν, ipso in contextu
 rescripsit. Nos διὰ τῶν δῆλων ex Manuscripto codice, ut par-
 erat, restituvimus. Quae sunt Urim et Tummim. De quo Ec-
 clesiasticus Cap. XXXIII.: Πιστὸς ὁ νόμος ὡς ἐρώτημα δῆλων.
 Nam erat δῆλωσις καὶ ἀλήθεια. Ex pectoralibus itaque gem-
 mis Sacerdos de Elisaeo pronunciasse ab Authore dicitur. Cae-
 tera levioris momenti, non minoris tamen impudentiae, prae-
 termittimus. In quibus resarciendis aliquot horas non sine
 stomacho posuimus. Ac non pauca sane cum in libello isto,
 tum in reliquis Opusculis, menda sustulimus ex iis Schedis,
 quas singulari R. P. Andreae Schotti beneficio pridem accepimus.
 Latinam vero Prophetici huius Tractatus interpretationem lucu-
 bravimus ipsi, ne hac in Editione Superintudentis ullius, aut
 Pastoris symbola locum sibi vendicaret. Quod idem in non-
 nullis aliis necessario praestitimus, quibus Latina quae respon-
 derent, ab Catholicis alioquin edita, reperiri non poterant. Iam
 Orationes illae, quae Epiphanii nomine fucum iamdudum faciunt,
 satis cum stylo ipso, tum aliis quibusdam indiciiis, alterius vel
 Epiphanii vel authoris se esse declarant. Epiphanos enim fuisse
 complures, Cypri etiam Episcopos, observabat R. P. Iacobus
 Sirmundus, hoc est, praeter nostrum illum et insignem, duos.
 Alter Cypri Archiepiscopus fuit; cuius nomine in Synodo VI
 subscripsit Theodorus Episcopus Trimethuntorum, ut in Act.
 XVIII legitur. Alter Archiepiscopus perinde Cypri; cuius extat
 Epistola ad Ignatium Patriarcham, a Radero nostro edita, cum
 Synodo VIII. Horum igitur alteri, vel ambobus, vel cuivis de-
 nique potius, quam Epiphanio nostro, Orationes istae tribuendae
 sunt. Quare nullo a nobis flagitio praetermitti in hac Editione
 poterant. Sed ne quid, quod Epiphanii utcunque nomine esset

inscriptum, desideraret lector, tum ut ne paulatim, quam alienae, non contemnendae tamen lucubrationes oblitterarent eas in calcem Tomi huius secundi coniiciendas decrevimus. Quibus demum omnibus subiecta a nobis est *Epiphaniï vita** Latine olim a Surio, Graece autem nunc vulgata primum, multis in locis recognita. Quae quanquam in plerisque fabulæ est quam historiae propior, ut iamdudum in Annalibus Baroni admonuit, erit tamen in lutulenta illa narratione fortassis quod tollere possis. Et alioqui multa continet, quae cum veteris receptaque ab omnibus historia consentanea sunt: sed eadem admista falsis. In quibus discernendis, si nihil aliud, tuum Lector humanissime, iudicium, ac *κριτικὴ τῆς ἱστορίας δύναμις* exerceri possit. Vale, et huic labori nostro commode atque aequus accede.

*) Hanc Vitam in editionis nostrae volumen primum recepimus cum Supplementis ex cod. Florentino, de quo diximus in Praefat. vol. p. XXXI., et Epitome, quam ex codice Parisino primum edidimus vol. p. V—XXVIII. His nuperrimae novae accesserunt librorum manuscriptorum copiae, quas una cum Supplementis annotationum et variarum lectionum ad Panarium (de quo dicebam in Praefat. vol III. P. II. p. III et Ancoratum in Appendice dabimus. Ibidem Petavii Excursus ad Annotationes in Panarium, index Graecitatis Epiphaniï, et Ioannis Damasceni liber de haeresibus reperientur. Nam Ioannis Damasceni liber, cui pars maxima ex Epiphaniï Panario transcripta est, ab Cotelerio et Luchino ex vitiosissimis editus est codicibus: nos antiquissimis et optimis utimur, ex quibus intelligitur Ioannem non corruptis, ut adhuc videbatur sed integerrimis usum esse Epiphaniï operis codicibus. Nec Nicetae Choniatae amplum *Πανοπλίης δογματικῆς* opus, cuius particulae tantum quaedam adhuc editae sunt, negligetur. Nam plurima id continet ex Epiphanio excerpta. G. DIND.

I.
ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΕΙΣ ΤΑ ΒΑΙΑ.

Κύριε εὐλόγησον.

Χαῖρε σφόδρα, θίγατερ Σιών, τέρπου καὶ ἀγάλλον
καὶ εὐφραίνου πᾶσα ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ· ἰδοὺ γὰρ
πάλιν ὁ βασιλεὺς πρὸς σὲ παραγίνεται· ἰδοὺ ὁ σὸς
νυμφίος ἐπὶ πύλου ὡς ἐπὶ θρόνου καθήμενος ἔρχε- 5
ται. ἔξέλθωμεν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ, σπεύσωμεν ἰδέ-
σθαι τὴν δόξαν αὐτοῦ, προφθάσωμεν φαιδρῶς εἰς
τιμὴν τῆς εισόδου αὐτοῦ. πάλιν τῷ κόσμῳ σωτηρία,
πάλιν ὁ Θεὸς ἐπὶ σταυρὸν ἔρχεται. πάλιν ὁ βασιλεὺς
Σιών, τῶν ἔθνῶν ἡ προσδοκία, ἐπὶ τὴν Σιών ἔρχεται, 10
πάλιν τῷ κόσμῳ σωτηρίαν χαρίζεται, πάλιν τὸ φῶς
ἐρίσταται, πάλιν ἡ πλάνη πέπαιται, πάλιν ἀνθεὶ ἡ
ἀλήθεια, πάλιν ἡ ἐκκλησία χορεύει, πάλιν ἡ συναγωγὴ
κηρύσσει, πάλιν αἰσχύνονται δαίμονες, πάλιν κατάρα
λύεται, πάλιν Ἑβραῖοι ταράττονται, πάλιν ὁ δράκων 15
συντριβεται, πάλιν τὰ ἔθνη εὐφραίνονται, πάλιν Σιών
καλλωπίζεται. Χριστὸς ἐπὶ πύλου ὡς ἐπὶ θρόνου κα-
θήμενος ἔρχεται, οἱ οὐρανοὶ ἀγάλλεσθε, ἄγγελοι ὑμνή-
σατε, τὰ ὄρη εὐφραίνεσθε, οἱ βουνοὶ σκιρτήσατε, πό-
20 σταμοὶ κροτήσατε, οἱ ἐν Σιών χορεύσατε, αἱ ἐκκλησίαι 20
χαίρετε, ἱερεῖς ὑμνήσατε, προφήται προφθάσατε, μα-
θηταὶ κηρύξατε, λαοὶ ἀπαντήσατε, πρεσβῦται συνδρά-
μετε, αἱ μητέρες χορεύσατε, οἱ θηλάζοντες ἄσατε, νεα-

νίσκοι βοήσατε, τὰ ἔθνη συνάχθητε. πᾶσα κτίσις, πᾶσα
 φύσις, πᾶσα τάξις, πᾶσα πνοή, πᾶσα ἡ γῆ, πᾶσα
 ἀξία, πᾶσα ἡλικία, πᾶσα ἐθναρχία, πᾶσα βασιλεία,
 βασιλικῶς τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλέων ἀπαντήσωμεν, δε-
 5 σποτικῶς τῷ δεσπότῃ τῶν δεσποτῶν προσκυνήσωμεν.
 τῷ Θεῷ τῶν Θεῶν θεικῶς ἀναμέλιψωμεν, τῷ νυμφίῳ
 τῆς ἀφθαρσίας Θεονύμφως χορεύσωμεν, τὰς λαμπάδας **B**
 φαιδροὶ φαιδρῶς ἐφραψόμεθα, τοὺς χιτῶνας τῶν ψυχῶν
 Θεοπρεπῶς ἐξαλλάξωμεν, τὸς τοῦ βίου ὁδοὺς καλῶς
 10 ἐτοιμάσωμεν, τὰς εἰσόδους τῶν ψυχῶν τῷ βασιλεῖ δια-
 νοιξώμεν, τὰ βαῖα τῆς νίκης ὡς νικητῆ τοῦ θανάτου
 βαστάσωμεν, τοὺς κλάδους τῶν ἐλαιῶν τῷ ἐκ Μαρίας
 κλάδῳ Θεοπρεπῶς ἐπισειόντες τὰ ἀγγέλων τῷ Θεῷ
 τῶν ἀγγέλων ὑμνήσωμεν, μετὰ τῶν παιδῶν Θεοπρεπῶς
 15 ἀνακράξωμεν, μετὰ τοῦ ὄχλου τὰ τοῦ ὄχλου καὶ οἱ ὄχλοι
 βοήσωμεν, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρ-
 χόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, Θεὸς κύριος, καὶ ἐπέφανεν **C**
 ἡμῖν, ἐπέφανε τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθη-
 μένοις ἡμῖν. ἐπέφανε ἡ τῶν πεπτωκότων ἀνάστασις,
 20 ἐπέφανε ἡ τῶν αἰχμαλώτων ἀνάρρυσις, ἐπέφανε τῶν
 τυφλῶν ἡ ἀνάβλεψις, ἐπέφανε ἡ τῶν πενθούντων
 παράκλησις, ἐπέφανε ἡ τῶν κοπιόντων ἀνάπαυσις,
 ἐπέφανε ἡ τῶν διψώντων ἀνάψυξις, ἐπέφανε ἡ τῶν
 καταπονουμένων ἐκδίκησις, ἐπέφανε ἡ τῶν ἀπεγνω-
 25 σιμένων λύτρωσις, ἐπέφανε ἡ τῶν ἀπεγνωσμένων παρά-**D**
 κλησις, ἐπέφανε ἡ τῶν χωριζομένων ἔνωσις, ἐπεφάνη
 ἡ τῶν καταπονουμένων ἐκδίκησις, ἐπεφάνη ἡ τῶν νο-
 σούντων ἴασις, ἐπεφάνη ἡ τῶν χειμαζομένων γαλήνη.
 διὸ καὶ ἡμεῖς οἱ δῆμοι μετὰ τοῦ ὄχλου βοήσωμεν, λέ-
 30 γοντες σήμερον Χριστῷ, ὡσαννὰ, τουτέστι, σῶσον δὴ
 ὁ ἐν ὑψίστοις Θεός. ὦ καινῶν καὶ παραδόξων πρα-
 γμάτων καὶ θαυμάτων· χθὲς Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἤγειρε
 Λάζαρον, καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς ἐπὶ τὸν θάνατον ἔρχε-

ται. χθές ἄλλω ὡς ζωῇ ζωὴν ἔχαρισατο, καὶ σήμερον
 ζωοδότης ἐπὶ τὸν θάνατον ἔρχεται· χθές Λαζάρου τὰ
 σπάργανα ἔλυσε, καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς ἐν σπαργάνοις
 δεσμευθῆναι ἐκὼν παραγίνεται· χθές ἐν σκοτοῖς ἐξή-
 γαγεν ἄνθρωπον, καὶ σήμερον ἐν σκοτεινοῖς τεθῆναι **δ**
23 καὶ σικᾶ θανάτου ἔρχεται διὰ τὸν ἄνθρωπον. χθές
 πρὸ ἕξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα διὰ τῶν πέντε αἰσθήσεων
 τὸν τετραήμερον ὁ τριήμερος ταῖς δυοῖς τὸν ἕνα χαρί-
 ζεται ἀδελφόν, καὶ σήμερον ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἔρχεται.
 ἀλλὰ τῇ Μαρίᾳ μὲν τετραήμερον νεκρὸν, τῇ δὲ ἐκκλη- **10**
 σίς τριήμερον ἑαυτὸν χαρίζεται ὁ Χριστός. ἐκεῖ Βη-
 θανία μόνη θαυμάζει, ἐνταῦθα δὲ πᾶσα ἐκκλησία ἑορ-
 τάζει. ἑορτάζει ἑορτῶν ἑορτὰς, τὸν βασιλέα τῶν ἀσω-
 μάτων ἐν αὐτῇ ἐν μέσῳ ὡς νυμφίον ἔχουσα ὁμοῦ τε
 καὶ βασιλέα· ἑορτάζει ἑορτὰς, ὡς ἔλαια κατάκαρπος ἐν **15**
Β τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἀφυλλορρόως πυκάζουσα. ἑορτάζει
 ἑορτὰς, ὡς κρίνον ἑαρινὸν παραδεισοῦ ὑπάρχουσα· ἐν
 ἡ **ἡ** Χριστός, τὸ ὄντως εὐθαλὲς κρίνον, τὸ μὴ κρίνον,
 ἀλλὰ σῶζον τὸν κόσμον· ἐν ἡ **ἡ** Χριστός, τὸ ἴον τὸ ὄν-
 τως ἰώμενον τὰ πάθη τῶν νοσοῦντων· ἐν ἡ **ἡ** ὁ ἀμπε- **20**
 λῶν ὁ λέγων “ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινή.” ἐν ἡ **ἡ**
 ὁ ἔλαιων ὁ ὄντως ἐλεῶν τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ’ αὐτόν·
 ἐν ἡ **ἡ** ὁ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ ἐβλάστησε κλάδος ὁ προαιώ-
 νιος, ἀγεωργήτως καὶ ἀνορύκτως τῆς ἀνθρωπίνης σπο-
 ρᾶς· ἐν ἡ **ἡ** ἡ πηγὴ ἡ ἀένναος· ἐν ἡ **ἡ** οὐ Φεισῶν, Γεῶν, **25**
Γ Τίγρις, Εὐφράτης, ἀλλὰ Ματθαῖος, Μάρκος, Λουκᾶς
 καὶ Ἰωάννης, οἱ τοῦ Χριστοῦ τῆς ἐκκλησίας ποτίζοντες
 παράδεισον. ἐνθα πᾶσα σήμερον νεολαία, ὡς ἔλαια
 κατάκαρπος τὰς ἔλαιας κατέχοντες, τὸν ἐλεήμονα αἰτου-
 μεν Χριστόν· πεφτυεμένοι ἐν οἴκῳ κυρίου, ἐν ταῖς **30**
 αὐλαῖς αὐτοῦ ἑαρινῶς ἐξανθούντες, ἑορτάζομεν ἑορτὴν,
 τὸν χειμῶνα τὸν νομικὸν ὑποχωρήσαντα βλέποντες.
 ἑορτάζε Χριστοῦ ἐκκλησία, οὐ τυπικῶς, οὐ σωματικῶς,

ἀλλὰ πνευματικῶς ἐγχορεύουσα. ἐόρταζε ἐορτὰς, τὴν
 τῶν εἰδώλων κατάπτωσιν βλέπουσα καὶ τῶν ἐκκλησιῶν
 τὴν ἀνάστασιν ἔχουσα. μετὰ γὰρ Παύλου βοῶ σοι τῆς D
 ἱερᾶς καὶ μεγάλης φωνῆς· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθον, ἰδοὺ
 5 γέγονε τὰ πάντα καινὰ, ἀλλὰ μὴν καὶ παράδοξα. διὸ
 χαίρετε ἐν κυρίῳ, Χριστοῦ νεολαία χαίρετε· χαίροις
 Χριστοῦ ἐκκλησία, τέρπου καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Θεοῦ.
 σοῦ γὰρ πᾶσα ἡ δόξα, ὡς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Χρι-
 στοῦ ἔσωθεν ὁμοῦ τε καὶ ἔξωθεν· οὐκέτι χήρανδρος,
 10 ἀλλὰ θεάνδρος ἔξανθοῦσα, οὐκέτι ἐξ εὐωνύμων Θεοῦ
 διὰ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἀλλ' ἐκ δεξιῶν παρισταμένη,
 καὶ κεκοσμημένη διὰ τὴν θεογνωσίαν· οὐκέτι αἵματι B
 δουλικῶ φρωμένη, ἀλλὰ αἵματι θεϊκῶ σφραγιζομένη·
 οὐκέτι τὸν Ὠβὴλ, ἀλλὰ τὸν Ἐμμανουὴλ σέβουσα· οὐκέτι
 15 τὴν Τρωάδα, ἀλλὰ τὴν τριάδα δοξάζουσα· οὐκέτι τι-
 μῶσα τὸν Πλάτωνα, ἀλλὰ τὸν παντοκράτορα Θεὸν ἡμῶν·
 οὐκέτι Ἡρακλῆ τὸν ἀλεξίκακον, ἀλλὰ τὸν παράκλητον
 καὶ πάντων ποιητὴν. οὐκέτι προσκυνεῖς Ἀριστοτέλην
 σοφίσαντα, ἀλλὰ Θεὸν τὸν εἰς τέλη τῶν αἰῶνων σὲ σώ-
 20 σαντα. πέπτωκε Κρόνος, ὅτι σεσάρκωται Θεὸς λόγος,
 οὐ μὴν ἀνδρὸς ἐκ παθείας, ἀλλὰ θεανδρικῶς ἐκ Μαρίας
 ἐπιφανείς. ὁρᾶτε τῆς ἡμέρας τὴν χάριν, ὁρᾶτε τῆς B
 ἐορτῆς τὴν λαμπρότητα. χαῖρε τοίνυν καὶ εὐφραίνου,
 θύγατερ Σιών, τέρπου καὶ ἀγάλλου πᾶσα ἡ ἐκκλησία
 25 τοῦ Θεοῦ, ἄρον κύκλω τοὺς ὀφθαλμοίς σου, καὶ ἴδε
 συνηγμένα τὰ ποτὲ διεσκορπισμένα τῶν ἔθνῶν τέκνα
 σου. ἴδε τῆς ἐορτῆς τὴν εὐφημίαν· ἴδε τοῦ λαοῦ τὴν
 συμφωνίαν· ἴδε πᾶσαν γλώσσαν εἰς μίαν δόξαν. ἴδε
 ἅπαν στόμα ὡς ἓν στόμα, ἴδε τὰ πρὶν θῆρεθνα ἐν σοὶ
 30 τυγχάνοντα πρόβατα, ἴδε ἔθνῶν ἐορταζόντων ἐπιφή-
 μισμα, ἀγγελικῶν ἀσωμάτων ὑπάρχον τὸ μίμημα, ἴδε C
 συμφωνίαν, ἀσωμάτων χοροστασίαν, ἴδε στάσεις ὡς
 ἀγγέλων τάξεις. ὁρῶ τοὺς ὕμνους ὡς ἀγγέλων ὕμνους,

ὄρω τοὺς παῖδας ὡς νεοφύτους ἄρνας ὡσαννὰ ἐν τοῖς
 ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος, Χριστῷ λέγοντας.
 μεθ' ὧν κροτήσασα μέγα τῇ χειρὶ βόησον λαμπρᾶ καὶ
 λεοντιαία τῇ φωνῇ, ἐφεόρτιά τε ὁμοῦ καὶ εὐχαριστήρια
 λέγουσα. ἰδοὺ ἐγώ, καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ
 θεὸς τῇ ποτε ἀτέκνῳ καὶ ἀγνώστῳ στείρᾳ· εὐλογημέ-
 νος ὁ ἐλθὼν, ἀλλὰ μὴν ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου
Δ θεὸς κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν· ὁ ἐρχόμενος, ὁ μηδα-
 μοῦ χωρούμενος· ἐρχόμενος ὁ μηδαμοῦ κρατούμενος·
 εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος, καὶ τῶν οὐρανῶν μὴ χωρίζο-
 10 μένος· εὐλογημένος αὐτοπρεπῶς, καὶ πάλιν ἐρχόμενος
 θεοπρεπῶς· εὐλογημένος ὁ ἐπ' ἐμὲ ἐπὶ πῶλον τυπικῶς
 παραγενόμενος ὡς ἐπὶ πῶλον Χερουβικοῦ. τί γάρ φησιν
 ὁ ἱεροκῆρυξ εὐαγγελιστὴς τῆς ἑορτῆς ἄκουσον "ἐγένετο
 * ὅτε ἤγγιζεν ὁ κύριος εἰς Βηθθαγῆ, καὶ εἰς Βηθανίαν 15
 πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον ἔλαιῶν ἀπέστειλε δύο ἐκ
 25 τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, λέγων, ὑπάγετε εἰς τὴν ἀπέναντι
 κώμην, καὶ ἐν τῷ εἰσελθεῖν ὑμᾶς εὐρίσετε ὄνον καὶ
 πῶλον δεδεμένην, λύσαντες ἀγάγετέ μοι. καὶ ἐποίησαν
 οἱ μαθηταὶ καθὼς ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς. καὶ 20
 ἐπέστρωσαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐπὶ τὴν πῶλον, καὶ ἐκά-
 θισεν ὁ Ἰησοῦς. καὶ ἐγένετο ὡς ἤγγισεν εἰς τὴν κατά-
 βασιν τοῦ ὄρους, ὁ ὄχλος ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτὴν ἔλαβον
 βαῖα τῶν φοινίκων, καὶ ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ
 Ἰησοῦ, καὶ οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον 25
 ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ. εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν
 Βονόματι κυρίου." αὕτη τῆς παρούσης ἑορτῆς ἡ δεσπο-
 τικὴ παρουσία, αὕτη τοῦ βασιλέως τῶν βασιλευόντων
 ἢ ἐν Σιών πάλαι καὶ νῦν ἐπιδημία, αὕτη τῆς παρούσης
 ἡμέρας ἢ λαμπρὰ καὶ πάνδημος τοῦ ποιητοῦ τῶν ἀπάν- 30
 των ἔλευσις. διὸ νῦν, ἀδελφοί, ὁ ὄχλος ἐλθὼν εἰς τὴν
 ἑορτὴν, ἐξέλθωμεν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ, ὃ τε ὁρατὸς
 κόσμος καὶ ὁ ἀόρατος, καὶ οἱ προάγοντες χρόνῳ προ-

φῆται καὶ διδάσκαλοι, καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ πᾶσι
 οἱ θεῷ πίστει συμφωνοῦντες. σήμερον τὰ οὐράνια σὺν
 τοῖς ἐπιγείοις ὁμοῦ τε καὶ καταχθονίοις ἀνυμνεῖτω·
 πᾶν στόμα καὶ πνεῦμα πρὸς αἶνον θεοῦ ἀνοιγόμενον· C
 5 τὰ Χερουβιμ βοήσατε, ἅγιος ἅγιος ἅγιος κύριος ὁ τρι-
 ἅγιος σαβαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης
 αὐτοῦ· Σεραφίμ ὑμνήσατε· προφῆται κηρύξατε. καὶ ὁ
 μὲν λεγέτω, εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιά-
 σθω ἡ γῆ· ὁ δὲ, χαῖρε σφόδρα θύγατερ Σιών, κήρυττε
 10 θύγατερ Ἱερουσαλήμ· καὶ ἄλλος τῷ βασιλεῖ Χριστῷ
 ἀτενίζων βοάτω, ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν
 ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ ἕτερος περὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου
 κηρυξάτω, οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν. οὐ λογισθήσεται ἕτερος
 πρὸς αὐτὸν, καὶ ἄλλος, ἰδοὺ ἄνθρωπος ὁμοῦ καὶ θεός, D
 15 ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ· καὶ Δαβὶδ πρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ
 κατὰ σάρκα Χριστὸν ἀτενίζων λέγη, θεὸς κύριος, καὶ
 ἐπέφανεν ἡμῖν· καὶ πάλιν ἄλλος τὸ γόνυ κλίνων βοάτω
 Χριστῷ, πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτω σοι· καὶ ἕτερος τοῖς
 λαοῖς ἐπιτρέπει, λέγων, συστήσασθε ἑορτὴν ἐν τοῖς
 20 πυκάζουσιν ἕως τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου. οὕτω
 γὰρ ἐπετελεῖτο καὶ πάσαι ἡ ἐν Σιών τοῦ δεσπότου
 μετὰ τοῦ πᾶσι ἐπιδημία· πάνδημος συμφωνία, οἱ
 χοροὶ τῶν πατέρων, οἱ δῆμοι τῶν δικαίων, τὰ πνεύ-
 ματα τῶν προφητῶν, οἱ παῖδες τῶν Ἑβραίων, τὰ νῆ-
 25 πια τῶν μητέρων, τὰ πλήθη τῶν ἀγγέλων. οἱ μὲν
 πτέρυγας ἐφήπλουν, οἱ δὲ βαῖα κατεῖχον, οἱ δὲ ὀπισθεν
 ἤρχοντο, ἄλλοι τοὺς κλάδους ἔκοπτον, ἄλλοι δὲ τοὺς
 θαλλοὺς ἐπλεκον, οἱ μὲν τὸν πᾶσι ἔλνον, οἱ δὲ χιτῶ-
 νας ἐστρώννον, οἱ μὲν τὰς πύλας ἤνοιγον, οἱ δὲ ὁδοὺς
 30 ἐκάθαιρον, ἄλλοι πᾶσι εὐτρέπιζον, ἄλλοι νίκην ἐκή-
 ρυττον, ἄλλοι τοὺς κλάδους ἔσειον· ἄλλοι νηπίοις ἔλε-
 γον, αἰνεῖτε, παῖδες, κύριον· οἱ παῖδες ἀπεκρίναντο,
 ὡσαννὰ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου.

ὧ καινῶν καὶ παραδόξων πραγμάτων καὶ θαυμάτων τῆς
 Βέρορτης· παῖδες Χριστὸν ὡς θεὸν θεολογοῦσι, καὶ οἱ ἱερεῖς
 αὐτὸν βλασφημοῦσι. θηλάζοντες προσκυνοῦσι, καὶ οἱ δι-
 δάσκοντες ἀσεβοῦσιν· οἱ παῖδες ὡσαννὰ λέγουσι, καὶ οἱ
 Ἑβραῖοι σταυρωθῆτω κράζουσιν· οἱ μὲν μετὰ βαΐων πρὸς
 Χριστὸν ἔρχονται, οἱ δὲ μετὰ μαχαιρῶν πρὸς αὐτὸν ἔρχο-
 νται· οὗτοι κλάδους κόπτουσιν, ἐκεῖνοι ξύλον σταυροῦ εὐ-
 τρεπίζουσι· νήπια Χριστῷ χιτῶνας ὑποστρωννύουσι, καὶ
 οἱ ἱερεῖς χιτῶνας Χριστοῦ διαμερίζουσι· νήπια ἐπὶ πῶ-
 λον Χριστὸν ὑψοῦσι, καὶ γέροντες ἐπὶ σταυροῦ Χριστὸν 10
 κερμενοῦσιν· οἱ παῖδες τοὺς πόδας Χριστοῦ προσεκύνησαν,
 ἐκεῖνοι δὲ τοὺς πόδας Χριστοῦ τοῖς ἤλοις προσήλωσαν·
 παῖδες αἶνον προσάγουσιν, οὗτοι ὄξος προσφέρουσι.
 παῖδες Χριστῷ τὴν τιμὴν, οὗτοι δὲ τὴν χολὴν· παῖδες
 βαΐα σείουσι, οὗτοι δὲ ῥομφαία νύττουσι· παῖδες ἐπὶ 15
 πῶλον Χριστὸν ἕμνουσιν, οὗτοι τὸν ἐπὶ πῶλον πω-
 λοῦσιν. ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον αὐτὸν ἐπὶ φάτνης
 γεννηθέντα, καὶ ὁ νέος λαὸς τῶν ἔθνων ὑπετάγη τῷ
 κυρίῳ αὐτῶν, μόνον δὲ Ἰσραὴλ οὐκ ἔγνω Χριστὸν τὸν
 θεὸν αὐτοῦ. τὰ ποτὲ φῦλα θεόφιλα γέγονε, καὶ οἱ 20
 ἄνομοι γεγόνασιν ἔννομοι καὶ οἱ ἔννομοι παράνομοι.
 Ὡς τω, τοὺς προφήτας οὐκ ἠδέσθης, ἱερεῖς ἀπέκτεινας,
 τὰς γραφὰς διέστρεψας, τὸν νόμον κατέλυσας, δικαίους
 κατέπρισας, Μωσῆν ἠθέτησας, τοὺς υἱοὺς κατέσφαξας,
 τὸν ναὸν ἐμίανας, τοῦ θεοῦ παρήκουσας, Χριστῷ οὐκ 25
 ἐπίστευσας, τὰς θεοσημίας ἐνύβρισας, περὶ Λαζάρου
 ἠπίστησας, τοῖς τυφλοῖς οὐκ ἐπίστευσας ἀναβλέψασιν·
 εἴτα τί περὶ τῶν παιδῶν τούτων λέγεις; τί περὶ ἕμνον
 τῶν θηλαζόντων νομοθετεῖς; τίς, εἰπέ μοι, τούτους
 ἐφώτισε; τίς ἐδίδαξεν; ἢ τίς ἐξήγειρεν; τίς ἐσόφισε; 30
 251 τίς ἐξαίφνης ἀπειρολόγοις δέδωκε λόγον, εἰ μὴ Χριστὸς
 ὁ προαιώνιος λόγος; νῦν οἱ νέοι, παῖδες ὁμοῦ τε καὶ
 νήπια χειρὶ μιᾷ μαζὸν κατέχοντα, καὶ φωνῇ ἕμνον

ἄγγελικὸν ἀναμέλλοντα· χειρὶ μιᾶ μαζῶν κατέχοντα, καὶ
 ἄλλη χειρὶ Χριστιῶν βαΐα ἐπισείοντα· ἡ ἀπειρολόγος
 Θεολόγος γεγενημένη φύσις· εὐθὺς τὸν προφητικὸν λό-
 γον Θεῶ τῶν ἀσωμάτων ἕμνον ὡς διῶρα προσάγοντα,
 5 ὁμοῦ τε καὶ κράζοντα, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλο-
 γημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, Θεὸς κύριος,
 καὶ ἐπέφρανεν ἡμῖν. πρὸς ἃ ἐγὼ περιχάριστα ὁμοῦ τε
 καὶ ἐφεόρτια ἀντεπερωτῶ τοῖς ἱεροῦς τούτους παῖδας Β
 Φαρσίσας, τί φρατὲ, ὦ παῖδες Θεοῦ, παῖδες ἀνυμνήτο-
 10 ρες; πόθεν ὑμῖν ὁ ἰσόρροπος οὗτος τὸν Χερουβικὸν
 ἕμνον ἀνακράζοντες; πῶς δὲ ἐπὶ πύλου Χριστὸν ὄρων-
 τες ἀνθρωποπρεπῶς ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις βοᾶτε
 Θεοπρεπῶς; ναί, φασὶ πρὸς ἡμᾶς οἱ Θεορήτορες παῖ-
 δες, καὶ ἐπὶ πύλου αἰσθητοῦ Χριστοῦ καθέζεται, ἀλλὰ
 15 τοῦ κόλπου τοῦ πατρικοῦ οὐδαμοῦ χωρίζεται· καὶ ἐπὶ
 πύλου ὄνου καθέζεται, ἀλλὰ τοῦ θρόνου τοῦ Χερου-
 βικοῦ οὐκ ἀπολιμπάνεται. ἀλλ' αὐτὸς ὁ κάτω μετὰ
 σαρκὸς βροτοῖς ἀνελλιπῶς, αὐτὸς οὕτως καὶ ἄνω μετὰ
 πατρὸς Θεὸς ἀψευδῆς καὶ ἀληθινός, αὐτὸς ὁ παντο- C
 20 κράτωρ καὶ κοσμοκράτωρ καὶ ἐθνοκράτωρ, καὶ ἀληθὴς
 Θεός, καὶ χορηγός, καὶ φυτουργός, καὶ ὁδηγός, καὶ σω-
 τὴρ πάντων· αὐτὸς εἰς τὴν κάτω Ἱερουσαλὴμ εἰσέρχε-
 ται, καὶ τῆς ἄνω οὐ χωρίζεται· οὗτος ὁ ποιητὴς τῶν
 αἰώνων καὶ ἐξ αἰώνων καὶ εἰς αἰῶνας· αὐτὸς ἐστὶν ὁ
 25 τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος· οὗτος ἐστὶν ὁ περιπατῶν
 ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους· οὗτος ὁμίχλη τὴν θά-
 λασσαν ἐσπαργάνωσεν· οὗτος τὰ κλεῖθρα τοῖς ἀνθρώ-
 ποις περιέθηκεν· οὗτος ὄρους ταῖς θαλάσσαις ἐμέρισεν·
 οὗτος ἀπλώσας γαῖαν ἐπ' οὐδενὶ ἐκρέμασεν· οὗτος στοι-
 30 χείων τὰς κράσεις πανσόφως ἐκέρασεν· οὗτος τὰ κάλλη D
 τῶν φυτῶν κατεκόσμησεν· οὗτος οὐρανὸν ὡς ἱμάτιον
 ἐξέτεινεν. οὗτον αὐτὸς φρωστῆρσι λαμπροῖς κατεκό-
 σμησε. τοῦτον φρεῖτουσι Χερουβὶμ καὶ τρέμουσι Σερα-

Φῆμι, τοῦτον ἴμεναι ἥλιος, τοῦτον δοξολογεῖ σελήνη, τοῦ-
 τον αἰνοῦσι τὰ ἄστρα, τούτῳ δουλεύουσιν αἱ πηγαί,
 τοῦτον φρέττουσιν ἄβυσσοι, τοῦτον δεδοίκασι τάρταροι,
 τοῦτῳ ὑπέκειναι τὰ κήτη, τοῦτον τρέμουσι δράκοντες,
 τοῦτῳ δουλεύουσιν ὄμβροι, τοῦτον εὐλαβοῦνται πνεύ-5
 ματα, οὗτος ὑπέστησε φύσεις, οὗτος κατέστησε κτίσεις,
 οὗτος κατέταξε τάξεις, οὗτος ὁ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω
 κτίσεων ποιητὴς Θεὸς κύριος ἡμῶν, καὶ αὐτῇ ἡ δόξα
 καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

II.

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΛΟΓΟΣ

εἰς τὴν Θεόσωμον ταφὴν τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸν Ἰωσήφ τὸν
 ἀπὸ Ἀριμαθαίας καὶ Νικόδημον καὶ εἰς τὴν εἰς τὸν
 Ἄϊδην τοῦ κυρίου κατάβασιν μετὰ τὸ σωτήριον
 πάθος παραδόξως γεγεννημένον.

Τί τοῦτο; σήμερον σιγὴ πολλὴ ἐν τῇ γῆ. τί τοῦτο;
 σιγὴ καὶ ἡρεμία πολλή, σιγὴ πολλή, ὅτι ὁ βασιλεὺς
 ἕπνοι, γῆ ἐφοβήθη καὶ ἠσύχασεν, ὅτι ὁ Θεὸς σαρκὶ
 ἕπνωσε, καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ὑπνοῦντας ἀνέστησεν
 260 ὁ Θεὸς, ἐν σαρκὶ τέθνηκε, καὶ ὁ Ἄϊδης ἐτρόμαξεν. ὁ 20
 Θεὸς πρὸς βραχὺ ἕπνωσε καὶ τοὺς ἐν τῷ Ἄϊδι ἐξήγειρε.
 Ποῦ ποτε νῦν εἰσιν αἱ πρὸ βραχέος ταραχαὶ καὶ
 φωναὶ καὶ θόρυβοι κατὰ Χριστοῦ, ὧ παρανόμοι; ποῦ

οί δῆμοι καὶ αἱ στάσεις καὶ αἱ τάξεις καὶ τὰ ὄπλα καὶ τὰ δόρατα; ποῦ οἱ βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ κριταὶ οἱ κατάκριτοι; ποῦ αἱ λαμπάδες καὶ μάχαιραι καὶ οἱ θρύλλοι οἱ ἄτακτοι; ποῦ οἱ λαοὶ καὶ τὸ φρόαγμα καὶ 5 ἡ κουστωδία ἡ ἄσεμνος; ἀληθῶς ὄντως, ἐπεὶ καὶ ὄντως ἀληθῶς λαοὶ ἐμελέτησαν καινά· καινὰ, ἀλλὰ μὴν καὶ μάταια. προσέκοψαν τῷ ἀκρογωνιαίῳ λίθῳ Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτοὶ συνετρίβησαν. προσέρρηξαν τῇ πέτρῃ τῇ στερεᾷ, ἀλλ' αὐτοὶ συνετρίβησαν καὶ εἰς ἀφρόν τὰ 10 κύματα αὐτῶν διελύθησαν. προσέκρουσαν τῇ ἀηττήτῃ ἄκμοι καὶ αὐτοὶ συνεθλάσθησαν. ὕψωσαν ἐπὶ ξύλου τὴν πέτραν τῆς ζωῆς, καὶ κατελθοῦσα αὐτοὺς ἐθανάτωσεν. ἐδέσμευσαν τὸν μέγαν Σαμψῶν ἥλιον Θεὸν, ἀλλὰ λύσας τὰ ἀπ' αἰῶνος δεσμὰ τοὺς ἀλλοφύλους καὶ 15 παρανόμους ἀπώλεσεν. ἔδου Θεὸς ἥλιος Χριστὸς ὑπὸ γῆν καὶ σκότος πανέσπερον Ἰουδαίοις πεποίηκεν. σήμερον σωτηρία τοῖς ἐπὶ γῆς καὶ τοῖς ἀπ' αἰῶνος ὑποκάτω τῆς γῆς· σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ, ὅσος ὄρατος καὶ ὅσος ἀόρατος. διττὴ σήμερον τοῦ δεσπότητος 20 παρουσία, διττὴ οἰκονομία, διττὴ φιλανθρωπία, διττὴ κατάβασις ὁμοῦ καὶ συγκατάβασις, διττὴ πρὸς ἀνθρώπους ἐπίσκεψις, ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, ἀπὸ τῆς γῆς ὑποκάτω τῆς γῆς ὁ Θεὸς παραγίνεται. πύλαι Ἰαίδου ἀνοίγονται. οἱ ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένοι ἀγάλλεσθε, οἱ 25 ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθήμενοι τὸ μέγα φῶς ὑποδέξασθε. μετὰ τῶν δούλων ὁ δεσπότης, μετὰ τῶν νεκρῶν ὁ Θεὸς, μετὰ τῶν θνητῶν ἡ ζωὴ, μετὰ τῶν ὑπευθύνων ὁ ἀνεύθυνος, μετὰ τῶν ἐν σκότει τὸ ἀνέσπερον φῶς, μετὰ τῶν αἰχμαλώτων ὁ ἐλευθερωτής, 30 μετὰ κῶν κατωτάτῳ ὁ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. Χριστὸς ἐπὶ γῆς, πεπιστεύκαμεν· Χριστὸς ἐν νεκροῖς, συγκατέλωμεν καὶ θεάσωμεν καὶ τὰ ἐκεῖ μυστήρια. γινῶμεν Θεοῦ κρυπτοῦ κρυπτὰ ὑπὸ γῆν μυστήρια. μάθωμεν

πῶς καὶ τοῖς ἐν Ἰερουσαλὴμ ἐπεφάνη τὸ κήρυγμα. τί οὖν;
 πάντας ἀπλῶς σώζει ἐπιφανείς ἐν Ἰερουσαλὴμ θεός; οὐχί,
 ἀλλὰ καὶ τοὺς πιστεύσαντας. χθὲς τὰ τῆς οἰκονο-
 μίας, σήμερον τὰ τῆς ἐξουσίας. χθὲς τὰ τῆς ἀσθενείας,
 σήμερον τὰ τῆς ἀνθεντίας. χθὲς τὰ τῆς ἀνθρωπότη- 5
 τος, σήμερον τὰ τῆς θεότητος ἐνδείκνυται. χθὲς ἐρρα-
 πίζετο, σήμερον τῇ ἀστραπῇ τῆς θεότητος τὸ τοῦ Ἰε-
 ρουσαλὴμ ῥαπίζει οἰκητήριον. χθὲς ἐδεσμεῖτο, σήμερον ἀλύ-
 τοις δεσμοῖς καταδεσμεῖ τὸν τύραννον. χθὲς κατεδικά-
 ζετο, σήμερον τοῖς καταδίκαις ἐλευθερίαν χαρίζεται. 10
 χθὲς ὑπουργοὶ τοῦ Πιλάτου αὐτῷ ἐνέπαιζον, σήμερον
 οἱ πωλοὶ τοῦ Ἰερουσαλὴμ ἰδόντες αὐτὸν ἐφριξαν. ἀλλὰ
 γὰρ τοῦ τοῦ Χριστοῦ πάθος τὸν λόγον ἄκουσον ἀνώ-
 τερον· ἄκουσον καὶ ὑμνησον· ἄκουσον καὶ δόξασον·
 ἄκουσον καὶ κήρυξον θεοῦ μεγάλα θαυμάσια, πῶς ὁ 15
 νόμος ὑποχωρεῖ, πῶς ἡ χάρις ἐπανθεῖ, πῶς οἱ τύποι
 παρέχονται, πῶς ἡ ἀλήθεια κηρύττεται, πῶς αἱ σκιαὶ
 διαβαίνουν, πῶς ὁ ἥλιος τὴν οἰκουμένην πληροῖ, πῶς
 ἡ παλαιὰ πεπαλαιώται, πῶς ἡ καινὴ βεβαιούται, πῶς
 τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, καὶ πῶς τὰ νέα ἐπλήθυνον. δύο 20
 λαοὶ ἐν Σιών κατὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ πάθος καιρὸν
 παραγεγόνασιν, ὁ ἐξ Ἰουδαίων ὁμοῦ καὶ ὁ ἐξ ἐθνῶν.
 δύο βασιλεῖς, Πιλάτος καὶ Ἡρώδης· δύο ἀρχιερεῖς, Ἄν-
 νας καὶ Καϊάφας, ἵνα τὰ δύο ὁμοῦ πάσχα γένηται, τὸ
 μὲν καταπαυόμενον, τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἐναρχόμενον. 25
 δύο θυσίαι κατὰ τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ἐπετελοῦντο, ἐπειδὴ
 καὶ διττὴ σωτηρία, ζώντων λέγω καὶ νεκρῶν, ἐπραγμα-
 τεύετο. καὶ ὁ μὲν Ἰουδαῖος ἐδέσμευεν θύων ὑμνὸν ἐν
 σφαγῇ, ὁ δὲ ἐξ ἐθνῶν θεὸν ἐν σαρκί. καὶ ὁ μὲν τῇ σκιᾷ
 ἠτένιζεν, ὁ δὲ τῷ ἡλίῳ θεῷ προσέτρεχε. καὶ οἱ μὲν 30
 δῆσαντες Χριστὸν ἀπεπέμποντο, οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν προ-
 θύμως αὐτὸν ἐδέχοντο. καὶ οἱ μὲν κτηνόθυτον, οἱ δὲ
 θεώσωμον θυσίαν προσέφερον. ἀλλ' οἱ μὲν Ἰουδαῖοι

τὴν ἐξ Αἰγύπτου διάβασιν ἐμνημόνευον, οἱ δὲ ἐξ ἔθνῶν
 τὴν ἐκ τῆς πλάνης λύτρωσιν προεκήρυττον. καὶ ταῦτα
 ποῦ; ἐν Σιών τῇ πόλει τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου, ἐν
 ἣ εἰργάσατο σιωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς, ἐν μέσῳ δύο
 5 ζώων γνωσθεῖς Ἰησοῦς ὁ Θεόπαις, ἐν μέσῳ πατρὸς καὶ
 πνεύματος τῶν δύο ζώων ζωῆ, ἐκ ζωῆς φησιζώως γνω-
 ριζόμενος· καὶ ἐν μέσῳ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐν
 φάτῃ τιχτόμενος· καὶ ἐν μέσῳ τῶν δύο λαῶν λίθος
 ἀκρογωνιαῖος κείμενος· καὶ ἐν μέσῳ νόμου καὶ προφη-
 10 τῶν ὁμοῦ κηρυττόμενος, καὶ ἐν μέσῳ Μωυσῆ καὶ Ἴησα
 ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀπτανόμενος· καὶ ἐν μέσῳ τῶν δύο λη-
 σιῶν Θεὸς τῆ εἰγνώμονι ληστῇ γνωριζόμενος· καὶ ἐν
 μέσῳ τῆς παρουσίας ζωῆς καὶ τῆς μελλούσης κριτῆς
 αἰώνιος καθεζόμενος· καὶ ἐν μέσῳ σήμερον ζώντων καὶ
 15 νεκρῶν ἐμφανιζόμενος καὶ διττὴν ζωὴν καὶ σιωτηρίαν
 ποιησάμενος. διττὴν πάλιν λέγω ζωὴν, διττὴν γέννησιν
 ὁμοῦ καὶ ἀναγέννησιν, καὶ ἄκουε ῥητικῶς Χριστοῦ διττοῦ
 τόκου τὰ πράγματα, καὶ κρότει τὰ θαύματα. ἄγγελος
 μὲν τῇ Μαρίᾳ μητρικὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν εὐγγε-
 20 λίσατο, ἄγγελος δὲ τῇ Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ τὴν ἐκ τοῦ
 τάφου φρικτὴν ἀναγέννησιν εὐγγελίσατο. νυκτὶ Χριστὸς
 ἐν Βηθλεὲμ γεννᾶται, νυκτὶ πάλιν ἐν τῇ Σιών ἀναγεν-
 νᾶται. σπήλαιον ἐκ πέτρας ἐνθα Χριστὸς γεννᾶται.
 σπάργανα εἰς τὴν γέννησιν καταδέχεται, σπάργανα καὶ
 25 ἐνταῦθα κατατυλίττεται. σμύρναν γεννηθεῖς ἐδέξατο,
 σμύρναν καὶ ἐν τῇ ταφῇ καὶ ἀλόην καταδέχεται. ἐκεῖ
 Ἰωσήφ ὁ ἄνθρωπος ἀνὴρ τῆς Μαρίας προσιγόρεται,
 ἀλλ' ὡδε Ἰωσήφ ὁ ἐξ Ἀριμαθαίας κηδευτῆς τῆς ζωῆς
 ἡμῶν ἀναδεικνυται· ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν φάτῃ ὁ τόκος·
 30 ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τάφῳ ὡς ἐπὶ φάτῃς ὁ τόπος. πρῶ-
 τοι πάντων ποιμένες τὴν Χριστοῦ εὐγγελίζοντο γέννη-
 σιν. ἀλλὰ καὶ πρῶτοι πάντων ποιμένες Χριστοῦ μα-
 θηταὶ εὐγγελίσθησαν τοῦ Χριστοῦ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνα-

γένησιν. ἐκεῖ χαῖρε ὁ ἄγγελος τῇ παρθένῃ ἐβόησε, καὶ ἐπαῦθα χαίρετε ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος Χριστὸς ταῖς γυναιξὶν ἀνέκραγεν. ἐν τῇ πρώτῃ γεννήσει Χριστὸς μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐπίγειον Ἱερουσαλήμ, εἰς τὸν ναὸν, καὶ προσήγαγεν ὡς πρωτότοκος ζεύγος τρυγόνων Θεῷ. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει Χριστὸς μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ὅθεν οὐκ ἐχωρίζετο, καὶ εἰς τὰ ὄντως ἅγια τῶν ἁγίων ὡς πρωτότοκος ἄφθαρτος ἐκ νεκρῶν, καὶ προσήγαγε τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ὡς δύο ἀμώμους τρυγόνας τὴν ψυχὴν καὶ τὴν σάρκα τὴν ἡμετέραν· ὃν καὶ ὑπεδέξατο ὡς Συμεῶν τις ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν Θεὸς καὶ πατὴρ, ὡς ἐν ἀγκάλαις τοῖς ἰδίοις κόλποις ἀπεριγράπτως. εἰ δὲ μυθικῶς ταῦτα καὶ οὐ πιστῶς ἀκούεις, κατηγοροῦσί σου αἱ ἄλλοι σφραγίδες τοῦ δεσποτικῆς ἀναγεννήσεως Χριστοῦ μνήματος. ὡσπερ γὰρ ἐσφραγισμένων τῶν πανεμφύτων μητρανοίκτων κλείθρων τῆς παρθενικῆς φύσεως Χριστὸς ἐκ παρθένου γεγέννηται, οὕτως ἀδιανοίκτων ὄντων τῶν τοῦ τάφου σφραγίδων ἡ Χριστοῦ ἀναγέννησις πᾶσι πρακται. πῶς δὲ ἐν τάφῳ καὶ πότε καὶ ἐπὶ τίνων Χριστὸς ἡ ζωὴ κατατίθεται τῶν ἱερῶν λογίων ἀκούσωμεν.

23 Ὀψίας δὲ γενομένης, φησὶν, ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος τοῦνομα Ἰωσήφ· οὗτος τολμήσας εἰσῆλθεν πρὸς Πίλατον, καὶ ᾐτήσατο παρ' αὐτοῦ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. εἰσῆλθεν βροτὸς πρὸς βροτὸν, αἰτούμενος λαβεῖν τὸν Θεόν, τὸν Θεὸν τῶν βροτῶν. αἰτεῖται πηλὸς πρὸς πηλοῦ λαβεῖν τὸν πάντων πλαστοργόν, ὁ χόρτος παρὰ χόρτου κομίσασθαι τὸ οὐράνιον πῦρ, ἡ σταγὼν ἡ οἰκτρὰ 30 παρὰ σταγόνος οἰκτρᾶς λαμβάνει τὴν ἄβυσσον. τίς εἶδεν, τίς ἤκουσεν πώποτε, ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ τὸν ποιητὴν τῶν ἀνθρώπων χαρίζεται; ἄνομος τῷ ἐννόμῳ ὄρον καὶ

νόμον ὑπισχνεῖται χαρίζεσθαι. κριτὴς ἄκριτος ὡς κα-β
τάκριτον τὸν κριτὴν τῶν κριτῶν εἰς ταφὴν ἀφήσιν.

Ὁψίας δὲ γενομένης, φησὶν, ἦλθεν ἄνθρωπος πλού-
σιος τοῦνομα Ἰωσήφ. ὄντως πλούσιος, πᾶσαν τὴν σύν-
5 θετον τοῦ κυρίου ὑπόστασιν κομισάμενος. ἀληθῶς
πλούσιος, ὅτι τὴν διττὴν οὐσίαν τοῦ Χριστοῦ παρὰ
Πιλάτου ἔλαβε. καὶ γὰρ πλούσιος, ὅτι τὸν ἀτιμητον
μαργαρίτην ἤξιώθη κομίσασθαι. ὄντως πλούσιος· βα-
λάντιον γὰρ ἐβάστασεν γέμον τοῦ θησαυροῦ τῆς Θεό-
10 τητος. πῶς γὰρ οὐ πλούσιος ὁ τὴν τοῦ κόσμου ζωὴν
καὶ σωτηρίαν κησάμενος; πῶς δὲ οὐ πλούσιος Ἰωσήφ, C
δῶρον δεξάμενος τὸν πάντας τρέφοντα καὶ πάντων δε-
σπόζοντα; ὀψίας δὲ γενομένης· ἦν γὰρ λοιπὸν δέσας
ἐν Αἰθῇ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος. διὸ ἦλθεν ἄνθρω-
15 πος πλούσιος τοῦνομα Ἰωσήφ ἀπὸ Ἀρριμαθαίας, ὃς ἦν
κρυπτόμενος διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων· ἦλθεν δὲ
καὶ Νικόδημος, ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτός. μυ-
στήρια μυστηρίων ἀπόκρυφα. δύο κρυπτοὶ μαθηταὶ
κατακρύψαι Ἰησοῦν ἐν τάφῳ ἔρχονται, τὸ κρυπτόν ἐν
20 τῷ Αἰθῇ μυστήριον τοῦ κρυπτοῦ Θεοῦ ἐν σαρκὶ διὰ
τῆς ἰδίας κρύψεως διδάσκοντες, ἕτερος δὲ τὸν ἕτερον D
ὑπερβάλλων τῇ πρὸς Χριστὸν διαθέσει. ὁ μὲν γὰρ
Νικόδημος ἐν τῇ σιμύρη καὶ ἐν τῇ ἀλόῃ μεγαλόψυχος,
ὁ δὲ Ἰωσήφ ἐν τῇ πρὸς Πιλάτον τόλμῃ καὶ παρρησίᾳ
25 ἀξιέπαινος. οὗτος γὰρ πάντα φόβον ἀπορριψάμενος
τολμήσας εἰσηλθὼν πρὸς Πιλάτον, αἰτούμενος τὸ σῶμα
τοῦ Ἰησοῦ, καὶ εἰσελθὼν πανσόφως ἐχρήσατο, ἵνα τοῦ
ποθουμένου σκοποῦ ἐντὸς γένηται. διὸ οὐκ ἐχρήσατο
πρὸς Πιλάτον κομποῖς τισι καὶ ὑψηλοῖς δήμασιν, ἵνα
30 μὴ εἰς ὀργὴν τοῦτον ἐξάψας ἐκπέσῃ τῆς αἰτήσεως· οὐδὲ
λέγει πρὸς αὐτὸν “δός μοι τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ X
Ἰησοῦ, τοῦ πρὸ βραχέος τὸν ἥλιον σκοτίσαντος, καὶ τὰς
πέτρας ῥήξαντος, καὶ τὴν γῆν δονήσαντος, καὶ τὰ μνη-

μετὰ ἀνοίξαντος καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ σχίσαν-
 τος. οὐδὲν τοιοῦτον πρὸς Πιλάτον λέγει, ἀλλὰ τί;
 αἰτησὶν τινα οἰκτρὰν, ὧ κριτὰ, καὶ τοῖς πᾶσι μικρὰν,
 αἰτούμενος πρὸς σὲ παραγέγονα· δός μοι νεκρὸν πρὸς
 ταφήν τὸ σῶμα ἐκείνου τοῦ παρὰ σοῦ κατακριθέντος
 Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, Ἰησοῦ τοῦ πτωχοῦ, Ἰησοῦ τοῦ
 αἰοίκου, Ἰησοῦ τοῦ κρεμαμένον γυμνοῦ, τοῦ εὐτελοῦς,
 Ἰησοῦ τοῦ τέκτονος υἱοῦ, Ἰησοῦ τοῦ δεσμίου, Ἰησοῦ τοῦ
 Β αἰδρίου, Ἰησοῦ τοῦ ξένου καὶ ἐπὶ ξένης ἀγνωρίστου
 καὶ εὐκαταφρονήτου καὶ ἐπὶ πᾶσι κρεμαμένον. δός μοι 10
 τοῦτον τὸν ξένον· τί γάρ σε λοιπὸν ὠφελεῖ τὸ σῶμα
 τοῦτου τοῦ ξένου; δός μοι τοῦτον τὸν ξένον· ἐκ μα-
 κρᾶς γὰρ ἦλθεν τῆς χώρας ὧδε, ἵνα σώσῃ τὸν ξένον·
 δός μοι τοῦτον τὸν ξένον· κατῆλθε γὰρ εἰς τὴν σκο-
 τεινήν ἀνεύχαι τὸν ξένον. δός μοι τοῦτον τὸν ξένον· 15
 αὐτὸς γὰρ καὶ μόνος ὑπάρχει ξένος. δός μοι τοῦτον
 τὸν ξένον, οὔτινος τὴν χώραν ἀγνοοῦμεν οἱ ξένοι. δός
 μοι τοῦτον τὸν ξένον, οὔτινος τὸν πατέρα ἀγνοοῦμεν
 οἱ ξένοι. δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, οὔτινος τὸν τόπον
 καὶ τὸν τόκον καὶ τὸν τρόπον ἀγνοοῦμεν οἱ ξένοι. δός 20
 μοι τοῦτον τὸν ξένον, τὸν ξένην ζωὴν καὶ βίον ζήσαντα
 ἐπὶ ξένης. δός μοι τοῦτον τὸν Ναζωραῖον ξένον, οὔ-
 τινος τὸν τόκον καὶ τὸν τρόπον ἀγνοοῦμεν οἱ ξένοι.
 δός μοι τοῦτον τὸν ἐκούσιον ξένον, τὸν μὴ ἔχοντα ὧδε
 πον τὴν κεφαλὴν κλῖναι. δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, 25
 τὸν ὡς ξένον ἐπὶ ξένης αἰοικὸν ἐπὶ φάτνης τεχθέντα.
 δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, τὸν ἐξ αὐτῆς τῆς φάτνης
 ὡς ξένον ἐξ Ἡρώδου φυγόντα. δός μοι τοῦτον τὸν
 ξένον, τὸν ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων ἐν Αἰγύπτῳ ξενω-
 θέντα, ὃς οὐ πόλιν, οὐ κώμην, οὐκ οἶκον, οὐ μονήν, οὐ 30
 συγγενῆ κέκτηται, ἐπ' ἀλλοδαπῆς δὲ χώρας σὺν τῇ
 ἡμετρὶ ἔχοντα τὴν οἴκησιν καὶ τὰ πάντα κατέχοντα. δός
 μοι, ὧ ἡγεμῶν, τοῦτον τὸν ἐπὶ ξύλου γυμνόν, σκεπάσω

τον τῆς ἐμῆς φύσεως σκεπάσαντα τὴν γύμνωσιν. δός μοι τοῦτον τὸν νεκρὸν ὁμοῦ καὶ θεὸν, σκεπάσω τὸν τὰς ἐμὰς ἀμαρτίας σκεπάσαντα. δός μοι, ὡς ἡγεμῶν, νεκρὸν, τὸν ἐπὶ Ἰορδάνου τὴν ἐμὴν ἀμαρτίαν ἐνθάψαντα. 5 ὑπὲρ νεκροῦ παρακαλῶ ὑπὸ πάντων ἀδικηθέντος, ὑπὸ φίλου προαθέντος, ὑπὸ μαθητοῦ προδοθέντος, ὑπὸ ἀδελφῶν διωχθέντος, καὶ ὑπὸ οἰκείων δούλων ῥαπισθέντος. ὑπὲρ νεκροῦ πρεσβεύω, ὡς Πιλάτε, τοῦ ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκ δουλείας ἐλευθερωθέντων κατακριθέντος, ὑπὸ τῶν 10 τραφέντων παρ' αὐτοῦ ὄξος ποτισθέντος, τοῦ ὑπὸ τῶν ἰαθέντων ὑπ' αὐτοῦ τραυματισθέντος, τοῦ ὑπὸ τῶν μαθητῶν καταλειφθέντος, καὶ αὐτῆς τῆς μητρὸς ἀποστερηθέντος. ὑπὲρ νεκροῦ, ὡς ἡγεμῶν, δυσωπῶ τοῦ ἐπὶ ξύλου κρεμασμένου ἀσίκου. οὐ γὰρ πάρεστι τούτῳ 15 οὐ πατήρ ἐπὶ γῆς, οὐ φίλος, οὐ μαθητῆς, οὐ συγγενῆς, οὐκ ἐνταφιαστῆς, ἀλλ' αὐτὸς μόνος τοῦ μόνου μονογενῆς ἐν κόσμῳ θεὸς καὶ ἄλλος οὐδεὶς.

Τούτων οὕτως ὑπὸ Ἰωσήφ πρὸς Πιλάτον εἰρημῶν ἐκέλευσεν ὁ Πιλάτος δοθῆναι αὐτῷ τὸ πανάγιον 20 σῶμα τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἐλθὼν ἐπὶ τὸν Γολγοθὰ τόπον καθεῖλε θεὸν ἐν σαρκὶ ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ τίθησιν ἐπὶ γῆν. θεὸν ἐν σαρκὶ γυμνὸν καὶ ἀνθρώπον οὐ ψιλόν. καὶ ὁρᾶται κείμενος κάτω ὁ πάντας ἐκλύσας ἄνω, καὶ γίνεται πρὸς βραχὺ ἄπνους ἢ πάντων ζωῆ καὶ πνοῆ· 25 καὶ ὁρᾶται ἀόμματος ὁ κτίσας τὰ πολυόμματα, καὶ κεῖται ὑπτιος ἢ πάντων ἀνάστασις. καὶ νεκροῦται σαρκὶ θεὸς ὁ τοὺς νεκροὺς ἀνιστῶν. καὶ σιγᾷ ἐν σαρκὶ πρὸς βραχὺ ἢ τοῦ θεοῦ λόγου βροντή. καὶ αἶρεται παλάμαις ὁ τὴν γῆν κατέχων δρακί. ἄρα γὰρ ἄρα, ὡς Ἰωσήφ, αἰ- 30 τήσας καὶ λαβῶν οἶδας ὃν εἴληφας; ἄρα προσελθὼν ἔτι σταυροῦ καὶ καθελὼν Ἰησοῦν οἶδας τίνα ἐβάστασας; εἰ ὄντως οἶδας ὃν κρατεῖς, νῦν γέγονας πλουσίσις. πῶς δὲ ἄρα καὶ τὴν θεόσωμον ταύτην καὶ φρικωδεστάτην

Ἰησοῦ ἐπιτελεῖς κηδεῖαν; ἐπαινετός σου ὁ πόθος, ἀλλ' ἐπαινετώτερος ὁ τῆς ψυχῆς σου τρόπος. ἄρα γὰρ ἄρα οὐ φρίττεις ὄν τὰ Χερουβὶμ φρίττει, ἐπὶ χειρῶν βασιτάζων; ἢ ποίω φόβῳ πάντως τῆς Θείας ἐκείνης σαρκὸς ἀπογυμνοῖς τὸ λέντιον; πῶς δὲ δὴ εὐλαβῶς τὸ ὄμμα κατέστελλες; οὐ φρίττεις ἐνατενίζων, ἀνακαλύπτων φύσιν σαρκὸς Θεοῦ τοῦ ὑπὲρ φύσιν; ἄρα γὰρ ἄρα, εἰπέ μοι, ὦ Ἰωσήφ, καὶ πρὸς ἀνατολὰς καταθάπτεις νεκρὸν, τὴν ἀνατολὴν τῶν ἀνατολῶν; ἄρα δὲ καὶ τοῖς σοῖς δακτύλοις νεκροπρεπῶς Ἰησοῦ κατακλείεις τὰ ὄμματα τοῦ τῷ ἀχράντῳ δακτύλῳ τοῦ τυφλοῦ ἀνοίξαντος ὄμμα; ἄρα δὲ καὶ τὸ στόμα περικλείεις τοῦ τομογιάλου ἀνοίξαντος στόμα; ἄρα δὲ καὶ χεῖρας περιστελλεις τοῦ ἐκτεινάντος τὰς ξηρανθεῖσας χεῖρας; ἢ καὶ τοὺς πόδας νεκροπρεπῶς καταδεσμεῖς τοῦ τὸ βα-15 δίζειν δόντος τοῖς ἀκινήτοις ποσίν; ἄρα δὲ καὶ ἐπὶ κλίνης αἶρεις τὸν τῷ παραλυτικῷ κελεύσαντα "ἄρόν σου

16 τὸν κράβατον καὶ περιπάτει;" ἄρα δὲ καὶ μίρα κενόις τῷ οὐρανίῳ μύρῳ τὰ ἑαυτοῦ κενώσαντι καὶ κόσμον ἀγιάσαντι; ἄρα δὲ καὶ τὴν Θεόσωμον ἔτι αἰμορροού-20 σαν ἐκείνην Ἰησοῦ ἐκμάξαι τολμᾶς πλευρὰν, τοῦ τὴν αἰμορροούσαν ἰασαμένου Θεοῦ; ἄρα δὲ καὶ ὕδατι καταπλύνεις σῶμα Θεοῦ τοῦ πάντας ἐκπλύναντος καὶ τὴν καθαροσιν δόντος; ποίας δὲ ἄρα καὶ λαμπάδας ἐπακάψεις τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ, τῷ φωτίσαντι πάντα 25 ἄνθρωπον; ποίας δὲ καὶ ἄσεις ἐπιταφίους ὕδατος τῷ ἀσιγήτως αἰνουμένῳ ὑπὸ πάσης οὐρανόιοι στρατιᾶς;

26 Ἐὰρ δὲ καὶ σαρκυροεῖς ὡς νεκρὸν τὸν σαρκίσαντα, καὶ νεκρὸν τετραήμερον τὸν Λάζαρον ἀναστήσαντα; ἄρα δὲ καὶ Θρήνους ποιεῖς τῷ τὴν χαρὰν πᾶσι διδόντι καὶ 30 τὴν λύπην τῆς Εὐας διαλύσαντι; ὅμως μακαρίζω σὺν τὰς χεῖρας, ὦ Ἰωσήφ, ὑπουργησάσας καὶ ψηλαφησάσας ἔτι αἰμορροούσας τὰς Θεοσώμους Ἰησοῦ χεῖρας καὶ

πόδας. μακαρίζω σου τὰς χεῖρας προσεγγισάσας τῇ τοῦ
 Θεοῦ αἰμορροοῦσῃ πλευρᾷ, πρὸ Θωμᾶ τοῦ πιστοῦ ἀπί-
 στου καὶ ἐπαινουμένου περιέργου. μακαρίζω σου τὸ
 στόμα ἐμπλησθὲν ἀπλήστως καὶ ἐνωθὲν πρὸς Ἰησοῦ
 5 τὸ στόμα, καὶ πνεύματος ἁγίου ἐκεῖθεν πληρωθὲν.
 μακαρίζω σου τοὺς ὀφθαλμοὺς προστεθέντας τοῖς τοῦ
 Ἰησοῦ ὀφθαλμοῖς καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐκεῖθεν με-
 ταλαβόντας. μακαρίζω σου τὸ πρόσωπον προσπελάσαν
 πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπον. μακαρίζω σου τοὺς ὤμους
 10 τοὺς βαστάσαντας τὴν πάντας βαστάζοντα. μακαρίζω
 σου τὴν κεφαλὴν, ἣ προσήγγισεν ἡ πάντων κεφαλὴ.
 μακαρίζω σου τὰς χεῖρας, ἐν αἷς ἐβάστασας τὸν βαστά-
 ζοντα πάντα. μακαρίζω Ἰωσήφ καὶ Νικόδημον. γεγό-
 νασι γὰρ πρὸ τῶν Χερουβὶμ Θεὸν ἐν ἑαυτοῖς ἐψώσαν-
 15 τες καὶ φέροντες· γεγόνασι πρὸ τῶν ἑξαπτερέγων Θεοῦ
 ὑπουργοὶ, οὐ πτέρυξιν, ἀλλὰ σινδόσι τὸν κύριον καλύ-
 ψαντες καὶ τιμῆσαντες. ὃν τὰ Χερουβὶμ τρέμουνσι, τοῦ-
 τον ἐπὶ τῶν ὤμων Ἰωσήφ καὶ Νικόδημος φέρουσι, μεθ'
 ὧν πᾶσαι αἱ τῶν ἀσωμάτων τάξεις ἐξίστανται. ἦλθε
 20 γὰρ Ἰωσήφ καὶ Νικόδημος· οὐκοῦν συνέδραμε πᾶς καὶ
 ὁ τῶν ἀγγέλων Θεοῦ δῆμος· καὶ προφθάνει Χερουβὶμ,
 καὶ συντρέχει Σεραφὶμ, καὶ συμβαστάζουσι θρόνοι, καὶ
 καλύπτουσι τὰ ἑξαπτέρυγα, καὶ φρίττουσι τὰ πολυόμ-
 25 ματα, ὀρῶντα ἐν σαρκὶ Ἰησοῦν ἀόμιματον, καὶ συγκα-
 λύπτουσι δυνάμεις, καὶ ἔδουσι αἱ ἀρχαὶ, καὶ φρίττου-
 26 σιν αἱ τάξεις, καὶ ἐξίστανται πᾶσαι αἱ στρατιαὶ τῶν
 μεταρσίων ταγματίων, καὶ θαμβοῦμεναι πρὸς ἑαυτὰς
 διαποροῦσι, καὶ λέγουσι, τίς οὗτος ὁ φοβερὸς λόγος καὶ
 φόβος καὶ τρόμος καὶ τρόπος; τί τοῦτο τὸ μέγα καὶ
 30 παράδοξον καὶ ἀκατάληπτον θέαμα; ὁ ἄνω ἡμῖν τοῖς
 ἀσωμάτοις ὡς Θεὸς φρικτὸς καὶ ἀθεώρητος κάτω βρο-
 τοῖς ὡς βροτὸς γυμνὸς καὶ νεκρὸς εὐθεώρητος, ᾧ παρί-
 στανται Χερουβὶμ μετ' εὐλαβείας, τοῦτον Ἰωσήφ καὶ

Νικόδημος κηδεύουσι μετ' ἀδελφας. πότε κατῆλθεν ὁ τὰ ἄνω μὴ λιπῶν; πῶς ἐξῆλθεν ὁ ἔσω ὢν; πῶς ἦλθεν ἐπὶ γῆς ὁ τὰ πάντα πληρῶν; πῶς ἐξέδου ὁ πάντας λαθῶν; ὁ ἄνω μετὰ πατρός ὡς θεὸς ἀνελλιπής, κάτω μετὰ τῆς μητρὸς ὡς βροτὸς ἀληθῶς ἀνελλιπῶς, ὁ οὐ-5 πῶτε ἡμῖν ἐκφανεῖς πῶς ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπος ὁμοῦ καὶ φιλόανθρωπος θεὸς ἐπέφανη; πῶς ὁ ἀόρατος ὠράθη; πῶς ὁ ἄυλος ἐσαρκώθη; πῶς ὁ ἀπαθὴς ἔπαθε; πῶς ὁ κριτὴς εἰς κριτήριον παρέστη; πῶς ἡ ζωὴ θανάτου ἐγεύσατο; πῶς ὁ ἀχώρητος ἐν τάφῳ χωρεῖ-10 ται; πῶς οἰκεῖ τὸ μνήμα ὁ μὴ λιπῶν τὸν κόλπον τὸν πατρικόν; πῶς σπηλαίου πύλην εἰσέρχεται ὁ πύλας τοῦ παραδείσου ἀνοίξας, τὰς δὲ πύλας τῆς παρθένου μὴ διαρρήξας, ἀλλὰ πύλας τοῦ Ἄιδου συντριψας; ὁ πύλας ἐπὶ Θωμᾶ μὴ ἀνοίξας, ἀλλὰ πύλας τῆς βασι-15 λείας ἀνθρώποις διανοίξας, τὰς δὲ πύλας τοῦ τάφου καὶ σφραγίδας ἀδιανοίκτους σώζων; πῶς δὲ ἐν νεκροῖς λογίζεται ὁ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος; πῶς τὸ φῶς τὸ ἀέσπερον ἐν σκοτεινοῖς καὶ σκιᾷ θανάτου παραγίνεται; ποῦ πορεύεται; ποῦ παραγίνεται ὁ ὑπὸ θανάτου κρα-20 τηθῆναι μὴ δυνάμενος; τίς ὁ λόγος; τίς ὁ τρόπος; τίς ἡ βουλή τῆς ἐν τῷ Ἄιδῳ αὐτοῦ καταβάσεως; τάχα τὸν Ἀδὰμ τὸν κατάδικον καὶ ἡμῶν σύνδουλον ἀνενέγκαι κατέρχεται. ὄντως τὸ πρωτόπλαστον ὡς ἀπολωλὸς πρό-25 βατον ἐπιζητῆσαι πορεύεται. πάντως καὶ τοὺς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένους βούλεται ἐπισκέψασθαι. πάντως τὸν αἰχμάλωτον Ἀδὰμ καὶ τὴν συναϊχμάλωτον Εὐάν τῶν ὀδυνῶν λῦσαι πορεύεται ὁ θεὸς καὶ υἱὸς αὐτῆς· [ὄθεν καὶ υἱὸς αὐτοῦ ἀναδέδεικται.] ἀλλὰ συγκατέλθωμεν, ἀλλὰ συγχορεύσωμεν, ἀλλὰ συ-30 κροτήσωμεν, ἀλλὰ σπεύσωμεν, ἀλλὰ συσκιρτήσωμεν, ἀλλὰ προπέμψωμεν, ἀλλὰ ἀνμνήσωμεν, ἀλλὰ ταχύνωμεν θεοῦ καταλλαγῆς πρὸς ἀνθρώπους βλέποντες καὶ

καταδίκων ἀπόλυσιν ἐξ ἀγαθοῦ δεσπότου γινομένην. 266
 πορεύεται γὰρ ὁ φύσει φιλόφρωνος ἐξάξει τοὺς ἀπ'
 αἰῶνος δεσμίους ἐν ἀνδρείᾳ καὶ ἐξουσίᾳ πολλῇ, τοὺς
 κατοικοῦντας ἐν τάφοις, οὓς κατέπειν τυραννικῶς ὁ
 5 πικρὸς καὶ ἀκόρεστος Θάνατος τυραννήσας καὶ ἐκ Θεοῦ
 ἀποσυλήσας ὁμοῦ τε καὶ σωρεύσας, τοῖς ἄνω κατοικοῦ-
 σιν ἔλευθερώσας συναριθμῆσαι. ἐκεῖ δέσμιος Ἀδὰμ ὁ
 πρωτόπλαστος καὶ πρωτογέννητος πάντων κατωτάτων
 καταδίκων κατώτερος. ἐκεῖ Ἀβὲλ ὁ πρωτόθνητος καὶ
 10 πρωτοδίκαιος ποιμὴν Χριστοῦ ποιμένος τύπος τῆς ἀδι-
 κου σφαγῆς. ἐκεῖ Νῶε ὁ Χριστοῦ τύπος τῆς μεγάλης Β
 κιβωτοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας κτίστης, τῆς τὰ θηριώδη ἔθνη
 πάντα ἐκ κατακλυσμοῦ ἀσεβείας διὰ περισσευῶς πνεύ-
 ματος ἁγίου διασωσάσης, καὶ τὸν ζοφερὸν διάβολον
 15 κόρακα ἐκ ταύτης ἐξορισάσης. ἐκεῖ Ἀβραὰμ ὁ Χριστο-
 πάτωρ θύτης ὁ τὴν ξιφάξιφον ὁμοῦ καὶ θνητάθνητον
 θεῶ θύσας θυσίαν πανόλβιον. ἐκεῖ κάτω δέσμιος
 Ἰσαὰκ ὁ πάλαι δέσμιος Χριστοτύπος ὑπὸ Ἀβραὰμ γε-
 νόμενος ἄνω. ἐκεῖ Ἰακώβ ἐν Ἄιδῃ κατώδυνος κάτω πρὶν
 20 διὰ Ἰωσήφ κατώδυνος ἄνω. ἐκεῖ Ἰωσήφ ὁ δέσμιος ὁ
 ἐν Αἰγύπτῳ γεγονὼς ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ εἰς Χριστοῦ
 τύπον δεσμώτης καὶ δεσπότης. ἐκεῖ Μωυσῆς ἐν σκο- C
 τεινοῖς κάτω, ὁ ποτὲ ἐν τῇ θήβῃ ἐν σκοτεινοῖς ἄνω.
 ἐκεῖ Δανιὴλ ἐν Ἄιδῃ τῷ λάκκῳ, ὁ ἐν τῷ λάκκῳ ποτὲ
 25 τῶν λεόντων ἄνω. ἐκεῖ Ἰερεμίας ὡς ἐν λάκκῳ βορβό-
 ρου, ἐν τῷ λάκκῳ τοῦ Ἄιδου καὶ τῆς φθορᾶς τοῦ θά-
 νατου. ἐκεῖ ἐν τῷ κοσμοδόχῳ κήτει τοῦ Ἄιδου κεῖται
 εἰς τύπον Ἰωνᾶς Χριστοῦ τοῦ αἰωνίου καὶ προαιωνίου
 Ἰωνᾶ τοῦ ζῶντος εἰς αἰῶνα καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 30 αἰώνων, καὶ ἐπ' αἰῶνα. καὶ ἔτι ἐκεῖ Δαβὶδ ὁ Θεοπά-
 τωρ, ἐξ οὗ τὸ κατὰ σάρκα Χριστός. καὶ τί λέγω Δαβὶδ
 καὶ Ἰωνᾶν καὶ Σολομῶντα; ἐκεῖ καὶ αὐτὸς Ἰωάννης ὁ
 πολὺς, ὁ μείζων πάντων τῶν προφητῶν, ὡς ἐν τῇ

σκοτεινῇ μήτρα Χριστὸν προκηρύττων τοῖς ἐν Ἄιδῃ ἅπασιν· ὁ διττὸς πρόδρομος καὶ κῆρυξ ζώντων καὶ νεκρῶν, ὁ ἐκ φυλακῆς Ἡρώδου τῇ πανδημίῳ φυλακῇ παραπεμφθεὶς τοῦ Ἄιδου τῶν ἀπ' αἰῶνος δικαίων τε καὶ ἀδίκων κεκοιμημένων. οἱ δὲ προφητῆται τε καὶ δίκαιοι 5 ἅπαντες λιτὰς ἀλήκτους κρυφιομύστως Θεῷ ἐκεῖθεν προσέφερον, λύτρωσιν ἐξαιτοῦντες τῆς πανωδύνου ἐκείτης καὶ κατηφοῦς ἐχθροκρατοῦ ζοφερᾶς καὶ πανεσπέρου παννυξίας. καὶ ὁ μὲν πρὸς Θεὸν ἔλεγεν, ἐκ κοιλίας

20 Ἄιδου κραυγῆς μου ἄκουσον, φωνῆς μου. ὁ δ' ἄλλος, 10 ἐκ βαθέων ἐκέκραξά σοι, κύριε κύριε, εἰσάκουσον τῆς φωνῆς μου. καὶ ἄλλος, ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθῆσόμεθα. καὶ ἕτερος, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐμφάνηθι. καὶ ἄλλος, ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου καὶ ἔλθ' εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς. καὶ ἕτερος, 15 ταχὺ προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοὶ σου, κύριε. καὶ ἄλλος, ῥῦσαι τὴν ψυχὴν μου ἐξ Ἄιδου κατωτάτου. καὶ ἕτερος, κύριε ἀνάγαγε ἐξ Ἄιδου τὴν ψυχὴν μου. καὶ ἄλλος, μὴ ἐγκαταλίπῃς τὴν ψυχὴν μου εἰς Ἄιδην. καὶ ἕτερος, ἀναβήτω ἐκ φθορᾶς ἢ ζωῆ μου πρὸς σέ, 20

Κύριε ὁ Θεὸς μου· ὦν δὴ ἀπάντων ἐπακούσας ὁ πανοικτιρμῶν Θεὸς ὁ Χριστὸς οὐ δίκαιον κέκριεν τοῖς ἐπ' αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν τῆς οἰκείας μεταδοῦναι μόνοις φιλανθρωπίας, ἀλλὰ καὶ τοῖς πρὸ τῆς αὐτοῦ ἐπιδημίας ἐν Ἄιδῃ κατεχομένοις καὶ καθημένοις ἐν σκότει καὶ σκιᾷ 25 θανάτου. διὸ ἀνθρώπους μὲν ἐν σαρκὶ ὄντας διὰ σαρκὸς ἐμψύχου ὁ Θεὸς λόγος ἐπεσκέψατο, ψυχαῖς δὲ σωμάτων ἀπηλλαγμέναις διὰ τῆς ἐνθέου καὶ ἀχράντου αὐτοῦ ψυχῆς ἐν Ἄιδῃ ἐπέφανεν, σώματος, ἀλλ' οὐ θεότητος ἀπηλλαγμένης. 30

Οὐκοῦν σπεύσωμεν τῷ νῦν καὶ ἐπὶ τὸν Ἄιδην βαδίσωμεν, ὅπως ἴδωμεν πῶς ἐκεῖ ποτε τὸν τῇ κράτει κραιπνὸν κατὰ κράτος κρατεῖ τοῦ κράτους κρατοτίραννον,

καὶ λαῶ πανστρατὶ τῇ αὐτοῦ ἀστραπῇ τὰς ἀθανάτους
 ἐκείνας τῶν φαλάγγων ἀχειρὶ χειροῦται τάξεις, θύρας
 ἀθύρους ἄρας ἐκ μέσου καὶ πύλας ἀξύλους τῷ ξύλῳ
 τοῦ σταυροῦ Χριστὸς ἢ θύρα κατακλάσας, ἥλοις τε τοῖς
 5 ἐνθέοις μοχλοῦς αἰωνίους συντρίψας καὶ συνθλάσας,
 καὶ δεσμοῖς χειρενθέοις τὰς ἀλύτους ἀλύσεις ὡς κηρὸν
 διαλύσας, καὶ λόγῃ τῇ θεοπλεύρῳ καρδίαν τοῦ τυράν-
 νου τὴν ἄσαρκον διατρήσας. ἐκεῖ συνέτριψε τὰ κράτη
 τῶν τόξων, ὅτε τῷ σταυρῷ τοξότας χειροθέους νευράς
 10 διέτεινε. διὸ ἐὰν μεθ' ἡσυχίας ἀκολουθήσης Χριστῷ,
 νῦν ὅψει ποῦ μὲν τὸν τυράννον ἔδησε, ποῦ δὲ τὴν
 τούτου κεφαλὴν ἀνήρτησε, πῶς δὲ τὸ δεσμιωτήριον
 ἀνέσκαψεν, ποῦ δὲ τοὺς δεσμώτας ἐξήγαγε, πῶς δὲ
 τὸν ὄφιν ἐπάτησε, καὶ ποῦ τὴν κάραν ἐκρέμασε, πῶς
 15 δὲ τὸν Ἀδὰμ ἠλευθέρωσε, καὶ πῶς τὴν Εὐὰν ἀνέ-
 στησε, καὶ πῶς τὸ μεσότοιχον ἔλυσε, καὶ πῶς τὸν πι-
 κρὸν κατεδίκασε δράκοντα, καὶ πῶς τὰ ἀήτητα ἔστησε
 τρόπαια, ποῦ δὲ τὸν θάνατον ἐθανάτωσε, καὶ πῶς τὴν
 20 φθορὰν κατέφθειρε καὶ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ἀρχαῖον
 ἀπεκατέστησεν ἀξίωμα. ὁ χθὲς τοίνυν οἰκονομικῶς τοὺς
 λεγεῶνας τῶν ἀγγέλων παραιτούμενος, καὶ λέγων τῷ
 Πέτρῳ ὅτι “δύναμαι ἄρτι παραστῆσαι πλείους ἢ δώδεκα
 λεγεῶνας ἀγγέλων,” σήμερον θεοπρεπῶς ὁμοῦ τε καὶ
 πολεμικῶς καὶ δεσποτικῶς κάτεισι κάτω τοῦ Ἰδοῦ καὶ
 25 θανάτου, καὶ τυράννον διὰ θανάτου τὰς ἀθανάτους
 τῶν ἀσωμάτων στρατευμάτων καὶ ταγματῶν ἀοράτων
 οὐ δώδεκά τινας λεγεῶνας, ἀλλὰ μυρίας μυριάδας καὶ
 χιλίας χιλιάδας ἔχων ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, ἐξουσιῶν, θρό-
 νων ἀθρόνων, ἐξαπτερύγων ἀπτερύγων, πολυομμιάτων
 30 ἀομμιάτων, οὐρανίων ταγματῶν, ἅτε δὴ ἅτε ὡς οἰκεῖον
 δεσπότην καὶ βασιλέα προπεμπούσας καὶ δορυφορούσας
 καὶ τιμώσας Χριστόν· οὐ συμμάχους· ἄπαγε· ποίας γὰρ
 καὶ συμμαχίας ὁ παντοδύναμος ἐπιδέεται Χριστός; ἀλλ’

ὄφειλούσας ὁμοῦ καὶ φιλούσας τῷ ἑαυτῶν ἀεὶ παρίστα-
 σθαι δεσπότη τῷ Θεῷ φερέγγυοί τινες δορυφόροι,
 ὀπλῖται καὶ σκηπτουχοὶ λαμπροὶ τῆς Θείας ὄξεις δε-
 σποτικῆς σκηπτουχίας, νεύματι μόνῃ σπουδῇ τῷ Θεῷ
Στάχει ἀλλήλας προφθανούσας, ὁμοῦ καὶ εἰς ἔργον ἀγού-
σας τῇ κελεύσει τὴν πράξιν, καὶ τῇ νίκῃ κατεστημέναις
πρὸς ἐχθρῶν καὶ τυράννων παρατάξεις. διὸ δὴ καὶ
κατήεσαν τότε δρόμοις ὁμοῦ τε καὶ σὺνδρομοὶ τῷ Θεῷ
καὶ δεσπότη ἐπὶ τὰ ἐν Ἄιδου καὶ ὑπόγεια καὶ γῆς
ἀπάσης βαθύτερα τῶν ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων ὑπο-
χθόνια οἰκητήρια, ἐξάξαι ἐν ἀνδρείᾳ τοὺς ἀπ' αἰῶνος
πεπεδημένους. ὡς γοῦν τὰ παντόθυρα καὶ ἀνήλια καὶ
Ἰπανέσιπερα τοῦ Ἄιδου δεσμοτήρια καὶ οἰκητήρια καὶ
καταδύσεις καὶ σπήλαια ἢ Θεόδημος τοῦ δεσπότη κα-
τέλαβεν αἰγληφόρος παρουσία, προσφάνει πάντας Γα-
βριὴλ ἀρχιστράτηγος, ἅτε δὴ ἅτε ἐξ ἔθους ὦν χαρᾶς
εὐαγγέλια ἀνθρώποις φέρειν καὶ ῥῆσιν τινα ἰσχυρὰν
ἀρχαγγελικωτάτων καὶ στρατηγικωτάτων λαμπρὰν καὶ
λεοντιαίαν φωνὴν πρὸς τὰς ἐναντίας δυνάμεις, καὶ
λέγει, ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ἑμῶν. μεθ' ὃν βοᾷ καὶ
Μιχαὴλ, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι. εἶτα καὶ αἱ δυ-
νάμεις φασίν, ἀπόστητε πύλωροὶ οἱ παράνομοι. εἶτα
καὶ ἔξουσαι μετ' ἔξουσίας, συντρίβητε αἱ ἀλύσεις αἱ
ἄλυτοι. καὶ ἄλλος, αἰσχύνθητε ἐναντίοι πολέμιοι. καὶ
ἕτερος, φοβήθητε τύρανοι οἱ παράνομοι. καὶ καθάπερ
ἐπὶ τινος φοβερᾶς καὶ ἀηττήτου παντοδυνάμου βασιλι-
κῆς τροπαιοῦχου στρατοῦ παρατάξεως φρίκη τις καὶ
τρόμος ὁμοῦ τε καὶ τάραχος καὶ φόβος κατώδυνος τοῖς
τοῦ ἀκαταγωνίστου δεσπότη ἐπιπίπτει ἐχθροῖς. οὕτω
δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἐν Ἄιδου ἐκείνοις ἐκ παραδόξου Χρι-
στοῦ ἐν τοῖς καταχθονίοις παρουσίας ἐξαίφνης ἐγένετο
βῆνωθεν ἀστραπῆς ἢ ἀμαύρωσις τῶν ἐναντίων τοῦ Ἄι-
δου δυνάμεων τὰς ὄψεις σκοτίζουσα καὶ βροντοφῶνων

τινῶν ἀκουομένων βοῶν καὶ στρατιῶν κελουουσῶν, ἄρατε
 πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν· οὐ γὰρ ἀνοίξατε, ἀλλ' ἐξ αὐ-
 τῶν τῶν θεμελίων ταύτας ἄρατε, ἐκριζώσατε, μεταστή-
 σατε εἰς τὸ μηκέτι κλείσθαι· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες
 5 ὑμῶν· οὐχ ὡς ἀδυνατοῦντος τοῦ παρόντος δεσπότητος
 καὶ θυρῶν κεκλεισμένων ὅτε κελεύει εἰσερχεσθαι, ἀλλὰ
 δραπετοδούλως ὑμῖν ἐπιτρέποντος τὴν τῶν πυλῶν τῶν
 αἰωνίων ἐπαρσιν καὶ μετάστασιν καὶ κατάκλασιν. διὸ
 οὐδὲ τοῖς δήμοις ὑμῶν, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς δοκοῦσι παρ' C
 10 ὑμῖν εἶναι ἄρχουσιν, ἐπιτρέπει λέγων, ἄρατε πύλας οἱ
 ἄρχοντες ὑμῶν· ὑμῶν, ἀλλ' οὐκ ἄλλων τινῶν. λοιπὸν
 ἄρχοντες. εἰ γὰρ καὶ μέχρι τοῦ νῦν τῶν ἀπ' αἰῶνος
 κεκοιμημένων κακῶς ἤρξατε, ἀλλ' οὐκέτι λοιπὸν αὐτῶν,
 ἀλλ' οὐδ' ἄλλων, ἀλλ' ὑμῶν, ἀλλ' οὐδ' αὐτῶν ἑμῶν
 15 ἔσεσθε ἄρχοντες. πάρεστι γὰρ Χριστὸς ἡ οὐράνιος
 θύρα· ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τῶν τοῦ Ἄι-
 δου θυρῶν. κύριος ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τοῦ κυρίου κυρίου
 αἱ διεξοδοὶ τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν· ὑμεῖς ἐποιήσατε
 τὰς εἰσόδους, τὰς δὲ διεξόδους αὐτὸς ποιῆσαι παρα-
 20 γέγονεν. διὸ ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, ἄρατε καὶ
 μὴ μέλλετε, ἄρατε καὶ ταχύνετε, ἄρατε καὶ μὴ ἀναβάλλ- D
 λεσθε. εἰ δὲ ἀναμένειν νομίζετε, αὐταῖς ταῖς πύλαις
 ἀχειρὶ καὶ αὐτοματὶ αἴρεσθαι ἐπιτρέπομεν. καὶ ἐπάρ-
 θητε πύλαι αἰώνιοι. καὶ ἅμα αἱ δυνάμεις ἐβόησαν,
 25 ἅμα αἱ πύλαι ἐπήρθησαν, ἅμα αἱ ἀλύσεις ἐλύθησαν,
 ἅμα οἱ μοχλοὶ κατεκλάσθησαν, ἅμα τὰ κλειθρα ἐξέτε-
 σαν, ἅμα τὰ θεμέλια τοῦ δεσποτηρίου ἐδονήθησαν,
 ἅμα αἱ ἐναντίαι δυνάμεις εἰς φυγὴν ἐτράπησαν, ἕτερος
 ἕτερον συνωθούμενος καὶ ἄλλος πρὸς ἄλλον συμποδιζό-
 30 μενος, καὶ ἕτερος τῷ ἑτέρῳ φρυγῆν φθειγγόμενος. ἐφρι-
 ξαν, ἔσαλεύθησαν, κατεπλάγησαν, ἐταράχθησαν, ἠλλοιώ- Π
 θησαν, ἐθροήθησαν, ἔστησαν ὁμοῦ καὶ ἐξέστησαν, ἠπό-
 ρησαν ὁμοῦ καὶ ἐτρόμαξαν. καὶ ὁ μὲν κεκρηγὼς ἵστατο,

ὁ δὲ τοῖς γόνασι τὸ πρόσωπον συνεκάλυπτε, καὶ ἄλλος
 πρηγῆς ἀνεπήγνυτο, καὶ ἕτερος ὡσεὶ νεκρὸς ἀπεστη-
 λοῦτο, καὶ ἄλλος τῇ θάμβει κατείχεται, καὶ ἕτερος ἡλ-
 λωμένος κατέκειτο, καὶ ἄλλος ἐνδότερον ἔφενγεν. ἐκεῖ
 γὰρ τότε διέκοψε Χριστὸς ἐν ἐκστάσει κεφαλᾶς δυνα- 5
 σιῶν, ἐκεῖ ἐσεΐσθησαν ἐν ἑαυτοῖς, ἐκεῖ διήνοιξαν χαλι-
 νοὺς αὐτῶν λέγοντες, τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς
 δόξης; τίς ἐστιν οὗτος ὁ τοσοῦτος, ὁ μετὰ τοσοῦτων
 βιοταῦτα ἐνταῦθα ἐπιτελῶν θαύματα; τίς οὗτός ἐστιν
 ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὁ ἐν Ἄιδῃ ποιῶν νῦν τὰ οὐδέ- 10
 ποτε ἐν Ἄιδῃ γεγενημένα; τίς οὗτος ὁ ἐξάγων ἐνθεν τοὺς
 ἀπ' αἰῶνος κεικοιμημένους; τίς ἐστιν οὗτος ὁ λύσας καὶ
 καταλύσας ἡμῶν τῶν ἀητιῶν τὸ θράσος καὶ τὸ κρά-
 τος, καὶ ἐξάγων ἐκ τῆς τοῦ Ἄιδου φυλακῆς τοὺς ἀπ'
 αἰῶνος πεπεδημένους; πρὸς οὓς ἀντέκραζον αἱ τοῦ 15
 δεσπότητος δυνάμεις λέγουσαι, μαθεῖν βούλεσθε, ὧ παρά-
 νομοι τύραννοι, τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης;
 κῆριος κραταῖος καὶ δυνατός· κῆριος δυνατός καὶ ἰσχυ-
 ρὸς καὶ ἀήττητος ἐν πολέμοις. οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν ὁ
 ἐκ τῶν οὐρανίων ἀψίδων ἐξορίσας καὶ ἀπορρίψας ὑμᾶς, 20
 ὧ δέλλαιοι καὶ παράνομοι τύραννοι. ἐκεῖνος οὗτός ἐστιν
 ὁ ἐν ὕδασι Ἰορδάνου συντρίψας τὰς κεφαλὰς τῶν δρα-
 κόντων ὑμῶν. οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν ὁ διὰ σταυροῦ στη-
 λιεύσας καὶ θριαμβεύσας καὶ ἐκνευρώσας ὑμᾶς. ἐκεῖ-
 νος οὗτός ἐστιν ὁ δῆσας καὶ ζοφώσας καὶ τῇ ἀβύσσῳ 25
 παραπέμψας ὑμᾶς. οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν ὁ πυρὶ αἰωνίῳ
 καὶ γέενῃ παραπέμπων καὶ ἀπολλύων ὑμᾶς. λοιπὸν
 μὴ μέλλετε, μηδὲ ἀναμένετε, ἀλλὰ σπεύσατε, καὶ τοὺς
 δεσμίους ἐξάξατε, οὓς ἄχρι καὶ νῦν κακῶς κατεπίετε.
Δ τὸ γὰρ ὑμέτερον κράτος λοιπὸν καταλέλυται· ἡ ὑμῶν 30
 τυραννὶς λοιπὸν πέπαυται· τὸ ὑμέτερον φρόναγμα δει-
 νῶς κατήρηται· ἡ ὑμῶν μεγαλαυχία εἰς τέλος ἐκλέ-
 λοιπεν· ἡ ὑμῶν ἰσχύς πεπάτηται καὶ ἀπόλωλε. ταῦτα

αί δεσποτικάι τοῦ δεσπότου δυνάμεις ταῖς ἐναντία
 δυνάμεισιν ἔλεγον ὁμοῦ τε καὶ κατέσπευδον. καὶ οἱ μί
 τὸ δεσμωτήριον ἐξ αὐτῶν τῶν θεμελίων κατέσκαπτο
 οἱ δὲ τὰς ἐναντίας ἐξουσίας κατεδίωκον ἐκ τῶν ἕξωτι
 5 ρων ταμιείων φευγούσας ἐνδότερον. καὶ ἄλλοι τὰς κ
 ταδύσεις καὶ τὰ φρούρια καὶ τὰ σπύλαια διηρέυνα
 καὶ ἔτρεχον, καὶ ἕτεροι ἄλλος ἄλλον ἄλλοθεν δέσμι
 τῷ δεσπότη προσέφερον, καὶ ἄλλοι τὸν τύραννον δι
 10 σμοῖς ἀλύτοις ἔδεον, καὶ ἕτεροι τοὺς ἀπ' αἰῶνος δι
 σμίους ἀπέλυον. καὶ ἄλλοι ἐπέταττον, καὶ ἕτεροι ὑπού
 γουν ὡς τάχιστα. καὶ οἱ μὲν εἰσερχομένου τοῦ δεσπι
 του ἐνδότερον προέτρεχον, οἱ δὲ ὡς βασιλεῖ καὶ θε
 νικηφόρῳ παρέιποντο. τούτων δὲ λοιπὸν οὕτως, ἀλλ
 καὶ ὑπὲρ τούτων ἐν τῷ Ἄϊδι γινομένων τε καὶ βου
 15 μένων καὶ θρυλλουμένων ἀπάντων καὶ σειομένων, α
 ἢ τοῦ δεσπότου παρουσία αὐτὰ τὰ κατώτατα τῶν κ
 τωτάτων καταλαμβάνειν ἔμελλεν, ὁ Ἄδὰμ ἐκεῖνος,
 πάντων ἀνθρώπων πρωτόκτιστος καὶ πρωτόπλαστος κ
 πρωτόθνητος ἐνδότερος πάντων, μετὰ πολλῆς τινος τι
 20 ἀσφαλείας δέσμιος κατεχόμενος ἤκουε τῶν τοῦ δεσπι
 του ποδῶν πρὸς τοὺς δεσμίους εἰσερχομένου, καὶ ἔγνω
 ρισε τὴν φωνὴν αὐτοῦ περιπατοῦντος ἐν τῷ δεσμι
 τηρίῳ, καὶ στραφεὶς πρὸς ἅπαντας τοὺς σὺν αὐτῷ αἰ
 αἰῶνος δεσμίους φησὶ, φωνὴν ποδῶν τινος ἀκούω πρὶ
 25 ἡμῶς εἰσερχομένου. καὶ ἐὰν ὅλως ἐνταῦθα ἐκεῖνος παρ
 γενέσθαι κατηξίωσεν, ἡμεῖς τῶν δεσμῶν ἠλευθερώθη
 μεν. ἐὰν ὅλως ἐκεῖνον μεθ' ἡμῶν ὀψώμεθα, ἡμεῖς τι
 Ἄϊδου λυτρούμεθα.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ Ἄδὰμ πρὸς πάντα
 30 τοὺς συγκαταδίκοις αὐτοῦ λέγοντος εἰσῆλθεν ὁ δεσπι
 της πρὸς αὐτοὺς, τὸ νικητικὸν ὄπλον τοῦ σταυροῦ κ
 τέχων. ὃν ἰδὼν ὁ Ἄδὰμ ὁ πρωτόπλαστος καὶ τῇ ἐ
 πλήξει τὸ στήθος τύψας ἐβόησε πρὸς πάντας τοὺς αἰ

αἰῶνος κεκοιμημένους καὶ εἶπεν, ὁ κύριός μου μετὰ πάντων. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Χριστὸς λέγει τῷ Ἀδὰμ, καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου. καὶ κρατίσας αὐτοῦ τῆς χειρὸς ἀνίστησι λέγων, ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφάνσει σοὶ ὁ Χριστὸς. ἐγὼ ὁ 5 θεὸς σου, ὁ διὰ σέ γενόμενος υἱός σου, ὁ διὰ σέ καὶ τοὺς ἀπὸ σοῦ, νῦν λέγων καὶ κατ' ἐξουσίαν ἐπιτρέπων τοῖς ἐν δεσμοῖς, ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν σκότει, φωτισθήτε, καὶ τοῖς κεκοιμημένοις, ἀνάστητε. σοὶ δὲ διακελεύομαι, ἔγειρε ὁ καθεύδων· οὐ γὰρ διὰ τοῦτό σε πεποίηκα, 10 ἵνα ἐν Αἴδη κατέχη δέσμιος. ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν· ἐγὼ εἶμι ἡ ζωὴ τῶν νεκρῶν. ἀνάστα πλάσμα τὸ ἐμὸν, ἀνάστα μορφή ἢ ἐμὴ καὶ κατ' εἰκόνα ἐμὴν γεγεννημένη. ἔγειρε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν· σὺ γὰρ ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν σοί, ἐν καὶ ἀδιαίρετον ὑπάρχομεν πρόσωπον. διὰ σέ ὁ θεός 15 σου γέγονα υἱός σου. διὰ σέ ὁ δεσπότης ἔλαβον τὴν Πάσῃν μορφήν τοῦ δούλου, διὰ σέ ὁ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἦλθον ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς· διὰ σέ τὸν ἄνθρωπον γέγονα ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος· διὰ σέ τὸν ἀπὸ κήπου ἐξεληθόντα 20 ἀπὸ κήπου Ἰουδαίους παρεδόθην, καὶ ἐν κήπῳ ἑσταυρώθην. ἴδε τοῦ προσώπου μου τὰ ἐμπτύσματα, ἅπερ διὰ σέ κατεδεξάμην, ἵνα σοὶ ἀποκαταστήσω εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐμφίσημα. ἴδε μου τῶν σιαγόνων τὰ ῥαπίσματα, ἃ κατεδεξάμην, ἵνα σου τὴν διαστραφεῖσαν μορφήν ἐπα- 25 τορθώσω εἰς τὸ κατ' εἰκόνα μου. ἴδε μου τοῦ νώτου Βῆν φραγέλλωσιν, ἣν κατεδεξάμην, ἵνα σκορπίσω τῶν ἁμαρτιῶν σου τὸ φορτίον τὸ ἐπὶ τοῦ νώτου κείμενον. ἴδε μου τὰς προσηλωθείσας χεῖρας ἐν τῷ ξύλῳ καλῶς, διὰ σέ τὸν ἐκτείναντα τὴν χεῖρα ἐν τῷ ξύλῳ κακῶς· 30 ἴδε μου τοὺς προσηλωθέντας καὶ ὀχρωθέντας ἐν τῷ ξύλῳ πόδας, διὰ τοὺς σοὺς πόδας τοὺς κακῶς δραμόντας ἐπὶ τὸ ξύλον τῆς παρακοῆς τῇ ἑκτη ἡμέρᾳ, ἧ ἧ

ἀπόφασις γέγονεν, καὶ τὴν σὴν ἀνάπλασιν καὶ παρα-
 δείσου ἀνοιξίν πεπόνημαι. ἐγευσάμην διὰ σὲ χολῆς, ἵνα
 λάσωμαί σου τὴν διὰ βρώσεως ἐκείνης τῆς γλυκείας
 πικρὰν ἡδονήν. ἐγευσάμην ὄξους, ἵνα καταργήσω τοῦ
 5 σοῦ θανάτου τὸ δριμὺν καὶ παρὰ φύσιν ποτήριον. ἔδε-
 ξάμην σπόγγον, ἵνα ἐξαλείψω τὸ χειρόγραφόν σου τῆς
 ἁμαρτίας. ἔδεξάμην κάλαμον, ἵνα ὑπογράψω ἑλευθε-
 ρίαν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ὑπνώσα ἐν τῷ σταυρῷ
 καὶ ῥομφαίᾳ ἐνύχθην τὴν πλευρὰν διὰ σὲ τὸν ἐν παρα-
 10 δείσει ὑπνώσαντα καὶ τὴν Εὐὰν ἐκ πλευρᾶς ἐξενέγκαντα·
 ἢ ἐμὴ πλευρὰ ἰάσατό σου τὸ ἄλγος τῆς πλευρᾶς. ὁ
 ἐμὸς ὕπνος ἐξάξει σε ἐκ τοῦ ἐν Αἴδη ὕπνου· ἢ ἐμὴ
 ῥομφαία ἔσθησε τὴν κατὰ σοῦ στρεφομένην ῥομφαίαν.
 λοιπὸν ἐγείρε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν. ἐξήγαγέ σε ὁ ἐχθρός
 15 ἀπὸ γῆς παραδείσου, ἀποκαθιστῶ σε οὐκέτι ἐν παρα-
 δείσει, ἀλλ' ἐν οὐρανίῳ θρόνῳ. ἐκώλυσά σε τοῦ ξύλου
 τοῦ τυπικοῦ τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἰδοὺ αὐτὸς ἐγὼ ἠνώσθην
 σοι ἢ ζωῆ. ἔταξα τὰ Χερουβὶμ δουλοπρεπῶς φυλάτ-
 τειν σε· ποιῶ τὰ Χερουβὶμ θεοπρεπῶς προσκυνῆσαι
 20 σε. ἐκρύβης ἀπὸ Θεοῦ ὡς γυμνός· ἀλλ' ἰδοὺ ἐκρυψας
 ἐν ἑαυτῷ Θεὸν γυμνόν. ἐνεδύθης τὸν τῆς αἰσχύνης δερ-
 μάτινον χιτῶνα, ἀλλ' ἐνεδύθην Θεὸς ὢν τὸν τῆς σῆς
 σαρκὸς αἱμάτινον χιτῶνα. διὸ ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦ-
 25 θεν, ἀπὸ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, ἀπὸ τῆς φθορᾶς
 εἰς ἀφθαρσίαν, ἀπὸ τοῦ σκότους εἰς τὸ αἰώνιον φῶς.
 ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν, ἀπὸ τῆς ὀδύνης εἰς εὐφρο-
 σύνην, ἀπὸ δουλείας εἰς ἑλευθερίαν, ἀπὸ φυλακῆς εἰς
 τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ τῶν δεσμῶν ἐπὶ τὴν ἄνεσιν,
 ἀπὸ τῆς κατοχῆς ἐπὶ τὴν τοῦ παραδείσου τρυφὴν, ἀπὸ
 30 τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν. ἐπὶ τοῦτο γὰρ ἀπέθανον καὶ
 ἀνέστην, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσω. διὸ ἐγεί-
 ρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν. ὁ γὰρ πατήρ μου ὁ οὐράνιος
 τὸ ἀπολωλὸς ἐκδέχεται πρόβατον. τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα

τῶν ἀγγέλων πρόβατα τὸν σύνδουλον ἀναμένουσιν Ἀδὰμ, πότε ἀναστῆ καὶ πότε ἀνέλθῃ καὶ πρὸς Θεὸν ἐπανέλθῃ. ὁ Χερουβικός Θρόνος ἡτρεπίσται. οἱ ἀναφέροντες ὄξεις τε καὶ ἔτοιμοι. ὁ νυμφῶν παρεσκευάσται, τὰ ἐδέσματα ἔτοιμα, αἱ αἰώνιοι σκηναὶ καὶ μοναὶ ἔτοιμοι. οἱ Θε- 5 σαυροὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνεύχθησαν, ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία πρὸ αἰῶνων ἡτοιμάσται· ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἀγαθὰ τὸν ἀνθρώπον περιμένουσι.

6 Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ δεσπότητος λέγοντος ἀνί- 10 στανται σὺν αὐτῷ ὁ ἐν αὐτῷ ἠγνωμένος Ἀδὰμ καὶ συνανίσταται καὶ ἡ Εὐὰ, καὶ ἄλλα πολλὰ σώματα πίστει ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένα ἀνέστησαν κηρύττοντα τοῦ δεσπότητος τριήμερον ἀνάστασιν, ἣν φαιδρῶς οἱ πιστοὶ ὑποδεξώμεθα, καὶ ὀψώμεθα, καὶ περιπτυσώμεθα μετὰ 15 ἀγγέλων χορεύοντες, μετὰ τῶν ἄσωμάτων ἐορτάζοντες ὁμοῦ καὶ συνδοξάζοντες τὸν ἡμᾶς ἐκ τῆς φθορᾶς Χριστὸν ἀναστήσαντα καὶ ζωοποιήσαντα. ἢ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ 20 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. ἀμήν.

III.

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΛΟΓΟΣ 270

εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν.

Κίριε εὐλόγησον.

Ὁ τῆς δικαιοσύνης τριήμερος ἥλιος ἀνέτειλε σήμε-
 5 ρον καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐφώτισεν. ὁ τριήμερος καὶ
 προαιώνιος Χριστὸς ὁ βότρυς ἐβλάστησε καὶ τὴν οἰ-
 κουμένην εὐφροσύνης ἐπλήρωσε. τὸν ἀνέσπερον ὄρθρον
 ἴδωμεν, πρὸ ὄρθρου ἐγειρωμεν σήμερον καὶ φωτὸς
 χαρᾶς ἐπληρώθημεν. πύλαι Ἰδαίου ὑπὸ Χριστοῦ ἤνοι-
 10 χθησαν καὶ νεκροὶ ὡς ἐξ ὕπνου ἀνέστησαν. ἀνέστη
 Χριστὸς ἡ τῶν πεσόντων ἀνάστασις καὶ τὸν Ἀδὰμ
 συνίγειρεν, ἀνέστη Χριστὸς ἡ πάντων ἀνάστασις, καὶ
 τὴν Εὐάν τῆς κατάρτας ἀπήλλαξεν, ἀνέστη Χριστὸς ἡ
 ἀνάστασις, καὶ τὸν πρὶν ἄκοσμον καὶ τὰ κοσμίσας
 15 ἐφραίδρυνεν· ἐξηγέρθη ὡς ὁ ὑπνῶν κύριος, καὶ τοὺς 27
 ἐχθροὺς αὐτοῦ πάντας πατάξας κατήσχυεν. ἀνέστη,
 καὶ χαρὰν πάσῃ τῇ κτίσει ἰδιωρήσατο. ἀνέστη, καὶ τὸ
 τοῦ Ἰδαίου δεσμοκτήριον ἐκενώθη. ἀνέστη, καὶ τὴν φθο-
 ρὰν τῆς φύσεως εἰς ἀφθαρσίαν μετήγαγεν. ἀνέστη
 20 Χριστὸς καὶ τὸν Ἀδὰμ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα τῆς
 ἀθανασίας κατέστησεν. ἦτις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις
 τῇ ἀναστάσει ἀνακαινίξεσθαι, ἦτις ἐν Χριστῷ καινὸς
 κόσμος, *** κοσμηθῶμεν οἱ ἄκοσμοι. ἦτις ἐν Χριστῷ
 ἐκκλησία, καινὸς οὐρανὸς σήμερον· οὐρανὸς τοῦ ὄρω-
 25 μένου οὐρανοῦ ὠραιότερος. οὐ γὰρ ἥλιον περιέκειται 28
 καθημερινὸν δύνοντα. ἥλιον δ' ὄν ἐπὶ σταυροῦ αἰδε-

σθεὶς ἔδυσεν ὁ δοῦλος οὗτος ἥλιος, ἥλιον, περὶ οὗ φησιν ὁ προφήτης “ἀνατελεῖ τοῖς φοβουμένοις τὸν Ἰησοῦν ἥλιος δικαιοσύνης.” ἥλιον, ὃν ἡ ἐκκλησία ἀειλαμπῆ περιβέβληται, δι’ ὃν φησιν ἡ γραφή “ἥλιος ἐξῆλθεν εἰς γῆν, καὶ Λὼτ εἰς τύπον τοῦ νόμου εἰσῆλθεν εἰς σιγῶν,” 5 ὅπερ σμικρότης ἐρμηνεύεται. οὗτος ὁ ἥλιος ὁ σοφίζων τὰ ἄσοφα· οὗτος ὁ ἥλιος ἐν τῷ στερεώματι τῆς ἡμῶν πίστεως τεθεμελιῶται. διὰ τοῦτον τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον Χριστὸν οὐρανὸς ἡ ἐκκλησία γεγένηται· οὐ σελίγγην αὔξουσας καὶ λήγουσας, ἀλλὰ χάριν ἀειλαμπῆ 10 ἔχουσα· οὐκ ἀστέρας τινὰς πλανήτας ἀνατέλλουσα, ἀλλ’ ἀστέρας νεφρωτίστους ἐκ κολυμβήθρας ἀναφέρουσα· οὐ νεφέλας ὀμβροφόρους, ἀλλὰ διδασκάλους θεολόγους ἡ ἐκκλησία ἔχουσα. οὐκ ἐπὶ τῶν θολερῶν ὑδάτων κρεμαμένη, ἀλλ’ ἐπὶ τῶν ἱερῶν δογμάτων τεθεμελιωμένη· 15 οὐκ ὕμβρον χειμωνικὸν ἀναπέμπουσα· οὐκ ὀρνέων κλαγγαῖς, ἀλλὰ διδασκάλων φωναῖς ἀνθρώπους καταλέγουσα. Δαύτη ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος· ἀγαλλιασώμεθα πνευματικῶς, καὶ εὐφρανθῶμεν θεοπρεπῶς ἐν αὐτῇ. αὕτη ἡμῖν ἡ πασῶν τῶν ἑορτῶν ὑπερέορτιος· αὕτη ἡ 20 ἑορτὴ, περὶ ἧς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρακελεύεται λέγον “συστήσασθε ἑορτὴν ἐν τοῖς πυκάζουσιν ὁμοῦ τε καὶ θάλπουσιν, ἕως τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου”. αὕτη ἡ ἑορτὴ τοῦ παντὸς κόσμου, ἐγκαίνιον ὁμοῦ καὶ σωτήριον. αὕτη ἡ ἑορτὴ πασῶν τῶν ἑορτῶν κορυφὴ 25 καὶ ἀκρόπολις· αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν εὐλόγησεν ὁ θεός, 28 ἡγάσεν αὐτήν· ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, τελειώσας τὴν σωτηρίαν τῶν ἐπιγείων ὁμοῦ καὶ καταχθονίων. ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν εἰδῶλων καὶ κνωδύλων τελετὰς καὶ ὀρχήσεις· ἐν αὐτῇ 30 κατέπαυσε τὴν δύναμιν πάντων ἐναντίων. ἐν ταύτῃ κατέπαυσεν ἑορτὰς καὶ δαιμονικὰς πανηγύρεις. ἐν ταύτῃ κατέπαυσεν εἰδωλικῶν αἱμάτων κνίσσας καὶ θυσίας. ἐν

ταύτη κατέπαυσε τὴν πλάνην τῆς ἀσεβείας. ἐν ταύτῃ κατέπαυσε τὸ κράτος τοῦ τυράννου καὶ τοῦ λαοῦ τὸ Β κέντρον. ἐν ταύτῃ κατέπαυσεν ὀμικὰς θυσίας καὶ νεο-μηνίας. ἐν ταύτῃ καινοὺς ἐπήξατο τῇ κτίσει ὄρους καὶ 5 νόμους. ἐν ταύτῃ κατέπαυσε τὸ πάσχα τοῦ νόμου καὶ Ἰουδαίων. ἐν ταύτῃ ἐπλήρωσε πάντα τὸν τύπον, σκιὰν καὶ προφητείαν. τὸ πάσχα ἡμῶν, τὸ πάσχα τὸ ἀληθι-νὸν ἐτύθη Χριστὸς, καὶ εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ πίστις, καινοὶ νόμοι, καινὸς ὁ 10 τοῦ Θεοῦ λαός· καινός, ἀλλ' οὐ παλαιὸς Ἰσραὴλ, καὶ καινὸν πάσχα· καινὴ καὶ πνευματικὴ περιτομή· καινὴ καὶ ἀναίμακτος θυσία· καινὴ καὶ θεία διαθήκη. ἔγκαι-νίζεσθε σήμερον, καὶ πνεῦμα εὐθὺς ἐγκαινίσατε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ὅπως δέξησθε τὰ τῆς ἑορτῆς τῆς νέας 15 καὶ ἀληθινῆς μυστήρια, καὶ τρυφήσητε σήμερον τρυφήν τὴν ὄντως οὐράνιον, καὶ ἀπέλθῃτε φωτισθέντες τὰ μὴ παλαιούμενα τοῦ νέου πάσχα ἀπὸ παλαιῶν μυστήρια ἀντίτυπα· ὅπως συνήσητε ὅσον τὸ μέσον καὶ διάφορον τῶν Ἰουδαίων πρὸς τὰ ἡμέτερα, καὶ τίς σύγκρισις τῶν 20 τύπων πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἀρξώμεθα τὰ τῆς Χριστοῦ πάσχα ἀναστάσεως καὶ θεωρίας ἐκ τῶν ἐντεῦθεν.

Ἀπειστέλλετό ποτε πρὸς σωτηρίαν λαοῦ ἀπὸ Θεοῦ ἐξ ὄρους ὑψηλοῦ ὁ νομοθέτης Μωυσῆς πρὸς τὸν τοῦ 25 νόμου τύπον· ἀπεστάλη καὶ ὁ κύριος ὁ νομοθέτης, καὶ Θεὸς ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ὄρος ἀπ' ὄρους οὐρανίων ὄρεων, εἰς σωτηρίαν τοῦ ἡμετέρου λαοῦ, τὸ τῆς ἀληθείας. ἀλλὰ Μωυσῆς ἐκ Φαραὼ καὶ Αἰγυπτίων ἐλυτρώσατο, Χριστὸς δὲ ἐκ διαβόλου καὶ δαιμόνων ἐλυτρώσατο ἡμᾶς. ἀλλὰ πεφόνευκε Μωυσῆς χώσας ἐν τῇ ἄμμυρ τὸν ἀδι- 30 κοῦντα τὸν Ἰουδαῖον· τεθανάτωκε καὶ Χριστὸς διάβο-λον, παραπέμψας αὐτὸν τῇ ἀβύσσῳ. εἰρήνευσε Μωυσῆς τοὺς δύο ἀδελφοὺς αὐτοῦ μαχομένους, εἰρήνευσε καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς δύο λαοὺς αὐτοῦ, ἐνώσας τὰ οὐράνια τοῖς

Σὺ ἐπιγείοις. ἐκεῖ ἡ θυγάτηρ Φαραὼ λούσασθαι ἀπερχο-
 μένη εὗρε λαβοῦσα τὸν Μωυσῆν. ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ
 ἐκκλησία, καὶ θυγάτηρ βαπτίζεσθαι λαμβάνει Χριστὸν,
 οὐκ ἀπὸ θήβης τριμηνιαῖον ὡς Μωυσῆν, ἀλλ' ἐκ τοῦ
 τάφου τριήμερον ἀντὶ Μωυσῆ. ἐκεῖ τυπικῶς καὶ νυκτε-
 5 ρινῶς τὸ πάσχα ὁ Ἰσραὴλ ἐποίησεν, ἐνταῦθα φωτεινῶς
 τε καὶ ἡμερινῶς τὸ πάσχα ἐορτάζομεν, ἐκεῖ πρὸς ἐσπέ-
 ραν τῶν χρόνων τοῦ αἰῶνος, ἐκεῖ αἱ τῶν φλιῶν θύραι
 τῷ αἵματι ἐχρίοντο. ἐνταῦθα αἱ τῶν πιστῶν καρδιαὶ
 10 τῷ Χριστοῦ σφραγίζονται αἵματι. ἐκεῖ νυκτερινὴ
 ἦν ἡ οὐσία, καὶ νυκτὶ ἡ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης διάβασις.
 ἐνταῦθα σωτηρία καὶ φωτεινὴ ἡ τῆς ἐρυθρᾶς τοῦ βα-
 πτίσματος θάλασσα καὶ πυριζούσης τὸ πῦρ τοῦ πνεύ-
 ματος· ἐν ᾧ καὶ πνεῦμα θεοῦ ἀληθῶς ἐπιφέρεται ὁμοῦ
 καὶ ἐπιφαίνεται, καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕδατος, ἐν ᾧ συν-
 15 τρίζεται ἡ κεφαλὴ τοῦ δράκοντος καὶ ἄρχοντος τῶν
 δρακόντων τῶν δαιμονικῶν τοῦ διαβόλου λαῶν. ἐκεῖ τὸν
 Ἰσραὴλ νυκτερινῷ Μωυσῆς βαπτίζει βαπτίσματι· ἐκεῖ
 20 ἐνεφέλη τὸν λαὸν σκέπει, τὸν δὲ Χριστοῦ λαὸν ἡ δύναμις
 τοῦ ὑψίστου ἐπισκιάζει. ἐκεῖ τοῦ λαοῦ σωθέντος ἡ
 Μωυσέως Μαρία ἐχόρευσεν. ἐνταῦθα δὲ τοῦ λαοῦ τῶν
 ἔθνῶν σωζομένου ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία σὺν πάσαις
 αὐτῆς ταῖς ἐκκλησίαις ἐορτάζει· ἐκεῖ τῆς κτίσεως πέ-
 25 τρα προσφεύγει Μωυσῆς· ἐνταῦθα τῆς πίστεως πέτρα
 προσφεύγει ὁ λαός. ἐκεῖ αἱ πλάκες αἱ νομικαὶ συντρι-
 βονται, τὴν τοῦ νόμου διάβασιν μνηύουσαι ὁμοῦ καὶ
 παλαίωσιν. ἐνταῦθα δὲ οἱ θεῖοι νόμοι ἀδιάρρηκτοι
 σώζονται. ἐκεῖ μόσχος ἐκωνεύετο εἰς τὴν τοῦ λαοῦ τι-
 μωρίαν. ἐνταῦθα δὲ ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ θύεται εἰς τὴν
 τοῦ λαοῦ σωτηρίαν. ἐκεῖ ῥάβδῳ πέτρα τύπτεται, ἐν-
 30 ταῦθα δὲ Χριστὸς ἡ πέτρα τὴν πλευρὰν νύττεται· ἐκεῖ
 ὕδωρ ἐκ τῆς πέτρας ἐξέρχεται· ἐνταῦθα αἷμα καὶ ὕδωρ
 ἐκ ζωοποιοῦ πλευρᾶς πηγάζεται. ἐκεῖνοι ὀρνυγομήτραν

κρέα ἐξ οὐρανοῦ ἐδέξαντο, ἡμεῖς δὲ περιστερὰν τοῦ πνεύματος ἐξ ὕψους δεχόμεθα. ἐκεῖνοι μάννα πρόσκαιρον ἔραγον καὶ ἀπέθανον· ἡμεῖς γὰρ ἄρτον ἐσθίομεν εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἀλλ' ἐκεῖνα ὡς παλαιὰ καὶ σκιώδη πεπαλαίωται καὶ τετέλεσται. τὰ δὲ τοῦ ἡμετέρου λαοῦ αὐξίαι καὶ ἐπανθῆι εἰς αἰεὶ διαμένοντα. αὕτη τοῦ πάσχα ἡμῶν ἢ πρότυπος· αὕτη τῶν νομικῶν πραγμάτων ἢ σκιώδης διάβασις. οὕτω τὰ τῆς ἑορτῆς νόησον, οὕτω τὰ τοῦ Μωυσέως καὶ τῶν προφητῶν περὶ τῆς 10 ἡμέρας σκόπησον, ἵνα πεισθῆς τῇ ἀναστάσει. ἀπιστίας γὰρ πάντες τὸ κάλυμμα περικεῖνται. ἔχεις πολλοὺς τοὺς τύπους καὶ ἀπεριγράπτους τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ ἀναβιώσεως. ταύτης μάρτυς ἀξιόπιστος Ἰσαὰκ ἢ σφαγῆ, ταύτης τύπος ὁ λάκκος τοῦ Ἰωσήφ, ἐν ᾧ ἐπὶ 15 τῶν ἀδελφῶν ἐνεβλήθη, ἐνθεν ἀνῆλθεν ἀθάνατος. ταύτης τύπος Ἰερεμίου ὁ λάκκος, ὅθεν ἄπαξ ἐκ τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ βορβόρου ἀνῆλθε. Χριστοῦ τῆς ἀναστάσεως τύπος τοῦ Ἰωνᾶ τὸ κῆτος, ἐξ οὗ προῆλθε τριήμερος. ἔχεις καὶ ἄλλον τοῦ ἐν Ἄιδου δεσμωτηρίου τύ- 20 πον τὸ τοῦ Ἰωσήφ δεσμωτήριον, ἐνθα αὐτὸν ἢ μοιχαλὶς συναγωγὴ κατέκλεισεν, ἐξ οὗ προῆλθεν ἀβλαβὴς καὶ τριετής, ὡς Χριστὸς τριήμερος ἐκ νεκρῶν. μεθ' ὧν καὶ Δανιὴλ τὸν τῶν λεόντων λάκκον προτυποῖ τὸν τοῦ σωτῆρος τάφον, ἐξ οὗ ζῶν Ἰησοῦς ἀνῆλθεν, ὡς ἐκ λεόν- 25 των ῥυσθεὶς τοῦ Ἄιδου καὶ τοῦ θανάτου. διὰ τούτων Ἰουδαίους ἔλεγξον, διὰ τούτων αὐτοὺς ἐπιτίμησον. οὕτως ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ πάθος καὶ ἀναστάσεως ἀπολόγησαι. ταῦτά σοι πρὸς συμμαχίαν σήμερον τὰ ὄπλα ὁ λόγος χαρίζεται, ταῦτά σε ἢ ἑορτὴ ἐπιδιδάσκει μυ- 30 στήρια.

Εἶτα τί καὶ μετὰ ταῦτα; ἡμεῖς μόνοι ἑορτάζωμεν, ἢ καὶ τοῦ πλησίον μερμινήσωμεν; ἡμεῖς πανηγυρίζωμεν; ἢ καὶ περὶ ἄλλων ἡμῶν ὁ λόγος; ἀναγκαίως τῆς

ἡμῶν ἑορτῆς θεάρεστος ὁμοῦ καὶ εὐπρόσδεκτος γενέσθω
 τις κοινὸς τῆς ἐκκλησίας στεναγμὸς πρὸς τὸν Θεόν, καὶ
 ὑπὲρ τῶν ἐν ἀνάγκαις ἡμῶν ἀδελφῶν μνημονεύσωμεν,
 τῶν ἐν ἐρήμοις ἀνάγκαις ἐξεταζομένων ἰδίων ἡμῶν.
 γενώμεθα ὡς συνδεδεμένοι τοῖς δεδεμένοις, γενώμεθα, 5
D ὡς συμπάσχοντες τοῖς τὴν ἀνάγκην πάσχουσιν, ὅτι ἔαν
 ἔν μέλος πάσχοι, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη. συμπαθή-
 σωμεν τοίνυν τοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς, τοῖς ἡμῶν μέλεσιν,
 οἱ μὲν διὰ χρημάτων, οἱ δὲ διὰ ῥημάτων, καὶ ἄλλοι
 δι' εὐπορίας, πάντες δὲ διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν 10
 ἐκείσας. κοινὴ πάντων, παρακαλῶ, σήμερον γενέσθω
 πρὸς Θεὸν πρεσβεία, ὅτι κοινὴ ἡμῶν καὶ ἡ αἰχμαλωσία.
 κοινῇ, παρακαλῶ, γενέσθω ἡ δέησις, ὅτι κοινὴ ὑπάρχει
 21 τῇ παιδεύσει. ἀκούσωμεν τοῦ λέγοντος ὅτι "εὐξασθε
 ἑπὲρ ἀλλήλων ὅπως ἰαθῆτε." ἀκούσωμεν Χριστοῦ λέ- 15
 γοντος ὅτι ἔαν δύο ἢ τρεῖς συμφωνήσουσιν εἰς εὐχὴν,
 περὶ παντὸς αἰτήματος οὗ αἰτήσονται γενήσεται αὐτοῖς.
 μέγα, ἀδελφοί, ὄπλον εὐχῆ ἐκκλησίας, μέγα τεῖχος, ἀδελ-
 φοί, πρὸς Θεὸν εὐχῆ συμφωνίας, καὶ μάλιστα λαοῦ
 πιστοῦ αἰχμαλωσίας. μηδεὶς εἰπεῖν τολμήσῃ ὅτι οὐκ εἰσα- 20
 κοῦει ὁ Θεὸς ἁμαρτωλῶν. πλεῖον δέχεται τὴν δέησιν τῶν
 ταπεινῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, καὶ μάλιστα τῶν διὰ τὸ ὄνομα
 αὐτοῦ καταπονομένων, μαστιζομένων, φυλακίζομένων,
 B θλιβομένων, ὑπὸ ἐχθρῶν ὄνειδιζομένων, καὶ τὴν πίστιν
 Χριστοῦ μὴ ἀρνησαμένων. ἐξ ὧν ὑπάρχουσι πολλοὶ 25
 καὶ πολλαὶ ἐν τῷ παρόντι ἡμῶν λαῷ τοῦ Χριστοῦ ὁμο-
 λογηταὶ γινόμενοι, καὶ παρ' αὐτοῦ ταχέως εἰσακουό-
 μενοι. μέγα ὄπλον, ἀγαπητοί, ἡ ἐκείνων εὐχῆ. αἰδεῖ-
 ται γὰρ αὐτοὺς πάντας ὁ Χριστὸς, δι' ὃν καὶ καθ'
 ἡμέραν κινδυνεύουσι. διὸ ταῖς τούτων ἡμεῖς θαρροῦν- 30
 τες εὐχαῖς καὶ εἰς τὴν τούτων παρησίαν πρὸς Θεὸν
 ἀποβλέποντες κοινῶς καὶ ἐκτενῶς ὑπὲρ τῶν ἐν ἀνάγκαις
 ἀδελφῶν ἡμῶν προσευξώμεθα, διότι πολλάκις φιλαν-

Θρωπία βασιλική ἐν ταῖς ἐφορταῖς πολλοῖς καταδίκους ἔ-
 ἄφρουν καὶ ἀπολύτρωσιν χαρίζεται. μέγα, πάλιν λέγω,
 ἀδελφοί, εὐχὴ ἐκκλησίας καὶ μάλιστα πιστῆς αἰχμαλω-
 σίας. καὶ γὰρ καὶ βασιλεὺς πολλακίς αἰδέεται παρά-
 κλησιν δῆμον καὶ χαρίζεται καταδίκους δυσωποῦντι
 ὄχλῳ. οὐκοῦν δεόμεθα πᾶσαν τὴν ἡμετέραν ἀγάπην
 ἐκτενῶς μνημονεῦσαι τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν ἐν ἀνάγκῃ,
 καὶ κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν φρικωδεστάτην ὥραν,
 ἐν ᾗ τὸν ἀτίμητον μαργαρίτην τοῦ Χριστοῦ σώματος
 10 ὑποδεξόμεθα ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν. οὕτως ὑπὲρ τῶν
 ἀδελφῶν ἡμῶν ἐκτενῶς προσευξόμεθα καὶ τῷ Χριστῷ
 εἵπωμεν, αὐτὸς ὁ μόνος ὁ τότε καὶ νῦν ἀγαθὸς Θεὸς
 καὶ φιλόανθρωπος δεσπότης, ὁ διὰ τοῦ πάσχα τὸν
 15 αἵματος τοῦ ἀμνοῦ ἐλευθερίαν αὐτῷ χαρισάμενος, αὐ-
 τὸς καὶ νῦν διὰ τοῦ ἀχράντου σου σώματος καὶ τοῦ
 τιμίου αἵματος, τῆς πικρᾶς δουλείας ἐλευθερίαν τῷ
 κόσμῳ σου δώρησαι· ὁ προσδεξάμενος τῆς ἀμαρτωλοῦ
 πόρνης τὸν κλαυθμὸν, πρόσδεξαι σήμερον καὶ τὴν σὴν
 20 ἐκκλησίαν καὶ αἰχμαλωσίας τὸν στεναγμὸν· ὁ προσδεξά- 52
 μενος τοῦ ληστοῦ τοῦ πιστοῦ τὴν παράκλησιν, πρόσ-
 δεξαι τοῦ λαοῦ σου τοῦ πιστοῦ τὴν δέησιν· ὁ προσ-
 δεξάμενος τοῦ Πέτρου τὴν μετάνοιαν καὶ τὸν στεναγμὸν,
 πρόσδεξαι καὶ ἡμῶν τὸν κλαυθμὸν τῶν πτωχῶν· ὁ μὴ
 25 ἀποστρέψας Χαναναίας τὰ δάκρυα, δέξαι καὶ μικρὰν
 ἐκκλησίαν ὑπὲρ μεγάλης αἰχμαλωσίας πρεσβεύουσαν,
 καὶ πρὸς σὲ τὸν Θεὸν σήμερον βοῶσαν καὶ λέγουσαν,
 ὁ Θεὸς, ὁ τριήμερος ἀναστάς ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀνάστη-
 σον ἐκ τῶν ἐχθρῶν τὸν πιστὸν σου λαόν· ὁ τὸν Ἀδὰμ
 30 ἐγείρας ἐκ τῶν θνητῶν, ἔγειρον τὸ κέρας τῶν Χριστιανῶ-
 νων· αὐτὸς ὁ τότε καὶ νῦν Θεὸς, ὁ τὴν μορφήν τοῦ
 δούλου ἀναλαβὼν, λύτρωσαι ἐκ δουλείας τὸν ταπεινόν
 σου λαόν· ὁ νήπιος γενέσθαι καταξιώσας ὑπὲρ ἡμῶν,

σωσον μαχαίρας τὸ πλῆθος τῶν νηπίων ἡμῶν αὐτὸς
 ὁ τότε θεὸς, ὁ μετὰ μητρὸς ἐν Αἰγύπτῳ ξενιτεύσας,
 ἀνακάλεσαι τῆς μακρᾶς ξενιτείας τὰς μητέρας καὶ τὰ
 τέκνα· ὁ πραθεὶς ὑπὲρ πολλῶν ἑκουσίως, παῦσον τὴν
 πρᾶσιν τοῦ λαοῦ τῶν ἐκκλησιῶν· ὁ δι' ἡμᾶς ἐν τῷ
 νῶτῳ δεξάμενος τὰς τοῦ Πιλάτου μάστιγας καὶ ἀπει-
 λὰς, αὐτὸς ὁ κοπιάσας δι' ἡμᾶς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας,
 παῦσον τοῦ λαοῦ σου τοὺς κόπους καὶ ταλαιπωρίας·
 ὁ ἐν σταυρῷ βοήσας, διψῶ, δρόσισον ψυχὰς δεινῶς δι-
 ψώσας καὶ πεινώσας· ὁ μετὰ ἀνόμων ὑπὸ ἀνόμων
 κατακριθεὶς, ἔῤῥυσαι καὶ ἡμᾶς ἐκ τῆς τῶν ἀνόμων βου-
 λῆς· ὁ γυμνωθεὶς ὡς κακοῦργος ὑπὸ ἀνόμων, αὐτὸς
 ἐκεῖνος, δέσποτα, ὑπὸ παρανόμων δεσμευθεὶς λύσον τοὺς
 ἐν δεσμοῖς πεπεδημένους· ὁ τὴν ἄχραντὸν σου μητέρα
 παρακαλέσας ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ὀδνροῦ καὶ τοῦ κλαυ-
 θμοῦ. αὐτὸς ὁ τότε βοήσας ταῖς μυροφόροις τὸ χαί-
 ρετε, αὐτὸς καὶ νῦν βόησον ταῖς ἐκκλησίαις σου χαίρετε.
 αὐτὸς ὁ τοῖς ἥλοις τοῖς τιμίοις προσηλωθεὶς τὰς χεῖ-
 ρας καὶ τοὺς πόδας, λύσον σιδηροδέσμων λαῶν τὰς
 χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. ναι, δέσποτα φιλάνθρωπε, ὁ
 εἰπὼν “περίλυτός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἐκ θανάτου,” ἔῤῥυσαι
 τὸν λαόν σου τῆς λύπης καὶ τοῦ θανάτου. αὐτὸς ὁ τῇ
 ῥομφαίᾳ νυγείς τὴν πλευρὰν σου, σίντριψον τῶν ἐχθρῶν
 τὴν ῥομφαίαν τῇ χειρὶ σου τῇ κραταιᾷ, καὶ μνήσθητι,
 δέσποτα, ὡς τοῦ ληστοῦ σου τοῦ πιστοῦ καὶ τοῦ λαοῦ
 σου· ὁ χύσας τὸ ἄχραντον αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν, παῦσον
 τὴν σίγχυσιν τῶν αἱμάτων ἡμῶν, σῶσον τὸν λαόν σου,
 δέσποτα· φεῖσαι τῆς κληρονομίας σου. ἐξεγέρθητι·
 ἵνα τί ὑπνοῖς, κίριε; ἵνα τί τοῖς ἐχθροῖς μακροθυμεῖς;
 ἵνα τί ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἡμῶν; ἀνά-
 στηθι καὶ μὴ ἀπώσῃ εἰς τέλος. μὴ παρίδῃς εἰς πλήρες.
 μνήσθητι τοῦ σταυροῦ σου, μνήσθητι τοῦ λαοῦ σου,
 μνήσθητι τῶν οἰκτιρισμῶν σου. ὁ τεσσαράκοντα ἡμέρας

ἐκουσίως δι' ἡμᾶς πειρασθεὶς δέσποτα, μνήσθητι τῶν
 ἐν ἐρήμοις πειραζομένων λαῶν σου, τῶν ἐν ἀβάτοις
 καὶ ἀνύδροις· ἐκείνων μνήσθητι μεθ' ἡμῶν καὶ πρὸ
 ἡμῶν, ἀγαθὲ φιλάνθρωπε. ἐκείνοις συμβοιήθησον, ἐκεί-
 5 νους πρόφθασον· ἐκείνους λοιπὸν ἐπίσκεψαι· ἐκείνους
 τοὺς ὑπὲρ πάντας ἔλεινους, τοὺς παρὰ πάντας ὄντας Β
 ἐπὶ τῆς γῆς ταπεινοὺς· ἐκείνους τοὺς ἐν ἐρήμοις παρὰ
 ἀνθρώπων ἀπεγνωσμένους· οἵτινες μακρὰν ἐκ τῆς χει-
 ρός σου ἐδιώχθησαν· οἵτινες μεγάλως τῷ θυμῷ σου
 10 ἐπαιδεύθησαν· οἵτινες μεγάλως τῇ ὀργῇ σου ἠλέγχθη-
 σαν· οἵτινες πρὸ θανάτου ὡς νεκροὶ ἀπὸ ἀνθρώπων
 ἐπλήσθησαν· οἵτινες μετὰ θηρίων ἀγρίων οἰκεῖν κατε-
 κρίθησαν· ὧν τὴν βίαν οὐδεὶς καθορᾷ, εἰ μὴ μόνος ὁ
 σὸς ἀκοίμητος ὀφθαλμός· ὧν τὴν ἀνάγκην σὺ, δέσποτα,
 15 γινώσκεις, καὶ ἄλλος οὐδεὶς *** εἰς αἰῶνα λοιπὸν, δι'
 ὧν χωρισθέντες, τῆς οἰκουμένης τέλος μακρυνθέντες, C
 τῶν ἐκκλησιῶν λοιπὸν ἐπιλησθέντες, τῶν ἐορτῶν τὴν
 ἡμέραν ἀγνοοῦντες. ἐκείνοις μικρὸν ἔλεος ποιήσον, δέ-
 σποτα· οὐ γὰρ αἰτοῦμαι πολὺ. φθάσον ἐκείνους ὁ
 20 θεός, ὁ παιδεύσας ἐκείνους. φθάσον τὰ ποτε τέκνα
 σου, ὅτι καὶ αὐτοὶ ποτε τέκνα σου, ὅτι καὶ αὐτοὶ ποτε
 Χριστιανοὶ ὑπῆρχον, καὶ αὐτοὶ ποτε ποίμνη σου, καὶ
 αὐτοὶ ποτε μέλη σου, καὶ αὐτοὶ ποτε τοῦ ἀχράντου σου
 μετελάμβανον σώματος, καὶ νῦν σωματίων ἀλόγων μετα-
 25 λαμβάνουσι. διὸ δὴ, δέσποτα, ἐπίβλεψον ἐπ' αὐτοὺς
 ἐν ἐλέοις καὶ οἰκτιρμοῖς σου. ἴδε ἐκείνων τῶν ἔλεινῶν
 τὴν βίαν, καὶ δὸς φιλάνθρωπίαν. ἴδε τὴν γέμνωσιν,
 καὶ δὸς τὴν ἀνάρρυσιν. ἴδε τὴν βαθεῖαν ἐρημίαν, καὶ
 ποιήσον τὴν σὴν εὐσπλαγχλίαν. εἰ γὰρ καὶ δικαίως D
 30 ἐπαιδεύσας, ἀλλ' ὅμως ἴασαι. εἰ καὶ ἀξίως παρέδωκας,
 ὅμως συνάγαγε. ἐμάστιξας, παρακάλεσον· παρέδωκας,
 λύτρωσαι. εἰ καὶ πολλάκις ἡμάρτομεν, ἀλλ' ὅμως πάλιν
 ἡμῶν μνήσθητι, καὶ πάλιν ἡμῶν τῇ δεήσει πείσθητι,

καὶ μάλιστα τοῖς ἐν ἐρημίαις καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, καὶ ἅπασι τῆς γῆς ἀβάτοις τόποις ἡμῶν ἀδελφοῖς Χριστιανοῖς, σοῦ δὲ λαοῖς. εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐν ἐκκλησίαις
 24 μετὰ τῶν πιστῶν, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐν ἐρημίαις μετὰ τῶν
 ἐχθρῶν. εἰ καὶ ἡμεῖς φαιδροὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς, ἀλλ' 5
 ἐκεῖνοι ἐν μεγάλῃ σκοτίᾳ· μεγάλη ἢ ἐκείνων δυστυχία·
 μέγα τὸ ἐκείνων ἵποπτον· δεινὸν τὸ ἐκείνων τραῦμα,
 πικρὰ ἢ ἐκείνων συμφορὰ· ἀδιήγητος ἢ αὐτῶν κατα-
 φθορὰ, μέγα τὸ ἐκείνων κέντρον, πολλή ἢ ἐκείνων τρα-
 γυρδία, δέσποτα· μὴ ἀφίσης ἕως ἔξω, ἀλλὰ μετὰ τῆς 10
 παιδείας δεῖξον καὶ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν, ἵνα μὴ εἰς
 τέλος οἱ Ἰουδαῖοι καυχῆσονται, ἵνα μὴ τὰ ἔθνη περὶ
 ἡμῶν εἴπωσι, ποῦ ἐστὶν ὁ θεὸς αὐτῶν; ποῦ ἐστὶν ὁ
 Β Χριστὸς αὐτῶν; ποῦ ἐστὶν ὁ σταυρὸς αὐτῶν; ποῦ
 ἐστὶν ἡ ἐλπὶς αὐτῶν; ποῦ ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν; 15
 ἵνα μὴ ταῦτα εἴπωσι, ταχὺ τὰ ἔλέη σου εἰς ἡμᾶς θεω-
 ρήσουσι· ταχὺ προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοὶ
 σου, κύριε, ὅτι ἐπιτωχέυσamen σφόδρα, ὅτι ἐταπεινώ-
 θημεν σφόδρα, ὅτι ὀλιγώθημεν σφόδρα. λοιπὸν εἰσελ-
 θέτω ἐνώπιόν σου ὁ στεναγμὸς τῶν πεπεδημένων· 20
 δυσωπήσει σε τὰ δάκρυα τῶν ἀνάκων νηπίων τῶν κα-
 τασφαζομένων. ἰκετεύσει σε ὀδυρμὸς μητέρων τῶν ἀτε-
 κνημένων. ταῦτα λέγοντες δεόμεθα, οὐ μαχοόμεθα,
 C δεόμεθα· δεόμεθα, ἀλλ' οὐ πρὸς σὲ δικαζόμεθα. δεό-
 μεθα, ὅτι ἐπὶ ἀνόμων ὀνειδιζόμεθα, ὅτι ἐξ Ἑλλήνων 25
 καταπονούμεθα· οὐ μαχοόμεθα, ἀλλὰ ἐξομολογούμεθα.
 κλαιόμεν, ὅτι καὶ οἱ λοιποὶ κινδυνεύουσιν. εἰ γὰρ καὶ
 ἁμαρτωλοὶ, ἀλλ' ὅμως Χριστιανοὶ τυγχάνομεν. εἰ καὶ
 ταπεινοὶ, ἀλλ' ὅμως τῆς πίστεώς σου λαός. εἰ καὶ ἀνά-
 ξιοι φιλανθρωπίας, ἀλλ' ὅμως πρόβατα τῆς σῆς ἐκκλη- 30
 σίας ἔσμεν ἐν ἐνὶ συνηθροισμένοι. ταύτην σοὶ τὴν ἰκε-
 σίαν οἱ πτωχοὶ ὑπὲρ πλήθους λαοῦ αἰχμαλωσίας ἐν τῇ
 σῇ τριημέρῳ ἀναστάσει προσάγομεν ἱερεῖς καὶ λαοί,

νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβῦται μετὰ νεωτέρων, D
 νήπια μετὰ μητέρων. πᾶσα ψυχὴ τῶν πιστευόντων εἰς
 σέ· οὓς λύτρωσαι πάντας πάσης τῆς ἐπικειμένης ἀπει-
 λῆς καὶ τῆς σῆς βασιλείας ἀξίους ποιήσον, χάριτι καὶ
 5 φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ καὶ δεσπότου
 Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σὺν τῇ πανα-
 γίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

IV.

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ ΤΟΥΞ
ΚΥΡΙΟΥ.

10

Εὐλογητὸς ὁ Θεός.

Κόσμος σώματος ἢ ἐπικειμένη τῇ σώματι κεφαλῇ,
 κόσμος δὲ τῶν ἑορτῶν ἢ σήμερον ἑορτῆ. τί γὰρ, φησὶ,
 Χριστοῦ ἀνάληψιν μετὰ σαρκὸς ἑορτάζομεν, ὡς τῶν
 15 δεσποτικῶν ἑορτῶν δεικνυμένην πλήρωμα. καὶ γὰρ γὰρ
 κεφαλὴ φαιδρόμορφος, οὕτω καὶ ἡ σήμερον ἑορτῆ τῆς
 θεϊκῆς χάριτος ἀπαντᾷ τὸ κάλλος, ἀλλ' οἱ πολλοὶ B
 ἀγνοοῦντες τὸ ταύτης μέγεθος ἤττον αὐτὴν νομίζουσι,
 ἢ δὲ φύσις τῶν πραγμάτων πασῶν τῶν ἑορτῶν λαμ-
 20 προτέραν συνίστησι. καὶ εἰ βούλεσθε μαθεῖν, ἀνεξικά-
 κως συντείνατέ μοι τὸν νοῦν. μόνον δι' εὐχῶν συνερ-
 γήσατέ μοι, παρακαλῶ, καὶ τὰς μολιβδῶδεις αὔρας κα-
 ταστείλατε, καὶ τὰ κύματα τῆς φλυαρίας γαληνιώσατε,
 καὶ σχολάζουσάν μοι τὴν ἀκοὴν παράσχετε. κατὰ γὰρ

86 τὸν σοφὸν Σολομῶντα λόγοι σοφῶν ἐν ἀναπαύσει ἀκού-
 ονται. πρώτη τοίνυν ἑορτὴ ἡ φρικτὴ καὶ θαυμαστὴ
 κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ γέννησις. πῶς γὰρ οὐ θαυμα-
 στή ἢ ἐξ οὐρανῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς κατάβασις, μᾶλ-
 λον δὲ συγκατάβασις; ὅτι ὁ πάντων δεσπότης τὴν τοῦ **5**
87 δούλου μορφὴν ἐνώσαι ἑαυτῷ κατηξίωσε καὶ πτωχὴν
 μητέρα ἔσχεν ὁ πάντα περιέχων. δευτέρα ἑορτὴ ἡ τῶν
 Θεοφανίων πολλῶ τῆς πρώτης τὴν θεωρίαν μείζω
 ἔχουσα· ἐν μὲν γὰρ τῇ πρώτῃ ἑορτῇ ὑπεδείκνυε τὸν
 τεχθέντα Θεὸν λόγον ἄστηρ, ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ ἑορτῇ **10**
88 Ἰωάννης ἔβρα “ἶδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρ-
 τίαν τοῦ κόσμου”. ἑβραίου δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ βα-
 πτιζομένου οὐρανόθεν ὁ πατὴρ βοῶν “οὗτός ἐστιν ὁ
 υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠέδοκῃσα.” ἀλλ’ οὐδὲ τότε
 ὑλόκληρος ἢ τῆς εὐφροσύνης ἀπόλαυσις, ἐπειδὴ μηδέπω **15**
 τὸ θνητὸν σῶμα διὰ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀθανάσιαν
 ἐδέξατο. τρίτῃ ἑορτῇ τοῦ σωτηριώδους πάθους ἡ ἀνά-
 στασις ζωοποιεῖ τοὺς διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ αἵμα-
 τος αὐτοῦ μαρμαρυγᾶς ἀπαστρέπτοντας καὶ ἀναγεννω-
 μένους δι’ ὕδατος καὶ πνεύματος ἁγίου. διὸ καὶ πε- **20**
89 σόντα κόσμον ἀνέστησε καὶ τὸν πάλαι ἐκπεσόντα Ἀδὰμ
 ζωῆς αἰωνίου ἠξίωσε. διὰ ξύλου ὁ Ἀδὰμ θάνατον
 ἐτρέγγισε, διὰ ξύλου σταυροῦ ζωὴν τῷ κόσμῳ χαρίζεται.
 καὶ αὕτη μὲν τῶν προλαβουσῶν ἑορτῶν ἐνδοξότερα **25**
 ἀνεδείκνυτο, ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ὁ θάνατος διὰ θανάτου
 τὸν θάνατον θανατώσας καὶ ζωὴν ἀθάνατον τοῖς θα-
 νοῦσιν ἐπήγαγεν. ἀλλὰ καὶ αὕτη οὐκ εἶχε τῆς χαρᾶς
 τὴν πληρότητα ἐπὶ γῆς τὸν ἀνασιάντα κατέχουσα. καὶ **30**
90 ἢ τοῖς ἀποστόλοις ἐδίδοτο πνεῦμα ἅγιον, σήμερον δὲ **30**
 ἐν τῇ τῆς ἀναλήψεως ἑορτῇ πάντα διὰ πάντων εὐφρο-
 σίνης πεπληρῶται· οὐρανὸς τοὺς φρεγγοτόκους ἀνοί-
31 ξας καὶ τὸν λεπτομερέστατον ἀέρα βαθμύσας καὶ τὸν

ἐκ γῆς εἰς τὰς οὐρανοὺς ἀψίδας ἀνασφαιρώσας, καὶ
 πάσας τὰς τῶν ἀγγέλων φύσεις εἰς χαρὰν ἄληκτον παρ-
 ορμήσας, ξένην ἡμῖν θεὸν ἐπέδειξε, τὴν ἡμετέραν σάρκα
 ἐπὶ θρόνου βασιλικοῦ ἐπηρμένην. τοῦ εἶσιν οἱ περὶ
 5 τὰ ἵπποδρόμια ἀσχολούμενοι καὶ ἡνίοχων ἀγαπῶντες
 ὀξύτητα; δεῦτε ἴδετε παράδοξον οὐρανοδρόμον ἡνίο-
 χον, δεῦτε ἴδετε παράδοξον ἵπποδρόμον, τὸν τῆς κτί-
 σεως δημιουργὸν ἐν ἀνθρωπίνῳ ἐποχοῦμενον ἄρματι, **Ξ**
 οὐκ ἐπὶ γῆς ἀτάκτως ἐλαύνοντα, ἀλλ' αἰθερίους δρό-
 10 μους καινοπρεπιῶς ἀναστέλλοντα, καὶ τὸν οὐράνιον καμ-
 πτήρα καταλαμβάνειν ἐπειγόμενον καὶ τὸν παρατρέ-
 χοντα Βελίαρ δυνατῶς καταστρέφοντα. ἀλλ' Ἰουδαίων
 παῖδες οἱ βάσκανοι τῆς ἀληθείας ἀκούσαντες ὅτι ὁ
 Χριστὸς ἀνελήφθη εἰς οὐρανοὺς, ἀμανρώσαι βουλόμενοι
 15 τὸ παράδοξον θαῦμα τῆς λαμπρότητος τοῦ ἡλίου τῆς
 δικαιοσύνης τὸν Ἥλιον παρεισάγουσι λέγοντες, τί με-
 γάλα κοιπάξετε Χριστιανοὶ, ὅτι ἀνελήφθη ὁ Χριστὸς,
 ὡς λέγετε; καὶ γὰρ Ἥλιος ἄνθρωπος ὢν τῆς ὁμοίας **Κ**
 δόξης ἀξιώθεις ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. πρὸς οὓς
 20 μετὰ παρησίας φθεγξόμεθα, διὰ τί, ὦ Ἰουδαῖοι, τὰς
 βίβλους ὡς τυφλοὶ σκύλλετε, καὶ τὰ γεγραμμένα ἐν αὐ-
 ταῖς μετὰ ἀκριβείας οὐ βλέπετε; διὰ τί ἀναγινώσκετε
 καὶ οὐκ ἐπιγινώσκετε; τί γὰρ ἡ θεία λέγει γραφή; “καὶ
 ἀνελήφθη Ἥλιος ἐν συσσεισμῷ ὡς εἰς τὸν οὐρανόν.”
 25 οὐχὶ δὲ εἰς τὸν οὐρανόν. τὸ δὲ “ὡς εἰς τὸν οὐρανόν”
 ἀμφίβολον ἔχει τὴν ἔννοιαν, τὸ δὲ “εἰς τὸν οὐρανόν”
 τρανῆν δείκνυσι τὴν ἀλήθειαν. ὅτι δὲ οὔτε Ἥλιος οὔτε
 ἕτερός τις ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ μόνος ὁ ἐκ τοῦ **Δ**
 οὐρανοῦ καταβάς ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ υἱὸς αὐτῆς περὶ
 30 ἑαυτοῦ πάντα πληροφοριῶν λέγει “οὐδεὶς ἀναβέβηκεν
 εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ
 υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ” ὁ ποιμὴν ὁ
 καλὸς, ὁ τὰ ἐνεργήοντα ἐννέα πρόβατα τῶν ἀγγέλων

καταλιπὼν ἐπὶ τὰ οὐράνια ὄρη, καὶ τὸ πεπλανημένον πρόβατον εὐρηκῶς καὶ ὅμοις φιλανθρωπίας βαστάσας καὶ εἰς τὸν οὐράνιον λιμένα ἀνενεγκὼν, τῷ ἰδίῳ γεννήτορι δωροφορῶν φθέγγεται, εὔρον, πάτερ, τὸ **28** πρόβατον τὸ πλανώμενον, ὅπερ ὁ ἀπατεὼν ὄφρις δολοτρόποις τεχνάσμασιν ἠπάτησε καὶ κακίας ὁδοὺς ἐπέδειξε, πηλιῶ δὲ τῆς πολυθειῆας τὴν καθαρότητα τῆς θεογονσίας ἐμόλυνε. Θεασάμενος οὖν αὐτὸ ἐν τῷ βορβόρῳ τοῦ βίου πνιγόμενον τῇ τῆς θεότητός μου δεξιᾷ ταχέως ἀνήρπασα, καὶ τοῖς τῶν οἰκτιρισμῶν μου **10** σπλάγχθοις ἐν τοῖς τοῦ Ἰορδάνου ρεῖμασιν ἀπέπλυνα, καὶ μυρίσας τῇ εὐωδίᾳ τοῦ ἁγίου μου πνεύματος, διὰ τῆς ἀναστάσεως νῦν παραγέγονα, ἄξιον τῆς σῆς θεότητος προσκομίζων σοι ξένιον, τὸ λογικὸν πρόβατον. **15** σήμερον ὁ διάβολος τὴν οἰκειαν ἤτταν ὀδύρεται, ὅρων τὸ ἡμέτερον σῶμα εἰς οὐρανοὺς ἀναγόμενον· σήμερον ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ ὡς καπνὸς διαλίεται, σήμερον ὁ διάβολος θρηνεῖ λέγων, τί ποιήσω ὁ ἄθλιος; πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος ὡς ἰέραξ ὄξυπετῆς ἀρπάσας παρ' ἐμοῦ ἐρημόν με **20** τίτησε, καὶ πανταχόθεν με πτεροκοπήσας εἰς γῆν κατέρραξεν. ἠπάτησέ με ὁ τῆς Μαρίας υἱός, οὐκ ἤδειν ὅτι θεὸς ἀνθρωπίνῳ κρύπτεται σῶματι. ἔβλεπον **25** αὐτὸν σῶμα ἀνθρώπινον περιειμένον, καὶ ἀνθρώπον αὐτὸν νομίσας ψιλὸν κατ' αὐτοῦ τοὺς Ἰουδαίους ἐκλήθησα, καὶ ἄπερ δι' ἐμαντοῦ μὴ ἐτόλμων διαπράξασθαι, πάντα διὰ Ἰουδαίων ἐνήργησα· μυρίας σικοφαντίας ἐφεῦρον, πᾶν εἶδος ὕβρεων εἰς αὐτὸν ἐπενόησα· καλάμῳ καὶ σπύγγῳ ὄξος αὐτὸν ἐπότισα, ἀκάνθαις τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐστεφάνωσα, ραπίσμασιν αὐτὸν ἤτιμωσα, **30** σταυρῷ διὰ ἤλων προσήλωσα· θανάτῳ τέλος ὑποβαλὼν ὡς νικήσας μετὰ Ἰουδαίων ἠόρταζον. Θεασάμενος **D** δὲ αὐτὸν ὅτι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγείρεται, καθὼς προείπεν,

ὡς ξίφος κατὰ καρδίας ἀθρόως δεξάμενος κατέπεσον
 θεασάμενος δὲ πάλιν αὐτὸν ὅτι ἐσθίει καὶ πίνει, πάλιν
 ἕτερον σταυρὸν κατεσκευάζον. ἀλλ' ὡς ταῦτα ἐνε-
 θυμούμενη πρὸς ἑμαυτὸν, ὄρω αὐτὸν μετὰ δόξης εἰς
 5 οὐρανὸν ἀνερχόμενον. ὅθεν ἐγὼ μετ' αἰσχύνης ἐξέπεσον.
 διὸ καὶ ὁ ψαλμωδὸς ἐκ πολλῶν τῶν χρόνων ἐβόα λέ-
 γων "πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας· ἀλαλάξατε τῷ
 θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως, ὅτι κύριος ὑψιστος βασι-
 λεὺς φοβερὸς καὶ μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν." καὶ πάλιν
 10 ἀνέβη ὁ θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, κύριος ἐν φωνῇ σάλ-
 πιγγος. θέλω αὐτὸν καταδιώξαι, καὶ ὡς μόλιβδος
 κάτω φέρομαι. βούλομαι αὐτὸν κρατῆσαι, καὶ ἀοράτως
 ἐξυγκονίζομαι. τί ποιήσω ὁ τάλας; πανταχόθεν μὲν
 περιήλασεν. ἐξ οὐρανῶν με ὡς λίθον βραχύτατον εἰς
 15 γῆν ἐσφενδόνησε κάτω, πεσὼν δὲ ἐν τῇ γῇ ἐν τοῖς ἴδασ-
 κρυβῆναι ἠθέλησα. καὶ εὐρών με ἐν τοῖς τοῦ Ἰορδάνου
 ῥέιθροις κρυπτόμενον ὡς δράκοντα κρατήσας ἐμάστιξε
 θέλω καὶ τῆς γῆς κρατῆσαι καὶ πάντες ὡς δεσποτικῆς
 20 ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς ἢ οἰκουμένη καὶ πάντες
 οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. ἔδειξεν ὁ σεισμὸς ὅτι τοῦ
 κυρίου ἢ γῆ. ἢ γὰρ γῆ τὸ τοῦ κυρίου ὄνομα μὴ φέ-
 ρουσα ἀκατεργήτῳ τρόμῳ ἐβράσσετο, διὰ τὴν ἀταξίαν
 τῶν οἰκείων τέκνων μαστιζομένη, καθάπερ στόμα κατὰ
 25 τῶν στοιχείων ἀνοίξασα ῥήματα τῆς κρυπτομένης ὀδύ-
 νης ἐβόα τὸ μέγεθος, καὶ φείσασθαι τῶν ἡμαρτηκότων
 ὡς μήτηρ ὑπὲρ τέκνων ἰκέτευε. τίς λαλήσει τὰς δυνα-
 στείαις τοῦ κυρίου; ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέ-
 σεις αὐτοῦ; τοῦ κυρίου ἢ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.
 30 τὴν γὰρ σάρκα τὴν ἐκ γῆς πλασθεῖσαν ἠνωσεν ἐν αὐτῷ
 ὁ Χριστὸς καὶ ἐκάθισεν ἐν οὐρανοῖς. ἔρχεται ὁ διά-
 βολος ταύτην διὰ πορνείας μολύνειν βουλόμενος, ἀλλ'
 ὡς φύλαξ ἄγρυπνον ἔχων τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν μὴ

συγχωρήσης τῷ ληστῇ τὸν τῆς διανοίας διαρρηῖξαι ὀφθαλμὸν, ἵνα θαρρῶν πρὸς αὐτὸν εἴπῃς, δεσποτικῶν κτήματος προδότης οὐ γίνομαι, διάβολε. τοῦ γὰρ κυρίου ἢ γῆ, καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἢ πάντοτε ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ ὄμβρου γεωργουμένη καὶ ἀειθαλὲς καρποφοροῦσα τῷ Χριστῷ τριάκοντα καὶ ἐξήκοντα καὶ ἑκατόν.

Δ ἐξῆλθε, φησὶν, ὁ σπείρων τοῦ σπείραι· καὶ τὸ μὲν ἔπεσεν ἐπὶ τὴν ὁδὸν, τὴν ἀπάτην τὴν Ἑλληνικὴν. καὶ ἔλθον τὰ πετεινὰ, οἱ ὄξυπεινοὶ τῶν δαιμόνων ἀρπαγες, καὶ κατέφαγον αὐτό. ἄλλο ἔπεσεν ἐπὶ τὰ πετρώδη, τὴν σκληρότροπον τῶν Ἰουδαίων φημί προαίρεσιν, καὶ εὐθέως ἀνέτειλε προπετείας θερμότης φυτόν παρανομίας. τοιοῦτος γὰρ Ἰουδαίων ὁ τρόπος. ἐν γὰρ τῇ ἐρήμῳ νομοθετούμενοι ἔρασκον πρὸς Μωυσῆν, πάντα ὅσα εἶπεν ὁ Θεὸς ποιησόμεθα καὶ ἀκουσόμεθα. καὶ 15 οἱ ταῦτα ἐπαγγελλούμενοι μόσχον ἄψυχον προσεκύνουν, καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ ζῶντος Θεοῦ προετίμων. ἄλλο ἔπεσεν ἐπὶ τὰς ἀκάνθας, τὰς τραχυκέντρους καὶ βλασφημογλώσσους αἰρέσεις, αἵτινες τὸν τῆς εὐσεβείας σπόρον καθ' ἡμέραν συμπνίγουσιν. ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν 20 τὴν καλὴν, τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, τὴν εὐφορον, τὴν καρποφοροῦσαν τριάκοντα καὶ ἐξήκοντα καὶ ἑκατόν. τριάκοντα τὸν τῆς σωφροσύνης ζυγὸν, ἐξήκοντα τῆς ἀγγελιοφόρου παρθενίας, ἑκατόν τῆς θείας δικαιοσύνης καὶ ἀγνείας καὶ τῆς τῶν μαρτύρων ἀνδραγαθίας. οἱ 25

Β γὰρ τῆς εὐσεβείας κίρκες τὴν ἐπ' ἐσχάτων τοῦ κυρίου ἔλευσιν πᾶσιν εὐαγγελιζόμενοι ἔλεγον “οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἔθεάσασθε αὐτὸν ἀναλαμβάνομενον.” ὠφθησαν γὰρ δύο ἄνδρες ἐν ἐσθῆτι λευκῇ. δύο, ἵνα πιστευθῇ ἡ ἀλήθεια· ἄνδρες, ἵνα εἰς ἀνδρείαν τοὺς μα- 30 θητίας στηρίξωσι· λευχειμονοῦντες, ἵνα καταλαμπρύνωσι τὰς τῶν ἀκούοντων διανοίας. τί οὖν οἱ ὀφθέντες ἐκήρυττον; ἄνδρες Ἰσραηλίται, τί ἐστίκατε βλέποντες

εἰς τὸν οὐρανόν; τί εἰς τὸν οὐρανὸν ἀτενίζετε; λὸν τὸν τοῦ οὐρανοῦ ποιητὴν θεωροῦντες δα τοῦ ἀναλαμβανομένου τὸ μέγεθος, καὶ τὴν συγκαινον αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας θαυμάσατε, ὅτι π5νον ἐνώσας ἑαυτῷ ἄνθρωπον οὐρανοπολίτην ἀκαὶ οἰκίτορα οὐρανοῦ κατέστησε. βαβαί, τὸν κάμενόν που ἀνήγαγε; τί ἐστήκατε βλέποντες εοὐρανόν; οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ἡμτὸν οὐρανόν. οὕτως ἐλεύσεται, οὕτω. πῶς; τὸ10 τὸ ἀνθρώπινον περικείμενος, ἐν ταῖς χερσὶ τὸν τῶν ἡλίων ἔχων, τὴν τρωθεῖσαν τῇ λόγχῃ πλευρᾷ βαλλόμενος, ἵνα ὄψωνται οἱ Ἰουδαῖοι εἰς ὃν ἔξσαν, ἡμεῖς δὲ ἀξιοθῶμεν θαύσασθαι τὸ πρὶαυτοῦ μετὰ παρρησίας, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἵ15 ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· μεθ' οὗ τῷ πατρὶ καὶ ἀγίῳ πιδόξῃ, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, εἰς τοὺς αἰῶναἰώνων. ἀμήν.

V.

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤ

20 τῆς Κυπριωνήσου ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν Μτὴν Θεοτόκον.

Τὰς ἐκλαμπούσας μαρμαρυγὰς τῆς Θεοτόκουνας φοβερὰς καὶ ἀκαταλήπτους δυνάμεις οὐρανηγῆς οἰκουμένης μυστήριον, θαῦμα, ἱλαστήριον ἔ

ὁ τάλας ἐγὼ εἰς ἀκριβεστέραν ἔννοιαν ὁ τῆς καρδίας μου ἔνδον σιριχθίας λογισμὸς βαθείας μνήμης καὶ ὑψηλοτάτης θεωρίας πειρώμενος φέρειν τὸ θαῦμα, τρόμος καὶ φόβος πολὺς καὶ δεινὸς συνέσχε με, ὧ ἀγαπητοί. ἢ γὰρ μνήμη τῆς φρικτῆς θεωρίας ἔντρομον τὴν ψυχὴν μου καὶ φρικώδη τὴν καρδίαν ἐνέγκασα οὐ μετρίως ἐτιμώρησεν, ἀλλὰ δυνατῶς ἐβασάνισεν. ἐπιπλήττει γὰρ μου τὸν νοῦν τῆς μεγίστης θεωρίας ἢ μνήμη, ὡς ἀκαταλήπτου μυστηρίου, τὸ λέγειν οὐκ ἰσχύουσα. τίς γὰρ ἱκανὸς τοιοῦτο φράσαι μυστήριον; ποῖον δὲ φθέγξα- 10
σθαι στόμα, ἢ ποία γλῶσσα λαλήσει; λέληθεν, εἰπεῖν οὐκ ἰσχύει. νῦν δὲ τολμήσω· λαλήσω περὶ τῆς μόνης Θεοτόκου καθ' ὃ καταλαμβάνω. καὶ πάλιν φοβοῦμαι. οὐκ ἔχω γλωτταν ἀξίως εἰπεῖν τὰ λίαν μεγάλα. ἰσχνόφωνος γὰρ καὶ βραδύγλωσσος καὶ οὐκ εὐλαλος ὑπάρχω, 15
ἢ οὕτως εἶπω περὶ τῆς μεγαλωνύμου καὶ ὀσίας καὶ ἀπειρογάμου καὶ Θεοτόκου Μαρίας, μητρὸς τοῦ κυρίου· περὶ ἧς οὐκ εὐμαρῶς ἀνθρώπων γλῶττα λαλήσει. ἰσχνόφωνεὶ γὰρ πρὸς ταύτην καὶ ὑποστέλλεται ἢ γλῶσσα, οὐκ ἀξίως ἔχουσα τὸ λέγειν. αὕτη γὰρ καὶ τὰς τῶν 20
οὐρανῶν δυνάμεις ἐξένισεν· ἐξέστησαν πάντες ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, ἀρχαὶ, ἔξουσίαι, θρόνοι, κυριότητες, τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ, καὶ πᾶσα στρατιὰ ἁγγέλων, φόβῳ καὶ τρόμῳ δεινῷ συσχεθέντες. ἐθεώρησαν γὰρ ἐπὶ γῆς ἐν αὐτῇ τὸν ἐν οὐρανοῖς καὶ ἔφριττον. ἔβλε- 25
πον τὴν παρθένον οὐρανὸν καὶ θρόνον καὶ συνείχοντο φόβῳ θεωροῦσαι τὸν ἀναρχὸν ἀπὸ θρόνου Χερουβικοῦ εἰς μήτραν παρθενικὴν καθίσαντα.

Ὡ μακαρία ῥίζα, πόθεν ταύτην ἐβλάστησε; περὶ ταύτης ὁ προφήτης Ἡσαΐας ὡς χελιδῶν κελαιδεῖ, τῇ 30
πυρρίνῃ γλώττῃ βουῶν “ἀναστήσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται, καὶ ἀναπαύσεται ἐπ’ αὐτὴν πνεῦμα φόβου Θεοῦ.” ἐκ τῆς ῥίζης

δὲ Ἰεσσαὶ Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐκ τῆς φυλῆς Δαβὶδ
 τοῦ βασιλέως ἡ ἅγια παρθένος, ἡ ὁσία τῶν ὁσίων ἀν-
 δρῶν Θυγάτηρ, ἧς οἱ γονεῖς Ἰωακεῖμ καὶ Ἄννα, οἵτινες
 ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν τῷ Θεῷ εὐηρέστησαν, οἱ καὶ καρπὸν
 5 τοιοῦτον ἐβλάστησαν, τὴν ἅγιαν παρθένον Μαρίαν, ναὸν
 Θεοῦ ὁμοῦ καὶ μητέρα· Ἰωακεῖμ δὲ καὶ Ἄννα καὶ Μα-
 ρία, οἱ τρεῖς τῇ τριάδι σαφῶς ἐλειτούργησαν. Ἰωακεῖμ
 γὰρ ἐρμηνεύεται ἐτοιμασία κυρίου· ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἡτοι-
 μάσθη ναὸς κυρίου ἢ παρθένος. Ἄννα δὲ πάλιν ὁμοίως
 10 χάρις ἐρμηνεύεται· χάριν γὰρ ἔλαβεν Ἰωακεῖμ καὶ Ἄννα,
 ἵνα τοιοῦτον βλαστησῶσι καρπὸν διὰ προσευχῆς, τὴν
 ἅγιαν παρθένον κησάμενοι. Ἰωακεῖμ γὰρ ἐν τῷ ὄρει
 προσηύχето, καὶ Ἄννα ἐν τῷ παραδείσῳ αὐτῆς. κνο-
 φορήσασα δὲ Ἄννα οὐρανὸν καὶ Θρόνον Χερουβικόν
 15 ἔτεκε, τὴν ἅγιαν κόρην Μαρίαν. αὕτη γὰρ οὐρανόσ καὶ
 ναὸσ καὶ Θρόνοσ εὐρίσκεται. ἡ γὰρ Μαρία ἐρμηνεύεται
 κυρία, ἀλλὰ καὶ ἐλπὶς· κύριον γὰρ ἔτεκε τὴν ἐλπίδα
 τοῦ παντὸς κόσμου Χριστόν. ἐρμηνεύεται πάλιν τὸ
 Μαρία σμύρνα θαλάσσης. σμύρναν δὲ ἔρει, ὃ καὶ φημί,
 20 περὶ ἀθανασίας, ὅτι ἤμελλε τὸν ἀθάνατον μαργαρίτην
 τίκτειν ἐν τῇ θαλάσῃ, τουτέστιν ἐν τῇ κόσμῳ. Θά-
 λασσαν δὲ ἔρει τὸν ἅπαιτα κόσμον, ἧ ἡ παρθένοσ γα-
 λήνην ἐδωρήσατο, τὸν λιμένα τεκοῦσα Χριστόν. τοιγαρ-
 οῦν πάλιν τῆς σεμνῆς κόρης Μαρίας ἐρμηνεύεται τὸ
 25 μακάριον ὄνομα φωτιζομένη, ἧτις ἐφωτίσθη παρὰ τοῦ
 υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐφώτισε τοὺς πιστεύσαντας εἰς τὰ
 πέρατα τῆς γῆς τῇ τριάδι. τριάδοσ γὰρ νύμφη ἐπάρχει
 ἡ ἅγια Θεοτόκοσ κόρη Μαρία, τὸ πανάρεhton τῆς οἰκο-
 νομίας κειμήλιον, πρὸσ ἧν ὁ Γαβριὴλ “χαῖρε κεχαριτω-
 30 μένη, ὁ κύριοσ μετὰ σοῦ.” ὑπέμνησεν ὁ Γαβριὴλ, καὶ
 ὁ πατήρ οὐρανόθεν ἀρραβῶνα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
 ἀπέστειλεν, ὠρμάσατο τὴν παρθένον εἰς τὸν μονογεῆ
 υἱὸν οὐράνιον νύμφην, ἧν ὁ πατήρ ἠγάπησεν, ὁ υἱὸσ

ἐνάκησε, τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπεπόθησεν. αὕτη γὰρ νύμφη καὶ παστὰς, καὶ ἐκ ταύτης ὁ νυμφίος ἐκπορευόμενος Χριστὸς τὸ παρθενικὸν ἔνδυμα, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου Δαβὶδ μελωδίαν “ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκίνωμα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ 5
 20 αὐτοῦ.” ὁ νυμφίου πόθος ἀγγελίας πολλῆς· τὴν ἰδίαν δούλην νύμφην καὶ μητέρα ὀρμαῖται. ὁ Γαβριὴλ πρόξενος τῆς παρθένου ἐγένετο, οὐρανοῦ καὶ γῆς συνάπτων τὸ θυμίαμα· ἦν προφητὰι σαφίως ὑπέγραψαν τοῦ γάμου τὴν τάξιν κηρύξαντες, πῶς ἡ παρθένος οὐράνιος 10 εἰρίσκειται νύμφη, ὁμοῦ τε καὶ μήτηρ, ἢ τὰ πρὸ γάμου θῶρα λαβοῦσα τὸ ἅγιον πνεῦμα, προῖκα δὲ τὸν οὐρανὸν ὁμοῦ τε καὶ παράδεισον. ἐζήτει οὖν ἰδεῖν ἡ παρθένος ὃν ἐπόθει καὶ ἔλεγε, ποῦ ὁ νυμφίος οὐ τὸ κάλλος ποθῶ; ποῦ τὸ κάλλος τὸ τοῦ ἡλίου λαμπρότερον; 15 ποῦ τῆς πάσης εὐμορφίας ἢ ἀνεκλάλητος δόξα; ποῦ τὸ ἄσβεστον φῶς, ὃ ποθοῦσα ζητῶ; ποῦ ὁ ἥλιος ὃς τίνα ζητεῖ; ποῦ τῶν Χερουβὶμ ἢ κιθάρᾳ; ποῦ τῶν Σεραφὶμ τὸ ἀκοίμητον ὄμμα Χριστός; ποῦ τῶν ἀγγέλων ἢ προσκύνησις, ἦν ὁ Γαβριὴλ ἐμήνυσε; ποῦ ὁ μό- 20
 25 ρος τοῦ μόνου μονογενῆς υἱὸς τοῦ πατρὸς, ὃν ἡ παρθένος ποθοῦσα καὶ φιλοῦσα ὁμοῦ τε καὶ ζητοῦσα ἀσπάζεται; πρὸς ἣν ὁ Γαβριὴλ “χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ” χαῖρε κεχαριτωμένη, ἡ χάρις ἡ ἀπεραντος τῆς ἁγίας παρθένου. χαῖρε κεχαριτωμένη πολ- 25
 30 λῶν ἀρετῶν κατακεκοσμημένη, λαμπαδηφοροῦσα παρθένη τὸ ἄσβεστον τοῦ ἡλίου λαμπρότερον φῶς. χαῖρε κεχαριτωμένη τοῦ νοητοῦ ἀγκίστρον τὸ δέλεαρ. ἐν σοὶ 30
 35 Ἐγὰρ ἄγκιστρον ἡ Θεότης. χαῖρε κεχαριτωμένη, ἡ νοερά τῆς δόξης κιβωτὸς, χαῖρε κεχαριτωμένη, ἡ στάμνος ἡ χρυσεὴ, τὸ οὐράνιον ἔχουσα μάννα. χαῖρε κεχαριτωμένη, ἡ τὴν γλυκεῖαν τῆς ἀενάου πηγῆς τοὺς διψῶντας ἐμπλήσασα.

Χαῖρε κεχαριτωμένη, νοερά θάλασσα, τὸν οὐράνιον
 ἔχουσα μαργαρίτην Χριστόν· χαῖρε κεχαριτωμένη, ὃ
 λαμπρὸς οὐρανός, ἢ τὸν ἀχώρητον ἐν οὐρανοῖς ἔχουσα
 Θεόν. χαῖρε κεχαριτωμένη, ἢ τὸν Χερουβικὸν Θρόνον
 5 τῆς Θεότητος ἐξαστράπτουσα· χαῖρε κεχαριτωμένη, κύ-
 κλον ἔχουσα οὐρανοῦ, καὶ Θεὸν ἀχώρητον, ἐν σοὶ δὲ
 χωρητὸν καὶ ἀστενοχώρητον. χαῖρε κεχαριτωμένη στυ-
 λοειδῆς νεφέλη, ἢ τὸν Θεὸν ἔχουσα τὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ
 τὸν λαὸν καθοδηγήσαντα. τί εἶπω; καὶ τί λαλήσω;
 10 πῶς μακαρίσω τὴν ὀλόρριζον δόξαν; ὅτι χωρὶς Θεοῦ
 μόνου πάντων ἀνωτέρα ὑπάρχει. καλλιωτέρα γὰρ τῶν
 Χερουβίμ καὶ Σεραφίμ καὶ πάσης στρατιᾶς πέρηνκεν
 ἀγγελικῆς· πρὸς ἣν οὐρανοῦ καὶ γῆς οὐκ ἐπαρέσει
 γλῶττα, τάχα δὲ οὐδὲ ἀγγέλων. καὶ γὰρ αὐτοὶ ὕμνον
 15 καὶ αἶνον καὶ τιμὴν καὶ δόξαν προσήνεγκαν, ἀλλ' οὐδὲ
 οὕτω κατ' ἀξίαν εἰπεῖν ἴσχυσαν. ἔχαιρον δὲ ἄγγελοι,
 ὡς αὐτοὶ μόνον τὸν Θεὸν ἔχοντες. πρὸς οὓς ἡ παναγία
 παρθένος ἀνωτέρα πέφυκε, τὸν Θεὸν τὸν ἐν οὐρανῷ
 ἐπὶ γῆς κηύσασα, ἵν' οὕτως ἐλκύσῃ στρατιᾶς ἀγγέλων
 20 ἐπὶ γῆς μετὰ ἀνθρώπων. αὕτη γὰρ οὐρανοῦ καὶ γῆς
 μεστίτις πέφυκεν ἐνότητα ποιήσασα. ὦ μακαρία παρ-
 θένε, ἀγνή περιστερὰ, ἢ οὐράνιος νύμφη Μαρία, οὐρα-
 νὸς καὶ ναὸς καὶ Θρόνος τῆς Θεότητος· ἢ τὸν ἐξα-
 στράπτοντα ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἥλιον ἔχουσα Χρι-
 25 στὸν· ἢ φωτεινὴ νεφέλη, τὴν πάμφωτον ἀστραπὴν ἐξ
 οὐρανοῦ τῷ κόσμῳ καταλάμψασα Χριστόν· ἢ οὐράνιος
 νεφέλη ἢ τὴν βροντὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν ἑαυτῇ
 κρυπτομένην τῷ κόσμῳ καταβιβάσασα, ἢ τὸν ὄμβρον
 τοῦ ἁγίου πνεύματος τῇ πάσῃ γῇ πρὸς καρποφορίαν
 30 πίστεως καταράξασα.

Χαῖρε κεχαριτωμένη ἢ πύλη τῶν οὐρανῶν, περὶ ἧς
 ὁ προφήτης κέκραγε λέγων "Ἴδου ἡ πύλη κεκλεισμένη,
 καὶ οὐδεὶς εἰσελεύσεται δι' αὐτῆς, οὐδὲ ἐξελεύσεται, εἰ

μη κύριος ὁ θεὸς μόνος· καὶ ἔσται ἡ πύλη κεκλεισμένη τῷ ἡγουμένῳ, διότι ἡγούμενος αὐτὸς κληθήσεται, καὶ εἰς αὐτὸν ἐλπιούσι πάντα τὰ ἔθνη.”

Περὶ ταύτης τῆς πύλης καὶ ἐν τοῖς ῥήμασι τῆ λέξει ὁ προφήτης τρανώσ καὶ σαιριῶσ καταλέγεται κεκραγῶσ 5
 “κῆπος κεκλεισμένος, ἀδελφὴ μου νύμφη· κῆπος κεκλει-
 σμένος, πηγὴ ἑσφραγισμένη.” ἔμεινεν ἐν τῇ παρθένῳ
 Βῆ ἁγία καὶ σευνὴ κόρη Μαρία, ἡ φωτεινὴ νεφέλη, ἡ
 ἔνδον ἔχουσα τὸν θεὸν λόγον· πρὸς ἣν ὁ μεγαλόφωνος
 Ἡσαΐας “ἰδοὺ νεφέλη κούφη, καὶ ἦξει εἰς Αἴγυπτον.” 10
 τὸ ἀλατόμητον ὄρος, ἡ τὴν ἀκρότομον ἔχουσα πέτραν
 Χριστὸν, περὶ ἧς ὁ σοφώτατος Δανιὴλ λέγει “ἀπε-
 τμήθη λίθος ἐξ ὄρους ἄνευ χειρῶν” τουτέστιν, ἄνευ
 ἀνδρὸς τὴν στερεὰν πέτραν Χριστὸν ἔτελεν ἡ παρθένος,
 ὁ ἀσύνθετος ναὸς, ἡ τὸν οὐράνιον ἔχουσα λίθον Χρι- 15
 στὸν, ἡ βροντοειδὴς νεφέλη, ἡ τὴν ἀστραπὴν ἔνδον κοι-
 λιοφόρως βασιτάσασα. καὶ μαρτυρεῖ μοι τῷ λόγῳ ἡ
 ρθεῖα γραγὴ λέγουσα “κοιλία σου θημωνιά σίτου πε-
 φραγμένη ἐν κρίνοις” ἡ ἀγεώργητος χώρα, ἡ τὸν λό-
 γον ὡς κόκκον σίτου δεξαμένη, καὶ τὸ δράγμα βλαστή- 20
 σασα, ἡ νοερὰ κλίβανος, ἡ τὸ πῦρ καὶ τὸν ἄρτον τῆς
 ζωῆς ἔχουσα· ἡ ὁσία μήτηρ τοῦ σωτῆρος, ἡ τὸν λόγον
 τοῦ πατρὸς ἐκ σοῦ σαρκωθέντα τεκοῦσα, πρὸς ἣν
 Ἡσαΐας “ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται
 υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.” ὦ παρ- 25
 θένος ἀγνή, ἁγία μήτηρ κυρίου· μακαρία νύμφη τριά-
 ρδος ἀχωρίστου· μακαρία σὺ ἐν γυναιξίν, ἡ τεκοῦσα ἐπὶ
 γῆς ὡς βρέφος τὸν πάντων κτίστην θεόν. μακαρία σὺ
 ἐν γυναιξίν, ἡ μόνη ἐπὶ γῆς κηήσασα τὸν οὐράνιον θεόν.
 μακαρία σὺ ἐν γυναιξίν, ἧς μασθοὺς ἐθήλασεν ὁ τρέ- 30
 φων τὰ σύμπαντα. μακαρία σὺ ἐν γυναιξίν, ἡ νῦν γεν-
 νήσασα τὸν ποτὲ πλάσαντα πηλιῶ τὸν Ἀδάμ ἐν τῷ
 παραδείσῳ, θεοτόκε ἁγία παρθένε Μαρία. Θεοτόκος

γὰρ ὑπάρχεις ἢ τὸν λόγον ἐκ σοῦ σαρκωθέντα τεκοῦσα.
 Θεοτόκος ὑπάρχεις ἢ τὸν Θεὸν λόγον ἐν μορφῇ δούλου
 κησασα. Θεοτόκος ὑπάρχεις, ὅτι Θεὸν λόγον δεξαμένη
 σαρκωθέντα ἔτεκες. Θεοτόκος ὑπάρχεις ἢ μόνη τοι
 5 μόνου μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ γεννήσασα, οὐ πρόσκαι-
 ρον Θεὸν γεννήσασα, ἀλλ' αἰώνιον τὸν πρὸ σοῦ καὶ
 πάντων Θεὸν ἐκ σοῦ σαρκωθέντα. τὸ ἄσπιλον πρόβα-
 τον, ἢ τὸν ἀμνὸν τεκοῦσα Χριστὸν, ἢ δάμαλις ἢ ἀπει-
 ρόζυγος ἢ τὸν μόσχον γεννήσασα· ἢ νοερά τῆς πίστεως
 10 τράπεζα, ἢ τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς τῷ κόσμῳ χορηγήσασα
 τί εἶπω; καὶ τί λαλήσω τὴν ὀλόρριζον δόξαν; περ-
 ταύτης τῆς ὁσίας κόρης τῆς ἀείπαιδος καὶ παρθένου
 διὰ τοῦ προφήτου λέγει ὁ Θεὸς “ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσε-
 ται ἡγούμενος, τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ
 15 καὶ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ’ ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. δι-
 αὐτοῦ δώσει αὐτοὺς ἕως καιροῦ τιχτούσης, τέξεται, κα-
 οὶ ἐπίλοιποι τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐπιστρέψουσιν ἐπι-
 τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ· καὶ στήσεται καὶ ὄψεται καὶ ποι-
 μανεῖ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν ἰσχύϊ κύριος.” ὧ παρθέν-
 20 ἄγία, φωτὸς αἰωνίου ὑπάρχουσα μήτηρ, φωτὸς τοῦ φω-
 τίσαντος ἐν οὐρανοῖς τὰς τῶν ἀγγέλων στρατιάς· φω-
 τὸς τοῦ φωτίσαντος τῶν Σεραφίμ τὸ ἀνεκλάλητον ὄμμα
 φωτὸς τοῦ φωτίσαντος λαμπραῖς λαμπύσι τὸν ἥλιον
 φωτὸς τοῦ φωτίσαντος τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τ-
 25 τριάδι· φωτὸς τοῦ εἰπόντος “ἐγὼ εἶμι τὸ φῶς τοῦ
 κόσμου·” φωτὸς τοῦ εἰρηκότος “ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κ̅ς
 σμον ἐλήλυθα·” φωτὸς τοῦ ἀναληφθέντος καὶ φωτι-
 σαντος ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς τὰ σύμπαντα. ὦ πα-
 ναγία παρθένε, ἢ στρατιάς ἀγγέλων ξενίσασα. ξέν-
 30 γὰρ θαῦμα ἐν οὐρανοῖς γυνὴ τὸν ἥλιον περιβεβλημένη
 ξένον θαῦμα ἐν οὐρανοῖς γυνὴ τὸ φῶς ἐν ἀγκάλαις β-
 στάσασα. ξένον θαῦμα ἐν οὐρανοῖς Χερουβικὸς θρόν-
 ἔτερος. ξένον θαῦμα ἐν οὐρανοῖς γυναικὸς υἱὸς αὐτῆς

καὶ τῶν αἰώνων πατὴρ ὑπάρχων. ξένον θαῦμα ἐν οὐρανοῖς παρθένου θάλαμος νιδὸν θεοῦ θεὸν νυμφίον ἔχουσα Χριστόν. ξένον θαῦμα ἐν οὐρανοῖς τὸ βρέφος τῆς παρθένου, δεσπότης τῶν ἀγγέλων πέφυκεν. ὦ παναγία παρθένε, μήτηρ τοῦ σωτήρος, ἢ τὸν ἀναρχόν 5
 B γεννήσασα λόγον, τὸν τοῦ πατρὸς σύνθρονον νιδὸν τὸν ὁμοούσιον τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸν προαιώνιον, σὺν πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, τὸν τοὺς οὐρανοὺς καμαρώσαντα, τὸν τὴν γῆν ἐδράσαντα. χαῖρε παναγία παρθένε ἢ τὸ πῦρ τῆς θεότητος ἀφλέκτως, 10
 ὡς νοερά βάτος, κατέχουσα, ἢ νοερά κλίβανος, ἢ τὸ πῦρ καὶ τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς θερμὸν τῷ κόσμῳ πρὸς βρῶσιν ἐνέγκασα. περὶ οὗ λέγει ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου Χριστὸς “λάβετε, φάγετε. τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν.” πλουσία 15
 20 τῆς παρθενικῆς ἢ πανάρετος τράπεζα, ὧ ἀγαπητοί, παντοίων καλῶν βρωμάτων πρὸς ἀπόλαυσιν τῇ οἰκουμένῃ ἐδωρήσατο ἢ ὅσια παρθένος καὶ μήτηρ τοῦ Χριστοῦ, ἢ τὸν φωτεινὸν λύχνον τὸν ἐκλάμποντα ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς βαστάσασα Χριστόν· πρὸς ἣν ὁ προ- 20
 φῆτης Ζαχαρίας “ἰδοὺ λυχνία χρυσοῦ, καὶ τὸ λαμπάδιον ἐπάνω αὐτῆς.” τοιγαροῦν καὶ ὁ Δαβὶδ τὸ μελωδικὸν στόμα τοῦτο βοᾷ “λίχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ λόγος σου, καὶ φῶς τοῖς τρίβοις μου.”

Ω λυχνία παρθενικὴ ἢ τοὺς ἰσκοτισμένους φωτί- 25
 σασα, ὧ λυχνία παρθενικὴ ἢ τὸ σκότος ἀπελαύνουσα καὶ τὸ φῶς καταναγάζουσα. ὧ λυχνία παρθενικὴ ἢ τὸ
 B πῦρ καὶ τὸ ἔλαιον ἀχώριστον πρὸς φωτισμὸν ἐνέγκασα.
 ὧ λυχνία παρθενικὴ, τρίφωτον ἐν πῦρ ἄσβεστον, ὁμο-
 οῦσιον ἀφ’ ὑψηλοτάτου θρόνου λαβοῦσα καὶ πρὸς φω- 30
 τισμὸν τῆς οἰκουμένης ἐκλάμψασα. ὧ λυχνία παρθε-
 νικὴ, περὶ ἧς διὰ τοῦ προφήτου λέγει ὁ θεὸς “ἐκεῖ
 ἔξανατελῶ κόρας τῷ Δαβὶδ, ἠτοίμασα λίχνον τῷ Χριστῷ

μου." ὁ βασιλικὸς στέφανος τὸν μαργαριτοειδῆ πολ
 τιμον ἔχουσα λίθον Χριστόν· ἡ βασιλικὴ πορφύρα τ
 οὔρανοῦ καὶ γῆς ἐνδύσασα βασιλέα τὸ οἰκουμενικὸν τ
 σώματος πορφυροειδὲς ἔνδυμα· ἡ ἀκηλίδωτος τῶν Χι
 5 στιανῶν πίστις· ἡ ἀκατάληπτος βίβλος, ἡ τὸν λόγ
 καὶ τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς τῆ κόσμῳ παραναγνώσαι
 ἡ μακαρία ἐν γυναιξίν, ἡ τὸν λόγον ἐκ σοῦ σαρκωθέν
 τεκοῦσα, λόγον τὸν τοῦ πατρὸς υἱὸν, λόγον τὸν προαι
 ώνιον Θεόν, λόγον ἀναρχον καὶ ἀίδιον, λόγον τὸν α
 10 πατρὶ καὶ ἀγίῳ πνεύματι προσκυνούμενον, λόγον τ
 σύνθρονον τοῦ πατρὸς, λόγον τὸν ἐπὶ τῶν Χερουβ
 καθήμενον, λόγον, ὃν τὰ τετράμορφα ζῶα δοξολογοῦν
 λόγον τὸν τοὺς ἀγγέλους κτίσαντα, λόγον τὸν ἀρχὰς κ
 ἔξουσίας εἶναι ποιήσαντα, λόγον τὸν οὐρανοὺς ἐκτ
 15 ναντα καὶ τὴν γῆν ἐδράσαντα, λόγον τὸν ἀληθινὸν Θε
 Ἰησοῦν Χριστόν τὸν κύριον ἡμῶν, ὃν ἔτεκες, παναγ
 παρθένε, καὶ μετὰ τόκον πάλιν παρθένος, ἡ τὸν μα
 γαρίτην τεκοῦσα, καὶ τὸν βασιλικὸν στέφανον πλέξαι
 ὦ μακαρία παρθένε, ἡ τὴν οὐράνιον δόξαν βλαστήσασ
 20 ἡ ἀπὸ πολλῶν ἀνθέων τοῦ παραδείσου τὸν κόσμ
 εὐωδίᾳ πληρώσασα. κρίνον ἄσπιλον ὑπάρχει ἡ πα
 θένος, τὸ ἀμάραντον ῥόδον γεννήσασα Χριστόν, ἡ ἄ
 πελος τῆς ἀληθείας, ἡ πολυφόρος καὶ ἀτρύγητος·
 παρθενία, ἡ μὴ σκαφεῖσα καὶ βοτρνοφορήσασα, ἡ τ
 25 πέπειρον βότρυν βλαστήσασα Χριστόν. πῶς οὖν ἐβλ
 στησας πείσον ἡμᾶς, παναγία παρθένε· πῶς μήτηρ Θε
 ὠφθης ἐπὶ γῆς, λόγον προαιώνιον δεξαμένη. ἡ κοιλιόφ
 ρήσασα παρθένος ἐγὼ ἄφθαρτος, γὰρ ἀμόλυντος γ
 γονα τοῦ ἐνοικίσαντος ἐν ἐμοὶ λόγου Θεοῦ ἀπειρογάμο
 30 Ἰὸν Ἐμμανουὴλ ἐν ἀφθάρτῳ κοιλίᾳ φέρουσα, ἡ
 γαστέρα ἀμόλυντον, ἀφομοιουμένη θρόνῳ Χερουβικ
 εἰς ἣν ὁ λόγος τοῦ πατρὸς σὰρξ ἐγένετο, ὁ ἀναρχος κ
 ἀόρατος· ὁρατὸς οἰκονομικῶς, ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός

πείραν οὐκ ἔγνωκ' ἄνδρὸς, τὸν προαιώνιον Θεὸν
 Ἰησοῦν Χριστὸν ἔτεκον. παρθένος γὰρ καὶ νῦν ἐπάρχω
 μετὰ τὸν τόκον, καθαρωτέρα τοῦ πρώην. ἀπόνως ἔτε-
 κον οἶχ' ὡς πᾶσα γυνή· ἀνόμοια γὰρ ἐμοῦ κάκείνων
 τὰ μεταξὺ πράγματα. οὐκ ἔγνω φρίσις ἀνθρώπων τὸν 5
 τόκον μου, εἰ μὴ μόνος ὁ ἐν ἐμοὶ οἰκήσας Θεός. ὦ
 παρθένε φρικτὸν τῆς ἐκκλησίας κειμήλιον, τὸ μέγα τύ-
 χον μυστήριον, ἱερέα καλεῖ τὴν παρθένον ὀμοῦ τε καὶ
 6 θυσιαστήριον, ἣτις τραπέζοροροῦσα τὸν οὐράνιον ἄρτον
 Χριστὸν ἔδωκεν ἡμῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. ὦ γαστήρ 10
 ἀμόλυτος οὐρανοῦ κύκλον ἔχουσα, καὶ Θεὸν ἀχώρητον,
 ἐν σοὶ δὲ χωρητὸν βαστάσασα. ὦ γαστήρ οὐρανοῦ πλα-
 τυτέρα, Θεὸν τὸν ἐν σοὶ μὴ στενοχωρήσασα. ὦ γαστήρ
 ἐπτάκυκλος οὐρανοῦ καὶ μειζοτέρως αὐτῶν τυγχάνουσα.
 ὦ γαστήρ ἐπτά οὐρανῶν ὑψηλοτέρα καὶ πλατυτέρα. ὦ 15
 γαστήρ ὁ ὄγδοος οὐρανοῦ ἐπτά στερεωμάτων ἀνωτέρα.
 ὦ γαστήρ ἐπταφώτου χάριτος τὸ ἄσβεστον ἔχουσα φῶς.
 20 τί εἶπω, ἢ τί λαλήσω περὶ τῆς σεμιῆς καὶ ἁγίας παρ-
 θένου; ὁ πόθος ἔλκει με λέγειν περὶ τῆς Θεοτόκου,
 καὶ φόβος κατέχει με τοῦ σιωπᾶν, οὐκ ἀξίως ἔχων τοῦ 20
 λέγειν. ὁ νοῦς προκαλεῖται καὶ ὁ φόβος ἀπωθεῖται·
 ὅς μὲν ἔλκει με, ὅς δὲ ἀνθέλκει με. ἐπειδὴ οὖν συνέ-
 χουμαι τῶν ἀμφοτέρων, συμφέρει μοι λαλήσαι περὶ τῆς
 μεγαλωνίμου καὶ ὀσίας παρθένου. λέγω γὰρ ταύτην 25
 οὐρανὸν καὶ Θρόνον ὀμοῦ τε καὶ σταυρόν· τὰς γὰρ 25
 28 ἁγίας ἀγκάλας ἐκτείνασα τὸν δεσπότην ἐβάστασεν. ὦ
 Θρόνος Χερουβικὸς, σταυροειδής, οὐράνιος, περὶ ἧς διὰ
 τῶν γραφῶν ἐν οὐρανοῖς παρακύπτω, καὶ βλέπω ταύ-
 την ὑπὸ ἀγγέλων προσκυνομένην. ὕψην πρῶτον ὁ Γα-
 βριήλ τὴν παρθένον ἀσπάζεται· “χαῖρε κεχαριτωμένη, 30
 ὁ κύριος μετὰ σοῦ.” χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ λαμπρὸς
 οὐρανοῦ· χαῖρε κεχαριτωμένη, ἢ τὸν ἑξαστράπτοντα ἐξ
 οὐρανοῦ λαμπραῖς λαμπάσιν ἀκτίνα ἔχουσα ἥλιον τὸν

Χριστόν. Σεραφίμ γέγονεν ἡ παρθένος, ἡ πολυώνυμ
καὶ πολυόμματος τῆς ἀκατάληπτου Θεάς. σκέπη ἰ
νοερά, δι' οἰκουμενικοῦ σώματος εὐρεθεῖσα, τὰ Χερε
βίμ ὑπερβαίνουσα. ἐκεῖνα μὲν γὰρ ἀποστρέφονται
5 δυνάμενα ἀτενίσαι πρὸς νοητὸν πῦρ τῆς Θεότητος, αὐ
δὲ τρανοῖς ὄμμασιν ἐνατενίζουσα τὸ ἀκατάληπτον καὶ
ἀκοίμητον ὄμμα Χριστοῦ ποθοῦσα καὶ φιλοῦσα ἡσπ
ζετο. στρατιαὶ ἀγγέλων ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τοῦ σι
τῆρος προσπίπτοντες οὔτε ἰδεῖν οὔτε προσψαῦσαι ἰσχ
10 ουσιν, αὕτη δὲ χεῖλη χεῖλεσι συνάπτουσα τὸν ἀκα
ληπτον ἡσπάζετο. ὦ παρθένε ἀκατάληπτου μυστηρέ
φέρουσα θαῦμα, τριπόδητον πίστιν τῇ οἰκουμένη καὶ
ρούξασα.

Ἀγγέλων ἀνωτέρα γέγονεν ἡ παρθένος, μειζοτέ
15 τῶν Χερουβίμ καὶ τῶν Σεραφίμ, ἀρέσκουσα τῷ βασιλεῖ
Χριστῷ, ὡς ἀξία δούλη καὶ μήτηρ τιμηθεῖσα πα
θεῷ. ἀγία μήτηρ ἀμόλυντε, ἡ τὸν πρὸ σοῦ γενήσαι
Χριστόν τὸν εἰπόντα “πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι
ἢ τὸ σπήλαιον δοξάσασα καὶ τὴν φάτνην μεγαλύνασ
20 παρθένος γὰρ καὶ σπήλαιον καὶ φάτνη οὐρανοῦ κύκλι
ἔχοντες Θεὸν ἀχώρητον ἔφερον, οἱ τρεῖς τῇ τριάδι σι
φῶς λειτουργήσαντες, ὅτε ἡ παρθένος ἀπόνως τὸν σι
ρανοῦ καὶ γῆς δεσπότην ἐν τῷ σπηλαίῳ κύησασα
τῇ φάτνῃ ἔθετο, τότε καὶ τάξεις ἀγγέλων τὴν παρθένην
25 ἐκύκλωσαν βοῶντες καὶ λέγοντες “δόξα ἐν ὑψίστο
θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.” ὁ Θεὸς
καὶ ποιμένες ἀγραυλοῦντες τὴν τοιαύτην δοξολογί
τῶν ἀγγέλων ἤκουσάν τε περὶ τοῦ σωτῆρος καὶ τῷ θε
μῷ βαδίσαντες, τὸ φῶς προσεκύνησαν, ξένον θαῦμα
30 θεασάμενοι, τὴν δούλην τοῦ δεσπότητος καὶ τὴν ἐπίγμυ
παρθένον, οὐράνιον νύμφην. αὕτη γὰρ καὶ νύμφη καὶ
παστὰς καὶ Θεοῦ μήτηρ ὤφθη ἐν τῷ σπηλαίῳ, ὅτε ἰ
βρέφος ἔτεκε Χριστόν, κατὰ τὴν προφητικὴν Ἡσαΐ

φωνήν ὅτι “παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν υἱὸς καὶ ἐδόθη
 ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ
 ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θεὸς ἰσχυρὸς,
 ἑξουσιαστής, ἀρχὼν εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶ-
 νος.” εἰτά φησι μετὰ ταῦτα, μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν ὑπὸ
 ἄστέρος φωτεινοῦ καταλαμπόμενοι καὶ ὀδηγούμενοι, τὸ
 μίκρος τῆς ἑξ ἀνατολῆς ὁδοῦ βαδίσαντες, ἤκασιν εἰς
 προσκύνησιν τοῦ τεχθέντος ἐν Βηθλεέμ· ὅθεν καὶ τὴν
 Βηθλεὴμ Ἱερουσαλὴμ καταλαβόντες, κρύπτεται ἀπ’ αὐτῶν
 ὁ ἀστήρ· οἱ δὲ θορυβηθέντες τὸν ὀδηγὸν ἀπολέσαντες, 10
 ἀνάγκης τῇ βία τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐρωτῶντες ἐπυνθάνο-
 νοιο παρ’ αὐτῶν, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται; ξένον δὲ
 θαῦμα πᾶσιν ἐνομιζέτο. περὶ οὗ Ἡρώδης ἀκούσας ἐτα-
 ράτιετο λίαν, καὶ καλέσας τοὺς ἱερεῖς ἐπυνθάνετο παρ’
 αὐτῶν, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται; οἱ δὲ εἶπον καὶ οὐκ 15
 ἤρνησαντο· ὠμολόγησαν καὶ οὐκ ἔψεύσαντο. τὰς ἀκτί-
 νας τοῦ ἡλίου κρύπτειν οὐκ ἠδύνατο, τὴν περὶ τοῦ
 σωτήρος φωνὴν διὰ τοῦ προφήτου σαφηνιζομένην ἐμαρ-
 τήρησαν λέγοντες, ἐν Βηθλεέμ γεννᾶται ὁ Χριστός.
 οὕτω γὰρ βοᾷ διὰ τοῦ προφήτου “καὶ σὺ Βηθλεέμ οὐ-
 δαμῶς εἰ ἐλαχίστη ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ
 ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἀρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ.” ὡ
 τοῦ ἀπειθοῦντος Ἰσραὴλ. ὠμολόγησε τὸ πρᾶγμα τοῦ
 νόμου καὶ τὸν νομοθέτην ἠρνήσατο· αὐτοὶ ἐμαρτύρη-
 σαν ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἠρνή- 25
 σαντο τὸν γεννηθέντα Χριστόν.

Τί οὖν οἱ μάγοι; ὧν τὸ οἰκεῖον τοῦ νοῦς ἡλλοι-
 ᾶθη, ὧν ἡ καρδιά ἐταράττετο λίαν, καὶ ἐσβέννυτο ἐν
 βλάβῃ, ὧν οἱ στεναγμοὶ ὡς κυμάτων βία τὴν ναῦν ἐπόν-
 τιζον, ὧν οἱ ὀφθαλμοὶ μαργαριτοειδέσι δάκρυσι τὴν 30
 γῆν κατέρραινον, ὧν ἀφόρητος ἡ θλίψις, τῶν ἀπὸ τῶν
 ἀνατολῶν ζητοῦντες ὀδηγὸν, ὃν οὐκ εἶχον, ἔχοντες ἐζη-
 τουν· ποῦ ὁ ἀστήρ ὁ τῶν μάγων ὀδηγός; καὶ οἶον

δὲ τρόπον κρύπτεται ἀπ' αὐτῶν ὁ ἀστήρ, σκόπει τι
 ἀλήθειαν, καὶ βλέπε τὸ θαῦμα καὶ τὴν μήνυσι. ἔνεκ
 τούτου κρύπτεται ἀπ' αὐτῶν ὁ ἀστήρ, ἵνα τούτων ἐρι
 τώντων παρὰ τῶν ἀπίστων ἱερέων φανερὸν γένηται
 5 πᾶσι τὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς μυστήριον. ὅθεν μετὰ ἡ
 γνῶναι πάντας φανεροῦται πάλιν μάγοις ὁ ἀστήρ, ἔτι
 οὐ ἔλθῶν ἔστη ἐπάνω τοῦ βρέφους ἐν τῇ σπηλαίῳ,
 μᾶλλον ἐν τῇ οὐρανῷ. ὅπου γὰρ Χριστὸς, ἐκεῖ ὁ ο
 ρανός· τὸ γὰρ σπήλαιον οὐρανόσ ἀφῆθη ἐπὶ γῆς.
 10 δὲ ἰδόντες τὸν ἀστέρα, μᾶλλον δὲ τὸν σωτήρα, ἐχάρ
 σαν χαρὰν μεγάλην, οἱ καὶ κύψαντες προσεκύνησαν, κα
 ἔκβαλόντες τὰ δῶρα, χρυσὸν, καὶ λίβανον, καὶ σμύρνα
 χρυσὸν μὲν ὡς βασιλεῖ, λίβανον δὲ ὡς θεῷ, καὶ σμύ
 ρναν ὡς ἀθανάτῳ, μᾶλλον δὲ ἵνα καὶ τὸν ἐνταφιασμ
 15 μὴνέσωσι τοῦ πάντων κτίστου καὶ δημιουργοῦ Χριστο
 ῦ ἔτεκεν ἡ οὐράνιος νύμφη Μαρία, ὁ οὐρανόσ καὶ να
 καὶ θρόνος τῆς θεότητος, τὸ ἀνεκλάλητον τοῦ παρ
 δείσου κειμήλιον. ἄγγελοι τὴν Εἴαν ἐμέμφοτο, κα
 δὲ τὴν Μαρίαν δοξάζουσιν, ἡ τὸ ἀσθενὲς τῶν γυναικ
 20 κυρίως δοξάσασα, ἡ τὴν πεσοῦσαν Εὐαν ἀναστήσασ
 καὶ τὸν ἐκβληθέντα τοῦ παραδείσου Ἀδὰμ εἰς οὐρανὸν
 ἀποστείλασα, ἡ τὸν κλεισθέντα παράδεισον ἀνοίξασ
 καὶ διὰ ληστοῦ πάλιν τὸν Ἀδὰμ καταφυτεύσασα. ε
 σοῦ γὰρ τὸ μεσότοιχον τοῦ ἱεροῦ τὴν ἐχθρὰν κατ
 25 λυσεν, ὡς ἁγία παρθένε. διὰ σοῦ ἡ οὐράνιος εἰρήνη
 κόσμῳ ἔδωρήθη, διὰ σοῦ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένη
 ἐφωτίσθη, διὰ σοῦ ἄνθρωποι ἄγγελοι γεγόνασι, ε
 σοῦ φίλοι καὶ δοῦλοι καὶ τέκνα θεοῦ ἄνθρωποι ἐκ
 30 ἦσαν, καὶ διὰ σοῦ σίνδουλοι ἀγγέλων καὶ συνόμι
 ἄνθρωποι ἡξιώθησαν γενέσθαι, διὰ σοῦ γινώσις οὐ
 νιος καὶ δοξολογία ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναπέμπεται
 διὰ σοῦ παρησίαν ἄνθρωποι ἐν οὐρανῷ πρὸς τὸν ἕ
 στον ἔχουσι, διὰ σοῦ σταυρὸς ἔλαμψε κατὰ πάσης τ

> ούζουμένης, ἐν ᾧ τὸ βρέφος σου ἐξεμαίω Χριστὸς ὁ
 Θεὸς ἡμῶν· διὰ σοῦ θάνατος πατεῖται καὶ Αἰδὴς σκυ-
 λεύεται, διὰ σοῦ τὰ εἰδῶλα πεπτῶκασι, καὶ γνῶσις
 οὐράνιος ἐγγερεται, διὰ σοῦ τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ
 Θεοῦ ἐγνώκαμεν, ὃν ἔτεκες, παναγία παρθένε, τὸν κύ-
 ριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ᾧ πάντες ἄγγελοι καὶ ἄν-
 θρωποι προσκυνοῦντες λέγομεν, ἄναρχον τὸν πατέρα,
 ἄναρχον τὸν υἱὸν, ἄναρχον τὸ ἅγιον πνεῦμα, τριάδα
 ἀχώριστον καὶ ὁμοούσιον δοξάζοντες εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. ἀμήν.

10

VI.

301 Ἐκ λόγου ποιοῦ τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν
 Ἐπιφανίου ἐπισκόπου περὶ Βαΐων.

B Ὁ ὑπ' ἀγγέλων ἀσιγήτως ἀνυμνούμενος καὶ δοξο-
 λογούμενος, κάτω ὡς ἄνθρωπος γονυπετεῖ τῷ πατρὶ
 καὶ εὔχεται· καὶ ἄνω αὐτὸς ὑπὸ πάσης ὄρατῆς καὶ 15
 ἀοράτου κτίσεως εὐχὰς καὶ γονυκλισίας προσδέχεται.
 κάτω πεινᾷ ὡς ἄνθρωπος, ἄνωθεν δὲ ὁ αὐτὸς ἐλθὼν
 ἄριστος οὐράνιος διψᾷ οἰκονομικῶς. ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ἡ
 πηγὴ τῆς ζωῆς θεοπρεπῶς· κάτω κοπιᾷ κατὰ τὴν πρόσ-
 ληψιν, ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ἡ τῶν κοπιόντων καὶ πεφορ- 20
 στισμένων ἀνάπαυσις. αὐτὸς οὕτως ἐστὶν ὁ σήμερον ἐπὶ
 τὸν θάνατον ἐκουσίως ἐρχόμενος, ἵνα τοῦ ἰδίου θανά-
 του καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου καὶ
 ἀθανασίαν χαριζόμενος τοῖς ὑπ' αὐτοῦ θνήξασι, δι'

ἀθανασίας ἐλπίδα δελεασθεῖσιν. διὰ τοῦτο παρεγένετο,
 οὐ σκῆπτρα καὶ σάλπιγγας ἐπαγόμενος, ἀλλὰ πτιωχεῖαν
 ἐσχάτην ἐνδεικνύμενος· οὐ ξίφη καὶ ὄπλα καὶ δόρατα,
 ἀλλὰ ταπεινῶσιν ἄκραν φερόμενος· οὐχ ὄπλοφόρους, οὐκ
 5 ἀσπίδας χρυσοκολλήτους καὶ θυρεοὺς, καὶ κράνος καὶ
 θώρακα, ἀλλὰ πραότητα ἄκραν καὶ ἀκακίαν ἄμετρον, 1
 καὶ μετριότητα τὴν ὑπὲρ μέτρον ὁ κύριος Χριστὸς, ὁ
 Θεὸς ἐν Σιών. καὶ ἐσεῖσθη, φησὶ, πᾶσα ἡ πόλις λέγουσα,
 τίς ἐστὶν οὗτος; οἱ δὲ ὄχλοι ἔλεγον, οὗτός ἐστι Χριστὸς
 10 ὁ υἱὸς Δαβὶδ. καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερόν ὁ ὄντως ναὸς
 καὶ Θεὸς ὁ ἱερώτερος καὶ τοῦ ἱεροῦ, ἐξήνεγκε καὶ τοὺς
 μισθοὺς ἱερεῖς τοὺς παρανόμους καὶ κακοτρόπους. οἱ δὲ
 παῖδες ἱεροπρεπῶς ἢ θεοπρεπῶς ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Θεοῦ
 ἐστῶτες ὡσαννὰ τῷ Θεῷ τοῦ ἱεροῦ Χριστῷ τῷ Ἰησοῦ
 15 ἀνέκραζον· ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, δωρουμένῳ εἰρήνην 2
 ἐν οὐρανῷ καὶ δόξαν ἐν ὑψίστοις. μακάριαι τῶν ἐκκλη-
 σιῶν αἱ προσδοκίαι, μακάριαι τῶν Χριστιανῶν αἱ ἐλ-
 πίδες, τῷ εἰρηναρχῷ πιστεύοντες, ἢ τὴν εἰρήνην πλου-
 τήσαντες ἄνθρωποι ἀγγέλων συμπόλιται γεγόνασι· τὰ
 20 ἄνω καὶ κάτω ἀναμιξ Χριστὸς πεποίηκε· τοῖς ἁσωμά-
 τοις τοὺς χοϊκοὺς ἤνωσε· χαίρετε ἐν Χριστῷ· πάλιν
 ἐριῷ χαίρετε. χαῖρε σφόδρα θύγατερ Σιών ἢ νέα Ἰερου-
 σαλήμ ἢ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία· σκόπησον τὰ τῆς ἑορτῆς
 σου μυστικώτερα. δράμε τῶν ὀρωμένων ὑψηλότερον,
 25 ἵνα γνῆς ἀναγωγικῶς καὶ τὰ αἰσθητῶς τελούμενα. τίνος B
 χάριν ὁ πάντη πεζοπόρος Ἰησοῦς νῦν καὶ μόνον ἐπὶ
 ζῶον ἐκάθισεν, αὐτὸς ὑψούμενος, καὶ τὴν ἐν σταυρῷ
 ὑψῶσιν ἐαντῷ αἰνιττόμενος; τίς ἢ κατέναντι κώμη·
 πάντως ἢ ἀντίθετος καὶ ἐναντία τῷ κόσμῳ γνώμη, ἣν
 30 ἐκτήσατο ὁ κατέναντι τοῦ παραδείσου ἐξοικισθεὶς ἄν-
 θρωπος, πρὸς ὃν ἀπέστειλεν ὁ Χριστὸς δύο τῶν μα-
 θητῶν, ὅλον διαθήκην αὐτοῦ παλαιὰν καὶ νέαν, τὰς
 δύο διαθήκας. τίς ἢ ὄνος; ἢ παλαιὰ πάντως καὶ μοι-

χαλῆς συναγωγῆ, ἢ εἰς τὰ βάρη τὸν βίον βαβαρημένη,
 ἐφ' ἣ Χριστὸς μέχρι πού κεκάθικε. τίς ὁ πῶλος; ἐγὼ
 ὁ νέος καὶ ἀγύμναστος τῶν ἐθνῶν λαὸς, ἐφ' ὃν οὐδεὶς
 ἀνθρώπων ἐκάθισεν· οὐ νόμος, οὐ φόβος, οὐκ ἄγγελος,
 οὐ προφήτης, οὐ Μωυσῆς, οὐ γραφή, ἀλλ' αὐτὸς ὁ
 θεὸς λόγος ὁ ἡμῖν τοῖς ἀλόγοις συμφρατιάσας ἐν Βηθ-
 λεὲμ, ὅπως τῆς ἡμετέρας ἀλογίας ἐλευθερώσῃ, θεολό-
 γους ὑστερον καταστήσας. τίς δὲ ἡ λύσις τοῦ πώλου;
 πάντως ἢ ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας ἐλευθερία, καὶ ἡ
 τῶν εἰδωλικῶν αἱμάτων κατάλυσις, ἣν ἐσημανε καὶ ἡ 10
 τῆς αἰμορροούσης γυναικὸς ψαῦσις. τίνες οἱ ἐπὶ τῇ
 λύσει τοῦ πώλου γογγύσαντες, λέγοντες, τί λύετε τὸν
 πῶλον δεδεμένον; οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ δαίμονες. τίς ἡ
 τῶν ἱματιῶν τῶν παιδῶν ἐπόστρωσις; τί τοῦ παλαιοῦ
 ἀνθρώπου ἐκδυσις; ἢ τῆς συναγωγῆς ἀσχημος γύμνωσις 15
 ὁμοῦ καὶ ἐρήμωσις. τίνα τὰ θεολογοῦντα νήπια; σύμ-
 βολα πάντως τοῦ πιστοῦ λαοῦ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ
 30 ἔγγονα. τίνες αἱ τούτων μητέρες; αἱ τοῦ βαπτίσματος
 κολυμβῆθραι αἱ τοὺς πιστοὺς ἀναγεννῶσαι. τίνες αἱ
 τῶν μητέρων μαζοί; αἱ δύο διαθῆκαι αἱ ἡμῶν διδά- 20
 σκαλοι ἀμφοτέραι, ποτίζουσαι ἡμᾶς τὸ γάλα τὸ πνευ-
 ματικὸν καὶ οὐράνιον. τίς ἡ ἐκ τοῦ ὄρου τῶν ἐλαιῶν
 Χριστοῦ κατάβασις, ἀλλ' ἢ πάντως ἡ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
 θεοῦ λόγον πρὸς ἡμᾶς συγκατάβασις; τίνες τῶν ἐλαιῶν
 οἱ κλάδοι; αἱ τῶν ἐλεημόνων ψυχαί. τίς ἡ ὁδὸς, ἐν ἣ 25
 καλῶς ὑποστρωγγίνοσι τὰς τῶν ἀρετῶν πράξεις, ἀπεκ-
 Βδύόμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον; τί τῶν φοινίκων τὰ
 βραῖα; αἱ καθαρὰι τῶν δικαίων καρδίαι, αἱ ὡς φοινίκες
 ἀνθοῦσαι, καὶ ὡς αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου πληθυνόμεναι,
 αἱ πεφντευμένοι ἐν τῇ οἴκῃ κυρίου, καὶ ἔξανθοῦσαι, αἱ 30
 ἄνω ὀρθῶς πρὸς τὸν ἀληθῆ φοινίκα βλέπουσαι, πάντως
 δηλοῦσαι καὶ τὴν νίκην τοῦ τυράννου καὶ τοῦ Αἰδου, αἱτοὶ
 ἐλευθερωθέντες τῆς ἐκείνων τυραννίδος τῇ τοῦ Χριστοῦ

νικητοῦ δυνάμει. τίνες οἱ προάγοντες; προφῆται οἱ δίκαιοι. τίνες οἱ ἀκολουθοῦντες· ἀπόστολοι, καὶ ἡμεῖς οἱ ἐξ ἔθνῶν μετὰ τούτων πιστεύσαντες. ἡ δὲ πόλις ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ· τὸ δὲ ἱερόν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐξ ἧς Χριστὸς Ἰουδαίους ὡς ἀναξίους ἐξήγαγεν οὕτω τὰ τῆς ἑορτῆς σου νόησον· οὕτω τὸ τοῦ δεσπότης μυστήριον φύλαξον. πάντως δὲ καὶ τὰ τῆς ἑορτῆς σου * * * συνδράμωμεν μετὰ ἀγγέλων χορεύοντες, μετὰ τοῦ ὄχλου κροτούντων, μετὰ τοῦ πάλου σκιρτῶντες, μετὰ 10 μητέρων θαυμάζοντες, μετὰ ἀποστόλων κηρύττοντες, καὶ Χριστῷ ὑπαντῶντες τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπιβαίνοντι, αἰνοῦντες, εὐλογοῦντες, ὡσαννὰ λέγοντες, εὐλογημένους ἔλθων, καὶ πάλιν ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου κρῖνε τὸν κόσμον αὐτοῦ. αὐτῷ ἡ δόξα τῷ πατρὶ καὶ τῷ 15 πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

VII.

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΟΛΕΩΣ

Κωνσταντίας τῆς Κύπρου.

Περὶ πίστεως.

I

Πίστις ἐστὶ. πίστις δὲ ἡ εἰς θεὸν πρᾶγμα ἀψη-
 20 λάφητον, ἀκατάληπτον, ἀθεώρητον, ἀπολυπραγμόνητον,
 ἀαστορητῆς σιωπῆς τιμώμενον καὶ νῦν προσκυνούμε-
 νον, ἔδρα ψυχῆς, θεμέλιον ζωῆς, ῥίζα ζωῆς, κλάδος
 ἀμάραντος, καρπὸς ἀθανασίας, ἐπιτιμωμένων πραγμά-

των ὑπόστασις, ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, πάντων τῶν ἁγίων δικαιοσύς.

Περὶ τῆς ἁγίας τριάδος.

Τριάς ἀπλῆ, ἀσύνθετος, ἀσυνείκαστος, ἀνέκφρα-
 στος, ἀδιήγητος, ἀδιόριστος. πατὴρ, υἱός, ἅγιον πνεῦ-
 μα· ὁμοούσιος κατὰ πάντα, κατὰ συμφωνίαν, κατὰ
 δύναμιν, κατ' ἐνέργειαν, κατὰ θεότητα, κατὰ μέγεθος,
 ἐν ὑποστάσει καὶ ὀνόμασι μόνον διηρημένη, ἐν δυνάμει
 καὶ πράγμασιν ἡνωμένη. τριάς πρὸ αἰώνων ὑπάρχουσα,
 ἀναρχος, ἀχρονος, ἀγήρατος, ἀθάνατος, ἀτελεύτητος,
 οὐκ αὔξουσα, οὐ λήγουσα, αἰεὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ὡσαύτως
 δευγχάνουσα, οὐ νῦν ἐρεθεῖσα, αἰεὶ δὲ προσκυνουμένη,
 ὑπὸ ἀποστόλων κηρυττομένη, ὑπὸ ἐκκλησίας πιστῆς
 μεγαλυνομένη, παντοδύναμος, παντεπίσκοπος, δημιουργ-
 γός, φιλάνθρωπος, ἀγαθὴ, ἀπροσδεῖς, τελεία. 15

Ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῆς τριάδος αὐτῆς ὁ παρὰ ταῖς
 εἰαῖς γραφαῖς ἐμφερόμενος μυστηριώδης ἐστὶ καὶ
 θαῦμα.

Τρίτον τὰ Χερουβὶμ τὸ ἅγιος ἅγιος ἅγιος κύριος
 υμνεῖ. τρία τὰ μεγάλα στοιχεῖα, οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ
 ἡ θάλασσα. τρία τὰ ἐν ἡμῖν, νοῦς, πνεῦμα, λόγος.
 ἡς πατέρες, Ἀδὰμ, Σὴθ, Ἐνὼχ. τρεῖς πατριάρχαι,
 Ἰσραὴλ, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ. τρεῖς ἄγγελοι κυρὰ σκηπὴν
 Ἰσραὴλ. τρεῖς ἡμέραι τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ. τρία
 ἡμισιδάλειος ἡ Σάρρα λαβοῦσα τοῖς ἄγγελοις παρὲς
 τρεῖς ῥάβδους Ἰακώβ πελεκίσας ταῖς ληνοῖς τῶν
 πτηρίων ἐπέθηκε. τρεῖς δεκάδες ἐνιαυτῶν, καὶ τότε
 εὐς Ἰωσήφ, τρεῖς μῆνας παρὰ τοῖς γονεῦσιν κρυ-
 νος Μωυσῆς. τρεῖς τρεῖς ἐννέα τῶν Αἰγυπτίων

αἱ μάστιγες. τρεῖς μῆνας ἐξ Αἰγύπτου, καὶ τότε νόμο
ἐγράφη, καὶ πλάκες ἐξήλεων. τρία τὰγαθὰ τῆς ἐρήμου
ἕδωρ, ὄρνυγομήτρα, τὸ μάννα. τρεῖς, φησὶ, καιροῦ
Μωυσῆς ὡφθῆ ἐνώπιον κυρίου· τρεῖς ἱερεῖς, Μωυσῆς
5 Ἀαρῶν, Σαμουήλ. τρεῖς στρατηγοὶ θανυμαστοὶ, Ἴησου
ὁ Ναυῆ, Χάλεβ, Ἰερωνὴ καὶ Φινεές. τρεῖς οἱ κατὰ
Ἀμαλὴκ ἐπὶ τῆς πέτρας ἰστάμενοι, Μωυσῆς, Ἰησοῦς
Ἦρ. τρεῖς κριταὶ δυνατοὶ, Γεδεὼν, Ἰερφάε, Σαμψὼ
10 τρεῖς πρεσβῦται τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, Μωυσῆς, Ἰὼβ, Σα
10 νιήλ. τρεῖς ἑβδομάδες ἡ νηστεία τοῦ Δανιήλ. τρεῖς
παῖδες οἱ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ μὴ προσκυνήσαντες, Σιδρὰ
Μισάχ, Ἀβδεναγιώ. διὰ τριῶν σείεται ἡ γῆ, ὡς ἔλεγε
Σολομῶν. ἐὰν οἰκέτης, φησὶ, βασιλεύσῃ, καὶ ἄφρο
πλησθῆ σιτιῶν, καὶ μισητὴ γυνὴ, ἐὰν τύχη ἀνδρὸς ἀγ
15 θοῦ. τρία ἐστὶν ἃ οὐκ ἐμπίπλονται, Αἰδῆς, ἔρωσ γυναι
κὸς, γῆ ψαφαρα. τρία ἐστὶν ἀκατάληπτα, ἔχνη ἀετ
10 πετομένου, ὁδὸς ὄφρεως ἐπὶ πέτρας, τρίβος ποντοπο
ρούσης νηὸς. τρία ἐστὶν ἅπερ εὐδόως πορεύονται,
σκύμνος λέοντος ἰσχυρότερος κτηνῶν, ἀλέκτωρ ἐμπερι
20 πατιῶν ἐν θηλείαις ἐμψυχος, τράγος ἠγούμενος αἰπο
λίου. τρεῖς σοφαὶ γυναῖκες, ἡ Θεκουῆτις, ἡ Σουναμιτις,
ἡ Ἀβιγαία. ἡ μὲν γὰρ τὸν ἄνδρα τὸν Νάβαλ, ἡ δὲ
Ἀβεσαλὼν διὰ τέχνης, ἡ δὲ τὸν υἱὸν τῆ προφήτι
προσδραμοῦσα καὶ μὴ ἀπογνοῦσα διέσωσεν. τρεῖς γυ
25 ναῖκες προφήτιδες τυμπανίστριαι, Μαριάμ, Δεββόρα,
Ἰουδίθ. τρεῖς ἅγαι γυναῖκες, Σάρρα, Ρεβέκκα, Λεία.
τρεῖς οἱ μνημονεζόμενοι βασιλεῖς, Δαυὶδ, Ἐζεκίας, Ἰω
σίας. τρεῖς τάξεις τῶν ὄντων, ἐπουρανίων, ἐπιγείων,
καταχθονίων. τρεῖς ἀρεταί, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη. τρία
30 δῶρα παρὰ Θεοῦ, βασιλεία, ἱερωσύνη, προφητεία. τρεῖς
χρόνοι, ἐνεστώτων, παρεληλυθότων, μελλόντων. τρία
τῶν δικαίων τὰ κτήματα, παράδεισος, Ἀβραὰμ κόλπος,
οὐρανῶν βασιλεία. τρεῖς τῶν ἀμαρτωλῶν αἱ τιμωραὶ,

σκότος, σκώληξ, γέεννα. τρεῖς ἀνανεώσεις τοῦ κόσμου, ἡ ἐπὶ τοῦ Νῶε, ἡ ἐπὶ τοῦ κυρίου, ἡ ἐπὶ τῆς συντελείας. τρίτον Ἡλίας τὰ μέλη τοῦ βόου καὶ τὰ ξύλα καταρράνας τὸ ἐξ οὐρανῶν κατὰ στύγας πῦρ. τρίτον τῆς ἡμέρας ἤρχετο Δανιήλ. τρεῖς μῆνας εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου πεποίηκεν ἡ παρθένος. τρία τὰ προσενη-
B χθέντα δῶρα τῷ κυρίῳ παρὰ τῶν μάγων, χρυσός, λίβανος, σμύρνα. τρία βαπτίσματα, τὸ νομικόν, τὸ Ἰωάννου, τὸ τοῦ κυρίου. τρεῖς αἱ τοῦ βαπτίσματος ἐπικλησεις, εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα. τρεῖς αἱ ¹⁰ καταδύσεις καὶ τρεῖς αἱ ἀναδύσεις τοῦ βαπτίσματος. τρεῖς αἱ κατὰ τοῦ διαβόλου νίκαι τοῦ κυρίου, τὸ μὴ φραγεῖν μετὰ τὸ πεινᾶσαι, τὸ μὴ προσκυνῆσαι τὸν μισθρὸν, τὸ μὴ καταβάλλειν ἑαυτόν. τρεῖς ἡμέραι μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ τότε τὸ ὕδωρ οἶνος ἐξαιρέτος. τρεῖς αἱ ¹⁵
C κατὰ τῆς παρθένου τοῦ μονογενοῦς ἐπιτιμήσεις, τί ὅτι ἐξῆπτετέ με; οὐκ ἤδεις ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεξιμοῖς εἶμαι; τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γύναι; οὐπω ἤκει ἡ ὥρα μου. τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου καὶ τίνες οἱ ἀδελφοί μου; τρεῖς οἱ πλέον τῶν ἄλλων θαρροῦμενοι μαθηταί, Πέτρος, Ἰάκωβος, Ἰωάννης, τρία ἔτη τῶν δισποτικῶν σημείων ὁ χρόνος. τρία ἔτη ζητῶν καρπὸν εἰς τὴν συκῆν ὁ κύριος ἦλθε, καὶ οὐχ ἤυρεν. τρισὶν ὁ κύριος κατηράσατο τῇ συκῇ, μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα· τῇ συναγωγῇ, λίθος ἐπὶ λίθον οὐ μὴ μένει ²⁵
D τῷ Ἰούδα, οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι. τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας Ἰωάννης εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ κήτους πεποίηκε. τριήμερον ἡ κατὰ Νινευιτῶν ἀποφορά. τριήμερος τοῦ σωτήρος ὁ θάνατος, τριήμερος καὶ ἡ ἀπὸ ³⁰ τῶν νεκρῶν κατ' ἐξουσίαν ἀνάστασις τοῦ κυρίου. διὰ τριῶν ὁ Παῦλος ἡμερῶν ἀνέβλεψε πηρωθεὶς, τρεῖς τὸν κύριον περὶ τοῦ σκόλοπος παρεκέλευσεν, ἵνα ἀποστῇ

ἀπ' αὐτοῦ. τρίς ἐνανάγησεν, εἰς τρίτον ουρανὸν ἀναβέβηκε. τρία σάτα ἀλεύρου καὶ ἡ τῆ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοιωθεῖσα γυνὴ λαβοῦσα καὶ εἰς μικρὰν ζύμη ἐγκρούψασα ὅλον τὸ φύραμα κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐξῆς μωσεν.

Ἔστι καὶ ὁ ἀριθμὸς ὡς διπλῆ τριάς ἐπὶ μεγάλων πραγμάτων ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ παρατετιθήρηται.

4. Ἐν ἑξ ἡμέραις ὁ Θεὸς τὸν κόσμον κατεσκεύασεν· ἕκτην ἡμέραν ἔπλασε τὸν Ἀδάμ. ἕκτην ὥραν γυμνωθέντα παρὰ τῆς ἁμαρτίας δείλης ἐζήτησεν. ἕκτοσιν ὥφθη τῷ Ἀβραάμ· ἀπαξ εἰς Χαρρὰν *** τρίτον καὶ ὕπνου. τέταρτον ἐπὶ τῆς προσθήκης τοῦ γράμματος τοῦ ὀνόματος· πέμπτον ἐπὶ τῆς Μαμβρῆ μεσημβρίας, ἕκτην ὥραν· ἕκτον ἐπὶ τῆς θυσίας τοῦ μονογενοῦς ἐν τῷ ὄρει. ἑξ ἔτη δουλεύειν Ἑβραίοις παρήγγειλεν. ἕκτον μῆνι τὸν Γαβριὴλ πρὸς τὴν παρθένον ἀπέστειλεν. εἰς ἑξ ὑδρείας τὸ ὕδωρ οἶνον πεποίηκεν. ἕκτην ὥραν Σαμαρείτιδι παρὰ τὸ φρέαρ ὠμίλησε. πρὸ ἑξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα τὸν Λάζαρον ἤγειρεν. ἕκτην ὥραν τῷ λησῆστι σταυρούμενος ἐφιλιώθη. ἕκτην ὥφθη μετὰ τὸ ἀπονεκρῶν ἐγερθῆναι ταῖς γυναιξί, τῷ Κλεώπα, τοῖς μαθηταῖς χωρὶς τοῦ Θωμᾶ, τοῖς μαθηταῖς μετὰ τοῦ Θωμᾶ, Πέτρῳ καὶ Ἰωάννῃ τὸ δίκτυον ἔλκουσι τῇ τελευταίᾳ τῆς ἀναλύσεως. ἕκτον, ὡς λέγει Παῦλος, ἐφάνη τοῖς ἀδελφοῖς τῷ Κηφᾶ, τοῖς δέκα, τοῖς πεντακοσίοις, ἐφ' ἀπαξ Ἰακώβῳ, τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν. ἐνὶ αὐτῶν τῷ Παύλῳ τελευταῖον. ἑξ μεγάλα μυστήρια ἐποίησεν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς λέγει Παῦλος “ἐπληρώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι.” ὥφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. δι' ἑξ γραμμάτων τὰ μεγάλα ὀνόματα

γράφεται. ἀδωναΐ, σαβαώθ, Ἰησοῦς, κύριος, ἰατρός, ἀγαθός, νεφέλη, Μαριάμ.

D Ὅτι καὶ ὁ ἑπτὰ τέλειος ἀριθμός.

5. Ἐβδόμη ἡμέρα κατέπανσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὁ Θεός. ἑπτὰ ἐκδικούμενα παρέλυσε τὸν 5
Καὶν ἀνελὼν. ἑπτὰ γὰρ ἁμαρτίας ὁ μιὰρὸς ἐργασάμε-
 νος, φθόνον, δόλον, φόνον ἀδελφοῦ, φόνων διδάσκαλος
 πρῶτος, μῦσος (τοῦ) οὕτω βίη γενόμενος, γονεῖς λυπί-
 σας, ἐψεύσατο Θεόν. ἑπτὰ καὶ τιμωρίας ἐπέπεσεν,
 εἶκει κατηραμένην τὴν γῆν, εἰργάζετο, ἀφορῶν ἔστενεν, 10
 ἔτρεμεν, ἀπ' ὕψεως ἦν, ἠγωνία τὸν παριόντα, σημεῖον
Ἰ εἶχε δημοσιεῦον αὐτόν. ἔβδομος Ἐνώχ, μετὰ τὸν Ἀδάμ,
 ὃς εὐνρέστησε τῷ Θεῷ, καὶ ὡς σίτος ζιζανίων τῶν
 ἀσεβῶν ἐχωρίσθη. ἑπτὰ τὸ πρῶτον καὶ ἑπτὰ τὸ δεύ-
 τερον ἔτη περὶ Ῥαχὴλ Ἰακώβ τῷ Λάβαν ἐδοῦλευσεν. 15
 ἑπτὰ προβάτων ἀμνοὺς Ἀβραὰμ τῷ Ἀβιμέλεχ ἐχαρί-
 σατο τῆς τοῦ φρεάτιος δεσποτείας μαρτύριον. ἑπτὰ βόες
 στίλε λιμοῦ, καὶ ἑπτὰ στάχυνες πίνακες εὐθηνίαν διέ-
 γραψαν, τοῦ Φαραὼ τὸ ἐνύπνιον. ἑπτὰ σάλπιγγας
 ἱερὰς ἐβάστασεν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, ὀπηγίκα τῆς Ἰε- 20
 ριῶ τὰ τεῖχη κατήνεγκεν. ἑβδόμῳ ἔτει τῆς δουλείας
Β Ἐβραίους ἀπολύουσιν Ἰουδαῖοι. ἀπὸ πεντεκαιδεκάτης
 ἕως πρώτης εἰκάδος, ἐν αἷς ἐπετελεῖτο τὸ πάσχα τῶν
 Ἰουδαίων, ἑπτὰ τῆς ἑορτῆς ἡμέραι. ἑπτὰ δοῦλα τοῖς
 Ἰουδαίοις ἔθνη κατέγραψεν ὁ Θεός, τῶν Χανααίων, 25
 τῶν Χετταίων καὶ Φερεζαίων, τῶν Γεργεσαίων, τῶν
 Εὐαίων, τῶν Ἰεβουσαίων, τῶν Ἀβραίων. ἑπτὰ τῆς σκη-
 νῆς πεποιήκεν ἡμέρας ἡ ἀδελφὴ Μωυσέως ἀφορισθεῖσα.
 ἑπτὰ κλήμασιν ἐδέθη Σάμψων καὶ διέκοψεν αὐτὰ ὡς
 σπαρτίον. ἑπτὰ βοστρυχοὺς ἱεροῖς εἶχε τριχῶν· ὧν ἡ 30
 κοτρὰ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν καὶ δύναμιν ἐφυγάδευσεν. ἑπτὰ

ὀφθαλμοί εἰσιν οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.
 ἑπτὰ ἐπαρυστρίδας καὶ ἑπτὰ λύχνους ἐώρακε Ζαχα-
 ρίας, ὅτι ἑπτὰ πνεύματα παρὰ Θεοῦ. ἑπτὰ τοῦ ἁγίου
 πνεύματος τὰ χαρίσματα, πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέ-
 5 σεως, πνεῦμα βουλήs, πνεῦμα ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως,
 πνεῦμα εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ. ἑπτὰ στύλους
 ὑπεστήριξε τῆς οἰκείας σκηπῆs ἡ σοφία. ἑπτὰ γυναῖκες
 παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ τὸν ἕνα κύριον δυσωπήσουσι λέγουσαι -
 τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγόμεθα καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περι-
 10 βαλλώμεθα, πλὴν τὸ ὄνομά σου κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶs -
 ἄφελε τὸν ὀνειδισμόν ἡμῶν. ἑπτὰ γὰρ βίβλοι νομικαῖ
 τῷ Χριστῷ μαρτυροῦσιν ὅτι τὸν ὀνειδισμόν αὐτῶν σαρ-
 κωθεῖς αὐτὸs παρεῖλεν, Γένεσιs, Ἐξόδοs, Λευιτικόν,
 15 Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον, Ἰησοῦs, Κριταί. εἰ μὴ γὰρ
 ἐνηθρώπησεν, ὡs μυθικαὶ παρεγράφοντο. τυθεῖs ἀθύ-
 τωs, ὡs Ἰσαάκ, καὶ παθῶν ἀπαθῶs, καὶ τὸν οἰκετο
 βασιτάsας ἐπ' ὤμων σταυρόν, τὰ ἐν τῇ βίβλῳ κείμεν
 τῆs Γενέσεωs ἐβεβαίωσεν. ἐν παρθενικῇ χωρήsας γο-
 στρὶ καὶ μὴ καταναλώsας τῷ πυρὶ τῆs Θεότητοs τι
 20 βασιτάζουσαν, τὴν καιομένην καὶ μὴ κατακαιομένην βό-
 τον, τὴν ἐν τῇ βίβλῳ τῆs Ἐξόδοs κειμένην διέγραψε
 ἀρχιερεύsας, ὡs Ἀαρῶν, τὰ πρὸs Θεὸν μεσιτεύsας ἡμῶν,
 τὰ ἐν τῷ Λευιτικῷ γεγραμμένα παρέστησε. τῇ παλα-
 τῇ καὶ τὴν καινὴν διαθήκην συνάψας, καὶ λέγων, ἐρρέθη το
 25 ἀρχαίοιs, οὐ μοιχεύsεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶs
 ἐμβλέπων γυναικὶ πρὸs τὸ μοιχεῦσαι αὐτήν ἤδη ἔμο-
 χευσεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. καὶ πάλιν ἐρρέθη τοῖs ἀ-
 ρχαίοιs, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ τοῦ
 ὀδόντοs· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ,
 30 ἀλλ' ὅστιs σε ῥάπισῃ ἐπὶ τὴν δεξιάν σιαγόνα, στρέψον
 αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. τὰ ἐν τῷ Δευτερονόμιῳ παρέ-
 δωκεν δευτέρας, καὶ ἐπαναλαβῶν τὰ ὠφέλιμα, εἰs τὴν
 ἀληθινὴν κατάπαυσιν εἰσαγαγῶν τὸ γένος ἡμῶν καὶ

διαφόρους μονάς ἐν τοῖς οὐρανίοις εἰτρεπίσας ἡμῖν,
 τὰ ἐν βίβλῳ τῶν Ἀριθμῶν ἀπεκάλυψεν. εἰς τὸν Ἰορ-
 δάνην εἰσελθὼν καὶ ἀγιάσας τὰ ὕδατα, καὶ ἐπὶ τοῦ
 σταυροῦ φυγόντα τὸν ἥλιον ἀνακαλεσάμενος, καὶ διπλὴν
 ἂνδ' ἀπλῆς ἡμέρας ἐργασάμενος, τὰ ἐν τῇ βίβλῳ Ἰησοῦ
 τοῦ Ναυῆ τοῖς μὴ παρέργως ἀναγινώσκουσιν ἐξωγρά-
 φησε. τὴν ἡγαπημένην ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν τεθει-
 κώς, καὶ δώσει ἑαυτὸν λύτρον ἀντὶ πολλῶν, τὰ ἐν τῇ
 Βίβλῳ τῶν Κριτῶν ἠρμήνευσεν. ὀλοκαυτώματα γὰρ
 καὶ ὁ Ἰερφάε ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τῷ θεῷ τὴν θυγατέρα 10
 προσέφευκεν. ἑπτὰ παίδων πατὴρ Ἰεσσέ. ἔβδομος ἀπὸ
 Ἀβραάμ ὁ Μωυσῆς. δι' ἑπτὰ γραμμάτων τὸ Ἰωάννου
 ὄνομα. δι' ἑπτὰ γραμμάτων καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ προσ-
 ηγορία. ἑπτὰ διάκονοι παρὰ τῶν μαθητῶν εἰς διακο-
 νίαν τῶν Χριστιανῶν ἐξελέχθησαν· Στέφανος, Φίλιπ- 15
 ππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, Τίμων, Παρμενῆς, Νικόλαος.
 Ἐπὶ παῖδες τὴν Ἀντιόχου τυραννίδα κατήνευκαν, καὶ
 συντόμως εἰπεῖν οὗτός ἐστιν ἐπαινετός ὁ ἀριθμὸς καὶ
 θαυμάσιος, ὅτι αὐτὸς ἄνωθεν ὁ δεσπότης ἐγγράφως
 βεβαῖ, τίμα τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου καὶ ἀγίασον αὐ- 20
 τὴν· ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων
 αὐτοῦ ὁ θεὸς ὧν ἤρξατο ἀποποιῆσαι. αὐτῷ ἡ δόξα
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

VIII.

EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTIAE CYPRI
ORATIO IN SANCTAM CHRISTI RESUR-
RECTIONEM.

GERARDO VOSSIO INTERPRETE.

5

(Graeca non extabant.)

Nunc mortuorum luctus exulavit et resurrectionis lumen
affulsit, in quo summa dei in nos demonstratur caritas.
Nam mortem quam debebat homo, eam moriens destruxit
Christus, redemptionis pretium dans pro anima, ac corpus
10 pro corpore, totumque hominem pro homine, ac pro morte
mortem. Et quis unquam iustus mortuus est pro iniusto?
Quis pater pro filio? et quis pro patre filius morti se ob-
tulit? quod quidem pro nobis fecit dominus, non modo
sua nos manu formans in Adam, sed etiam in sua nos
15 passione regenerans per spiritum. Impiusque Iudaeorum
populus suum ipsius interfecit benefactorem, pro bonis ei
mala rependens, ac pro gaudio tribulationem, et pro vita
mortem. Qui enim illorum resuscitavit mortuos, et curavit
turbas, illuminavitque caecos, hunc occiderunt suspendentes
20 in ligno. Videte nunc, homines, videte, inquam, cunctae
gentes novos inauditosque perfidorum ausus: suspenderunt
eum, qui totam suspendit terram: ligno affixerunt illum,
qui solidavit mundum, et mensi sunt eum qui metitur
coelos, ligaruntque illum, qui solvit peccatores, et in siti
25 potarunt aceto illum, qui pro potu praebet iustitiam, et in

escam dederunt fel ei, qui fovet iustitiam, contaminaruntque
 manus ac pedes eius, qui manus ipsorum sanavit, coëge-
 runt oculos claudere illum, qui visum ipsis aperuit, sepe-
 Hieruntque illum, qui mortuos ad vitam revocavit. O myste-
 rium novum et miraculum stupendum! iudicatus est iudex 5
 et ligatus qui solvit vinctos, adactusque in crucem est qui
 universum suspendit mundum. Mensuratus est qui metitur
 Coelos, pastusque est felle qui pavit vitam: mortuus est
 qui cuncta produxit viva, sepultusque est qui mortuis vitam
 reddidit. Domino namque suspenso in ligno monumenta 10
 disrupta sunt, infernus apertus est, et resurrexerunt mor-
 tui, effugeruntque animae, et apparuerunt ibi multi ex iis
 qui surrexerunt in Hierusalem, dum hoc Christi adimpletur
 mysterium. In cruce enim exaltavit carnem, ut clavis con-
 fixa appareret caro, et sub pedibus carnis mors subiecta 15
 est. Tunc in admirationem rapti sunt angeli, virtutesque
 obstupuerunt coelestes super passione Christi. Perterrita
 atque attonita fuit creatura, dicens, quidnam sibi novum
 istud vult mysterium? Iudex iudicatur et tacet, qui invis-
 bilis est conspicitur et non confunditur, incomprehensibilis 20
 apprehenditur et non indignatur, qui ipse immensus est
 mensurae subiicitur et non resistit, impassibilis patitur et
 non retribuit, immortalis moritur et tolerat qui in coelis
 habitat sepulturae traditur et sustinet. Et quorsum novum
 istud genus mysterii, nisi omnino propter hominem? Mors 25
 vero alienata, sub pedibus Christi prostrata iacet, sub-
 31 actusque est captivus in triumphum infernus, et universae
 illius potentiae abcesserunt, statim audita voce Christi,
 quemadmodum scriptura ait: vocem verborum eius audistis.
 Non enim aspexit infernus faciem domini, sed vocem ipsius 30
 duntaxat audivit, dicentis: Egredimini, o animae, in umbra
 mortis vinculis constrictae, vitam vobis annuntio, ego sum
 Christus vita vestra. Quo audito infernus solutus est,

portaeque eius aereae contritae, et vectes ferrei contracti sunt, effugeruntque sanctorum animae, sequentes vestigia Christi. Tuncque impleta est scriptura: ibi contriverunt portas aereas et vectes ferreos confregerunt. Clamavit autem et terra dicens: Domine libera me a malis, eripe me ab ira, solve me a maledictione, pro quibus sanguinem et humana corpora suscepi, imo et tuum corpus, o domine, recepit autem tuum Adamum. Surrexit ergo dominus intra triduum, docens nos in unitate adorare Trinitatem. Cunctae autem Christo salvatae sunt gentes. Unus enim iudicatus est, et infiniti salvati sumus, quoniam pro omnibus dominus mortuus est. Ad eundem plane modum, totum indutus hominem, altitudinem pervasit coelorum, ascenditque in altitudinem gloriae regni ipsius, donum patri referens, non aurum, non argentum, neque lapidem pretiosum, sed hominem, quem ad imaginem sui finxit. Hunc vero pater exaltans ad dexteram suam in sublimi throno collocavit, donec ponantur inimici ipsius sub pedibus eius. Venturus est enim iudex vivorum et mortuorum, cuius regni non erit finis. Quoniam gloria est, Patri et Filio, et Spiritui sancto, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

IX.

**IEPIPHANII EPISCOPI CONSTANTIAE CYPRI
IEPISTOLA AD IOANNEM EPISCOPUM HIE-
ROSOLYMITANUM.**

DIVO HIERONYMO PRESBYTERO INTERPRETE.

Epiphanius Ioanni Episcopo Hierosolymorum.

5

Domino dilectissimo fratri Ioanni episcopo Epiphanius. Oportebat nos, dilectissime, clericatus honore non abuti in superbiam, sed custodia mandatorum dei et observatione diligentissima hoc esse quod dicimur. Si enim sancta scriptura loquitur, cleri eorum non proderunt eis qui arrogantia clericatus conducere nobis poterit, qui non solum cogitatione et sensu, verum etiam sermone peccamus? Audi divi quippe quod tumeas contra nos et irascaris, et ministeris scribere in extremos fines terrae, ut loca provinciasque non nominem. Et ubi est dei timor, qui nos debet illo tremore concutere, qui dictus est a domino, si quis irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio? Non quod magnopere curem, si scribas quod placuerit. Scribebantur enim et epistolae byblinae iuxta Esaiam, et mittebantur super aquas, quae cito cum seculo transeunt. Nihil tibi nocuimus, nihil iniuriae fecimus, nec quicquam violenter extorsimus. In monasterio fratrum, et fratrum peregrinorum, qui provinciae nihil tuae deberent, et propter nostram parvitatem, et literas, quas ad eos crebro direximus, communionis quoque tuae coeperunt habere discordiam, ne

viderentur quadam duritia et conscientia nostra, antiquae
 fidei ab ecclesia separari, ordinavimus diaconum: et post-
 quam ministravit, rursus presbyterum: super quo debueras
 gratulari, intelligens quod ob dei timorem hoc sumus facere
 5 compulsi, maxime cum nulla sit diversitas in sacerdotio
 dei et ubi utilitati ecclesiae providetur. Nam etsi singuli
 ecclesiarum episcopi habent sub se ecclesias, quibus curam
 videntur impendere, et nemo super alienam mensuram
 extenditur, tamen praeponitur omnibus caritas Christi, in
 10 qua nulla simulatio est: nec considerandum quid factum
 sit, sed quo tempore et quo modo et in quibus et quare
 factum sit. Cum enim vidissem, quia multitudo sanctorum
 fratrum in monasterio consisteret, et sancti presbyteri, Hieronymus
 15 et Vincentius propter, verecundiam et humilitatem
 in hac parte ministerii, quae Christianorum praecipua salus
 est, invenire autem et comprehendere servum dei non pos-
 ses, qui te, eo quod grave onus sacerdotii nollet suscipere,
 saepe fugiebat, sed nec alius quis episcoporum facile eum
 20 reperiret. Unde et satis miratus sum, quomodo dispen-
 satione dei ad nos venerit cum diaconis monasterii et cae-
 teris fratribus, ut mihi satisfaceret, quia igitur celebraretur col-
 lecta in ecclesia villae, quae est iuxta monasterium nostrum,
 25 ignorantem eum, et nullam penitus habentem suspicionem,
 per multos diaconos: apprehendi iussimus, et teneri or-
 eius, ne forte liberari se cupiens, adiuraret nos per nomen
 Christi, et primum diaconum ordinavimus, et teneri or-
 timorem dei, et compellentes ut ministraret. Valde quip-
 30 obnitebatur, indignum se esse contestans. Vix ergo co-
 pulimus eum et persuadere potuimus testimoniis scriptu-
 rum, et propositione mandatorum dei. Et cum ministri
 in sanctis sacrificiis, rursus eum ingenti difficultate

ore eius, ordinavimus presbyterum, et iisdem verbis quibus antea suaseramus impulimus ut sederet in ordine presbyterii. Post haec scripsimus ad sanctos presbyteros monasterii et caeteros fratres, et increpavimus eos quare non scripsissent super eo, cum ante annum multos eorum quere audissem cur non haberent qui sibi domini sacramenta conficerent, et illum omnes suo poscerent testimonio, et grandem utilitatem in commune monasterii testarentur, quare tunc reperta opportunitate non scripsissent nobis, neque super ordinatione eius aliquid poposcissent. Haec ita acta sunt ut loquutus sum, in caritate Christi, quam te erga parvitatem nostram habere credebam, quanquam in monasterio ordinaverim, et non in parochia, quae tibi subiecta sit. O vere benedicta episcoporum Cypri mansuetudo et bonitas, et nostra rusticitas, sensu tuo et arbitrato digna misericordia dei. Nam multi episcopi communionis nostrae et presbyteros in nostra ordinaverunt provincia, quos nos comprehendere non poteramus, et miserunt ad nos diaconos et hypodiaconos, quos suscepimus cum gratia. Et ipse cohortatus sum beatae memoriae Philonem episcopum, et sanctum Theoprobum, ut in ecclesiis Cypri, quae iuxta se erant, ad meae autem parochiae videbantur ecclesiam pertinere, eo quod grandis esset, et late patens provincia, ordinarent presbyteros, et Christi ecclesiae providerent. Nunquam autem ego ordinavi diaconissas et ad alienas misi provincias, neque feci quicquam, ut ecclesiam scinderem. Quid ergo tibi visum est sic graviter intumescere et iactari contra nos pro opere dei, quod in aedificationem, et non in destructionem fratrum factum est? Sed et illud vehementer admiratus sum, quod meis locutus es clericis, asserens te per sanctum presbyterum et abbatem monachorum Gregorium mandasse mihi ne quenquam ordinarem, et ego hoc pollicitus sum, dicens, numquid iuvenis sum, aut canones

ignoro? Audi igitur veritatem in sermone dei, me hoc nec **A**
 audisse, nec nosse, nec istius sermonis penitus recordari.
 Suspiscatus sum ne forsitan inter multa, quasi homo oblitus
 essem, et ob hanc causam sanctum Gregorium sciscitatus sum
5 et Zenonem presbyterum, qui cum eo est. E quibus abbas
 Gregorius respondit se hoc penitus ignorare, Zenon autem
 dixit, quia cum ei presbyter Rufinus nescio quae alia trans-
 itorie loqueretur, etiam hoc dixerit, putasne aliquos ordi-
 natus est sanctus episcopus? Et huiusce stetisse sermo-
10 nem. Ego autem Epiphanius nec audivi quicquam nec re-
 spondi. Unde, dilectissime, non te praeveniat furor, nec **B**
 occupet indignatio, nec frustra movearis, et aliud dolens
 te veritas ad alia, ut peccandi occasionem invenisse videaris.
 Quod propheta devitans dominum precatur, dicens, non de-
15 declines cor meum in verba malitiae, ad excusandas excusa-
 tiones in peccatis. Illud quoque audiens admiratus sum,
 quod quidam, qui solent ultro citroque portare rumusculos,
 et his quae audierunt semper addere, ut tristitias et rixas
 inter fratres concitent, te quoque turbaverunt, et dixerunt,
20 quod in oratione quando offerimus sacrificia deo, soleamus
 pro te dicere, domine, praesta Ioanni ut recte credat. Noli **C**
 nos in tantum putare rusticos, ut hoc tam aperte dicere
 potuerimus. Quamquam enim hoc in corde meo semper
 orem, tamen ut simpliciter fatear, nunquam in alienas aures
25 protuli, ne te viderer parvipendere, dilectissime. Quando
 autem complemus orationem secundum ritum mysteriorum,
 et pro omnibus, et pro te quoque dicimus, custodi illum,
 qui praedicat veritatem. Vel certe ita, tu praesta, domine,
 et custodi, ut ille verbum praedicet veritatis, sicut occasio
30 sermonis se tulerit et habuerit oratio consequentiam. Qua-**D**
 propter obsecro te, dilectissime, et advolutus pedibus tuis
 precor, praesta mihi et tibi ut salveris, sicuti scriptum est,
 a generatione perversa, et recede ab haeresi Origenis, et a

cunctis haeresibus, dilectissime. Video enim quod propter hanc causam omnis vestra indignatio concitata sit, quod dixerimus vobis, Arii patrem, Origenem scilicet, et aliarum haereseon radicem et parentem laudare non debetis. Et cum vos rogarem, ne ita erraretis, et monerem, contradixistis, et me ad tristitiam atque lacrimas adduxistis: non solum autem me, sed et alios plurimos catholicos qui intererant. Inde, ut intelligo, haec est omnis indignatio, et iste furor. Et idcirco comminamini, quod mittatis adversum me epistolas, ut huc illucque sermo vester discurrat, et propter defensionem haereseos, adversum me odia suscitantes, rumpitis caritatem, quam in vos habuimus, in tantum ut feceritis nos etiam poenitentiam agere, quare vobis communicaverimus, ita Origenis errores et dogmata defendentes. Simpliciter loquor, nos, secundum quod scriptum est, nec oculo nostro parcimus, ut non effodiamus eum, si nos scandalizaverit: nec manui, neque pedi, si nobis scandalum fecerit. Et vos ergo, sive oculi nostri, sive manus, sive pedes fueritis, similia sustinebitis. Quis enim catholicorum possit aequo animo sustinere, et eorum, qui fidem suam bonis operibus exornant, ut audiant Origenis doctrinam atque consilium, et credant praeclaræ illius prædicationi, non potest filius videre patrem, neque spiritus sanctus videre filium? Haec in libris *περὶ ἀρχῶν* scribuntur, his verbis legimus, et ita loquutus est Origenes. Sicut enim incongruum est dicere quod possit filius videre patrem, sic inconsequens est opinari, quod spiritus sanctus possit videre filium. Illud quoque quis Origenem dicentem cœpiatur, quod animae angeli fuerint in coelis, et postquam peccaverint in supernis, directas esse in istum mundum, et quasi in tumulos et sepulcra, sic in corpora ista relegatas, poenas antiquorum luere peccatorum, et corpora credentium, non templa Christi esse, sed carceres damnatorum?

Exinde veritatem historiae allegoriae depravans mendacio, infinita verba multiplicat, et simplices quosque varia persuasione supplantans nunc asserit animas iuxta Graecam etymologiam *ψυχὰς ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι* idcirco vocitatas, 5 quia de coelestibus ad inferiora venientes calorem pristinum amiserint: nunc corpus hoc, ob id iuxta Graecos *δέμας*, id est vinculum, sive iuxta aliam proprietatem cadaver dici, quia animae de coelo ruerint: a plerisque autem secundum variam Graeci sermonis supellectilem *σῶμα*, id est 10 corpus, *σῆμα*, id est monumentum, interpretari, eo quod ita animam in se clausam habeat quomodo sepulcra et tumuli cadavera mortuorum. Et si hoc verum est, ubi est fides nostra? ubi praeconium resurrectionis? ubi apostolica doctrina, quae in ecclesiis Christi hucusque perdurat? ubi 15 illa benedictio Adam, et ad semen eius, et ad Noë, et ad A filios eius, crescite et multiplicamini, et replete terram? Iam enim non erit benedictio, sed maledictio, iuxta Origenem, qui angelos vertit in animas, et de sublimes dignitatis facit ad inferiora descendere: quasi deus generi 20 humano non possit animas per benedictionem dare, nisi angeli peccaverint, et tot in coelo sint ruinae quot in terra nativitates. Dimittenda ergo nobis est doctrina apostolorum, et prophetarum, et legis, et ipsius domini salvatoris in evangelio pertonantis. E contrario Origenes praecipit, 25 et legem dat, ut non dicam, constringit discipulos suos, ne quis oret in coelum ascendere, ne peius iterum peccans quam in terris ante peccaverat, praecipitur in mundum. Quanquam istusmodi nugas et deliramenta soleat ille scripturarum interpretatione perversa, et aliud significante quam 30 quod verum est, affirmare, dicens, prius quam a malitia humiliarer, ego deliqui. Et illud, revertere anima mea in requiem tuam. Nec non et illud, educ de carcere animam meam. Et in alio loco, confitebor domino in regione

vivorum. Cum alius procul dubio sensus scripturae divinae sit, quam ille in haeresim suam maligna interpretatione C detorquet. Quod faciunt et Manichaei et Gnostici et Ebionitae et Marcionis sectatores, et aliae haereses numero octoginta, quae de purissimo scripturarum fonte assumentes 5 testimonia, non ita interpretantur, ut scripta sunt, sed simplicitatem sermonis ecclesiastici id volunt significare quod ipsi sentiunt. Illud quoque, quod asserere nititur, doleamne an rideam, nescio. Doctor egregius Origenes audet docere, diabolum id rursus futurum esse quod fuerat: et 10 ad eandem rediturum dignitatem, et conscensurum regna coelorum. Proh nefas! quis tam vecors et stolidus ut hoc Drecipiat, quod sanctus Ioannes Baptista et Petrus et Ioannes apostolus et evangelista, Esaias quoque et Hieremias, et reliqui prophetae, cohaeredes fiant diaboli in regno coe- 15 lorum? Praetereo frivolum eius expositionem super tunicis pelliceis, quanto conatu, quantisque egerit argumentis, ut tunicas pelliceas humana esse corpora crederemus. Qui inter multa ait, numquid coriarius aut scordiscarius erat deus, ut conficeret pelles animalium et consueret ex eis 20 tunicas pelliceas Adam et Evae? Manifestum est ergo, in- 315 quit, quod de corporibus nostris loquatur. Et si hoc ita est, quomodo legimus ante pelliceas tunicas et ante inobedientiam et de paradiso ruinam, Adam loquentem non secundum allegoriam, sed vere, "hoc nunc os ex ossibus meis 25 et caro de carne mea?" Aut unde assumptum est illud, quod divinus sermo testatur, "et iniecit deus soporem in Adam, et dormivit, et sumpsit unum de costis eius, et adimplevit pro ea carnem, et aedificavit costam, quam tulerat ex eo, illi in uxorem?" Aut quae corpora contegebat Adam 30 Et Eva foliis ficus, postquam comederunt de arbore vetita? Quis autem patienter ferat Origenem lubricis argumentationibus resurrectionem carnis huius negantem, sicut declarat

manifestissime in volumine explanationum primi Psalmi et in aliis multis locis? Aut quis audiat in tertio coelo dominantem nobis Origenem paradisum, et illum, quem scriptura commemorat, de terra ad coelestia transferentem, et omnes arbores, quae scribuntur in Genesi sic allegorice intelligentem, quod scilicet arbores angelicae fortitudines sint, cum hoc veritas non recipiat? Neque enim dixit scriptura divina, deposuit deus Adam et Evam in terram, sed "eiecit eos de paradiso, et habitare fecit eos contra 10 paradisum." Non ait, sub paradiso. "Et posuit romphaeam flammeam et Cherubim custodire introitum ligni vitae." Non dixit, ascensum. "Et fluvius egrediebatur ex Edem." Non dixit, descendit ex Edem. "Iste dividitur in quatuor principia, nomen uni Phison, et nomen 15 secundi Geon." Ego vidi aquas Geon, aquas, quas his carneis oculis aspexi. Iste est Geon, quem Hieremias demonstrat, dicens "quid vobis et viae Aegypti, ut bibatis aquam Geon turbidam?" Bibi et de hoc magno flumine Euphrate aquas simpliciter, quas manu potes 20 gere, ore sorbere, non aquas spirituales. Ubi autem flumina sunt, quae et videntur et bibuntur, ibi consequens est, quod et ficus et alia ligna, de quibus dicit deus, "ex omni ligno, quod est in paradiso, comedes," similia sint lignis et aliis arboribus, sicut flumina similia sunt fluminibus et 25 aquis. Si autem aqua quae cernitur vere aqua est, necesse est ut et ficus vera sit, et alia ligna, et Adam verus statim a principio plasmatis in corpore, sicut et Eva, et non in phantasmate, et post ruinam, ut vult Origenes, propter peccatum postea corpus acceperit. Sed dicit, legimus quod 30 sanctus Paulus raptus sit usque ad tertium coelum et usque in paradisum. Bene dicis. Quando ponit tertium coelum, et postea addidit, "et in paradisum," ostendit alibi esse coelum et alibi paradisum. Illas vero praestigias quis non

statim abiiciat atque contemnat, dicente Origene de aquis quae super firmamentum sunt, non esse aquas, sed fortitudines quasdam angelicae potestatis, et rursum aquas, quae super terram sunt, hoc est sub firmamento, esse virtutes contrarias, id est daemones? Et quomodo legimus, in diluvio apertas catarrhactas coeli et aquas inundasse diluvii? Unde aperti sunt fontes abyssi, et totus mundus opertus est aquis.

O furor hominum iunctus stultitiae, qui reliquerunt illud quod in Proverbiis dicitur, "audi, fili, sermonem patris tui, et ne abiicias legem matris tuae: et conversi sunt ad errorem, et dicunt stulto ut princeps sui sit, nec contemnunt res fatuas, quae discunt a fatuo, sicut scriptura testatur, "fatuus autem fatua loquitur, et cor eius vana intelligit." Unde obsecro te, dilectissime, et quasi membris meis parcens, propter caritatem, quam in te habeo, precor, scribens et orans ut impleas illud quod dicitur, "nonne odientes te, domine, odivi, et super inimicos tuos tabescebam?" Inimica et digna odio Origenis verba sunt, et deo repugnantia, et sanctis eius, et non ista sola, quae dixi, sed et alia innumerabilia. Neque enim nunc mihi propositum est adversus omnia Origenis dogmata disputare. Nihil mihi subripuit Origenes, nec in mea generatione fuit, nec propter aliquas res mundi et haereditatem odium adversum illum pugnasque suscepi. Sed, ut simpliciter fatear, doleo, et valde doleo, videns plurimos fratrum, et eorum praecipue, qui professionem habent non minimam, et in gradum quoque sacerdotii maximum pervenerunt, eius persuasionibus deceptos et perversissima doctrina cibos factos esse diaboli: in quibus completum est illud quod dicitur, "super omnem munitionem ludit, et escae eius electae, et congregavit, sicut arenam, captivitatem." Te autem, frater, liberet deus, et sanctum populum Christi, qui tibi creditus est, et

omnes fratres, qui tecum sunt, et maxime Rufinum presbyterum, ab haeresi Origenis et ab aliis haeresibus et perditione earum. Si enim propter unum verbum, aut duo, quae contraria fidei sunt, multae haereses abiectae sunt ab ecclesia, quanto magis hic inter haereticos habitur, qui tantas perversitates, et tam mala dogmata contra fidem adinvenit, deque et ecclesiae hostis extitit? Inter multa enim mala etiam illud ausus est dicere, perdidisse imaginem dei Adam, cum hoc in nullo penitus loco scriptura significet. Si autem ita esset, nunquam omnia, quae in mundo sunt, servirent semini Adam, id est, universo generi hominum, sicut et Iacobus apostolus loquitur, "omnia domantur, et subiecta sunt humanae naturae." Nunquam enim universa subiecta essent hominibus, si non haberent homines iuxta id quod universis imperarent, imaginem dei. Coniungens autem atque consocians scriptura divina gratiam benedictionis, quam Adam donaverat, et generationibus quae ex eo erant, ne qui forsitan maligna interpretatione auderent dicere, uni datam gratiam dei et illum solum factum esse ad imaginem dei, quia plasmatus esset ex humo, et uxorem eius, quam creasset de costa viri, eos vero, qui conciperentur in utero, et non ita nascerentur ut Adam, dei non habere imaginem, statim per ordinem iungit, et dicit, "et vixit Adam ducentos triginta annos, et cognovit Evam uxorem suam, et peperit ei filium iuxta speciem et iuxta imaginem eius, et vocavit nomen eius Seth." Rursumque in decima generatione post annos bis mille ducentos sexaginta duos vindicans deus imaginem suam, et ostendens quod gratia, quam dedisset hominibus, perseveraret in eis, ait "ne comederis carnem in sanguine: ego enim ulciscar sanguinem vestrum de manu omnis hominis effudentis illum, quia ad imaginem dei feci hominem." Nec non post alteras decem generationes usque ad Abraham, et ab Abraham usque

David alias generationes quatuordecim: quae viginti quatuor generationes simul faciunt annos bis mille centum decem et septem, spiritus sanctus in trigesimo octavo Psalmo, cum **Q**uereretur de omnibus hominibus, quod in vanitate ambularent, et peccatis essent obnoxii, loquitur "veruntamen in **5** imagine perambulat omnis homo." Nec non post David, etiam sub Solomone filio eius, legimus tale quiddam super dei imagine nominatum. Dicit in Sapientia, quae titulo eius inscribitur "creavit deus incorruptum hominem, et imaginem suae proprietatis dedit ei." Et rursum post annos **10** trecentos undecim plus minus, in novo legimus testamento, quod non perdiderunt homines imaginem dei. Iacobus enim **A**postolus et frater domini, cuius et supra meminimus, instruit nos, ne Origenis laqueis capiamur, habere hominem imaginem et similitudinem dei. Nam quum de lingua ho- **15** minis latius disputasset, adiecit "instabile malum: in ipsa quippe benedicimus deum patrem, et in ipsa maledicimus deum patrem, et in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem dei conditi sunt." Paulus quoque vas electionis, et qui doctrinam evangelicam sua praedicatione complevit, **20** docet nos quod homo ad imaginem et similitudinem dei conditus sit, dicens "vir non debet nutrire comam, quum gloria **B**et imago dei sit:" imaginem simpliciter appellans suo nomine, similitudinem autem gloriae appellatione significans.

Pro tribus igitur testimoniis, quae tibi, si de scriptura **25** sancta reperirem, dicebas posse sufficere, ecce septem testimonia dedimus. Quis ergo sustinebit Origenis ineptias, ut non gravius aliquid loquar, et similis efficiar vel ipsi, vel discipulis eius, qui audent in periculo animae suae asserere quodcumque eis in buccam venerit, et magis iubere deo, **30** et non ab eo vel orare vel discere veritatem? Quidam enim eorum dicunt quod imago dei, quam prius accepit Adam, Cillo peccante perierit. Alii suspicantur corpus, quod filius

dei habiturus esset ex Maria, ipsam esse imaginem, alii sensum, alii virtutem, isti baptisma, hi quod homo ad imaginem dei dominetur omnibus, ebriorum more haec vel illa ructantes: quos oportebat tantum effugere discrimen, nec
 5 negare quae loquitur deus, et credentes simpliciter salvos fieri, deoque concedere donationis suae certam et veram scientiam, in qua potissimum parte homines condiderit ad imaginem et similitudinem suam. Qui haec relinquentes multis se quaestionibus implicarunt, et per hoc in coenum
 10 demersi sunt peccatorum. Nos autem, dilectissime, credimus his, quae locutus est dominus, et scimus quod in dunctis hominibus imago dei permaneat, ipsique concedimus nosse in qua parte homo ad imaginem dei conditus sit. Sed neque illud quod quidam in epistola Ioannis legentes non intelligunt quenquam decipiat, ubi loquitur “nunc filii dei sumus, et nondum apparet quod erimus. Novimus autem, quia cum ille revelatus fuerit, similes ei erimus. Videbimus enim eum, sicuti est.” Hoc enim propter gloriam, quae ibi revelanda est sanctis eius, dictum est: sicut
 20 et in alio loco legimus “a gloria in gloriam: cuius gloriae 31 iam in isto saeculo sancti arrhabonem et portiunculam susceperunt. Primus eorum Moyses, cuius fulsit facies valde, et radiabat veluti fulgor et sol. Secundus Elias, igneo curru raptus in coelum, et ignis detrimenta non sentiens. Stephanus
 25 phanus lapidabatur, et faciem habebat angeli, quae ab omnibus cernebatur. Hoc autem, quod in paucis diximus, de omnibus intelligendum est, ut impleatur illud quod scriptum est: omnis qui sanctificat semetipsum, inter beatos numerabitur. “Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum vide-
 30 bunt.” Cum haec ita se habeant, dilectissime, custodi animam tuam, et desine circa nos murmurare. Dicit enim scriptura divina, “nolite murmurare ad invicem, sicut quidam murmuraverunt, et a serpentibus perierunt:” magis

acquiesce veritati, et dilige diligentes te et veritatem. Deus autem pacis praestet nobis iuxta suam clementiam, ut con-
teratur Satanas sub pedibus Christianorum, et abiiciatur
omnis occasio perversa, ne scindatur in nobis vinculum
Caritatis et pacis et rectae fidei praedicatio. Praeterea 5
quod audivi quosdam murmurare contra me, quia quando
simul pergebamus ad sanctum locum, qui vocatur Bethel,
ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, et
venissem ad villam, quae dicitur Anablatha, vidissemque ibi
praeteriens lucernam ardentem, et interrogassem, quis locus 10
esset. didicissemque esse ecclesiam, et intrassem, ut ora-
rem, inveni ibi velum pendens in foribus eiusdem ecclesiae
tinctum atque depictum, et habens imaginem, quasi Christi,
vel sancti cuiusdam. Non enim satis memini cuius imago
fuerit. Cum ergo hoc vidissem, in ecclesia Christi contra 15
auctoritatem scripturarum hominis pendere imaginem scidi
illud, et magis dedi consilium custodibus eiusdem loci ut
pauperem mortuum eo obvolverent et efferrent. Illique contra
Bmurmurantes dixerunt, si "scindere voluerat, iustum erat ut
aliud daret velum atque mutaret." Quod cum audissem, 20
me daturum esse pollicitus sum, et illico esse missurum.
Paululum autem morarum fuit in medio, dum quaero opti-
mum velum pro eo mittere: arbitrabar enim de Cypro
mihî esse mittendum. Nunc autem misi quod potui repe-
rire, et precor ut iubeas presbyteros eiusdem loci susci- 25
pere velum a latore, quod a nobis missum est: et deinceps
praecipere, in ecclesia Christi eiusmodi vela, quae contra
religionem nostram veniunt, non appendi. Decet enim ho-
nestatem tuam hanc magis habere sollicitudinem, ut scrupulositatem tollat, quae indigna est ecclesia Christi, et 30
populis qui crediti sunt. Palladium vero Galatam, qui
quondam nobis carus fuit, et nunc misericordia dei in-
diget, cave, quia Origenis haeresim praedicat et docet, ne

forte aliquos de populo tibi credito ad perversitatem sui inducat erroris. Opto ut valeatis in domino.

X.

EPIPHANII EPISCOPI CYPRI EPISTOLA AD
S. HIERONYMUM.

5

Nuntiat Origenistarum factionem opera Theophili damnatam: atque exemplar epist. synodicae ad eum mittens hortatur ut quos adversus eam haeresim scripsisset libros in vulgus edat.

Domino amantissimo filio ac fratri Hieronymo presbytero
10 Epiphanius in Domino salutem.

Generalis epistola quae ad omnes catholicos scripta est, ad te proprie pertinet, qui zelum fidei adversus cunctas haereses habens, Origenis proprie et Apollinarii discipulis adversaris: quorum venenatas radices et in altum delixam
15 impietatem omnipotens deus protraxit in medium, ut in Alexandria proditae in toto orbe arescerent. Scito enim, fili carissime, Amalec usque ad stirpem esse deletum, et in monte Raphidim erectum tropaeum crucis. Etenim quo-
20 modo porrectis in altum Moysi manibus vincebat Israel, sic dominus confortavit famulum suum Theophilum, ut super altare ecclesiae Alexandrinae contra Origenem vexillum poneret, et imperetur in eo quod dicitur, "Scribe signum hoc, quia delebo funditus Origenis haeresim a facie terrae cum
25 ipso Amalec." Et ne videar eadem rursus iterare et pro-

Lixiorem epistolam texere, ipsa ad vos scripta direxi, ut
Scire possitis quae nobis scripserit, et quantum boni ulti-
Mae aetati meae concesserit dominus, ut quod semper cla-
Mnabam, tanti pontificis testimonio probaretur. Iam autem
Puto et te aliquid operis edidisse, et iuxta priorem episto-5
Lam, qua te super hac re fueram cohortatus, elimasse
Librum, quem tuae linguae homines legant. Audio enim et
Ad occidentem quorundam hominum naufragia pervenisse;
Qui non contenti perditione sua, volunt plures mortis ha-
Bere participes, quasi multitudo peccantium scelus minuat, 10
Et non numerositate lignorum maior gehennae flamma suc-
Crescat. Sanctos fratres, qui tecum sunt in monasterio do-
Mino servientes, et tecum et per te plurimum salutamus.

ANNOTATIONES.

I.

EΙΣ ΤΑ ΒΑΙΑ.

Haec Homilia primum edita est cum versione et scholiis Consali Poncii, una cum Physiologo, ex codice Antonii Carassae, Romae 1587., repetita Antverpiae a. 1588.

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ] Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου Κύπρου εἰς τὰ βαία P (i. e. editio Petavii). In codicibus usitata scripturae diversitate aliis ἐπισκόπου est, aliis ἀρχιεπισκόπου, ut in Par. 1173. cuius lectionum specimen apposuisse sufficiet. In inscr. **ΕΙΣ ΤΑ ΒΑΙΑ**] λόγος εἰς τὰ βάια 3. καὶ εὐφραίνου om. 4. ὁ σὸς] ὡς ἐπὶ θρόνου om. 7. προφθάσωμεν] προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ 11. πάλιν — χωρίζεται om. et proxima sic transponit, πάλιν τὸ σκότος λύεται, πάλιν ἡ πλάνη πέπαιται, πάλιν τὸ φῶς ἐφίσταται, πάλιν ἀνθεῖ ἡ etc. 13. πάλιν ἡ συναγωγή — χηρεύει 19. ποταμοὶ κροτήσατε om. 22. ἀπαντήσατε] ὑπαντήσατε 2, 13. τὰ ἀγγέλων τῷ θεῷ] μετὰ ἀγγέλων τὸν θεὸν 14. τῶν ἀγγέλων om. 15. καὶ οἱ ὄχλοι ante τὰ τοῦ ὄχλου 19. ἐπέσανεν] ἐπεφάνη, sed infra constanter ἐπέσανεν 21. ἐπέσανεν — ἀνάπαισις om. 25. λύτρωσις — ἀπεγνωσμένων om. παράκλησις] ἀνάκλησις 26. ἐπεφάνη ἡ τῶν κ. ζ. om. 28. γαλήνη] σωτηρία 30. σήμερον Χριστῷ om. 32. καὶ θαυμάτων om. 3, 1. χθὲς ἄλλω — ἔρχεται om. 4. ἐν σκότοις] ἐκ

σκότους 12. πᾶσα] πᾶσα ἢ 13—26. ἐορτάζει — πυ-
κάζουσα post ὑπάρχουσα (l. 17.) habet. 16. πυκάζουσα]
πεγάζουσα (i. e. πηγάζουσα) 18. ὄντως εὐθαλές om.
τὸ μὴ κρίνον] τὸ μὴ κρίνον τὸν κόσμον 22. ὄντως] οὐ-
τως 24. ἀγεωργήτως καὶ ἀνορεύτως] ἀγεωργητος καὶ
ἀνόρευτος 25. ἡ πηγὴ ἢ ἀέννουσ] ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς
ἀέννουσ 26. Τίγρις, Εὐφράτης] τίγρης καὶ ἐφράτης
27. τοῦ Χριστοῦ τῆς ἐκκλησίας] τὸν χυ ἐκκλησίας 28.
σήμερον] ἢ σήμερον ὡς ἐλαία om. 29. τὸν ἐλεήμονα
αἰτοῦμαι Χριστὸν] τὸν ἔλαιον (voluit ἔλεον) αἰτοῦμαι τοῦ
ἐλεήμονος Χριστοῦ.

- 1, 3. καὶ εὐφραίνου seclisit P (i. e. textus Petavii).
5. ὡς ἐπὶ θρόνον seclisit P. Conf. lin. 17. 8. 9. πάλιν
— ἔρχεται seclisit P.
2, 11. ὡς νικητῆ — τοὺς κλάδους] γρ. ὡς νικητῆ τῶν
φοινίκων βυστάσωμεν καὶ τὸν φοινίκα τῆς δικαιοσύνης ὁμο-
φώνως ὑμνήσωμεν, κλάδους Pet. (i. e. margo Petavii).
19. πεπτωκότων] γρ. πεσόντων Pet. 27. ἐκδίχσις] γρ.
ἀνάρσις Pet. 28. γυλήνη] γρ. σωτηρία Pet.
3, 4. ἐν σκότοις] Fort. ἐκ σκότους Pet. 11. χαρίζε-
ται] γρ. ἐχαρίσατο P. 25. Φεισῶν scripsi pro Φυσῶν.
De quo nomine dictum in Thesaurο vol. 8. p. 697.
4, 14. τὸν Ὠβήλ] γρ. τὸν ὀήλ. Fort. Βήλ Pet. 21.
παθείας] ex consortio vertit Poncius, ut ἐκ συμπαθείας legere
voluisse videatur. 23. χαῖρε scripsi pro χαίρου.
5, 5. Esa. 8, 18. 14. Matth. 11, 2. 33. προάγον-
τες] γρ. παράγοντες P.
6, 8. Psalm. 95, 11. Zach. 9, 6. 14. Bar. 3, 30.
Zach. 6, 3.
7, 20. Θεόφιλα] γρ. Θεόφυλα Pet. 26. Θεοσημαίας]
γρ. Θεοσημίας Pet. Quod recepi. 30. ἐσόφισε] γρ. ἐφό-
βησε Pet.
8, 7. περιχάριστα] Voc. suspectum. 11. ἀνακράζον-
τες] Immo ἀνακράζουσιν.

II.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΑΦΗΝ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ.

Huius Homiliae, quae medii aevi temporibus lectionibus habuisse videtur, infinita superest codicum veterum et recentium, quorum tanta est lectionum copia ut quae primitiva eius forma fuerit neque inveniri quemquam, nec, si posset, operae pretium facturum est. De quo ut lectores ipsi iudicare possint, ex pluribus praesto erant codicibus unum ex antiquissimis elegerim, et propterea diversitatem integram proponerem. Est is bibliothecae Scorialensis (Φ. III. 20.), scriptus in membranis saeculi XIII. (fol. 264 — 278.), ut videbatur Millero in Catalogo cuius accuratum apographum T. I. Halbertsma, doctissimi amici debeat. Huius igitur libri lectiones ita exhibui, ut lemma Petavii, pone lemmata codicis scripturam ponam simul apparebit quas libri Scorialensis lectiones ego vel non receperim. Expressit autem Petavius editionem quae cum Stanislai Phoenicii versione Samoscii prodit

9, 10. Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου
 που| Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου 11. τοῦ κυρίου
 τῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ| τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ
 τὸν Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ἀριμαθαίας| Ἰωσήφ καὶ νικό
 13. καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ ἁδῆ| καὶ τὴν εἰς τὸν ἁδῆ
 ἐν τῇ γῆ. σιγὴ πολλὴ καὶ ἡρεμία λοιπὸν| ἐν τῇ
 τοῦτο. σιγὴ καὶ ἡρεμία πολλή 19. καὶ τοὺς —
 om. 20. ἐν om. ἐτρόμαξεν| ἐτρόμασεν 21
 — ἐξήγειρε| ὑπνώσεν καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ὑπνο
 τοῦ ἁδου ἀνέστησεν 22. πρὸ βραχέος| πρὸ βρα
 23. κατὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡς π.] κατὰ κυρίου οὐκ ἔστι π.

10, 1. καὶ ἐνοστάσεις καὶ τάξεις καὶ τὰ ὄπλα
 παρὰ| καὶ αἱ στάσεις καὶ αἱ τάξεις καὶ τὰ ὄπλα
 δώρατα (sic) 2. ποῦ οἱ βασιλεῖς| καὶ βασιλεῖς
 χαιραι| αἱ μάχαιραι 6. ἐμελέτησαν κενὰ καὶ μάτ
 λέτησαν κενὰ. κενὰ, ἀλλὰ μὴν καὶ μάταια
 συνετρίβησαν καὶ om. 10. αὐτῶν om. πρ
 τῶ| προσέκρουσαν τῶ 11. κατεκλάσθησαν| ἐκ
 σῆσαν 12. τῆς ζωῆς om. 13. ἐδέσμησαν| ἐδέ

- θεὸν om. 14. αἰῶνος] αἰῶνον 15. θεὸς] ὁ θεὸς
 Χριστὸς om. 16. παρῆσπερον Ἰουδαίους] παρῆσπεριον Ἰου-
 δαίους 16—18. σήμερον — ὑποκάτω τῆς γῆς om.
 20. ἡ οἰκονομία] ἡ om. 21. ἡ κατάβασις] ἡ om. 23.
 ὑποκάτω τῆς γῆς] ὑπὸ τὴν γῆν 30. καὶ μετὰ] καὶ om.
 κατωτάτω] κατωτάτων 32. καὶ θεάσωμεν] μάθωμεν
 (sine kai) κρυπτοῦ] θεοῦ κρυπτοῦ 33. κρυπτὰ ὑπὸ
 γῆν, θαυμάσια. μάθωμεν πῶς καὶ τοῖς ἐν Αἴδου] κρυπτὰ
 ὑπὸ γῆν μυστήρια μάθωμεν πῶς καὶ τοῖς ἐν ᾄδῃ
 11, 2. ἀπλῶς om. σώζει ἐπιφανεῖς] ἐπιφανεῖς σιώζη
 θεός] ἡσ̄ οὐχί, ἀλλὰ κάκει] οὐ. κάκει 6. ἐραπί-
 ζετο] ἐραπίζετο 7. τὸ post ῥαπίζει ponit. 11. Πιλά-
 του] πηλάτου hic et infra passim, sed non constanter.
 13. ἀλλὰ γὰρ ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ πάθους] ἀλλὰ γὰρ τοῦ
 τοῦ χυ πάθους τὸν λόγον ἄκουσον 17. παρέρχονται,
 πῶς αἱ σκιαὶ] παρέρχονται, πῶς ἡ ἀλήθεια κηρύττεται, πῶς
 αἱ σκιαὶ 21. κατὰ τοῦ] κατὰ τὸν τοῦ 22. παραγε-
 γόσασιν] παραγέγονεν [quod pro παραγέγοναν scriptum esse
 Polest, qua perfectorum terminatione saepe utuntur recentiores].
 24. γένονται] γένηται 25. τοῦ om. ἐναρχόμενον]
 ἀρχόμενον 26. κατ' αὐτὴν τὴν] κατὰ τὴν αὐτὴν
 27. καὶ σωτηρίαι] καὶ διττὴ σωτηρία ἐπραγματεύοντο]
 ἐπραγματεύετο 28. καὶ om. ἀμὸν ἐπὶ σφαγῆν] ἀμὸν
 ἐσφαγῆ 30. θεῶ] καὶ θεῶ
 12, 2. προεκήρυττοντο] προεκήρυττον 6. ζῶων] ζῶων
 φησὶ] φησὶζως 8. μέσω δύο] μέσω τὸν δύο 9.
 ἀχρογονιαῖος] ἀχρογονιαῖος hic et supra, ut θεόσωμος pro
 θεόσωμος et alia huiusmodi. καὶ ἐν — κηρυττόμενος om.
 15. νεκρῶν διττὴν ζωὴν καὶ σωτηρίαν ποιησάμενος] νε-
 κρῶν ἐμφανιζόμενος καὶ διττὴν σῶμα ποιούμενος 16.
 διττὴν γέννησιν om. 17. καὶ ἄκουσον Χριστοῦ διττοῦ]
 καὶ ἄκουε ῥητῶς διττοῦ (omisso Χριστοῦ) 18. κρότει]
 ἀνύμνει 19. ἄγγελος μὲν τῇ Μαρίᾳ μητρικὴν τοῦ Χρι-
 στοῦ] ἄγγελος τῇ μαριὰμ τῇ μηρὶ χυ 20. 21. ἄγγελος
 δι — εὐηγγελίσατο om. 22. Βηθλεὲμ] βηθλεὲμ hic et
 infra, ut saepe in codicibus. ἀναγεννᾶται. σπάργανα] ἀνα-
 γεννᾶται. σπῆλαιον ἐκ πέτρως ἔνθα ἡσ̄ γεννᾶται, σπάρ-
 γανα 24. σπάργανα — κατατυλίττεται] σπαργάνοις —

κατειλήττεται 26. σμύρναν καὶ ἐν τῇ ταφῇ] σμύρνα
 ταφείς 27. ἄνανδρος] ὁ ἄνανδρος προσηγορεῦται ὡς
 28. ἀλλ' καὶ Ἀριμαθαίας] ἀριμαθίας κηδευτής —
 ἀναδείκνυται om. 29. καὶ om. 31. πάντων om.
 εὐηγγελίζοντο] εὐηγγελήσαντο (i. e. εὐηγγέλσαντο) 31.
 πάντων] οἱ πάντων 33. τοῦ Χριστοῦ τὴν ἐκ νεκρῶ
 ἀναγέννησιν] τὴν χυ ἀναγέννησιν
 13, 3. ἀνακέκραξεν] ἀνέκραγεν 6. τρυγόνων] τρυ-
 γώνων 7. ἀνασιτάσει] αὐτοῦ ἀναγεννήσει 8. εἰς] ἐν
 ἐχωρίζετο] ἐχωρίσθη 9. καὶ om. 10. ἐκ νεκρῶ
 καὶ προσήγαγε om. 11. πατρὶ ὡς δύο ἀμώμους τρυγ-
 νας τὴν] πατρὶ δύο προσουγαγῶν τρυγόνων δίκην τὴν
 13. καὶ πατὴρ om. ἐν ἰδίοις] τοῖς ἰδίοις 14. ἐὰν δ.
 εἰ δέ 18. κλείθρων] κληθρῶν 19. οὕτως ἀδιο-
 νοίκτων] οὕτω ῥαδιανοίκτων 20. κατατίθεται (f. Mar
 15, 42.)] κατὰ τί θύεται 24. Ὀψίας γ.] ὀψίας δέ γ.
 πλούσιος om. 26. πρὸς Πιλάτον] πρὸς τὸν πηλάτον
 28. τὸν θεὸν alterum om. αἰτεῖται πηλὸς πρὸς πηλε-
 λαβεῖν] αἰτεῖ ἢ πηλὸς τ' (i. e. τὸν) πηλὸν λαβεῖν 31
 οἰκτρῶς om. τίς ἶδε (scripsi εἶδεν) τίς] τίς ἶδεν ἢ τίς
 33. χαρίζεται] χαρίζομενον ἄνομος τῶν ἀνόμων τὸν δῶρον
 καὶ τοῦ νόμου ὑπισχνεῖται] ἄνομος τὸν δίκαιον ἐννομα-
 δῶρον ὑπισχνεῖται
 14, 3. Ὀψίας δέ] δέ ego addidi: conf. lin. 13. et p. 13, 24
 φησὶν om. 4. πᾶσαν] ὡς πᾶσαν 5. τοῦ κυρίου ροι-
 ὑπόστασιν κομισάμενος] κομισάμενον 6—9. πλούσιος
 — θεότητος] πλούσιος. βαλάντιον γὰρ ἐβάστασεν γέμο
 τὸν θησαυρὸν τῆς θεότητος 10. ὁ om. 11. δέ om.
 12. πάντα τ. καὶ πάντα] πάντας τ. καὶ πάντων 13
 ὀψίας γ.] ὀψίας δέ γ. λοιπὸν δύσας] δύσαςλοιπὸν
 14. Ioann. 19, 38. 15. ἀπὸ Ἀριμαθαίας] ὁ ἐξ ἀριμα-
 θίας 16. κρυβόμενος] κρυπτόμενος 17. νυκτὸς ροι-
 ἐλθῶν μυστήριον — ἀπόκρυφον] μυστήρια — ἀπόκρυφ-
 . 22. Χριστὸν] θυ 23. ἐν τῇ altero loco om. 27
 πανσόφως] πανσόφως πάντως 29. Πιλάτον] τὸν πηλάτε
 ῥήμασιν] περὶ χυ ῥήμασιν 32. πρὸ βραχέως] Scrip-
 πρὸ βραχέως. Conf. p. 9, 22. σκοτίσαντος] σκοτήσαντος
 τὰς] καὶ τὰς 33. ῥήξαντος] διαρρήξαντος

15, 1. σχίσαντος] σχήσαντος 2. οὐδὲν τοσοῦτον (scripsi τοιοῦτον) πρὸς Πιλάτον] οὐδὲν τούτων πρὸς τὸν πιλάτον 3. αἰτήσιν τινα οἰκτρὰν καὶ τοῖς πᾶσι μικράν· ὧ κριτὰ, αἰτούμενος παρὰ σου ἐλήλυθα, αἴτησιν πάνυ μικράν. καὶ οὕτως· δός μοι] αἰτήσιν τινα μικράν ὧ κριτὰ καὶ οἰκτρὰν αἰτούμενος πρὸς σε παραγέγονα. δός μοι 6. Ναζαρινοῦ] ναζωραίου 7. τοῦ κ.] τούτου τοῦ κ. τοῦ γυμνοῦ] τοῦ om. τοῦ αἰθρίου, τοῦ ξένου] τῷ τοῦ αἰθρίου, τῷ τοῦ ξένου 9. ξένῳ] ξένης 10. τοῦ εὐκαταφρονήτου καὶ ἐπὶ πᾶσι κρεμαμένου] καὶ εὐκαταφρονήτου πᾶσι κρεμαμένου 11. σε ὠφελεῖ] σε λοιπὸν ὠφελεῖ 13. ἦλθεν ὡδε τῆς χώρας] ἦλθε τῆς χώρας ὡδε 17—21. οὕτινος — τοῦτον τὸν ξένον om. 22. ἐπὶ ξένα] ἐπὶ ξένης ξένον] τὸν ξένον οὐ τὸν τόκον καὶ τὸν τρόπον ἀγνοοῦμεν] οὕτινος τὸν τόκον ἀγνοοῦμεν [Verba οὐ τὸν τόκον — τὸν ἐκούσιον ξένον seclusit P.] 25. κλίνας] κλίνας 28. ὡς ξένον om. 30. ξενωθέντα, οὐ πόλιν ἔχοντα, οὐ κώμην, — συγγενῆ, ἐπ' ξενωθέντα, ὅς οὐ πόλιν, οὐ κώμην, συγγενῆ κέκτηται, ἐπ' 31. χώρας τεγγάνει οὕτος ὁ ξένος. δός μοι] χώρας σὺν τῇ μῦρῃ ἔχοντα τὴν οἴκησιν καὶ τὰ πάντα κατέχοντα. δός μοι

16, 1. γύμνωσιν] τὴν γύμνωσιν 3. ἀνομίας καλύψαντα] ἀμαρτίας σκεπάσαντα δός μοι, ὧ ἡγεμῶν, νεκρὸν — ἐνθάψαντα] δός μοι τοῦτον θάψαι τὸν νεκρὸν τὸν ἐν Ἰορδάνῃ τὴν ἐμὴν ἀμαρτίαν θάψαντα 6. πραθέντος] παραδοθέντος προδοθέντος] πραθέντος 7. καὶ ἐπὶ δούλου] ἐπὶ (sine καὶ) οἰκείων δούλων 8. πρεσβεύω] πρὸς βεῦω ὧ πιλάτε τοῦ ἐπὶ] τοῦ om. 9—13. τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ὄξος ποτισθέντος, τοῦ ἐπὶ τῶν λαθέντων ἐπ' αὐτοῦ τραυματισθέντος, τοῦ ἐπὶ τῶν μαθητῶν καταλειφθέντος καὶ αὐτῆς τῆς μητρὸς στερηθέντος] ἐπὶ τῶν τραφέντων πρὸς αὐτοῦ ὄξος ποτισθέντος, ἐπὶ μαθητῶν καταλειφθέντος, ἐπὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ λαθέντων τραυματισθέντος, αὐτῆς μῦρῃ στερηθέντος 13. ὧ ἡγεμῶν] ὧ πιλάτε τοῦ om. 14. ἀόικου om. 15. οὐ πατήρ] οὐ om. γῆς] τῆς γῆς φίλος] φίλος τις 18. οὕτως om. 22. γῆν (dele punctum post γῆν positum) τῆς γῆς] θεὸν ἐν σαρκί] σαρκί (sine ἐν) θεὸν καὶ ἄνθρωπον οὐ

ψιλόν] ἀλλ' οὐδὲ πάλιν γυμνόν 26. σαρκὶ θεός] $\overline{\Theta\sigma}$
 28. πρὸς βραχὺ et λόγον om. 29. ἄρα — ἄρα
 — ἄρα hic et infra. ὦ om. 31. καθελὼν] καὶ κο
 17, 1. κηδείαν] κηδῖαν σου] μὲν σου ἀλλ
 νεώτερος] ἐπαινετότερος (sic) δὲ 3. Χερουβὶμ φρ
 σιν] Χερουβὶμ φρίττει 4. ἢ ποίω] ποίω γὰρ
 τως om. 5. δὴ om. 6. κατέστειλες, οὐ φρίττει
 τενίζων, ἀνακαλύπτων] καταστέλλεις φρίττω ἔναι
 ἐπανακαλύπτω 8. καταθάπτεις] θάπτεις καθάπτ
 9. ἀνατολῶν] τῶ (i. e. ἰησοῦν) addit 10. κατακλει
 ὄμματα] κατακλείεις (ut infra περικλείεις) τὸ ὄμμα
 ὄμμα] τὸ ὄμμα τὸ στόμα] τὸ om. τοῦ τὸ μ
 λου ἀνοίξαντος στόμα] τῷ τοῦ μογγιλάου (sic) ἀ
 τὸ στόμα 13. χεῖρας] χεῖρα 15. τὸ om. 1
 καὶ ἐπὶ 17. παραλύτῳ] παραλυτικῷ ἄρον σ
 κράβατον καὶ περιπάτει (Ioann. 5, 8.)] ἄρα τὸν κράβ
 καὶ περιπατεῖν 19. ἑαυτοῦ] ἑαυτὸν 20. δὲ τ
 καὶ τὴν 22. ἰασυμένου θεοῦ] ἰασυμένου πλευράν] $\overline{\theta\sigma}$
 θεοῦ) 24. δόντος] δόσαντος (voluit δώσαντος ut lin.
 ὑπανάψεις] ἀνάψεις 25. ἀληθινῶ] ἀληθινῶ 29.
 ἡμέρον τὸν 30. διδόντι] δώσαντι 31. διαλι
 λύσαντι
 18, 2. αἰμορροούση om. τοῦ πιστοῦ ἀπίστο
 ἀπιστοπιστοῦ 4. ἐμπλησθὲν ἀπλήστως καὶ ἐνωθὲ
 ἀπλήστως ἐμπλησθὲν πρὸς 6. τοῦ om. 7. γ
 ἀληθινὸν] φῶς ἀληθινὸν 9. τοὺς ὄμους β.] τοὺς
 τοὺς β. 11. Habet ἐν ante ἢ a Pet. seclusum, a
 letum. 11. προσήγγισεν Ἰησοῦς πάντων] προσήγγη
 etiam supra] ἢ πάντων 12. μακαρίζω σου — $\overline{\theta\sigma}$
 ζονται πάντα om. 14. θεὸν] χεῖρσι θεὸν ὑψώ
 ὑψόντες 16. σινδόσι] σινδῶσιν κίριον] $\overline{\Theta\sigma}$
 ὄν] ὄν γὰρ 18. ἐπὶ τῶν ὤμων post Νικόδημος πο
 καὶ ὧν] μεθ' ὧν 19. τάξεις ἐξίστανται. ἦλθε γὰ
 ξεις συγκομιζουσιν. ἔνθα γὰρ φησιν 20. συνέδραμ
 συνέδραμεν καὶ πᾶς 21. θεόδημος (scripsi θεοῦ
 δῆμος 23. φρίττουσι] φρίττει τὰ om. 24. εἰ

post Ἰησοῦν 25. αἱ om. 26. αἱ στρατιαὶ — ταγμα-
των καὶ om. 27. πρὸς] καὶ πρὸς 28. διαποροῦσι καὶ
λέγουσι] διαποροῦσαι καὶ λέγουσαι 29. τρόμος καὶ τρό-
πος] τρόπος καὶ τρόμος 31. γυμνὸς ἀθεώρητος] φρικτὸς
καὶ ἀθεώρητος 31. βροτοῖς γυμνὸς εὐθεώρητος, ᾧ] βρο-
τοῖς ὡς βροτὸς γυμνὸς καὶ νεκρὸς εὐθεώρητος, ᾧ 32.
παρίστανται] παρίσταται

19, 1. μετ' ἀδείας] μετὰ ἀδίας 2. λιπῶν] λειπῶν
(hoc accentu) 2. ἤλθεν om. 4. ὡς θεὸς ἀνελλιπῆς
(scripsi ἀνελλιπῆς hic et infra) φύσει θεὸς ὑπάρχων ἀνελ-
λειπῶς κάτω — ἀνελλιπῶς om. (ἀληθῶς secluserit P.)
6. ἡμῶν ἐκφανεῖς — ἐπιφαίνεται] φανεῖς ἡμῶν ἀνοσ ὡς
ἀνοσ ὁμοῦ καὶ φιλιανὸς ἐπεφάνη 10. ὁ ἀχώρητος post
ἐν τάφῳ 11. λιπῶν τὸν κόλπον] λειπῶν (sic) τὸν θρόνον
14. τοῦ παραδείσου ἀνοίξας, τὰς δὲ πύλας τῆς π.] οὐ-
ρανῶν μὴ ἀνοίξας, ἀλλὰ πύλας παραδείσου ἀνοίξας, τὰς
πύλας τῆς π. 14. ὁ] καὶ 16. διανοίξας] ἀνοίξας
20. ποῦ παραγίνεται] ποῦ κατέρχεται 22. αὐτοῦ om.
23. κατάδικον] κατὰκριτον 28. ὀδυνῶν] ὀδίνων (i. e. ὠδί-
νων) 29. αὐτῆς] αὐτῶν ὅθεν — ἀναδέδεικται (quae
Pet. secluserit) om. 30. Post συγχορεύσωμεν addit ἀλλὰ
συχροτήσωμεν 31. ἀλλὰ συσχιρήσωμεν om. 32. ἀλλὰ
ταχύνωμεν om. β. καταδίκων] β. καὶ καταδίκων

20, 3. ἀνδρεία] ἀνδρίᾳ 4—6. οὓς — κατοικοῦσιν]
οὓς ἐτυράννισεν ὁ πικρὸς καὶ ἀνίκητος τύραννος τυραννίσας
καὶ ἐκ θεοῦ ὡς ἀλάστωρ ἀποσυλήσας ὁμοῦ τε καὶ σωρευ-
σας τοὺς ἄνω κατοικοῦντας 7. ἐλευθερώσας συναριθμη-
σαι om. 8. πρωτογέννητος] πρωτόθνητος πάντων] καὶ
πάντων κατωτάτων om. 9. πρωτόθνητος] πρωτό-
θνητος 11. ὁ om. 12. κιβωτοῦ] τοῦ 13. π. ἀγίου]
ἀγίου π. 14. ζοφερόν κόρακα] ζοφερόν διάβαλον κόρακα
15. ἐξορισάσης] ἐξωρήσας 16. θνητάθνητον θεῶ θύ-
σας θυσίαν] θνητάθνητον θύσας θυσίαν 17. κἄτω post
Ἰσαάκ ponit. 18. Χριστότυπος] χῦ τύπος 19. κατώ-
θνητος] κατόθνητος hic et mox. πρὶν] ὁ πρὶν 20. ὁ
δῆμιος] δεσμώτης 23. ὁ ποτε] ὡς ποτε 24. ἐν Αἰδη
— λόντων ἄνω] ἐν ἄδη ὡς ἐν λάκκῳ κατωτάτω ὁ ποτε

ἐν λάκκῳ ἄνω 26. τῆς φθορᾶς] τῆ φθορᾶ 27. κί
 τεi om. 28. προαιωνίου Ἰωνᾶ τοῦ om. 29. εἰς α
 ὄνα καὶ εἰς τοὺς om. τῶν om. 30. Habet καὶ ἐ
 αἰῶνα, quae secluserit P. Non ante, sed post καὶ ἔτι inte
 pungit, recte. 32. καὶ ante αὐτὸς om. ὁ πολὺς Ἰωάν
 νης] Ἰωάννης ὁ πολὺς 33. τῆ om.

21, 3. φυλακῆ] τοῦ ἄδου φυλακῆ (licet statim sequat
 τοῦ Ἰακώβου) 4. ὅθεν τῶν] ὅθεν om., secluserit P. 5.
 δὲ προσφῆταιί τε] οἱ προσφῆταιί δὲ δίκαιοι] οἱ δίκαιοι
 7. πανωδύνου] παντοδύνου 8. καὶ κατηφοῦς ἐχθροκρα
 του] κακατηφοῦς ἐχθροκράτους καὶ om. 9—1
 Ioann. 2, 3. Psalm. 129, 1. 30, 17. 79, 72. 78, 8. 85, 1
 29, 4. 15, 10. Iob. 33, 18. 10. ὁ δ' ἄλλος ἐκ] ὁ δὲ ἐκ
 14. καὶ om. 15. 18. ἕτερος] ἄλλος 17. 19. ἄλλος] ἕτερ

19. ἐγκατάλιπε] ἐγκαταλείπει (i. e. ἐγκαταλίπει, qui
 restituit). 20. καὶ ἕτερος] καὶ ἄλλος καὶ 21. ὑπακοί
 σας] ἐπικουσίας 22. ὁ Χριστὸς om. 23. ἐπ' ὑπ'
 30. τῷ νῷ καὶ] καὶ τῷ νῷ 32. ποτε — πανστρατιῶν τ
 τότε κρατεῖ κραταιῶς κατὰ κράτος τοῦ κράτους τὸν τύραν
 νον καὶ λαῶ πανστρατιῶν τῆ

22, 3. πύλας] θύρας ἀξύλους τῷ ξύλῳ τοῦ σται
 ροῦ Χριστὸς ἡ θύρα κατακλάσας — μόχλους] ἀξύλους σται
 ρῶ Χριστὸς καταθλάσας ἦλους τε καὶ μόχλους 7. καὶ
 δῖαν] ἄσαρκι καρδίαν 8. τὴν ἄσαρκον om. ἐκεῖ] ἐκ
 γὰρ 9. τῷ σταυρῷ] σταυρῷ ὡς τοξότας] τοξωτὰς
 11. ὄψη] ὄψει 13. δεσμότης (sic)] δεσμίους 14. τὴν
 κύραν] τὴν κατάραν 16. καὶ πῶς τὸ μεσότοιχον] πῶς
 τὸ μεσότοιχον πῶς τὸν] ποῦ τὸν 17. ἔστησε] ἤστη

19. καὶ ποῦ τὸν] καὶ τὸν 20. κατέστησεν] ἀπεκα
 στησεν 21. οἰκονομικῶς τοῦς] δεσποτικῶς τὰς 2
 παραστήσαι] μοι addit ul Matth. 26, 53. 25. Θανάτου
 καὶ τύραννον διὰ θανάτου] θανάτου τυράννου. διὰ θανά
 του 27. μυριάδων καὶ χιλίας χιλιάδας] μυριάδι
 μυριάδων καὶ χιλίας (sic) χιλιάδων 29. ἀφρόνων om.
 30. ἀομμάτων om. 32. τιμώσας] ὑμνούσας συμμι
 χους] συμπασχούσας 33. ἀλλ' καὶ

23, 1. ὁμοῦ καὶ φιλοῦσας om. αἰεὶ om. 2. δ
 σπότη τῷ om. φερέγγειοι (scripsi φερέγγειοι) φερέγγειοι

3. ὀπλίται] ὀπλήται ὄξεις] δόξης 4. σπουδῆ] σπουδή
 5. ἀλλήλας] ἀλλήλαις ὁμοῦ εἰς] ὁμοῦ καὶ εἰς 6.
 κατεστεμμένως] καθισταμένως 7. ἐχθρῶν καὶ παρατό-
 ρων παρατάξεις] ἐχθρῶν τυράννων παρατάξιν 8. κατι-
 ούσας (scripsi κατήσαν)] κατίσαν δρόμοις] δρόμῳ
 τε om. 9. καὶ ὑπόγεια om. 11. ἐξάγων ἐν ἀνδρείῳ
 τοὺς ἀπ' αἰῶνος πεπεδημένους] ἐξάξει τοὺς πεπειδημένους
 καὶ ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένους 13. πανέσπερα] πανεσ-
 πέρια δεσωμητήρια καὶ om. καταδύσεις] καὶ κατα-
 δύσεις 15. αἰγληφόρος] ἀγληφόρος προφθάσει]
 ἔφθασεν προφθάσει 16. ἀρχιστράτηγος] ὁ ἀρχιστράτη-
 γος 17. τινα — λαμπρὰν] τινα ἀρχαγγελικωτάτην λαμ-
 πρὰν 19. φωνῆν om. καὶ λέγει] φωνεῖ καὶ λέγει
 20. βοῶ καὶ om. 22. φασὶν] φησὶν 23. ἐξουσίαι] αἱ
 ἐξουσίαι συντρίβητε] συντρίφθητε 25. ἕτερος] ἄλλος
 οἱ om. 26. παντοδυνάμιον] καὶ παντοδυνάμιον 27.
 τροπιούχον στρατοῦ om. φρίκη τις καὶ τάραχος καὶ
 φόβος κατώδυνος] φρίκη τις καὶ τρόμος ὁμοῦ τε καὶ τάρα-
 χος καὶ φόβος κατώδυνος 30. τοῖς ἐν — ἐξαίφνης] τῆς
 ἐν ἄδου ἐκείνης καὶ παραδόξῳ χυ ἐπὶ τοῖς καταχθονίοις
 πειροσίου ἐξαίφνης 32. ἀστραπῆς ἢ ἀμαύρωσις] ἀστρα-
 πῆς ἀμαυρώσεως 33. δ. τὰς ὄψεις] τὰς ὄψεις δ.
 σκοτιζουσα καὶ om. βροντοφῶνων βοῶν ἀκουόντων καὶ
 στρατῶν κελυόντων λέγοντας ἄρατε] βροντιφῶνων (sic) τι-
 ρῶν ἀκουομένων φωνῶν καὶ στρατιῶν κελουοσῶν ἄρατε
 24, 2—5. οὐ γὰρ — ὑμῶν om. [3. τῶν ego addidi]
 8. καὶ κατάκλασιν om. 10. ὑμῶν] ὑμῖν 11. Alterum
 ἱρεῶν om. λοιπὸν] λοιπῶν 13. αὐτῶν om. 14. αἰ-
 τῶν ὑμῶν] ὑμῶν αὐτῶν 15. πάρεστι] ἄρατε πύλας,
 παρῆστι 17. αὐτοῦ] αὐτῷ Alterum κυρίου om.
 18. ὑμεῖς ἐποιήσατε τὰς εισόδους, τὰς διεξόδους] τὰς μὲν
 γὰρ εισόδους τοῦ θανάτου ὑμεῖς ἐποιήσατε, τὰς δὲ διεξό-
 δους 20. παραγέγονεν. διὸ μὴ μέλλετε ἄρατε πύλας
 καὶ ταχύνετε, ἄρατε καὶ μὴ ἀναβάλλετε] παραγέγονεν. διὸ
 ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, ἄρατε καὶ μὴ μέλλετε,
 ἄρατε καὶ ταχύνετε, ἄρατε καὶ μὴ ἀναβάλλεσθε 23.
 καὶ alterum om. 24. ἅμα] καὶ ἅμα 25. ἀλύσεις ἐλύ-
 θησαν, ἅμα οἱ μοχλοὶ] ἀλύσεις καὶ οἱ μοχλοὶ 26. ἐξέ-

πεσαν] ἐξέπεσον 29. ἕτερον] τὸν ἕτερον 30. φεύγειν] φυγεῖν 32. ἐθροήθησαν om. 33. ἐτρόμαξαν] ἐτρόμασαν

25, 1. συνεκάλυπτε καὶ ἄλλος προηγὴς ἀνεπήγγυτο] συνεκάλυπτεν, ἄλλος προηγὴς ἀπεπήγγυτο 2. ὡσεὶ] ὡς 3. καὶ ἕτερος οὐρανίων (οὐρανίων seclisit P ego delevis) ἥλλ.] καὶ ἄλλος ἥλλ. 4. ἔφευγεν] ἔφριττεν 5. τότε] τότε ποτέ 6. αὐτῷ] ἑαυτοῖς 9. οὗτός ἐστιν] ἐστὶν οὗτος 11. ἐν Αἰδη om. γενόμενα] γεγενημένα 11. τίς] τίς ἐστιν ἐνθεν om. 12. κεκοιμημένους] πεπαιδημένους (i. e. πεπεδημένους) οὗτος om. καὶ καταλύσας om. 13. τὸ θράσος καὶ τὸ κράτος] τὸ κράτος καὶ θράσος 14. καὶ ἐξάγων — πεπεδημένους om. 15. ἀνέκραζον] ἀντέκραζον 16. ὧ παράνομοι τύραινοι om. 17. βασιλεὺς] ὁ βασιλεὺς 19. πολέμοις] πολέμῳ 21. ὧ δήλαιοι (scripsi δειλαιοι) ὧ δήλαιοι 22. τῶν δ. ὑμῶν] ὑμῶν τῶν δ. 24. νεκρώσας] ἐκνευρώσας 27. ἀπολλῶν] ἀπολλύων 28. μηδὲ] μὴ 29. μέχρι καὶ] ἄχρι τοῦ 32. ἐκλέλοιπεν] ἐκλέλυται 33. πεπάτηται] πέπανται

26, 1. τοῦ δεσπότη om. 2. τε om. 4. ἔξουσίας] δυνάμεις 5. ταμείων] ταμειῶν γευγούσας om. ἐνδότερον] ἐπὶ τὰ ἐνδότερα 6. καὶ τὰ φρούρια om. διερεύνων] διηρεύων 7. ἄλλον om. 7. δέσμιοι] δεσμίους 9. δεσμοῖς ἀλύτοις om. ἔδειον] ἔδεινον 11. τοῦ δεσπότη post ἐνδότερον 12. ὡς βασιλεῖ καὶ θεῷ] ὡς θεῷ καὶ βασιλεῖ 13. παρείποντο] παρίσταντο δὴ] δέ 14. τούτων] ταῦτα γινομένων] γενομένων 15. θρυλλομένων] καὶ θρυλλομένων 16. παρουσία τοῦ δεσπότη] τοῦ δεσπότη παρουσία 17. κ. ἔμελλεν] ἔμελλεν κ. ὁ Ἀδάμ] ὁ om. 19. καὶ πρωτόθνητος ἐνδότερον πάντων om. πολλῆς τῆς] πολλῆς τινος τῆς 20. ἤκουε] ἤκουσε 21. εἰσερχομένων] εἰσερχομένου 22. ἐν τῷ δ. π.] π. ἐν τῷ δ. 23. πρὸς ἀπαντας τοὺς πρὸς πᾶν (sic) τοὺς 24. δεσμίους ante ἀπ' αἰῶνος τινος] τινῶν 25. εἰσερχομένου] ἐρχομένου (conf. lin. 21.) 26. κατηξίωσεν] καξίωσεν (sic) 27. εἰ] εἰ ὀψόμεθα δψώμεθα 32. ὁ Ἀδάμ] ὁ om. 33. στήθος] στίθος

πάντας καὶ εἶπεν] πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένους
καὶ εἶπεν

27, 3. αὐτοῦ] αὐτὸν 4. ἀνίστησι] ἀνέστηκε 6.
γενόμενος om. 8. ἐξέλθετε] ἐξέλθατε ἐν σκοτει φω-
τίσθητε] ἐν τῷ σκοτει ἀνακαλύφθητε 9. καὶ τοῖς κ.
ἀνάστητε om. σοὶ δὲ διακελεύομαι] σὺ διακελεύομαι
11. κατέχη] κατέχεσε (sic) 12. ἐγὼ] ἐγὼ γάρ ἢ ζωῆ
τῶν νεκρῶν] ἢ ἀνάστασις τῶν βροτῶν τὸ ἐμὸν] τὸ om.

13. ἐμὴ] ἐμὴ ἢ 14. ἐγειρε] ἐγειρου 18. ἐπὶ γῆς
καὶ ὑποκάτω γῆς] ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς

20. ἐξελθόντα] ἐξελθῶτα 21. παρεδόθη] παρεδώθη

23. ἵνα σε ἀποκαταστήσω εἰς τὸ] ἵνα σοὶ ἀποκαταστήσω
τὸ (quod recepi, servato per errorem εἰς) 25. ἐπανορ-

θώσω] ὀρθώσω 26. εἰκόνα μου] εἰκόνα τὸ πρότερον

27. φραγγέλλουσιν] φραγγέλωσιν 28. ἁμαρτιῶν] ἁμαρ-

τημάτων νότου] νότου σου 29. χειρας ἐν τῷ ξύλῳ

καλῶς] χειρας διὰ τὰς σὰς χειρας, ἃς ἐξέτεινας ἐν τῷ ξύλῳ

κακῶς 31. ὀρυθέντας] ὀχρωθέντας 33. τῆς παρα-

κοῆς om. ἢ ἢ ἀπόφασις γέγονεν om.

28, 2. πεπόνημαι] πεποίημαι 2. χολῆν] χολῆς

3. ἰάσωμαί σου τὴν διὰ βρώσεως] ἰάσομαι σου τῆς βρώ-

σεως (sic) γλυκείας] γλυκίας 9. ἐνύχθη] ἐνύχην

11. ἰάσαιτο τὸ] ἰάσαιτό σου 12. σε ἐκ τοῦ ἐν Αἰδίῃ] σε

τοῦ ἐν τῷ ἄδῃ 14. ἐγειρε] ἐγειρου 14. ὁ ἐχθρὸς om.

16. ἐκάλυσα] ἐκόλυσα 17. τοῦ τοπικοῦ om. ἀλλ'

Ἰδοὺ αὐτὸς ἐγὼ] ἀλλ' ἐγὼ αὐτὸς ὅλος 19. προσκυνῆσαι]

προσκυνεῖν 22. δερμάτινον — αἱμάτινον] δερματινὸν —

αιματινὸν 24. ἀπὸ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν 25.

ἀπὸ — φῶς om. 26. εὐφροσύνην] τὴν εὐφροσύνην

27. ἀπὸ δουλείας] ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς

δουλείας 28. τὴν ἄνεσιν] τὸν θεὸν 30. γὰρ] γὰρ ἡσ

32. ἐντεῦθεν om. μου om. οὐράνιος] ὁ οὐράνιος

33. ἐννεπήκοντα] ἐνενήκοντα

29, 2. καὶ πότε] καὶ om. ἐπανέλθη] ἐπανέλθοι

3. Χερουβικός] ὁ χερουβικός 4. ἐδέσματα] τὰ ἐδέσματα

7. οἶδεν] εἶδεν 9. ἃ ἄγαθα om. περιμένουσι] ἀναμέ-

νουσι] 10. ἀνίστανται] ἀνίσταται 12. καὶ ἢ om.

καὶ ἄλλα — κηρύττοντα τοῦ] ἄλλα καὶ πολλὰ σώματα τῶν

ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων ἁγίων ἀνέστησαν κηρύττοντα τὴν τοῦ 14. ὑποδεξώμεθα] ὑποδεξόμεθα 15. καὶ ὀψώμεθα om. περιπτυσώμεθα] περιπτυσόμεθα 16. τῶν ἀσωμάτων] ἀρχαγγέλων 17. συνδοξάζοντες τὸν ἑμᾶς] δοξάζοντες τὸν ἡμᾶς 18. καὶ ζωοποιήσαντα om. 19. ἀνάρχω αὐτοῦ πατρὶ] ἀθανάτῳ πατρὶ παναγίῳ] ἁγίῳ καὶ ἀγαθῷ om. 20. αὐτοῦ πνεύματι] καὶ ὁμοουσίῳ πνεύματι καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ om.

His subiungimus scripturae diversitatem, quam ex codice non nominato uno tantum alteroque loco excerptam in margine editionis suae posuit Petavius, praefixo ubique γράφεται, quod omitto. Consensit saepe cum codice Scorialensi.

9, 21. τοὺς ἐν τῷ ἄδῃ ἐξήγειρε] καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ὑπνοῦντας ἐκ τοῦ ἄδου ἀνέστησε

10, 24. ἀγάλλεσθε] ἀγαλλιᾶσθε 32. καὶ θεάσωμεν —] καὶ τὰ ἐπὶ γῆς ἐκεῖ μυστήρια κατοπεύσωμεν γινώμεν —] γινώμεν θεοῦ ὑπὸ γῆς κρυπτὰ θαν.

11, 9. καταδισμεῖ] διαδισμεῖ 28. ἐπὶ σφαγῆν] ἐν σφαγῇ 32. ἐδέχοντο] ὑπεδέχοντο

12, 1. διάβασιν] τῆς διαβάσεως 6. ζωῆ, ἐκ —] τῶν ἐκ ζωῆς φύσει ζῶον 17. καὶ ἄκουσον Χριστοῦ] ἄκουε ῥητῶς διτ.

13, 28. πρὸς πηλοῦ] τὸν πηλὸν 30. οἰκτρὰ] μικρὰ

33. καὶ τοῦ νόμου] καὶ τὸν νόμον

14, 5. τοῦ κυρίου] τοῦ σωτῆρος 9. γέμον τοῦ θησαυροῦ] γέμοντα τὸν θησαυρὸν 16. κρυβόμενος] κρυπτόμενος 18. μυστήριον — ἀπόκρυφον] μυστήρια — ἀπόκρυφα 22. ὑπερβάλλων] ὑπερέβαλλε 29. κόμπους] κομψοῖς

15, 13. οἰκτρὰν] μικρὰν τινα καὶ οἰκτρὰν 6. Ναζαρινοῦ] Ναζωραίου 9. ξενία] ξένοις 22. ξένης] ξένους 31. χώρας τυγχάνει οὗτος ὁ ξένος] χώρας σὺν τῇ μητρὶ ἔχοντα

16, 16. δούλου] οἰκείων δούλων 22. θεὸν ἐν σαρκὶ γυμνὸν] θεὸν οὐ γυμνὸν 27. πρὸς βραχὺ] ἐν σαρκὶ

17, 5. δὴ — κατέστειλες] οἶδεις — καταστεῖλαι 10. τὰ ὄμματα τοῦ] τὸ ὄμμα; ἄρα τοῦ 19. τὰ ἑαυτοῦ] τῷ ἑαυτῷ ("Fort. ἑαυτό" PET.) 25. ἀληθινῷ] ἀπροσίτῳ

- 18, 4. ἐμπλησθὲν — ἐνωθὲν] ἐμπλησθέντος — ἐνω-
 θέντος 10. πάντας] πάντα 11. κεφαλῇ] ζωῇ
 (14. Χερουβίμ] "In Aug. geminatur Χερουβίμ." PET.)
 18. καὶ] ὡς καὶ ἐξίστανται] συγκομιζουσαι
 19, 3. πάντας] πάντα 13. τοῦ παραδείσου] οὐρα-
 νοῦ 22. βουλή] φροίκη
 20, 3. οὓς κατέπειν —] οὓς τυραννικῶς ὁ πικρὸς καὶ
 ἀνίκητος τύραννος τυραννήσας ἐκ Θεοῦ ὡς ἀλάστωρ ἀπε-
 σύλησεν 14. κόρακα] διάβολον κόρακα
 21, 5. οἱ δὲ] οἱα δὲ
 22, 6. χειροθέοις] χειροθέοις 9. τοξότας] ὡς τόξω
 τὰς (25. "Deest aliquid." PET.) 29. ἀθρόων] ἀθρόων
 23, 2. φερέγγειοι] φερέγγειοι 7. παρανόμων] τυ-
 ράννων 8. κατιούσας] κάτεισι 32. ἡ ἀμαύρωσις]
 ἀμαυρώσεως 33. σκοτίζουσα καὶ βροντοφώνων —] πλη-
 ρώσασα ὡς βροντὴ φωνῶν τινων ἀκον. etc.
 24, 7. δραπετοδούλω] δραπειτωδῶν 30. τῷ ἑτέρω
 φεύγειν φθειρόμενος] ἕτερον περισφρυγόμενος (sic)
 25, 2. ἀνεπήγνυτο] ἀπεπήγνυτο 6. αὐτῷ] αὐτῆ
 9. θάματα] πράγματα 27. ἀπολλῶν] ἀπολωλώς
 32. ἐκλέλοιπεν] ἐκλέλνται
 27, 9. κεκοιμημένοις] κοιμημένοις 33. ἡ ἡ ἀπόφασις
 —] ἧς πάλαι ἡ ἀθέτησις γέγονεν, ἐν τῇ ἕκτη ἡμέρᾳ καὶ
 τὴν σὴν πλύσιν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ πεποίηται
 28, 14. ἐξήγαγε —] ἐξήγαγόν σε ἀπὸ 19. ἐγὼ] αὐ-
 τὸς ὅλας αἱμάτινον] δερμάτινον 30. ἀπέθανον —]
 Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, εἰ κυριεύσῃ
 29, 11. ὁ ἐν —] πάντες οἱ ἐν τῷ ἄδῃ πίστευ ἀπ'
 —] σώματα τῶν ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων ἁγίων
 ἀνάστασιν] ἔγερσιν 19. ἀνάρχω] ἀθανάτω

III.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ.

In margine huius homiliae Petavius annotavit quae infra posui. Emendationes asterisco notatae ab me in textum sunt receptae.

“30, 9. ἐπληρώθημεν] Fort. πληρωθῶμεν 14. καὶ τὰ] Deest aliquid. F. κόσμον. κόσμος. κοσμηθῶμεν —] Mutuus locus.”

“31, 11. Ἰησοῦν] Corr. κύριον 5. Ἀωτὸν] Corr. *Ἀώτ 7. στερεῶ μετὰ] Corr. *στερεώματι”

“32, 2. λαοῦ] Fort. θανάτου 3. ὀμικὰς] Aliud substituendum, nisi ab ὁμοῦ fiat. 19. τὰ ἡμέτερα] Corr. *πρὸς τὰ ἡμέτερα” [25. πλάκες scripsi pro πλάκει.]

“33, 3. βαπτίζεσθαι] Corr. ἐν τῷ βαπτίζεσθαι 11. ἡ τῆς ἐρυνθρᾶς] Fort. καὶ ἐρυνθρά”

“34, (3. γὰρ seclnsit P.) 11. ἔχει] Fort. *ἔχεις 23. τὸν τῶν λεόντων —] Deest aliquid.”

“35, 3. τῶν ἐνάγκαις] Fort. *ἐν ἀνάγκαις, et paulo post. 15. ἐσθῆτε] Corr. *ἰαθῆτε 19. δι’ ὧν] Fort. *δι’ ὧν 32. ἐνάγκαις] Corr. *ἐν ἀνάγκαις”

“36, 3. πίστις] Fort. *πιστῆς 6. ὄχλου] Corr. *ὄχλω 7. ἐνάγκη] Fort. *ἐν ἀνάγκη”

“37, 31. πλήρης] Corrupta vox.” (Scripsi πλήρες.)

“38, 12. ἐπλήσθησαν] Fort. ἐβλήθησαν”

“39, 2. ὁ παῖς] Fort. *ἄπαι (ἀδελφοῖς σου] σου seclnsit P., ego delevi.) 17. προσκαταλυβέτωσαν] Corr. *προκαταλυβέτωσαν.”

IV.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ.

Ad hanc homiliam passim corrigendam codice usus sum Parisino 1174. chartaceo (fol. 257.), quem Fr. Duebnerus excussit. De quo ita dicam ut Petavii lectionem in lemmatis ponam, codicis scripturam pone lemmata.

40, 9. ΕΙΣ] λόγος εἰς 12. ἐπιτεθεῖσα] ἐπικειμένη
 19. ἡ δὲ θύσις τῶν πραγμάτων πιασῶν τῶν ἐορτῶν λαμπροτέραν συνίστησι] Haec addidi ex Par. 22. μοι add. Par. 23. γαληνιάσατε] γαληνιάσατε 24. παρούσχητε] παρούσχοιτε, quod verum esse potest. Praetuli tamen παρούσχητε.

41, 6. ἐαυτῶ] ἐαυτὸν 7. ἔχειν] ἔσχεν 13. βοῶν ὁ πατήρ] ὁ πατὴρ βοῶν 15. σωφροσύνης] εὐφροσύνης. Et sic Pet. in marg. "Corr. εὐφροσύνης." 16. τὴν ἀθανασίαν] τὸ θνητὸν (librario ad praecedentia verba aberrante)

20. διὸ] "Pellanus (interpres Latinus) legisse videtur δι' οὗ." PET. 29. χαρὰν μεγάλην] "Deest ἔχει." PET. Restitui χαρὰ μεγάλη ex Par. 31. ἡμέρα] ἐορτῇ

42, 1. εἰς τὰς] εἰς om. 2. ἄληκτον χαρὰν] ἄλεκτον, omisso χαρὰν 3. ἐπέδειξε] ἐπέδειξε 7. παράδοξον ἵπποδρόμον· τὸν τῆς] παράδοξον οὐρανοδρόμον ἠνίογον. δεῦτε ἴδετε παράδοξον ἵπποδρόμον· τὸν τῆς 15. θαῦμα τοῦ ἡλίου] θαῦμα τῆς λαμπρότητος τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης scripsi pro τοῦ δικαιοσύνης 16. τί μεγάλα] τί γησι μεγάλα 19. εἰς οὐρανοὺς] εἰς τοὺς οὐρανοὺς 21. σκυλεύετε] σκέλλετε 23. γησὶν ἢ θεία γραφή] ἢ θεία λέγει γραφή καὶ ἀνελήθη om. Par. 25. οὐχὶ δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν addidi ex Par. 33. τῶν ἀγγέλων πρόβατα] πρόβατα τῶν ἀγγέλων

43, 2. βασιτάων] βασιτάσας 8. αὐτὸ] αὐτὸν
 10. μοι addidi ex Par. 18. διαλέλνται] διαλύεται 20. ἀρπάξας] ἀρπάσας 26. ἐαυτοῦ] ἐμμαντοῦ 28. ὑβρειως] ὑβρειων 29. σπόγγω αὐτὸν] σπόγγω ὄζος αὐτὸν 32. ἰόρταζον] Sic etiam Par., non ἰόρταζόν, quod in nostram editionem irrepit ex editione Petavii Coloniensi. Recta imper-

fecti forma *ἐώραζον* est. 33. δὲ αὐτὸν] αὐτὸν om.
ἐγγερεται] *ἐγείρεται* προεῖπον] προεῖπεν
 44, 2. δὲ αὐτὸν] δὲ πάλιν αὐτὸν 3. κατεσκεύαζ
παρεσκεύαζον (quod recipere debebam) 4. *ἐαυτὸν*] *ἐμῶν*
 8. ἕπιστος, βασιλεὺς φοβερός, μέγας] ἕπιστος, φοβε
καὶ βασιλεὺς μέγας 15. κάτω, πεσῶν] *καταπεσῶν*
 22. ὄνομα] ὄμμα (quod recipere debebam) 24. τῶν ἀπὸ
τέκνων] τῶν οἰκείων τέκνων στόμα κατὰ τῶν στοιχεί
στόματα τῶν οἰκείων 32. διάβολος διὰ] *διάβολος το*
την διὰ 33. *ψυχῆς*] *διανοίας*
 45, 1. μὴ συγχωρήσης — *διαρρήξει ὀφθαλμὸν om*
 3. τοῦ κυρίου γὰρ] *τοῦ γὰρ κυρίου* 6. Χριστῶ]
Χριστῶ 8.—25. καὶ ἦλθον — *ἀνδραγαθίας*] Haec
 Peltani editione deerant. PET. 12. *προπειεῖς φυτὸν*] *πε*
πετείας θερμοῦτος φυτὸν 14. *Μαωσῆν*] *τὸν μωωσῆν* (qu
 recipere debebam) 23. *τριακοντα* — *ζυγὸν om.* ἰ
ἀνδρίαν] *ἀνδρείαν*
 46, 2. τὸν οὐρανοῦ] τὸν τοῦ οὐρανοῦ 8. οὗτος
Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανόν] Haec i
 didi ex B. Eadem in versione expressit Peltanus. Forta
 igitur in Petavii editione tyrothetae culpa exciderunt. |
τὸ ἡμέτερον περικείμενος] *τὸ ἀνθρώπινον περικείμενος*
ἐν ταῖς χερσὶ τὸν τύπον τῶν ἡλῶν ἔχων] Haec addidi ex P
 Expressit Peltanus, *veniet clarorum restigiis pulchre insignit*
 quae verba in Petavii editione uncis inclusa sunt. 12. ὄψα
 ται] ὄψονται 13. ὄψεσθαι] *θεύσασθαι*

V.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΜΑΡΙΑΝ.

Haec homilia primum edita est ab Gulielmo Morelio c
 interpretatione Latina Ioannis Pici, Parisiis a. 1565. ad calc
 Epistolarum Ignatii: unde repetivit Petavius. Non dubium
 quin ex codice sumta sit Parisiua 1173. cuius nunc den

collati scripturas, partim rectas, quas recepi, partim falsas, ita proponam ut Petavii lectiones in lemmatis, codicis scripturam post lemmata ponam, omissis tamen quae codex plurima habet vitii ex iotacismo ortis, quae Morelius et Petavius recte correxerunt.

- 46, 20. ἐγκώμιος] ἐγκώμιον 24. ἰλαστήριον φράσας]
 ἰλάμενος φράσαι
 47, 12. τολμήσω περι] τολμήσω· λαλήσω περι 31.
 πυρίνῃ γλώττῃ] πυρίνῃ γλώττῃ
 48, 32. ὠρμάσαστο] ὀρμάσαστο
 49, 6. ἀγνείας· τῆν] ἀγνείας πολλῇ (scripsi πολλῆς)·
 τῆν 15. κάλλος τοῦ] κάλλος τὸ τοῦ 17. ὅς] ὄν
 22. ὁμοῦ τε] ὁμοῦται 23. χαῖρε χεχαριτωμένη, ὁ κύριος
 μετὰ σοῦ] Haec addidi ex Par. 28. τὸ δέλεαρ] ὁ δέλεαρ
 50, 19. ἐλκύσῃ] ἐλκύσης 25. πάμφωτον] τὴν πάμ-
 φωτον 28. καταβιβύσασα] καταβοήσασα 30. κατα-
 ράξασα] καταράσασα
 51, 26. παρθένος ἁγία] παρθένος ἁγνή
 52, 13. διὰ τοῦ προφήτου λέγει ὁ θεὸς, ἐκ 15. ἔξοδοι] αἴξοδοι
 (quod aī ἔξοδοι esse potest) 19. ὄψεται καὶ ποιμνιον]
 ὄψεται καὶ ποιμανεῖ τὸ (τὸ tythethae errore in editione mea
 omissum) ποιμνιον 30. γυνὴ τὸν ἥλιον περιβεβλημένη,
 ἔξον γὰρ θαῦμα ἐν οὐρανοῖς] Haec addidi ex Par.
 53, 23. ἄσμι] στόμι λόγος] νόμος 25. Ὡ λυ-
 χνίῳ παρθενική, ἣ τοὺς ἐσκοτισμένους φωτίσασα] Haec ad-
 didi ex Par. 33. κόρας] Tythethae error pro κέρας.
 54, 4. πορφυροειδῆς] πορφυροειδῆ [11. τῶν pro
 τῶν scripsit Migne, Χερουβίμ ego pro Χερουβείμ hic et in-
 fra, pariterque Σεραφίμ pro Σεραφείμ] 20. ἀνθρώπων
 ἀνθρώπων
 55, 1. ἐγνωκυῖα] ἐγνωκοῦσα 11. οὐρανὸν] οὐρανοῦ
 16. ἐπὶ addidi ex Par. 26. ἐβάστασεν ὁ θρόνος]
 ἐβάστασεν. ὁ θρόνος 33. λαμπραῖς] λαμπροῖς
 57, 11. ἐρωτῶντες] ἐρωτοῦντες 31. θλίψις, τὸν
 ἀνατολῶν] θλίψις τῶν ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν 32. ὄν] ὦν
 58, 14. σμύρναν ὡς θνητῶ] σμύρναν ὡς ἀθανάτω
 17. ἀνεκλάλητον] ἀνεγλάλητον 33. ἐλαμψε] ἐλαμψε

Loci Veteris et Novi Testamenti in hac homilia citati hi sunt, 47, 31. Ies. 11, 1. 2. 48, 29. Luc. 1, 28. 49, 4. Psalm. 18, 6. 50, 32. Ezech. 44, 2. 51, 6. Cant. 4, 12. 9. Ies. 19, 1. 12. Dan. 2, 45. 18. Cant. 7, 2. 19. Ioann. 12, 24. 24. Ies. 7, 14. 52, 13—19. Mich. 5, 2—4. Matth. 2, 6. 25. 26. Ioann. 8, 12. 12, 46. 30. Apoc. 12, 1. 53, 14. Matth. 26, 26—28. Marc. 14, 22—24. Luc. 22, 17—20. 21. Zach. 4, 2. 23. Psalm. 118, 105. 33. Psalm. 131, 17. 56, 18. Ioann. 8, 58. 25. Luc. 2, 14. 57, 1. Ies. 9, 6. 15. Matth. 2, 1. 20. Mich. 5, 2.

VI.

ΠΕΡΙ ΒΑΙΩΝ.

Hoc fragmentum primus edidit Petavius cum paucis annotationibus in margine positis, his:

59, 22. τοῦ ἰδίου] Deest διὰ.

60, 8. Matth. 21, 10.

61, 12. Luc. 19, 31. [13. καὶ οἱ δαίμονες scripsi pro οἱ καὶ δαίμονες, transposito quod Petavius secluserat οἱ.]

62, 9. κροτούντων] Fort. κροτοῦντες 14. τῷ πατρ- Deest σύν.

VII.

Hunc de numerorum mysteriis tractatum primus edidit Petavius, cuius ad eam annotationes in margine positae haec sunt:

62, 21. ἀκαστορητής] Fort. ὀνιστόρητον, vel ἀνείκαστο- ἄρητον. 23. Hebr. 11, 1.

- 63, 5. ἀδιόριστος] Corr. ἀδιόριστος [quod recepi] vel
ἀδιαίρετος 11. ἄξουσα — ὡς αὐτως] Corr. αὔξουσα —
ῶσαίτως [quod recepi] 19. Ies. 6, 3. 25. τοὺς ἀγγέ-
λους] Corr. τοῖς ἀγγέλοις [Recepi] 27. τότε βασιλεὺς —]
Deest quippiam. Fort. μετεπέμψατο, aut aliquid eiusmodi.
 64, 2. ἐξήλεων] Corrupta vox. 13. Prov. 36, 22. 15. 19.
 15. ἂ ἐμπίπλαται] Deest οὐκ [Addidi.] 21. Prov. 36, 29.
 23. τοῦ προφήτου] Corr. τῷ προφήτῃ [Recepi.]
 65, 4. καταρράνας] Corrupta vox. 17. — 22. Luc.
 2, 49. Ioann. 2, 4. Matth. 12, 48. Marc. 11, 14. Matth.
 24, 2. 26, 24.
 66, 4. Ep. ad Cor. 1, 5, 6. 10. δήλης] δειλης [Recepi]
 23. ἐλοῦσιν] Fort. ἔλκουσιν [Recepi.] 24. Ep. ad Tim.
 1, 3, 16. 26. αὐτῷ τῷ Π. τ. ἐξ ἐνὶ αὐτῶν] Transp. ἐνὶ
αὐτῶν τῷ Π. τ. ἐξ [Recepi.]
 67, 8. μῦσος [τοῦ] οὕτω βίω] Haec corrupta. 18.
στίλε λιμοῦ] Fort. λεπταί, λιμοῦ. Sequens πίνακες corruptum.
 27. Ἀβραίων] Fort. Ἀμορραίων [ἐξ ante ἡμέρας a
Pet. seclusum ego delevi.] Iud. 16, 7. legitur νευρίαις
 68, 2. [ἦν ante ἐώρακε a Pet. seclusum ego delevi.]
S. les. 4, 1. 24. Matth. 5, 27. 28. 38. 39. 33. δευτέ-
ρας] Fort. δευτέρα
 69, 8. δώσει] Fort. δούς. [9. ὀλοκαντώματα scripsi
pro ὀλοκαντώματα] 18. εἶπον] Fort. εἰπεῖν [Recepi.]

VIII.

Hanc oratiunculam Latine tantum ab Gerardo Vossio Tun-
 grensi editam esse Romae a. 1585. ait Fabricius Bibl. Gr. vol. 8.
 p. 275. ed. Harl.: quam editionem ego non vidi.

IX.

EPISTOLA AD IOANNEM.

Epistola haec, qua Epiphanius se excusat quod Paulinianum presbyterum ordinasset ipso inconsulto, et commonet ut amb Origenis erroribus absteineat, legitur inter opera Hieronymi, unde sumisit Petavius, textu tum temporis vulgato usus, quem postmodum ex codicibus Vaticanis et Ambrosiano passim emendavit Vallarsius, cuius ex annotationibus quae notatu digna sunt infra posuimus.

73, 7. Consule Hieronymi epist. 57 *De optimo genere interpretandi*, qua se tuetur Hier. contra Rufinum cavillantem priora haec Epiphani verba, quae in Graeco sunt, ἴδει γὰρ ἡμῶς, ἀγυπητέ, μὴ τῆ οὐλήσει τῶν κλήρων φέρεσθαι, a. S. Doctore male conversa in Latinum. VALL. 9. Jerem. 12, 13.

16. Matth. 5, 32. 23. Duo vetustiores codd. Vatic. qui *provinciae nihil debuere*. Erat autem Paulinianus S. Hieronymi frater, quem diaconum, et mox presbyterum ordinavit Epiphanius, in Peregrinorum monasterio, quod ad Ioannis dioecesis non pertinebat. Porro Cisterciens. ms. *Ne viderentur quadam duritia et conscientia fidei antiquae, quam simul habuimus, ab Ecclesia separari*. Sed Ambros. paulo ante *coeperunt habere consortia, ne viderentur quadam duritia*, etc. VALL.

74, 6. Praepostero ordine vetustiss. Vatic. exemplar 355, *singulae Ecclesiae episcoporum habent*, etc. quemadmodum etiam in veteri prima editione legendum est. Mox Ambros. *super unam mensuram*. VALL. 18. Rectius forte Ambrosian. exemplar *te* voculam non agnoscit. VALL. 30. Verba *clamitans, et grave onus ultra vires suas esse*, quae in hucusque editis [post *indignum se*] deerant supplevimus ex Ambros. ms. VALL.

75, 21. Theoprepum] Sic emendavimus ex antiquiss. Vaticano et Ambrosiano exemplari, cum antea esset *Theoprobum* Latino partim et partim Graeco nomine. VALL.

76, 14. Psalm. 140, 4. 32. Deuter. 32, 5.

77, 3. Duo verba *Origenem scilicet*, post *Arii patrem*, hic inserunt editi, quae tamen nulli mss. agnoscunt, et nos eorum auctoritate tanquam e giossatoris manu profecta expunxi-

mus. VALL. 6. Absunt a Vatic. voculae *me ad*, et paulo post *inde*. VALL. 14. Illud *defendentes ad nos* commode referri potest: Ambrosian. quae tamen exemplar cum legat *defendentibus*, refert ad *vobis*. VALL.

78, 4. Vetustiores editi ἀπὸ τοῦ ψυχρῶζεσθαι, id est a *frigescendo*, idcirco, etc. Al. ab *angelescendo*, leg. *algescendo*, Vitiose Vatic. iuxta *Graecam etymologiam*, quod *corpora carceres dicas*, idcirco, etc. Porro sententiam hanc a Pythagora, post Platonem, Origenem hausisse, est longe notissimum. VALL.

7. Mallem ipsum etiam Graecum nomen inseri, et legi *iuxta aliam proprietatem πτώμα id est cadaver*, nam Graece corpus exanime πτώμα dicitur, ἀπὸ τοῦ πίπτειν, ut Latine *cadaver* deducitur a cadendo, siquidem ipsam Graecam etymologiam, quam ad haeresim suam torquebat Origenes, hic asserre satius erat, ut supra sit, atque infra: ubi tamen Vatic. et Ambros. mss. vocabulo σῶμα, et vocula *id est* expunctis, continuo legunt, *secundum variam Graeci sermonis supellectilem corpus σῆμα id est, memoriam (al. monumentum) interpretari*. Plato, ex cuius sententia Origenes locutus est, in *Cratylō*, et *Gorgia*, corpora animis deservire sepulcrorum vice, dixit, et σῶμα, quasi σῆμα nuncupatum, *Καὶ γὰρ σῆμά τινές φασιν αὐτὸ εἶναι τῆς ψυχῆς ὡς τετραμμένης ἐν τῷ νῦν παρόντι*, et caetera. Et in *Gorgia*, *Καὶ ἡμεῖς τῷ ὄντι ἴσως τέθναμεν, ὅπερ ἤδη ποῦ ἔγωγε καὶ ἤκουσα τῶν σοφῶν ὡς νῦν ἡμεῖς τέθναμεν, καὶ τὸ μὲν σῶμά ἐστιν ἡμῶν σῆμα*. Et nos revera morimur. Illud enim a sapientibus audiavi nos nunc mori, et nostrum σῶμα corpus, *esse σῆμα*, sepulcrum. VALL.

16. Gen. 1, 28. 9, 7. 30 — 33. Psalm. 118, 67. 114, 7. 141, 8. 114, 9.

79, 4. octoginta] Ambrosian. *triginta* numerat, alii mss. *quadraginta*; sed quod optime ante nos Victorius quoque animadverterat, propterea *octoginta* nominat Epiphanius, cuius haec est epistola, quod contra totidem haereses scripserit, quae ad sua usque tempora pullularant. VALL. 9. Doctor egregius Origenes] Hinc *Origenis* nomen, quod neque mss. neque editi vetustiores habent, expunximus. VALL. 19. sordiscarius] Al. stortisarius. VALL. 25. Gen. 2, 23. 27. 28. Gen. 21, 22.

80, 9. Gen. 21, 24. Vatic. et vetus editio *habitare*

fecit contra paradisum, et non adiecit eos sub paradiso.
 VALL. 10. Gen. 21, 24. 12. Gen. 2, 10. 13. Gen.
 11, 13. 17. Ierem. 2, 10. 18. et de hoc magno] Antea
 penes Martian. aliosque, *de hoc magno.* Mox duae priores
 editiones, ac totidem mss. *flumina sunt et aquae bibuntur et*
videntur: rectissime. VALL. 22. Gen. 2, 16. 24. Duos
 versus istos, *similia sunt lignis aliis,* etc. Victorius expunxit,
 quod in suis mss. exemplaribus non invenisset, et sensum per-
 turbare sibi viderentur. Nobis e contra cum satis probe sen-
 sum persequi visi sint, ex tribus mss. antiquissimis atque
 editis omnibus reposuimus. VALL. 30. Ep. ad Cor. 2,
 12, 2. 4.

81. 6. Gen. 7, 11. 10. Prov. 6, 20. 13. Ies. 32, 6.
 17. Psalm. 138, 21. 30. Abac. 1, 16.

82, 12. Iac. 3, 7. 20. Aliter et brevius Cistercienses
 chartae, *qui plasmatus esset homo, et uxorem eius, eos vero,*
 etc. Ambrosianae autem sic etiam in superioribus variant, *au-*
derent dicere, imminutam gratiam Dei, et illum solum factum
esse ex humo, et uxorem eius; eos vero, etc. VALL. 23.
 Gen. 5, 3. 27. sexaginta duos] Ab orbe condito ad per-
 ditos diluvio homines secundum LXX, bis mille ducentos qua-
 draginta duos annos supputant Eusebius, Hieronymus, Beda,
 aliique. Sed alii itidem cum Augustino *De civit. Dei* lib. XV.
 numerant 2262. Cum itaque de Epiphaniï mente haud con-
 staret, atque impressi antea libri, quos etiam Martianaes se-
 quitur, legerent *sexaginta duos,* Victorius ex fide mss. exem-
 plarium praetulit *quadraginta duos,* cui lectioni duo etiam
 nostri codices suffragantur, quibuscum et nos facimus. Omnium
 autem rectissime Ambrosianus lib. utramque lectionem hoc modo
 exhibet, *post annos bis mille ducentos septuaginta duos, sive*
ut in aliis exemplaribus ponitur, bis mille ducentos quadra-
ginta duos, ex quo facilis aliorum amanuensium lapsus ex vo-
 cum pene earundem occurso apparet. VALL. 29. Gen.
 9, 4—6.

83, 3. Psalm. 38, 7. 8. Sap. 2, 23. 10. post an-
 nos millenos centenos undenos plus minus] Sic vetustiores edi-
 tiones duae ante an. 1500, tum Victorius e mss., et Vaticanum
 ac Cisterciense exemplar ex illis quae nos contulimus; reliqui

omnes libri, Erasm. et Martianaeus supino errore non nisi *annos trecentos undecim* numerant, cum palam sit ex historia a Salomone, unde numerandi initium hic sumitur, ad Novum usque Testamentum, et Iacobum fratrem Domini plus quam mille et centum annos intercessisse. VALL. 16. Iac. 3, 8. 9.

22. Ep. ad Cor. 1, 11, 7.

84, 1. imaginem conditoris. Nonnulli animam esse imaginem] Deerant haec in aliis editis ac mss. verba, quae inter utramque vocem *imaginem*, quae repetitur, modo sunt, eaque utpote necessaria, et quae veterum librorum oscitantia facile exciderint, ex Ambrosiano exemplari supplevimus. VALL.

8. certam et] Turpi errore in hucusque editis erat *certamen*, pro *certam* et duabus vocalis, ut castigavimus e mss. VALL.

15. Ioann. 1, 3, 2. 16. et nescimus quales futuri sumus]

Antea erat cum Vulgata quidem et Graeco textu, *et nondum apparet quod erimus*. Sed mss. Ambrosian. Vatic. Cisterciense, alique cum veteri editione ut edidimus; saepius autem locis e Scriptura petitis utitur Epiphanius in hac epistola, qui cum hodiernis exemplaribus haud satis conveniunt. VALL. 20.

Ep. ad Cor. 2, 3, 18. 29. Matth. 5, 8. 32. Ep. ad Cor. 1, 10, 9. 10.

85, 5. Praeterea audi] Vitiose Martianaeus cum aliis quibusdam editis, *Praeterea quod audi*; nisi forte legendum hic est, *Praetereo*. VALL. 15. vidissem et detestatus essem]

Verba *et detestatus essem*, quae prius deerant, ex probae notae mss. suffecimus. VALL. 25. presbytero] Vulgati plurium

numero, *presbyteros*, et mox *a latore* pro *lectore*. Probabilior nobis et germanior visa est mss. codicum lectio. VALL.

29. Vatic. cui vetus editio concinit, *ut scrupulositate remota, quae digna est* (leg. sunt) *Ecclesia Christi, et populis, qui tibi crediti sunt, intumetur* (leg. intueatur) aut quid simile. Ambrosian. vero rectissime, *habere sollicitudinem et scrupulositatem quae digna est Ecclesia Christi, et populis*, etc. Sed in tanta exemplarium varietate impressam lectionem immutare non placuit. VALL.

86, 2, Salutationem hanc plerique mss. atque editi vetustiores libri non habent. Alii *valeas* habent pro *valeatis*. VALL.

ANNOTATIONES.

X.

86, 6. Cf. epist. Theophili ad Epiphanium, quae est Hieronymianas ordine 90. VALL. 11. Theophili sy epistola, quam Hieronymus Latine explicavit, nos ex Ambrosio ms. subnectimus. VALL. 11. discipulis adversaris] Cninus Mediolan. *discipulos adversaris*, et mox *omnipotens trazit in medium*. VALL. 20. Exod. 17, 11. 25. 17, 14.

87, 5. ipsa ad vos scripta] Antea erat satis obscure ineleganter *ipsam ad vos scriptam*, ut ad *epistolam* referretur quod ex Mediolanensi emendamus. VALL. iuxta p. epistolam] Haec hodie epistola non habetur. VALL.

EPIPHANII
EPISCOPI CONSTANTIAE
OPERA.

EDIDIT

G. DINDORFIUS.

VOL. V.

D. PETAVII ANIMADVERSIONES.

LIPSIAE,
T. O. WEIGEL.
MDCCLIX.



P R A E F A T I O

G. DINDORFII.

Dionysii Petavii in Epiphanii opera tria, Panarium, Ancoratum et librum de mensuris et ponderibus, Animadversiones etsi nec priorum temporum viris doctis satisfecerint neque hodie cuiquam sint satisfacturae, amplum tamen continent variae doctrinae apparatus, utilissimum futurum viris doctis qui in illustrando hoc scriptore dignam nostra aetate operam ponere volunt: quod nunc textu ad certiore auctorem revocato facilius et meliore quam antea successu fieri poterit. Quod consilium quum incertum sit quo tempore eventum sit habiturum, interim Petavii Animadversiones huic editioni adiungere placuit, repetitas ex ipsius Petavii editione, quae Parisiis prodiit a. 1622, non ex Coloniensi sive Lipsiensi a. 1682, quae pariter atque aliae scriptorum veterum editiones eiusdem officinae flagitiosa impressa est negligentia, partim typothetarum partim imperitorum correctorum culpa.

Octo ampliores de variis argumentis Diatribas, quas Petavii Animadversionibus suis inseruit, nos, ne annotationum series incommodè interrumpatur, separatas exhibebimus in Appendice cum indicibus aliisque accessionibus nonnullis. Animadversiones ad librum de mensuris et ponderibus ab hoc volu-

mine exclusimus, quia libro illi separatim edendo adiunctae erunt.

De vita et scriptis Epiphanii primus aliqua cum diligentia exposuit aequalis Petavio theologus Dan. Papebrochius, cuius commentationem, receptam in Acta Sanctorum mensis Maii die duodecimi, nos Petavii Animadversionibus praefiximus, non inutilem futuram iis qui prima amplae quaestionis elementa cognoscere volent, quam magnopere optandum est ut doctior aliquis nostrae aetatis theologus pertractandam sibi summa acriori utens iudicio amplioribusque instructus eruditionis copiis quam vel a Papebrochio vel ab aliis expectari poterat superiorum temporum theologis qui hoc argumentum alii brevius alii explicatius tractarunt, velut Tillemontius in *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique* vol. 10, 2, p. 302—364 ed. Bruxell. et I. M. Schroeckhii in *Historiae ecclesiasticae volume decimo*.

Ab scriptoribus Graecis de vita Epiphanii unam accepimus copiosorem narrationem quam in fronte voluminis primi posui p. 1—81, ab hominibus compositam superstitiosis, in qua vera et credibilia fictis et incredibilibus mirabiliter mixta esse iam a Baronio in *Annalibus*, Papebrochio et aliis omnibus qui hoc argumentum tractarunt est perspectum. Antiqua huius Vita epitome exstat in libro Parisino membranaceo seculi duodecimi folio 268^b—278^b: quam accurate ab F. Duebnero ex codice, quem litera H designavi, descriptam infra posui, ut cum opusculo integro commode comparari possit.

**Βίος ἐν ἐπιτομῇ καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυ-
εάτων διήγησις τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἀρχιεπι-
σκόπου Κωνσταντίας τῆς Κύπρου.**

1—4. Ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν καὶ θαυματουργὸς
Ἐπιφάνιος ὁ μέγας ἀρχιερεὺς τῆς τῶν Κυπρίων νήσου⁵
γενόμενος ὑπῆρχεν ἐκ Φοινίκης τῆς περιοικίδος Ἐλευ-
θεροπόλεως, γεηρόνον ἔχων πατέρα καὶ λινοφαρίαν μη-
τέρα, καὶ μίαν ἀδελφὴν. Ἑβραίων ὄντων τῷ γένει καὶ
τοῦ πατρὸς θανόντος ἀποστέλλεται παρὰ τῆς μητρος
Ἐπιφάνιος πωλῆσαι ὅπερ εἶχον ἄτακτον ὑποζύγιον. καὶ¹⁰
ὑπαντήσας ὁ Ἐπιφάνιος Κλεοβίῳ τινὶ Χριστιανῷ ἡρω-
τάτω παρ' αὐτοῦ εἰ πιπράσκει τὸ ὑποζύγιον. τοῦτο δὲ
ἀτάκτως φερόμενον, ἐν τῷ ὁμιλεῖν αὐτοῖς, εἰς γῆν κα-
ταβάλλει τὸν Ἐπιφάνιον, ὥστε καὶ τὴν κόξαν αὐτοῦ
ἐξελεθεῖν. ὁ δὲ Κλεόβιος, σφραγίσας τὸν τόπον, ἐποίη-¹⁵
σεν αὐτὸν ὑγιῶ. τὸ δὲ ζῶον ἐπιτιμίσας ἐν τῷ ὀνόματι

1. Βίος — Κύπρου] Brevior Vitae inscriptio ab Petavio editae, Βίος τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐπισκόπου πόλεως Κωνσταντίας τῆς Κύπρου. 7. γεηρόνον] γαιηρόνος scribitur in Vita p. 3, 4 ubi γεηρόνος scripsi. Verba γεηρόνον — λινοφαρίαν excerpit Ducangius in Glossario s. v. Λινοφαρία. 9. θανόντος] θανέντος H. 11. ἡρωτάτω] ἡρωτάτω H. 14. ὥστε καὶ τὴν κόξαν αὐτοῦ ἐξελεθεῖν] Hoc Epitomator scripsit. In Vita p. 5, 26 est ἐπαθεν τὸν ἐαντοῦ μηρόν. Memoravit Ducangius s. v. Κόξα.

Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐποίησεν παρ' αὐτὸ ἀποθανεῖν, ὥστε διερωτῆσαι παρενθὲ τὸν Ἐπιφάνιον περὶ τοῦ Ἰησοῦ τὸ τίς ἐστίν, καὶ ἀποκριθῆναι αὐτῷ τὸν Κλεόβιον ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὃν οἱ Ἰουδαῖοι ἐσταύρωσαν.

5—7. Μετὰ δὲ τοῦτο τεκνοποιεῖται ὁ Ἐπιφάνιος παρὰ Τρύφωνι τινι Ἑβραίων νομοδιδασκάλῳ, καὶ παιδεύεται παρ' αὐτοῦ ἀκριβῶς τὸν Μωσείως νόμον. τοῦ δὲ Τρύφωνος τελευτήσαντος πάντα τὰ αὐτοῦ κληρονομεῖ Ἐπιφάνιος, τελευτῆ δὲ καὶ ἡ αὐτοῦ μήτηρ. καὶ ἦν μετὰ τῆς ἀδελφῆς ἐν τῷ οἴκῳ Τρύφωνος. ἀπερχομένοι δὲ τοῦ Ἐπιφανίου ἐν μιᾷ ἐπὶ τῇ τῆς κτήσεως αὐτοῦ θεωρία ὑπαντᾷ Λουκιανῷ Χριστιανῷ μονάζοντι καὶ πτωχὸν παρεσιτώτα καὶ τοῦτον ἐξαιτουῦντα ἐλεημοσίην. 15 ὁ οὖν Λουκιανὸς ἐκβαλὼν μετὰ προθυμίας τὸ ἑαυτοῦ ἱμάτιον δέδωκε τῷ πτωχῷ. καὶ ὄρα Ἐπιφάνιον καὶ οἰκονομίαν θεῖαν στολὴν λευκὴν οὐρανόθεν κατελθούσαν καὶ σκεπάσασαν Λουκιανόν. τότε τρόμφω πολλῶν ληφθεὶς Ἐπιφάνιος προσπίπτει Λουκιανῷ. καὶ παρακαλεῖ ποιῆσαι αὐτὸν Χριστιανόν. κατηχηθεὶς δὲ παρ' αὐτοῦ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας βαπτίζεται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου εἰς τὸ τῆς ζωαρχικῆς τριάδος ὄνομα.

8. 9. Ἦνίκα δὲ εἰσῆει ὁ Ἐπιφάνιος τὸν πρῶτον

3. αὐτῷ] αὐτὸ H. 6. τεκνοποιεῖται] *Adoptatur*, u saepe apud scriptores Byzantinos. In Vita p. 7, 5 Τρύφων λαβῶν Ἐπιφάνιον εἰς νόον. 12. μιᾷ ἐπὶ τῇ] μιᾷ ἐπιτῇ H ἐν μιᾷ, omisso ἡμέρα, dictum ut infra p. IX, 6 (ubi ἡμέρα additum in Vita p. 22, 29), XVI, 4. XX, 19 (ubi νυκτὶ additum in Vita p. 58, 23). 13. καὶ πτωχόν] *Desideratur* verbum aliquod, velut ὄρα. Nam etsi hic scriptor *συναντᾶ* etiam cum accusativo construxit (ut p. VII, 18), non est tamen verisimile id hoc loco factum esse ubi dativus praecedit. 19. ληφθεὶς] *λειφθεὶς* H. 23. εἰσῆει] *εἰσείη* H.

λαθμὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπέβη τὸν δεύτερον, πρὸς
 κάτερον ἀπέπεσον τὰ ὑποδήματα ἐκ τῶν ποδῶν. καὶ
 οἰκτὸν οὐκέτι προσέθετο μέχρι τέλους ζωῆς αὐτοῦ ἐπι-
 αλάι ὑποδήματα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ. κατηγῶν οὖν ὁ
 τίσκοπος τὸν Ἐπιφάνιον εἶδεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ δε-
 5 ρξασμένον, καὶ στέφανον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. τὴν
 ἴν ἀδελφὴν παρέθετο Ἐπιφάνιος Βερονίκη τινὶ ἀγία
 αρωθενῷ· ἥτις καὶ καλῶς διέπρεψεν ἐν πάσαις ταῖς
 τολαῖς τοῦ θεοῦ, ἐν παρθενίᾳ καὶ σεμνῇ πολιτείᾳ
 πάλυσασα τὸν βίον. αὐτὸς δὲ ἔρχεται ἐν τῇ μονῇ 10
 ἰίου Λουκιανοῦ· ἐν ᾧ ἦν καὶ Ἰλαρίων ὁ Θεοφόρος καὶ
 ἴγας θανατοουργός. παρ' ὧν καὶ διδάσκεται πᾶσαν
 κάρεστον πρᾶξιν καὶ μοναχικὴν πολιτείαν, ἕξ καὶ δέ-
 κτον ἔτος ἄγων τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. καὶ λαβὼν τὸ μο-
 νικὸν σχῆμα νηστεύει διὰ δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν καὶ 15
 ἰδομάδος ἄλατι καὶ ἄρτιν καὶ ὕδατι τρεφόμενος.

10. Οὗτος τοίνυν ὁ ὄσιος καὶ μέγας Ἐπιφάνιος ἐν
 ἡ ὁδῷ ἀνδρας τινὰς συναντήσας μετὰ τῶν κτηνῶν αὐ-
 ῶν πεφορτωμένων οἴνον, καὶ ὕδατος μὴ εὗρισκομένου
 αὶ τῶν ζώων τῇ δίψῃ ἐκλειπόντων δι' εὐχῆς τὸν οἶνον 20
 ἰς ὕδωρ μετέβαλεν. καὶ ταῦτα ποτίσας ἐζῴωσεν.

11. Σαρακηνοὶ ποτὲ τούτῳ τῷ μακαρίῳ Ἐπιφανίῳ
 ἰπαντήσαντες· ἕξ ὧν ὁ εἷς μὲν μονόφθαλμος ὧν καὶ

3. ἐπιβάλαι] Novitia aoristi forma, ut ἐκβάλαι apud Ioann.
 Malelam p. 60, 23. 475, 22 et alia huiusmodi apud Byzanti-
 nos. In Vita p. 10, 3 est ἐπενεγκεῖν. ἔβαλα vero est in Vita
 p. 75, 3, ubi ἔβαλον in Epitome p. XXVI, 12. 5. εἶδεν]
 ἰδεν H. 7. Βερονίκη] βερωνίκη H. Deterior forma Βερ-
 νίκη est in Vita p. 10, 19. 22. 8. ἥτις] ὄσις H.
 15. νηστεύει — τρεφόμενος] Haec excerpit Ducangius s. v.
 Δόο. 20. τῇ δίψῃ] τῇ δίψει H. In Vita p. 11, 22 διὰ
 τὴν πολλὴν δίψαν.

τὴν σπάθην γυμνώσας κροῦσαι θέλων Ἐπιφάνιον, ἢ μὲν χεὶρ ἐκρατήθη, παραχρῆμα δὲ ἠνεώχθη ὁ κεκλεισμένος αὐτοῦ ὀφθαλμός. καὶ ἔντρομος γεγονώς, ῥίψας τὴν σπάθην, προσέειπεν Ἐπιφάνιῳ αὐτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ὥστε λογίζεσθαι αὐτοὺς θεὸν αὐτὸν εἶναι. καὶ ἀρπάσαντες αὐτὸν ἐπὶ τριμηναῖον χρόνον, πάλιν ἀπεκατέστησαν εἰς τὰ ἴδια, βαρούμενοι τῇ τῶν ἐντολιῶν αὐτοῦ προστάξει.

12—17. Πολλοὺς οὖν δαιμονιῶντας κάκει ἰάσατο ὁ κύριος δι' αὐτοῦ. ἐξ ὧν εἰς δαίμων ἀκάθαρτος ἐβόησε λέγων “ὦ Ἐπιφάνιε, διὰ εικοσιδύο ἐτῶν διώκεις με τοῦ πλάσματος τούτου· πορεύομαι ἐν Περσίδι, κάκει ποιήσω σε ἐν τάχει μετὰ κόπου ἔλθεῖν”. καὶ ἀπελθὼν ὁ δαίμων ἐν Περσίδι ἐκολλήθη τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἐτιγεν αὐτὴν κράζων καὶ λέγων “ἐὰν μὴ ἔλθῃ Ἐπιφάνιος, οὐκ ἐξέρχομαι ἐξ αὐτῆς”. παρ' αὐτῶν οὖν ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἤγαγεν τὸν ἅγιον Ἐπιφάνιον ἐν Περσίδι. καὶ δι' εὐχῆς ἰάσατο τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, ὥστε τὸν βασιλέα προσκυνῆσαι τὸν Ἐπιφάνιον. ἐκεῖ τὸν μάγον διὰ λόγου ἄλαλον κατέστησεν, ἐπονοοῦντα τὸν ἅγιον μάγον εἶναι. καὶ πάλιν ἔλυσε αὐτὸν τῇ παρακλήσει τοῦ βασιλέως. πολλὰ δὲ νοσήτησας ὁ μέγας Ἐπιφάνιος τὸν βασιλέα Περσῶν ἔφη καὶ τοῦτο πρὸς αὐτὸν “μὴ χρεῖαν ἔχε τοῦ κόσμου τούτου, καὶ πᾶς ὁ κόσμος ὑποταγήσεται σοι. καὶ μὴ ἐπέρχομαι Ῥωμαίους· ἔση γὰρ τοῦτο ποιῶν. ἐχθραίνων τῷ ἔσταν

1. σπάθην] μάχαιραν in Vita p.12,16 hic et infra. Ἐπιφάνιον] ἐπιφανίῳ H. Correxī ex Vita p.12,18. 6. τριμηναῖον] τριμηναῖον in Vita p.12,31, ut 26,31, et ἑξαμηναῖον 13,12. 2. Quae correxī. Recta huiusmodi adiectivorum scriptura servata etiam in Vita 59, 26. 62, 9. 9. δαιμονιῶντας] Rarior verbi forma quam δαιμονῶντας. 11. διώκεις με τοῦ πλάσματος τούτου] In Vita p.14, 5 διώκεις με ἀπὸ τοῦ τόπου μου.

ρωμενῶν, καὶ ἐὰν γένη ἔχθρος αὐτοῦ, τακίση κακῶς ἐπὶ τῶν ἀντιδίκων.

18—21. Ἐνταῦθα τὸν ἐκκομιζόμενον νεκρὸν εἰς βορρὰν ριφῆναι κυσίαν ἀνέστησεν. ἔλθων δὲ ἐν Σπανυδρίῳ Ἔδωρ δι' εὐχῆς ἐποίησεν ἀναβλύσαι. καὶ τοὺς θῆρας τῆς προστάξει αὐτοῦ ἀπεσόβησεν. ὅθεν ἐν μιᾷ μετασχηματισθῆς ὁ διάβολος ἐν σχήματι μοναχοῦ ἀπαντᾷ τινὲς ἀδελφῶν ἀμελεστέρω. καὶ προσκυνηθεὶς παρ' αὐτοῦ ἐσηλθεν εἰς αὐτὸν καὶ ἐτάραξεν τὸ μοναστήριον. γνοὺς δὲ τοῦτο ὁ ἅγιος πόρρωθεν καὶ λαλήσας τοῖς μετ' αὐτοῦ, 10 κατέλαβεν τὸ μοναστήριον. καὶ ἰδὼν αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς εὐθέως ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἀκάθαρτον καὶ πονηρὸν δαιμόνιον. λέων κατὰ τὴν ὁδὸν τοὺς διερχομένους βλάπτειν εἰωθῶς τῆ ὁράσει μόνῃ τοῦ ἁγίου ἀπενεκρώθη.

22. 23. Ἐρμηνεύοντος αὐτοῦ ποτὲ τὰς θείας γραφὰς ἀκούσας Ἐπιφάνιος ὁ τῆς Ἐδέσσης ῥήτωρ ἦλθε πρὸς αὐτὸν καὶ συμβαλὼν τῷ ἁγίῳ ἠτήθη, καὶ ἔκτοτε συνῆν αὐτῷ. Κάλλιστος δὲ ὁ υἱὸς Ἀετίου ἐπάρχου τῆς Ῥώμης δαιμόνιον ἔχων εἶδεν κατ' ὄναρ Ἐπιφάνιον λέγοντα αὐτῷ “ἔλθὲ, κατοίκησον μετ' ἐμοῦ” καὶ ἐκδιώξω 20 τὸ δαιμόνιον ἀπὸ σοῦ”. κάλειναι δὲ ἐρωτήσαντος “τίς εἶ”; ἔφη “ἐγὼ εἰμι Ἐπιφάνιος ὁ ἐκ Φοινίκης τῆς Παλαιστίνης”. καὶ ἔλθων ἰάθη καὶ συνῶκει τῷ ἁγίῳ.

24. 25. Ἀντιβάλλοντος ποτὲ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου μετὰ φιλοσόφου τινὸς ἦλθεν τις ἔχων πνεῦμα ἀκάθαρ- 25

1. τακίση] τακίση H. 3. βορρὰν] βορρὰν H.

5. Post εὐχῆς octo literae erasae in H. 16. Ἐδέσσις] αἰδέσης H. Ἐδέσης in Vita p. 25, 4 ubi Ἐδέσης scripsi.

20. ἐκδιώξω] ἐκδιώκω H. In Vita p. 26, 17 est θέλεις, κάλι-
λιστε, διώξω τὸ πνεῦμα ἀπὸ σοῦ; 22. ὁ ἐκ Φοινίκης

τῆς Παλαιστίνης] In Vita p. 26, 21 ὁ Φοινικοπαλαιστινός,
quod adiectivum ex hoc uno loco Hasius Thesaurο inseruit

Vol. 8 p. 977. Praestat Epitomes scriptura.

τον ὑπὸ ἑξ ἀνδρῶν κρατούμενος. καὶ λέγει τῷ φιλο-
 σόφῳ ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος “ἐὰν διώξης, ὡ φιλόσοφε,
 τὸ πονηρὸν πνεῦμα ἐκ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, πιστεύου
 καὶ γὰρ τοῖς θεοῖς σου· ἐὰν δὲ διώξη αὐτὸ ὁ Χριστός
 μου δι’ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ, πιστεύσον καὶ σὺ εἰς αὐ-
 τόν”. τοῦ δὲ ἀπαναινομένου, ἄρας τὰ σίδηρα τοῦ δαι-
 μονιζομένου ὁ ἅγιος, καὶ τοῦ φιλοσόφου φυγόντος κα-
 εἰς κελλίον ἑαυτὸν ἀσφαλίσαντος, καὶ σφραγίσας ὁ ἅγιος
 Ἐπιφάνιος τὸν ἀσθενῆ, ἐποίησεν αὐτὸν ὑγιῆ παραχρῆμα.
 10 καὶ ἰδὼν τοῦτο τὸ φοβερὸν καὶ παράδοξον θαῦμα ὁ
 φιλόσοφος, πιστεύσας ἑβαπτίσθη ὑπὸ Ἰλαρίωνος εἰς
 τὸ τῆς ζωαρχικῆς τριάδος ὄνομα.

26. Ἐλθόντος ποτὲ τοῦ μεγάλου Ἐπιφανίου
 Ἰόππη εἰς τὸ ἐκπλεῦσαι ἐπὶ Ἀλεξάνδρειαν, ὑπήνησε
 15 αὐτῷ γυνὴ τις ἀκάθαρτον ἔχουσα πνεῦμα. καὶ λαβομένη
 τῆς διπλοῦδος αὐτοῦ ἔρρηξεν αὐτὴν εἰς δύο, καὶ εὐθέως
 ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῆς τὸ πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα.
 ἰαθεῖσα δὲ ἡ γυνὴ συγχώρησιν ἤτει. ὁ δὲ ἅγιος λέγει
 αὐτῇ “πορεύου, γυνή, ἐν εἰρήνῃ καὶ μὴ λυποῦ. ὁ γὰρ
 20 ῥήξας τὴν διπλοῦδα μου δαίμων ἐκεῖνος μᾶλλον ἐρράγη,
 καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ σοῦ”. ἐλθόντος δὲ αὐτοῦ ἐν Ἀλεξάν-
 δρεια, συνέβαλεν τῷ νομοδιδασκάλῳ Ἰουδαίων Ἀκύλα
 καὶ τοῦτον πείσας διὰ τῆς θείας γραφῆς ἐποίησεν β-
 πτισθῆναι παρὰ Ἀθανασίου ἐπισκόπου. εἰρῶν οὖν
 25 τινὰ μαθητὴν τοῦ ὁσίου Ἀντωνίου, βουλευέται ἀπελθεῖν
 μετ’ αὐτοῦ ἐν τῇ Νιτρία. καὶ λέγει αὐτῷ Παφνούτιος
 “πάτερ, ἀπόλασον τῶν πατέρων καὶ σύναξον χάρι-
 ον

4. αὐτὸ] αὐτῷ H. 6. ἄρας] κορυφίας est in V ita
 p. 28, 21, sed praecedente lin. 14 ἄρω τὰ σίδηρα.

14. Ἰόππη] Ἰώππη H. Recte in Vita p. 30, 21. 19. πο-
 ρεύου — ἐξῆλθεν ἀπὸ σοῦ] Haec breviora in Vita p. 30, 18.

26. Νιτρία] νητρία H., ut p. XXIII, 14. Correxī ex
 p. 31, 10. 27. σύναξον] συνάγαγε Vita p. 31, 12.

θερινόν, καὶ πορεύου ἐν τῇ Κυπρίων νήσῳ, καὶ τρέφε
κρόβατα εἰς ἱματισμὸν, καὶ τίμα παῖδας, ἵνα ὦσιν ἄρνες”.

27. Ἐλθὼν δὲ πάλιν ἐν Λεοντοπόλει εὗρεν ἐκεῖ
εἶρακαν τινὰ μοναχόν, διδάσκοντα μὴ ἀνίστασθαι τανύ-

2. ἵνα ὦσιν ἄρνες] In Vita p. 31, 14 ἵνα ὦσιν οἱ ἄρ-
νες, ubi ἵνα ὦσιν σοι ἄρνες scripsi, quod fortasse in codice
lipomanni est, qui vertit ut tibi sint agni. 4. Ἐεράκαν
τινὰ] ἰεράκα τινὰ H. Quum in Vita p. 31, 19. 21. 32, 10.
35. 18 nominativus legatur Ἐεράκας, non dubitandum quin Ἐε-
εράκαν τινὰ scripserit Epitomator, ab librario in Ἐεράκα mu-
tum, quemadmodum in Vita p. 32, 7. 12 Ἐεράκα legebatur,
sed ipsum quoque ego in Ἐεράκαν mutavi. In Lipomanni
interpretatione Vitae Latina constanter *Hierax* et *Hieracem*,
in codicis, ut opinor, auctoritate, sed ipsius arbitrio, quemad-
modum aliorum quoque Patrum interpretes Latini *Hieracem*
xerunt etiam ubi recta nominis forma in Graeco textu servata
at. Ἐεράκας dicitur etiam ab Epiphano ubi de Ἐερακιτῶν
eresi agit in Panario p. 709 C. 715 B. Genitivus et vocativus
εεράκα est ibidem p. 713 B. 715 B. Contra in Summario illius
bri p. 605 C Ἐερακῆται οἱ ἀπὸ τοῦ Ἐερακος τοῦ Λεοντο-
ολῆτου τῆς Αἰγύπτου, consentiente qui haec excerptit Ioanne
amasceno in Cotelerii Monum. Eccl. Gr. vol. 1 p. 297. Quod
on scripserat Epiphanius, sed Ἐεράκα. Eodem errore Ἐερα-
κιτῶν haeresin in Ioannis Carpathi Episcopi libro de anachore-
is Ἐεράκας interdum appellari ex Ducangii Appendice ad Glos-
arium p. 84 novimus, licet ibidem genitivus recte scriptus sit
εερακιτῶν, non Ἐεράκων. Apparet ex his librariorum, licet in ca-
ibus obliquis non raro ad tertiam declinationem aberraverint,
amen nominativo Ἐεράκας, qui errori minus obnoxius erat,
repercisse. Recta nominativi forma *Hieraca* apud scriptores
Latinos reperitur. Ad accentum quod attinet, similitum nominum
malogia commendat perispomenon Ἐερακᾶς, quod hoc casu et
dativo Ἐερακᾶ et vocativo ὦ Ἐερακᾶ legitur apud Athanasium
(vol. 1 p. 917. vol. 2 p. 235), et Ἐερακας vitioso accentu vol. 1
p. 729. Exstitit tamen etiam Ἐεραξ nomen, cuius exempla plura
sunt, velut apud Athanas. vol. 1 p. 192. 402. 268. 387. Nihili
vero est Ἐερακς ib. p. 169.

την τὴν σάρκα, ἀλλ' ἑτέραν ἀντ' αὐτῆς καὶ μὴ ἀνίστασθαι τὰ παιδιά τέλεια ἐν τῇ ἀναστάσει. τούτῳ ἐπιτιμήσας ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος λαβεῖν κατόχιον ἐποίησεν παραχρῆμα ἄλαλον. καὶ ἐδίδαξεν πάντας τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, καὶ τὴν ἰσομένην ἰσχάτην καὶ κοινὴν παντὸς ἀνθρώπου ἀληθεστάτην ἀνάστασιν.

28—30. Ἐλθῶν οὖν εἰς τὰ Βουκόλια καὶ συντυχῶν Βιδαίμονι τῷ φιλοσόφῳ ἔχοντι παῖδα μονόφθαλμον λέγει ὁ μέγας Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν φιλόσοφον “εἰ ἀληθῆ ἔστιν ἃ διδάσκεις, ὦ φιλόσοφε, ἴασαι τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ παιδός σου”. ὁ δὲ φιλόσοφος ἐν γελοίῳ τὸν λόγον δεξάμενος κατειρωνεύετο τοῦ ἁγίου. σφραγίσας δὲ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐκ τρίτου τὸν πηρωθέντα τοῦ παιδὸς ὀφθαλμὸν παραχρῆμα ἐποίησεν αὐτὸν δι' εὐχῆς ἀναβλέψαι. τοῦτο οὖν τὸ παράδοξον θαῦμα ἰδὼν ὁ Εὐδαίμων ἐγένετο Χριστιανὸς καὶ ἔκτοτε ἐδόξαζε τὸν Θεόν.

31. Λιμοῦ καὶ ἀβροχίας ποτὲ γενομένης ἐλθὼν ὁ λαὸς καὶ πᾶσα ἡλικία τοῦτον ἐξεδυσώπουν ἔλεος τυχεῖν δι' εὐχῆς αὐτοῦ. ἐπιτρέψας δὲ τὸν λαὸν ἐστίασθαι αὐτὸς εἰσηλθὼν εἰς τὸ ἑαυτοῦ κελλίον καὶ τὰς χεῖρας ἔκτεινας εἰς τὸν οὐρανὸν προσηύξατο μετὰ δακρύων ἐπὶ πολὺ. καὶ κατέβη ὑετὸς αὐτῶν ἐσθιόντων, ὥστε ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀδιαστάτως βρέχειν, ἕως οὗ πάλιν παρακληθεῖς ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος δι' εὐχῆς ἀνέστειλεν τὸν ὑετόν.

32—35. Πολύβιον τὸν διάκονον ποτὲ ἐπίσκοποι ἀποστελλαντες μετὰ ὑποζυγίου κατοπτεῦσαι ποῦ διαγεῖ, ἰδὼν αὐτὸν ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἔφη “ἀδελφὲ Πολύβιε, ἀπόλυσον τὸ ὑποζύγιον πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς. καὶ σὺ μέγε ἐνταῦθα. καὶ ἄρες αὐτοὺς ζητεῖν τοὺς ἀξιολογούς τοῦ

8. ἔχοντι] ἔχον Η. 12. κατειρωνεύετο] κατηρωνεύετο Η. 22. αὐτῶν] αὐτὸν Η.

Θεοῦ. μετὰ δὲ ταῦτα ἔλθων ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος ἐν τῇ Πάφῃ τῆς Κύπρου εὗρε τὸν μέγαν Ἰλαρίωνα· ὅστις καὶ προετρέψατο αὐτὸν ἀπελθεῖν ἐν Σαλαμίνῃ. τοῦ δὲ ἀπελθόντος καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς νήσου πάντων ζητούντων χειροτονῆσαι ἀρχιεπίσκοπον τῇ Σαλαμινέων πόλει, ἦσαν εὐχόμενοι ἀποκαλυφθῆναι αὐτοῖς τὸν ἄξιον, οὐρανὸν καὶ τὸν δίκαιον καὶ ὅσιον Πάππον ἐπίσκοπον ἴστα Κυπρίας προετρέψαντο ὡς Θεοφόρον τοῦ δυσητῆσαι τὸν φιλόανθρωπον Θεὸν ἀποκαλύψαι αὐτῷ ὄντα κελύοι τῆς ἐκκλησίας ἀρξαι. καὶ εὐχόμενου αὐτοῦ ὅτι τῷ καλλίῳ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀπεκάλυψεν αὐτῷ ὁ Θεὸς χειροτονῆσαι τὸν ἅγιον Ἐπιφάνιον. τότε εἶδος σήμανεν αὐτῷ καὶ τὸν τόπον εἰς ὃν εὕρησει αὐτὸν διδάσκει. πρωΐας δὲ γενομένης κατελθὼν ὁ ὄσιος Πάππος ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, παρακρατούμενος ὑπὸ δύο δι-
 κόνων, μετὰ καὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ὄλου τοῦ κλήρου, δῆρχοντο διὰ τῆς ἀγορᾶς. καὶ εὗρων τὸν ἅγιον Ἐπιφάνιον ὠνούμενον σταφυλᾶς λέγει αὐτῷ “ἀπόθου, Ἀββᾶ, τοὺς βότρυας καὶ ἔλθὲ μεθ’ ἡμῶν, ὅπως εὐξώμεθα ἐν τῇ ἀγίᾳ ἐκκλησίᾳ”. ὁ δὲ μέγας Ἐπιφάνιος ἀναμνησθεὶς τοῦ προφητικοῦ ῥητοῦ τοῦ “εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσιν μοι εἰς οἶκον κυρίου πορευσόμεθα” παρ’ αὐτὰ ἀποθέμενος τοὺς βότρυας ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ γενόμενοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, προετρέψατο ὁ ὄσιος Πάππος τὸν ἅγιον Ἐπιφάνιον ποιῆσαι εὐχὴν. ὁ δὲ οὐκ ἀπεδέ-
 ξατο λέγων μηδὲν ἔχειν χειροτονίαν. ποιήσαντος οὖν εὐχῆν τοῦ ἐπισκόπου δίδωσιν εἰρήνην, καὶ χειροτονεῖ

3. 5. Σαλαμίνῃ — Σαλαμινέων] σαλαμίνῃ — σαλαμινέων H. Sic Σαλαμίνῃ et Σαλαμινέων etiam in Vita scripta erant p. 38, 10. 18. 24. 33. 39, 7. 12. 19. 22. Quae correcti, quam librariorum potius quam scriptorum vitia esse videantur. 15. παρακρατούμενος] ὑποτηρούμενος in Vita p. 39, 31 verbo rarissimo.

αὐτὸν διάκονον. εἶτα μετὰ τοῦτο πάλιν δίδωσιν εἰρή-
 ρην καὶ χειροτονεῖ αὐτὸν πρεσβύτερον· καὶ τῆς ἱεραρ-
 χικῆς τάξεως γενομένης, χειροτονεῖ αὐτὸν ἐπίσκοπον
 θρηνοῦντα καὶ βίᾳ κρατούμενον. καὶ ἀναγαγόντες αὐ-
 5 τὸν ἐπὶ τὸν θρόνον παρατὰ ἐνεθρόνισαν. τῆς δὲ λει-
 τουργίας πληρωθείσης καὶ τοῦ ἐπισκόπου ἀδημονοῦν-
 τος καὶ τὴν εἰς αὐτὸν γενομένην βίαν οὐ φέροντος καὶ
 λυπουμένου σφόδρα ἔφη αὐτῷ ὁ ὄσιος Πάππος “μὴ
 λυποῦ, ἀδελφὲ Ἐπιφάνιε· θεοῦ γὰρ ἀποκαλύψαντός μοι
 10 *κεχειροτόνηκά σε*”. καὶ ταῦτα ἀκούσας ὁ ἅγιος Ἐπιφά-
 νιος καταδεξάμενος ἠσύχασεν ἀμαρτωλῶν λέγων ἑαυτὸν
 καὶ ἀνάξιον τοῦ τοιούτου ζυγοῦ.

36. Παρατὰ δὲ Εὐδαίμονά τινα χρεωστοῦντα
 Ἑλληνί τινι Κυπρίῳ νομίσματα ῥ' καὶ σφοδρῶς ἀπαι-
 15 *τουμένον* κατελεήσας, ἐκβαλὼν τῆς ἐκκλησίας νομίσματα
 ῥ' δέδωκε τὸ τοῦ πένητος χρέος, καὶ ἀπέλυσεν αὐτόν.
 Χαρίτος δὲ ὁ πονηρὸς διάκονος διήγειρεν τὸν κλῆρον
 κατ' αὐτοῦ. καὶ ἀπήτουν τὰ ῥ' νομίσματα· παρεισά-
 κτην λέγοντες τὸν ἅγιον Ἐπιφάνιον καὶ τὰ τῆς ἐκκλη-
 20 *σίας* διαφθείροντα πράγματα καὶ ξτέρας ὕβρεις ἐπὶ
 κωμωδίας λέγοντας αὐτῷ πάντα ὑπέφερον γενναίως, ὁ
 δὲ ἐλευθερωθεὶς ἐκ τοῦ δανείου μετὰ καιρὸν ἐλθὼν ἐκ

5. ἐνεθρόνισαν] ἐνεθρόνησαν H. 9. Ἐπιφάνιε]
 ∴ addit H., quasi aliquid in margine addere voluerit librarius:
 sed nihil addidit. 13. Εὐδαίμονα] Hic Εὐγνώμων dici-
 tur in Vita p. 41, 26. 14. 15. νομίσματα ῥ'] & ῥ' ῥ' H.
 ἀπαιτουμένον] ἀπαιτουμένω H. 18. παρεισάκτην] Hoc,
 nisi ex codice Vitae integriore sumtum est, Epitomator ipse ad-
 didit. Scribendum autem *παρείσρακτιον*: quo convicio, ut *συν-
 είσρακτος*, saepe usi sunt inferiorum temporum scriptores, praee-
 unte Paulo Epist. ad Galat. 2, 4, qui *παρεισάκτους ψευδαδέλ-
 φους* dixit. 20. *διαφθείροντα*] *διασκορπίζειν* dixit Vitae
 scriptor p. 42, 18 et 31.

τῆς Ρώμης, ἐκείθεν γὰρ ὑπῆρχεν, ἀπέδωκεν τῷ ἁγίῳ
 τὰ ῥ' νομίματα. μετὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐτέρων προσενε-
 ρθέντων αὐτῷ χρημάτων, πολυπλασίονα ἀπέδωκεν ὅθεν
 ἐχρήσατο. καὶ κατήσχυεν τοὺς ἐξαναστάντας κατ' αὐ-
 τοῦ καὶ ὑβριστικῶς ὀνειδίσαντας. ἅτινα λαβὼν ὁ Χα- 5
 ρίνος παρὰ Ἐπιφανίου, ἦν ἐμπαίλων αὐτῷ ἄς ἀπαιτή-
 σαντι αὐτά.

37. Μετὰ τοῦτο ἀριστῶντος ποτὲ τοῦ Χαρίνου ἐν
 τῇ τραπέτῃ τοῦ ἁγίου ἐκράξεν κόραξ, καὶ λέγει ὁ Χα-
 ρίνος τοῖς καθημένοις "τίς οἶδεν ἐξ ὑμῶν τί ἐλάλησεν 10
 ἢ κόραξ;" τῶν δὲ σιωπῆν ἀσκούτων, πάλιν ἐκ δευτέ-
 ρου κράξαντος τοῦ ὀρνέου, καὶ τοῦ Χαρίνου καταφρο-
 νούντος τοῦ ἀρχιερέως καὶ διερωτιῶντος αὐτοῦ τὸν λό-
 γον τοῦ Θεοῦ πᾶσιν ἐνηχοῦντος καὶ διδάσκοντος, τρίτον
 τοῦ κόρακος κράξαντος καὶ τοῦ Χαρίνου λέξαντος "τίς 15
 ἔρα οἶδεν ὃ ἐλάλησεν ὁ κόραξ;" ἀποκριθεὶς ὁ ἅγιος
 Ἐπιφάνιος εἶπεν "ἐγὼ οἶδα τί λέγει ὁ κόραξ". λέγει
 αὐτῷ ὁ Χαρίνος "εἰ εἵπησ μοι, ὄντως κύριος ἔση τῶν
 ὑπαρχόντων μοι". ἔφη ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος "εἶπεν ὁ κό-
 ραξ ἵνα μὴ ᾔῃ διάκονος". καὶ σὺν τῷ λόγῳ τοῦ ἁγίου 20
 ἔντρομος γενόμενος ὁ Χαρίνος ἔμεινεν ἄφωνος, καὶ βα-
 σταχθεὶς ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. καὶ τῇ ἑωθεν
 ἀπέδωκεν τὸ πνεῦμα ἐν κρίσει αἰωνία. ἡ δὲ γυνὴ τοῦ
 Χαρίνου πιστὴ οὕσα προσήγαγε τὰ ὑπάρχοντα αὐτῆς
 πάντα τῷ ἁγίῳ, τοῦ δοῦναι πτωχοῖς. καὶ γέγονεν διά- 25
 κονος, ὑγιασθεῖσα καὶ τὴν παρεμμένην χεῖρα αὐτῆς.

2. ῥ' νομίματα] ῥ Ḳ Ḳ H. 3. πολυπλασίονα] πο-
 λυπλασίονα H. ἀπέδωκεν] ἀπέδωτο (sic) H. 6. ἀπαι-
 τήσαντι] ἀπαιτήσας H. 8. ἀριστῶντος] ἀριστοῦντος H.
 Idem vitium correxi in Vita p. 43, 10. 11 ubi ἀριστοῦντας et
 ἀριστοῦσιν legebatur. Similiter μεριμνοῦντος codex infra p.
 XVII, 13 pro μεριμνῶντος. Aliis fortasse haec recentioris lin-
 guae vitia esse videbuntur.

38. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ δῶρον τῆς θείας χάριτος ἐδόθη τῷ ἁγίῳ Ἐπιφάνιῳ ὥστε λειτουργοῦντος αὐτοῦ τὴν θείαν μυσταγωγίαν θεωρεῖν ὀπτασίαν τινὰ καὶ τὴν πληροφορίαν ἐκεῖθεν λαμβάνειν. ἐν μιᾷ οὖν προσφέ-
 5 ροντος αὐτοῦ τὴν ἀναιμάκτον θυσίαν, κατὰ τὸ ἔθος οὐχ ἑώρακεν τὴν ὀπτασίαν, καὶ πολλὰ θρηνοῦντος αὐ-
 τοῦ προσέσχεν τῷ ἐξ ἀριστερῶν ἐστῶτι διακόνῳ καὶ τὸ ἅγιον κατέχοντι ῥιπιστήριον, ὅτι ἦν τὸ μέτωπον αὐτοῦ λελερωμένον. ἐκτείνας οὖν τὴν χεῖρα ἤρρεν ἀπ'
 10 αὐτοῦ τὸ θεῖον ῥιπιστήριον. καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐξελ-
 θεῖν καὶ μὴ μετασχεῖν τῶν θείων μυστηρίων. καὶ ἀρ-
 ξάμενος πάλιν τῆς εὐχῆς, ἐφάνη αὐτῷ ἡ συνήθης ὀπτα-
 σία. ἐξελθὼν δὲ ὁ ἅγιος ἐκ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐρωτή-
 σασ ἔμαθεν παρὰ τοῦ ἐξωσθέντος διακόνου ὅτι τῇ νυκτὶ
 15 ἐκείνῃ συνελθὼν ἦν τῇ γυναικὶ αὐτοῦ. ἔκτοτε οὖν ὁ
 μακάριος Ἐπιφάνιος παρεφυλάττετο χειροτονεῖν ὑπογύ-
 ναιον· μοναχοὺς δὲ μᾶλλον καὶ χήρους μεμαρτυρημέ-
 νους ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ σεμνῇ πολιτείᾳ ἐχειροθέτει. καὶ
 ἦν θεάσασθαι τὴν τοῦ κυρίου ἐκκλησίαν ὡς νύμφην
 20 Χριστοῦ κεκοσμημένην ἐκ τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς ἀρετῆς
 τοῦ ἁγίου.

6. οὐχ] οὐχ H. 16. ὑπογύναιον] Rarissimi usus ad-
 iectivum, cuius duo exempla Hasius attulit in Thesouro ex Be-
 silio M. vol. 2 p. 234 B. et Anastas. Sin. Quaest. p. 174, 14.
 In Vita p. 44, 33 est γυναῖκα ἔχοντα.

Ἀρχὴ τῆς δευτέρας συγγραφῆς ἦτοι τοῦ β' βιβλίου.

39. Τελευτῶν οὖν Ἰωάννης ὁ συγγραφεὺς προετρέψατο Πολύβιον τὸν διάκονον γράφειν τὰ ὑπομνήματα τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου. καὶ εἶδ' οὕτως προσκαλεσάμενος 5 καὶ τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον ἤτησεν παρ' αὐτοῦ εὐχὴν λαβεῖν. καὶ τούτου γενομένου πάλιν λέγει πρὸς αὐτὸν "πάτερ τίμιε, ἐπίθες τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς μου". καὶ ἐπιθέντος τὰς χεῖρας τοῦ μεγάλου Ἐπιφανίου ἀπέδωκεν Ἰωάννης τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τῷ κυρίῳ. καὶ πάντῃ 10 λυπηθεὶς ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἔκλαυσεν σφόδρα τὸν ὄσιον Ἰωάννην. κτιζόντος ποτὲ τοῦ μεγάλου Ἐπιφανίου τὴν ἁγίαν ἔκκλησιαν καὶ μεριμνῶντος ἤκουσεν θείας φωνῆς, προτρεπομένης αὐτῷ ἀδιστακτικῶς ἔχεσθαι τοῦ ἔργου.

41. Ἀρχῶν δέ τις Ἑλλήν Δράκων τούνομα ἔχων 15 υἱὸν μονογενῆ ἀγαπητὸν πάντῃ, καὶ τούτον Δράκοντα ὀνομαζόμενον, καὶ ἀσθενοῦντα τὴν δεξιὰν αὐτοῦ πλευρὰν, ἣν καθεζόμενος μετὰ καὶ ἐτέρων Ἑλλήνων. καὶ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου παριόντος καὶ προσκυνήσαντος αὐτοῦς, αὐτοὶ κατεγέλων αὐτοῦ. ἐγγίσας δὲ αὐτοῖς ὁ ἅγιος καὶ 20 ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς τοῦ ἀσθενοῦντος τοῦ μικροῦ Δράκοντος καὶ σφραγίσας αὐτὸν τρίτον, ἐποίησεν παραρημα ὑγιῆ. καὶ πάντων θαμβηθέντων καὶ ἐν ἐκπλήξει γεγονότων, ὁ μέγας Δράκων φόβῳ συσχεθεὶς βασταγμῇ ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. ἣ δὲ τούτου γυνὴ 25 καταλαβοῦσα τὸν ἅγιον ἤγαγεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

1. τῆς δευτέρας συγγραφῆς] Haec in Vita p. 45, 4. Polybio tribuitur episcopo Ῥινοκουρούρων. 5. οὕτως] οὕτως H. cum duobus punctis. καὶ εἶδ' οὕτως est p. XXV, 19. 13. μεριμνῶντος] μεριμνοῦντος H. 26. αὐτοῦ] In αὐτῆς mutatum in H.

καὶ εὐξάμενος ἕγιῃ παρευθὺ τὸν ἄνδρα αὐτῆς ἐποίησεν, καὶ τῷ θεῷ βαπτίσματι πανοικί κατεφώτισεν. ἐκβαλὼν δὲ ὁ Δράκων δέδωκεν τῷ ἁγίῳ Ἐπιφανίῳ νομίσματα πεντακισχίλια· ἅπερ δεξάμενος ἀπένευμεν εἰς οἰκοδομίαν τοῦ ἁγίου ναοῦ.

42. Εὐστόργιον τοίνυν τὸν υἱὸν Συνεσίου τεθνεῶτα ἀνέστησεν ὁ ἅγιος διὰ προσευχῆς. οὗτινος ἡ μήτηρ δέδωκεν τῷ ἁγίῳ νομίσματα τρισχίλια. λέγει οὖν αὐτῇ ὁ ἅγιος “δὸς αὐτὰ τῷ ἀνδρὶ σου, κάκεινος προσάξει αὐτὰ 10 εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ τοῦ ἐγειράντος τὸν υἱὸν σου ἐκ νεκρῶν”. ἦτις καὶ ἐφωτίσθη πανοικί δοξάζουσα τὸν θεόν.

43. Πολύβιον τὸν διάκονον μὴ θέλοντα πρεσβύτερον χειροτονηθῆναι ἐστήλωσεν ἐπὶ τοῦ τόπου ἕως τῆς 15 ἡθισμένης ὥρας. καὶ οὕτως χειροτονήσας ἀπέλυσεν αὐτόν.

44. 45. Ἐλθόντος ποτὲ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς Ἰωάννην τὸν ἀρχιεπίσκοπον τὸν καὶ πρῶην συνοικήσαντα αὐτῷ, καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἔχοντα 20 πύλον ἀργυροῦ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ τραπέζης καὶ τοῖς πτωχοῖς μηδὲν δίδουντα, λέγει αὐτῷ “θέλω, πάτερ, Κυπρίους καλέσαι· καὶ δὸς μοι τὸν κάλλιστον ὃν ἔχεις ἀργυρον, ὅπως τούτους παραξενίσας φιλοφρονήσομαι”. πεισθεὶς οὖν τούτοις τοῖς λόγοις ὁ Ἰωάννης ἔδωκεν τῷ ἁγίῳ 25 Ἐπιφανίῳ σκευὴ ἀργύρου, λίτρας χιλίας πεντακοσίας. δὲ τοῦτον λαβὼν καὶ διαπράσας δέδωκεν ἅπαν τὸ τίμημα πτωχοῖς καὶ ὀρφανοῖς. μεθ’ ἡμέρας δὲ τινὰς ζῆ-

15. ἡθισμένης] ἡθισμένης II. 21. δίδουντα] Recta forma δίδοντας est p. XX, 14. Forma novitia ἀποδίδειν pro ἀποδιδόναι p. XIX, 2 et δίδειν p. XIV, 11. 26. διαπράσας] Aoristo novitia ἐπίπρασεν utitur Vitae scriptor p. 50, 33, ut πύπρασον dixit p. 7, 31.

πῶντος τοῦ Ἰωάννου τὸν ἄργυρον καὶ τοῦ μεγάλου Ἐπι-
 ανίου ἀπολογουμένου ἀποδίδειν· κρατήσας ἐπνιγεν αὐ-
 ν, ὑβρίζων ἐσχάτως, καὶ τὰ πάνδεινα ἐγκαλιῶν. τοῦτο
 ἦν ἐπὶ πολὺ ποιῶντος τοῦ Ἰωάννου ὁ ἅγιος Ἐπιφάνι-
 ος ἐμφυσήσας εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐτύφλωσεν ὃ
 ἦτον παραχρῆμα. ὁ δὲ πεσὼν εἰς τοὺς πόδας τοῦ μα-
 ρίου παρεάλει συγχωρῆσαι αὐτῷ καὶ ποιῆσαι εὐχὴν
 ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν. σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ μέγας
 πιράνιος ἐποίησεν αὐτοῦ τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν ἀναβλέ-
 ναι, ὁ δὲ ἕτερος ἔμεινεν πηρὸς, πρὸς σωφρονισμὸν 10
 ὑποῦ.

46. Δύο ἐμπαίχται πειράζοντες τὸν ἅγιον ἤλθον,
 καὶ ὁ μὲν εἰς πεποιήκεν ἑαυτὸν τεθνεῶτα, ὁ δὲ ἕτερος
 ᾄτηι ἱμάτιον τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον, πρὸς τὸ δῆθεν
 νταριάζει αὐτόν. ὁ δὲ ἐπινεύσας αὐτοῦ τῇ αἰτήσει 15
 αὐτὸν εὐχὴν ποιήσας εἰς τεθνεῶτα, δέδωκεν αὐτῷ τὸ ἱμά-
 τιον. καὶ λαβὼν αὐτὸ ὁ ἐμπαίκτης καὶ ὑποστρέψας
 αὐτῶν τοῦ ἐγεῖραι τὸν προφάσει νεκρὸν κείμενον, εὐ-
 ρεν αὐτὸν κατὰ ἀλήθειαν ἀποθανόντα. τότε ὁ ἀπατεῶν
 καταδραμὼν τῷ ἁγίῳ προσπίπτει παρακαλῶν ὑποστρέ- 20
 ψαι καὶ ἐγεῖραι αὐτόν. ὁ δὲ ἅγιος Ἐπιφάνιος λέγει
 αὐτῷ “ἀπελθε, ἑταῖρε, καὶ θάψαι αὐτόν. πρὸ γὰρ τοῦ
 ἐμὲ δοῦναι ἱμάτιον ἐκεῖνος ἀπέθανεν”.

48. Ἀνὴρ τις ὀνόματι Φαυστινιανὸς αἰεὶ λοιδορῶν
 τὸν ἅγιον οὐκ ἐπαύετο. οὗτος εἰσελθὼν ἐπὶ τοῦ κτί- 25
 σματος τῆς ἐκκλησίας, θεάσασθαι τὴν οἰκοδομὴν βου-
 λόμενος. καὶ ἐστῶτος αὐτοῦ ἐκείσε καὶ περισκοπῶν τοῖς
 τοῦ ναοῦ δόμοις, κατηνέχθη τις τῶν ἐργατῶν ἀφ’ ἑψους
 κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. καὶ ὁ μὲν πεσὼν οὐδ’ ὄλωσ
 βλάβη, Φαυστινιανὸς δὲ καταπεσὼν ἐπὶ πρόσωπον 30

17. αὐτὸ] αὐτῷ H. 19. ἀπατεῶν] ἀπατιῶν H.
 2. θάψαι] Imo θάψον, ut est in Vita p. 52, 27.

ἔμεινεν νεκρός. ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ μιμητῆς καὶ μέγας ἀρ-
σιεὺς Ἐπιφάνιος τοῦτον κρατήσας ὑγιῆ παραχρῆμα πε-
ποίηκεν. τοῦτο οὖν γνοῦσα ἡ γυνὴ Φαυστινιανοῦ ἤγα-
γεν τῷ ἁγίῳ ὑπὲρ τῆς εὐχῆς αὐτοῦ νομίσματα χίλια.

5 49—52. Ἀπελθὼν δὲ ἐν Ῥώμῃ ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος
δι' εὐχῆς ἰάσατο τὸ πάθος τῆς ἀδελφῆς τῶν βασιλέων
Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου, καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς τεθνεῶτα
ἀνέστησεν· καὶ τῇ ἐπιτροπῇ τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης,
τούτους βαπτίζει. καὶ πολλὰ νουθετήσας καὶ κατηχή-
15 σας τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς χάριτος, δι' ἡμε-
ρῶν μί τὴν Κύπρον κατέλαβεν.

53. 54. Λιμοῦ ὄντος μεγάλου ποτὲ, καὶ τοῦ Φαν-
στινιανοῦ ἔχοντος ἀποθήκας πεπληρωμένας σίτου καὶ
κριθῆς, καὶ μηδὲν τοῖς πτωχοῖς διδόντος, ὁ ἅγιος ὡς
15 ἄτε πατὴρ εὐσπλαγχνος ἐνουθέτει αὐτὸν μὴ οὕτως
ἄσπλαγχνον αὐτὸν εἶναι καὶ ἀμετάδοτον. τοῦ δὲ ἀμε-
τατρέπτου μένοντος καὶ τοῦ λαοῦ ὑπὸ τῆς ἐνδείας κιν-
δυνεύοντος, τοῦ ἁγίου εὐχομένου ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ τὸν
Θεὸν ἱκετεύοντος, ἦλθεν αὐτῷ ἐν μιᾷ φωνῇ οὐρανόθεν,
20 κατελθεῖν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ναῷ τῷ ἐπιλεγομένῳ τοῦ
Διὸς ὄντος ἐν ἀσφαλείᾳ πολλῇ. καὶ δὴ ἀπελθόντος αὐ-
τοῦ ἀοράτως τὰ κλεῖθρα διηνοίγη ὑπὸ Θεοῦ. καὶ εἰσ-
ελθὼν ἐνδον εὔρεν χρυσίον πολὺ, ὅπερ λαβὼν ὁ μακά-
ριος ἐξηγόρασεν καὶ ἐτέρων πολλῶν πάντα τὸν σίτον
25 Φαυστινιανοῦ, καὶ δέδωκεν αὐτὸν τοῖς δεομένοις. μὴ

8. Ὀνωρίου] ὰνωρίου H. Ὀνόριος, Ὀνορίου, Ὀνόριον
in Vita p. 53, 4. 54, 21. 63, 28. 64, 2. 5 quae correxi. Recte
scriptum p. 54, 16. 56, 32. 9. νουθετήσας] νουθετί-
σας H. 21. ὄντος] ὄντω (sic) H. In Vita p. 58, 25.
ναὸς — ὅστις ἐκαλεῖτο Διὸς ἀσφάλεια. et 31. ἐν τῷ ναῷ
τῷ καλουμένῳ Διὸς ἀσφάλεια. 22. ἀοράτως] ἀιωρά-
τως H. διηνοίγη] διηνώγει H. 23. πολὺ] πολύν H.
Recte in Vita p. 59, 4.

ἔχων δέ τι φραγεῖν Φαυστινιανὸς οὐ κατηξίου ζητῆσαι τῷ μεγάλῳ Ἐπιφανίῳ σίτον, ἀλλ' ἀποστείλας τὰ πλοῖα αὐτοῦ ἐν Καλαβρία ἤγαγεν σίτον, ἅτινα ἐλθόντα ἐν τῷ Διανευτηρίῳ, τόπῳ οὕτω καλουμένῳ, θαλάσσης αὐτὰ Ἰπαναστάσης ἐναυάγησαν πάντα καὶ ἀπώλοντο, ὁ δὲ σίτος ἐξεχύθη ἐπὶ τοὺς αἰγιαλοὺς, ὥστε πάντας ἐξ αὐτοῦ δύο χρόνων σωρεῦσαι διατροφήν. ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Φαυστινιανοῦ λάθρα ἀποστειλάσα χρυσίον τῷ μακαρίῳ Ἐπιφανίῳ ἤτει λαβεῖν σίτον. ὁ δὲ ἀποστρέψας αὐτὸ δέδωκεν αὐτῇ ἄνευ τιμῆς, ὁρίσας ἀπολαβεῖν τὸν αὐτὸν 10 σίτον ἐν τῷ καιρῷ τῆς γεωργίας τοῦ θέρους.

55. Τῶν διακόνων τις ὀνόματι Σαβῖνος εὐλαβῆς Ἐπάρχων, ἐποίησεν αὐτὸν ὁ μακάριος ἔκδικον τῆς ἐκκλησίας. καὶ ποτὲ ἰδὼν αὐτὸν ἐν κρίσει καθεζόμενον καὶ τινὰς δικάζοντα, πτωχὸν τέ φημι καὶ πλούσιον, 15 καὶ ἔλεοντα μὲν τὸν πτωχὸν μὴ ἔχοντα δίκαιον, τὸν δὲ πλούσιον καταδικάζοντα εὐλογον ἔχοντα, λέγει αὐτῇ “ἀπέλθε ἐν εἰρήνῃ, τέκνον Σαβῖνε, καὶ κάθου ἐν τῷ κελλίῳ σου καὶ καλλιγράφει καὶ μάθε τί ἐστὶν τὸ λεγόμενον, μὴ ἐλεήσης πτωχὸν ἐν κρίσει μηδὲ λάβης πρόσ- 20 ωπον δυνάστου. καὶ ἔκτοτε ἦν δικάζων αὐτὸς ἀπὸ πρωτῆ ἕως ὥρας 9', ἀπὸ δὲ 9' ὥρας ἕως πρωτῆ οὐκ ἔτι ἰδεωρεῖτό τινι ἀνθρώπῳ.

56. Ἐίχεν δὲ ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ μοναχοὺς π' ἁγίους ἀνδρας, συναγωνιζομένους αὐτῷ πρὸς τοὺς ὕμνους καὶ 25

1. κατηξίου] κατηξιοι H. 3. Καλαβρία] καλαβρία H. Recte in Vita p. 59, 23. 4. αὐτὰ] Fort. παραυτά, quo utitur p. XIV, 5. XXVII, 10 et 21 et παρενθῶ p. XVIII, 1. 16. ἐλεοντα] ἐλεόντα H. Corregi ex Vita p. 60, 32. 19. καλλιγράφει] καλληγράφει H. 20. ἐλεήσης] Hoc restituendum Vitae p. 61, 4 pro ἐλεήσης. 21. ἀπὸ πρωτῆ — ἕως πρωτῆ] ἀπὸ πρωτῆς — ἕως πρωτῆ in Vita p. 61, 7.

παραίνεσις τοῦ κυρίου, καὶ ἦν μετ' αὐτῶν ὁ μ
ἀδιαλείπτως ἀνιῶν καὶ δοξάζων τὸν κύριον. Ἐ
τις δεύτερος ὢν τῶν διακόνων λαβὼν ποτὲ μ
καθ' ὑπόθεσιν Φαυστινιανοῦ τοῦ ἐπαράτου, ἔθι
5 τὴν ὄρφαναν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἐκκλησίας. καὶ
ὁ δειλῆσιος ἐσκέπασε τῷ ἐραπλώματι. μέλλοντο
ἅγιον Ἐπιφανίου καθέξασθαι, λέγει τῷ αὐτῷ
“ἄρον τὸ ἐράπλωμα”. τοῦ δὲ μὴ ὑπακούσαντος
ὁ ἅγιος οἰκείᾳ χειρὶ ἀπισκέπασεν. καὶ ἐκπε
10 μάχαιρα πήγνυται εἰς τὸν πόδα Ῥουφίνου. ἐκ
οὗν ὁ δύστηνος παρὰ τοῦ ἁγίου ἐκ τοῦ θυσια
μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀσθενήσας ἐτελείτησεν.

57. 58. Μετὰ δὲ ταῦτα παραγίνεται ὁ ἅγι
φάνιος πρὸς Θεοδοσίον τὸν βασιλέα ἐν Κωνστι
15 πόλει. παραγίνεται δὲ καὶ ὁ Φαυστινιανός, κα
ρεῖται παρευθὺ ἐπὶ λοιδορίᾳ βασιλικῇ ἐνεχόμενῃ
δὲ ὁ ἅγιος ἀπήγει πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ φρουρᾷ ὡς
σων αὐτῷ. ὁ δὲ ἰδὼν τὸν ἅγιον ἕβρεις πολλὰ
εἶπεν αὐτῷ. καὶ μετ' ὀλίγον ἐν τῇ αὐτῇ εἰρκτῇ
20 βίου πέρας ἐδέξατο. ὁ δὲ βασιλεὺς τὰ ὑπάρχο
τοῦ τῷ ταμειῷ προσκυρῶσαι βουλόμενος, τ
ἅγιος πέπεικεν τῇ γυναικὶ Φαυστινιανοῦ ταῦτε
καὶ λαβὼν ὁ μέγας Ἐπιφάνιος τὴν περὶ αὐτὰ
σίαν δέδωκεν αὐτὰ πτωχοῖς καὶ ὄρφανοῖς.

25 59. Ἄπειον τὸν ἀνόσιον ἐπίσκοπον αἰρετικ
βλασφημοῦντα τὸ θεῖον ἐφίμωσεν λόγῳ ὁ ἅγ
ιδόντες οἱ τῆς θρησκείας αὐτοῦ τὸ παράδοξον,

6. ἐραπλώματι] ἐπαπλώματι H. 8. ἐφ
ἐπάπλωμα H. 14. Κωνσταντινουπόλει] κιστ
πόλει H. In Vita p. 62, 11 ἐπὶ τὴν βασιλίδι Κωνσ
πόλιν. 17. ἀπήγει] ἀπέιη H. 19. εἰρκ
κτῇ H. 26. ἐφίμωσεν] ἐφήμωσεν H.

έπεσον τῷ μεγάλῳ Ἐπιφανίῳ καὶ γέγοναν ὀρθόδοξοι. μετὰ δὲ ἕξ ἡμέρας Ἀέτιος τοῦ βίου ἀπέστη. ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου αὐταὶ ὑπῆρχον αἱ αἵρέσεις ἐν τῇ Κύπρῳ, Ὀφίται, Σαβελλιανοὶ, Νικολαῖται, Σιμωνιανοὶ, Βασιλιδιανοὶ, Καρποκρατιανοί. ταύ-5 τας τοίνυν ἀπάσας τὰς αἵρέσεις διὰ γράμματος βασιλικοῦ ὁ ἅγιος τῆς Κυπρίων νήσου ἐδίωξε καὶ ἀπήλασεν.

60. Θεόφιλος ποτὲ ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας λαβὼν τρεῖς ἀδελφοὺς, υἱοὺς ὄντας Ἡρακλέωνος, θέλον- 10 τας ἠσυχάζειν ἐν τῇ ἐρήμῳ κατέστησεν αὐτοὺς ὡς ἐπιτηδεῖους οἰκονομεῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα. μετὰ δὲ χρόνον τινα ἰδόντες ἑαυτοὺς κατὰ ψυχὴν βλαπτομέ- πους, λαθραίως ὑπεχώρησαν εἰς τὴν ἐρημον τῆς Νιτρίας, πρὸς τοὺς ἐκεῖσε ὄντας πατέρας. ὁ δὲ Θεόφιλος μα- 15 νείεις τοὺτους ἀκοινωνήτους ἐποίησεν· καὶ τοὺς ὑποδεξαμένους διώξας ἐκ τοῦ ὄρους ἐνέπηρσεν τὰς κέλλας αὐτῶν. πολλῶν δὲ παρακαλούντων οὐχ εἴλατο λῦσαι αὐτούς. τότε ἔρχονται πρὸς Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον· καὶ γράφει Θεοφίλῳ ἅπαξ καὶ δις, τοῦ λῦσαι αὐτούς 20 τῆς κοινωνίας. καὶ μὴ πεισθέντος Θεοφίλου, λύει αὐτοὺς ὁ Χρυσόστομος τῆς κοινωνίας. καὶ ἀκούσας τοῦτο ὁ Θεόφιλος ἔμεινεν ἔκτοτε ἐχθραίων αὐτῷ.

61—67. Ἐν ταύταις οἷν ταῖς ἡμέραις Δωρόθεός τις συγκλητικὸς Ἀρειανὸς κατηγορήσεν ψευδῆ Θεογνώ- 25

1. γέγοναν] ἐγένοντο Vita p. 66, 6. ὀρθόδοξοι] ὀρθόδοοι (sic) H. 4. Ὀφίται] ὀφείται H. In σοφισται corruptum legebatur in Vita p. 66, 9: sed *Ophitae* in interpretatione Latina. 10. Ἡρακλέωνος] Ἡρακλεῖωνος H. 14. τῆς Νιτρίας (νητρίας H. ut p. X, 26)] Hoc omissum in Vita p. 66, 32. 17. ἐνέπηρσεν] ἐνέπρσεν H. Non leguntur haec in Vita p. 67, 14. 18. οὐχ εἴλατο] οὐκ εἴλατο H. 25. ψευδῆ] ψευδεῖ H.

στῶ ἄρχοντι, ὡς ὑβρίσαντα τὸν βασιλέα καὶ τὴν Αὐ-
 γούσταν· ὃς καὶ ἐν ἔξορίᾳ πεμφθεὶς τελευτᾷ κατὰ τὴν
 ὁδόν. ἡ οὖν τούτου γυνὴ ἐν προάστειον ἔχουσα καὶ τῆς
 εὐδοξίας ἐκείθεν διερχομένης, λαβοῦσα σταφυλὴν ἐκ τοῦ
 5 ἀμπελώνος αὐτῆς ἔφαγεν. καὶ ἀπεκλήρωσεν τὸν ἄγρον
 κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθος τοῖς βασιλεῖσι. τότε ἡ γυνὴ
 Θεογνώστου ἀναγκασθεῖσα προσῆλθεν τῷ Χρυσόστομῳ
 πατρὶ, ἀναγγέλλουσα αὐτῷ τὴν ἀδικίαν. ὁ δὲ ἀποστέλ-
 10 σαι, ὅστις καὶ διελέχθη αὐτῇ· καὶ μὴ ἀποδιδούσης τὸν
 ἄγρον, ἀλλ' ἕτερον ὑπισχνουμένης δίδειν ἢ γὰρ ἐκείνον,
 αὐτὸς ὁ Χρυσόστομος εἰσῆει πρὸς αὐτὴν λέγων, “ἀπό-
 δος τὸν ἄγρον τῆς χήρας”. καὶ τοῦτο ἐκ τρίτου ποιή-
 15 σαντος τοῦ Χρυσόστομου καὶ ταύτην Ἰεζάβελ φήσας
 παραπλησίως εἰ οὐκ ἀποδώσει, μέλλει στηλιτεῦσθαι,
 τότε ἐκβάλλεται τοῦ παλατίου προσταξεί Εὐδοξίας. ὁ
 δὲ Χρυσόστομος ἔλθοῦσαν αὐτὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπέ-
 κλεισεν κατ' αὐτῆς τὰς ἱερὰς πύλας· ὅθεν ἄρχεται
 ἐχθραίνειν τῷ Χρυσόστομῳ, καὶ γράφει Θεοφίλῳ ἢ Εὐ-
 20 δοξίᾳ καὶ Θεόφιλος Ἐπιφάνιῳ. καὶ καταλαβὼν τὴν βα-
 σιλεύουσαν ὁ μέγας Ἐπιφάνιος, παραινεί αὐτῇ ἢ Αὐ-
 γούστα ὥστε διὰ συνοδικῆς ψήφου ἐξωσθῆναι τοῦ θρό-
 νου τὸν Χρυσόστομον ὡς αἰρετικόν. ὁ δὲ ὅσιος Ἐπι-
 φάνιος οὐ συνήνεσεν ἐπὶ τοῦτο, ὥστε εἰπεῖν τὴν Εὐ-
 25 δοξίαν μανεῖσαν μετὰ δακρύων ὅτι εἰ παρεμποδίσεις,
 πάτερ Ἐπιφάνιε, τὸν Ἰωάννην τοῦ μὴ ἐξωρισθῆναι, τοὺς
 ναοὺς τῶν εἰδώλων ἀνοίγω. ἀκούσας δὲ ὁ Χρυσόστο-
 μος ὅτι εἰσῆλθεν κατ' αὐτοῦ πρὸς τὴν βασίλισσαν Ἐπι-
 φάνιος, ἔλυπῆθη πάνυ. καὶ γράφει πρὸς αὐτὸν ταῦτα

11. δίδειν] Vid. ad p. XVIII, 21. ἢ γὰρ] Fort. ε
 γάρ. 14. Ἰεζάβελ] Ἰεζαβέλ Vita p. 69, 3. 24. σοι
 ἤνεσεν] συνήνεσεν II. Recte in Vita p. 71, 29.

Ἐπιφάνιος σοφὸς, σὺ συνήνεσας ἐπὶ τῇ ἐμῇ ἔξορίᾳ, σὺ μὴ καθίσθης ἔτι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου". ὁμοίως καὶ Ἐπιφάνιος γράφει τῷ Ἰωάννῃ "ἀθλητὰ Ἰωάννη, δαίρου καὶ νίκα. ἐπὶ δὲ τῷ τόπῳ ᾧ ἔξωρίσθης οὐ μὴ φθάσης". οὕτως ἔγραψαν, καὶ οὕτως ἐγένετο ἐπὶ ἀμφοτέρων. ἔξ-
 ερχομένου δὲ τοῦ μεγάλου Ἐπιφανίου τῶν βασιλείων τοῦ ἀποπλέειν εἰς τὴν Κύπρον ἠρωτήθη παρὰ Ἀρκαδίου τοῦ βασιλέως πόσων ἐτῶν ὑπάρχει. καὶ ἔφη ρῆς πὰρὰ τρεῖς μῆνας. καὶ οὕτως εὐξάμενος αὐτῇ ἀπέπλευσεν. διανύοντες οὖν τὸν πλοῦν ἐπὶ ἡμέρας τινὰς, ἦν 10
 Ἐπιφάνιος ἐν τῇ κοίλῃ τοῦ πλοίου, ἔχων ἐν χερσὶ τὰ βιβλία εὐαγγέλια, καὶ ταῦτα ἀναπτύξας ἐκ τρίτου ἐκλαύσεν. τότε προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διέθετο αὐτοῖς τὰ καθ' ἑαυτὸν, παραγγείλας αὐτοῦς τοῦ φυλάττειν αἰεὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἐξηγούμενος καὶ τοὺς 15
 πειρασμοὺς ὅσους ὑπέμεινεν διὰ κύριον ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν. εἶτα λέγει Πολυβίῳ "τέκνον Πολύβιε, ἦνίκα ἂν φθάσωμεν εἰς Κωνσταντίαν, ἐπτά ἡμέρας πρόσμεινον σὺν ἡμῖν, καὶ εἰθ' οὕτως πλεῦσον εἰς Αἴγυπτον. καὶ ἀνέλθε εἰς τὴν ἄνω Θηβαΐδα καὶ ποιμαίνε τὰ πρόβατα 20
 τοῦ Χριστοῦ. ἐὰν δὲ παρακούσης μου, ἀπώλεια ἀπολεῖ". ὁμοίως δὲ καὶ τῷ Ἰσαὰκ ἔφη "καὶ σὺ μένε ἐπὶ τῆς Κωνσταντιαίων, ἕως ἂν ἐπιτραπῇ σοι βαδίζειν τὴν

1. συνήνεσας] συνήναισας H. Recte in Vita p. 71, 31.

3. δαίρου] Rectius δέρον in Vita p. 72, 1. 4. νίκα] νικῆς H. Correxī ex Vita. ἔξωρίσθης] ἔξορίσθης H.

8. ρῆς] In Vita p. 72, 10 legebatur ἑκατὸν καὶ πέντε ἐτῶν, ubi ἑκατὸν καὶ 15 ἐτῶν correxi ex interpretatione Latina.

18. Κωνσταντίαν] κωνσταντίαν H., quasi Κωνσταντιαναν voluerit. Κωνσταντίαν in Vita p. 74, 3, etsi alibi modo sic modo per diphthongum scriptum est. Probabiliorem formam Κωνσταντία esse ostendi in annotatione ad vol. 1 p. 263, 7.

21. ἀπολεῖ correxi ex Vita p. 74, 9 ἀπώλει H. 23. Κων

ὁδὸν τῶν δικαίων". λέγει δὲ καὶ τοῖς ναυτικοῖς "ἀδελφοί, μὴ θροηθῆτε· ἡ θάλασσα μέλλει μέγα κῦμα ποιεῖν. ἀλλὰ προσεύχεσθε τῷ Θεῷ ὀλοψύχως, καὶ διασώσει ὑμᾶς ἀβλαβεῖς". δεκάτης οὖν ὥρας οὔσης τῆς ἡμέρας λέγει ἐνὶ τῶν ναυτῶν ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος "μὴ πειρασθῆς". ἑσπέρας δὲ γίνεται κλύδων μέγας ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἦν ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἀναπλώσας τὰς χεῖρας, καὶ τὰ ἅγια εὐαγγέλια ἔκειντο ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἠνεωγμένοι καὶ φωνὴ αὐτοῦ οὐκ ἤκούετο. ὁ δὲ κλύδων ἔμεινεν ἐπὶ δύο ἡμέρας. καὶ μετὰ τοῦτο αἰτήσας ὁ ἅγιος θυμιατήριον, καὶ ποιήσαντος αὐτοῦ εὐχὴν ἔβαλον θυμίαμα καὶ οὕτως ἤσπασατο αὐτοὺς λέγων "σώζεσθε, τέκνα. οὐκ ἔτι γὰρ ὄψομαι ὑμᾶς σαρκὶ ἐν τῷδε τῷ βίῳ". καὶ οὕτως ἀπέδωκεν ἐν εἰρήνῃ τὸ πνεῦμα μηνὶ Μαΐῳ ιβ'. καὶ εὐθέως ἐγένετο γαλήνη. ὁ δὲ ναύτης ᾧτινι προσεῖπεν "μὴ πείραζε, ἵνα μὴ πειρασθῆς," βουλευθεὶς ἀποσκεπᾶσαι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἰδεῖν εἰ ἐμπερίτομός ἐστιν, κουφίσας ὁ ἅγιος τὸν δεξιὸν πόδα, ὡς ἦν νεκρός, δέδωκεν αὐτῷ εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ πεσὼν κάτω ἔμεινεν νεκρός. τῇ δὲ ἐπαύριον θῆσαντες αὐτὸν παρὰ τοὺς πό-

σταντιαίων] Memorabilis haec forma adiectivi, de qua dixi in annotatione ad vol. 1 p. 263, 7. In Vita p. 74, 18 est ἐπὶ τῆς Κωνσταντίας.

1. δικαίων restitui ex Vita p. 74, 19. κητέων H.

2. θροηθῆτε] θροεῖσθε in Vita p. 74, 22.

3. προσεύχεσθε] προσεύχεσθαι H. εὔχεσθε Vita p. 74, 23.

διασώσει] διασώζει H. βοηθήσει ὑμῖν est in Vita p. 74, 23.

9. ἠνεωγμένοι] ἠνεωγμένοι H.

12. ἔβαλον] ἔβαλα Vita p. 75, 8. Vid. ad p. VII, 3.

15. μηνὶ Μαΐῳ ιβ'] Haec verba desunt in Vita p. 75, 12.

17. ἀποσκεπᾶσαι] ἀποσκεπᾶσαι H.

18. καὶ ἰδεῖν] καὶ excidit in Vita p. 75, 19.

ἐμπερίτομος] Sic in Vita p. 75, 20. ἐμπερίτομος H.

21. θῆσαντες] βυστάσαντες in Vita p. 75, 25.

δας τοῦ ἁγίου, ἀνέστη ζῶν πάλιν τῇ τοῦ κυρίου χάριτι. φθάσαντες δὲ τὴν Κύπρον προσώρμησαν ἐν τῇ Δια-
νευτηρίῳ τόπῳ· καὶ μηνύεται ἡ μητρόπολις τὴν κοίμη-
σιν αὐτοῦ. τότε γίνεται πένθος μέγα, ὥστε χειραγω-
γούμενους πάντας κατελθεῖν ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν. τυφλοὶ δὲ
τρεις ἔβαλον ἑαυτοὺς εἰς τὴν ὁδόν. καὶ ὡς ἤρχοντο
ἠῤῥατο εἰς αὐτῶν λέγων “ὅσιν πατέρ’ Ἐπιφάνιε, ποιή-
σον ἡμᾶς ἀναβλέψαι, ὅπως καὶ ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ προσ-
κυνήσωμέν σου τὸ τίμιον καὶ ἅγιον λείψανον”. καὶ
παρατὰ ἀνέβλεψαν. ἄραντες οὖν οἱ ὄχλοι τὸ ὄσιον 10
λείψανον τοῦ μεγάλου Ἐπιφανίου ἤνεγκαν ἐν τῇ ἐκκλη-
σίᾳ. καὶ πλήσαντες σκύφον μέλιτος ἔβαλον αὐτὸν ἐκεῖ.

70. Πετρώνιος δὲ καὶ Λογγίνος οἱ κάριστοι καὶ δει-
τοὶ τῆς αἰρέσεως ὄντες Οὐαλεντίνου τοῦ δυσσεβοῦς διε-
κώλων ταρῆναι αὐτὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· τότε Σαβῖνος ὁ 15
γνήσιος μαθητὴς τοῦ ἁγίου φωνῆ μεγάλη μετὰ δακρύων
ἔφη “ἅγιε Ἐπιφάνιε, πιστεύω ὅτι ὡσπερ ἡδύνου ἐν τῇ
σεμνικῇ ζωῇ σου, καὶ νῦν πλέον ἰσχύεις παρεστῶς τῇ
δεσπότῃ Λησιτῇ. πάταξον δὴ Πετρώνιον καὶ Λογγίνον
τοὺς κωλύοντας τὸ λείψανόν σου ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ 20
τεθῆναι”. καὶ παρατὰ Πετρώνιος μὲν πεσὼν διεφώνη-
σεν, Λογγίνος δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἄφρονος ἐπάρχων
ἀπέπνευσεν. καὶ οὕτως ἐν εἰρήνῃ κατετέθη ὁ ἅγιος ἐν
τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς καὶ βασιλικοῦ γράμματος μετ’ ὀλίγον
φοιτήσαντος τοῦτο ἐπιβεβαιουῖνος. δι’ ὑπερ, πάτερ 25
πανάγιε καὶ πανόσιε καὶ πανάριστε, θαυματουργὲ καὶ
ιεράρχα Χριστοῦ Ἐπιφάνιε, παρησίαν ἔχων πρὸς τὸν

·2. προσώρμησαν] προσόρμησαν H. 8. ἡμᾶς] Hoc
excidit in Vita p. 76, 12, sed legit vel supplevit interpres La-
tinus. 12. σκύφον] σκῦφον H. σκυρίῳ, quod in Vita le-
gitur p. 76, 23, corruptum ex σκύφῳ. 25. ἐπιβεβαιουῖν-
τος] ἐπιβεβαιουῖντα H.

ἑραστήν σου σωτήρα καὶ κύριον τὸν ἀληθινὸν Θεὸν
 ἡμῶν, αὐτῷ πρεσβεύειν ὑπὲρ ἡμῶν μὴ διαλείψης καὶ
 τοῦ κόσμου παντός, ῥυσθῆναι ἡμᾶς πάσης ἀνομίας καὶ
 ἁμαρτίας καὶ τῶν κατεχουσῶν τὴν ἅγιαν ἐκκλησίαν
 ἔκαι πολεμούντων βδελυρῶν αἱρέσεων, ἀξιωθῆναι δὲ
 καὶ ἡμᾶς τῆς ἐκεῖθεν τῶν ἁγίων μακαριότητος, ἵνα δο-
 ξάζωμεν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα
 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ACTA S. EPIPHANII

AUCTORE

R. P. DAN. PAPEBROCHIO.

(Acta sanctorum Bolland., Mall tom III, die 12, p. 36. Venetis, 1738.)

CAPUT I.

Cultus apud Graecos et Latinos. Vita sub ementito discipulorum nomine compilata.

1. Salamis Cypri (nam alia huius nominis est insula et urbs circa Atticam) Constantia dicebatur Hieronymi aetate, ut ait ipse in *epitaphio Paulae* epist. 27. Nunc utrumque nomen desit, et duntaxat oppidulum fere dirutum superest, quod Veterem Famagustam vocant incolae, postquam ex eius ruinis nova surrexit, quae adhuc regia est, regno licet extincto sub Turcarum tyrannide. Eadem metropolis insulae totius fuit, et saeculo Christi quarto episcopum habuit "S. Epiphanium, quem non solum vitae conversatio illustrem ob virtutes reddidit, verum etiam miracula, quae Deus, honore illum afficere volens, ipso adhuc superstite et post obitum eius edidit. Mortuo enim illo, id quod viventi non contigerat, ad sepulcrum eius daemones etiamnum fugari, et morbi quidam curari dicuntur". Ita lib. VI *Hist. eccles.*, cap. 27 Hermias Sozomenus, ipso cuius principio ille obiit saeculo quinto florens. Hinc factum, sicut synodus Nicaena II, saeculo Christi octavo celebrata, act. 6 do-

cet, quod "templum dedicaverunt in Cypriorum insula eius discipuli, nuncupantes illud eiusdem Patris vocabulo, et cum multis aliis titularibus picturis imaginem eius in ipso collocarunt," qualem scilicet videre licet ante opera, Petavio nostro curante edita "ex pervetusto quodam exemplari, quod exstat in Constantinopolitano antiquissimo monasterio, Sula dicto (vulgo τὰ ἔξ μάρμαρα appellat) quod olim Patriarchium fuit.

2. Etenim etiam Constantinopolitanae Ecclesiae, aequae ac toti Orienti fuit in maxima veneratione Epiphanius; cuius synaxis (ut habent Menaea ad hunc 12 Maii) in regia illa urbe "celebrabatur in sanctissima eius aede" seu sacello, "quae est intra templum Sancti Philemonis," quod, Codino in *Originibus Constantinopolitanis* attestante, "Eudoxius Constantini Magni patricius et praefectus condidit". Colitur autem ibi et alibi S. Epiphanius solenni totius diei Officio, communi quidem cum S. Germano patriarcha Constantinopolitano, sed principaliori loco: quomodo etiam notatur in figuratis Ruthenorum seu Moscorum Kalendaris. Solum autem illum spectat canon sacer, hoc die praescriptus sub hac acrostichide:

Ἐπιφάνιον τὸ κῦδος ἔπλησε χθόνα.

Terram replevit Epiphaniū decus.

Solus etiam hic in Ephemeride metrica nominatur, et quidem tanquam hac die mortuus:

Τῇ δύο καὶ δεκάτῃ Ἐπιφάνιον μὀρος εἶλεν.

Statae lex mortis duodena Epiphaniū aufert.

Certe vel tunc fato suo functus est, vel in sua ecclesia post mortem sepultus, haud diu antequam S. Ioannes Chrysostomus, de quo infra, a synodo ad Quercum deponeretur, quod factum esse circa mensem Iulium anni 403 ex Palladio, Chrysostomi actus scribente, constat.

3. Graecos cito imitati sunt Latini, quorum antiquissimus Beda in suo quod ex octo mss. dedimus genuino *Martyrologio*, post commemorationem SS. Nerei et Achillei, primo loco nominatorum, mox addit, "S. P. N. Epiphaniū episcopi Cypri". Secuti Ado et Usuardus, ultimum eundem, post caeteros scilicet eius diei martyres, locaverunt hac fere phrasi, "Apud Cyprium S. P. N. Epiphaniū," additque Ado "Salaminae episcopi". Horum aliorumque posteriorum vestigiis inhaerens hodiernum *Martyro-*

logium Romanum sequentia verba recitanda proponit: "Salaminae in Cypro S. Epiphanii episcopi, qui multiplici eruditione et sacrarum litterarum scientia excellens, vitae quoque sanctitate, zelo catholicae fidei, munificentia in pauperes et virtute miraculorum exstitit admirandus".

4. Sitne adhuc aliquis eius cultus Salaminae super, aut vestigia sepulcri olim tam famosi, haud facile dixerò: credibile est cum fortuna loci cetera quoque esse partim abolita, partim Famagustam translata; ubi etiam hoc tempore a Christianis festum eius solenniter agi, indicio est, quod Thomas Porcacius, in suo *De insulis mundi famosioribus* Italico opere, ante annos circiter centum primum edito, scribat p. 150 editionis Patavinae, "speluncam ibi haberi, in quam S. Epiphanius poenitentiae causa solitus sese fuerit recipere: quae eadem in pervigilio festi stillare incipit aquam claram limpidamque, neque ea stillatio finem habet ante finem diei sequentis: hanc autem aquam magna cum devotione a multis excipi, adhiberique utiliter ad morborum curationes divinitus impetrandas per merita Epiphanii". Sub cuius nomine, in boreali parte insulae, inter Nicosiam et Ceraunias, hodieque habetur vicus vulgo *Sancti Epiphani* dictus; quo loco fuisse templum, in Nicaena synodo nominatum, mihi persuadeo, propter eius celebritatem olim tantam ut promontorium ad Ceraunias, vulgo *Cerines*, excurrens, nomen idem teneat in *Insulario* Benedicti Bordoni, excuso Venetiis anno 1547.

5. Atque hinc verosimiliter conicere possit aliquis, vel corpus vel partem notabilem corporis eo translata fuisse aliquando, idque celebritatem loco dedisse: et vel hinc vel ex ruinis Salaminae deportatum fuisse Beneventum, quemadmodum asserit Marius de Vipera de sanctis Beneventanis ad hunc diem, Officio duplici propterea notatum, allegans "Martyrologium ms. antiquum in bibliotheca Beneventana existens, signatum n. 178 sub praedicta die: quo vero tempore allatum sit non adverti," significans. Plura de reliquiarum tantarum qualitate et veneratione hodierna cupientes discere, litteras ad collegii istius nostri rectorem dedimus, cuius responsum, hactenus frustra expectatum, si aliquando accipiamus, notitiam inde hanc non invidemus pio lectori. Interim ex epistola Thomae de Czechorod

episcopi Samandriensis eiusdemque Pragensis decani, ad me sub finem anni 1677 datae suggero; quod "aliquae" eiusdem "S. Epiphanii reliquiae, una cum brachio S. Theclae et capite unius ex Innocentibus Bethleemiticis, anno 1354 allatae fuerint in Bohemiam, et Carolo IV imperatori praesentatae a Protiwa Swihowski Segniensi, viro apud Bohemos illustri ac regii sanguinis": quae notitia nunc primum reperta, in Diario Pragensis Ecclesiae adhuc desideratur.

6. Vitam eius, iam olim conscriptam, in mss. Vaticanis Graecis reperimus, unde eam Latine redditam primus edidit Lipomanus, deinde Surius, ac denique Petavius, ad calcem toni II, addito etiam contextu Graeco, qualis in Medicaeo regis Franciae ms. inveniebatur, quem et nos inde transcriptum accepimus. Ea testes et auctores praefert duos eius discipulos; primo Ioannem, quasi hic inter eius discipulos in monasterio unum, ac peregrinationum variarum comes individuus usque in Cyprum scripserit ea quae sanctum viderat facientem miracula, usque in diem quo coepit extremum ipsemet aegrotare: deinde Polybium, cui idem Ioannes moriturus conscriptas a se chartas tradiderit, praecipiens ut quae consequerentur mandaret litteris; promittensque adiiciendos ei annos vitae, ut toto tempore permaneret apud Epiphanium: qui etiam Polybius loco Ioannis ab Epiphanio ordinatus presbyter, eumque et Romam et bis Constantinopolim et aliorum comitatus, mortuum revexerit in Cyprum; et quia corpore eius adhuc insepulto ex suprema eius voluntate profectus in Thebaidem ibi coactus fuerit subsistere factus Rhinocoruris episcopus, post annum unum aut amplius scripserit ad Epiphanii successorem Sabinum, ab eoque petierit de modo et tempore sepulturae praedictae per litteras instrui: atque ita cum Sabini responso finitur ea *Vita*.

Utinam ea sic ut praeferuntur, acta essent ac scripta. Non doleremus in tali *Vita* nihil omnino esse, quod tuto credi possit, sed omni fide dignissima forent singula, neque facile uspiam aut ab ipsomet Epiphanio aut a coaevorum auctorum aliorum scriptis invenirentur discrepare. Nunc vero plurimis Acta ea esse conferta mendacis iudicare cogetur cum Baronio, ad an. 372 num. 108, quisquis eam contulerit cum infra proponendis censuris seu observationibus; nam ipsam, iam aecipis

line, semel etiam Graece excusam, recudere, tantum ut relatur, operae pretium non est. Toleramus quidem *Vitas* in e opere multas, dum meliores non suppetunt, naevis quando e gravibus aspersas: quarum auctores credimus, bona quam, nimium tamen simplici fide mandasse litteris quae plura sE saecula partim ex vetustioribus monumentis, partim ex polarium traditionibus compilarunt. Sed eas amplius ferre non sumus, quae mala fide nominibus alienis suppositae, tanto ivius offendunt ad veri falsique discrimen exercitatum lecto n, quanto turpius imponunt simplicioribus. Cum enim illis enus pia aptetur credulitas, quatenus nulla in contrarium stat auctoritas certior vel ratio dubitandi praegnantior: istis ill tuto creditur, nisi quod aliunde invenitur testimonio ma: idoneo confirmatum. Itaque iis quae dixi Actis omissis, ea ligere aggredior quae ipse de se pauca satis, plura quae alii habitati scriptores suggerent.

CAPUT II.

vitae adolescentis monachus, vitae aetas et quaedam in episcopatu gesta.

7. Epiphanius patriam institutionemque adolescentis Sozomenus explicat lib. VI cap. 32, ubi de monachis Palaestinae loquens, "Ex eorum, inquit, numero fuit Hesy chius, Hilarionis discipulus; et Epiphanius, qui postea Salaminis in Cypro episcopus factus. Et Hesy chius quidem in eodem quo magister loco philosophatus est; Epiphanius vero iuxta Besanducem vicum, in territorio Eleutheropolitano situm, ex quo ortus fuerat. Qui cum ab ineunte adolescentia a praestantissimis monachis institutus esset, eiusque rei causa diu moratus esset in Aegypto, in monastica philosophia celeberrimus exstitit". Ac primum quidem disciplinarum litterariarum causa petita ab eo Aegyptum, atque adeo in fortuna ininime tenui natum, mihi persuadet ipse. In libro *De haeresibus*, haeresi 26, ubi de Gnosticis agens, inquit: "Et nos, charissimi, in hanc haeresim incidimus, et ex consuetudine eorum, qui hanc proprie et ex instituto tractant, ore magisterio didicimus;" utique priusquam monachus esset; et

cum adhuc alia omnia, quorum scilicet causa in Aegyptum venerat, studia traclaret: quae autem alia quam litteraria? cum Gnosticorum libros, priusquam perniciosos esse nosset, studiose a se lectos fateatur. Qui vero ad hoc peregrinari iuvenis extra patriam potuit, consequens est ut in patria credatur habuisse parentes satis opulentos ad alendum peregre filium, probeque Christianos, ex quorum institutione eam traxit castimoniae tenendae constantiam, quae ipsum servavit impollutum inter illecebras et sordes Gnosticorum. Ipse quomodo eas evaserit loco iam citato sic explicat:

8. "Ad magisterium haereseos illius comparatae deceptaeque mulieres, non solum istiusmodi nobis sermones iniecerunt, sed insuper, Aegyptiae illius perditae ac nequissimae feminae instar, quae coquorum principis uxor erat, petulanti nos conata pertrahere, tum cum florenti adhuc aetate essemus, aggressae sunt. Verum is qui sanctissimo Iosepho tum adstitit, nobis quoque praesto fuit; et hunc ipsum, qui illum eo in periculo liberavit, implorantes, licet indigni ac tanto beneficio impares essemus, eiusdem benignitate ac misericordia perniciosas illarum manus effugimus, ac sanctissimo Deo gratulatorium carmen cecinimus, ut id usurpare merito possemus: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem deiecit in mare (Exod. XI, 1)*. Neque enim similiter ut ille patriarcha vi quadam virtutis ac iustitiae nostrae, sed fuso ad Deum gemitu eius sumus miseratione servati. Cum etiam mihi pentes illae per ludibrium exprobrarent, ac secum invicem illudentes ita loquerentur: Hunc iuvenem servare non potuimus, sed in manibus principis perire sivimus. Nam quae forma inter illas liberaliore est, semetipsam velut escam atque illecebram obiicit, ut quos in fraudem ipsa pellexerit, non eos profligare ac perdere, sed eripere dicatur... Et erant sane, quae tum his verborum blandimentis ac lenociniis utebantur, corporis, quo ad peccandum abutebantur, venusta cum primis specie; sed misericors Deus ab illarum improbitate nos eripuit, adeo ut (postquam illorum libros perlegimus et ad veritatis cognitionem animum adiecimus, nec abducti vel earum illecebris capti sumus; sed effugimus tandem) mox ad episcopos, qui in illo loco erant, deferre studuerimus, et eorum hactenus ignota nomina in Ec-

denia detegere. Ex quo factum est, ut octoginta fere capita exulare iussa a lolio spinisque suis repurgatam urbem reliquerint”.

9. Caeterum spurcitas illius haereseos lectione et sermone, non autem et usu cognitas, iterum iterumque testatur Epiphanius ita prosequens: “Ostendimus unam illam ex iis haeresibus esse, de qua certi exploratique aliquid afferre possemus; non ex eo quod gesserimus ipsi (avertat hoc a nobis Deus!), sed ex eo quod ab iis accurate didicimus, qui illam vobis persuadere frustra voluerunt, et conceptam de nostro exitio spem penitus abiecerunt; cum insidiae omnes ac fraudes, quas ad infelicis animae nostrae perniciem tam ipsi quam qui a ipsis inest diabolus machinati fuerant, irritae atque inanes extitissent; ut hoc a Davide dictum accommodatissime usurare possimus, *Sagittae parvulorum factae sunt plagae eorum Psal. LXIII, 8*) etc.; tum illud, *Convertetur labor eorum in aperturam ipsorum, et iniquitas eorum in verticem ipsorum descendet (Psal. VII, 17)*. Igitur quemadmodum sic nos in illum errorem incurrimus, ut illius noxam effugeremus; eumque simul legimus damnantes, salvi atque incolumes praetergressi sumus: ita te, quisquis es qui ista legis, hortamur, ut lecta pariter ac damnata transilias, ne in serpentum eiusmodi velut improbitatis quoddam virus incidas; ac si quando forsitan ex hac serpentum schola quempiam offenderis, subito lignum illud, quod nobis a Domino comparatum est et in quo Christus affusus est, arripias”. Hactenus Epiphanius, ex quibus satis verosimile reddi putamus, quod initio dixi, eum, cum in periculum istud incidit, Christianum fuisse, caste ac pudice a Christianis parentibus educatum: apparet etiam necdum saeculo renuntiasse, de quo talem spem sibi finxerant Gnostici; contra quam eum nobis commentitia Acta repraesentant, Iudaeum ex Iudaeis, iisque rusticanis et pauperibus, et prius in patria sua monachum quam inde pedem efferret.

10. Eadem asserunt, ipsum inter valedicendum interrogatum ab imperatore Arcadio “quot annos esset natus, respondisse, centum et quindecim, et tres menses”. Sic autem dixisse: “Fui episcopus, cum essem annos sexaginta natus; fui vero in episcopatu quinquaginta quinque annos et tres menses”. Sed

in annorum numero vitium esse aliquod nemo dubitaverit, primo quia Hieronymus anno 392 de Epiphania scribens, id est, decimo ante eius mortem anno, asserit "in extrema aetate varia adhuc cudere opuscula;" quod nemo apte intellexerit de homine centum et quinque annos nato. Secundo quia annorum centum et quindecim senem nemo credit eius fuisse vigoris, ut ei libuerit Constantinopolim navigare. Tertio quia in Dialogo, qui de Vita S. Ioannis Chrysostomi exstat sub nomine Palladii, quasi ex sermone habito Sozimi Papae tempore, id est anno 418, inter Palladium Helenopolitanum episcopum Chrysostomi discipulum et Theodorum Romanae Ecclesiae diaconum, dicitur, quod Epiphanius "triginta sex annos Ecclesiae praefuit, sub Damaso et Syricio," quorum prior anno 358 coepit, alter anno 398 desiit. Numerum autem annorum 35 integre expletorum cum initio anni 36 si teneas, cetera haud incommode cum veritate consistent; ita ut aetatis suae anno 96 obierit sanctus, solumque ex levi unius litterae errore, quo $\nu\acute{\epsilon}$ scripserit aliquis pro $\lambda\acute{\epsilon}$ perductus fuerit Actorum auctor in calculum adeo exorbitantem. Sic vero dici poterit Epiphanius, anno 368 in eunte, factus episcopus, et anno 308 natus. De quo dum in Synopsi ad *Ancoratum* eius legitur, quod "primam monastici instituti exercitationem in Aegypto suscepit, ibique ad vigesimum usque aetatis annum permansit, donec ad Eleutheropolitanam regionem reversus monasterium in ea condidit," datur intelligi anno 329 excessisse ex Aegypto, adeoque non valde longum fuisse tempus, quo ibi inter monachos vixisse potuerit: et denuntiationem illam Gnosticorum, episcopis Alexandriae congregatis factam, apte referri posse in Ianuarium anni 326, quando mortuo S. Alexandro episcopo, ad successorem S. Athanasium substituendum convenerunt episcopi. Nec enim videtur convenire ut biennio citius id fecisse dicatur, puta anno 324, quando praesidente Hosio Cordubensi celebrata est synodus Alexandrina, tunc enim annorum duntaxat sedecim adolescens fuisset.

11. Ut ut sit, statim post illam denuntiationem, dimissa Alexandria, eremum petitam ab Epiphania nullus dubito: cum autem is rediit in Syriam iunxisse se potuit S. Hilarioni, de quo circa annum 311, illuc similiter ab Aegypgia sub Antonio exercitatione reverso, scribit Hieronymus in eius Vita, quod

post 22 solitudinis annum, id est annum Christi 323, "de Syria et Aegypto ad eum certatim populi confluebant, ita ut multi in Christum crederent, et se monachos profiterentur". Horum autem crescenti numero potuit se iunxisse Epiphanius; potuit etiam, mox ut rediit in patriam vicum recepisse se, similem acturus vitam, et nihilominus Hilarioni frequenti conversatione fuisse familiaris; quoad usque ille, nimiae suae celebritatis pertaesus, circa annum 360 profugit in Aegyptum, ac demique in Cyprum an. 364 ubi cum mori contigisset Salaminis episcopum, haud mirabor si ex Hilarionis consilio postulatus e Palaestina fuerit Epiphanius: qui libentius onus istud admisit, ne Arianorum grassantem sub Valente tyrannidem spectare et sustinere cogeretur, et quia veterem spiritualis vitae magistrum aut socium ibi esset reperturus, et eo quoad viveret fruturus. Vixit autem Hilarion usque ad annum aetatis 80, Christi 372, quando "de eius laudibus brevem epistolam" idem Epiphanius "scripsit," sicut in *Vita Hilarionis* testatur S. Hieronymus: ex cuius etiam epistola 61, ad *Pammachium* discimus, quod eo "tempore quo totum Orientem, excepto papa Athanasio atque Paulino, Arianorum atque Eunomianorum haeresis possidebat, quando Iosunes" adhuc privatus (contra quem postea Hierosolymitanum episcopum scripta Epistola) in fide dissimulans vel vacillans. "Occidentalibus et in medio exsilio confessoribus SS. Dionysio Mediolanensi, Eusebio Vercellensi, et Lucifero Calaritano, non communicabat; Epiphanius vel presbyter in monasterio ab Eutychio audiebatur (magni utique nominis aliquo, cum epistola sub annum 396 scriberetur, episcopo aut abbate, aecidum tamen aliunde noto) vel postea episcopus Cypri, a Valente non tangebatur: tantae enim venerationis semper fuit, ut regnantes haeretici ignominiam suam putarent si talem virum persequerentur". Exules autem vixerunt in Oriente confessores praedicti ab anno 355 ad 362, et Valens orthodoxos est persecutus ab anno 366 ad 375. Unde intelligi datur, non tantum quam integra toto illo tempore fuerit Epiphanii fama et veneratio; sed etiam quod iam inde ab initio persecutionis, a Constantio suscitatae, presbyter fuerit consecratus.

12. Porro de mutua inter sanctos Hilarionem et Epiphanium familiaritate habetur insignis locus in libellis *De Vita et*

doctrina et perfectione sanctorum Patrum, quos teste Sigeberto Pelagius diaconus Romanae Ecclesiae transtulit de Graeco in Latinum, quique in *Vitis Patrum* editis a nostro Heriberto Rosweido librum V constituunt: ibi enim libello 3 num. 15 sic legitur: "Misit aliquando Epiphanius episcopus Cyprius ad abbatem Hilarionem, rogans eum et dicens, Veni ut nos videamus, antequam de corpore excamus. Qui cum venissent ad invicem, manducantibus eis aetatum est de avibus quiddam, quod tenens episcopus dedit abbati Hilarioni. Et dicit illi senex: Ignosce mihi, Pater, quia ex quo accepi habitum istum non manducavi quidquam occisum. Et dixit ei Epiphanius: Ego autem, ex quo accepi habitum istum, non dimisi aliquem dormire, qui habebat aliquid adversum me; neque ego dormivi habens aliquid adversum aliquem. Et dicit ei senex, Ignosce mihi, quia tua conversatio maior est mea". Atque ad hanc mitigatae ab Epiphanio austeritatis excusationem etiam spectat, quod in ms. Ultraiectino, ex *Vitis Patrum*, nescio unde sumptum, reperi sic annotatum: "Factus episcopus voluit uti eadem duritia, sicut in eremo, sed non potuit: et orans quaesivit a Deo, si propter episcopatum recessisset ab eo gratia Dei. Responsum est autem ei quod non, quia pia intentione curam suscepit, sed quia tunc quando in solitudine fuit, Deus erat sibi proprius adiutor, in saeculo autem etiam homines auxiliabantur. Sic filii Israel receperunt manna in deserto, quousque venirent in terram promissionis".

13. Colitur S. Hilarion 21 Octobris: ut vero ad eum identidem recurrebat discipulus suus Hesychius, eumque de statum monasterii sui in Palaestina tum discipulorum ibidem relictorum curabat edocere: ita nec segnes fuerunt discipuli Epiphanii in fovenda mutua cum suo magistro communicatione, cum hic abesset. Itaque in libello XII dicti operis n. 6 tale quid invenitur: "Mandatum est sanctae memoriae Epiphanio episcopo Cyprio, ab abbate monasterii sui quod habuit in Palaestina: Quia orationibus tuis non negleximus regulam, secum solitudine Tertiam, Sextam, Nonam, atque Vesperam celebramus. Ille autem, reprehendens eum, mandavit ei: Constant vos vacare ab oratione caeteris horis; eum autem qui verus est monachus, oportet sine intermissione orare aut certe psaller

in corde suo". Revisit haud dubie monasterium illud suum aliquando Epiphanius, quando ecclesiasticorum negotiorum causa in Palaestinam excurrit: sed eius rei nulla est apud probatos scriptores memoria. Quantam autem tum ita excurrrens, tum antea in Palaestina vivens, collegerit absolutae perfectionis famam, intelligi potest ex epistola Acacii et Pauli presbyterorum et archimandritarum in Coelesyria, quae praefigitur *Panario* et sic incipit: "Pietatis quidem tuae, Pater, aspectus ipse satis esse poterat, qui nos spiritualibus sermonibus implevit, ac tam vehemens tui nobis desiderium indidit, postquam tuo semel frui conspectu licuit. Verum quoniam praevia discipuli Christi fama verborum eius factorumque fragrantiam ubique praedicat, angit nos et sollicitat, ut illius nos sermonibus et sensis explorare studeamus. Coram igitur adeuntes, par erat eius, quae in te perinde atque in apostolis est, gratiae communionem perfundi. Sed cum iter illud nobis corporis aegritudo et languor intercluserit pietatem tuam vehementer exoramus, ut eorum nobis communionem ne invidias, quae in te sunt a Salvatore collata. Etenim non nos ipsi solum, sed et universi qui audierunt, novum te apostolum praeconemque confitentur, a Christo nobis hac aetate productum, velut alterum quemdam Ioannem, ut ea praeciperes quae servanda sunt iis, qui in illud quod arripimus sanctioris vitae curriculum se commiserint".

14. Ut autem illa monasteria in Coelesyria invisit Epiphanius, sic et de suo Bethleemico testatur Hieronymus, illum eum accessisse, "cum" ibi ab ardore febris "respirasset" S. Paula, "et medici persuaderent ob refectionem corporis vino opus esse tenui et parco, ne aquam bibens in hydropem verteretur; et ego clam beatum papam Epiphanium rogarem, ut eam moneret, imo compelleret vinum bibere". Aderat ergo ibi tunc Epiphanius: quo autem successu commendatum sibi officium apud Paulam egerit, prosequitur idem Hieronymus, continuans epistolam 27 ad *filiam Paulae Eustochium*: "Illa, inquit, ut erat prudens et solertis ingenii, sensit insidias, et subridens, meum esse quod ille diceret, intimavit. Quid plura? cum beatus pontifex post multa hortamenta exisset foras, quaerenti mihi quid egisset, respondit: Tantum profeci, ut seni homini pene persuaserit, ne vinum bibam". Eadem in epistola

iterum Epiphaniū meminit Hieronymus, nec sine commendatione monastici status ab eo in Cypro propagati. Cum enim dixisset, quod sancta illa vidua Hierosolymam navigans, "post Rhodum et Lyciam tandem vidit Cyprum, ubi sancti et venerabilis Epiphaniū pedibus provoluta, decem ab eo diebus retenta est; non in refectionem, ut ille arbitrabatur, sed in opus Dei": ut hoc reipsa comprobet, "omnia, inquit, illius loci monasteria lustrans, prout potuit, refrigeria sumptuum fratribus dereliquit, quos amor sancti viri de toto illuc orbe conduxerat". Erat autem annus 384 quando hoc contigit, uti 26 Ianuarii ad *Vitam S. Paulae* diximus: apud quam idem S. Epiphanius Romae erat hospitatus anno 382, quando eum, cum sanctis Paulino Antiocheno et Hieronymo, "Romam ecclesiastica traxit necessitas," uti etiam scribit Hieronymus in eadem *Vita S. Paulae*; addens quod haec "eorum accensa virtutibus, per momenta patriam deserere cogitabat; non domus, non liberorum, non familiae, non possessionum, non alicuius rei quae ad saeculum pertinet memor; solaque si dici potest et incommutata, ad eremum Paulorum atque Antoniorum pergere gestiebat: tandemque exacta hieme, aperto mari, redeuntibus ad ecclesias suas episcopis, et ipsa voto cum eis ac desiderio navigavit". Tam efficax apud eam fuit hospitii sanctissimi pia conversatio.

CAPUT III.

Liberalitas Epiphaniū erga pauperes: mutuae inter eum et Ioannem Hierosolymitanum querelae.

15. Si qua fides esset pseudepigraphis S. Epiphaniū Actis, dicendum foret, ordinatum fuisse episcopum, propter revelationem de eo factam S. Pappo, episcopo Cytriae, quinto a Salamina milliaro, annorum quinquaginta episcopatu et confessionis cum Gelasio Salaminiū episcopo obitae gloria praecellenti, cui metropolitae novi designationem episcopi caeteri provinciales commiserant. De S. Pappo quidem satis constat, eum hodie quoque apud Cyprios coli pro sancto, sub eiusque nomine adhuc manere oppidum quod eius olim fuit episcopatus: diem annui cultus adhuc ignoramus et optamus discere: de

Gelasio alibi nihil legimus; neque ut vere Salaminiorum episcopus fuerit, ei credimus successisse Epiphanium, sed potius Auxibio, qui inter Cyprios episcopos duodecim (habuit autem insula universim episcopales sedes quindecim) nominatur a S. Athanasio primus eorum qui synodicam Sardicensis concilii anno 347 subsignando postea approbarunt; aut illius, si alius quis intercessit, successori. Eo tempore coeperat insula cum S. Hilarione monachos etiam nosse: credibile tamen est ab Epiphanii institutione et cura pleraque eorum monasteriorum erecta directaque fuisse, quorum supra meminimus; adeo ut merito scripserit Sozomenus de Epiphanio lib. VI cap. 32, quod "in monastica disciplina celeberrimus exstitit et Aegyptiis et Palaestiniis, et denique Cypriis, apud quos electus est ut in metropoli totius insulae episcopatum administraret.

16. Dum hunc gereret, "multa illi miracula tribuuntur, ex quibus illud ad notitiam nostram pervenit," inquit idem Sozomenus lib. VII cap. 27. "Cum liberalis esset erga pauperes, qui vel naufragio vel alio quopiam casu ad inopiam redacti essent, quoniam facultates suas iam pridem omnes absumperat, ecclesiae bonis ubi opus erat prolixè usus est: erat autem opulentissima eius ecclesia. Multi enim ex variis partibus orbis, qui opes suas in pios usus impendere studebant, et superstites eius ecclesiae eas impendebant, et morientes eidem relinquebant. Confidebant enim illum, utpote qui probus dispensator Deique amantissimus esset, res ab ipsis donatas ex ipsorum sententia ac voluntate erogaturum. Quodam igitur tempore cum paucae admodum pecuniae superessent, aiunt ecclesiae oeconomum succensusse, eumque tanquam prodigum reprehendisse: illum vero, ne tum quidem, de solita erga pauperes munificentia remisisse. Omnibus autem consumptis, repente nescio quis ad cubiculum, in quo debebat oeconomus, accedens, saccum in quo multi erant aurei nummi in manus ei tradidit. Cumque nec is qui dederat nec is qui miserat nosceretur, videreturque merito insolens quemquam in tanta pecuniae largitione latere velle, tum vero universi id Dei opus esse iudicarunt".

17. Ita Sozomenus, tanquam hoc alterumque mox subiiciendum solum distincte cognitum habens; proinde nihil sciens de commentitiis illis ac mendacissimis Actis, in quibus tum alia multa valde singularia continentur, tum illa ipsa duo longe ali-

ter narrantur; quod idem accidisse videtur alteri S. Epiphanii facto, cuius in *Vita S. Ioannis Eleemosynarii*, a nobis data 23 Ianuarii, ita meminit coevus Ioanni Leontius, Neapoleos Cypri episcopus saeculo VII, n. 35, narrans, quod S. Ioannes "dicebat semper, quod posset aliquis, intentione dandi pauperibus, exspoliare divites, et ipsum etiam hypocamisiu[m] ab eis benevole auferre, et maxime si sunt aliqui immisericordes et avari. Duo enim ex hoc lucratur, unum quidem quia animas illorum salvat, alterum autem, quia et ipse non modicam inde mercedem habet. Attulit autem ad credulitatem verbi et testimonium verax, quod circa S. Epiphanium et Ioannem episcopum Hierosolymorum factum est: quomodo S. Epiphanius per artem tulit argentum patriarchae, videlicet Ioannis eiusdem, et dedit egen-tibus". Alia certe arte utebatur S. Ioannes Eleemosynarius, dum identidem donatas ultro ad suos usus vel etiam petitas vestes novas, vendendo ac pretium distribuendo in pauperes, "suaviter quasi vindemiabat opulentos homines" erga se beneficos: quam qua usus fingitur Epiphanius, qui argenteorum vasorum, velut ad hospitum quorundam tractationem mutuo acceptorum, "pondus librarum mille quingentarum," inscio domino vendiderit erogaveritque, ac postea in episcopi de iniuria sibi facta querentis faciem exspuens, eum excaecaverit.

18. Tam enim circumstantiae eae falsae esse videntur, quam quod idem Ioannes, recepto deinde ad preces Epiphanii visu unius solius oculi, "castigatus et convictus a viro iusto fuit deinceps sanctus in omnibus". Hoc sane de eo non sensit Epiphanius, quando ad eundem, de Origenianis erroribus apud se suspectum, et immerito indignantem quia S. Hieronymi fratrem, Paulinianum monachum ipse presbyterum ordinarat, epistolam scripsit, quam ab ipsomet S. Hieronymo habemus Latinitate donatam, hoc principio: "Oportebat nos, dilectissime, clericatus honore non abuti ob superbiam, sed custodia mandatorum Dei et observatione dignissima hoc esse quod dicimur... Audivi enim quod tumeas contra nos, et irascaris, et miniteris scribere in extremos fines terrae... Nihil tibi nocuimus, nihil iniuriae fecimus, nihil violenter extorsimus. In monasterio fratrum, et fratrum peregrinorum, qui provinciae tuae nihil deberent, et propter nostram parvitatem et litteras, quas

ad eos crebro direximus, ne viderentur quadam duritia et conscientia nostra antiquae fidei ab Ecclesia separari, ordinavimus diaconum, et postquam ministravit rursus presbyterum: super quo debueras gratulari, intelligens quod ob Dei timorem hoc sumus facere compulsi

19. "Cum enim vidissem quia multitudo sanctorum fratrum in monasterio consisteret, et sancti presbyteri Hieronymus ac Vincentius, propter verecundiam et humilitatem, nolens debita nomini suo exercere sacrificia, et laborare in hac parte ministerii quae Christianorum praecipua salus est; invenire autem et comprehendere, qui te (eo quod grave onus sacerdotii nollet suscipere) saepe fugiebat, nec alius quis episcoporum facile eum reperiret (unde et satis miratus sum quomodo dispensatione Dei ad nos venerit cum diaconis monasterii et caeteris fratribus, ut mihi satisfaceret, quia nescio quid adversus eos habebam tristitiae) cum, inquam, celebraretur collecta in ecclesia villae quae est iuxta monasterium nostrum; ignorantem eum et nullam penitus habentem suspicionem per multos diaconos apprehendi iussimus, et teneri os eius, ne forte liberari se cupiens adiuraret nos per nomen Christi: et primum diaconum ordinavimus, proponentes ei timorem Dei: valde quippe obnitebatur, indignum se esse contestans. Vix ergo compulimus eum et persuadere potuimus testimoniis Scripturarum et mandatorum Dei. Et cum ministraret in sanctis sacrificiis, rursus eum, ingenti difficultate tento ore eius, ordinavimus presbyterum, et iisdem verbis, quibus antea suaseramus, impulimus ut sederet in ordine presbyteri. Post haec scripsimus ad sanctos presbyteros monasterii et caeteros fratres, et increpavimus eos, quare non scripsissent super eo (cum ante annum multos eorum queri audissem, cur non haberent qui sibi Domini sacramenta conficerent, et illum omnes suo poscerent testimonio, et grandem utilitatem in communi monasterii testarentur) quare, inquam, tunc reperta opportunitate non scripsissent nobis, neque super ordinatione eius aliquid poposcissent. Haec ita acta sunt, ut locutus sum, in caritate Christi, quam te erga parvitatem meam habere credebam: quanquam in monasterio ordinaverim, et non in parochia quae tibi subiecta sit Quid ergo tibi visum est sic graviter intumescere et iactari contra

nos pro opere Dei, quod in aedificationem, et non in destructionem fratrum factum est?"

20. Hactenus Epiphanius, ipsis his verbis satis indicans, iam tum receptum in Ecclesia fuisse, ut monasteria saltem aliqua (quale erat monasterium S. Epiphanii "iuxta Besanduceum vicum, in territorio Eleutheropolitano," quod ab inopia aquarum "Spanydrion" appellatum scribit pseudo-Ioannes, ubi facta ordinatio, et alterum "peregrinorum" monachorum in Bethleem, unde Paulinianus ad Epiphanium venerat) exempta censerentur ab ordinarii iurisdictione: ita ut quicumque episcopus in iis posset, si rogaretur, ipsis monachis sacros conferre ordines. Pergit porro Epiphanius excusare se Iohanni his verbis: "Sed et illud vehementer admiratus sum quod meis locutus es clericis; asserens te per sanctum presbyterum et abbatem monachorum Gregorium mandasse mihi, ne quemquam ordinarem; et ego pollicitus sim dicens: Nunquid iuvenis sum aut canones ignoro? Audi igitur veritatem in sermone Dei, me nec hoc audisse, nec nosse, nec istius sermonis penitus recordari. Suspiciatus sum ne forsitan inter multa, quasi homo, oblitus essem; et ob hanc causam sanctum Gregorium sciscitatus sum, et Zenonem presbyterum qui cum eo est. E quibus abbas Gregorius respondit, se hoc penitus ignorare. Zenon autem dixit, quia cum ei presbyter Ruffinus nescio quae alia transitorie loqueretur, etiam hoc dixerit: Putasne aliquos ordinaturus est sanctus episcopus? et huiusce stetisse sermonem: ego autem Epiphanius nec audivi quidquam, nec respondi. Unde, dilectissime, non te praevenerit furor, nec occupet indignatio, nec frustra movearis: et aliud dolens non te vertas ad alia, ut peccandi occasionem invenisse videaris, quod Propheta devitans Dominum precatur, dicens: *Non declines cor meum in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis (Psal. CXL, 4)*". Nempe dolebat Iohannem, quod pro Origenianae haeresis defensione fuisset ab Epiphanio correptus; et ea de causa dissidentes ab eo qui Hieronymo adhaerebant monachos, ipse suis epistolis monitisque roboraret ad constantiam in repudiando Origene; eaque de causa vexatos a Iohanne consolaretur atque iuaret.

21. Et hoc est, quo stylum vertit Epiphanius, ita proseguens coeptam epistolam: "Illud quoque audiens admiratus sum,

sed quidam, qui solent ultro citroque portare ramusculos, et in quas audierunt semper addere, ut tristitias et rixas inter vestros concitent, te quoque turbaverunt et dixerunt, quod in ratione, quando offerimus sacrificia Deo, solemus pro te dicere, Domine, praesta Ioanni ut recte credat. Noli nos in tantum putare rusticos, ut hoc tam aperte dicere potuerimus. nunquam enim hoc in corde meo semper orem, tamen, ut simpliciter fatear, nunquam in alienas aures protoli, ne te visum parvi pendere, dilectissime. Quando autem complevimus rationem. secundum ritum mysteriorum, et pro omnibus et pro te quoque dicimus, Custodi illum qui praedicat veritatem; vel certe, Tu praesta, Domine, et custodi, ut ille verbum praedicet veritatis: sicut occasio sermonis se tulerit, et habuerit oratio consequentiam. Quapropter obsecro te, dilectissime, et advoluntate pedibus tuis precor, praesta mihi et tibi, ut salveris, sicuti scriptum est, a generatione perversa (*Matth. XVII, 16*), et recede ab haeresi Origenis et a cunctis haeresibus, dilectissime. Ideo enim quod propter hanc causam omnis vestra indignatio conceitata sit, quod dixerimus vobis, Arianum patrem, Origenem sciet, et aliarum haereseon radicem et parentem laudare non debetis. Et cum vos orarem ne ita erraretis, et monerem; contradixistis, et me ad tristitiam atque ad lacrymas adduxistis, non solum autem me, sed et alios plurimos catholicos qui intererant. Inde, ut intelligo, haec est omnis indignatio et iste error: et idcirco comminamini quod mittatis adversum me epistolas, ut huc illucque sermo vester discurrat; et propter detractionem haereseon adversum me odia suscitantes, rumpitis veritatem quam in vobis habuimus, in tantum ut feceritis nos vestram poenitentiam agere, quare vobiscum communicaverimus, contra Origenis errores et dogmata defendentes. Simpliciter loquor: non secundum quod scriptum est (*Matth. V, 29 sqq.*), nec oculo vestro parcimus, ut non effodiamus eum, si non scandalizaverit; nec manui, neque pedi, si nobis scandalum fecerit. Et vos ergo, sive oculi, sive manus, sive pedes fueritis, similia sustinebitis.

22. Pergit deinde ex libris *Περὶ ἀρχῶν* explicare, quam minime ferendae catholicis auribus sint propositiones quaedam Origenis, istic contentae; quamvis inquit, "nihil mihi subripuit Origenes, nec in mea generatione fuit, nec propter aliquas res

mundi aut haereditatem odium adversus eum pugnasque suscepit; sed (ut simpliciter fatear) doleo, et valde doleo, videns plurimos fratrum, et eorum praecipue qui professionem habent non minimam, et in gradum quoque Sacerdotii maximum pervenerunt, eius persuasionibus deceptos, et perversissima doctrinam cibos factos esse diaboli". Conatur igitur a sequendo et defendendo Origene, monendo, hortando, increpando Ioannem quantum in se erat abducere: tum ad sui excusationem iterum relabatur, exponitque factum, quod et insignem eius zelum ostendit, in cavendo eo omni quod rectae religionis puritati quantumcumque videbatur adversari. Sed idem ab iconomachis hodiernis pessime intellectum arripitur contra expositionem imaginum. In hoc autem apparet eos magis esse insanos veteribus iconomachis, adversus quos Nicaenum II concilium egit. Nam hi, ad suam haeresim Epiphaniai nomine obarmandam, non sunt abusi eo quod sequitur facta, sed afflexerunt sancto quamdam ad Theodosium imperatorem epistolam, in cuius fine sic ei scripsisset: "Quia multoties locutus sum cum comministris meis, ut auferrentur imagines, receptus non sum ab eis, neque audire vocem meam saltem paululum passi sunt". Hanc vero epistolam "falso suprascriptam dici quidem, sed non esse Epiphaniai," aequae ac aliam in qua scripsisset, "Ne inducatis imagines in ecclesias, neque in coemeteria sanctorum, sed neque in domum communem;" cum multis ostendisset synodus act. 6, se quidem "sanctum Patrem doctorem Ecclesiae catholicae nosse, conscriptionem vero" abiicere iterum profitetur: quia "haec mendacis assertionis conscripta, quae contra venerabiles imagines sunt, dicuntur quidem a quibusdam S. Epiphaniai esse, sed nullo modo sunt".

23. Ipsum porro factum, cuius occasione haec dicta, audiamus propriis eius verbis. "Praeterea, inquit, audivi quosdam murmurare contra me, quia quando simul pergebamus ad sanctum locum qui vocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, et venissem ad villam quae dicitur Anablatha, vidissemque ibi praeteriens lucernam ardentem, et interrogassem quis locus esset, didicissemque esse ecclesiam, et intrassem ut orarem; inveni ibi velum pendens in foribus eiusdem ecclesiae, linctum atque depictum, et habens imaginem,

quasi Christi vel sancti cuiusdam: nec enim satis memini cuius imago fuerit. Cum ergo hoc vidissem, in ecclesia Christi, contra auctoritatem Scripturarum, hominis pendere imaginem, scidi illud et magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent et efferrent. Illique contra murmurantes dixerunt, Si scindere voluerat, iustum erat ut aliud daret velum atque mutaret. Quod cum audissem, me daturum esse pollicitus sum: paululum autem morarum fuit in medio, dum quaero optimum velum pro eo mittere, arbitrabar enim de Cypro mihi esse mittendum. Nunc autem misi quod potui reperire; et precor ut iubeas presbyteros eiusdem loci suscipere velum a latore quod a nobis missum est; et deinceps praecipere in Ecclesia Christi eiusmodi vela, quae contra religionem nostram sunt, non appendi". Hactenus epistola, cuius si recte expendantur verba, velum istud discissum fuisse apparebit, non quia vere "habebat imaginem Christi vel sancti cuiusdam;" sed quia, cum haberet effigiem hominis cuiuspiam profani, aut forte adhuc viventis, appensum istic erat "quasi Christi aut sancti cuiusdam": quae exceptio orthodoxae fidei regulam ex contrario firmat.

CAPUT IV.

Prophetiae donum; Ancoratus et liber De haeresibus scriptus.

24. Plurima S. Epiphanii, ante et post susceptum episcopatum, miracula continentur in Actis, sub nomine Ioannis et Polybii productis; sed talia, ut eorum plerisque fidem derogat Sozomenus, negans viventi contigisse ut daemones fugaret et morbos curaret. His ergo praetermissis, quod solum in dicto auctore nobis superest, referamus, narratione haud parum diversa, ab ea qua idem miraculum in Actis praedictis recensetur. Verba Sozomeni lib. VII cap. 27 haec sunt: "Aliud praeterea quod de illo refertur commemorare libet. Id quidem ab admirando Gregorio, qui Neocaesariensem etiam rexit Ecclesiam, gestum esse accepi et libenter credo; sed non idcirco incredibile videri debet idem quoque factum ab Epiphanio; neque enim solus Petrus apostolus mortuum ab inferis resuscitavit; verum

etiam Ioannes in urbe Epheso, et Philippi filiae Hierapoli; multosque, tam ex antiquis quam ex nostrae memoriae piis hominibus, eadem saepenumero gessisse comperimus. Id autem, quod dicere proposui, huiusmodi est.

25. "Duo quidam mendici, cum Epiphanium venientem observassent, ut plus pecuniae ab eo emungerent, alter quidem eorum, super solum extensus, mortuo similis iacuit; alter vero prope stans plorabat, simul sodalis sui mortem lamentans, simul egestatem suam querens, quod illum sepelire non posset. Epiphanius vero, iacenti requiem apprecatus, ea quae ad sepulturam necessaria erant mendicanti donavit, stentique dixit: Cura sepulturam et plorare desine, illi; neque enim in praesenti resurget: quod vero accidit inevitabile ac prorsus necessarium, id forti animo ferendum est. Et Epiphanius quidem his dictis abscessit. Cum autem nemo iam in conspectu esset, mendicus stans iacentem pede pulsare coepit, laudans quod mortuum egregie simulasset: et, Surge, inquit; ex labore tuo hunc laetum transigemus diem. Sed cum ille perpetuo iaceret, et nihilo plus nec clamantem audiret, nec totis viribus monentem sentiret; concito cursu episcopum assecutus, fraudem amborum confessus, ploransque et crines vellicans orabat ut socius ad vitam revocaretur. Verum Epiphanius hominem dimisit, hortatus ut id quod acciderat aequo animo ferret: non enim dissolvere voluit Deus id quod factum fuerat, persuadere omnino volens hominibus, eos qui se tales praebent erga famulos ipsius, ipsi qui omnia audit ac videt fraudem struere".

26. Prophetiae porro donum in Epiphanio, quo occulta et arcana pervidere divinitus ei saepe dabatur, indicat illa significatio verae mortis eius, qui eam simulare duntaxat creditur a socio, cum ei dixit: "Neque enim in praesenti resurget". Idem donum primo ex communi fama, deinde propria experientia agnoverunt duo illi, de quibus narravit senex quidam in *Vitis Patrum*, libello XV, num. 88, interprete Pelagio, his verbis: "Duo quidam erant saeculares religiosi; et colloquentes secum, egressi sunt, et facti sunt monachi. Aemulationem autem habentes vocis evangelicae, sed non secundum scientiam, castraverunt se quasi propter regna coelorum. Audiens autem archiepiscopus excommunicavit eos. Illi autem, putantes quia

bene fecissent, indignati sunt contra eum, dicentes: Nos propter regna coelorum castravimus nos, et hic excommunicavit nos? Eamus et interpellemus adversus eum Hierosolymitanorum archiepiscopum. Abeuntes ergo indicaverunt ei omnia. Et dixit eis archiepiscopus Hierosolymitanus: Et ego vos excommunico: Ex qua iterum contristati abierunt in Antiochiam ad archiepiscopum, et dixerunt ei omnia quae facta fuerant circa se; et ille similiter excommunicavit eos. Et dixerunt ad seipsos: Eamus Romam ad patriarcham, et ipse nos vindicabit de omnibus istis. Abierunt ergo ad summum archiepiscopum Romanae civitatis, et suggererunt ei quae fecerant eis memorati archiepiscopi, dicentes: Venimus ad te, quia tu es caput omnium. Dicit autem et eis ipse: Ego vos excommunico et segregati estis”.

27. “Tunc defecerunt excommunicati totius rationis et dixerunt ad semetipsos: Isti episcopi sibi invicem deferunt et consentiunt, propter quod in synodis congregantur; sed eamus ad illum virum Dei S. Epiphanium, archiepiscopum de Cypro, quia propheta est, et personam hominis non accipit. Cum autem appropinquarent civitati eius, revelatum est ei de ipsis: et mittens in occursum eorum dixit: Ne intretis in civitatem istam. Tunc illi in se reversi, dixerunt: Pro veritate nos culpabiles sumus, ut quid ergo nos ipsos iustificamus? Fac etiam quia illi iniuste nos excommunicaverunt, nunquid et iste propheta? ecce enim Deus revelavit illi de nobis. Et reprehenderunt semetipsos valde de culpa quam fecerunt. Tunc videns qui coram novit, quia pro veritate se culpabiles fecerant, revelavit episcopo Epiphanio; et ultro misit et adduxit eos, et consolatus eos suscepit in communionem. Scripsit itaque de his archiepiscopo Alexandriae dicens: Suscipe filios tuos, quoniam in veritate poenitentiam egerunt, et addidit senex, qui hoc exemplum narraverat, dicens: Haec est sanitas hominis, et hoc est quod vult Deus, ut homo culpam suam proiciat ante Deum”.

28. His aliisque spiritualibus gratis aeo suo celebris Epiphanius, toti deinceps posteritati innotuit scriptis libris quorum primus fuit quem appellant *Ancoratum*, propterea quod animam, de vita ac salute sollicitum, instar ancorae firmat. Eius scribendi data ipsi occasio est per “epistolam scriptam e

Pamphylia, ex oppido Suedris a Tarsino, Matidio et aliis presbyteris anno 90 Diocletiani, Valentis vero 10 et Gratiani 6," qui fuit Christi 373. Ipsam epistolam ante opus videre est, una cum epistola Palladii cuiusdam, ut ex rescripto apparet monachi, τῆς αὐτῆς πόλεως Σοεδόρων πολιτευομένου, quod mallet "in eadem Suedrorum urbe habitantem," quam inibi "magistratum aliquo perfunctum aut fungentem" vertere. Moverant autem eos, qui antea suorum multos ab errore abductos gaudebant, "acceptis a beato ac felicitis memoriae episcopo Athanasio et ab religiosissimo Epiphanii collega Procliano litteris," ut ad ipsum Epiphanium nunc recurrerent, mortuo ante biennium Athanasio, et Procliano aliter impedito: moverant, inquam, eos "consculerati dogmatis reliquiae, apud nonnullos adhuc superstites," compulerantque rogare ut et ipse "ad eorum Ecclesiam litteras dare non gravaretur," ac rectam fidem uberius explicare. Dogma autem illud, ut ex epistola Palladii intelligitur, Eunomianorum fuit, "inanes et absurdas quaestiones de Spiritu sancto moventium, negantiumque eum cum divinitate dominatuque gloria simul affici ac praedicari oportere; sed in ministri nuntiive haberi loco, imo etiam humilius aliquod abiectiusque de ipso sentientium. Quibus de causis," inquit Palladius, "sic tanquam constanti iactatione ac difficili tempestate fluctuantes; cum neminem hic ad eas dissolvendas quaestiones ac sanam fidem exponendam idoneum reperire possimus; ad pietatem tuam de hoc negotio referre coacti sumus, ut merito et illam vocem usurpare possimus: Praeceptor, serva nos. Quamobrem id pro sincera tua ac recta fide a te petimus, quam secunda iam dudum fama et idoneorum virorum testimonia passim celebrant; ut ad quod munus obeundum a Salvatore constitutus es, hanc nostram hortationem humaniter admittere, et quid de Trinitate sit credendum, uberius velis apertiusque disserere". Haec et alia illi.

29. Epiphanius vero respondens tum illis, tum Numero presbytero et Severino monacho, quorum nomina vel exciderunt e titulis epistolarum, vel aliunde nota amoris honorisque ergo adiunguntur ultro, primo excusans "ingenium" suum, "quod abiectum et humile, in quiete otioque versari perpetuo studebat, neque sese ultra quam par est extendere" eorum ta-

non stimulis impulsus se fatetur, "ut ad id quod utile ac ractuosum est excitatum animum transferret Auditis?" inquit, "precibus, quas non paucas pertulerunt Conopator atque compresbyter, aliique ipsum secuti, vosque carissimi filii, nec non Hypatius filius noster, qui ad me propterea in Aegypto venit; cum tot in idem suffragia consensisse cererem; mente animoque commotus reputare mecum ipse coepi, et tandem istud mihi prompte et alacriter faciendum esse decessi, ut pro eo ac per litteras postulastis, ad hanc vobis pro nostro desiderio scribendam epistolam, tenuis licet et imbecillus, me ulla tergiversatione me conferrem". Ut autem dicitur in rævia Synopsi, "complures opus hoc," quod iustius librum hanc epistolam dixeris, "fidei partes continet, ut puta de Patre, Filii ac Spiritus sancti una eademque substantia, de perfecta Christi Incarnatione, de mortuorum resurrectione, de æterna vita ac iudicio animae pariter et corporis; tum adversus omnia hæresesque sigillatim, ac contra Iudæos caeterosque distat; octoginta porro hæreseon nomina complectitur; denique varias de Scripturis sacris quaestiones exponit".

30. Verum hoc quod de hæresibus dicitur in Synopsi ancorati, nunc in ipso *Ancorato* non reperitur: fuisse tamen et eo verisimile facit, quod "Acacius et Paulus, presbyteri et rehimandritæ monasteriorum in partibus Carchædonis et Beroeae in Coelesyria," grandius de eodem argumento opus ab eis postulantes, "anno Diocletiani 92, Valentiniani et Valentis 12, Gratiani 8," qui est annus Christi 375 dicant, "Nomina quidem ipsa quæ a te sunt hæresibus imposita iam audivimus; nunc uniuscuiusque sectæ dogma perspicue declarari a tua pietate cupimus". Hoc autem posito quod nomina illa primitus fuerint in *Ancorato*, consequens foret ipsummet Epiphanium, hanc librum post annos sex vel octo recognoscentem, inde sustulisse, quod iam alibi plenius ordinatusque tractarat. Manet ubiominus mihi scrupulus, ne synopseos auctor postremas duas inæas, de hæreseon nominibus et quaestionibus variis, non renulerit ad argumentum *Ancorati*, sed ad eius auctorem Epiphanium, quem indicare voluerit etiam ista tractasse.

31. Ut ut sit, sive in *Ancorato*, sive extra eum (quamvis prosimilius mihi sit quod extra eum) priusquam ad preces Aca-

cii et Pauli *Panarium* conderet, de quo infra, composuit aliquid, de quo ipsi audierint, quodque iam excidit, et fuit praeludium ac veluti rudimentum operis postea ab eodem compilati. Et hoc habuisse solumque novisse videtur Augustinus, cum eius materiam et formam descripsit in libro *De haeresibus* ad Quod vult Deum, quem circa extremum vitae suae annum, Christi 430, composuit, ita praefatus: “Noster vero Epiphanius, Cyprius episcopus, abhinc non longe humanis rebus exemptus, de octoginta haeresibus loquens, sex libros etiam conscripsit, historica narratione commemorans omnia, nulla disputatione adversus falsitatem pro veritate decertans. Breves sane sunt libelli, et si in unum libellum redigantur, nec ipse erit nostris vel aliorum quorundam libris longitudine comparandus. Huius breviter si fuero in haeresibus commemorandis imitatus, quid a me brevius postulare vel expectare debeas non habebis”. Et rursum ipso in contextu haeresi LVII: “Proinde Epiphanius octuaginta haeresibus, viginti, quas ante Domini adventum existisse, sicut ei visum est, computavit: reliquas post Domini ascensum natas sexaginta, brevissimis libris quinque comprehendit, atque omnes in sex libris totius eiusdem sui operis fecit concludi”. Miratur Petavius, et merito miratur, talia de Epiphanio scribere Augustinum, “qui nec illud ipsum, quod omissum ab eo, a se vero factum iri dixerat, ut adversus singulas haereseis dissereret, aut in illo de haeresibus libello, aut in alio praestitit”. Magis etiam mirum, quod in *Bibliotheca* sua Photius, post laudatum a se *Panarium* dicat, num. 124, “legimus et *Ancoratum* eiusdem, quae est summa quaedam *Panariorum*”: quandoquidem tanto prius *Ancoratum* quam *Panarium* fuisse compositum indubitabile sit. Legerit fortasse Photius *Anakaphalaeosin*, serius quidem compositam, sed in eodem fortassis volumine scriptam cum *Ancorato*, citra novi tituli distinctionem, atque ita unum esse opus crediderit: Augustinus autem eam legisse non potuit, cum divisionem longe aliam invenit, quam in ipsa sit, utpote eadem quae in *Panario*.

32. Sed ipsismet Epiphanium de suo opere, quod solum Graeco-Latine editum grande implet volumen, audiamus loquentem in epistola ad Acacium et Paulum: “Quoniam haereseon nomina omnia declaranda vobis hoc in libro suscepimus, nec

in execranda ac nefaria illarum flagitia, sic tanquam praesentissima quaedam venena, patefacere volumus; atque his velut tidota quaedam opposites, quae vel iis qui morsu petiti ut remedio esse possint, vel eos, quibus ne incidant periculum est, praemuniant et conservent, honestarum rerum studiosis ascribere; *Panarium* sive arculam medicam, ad eorum qui a reptibus icti sunt remedium, iure opus illud ac librum appellabimus: qui in tres partes divisus, haereses octoginta continetur, quae serpentum ac reptilium similes sunt; secundum a veritatis firmamentum et salutaris doctrina fideique formula subiecta est, ac Christi sponsa, sancta videlicet Ecclesia, clarata: quae cum iam tum ab orbe condito esse coeperit, ista tamen per Christi Domini incarnationem, temporum successionem, ante commemoratas omnes haereses, vulgata atque infecta, eademque a nobis in Commentarios ex Christi praedicatione relata (ad *Ancoratum* forsitan haec respiciunt) ac rursum post explicatam omnem istarum haeresium improbitatem, apostolorum doctrina accurate ac perspicue brevi quodam compendio subiecta; uti ea re eorum recreentur ac reficiantur animi, qui hunc haeresium percurrendarum laborem susceperunt.

33. Praedicti autem tres libri sic dividuntur, ut secundus tertius in tres singuli tomos dispartiantur; atque ita cum primo, qui indivisus est, existant tomi septem. Et alia quidem Ispanii opera, ut Hieronymus in libro *De scriptoribus* ait, ab eruditis propter res, a simplicioribus propter verba lectantur. Photius autem de *Panario* nominatim, sive (ut ipse in Anastasio Sinaita pluraliter appellat) "Panarius," ait quod auctor, "prae aliis qui ante ipsum adversus haereses lucubrantes ediderunt, uberius atque utilior est; nam nec ea praeteriit quaecumque ab aliis prodita utilitatis aliquid continent, et ea quae potuit a se excogitata aliis addidit, initium ducens a barbarismo et ad Messalianos usque perveniens. Genus porro laudandi," inquit Photius, "humile, et cuiusmodi esse potest in Atticae doctrinae rudis extiterit. Sed et in confutandis haeresibus plerumque parum nervosus est, quanquam interdum constantissimis illas rationibus ac sententiis aggreditur; etsi in dictio sit atque orationis structura aut stylus ipse com-

modior". Nempe perparum temporis studiique in excolenda Graeci sermonis eloquentia, cui bonam vitae partem cultiores alii Patres Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus impenderunt, Alexandriae posuit Epiphanius, ut supra vidimus; moxque ad spiritus, non sermonis exercitationes transgressus in eremum, multas potius linguas scire, quam unam perficere eligebat; laudatus ideo ab Hieronymo in *Apologia 2 contra Ruffinum*, "quod Graecam, Syram et Hebraeam, et Aegyptiacam linguam, ex parte etiam et Latinam noverit": unde de eo querebatur Ruffinus, quod "velut necessitatem evangelizandi per omnes linguas habere se putaret, de Origene male loquendi".

34. Per hanc autem sermonis cultioris incuriam seu imperitiam factum est, ut in eo Latine reddendo maiorem opinionem suam laborem senserit Petavius: "Accedebat" enim, inquit in praefatione ad lectorem, "ad communem interpretandi molestiam praecipua quaedam in illo scriptore difficultas, quod incompta et salebrosa est illius oratio, et in qua frequentissime occurrunt illa quae Graeci ἀναπόδοτα et ἀνακλόιστα nominant: pedestre ac popolare dicendi genus: quod sive plani sermonis simplicitate consequi volueris, subagreste quiddam existet ac putidum, cuiusmodi fere sunt Latina" prioris interpretis "Cornarii, cuius nos utique similes esse nolumus; sin ornatum atque cultum adhibeas, id sine magna sententiarum commutatione obtinere vix possis". Magnam igitur Petavio debemus gratiam, quod eius beneficio sic Latine loquentem audiamus Epiphanium, ut styli nitorem in eo non desideremus; multo tamen maiorem ipsi sancto, quod suae sibi in eo genere tenuitatis conscius, contempserit iudicia fastidiosorum philologorum, modo prodesset publico; eaque protulerit, quorum semper maxima et fuit et erit utilitas, cum "in unaquaque aetate," ut idem Petavius in epistola dedicatoria notat, "redivivae mendaciorum sectae, evulgatis veterum haereseon abstrusis reconditisque mysteriis, validissime propulsari evertique possint; et auctores perfidiae atque satellites, suos in illis, quos quidem erubescant, principes auctoresque recognoscant. Est quidem eius, qui in haeresim vel moliendam vel tuendam incubuerit, animus in omnem audaciam sine ullo pudore proiectus: sed nemo est tamen ex illis absurdarum opinionum patronis, quem non utcumque convicti oliv

erroris atque damnati pudeat. Sint sane, ut sunt, ferrei omnes aeterni, sint pervicaces; iidemque se in ipso ardore agitationeque disputandi ad resistendum acrius fingant, tamen qui id ediderit, quique certis veterum testimoniis compererit, ante ab aliquis Patribus et conciliis publicoque Christianorum consensu revocata ac repudiata dogmata illa, quam illi ipsi (quos sequitur) interpolatores existerent; vix erit, opinor, ullus, cuius, nisi regi edomarique contumacia potuerit, non languidiores habeat eruptiones et impetus, ac paulatim per seipsam refrigerata atque enervata concidat”.

CAPUT V.

Extrema sancti acta Constantinopoli; mors in reditu obita.

35. Quid de Origenis libris *Περὶ ἀρχῶν* sentiret Epiphanius, satis declaravit per *Epistolam ad Ioannem Hierosolymitanum*, cuius supra fecimus mentionem. Dum autem hac exarsa disputationes in Palaestina ferrent, contigit etiam Alexandriae simultates nasci inter Theophilum Alexandriae et Dioscorum Hermopoleos episcopum, atque huius fratres Ammonium et Eusebium cognomento Longos, totidem monasteriorum praefectos, quos cum primum caros habuisset Theophilus, haud immerito deinde a se aversos atque ad solitudinem regressos, persequi modis omnibus statuit; et quo simpliciores monachos ab iisdem abstraheret, culpae in eis praesumpsit, quod Deum humana forma praeditum negarent, Origenis praesertim auctoritate suffulti. Cum autem eos Constantinopolim ad S. Ioannem Chrysostomum confugisse intellexisset, atque ab hoc susceptos; cogitare coepit, inquit Sozomenus lib. VIII cap. 13 et deinceps, “qua ratione Ioannem quoque ipsum ab episcopatu deieceret. Verum haec in intimo pectoris sui recessu occultans ac moriens, scripsit interim ad omnes ubique locorum episcopos literas, quibus libros Origenis reprehendebat. Cumque consideret magno sibi emolumento fore, si Epiphanium, Salaminis et Cypro episcopum, participem et consortem consiliorum suorum haberet, virum ob virtutis reverentiam omnium sui temporis clarissimum; eum sibi amicum adiunxit...”

36. "Porro Epiphanius, qui Origenis libros iam pridem aversabatur, Theophili litteris facile assensum praebuit: collectoque Cypriorum episcoporum concilio, Origenis libros legi prohibuit. Datis deinde litteris, tum ad alios, tum ad episcopum Constantinopolitanum, ea quae a synodo decreta fuerant insinuantibus, hortatus est illos ut synodum convocarent eademque decernerent. Animadvertens igitur Theophilus se Epiphanium absque periculo sequi posse, utpote quem multi laudarent, et cuius sententiam ob vitae sanctitatem suspicerent; ipse quoque, cum episcopis qui sub ipso erant, idem quod Epiphanius decrevit. Verum Ioannes studium illorum haud magni ponderis esse existimavit, et Epiphanii ac Theophili litteras neglexit: ex potentioribus vero hi, qui Ioanni privatim infensi erant, cum intellexissent Theophilum id agere, ut Ioannem episcopatu exueret, ipsi quoque operam suam ac studium contulerunt, utque Constantinopoli maxima synodus fieret procurarant. Quibus cognitis Theophilus adhuc magis incubuit, et episcopos quidem Aegypti navigare iussit Constantinopolim, Epiphanio vero et aliis per Orientem episcopis scripsit, ut quam primum in unum convenirent: ipse pedestri itinere proficiscitur".

37. "Nec multo post Epiphanius, cum primus ex insula Cypro solvisset, ad locum haud procul ab urbe Constantinopolitana, quem Septimum vocant, applicuit; factaque oratione in ecclesia quae illic est, in urbem introivit. Eum ingredientem Ioannes occursum cleri totius honoravit: at Epiphanius perspicuo declaravit, quod calumniis adversus Ioannem concinnatis fidem habuisset. Invitatus enim ut in aedibus ecclesiasticis manere vellet, neutiquam acquievit: et cum Ioanne quidem congregari penitus detrectavit: privatim vero convocatis episcopis qui tum Constantinopoli morabantur, ea quae adversus libros Origenis decreta fuerant iis ostendit: ac nonnullis quidem persuasit ut decretis subscriberent: plures vero id facere recusarunt. . . . Porro Ioannes adhuc nihilominus reverentiam exhibebat Epiphanio, eumque hortabatur ut collectas secum celebrare, et contubernalem ipsum habere vellet. Verum Epiphanius, se neque eius domo usurum, nec cum eo oraturum esse respondit, nisi Origenis libros prius damnasset, et Dioscorum una cum sociis expulisset. Sed cum ille ante causae cognitionem haec facere

isiduosquam iustum esse diceret et procrastinaretur, die quo collecta agenda erat in ecclesia Apostolorum, procurarunt Ioannis inimici ut Epiphanius in ecclesiam veniret, et publice coram populo tum Origenis libros, tum Dioscorum et eos qui cum illo erant, tanquam idem sentientes cum Origene, anathemate lannaret; eademque opera episcopum urbis perstringeret, ut qui illis addictus esset; existimabant enim se hac ratione plebem ab illo esse alienaturos".

38. "Postero igitur die, cum ad id agendum progressus Epiphanius iam ecclesiae appropinquaret, obviam ei occurrit Serapio, missus a Iohne (praesenserat enim Ioannes ea quae prius fuerant constituta), palamque denunciavit Epiphanio, illum se gerere quae nec iusta essent, nec ipsi privatim utilia: siquidem tumultu populi excitato, ipse tanquam huius rei auctor periculum subiturus esset. Hac ratione cohibitus est impetus Epiphanii. Interea accidit ut imperatoris filius, admodum puer, morbo corripereetur; mater vero sollicita ne quid tristius puero contingeret, misso ad Epiphanium nuntio, ut pro eo Deum precaretur, postulavit. Ille puerum victurum esse respondit, si Augusta haereticos, qui cum Dioscoro erant, aversaretur. Verum Augusta: Si Deus, inquit, filium meum eripere mihi voluerit, la fiat; Dominus enim qui dedit, idem et aufert. Quod si tu mortuos ad vitam revocare posses, non esset mortuus archidiaconus tuus. Etenim haud multo ante e vivis exceaserat Cripio quem Epiphanius cum contubernalem haberet, archidiaconum suum constituerat".

39. "Ammonius vero et qui cum illo erant Epiphanium dixerunt; id enim ipsi quoque Augustae placuerat. Cumque Epiphanius interrogasset quinam essent, respondit Ammonius: Longi sumus, o Pater; libenter autem disceremus, utrum aliquando in discipulos aut in libros nostros incideris. Illo nequante, iterum quaesivit Ammonius: Unde ergo haereticos illos esse iudicasti, qui nullum habes argumentum, quo sententiam horum possis convincere? Et cum Epiphanius diceret, id se auditu accepisse: Nos vero, ait Ammonius, plane contrarium scimus; nam et discipulos tuos saepe numero vidimus, et libros perlegimus; ex quibus unus est qui *Ancoratus* inscribitur. Numque multi vituperare et tanquam haereticum calumniari

vellent, nos pro Patre, uti par erat, pugnauimus, et causae tuae defensionem suscepimus. Proinde nec tu ex solo auditu absentes damnare debuisti, quos nequaquam tu ipse certis argumentis inductus conviceras, nec eiusmodi gratiam referre laudatoribus tuis. Posthaec Epiphanius lenius eum allocutus, tum quidem ab se dimisit, brevi autem interiecto tempore Cyprum navigavit, seu quod Constantinopolitanae protectionis ipsum poeniteret, seu quod Deus oraculo ipsum admonuisset, mortemque ipsi suam (ut verisimile est) praenuntiaasset. Caeterum cum navem conscensurus esset, episcopis, qui ipsum ad littus usque prosecuti fuerant, dixisse fertur: Urbem vobis et palatium et scenam relinquo; ego vero abscedo: festino enim, et quidem valde".

40. "Aliud praeterea quidpiam audiui, quod multorum sermonibus etiamnum circumfertur, Ioannem quidem Epiphanio praedixisse illum in navigatione esse moriturum, Epiphanium autem praenuntiasse Ioanni abdicationem episcopatus. Nam dum inter se dissiderent, Epiphanius quidem Ioanni scripsisse dicitur: Spero te nequaquam episcopum moriturum. Ioannes vero rescripsit Epiphanio: Nec ego spero te in urbem tuam rediturum esse". Haec Sozomenus, *Historiam* suam annis circiter triginta post Epiphanii obitum scribens; cui similia iisdem fere verbis habet Socrates lib. VI cap. 14; paris plane cum Sozomeno aetatis scriptor, et ex quo suam fere *Historiam* mutuatus Sozomenus creditur. Sozomeno tamen libentius usus hic sum, non quia Salaminium eum fuisse credo, sicut opinatur Nicephorus aliique post eum; cum ipse lib. V cap. 15 haud obscure indicet se Palaestinium, ex vico quodam iuxta Gazam cui nomen Bethelia; sed quia iam inde ab adolescentia familiariter cum monachis ibi celebribus, Hilarionis discipulis suisque ut videtur consanguineis, versatus; Salamane scilicet, cum quo commune nomen habuit (dicebatur enim, uti Photius notat, "Salamanes Hermias Sozomenus," quod alios decepit, ut Salaminium crederent) eiusque fratribus Fuscone, Malchione et Crispione, quorum postremus S. Epiphanio adhaerens, in munere archidiaconi Constantinopoli ante ipsum obiit, ut supra vidimus. Accedit quod Socrati nonnulla etiam hic addiderit Sozomenus, et accuratius aliqua videatur edidisse. Notabile est tamen quod

mutata Epiphaniae et Ioannis mutua de se invicem praedictione. addat Socrates: "Utrum porro vera mihi dixerint qui ista nar-
 urunt, equidem non possum affirmare; utriusque tamen illorum
 eiusmodi exitus contigit. Nam neque Epiphanius nave appulit
 Syprum, post discessum enim mortuus est in navigio: et Ioan-
 nes haud multo post ex episcopatu deiectus est".

41. Potuit sane huiusmodi exitus utriusque occasionem
 ledisse hominibus, mutuae inter illos dissensionis consiliis, vi-
 roque sanctos suo pede metientibus, ut altercationem verborum
 utriusque parum dignam affingerent, quemadmodum iudicavit Ba-
 ronius, et post eum Socratis atque Sozomeni illustrator et in-
 terpres novissimus Henricus Valesius. Dubitat etiam Baronius,
 verene Epiphanius, uti scribit Socrates, "Cum ad Basilicam S.
 Ioannis appulisset, quae septem passuum millibus ab urbe di-
 stat, nave egressus, collectam ibi celebravit et diaconum ordi-
 navit, priusquam civitatem ingrederetur". Veretur namque ne
 querelam Ioannis Hierosolymitani de Epiphania, ad Ioannem
 Constantinopolitanum perperam transtulerit Socrates, quamvis
 tunc cum res ageretur Constantinopoli vivens. Neque enim ap-
 paret hic tam iusta quam ibi excusandi Epiphaniae ratio, cum
 Ecclesia S. Ioannis citra controversiam esset sub dispositione
 Constantinopolitani episcopi, ubi nec huius iniussu licuisset Epi-
 phaniae Missarum solennia, nedum ordinationes celebrare: de
 utroque tamen querentem Chrysostomum Socrates inducit; quin
 etiam de iis quae in Apostolorum templo facturus erat Epipha-
 nias, nisi denuntiatione Ioannis per Serapionem sibi facta fuisset
 absterritus, de iis, inquam, quae solum constituta dicit So-
 zomenus, tanquam de re ipsa factis minus verosimiliter loquitur
 Socrates, ac tum demum Ioannem ait, ne eadem postridie ite-
 rarentur, ingresso rursus in ecclesiam Epiphaniae misisse Sera-
 pionem.

42. Ut ut sit, apparet, optimum alias sanctissimumque
 senem, deceptum fuisse a Theophilo, tam in causa eorum quos
 Ioannes tolerabat monachorum, quam ipsius Ioannis; et ex ab-
 undantia zeli passum esse humanum aliquid, cuius ipsum cito
 poenituerit, magisque potuisset poenitere, si quae post disces-
 sum suum sunt consecuta, vidisset. Interim hoc machinationum
 marum successu elatus Theophilus, priusquam Constantinopolim

proficisceretur ad synodum, qua Ioannis depositio decreta est, ita de eo ad S. Hieronymum scripsit, "Origenistas in suam recipiens familiaritatem et ex his plurimos ad sacerdotium provehens, atque ob hoc scelus beatae memoriae hominem Dei Epiphanium, qui inter episcopos clarum in orbe sidus effulsit, haud parvo moerore contristans, meruit audire: *Cecidit Babylon (Isa. XXI, 9)*". Quem locum ideo hic adductum volui, ut intelligatur nequaquam ambigendum, quin statim post suam a Constantinopoli discessum, uti Sozomenus scribit, obierit Epiphanius, de quo ut iam mortuo Theophilus loquitur; cumque 12 Maii saltem sit dies depositionis in Cypro, neque diu antea obiisse potuerit, cuius navis, ut praeter eius voluntatem procederet lente, mensem tamen vel sesquimenssem itineri vix potuit impendisse; consequens est eum obiisse mense saltem Aprilii anni 403, Maium certe aegre attigisse. Unde mirari subit, qua ratione dixerit Baronius, "ignorari quoto Domini anno obierit". Sicut enim ex *Apologiis* Hieronymi ad Rufinum, scriptis anno 402, recte probat eum non obiisse eodem anno mense Maio, ita ex iam dictis colligitur, isto quidem anno non obiisse, sed nec ultra primos dies Maii anni sequentis vitam prorogasse.

43. Excusat idem Baronius Epiphanium, et merito excusat, in iis quae de Ammonio et sociis credidit; eo quod "Theophilus non privatis tantum litteris, sed synodalibus ex concilio Alexandrino scriptis, haeresis eos convictos atque damnatos significaverat;" sed non ideo Sozomenum arguerim iniuriae adversus Epiphanium, aut nimii erga Origenem favoris, dum inducit illum fatentem, quod solo auditu de iis cognoverit. Nam neque temere credidit illis Theophili litteris Epiphanius, utpote "quae scirentur in orbem divulgatae atque receptae ab Anastasio Romano pontifice": neque tamen ad quaestionem Ammonii aliter debebat respondere, qui eius ac sociorum causam per se non cognoverat; et audiens quanto illi erga se egissent circumspectius, non poterat non aliquo humanitatis sensu commoveri. Quod vero dicat Ammonius, tutatum se famam Epiphanii adversus eos qui illum haereseos insimulabant, sciendum est in iis, Sozomeno teste lib. VIII cap. 14, fuisse ipsummet Theophilum, nondum Ammonii et fratrum eius inimicum; qui "antea Epiphanium reprehendit quasi Deum humana specie prae-

liquam opinaretur; postea vero, quasi resipiscens veram tandem sententiam eius esse agnovisset, idem se cum illo sentire scripsit, et Origenis libros calumniari institit," in quo reprobando, si haberet adiutorem Epiphanium, facilem sibi spondebat de monachis illis victoriam, qui dum Deo incorporeo corporis humani formam non esse defendebant auctoritate Origenis, sub avidia huius nominis videbantur posse opprimi. Quod cum agere Theophilum videret Chrysostomus, monachos illos non nisi recta de Deo eatenus sentire comperiens, merebatur extra culpam haberi in eo quem ipsis praestabat favore. Caeterum uti Epiphanium de Anthropomorphoseos haeresi suspectum Theophilus immerito habuit, "haeticum et schismatis auctorem" in epistola quadam priori vocans, uti scribit Palladius in Dialogo de S. Ioanne Chrysostomo; sic merito potuit eum apud se exarsatum probatumque significare, non ut Anthropomorphitam quod revera etiam Theophilus non fuit), sed ut commode iam intellectum, prout intelligi posse etiam Ammonius comprobat.

44. Multa sunt alia haud magni momenti, quae in Sozomeni de Epiphanio narratione sugillat Baronius, quibus non est sperae pretium immorari: unum tamen non praetermiserim, quod attinet contentionem Epiphanii cum imperatrice, quasi angustissime "aberret a vero, ut Eudoxia, perinflensa Chrysostomo, averit monachis illis, et Epiphanium fuerit aversata," eos damnari sic postulantiem. Nam et illi absque Ioanne potuerunt esse immediate in eius gratiam insinuasse, et post primas obigram viduae ablatum rixas, usque adeo resederat imperatricis indignatio, ut in gratiam cum Ioanne debeat rediisse censei; quippe quae haud diu post inter Ioannem et Severianum concordiae mediatrix, "in ecclesia Apostolorum filium suum Theodosium, tunc admodum puerum, ad genua Ioannis abiiciens, et per illius caput crebro obtestans, ab illo obtinuit ut Severianum in amicitiam suam admitteret," uti scribit Socrates lib. VI cap. 11. Quae autem deinde secutae sunt graviore querelae, esse primum coeperunt postquam Constantinopoli discessisset Epiphanius. Sed nihil in hac Baronii censura admiror magis, quam quod Acta Epiphanii, quae sunt apud Lipomanum et Surium sub nomine Metaphrastis, mendacis scatere dicens, uti revera scatere mox ostendam; ex iis prorsus veritati contrariam pro-

ferat narrationem de congressu et contentione Epiphanii atque Eudoxiae. Nec refert quod eadem eodem fere modo in S. Iohannis Chrysostomi encomio scripsit Leo imperator: hic enim, quinque post rem gestam saeculis, deceptus fuit spuris illis Actis; eaque transcripsit quatenus ad suum argumentum facere videbantur.

CAPIT VI.

Examinantur Acta edita, quatenus a Iohanne conscripta finguntur.

45. *Vitam* Graecam S. Epiphanii, quae olim Latine edita habebatur in II tomo Operum eius, etiam multis in locis a se recognitam dare voluit Dionysius Petavius, "ne quid, quod Epiphanii nomine utcumque est inscriptum, desideraret lector". Quanquam enim ipse quoque iudicaret, quod ea "in plerisque fabulae est quam historiae propior, ut iamdudum in *Annalibus* Baronius admonuit," sperabat tamen "fore" ut "in lutulenta illa narratione" esset "fortassis quod tollere possis: nam "alioqui," inquit, "multa continet, quae cum vera receptaque ab omnibus historia consentanea sunt, sed eadem admista falsis: in quibus discernendis, si nihil aliud, tuum, lector humanissime, iudicium ac *κριτικὴ τῆς ἱστορίας δύναμις* exerceri possit". Quae et quatenus vera credi debeant, satis ex capitibus praecedentibus lector intelliget: quam multa sint manifeste falsa, nunc aggrediar explicare. Hoc autem facto, apparebit, caetera inter haec media eiusmodi esse, ut licet per seipsa fidem non excludant, eam tamen prudens nemo dare possit, quandiu non alium auctorem sciuntur habere a mendacissimo istius *Vitae* compilatore. Hunc tu cave ne Metaphrastem esse ex vulgi errore credas, cum stylus passim concisus a stylo Metaphrastis periodico et fluido diversissimus sit. Praefert illa *Vita* duorum discipulorum Iohannis et Polybii, ut dixi, nomina: qui et in prima persona ubique loquuntur, licet unus idemque sit a principio usque ad finem stylus, proinde non nisi unum auctorem referat; non tamen omnino reiiciendum, si vera duorum istorum scripta prae oculis habens, suo illa duntaxat exornasset sermone, sensu servato. Qua autem aetate ille scripserit, quis

rimando consequetur? Hoc certum, decimo saeculo priorem esse, quando et Leo imperator, cognomento Sapiens, sub quo ~~met~~ Metaphrastes floruit, *Vitam* illam secutus est in laudando Irsostomo; et elogium ex ea sumptum invenitur in *Synaxari* Basilii imperatoris Porphyrogeniti, ut de *Menaets* excusis ~~ad~~ dicam.

46. In hac vita Epiphanius patre agricola, matre limfica, libobus Iudaeis, natus dicitur cum sorore Callitrope; cumque cannis esset amisso patre, iussus ad alendam familiam unum quod suppetebat vendere iumentum, tanta negotium sinceritate egisse, ut quamvis indomitum alias, in ipso foro placitum se praeberet praeter morem, vitium tamen indicarit licitati Iacobo, quod religioni sibi duceret fallere eiusdem religionis hominem: quare tribus ab eo donatus nummis, domum revertit cum ipso iumento: a quo deinde excussus in via iterque laesus, per supervenientem quemdam Cleobium Christianum, sanatus virtute crucis fuerit. Postea cum agellum pauperum Eleutheropolitano cuidam legis perito ac diviti Iudaeo, in Tryphon nomen, offerret venalem, ab eo adoptatum, ut Arimonio filiae unice iungendum, nisi haec cito mortua fuisset; atque ita mortuo etiam Tryphone, eius et doctrinae et utilitatis mansisse haeredem. Tum vero incidisse in monachum cianum: quem cum vidisset donata pauperi veste, candida a coelitus indui, petierit et Christianus et monachus fieri: igrueque instructus cum sorore, et ad ingressum ecclesiae identibus ultro calceis nudipes, baptizatus fuerit ab episcopo; septisque mille aureis, Veronicae materterae suae eidemque scimoniali, sororem commendans, in Luciani monasterio factus monachus, annos natus sedecim, et S. Hilarioni eiusdem Luni discipulo commendatus, ipsum post mortem communis matri habuerit cum caetera fraternitate hegumenum seu abbatem.

47. Sed iam aliunde constare vidimus, monasticae vitae incinia in Aegypto posuisse Epiphanium, ea forte quae hic ~~atur~~ aetate, quamvis mallet biennio maiorem credere. Ad cianum et Hilarionem quod attinet, patet mendacii evidentia ipsius Hilarionis *Vita*, qui annos quindecim natus ad Antiochiam abiisse in Aegyptum dicitur ab Hieronymo, indeque post annum revertens primus monasticae vitae exemplum retulisse

in patriam, quod anno eius aetatis 22 multi coeperint imitari, ceterus autem "necdum fuerant monasteria in Palaestina, nec quisquam monachum ante S. Hilarionem in Syria noverat". Fingitur praeterea monasterium eius quod prope Gazam fuisse scitur, eo fuisse loco ut ad quinque miliaria petenda esset aqua: qua occasione cum contigisset vinum ab Epiphanio in aquam converti ad refectionem transeuntium, ille gloriae fugitans alio se subdulerit, ubi cum Saracenorum praetereuntium quidam eum ferire volens, miratus esset aperiri sibi oculum alterum, quem semper clausum habuerat; ea re motum unum e turba, suscepisse fidem; qui baptizatus ab Hilarione et Ioannes dictus, adhaeserit Epiphanio, atque haec omnia scripserit: ac primo, ab energumeno pulsum daemonem comminatum esse, quod in Persidem venire faceret Epiphanium. Occupata igitur regis filia indicasse, quod nisi veniret Epiphanius, exiturus a puella non esset. Quaesitum ergo et in *Spanydrio* suo repertum; post aridam manum uni missorum regionum restitutam, venisse in regiam, quae dicebatur Urion, daemonem a filiola regis ipso spectante expulisse, blandienti sibi ineptius mago loquelam abstulisse et poenitenti reddidisse, regia munera epulasque recusasse solo pane contentum: et resuscitato, qui mortuus efferebatur, adolescente, ab rege honorifice dimissum fuisse. Nescio an Ur Chaldaeorum, Abrahami patriam, intellexerit hoc loco fabulator (nam Urion alias nullum novi): ad miracula quod attinet, audivimus Sozomenum expresse negantem, quod viventi contigerit fugare daemones morbosque curare.

49. Pergit interim pseudo-Ioannes narrare, quomodo ad *Spanydria* reversus secum Epiphanius fontem ibi elicuerit, feras prohibuerit ab oleribus, et in novas mansiones sibi a Saracenis, prioris tugurii conditoribus extractas, receperit fratres quinquaginta, leonem multis noxium sua praesentia occiderit, synonymum sibi ab Edessa philosophum exceperit, cum eoque integrum annum disputarit coram "Calisto Aetii magnae Romae praefecti filio," quem a daemone liberatum habebat discipulum; et quomodo theogoniam Hesiodi pertinaciter defendentem, opposita veriori Geneseos historia flectere nequiens, provocarit ad energumemi liberationem, quam qui effecisset eius fides vera conseretur: atque ita conversum Epiphanium philosophum,

monachumque factum et presbyterum ordinatum ab Eleuthero-
 olitano episcopo: quem deinde in Aegyptum recedens Epipha-
 nius sanctus monasterio suo praepositum reliquerit. Sed prae-
 erquam quod ea disputandi mora et ratio ridicula omnino vi-
 deatur, et de altero isto Epiphanio alibi legatur nihil; unum
 in Aetii Romanae urbis praefecti velim nomen notatum, quod
 ex cerebro suo commentum auctorem patet ex accuratissimo
Catalogo, quem Bucherius a Bollando nostro acceptum edi-
 dit ad Canonem Paschalem Victorii c. 13 p. 236, ubi "ex tem-
 poribus Gallieni," ab anno 254 usque 354 indicatur, "quis
 tantum temporis praefecturam Urbis administravit," quandoque
 praefectis successive quatuor intra eundem annum positus; nec
 sola nomina, sed et praenomina exprimuntur. Interim ex ipsius
 fabulatoris calculo, annorum quinquaginta sex episcopatum Epi-
 phanio tribuentis, acta haec essent ut minimum ante decennium
 ordinationem praegressum, adeoque ante annum 338.

49. Post haec demum sanctum, quem nos admodum iu-
 venem fuisse in Aegypto diximus, celebritatis nimiae fugientem,
 haec secum navigare ex Ioppe facit pseudo-Ioannes, post ener-
 gumenam in egressu Hierusalem liberatam; et Alexandriam ap-
 pulsum Judaeum, Aquilam nomine disputando convertere, ac S.
 Athanasio episcopo sistere baptizandum; deinde cum S. Paphnu-
 tio, magni Antonii discipulo, in Thebaide congregari, eo consilio
 ut in Nitriae eremo habitare permitteretur; sed ab hoc pro-
 phetice iussum, collecto apud Patres aestivo feno, abire in Cy-
 rum atque oves pascere. Tum prope Leontopolim fingitur
 sanctus accedere ad Hieracis celeberrimum monasterium, istum-
 que publice docentem errores multos mutum imperio reddere,
 et poenitentem sanare; denique curato in superiori Thebaide
 Aergumeno, venire ad loca quae dicuntur Bucolia ibique sep-
 tennio habitasse, ubi Eudaemonem philosophum converterit sa-
 nato pueri eius oculo; seque ad episcopatum quaeri cognoscens,
 everterit in Syriam, primum quadraginta dies conversatus in
 monasterio S. Hilarionis, postquam ille in Cyprum se receperat,
 id est post annum 363, iuxta Hieronymum; cum tamen in
 calculo ipsius fabulatoris, diu ante Hilarionis adventum in Cy-
 rum, ibi episcopus fuisse Epiphanius debuerit. In Hierace au-
 tem insignem parachronismum etiam notavit Baronius ad ann.

372 num. 110, observans plane hic eundem describi, de quo ipse Epiphanius fuse tractat haeresi LXVII, tanquam a Manete proximo, et ante Meletianum schisma atque Arii haeresim apud Aegyptios noto; quanquam in *Ancorato* dicat n. 83, se comperisse "nonnullos nuper excitatos," id est circa annum 370, "quibus plerique omnium monasticam in Aegypto, Thebaide, ceterisque regionibus exercentium facile primas deferunt, qui in eodem cum Hieracitis errore versantur, ac perinde ut illi non resurrectionem carnis, non huius quam habemus modo, sed alterius in huius locum substituendae praedicant". Quod ad Paphnutium attinet, inter celebres Nitriae monachos, quos S. Paula Romana adivit, numerat Palladius *Hist. Lausiaca* c. 117, Paphnutium Scetfoten, qui utcunque reduci posset ad huius fictae in Aegypto peregrinationis tempus: ceteri eius nominis celebres alii iuniores sunt; nam de episcopo confessore sub Maximino, qui concilio Nicaeno interfuit, non est hoc loco cogilandum.

50. Porro manente iuxta Spanhydrion Epiphanio, fame valida incubuisse Phoeniciae dicitur, eamque impetrata triduum pluvia curasse sanctus; quare pro eo ad episcopatum evehendo collecti episcopi, cum ad eundem quaerendum iuvenem monachum Polybium submisissent; ipse adventus causa divinitus cogita, cum eodem Polybio secum retento, et cum Ioanne fegerit in Cyprum ad S. Hilarionem: a quo iussus Salaminam habitatum adire, et invitus ac tempestate compulsus illuc appellens navim, quam navigaturus Ascalonem ascenderat, comprehensus in foro fuerit a S. Pappo, de quo supra n. 15, cum forte uvae licitaretur, tractusque ad ecclesiam ordinatus fuerit per vim episcopus; quo in munere habuerit diaconum Charinum, a quo calumniam passus propter aureos centum ad dissolvendum captivi Eugnomonis debitum de bonis Ecclesiae expensos, quamvis eidem restitutos; eidem Charino, sibi ad repetitam prandii tempore cervi vocem illudenti, mortem ab hoc praenuntiatam significavit; uxorem autem eius a paralysi liberatam ordinari diaconissam, non sine utili ad reliquum clero in officio continendum exemplo; quin etiam solitus non pericere oblationem, donec visionem vidisset; cum ea praeter morem differretur, orasse et cognovisse, in causa morae esse

praesentiam diaconi, eadem nocte usi coniuge sua; quare solos scilicet deinceps ad ministerium altaris ordinavit.

CAPUT VII.

Cetera, ut a Polybio adiuncta obtruduntur, explosa.

51. Capite superiori relata omnia scripsisse, in scio invicemque sancto, fingitur iam saepe nominatus Ioannes, Epiphanius presbyter et itinerum omnium socius; qui moriturus advocato se Polybio lampada tradiderit. Hic ergo inducitur narrans, quomodo sanctus episcopus, divinitus monitus pro eatenus parva magnam ecclesiam a fundamentis exstruere, variis miraculis obtinuerit sumptus ad opus necessarios. Nam primo cum Diacono cuiusdam divitis, sed gentilis, sibi illudentis filium aegrotum curasset; morbo in patrem translato, rursumque ad suam benedictionem ablato impetrasse ab eodem, converso cum familia et baptizato, quinque millia nummorum: deinde cum Eustorgium Synesii similiter gentilis filium, rogante matre, suscitasset a mortuis, ab eo oblata tria millia numinum remisisse ad fabricam. Postea cum Polybio iam presbytero narratur Epiphanius ivisse Hierosolimam ad Ioannis episcopi, sui sub Hilariis disciplina condiscipuli, castigandam avaritiam, ut dictum n. 17, indeque regrediens offendisse mendicos duos, quorum alter se mortuum simulabat, quod in Cypro factum videtur indicare Sozomenus (*lib. VII cap. 27*). Huc porro reversus Isaacum Iudaeum legis peritum sibi adiunxerit, et coram Romanis nuntiis, ab Arcadio et Honorio imperatoribus ad ipsum Romam adducendum missis, calumniatorem suum Faustinianum, innoxio alius fabri alicuius lapsu oppressum, suscitans, mille nummos ab eius uxore oblatos dicitur fabricae applicasse, atque ita Romanam navigasse, cum Isaaco atque Polybio, relicto ad ecclesiae Constantiensis vicariam curam Philone, uno ex legatis, quem pro civitate Carpasii episcopum nominarat. Carpasii civitas quam morim nulla est: Carpathus insula, Cycladum extima inter Cretam et Rhodum, longo maris tractu distat a Cypro, ad cuius metropolitam nequaquam spectabat ei providere.

52. Sed haec leviora sunt: quae sequuntur quam possunt

speciem habere vel tolerabilis mendacii? Arcadius natus erat anno 374, decennio post Honorius, utrumque de baptismo suscepit vir in Palatio sublimis nomine Arsenius, et utriusque inventuti informandae praefuit; simul illi Romae fuerunt nunquam, sed nec Epiphanius, quod quidem sciatur, nisi semel tantum anno 382. Illorum soror unica Galla Placidia (sed ex secundo Theodosii imperatoris coniugio, sub annum duntaxat 397 contracto), quo quidem anno praecise sit nata ignoratur; sed quandiu Arcadius vixit, Romae non fuit. Eo autem sub annum 408 mortuo, ad fratrem Honorium in Italiam profecta, dum Romae secure agit adhuc virgo, anno 409 a Gothis, ad Urbem ante annum captam ex improvise regressis, etiam ipsa capitur, ab eorum rege Ataulpho in uxorem sumitur, et in Hispaniam abducitur; fratri autem reddita et Constantio desponsa, Valentinianum Iuniolem peperit anno 418, nec alium scitur filium habuisse, nisi forsitan ex rege barbaro in Hispania SS. Theodulphum ac Theodoricum peperit, de quibus apud Treviros mortuis actum a nobis 1 Maii. Quamvis autem haec omnia certissima sint, fingitur tamen Epiphanius ab Arcadio et Honorio, ut dixi, vocatus Romam ad eorum aegram sororem curandam: idque non tantum praestitisse, sed etiam eius filium mortuum suscitasse, tali lege, ut imperatores cum sorore atque nepote fidem susciperent Christianam: quod et fecerint, baptizati omnes ab Epiphanio, suscipientibus "Arcadium Polybio, Honorium Isaaco," eorum "sororem Proclisia Patricia, et filium huius quodam eunucho," non sine prodigiis. Et haec quidem omnia vivente adhuc Theodosio Seniore Augusto, atque adeo ante annum 395, quo hic e vita migravit.

53. Roma in Cyprum reversus, ut fingitur, Epiphanius non diurnam ibi quietem habuit, sed postquam fami publicae, coemptis Faustianiani frugibus prudenter consulisset, et insidias vitae suae a Rufino diacono suo, ex eiusdem Faustianiani suggestione, paratas divina praenotione evasisset, evocatur Constantinopolim, ad praedictum imperatorem Theodosium; quem pedibus laborantem sanaverit, laetitiam faciens non tantum ipsi, sed et filiis Arcadio atque Honorio, per eosdem dies Roma Constantinopolim reversis. Prius autem quam ab iis discederet sanctus, Faustianianus eodem abductus in vinculis male dicitur

periisse; rediisseque Epiphanius in Cyprum cum mandatis, ut quaecunque illius fuerant retineret pia uxor quae omnia ad usum ecclesiae consignarit ordinata diaconissa. Deinde Aetium Valentinianorum episcopum obmutescere fecerit; sed et contra Ophitas, Sabellianos, Nicolaitas, Simonianos, Carpocratianos haereticos, in Cypro nidulantes, rescriptum Theodosii acceperit, ut pellerentur ab insula. Quorum quam aegre quidquam possit cum veritate consistere, partim liquet ex dictis, partim quoad Sabellianos revinci potest ex Epiphanio, qui haeresi LXII agnoscens huius tunc novae adhuc sectae plurimos tum in Mesopotamia, tum Romae versari, non praeteriisset Cyprum, si ad eam ipsorum pertigisset venenum, sicut id de Valentinianis dixerat haeresi XXXI, Ophitas, Nicolaitas, Simonianos, Carpocratianos, sub his nominibus adhuc superfuisse saeculo IV exeunte quis credat?

54. Restat ultima, aut verius unica, Epiphanii ad urbem Constantinopolitanam profectio, anno 402 ad finem vergente, aut sequenti iam inito. Hanc ab ovo exordiens fabulator noster, primo narrat Theophili dissidium cum fratribus Longis, tribus scilicet filiis Heracleonis imperantis Alexandriae, quod alibi non legitur; et eorum causa exortam inter Theophilum et Ioannem discordiam; tum longam de agro viduae, per Eudoxiam usurpato per Chrysostomum reddi iusso, relationem texit; quam veram in substantia esse dubitare non sinit Marcus diaconus, in *Vita S. Porphyrii Gazensis* 26 Febr. n. 37, sed praetextum eius agri usurpandi eum adducit fabulator noster, qui non possit non esse de falsitate suspectus; quod scilicet "mos est imperatoribus et imperatricibus, si vel pedem intulerit in terram alienam, et si fructum acceperit ex aliquo eorum quae fructum ferunt, ut nullus alius in ea potestatem habeat nisi imperator". Itaque factum ait, ut cum casu illuc ingressa imperatrix botrum sibi resecuisset, hoc ipso cogi videretur ad fundum eum sibi vindicandum. Addit imperatricem obtulisse viduae pretium illius; quod sane ut illa acceptaret aut oblatum alibi praedium, consultius fuisset suadere laesae, quam pro summo iure tantas turbas movere, quantas consequi necesse erat, si per excommunicationis rigorem excluderetur ab ecclesia imperatrix. Itaque existimo neque tale quidquam ab haec

oblatum, praetextum autem illius agri usurpandi alium non fuisse, quam quod mortuus esset in exsilio viduae eius maritus ex bona olim fisco addicta. Neque me movet quod eandem rem in encomio Chrysostomi narret Leo imperator; apparet enim eum inhaesisse, sine ullo examine, huic tam portentosae *Vitae S. Epiphani.*

55. Ut sit, fingitur eo usque irata imperatrix ut de Ioanne deponendo coeperit agitare consilia. Quo cognito Theophilus persuaserit Epiphanio navigare Constantinopolim. Huc appulsum cum Polybio et Isaaco (nulla facta mentione Crispionis, de quo mox) sollicitaverit imperatrix, ut in Ioannis, tanquam perturbatoris et haeretici, depositionem consentiens, seipsum in eius locum pateretur substitui; molliora vero suadent Epiphanio minata sit dicens: "Si fueris impedimento quominus mittatur Ioannes in exsiliū, aperiā templā idolorum etc." — Cumque ad haec ingeniscens Epiphanius se ab hoc iudicio innocentem protestaretur, non tamen effugisse, quominus diceretur consensisse; itaque Ioannem accepta charta ei scripsisse: "Sapiens Epiphani, assensus es meo exsilio? In throno tuo non sedebis amplius;" Epiphanium vero rescripsisse: "Athletae Christi, verberare, et vince: in locum autem, ad quem fuisti relegatus, non venies". Potuitne postrema haec pro falsis, necessario sunt falsissima, habere Baronius; et non videre colloquium Epiphani cum imperatrice, eiusdem ut auctoris sic fidei esse? Cur igitur ipsum opposuit auctoritati Sozomeni tanquam in favorem Origenistarum propter Ioannem propensioris? Utrumque sane velim aequaliter reiectum, quando priorem Eudoxiae cum Chrysostomo rixam, quae Theodosii iunioris natiuitatem ac forte etiam an. 391, antecessit, constat fuisse compositam: et posteriores querelas primum esse subortas, quando "digressus ab urbe Epiphanio, Ioannes in ecclesia verba faciens, communem adversus mulieres vituperationem instituit, quam populus ita accepit, quasi adversus imperatoris coniugem figurate composita fuisset," uti scribit Sozomenus, in hoc conformis Socrati. Tum scilicet Theophilus, qui solus fuerat vocatus in urbem, iudicandus a Ioanne in causa monachorum, agentibus Ioannis aemulis et suadente imperatrice, atque synodum contra eam convocandam poscente, permissus est Aegyptios episcopos

scum ducere: qui in suburbio Chalcedonis ad Quercum congregati Ioannem depositum declararunt; sed frustra, populo eum ad invitum restituente. Cum autem propter "argenteam stannam" denuo accensa esset indignatio imperatricis, in altera postea synodo decretum sancti exsilium est, eo solum praetextu, quod damnatus in synodo, absque numerosioris quam illa ad quercum fuerat synodi sententia, sedem suam recepisset.

56. Ad extremum in Actis, tanto iure reprobandis, dicitur Epiphanius adhortatus in navi suos, sedasse precibus temeritatem triduanam, atque exspirasse. Cuius demortui corpus, reumcisumne esset, explorare volens navarchus, ictu pedis atro actus exstinctusque ad eosdem pedes positus revixerit. Cumque Constantiam appulisset navis, tenebrae quidem toti inabuerint civitati; tres tamen caeci obviam progressi, cum rebus sese manu tenentibus, visum receperint; corpus autem inditum melle prostiterit in ecclesia diebus multis, eo quod Longinus et Petronius diaconi, haeresi Valentiniana clam innoti, nefas esse dicerent intra civitatem in ecclesia sepeliri mortuum; quia autem sepelire eum nihilominus volentibus illi opponerent, ad venerandi diaconi Sabini, Epiphanium invocatis, preces; Longinus quidem conciderit ipso loco mortuus, Petronius vero, elatus inde paralyticus ac mutus, quarto die ceciderit. Tum vero missos Constantinopolim legatos sex, qui veritatem imperatoris voluntatem exquirerent; hic vero eos detinuerit, donec suum, ut appellabat, patrem luxisset diebus quaraginta; iisque expletis eosdem remiserit cum quodam Maximo, molestum sibi daemonem circumferente. Ab hoc autem, ante mortuum corpus prostrato ac liberato, lectam imperialem epistolam, versu secundo sic continentem: "Eum qui vixit supra vestras leges, nolimus iacere convenienter nostris legibus;" atque ita demum depositus fuerit sanctus in theca ad id fabricata, "ipso loco ubi supra Faustinianum ceciderat fabricator," quique mensibus tribus aut quatuor, iuxta hanc fabulam, post mortem. Haec autem, ut indicavi n. 5, fingitur scribere Epiphanius successor Sabinus ad Polybium octavo die durantis sepultura contentionis digressum ab insula, et post unius diei moram in Thebaide, raptum ab Heracleone, totius Aegypti praeside, Rhinocoruris tunc habitante, ut esset eius urbis epi-

scopus; cum petisset de illius controversiae exitu doceri a Sabino, quia ex Calippo diacono audierit illum Constantiae episcopum ordinatum.

57. Habes, Lector, his duobus capitibus comprehensam totius proluxae alias fabulae summam, eo fine, ut si quid alibi reperias a nobis praeteritum in primis quinque capitibus quod hic etiam attingatur, discernere possis, utrum id hinc acceptum aestimari non debeat; an vero, ut ex meliori auctore huc translatum, fidem mereatur cum prioribus obtinere. Similiter arbitrio tuo relinquo, velisne pro genuino S. Epiphanii fetu habere cum Bellarmino librum *De vita prophetarum eorumque sepultura*, quamvis ignotum Photio n. 122 et seqq. eius opera recensenti; an cum novissimo eius interprete Petavio, *ψευδένι-γραφον* credere, "propter sexcentas mendaciorum nugas, quibus liber ille refertus est". Petavio Sirmundus et Labbaeus subscripsere, sancti Patris honori faventes; et horum sententiam ex eodem motivo libentius teneo, licet satis intelligam cum Labbaeo, esse qui censeant, "non omnia veteribus Patribus subtrahenda, in quibus Thalmudica commenta et Hebraica quaedam deuteroses continentur.

58. Sic liber *De Vita et morte iustorum*, Baronio in notis ad Romanum Martyrologium 1 Maii et 25 "cuiuspiam alterius potius quam S. Isidori esse videtur, eo quod in eo complura reperiantur, Isidoro indigna, coagmentata mendacia": de eo tamen non sinit nos dubitare S. Braulio in praenotatione librorum eius: ita ut huic excusando aliud non suppetat, quam cum Labbaeo vel agnoscere "ab aliquo interpolatore corruptum, vel ingenue fateri, quod "nimis credulus, quae ab aliis scriptis reperit, minus discussa, non tam sua quam aliena protulerit fide". Quamdiu tamen alterutrum dicere pro tuendo qui sub Epiphanii nomine controvertitur libro, similis ponderis non cogit auctoritas, bene de illo omnes mereri existimo, qui id quod eius gravitate indignum esse rationabiliter censent, ab ipso scriptum esse non libenter credunt; male econtra, qui mordicus id sustinere volunt, ut eius auctoritate, sicut et S. Isidori fulciri videantur, quae ibi de Eliae prophetae natalibus leguntur. Equidem existimo Patres istos, si talia ipsi revera scripserunt, mere interpretum et collectorum fungi officio voluisse, nullam

autem us ex se pondus addere: an autem revera operae pretium fuerit Rabbinorum de sanctis veteribus somnia, quibus illi omnes sacrae Scripturae historias interpolarunt, vel iam olim collecta Graece Latineque reddidisse, vel in illorum libris pluribus dispersa in unum libellum collegisse, prudentiorum esto iudicium; curiositati certe et oblectationi nonnihil servant ista, neque alicui nocere possunt qui eis fidem non magnam habuerit, intelligens cum Theophilo Raynaudo nostro, de bonis et malis libris n. 352, eorum "multam mendacitatem et fabulositatem," quodque (ut idem n. 348 notat) "Rabbinis proprium quarto modo est fabulari, et quae nunquam fuerunt eruntve unquam, tanquam vera proponere, adeo crasse ac stolide, ut ne ingenii quidem mica deprehendatur in comminiscendo dextre et apposite, fingendoque probabiliter et apte ad persuadendum". Convenit profecto non tam considerare quis quid scripserit, de iis quae ante longissimas aetates acta feruntur, certis nullis auctorum coaevorum monumentis testata; sed quos fuerit duces in scribendo secutus; hi autem, in eo quod tangimus argumento, alii quam Rabbinis non fuerunt, iique vero similiter Hierosolymitano excidio posteriores omnes.

59. Ceterum, quia liber vulgatus sub nomine Epiphaniae, primum superiori saeculo Latine legi coepit, merito praesumuntur scriptores Latini praesertim ii quos Graecam nescivisse constat, dum aliquid eiusmodi de legis antiquae prophetis scribendo attigerunt, non illum sub nomine Epiphaniae librum, sed alium sub nomine S. Dorothei, Latine duntaxat exstantem, prae oculis habuisse, prout in tractatu de B. Alberto Hierosolymitano ad 8 Aprilis indicavi. Hic autem liber, multo prius et certius, quam alter ille Epiphaniae, adiudicatus Dorotheo fuit, statim ac per impressionem factus est magis publici iuris: Synopsim intelligo *De vita et morte apostolorum; prophetarum ac discipulorum Domini*, quae sub Dorothei nomine excusa fuit, tum seorsim tum in Bibliothecis veterum Patrum; hanc enim, ut notavit Labbaeus, "iam pridem ut fabulis refertam nulliusque apud doctos auctoritatis, obelo fixerunt Molanus, Baronius, Belarminus et alii Catholici, quibus heterodoxi subscripserunt": ut de Theophilo Raynaudo taceam, cuius iudicio liber est "infantilis, scatens fabulosis narrationibus". Quibus cum similes

sint in duobus iam supra indicatis opusculis, S. Isidorus quidem sic excusatur, ut tamen melius fuerit proprio honori consulturus, si praecautione saltem aliqua usus indicasset non magnam iis a se fidem haberi; Epiphanius autem nec excusatione quidem eget, quandiu nullo veteri et ineluctabili testimonio probatur, haec vere illius esse scriptio. Adde quod plures Epiphanii fuerint subsequentibus saeculis, etiam in Cypro episcopi quorum aliqua, ut fieri vulgo solet, principaliori huius nominis scriptori tribui potuerunt, sicut "orationes illae quae Epiphanii nomine fucum iam pridem faciunt, Petavio iudice, satis cum stylo ipso tum aliis quibusdam indicis, alterius vel Epiphanii vel auctoris se esse declarant".

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

D. FRANCISCO

S. R. E. CARDINALI RUFUCALDIO, EPISCOPO SILVANECTENSI, MAGNO
FRANCIAE ELEEMOSYNARIO, AC SANCTAE GENOVEFAE APUD PARISIOS
ABBATI.

Meliusne sit, et consultius (Cardinalis Illustrissime) pestiferarum Haereseon nefaria dogmata consignare literis, an ea tacere penitus, iure inter sapientes quaeritur. Ac nonnullos minus Sectarum ipsa descriptio, diligens praesertim et enucleata, delectat. Alii cautione quadam ac delectu opus esse iudicant; ut eae solum praetermittantur, quae aut vetustate iam obsoleverint, aut insigni foeditate ac spurcitia contaminatae fuerint. Utroque movet ea causa potissimum: quod cum universe decretorum eiusmodi recordatio perniciosa sit; tum eorum mortifera contagio, quae obscoenae voluptatis lenociniis partim incautos alliciunt, partim invitos, ac repugnantes afflatu nihilominus quodam turpitudinis, et odore perfundunt. Quamobrem quod Epiphanius Gnosticorum, Basilidianorum, Carpocratianorum, Origenianorum arcanas, ac detestandas libidines tam diligenter expresserit, non illud quidem viri sanctissimi factum, consiliumque reprehendunt: sed eorum omnium memoriam oblivione conteri fuisse satius putant; et Graece, uti scripta sunt, relinqui modo, atque a peritioribus duntaxat legi oportere statuunt. Itaque Latine ut ea nos interpretemur, ac promiscuam flagitiorum conscientiam, communemque faciamus omnibus, probandum minime esse contendunt.

Contra quos omnes tam Epiphaniî nostri, quam nostra etiam caussa disputandum breviter existimo. Ac priores quidem illi, quibus totum istud negotium displicet, Haeresion abstrusa, ac recondita mysteria mandare scriptis, summum ac singulare veritati praesidium opinione sua detrahunt. Hoc enim extorquent; quo nascentes identidem ac redivivae mendaciorum sectae validissime propulsari a nobis, evertique possint. Est quidem eius, qui in Haeresin vel moliendam, vel tuendam incubuerit, animus in omnem audaciam sine ullo pudore proiectus. Sed nemo est tamen ex illis absurdarum opinionum patronis, quem non utcumque convicti olim erroris, ac damnati pudeat. Sint sane, uti sunt, ferrei omnes Haeretici: sint perveraces, iidem se in ipso ardore, agitationeque disputandi ad resistendum acris fingant, tamen qui id didicerit, quique certis veterum testimoniis compererit, ante ab antiquis Patribus et Conciliis, publicoque Christianorum consensu agnita ac repudiata dogmata illa, quam illi ipsi, quos sequitur, eorum interpolatores existerent; vix erit, opinor, ullus, cuius nisi frangi, edomarique contumacia potuerit, non languidiores saltem habeat eruptiones et impetus, ac paulatim per seipsam refrigerata, atque enervata concidat. Habent igitur hunc fructum commentarii illi, qui de Haeresibus scribuntur, ut in unaquaque aetate fautores perfidiae ac satellites suos in illis, quos quidem erubescant, principes authoresque recognoscant.

Iam qui certas ex Haeresibus, easdemque vel oblitteratas, vel turpitudine infames omitti iubent, difficilem quandam moderationem postulant: cuius ne ipsi quidem usum, rogati a nobis, expediant. Etenim si hoc certo polliceri possent, opinionum illa portenta, postquam oppressa ac sepulta semel essent, nunquam, nisi in libris extarent, emersura denuo, neque suis ex illis bustis, ac cineribus excitanda, nihil consilio huic istorum praeventendum putarem. Sed cum nihilominus statis temporum intervallis eadem illa monstra amputata toties, ac iugulata reviviscant: cum idem Haeresum illarum architectus, inventorque Diabolus, etiam omni librorum extincta memoria, perseveret: cum iisdem artibus et machinis, eademque ad illas instaurandas calliditate ac nequitia sit praeditus, neque nos istorum ille delectus adjuvat, et adversus redintegrati morbi periculum pri-

ima illa certissimaque subsidia comparanda sunt. Potuerit sane te annos aliquot, imo saecula, designatio illa certarum Haeseon ad scribendum, et opportunitas iactari; cum pauciores huc essent, nec tam diversis ac dissimilibus ex formis, progressusque conflatae. Hoc quidem tempore, quo emortuas pridem periorum aetatum haereses revocatas in lucem, ac renovatas rimus, ne dubitationi quidem illi ac quaestioni locus amicus est relictus. Quod enim fuit in omni antiquitate genus unionis ac sectae tam horrendum, tam inusitatum et obsole-
m? quis tam obscœnus et abominandus error? quod perfidiae
nus tam palam omnium voce condemnatum, quod non paren-
m nostrorum memoria fautores aliquos ac sectatores habue-
t? Parum est de Arianis illis conqueri, aut Macedonianis,
momianis, Nestorianis et iis etiam antiquioribus Manichaeis,
bellianis, Samosatensis: caeterasque veteris Ecclesiae faces ac
mpestates persequi, in quibus praeter dogmatis falsitatem nulla,
& obscura foeditatis disciplina fuit, quae omnes in Germania,
Thonia, Pannonia, Russia, alibi denique renatae ad hanc diem
assari et increbrescere dicuntur. Illae ipsae sordidissimarum
ridinum inventrices Haereses ac magistrae, quae promiscuos
acubitus, ac reliquam corporis turpitudinem ostentabant, quae
te uno Gnosticorum vocabulo contineri nonnunquam solent,
dem in locis in Adamianos, Pikardos, Valdenses, Lugdunen-
s pauperes, caeteraque portenta verius quam nomina redun-
runt. Veniam ad Galliam nostram, ac novissimam Calviniani
bem dogmatis, atque pestem, quae in illius gremio consedit.
: qua verissime hoc mihi videor esse dicturus, velut sentinam
am orbis esse terrarum, in quam veterum et recentium se-
rum errorumque colluvies confluit, ac quicquid Haeseon
ctenus extitit, de quo legere aliquid vel audire potuimus, ex
libatum esse ac derivatum aliquid; atque ex abhorrentibus
nostrorum omnium partibus ac figuris, ultimum illud, ac re-
pulis horribilius esse concretum.

Quamobrem cum et ubique terrarum, et hic apud nos
iscarum sese Haeseon ac sectarum venena diffundant, ad
a, quae supra dixi, praesidia confugiamus et medicorum imi-
mur industriam. Quorum maiores cum eisdem humanis in-
vere corporibus ac recurrere morbos intelligerent, eorum

origines, progressionem, proprietates, casuum atque eventuum exempla, tum remedia diligenter in libris notarunt, quae dum posteri legunt, contra illos ipsos alieno se usu experientiaque confirmant. Ita nobis, quibus assiduum est iisdem cum erroribus, velut morbis ex intervallo recrudescentibus, ac iam ante cognitis, certamen ineundum, utiles sunt commentarii antiquarum Haeresum: ex quibus non earum modo notitiam adipiscimur, sed ad illas etiam, ubi renatae fuerint, profligandas, eadem paramus auxilia, quibus, cum primum nascerentur, extinctae sunt.

Quo in genere cum multorum Patrum egregie sit labor ac cum laude versatus; quem tu tamen, sive diligentia sive ubertate eruditionis ac copia, cum Epiphania conferas, reperies ex omni antiquitate neminem. Non enim ille brevem duntaxat Haereseon Indicem caeterorum more conscripsit, quemadmodum Augustinus, Philastrius, Hieronymus, Damascenus, copiosius etiam Theodoretus, atque alii complures instituerunt, nec illorum tantummodo opiniones ac dogmata, res etiam ab earum authoribus ac principibus gestas accuratissime proposuit. Sed quibus armis insuper aut illarum petitiones depelli, aut vicissim illae peti expugnarique possent, uberrime doctissimeque monstravit. Quibus etiam de causis *Παράγων*, sive, ut Anastasius Sinaita in Quaestionibus ac Photius cum Graecis aliis habet, *Παράγωγα*, id est, *medicam arcam*, sive *capsulam* ac *thecam*, opus illud inscripsit, ut in eo sciremus contra mortiferos ac venenosos serpentium morsus, adeoque morbos omnes Haeresum, saluberrima remedia contineri.

Quocirca persaepe sum equidem Augustinum vehementerque miratus, qui in libro de Haeresibus ad Quod vult Deum, cum Epiphania meminit, haec de illo in Praefatione posuit: *Noster vero Epiphanius Cyprius Episcopus abhinc non longe humanis rebus exemptus, de octoginta Haeresibus loquens, sex libros etiam conscripsit, historica narratione commemorans omnia, nulla disputatione adversus falsitatem pro veritate decertans. Breves sane sunt hi libelli, et si in unum libellum redigantur, nec ipse erit nostris, vel aliorum quibusdam libris longitudine comparandus. Huius brevitatem si fuero in commemorandis Haeresibus imitatus, quid a me bre-*

utis postulare vel expectare debeas, non habebis. Hæccline, quaeso, de Epiphaniæ Panario Augustinum scribere? affirmare, opus esse perbreve, et si in unum libellum redigatur, tam mediocri mole et amplitudine futurum? negare denique aliud iis in libris, præter simplicem Hæreseon historiam, sine ulla mendacii oppugnatione tractari? Atqui et uberrimi sunt de Hæresibus Epiphaniæ libri, et adversus singulas fuse accurateque disputat, nec illud ipsum postremo, quod omissum ab Epiphaniæ, a se vero factum iri dixerat, ut adversus singulas Hæreses disserteret, aut in illo de Hæresibus libello, aut in alio Augustinus ipse præstitit. Nihil enim præter sectarum omnium summam errorumque capita complexus est. Quod postremum ut admirationem auget, ita prius illud non levem suspicionem facit, Epiphaniæ Panarium ipsum, opusque adversus Hæreses integrum; Augustinum nondum, illa cum scriptis proderet, vidisse, sed illius duntaxat Epitomen, atque eiusdem fortassis Anacephalæosin; sive Breviarium ex singulorum Tomorum et Hæreseon argumentis et capitibus collectum. Quanquam illud etiam movet, quod *in sex libros* asserit Epiphaniæ opus esse partitum. At id secus se habet. Nam in tres duntaxat libros tribuitur. Libri omnes in tomos septem. Quare illud Augustini singulare est, quod 57 Hæresi, quam Psallianorum vocat, Massalianorum Epiphanius, subtexit: *Proinde ille de octuaginta Hæresibus separatis viginti, quas ante Domini adventum exiitisse, sicut et visum est, computavit, reliquas post Domini ascensum natas sexaginta, brevissimis libris quinque comprehendit, atque omnes in sex libros totius eiusdem sui operis fecit concludi.* Tres in libros Panarium omne dividitur. Primus Tomos continet tres, quorum in priore viginti illæ sunt Christo antiquiores Hæreses. Alter earum, quæ post Christum exortæ sunt, tredecim colligit. Totidem postremus. Ac si librorum nomine Tomos Augustinus intelligit, dempto superiore illo, qui viginti ex Hæresibus constat, reliqui sex erunt, non septem. Quare fuerit illius Operis, sive Epitomes, alia ratio partitioque necesse est, quod se Augustinus legisse et imitari voluisse demonstrat.

Sed a minuta illa et angusta disquisitione ad id redeo, quod de Panarii commendatione ac fructu disputare coeperam. Nam ad illud, de quo agebatur, Catholice religionis patrioci-

nium et hodiernarum eversionem Haeresum, opportunitates innumeratas et adiumenta suppeditat. Primum quod de eius auctoritate, propter et scriptoris vetustatem et illustrem inter Patres dignitatis locum, ne ipsi quidem obtrectatores antiquitatis ac bonorum hostes omnium dubitant. Deinde quod praecipua quaeque decreta fidei, quae opinosissimi homines his temporibus inficiari audent, tam expressis ab illo testimoniis approbantur, quae autem iis illi contraria defendunt, suos ad authores, hoc est Haereticos, revocata veteres, tam graviter ac crebro refutantur; ut quem adhuc falsitatis istius non pudeat, communem ante sensum, quam modestiam, verecundiamque perdidit.

Haec de Epiphania nostro adeo magnifice splendideque iactata quam vera sint, planum in singulis Lutheranorum et Calvinistarum erroribus facerem, si id aut Epistolae brevitatis sineret, aut alium, quam te, (Cardinalis Illustrissime) oratio haec a nobis instituta respiceret. Sed id aut alio fortasse loco praestabimus, aut ad certos hodiernis e Scriptoribus remitteremus, qui in eam partem studiose, ac sane utiliter incubuerunt. Tibi vero nota magis illa, quam mihi sunt, qui quantus vir Epiphanius fuerit, quantumque Panarii istius momentum sit non aliena commendatione, sed studio ipse tuo experientiaque didicisti. Ac quicquid hactenus vel de Authoris huius praestantia, vel de Haereseon labefactandarum ratione paulo verbosius explicavi, non id tua causa, neque ut quod abs te discere debeo, hoc te ipse docerem, pertractare volui, sed ut consilium de hac editione meum expositum tibi, a teque probatum, manaret ad caeteros, tuoque se iudicio et auctoritate defenderet. Quam ego praerogativam voluntatis humanitatisque tuae, dignitate ipsa muneris ac pretio impetrare malui, quam, quae trita et pervagata Praefationum seges est, ornandis tuis laudibus, ac virtutum tuarum praeconio colligere. Nam apud te de te ut verba faciam, singularis quae in te est gravitas ac modestia non patitur. Neque te ambituncula ista, et quod esse iucundissimum omnium acroama dicitur, ornamentorum tuorum atque insignium praedicatione delectat. Itaque non alio sequestre ac conciliatore gratiae tuae usus, quam Epiphania ipso, ad tutelam nominis tui patrociniumque confugi. Quod ut mihi defuturum non esse confidam, facit amor imprimis erga literas tuas: tum pietatis

religionisque cognitus omnibus ac perspectus ardor, quibus ex ambobus studiis nostrae illae in Epiphanium collatae operae vigiliaeque profiscuntur. Faciunt excellentes ingenii artes virtutesque caeterae, quibus Ecclesiae principatum iamdudum publica omnium vota ac suffragia despondent. Facit postremo prolixus tuus in Societatem nostram ac multis indiciiis perspectus atque exploratus animus, tum nonnullus quoque tenuitati nostrae patefactus iamdiu ad benignitatem tuam adjutus ac receptus. Quorum omnium summam brevissima hac certissimaque voce complectar: neque te dignius, quam quod a me modo defertur, offerri tibi munus posse; neque digniorem, cui illud offerrem, te uno reperiri potuisse. Vale. Lutetiae Parisiorum, Anno ineunte MDCXXII, die XVIII Kal. Febr.

III. A. T. deditissimus Dionysius Petavius Societatis Iesu Presbyter.

DIONYSII PETAVII

AD

CATHOLICUM ET CANDIDUM LECTOREM

P R A E F A T I O.

Cum assiduis eruditorum ac piorum hominum querelis flagitari iamdudum Epiphanium nostrum intelligam, a quibusdam etiam tarditatem accusari meam, quod cuius editionis spem ante complures annos ostenderim, ea nondum in lucem tam longo intervallo prodierit; nonnulla nostra excusatione muniendus ad aequitatem tuam aditus videtur. Erit illa vero perfacilis, si hoc cum animo tuo aestimare volueris, quantum ad id, quod initio praevideram et ad quod paratus veneram, pensi ac laboris accesserit. Nam cum primum illud opus amicorum rogatu et eorum, qui autoritate poterant apud me plurimum, hortatu recepi, unum illud designabam animo, ut et Graecis diligenter emendatis et Latina Cornarii interpretatione castigata, annotarem ea breviter, quibus ad Authoris mentem assequendam adiuvari non imperiti hominis industria posset. Ut autem Latine interpretarer ipse, neque constitueram equidem, neque fore necessarium arbitrabar. Hac ego spe conditioneque cum ultra oneri illi successissem, cumque istud et amicorum praedicatione, et mea quoque denunciatione manasset longius, quam ut vadium honeste possem deserere, mox ubi tractari coepta res est, plus in ea negotii, quam mihi pollicebar, esse situm animad-

verti. Postquam enim Cornarii Latina emendare sum ingressus, periculumque recensendis aliquot paginis feci, ecquid mediocri aliqua tractatione nitescere ac perpoliri posset, plena non solum fastidii visa res est, sed etiam molestiae et illiberalis cuiusdam operae ac laboris. Ita multa tum demenda, commutanda, interpolanda fuerunt, ut ego tolerabilius esse statuerem, aliam de integro ac novam struere, quam alienae, praesertim barbarae insulsaque, tectorium inducere. Cessi igitur invitus atque haesitans licet, et in hoc me pistrium detrudi compingique sum passus, ut eum scriptorem, quem castigandum, ut dixi, atque ornandum tantummodo susceperam, Latino insuper sermone converterem.

Est illud profecto genus interpretandorum librorum utile bonis artibus, et quod maior pars Graecae aut omnino nescit, aut non ita scit, ut iis adiumentis carere possit, hac aetate necessarium. Sed idem tamen non solum insuave per sese, verum etiam, propter summam hoc tempore obtrectandi impunitatem ac licentiam, sollicitum ac lubricum. Quoniam quidem recte facta, mediocris approbatio; errata, sine ulla venia, vehementer et atrox reprehensio proponitur. Id adeo certorum hominum importunitate et inhumanitate fit, qui cum ipsi siue errore nihil scribant, neque se a quoquam redargui patiuntur, et hoc ipsum tamen tyrannico sibi iure in caeteros usurpant. Est autem in Graecis Latinam in linguam transferendis lapsum ac reprehensionem evitare difficile, propterea quod nemo est ita necessariis ad id munus praesidiis instructus, qui aut Graecos omnes authores legerit, aut immensam vim artium omnium et materiam, quarum ex scientia efflorescere ac redundare debet interpretatio, usu et memoria comprehendat. Quis est enim, qui divinas humanasque disciplinas, qui Theologiae, Philosophiae ac Mathematicum partes omnes, qui Iuris ac Medicinae, qui minutas denique artes vel unus exhaurire potuerit, vel infinitam vocabulorum, quae cuique propria sunt, silvam varietatemque scrutari? Atqui cum illa passim Graecorum monumentis aspersa sunt, tum eorundem inscitia nonnunquam hallucinari interpretem par est, et ab illius artis peritis, contra quam commissum aliquid fuerit, vitia ipsa deprehendi. Sed mutua ista castigatio erroris et animadversio maximam avertit communibus

literis utilitatem, ac ne ei quidem, qui erraverit, si se hominem natum esse recordetur, odiosa videri, vel iniqua debet. Movet vero plerosque, atque ab hac publice commodandi ratione deterret, non reprehensio erroris ipsa, sed insultandi aliena culpa libido quaedam petulans ac procax, quae utcumque vel levissima in re titubatum erit, si unius voculae vis et potestas Interpretem fugerit, sic quasi Reip. salus agatur, re alii honesta contentione ad illiberales rixas et sordidas, ad foedissimas simultates, atque ad personarum iniurias, contumeliasque transferunt. Haec igitur ipsa famae honorisque propositio dimicatio quietos et moderatos homines, qui nonnullum tamen in publica sibi commendatione laborum fructum constituunt defugere operam illam admonet potius quam cum acerbis pugnacibus adversariis, et ad quaevis dicenda audiendaque peratissimis in puerile certamen descendere. Mhi vero, quem sublimius quiddam et divinius cogitata omnia consiliaque referre susceptae vitae rationes hortantur, atque haec vanissimum et ineptissimorum hominum iudicia contempere, cur Epiphani interpretationem vererem attingere, causa imprimis ista fuit, quod cum lentum ac diuturnum fore negotium illud animaverterem, tantumdem praestantioribus studiis detractum iri temporis cernerem, quantum in eam occupationem esset insumptum. Accedebat ad communem interpretandi molestiam praecipua quaedam in illo scriptore difficultas, quod incompta et salebrosa est illius oratio, et in qua frequentissime occurrit illa, quae Graeci *ἀναπόδοια* et *ἀνακόλουθα* nominant, pedestre ac popolare dicendi genus. Quod sive pari sermonis simplicitate consequi volueris, subagreste quiddam existet ac putidum, cuiusmodi sunt Latina fere Cornarii, cuius nos utique similes esse nolumus. Sin ornatum atque cultum adhibeas, i sine magna sententiarum commutatione obtinere vix possis. Altera causa est, quod iidem illi Epiphanii libri mendis ac maculis scatent innumeris, quae non modo infringunt interpretationem, sed ad divinationes, ac temerarias interdum coniecturas adigunt: dum ne suspensa ac mutila sententia relinquatur supplere multa de suo, aut aliter, atque edita sunt, conformata cogitur. In quo ut acute non pauca et solerter inveniat, aberrat tamen interdum, seque criminationibus istorum, quos dixi, et

calumniis obiiciat. Vicit nihilominus privatas rationes bene de te (Catholice lector) deque Ecclesiae causa merendi studium. Vicit novae, iam pridem a me data fides editionis, ac promissi religio. Nam et tua, atque Ecclesiae communis intererat, opus illud, quod ad diluendas Haereses a gravissimo et sanctissimo Patre Graecis est editum, quemlibet potius interpretem habere quam Haereticum, et ad recentis editionis splendorem attinebat, commodius aliquanto, minus certe barbare et inquinata loquentem Epiphanium, Latinis auribus non suspecto ab auctore committi.

Habes quae mihi caussae tarditatis fuerint; cognosce nunc caetera. Epiphanium tibi damus integra primum fide ex vetustis codicibus, quoad licuit, castigatum ac recensitum. Horum princeps Vaticanus fuit, cuius diversas lectiones Romae olim a se collectas R. P. Andreas Schottus, pari vir humanitate atque eruditione praeditus, ad me sponte misit. Ex quo permulta sunt a nobis opportune restituta. Accessit ex Bibliotheca Regis Christianissimi depromptus alter, quocum Basileensem ipsi contulimus. Ex amborum autoritate, si quid in contextu ipse mutatum reperies, scito esse profectum. Reliqua, quae ex iudicio emendare facile potuimus, utut erant in Basileensi, reliquimus: atque ad oram fere paginarum coniecturam nostram adscripsimus, quaedam in animadversiones coniecimus. Nam et Animadversionibus nostris, hoc est plenioribus notis, ac prope commentariis, Epiphanium illustriorem reddidimus. In quibus quantum a me sit elaboratum, quantum ex melioribus derivatum studiis, ex reipsa facilius quam mea oratione perspicies. Illud quidem providendum duximus, ut ne aridae ac ieiunae nimis essent, et variarum lectionum exiles quaedam notae: sed si quod uberius apud Epiphanium esset argumentum, si qua paululum insignis quaestio, cuius difficultas cum utilitate certaret, ea nos pro usu captuque nostro liberius ac diffusius tractavimus. Quo in genere multa illic habes de Natalis Christi et Passionis anno ac die: de Paschali mense, de Iudaeorum Cyclo, de antiquo Poenitentiae ritu, de Sirmiensi et Ancyrano Conciliis, de nonnullis veteris Ecclesiae moribus, de Romanorum Imperat. Chronologia, et id genus aliis explicata. Quae si longiora videbuntur, licet, disputationibus iisce praeteritis, quarum circiter titulum paginarum initiis adscripsimus, ea deligere, quae

ad Epiphanium sine offensione percurrendum necessario praeci-
pienda sunt. Quanquam eiusmodi fere illa esse cognosces, u
supervacanea, aut alieno posita loco videri nequeant. Ita ple-
rumque perplexum atque anceps est, quod ab Epiphanio pro-
ponitur, argumentum, ut ad intelligentiam sui aliquanto etiam
plura quam a nobis sunt allata desideret.

Illud vero postremo ad Epiphanii tractationem commodum
accessit, ut, quoniam longiores singularum Haeresum disputa-
tiones sunt, ac perpetuo cursu orationis, sine ulla interspira-
tione ac distinctione contextae, certas in partes, ac veluti ca-
pita Haeresim unamquamque tribueremus, quibus numerales a
oram notas apposuimus. Quae res non legentium solum fasti-
dium sublevabit, sed ad citanda testimonia cumprimis erit ex-
pedita. Nam quoties ex aliqua Epiphanii Haeresi autoritas pro-
ducitur, si illam, uti fit, recognoscere volueris, tota tibi, qua
nonnunquam est immensa, pervolvenda disputatio est. Nun-
notarum illarum capitumque compendio licet, non tantum qu-
ex Haeresi locum illum adduxeris, sed etiam quoto ex Haeresi
numero, vel adscribere ipsum, vel adscriptum ab aliis nullo ne-
gotio reperire. Quod si mihi id occurrisset initio, de quo affect-
iam opere venit in mentem, etiam Basileensis editionis pagina
ad marginem nostrae huius addidissem, propter eos videlicet
autores, qui cum Epiphanii locum aliquem proferunt, pagina-
rum eadem ex editione numerum utiliter adnotant. Quare istud
in alia, si res tulerit, editione faciendum suaserim.

Tu velim (Catholice, ac candide Lector, neque enim plu-
ribus te detineo) ad hanc lucubrationem nostram sic accedas, u
intelligas, neque nihil a nobis esse peccatum, et si quae in ill-
commissaprehenderis, ea pluribus cum bonis, si modo plur-
mihi bona sunt, aut aequalibus, paucioribusve compenses, at-
que his fruares, illis veniam tribuas, pro aequitate tua denique
maiora et utiliora deinceps a nobis expectes.

DIONYSII PETAVII
ANIMADVERSIONES
IN
EPIPHANIUM.



DIONYSII PETAVII E SOCIETATE IESU

1

ANIMADVERSIONES IN EPIPHANII OPUS

QUOD PANARIUM INSCRIBITUR.

ΠΡΟΘΕΡΡΙΑ.

Si cum exquisita rerum, quae in hoc Opere tractantur, pietate ac copia adaequare commentationes nostras instituissem, non brevibus iisce notis et animadversionibus, sed ingenue libris committenda res fuerat. Quoniam autem neque momentariorum moles illa delectat; et eruditorum Lectorum studiis occurrendum potius hoc in genere est, quam aliorum utilitati consulendum; nulla est obtinendae a me ratio praetermissa brevitatis. Ea vero visa est imprimis eiusmodi, ut diversas veterum exemplarium comparatione, aut ex coniectura lectionis ad oram contextus adscriberem: tum ut leviora quaeque, faciliora, vel commode ab aliis explicata, ne attingerem omnino, et carptim breviterque perstringerem. Quamobrem certa potissimum argumenta delegimus, in quibus elaborandis atque illustrandis plusculum operae disputationisque consumptum est; quae mirum talia esse consideremus, ut ad eorum minuendam ob-
curitatem nonnihil opera nostra posset accedere. Fuerat jam-

dudum animus, omnium Haereseon, quae in hoc Opere commemorantur, τὰ ἱστορούμενα primum, deinde opiniones ac dogmata omnia separato libello persequi, et cum iis, quae Epiphanius perscripsit, quae ab aliis sunt Patribus exposita, conferre: sed ab eo consilio revocavi ipse me, quod eum mihi laborem iamdudum aliorum industria sublevasset. Etenim praeter veteres illos, Irenaeum, Augustinum, Philastrium, Damascenum, Tertullianum, Clementem Alexandrinum, Hieronymum; ac caeteros, qui aut de Haeresibus nominatim scripserunt, aut earum in libris suis utcumque meminerunt; recentiores aliquot eodem in argumento summa cum laude versatos memineram; imprimis autem Gabrielem Prateolum, atque illustrissimum magnorum Annalium conditorem. Quorum ille Haereseon omnium luculentissimum catalogum literato ordine contexuit, hic in Annalibus suo quamque tempore consignatam reliquit: uterque uno in conspectu quae apud Veteres illos dispersa erant ac dissipata proposuit. Hac igitur cura et cogitatione solutus, hunc unum ad scopum commentandi laborem istum conferam; ut qui Latine iam, hoc est minus, ut spero, barbare studio nostro loquitur Epiphanius, idem Notis istis et Animadversionibus qua castigatus, qua illustrior factus, dilucide atque intelligenter id faciat, omni obscuritate deterasa.

DE INSCRIPTIONE OPERIS AC XX PRIORUM 2 HAERESEON PARTITIONE.

Cum adversus 80 Haereses, quae ad suam aetatem extiterant, susceptum a se hoc opus profiteatur Epiphanius, duo quaedam occurrunt in eo negotio consideranda. Alterum, *Haeresis* nomen latissime in quibusdam usurpari; nec ad Theologorum normam vocabuli usum istius exigi, a quibus quid proprie sit *Haeresis*, et quantum reliquis ab sectis differat, subtilius atque enucleatius declarari solet. Nam neque priores illae sectae, *Barbarismus*, *Scythismus*, *Iudaismus*, quatenus Christi ortum antecessit, inter Haereses merito recensentur; neque ullae proprie sectae *Barbarorum*, aut *Scytharum* fuerunt. Atque, ut diligentius in *Hellenismi*, *Iudaismi*, ac *Samaritismi* species inquiratur, pleraeque forsitan e numero sectarum, sive *Haeseon* eximendae erunt: de qua re sparsim, ac suis locis opportunius agetur. In *Hellenismo* quidem, cum quatuor tantummodo sectas Epiphanius numeret, infinitae adiungi aliae potuerunt; quarum plerasque in calce huius operis, in fidei Catholicae Compendio prosecutus est. Alterum hoc in negotio considerandum est; quamvis omnes illae sectae inter Haereses haud immerito censeantur, nequaquam tamen Epiphanio octogenarium illum constare numerum. Etenim in partitione ipsa contra dividendi praecepta non mediocriter peccatum est: cum principio quinque ante Christum sectarum *fastigia* proponuntur, *Barbarismus*, *Scythismus*, *Hellenismus*, *Iudaismus*, *Samaritismus*: ac deinde posteriora tria genera in alias species tribuuntur. Et nihilominus genera cum subiectis sibi partibus eundem in numerum summamque conferuntur. Quod est in divisione vitiosissimum. Neque enim genus *πρὸς τὰ εἶδη ἀντιδιαιρεῖται*. Ut si anima vitae praeditum corpus primum in animal ac plantam partiare: tum animal in terrestre, aquatile, volatile: plantam in herbam, fruticem, et arborem: ac deinde collectis omnibus, octo corporis animati partes esse constituas: nimirum animal, plantam, terrestre animal, aquatile, volatile: herbam, fruticem, et arborem. Ita enim inter divisionis partes genera ipsa, quae dividuntur, perperam referas. Quod

in illa Haereseon distributione commisit Epiphanius. Quippe tres illae, quas dixi, Hellenismus, Iudaismus, Samaritismus cum suis 3 partibus coniunctae summam conficiunt. Unde subductis recte omnibus 17 duntaxat ante Christum, universe vero 77 Haereses, non 80 numerantur. Praeterea 20 priorum Haereseon alium in Epistola ad Acacium et Paulum Presbyteros, et in Ancephalaeosi, quam in ipso decursu Operis, ordinem instituit. Utrumque nos in sequenti Tabula proposuimus.

20 priorum Haereseon ordo in Anacephal,		20 priorum Haereseon ordo ex Opere Panarii	
	1 Barbarismus		1 Barbarismus
	2 Scythismus		2 Scythismus
	3 Hellenismus		3 Hellenismus
	4 Iudaismus		4 Iudaismus
	5 Samaritismus		5 Stoici
Hellenismi	6 Pythagorei	Hellenismi	6 Platonici
	7 Platonici		7 Pythagorei
	8 Stoici		8 Epicurei
	9 Epicurei		9 Samaritae
Samaritismi	10 Gortheni		10 Esseni
	11 Sebuaci		11 Sebuaci
	12 Esseni		12 Gortheni
	13 Dosithei		13 Dosithei
Iudaismi	14 Scribae	Iudaismi	14 Sadducaei
	15 Pharisei		15 Scribae
	16 Sadducaei		16 Pharisei
	17 Hemerobaptistae		17 Hemerobaptistae
	18 Ossaci		18 Nazaraei
	19 Nazaraei		19 Osseni
	20 Herodiani		20 Herodiani

In posteriori serie Stoici ante caeteras Philosophorum sectas collocantur; aliter atque in priori fecerat, quae longe hac in parte tolerabilior est. Hinc est, quod Stoicorum secta *τρίτη ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ* sit inscripta. Nam tertium ab Hellenismo locum habet in serie, ut Platonici quartum, atque ita deinceps; non ut in inscriptione Latina est; *tertia Hellenismi secta*: pro quo scribe: *tertia ab Hellenismo secta*.

AD TOTIUS OPERIS PRAELUDIUM.

2 c. Ἄφατα γὰρ ἐστί καὶ φατά] Expungo posteriores haec voculas, quae sententiam infuscant, καὶ φατά. Dixit quidem Hesiodus initio Ἔργων,

Ὅν τε διὰ βροτοὶ ἄνδρες ὁμῶς, ἄφατοὶ τε φατοὶ τε
Ῥητοὶ τ' ἀρόητοὶ τε.

sed alio sensu, quam ut huic loco congruat. Nam hoc unum Epiphanius significat, se non omnia complecti hoc in Opere cupere, cum innumerabilia sint, nec oratione comprehendi possint.

τουτέστι βασιλείας Οὐαλεντινιανοῦ] Est hic annus Christi 374, quo suum opus aggressus est Epiphanius; Gratiano III. et Equitio Coss. Valentinianus enim et Valens imperium auspicati sunt anno 364 bisextili; qui Ioviani et Varroniani Consulatu notatur in Fastis. Ideo annus utriusque 11 Christi est 374 Gratiani annos praetermisit, ut opinor, librarius. Quare substituendam est καὶ Γρατιανοῦ ὀγδόου. Gratianus Lupicino et Iovino Coss. ut author est Socrates 4, 10. Imperator et Augustus a Patre renunciatus est anno Christi 367. Itaque undecimus Valentiniani et Valentis est Gratiani octavus. In Manichaeorum Haeresi 66, 20 annos Gratiani commemorat. Quem in locum caetera reservamus.

οὐκ ἀδειὶ διασκοπήσαντας] Hic coniecturae locus est. Nam de vitio constat. Scribe διασκοπήσας τὰς ψήφους: et εἶσω παρελθεῖν. Vel διεσκόπησα τὰς ψήφους et retinendum εἰς ὃ, Cum ad susceptum opus aggrediendum consentientia vestrum omnium suffragia viderem.

3 c. Πάμφιλος] Rei herbariae scriptores aliquot recenset, quorum plerosque Dioscorides in Praefatione commemorat, et Plin. l. 1. In his Pamphilus ille ipse videtur esse, de quo Suidas; qui inter caetera Georgicorum tres libros edidit, patria Amphipolita, vel Sieyonius, vel Nicopolita. Ex quo nonnulla passim excerpta leguntur in Constantini Geponicis. Meminit et alicubi Photius.

καὶ Ἡρακλείδης ὁ Τυραντινός] Citatur a Galeno in Libris de Compos. Medicam. κατὰ τόπους καὶ γένη: nec non et ab Athenaeo l. 3 Heraclides Tarentinus. Idem et Andreae Medici meminit.

Bāσσος ὁ Τύλιος] Tylus Messeniae urbs, quam nonnulli Oetylum vocant, ait Strabo l. 8. Sed corrupta hoc loco vox est, legendumque ex Dioscoride *Bāσσος ὁ Ἰούλιος*.

καὶ Πετρώνιος Νίγερ] Dioscorides *Petronius Niger* coniunctim habet. Plinius vero *Petronium Diodotum* copulat, quasi eiusdem sint appellationes ambae.

5 a. *δι' ἐτῶν δισχιλίων*] Non igitur vulgatam in nostris Editionibus LXX Seniorum rationem secutus est, annorum 1242, sed castigatam, ac germanam, quae ad priorem annos addit 20. Magna iam tum olim Graecorum exemplarium non cum Hebraeis Latinisque modo, sed secum etiam discordia fuit. De priori disserit Augustinus de Civit. Dei 15, 13 Hieron. Quaest. Hebr. aliique maxime recentiores. De posteriori vide Eusebii excerpta Chronologica; ubi varie annorum summa concipitur. Ac propter immanem absurditatem, quae ex Mathusalem annis oritur, animus est ad numerorum emendationem adiectus. Nam si LXX Interpretum communem editionem sequere, quae annos Mathusalem ante genitum Lamechum arrogat 167, Lamecho vero 188, confient additis Noëmi sexcentis, anni ante Diluvium 955. Vixit autem Mathusalem in totum annos 969. Igitur 14 annis post Diluvium superfuit; quod est ineptum. Quare Africanus Mathusalem annos ante Lamechum susceptum tribuit 185, qui ad Lamechi Noëmique totidem, quot proxime numeravimus, adiuncti summam efficiunt annorum 972. Itaque tribus, quatuorve annis Diluvium mors illius antecessit. At vero idem Africanus ab Orbe condito ad Diluvium annos colligit 2267. Quippe Eos 195 confert, cum LXX duntaxat 190 numerent. Subtractis quinque illis superfluis, crediderim in reliquis Epiphanium Africani, sive LXX apud Africanum Interpretum calculum secutum annos computasse 2262.

5 c. *ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς Ἀραράτ*] Chaldaeus Cordu, id est Γορδιαῖος. Iosephus 1, 4 ἀποβατήριον τὸν τόπον τοῦτον Ἀρμένιοι καλοῦσι. Mox Berossus Chaldaeum citat: λέγεται δὲ καὶ τοῦ πλοίου ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ πρὸς τῷ ὄρει τῶν Κορδουαίων εἶναι μέρος τι εἶναι. Item ex Nicolao Damasceno: ἔστιν ὄρη τὴν Μιννάδα μέγα ὄρος κατὰ Ἀρμενίαν βάρεις λεγόμενον, εἰς δὲ πολλοὺς συμπεγόντως ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ λόγος ἔχει περιωθῆναι. Franciscus Iunius pro Βάρεις rescribendum exi-

stimat *Λούβαρις*: a quo non abhorreo. Sed idem solennia delirat, cum Lubar Armenio et Aegyptiaco sermone dicit idem esse atque *ἀποβατικὸν*, sive *ἀποβατήριον*: id est locum editissimum, ex quo descensus patet, a verbo *Labar*, descendere. Unde et *Labarum*, et *Labra* apud Epiphanium in Ariomanitis. Sed de Labra, caeterisque nugis dicemus ad illum Epiphanii locum. Quod quidem ad praesens negotium attinet, *ἀποβατήριον* Iosepho nuncupatur locus ille, in quo Noëmus τὴν ἀπόβασιν, hoc est excensionem, ex arca fecit: sive quod ibidem τὰ ἀποβατήρια sacra persolvit. Haec enim vis est horum vocabulorum, *ἀποβατήρια*, *διαβατήρια*, et caeterorum. Valde igitur aberrat Iunius cum *ἀποβατήριον* interpretatur arduum, et excelsum, ex quo descendere oporteat: quod a Graecae vocis usu alienum et absonum est.

οὐ γὰρ ἔτι ἐμφαίνει] Putidissimi Iudaei Noëmum a Chamo exsectum nugantur: ut inter alios R. Selomo, qui et alia quaedam adiiicit nefanda, et ἄρρητα.

6 d. ἐνθα πον ἐπελέξαντο] Fortasse τόπον ἐπελέξαντο. ἦν δὲ τοῦτο πύλαι Ἀσσυρίων] Ager Sennaar, et Babylon ipsa primum, inquit, ad Assyrios pertinuit. Respexit autem ad id, quod Genes. 10, 11, legitur: *De terra illa (Sennaar) egressus est Assur, et aedificavit Ninivem, et plateas civitatis, et Chale*. Verum *Assur* quidam proprium esse nomen existimant: ut R. Selomo, qui se ab impiorum consuetudine ac convictu segregarit: eundemque Aben Ezra Iapheth filium extitisse memorat. Equidem *Assur* hoc loco de Assyrio populo, vel Nino ipso regni Assyrii conditore, libentius interpretor. Eodem porro spectare videtur quod est apud Esaiam 23, 13. *Ecce terra Chaldaeorum: talis populus non fuit: Assur fundavit eam. In captivitatem traduxerunt robustos eius: suffoderunt domus eius: posuerunt eam in ruinam*. Sed Hebraica aliam sententiam praeferunt: *Iste populus non erat illic olim. Assur fundavit eam navibus; vel, ut alii, deserti incolis; qui erexerunt arces illius. Sed (Chaldaei) contriverunt palatia illius, etc.* Quod ita R. David exponit. Non est mirum, aut incredibile, quod de Tyri eversione praedicitur. Ecce tibi Babylon, et Chaldaea ipsa non eosdem semper incolas habuit; sed et ipsa vicissitudinem est experta. Nam Chaldaeorum populus olim ibi sedem non habuit:

sed Assyrii principio tenuerunt, et in ea urbes excitarunt. Tum Chaldaei pulsus Assyriis occuparunt, qui a Chasad Nachoris filio oriundi, ait Kimchius, ex Gen. 22, 21. Haec ex Hebraeis, quamquam aliter Aben Ezra, et ex Latinis Hieronymus. Nam LXX diversi prorsus abeunt. Ex iis colligitur Assyrios olim tenuisse Babylonem. Ac nonnullis placet Sennacheribi maiores Babylonem invasisse; propterea quod l. 4 Re. c. 17, 24 rex Assyriorum Sennacherib de Babylone, et de Cutha, caeterisque regionibus incolas Samariam transtulerit. Sane Babyloniorum rex Assyrius in Scripturis interdum vocatur, et Babyloniam sub Assyria fuisse comprehensam authores sunt Geographi.

ἐπιωνομάσθησαν πάντες] Scytharum nominis origo ab Hebraica voce רוש, cum puncto semol, quod est *declinare, errare*. Potest et a רוש cum puncto dextro derivari, quod *discurrere et obambulare* significat. Utraque notio Scytharum moribus apprime congruit: quos *πλάνητας* errabundos, et *ἀμαξόβλους* fuisse constat. Sed ea vocabuli ratio, quam Eriphanus affert, quod scilicet ἀπὸ τοῦ κλίματος τοῦ πρὸς Ἐυρώπην εἰς Ἀσίαν declinaverint, non valde mihi probatur. Neque enim verum puto, Scytharum nomine priscos illos insignitos, qui post Diluvium turrim illam architectati sunt. Etymologicon magnum *σκόζεσθαι*, quod est irasci, et supercilium contrahere, *παρὰ τοὺς Σκύθας* nominatum scribit: quoniam iracundi Scythae. An potius *Σκύθας* Graeci ἀπὸ τοῦ σκόζεσθαι deduxerunt?

καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἑβδομήκοντα δύο] De eadem linguarum gentiumque distributione agit Haer. 39 quae est Sethianorum: ubi et 72 linguas totidem, quot *κεφαλαῖαι* erant, et authores stirpis, effloruisse dicit. Vulgatus est hic matricum linguarum, populorumque numerus, de quo certatim Chronologi disputant. Quorum quidem ratio mihi non satis explorata certaque videtur: non modo quod Graeci codices a Latinis et Hebraeis in numero dissident: sed etiam, quod plerique *κεφαλαῖαι* cum posteris suis ac filiis in numerum censentur. Non est autem credibile distinctum ab iis populum ac linguam illos constituisse. Certe enim Heber a Phaleg lingua diversus non fuit; ut etiam Augustinus existimat. Deinde Chananaei omnes populi idioma commune sortiti sunt. Itaque labat illa 72 linguarum partitio. Sed nec in eo laborare admodum necesse est,

λιν, καὶ τὴν Χαλάκ. Pro 'Ρωβωθ πόλιν, Hebraice scriptum est רב רובי quod Hieronymus vertit, *plateas civitatis*, et pro appellativo habuit, quod Graeci proprium fecerant. Intelligit autem urbis Ninives plateas, quas Ninus extruxerit. De Epiphanio quid dicam aliud occurrit nihil, nisi voces istas, *Θειράς*, et *Θόβελ* alienum in locum translatas esse. Nam Thiras, et Thubal inter Iaphethi posteros numerantur com. 2 *Thubal, et Mosoch, et Thiras*. Fortassis enim cum Regma, Sabatacha, caeterisque, quosdam alios recensuit Epiphanius, et inter illos Thubal, et Thiras. Nisi haec coniectura placeat, pro *Θειράς*, et *Θόβελ*, ac *Λόβος* propria urbium illarum nomina substituenda sunt, quas Assur aedificavit. Certe in *Λόβος* vestigium quoddam apparet vocabuli 'Ρωβωθ, et in Thiras vocis רב, quae civitatem significat. Unde ita depravari vox ista potuit 'Ρωβωθίρα.

7 d. οὐ πολὺ δὲ ἀλλήλων τῷ χρόνῳ διεστήκασι] Bactrianorum rex ille, quocum Ninus confligit, Oxyartes a Diodoro vocatur; a Iustino, Arnobio, ac caeteris Zoroastres. Neque dissentit Plinius, ut Scaligero videtur. Neque enim dubitat ille, sitne Magus idem eum rege Bactriano, sed utrum unus hic fuerit, an et alius postea: quod Salianus noster recte in Annalibus animadvertit. Vanissima Magorum natio Zoroastrem illum antiquissimum putat; utpote qui Troianum excidium quinque annorum milibus antecesserit, ut Plinius, et Plutar. Tract. de Iside testantur. Apud Laertium Xanthus Lydius sexcentis duntaxat annis ante Xerxis *διάβασιν* extitisse Zoroastren asseverat. Unde merito plures eiusdem nominis fuisse suspicatur Scaliger.

τὸν σεροῦχ τὸν ἐριτηνεύμενον ἐρεθισμὸν] Varias sunt apud Epiphanium Hebraeorum nominum origines, et interpretationes partim obscurae, partim subahsurdae. Multa enim vel eruditissimis per imprudentiam excidunt. Neque propterea Hebraismi fuit imperitus Epiphanius, quem Graecae, Syrae, Hebraeae, Aegyptiacae, et ex parte Latinae linguae scientem fuisse confirmat Hieron. Apol. 2 contra Ruff. quem argute bilinguem nominat, quod Graece Latineque nosset. Inter falsas originationes haec ipsa vocabuli Serug interpretatio a Calvinista quoddam profertur, cum aliquot aliis; ut cum caeteros Patres erroris haud expertes fuisse colligat; tum vel imprimis Epiphanium in explicandis nominibus aberrasse. Nos de reliquis, quae in

hoc Scriptore notat, sparsim, ac suo loco viderimus. Quod ad praesens vocabulum spectat, male ab Epiphanio putat *σερὸν* *ἐρεθισμὸν* verti: cum ita scribendum sit hoc nomen, *σερὸν*, et *propaginem*, non irritationem significet. Haec ille. Verum purgandi hoc quidem loco Epiphanii facilis est et explicata ratio. Primum enim *σερὸν*, non *σερὸν* scribendum illi fuit, cum priore modo LXX conceperint. Et fieri potest, ut Hebraice quoque saltem aliquot in exemplaribus כרוך non שרוג lectum sit: ex quo Graece *σερὸν* ediderunt LXX. Nam *רו* per *χ* plerumque reddi solet: ut in כרוך et רוך, *Nachor*, et *Cham*. Utcunque vero scriptum extiterit, potest commoda aliqua interpretatione Epiphanii glossema defendi. Imprimis שרג *perplexum esse*, atque *intricatum* significat: unde שרוך *propago*, non שרוג, ut Calvinistae placuit. Quare perperam et ipse *σερὸν*, sive שרוג *propaginem* vertit; cum ratio postulet, ut sit *intricatus*, et *perplexus*. Et quoniam quae eiusmodi sunt, hoc est implicata et perplexa, tricis suis *ἐρεθίζου*, provocare, atque irritare solent, inde fortasse שרוג *τὸ ἐρεθίζον*, vel *ἐρεθισμὸς* dicitur, ex reconditiore lingua. Non enim omnes omnium vocum potestates in sacris literis expressae sunt. Sin est ut כרוך LXX in Hebraeo reppererint, qui *σερὸν* scripserunt; bellissime ad hunc modum quadrabit. כרוך Chaldaeis, et Rabbinis est perverse agere Sam. 2, 19 de Semei רי כרה *perverse egit*, *rebellavit*. Hinc כרוך *iniquitas*, *peccatum*, *rebellio*: כרוך *rebelle*. Vide Eliam in Thisbi. Indidemque *σερὸν*, hoc est a rebellionem, contumacia et *ἐρεθισμὸν*. Eadem vox Hebraice idem est ac superfluum esse, redundare, quod et aliam eiusdem notionis originem indicat: quasi sit, *ἐκ περιουσίας ὑβρίζειν*, lascivire, et insultare ac procaciter irritare. Est illa vero Epiphanii interpretatio longe probabilior, quam quae apud Hieron. Lib. de Nom. Hebr. legitur: ut sit *corrigia*, vel *perfectus*. Nam שרוך non שרוג corrigiam sonat: unde Seruc, *σερὸν*, non Serug legendum esset. Quanquam litera caph in fine cum Raphe aspirate pronunciat: ideo Graece *σερὸν*. An ita in Hebraeo legerat Hieron. aut LXX Seniores divinare non libet. Alterum glossema, quod addit Hieronymus, nempe *perfectus*, non capio, neque ad rem pertinere puto. Quis autem nesciat multa Hebraicorum vocabula, quod aliter Graece perscripta essent, et ab

origine detorta, doctissimis interdum Patribus fraudi fuisse, minus ut rectas illis significationes affingerent? Exemplo sit quod cum haec scriberemus fortuito nobis occurrit. Idem Hieron. Epist. ad Ageruch. *Noëmi*, cuius in Libro Ruth historia commemoratur, *consolationem* interpretatur, quod Hebraice est נַחֲמָה a נָחַם, non a נָחַם.

καὶ ἤρξατο εἰς ἀνθρώπους] Hausit haec ex Eusebii Chronico, quae in Graeca editione Scaligeriana leguntur, pag. 13. Sed ibi Iaphethi non Semi filius Seruch dicitur, ut etiam apud Suidam in vocabulo *σερούχ*, ubi eadem fere declarantur. Quin et illud contra atque Eusebius scripsit, ab Epiphanio subiungitur: nondum aetate Seruch lapides, ligneave simulacra, aut aurea argenteave fabricata, sed in picturis, et coloribus omnem, ut Tertullianus loquitur, Idololatriae paraturam constitisse. Eusebius vero: αὐτὸς γάρ, inquit, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τοὺς πάλαι γενομένους ἢ πολεμιστὰς, ἢ ἡγεμόνας, καὶ τι πράξαντας ἀνδρίας, ἢ ἀρετῆς ἄξιον ἐν τῷ βίῳ τοῦ μνημονεῦσθαι, καὶ ὡς ὄντας αὐτῶν προπάτορας ἀνδριάσι στηλῶν ἐτίμησαν. Quae fortassis in concordiam redigi ita possunt, ut Epiphanius Idola, ac simulacra duntaxat asfabre facta, et caelaturis effigiata per illud tempus extitisse neget; non autem informes truncos, aut lapides, sive columnas! de quibus Eusebius accipiendus est, cum eas vocat ἀνδριάντας στηλῶν. Ab iis enim rudibus, et impolitis statuis, et columnis Idololatria coepit. Clem. Alex. Strom. 1. Πρὶν γ' οὖν ἀκριβοῦσθῆναι τὰς τῶν ἀγαλμάτων σχέσεις, κίονας ἰστάντες οἱ παλαιοὶ ἔσθεον τοῦτοσος ὡς ἀφιδρύματα τοῦ Θεοῦ. Quod ad eius columnae, quae Israelitis in solitudine praeibat, imitationem expressisse Daemones ibidem disputat. Sic Athenienses pro foribus columellas, et obeliscos Apollini consecrabant, quem ἀγνιέα vocabant. Aristoph. scholia ad *Σφῆκας*. ἀγνιεύς κίων εἰς ὃξὸν λήγων, ὃν ἰστῶσι πρὸ τῶν θυρῶν· ἰδίους δὲ φασιν αὐτοὺς εἶναι Ἀπόλλωνος, οἱ δὲ Διονύσου, οἱ δὲ ἄμφοιν. Hi sunt *Θηραῖοι*, et ἀντήλιοι Θεοί. Tertul. Apolog. *Etiā apud Graecos Apollinem θυραῖον, et Antelios Daemones ostiorum praesides legitimus*. Hesychius, ἀντήλιοι Θεοὶ οἱ πρὸ τῶν θυρῶν ἰδρυμένοι. Est igitur propius vero, informes illas moles initio pro viis erectas. Tum paulatim artem ac διύρθρωσιν accessisse, au-

hore, ut ferunt, Daedalo. De quo Themistius Orat. 15: ac deum expressas coloribus imagines, et picturas: licet contra sentiat Epiphanius.

8 a. περιέστη δὲ ὁ ἀγὼν] Scrib. ut est in Regio, αἰών. Ab Adamo ad Thare 20 γενεαὶ sunt, quia Cainan in numerum emit. Eae colligunt, ut hic Epiphanius indicat, annos 3332. Ipsa autem, ex LXX Seniorum editione, annos 3364. Ab Adamo ad Diluvium supra numerati sunt 2262. Hinc ad Thare etiam anni sunt 1102. Fiunt anni 3364. Quare annis minus 32 dixit Epiphanius. Vide sequentem numerum.

8 b. ἐξότε Θάρα] Suidas in σερούχ, ἐντεῦθεν εἰσῆχθη πολυθεΐα, καὶ ἡ εἰδωλολατρεία. τοῦτο δὲ διέμεινε παρ' αὐτοῖς μέχρι τῶν χρόνων Θάρα τοῦ πατρὸς Ἀβραάμ. ἦν ἄρ' ἀγαλματοποιός, ἀπὸ διαφόρων ὑλῶν εἰκόνας ἐργαζόμενος εἰς.

καὶ μετέπειτα ἐθεοποιήσαντο] Haud absimilem Idolorum, orumque cultus originem disce ex Lib. Sapientiae c. 14. Lactantio 1, 14.

8 c. ἔπειτα δὲ ἀκινάκην σέβοντες] Martem imprimis colere Scythae, cuius effigies erat acinaces ferreus, ait Herodotus l. 4. Huic templum ex virgultorum fasciculis extruebant, ibi et captivos mactabant. Sed quoniam in eum Herodoti locum incidimus, obiter hic a nobis emendandus atque illustrandus erit. Cum templum illud describit 4, 62 ait sarmentorum ab illis fascies comportari, exaggerarique ἐπὶ σταδίους τρεῖς ἴσος, καὶ εὖρος· ὕψος δὲ ἑλισσον; longitudinis ad stadia τρία; totidem latitudinis; altitudo vero minor. Nonne otiosum et admonere minorem tribus stadiis altitudinem fuisse? Quis enim alte erectum cumulum suspicari posset? Plane igitur mentosus hic locus est, et pedum cubitorumve certus deest motus, quo minorem fuisse exaggerationem illam scripserat. Ad aec paulo ante, cum sacrificiorum rationem explicat, ac quemadmodum hostias immolarent, quaedam leguntur partim ab Interpretibus ignorata, partim corrupta. τὸ μὲν ἱεῖον αὐτὸ κτενοποιεῖται τὸς δύο πόδας τοῦς ἐμπροσθίους ἕστηκε· δὲ θύων ὀπισθεν τοῦ κτήρεος ἐστὶς, σπῆσας τὴν ἀρχὴν οὐ στρόφου καταβάλλει μιν· πίπτοντος δὲ τοῦ ἱεῖου ἐπιβάλλει τὸν θεόν, τῷ ἂν θέῃ· καὶ ἔπειτα βρόχῳ περιδύει

ἔβαλε τὸν ἀνέχνα. *Victima ipsa primoribus alligata pedibus sistitur. Cuius a tergo stans sacrificulus, funis extremum trahens pecudem prosternit. Mox ea cadente Deum illum nominatim invocat, cui sacra facit. Inde laqueo collum circumdat.* Haec verba σπάσας τὴν ἀρχὴν τοῦ στρόφου Laurentius perperam vertit: *amota imprimis insula.* Ista vero περιῶν ἔβαλε τὸν ἀνέχνα vitiosa sunt. Scribe *περὶ ὧν ἔβαλε* pro *περιέβαλε*, quod Ionicum est. Sic alibi *κατ' ὧν ἐκάλυψε*, et *κατὰ με ἐφάρμαξας*. De Acinace vide Alexandrinum Clementem in Protreptico, Lucianum in Toxari.

ἐξ οὗ τὸ γένος κατὰγεται Φρυγῶν] A Thracibus originem traxere Phryges. Dardanus certe primum in Samothracia consedit: unde in Phrygiam traiecit. Sed et a Moesis, vel Mysis Europaeis Mysos Asiaticos propagatos asserunt. Diserte id ipsum Strabo l. 10 *καὶ οὐκ ἀπεικός γε, ὥσπερ αὐτοὶ οἱ Φρύγες Θρακῶν ἄποικοι εἰσι, οὕτω καὶ τὰ ἱερὰ ἐκεῖθεν μετετηγέχθαι.*

8 d. *μετηγέθη δὲ ταῦτα εἰς Ἕλληνας*] Euseb. in Chronico A. 464. *Primus Cecrops bovem immolans Iovem appellatū.*

καὶ ἦν μὲν κατὰ τοῦτον τὸν καιρόν] Abraamum anno Nini 43 natum esse docuit in Chronicis Eusebius, idque posteris omnibus persuasit. Nam nemo est veterum post Eusebium, qui non pro certo id habuerit, ac tanquam ἀναπόδεικτον ἀρχὴν Chronologiae suae praefixerit. Sed in digerendis Assyriorum, ac Medorum intervallis variat Eusebius. In posteriore Chronicorum Libro, qui annos expansos complectitur, ab ortu Abraami, quem vult esse Nini 43, ad Sardanapali mortem anni sunt 696. Additis Nini 42, qui Abraami natalem antecedunt, et Beli 65 (Alibi 55 idem author numerat), confluunt anni 803 quibus Assyriorum Monarchia tenuit. Sequuntur Medis: quibus annos imputat 260. Itaque Cyri ac Persarum initium ponit numero 957. Hic Scaliger nullum insectandi Eusebii finem facit, eique pene omnibus paginis insolenter illudit. Accusationis caput est, quod Assyriorum Reges aliquot praeterierit, et de annis illorum detraxerit. Cum enim ex Africano Regum illorum seriem, et annos uniuscuiusque descripserit, apud Africanum vero Reges numerentur 41, iisdemque mille quadrin-

genti octoginta quatuor anni tribuantur, Eusebius 4 Reges, annos 162 expunxit. Tum aliis rursus annis detractis, eo calculum perduxit, ut mille circiter ac trecentis annis Assyriorum imperium circumscriberet. Quod eo animo fecisse putat Scaliger ut ad institutum suum ac *πρόληψιν* Regum illorum tempora dirigeret. Quamobrem immanis hic est Anachronismus Eusebii, si Scaligero creditur, ex quo factum est ut anno Nini 43 natalem Abraami posuerit; cum ad Beluchi 31 reiciendus fuerit, qui est a 43 Nini fere 259. Sed vanissima est haec Scaligeriana ratio; ex qua perabsurdum illud sequitur, Assyriorum regum initium ante Diluuium extitisse. Mundum enim creatum existimat anno Per. Iul. 764, a quo ad Christi Nativitatem Dionysianam, qui anno eiusdem Periodi 4713 convenit, anni sunt 3950. Idem porro Sardanapali necem et Assyriorum imperium in annum coniecit Periodi Iul. 3840, qui est mundi 3077. Rursus Diluuium accidit, ut ille putat, anno mundi 1657. Quibus de 3077 detractis, reliqui sunt 1420. Atqui regnatum est ab Assyriis annos 1484. Igitur anno ante Diluuium 64 Belus imperium adiit. Nullum hic Proleptici temporis methodus locum habere potest: ubi historica veritas, ac verorum regum, verique imperii tempus exquiritur. Quid enim peccavit Eusebius, qui hos annos omisit, ex quibus absurditatis tantum sequebatur? An non Ctesiam, Diodorum, alios denique, quam Africanum auctores habere potuit, ex quibus numerum illum Regum Assyriorum conficeret? Sane Diodorus, quem Euseb. l. 1 Chron. pag. 29 Edit. Graecae profert, Sardanapalum a Nino quintum ac tricesimum numerat. Ita fiunt additis Nino ac Belo, Reges 37, quot Eusebius percensuit. Quod si quatuor illi Reges ab Eusebio praetermissi, nihilo secius intrudendi fuerant, intererat eius, sui ludibrium vereretur, de singulorum saltem spatiis aliquot annos deducere, ut Assyriorum primordia intra Diluuii metas continerentur.

Nos ut obscurissimi vetustissimique imperii vestigia perscrutemur, certam epocham deligemus, de qua apud omnes ferme Chronologos constet. Ea est Cyri ac Persici regni: cuius initium omnes statuunt Olymp. 55 anno primo. Coepit haec Olympias, ut alias ostendetur, anno Per. Iul. 4154. Quare vel hoc ipso anno, vel sequenti, labente scilicet Olymp. anno primo,

Persarum imperium iniit. Nos certis de caussis annum 4155 Cyri exordio praefinimus. Iam vero Medis, qui Persas antecesserunt, annos cum Diodoro et Ctesia imputamus 317. Quare illorum initium convenit anno Per. Iul. 3838. Mundus, ut opinio fert nostra, conditus est Per. Iul. 730 autumno, siquidem ad Dionysianum Christi Natalem annos ab orbe condito putamus fere 3483. Accidit itaque Diluvium anno Per. Iul. 2386, Mundi 1656. A quo ad Persarum exordium anni colliguntur 1769, ad Medorum, 1452. Quocirca si, ut Diodoro et Eusebio placuit, Assyriorum imperium ad annos 1300 propagatum est, merito Beli a nobis initium statuitur anno post Diluvium 153, mundi 1809, Periodi Iulianae 2539. Indidem vero consequens est annum primum Beli natalem Abraami praecedere annis 140; si annos Belo quinque et sexagenos attribuas. Abraamum denique non anno Nini 43, sed Semiramidis 23 natum esse: cum eius ortus incidat in annum a Diluvio 292; Periodi Iul. 2678, 12 mundi 1948. Haec de Assyriorum intervallo et initio proponenda modo, alibi probanda nobis erunt.

Αἰγυπτίων τε ὀκτωκαίδεκάτῃ] Longissima de Aegyptiorum Dynastiis, deque Scaligeri in Eusebium intemperantia disputatio hoc loco institui poterat. Nam et hic quoque Proleplici temporis, commentitiarumque Dynastiaram methodus vestigia omnia veritatis permiscuit. Sed Animadversionum nos brevis libere ista leviter admonet, neque vehementius ad eas quaestiones incumbere. Dynastias Aegyptiorum ex Manethone Africanus unam et triginta commemoravit, quibus annos assignat 5354. Ab eo diversissimus est Eusebius tam in Dynastiaram ordine, quam in annorum summa. Propterea odiose hominem insectatur Scaliger, et Manethonis Dynastiis omnibus explicatis, earum caput ultra Mundi primordia longissime promovet. Quod ad fabularum institutum opportunum, ad historiae veritatem indagandam frivolum ac ridiculum est. Non enim mediocris ineptiae est, hisce nugis ac quisquiliis locum in historia Chronologiaque tribuere, atque Eusebium propterea culpares, quod a fabulosis deliriis abstinens, certam inierit viam, qua haec ad historiam accommodaret. Quoniam igitur Aegyptiorum, uti diximus, initia obscurissima sunt, harum Dynastiaram novissima tempora consideremus, quorum historia certior, ut effusam fa-

larum lasciviam quibusdam terminis ac limitibus coëreamus. Cambyses anno, ut author est Herodotus, regni sui quinto ex-ignavit Aegyptum, paulo post Amasidis obitum. Ad hoc tempus sex et viginti Dynastiae ab Africano numerantur: anni 5159. Cambysis exordio dubitari non potest, cum et ex historia ex Astronomicis observationibus apud Ptolemaeum liquidissime constat. Convenit autem anno Per. lul. 4185. Ergo annus eius Imperii septimus coepit anno 4189, quem esse definitus Mundi 3459. A Diluvio ad hoc tempus anni decurrunt 1803, quo spatio continenda Dynastiarum intervalla: quibus ab ortu Abraami ad Cambysis quintum Eusebius imputat nos 1491. Sed Abraamo nascente 16 Dynastiam inchoatam tribuit; a quo discedit Epiphanius, qui 18 posuit. Ut eodem tempore, quo Assyriorum Monarchia coepit, Aegyptios regnasse credimus, cum illorum primordium circa annum a Diluvio 153 ceciderit, detractis totidem annis ab intervallo, quod a Diluvio quintum Cambysis elapsum est, anni supererunt 1650 ab Aegyptiorum initio ad Cambysen usque, et Persarum in Aegypto institutum, per Africani Dynastias, si lubet, dispensandi; quod iniosum ac nugacissimum est. Ad summam qui Aegyptiacarum regum historiam, veritatemque consequi studet, postulativas Scaligeri Periodos, et omnem Dynastiarum pompam reiiciat esse est, ac certis se annorum intervallis adstringat.

9 a. οἱ ἐν Σικυῶνι δὲ μόνοι] Ex eodem Eusebio sumunt. Sed hoc parum fideliter, quod primum Sicyoniorum Regem ait Europem, cum sit apud Eusebium secundus. Nam primus est Aegialeus, qui annis 52 regnavit. Huic Europs successit, cuius anno 22 nascitur Abraamus. Antiquissimum hoc in Europa regnum fuit. Cuius in annis minime authores consentiunt. Sed parum admodum fere omnes absunt a millenis; quot Apollidorus apud Eusebium numerat. Huius regni si initium exorare volumus, eadem, qua supra, methodo, considerandus est et finis. Postremus Sicyoniorum regum Zeuxippus fuit; cuius 13 est obitum Agamemnon regnum illud invasit: ita ut deinceps reges nulli proprii fuerint, sed Sacerdotes: tametsi post Zeuxippum Pausanias Hippolytum regnasse scribit, quo imperante Sicyoniis potitus est Agamemnon. Addit et Laestadem regem; h quo a Doriensibus Sicyonii subacti sunt. Constat igitur

propemodum sub Troianum excidium Sicyoniorum desiisse regnum. Tempus *ἀλώσεως* Troianae annus est in Per. Iul. 3530, mundi 2800, post Diluvium 1144. Quare cum Agamemnon 15 annos regnaverit, ex quibus 10 Troianae obsidioni decerpenti sunt, quinque primis Sicyonem expugnavit. Coepit autem Agamemnon, ut eodem anno desiisse fingamus, quo Troia est excisa, Per. Iul. 3516, Mundi 2786, post Diluvium 1130. Quare si anno regni primo Zeuxippum vicit, ac primi illi regum anni terminati sunt, affirmandum est Sicyoniorum imperium inisse anno post Diluvium circiter 164, paulo post Assyriorum exordium. Ita falsum erit, quod Eusebius operis initio praefixit, ortum esse Patriarcham Europis anno 22, qui est ab initio regni Sicyonii 74. Nam centum prope ac triginta anni inter utramque epocham interiecti sunt.

9 h. *καὶ ἦν τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς*] In superiore numero ab orbis initio ad *εἰκοστὴν γενεάν* numerabat annos 3332: cui summae duos et triginta deesse ad LXX Seniorum ratiocinia monuimus. Vicesima *γενεά*, quia Cainan comprehenditur, est Thare ortus; Abraami vero, 21. Ad hanc, anni sunt ex LXX, 3434, nempe additis Thare septuaginta, quot erat natus, cum Abraamum genuit. Ad Abraami porro circuncisionem anni fluxerunt 3532. Atqui Epiphanius ab Orbe condito ad Abraami 90, quo Circuncisionis praeceptum editum est, et Iudaismus occoepit, nonnisi 3432 annos enumerat. Aut igitur *πεντακόσια* pro *τετρακόσια* restituendum est: aut certe summam illam non ad Isaaci natalem, vel Circuncisionem Abraam, sed ipsius ortum Abraami perduxit, hoc est ad 21 ab Adamo *γενεάν*. Hoc si ita est, tum in viam redierit Epiphanius, et 30 fere illos annos restituerit, quos a superiore calculo abesse docuimus: nisi quod tres omnino anni desiderantur; quod nullius est momenti.

α *Σκυθισμὸς γὰρ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ*] Ad Seruch, inquit, et turrim: quasi Babylonica turris Seruchi tempore sit extracta. Quod secundum Latinos defendi potest, Graecorum vero rationibus repugnat. Etenim Geneseos 10, 25, Heber Phalego filio nomen imposuit ab eventu: *Quod in diebus eius divisa sit terra*. Hoc partim Heberis ipsius tempore, paulo ante Phaleg ortum accidisse censent; partim sub Phaleg, et in die-

bus ipsius. Qui posteriorem sectam tenent, Heberem dicunt afflatu Prophetico praesensisse divisionem illam, quam post Phalegi ortum quamlibet longe, impune certe summovent. Tertius Phalego Seruch est; qui anno apud Latinos aetatis 30 Nathorem genuit, cum Phaleg 92 ageret. Quare sub Serucho turris aedificari potuit. Verum hoc LXX Seniorum ratiocinia non ferunt. Nam ab ortu Phaleg ad Seruchum anni sunt apud Graecos 262. Vixit autem Phaleg annos non amplius 239. Non potest igitur sub Serucho excitata esse turris, si quidem 14 nivo adhuc Phalego, et in diebus eius divisa sit terra. Ideo κλατηκῶς Epiphanius dixit, ἄχρι τοῦ πύργου, καὶ τοῦ Σερούχ, quia secundum turris aedificationem Seruchi temporibus idololatria grassata est.

Animadvertenda et hoc loco, et alibi sparsim constituta apud Epiphanium religionis ac sectarum progressio. Principio enim Barbarismum ab orbis initio ad Diluvium decurrisse putat. Inde ad ortum Seruchi Scythismum. A Serucho deinceps Hellesmus obtinuit. Tum Abraamiaeorum ab Abraamo secta. Exinde Iudaismus ab anno Patriarchae 99. Quae partitio maxime ob Scythismum fautorem me non habet. Neque enim fando unquam est auditum Noëmi posteros ante turrim conditam Scythas appellatos, aut aliis denique, quam Scythiae incolis, post nationum utique divortia, Scytharum vocabulum attributum. Hanc Epiphanio partitionem peperit arguta illa Pauli interpretatio, ad Rom. 1, ubi Barbarorum, Scytharum, Graecorum, Iudaeorumque fit mentio. Sed quam alienus ab Epiphanii mente sit Apostoli locus ille, res ipsa loquitur.

9 c. Ζεμβρῶν, καὶ Ἰέζαν] Hebraice Iecsan LXX Ἰεκτάν. Νοκ Ἐμμαδέμ corrupte apud Epiphanium pro Μαδάν. LXX Μαδάλ.

9 d. ἕξ ὧν αἱ φυλαὶ] De Sarracenorum φυλαῖς et φυλάρχοις frequens apud Procopium aliosque mentio.

10 a. ἕξ οὐπερ πέμπτος] De Iobi stirpe et origine non eadem fuit antiquorum opinio. Sed quam Epiphanius sequitur, ea communis, maximeque probabilis est: Iob eundem esse cum Iobab, de quo Genes. 36, 33. Quod in Editione LXX ad calcem Libri Iob adnotatum est, ὥστε εἶναι αὐτὸν πέμπτον ἀπὸ Ἀβραάμ, excluso scilicet Abraamo; ut Epiphanius interpreta-

tur. De quo vide cum alios, tum Salianum nostrum, qui de Iobi historia, ut et de caeteris, luculente eruditeque scripsit.

10 h. ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν φadár] Mesopotamia פדן ארם Padan Aram appellatur Genes. 25 et 28. Sed quae sit altera Mesopotamia Susoba, nondum comperi, nec ulla eius nominis occurrit.

10 d. ἐν ἑβδομήκοντι ψυχῶν] Cor. ψυχαῖς. De numero dissident Hebraei Latinique Codices a LXX Senioribus; secundum quos Act. 7, 14 Stephanus 75 animas enumerat: quam iidem illi LXX Deuter. 10, 22, non plures animas quam septuaginta posuerunt. De hac Quaestione vide Hieron. in Tradit. et Augustin. Quaest. 152 in Genes. et de Civit. 16, 149.

11 a. ἐν χρόνοις Μωυσέως] Prava interpunctio falsissimam sententiam hoc loco peperit: nempe quinta γενεᾷ utrobique tam in stirpe Levi, quam Iudae, Israëlitas ex Aegypto migrasse. Dixit enim paulo ante mansisse illos in Aegypto γενεᾷς πέντε; quas deinde singillatim percenset. Atqui de sola id Levitica utcunque verum est; in Iudae stirpe falsum. Haec enim est utriusque series.

15

Iacob	
Levi	Iuda
Caath	Phares
Amram	Hesron
Moyses	Ram
	Aminadab
	Naasson

Aegyptum ingressus est Iacob, cum iam Caath nepotem ex Levi filio suscepisset. Quamobrem prius illud falsum est, πέντε γενεᾷς in Aegypto commoratos Israëlitis posteros, cum duae, aut ad summum tres duntaxat intercesserint. Posterius, quod ait quinta γενεᾷ liberatum esse populum, commoda interpretatione sic adiuvandum est, ut quintum caput per γενεᾷν intelligat. Nam Moyses a Iacobo quintus est. Neutrum in stirpe Iudae procedere potest, siquidem Naasson a Iacobo septimus est. Ergo ita locum Eriphanii concipiemus: ἐν χρόνοις Μωυσέως καὶ Ναασσῶν· πέμπτη γενεᾷ κατὰ τὸν Λεβὶ ἔξεισιν,

etc. *Quinta generatione duntaxat in serie Levi.* Quod adiciendum ideo fuit, quia ambas inter se familias permiscuerat. Ad eumque modum corrigenda et Interpretatio nostra.

Huc illa celebris, et a Chronologis vexata quaestio pertinet, quot annos in Aegypto Israëlita permanserint: quam ne attingam hoc loco cum eorum, a quibus est tractata, diligentia et copia, tum instituta notarum brevis hortatur.

ἦν δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ] Veteribus ante Eusebium omnibus persuasissimum erat Moysis σύγχρονον Inachum fuisse, ut Iosepho, Clementi, Tatiano, caeteris denique. Quorum quidem errorem castigavit Eusebius, et Inachum ante Israëlitarum migrationem annis ferme 346 extitisse docuit. Quare vehementer miror, Epiphanium, qui Eusebium in omnibus, quae ad temporum rationem attinent, perpetuo sequitur, ibi, ubi minime oportuit, ab eius autoritate descivisse, ac falsam Veterum opinionem veritati praetulisse. Atque ut verum Inachi et Argivorum regni initium eruatur, huius extrema tempora perscrutanda sunt, atque in termino aliquo defigendus est gradus, unde ad anteriora progredi liceat. Duae apud Eusebium Dynastiae in eiusdem propemodum regni successione ponuntur: Argivorum una Regum, Mycenaeorum altera. Argivorum Regum series ab Inacho coepta ad Acrisium usque perducta est; quanquam Inachi stirpem ac familiam Sthenelus claudit: quo mortuo in Danaum peregrinum atque Aegyptium ius est ab Argivis imperii translatum. Deinceps a Danao ad Acrisium propagata successio est. Quem cum Perseus nepos per imprudentiam occidisset, Mycenae sese contulit, ubi vel ab ipso, vel ab eius filio Sthenelo continuatum est Argivorum regnum, et Mycenaenum appellatum. Ultimus Regum istorum, cuius quidem rationem Eusebius habeat, Agamemnon fuit: quo interempto Mycenaeorum regnum in secundo Chronico terminatur anno eodem, quo excidium Troianum accidit. Vide Pausaniam Corinthiacis. Iam Argivorum, Mycenaeorumque Regum successio, annique quibus imperarunt, varie ab Eusebio traduntur in utroque Chronic. 16 l. 20. Nam in posteriore ab exordio Inachi ad Troianam ἀλώσειν anni numerantur 675, in priori 655. Secundum posterioris Libri ratiocinia, quem praecipue sequimur, cum Troianum excidium congruat anno Periodi Iul. 3530, Mundi 2500,

Inachus anno ante hunc sexcentesimo septuagesimo quarto coepit Periodi Iul. 2856, Mundi 2126; post Diluvium 471, post Abraami ortum 179. Cumque Israëlita anno Per. Iul. 3183, Mundi 2453 ex Aegypto migraverint, Inachi primordium Moysis principatum antecedit annis fere 325. Tantum veterum Scriptorum et Epiphani Chronologia a veris temporum rationibus aberrat.

οὗ θυγάτηρ Ἴώ] Haec ex Eusebii Chronicis interpolata sunt. Eusebius ad annum 160 haec notat: *Inachi filio Io, quam Aegyptii mutato nomine Isidem colunt. A patre Inacho Inachus fluvius apud Argos. A filia Ione Bosporus nuncupatur.* At anno 481. *Io, inquit, Iasi filiae Iupiter mixtus est: qua in bovem, ut dicitur, versa, Bosporus appellatus est; et secundum nonnullos in Aegyptum profecta Isis nuncupata.* In Graecis, quae ex Georgio Monacho Scaliger concinnavit, pro Iasi scriptum est Ἰνάχον. Itaque duas eiusdem nominis apparet fuisse. De priore loquitur Epiphanius. Sed hoc de suo perperam adiecit, eandem Atthidem nominatam. Nam Eusebius anno 511 Cranai secundi Atheniensium regis filiam Atthidem extitisse scribit, a qua Attica cognomen obtinuit, cum haec Acta vocaretur.

11 c. καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰνάχον, Ἄπιδος] Multum discrepant Inachus et Apis. Nam hic ab illo tertius est in Argivorum Regum serie. Quare imprudenti hoc Epiphanio excidit.

καὶ εἰς αἰρέσεις συσταθέντα] Quis hoc praeter Epiphanium dixit, Mystera illa, quae ab Orpheo, caeterisque Athenas importata fuerant, Philosophorum sectas ac dogmata propagasse? Plane hoc inauditum, ac mirum: neque, ut quod res est fatear, speciem ullam probabilitatis continet.

ἕως τῶν Μακεδονικῶν χρόνων] Susque deque miscet ac perturbat omnia, non minus temporum quam veritatis et historiae securus. Nam Macedonica tempora, quibus imperium istud floruit, a Xerxis aetate nimium distant, multo magis a Nabuchodonosore. Et tamen ad illa tempora sectarum principes Philosophos extitisse docet. Haec sunt inextricabilia.

Πλάτων γὰρ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν] Toto, inquit, illo spatio Plato, et ante hunc Pythagoras, ac post illum Epicurus emersit. Xerxisne ac Nabuchodonosori temporibus? Unus ex

iis, quos recensuit Epiphanius, antiquissimus Pythagoras diu post Nabuchodonosorum, ante Xerxen floruit, nempe Olympiade 60, ut Diogenes testatur, Cyro adhuc superstite.

AD HAERESIN V STOICORUM.

12 b. μεταγχισμούς τε ψυχῶν] Stoici animam putabant esse corpoream: videlicet πνεῦμα ἔνθερμον, ut ait Diogenes, ideoque interire post mortem: tametsi aliquandiu post obitum maneret. Μετεμψύχωσιν vero defendisse Stoicos nusquam a me lectum est. Et hallucinationem hanc esse crediderim, quemadmodum et quod sequitur, immortalem a Stoicis animam esse constitutam. Quod falsum est. Vide sis Diogenem, et Plutarch. de Placitis Phil.

12 b. οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἔφρασαν] Zeno Stoicae sectae 17 conditor Mnaseae, sive Demeae F. Citiensis, ex oppido Cypri insulae, ut Laërtius et Suidas narrant: de Cleanthe Tyrio Zenonis patre nihil comperi. Quanquam scio ἄνωθεν fuisse Phoenicem: quod Citiense oppidum a Phoenicibus colonis frequentatum fuerit. Quinetiam civem illum vendicasse sibi τοὺς ἐν Σιδῶνι Κιτιεῖς author est Laërtius. Ergo Citium aliud in Phoenice oppidum. Denique Zenonem Poenulum ob id appellat Cicero l. 4 de fin. *Postea tuus ille Poenulus (scis enim Citiacos clientes tuos e Phoenicia profectos).*

ἐν Ῥώμῃ δὲ βεβιωκέναι] A quo haec didicerit Epiphanius, beasset nos, si docere voluisset. Crediderim Ῥώμην ab eo pro Italia sumi, et Eleatem Zenonem cum Citiensi confundi. Nam dubitat, duone fuerint ambo isti, an unus Stoicorum pater. Fuit autem Zenonum alter Eleates ex Italia. Sed quod ambos dicit eadem habuisse dogmata, satis ex Diogene aliisque refellitur.

AD HAERESIN VI PLATONICORUM.

14 a. τῇ μετεσωματώσει] Socrates apud Platonem in Phaedone de hoc dogmate disputat. Sed et Chrysostomus Homilia 1 in Ioan. Platonis dogmata de anima redarguens: νῦν μὲν γὰρ αὐτὴν τῆς τοῦ Θεοῦ φησὶν οὐσίας εἶναι. νῦν δὲ οὕτως ἀμέτρως καὶ ἀσεβῶς ἐπάρας μεθ' ἑτέρας καθυβρί-

ζει πάλιν ὑπερβολῆς, εἰς χοίρους καὶ ὄνους εἰσάγων, καὶ τὰ ἔτι τούτων ἀτιμώτερον ζῶα.

AD HAERESIN VII PYTHAGOREORUM.

14 c. πρὸ δὲ τούτου Πυθαγόρας] Verum est Pythagoram Platone superiorem fuisse, de Peripateticis absurdum. Quos perperam sane cum Pythagoreis commiscet. Quinque enim sectas commemorat, Stoicorum, Platoniorum, Pythagoreorum, sive Peripateticorum, et Epicureorum. Ad haec Peripateticos τὴν μετεμψύχωσιν propugnasse ridiculum est. Et hoc Pythagorae figmentum rejicit Aristoteles de Anima 1, 3.

οὗτος δὲ τέλειος ἐν τῇ Μηδίᾳ] In Media Pythagoram obhisse nemini unquam auditum. Scribendum ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Mortuus enim est in Magna Graecia. Vide Laertium.

AD HAERESIN VIII EPICUREORUM.

15 a. εἶναι δὲ ἐξ ὑπαρχῆς] Vid. Diodorum Siculum l. 1 et Euseb. Προπαρμασκ. l. 1.

16 b. ἕως τοῦ Σερόχ καὶ Ἀράμ] Pro Ἀράμ cor. Θασέ.

16 c. ἐντεῦθεν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραήλ] Non tam vetus est Iudaeorum appellatio pro universo Israelitarum genere, ut Davidicis temporibus usurpare coeperit. Audi Iosephum Ἀρχ. 11, 5. ἐκλήθησαν δὲ τὸ ὄνομα ἐξ ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν ἐκ Βαβυλῶνος, ἀπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς, ἧς πρώτης ἐλθούσης εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους αὐτοὶ τε καὶ ἡ χώρα τῆς προσηγορίας ταύτης μετέλαβον. Quare post Babylonicam captivitatem Iudaeorum vocabulum obtinuit.

17 c. καὶ Φιλιστιαίμ οὕτω κληθείσῃ τότε] Quasi duae ac discrepantes appellationes istae sint. Enimvero una eademque vox est, פלשתיים Sed τὸ פ olim, ut apud Arabes, ita apud Hebraeos perpetuo cum Raphe pronuntiatum. Graeci διὰ τοῦ Π expresserunt.

18 18 a. καὶ χυδαῖοι ἐγένοντο] Χυδαῖοι hoc loco idem est atque abundantes, copiosi fuerunt. Epiphanius vero perinde hoc vocabulum accipit ac si viles et contemptos significaret. Nam ea vocis est potestas. Hinc dactylorum genus Divis sacrum per contemptum a Iudaeis chydaeum vocatum. Plinius

13, 4. *Nam quos ex iis honori Deorum dicamus, chydaeos appellavit Iudaea, gens contumelia numinum insignis.*

19 c. *διὰ τὸ διπλοῦσθαι*] Nam libri duo Regum priores, quos Samuelis vocant, volumen unum constituunt: itemque Regum duo posteriores unum. Tum liber Ruth cum Iudicum libro volumen unicum facit. Sic et libri Paralipomenon duo, totidemque Esdrae, singula apud Hebraeos volumina faciunt. Ita 5 expunctis voluminibus, constat 22 librorum numerus. Vide Hieron. in Prologo Galeato, Cyrillum Catech. 4 Euseb. Hist. 6, 19.

20 b. *ἥτις ψυχὴ οὐκ ἀκούσεται*] Solet plerumque Scripturae verba non iisdem, quibus concepta sunt, citare verbis, sed immutatis; ut hoc loco factum est.

21 a. *βασιλευόμεναι ὑπὸ τοῦ Ἱεροβοάμι*] Samaria regionis interdum nomen est, interdum oppidi. Priori modo etiam ante conditam Samariam usurpatur 3. Reg. cap. 13, 32. *Profecto enim veniet sermo, quem praedixit in sermone Domini contra altare, quod est in Bethel, et contra omnia sana excelsorum, quae sunt in urbis Samariae.* At cap. 16, 24. *Amri rex Israël is emit montem Samariae a Somer duobus talentis argenti: et aedificavit eum, et vocavit nomen civitatis, quam extruxerat, nomine Semer domini montis Samariam.* Apud Epiphanium ergo ratio postulat ut Samaria regionis potius quam oppidi vocabulum sit. Nondum enim Ieroboamo regnante condita erat Samaria. Et tamen cum Hierosolymis opponatur, pro oppido sumi videtur.

21 b. *Ἰωσίας Ἱεχονίαν, τὸν καὶ Σελούμ*] Multis modis implicata et obscura est postremorum Iudae Regum successio, quam impeditiorem facit Matthaei genealogia. Nos utrumque nodum breviter hoc loco dissolvemus. Iosias Amon filius regni haeredes filios habuit omnino tres, ut ex 4 Reg. constat. Primus post parentis mortem regnavit Ioachaz mensibus tribus: 4. Reg. 23, 30, qui et Iechonias in apocrypho Esdrae libro tertio dicitur, cap. 1, 34. Perperam enim Maldonatus noster id ad Ioachim accommodavit. Secundus est Ioakim, qui et Eliacim vocatus est, 4. Reg. cap. 23, 34, qui annos regnavit 11. Tertius fuit Sedecias; ante quem Ioachin, sive Iechonias Ioacimi filius tribus mensibus imperavit: cap. 24, 17. At 1. Paral. cap. 3, 15. *Iosiae filii nominantur quatuor, Iohanam, Ioakim, Sedecias et*

Sellum. Cum hic multa ab Interpretibus et Chronologis afferantur, placet Hebraeorum sententia, imprimisque Aben Mesrae in 1. cap. Dan. R. Levi ben Gerson, et R. David ad 4. Reg. cap. 23, Sellum eundem esse cum Ioachaz, qui paternum imperium populari factione, non iure successionis obtinuit, quod et Scriptura cap. 23, 30 declarat eis verbis, *Tulitque populus terrae Ioachaz filium Iosiae: et unxerunt eum, et constituerunt eum regem pro patre suo.* Nam si aetatis ordinem spectes, post Iohanam, qui ante patris obitum praereptus videtur, maximus natu fuit Ioacim, sive Eliacim. Quod et Iosephus 10, 7 Orig. docuit. Etenim Ioachaz cum ad regnum evectus est, ¹⁹ viginti trium annorum erat; c. 23, 31: Ioakim vero, qui post tres menses regnum capessivit, annorum erat 25; biennio itaque maior fuit. Unde et Ioakim anno Iosiae circiter 6 natus est, Ioachaz vero 9. Tertius natalium ordine debet esse Sedecias; qui post 11 annos et 6 menses a morte Iosiae a Nabuchodonosore regno praepositus est. Ac tum *vicesimum et primum aetatis annum habebat.* Cap. 24, 18. Quare Ioachazo iunior est, natusque anno Iosiae 21, vel 22. Atqui in lib. 1 Paralipom. postremus numeratur Sellum, quem Ioachaz esse diximus. Non desunt coniecturae, cur postremum in locum coniectus sit Sellum, quas, ne longiores simus, Chronologi supeditabunt. Quanquam Hebraei quidam, ut Aben Ezra in cap. 1. Dan. Sellum sive Ioachaz postremum Iosiae liberorum esse velint, et quod Sedecias, cum regnare coepit, 21 annos natus fuisse dicitur, interpretari student. Scribit enim ille triennio ante Iosiae necem Sedeciam Regem esse consalutatam: unde cum Iosias mortuus est annum egit 24. Idque ex eo probat, quod Hier. 27, in principio regni Ioakim iussus est Propheta vincula praeparare, ac Legum nunciis dare, qui venerant Ierusalem ad Sedeciam regem Iuda: nimirum quod finitimi reges Sedeciam, quem abhinc triennio regem esse factum didicerant, mortuo Patre adhuc regnare sibi persuaserant, ad eumque legatos miserant: ita Aben Ezra. Quae mihi interpretatio non magnopere placet. Sed ut ea se res habet, omnino Sellum est Ioachaz. Nam Ierem. 22, 11. *Sellum filius Iosiae pro Iosia patre suo regnasse dicitur:* is autem est Ioachaz. Cum haec partim certissima, atque e sacrorum Librorum autoritate

deducta, partim probabilia sint, ex iis nonnulla ab Epiphanio commissa castigari necesse est. Primum quod Iechoniam ait Iosiae filium eundem esse cum Sellum. Nam Matthaeus Iechoniam quidem a Iosia genitum asserit; sed Iechoniae filium non Iechoniam alterum, sed Salathielem appellat. Atqui Sellum, sive Ioachaz, prolem habuit nullam; neque Iechonias ab altero quam ab apocrypho Esdrae Libro nominatur. Quamobrem Epiphanius per Iechoniam Iosiae filium Ioacimum, sive Eliacimum, intellexit; cuius filius Iechonias, idemque Ioachim appellatus יְהוֹיָכִין: Pater autem יְהוֹיָקִים. Verum Ioakim nusquam Iechonias vocatur. Haec prima est hallucinatio. Altera, quod Amasiam eundem Iechoniam, sive Ioacimum nominat, quod unde hauserit nescio. Tertia omniumque gravissima, quod Iechoniam, hoc est Ioacimum, genuisse Sedeciam ac Ioacimum existimat. Lib. 1 Paral. cap. 2, 15 ex quatuor Iosiae filiis, Ioanan, Ioakim, Sedecia, et Sellum, secundus, nempe Ioakim genuit Iechoniam et Sedeciam, Iechonias Salathiel. Duo ergo fuere Sedeciae, neuter Iechoniae filius; sed prior Iosiae, qui et postremus ex Davidis stirpe regnavit; alter Ioakimi filius, qui nunquam rex fuit: quos quidem ambos Epiphanius permiscuit. Nam qui ab eo commemoratur Sedecias, ille est ipse, qui Regum novissimus imperavit. Cuius etiam fratrem Ioacimum appellat, quae quarta est hallucinatio; nisi quis Sedeciam alio nomine Ioacimum ab Epiphanio nominari censeat, ut καὶ Ἰωακείμ ad καλούμενον referatur. Quod et nihilo secius falsum est: Ioakimi quippe filius Ioachim fuit, qui male hic Ἰωακείμ concipitur, cuius patrum Sedeciam Scriptura vocat. Hieron. in cap. 1 Dan. Ioacimum Iosiae F. 20 per kim, Ioacimi vero filium scribi per chin observat. Totidem paucis illis verbis a sanctissimo eruditissimoque viro Epiphanio peccata sunt; quorum admonere Lectorem officii est instituti-que nostri; excusare, humanitatis; dissimulare, aut tueri velle, neque officii, neque humanitatis est.

21 c. καὶ μηδεὶς περὶ τούτου] Hic illa gravis agitur quaestio, sitne in Matthaei Genealogia alicuius nomen praeteritum. Etenim Matthaeus generationibus recensitis omnibus, tria intervalla distinguit, quibus singulis 14 generationes assignat. Ut puta ab Abrahamo ad Davidem 14: totidem a Davide ad transmigrationem Babylonis: ac postremo. totidem a transmigra-

tione ad Christum. In duobus intervallis prioribus constat numerus; in tertio 13 duntaxat capita numerantur. Nam generationum nomine personas ipsas Matthaeus intelligit, quae aut gignunt, aut gignuntur. Quare unum aliquod nomen, sive generatio una desideratur. Cum hunc Matthaei locum Christiani nominis hostes tanquam inextricabilem obicerent, quaestionis difficultas nostrorum excitavit ingenia; et innumerae rationes excogitatae sunt: quarum haec plerisque commodissima videtur, ut librariorum culpa nomen aliquod exciderit. Quamobrem Epiphanius Iechoniam bis a Matthaeo positum arbitratur; quam eiusdem vocabuli repetitionem exscriptores vitiosam rati praepostere correxerunt. Ergo ita Matthaeum scripsisse putat: *Iosias autem genuit Iechoniam, et fratres eius in transmigratione Babylonis: Iechonias autem genuit Iechoniam: Iechonias autem genuit Salathiel*, etc. Iam scimus quis ex Epiphanii mente sit Iechonias iste. Prior enim est Ioakim, sive Eliacim, Iosiae F. Posterior alio nomine Sedecias dictus est. Sed quam absurdum illud sit, e superioribus constat. Nam si de Sedecia Rege loquatur, quod ex Regii stemmatis successione videtur velle, Sedecias non Iechoniae, neque Ioakimi, sed Iosiae filius est. Sin alterum Sedeciam intelligat, qui privatus vixit, est ille quidem Ioakimi filius; sed non Iechoniae. Nam 1. Paral. cap. 3, 15. Ioakim Iosiae filius Iechoniam et Sedeciam genuit, Iechonias Salathielem. At Epiphanius Iechoniam et Sedeciam, quos tam perspicue Scriptura distinguit, in eundem virum conflavit. Non dubium est, quin Iechonias ille, qui Salathielem a Matthaeo genuisse dicitur, idem sit cum eo, quem Paralipomenon Liber commemorat. Sed alius ei pater quam Iechonias quaerendus est. Maldonatus noster Ioakim pro iterato Iechonia substituit: atque ita legit *Ioacim autem genuit Iechoniam: Iechonias autem genuit Salathiel*. Quod Scripturae consentaneum est.

22 a. ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῆς ἀχμιαλωσίας] Multiplex error, quo vix ullus ab Epiphanio gravior est commissus. Non enim post Hierosolymorum excidium, sed tanto ante, post 10 videlicet Tribuum deportationem, coloni in Samariam submissi, idque a Salmanassar, non a Nabuchodonosore. Vide 4. Reg. cap. 24. Neque vero solus in eo errore fuit Epiphanius. Nam

et Procopius in Esaiam a Nabuchodonosore Samariam et Iudaeam expugnatas ait. Atqui com. 24 dicitur Assyriorum Rex de Babylone, et de Cutha¹ caeterisque regionibus transtulisse colonos in Samariam. An tum Salmanassar Babylonem obtinebat, ut qui tunc in ea regnabat Assyriorum vectigalis esset? 21 Hoc quidem probabile est. Nam post Assyriorum vetus illud ac diuturnum Imperium extinctum, Babyloniorum primordia a Nabonassaro coeperunt, anno Per. Iul. 3967 centum fere annis a constituta Medorum Monarchia; quae iniiit anno 3838. Porro Salmanassar 10 Tribus captivas abduxit circiter annum Per. Iul. 3993, anno Ezechiae 6. A quo ad Nabopolassarum Nabuchodonosori patrem anni sunt 96. Irritur enim Nabopol. convenit anno Per. Iul. 4089 sub quo, imo ante ipsum, Babyloniorum Imperium florere excitarique coepit: cum iam Assyriorum secundum illud occidisset. Etenim post Assaraddon nulla fit amplius Regum Assyriorum mentio: sed Merodachi filii Baladan Babyloniorum principis, 4. Reg. c. 20, 12 anno Ezechiae 14. Ideoque post Merodach Babylonios Reges crediderim ab Assyriorum dominatu se in libertatem asseruisse.

22 b. τούς τε χουθαιούς καλουμένους] Quatuor hosce populos longe aliter Scriptura concipit: *Adduxit*, inquit, *Rex Assyriorum viros de Babylone, et de Cutha, et de Hava, et de Emath, et de Sepharvaim*. Graece ita, *Καὶ ἐκ Χυθὰ, καὶ ἀπὸ Ἀουάν, καὶ ἀπὸ Αἰμάθ, καὶ ἀπὸ Σεμφαροαίμ*. Quod ad Chuthaeos attinet, Iosephus *Ἀρχαιολ.* 9, 14, a Chutha, Persidis regione, et cognomine fluvio nominatos affirmat. Vide Eñiam Thisbitem, vocabulo ברת. Ab iis nihil, opinor, discrepant *Κουθαῖοι*, licet Epiphanius secernat; nisi quis *Αἰμαθαῖους* eius loco reponendum censeat. Nam pro *Ἀναγωγαναιούς* fortasse *Ἀουαναιούς* melius erit, pro Havaeis, cum LXX *Ἀουάν* scribant. At Scaliger *Ἀνάγρους Γαναιούς* leg. ariolatur; quia *אנא* sunt *ἀναγροι*, obscoeni. Verum nationum hic nomina, non morum ac vitiorum propria commemorantur.

23 a. Ἐσδραν τινὰ ἱερέα] Mirifica rerum temporumque perturbatio. Esdram asserit a Nabuchodon. missum, qui Samariae inquilinos Mosis legem doceret, idque anno 30 Babylonicae captivitatis accidisse. Non videtur alterum Esdram ab eo intellexisse, qui Hecaliae filius Legis scriba dicitur. Sed alium

tamen, si verum illud est, oportet fuisse. Non melioris est notae, quod Israëliticam, hoc est 10 Tribuum captivitatem, cum altera confundit, quae sub Nabuchodon. contigit. Quid enim aliud facere potuit qui Nabuchodon. eundem cum Salmanassaro constituerat?

AD HAERESIN IX SAMARITANORUM.

24 a. Hactenus Sectae illae, quae vel ante Scripturam extiterunt vel Gentilium fuere propriae. Sequuntur eae, quae utcumque Scripturas usurpantes multiplicibus sese erroribus implicarunt. Quarum duo capita sunt, Samaritae ac Iudaei. Samaritanorum καὶ ἑποδιαίρεσιν factiones sunt 4, Iudaeorum 7. Samaritani sunt Esseni, Gortheni, Sebuanei, Dosithei. Iudaeorum, Saducae, Scribae, Pharisei, Hemerobaptistae, Nasaraci, Osseni, Herodiani. Haec Epiphanius: qui, ut alias saepe, sic in harum sectarum partitione ac descriptione aequum magis ac benignum quam accuratum et severum lectorem exigit. Per multa enim istic falsa, minimeque cohaerentia disputat; quae 22 nos invitissimi sane, pro eo ac sanctissimi viri pietatem eruditionemque veneramus, sed necessario tamen eruere, ac ne fraudi cuiquam sint castigare debuimus. Hegesippus porro apud Eusebium 5, 22. Iudaeorum sectas percensens, Samaritanos inter illas retulit. Sunt autem istae: Essaei, Galilaei, Hemerobaptistae, Masbothaei, Samaritae, Sadducae, Pharisei.

24 a. ἐρμηνεύονται δὲ Σαμαρείται] Non unius Epiphanius est otiosa illa ac nimis arguta vocis interpretatio. Pene omnes antiqui tam Graeci quam Latini eam amplexi sunt, ac mirificas ex ea sententias procuderunt. Sed accuratior omnibus Epiphanius noster: qui ita communem illam attulit, ut verio-rem ac germanam non praeteriret, quae est 3. Reg. 16, 24.

24 b. τὴν νῦν Ἰουδαίαν ἢ Σαμάρειαν] Saepenumero hoc inculcat Cham, in fratris suis possessionem invasisse, ac Iudaeam occupasse; cuius pars, latius diffusa vocabuli notione, Samaria fuit.

24 c. ἐκ τε τοῦ φυλάττειν τὴν γῆν] Primus hoc Eusebius in Chronicis scripsit; a quo mutuatus est Epiphanius; si haec tamen Eusebii, non Hieronymi sunt, qui in istiusmodi origine saepius lusit. Huic Epiphanius non bellae nominis inter-

pretationi, deteriorem adiecit alteram, Samaritas ob id appellatos esse, quod Legem custodirent.

25 a. ἐν τῷ ὄρει τῷ παρὰ τοῖς Γαριζίν] De duorum montium istorum, Garizin et Hebal, sive Gebal, situ, idem sentit Epiphanius quod Eusebius, si is author est Libri de Locis Hebr. quem Latine vertit Hieron. Ibi enim ad Hierichuntem collocat, et Samaritanos mendacii arguit, qui eosdem prope Sichem, sive Samariam constituebant. At Iosephus 4, 8. Samaritanorum opinioni suffragatur: nec non et 11, 8 ubi de Templo, quod Alexandri Magni tempore a Samaritanis in Garizin extructum est, historiam explicat: quam tu consule. Sed omnium accuratissime de Garizim et Hebalis situ disserit eruditissimus Masius ad c. 8. Iosue, et adversus Mercatorem Samariae propinquos istos esse colles pluribus argumentis affirmat.

26 d. ἀπὸ γὰρ τούτου τοῦ ἄρθρου] Arguta haec observatio Graeci articuli, qui ad νεκροῦ vocabulum appositus est, vim habet omnino nullam, ut neque loca caetera, quae illustrandi gratia congerit.

28 c. παραδόσει τῇ προαχθείσῃ] Reg. προσαχθείσῃ.

AD HAERESIN X ESSE NORUM.

Quid in mentem Epiphanio venerit, ut Essenos Samaritanis accenseret, divinare non possum. Nam quod occurrere potest, genus quoddam Essenorum fuisse a notis illis et sanctioribus diversum, probare equidem, si apud Philonem, aut Iosephum, qui de Essenorum generibus, institutis ac moribus accuratissime scripserunt, vestigium aliquod novorum istorum ac posteriorum existeret. Nunc cum neque isti, nec alius quisquam vel levissime significarit Essenos cum Samaritanis commune quippiam habuisse, cumque inter Iudaeorum sectas a Iosepho recenseantur Esseni, apparet primum neque Essenorum ullam inter Samaritanos fuisse sectam, neque Epiphanium aliud Essenorum genus, cum Samaritanis adscriberet, intellexisse 23 quam celeberrimum ac laudatissimum illud, quorum instituta Philo ac Iosephus uberrime perscripserunt. Quamquam Essenos postea inter Iudaicas sectas commemorat, qui iidem cum Essenis videntur.

29 a. μετὰ τούτους Γορθηνοὶ διεφώνησαν] Quomodo Gortheni πρὸς ἀλλήλους dissentire coeperunt? Nam nulla hic Gorthenorum divortia, sectas nullas enumerat: et ἐπεξήγησις illa quae subiicitur: φημί δὲ μέσον Σεβουαίων καὶ Ἑσσηνῶν καὶ Γορθηνῶν, arguit τὸ πρὸς ἀλλήλους non ad solos Gorthenos, sed ad tres ὅλας sectas pertinere. Atqui διαφωνεῖν πρὸς ἀλλήλους Graece non est πρὸς ἄλλους. Fortasse igitur ἄλλους pro ἀλλήλους substituendum. Postulabat ἢ ἀκολουθία ut pro Γορθηνοὶ scriberetur οἱ λοιποὶ, vel sectae tres recenserentur.

ὁ νόμος ἐκέλευεν] Mirum est quod hoc loco narrat, Samaritanorum inter se dissidium ab odio, et iurgiis manasse, quod ea natio cum Iudaeis exercet. Nam si cum praetereuntibus Iudaeis rixabantur, quae causa fuit, cur a se invicem dissentirent? Non id explicat Epiphanius: et aliud agit omnino: etenim συμπληγάδες istae non sunt τῶν Σαμαρειτῶν πρὸς ἀλλήλους, sed πρὸς τοὺς Ἰουδαίους.

29 b. ἀλλὰ καὶ ὅτε ᾠκοδόμει Ἑσδρας] Duo hic in Epiphanio reprehendit Scaliger: alterum quod ab Esdra instaurata Hierosolyma dixerit, cum Neemias non Esdras id egerit: alterum quod Samaritanos operam suam ad eam refectionem detulisse scribat; quod contra Scripturam esse credit. Sed in altero κακοθήθειαν, in altero stuporem suum arguit. Etenim praeterquam quod Esdras cum Neemia vixit, et Urbi instaurandae praefuit, ut ex Neemiae 8, 2 et 12, 26, probat Serrarius, illud ᾠκοδόμει Ἱερουσαλήμ comiter accipiendum est, ut ad Urbis partem aliquam, cuiusmodi Templum erat, pertineat. Illud vero dementissimae caecitatis est, negare Samaritanos operis participes se esse velle prae se tulisse, cum id diserte l. 1 Esdrae 4, 1 et 2 Scriptura testetur. Sed ea Serrarius in Minervali iam occupavit.

ἐπετρόπησαν ὑπ' αὐτοῦ] Deest negativa particula, quod vel mediocriter peritus animadvertere potuit. Ideo frustra hac in parte calumnia struitur Epiphanio in Elencho Scaligeriano, quasi contra Scripturam dixerit Samaritanos in communionem operis admissos. Nam et infra cum de Sebuaeis agit, scribit Esdrae illos odio festa sua praepostere ordinasse.

AD HAERESIN XI SEBUAEORUM.

Iebussaeos perperam Damasceni Codices habent. Hos ab Hebraïca voce שבוע, quae hebdomadem significat, appellatos שבועאי, quasi *ἐβδομαδίτας* verisimile est, quod p. 218 in Isag. Canon. scribit Scaliger. Sed in eius vocis reddenda ratione sibi non constat. Nam in eo loco iccirco *ἐβδομαδίτας* nominatos putat, quia omnem *δευτέραν τῶν ἐπὶ τῆς πεντηκοστῆς ἐβδομάδων* eadem religione, qua ipsum *πεντηκοστῆς* diem colunt. Etenim *τῇ δευτέρᾳ τῶν Ἀζύμων* Omer, sive manipulum offerebant; a qua die Sabbata omnia, quae ad Pentecosten usque sequebantur, nomen obtinebant, puta *δευτερόπρωτον, δευτεροδέυτερον*, et caetera, ut alibi disputatur. Samaritani vero *δευτέρας* appellabant omnes deinceps dies, quae in eandem feriam incurrunt, in qua erat *δευτέρα*: ita ut inter 24 oblationem Omer, et solenne Pentecosten, incurrant septem *δευτέραι*. Vide caetera: in quibus *δευτέρας* appellari celebratique duntaxat illas a Samaritanis significat, quae ad Pentecosten, sive צרתא succedunt. Unde *σεβουαίους* et *ἐβδομαδίτας* dici Samaritanos a Iudaeis asserit, quod omnem *δευτέραν τῶν ἐπὶ τῆς πεντηκοστῆς ἐβδομάδων* eadem religione qua ipsum *πεντηκοστῆς* diem colunt. At idem in Elencho Trihaeresii c. 1. Sebuaeos ait septies in anno Pentecosten instaurasse: indeque factum, ut in autumnum, in hiemem et in ver incideret: propterea, quod hoc loco scribit Epiphanius Pentecosten illos in autumnno celebrasse, non solum id autumnno, sed in quatuor anni articulis egisse. Quod est aenigmatis simile. Quomodo enim Pentecosten in quatuor anni temporibus instaurabant, si in spatio illo tantum, quod ab Omer ad Pentecosten intercedit, *τὰς δευτέρας* septem festas ac solennes ducerent? Drusius a Sebaïa, qui cum R. Dosthai ad novos Samariae inquilinos erudiendos ex Assyria missus est, derivat. Probabile est a שבוע, id est hebdomade, dictos esse, quod ut Samaritani caeteri *τὰς δευτέρας* septies illo duntaxat intervallo celebrarent, quod ad Pentecosten intercedit.

29 c. *διὰ μῆγιν καὶ ὄργην μετέθικαν*] Supra dixerat πρὸς ἀλλήλους iras ac rixas suscepisse; nunc cum Iudaeis simultates illas intercessisse non obscure colligitur, siquidem odio illorum praepostere solennium istorum tempus usurpare coeperunt.

τάττουσι δὲ οὗτοι τὸν νέον μῆνα] Utrum primus mensis apud Samaritanos et Sebuaeos Tisri fuerit non satis explicat. Ait enim μετὰ τὸ νέον ἔτος, post annum novum ab illis statui; cuius anni novi caput est μετὰ τὸν Θεοὶ ἐν τῷ μετοπώρῳ. Porro Tisri cum Augusto comparat. Haec igitur salebrosa ac perplexa sunt. Si in autumnino novus annus iniit, non utique in Tisri, qui Augusto respondet. Cur ergo tam diligenter hunc ipsum mensem variis circumscribit nominibus, si non anni primordium est? Cur deinde ita loquitur? ἀπεντεῦθεν οὗτοι τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους ἡγοῦνται, καὶ εὐθὺς τὰ Ἄζυμα ἐπιτελοῦσι. Nimirum in eo mense, de quo locutus est, hoc est Tisri. Sequitur enim, ἐν δὲ τῷ μετοπώρῳ τὴν πεντηχοστήν ποιοῦσι, quinquagesimo post die. Quare ante μετόπωρον, et in Tisri Azyma celebrantur; adeoque caput anni Tisri. Et μετὰ idem erit atque inchoato, ineunte.

ὅς Ἀὔγουστος παρὰ Ῥωμαίοις] Imo vero September. Sed nescio utrum isti Iuliani ac Solaris anni primum mensem in Augusto defixerint.

29 d. Γορπιαῖος δὲ παρὰ Μακεδόσι] In Alogorum Haeresi n. 24 longe aliam Graecorum mensium ordinationem sequitur. Nam Graecorum, sive Syrorum Audynaes Ianuario, Deus Novembri respondet. At hoc loco quoniam Apellaeus cum Augusto confertur, Ianuarius erit Artemisius, et Dystrus November. In Macedonicis mensibus magis sibi consentaneus est. Nam illic Apellaeus Octobris die 24 coepit. Unde consequens est Gorpiaeum Augusti partem occupare. Est autem Macedonicorum ac Syromacedonicorum, quos Graecorum nomine appellat, mensium varia admodum, nec satis explicata dispositio: de qua agemus ad Alogorum Haeresin pluribus. Interim valde suspicor pro Apellaeo hoc in loco substituendum esse Loum; nisi in eo quoque hallucinatus sit Epiphanius.

25 καὶ εὐθὺς τὰ Ἄζυμα ἐπιτελοῦσι] Potuit haec certis ex autoribus comperire, vel coram observare ipse. Quare non temere de Epiphanii fide dubitandum est; quod in Elencho facit Scaliger.

οὐ μὴν δὲ ἐπεισθῆσαν τοῖς Σεβουαίοις] Haec vel aliena ab hoc loco, vel parum sincera videntur. Quae ita forte restituenda sunt: οὐ μὴν δὲ ἐπεισθῆσαν τοῖς Σεβουαίοις Γορ-

Θρηνοί, καὶ οἱ ἄλλοι, hoc est Dosithei. Cornarius ita legerat, οὐ μὴν ἐπεισ. τοῖς Σεβ. οἱ ἄλλοι, expuncta voce Γορθηνοί.

AD HAERESIN XII GORTHENORUM.

30 a. Γορθηνοί δὲ καὶ οἱ ἄλλοι Ἐσσηνοί] Mire implicatus et involutus hic locus est. Nam quos repetitis hisce vocibus ἄλλοι, ἄλλων, et ἐκείνοις, intelligat, extricari vix potest. Nonnihil assequeremur, si de Essenis istis constaret, quos inter Samaritanos unus Epiphanius annumerat. Atqui veri et γνήσιοι Esseni, quos Philo ac Iosephus exhibent, nihil cum istis moribus, atque ea festorum perturbatione commercii habuerunt. Divinandum igitur nobis est, et in tenebris atrectanda veritas, quod minime desperamus. Serrarium hic agitat Scaliger Elenchi cap. 20, et miram ei hallucinationem obiicit, quod ex iis Epiphanii verbis, καὶ οἱ ἄλλοι Ἐσσηνοί, duplex ab illo genus Essenorum agnosci in Trihaeresio scripserat. Ipse autem nullos alios Essenos videre se dicit, praeter eos, quos decima Haeresi posuit. Nam recta, inquit, erat locutio, Γορθηνοί, καὶ οἱ ἄλλοι: sed quia inter Essenos et eos, de quibus loquitur, Gorthenos medii interiecti sunt Sebuaei, ne de Sebuaeis videretur loqui, adiecit ἐξ ἐπιμέτρου Essenos. Idem Scaliger ἐγγὺς τῶν ἄλλων de Sebuaeis exponit. Quae interpretatio non inepta modo, sed Epiphanio ipsi contraria est. Nam ex ea sequitur Epiphanium velle Gorthenos et Essenos Sebuaeorum vicinos eadem cum ipsis facere, τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττειν. Ad quos enim τὸ ἐκείνοις, nisi ad Sebuaeos pertinebit? Hoc autem absurdissimum est, cum et antea dixerit, et subinde moneat, Gorthenos saltem a Sebuaeis magnopere dissensisse. Cum igitur manifeste hic in mendo locus haereat, videamus quemadmodum recenseri possit. In Anacephalaeosi, quae summam Haeresion complectitur, Samaritanorum tres priores sectae ita breviter explicantur: Γορθηνοί οἱ ἄλλοις καιροῖς τὰς ἐορτὰς ἄγοντες παρὰ τοὺς Σεβουαίους. Σεβουαῖοι διὰ τὴν αἰτὴν αἰτίαν τῶν ἐορτῶν πρὸς τοὺς Γορθηνοὺς διαφερόμενοι. Ἐσσηνοί μὴδ' ὀποτέρωις ἐναντιούμενοι, τοῖς δὲ παραιτυχάρουσι ἐορτάζοντες ἀδιαφόρως. Gortheni, qui diversis a Sebuaeis temporibus festa celebrant: Sebuaei, qui ob illa ipsa

festa a Gorthenis dissident. Esseni neutris adversantes, in quoscumque inciderint, sine ullo discrimine festa cum ipsis obeunt. In Breviario Tomi huius, quod Operis initio praefixum est, in Gorthenis, pro eo quod est *παρὰ τοὺς Σεβοταίους*, perperam legitur *παρὰ τοὺς Ἑβραίους*. Nam et Damascenus Libro de Haeresibus, qui nihil aliud est quam Epiphaniū Anacephalaeosis, paucis adeptis aut immutatis, ita ut supra pro-
 26 posuimus, exscripsit: licet vitiose, ut monuimus, *Iebussaei* pro *Sebuaeis* legantur. Quamobrem quod Essenorū institutum fuerit ex eo loco constat; nempe ut se in utramque partem versantes ad amborum mores consuetudinemque fingerent. Ideo Gorthenos solos, ac Dositheos cum Sebuaeis simultates exercere dixit. Quibus animadversis ita locus iste conformandus mihi videtur, *οὐ μὴν ἐπέσθησάν τοῖς Σεβοταίους Γορθηνοὶ, καὶ οἱ ἄλλοι. Ἑσσηνοὶ δὲ ἐγγὺς τῶν ἄλλων γινόμενοι τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττουσιν.* Ubi τῶν ἄλλων idem est atque *ἐκατέρων, alterutrorum*. Caeterum Gorthenorum vocabulum varie solet exprimi. Nam aut *Γορθηνοὶ* dicuntur, aut *Γορθαιηνοὶ*. In Anacephalaeosi *Γοροθηνοὶ* mendose, ut arbitror; ut et apud Eusebium *Γορθηνοὶ*, ab authore, qui *Γορθαῖος* appellatur. Quare *Γορθαιηνοὶ* rectius videtur Scaligero.

30 b. *καὶ νηστείας τῆς παρ' αὐτοῖς*] Expiationum festum, sive Kippurim intelligit, quod 10 Tisri celebrabant.

οἱ δὲ ἄλλοι οὐχ οὕτω ποιοῦσιν] Ἄλλοι debent esse *Σεβοταῖοι*, sed vox *Ἑσσηνοῖς* inducenda: aut *ἀλλ' Ἑσσηνοῖς* scribendum, quia nonnunquam Esseni cum illis Pascha celebrant. Verum ecce de Essenis supra Haer. 10 scripsit: *ἐνέμειναν γὰρ οἱ Ἑσσηνοὶ τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ μηδὲν ὑπερβαλλόμενοι.* In priore instituto permanserunt, nulla in re *transgredientes*. Hic autem, et in Anacephalaeosi plerumque cum Sebuaeis festa praepostere celebrant. *Quo teneam cultum mutantem Protea nodo?* An duo sunt Essenorū genera, ut Serriario placuit, reclamante Scaligero? Ut alii cum Sebuaeis, alii cum Gorthenis et Dositheis habitarent, et eorum quibuscum degerent ritus in obeundis duntaxat solennibus imitarentur. Quod quidem studio pacis ac concordiae Essenos praestitisse horum disciplina persuadet, quae nihil otio ac quiete antiquius habuit.

AD HAERESIN XIII DOSITHEORUM.

Δοσίθεοι δὲ τούτοις διαφέρονται] Supra Dositheos a communibus Samaritanorum odijs ac contentionibus excipere visus est, πλὴν τῶν Δοσιθέων μόνον. Verum contrarius ex hoc loco sensus superioribus illis attribuendus est: nimirum ἐν βραχεῖ καὶ ἐν τινι ποσῶς: paucis ac levissimis in rebus Samaritanorum factiones a se invicem dissentire, praeter Dositheos, non qui nihil a caeteris discreparent, sed qui non leviter, ut illi, sed gravissime dissiderent. Dosithei porro tam ante Christum, quam post eum complures extiterunt: et nonnullorum apud Hebraeos mentio. Nam דוסתאי Dosthai est Dositheus, quod frustra negatum a Scaligero. At in cap. 3 Pirke Aboth quoddam Dosthai Ianai F. dictum memoratur, quod a R. Meir didicerat. Sed is ab hoc nostro diversus est. Quemadmodum et alter ille, cuius aliquoties Origenes meminit, eumque Samaritanum appellat περὶ Ἀρχῶν 4, 2, nec non et aliis in locis, praecipue contra Celsum lib. 2. Verum antiquior est Epiphianus iste, a quo Sadducaeos propagatos esse mox indicat, qui quidem Christi ortum antecessit. De Dositheo et Dositheanis lege quae erudite Serrarius noster in Minervali disputat lib. 4 cap. 10. 11 et 12.

30 c. ἐγκρατεύονται ἀπὸ γάμων μετὰ τὸ βιώσαι] Pot-27 est illud μετὰ τὸ βιώσαι duobus modis accipi: utrobique ἐλλειπτικῶς. Alter ut ἐν τῷ γάμῳ subaudiatur: alter, ut ad γυναῖκα pertineat. Prior interpretatio simplicior est, eamque Cornarius secutus est. In altera τὸ βιώσαι idem est ac mortuum esse, ut apud Latinos *vixit, beβίωκε* apud Plutarch. in Cicerone. Nos utramque cum agnovissemus, posterior in contextum recepta.

31 a. καὶ τῆς πλάνης τὰ βοσκήματα] Fortasse τὰ σήματα.

AD IUDAISMI HAERESSES.

31 b. Ἰουδαϊσμός λοιπὸν μερισθεῖς] De Iudaicis factionibus deinceps agit; quas ante Christi adventum septenas recenset. Quod πλατυκῶς et pingui Minerva dictum est. Nam tres constat apud Iudaeos fuisse sectas: caeteras, quae a Phi-

lastrio, Isidoro, et hoc nostro numerantur, partim Iudaeorum non esse proprias, partim ne Haereses quidem videri, partim denique a tribus illis matricibus non esse distinctas, quae sunt Pharisaeorum, Sadducaeorum, Essenorum. De quibus quoniam summa cum eruditione ac diligentia Serrarius noster tribus libris disseruit, et quae de iis observari a me possent occupavit omnia, cupidum earum rerum Lectorem ad illius lucubrationem dimittendum potius arbitror quam otiosa repetitione detinendum. Conferat etiam si lubet cum Serrarii Trihaeresio, ac Minervali, quae Drusius et alii quidam de eodem argumento scriperunt. Nos enim hic ea tantum adnotabimus, quae ad illustrandum Epiphanium necessaria videbuntur.

DE HAERESI XIV SADDUCAEORUM.

31 c. *πρῶτοι Σαδδουκαῖοι ἀπόπλασμα ὄντες*] Quantum ex his, quae Epiphanius in his sectis prodidit, colligi potest, duo fuere Dosithei. Alter, idemque tempore posterior, Samaritanus, cuius meminit Origenes: alter longe antiquior, a quo propagatos esse Saducaeos non Epiphanius solum, sed etiam Hieronymus testatur, Dialogo contra Lucifer. *Taceo, inquit, de Iudaismi Haereticis, qui ante adventum Christi legem traditam dissiparunt: quod Dositheus, Samaritanorum princeps, prophetas repudiavit: quod Sadducaei ex illius radice nascentes etiam resurrectionem carnis negaverunt.* Ex Dosithei ergo radice nati sunt Sadducaei; quod est idem atque *ἀπόπλασμα* fuisse *τῶν Δοσιθέων*. Ut mirari Scaliger desinat ab Epiphanio id esse scriptum. Itaque Dositheus a Iudaeis ad Samaritanos deficiens, peculiarem illic sectam condidit. Quam postea Sadokus interpolavit, cum et ipse ad Samaritanos a Iudaeis transiisset.

ἐπονομάζονσι δὲ οὗτοι ἑαυτοῖς] Saducaei passim, apud Graecos maxime, geminato δ scribuntur: quasi esset צדוק Apud LXX antiquissimus ille Sacerdos, *Σαδούκ*. De quo copiose Serrarius ac Drusius. Sadoci porro extitere duo: quorum unus duntaxat ab Epiphanio memoratus, qui Davidis et Salomonis aetate vixit; alter Antigni discipulus, cuius socius et condiscipulus fuit Baithos; ut author est Elias in Thisbi. Ab hoc posteriore Saducaei cum origine nomen acceperunt. Etenim ambo

illi a praeceptore desciscentes legem ore tenus traditam abne- 28
garunt; neque alteri, quam quod Legis scripto esset expressum,
adhibendam fidem putarunt, ex quo קראים Karram, quasi *Tex-
tuales* dicti. Haec Elias. Addit Abraham Zachuth Sadoc et
Baiethos ad Samaritanos, et Garizitanum templum receptum ha-
buisse. Sed fieri potest ut Saducaei ipsi a priore illo ac ve-
tustissimo Pontifice oriundos sese profiteri mallent, quam a po-
steriore transfuga, vel etiam ut ad *iustitiae* vocabulum, et no-
minis interpretationem alluderent, idque crebris usurparent ser-
monibus, quod unum ideo, praetermissa altera ac veriore Sa-
ducaeorum origine, commemoravit Epiphanius.

31 d. πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐκ ἴσασι] Actuum 23, 8, *Sad-
ducaei enim dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum,
neque spiritum, οὔτε ἄγγελον, οὔτε πνεῦμα.* Spiritum sanctum
hoc loco non unus Epiphanius intellexit, sed et Philastrius.
Quare temere et imprudenter in Elencho Scaliger: *Asinitas,*
inquit, *mera est, et impietas haec fateri. Proinde execranda*
illa sententia Serrarii, qui non minus impie, quam ridicule
eam tuetur. Nam quod ait πνεῦμα illic sine articulo positum
universe sumi; cum ut Spiritum sanctum significaret, τὸ πνεῦμα
scribendum fuerit, quod diu ante Scaligerum Salmero noster
observaverat; nihil ad rem pertinet. Etenim saepe πνεῦμα sine
articulo pro Spiritu sancto in Scripturis usurpatur; ut Ioan. 3, 5.
Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu, ἐξ ὕδατος καὶ
πνεύματος: et aliis in locis, quorum nonnulla profert in Mi-
nervali Serrarius. Quare non improbanda haec Epiphanii inter-
pretatio videtur: tametsi de solo Spiritu sancto praecise locu-
tum putaret Evangelistam. Quod necesse non est. Hanc enim
Saducaeorum mentem fuisse suspicor, ut Spiritum omnem, hoc
est πνευματικὴν οὐσίαν, funditus tollerent, ideoque corporeum
esse Deum assererent, ut Lyranus existimat. Ex quo consequi-
tur, etiam Spiritum sanctum illos abnegasse. Unde merito ab
Epiphanio, aliisque dictum est, Sadducaeos Spiritum sanctum
ignorasse: ut eam ex toto genere τῶν πνευμάτων speciem de-
ligerent, qua negata maius illi sibi impietatis crimen arcesserent.

τὰ πάντα δὲ ἴσα Σαμαρείταις; φυλάττουσι] Etiamne
sacros omnes libros, praeter Pentateuchum repudiarunt? Afirmant
veteres omnes, praesertim Origenes, Tertullianus, Hierony-

mus, Beda: Elias quoque Thisbites, aliique, quos Serrarius testes citat. Negat autem Scaliger, et contrarium asseverare Iosephum existimat. Sed tantum abest ut contra Iosephus sentiat, ut is communem illam Orig. 13, 18 sententiam videatur adstruere. Docet enim Pharisaeos multa populo tradidisse: ἄπερ οὐκ ἀναγέγραπται ἐν τοῖς Μωϋσέως νόμοις· καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα τὸ Σαδδουκαίων γένος ἐκβάλλει, λέγων ἐκεῖνα δεῖν ἡγεῖσθαι νόμιμα τὰ γεγραμμένα, τὰ δὲ ἐκ παραδόσεως τῶν πατέρων μὴ τηρεῖν. Sadducaei igitur authore Iosepho sola haec ascendenda, observandaque dicebant, quae essent scripta ἐν τοῖς Μωϋσέως νόμοις. Quod et 18, 2 his verbis expressit: φυλακῆς δὲ οὐδαμῶν τινῶν μεταπολίσεις αὐτοῖς, ἢ τῶν νόμων. Sane aut haec Iosephi verba Sadducaeos indicant nullos alios quam Mosis Libros admisisse; aut saltem non illud, quod a Scaligero tam pertinaciter pugnatur, efficiunt, ut sacros omnes Scripturae libros amplexi sint, τὰς ἀγράφους δευτερώσεις reiecerint. Agit enim illo loco praecipue Iosephus περὶ πρακτικῶν νομίμων, de ritibus ac consuetudinibus, sive legibus, quibus agendum aliquid praescribitur; quae in solo fere Mosis Pentateucho continentur. Unde cum Sadducaei exceperent, ea duntaxat, quae scripta erant; observari debere, solos Moysis libros, quibus τὰ νόμιμα comprehenduntur, intelligebant, non historicos, aut Propheticos libros; quibus novae nullae, aut perpaucae cerimoniae praecipuntur. Caetera apud Serrarium vide.

AD HAERESIN XV SCRIBARUM.

Scribarum ordo neque Iudaismi Haeresis fuit, neque πρὸς Φαρισαίους ἀνδιωστὲλλόμενος. Nam et Scribae plerique Pharisei, non tamen omnes; quemadmodum inter Theologos nonnulli Monachi et arctioris vitae professores. Theophylactus in Lucam cap. 11. Sane alii erant *Legisperiti*, et alii *Pharisei*. Nam *Pharisei* videbantur ut *Monachi*, et qui ab aliis se segregabant. *Legisperiti* vero *Scribae* erant, et *Doctores*, qui solvabant quaestiones *Legis*. Tostatus in c. 23. Mat. Quaest. 12. Sciendum quod licet ponantur hic *Scribae*, et *Pharisei* tanquam distincti, non distinguuntur inter se sicut *Phariseus* et *Sadducaeus*, sive sicut opposita: quia nullus *Phariseus* est

Sadducaeus: neque e contrario, quia erant sectae disparatae, et quasi oppositae: sed distinguuntur sicut Grammaticus et Dialecticus: quia licet aliud sit Grammaticum esse, aliud Dialecticum, tamen idem potest esse Grammaticus et Dialecticus. Sic enim aliud est esse Scribam quam Pharisaeum, quia Scribam esse, est esse sapientem in lege: Pharisaeum esse, erat habere modum certum vivendi, et sectam. Et tamen accidit eundem esse Pharisaeum et Scribam, id est doctum in Lege. Maldonatus vir doctissimus ad c. 2 Mat. Scribas proprie Notarios publicos fuisse docet, quorum duplex erat officium, alterum publica instrumenta conficiendi: alterum sacras Scripturas interpretandi, et a corruptela vindicandi. Unde iidem νομικοί, et νομοδιδάσκαλοι, et γραμματεῖς appellantur. Epiphanius vero in sequenti Haeresi Νομικούς a Scribis discernere videtur; ait enim Pharisaeos eadem cum Scribis sensisse. γραμματεῦσι δὲ, φησὶ, τοῖς ἐρηγνευομένοις νομοδιδασκάλοις· συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί. Hanc non modo Epiphanii opinionem esse, verum etiam Lucae testimonio comprobari Drusius arbitratur de tribus Sectis 2, 13. Nam cum Christus com. 45 dixisset οὐαὶ ὑμῖν Γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἄδρα, etc., statim quidam τῶν νομικῶν respondens ait illi, Haec dicens etiam contumeliam nobis facis. Tum Iesus καὶ ὑμῖν τοῖς Νομικοῖς οὐαί: quasi diceret Legisperitus, non solum Scribas et Pharisaeos, sed etiam nos νομικούς id est Legisperitos notas. Ergo diversi aliquantum νομικοί a Scribis. Scaliger vero in Elencho c. 11 in eodem Epiphanii loco Serrario arroganter insultans νομικούς ait proprie formulas iuris et actiones civiles docuisse, ac forensia magis tractasse. Et postea eundem Serrarium insequitur, quod Scribas legis cum Scribis populi, et actuariis publicis confuderit. Duo enim Scribarum genera constituit; γραμματεῖς τοῦ νόμου, καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ: et hos posteriores actores vel actuarios publicos fuisse putat. Nos attente consideratis omnibus non dubitamus quin νομικοί iidem sint cum Scribis et νομοδιδασκάλοις apud Evangelistas. Nam de Epiphanii loco postea viderimus: adeoque foedissime Scaliger hallucinetur, cum νομικούς actuarios publicos esse docet: quo nihil ineptius excidere potuit. Nam ut Lucae illo 30

ipso loco, de quo paulo post, utar: cum c. 11, 46, ad *νομικῶς* oratione conversa, ita eos Christus exagitat: *καὶ ὑμῶν τοῖς νομικοῖς οὐαί: quia oneratis homines oneribus, quae portare non possunt. et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas*; num tandem actuarios publicos et civilium actionum formularios intellexit, ac non potius Legis Interpretes ac Doctores? Cum praesertim Matth. 23, idem Scribis et Pharisaeis, quod apud Lucam *τοῖς νομικοῖς*, obiectum sit, nempe *quod alligerent onera gravia, et importabilia, etc. digito autem suo nolent ea movere*. Quare *νομικοὶ* ad Scribas, vel Pharisaeos, vel utrosque pertinent. Sane qui Matth. 22, 35 *νομικὸς* a nostro Interprete *Legis doctor* dicitur, idem Marci 12, 28, *εἷς τῶν Γραμματέων* nominatur. Atque adeo Tertull. con. Marc. 4, 27 *νομικῶς*, quorum in illo c. 11 Lucas meminit, Legis Doctores interpretatur. Alibi vero passim vulgatus Interpres *νομικὸν* vertit *legisperitum*. Unde persaepe *νομικοὶ* cum Pharisaeis copulantur, ut Luc. 14, 3. *Et respondens Iesus dixit ad Legisperitos, et Pharisaeos: Graece τοὺς νομικούς: et 7, 30. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι, καὶ οἱ νομικοί. Qui 5, 17, Φαρισαῖοι καὶ νομοδιδάσκαλοι* vocantur. Quare *νομικοὶ* a *νομοδιδασκάλοις* non discrepant; iidemque Legis Interpretes sunt, ut et Bezae placuit; et falsissimum est *τοῖς νομικοῖς* proprie circa actiones civiles ac formulas occupari. Par est Scaligeri delirium, cum Scribas populi sic a Scribis legis secernit, ut illi actuarii vel actores publici fuerint. Quippe Matth. 2, 4, Herodes, cum Magorum adventum et Christi nativitatem inaudisset, ut quo in loco Christus nasceretur inquireret, *Principes Sacerdotum, et Scribas populi* convocat, et eorum responsum expetit. Quinam igitur alii esse possunt quam Legis interpretes et Doctores? Certe non illi pragmatici, aut formularii, sive actuarii fuerunt: quos nemo de re tanta ac tam recondita consuleret, ad quam scilicet intelligendam disceptandamque non mediocris sacrarum literarum usus ac scientia requiratur. Quod ad Lucae testimonium illud attinet, c. 11, singulare est in eo quiddam; de quo nullus, quantum scire possum, Interpres admonuit. Etenim Graece ita legitur: *Οὐαὶ ὑμῶν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί*, comm. 44, quod et Latina Bibliorum Regionum interpretatio retinet. At in Latinis aliis codicibus, et apud Am-

brosium, et Hieronymum ita legitur; *Vae vobis, quia estis ut monumenta, quae non apparent*, etc. Neque vocabula ista reperiuntur, *Scribae et Pharisaei hypocritae*. Et apparet in quibusdam olim Graecorum codicibus illa defuisse: quae si expungantur, peribit argumentum illud, quo fretus Drusius νομικούς a Scribis distinxerat. Et quamvis ita ut in Graecis extat, *Scribae et Pharisaei* legamus, non inde tamen discrimen illud evincitur. Ita enim interpretari licet: cum hactenus in solos Pharisaeos invectus esset, postremo comm. 44, ad Pharisaeos etiam Scribas adiecisse. Quod cum indigne tulisset quidam, qui Scriba tantummodo, non Pharisaeus esset, de ea re conquestum, quod non modo Pharisaeos, verum et ordinem suum incesset. Haec esse potest simplicissima huius loci, aptissimaque sententia. Nam omnino νομικούς pro Scribis, et vicissim, Evangelistae omnes usurpant. Scribarum porro munus et officium praeclare descripsit Epiph. cum ait δευτερωτάς τινας τοῦ νόμου fuisse, ὡς γραμματικὴν τινα ἐπιστήμην ὑφηγουμένους. Quos quidem ex Levitica Tribu extitisse perperam adnotat Beza. Nam e qualibet esse poterant, ut et Pharisaei.

32 c. πυγμῇ μὲν τὰς χεῖρας νιπτόμενοι] Πυγμῇ non aliter accepit Epiphanius ac vulgatis interpres, pro eo quod est *crebro, frequenter*: pro quo Beza novitatis intempestivo studio *pugno* reddidit, sane imperite. Sed de Iudaico quodam abluendi genere, quo ad summos usque digitos manus lavabant, vide Serrarium nostrum 2, 3.

32 d. καὶ φυλακτήρια παρ' αὐτοῖς] Deuteron. 6, 8 cum mandatorum suorum iugem et assiduam meditationem praeciperet Deus: *Et ligabis, inquit, ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur inter oculos tuos*, Hebraice עָרַבְתָּ בֵּין עֵינֶיךָ וּבֵין יְדֶיךָ. Chaldaens חַבְלֵי פִתְחוֹת. De Totaphoth tam ab Hebraeis quam a nostris varie disputatur. LXX pro ea voce ἀσάλευτα reddunt: καὶ ἕστωσαν ἀσάλευτα πρὸ ὀφθαλμῶν σου: *et sint immobilia*. At Scaliger inepte credidit ἀσάλευτα idem esse atque amuleta: *quam vocem, inquit, Grammatici nondum in sua Lexica retulerunt. Itaque idem est ἀσάλετον καὶ φυλακτήριον*. Sed unde hoc tandem habet? Nam ἀσάλευτα non substantive, neque ad rem certam significandam, sed adiective, et ἁορίστως usurparunt. *Erunt, inquit, immota ante oculos*

tuos. Quare friget haec novae-vocis observatio. Locus est Matth. 23, 5, in quo ad Totaphoth et frontalia Christus respectum habuisse videtur. Nam Pharisaeos perstringens: *Dilatant, inquit, phylacteria sua, et magnificant fimbrias.* Quem ad locum Hieronym. Pharisaeorum superstitionem notat, qui quod simpliciter a Deo mandatum erat, ut in Lege meditanda observandaque assidue versarentur, utique illa ante oculos perpetuo quasi monimentum quoddam extaret, ita interpretati sunt, quasi descriptam in membranarum legem et frontibus alligatam gestari praeciperet. Quocirca haec opinio Hieronymi fuit, nullum Iudaeos mandatum habuisse de Phylacteriis ac frontalibus membranarum, sed crasse illos et imperite Divinum monitum accepisse. Quam ob causam acerrime a Scaligero reprehensus est, qui ex ipsius legis verbis pugnat in Elencho c. 8, ea ipsa phylacteria praescripta fuisse. Non inficior idem et plerisque PP. videri, et imprimis Iustino, in Dialogo cum Tryphone, de gestandis alligandisque frontalibus, mandatum Iudaeis editum. Sed ex legis hoc verbis aperte colligi posse, quod putat Scaliger, hoc vero pernego. Et multo mihi probabilior Hieronymi sententia videtur: cum antiquissima Iudaeorum consuetudo non maius hac in parte praeiudicium afferat, quam sexcenti alii ritus, ac *δευτερώσεις* nugacissimae, quos iam tum Christi Domini tempore ex Legis verbis non minus stolidè quam pertinaciter eliciebant. De fimbriis aliter sentiendum. Etenim Num. 15, 38 conceptis verbis iubentur *fimbrias per palliorum angulos habere*, iisdemque *ritibus hyacinthinis* adiungere. Fimbrias Hebraice Moses *רִצְצִי*: LXX *κράσπεδα*. Vittas autem ille *כִּתְרִים*; isti *κλωσμία* vocant. De quibus non solum Hebraei, sed et nostrates Critici copiose disserunt.

τουτέστι πλατέα σήματα πορφύρας] Mira vocabuli huius 32 *τῶν φυλακτηρίων* interpretatio, clavos esse purpureos latos, qui colobis et epomidibus insuerentur, ad eundem modum, quo Romani Senatores sui ordinis insigne gestabant. Hoc vero, inquam, admirandum potius quam aut sine alio idoneo auctore nimis amplectendum, aut acrius reprehendendum, quod in Elencho Scaliger instituit. Atqui utrum Dalmaticas istas, et Colobionas clavatos Pharisaei olim gesserint, eaque Phylacteria plerique nominaverint, necne, aliunde constare non potest et ex

reconditis Iudaeorum libris ac ritibus multa Epiphanius potuit addiscere, quae hoc saeculo et hodiernis Iudaeis ignota sunt. Esto igitur; clavos etiam istiusmodi *φυλακτήρια* nuncupaverint, vulgo tamen *φυλακτήρια* illa, quorum Matthaëus meminit, cum Hieronymo pittaciola, et membranacea frontalia eruditi homines interpretantur.

33 a. *ῥόϊσκος γάρ τινος ἐπὶ τὰ τέσσαρα*] Ridicule Scaliger, ut Epiphanium erroris arguat: *Si mala punica*, inquit, *non igitur κρόσπεδα*. Quasi non etiam *ῥόϊσκοι τοῖς κροσπέδοις* alligari potuerint; ut et spinas adhibuisse, quo cruorem elicerent, testatur Hieronymus. Nec obstat, quod *ῥόϊσκος* summus Sacerdos *ἐν ἀρχιερατικῇ στολῇ* gestaverit. Nam diversos ab illis cum numero, tum materia, aliusque id genus Pharisaei, cum in casto essent, usurpare poterant. Sic paludamentum cum Romanorum Imp. proprium fuerit, etiam militibus attribuitur. Atque ut a Iudaeis non recedam, quis nescit inter summi Sacerdotis vestes ephod, sive *τὴν ἐπωμίδα*, ac superhumeralis fuisse? Et tamen non modo Sacerdotes ac Levitae caeteri, sed etiam laici Ephod induebant, uti David Reg. 2, 6, 14. Sed hoc videlicet lineum erat: alterum illud Pontificis proprium quatuor ex coloribus constabat, hyacintho, bysso, cocco, purpura; sed et auro contextum erat. Vide Hieron. Epist. ad Fabiolam. Nimis igitur insulse adversus Epiphanium nostrum argumentatur Scaliger.

33 b. *δευτέρω δὲ εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτῶν*] Eadem *δευτερώσεων* genera percenset Haeresi 33, 9. Quo ex loco *Ῥαββὶ Ἀκιβᾶν* pro *Βαρυκιβᾶν* legendum hic admonemur. Hic est ille nisi fallor R. Akiba, de quo in Iudaeorum Calendario 5 die Trisi haec adscripta sunt: *R. Akiba filius Ioseph coniciitur in vincula, ubi moritur*.

AD HAERESIN XVII PHARISAEORUM.

33 d. *συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί*] De Scaligeri hallucinatione supra vidimus, qui *νομικούς* *actuarius* esse ac *formularios* credidit, Proximus huic error est, quod praesentem Epiphanii locum sic interpretatus est, ut *τὸ αὐτοῖς* ad Pharisaeos referret, quibuscum versabantur *οἱ νομικοί*. *Ἐπί-*

phanius, inquit, aperte τοὺς νομικοὺς distinguit ἀπὸ τῶν νομοδιδασκάλων, τῶν καὶ γραμματέων. Eosdem enim facit γραμματέας et νομοδιδασκάλους; a quibus distinguit τοὺς νομικοὺς, quos accenset Pharisaeis. Ideo recte ait: συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ νομικοί. Eodem, inquit, loco censebantur Pharisaei, et νομικοί, qui quavis unum corpus καὶ τάγμα efficiebant, tamen erat discrimen quoddam inter Pharisaeos καὶ τοὺς νομικοὺς; quod severius institutum esset Pharisaeorum quam τῶν νομικῶν. Hinc Serrarium imperitiae arguit, 33 quod ita vertit, Cum ipsis enim iidem erant, et Nomici, seu Legisperiti. Sed Epiphanius sensum pessime interpretatus est Scaliger. Etenim τὸ αὐτοῖς non alios quam scribas, sive νομοδιδασκάλους, significat, οἷς συνῆσαν καὶ οἱ Νομικοί. Quia saepius Evangelistae Scribas et νομικοὺς quasi distinctos nominant, tametsi ex eodem essent ordine, idque vel κατ' ἐπέξηγησιν, vel quia Scribarum complures erant gradus et officia, cum et civilibus forte contractibus ac stipulationibus praesent iidem, et Legem interpretarentur: idcirco συνῆσαν, inquit, τοῖς Γραμματεῦσιν οἱ νομικοί, hoc est coniuncti erant, unum τάγμα et corpus efficiebant. A quo non admodum abhorret Serrarius. Nam μεταληπτικῶς Epiphanius indicat, eosdem cum Scribis esse τοὺς Νομικοὺς, licet συνεῖναι τιμὴ proprie non sit idem esse cum aliquo. Postremo perperam αὐτοῖς ad Pharisaeos referri docent quae proxime subiiciuntur, Ἄλλὰ καὶ παρὰ τούτους, tam νομικοὺς scilicet quam Γραμματέας.

34 a. ἀηδῆ τε ῥύσιν σώματος ἀπεργαζομένην] Scribendum pronunciat Scaliger ἀηδῆ ἔκκρισιν σπέρματος ἀπεργαζομένην. Audax nimis emendatio minimeque necessaria. Nam ἀπεργαζομένην passive, ut alibi saepe, hoc loco sumpsit. Est enim Graecae proprietatis parum alioqui diligens Epiphanius, ut et Photius observat. Quod si commutationis nonnihil opus videatur, ego ita concipiam, ἀηδῆ ῥύσιν σώματος ἀπεργαζομένων. Intelligit autem ῥῥ sive ἔξονειρωγμόν. Super hac ἐκκρίσει extat Athanasii Epistola ad Amnum Monachum, qui quantumvis praeter voluntatem accideret, utrum culpa careret addubitaverat.

34 b. ἐνῆστενον δὲ δὶς] Secundam et quintam feriam Theophylactus aequae atque Epiphanius adnotat et Hebraeorum

Libri fidem faciunt, ut ea de re vir doctus frustra dubitaverit.

ἀπεδεκάτουν δὲ τὴν δεκάτωσιν] Proprium hoc fuit Levitarum, qui decimarum, quas populus praestabat, decimas Sacerdotibus eximebant; Numerorum 18. Atqui non omnes Pharisei erant Levitae, quod tamen Epiphanium sensisse ex hoc loco suspicari aliquis posset. Quae enim alioqui decumarum sunt decumae, cum praeter Leviticum ordinem decumas nullus acceperit? Primum omnium ab Israëlitis primitiae de spicis, uvis et oleis afferebantur: tum de frugibus elaboratis Theruma et decimae. Theruma in lege definita non erat. Sed a Magistris praescriptus modus est, ut ne minus sexagesima pendere- tur. Quare qui liberales erant, quadragesimam, parci sexagesi- mam, medii inter utrosque ad hos aut illos accedebant. De qua re extat Iosephi Scaligeri Opusculum inter Posthuma. De iis itaque Therumis fortean accipiendus Epiphanius, cum τρια- χοντάδας et πεντηχοντάδας persolutas a Phariseis esse scri- bit. Quod si verum est, egregia illorum liberalitas extitit, ut- pote qui praeinitum a Magistris terminum τῶν τεσσαρακοστῶν superaverint. Tria porro decumarum apud Hebraeos genera prae- ter Therumas et primitias fuere. Prima illa fuit, quam Leviticæ tribui quotannis pensitabant. Num. 18, 20 et deinceps. Altera, quam singulis annis penes se quisque retinebat, ut ibi, ubi Sanctuarium erat, illa vesceretur, adhibitis ad convivium Levitis, Deut. 14. Tertia demum, quam tertio quoque anno in Levitas et pupillos viduasque distribuebant: eod. Deut. cap.

καὶ γυναικικῶν ἱματίων] Magnopere mirandum, si modo ³⁴ verum est, muliebribus palliolis usos esse Phariseos. Quod sequitur, ἐν πλατείαις ταῖς κρηπίσι, latas eosdem crepidas habuisse significat, nec aliter Cornarius. Quidam tamen ita cor- rigendum putant, ἐν πλατείαις, ἐν ταῖς κρηπίσι, καὶ γλάτ- ταις, etc. ac plateas intelligunt, in quibus ostentabant se Pha- risaei. Ego nihil innovandum censeo.

34 c. Φάρες γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραΐδα] Reg. codex φέ- ρεις, quasi sit φέρις, et legendum sit ἀφωρισμένος. Quanquam ἀφωρισμός res est ipsa, quam vocabulum significat: non ut τὸ φάρες vel φέρες praecise sit verbale substantivum ἐνέ- ργειαν sonans. Est enim potius *separatus* quam *separatio*.

34 d. οἶον ἥλιος Ἡμα καὶ σέμες] De his Hebraeorum appellationibus agit eruditissimus Serrarius noster l. 1 de tribus Sectis c. 2 et in Minervali 4, 3. Ea sic Hebraice concipienda sunt. המה, vel שמש: ידה vel להבנה. Duorum sequentium nomina, quod eorum origo sit incerta, non satis ἐξεβραϊζέσθαι queunt; Χωχέβ Ὀκμῶλ, et Χωχέβ Ὀχμῶδ. Quorum prius Ὀκμῶλ forte a חכא, quod est succidere, alterum a חכא quod est concupiscere, quia Mercurius lucrionibus et negotiatoribus quaestus avidissimis praesidet. Nam quod Scaliger Ocmol ad Camulum, qui in veteri Inscriptione extat, pertinere defendit, non probat. Sequitur כוכב בעל. Veneris stella σερούα, vel λουήδ. Prior vox a שדד, ut Serrario visum est, deducta; quasi שדד: posteriorem a ילד malim quam a להט. Nam et Assyrii Ἀφροδίτην Μύλιττα, Arabes Ἀλίττα nuncuparunt. Author Herodotus Clio. ארדהרד ה γενέτειρα. Denique כוכב שבט Sabbati stella recte Saturnus dicitur.

ἀλλὰ καὶ τὰ ματαίως νομιζόμενα] Vellem clarius haec ipsa στοιχεῖα declarasset. Nam valde est obscurum quomodo 12 haec Signorum vocabula εἰς ἀριθμὸν στοιχείων νομιζόμενα dicantur. An hoc voluit, haec a Gentilibus velut elementa, et στοιχειώδη, vel συνέχοντα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου esse constituta? An id potius, quod interpretatione nostra expressimus? Nam Signa Zodiaci dividuntur vel κατὰ διάμετρον, vel κατὰ τρίγωνον, vel κατὰ τετράγωνον; de quibus Geminus p. 28. Ex iis partitionibus secunda, quae est κατὰ τρίγωνον, quadrifariam Signiferum orbem dividit: primum segmentum Boreale dicitur: secundum Australe: tertium Zephyricum: quartum Subsolanum. Quae quidem ad nativitates, σμυναθείς τῶν γενέσεων, a Genethliacis accommodantur et ait Geminus, quod in certis sideribus mutua quaedam consensio et conspiratio inesse credatur. Eadem illa segmenta suis quaeque elementis assignarunt. Quae omnia in hoc Diagrammate intueri licet.

Βόρειον τμήμα.	Νότιον.	Ζεφυρικόν.	Ἀφηλιωτικόν.
Ignis	Terra	Aer	Aqua
Aries	Taurus	Gemini	Cancer
Leo	Virgo	Libra	Scorpius
Sagittarius	Capricornus	Aquarius	Pisces

Ad hunc itaque sensum duodecim signa pro elementorum numero partita scribit Epiphanius. Iam haec verba ἃ ζώδια καλοῦσι Cornarius ita vertit: *quae animalia vocant*: ex quo ³⁵ manasse puto ut viri quidam eruditi scripserint Epiphanium referre Phariseos astra coeli animata constituisse, hac ipsa Haeresi 16, quod in Ecclesiast. Annal. ad A. C. 60 legitur. Sed id secus se habet. Nam ne litera hoc quidem ulla significavit Epiphanius, sed hoc unum docuit, Phariseos coelestibus signis ac sideribus certa indidisse nomina, quae fere a Gentilibus usurpabantur, maxime duodenis illis signis, quae vulgo ζώδια vocantur. Quare nos ambiguitatis cavendae gratia *Zodia* quam *animalia* vertere maluimus. Nam ex hoc fonte non satis caute interpretationis falsa de Epiph. testimonio sententia profuxit. Quanquam non illud ignoramus, a nonnullis Hebraeorum Doctoribus coelestes orbis anima intelligentiaque praeditos existimari. Quam R. Mosis opinionem David Kimhi in Psalm. 19 his verbis explicat: והרב מורה עדק תחבם רבי מישה פירוש מספרים על השמים כי דעתו ודע הפילוסופים כי הגלגלים חיים משבילים עובדים לאל ומשבחים אותו שבה גדול *Rabbi Moses*, inquit, *vocem illam*, enarrant, *sic exponit ut ad coelestes orbis referat, quoniam haec illius ac Philosophorum opinio est, coelestes orbis vivere, et intelligere, ac Deum colere, summisque laudibus afficere.* Hinc *coelicolas* Iudaeos ab Imperatoribus Cod. de Iudaeis et Coelicolis appellari censet Baronius loco citato, quod *Astra coelumque colerent.* At Scaliger nominis rationem affert aliam. De qua ad ultimam Haeresin opportunius disseremus. Caeterum huc referri potest quod apud Orig. l. 1 Celsus Iudaeis obiiciebat: *λέγων αὐτοὺς σίβειν ἄγγελους καὶ γοητεῖν προσκείσθαι.*

35 b. ταῦτα δέ μοι οὐκ εἰς στρόβησιν] Pharisei etsi Fatum agnoscerent, non humana tamen omnia ex eo pendere statuebant: neque liberam hominis voluntatem atque arbitrii potestatem e medio tollebant, uti pluribus explicat Iosephus Orig. 17, 2, et ἀλώσ. 2, 12. Quare nihil erat cur Epiphanius sequentem adversus assertores fati disputationem contra Pharisaeos potissimum dirigeret, quatenus ea res ad humanas actiones earumque libera consilia pertinet, quae Pharisaeos nequam sustulisse Pharisaeus asserit Iosephus.

AD HAERESIN XVII HEMEROBAPTISTARUM.

36 d. Commune Iudaeis omnibus, et imprimis Pharisaeis fuisse Marcus Evangelista testatur c. 7, 3 et 4, ut et manus frequenter abluerent, et a foro redeuntes baptizarentur. Quare non videtur peculiaris haec secta Iudaeorum extitisse; nisi ita dicamus, nonnullos, qui se sanctitate praestare caeteris vellent, non modo quoties a foro redirent, verum etiam tametsi pedem domo non extulissent, de die saepius lavare consuevisse. Cuiusmodi Banus ille fuit, cui se Iosephus in disciplinam tradidit, ut in vita sua scriptum reliquit. Hunc enim refert ψυχρῶ ὕδατι τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτι πολλάκις λουόμενον πρὸς ἀγνείαν. Sic Esseni apud eundem Iosephum 2, 7 corpus ante cibum abluebant frigida. Quid igitur Hemerobaptistae illi, quos Epiphanius refert, meruerint, ut distinctam ab aliis Sectam efficerent, non satis discernimus.

36 οὐ μὴν ἐξισουμένη τοῖς Σαδδουκαίοις] Qui prima specie verborum istorum sensus occurrit, is est, quem non modo nos ipsi, sed etiam Cornarius expressit, Hemerobaptistas non solum in neganda mortuorum resurrectione, verum in reliqua omni dogmatum falsitate concordare cum Sadduceis. οὐ μὴν ἐξισουμένη μόνον, inquit, τοῖς Σαδδουκαίοις ἐν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει, ἀλλὰ τῇ ἀπιστίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις. Sed haec sententia ab iis, quae paulo ante leguntur, tum in Breviario Sectarum huius libri, et in universarum Anacephalaeosi repetuntur ab Epiphanio, vehementer dissidet. Nam ubique constanter asseritur, Hemerobaptistas a Iudaeis reliquis nulla in parte dis-

crepare, sive, ut hoc loco scripsit, a Scribis et Pharisaeis. Quod si communem cum Sadducaeis negationem resurrectionis habuerint, aliaque dogmata, quibus isti a Pharisaeis et Scribis tantopere abhorrebant, ut ad Samaritanos accederent, quemadmodum in illorum declaranda Haeresi testatus est, profecto inultum cum a reliquis Iudaeorum factionibus, tum a Pharisaeis ac Scribis Hemerobaptistae separati sunt. Quae me ratio commovet ut aliter Epiphanii verba interpretanda iudicem, adeoque contrario sensu ac prior ille est, quem in Latina versione posui. *Ὅ μὴν ἔξισουμένην, inquit, τοῖς Σαδδουκαίοις. Non tamen cum Sadducaeis congruens,* hoc uno capite, quod mortuorum resurrectionem non, ut illis visum est, abnegat, quamquam reliqua in perfidia, et adversus Christum praecipue contumacia, Sadducaeorum ac caeterarum Iudaismi Haereseon gemina sit.

AD HAERESIN XVIII NAZARAEORUM.

Nazareni quinam veteri in lege fuerint nemini est ignotum. Sed ii fere ad tempus, non perpetuo sibi delectum ciborum indicere consueverant. Tametsi perpetui quidam erant Nazaraei: cuiusmodi Sampson extitit. Deinde non usque eo impietatis processerant, ut Pentateuchum Mosis ac legem repudiarent, quod Nazarenos istos factitasse scribit Epiphanius. Qui non modo inter Iudaeorum sectas Nazarenos recenset, sed etiam Christianis adscribit. Vide Haeresin 29. Quamvis hoc interest, quod Iudaicos istos *Ναζαραῖους*, Christianos *Ναζωραῖους* appellat. Sane Christianos Iudaei נוצרים nominant, ut Elias in Thisbi docet, a Nazaretho Galilaeae oppido; Christus ipse Nazarenus appellatus est, et Nazaraeus, tam נזירי, quam נוצרי, ut Hieronymus indicat in c. 3 Mat. Nazaraei veteres נזירים proprie vocati, quasi *sancti et separati*. Sed cum Epiphanius duo illa genera discernat, suspicor priores, et Iudaicos נזירים *Nazaraeos*, posteriores, qui in Christum crediderant, נוצרים *Nazaraeos* nominari. Vide Hieron. in c. 11 Esaiae. Philastrius Nazaraeorum haeresin inter Iudaicas sectas numerat: sed legem et Prophetas amplecti scribit, neque quicquam iis aliud attribuit quam quod Nazaraei veteres observare solebant. Quo nomine

inter Haereses cooptari non debuerunt. At *Νασουραῖοι*, quos hic describit Epiphanius, legem Mosis abnegabant, quod est idem ac Iudaismum ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως evertere. Unde ne ad posteriores quidem Nazarenos, qui Christo nomen dederunt, quique privatam in Christianismo sectam instituerunt, possunt 37 referri, siquidem Nazaraei illi, quibuscum usum et consuetudinem habuit Hieronymus, quibusque 29 Haeresin assignat Epiphanius, vetus omne Testamentum admisere, ut ambo illi Patres affirmant, quod Iudaica ista secta funditus reiecissee videtur, quandoquidem Pentateuchum Mosis Iudaismi medullam funditus proscrispsit. Sed eiusmodi Iudaici nominis Haeresin haud scio an alius praeter Epiphanium commemoraverit.

39 a. καὶ ὅπου ἡ δρῦς *Μυμβροῆ*] Celeberrimus apud posteros locus ille fuit, ad usque Constantini magni tempora, quibus tam a Iudaeis et Christianis quam a Gentilibus frequentes religionis ergo conventus ac mercatus illic habiti, quos Constantinus Edicto sustulit. Sozomenus 2, 3.

AD HAERESIN XIX OSSE NORUM.

39 d. Quos Ossenos hic appellat Epiphanius, *᾽Οσσαῖους* Haeresi 30 et 53 nominat, ut Scaliger observat: quemadmodum *᾽Εσσαῖοι* et *᾽Οσσηνοὶ* pro iisdem accipiuntur. Ex quo nimirum colligit τὸ ἦ non nisi κατὰ παραγωγὴν in Graeco esse, neque radicale videri, uti nec in Essenorum vocabulo. Addit *᾽Οσσηνοὺς* eosdem esse cum *᾽Εσσηνοῖς*: utrosque enim esse Ἰσσηνοῖς: quia saepenumero holem pro scheva, et vicissim scheva pro holem usurpatur. Hanc coniecturam duobus potissimum argumentis adstruit: alterum, quod multa in eorum instituto veterum Essenorum vestigia comparent: ut puta ἡ τῶν ἀγγέλων *θρησκεία*, cibus ex sale et pane, potus ex aqua: tum quod Osseni Solem adorarunt, unde et Sampsaei dicti. Nam Sampsaei, quorum est Haeresis 53, iidem cum Ossenis videntur. At Essenorum proprium hoc fuit, Oriente Sole preces fundere. Alterum est, quod Elxai impostor ille, qui ad Ossenos transiit, Essenus fuerit. Nihil enim aliud est *᾽Ελξαῖ* quam ὁ *᾽Εσσαῖος* Ἰσσηνοῖς Ἰσσηνοῖς ut id sectae, non hominis proprium extiterit. Sed ea Scaligeri coniectura eatenus a nobis probatur, ut

nihil supra coniecturam ac probabilem opinionem habeat. Et quidem cum tria apud Iudaeos ante Christum sectarum capita fuerint, Pharisaeorum, Sadducaeorum et Essenorum, caeterae omnes, quae ab Epiphanio, vel aliis memorantur, Haereses ad illarum quampiam merito revocantur, a qua initio profluxerunt. Quanquam paulatim novis ad institutum ritibus ac dogmatibus adiiciendis, aut contra veteribus reiiciendis, multum a priore forma deflexerint. Quamobrem ab Essenis Ossenos istos manasse credibile est; tametsi plurima illis contraria dogmata Osseni postmodum adstruxerint, quod ex Epiph. constare potest.

40 a. ὠριμῆται δὲ οὔτοι] Unde et Sampsaei profecti. Qui meri sunt Osseni, nisi quod ad communem superstitionem utcumque Christiani nominis professionem adiunxerant. Horum igitur domicilium in Peraea fuit, ut Haeresi 53 scriptum est, πέραν τῆς ἀλυκῆς, ἥτοι νεκρῶς καλουμένης θαλάσσης, ἐν τῇ Μωαβίτιδι χώρα περὶ τὸν χειμάρθρον Ἀρονῶν καὶ ἐπέκεινα, ἐν τῇ Ἰτουρέα καὶ Ναβατιτίδι. Ex quibus fortassis emendanda vox τῆς Ἀρηίλιτιδος, quae hoc loco legitur, quae nusquam reperitur, proque ea substituendum Ἀριορητιδος ab Aroer, quae et Ar vocatur, Moabitarum urbe frequentissima, quae Graecis est Ἀρεόπολις, ad torrentem Arnon, ut ad c. 12 Iosue Masius observat. Possumus et Ἀρνονίτιδος a torrentis nomine suspicari scriptum.

τοῦτο δὲ τὸ γένος τῶν Ὀσσηνῶν] Quasi a verbo רשׁ profectum sit, quod in Aramaea lingua *fortem esse*, vel *robore* significat. alii ab Hebraeo רשׁ deducunt. Scaliger non dubitat quin Ὀσσηνός ut Ἐσσηνός κατὰ παραγωγὴν conceptum sit ἀπὸ τοῦ רשׁ, ut idem sit Ὀσσαῖος et Ὀσσηνός. Nam 38 eiusmodi Patronymicae inflexiones in ἡνός Arabum et Asianorum propriae sunt, ut idem ex Stephano in Ἀβουσηνός docet, cum Europaei aliter forment.

συνήφθη δὲ τούτοις μετέπειτα] De Elxai meminit, ut dictum est, in Sampsaeorum Haeresi. Quod sectae nomen esse, non hominis, proprium ariolatur Scaliger. Etenim Arabicus articulus هاء cum appellatione sectae, hoc est רשׁ Ἐσσαῖος nomen illud peperit רשׁ-הاء Ἐλξαῖος, ὃ Ἐσσαῖος. Qua etiam ratione eiusdem frater Ἰεξαῖος pro Ἐξαῖος ab Epiphanio nun-

Qui ex divite pauper factus est, non salutatur ut ante. Quocirca ab Hebraeo illo, quem Epiphanius consuluerat, fucum esse factum existimat. De qua re amplius videndum. Apparet autem in priore sententia, quam Epiphanius exponit, ante עשׂו deesse vocabulum, quod $\text{תְּנִיחָאֲפֹסְטוֹלָה}$ significet, pro quo תְּנִיחָה substituimus.

AD HAERESIN XX HERODIANORUM.

45 a. Herodianos, quorum in Evangelio mentio est, alii ab Herode magno, alii ab eius filio Herode Antipa nominatos existimant. Priorem sententiam tuetur Epiphanius, qui et Herodianorum sectam ac dogma copiose persequitur. Cum autem de Herode deque Herodianis accuratissime eruditissimeque Serrarius noster peculiari in opere disputaverit, neque quicquam, quod eo pertineret, intactum indictumque reliquerit, supervacuum existimamus verbum amplius ullum super ea re facere; cum ad manum sit liber ille, in quo de Herodis genere, conditione, deque Herodianis ac caeteris, quae hoc loco attingit Epiphanius, diligenter explicavit ac Scaligeri ἀναπόδεικτα de Herode somnia validissime refutavit.

45 b. $\text{ἐπειδή περ ὁ Ἡρώδης υἱός}$] De Herodis parente avoque a Iosepho dissentiunt Africanus, Eusebius, Epiphanius, aliique Patres omnes. Etenim ille Antipatrum Idumaeum Herodis patrem praedivitem ac potentem fuisse scribit, avum autem Antipam Idumaeae ab Alexandro Rege praepositum. At Patres avum Herodis et parentem obscurissimos ac pauperrimos existisse memorant, ut cum Antipater, a quo Herodes genitus est, captus ab Idumaeis esset, redimi a patre suo propter inopiam minime potuerit. De hac quaestione consule quae Serrarius citato loco tradidit.

45 c. $\text{ὑστερον δὲ ἐφιλιώθη Δημητρίῳ}$] Demetrius iste cognomento Εὐκαιρος a Iudaeis Alexandro regi suo infensis ad auxilium vocatus cum eo pugnavit et praelio superavit. Sed cum Alexander in montes sese recepisset, ad eumque plurimi confluisissent, territus Demetrius relicta Iudaea contra Philippum fratrem bellum aggressus est. In quo a Parthis captus morbo apud eosdem extinctus est. Quamobrem nihil cum eo Herodis parens Antipater commune habuit, nedum ut ab illo

Iudaeae praefecturam obtinuerit. At Herodis avus Antipas, quo parente natus est Antipater, Alexandro regi percharus, ab eoque Idumaeae praepositus est, authore Iosepho 14, 2. Suspiciamus itaque multipliciter hallucinatum Epiphanium: primum quod Demetrium pro Alexandro posuerit; tum quod Herodis parentem pro avo, Iudaeam pro Idumaea imprudens usurpaverit. Quamvis quod ad Praefecturam attinet, alibi saepe Antipatrum Herodis parentem Iudaeae Procuratorem ab Augusto factum asseverat. De quo ad Haeresim 51 dicturi sumus.

45 d. *περιτέμνεται τε καὶ αὐτός*] Negat hoc Scaliger in Eusebianis Animadversionibus, quod Idumaeus esset Antipater. At Idumaei omnes ante plures annos inter Iudaeos adscripti. Sed haec erudite a Serrario nostro refelluntur.

47 a. *ἐνδημία Χριστοῦ*] Quae hic ab Epiphanio de Salvatoris ortu, cunabulis ac postremo Passione dicuntur, nec non et de Augusti atque Herodis annis, opportunius ad Haeresim 51 explicantur. Ubi de anno Dominici Natalis ac Passionis ac reliquis, quae eodem spectant, agendum erit pluribus.

AD HAERESIN XXI SIMONIANORUM.

55 a. *Σίμωνος δὲ γίνεται*] Vide Iustinum Apolog. 2, Irenaeum 1, 20. Philastr. Augustinum, Theodoretum, Clem. Alex. 2. Strom. Eusebium Hist. 2, 11 Niceph. Ruff. et alios. Sed mirum est, quod in calce 7 Strom. Clemens asserit Simonem Marcione posteriorem fuisse. Ubi Catholicam Ecclesiam Haeresibus universis aetate superiorem esse docens, *Κάτω δὲ περὶ τοὺς Ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως χρόνους οἱ τὰς αἰρέσεις ἐπιροήσαντες γέγονασι, καὶ μέχρι γε τῆς Ἀντωνίνου τοῦ πρεσβυτέρου διέτειναν ἡλικίας.* Tum Basiliden et Valentinum enumerat. Moxque subiicit, *Μαρκίων γὰρ κατὰ τὴν αὐτὴν αὐτοῖς ἡλικίαν γενόμενος ὡς πρεσβύτης νεωτέροις συνεγένετο μεθ' ὃν Σίμων ἐπ' ὀλίγον κηρύσσοντος τοῦ Πέτρου ὑπήκουσεν.* Ergo Simon Marcione posterior est? Manifestus itaque error est. Ut et illud quod scribit Haeticos omnes sub Adriani extitisse tempora. Constat enim Simonem vivente adhuc Petro sub Nerone mortuum esse. Sed quid est quod idem Clem. Strom. 2 de Simonianis loquens iis verbis significat? *Οἱ δὲ*

ἀμφὶ τὸν Σίμωνα τῷ ἐστῶτι, ὃν σέβουσιν, ἔξομοιοῦσθαι τρόπον βούλονται. An stantes orabant? aut quippiam aliud ad eum modum agebant?

ἀπὸ Γιθθῶν] Steph. Γίττα πόλις Παλαιστίνης. Πολύβιος ἐκκαιδεκάτω. τὸ ἔθρικὸν Γιτταῖος. Ita et Iustinus Apol. 2. Theodor. Γίθθῶν.

56 a. λογισάμενος δώσειν] Exprungenda vox δώσειν, atque ita deinceps scribendum, λογισάμενος πολλὴν δὲ ἀντὶ ὀλίγου. Nisi retenta voce δώσειν sensus ille quem expressivus magis arrideat.

ἀπὸ τῆς ἐν τῇ μαγείᾳ] Hinc Simoniani omnes Magi. Irenaeus: *Et quaecunque sunt alia parerga, apud eos studiose exercentur.* Corrigendum *peri erga*, ut Act. 19, 19. *Qui erant curiosa sectati.*

56 b. Ἑλένην τοῦνομα] Selenem vocant alii, ut Iren. 1, 20: Cyrillus, Aug. et alii. Vide Tertull. l. de An. c. 34.

56 c. ἡ καὶ Προῦνικος] Dicam de ea voce ad Nicolaitarum Haeresim.

56 d. Βαρβηρώ ἤτοι Βαρβηλώ] Syriaca vox esse videtur Barbelo ܒܪܒܠܐ ܒܒ filius Bahalis, id est Iovis. Ut enim Verbum aeterni Patris filius, sic impurus iste ἔννοϊαν suam, hoc est Helenam, videri voluit velut foetum quendam esse suum; ut Iustinus narrat, τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔννοϊαν πρώτην γενομένην.

εἰς συλαγωγίαν] Ita ex Reg. Cod. emendavimus pro eo quod erat ψυχαγωγίαν.

58 a. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ γεγραμμένον] Tert. *Hanc igitur esse ovem perditam, ad quam descenderit pater summus, Simon scilicet, etc.*

58 c. ὀνόματα δέ τινα ἢ αὐτός] Tert. de Praescr. c. 33 *Simonianae autem magiae disciplina Angelis serviens, utique et ipsa inter Idololatrias deputabatur, et a Petro Apostolo in ipso Simone damnabatur.* Haec est Angelorum λατρεία, quam Magis usitatam esse docet Clem. Alex. 3 Strom. *Ἀμέλει διὰ φροντίδος ἐστὶ καὶ τοῖς Μάγοις οἶνον τε ὁμοῦ καὶ ἐμψύχων, καὶ ἀφροδισίων ἀπέχεσθαι, λατρεύουσιν ἀγγέλοις καὶ δαίμοσιν.* Hinc Conc. Laod. Can. 35. *Ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανοὺς ἐγκαταλείπειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπέναι, καὶ ἀγγέλους ὀνομάζειν, καὶ συνάξεις ποιεῖν, etc.* Quae An-

gelorum *ὄνομασία* ad Magorum praestigias superstitiososque cultus referri debet. Ut et illud Pauli ad Coloss. c. 2 *μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύετω θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων*. Ex quo illud apparet, quam inepte ab Haereticis ad stolidissimi erroris patrocinium uterque ille locus asseratur. Mirum est vero quod in Ecclesiasticis Annalibus legitur, de illa Angelorum *θρησκείᾳ* nullam ab Eriphanio mentionem esse factam. Quid enim clarius quam quod Eriphanus hoc loco narrat, Simonem Angelorum nescio quas appellationes esse commentum, nec aliter obtineri posse salutem asseverasse quam si quis summo Parenti per easdem illas Potestates ac Dominationes sacrificium offerret? An non haec est *θρησκεία τῶν ἀγγέλων*?

41 At enim Angelos, quos mundi conditores fecit, detestatus est Simon, suisque vetuit *προσέχειν τούτοις*, ut ait Theodor. et Irenaeus. Qui igitur convenit ut *θρησκείαν* illis adhibuerit? Sed nimirum utrunque verum est. Angelos mundi conditores contemnendos esse docuit eatenus, ut supra illos attollendos se esse crederent et ad summum illum Patrem emersuros. Ac nihilominus tamen, quandiu in hac vita degerent, execrandis illis mysteriis ac ritibus placandos, ne evolantes e corporibus animas pro suo iure retinerent. Quod Gnostici postmodum arripuerunt. Quorum illud erat, *τὰ σαρκικὰ τοῖς σαρκικοῖς ἀποδοτέον*.

59 a. *ἢ τίνι τῷ λόγῳ τὸ ἐπίθετον*] Quid tandem sibi vult Eriphanus? Negat enim Simonem ullam sibi appellationem indidisse. Atqui is trium sibi personarum nomina vendicabat et *δύναμιν* inter cetera Θεοῦ sese nominabat: hoc est, ut ego interpretor, Dei filium. Vide Iren.

ἐν μέσῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει] Hanc Historiam veteres omnes Patres post Iustinum referunt; Eusebius, Cyrillus et alii. Sed de statua Simoni cum hac inscriptione posita "Simoni Deo Sancto" vir quidam eruditus addubitat, qui Iustinum Graecum hominem errore deceptum, putat, cum vulgarem illam ac passim extantem *ἐπιγραφήν* legisset "Semoni Deo Sancto", Simonem pro Semone accepisse. Quae mihi coniectura sane probabilis est visa.

AD HAERESIN XXII MENANDRI.

De Menandro Tertull. de Praescr. c. 46. *Post hunc Menander discipulus illius, similiter magus, eadem dicens, quae Simon ipse: quicquid se Simon dixerat, hoc se Menander esse dicebat, negans habere quenquam posse salutem, nisi in nomine suo baptizatus fuisset.* Vide Euseb. Hist. 3, 20. Iustinum Apol. 2. August. Philast. etc.

60 d. ὃς ἀπὸ Σαμαρειτῶν ὀρμώμενος] Iustinus: ἀπὸ πόμης Καππυρειαίας. Theodoretus: ἀπὸ Χαβρουὶ πόμης ὅτι καλουμένης.

61 a. εἰ αὐτὸν δὲ ἔλεγε δύναμιν] Atqui Iren. 1, 21 scribit Menandrum dixisse primam virtutem incognitam omnibus esse, e vero ad hominum salutem ab Angelis esse missum. Quare non μεγάλην illam se esse δύναμιν asseruisse videtur, ut ipse magister et erroris architectus, sed minorem quandam. hoc et diserte Theodor. asserit. Ἐαυτὸν δὲ, inquit, οὐ τὴν πρώτην ὠνόμασε δύναμιν· ἄγνωστον γὰρ ἔφησε ταύτην· ἰλλ' ὅπ' ἐκείνης ἀπεστάλθαι βρενθυόμενος. Quod si ita est, non veri esse potest, quod subiicit Epiphanius, maiorem se Menandrum antecessore suo ac praeceptore iactasse? Nisi forte mendacii hac in parte Simonem arguens, eumque in ordinem edicens, sibi ipsi inferioris illius δυνάμεως nomen ac dignitatem arrogavit. Quem ad sensum revocanda sunt Tertulliani verba; ut quia δύναμιν se esse dicebat, etsi non eandem, quam Simon, prae se ferret, idem de se professus fuisse dicatur.

εἰς τὸ ἐαυτῶν μυστήριον] Privatum quoddam Baptismi genus Menander habuit, quo qui initiati essent immortales fore se in vita persuaserat. Iustinus Apol. 2, Irenaeus, Eusebius.

61 c. στραφεῖσα αὐτῇ, καὶ ἀπὸ τῆς κέρον] Sic apud Spartianum in Antonino Pio: *Visus est in Arabia iubatus anguis maior solitis, qui se a cauda medium comedit.*

AD HAERESIN XXIII SATURNILIANORUM.

Authorem Haeresis istius *Saturninum* Irenaeus appellat, ut et Philastrius atque Augustinus. Iustinus vero Dialogo cum Tryphone et Theodoretus *Saturnilum*.

62 c. παρακνυσάσης φωνῆς] Iren. *lucida imagine apparente*: quasi esset φωτεινῆς εἰκόνας.

62 d. ὑπὸ θῆξιν ἀναπιτῆναι] Utitur hac loquendi ratione aliquoties Epiphanius. Sed corrupte nonnunquam θῆξιν pro θῆξιν habent exemplaria. Est autem θῆξις Hesych. ῥοπή, στιγμα, τάχος.

63 a. ποιήσωμεν ἄνθρωπον] Minus igitur accurate Theodoretus usurpatam ab illis in hac sententia vocem ἡμετέραν scribit.

63 b. τὸ δὲ κάτωθεν καὶ αὐτό] Forte καὶ αὐτὸν δὲ τὸν σωτήρα φάσκει, etc.

63 c. φάσκει γὰρ οὗτος] Neque hic mihi locus integer videtur. Suppleri fortasse potest ex Theodoro, Οὗτος τῷ Μενάνδρῳ παραπλησίως ἕνα ἔφησεν εἶναι πατέρα παντάπασιν ἄγνωστον. τοῦτον δὲ τοὺς ἀγγέλους δημιουργῆσαι καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις. Quod autem apud Epiphanius subiicitur ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, indicat deesse nomen aliquod, puta τοῦ ἄνω πατρὸς, ad quod pronomen αὐτοῦ pertineat.

65 a. τοῦτους ὃ μὴ θέμις ἐστίν] Deest μέλλοντας.

67 b. περὶ δὲ τῶν κατὰ τὰς Θεοῦ] For. τῆς Θεοῦ.

67 d. τοῖς περὶ τὸν Ναθαναήλ] De altero illo Cleophae socio alii aliter existimant. Plerique Lucam esse suspicati sunt. Ambrosius Ammaonem hunc vocat. *Videlur enim* (ait ad Lucæ c. 24) *se istis 12 demonstrasse, sicut se Ammaoni et Cleophae seorsum iam vespere demonstraverat.* Sed deesse apud Ambrosium aliquid suspicor. Nam videtur Ammaoni loci vocabulum esse, levi depravatione, pro Emmaunti. Porro alterius discipuli nomen substituendum.

68 a. ὡς ἄσπις παρ' ἐχίδνης] In Collectaneis Prover. στροματ. P. Schotti,

Ὡς ἄσπις παρ' ἐχίδνης τὸν ἰὸν δανείζεται.

Tertull. con. Marcio. 3, 8. *Desinat nunc Haereticus a Iudaeo, Aspīs, quod aiunt, a vipera, mutuari venenum.*

AD HAERESIN XXIV BASILIDIANORUM.

Basilides ad Antonini Pii tempora vixit, ut ait Clem. Alex. 7 Strom. qui quidem Glauciam Petri interpretem magistrum suum

iactabat. De hoc sparsim idem Alexandrinus, Irenaeus vero fusius 1, 23, Eusebius Hist. 4, 6. Theodor. ac ceteri.

69 a. *μυθοποιίας ὑπερβαλλόμενος*] Forte *τινάς* et *ὑποβαλλόμενος*.

70 a. *κατὰ διαίρεσιν κλήρω*] Non dubito quin ad locum illum respexerint horum somniorum artifices, qui est Deut. 32, 8 ex LXX Interpretum editione, *ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ*.

70 c. *τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐπέσεισαν*] Forte *ὑπ' αὐτῶν*.

71 d. *δεῖ τοίνυν ἀρκεῖσθαι*] Scribe *ἀρκεῖσθαι*.

43

73 a. *τοῦ Ἀβασάξ*] Vide Baron. ad A. 120.

73 b. *ἴσα τοῖς μαθήμασι διαιωῶν*] Hanc lectionem e Vaticano substituimus vulgatae illi quae perspicue corrupta videtur et est huiusmodi, *ἴσας τοῖς ποθητικοῖς διαιρέσει*. Cornarius *ποιητικοῖς* legit. Sensus porro is esse potest, Basilidem 365 illos coelos ex Mathematicis rationibus, quae totidem dies annuo orbi praefiniunt, constituisse. Quare ex iisdem illis Mathematicorum decretis paulo post hominem refutat. Quippe cum praeter 360 dies, 6 insuper horae tribuantur.

73 c. *ἐρίσκειται γὰρ ὁ ἐνιαυτός*] Horae apud Epiplianium Aequinoctiales duas continent. Vide Haeres. 51.

εἰ γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ἐστί] At R. Elias Thisbi in *הגדלה* *אברהם* *יש באדם* *אברהם*. 248 membra in homine sunt. At Epiplianius ait esse 364. Nisi forte pro *εἰ* legendum sit *οὐ*, ut sensus sit, non esse 365 membra. Tum enim et *τξέ* pro *τξδ'* substituendum erit.

75 a. *ὄψεθε τὴν ζωήν*] Hic locus e Deut. 28, 66, de Christo a nonnullis PP. accipi solet, ut ab Aug. con. Faus. 16, 23. Tertulliano l. con. Iud. c. 11.

AD HAERESIN XXV NICOLAITARUM.

De sectae vel auctore vel *ἐπωνόμῳ* Veteres a se invicem dissentiunt. Magistrum erroris fuisse praeter Epiplianium censent Irenaeus 1, 27, Ignatius, Philastrius et alii. At Clem. 1. 3 Strom. Nicolaum cum ab aliis animi ornamentis, tum a temperantia commendat: eiusque virgines filias fuisse narrat, sed ex quadam sententia, quam is coram Apostolis dixerat, *δεῖν*

παραχρήσασθαι τῇ σαρκί, flagitiosi dogmatis occasionem esse natam. Sic enim ille lib. 2 Strom. Τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ φάσκοντες ἑαυτοὺς Νικολάω ἔπεσθαι ἀποινημόνευμά τι τῆνδρός φέροντες ἐκ παρατροπῆς τὸ δεῖν παραχρῆσθαι τῇ σαρκί. ἀλλ' ὁ μὲν γενναῖος κολούειν δεῖν ἐδήλον τὰς τε ἡδονὰς, τὰς τε ἐπιθυμίας, καὶ τῇ ἀσκήσει ταύτη καταμιαροῦναι τὰς τῆς σαρκὸς ὁρμὰς τε καὶ ἐπιθέσεις. οἱ δὲ εἰς ἡδονὴν τράγων δίκην ἐκχυθέντες, οἷον ἐφρυβρίζοντες τῷ σώματι καθηδιπαθοῦσιν.

77 b. οἱ μὲν τοῦ Ἰαλδαβαϊώθ] A 7b et 828 deductum videtur, quasi *matricem patrum ac propagatricem vim* dixeris.

78 c. προῦνικον γὰρ ἐὰν εἴπωσι] Προῦνικός Hesychio *haiulum ac mercenarium* significat, οἱ μισθοῦ κομιζόντες τὰ ἴωνια ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς, οὓς τινες παιδαγῶνας καλοῦσι, δρομῆεις, ταχεῖς, ὄξεῖς, ἐκίνητοι, γοργοί, μισθωτοί. Idem fere apud Suidam. Vulgo a *πρὸ* et *ἐνείκω* deducunt, aut a *πρὸ* et *νεῖκος*. Nam et *ὑβριστῆν* interpretantur, itaque Phavorinus. Qui et addit *πόριλος τὸ αἰδοῖον*. Quod depravatum videtur. Sed nemo notionis eius, quam Epiphanius ei voci tribuit, mentionem facit, ut idem sit quod *πορνέεσθαι*, vel *φθείρειν*. Ac suspicari licet in ea significatione dici, quasi *πορνεύειν* et *πορνεῖον*. Vir quidam doctus apud Diogenem in Xenocrate vocem illam ausus est rescribere, pro eo quod vulgo legitur *πορνεικούς*. Verba Diogenis haec sunt: καὶ εἶποτε μέλλοι εἰς ἄστυ ἀπιέναι, φασὶ τοὺς θορνεβώδεις πάντας καὶ πορνεικούς ὑπο-
44 στέλλειν αὐτοῦ τῇ παρόδῳ. Verum sine veterum auctoritate codicum nefas est aliquid immutare. Apud Hesychium vero, ut recte observat idem, in vocabulo *Σκίταλοι*, ἀπὸ τῶν ἀφροδισίων, καὶ τῆς προῦνικίας νυκτερινῆς. Ubi *προῦνικία* pro re venerea usurpata videtur.

79 a. *καυλανκαύχ* γὰρ ἐν τῷ Ἡσαΐα] Locus ille Isaiae 28, 10 et 13 legitur: sed Hebraea a LXX senioribus discrepant. :שׁוּב רִצְיָה שׁוּב רִצְיָה יְקָרְךָ יְקָרְךָ יְקָרְךָ יְקָרְךָ יְקָרְךָ יְקָרְךָ יְקָרְךָ יְקָרְךָ. Praeceptum ad praecceptum, spes ad spem, etc. Vel: *Manda, remanda, expecta, reexpecta*; quod de sacrilega mimesi ac dicacitate Iudaeorum interpretatur Hieronymus. At LXX *Θλίψις ἐπὶ Θλίψιν*, ἔλπις ἐπ' ἐλπίδι. ἔτι μικρόν, ἔτι μικρόν. Videntur *רצ* pro *רצ* legisse. Nec ideo accusandus est Epiphanius,

ut a nescio quo factum est, quasi Hebraice nescierit. Hebraica ut erant excerpserit ille; tum ad singula vocabula Graecam interpretationem adiunxit, cuiusmodi in Ecclesia passim exaudiri solebat, et ἐξηγησέται dixit, hoc est ita a LXX redditur. Quod autem idem ille censet, Nicolaitas impurissimi Dei sui nomen *Καυλακιά* e Psal. 29 sumpsisse, ubi ita scriptum est *קבץ היר* Vox robusta, ac perperam Epiphanium ex Isaia transtulisse, mihi non probat. Nam illis ipsis Isaiae verbis abusus Haereticos testis est Hieron. cuius haec verba sunt: *Hisque verbis abuti solet immundissima Haeresis apud simplices quosque atque deceptos, ut terrorem faciat novitate sermonum, quod scilicet qui haec verba cognoverit, et in coitu eorum meminerit, absque ulla dubitatione transeat ad regna coelorum.* Nicetas lib. 1 Thesauri Nicolaitas scribit Prunicum mulierem et Caulaucam veneratos esse.

AD HAERESIN XXVI GNOSTICORUM.

Gnosticorum appellatio, quam impurissimi Haeticorum usurparunt, eximium quendam atque exquisitum animi statum ac sanctitatis significat, ut ex Alexandrino Clemente aliisque colligere licet. Nam apud illum Paedag. 1, 6 opponuntur οἱ *Γνωστικοὶ τοῖς ψυχικοῖς*, et *πνευματικοὶ* vocantur, *Ὁὐκ ἄρα οἱ μὲν Γνωστικοὶ, οἱ δὲ ψυχικοὶ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, ἀλλ' οἱ πάντες ἀποθέμενοι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, ἴσοι, καὶ πνευματικοὶ παρὰ τῷ κυρίῳ.* Sed in aliis *στωματέων* libris et imprimis 7, de Gnosticis et *γνωστικῇ δυνάμει* pluribus disputat, cuius *τρία* esse dicit *ἀποτελέσματα*: nimirum *τὸ γινώσκειν τὰ πράγματα. δεύτερον, τὸ ἐπιτελεῖν ὅ τι ἂν ὁ λόγος ὑπαγορεύῃ. καὶ τρίτον τὸ παραδιδόναι δύνασθαι θεοπροπῶς τὰ παρὰ τῆ ἀληθείᾳ ἐπικεκρυμμένα.* Quare Gnostici sunt homines perfecta ac singulari quadam virtute ac divinarum rerum scientia praediti: nec ea quidem vulgari, sed abstrusa ac recondita. Unde qui a Nicolao, Basilide, caeterisque propagati arcanas quasdam nugas, et execranda nescio quae figmenta, velut *Mysteria*, traderent, *Γνωστικούς* se ab exquisita illa rerum altissimarum notitia dici voluerunt. Augustinus: *Gnostici propter excellentiam scientiae sic se appellatos esse, vel appellari debuisse gloriantur.* Apud Socratem 4, 18, alias

κβ', corrigendus interpres, qui quod Euagrius de insigni quodam Monacho scripserat ad Mariam lacum habitante, προσοικει 45 δὲ αὐτῇ Μοναχὸς τῆς παρεμβολῆς τῶν Γνωστικῶν ὁ δοκιμώτατος: ita vertit: *In ea Monachus ex secta Gnosticorum vir spectatissimus habitavit.* Fallitur. Neque enim ex tam impura secta laudabilis ac probus existere Monachus potuit, neque de virtutibus tam exquisite disputare. Quare Γνωστικὸς eodem sensu, quo Clemens usus est et Euagrius ipse, qui librum eo nomine inscripserat, accipiendus est; nempe ὁ καταξιωθεὶς τῆς γνώσεως, eximia divinarum rerum scientia praeditus. Redeo ad Haeresin Gnosticorum, quae non una simplexque fuit, sed universi fere, quos fabulones Augustinus vocat: *quique*, ut idem ait, *fabulas vanas, easque longas et perplexas contexuerunt*, Gnosticorum appellatione censentur. Epiphanius infra Haer. 31 sub initium, decem Gnosticorum genera facit, a totidem illorum propagata ducibus, quos partim eodem illo loco, partim Haeresi 27, 1 percenset. Sunt autem hi, Simon, Menander, Saturnilus, Basilides, Nicolaus, Carpocrates, Valentinus, Colorbasus, Ptolemaeus et Secundus. Clemens Alex. lib. 3 Strom. addit et Prodicum. Verum certa quaedam ac peculiaris secta fuit, quae sibi Gnosticorum nomen prae caeteris vendicavit; de quibus hoc in capite agit Epiphanius, et alii, qui de Haeresibus scripserunt: imprimisque Tertullianus, qui Scorpium contra Gnosticos edidit; quam quidem Haeresin Hieronymus contra Vigilantium scribens Caianam vocat.

82 c. ἐπειδὴ γὰρ νοῦρά] ארמא Aramaea lingua ignem significat. Quod autem Iudaeis post captivitatem familiaris ac popularis lingua Syriaca foret, ideo nora non βαθεία lingua quae et למורי dicitur, sed communi ac vulgari idem esse quod ignem asserit. βαθείαν autem linguam alludens ad Ezechielis locum dixit, qui est 3, 15. *Non enim ad populum profundi sermonis et ignotae linguae tu mitteris.* Hebraica lingua שן ignem significat, Aramaea ארמא. Qua voce ignem a Noëmo vocatum Berosus prodidit. Atque inde fortassis Graeci Ἔστια originem deduxerunt.

82 d. οὔτοι τὰ τοῦ Φιλιστιῶνος] Hieron. Apol. 2 con. Ruf. *Et quasi mimum Philistionis, vel Lentuli ac Marullistropham eleganti sermone confictam, etc.*

83 c. *καββῦ γὰρ ἐρμηνεύεται*] Tam Hebraice quam Syriace tabernaculum et fornicem significat: nec non et prostibulum ac lupanar. Numer. quoque 25, 8 LXX *μήτρην reddiderunt*. Unde et *πορνείας* stuprique notio. *φονοκτονίαν* vero, sive parricidium nusquam legere memini. Suspicio Epiphanium *כבב* tanquam a *כר:* derivatum accepisse, quod est perforare.

83 d. *ἀγώγιμόν τι ποίημα*] Cornarius *illiciens Poëma*. *Ἀγώγιμον* est quod advehitur, aut importatur. Nos *adscititium* ex communi potestate interpretari maluimus. Quamquam n. 17 p. 100 *ἀγώγιμον μῦθον* in priori illa Corna. notione usurpatur.

85 a. *παρὰ δὲ τισι φύσει Βορβοριανοί*] Theodoretus Barbeliotas, sive Borborianos certos Haereticos separatim memorat, quos et Naasinos et Stratioticos et Phebionitas appellat, quae sunt Gnosticorum vocabula. Quod ad vocem attinet *κοδδᾶ*, notant *כדדמ* esse scutellam, vel craterem testaceum.

89 a. *τοῦτέστι τῷ χρόνῳ*] Locum ex Vaticano Codice suae integritati restituimus. Quod ad Evangelici illius loci sensum attinet, eodem modo Chrysost. et Theophylactus exponunt 46 quo Epiphanius.

90 b. *καὶ ἄπερ ἡμεῖς ἐσθίμεν*] Idem Manichaei iactare solebant, ut ex Aug. libris adversus Faustum apparet.

93 a. *οὐκ ἤνεγκε λόγον βλασφημίας*] Aliter haec in Canonica Iudae leguntur 5, 9. *Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ Ἀρχάγγελος ὅτε τῷ Διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωυσέως σώμιτος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγεῖν βλασφημίας. Non ausus est iudicium inferre et accusare blasphemiae. At Epiphanius aliam fortasse lectionem secutus, non tulit, inquit, blasphemiam.*

ὡς καὶ ὁ μικάριος Παῦλος] Clemens Alex. lib. 3 Strom. eundem Apostoli locum citans ad eiusmodi genus Haeticorum pertinere putat, *Καὶ μὴ τι πρὸς τούτους ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ ἀποτεινόμενος γράφει· καὶ μὴ καθὼς βλασφημούμεθα, καὶ καθὼς φασὶ τινες ἡμᾶς λέγειν, ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ.*

96 a. *καὶ οἱ μὲν ἐνυπνιαζόμενοι*] Vox haec, *ἐνυπνιαζόμενοι*, in Vulgata interpretatione deest, quam ad turpe libidinis prostibulum refert Oecum. aliique nonnulli. Alii ad errorum pugnarumque somnia. Clemens Alex. 3 Strom. adversus Carpo-

cratem disputans, Ἐπὶ τούτων οἶμαι καὶ τῶν ὁμοίων Αἰ-
 ρέσεων προφητικῶς Ἰούδαν ἐν τῇ Ἐπιστολῇ εἰρηκέναι,
 Ὅμοίως μὲν τοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι· οὐ γὰρ ἔπαρ τῇ
 ἀληθείᾳ ἐπιβάλλουσιν. Sequitur Isaiae locus 56, 10, ubi quod
 in Hebraeo est צִבְּבוּבָה עִמָּה. Visa contuentes, iacentes, LXX
 vertunt ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην. somniantes cubile. Quae tamen
 in Canonica Iudae non reperiuntur, contra quam asserere vide-
 tur Epiphanius.

97 d. μή μου ἄπτου] Chrysost. in Ioan. eum sensum
 affert; quod Maria cum Christo eadem qua antea familiaritate
 sese generet, nec de eo maius quiddam et augustius post re-
 surrectionem sentiret, ab illo iisce verbis admonitam fuisse.

98 d. παρεισφύρουσι γὰρ οἱ ποιηταὶ] Putidissimae fa-
 bulae author Hesiodus in Theog. ubi primam Iovis uxorem
 Metin ab eo devorata cecinit, indidemque propagatam Palla-
 dem. Apollodorus vero l. 1 Biblioth. Metin ait Oceani filiam
 Iovi auxiliatam esse, eandemque Saturno potionem quandam
 propinasse, qua is exhausta, filios, quos devorarat, omnes evo-
 mit. Athenagoras in Legat. pro Christianis Orphei versus ci-
 tat, quibus de Phanete mentio est, quem indicat deinde a Iove
 similiter absorptum. ἢ καταποθῆναι ὑπὸ τοῦ Διὸς, ὅπως ὁ
 Ζεὺς ἀχώρητος γένοιτο. Quod Gesnerus interpres ad Metin
 transtulit. Verum de Phanete loqui videtur Athenagoras, non
 de Meti.

101 d. οὕτω γὰρ, φασὶ, τὴν ἀπειροόδιον] Fabulam
 narrat et Plin. 10, 62. Cui fidem derogat Philostratus, Maxi-
 mus Tyrius, alique complures.

AD HAERESIN XXVII CARPOCRATIS.

- 103 a. ὅτε ἦν ἐν τῇ περιφορᾷ] Comitatum reddidimus, ut
 pro συμπεριφορᾷ usurpetur, cum quis facilem se alteri et
 obsequentem praebet. Sane Theod. διαγωγῆς vocabulo usus
 est. Nisi quis ad περιφορὰν illam Deorum et circumactionem
 Platonicam respexisse Carpocratem existimet, de qua in Phaedro.
- 47 104 a. ἐπιχειροῦσι δέ] Euseb. 4, 7 scribit Carpocratem
 palam ac sine tergiversatione maleficas artes praese tulisse,
 Οἱ καὶ τοῦ Σίμωνος οὐχ ὡς ἐκεῖνος κρύβδην, ἀλλ' ἤδη καὶ

εἰς φανερόν τὰς μαγείας παραδιδόναι ἤξιον, ὡς ἐπὶ μεγάλους δὴ μονοουχί σεμννόμενοι τοῖς κατὰ περιεργίαν πρὸς αὐτῶν ἐπιτελουμένοις φίλτροις, ὄνειροπομποῖς τε καὶ παρέδροις τισὶ δαίμοσι, καὶ ἄλλαις ὁμοιοτρόποις ἀγωγαῖς. Eadem habet Irenaeus.

104 b. εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ Σατανᾶ] Perditissimi Haereticorum Gnostici, Gnosticorum Carpocratiani fuerunt: ut qui turpissima quaeque flagitia committentes adeo non erubescerent, ut etiam glorianda ac prae se habenda putarent. Ideo de Carpocratianis nominatim et Irenaeus, et Clem. 3 Strom. et Eusebius et Epiphanius aliique scribunt summam ad Christiani nominis infamiam ac dedecus eos a Diabolo esse productos, ut Gentiles cum Christianos homines tam impuros ac nefarios viderent, a Christiana professione penitus abhorrerent. Idem et Tert. in Apol. et Iustinus scripserunt.

106 a. καὶ τοῦτό ἐστὶ φασί] Vide Tert. l. de Anima c. 35 sed et Irenaeum, loco citato: ex quo nonnulla Theodoretus transtulit: in quibus leve quoddam inest mendum, quod obiter a nobis corrigendum est. Scribit igitur Irenaeus, καὶ εἰ μὲν πρόσεται πιθ' αὐτοῖς τὰ ἄθρα, καὶ ἐκθεσμα, καὶ ἀπειρημένα, ἐγὼ οὐκ ἂν πιστεύσαιμι. Irenaei vetus interpres haec posteriora ita uti apud Theodor. extant, legisse videtur. Nam vertit *ego nequaquam credo*. Scribendum vero οὐκ ἂν πιστεύσαιμι, *affirmare non ausim*.

107 a. ἐν Ρώμῃ γὰρ γεγόνασι] Romanorum Pontificum, qui a Petro proximi fuerunt, perobscura series est. varieque Scriptorum opinione iactata. De qua cum tam insignis Epiphanius locus iste sit, pauca ad eum ipsum illustrandum explicanda videntur. Ac praecipua quidem de Lini ac Cleti Pontificatu controversia nascitur. Quos plerique non Petri successores, nec ordinarios Pontifices, sed Chorepiscopos extitisse putant, ab eoque vice sua, quo praesertim tempore abesset, Urbi praefectos. Alii legitimos et ordinarios faciunt. Utriusque sententiae mentionem facit Epiphanius et utra verior sit, incertum relinquit. Priorem ex Pseudodamaso amplectitur Onufrius in Chronico: qui a Petro adhuc superstite Chorepiscopos duos constitutos ait, Linum atque Cletum, anno Pontificatus sui 14. Paulo vero ante quam moreretur, eundem Petrum successorem ordi-

nasse Clementem anno Christi 68. Linus porro eodem anno, quo Petrus, paucis mensibus interjectis, nempe IX Kal. Oct. passus est. Clemens primus post Petrum Romanus Pontifex annos sedit 9, menses 4, dies 26. Qui cum Vespasiano 7 et Tito 5 Coss. anno Christi 77 mortuus esset, successorem habuit Cletum, qui Clementis hactenus non collega, sed administrator fuerat. Atque is Pontificatum sex annis tenuit mensibus 5, diebus tribus, cum Episcopus ac Pontificum minister annis antea 20, mensibus 5, diebus 12 extitisset: ut in totum annis 26, mensibus 10, diebus 15 Episcopatum gesserit. Moritur autem anno Christi 84 Domitiano 9 et Virginio Coss. Hunc Anacletus exceperit. Haec Onufrius. A quibus veteres plerique praestantissimi scriptores ac recentiores dissentiunt, quatenus
 48 Linum et Cletum, sive Anacletum, post Petrum legitimos et ordinarios Pontifices numerant, ut Irenaeus 3, 3. Eusebius in Chron. et in Historia. Tertull. Epiphanius et alii innumeri. Quibus libenter accedimus. Sed illorum plerique Cletum eundem cum Anacleto faciunt. Quae omnia recte in Annalibus ac diligenter exposita sunt. Sed vitiosa est ibidem annorum ratio et biennii ἀναχρονισμὸς ubique commissus, de quo ad Haer. 51 disputamus. Quocirca castigatam Pontificum Rom. seriem, et ad veros annos redactam hoc loco subiiciam; eorum duntaxat, quos Epiphanius recenset.

Primus igitur Romae Pontificatum tenuit Petrus; qui anno Neronis 13 passus est, Capitone et Rufo Coss. qui est Iulianus 112, aerae Dionysianae 67, non 69, ut est in Annalibus, aut, ut Onufrio placet, 68. Hic enim uno duntaxat anno, illi biennio verum tempus anteverunt. Cuius causam ad Haeresin 51 aperiemus.

Eodem anno Linus successit. Cui annos imputant 11, menses 2, dies 23. Idemque mortuus est anno Dionysiano 78, Sept. 23, non, ut illi censent, 80.

Tertius Linum Cletus exceperit, seditque annos 12, menses 7, dies 2. Obiit anno Dionysiano 91 Aprilis 26. Traiano et Glabrione Coss.

Quartus est Clemens, cui anni tribuuntur 9, menses 6, dies 6. Moritur anno Dionys. centesimo, IX Kal. Dec.

Quintus Romae praefuit Anacletus, annis 9, mensibus 3, diebus 10. Obiit anno 110.

Sextus Euaristus, qui et ipse annos sedit 9 menses 3. Mortuus est anno 119, Octobr. 26.

VII est Alexander, qui 10 annos Ecclesiae praefuit, aut etiam aliquot eo amplius menses. Vixit ad annum usque 130. Quo eodem anno

VIII Romanorum Pontificum creatus est Xistus. Is annis decem expletis mortuus est anno Christi circiter 140.

IX Telesphorus annos sedit 11, menses 9, dies 3. Martyrium fecit anno 152.

X Hyginus, annis 4. Qui obiit anno 156.

XI Pius. Cui annos imputant Annales 9, menses 6. Obiit anno 165.

XII Anicetus, annis 8, minus mensibus 2, ac diebus 7. Moritur anno 173.

Hactenus Romanorum Pontificum series ex Annalibus deprompta, sed ad veros annos redacta. Quorum quidem singillatim tempora perscrutari plus molestiae quam utilitatis habet.

In Epiphanii Catalogo post Telesphorum perperam Euarestus repetitur.

107 c. ὁ μὲν γὰρ Παῦλος καὶ ἐπὶ τὴν Ἰσπανίαν] Quod facturum se Romanis denunciaverat Rom. 15, 28.

ἐπισκοπεύσαντας πρὸς δεκαδύο ἔτη] Singuli nimirum. Nam ex Eusebii Chronico haec mutuatus est Epiphanius. Ubi Lino 11, Cleto 12 anni tribuuntur.

107 d. τὴν ἐπὶ τῷ δωδεκάτῳ ἔτει] Passi sunt Apostoli⁴⁹ L. Fonteio Capitone et Iulio Rufo Coss. quibus anno Neronis 13 finito, coepit 14 ex ante diem III Eid. Octobr. Hic est annus Iulianus 112, aerae Dionysianae 67. Quamobrem non anno 12 Neronis, ut scripsit Epiphanius, sed 13 labentē mortui sunt Apostoli. Quem dum Eusebius et Hieronymus 14 appellant, frustra in Annalibus reprehenduntur. Etenim plerique Christianorum Scriptorum solent annorum initia a verno Paschalique mense, quod Ecclesiastici anni caput est, arcessere, id quod a viris eruditis observatum est. Cum igitur annus Neronis 14 coeperit Octobris 11 anni Iuliani 112, Eusebius ac reliqui eius initium a mense verno κατὰ πρόληψιν usurparunt. Quare ni-

hil ab illis commissum, uti nec ab Iosepho, qui, quod Iudaeorum Historici consueverant, Imperatorum ac Principum annos a Nisan saepius inchoasse creditur, tametsi aliquot ab illo mensibus iniissent. Quo illa Talmudistarum regula pertinet, qui in Tractatu *ראש השנה*, c. 1 fol. 3 docent Israelitarum quidem Regum annos ab antecedente Nisan ordiri, exterorum vero Principum a Tisri. Quod et R. Issachar ben Mordechai in Computo tradidit. Quamobrem si quis exempli caussa ultimo die mensis Adar regnum capessat, sequenti Nisan secundus imperii illius annus numerabitur. *בי אחר בשנה השנה בסוף שנה* *Dies unus in fine anni pro anno reputatur.* Quod si quis primo die Nisan coeperit, non ante vertentem annum primus eius annus censebitur.

ἐν χρόνοις τοίνυν, ὡς ἔφημεν] Ex Irenaeo tam haec quam sequentia mutuatus est. Vide 1, 24.

109 b. *οὐ γὰρ δύναται, ἢ ἐκείνος*] Deesse uon nihil huius loci integritati suspicor. Aut haec, aut his similia scripsit Epiphanius, *Οὐ γὰρ δύναται ποιεῖν, ἢ ἐκεῖνος ἐπιποθεῖ εἶναι αὐτῷ. οὐ δύναται δὲ τὸ πᾶν εἶναι κακὸν, οὐδὲ ὑπὸ κακῶν γεγονέναι.* Duo erant Carpocratianorum dogmata: alterum, mundum, creatasque res omnes non a bono illo supremoque Deo, sed ab inferioribus Angelis fuisse conditas: alterum, in malorum genere censi mundum, quaeque mundo continentur universa. Utrunque dogma Epiphanius impugnat. Primum quidem, quod ex eo consequens est imbecilliozem Angelis esse Deum, alterum vero, quod cum pars aliqua totius Universitatis salutem obtineat, non possit a bonorum genere penitus excludi.

AD HAERESIN XXVIII CERINTHIANORUM.

111 b. *οὗτος δὲ ἐστίν, ἀγαπητοί*] Idipsum Philastrius scribit.

114 b. *καὶ τούτου ἔνεκα ἢ παράδοσις*] Tertull. lib. de Resurr. et 5 con. Mar. ad eum modum Apostoli locum illum explicat, de quo interpretes consule.

115 b. *ἐπεὶ οὐκ ἂν μετὰ σταυρόν*] Idem argumentum urget adversus Helvidium Hieronymus. *O furor caecus et in-*

proprium exitium mens vesana! Dicis ad crucem Domini matrem eius fuisse praesentem. Dicis Ioanni discipulo ob viduitatem, et solitudinem commendatam, quasi iuxta te non haberet quatuor filios, et innumeras filias, quarum consortio frueretur. Vid. August. de Nupt. l. 1 et Concup. c. 11.

115 c. *νίσις οὐσι τοῦ Ἰωσήφ.*] Vide Haer. 78.

AD HAERESIN XXIX NAZARAEORUM.

De Nazaraeis, vel Nazarenis vide quae ad Iudaicas Haereses Tomo priore diximus. Nam istos a prioribus diversos fuisse, non admodum persuadet Epiphanius. Erant enim Nazaraei, qui cum Dei filium confiterentur esse Christum, omnia tamen veteris Legis observabant, ait Augustinus. Qui et Matthaei Hebraicum Evangelium habere sese iactitabant, uti postea dicitur. De iis Hieronymus Epist. ad August. *Usque hodie per totas Orientis Synagogas inter Iudaeos Haeresis est, quae dicitur Minaeorum et a Pharisaeis nunc usque damnatur, quos vulgo Nazaraeos nuncupant, qui credunt in Christum filium Dei, etc. Sed dum volunt et Iudaei esse, et Christiani, nec Iudaei sunt, nec Christiani.* Ergo Nazareni Christiano se nomine venditabant. Fuisse vero qui in mero Iudaismo praecipuam quandam eodem nomine sectam constituerent, ab uno Epiphanio didicimus. De iisdem agit Augustinus lib. 1 con. Cresconium c. 31. *Et nunc sunt quidam haeretici, qui se Nazarenos vocant, a nonnullis autem Symmachiani appellantur, et circumcisionem habent Iudaeorum et Baptismum Christianorum.*

118 b. *ἔχεισι γὰρ κατὰ διὰδοχίην*] Tritam ac vulgarem de Oraculi Iacobaei interpretatione sententiam sequitur Epiphanius. Quae est eiusmodi: nunquam e Tribu Iuda Principes defuturos, donec Christus adveiret: hoc est sub ipsum Messiae adventum desituros Principes, qui hactenus e Tribu Iuda extiterant: quod in Alexandro contigisse putat, qui postremus e Regia illa Iudae familia fuit. Cui Herodes successit, homo neque Iudae tribulis, nec omnino Iudaeus, sed Idumaeus et alienigena: ante quem qui de Tribu Iuda citimi Principes fuerant, iidem et ad Leviticam pertinebant; veluti Macchabaei ac deinceps alii. Haec quidem Epiphanius veteres secutus. Sed in hac

opinionem multa sunt a Viris doctis olim animadversa, partim falsa, partim dubia et incerta. Falsum est ad Christum usque Dominum imperasse natos e Tribu Iudae Principes, cum tot annis antea, imo saeculis, stirps illa regia defecerit. Quod vero in Macchabaeis continuatam huius seriem affirmant, eosdemque materno saltem genere ex illa Iudae Tribu oriundos fuisse, neque verum est, neque ad rem pertinet. Id quod erudite Perrierius noster ad illum Genes. locum demonstrat. Multo igitur verior et Iacobi verbis aptior est ista sententia: ut cum dixit: *Non auferetur sceptrum de Iuda, neque dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est*: hoc unum velit: *Non auferetur*, vel, ut Hebraice legitur, *Non recedet sceptrum*, sive imperium ac potestas, *de Iuda*: hoc est a Tribu Iuda, regioneque illa, quam in promissa terra occupavit, cuique nomen dedit. Ut per Iudam tam populus ipse ab Iuda oriundus, aut nominatus, quam regio illi attributa significetur. Nam tametsi ante Christum translato in captivitatem, oppressoque Iudae populo, Imperii series illa interrupta videatur, non tamen penitus recessit, aut extinctum est, ante Iudaicum excidium: secundum quod tempus Templo, urbe, imperio ac πολιτείᾳ exuti, alienis 51 legibus ac dominationi subiacent. Praeviderat Spiritus sanctus divortium illud regni ac populi, cum sub Roboamo alii Israelitae, alii Iudae populus ac regnum nominari coeperunt. Noverat ab Assiriis profligandum alterum illud, adeo ut imperium ab eo prorsus auferretur ac recederet, nec unquam in integrum restitueretur. Quare ad huius discrimen, de altera illa regni populi que portione, quae ab Iuda magna ex parte nata, et ab eo cognominata est, et in eius ditione agroque collocata, pronuntiavit non ante recessuram ab ea potestatem atque imperium ac Reipubl. formam, quam Christus advenisset. Haec ipsa utriusque Regni comparatio non mediocriter ad illustrandum Oraculum illud pertinere videtur. Ex quo consequens est, in Alexandro minime fatalem illam Imperii dignitatem ac potestatem desuisse, sed post Christi Nativitatem et Herodis obitum extinguere coepisse, in ipso autem Urbis excidio funditus deletam. Caetera apud Perrierium nostrum legito.

διέπεισε γὰρ ἡ τάξις] Quae hic ab Epiphanio narrantur neque secum cohaerent nec cum Historiae fide consentiunt.

Legitimorum Principum, qui de Tribu Iudae prodierant, seriem intercidisse putat, quo tempore, imo ἔξοτε, hoc est posteaquam Christus Bethleemi natus est, idque sub Alexandro contigisse, qui postremus ex illustri ac regia illa familia fuit, Herodis et Augusti temporibus. Quae omnia perturbata sunt et ἀσύγκλωστα. Placet itaque liquidam illorum temporum rationem ex Iosepho aliisque colligere.

Simon Ionathae ac Iudae Macchabaei frater Ptolemaei generi insidiis moritur Anno Graecorum 177, 1. Mach. 16, 14, qui et Sabbaticus erat, quanquam Iosephus anno priore id accidisse significet, dum post Simonis obitum annum Sabbaticum et quidem haud mediocri intervallo, coepisse scribit 13, 15. Ergo anno Per. Iul. 4579, mense 11, hoc est Sebeth, exeunte scilicet hieme, necatus est. Eodem anno successit Ioannes Hyrcanus eius filius. Qui quidem cum annos 31 imperasset, moritur relictis 5 liberis. Succedit Aristobulus natus maximus, qui primus Regium sibi diadema sumpsit et anno uno regnavit. Quo mortuo Salome coniux, quam Graeci Alexandram vocant, Aristobuli fratres, quos ille in vinculis habuerat, solvit et Iannaeum Alexandrum, qui et aetate, et moderatione praestabat caeteris, Regem constituit. Regnavit hic annos 27, moriturque aetatis anno 40, relictis cum uxore Alexandra liberis duobus Hyrcano et Aristobulo. At Alexandra annos 9 regnum administravit. Post cuius obitum ambo fratres ita inter se conveniunt ut Hyrcanus Pontificatum teneret, Aristobulus regnum. Hyrcanus summum Sacerdotium iniit Coss. Hortensio et Metello, qui est annus Urbis 685. In quem anni illi ex Iosepho singillatim enumerati incidunt, si unum duntaxat ex iis inchoatum accipias. Est hic annus Per. Iul. 4645, ante vulgarem Christi natalem 68. Augusti annus primus, si a Iulii Caesaris nece inchoetur, accidit Anno U. 710, Per. Iul. 4670. Herodis vero primus, quo scilicet regnum a Romanis consecutus est, incurrit in Consulatum Domitii Calvini et Asinii Pollionis, qui est ab U. C. 714, Per. Iul. 4674 sive, ut alii, Agrippa et Caninio Coss. 52 quo anno pacifice regnare coepit, estque U. C. 717. Per. Iul. 4677, ante vulgarem Christi natalem 37. Quamobrem Alexandri illius obitus tot annis Christi ortum, imo et Augusti, atque Herodis imperium antecessit, contra quam Epiphanius scripsit.

Tam immanis ἀναχρονισμὸς resarciri utcunque poterit, si lxxata haec et alieno loco posita dixeris, ἔξοτε αὐτὸς, etc. ut ita omnino legendum sit, Διέπεσε γὰρ ἡ τάξις ἔξοτε αὐτὸς γεννᾶται ἐν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ τοῖς χρόνοις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως καὶ Ἀγγοῖστου τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος· καὶ ἔστη ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀπὸ γένους ἱερατικοῦ καὶ βασιλικοῦ. ἀφ' οὗ Ἀλεξάνδρου διέπεσεν οὗτος ὁ κληρὸς, ἀπὸ χρόνων αὐτοῦ τε καὶ Σααλίνας, τῆς καὶ Ἀλεξάνδρου καλουμένης. ὅς καὶ διάδημα, etc. Hac quidem ratione labem illam priorem evitabimus, neque Alexandri exitum cum Christi ortu copulabimus. Verum huic coniecturae nostrae non admodum confidimus. Quippe in Haeresi 51 eadem pene historiae σύγχεσις ab Eriphanio repetita. Quae ut postremo castiganda videatur, illud tamen unum supererit contra veritatem historiae dictum, in Alexandro Sacerdotalem illam regiamque desiisse stirpem. Nam ex Iosepho constat post Alexandrum, Hyrcanum et Aristobulum ex eadem progenie aliquandu Pontificatum atque imperium obtinuisse. Postremo Iosephus in calce l. 14 scribit Antigono Alexandri fratre Aristobuli filio securi ab Antonio percusso, Assamonaeorum stirpem desiisse, quod contigit Agrippa et Canidio Coss. A. U. 717, longo post Alexandrum illum priorem et Alexandram tempore.

ἐν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας] Ita in quibusdam Matthaei exemplaribus, πρὸ Ἰούδα, ut animadvertit Hieronymus, quod etsi vitiosum in Comm. ad Matthaei c. 2 putet esse, tamen non aliter ipsemet in Eusebii Chronico scripsit, neque vero improbanda est ista lectio, ut ad Eusebium Pontacus observat.

αὐτοῦ τε καὶ Σααλίνας] Iosephus l. 13. Alexandri uxorem, Hyrcani et Aristobuli matrem, Alexandram appellat quam et mortuo coniuge 9 annis praefuisse scribit. Quo eodem Alexandrae nomine Aristobuli Hyrcani maioris F. uxorem vocat, Τελευτήσαντος δὲ Ἀριστοβούλου, inquit, Σαλώμη ἡ γυνὴ αὐτοῦ, λεγομένη δὲ ὑπὸ Ἑλλήνων Ἀλεξάνδρα, λύσασα τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, etc. Nusquam Saalinae nomen apud Iosephum legere memini. Quanquam non aliter illam Christiani Scriptores quam Salinam nominant. Eusebius in Chronic. Hieronym. in c. 9 Dan. aliique, de quibus Scaliger Animadvers. ad Euseb. Num. 1941. Unus Marianus Scotus anno mundi 4120

Alexandram Salomam recte nuncupat. Eadem porro, nisi fallor, Alexandra, sive Salome utriusque fratris uxor, Aristobuli et Alexandri, fuit, qui post Aristobuli mortem Iannaeum Alexandrum vinculis ideo solutum ad regnum evexit, quod cum eo nuptias copulasset.

119 a. ἦν γὰρ ὁ Ἰάκωβος οὗτος] Frustra sibi persuasit Epiphanius Iacobum minorem Iosephi B. Mariae coniugis filium fuisse, ideoque Domini fratrem nominari: de qua re dictum est alio in loco.

119 b. ἔτι δὲ καὶ ἱερατεύσαντα αὐτόν] Illud vero non modo falsum, sed et contra hypothesin est. Si Iosephi filius est Iacobus, Iosephus autem de stirpe David non Levitica ac Sacerdotali fuit, qui tandem Sacerdos esse Iacobus potuit? Dices maternum illi genus ab Sacerdotali Tribu propagatum. Sed ut illud demus, quis nescit, quod iampridem ab eruditissimis hominibus proditum est, maternum genus nullo numero fuisse, nedum ut propter illud ius ullum ad sacerdotium habere quisquam potuerit? Sed de tota hac Iacobi historia dicetur ad Haer. 78; ubi de Iacobo uberiorem narrationem instituit.

120 a. δι' ἣν αἰτίαν Ἰησοῦοι ἐκαλοῦντο] Christianos olim Iessaeos appellatos fuisse censet Epiphanius a Iesse Davidis progenitore, aut ab Iesu, quod Hebraice Θεραπευτὴν sonat, aut Σωτήρα. In quo a nonnullis vehementius agitari solet, sed Haereticis ferme, quorum sive non immerito reprehendant, intolerabilis superbia, sive perperam accusent, vanissima ac ridicula impudentia est. Ex hoc igitur grege quidam: *Profecto, inquit, cum illum Epiphanius locum lego, satis mirari nequeo hominis inscientiam, et in linguae interpretatione et in veritate historiae. Adeo multis adversus utrumque modis peccat in illo uno de Nazaraeis capite.* Sed de historia mox videro. De nominis τοῦ Ἰησοῦ interpretatione hoc vulgo criminari solent, quod Ἰησοῦ nomen Graecae originis esse crediderit, ἀπὸ τοῦ ἰάσασθαι, sive ἰήσασθαι Ionice concepto, quod est θεραπεύειν, cum ab Hebraica voce petenda nominis illius notio sit, quae Salvatorem significat. Verum haec συνωνύμως et quidem haud absurde usurpavit Epiphanius. Etenim ישׁע, a quo ירדוּשׁע, vel ישׁע, idem est ac σώζειν, quod in corporis animique morbis idem est ac θεραπεύειν et ἰάσασθαι. Quam-

obrem non secundum ἀκριβολογίαν et κυριολεξίαν Hebraica vox θεραπεύειν sonat, sed μεταληπτικῶς, ut et Iesum, qui proprie salvator est, medicum ac curatorem non incommode interpretari liceat. Ipse enim saluum faciet populum a peccatis eorum, ait Angelus, Luc. 2. Quod quemadmodum praestiterit, declarat Petrus Act. 10. *Qui pertransiit benefaciendo et liberando omnes oppressos a Diabolo.* Adde iam Graecum ex propinquo vocabulum, quod ab Hebraeo et pronunciatione et vero potestate non admodum abhorrebat: unde nominis ista notatio prodiit. Eadem porro leguntur apud Cyrillum Catech. 6: Ἰησοῦς, inquit, τοίνυν ἔστι κατὰ μὲν Ἑβραίους σωτήρ, κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν τὸ ἰώμενος· ἐπειδὴ ἰατρός ἐστι ψυχῶν καὶ σωμάτων καὶ θεραπευτὴς πνευμάτων. Quae omnia comiter accipienda sunt, non ut ab ἰάσασθαι deductum τοῦ Ἰησοῦ vocabulum dixerint Patres, sed ut notione ac significatione Graecum nomen cum Hebraeo convenire demonstrant.

120 b. εὔροις δ' ἄν, ὃ φιλολόγε] Hinc illae lacrymae. Scripsit Philo Iudaeus de Essaeis, vel Essenis libros aliquot. Quorum unus inscribitur, περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι. ἔλεύθερον, alius περὶ βίον θεωρητικοῦ, ἢ Ἰκετῶν ἀρετῶν. In iis duo Essenorum genera constituit, unum τῶν πρακτικῶν, qui in oppidis socialem vitam instituunt, nuptiarum expertes, alterum τῶν θεωρητικῶν, qui contemplationi totos sese tradiderant ac procul ab urbano strepitu in agris, ac praesertim ad Mareotidem, in σμνείοις et μοναστηρίοις degerant. Postremos istos Eusebius Christianos fuisse credidit Hist. 2, 11, eademque Hieronymi caeterorumque Patrum opinio fuit, quam 54 Epiphanius secutus est. Sed hoc unum addit ex coniectura, Iessaeos illos ab Iessae Davidis patre nominatos. Quod postremum minus verisimile puto. Neque enim, opinor, usquam legitur, Iessaeorum nomen Christianis attributum, et Essaeos illos, non Iessaeos a Philone appellatos esse constat. Sane si Iessaei unquam Christiani vocati sunt, multum id ad receptam illam ac veterem opinionem asseverandam faciet, quae Essaeorum nomine Christianos a Philone comprehensos statuit. Ac profecto fieri istud potuit, ut cum ante Christianae religionis ortum Esseni his moribus, eoque vitae instituto, quod in priore libro Philo praedicat, in Aegypto florerent, atque inter Iudaeos et

essent, et haberentur sanctissimi; posteaquam auctore Marco Christianorum genus exiit, quorum vitae ratio primis illis temporibus cum Essenorum disciplina magnopere congruebat, ab Alexandrinis Gentilibus Esseni sint vocati. Quos enim et Iudaeos, tunc quidem, omnes viderent et Essenorum communem illam vitae rationem, atque ab omni luxu et ambitione remotam complectentes cernerent cum et alioqui ex Essenorum Iudaica factione plerique se ad Christianos aggregassent, quodnam iis aliud nomen quam Essaeorum affingerent? Nam et diu postea Christiani omnes a Graecis ac Romanis Iudaei nominati et pro Iudaeis habiti sunt: ut non absurdum sit Philonianos illos Essaeos *Θεωρητικούς* Christianos fuisse. Quae autem adversus ea magno cum strepitu ac stomacho disputantur, cum aut levia sint, aut facile dissolvi possint, nihil erit, quod nos vetustissimae illius opinionis ac tantorum Patrum autoritatis et consensionis poeniteat. Vide quae de his eruditissime Serarius noster l. 3 Trihaeresii adversus Scaligerum ac Iunium disserit.

121 b. *τοῦτο γὰρ τοῖς τὸ παλαιόν*] Si de primogenitis omnibus intelligat, falsum erit. Neque enim Primogeniti omnes Nazaraei fuerunt, sed *ἀορίστως*, et de quibusdam accipe, ut de Sampson et si qui alii eiusdemmodi fuerint.

121 c. *ἄλλοι δὲ Ναυραίοις*] De his egimus ad Haeresin 19 Nazaraeorum.

122 d. *καὶ γραφεῖα τὰ παρὰ Ἰουδαίους*] Quae *Ἀγιογραφα* dicuntur. Atque hic triplicem sacrorum librorum partitionem complectitur, quae est *לשׁוֹרָה*, hoc est *Lex*; *נבִיאִים* *Prophetarum*, et *בְּרַחֲבִים אֲגִיּוֹגְרָפָא*, sive *γραφεῖα*. De quo vide Hieron. Prologo Galeato. Eliam in Thisbi, verbo *בְּרַחֲבִים*.

124 c. *ἀλλὰ ἀνιστάμενοι ἔσωθεν*] Non dubito quin scribendum sit *ἔσωθεν*. Quod autem Iudaicas illas imprecationes in Nazaraeos Haeticos conferri scribit Epiphanius, Hieronymus ad Christianos transfert. Ita enim ille ad Esa. 52. *Et sub nomine, ut saepe dixi, Nazarenorum ter in die in Christianos congerunt maledicta.*

ἔχουσι δὲ τὸ κατὰ Ματθαῖον] Quod et Hieronymus Graece reddidit et citat ipse saepius. Neque vero purum putum Matthaei Evangelium fuit, ut existimasse videtur Epipha-

nus, sed ab illis depravatum, quod et Evangelium *κατὰ Ἑβραίων* appellat Eusebius Histor. 3, 19 Hieron. in c. 12. Matth. c. 13. *In Evangelio, quo utuntur Nazareni et Ebionitae, quod nuper in Graecum de Hebraeo sermone transtulimus, et quod vocatur a plerisque Matthaei authenticum, homo iste, 55 qui aridam habet manum, caementarius scribitur.* Idem in Script. Eccles. de Matthaeo agens, huius Hebraicum ipsum in Caesariensi bibliotheca asservatum aetate sua narrat, cuius sibi a Nazaraeis exscribendi facultas fuerit. Sed Nazaraeorum Evangelium nequaquam Matthaei germanum fuit. Postremo num Hebraica veteri puraque lingua, an Syriaca, sive Hierosolymitana, vulgarique Matthaeus Evangelium scripserit, nonnisi ex coniecturis pronounciari potest. Nihil enim certi exploratque ab Authoribus discas.

AD HAERESIN XXX EBIONITARUM.

126 c. *γέγονε δὲ ἡ ἀρχὴ τούτου*] At Chron. Alex. p. 597, refert anno Traiani 8, Candido et Quadrato Coss. Ebionitarum emersisse sectam.

126 d. *καὶ τὸ μὲν πρῶτον*] Duplex Ebionitarum factio fuit. Nam alii merum ac simplicem hominem asserebant esse Iesum, atque a Iosepho Mariaeque genitum, alii e sancto Spiritu a Virgine susceptum ita fatebantur, uti Deum ac Verbum esse, aut extitisse antea negarent. Eusebius 3, 21. Origenes contra Celsum tom. 2. *Ἐβίων τε γὰρ ὁ πτωχὸς παρὰ Ἰουδαίοις καλεῖται, καὶ Ἐβιωναῖοι χρηματίζουσιν οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων τὸν Ἰησοῦν ὡς Χριστὸν παραδέξάμενοι.* Quorum genera illa duo tomo 3 commemorat: *Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ διττοὶ Ἐβιωναῖοι, ἧτοι ἐκ παρθένου ὁμολογοῦντες ὁμοίως ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν, ἢ οὐχ οὕτω γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὡς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους.* Verum Ebionaeorum nomen latius extendisse videri potest Origenes, ut Ebionaeos illos appellet, qui cum alioqui de Christi Divinitate recte sentirent, cum Christiana religione Iudaicas caerimonias amplectendas crederent. Quod quidem tomo 2 sub initium significare videtur. Theodoretus de Ebionaeis, *Τὸν δὲ κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξ Ἰωσήφ καὶ τῆς Μαρίας ἔφησε γεγενῆσθαι ἀνθρώπον μὲν ὄντα, ἀρετῇ*

δὲ καὶ καθαρότητι τῶν ἄλλων διαφέροντα, κατὰ δὲ τὸν Μωσαϊκὸν πολιτεύοντα νόμον. Lego πολιτεύονται, neque ad Christum referri puto.

128 a. εἰσὶ δὲ οὗτοι μετὰ τὸν Πατριάρχην] Tam Patriarcharum quam Apostolorum dignitates ac vocabula apud Iudaeos nonnisi post Urbis excidium usurpata videntur. De Patriarchis in Theod. Cod. l. 16 tit. 8 frequens est mentio. Et quidem Apostoli Patriarchae velut assessores ex communi et usitata vocis notione dicti sunt, quod ad exigendas a Synagogis pecunias ab illo mitterentur, ut ex Cod. Theod. patet l. 14 de Iudaeis, qui locus quod ad Epiphanium illustrandum imprimis confert, hic adscribendus est: *Superstitionis, inquit, indignae est, ut Archisynagogi, sive Presbyteri Iudaeorum, vel quos ipsi Apostolos vocant, qui ad exigendum aurum atque argentum a Patriarcha certo tempore diriguntur, a singulis Synagogis exactam summam atque susceptam ad eundem reportent. Qua de re omne quicquid considerata temporis ratione confidimus esse collectum, fideliter ad nostrum dirigatur aerarium. De caetero autem nihil praedicto decernimus esse mittendum.* De iisdem Patriarchis quod Epiphanius indicat, non delectu, sed generis successione dignitatem adeptos ac plerumque luxu ac delitiis corruptos, Hieronymi autoritate confirmari potest, qui in Comm. in Esa. c. 3 ad haec verba: *Et effoeminati dominabuntur eis*, ita scribit, *Consideremus Patriarchas Iudaeorum et iuvenes, sive pueros, effoeminatosque ac delitiis affluentes et impletam Prophetiam esse cernemus.*

128 b. τοῦτον εἶναι γένος ἐκείνου τοῦ πρώτου] Qui Christianus fuit, ut ex Actis Inventionis S. Stephani constat. Nec recte Iudaicae religionis tenacissimus ac Christiani nominis osor acerrimus a quibusdam fuisse proditur, quod ab eo Saulus utrunque, hoc est Iudaicam legem et Christianorum odium, didicerit, quae coniectura levis est. Quid enim necesse est a praeceptore postremum hoc hausisse Saulum ac non potius suapte sponte et aliorum hortatu exemploque suscepisse?

129 a. ἐπίσκοπος Βριγγέλας] Corn. Fregellae perperam reddidit.

130 c. γὰρ δὲ ἐρμηνεύεται] Quae vulgo Persica vox dicitur, eadem et ab Hebraeis usurpata. Ez. 27 כִּנְזִיךְ sunt אַרְצֵי פֶרְסָא.

130 d. τὸ κατὰ Ματθαῖον Ἑβραϊκὸν φυτὸν] Nisi vitis aliquid ei loco subsit, φυτὸν appellari puto Christi Domini genealogiam, quae arboris instar conformari vulgo solet.

131 b. παραγίνονται γοῦν εἰς Γάδαρα] Meminit Gadarenarum Thermarum Eunapius in Iamblichō, Μετὰ δὲ χρόνον τινὰ δόξαν αὐτοῖς ἐπὶ τὰ Γάδαρα, θερμὰ δὲ ἐστὶ λουτρὰ τῆς Συρίας, τῶν γε μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐν Βαταῖς δεύτερα· ἐκείνοις δὲ οὐκ ἐστὶν ἕτερα παραβάλλεσθαι· πορεύονται δὲ κατὰ τὴν ὕψην εἰς τὰ Γάδαρα τοῦ ἔτους, etc. Ubi et fontes duos in eo loco fuisse meminit, quorum alteri Ἔριος, alteri Ἀντέρως nomen fuit, ex quibus puerulos duos, cuiusmodi videlicet Amores finguntur, Iamblichus Magus excivit: ut intelligas quantopere ille locus amatoris illecebris ac libidinibus opportunus fuerit.

131 c. ἔνθα γὰρ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ] Eodem Daemonis artificio factum est quod narrat Hieron. Ep. 13. *Ab Hadriani temporibus usque ad imperium Constantini, per annos circiter 180, in loco Resurrectionis simulacrum Iovis, in Crucis rupe statua ex marmore Veneris a Gentibus posita colebatur, existimantibus persecutionis authoribus, quod tollerent nobis fidem Resurrectionis et Crucis, si loca sancta per Idola polluissent.* Nam et Gadarenus ager Christi Domini praesentia ac miraculis celebratus est, Luc. 8, quae sunt illa τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ θαύματα. Quanquam et ad medicam aquarum vim morborumque remedia possit referri.

ἀνδρόγυνα γὰρ ἐκέϊσε] Mira vocis usurpatio, qua promiscuas utriusque sexus balneas fuisse significat. Est enim ἀνδρόγυνον λούεσθαι idem ac promiscue. Sic in Const. Apost. 1, 9 Ἀνδρόγυνον γυνὴ πιστὴ μὴ λούεσθω, quod impurissimi perditissimique genus exempli Romae etiam aliquando fuit. Adrianus autem, authore Spartiano, *lavacra pro sexibus separavit*, quod idem ab Alexandro postea revocatum. Lampridius: *Balnea mista Romae exhiberi prohibuit, quod quidem iam ante prohibitum Heliogabalus fieri permiserat.* Quanto prudentius moderatiusque Romani illi veteres. A quibus hoc manavit institutum, *ut filii cum parentibus puberes, vel generi non lavarentur, ne paternae reverentiae auctoritas minueretur*, ait Ambro. 1 Off. c. 18 et Cic. 1 Off. At vero non Chri-

stiani modo quilibet, sed etiam, quod mirandum ac detestandum magis est, Clerici ipsi cum mulieribus plerumque lavare consueverant. Quae flagitiosa licentia cum in Christianis omnibus, tum in posterioribus istis Canonum severitate coerceri opus habuit. In Laod. Can. 30. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικούς ἢ Κληρικούς, ἢ Ἀσκητὰς ἐν βάλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, μηδὲ πάντα Χριστιανὸν ἢ λαϊκόν. Idem et in Trullano vetitum est Can. 77. Quod sequitur *κατὰ συγκυρίαν* imposuit Cornario, qui Sycyriam locum esse credidit. Nam *συγκυρίαν* antea legebatur, non tamen *Συγκυρίαν* maiusculo Σ, ut quidam asserit.

διῶν ἐν τῷ ἀέρι] *Corn. deambulans in aere.* Sed δ ἀήρ balnei pars est, ut ex Galeno ad Glauc. pridem observatum ab eruditis hominibus, etsi non satis liquet quae pars illa sit. Nos interim *solium* reddidimus.

ἢ δὲ ἐαυτὴν ἐσφραγίσαι] Hic illustrissimum Annalium conditorem insectatur Casaubonus, quod salutaris illius signi virtute Christianam mulierem e tanto castitatis periculo liberatam ab Epiphanio dici putet. Quod Epiphanium voluisse negat, sed nec ullam in signo crucis ad efficienda miracula propriam inesse virtutem: neque vero aliter quam ut piam ceremoniam adhibitam in Ecclesia veteri, quae orationi adiuncta animos fidelium ad Christi crucem eveheret. Tum ita subiicit, *Quis negare audebit aliud hoc esse quam quod scribit Baronius dicere Epiphanium signi crucis virtute illam mulierculam fuisse periculo ereptam?* Haec ille. Sed quam iniqua sit, ut in plerisque aliis, Casauboni illa castigatio, quamque oscitanter hanc Epiphanii historiam legerit, ex eo satis apparet, quod c. 8 scripsit Epiphanius: ὡς οὖν κατέσχυσαν οἱ γόητες· διὰ γὰρ τῆς σφραγίδος τοῦ Χριστοῦ καὶ πίστεως ἐβοηθήθη ἡ γυνή· τοῦτο τρίτον τῷ Ἰωσήφῳ κατηχήσεως ἔργον ἐγένετο, ὅτι οὐκ ἴσχυσεν, ἐνθα ὄνομα Χριστοῦ καὶ σφραγὶς σταυροῦ, φαρμακείας δύναμις. Quid aliud Epiphanius narrat quam crucis praecipue signum et invocationem nominis Christi mulieri praesidium attulisse? Infinita sunt antiquorum PP. testimonia, quibus illud, quod Casaubonus negat, efficitur, veterem Ecclesiam vim quandam salutari crucis signo tribuisse. Caetera ut omittam, unus omnium instar erit Nazianzeni locus ex Orat. 3

con. Iulianum, ubi perfidum illum transfugam narrat summo suo in metu ac discrimine ad crucis confugisse signum, eoque Daemones fugasse, ἐπὶ τὸν σταυρὸν καταφεύγει, καὶ τὸ παλαιὸν φάρμακον, καὶ τούτῳ σημειοῦται κατὰ τῶν φόβων, καὶ βοήθῳ ποιεῖται τὸν διωκόμενον, καὶ τὰ ἐξῆς φρικωδέστερα ἴσχυσεν ἡ σφραγίς· ἠτιῶνται οἱ δαίμονες· λύονται οἱ φόβοι. Nec absimile est quod de sancta Iustina proditum est, quae cum a iuvene quodam ab libidinem Cypriani Magi artibus pelliceretur, immissum sibi Daemonem eodem crucis signo repulit, quod ex Eudociae Augustae Orat. de S. Cypriano refert Photius n. 484. τοὺς τε βιωσιώτατους καὶ χαλεπωτάτους τῶν δαιμόνων πέμψας ἐπὶ τὴν παρθένον, καὶ ἡσχυμμένους, καὶ νενικημένους τοῦ σταυροῦ τῷ τύπῳ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἀναμαθῶν. Igitur τοῦ σταυροῦ τῷ τύπῳ perinde ut altera illa Iustina Daemonem fugavit. Neque crucis duntaxat expressa figura, sed etiam B. Mariae Virginis invocatione, ut Nazianzenis Orat. 18 scriptum reliquit: *Καὶ τὴν παρθένον Μαρὶαν ἱκετεύουσα βοήθησαι παρθένῳ κινδυνευούσῃ: Et Virginem Mariam rogans ut periclitanti virgini opem ferret.* Quae tanti Patris autoritas hodiernae sectae imperitiam impietatemque condemnat.

133 a. ὑποληφθεῖς δὲ τελευτᾶν] Antea legebatur ὑποληφθεῖς. Vertit enim Corn. *relictusque velut moriturus*. Nos ex Regio Codice ὑποληφθεῖς restituiimus. Quod et narrationis series postulat. Neque enim moribundum Iudaeorum cognati deseruerant, quos Mysticum illud insusurrasse dicit. Hic Epiphanium otiosus quidam nugator nimiae credulitatis accusat, quod falsa Iudaei unius aut alterius narratione inductus existimaverit morituris omnibus mysterium illud in aurem immurmurari. Scribit enim τὸ παρ' αὐτῶν ἀεὶ μυστηριωδῶς γινόμενον. Verum ut haec mera fabula sit, nullam omnino sanctissimus Pater culpam hac in re sustinet, qui quod a fide dignis hominibus acceperat, simpliciter, uti narratum sibi erat, nullo suo interposito iudicio retulit. Quid est autem cur de Christo plerosque id sibi Iudaeorum persuasisse putemus? Neque enim mentitum fuisse Iosephum Comitem vel Calvinianus iste nisi impudenter finxit.

135 a. οὕτως ἐπιτελεῖν προβαλλόμενος] Variis modis

explicari verba ista possunt: sive eo sensu, quem reddidimus, sive quem Cornarius expressit: *Sic enim se facere praetendebat.*

καὶ Ἀζανιτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς] Iudaei ἡπὶ vocant Synagogae ministrum, vel aedituum. Vide Eliam in Thisbi.

135 d. κόμητα γὰρ αὐτὸν κατέστησε] Comitum dignitas nudus sine magistratu ac functione plerumque titulus fuit, ut ex Theodosiano Codice constat. Hanc Constantinus plerumque, ut refert Eusebius, concessit. Eadem per honorarios codicillos a Principe conferebatur. Qua de re ad Themistii or. 4 pluribus disputavimus, ubi eiusmodi codicilli δέλτοι σφυρηλάτοι appellantur a Themistio. In quo ridicula est Anonymi coniectoris, qui de Suburbicariis nuper scripsit, oscitantia cum pari impudentia coniuncta. Scripserat Themistius 4 p. 117, se, cum posset omnibus illis ex Imperatoris liberalitate commodis ac voluptatibus delitiisque perfrui, ὅποσα ταῖς δέλτοις ἀκολουθεῖ ταῖς σφυρηλάτοις, hoc est, quae tabulas illas consequuntur malleo ductiles, communibus illis fructibus fuisse contentum, quos cives caeteri publicis tesseris atque Imperatoris largitione consequerentur. Hoc in loco δέλτους σφυρηλάτους coniator nihil aliud quam tesseras esse contendit. Verum quid esse potest absurdius quam ex tesseris illis frumentariis credere μακρὸν illum κατάλογον τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἐπιθυμίας redundare posse? Praesertim cum, uti dixi, tesserarum illa commoda, quae cum caeteris communia caperet, illis opponat, quae ταῖς δέλτοις ἀκολουθεῖ ταῖς σφυρηλάτοις. Age vero, cum or. 6 p. 166 negat ἐπ' ἐκείνη τῇ δέλτῳ, qua πολιουρχίαν, hoc est Urbis Praefecturam obtinuerat, gloriari sese, sed de alia potius, ἣν οὐκ ἐποίησαν ἐλεφαντουργοὶ οὐδὲ χρυσοχόοι, hoc est Imperatoris filio, quem parens fidei suae commiserat, estne ut frumentariam tesseram coniator hic somniet? Ut ad Iosephum redeam, confer cum hoc loco quae Eusebius 2 et 3 de vita Constantini refert, quanto hic constituendarum ubique Ecclesiarum studio flagraverit, utque easdem publicis sumptibus exaedificari voluerit.

136 d. Κακούβιον] Forte Κουκούμιον. Habes hic aquae benedictione consecratae usum insignem atque fructum. Cui, cum haec scriberem, affine quiddam ac geminum occurrit apud Photium n. 96 ex Georgio Alexandrino in Actis S. Chry-

sostomi, ubi inter caetera Eucliae cuiusdam filium refert a B. Chrysostomo aquae, cui signum crucis impresserat, aspersione desperatissimo ab morbo liberatum.

138 a. οὗ ἢ γεῦσις ἦν τοῦ Μάννα] Qui tam absurda 59 interpretatione fucum huic loco faciebant Haeretici, ad ea respiciebant, quae Exod. 16 et Num. 11 de Manna leguntur: cuius gustus fuisse dicitur, ὡς ἐγκρίς ἐν ἐλαίῳ. Sed nec minus ridicule nostri temporis Haeretici quidam vocem ἀκρίδας depravare conati sunt.

139 b. χρῶνται δὲ καὶ ἄλλαις τισί] De libro, qui Περίοδοι Πέτρον inscriptus erat, meminit Athan. in Syn. et inter Apocrypha cum aliis recenset. Veluti sunt Περίοδοι Πέτρον, Περίοδοι Ἰωάννου, Περίοδοι Θωμᾶ, Εὐαγγέλιον κατὰ Θωμᾶ, Διδαχὴ Ἀποστόλων, Κλημέντια, etc.

142 a. ἀπὸ τε τῆς Ναβατεύας] Corrupta vox est Ναβατίας. Neque enim iis in locis Nabatea ulla, nisi fallor. Nabathaea quidem, sive Nabataea Arabiae felicis regio est, aut ei certe proxima, hoc est Petraeae pars. Quare non dubito quin Batanea hoc loco legendum sit. Quae est Syriae regio Palmyrenae, vicina et Paneadi: Ptolem. Steph. Βατανέαι συνοικία Συρίας ἢ καὶ Βατανέα ἐνικῶς. Adde et in Og regno fuisse. Hinc pro eo, quod Hebraei Graecique Og regem Basan appellant, Chaldaeus ܒܫܢܗܐ habet, quod ad Batanaeae vocabulum accedit, ut ad 12 Ios. Masius observat. In eodem Basanitico tractu fuit et Edrai ܐܕܪܐܝ Graece Ἀδραΐ. Quam Adram Ptolem. putat idem Masius. Quae in Coelesyria a Ptolem. numeratur.

142 c. τοὺς δὲ Προφήτας λέγουσι συνέσει] Intelligentiae Prophetas non veritatis appellatos ideo crediderim, quod tametsi rerum altissimarum intelligentia essent, sapientiaque praediti, non tamen mendacio omni caruerint.

143 a. ἦλθεν Ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, vel ab Epiphanio inserta, vel librariorum vitio intrusa sunt.

143 d. παρθένος δὲ οὐ καλεῖται] Vide omnino quae erudite ad illum Esaiae locum disserit Hieron. de voce ܩܘܝܢܐ, in qua calumniari Iudaei solent. Sed et Basilius ad 7 Esa. eodem argumento adversus Iudaeos utitur, quo Epiphanius Ebionitas redarguit. Quod, nisi parituram Virginem Propheta signi-

Ecasset, frustra tanquam signum illud ipsum Regi denunciasset.

144 a. *ὡς καὶ αὐτὸς Ἡσαίας*] Hunc Esaiæ locum, quem de Christi Domini generatione ac sacrosanctæ Virginis partu intelligit Epiphanius, Patres omnes ad spiritalem Ecclesiæ partum referunt, quæ sine ullo dolore, pene momento infinitos Christo filios peperit, paritque quotidie. Ita D. Hieron. Theodoretus, Cyrillus, Euseb. Hist. 1, 4, aliique complures.

144 b. *ὡς καὶ Ἱερεμίας περὶ αὐτοῦ*] Neque hic locus ad Christum proprie pertinet, tametsi plerique PP. ad eum sensum traxerint, quos reprehendit Hieronymus. Cuius quidem interpretationis causam attulit LXXII lectio, qui ab Hebraeo et Vulgata discrepant. Nam Hebraica vox *עֲרֵם* inscrutabile, sive desperabile significat. At illi *עֲרֵם* hoc est *homo* legerunt.

146 a. *καὶ τῷ βουλομένῳ τὰς χεῖρας*] Leg. *τῷ μὴ βουλομένῳ*.

148 b. *πάλιν δὲ ὁ αὐτός*] Hanc Ioannis historiam, quam a Polycarpo acceperat, refert Iren. 3, 3 et Euseb. Hist. 3, 20. Sed Cerinthum, non Ebionem Haereticum illum fuisse consentiunt omnes. Quare *μνημονικὸν* est *σφάλμα* Epiphanii nostri.

148 c. *ὁ δὲ Ὀλεάριος*] Ergo Olearius appellatus est vestimentorum custos, *ἱματιοφύλαξ*. An idem et oleum praebebat et vestimenta servabat? An *σπολιάριον* legendum? Nam et *ἀποδυτήριον* Latine *spoliarium*. In Veteri Lex. *spoliaria ex-teriores balnearum cellulae*.

149 d. *Βαρνάβαν δὲ μετακληθέντα*] Barnabas Prophetæ vel Prophetiæ filium sonare videtur. Sed a Syriaca voce *אב* deducitur quæ est *consolari*. Itaque Syrus Paraphrast. *אב רבני אב* reddidit.

150 b. *παντὶ δὲ τῷ δῆλόν ἐστι*] Cittim, vel Cetim nomine Cyprios propemodum omnes intelligunt. Sed et Macedones eadem voce comprehendi putant. Sane quidem Citium oppidum Macedoniae fuit, apud Liv. 1. 42. Quin et Cilicia. Quod verius nonnulli suspicantur. Postremo Romam atque Italiam eodem illo vocabulo complectuntur. Mihi probabile videtur Cetim, aut Citiaeos proprie Cilicas esse et ab iis propagatos Cyprios. Nam Cetiς et Citia Ciliciæ regiones duæ sunt apud Ptol. Quod autem per Cyprium, aut Ciliciam Graeci Romanique in

in massam redigere significat. Quo sensu גרם pro *massa incondita*: unde Latina vox *glomus*. Sed pro *χόνδρω* atque alica simileve grano nunquam legi.

157 c. τῷ δὲ Ἡσαΐα πρὸ ἐπτακοσίων] Quam Chronologiam adhibuerit Epiphanius equidem nescio. Eusebius vero 6† ab anno Achaz 9, in quem vaticinium illud conicit Noster, ad Natalem Christi annos colligit 748. Nam nonus Achaz adscribitur anno 1268. Natalis Christi 2015. Intervallum anni 748.

158 a. ἵνα δελξῆ τῆν Μαρίαν] Hebraei quidam, utputa Aben Ezra et David Kim. in hunc locum, Prophetissam illam Esaiæ uxorem interpretantur, quæ quod Prophetam virum habuerit, Prophetissa nuncupetur. Hieron. partim per Prophetissam Spiritum sanctum, partim B. Virginem intelligit, quod et Basilius alique sequuntur.

τῷ γὰρ ἐνάτῳ ἔτει] Multa hoc loco adversus et rationem temporum et Scripturam commissa sunt, sive libroriorum vizio, sive authore ipso aliud agente. Isaiæ vaticinium illud anno 9 Achaz editum fuisse putat. Eundem porro annos regnasse 14, ac tum Ezechiam, cum Isaias vaticinatus est, annos 11 habuisse. Quod si verum est, bimulum fuisse oportet Ezechiam, cum pater ipsius regnum cepit. Atqui ut is 14 duntaxat annos regnaverit, non plus 16 annis habuit Ezechias, quem tamen 20 annos natum, cum regnare coepit, fuisse paulo post scribit. Revera autem 25 habuit: Reg. 4, 18 et Par. 2, 29. Quare postremum illud manifeste cum Scriptura pugnat, ut et illud quod asserit Achaz annos regnasse 14, cui 16 Scriptura tribuit Reg. 4, 16, 2. Neque vero minus caetera falsa sunt. Hoc enim oraculum, quod Isaiæ 7 legitur: *Ecce Virgo concipiet, etc.* sub illud tempus pronunciatum est, quo Rasin rex Syriae et Phacee filius Romeliae rex Israel adversus Achaz exercitum duxerunt. Iam vero Achaz anno Phacee 17 regnare coepit. Reg. 4, 16, 1. Igitur mortuus est Phacee anno Achaz 4, qui Ioatham 20 c. 15 dicitur, hoc est ab exordio regni Ioathan, qui annis 16 regnavit, eod. cap. comm. 33. Paulo vero post vaticinium illud, Teglatphalasar Assyriorum rex, cuius opem Achaz imploraverat, vastata Syria Rasin interfecit, c. 16. Diu itaque ante 9 Achaz illud ab Isaiæ prædictum est: atque, uti credibile est, sub illius exordium, aut saltem uno alterove post anno.

158 d. ἦν δὲ Σάββατον δευτερόπρωτον] Vetus illa quaestio est quid sit Σάββατον δευτερόπρωτον; de qua sanctorum PP. variae sunt ac discrepantes sententiae: sed imprimis Isidori Pelusiotae Epist. 3, 110, Chrysostomi Homil. 39 in Mat. et Epiphanius cum hoc loco, tum Haeresi 51, 31. Quorum quidem opiniones utcumque cum rei veritate consentaneae sunt, ab recentioribus quibusdam parum fideliter expressae sunt. Nam ut ab Isidoro exordiar, in Annalibus Ecclesiast. anno Christi 32 Num. 2, Isidori haec refertur approbaturque sententia, Σάββατον δευτερόπρωτον illam fuisse diem, quae post primam Azymorum mox sequitur; sicque dictum Sabbatum secundo-primum, seu Sabbatum ex Sabbato; adhuc insuper, quod eadem dies incidisset in Sabbatum hebdomadarium, duorum festorum coniunctione dictum esse Sabbatum Sabbatorum. Subiicit deinde eandem esse et Epiphanius sententiam: imo et Suidae, 62 dum ait fuisse eam diem secundam Paschatis, quam tamen nominat primam Azymorum. Sed in iis verbis duo sunt ex Isidoro contra Isidori mentem et orationem allata. Alterum, Sabbatum secundo-primum diem illam appellari, quae post primam Azymorum mox sequitur. Isidorus enim perspicue primam ipsam Azymorum diem Sabbatum ait esse δευτερόπρωτον, quod Sabbatum ideo vocatur, quia Iudaei festa omnia Sabbati nomine complecti solent. Δευτερόπρωτον vero propterea dicitur, quod secunda sit a Paschate et Azymorum prima. Isidori verba sunt, Δευτερόπρωτον εἴρηται, ἐπειδὴ δεύτερον μὲν ἦν τοῦ Πάσχα, πρῶτον δὲ τῶν Ἀζύμων. ἐσπέρας γὰρ θύοντες τὸ Πάσχα, τῆ ἐξῆς τὴν τῶν Ἀζύμων ἐπανηγύριζον ἑορτήν, ἣν καὶ δευτερόπρωτον ἐκάλουν διὰ τὸ, ὡς ἔφη, δεύτεραν μὲν εἶναι τοῦ Πάσχα, πρώτην δὲ τῶν Ἀζύμων. Manifeste primam ipsam Azymorum diem δευτερόπρωτον nominat, eam videlicet, sub cuius priorem vesperam immolatum est Pascha, non ab illa secundam ac proximam. Isidori verba suo more Suidas exscripsit. Alterum, quod ab Isidori sententia abhorre dicitur, illud est, quod in eandem diem Sabbatum legitimum et hebdomadarium incidisset, ob id Sabbatum Sabbatorum appellatum fuisse. Sed eiusmodi nihil ab Isidoro dicitur. Hoc unum, ut rationem redderet, cur Sabbatum prima illa dies Azymorum nuncupetur, subiunxit: Sabbatum a Iudaeis festum omnem diem vocari, indeque loquendi genus illud manasse, Σάββατα

Σαββάτων, quoniam accidebat interdum ut alicuius festi principium, aut finis in hebdomadarium Sabbatum incideret, quemadmodum apud Christianos Natalis Christi, hoc est Epiphania, in Dominicum incurrit. *Οὕτω καὶ παρ' αὐτοῖς ἡ καὶ ἡ πανηγυρίς τῷ Σαββάτῳ συνέπιπτε, σάββατα σαββάτων ἐκαλεῖτο.* Corrigendum *εἰ καὶ ἡ παν.* Quare non eo anno, quem Lucas commemorat, concursum illum incidisse scribit Isidorus, sed alias potuisse, cum Sabbatā Sabbatorum vocarentur. Isidori locus necessario adscribendus est. *Εἰ δὲ Σαββάτῳ εἴρηται, μὴ θαναμάσης. Σάββατον γὰρ πᾶσαν ἑορτὴν καλοῦσι. καὶ διὰ τοῦτ' εἴρηται Σάββατα Σαββάτων, ἐπειδὴ ἔσθ' ὅτε ἡ ἢ ἀρχὴ τῆς πανηγύρεως, ἢ τὸ τέλος συνέπιπτε τῷ τῆς ἑβδομάδος Σαββάτῳ.* Nec minus hallucinatus est Scal. qui l. 3 Isag. Can. Isidorum refert Sabbatum *δευτερόπρωτον* opinari tertiam esse Azymorum diem. Nam diserte primam Azymorum definit Isidorus: secundam vero offerendo novarum frugum manipulo constituit, quam tertiam a Paschate vocat, uti primam Azymorum, quam et *δευτερόπρωτον* nominat, secundam, si quidem Paschatis primam diem totam ipsam Parasceuem appellat, cuius ad vesperam agnus immolabatur. Proxima est Chrysostomi sententia. Hic Homil. 39 in Mat. *τί δέ ἐστι,* inquit, *δευτερόπρωτον;* ὅταν διπλῆ ἡ ἀρχὴ ἢ καὶ τοῦ Σαββάτου τοῦ Κυρίου καὶ ἑτέρας ἑορτῆς διαδεχομένης. *Σάββατον γὰρ ἐκάστην ἀργίαν καλοῦσι.* Maldonatus ad Matth. 12 Chrysostomum existimasse scribit Sabbatum secundo-primum esse quod proxime sequeretur festum aliquod, quod in feriam 6 incidisset. Verum e contrario Sabbatum illud esse censet Chrysostomus, quod festum aliud antecedit, id quod Graeca illa demonstrant, *καὶ ἑτέρας ἑορτῆς διαδεχομένης.* Quanquam Theoph. ad Luc. c. 6 Chrysostomi ⁶³ sententiam eodem, quo Maldonatus, modo intellexisse videtur, si, uti solet, Chrysostomum secutus est. Tertius est Epiphanius noster, quem eodem loco Maldonatus asserit Sabbatum *δευτερόπρωτον* statuisse 8 diem Azymorum. Sed hoc quidem loco longe aliud docet Epiphanius. Etenim Sabbatum illud, quod ab Azymorum prima die proximum est, *δευτερόπρωτον* Sabbatum dici putat. At Haeresi 51, 31, aliter statuit, tametsi perobscure loquitur. Ibi enim cum duplex Sabbati genus esse dixisset, alterum hebdomadarium et antiquum, quod *πρῶτον*

vocat: alterum legitimum, sive festivum, quod *δευτερον* putat, cuiusmodi Azymorum dies fuit, paulo post addit *δευτερον* illud in septem revolutum appellari *πρωτον*. Ubi nescias utrum Azymorum 7 diem Sabbatum *δευτεροπρωτον* esse definiat, an festum ipsum Pentecostes, quod et Maldonatus caeteris omnibus praefert, de quo suo loco dicemus. Iam vero nullus proprie Azymorum dies 8 fuit, cum celebritas ipsa intra septenos dies steterit, ut ex Levit. 23 et Exod. 12 constat. Nisi forte, uti Paschatis octo dies interdum numerari solent, eo quod Parasceue ipsa, cuius sub vesperam agnus immolatur, primus Paschatis dies habetur, quod ex Isidoro supra monuimus, sic etiam Azymorum prima dies eadem illa Parasceue censeatur. Qua ratione Ioseph. Orig. 2, 5 Azymorum festum diebus 8 celebrari dixit. Illud Maldonati satis mirari non possum, quod de eadem quaestione ex sua opinione illo in loco disserit. Refellit enim Epiphanii aliorumque sententiam, *qui Sabbatum secundo-primum diem aliquem Azymorum interpretantur. Nec enim die 15, aut 20 Martii spicae maturae esse potuerunt. Quod enim quidam adnotaverunt, in Palaestina eo tempore propter vehementem calorem segetes solitas maturescere, fictum esse arbitror. Nam festum primitivorum celebratur quinquagesimo die post Pascha, celebratur autem simul atque prima falx in messem mittebatur. Non ergo poterant in festo Azymorum, id est quinquaginta ante diebus, segetes esse maturae. Haec ille. Negat itaque ipsis Azymorum diebus maturas fuisse segetes, cum quinquagesimo primum postea die falcem immiserint. Quae quidem non falso tantum dicta, sed et Scripturae manifeste contraria sunt. Quis nescit secunda Azymorum die novarum frugum manipulum oblatum fuisse? quemadmodum Levit. 23, 11 praecipitur, מחררת השבט, hoc est sequenti post Sabbatum (sive festum, id est Azymorum primam) die, τῇ ἐπιάνοριον τῆς πρώτης, ut recte LXX reddiderunt. Ab hoc vero die, hoc est a 2 Azymorum, 7 hebdomadas numerabant, quibus evolatis, quinquagesimo demum die non spicas, aut manipulos, sed primitivos panes offerebant: eumque מצרת, hoc est clausulam appellabant, sive postremam celebritatis diem. In quo Iosephus errat, qui *Αρχ.* 3, 10 ita scribit: τῇ Πεντηκοστῇ, ἣν Ἑβραῖοι Ἀσσυρῶν καλοῦσι, σημαίνει δὲ τοῦτο πεντηκοστήν. Assur-*

1, hoc est $\alpha\pi\tau\eta\kappa\omicron\sigma\tau\eta\gamma$ πεντηκοστήν interpretatur, haud recte. segetum maturitate, quod obiicitur, refellit Isidorus his verbis, *Ἐν ἐκείνῳ γὰρ τῷ καιρῷ μόνῳ καρῆβαροῦσιν οἱ ἀστιά- 64* *ες, καὶ κέκλιται ὑπὸ τοῦ καρποῦ, καὶ τῆς πρὸς ἄμνητον* *ας, οἴονεὶ τὴν ὄρεπίανην ἐφ' ἑαυτοὺς καλοῦντες. Quan-* *um non desunt qui de hordei messe duntaxat illud accipiant.* *manque sit, τῇ δευτέρῃ τῶν Ἀζύμων* $\gamma\alpha\gamma$ hoc est mani- *um oblatum est. In quo corrigendus est Isidorus, qui τῇ* *τῇ τῶν Ἀζύμων, hoc est tertia, manipulum oblatum fuisse* *tal. Scripsit enim, aut scribere certe debuit, τῇ τρίτῃ τοῦ* *ἰσχα, hoc est tertio a Paschate die, quod 14 die celebra-* *ur. Hae sunt praecipuae Veterum PP. de Sabbato δευτερο-* *ῳτῷ sententiae. Ex quibus verisimillima est Epiphanii prior* *, quam hoc loco tradit, Sabbatum illud, quod post primam* *morum incidit, δευτερόπρωτον dici. Vera autem procul* *io illa est, quae in 6 de Emend. Temp. et in Isag. Can.* *licatur, δευτερόπρωτον Σάββατον primum esse Sabbatum,* *id ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν Ἀζύμων. Nam secunda die Azy-* *rum novarum frugum manipulum offerebant. A quo die deinceps* *7 hebdomadas computare iussi sunt. Quarum Sabbata ἀπὸ* *δευτέρας τῶν Ἀζύμων, id est ab Omer, cognominata sunt.* *ut primum Sabbatum, quod proxime τὴν δευτέραν τῶν* *ἡμῶν sequitur, vocatur δευτερόπρωτον, secundum δευτερο-* *τερον, tertium δευτερότριτον, atque ita deinceps. Quod* *rius explicatum habes in Isag. Canon. p. 281. Hac enim* *interpretatione melior afferri nulla potest.*

159 a. τὸ δὲ διὰ τὰς ὑποπιπτούσας τῆς κατὰ σελήνην] *eorum festa Sabbata et ab iis et ab Ethnicis appellata ne-* *si dubium est. De iis luculentus est apud Clem. Alex. locus* *cap. 6, ex Petri concione quadam, Μηδὲ κατὰ τοὺς Ἰου-* *σους σέβασθε. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μόνοι οἰόμενοι τὸν Θεὸν* *ἴσκειν οὐκ ἐπίστανται, λατρεύοντες Ἀγγέλοις καὶ Ἀρχ-* *ἔλοις, μηνί, καὶ σελήνῃ· καὶ ἐὰν μὴ σελήνη φανῇ, Σάβ-* *βατον οὐκ ἄγουσι τὸ λεγόμενον πρῶτον· οὔτε νεομηρίαν* *οῦσιν, οὔτε Ἀζυμα, οὔτε ἑορτὴν, οὔτε μεγάλην ἡμέραν.* *erit Casaubonus Exercit. 14, 4 quid sit Sabbatum primum,* *ie obscurum videri sibi fatetur. In quo Scaligeri interpre-* *mum tacite refellit, qui Isag. Canon. 3 p. 223 sublati his*

vocibus, τὸ λεγόμενον πρῶτον, Sabbatum hoc loco pro νεομησία, ἔτη καὶ νέα, adeoque festis omnibus usurpari scripserat. Quod est absurdum. Nam Sabbatum illud τὸ λεγόμενον πρῶτον, aliud esse debet ab ordinariis Sabbatis ac Neomeniis. Equidem Sabbatum illud primum esse suspicor, Neomeniam Tisri, quae maiori quam caeterae omnes Neomeniae cultu ac religione celebrabatur. Erant quidem Neomeniae mensium omnes solennes ac festae, sed eatenus, ut in iis praecipua quaedam sacra ac ceremonias obirent, non ut ab opere feriat essent. Sola Tisri Neomenia, quod et festum Tubarum clangorisque vocatum est, הַדְרִירָה, ab servili opere nominatim excipitur Levit. 23, 24. *Mense septimo, prima die mensis, erit vobis Sabbatum, memoriale clangentibus tubis, et vocabitur sanctum. Omne opus servile non facietis in eo et offeretis holocaustum Domino.* Quare eadem fuit illius diei ratio, quae primae ac secundae Azymorum Pentecostes, Scenopegiae, quibus quidem nullum opus servile fieri licebat, tametsi quae ad victum necessaria forent praeparare fas fuit. Quod de Azymorum festo diserte cautum est Exod. 12, 16. *Dies prima erit sancta atque solennis, et dies septima eadem festivitate venerabilis. Nihil operis factetis in eis, exceptis iis, quae ad vescendum pertinent.* Sabbatis vero ne ea quidem parare fas erat, quae ad victum pertinerent, ut ex Exod. 21, 29 et 35, 3 colligitur. Vide Tract. שביתת יום חרב, in 1. Par. Iad Rambam. Mirum est igitur quod Tertull. lib. con. Iudaeos c. 4 praecipuum de observando Sabbato, quod Exod. 20 et Deuter. 5 sciscitur, ita concipit: *Memento diem Sabbatorum sanctificare eum. Omne opus servile non facietis in eo, praeterquam quod ad animam pertinet.* Sed primum illud de primae diei azymorum observatione cum altero de Sabbato imprudens permiscuit.

ἔτι δὲ τὴν μίαν νηστείαν] Ieiunia in Hebraeorum Calendario notantur 26. Sed neque festa, neque ab opere vacua ac Sabbata fuerunt, praeter 10 Tisri, quo die festum קַסְוִירִים sive expiationis cum ieiunio celebratum est, Levit. 16, 31. Atque haec est *μεγάλη νηστεία*, quam inter Sabbata refert Epiphanius. Tum enim operis nihil faciebant, com. 29. De minore Ieiunio nondum certam rationem expedire potui. In Calendario Hebraeorum, quod Sigonius ac Torniiellus ediderunt, die Adar

1. Ieiunium Esther cum Mardochoae festo, quod erat *Phurim*, e est *Sortium* minus, incidit. Quod proinde Ieiunium minus iustitiam possit. Verum summovendum hoc Ieiunium in 13 lar, ut a Munstero et Genebrardo factum est, quod et Scribrae autoritate constat. Nam Esther 9, 22. 14 et 15 mensis Adar inter Iudaeorum festa sancuntur, uti sint *dies illiuscularum ac laetitiae*. Non igitur 14 die Ieiunabant. Quare minore illo Ieiunio, quod una et festum, sive Sabbatum sit, amplius quaerendum videtur.

ἤτοι ἐν δευτέρῃ Σαββάτων] Tres duntaxat hebdomadae commemoravit 2, 3 et 4. sed una etiam caeteras συνεχικῶς complexus est. Neque enim est ulla ratio, cur aetheris eae solennitates arceantur. Nam certorum dierum substitutio illa, quam Iudaei observant et in Iad Ramban expolitur, nihil ad hunc locum facit. De qua alias disseremus.

160 c. ὁπότε καὶ οἱ εἰδωλολάτραι] Hieron. ad Hier. 10. *Multarum, inquit, ex quadam parte gentium et maxime, aae Iudaeae Palaestinaeque confines sunt, usque hodie potest circunciduntur, et praecipue Aegyptii et Idumaei, Ammonitae, et Moabitae, et omnis regio Sarracenorum.* De Aegyptiis id testatur Herodotus. Meminit et Origen. contra Cels. 1.

162 c. τρογόνας δὲ φημι καὶ δρακίνας] Plin. 9, 48. *quae pestiferum animal araneus, spinarum in dorso aculeo scius. Sed nullum usquam execrabilius quam radius super addam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, incunciali magnitudine.* Aelianus de Anim. 2, 50 venenatos scies commemorat, gobium, draconem, hirundinem, quorum venen virus minime lethale sit. At pastinacae praesentissimum scie docet. De muraenis Plin. 32, 4 *muraenae morsus ipsam capitis cinere sanantur.*

AD HAERESIN XXXI VALENTINIANORUM.

66

De Valentinianorum nugis praeter Irenaeum aliosque Veteres ex recentioribus diligentissime disputavit Pammelius ad titull.

164 b. ἔφασαν γὰρ αὐτόν τινες] Phreboniten Nomum t. Praefecturam neque apud Ptolemaeum, neque apud diligen-

tem earum rerum Ortelium reperio; sed, qui vocabulo proximus, Pharbaetiten, haud procul mari.

165 a. Ἀμψιοῦ, Ἀῦραάν] Barbara haec sunt Aeonum nomina, haud scio an ex Aegyptiorum lingua profecta, an temere atque ad terrorem conficta. Duplex horum series est. In priore paria ac συζυγίας copulasse videtur, in posteriore sine ulla copula singillatim percensuisse. Cumque nonnulla sit utrobique certorum nominum differentia, posteriorem ideo veriorum arbitror, quod 30 duntaxat vocabula, quot videlicet Aeonnes sunt, contineat; altera 33.

165 b. Βυθὸς Σιγή] Legendum omnino Βυθὸς καὶ Σιγή, ut in caeteris paribus. Ac cum tota illa series apud Irenaeum et Tertullianum legatur, quid apud singulos diversum sit suo loco docebitur.

166 a. οὕτω γὰρ φασὶ καὶ οἱ περὶ τὸν Ἡσίοδον] Cum vocabula ipsa, tum ordo illorum ac series plurimum ab Hesiodo illo Catalogo discrepant. Sed in nugis μικρολογεῖν putidum est.

168 a. τὰ δὲ παρὰ φρονήμοις] Obscura et intricata Valentini haec est oratio. Priora quidem illa inscriptionis formulam praeferunt. Caeterum hoc ipsum fragmentum neque a Valentino scriptum, neque purum ac putum illius dogma complectitur, sed ab eius discipulis interpolatum, ut ex Tertull. colligitur.

168 b. οὐτε γὰρ ἀρχῆς] Legendum arbitror: ὅτι γὰρ εἰς ἀρχῆς.

168 c. ἡ ἄφθαρτος αἰωνία] Leg. αἰὼν pro αἰωνία. Nam et foeminas Aeonnes Valentinus nominabat. Tertull. contra Valent. c. 9. *Novissima natu Aeon: viderit soloecismus, Sophia enim nomen est.*

168 d. μετὰ τοῦτο δὲ ἡ Σιγή] Quantum in tenebrosos implicatisque fabulis dispici potest, hoc ipsum significare videtur, Sigen e Bytho Patrem genuisse Veritatis. Tum vero eam eodem illo quem genuerat copulatam, Veritatem edidisse. Quod aliter apud Iren. et Tertull. legitur. Nam ex Bytho et Sige ambos illos Aeonas, Patrem, sive Nun et Veritatem susceptos asserunt.

μητρικὴν προενεγκαμένη προουκίαν] Forte προουκίαν

pro libidinis illecebris sumpsit, ut μητρική ἀπὸ τῆς μήτρας deductum sit. Origenes in Celsum tom. 6 προϋνικήν δέ τινα σοφίαν οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου ὀνομάζουσι, κατὰ τὴν πεπλατυμένην ἑαυτῶν σοφίαν· ἧς σύμβολον εἶναι βούλονται καὶ δώδεκα ἔτεσιν αἰμοῦρροοῦσαν. Sed unam quandam ac singularem προϋνικὸν a Valentinianis appellatam non puto, cum προϋνικούς Aeonos omnes nuncupaverit, hoc quidem in libro.

170 a. ἦτις ἠγνόθη τοῖς φωσί] Quid si Αἰῶσι pro φωσί legendum sit? Sed quae sequuntur perplexa sunt admodum et obscura.

173 a. ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου] Plurimum vel hoc uno nomine de omni posteritate meritus est Epiphanius, quod eius studio factum est ut Irenaei fragmenta quaedam ex tanto illius Operum naufragio superessent. Nos ea cum Latina veteri interpretatione, quod olim Billius fecerat, diligenter contulimus et nostras Billiique coniecturas ad marginem adscripsimus, neque quicquam nisi ex veterum manu exaratorum fide in contextu ipso mutavimus.

174 c. οὐκ ἐπιζητήσεις δὲ παρ' ἡμῶν] Quod perperam antea Αἰλφοῖς pro Κελιοῖς legebatur, ex Reg. Cod. auctoritate sustulimus.

175 b. καὶ καθέσθαι ὡς ἐν μήτρα] Expung. καί.

175 d. εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστον] Utrum Aeonum quemlibet Hermaphroditum esse voluerit Valentinus, an paria ipsa potius intelligat ex mari foeminaque constantia, dubitari haud immerito sane potest. Par quidem ipsum ἀρρῆνόθηλον hoc loco nominari docent ea quae subiiciuntur. Cum enim dixisset, εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστον ἀρρῆνόθηλον οὕτως, quomodo id fiat ostendit in sequentibus, quod et Pater cum Ennoea et mare caeteris cum suis comparibus coniuncti sint. Itaque ἀρρῆνόθηλον iccirco nominat, quia coniuges sunt. Atqui Valentiniani ipsi ἀρρῆνόθηλον Βυθὸν Aeonum principem et originem in libro suo vocant n. 5. Et cum Tetradem posteriorem, Decadem ac Dodecadem numerant, ἀρρῆνόθηλον utramque appellant, non quod singuli Aeonos Hermaphroditi essent, sed quod paria ἐν τῇ ὁμάδι marium foeminarumque containerentur. Quocirca nihil ad hunc Irenaei locum, ut opinor, pertinet quod e Tertull. affertur, l. con. Valent. c. 34. *Alii contra magis et masculum*

et foeminam dicunt, ne apud solos Lunenses Hermaphroditum existimet Annalium commentator Fenestella. Haec enim non ex Valentini, sed eius discipulorum sententia a Tertulliano commemorantur.

τὸν μὲν λόγον καὶ τὴν ζωὴν] Confer haec cum Valentinianorum narratione n. 5. Animadvertes aliter haec ab Irenaeo, Tertull. caeterisque quam a Valentinianis exposita. Piget enim nugas istas ineptissimaque deliria scrupulosius persequi.

176 b. Θελητὸς καὶ σοφία] Theletum, non Teletum scribendum esse Graeca ipsa cum veteri Irenaei Interprete persuadent. Nec audiendus Pammelius, qui Teletus mavult, quasi perfectum dicas, quod nulla Grammaticae ratio patitur. Telestus enim, non Teletus dicendum fuerat.

177 d. ὅ'αν φύσιν εἶχε θήλειαν τεκεῖν] Assensus sum R. P. Frontoni Ducaeo, qui in Notis ad hunc Irenaei locum hanc, quam expressimus, sententiam probat. Sed nec poenitenda vulgata altera lectio.

178 d. τὸ πρῶτον καταληπτὸν ὑπάρχειν] Ita in ed. Basil. et in Regio. Sed ἀκατάληπτον ex Irenaei Interprete et Tertull. legendum.

179 c. ἐξάγωνος σύμμηξις] Vetus Iren. Interpres καὶ Αἰώνων legisse videtur. Forte ἔξω τῶν Αἰώνων σύμμηξις. Nam de Aeonibus paulo ante dictum est.

181 a. δῆνοιξε τὴν μήτραν τῆς ἐνδυμήσεως] Enthymesis, nisi fallor, inter Aeonas minime recensetur, sed foetus quispiam est Aeonis, hoc est Sophiae. Quare post Ἐνδυμήσεως, sublata distinctione et particula καὶ, ante ἐξορισθείσης, ita locus ille interpretandus est: *Cogitationis affecti Aeonis, quae a Pleromate proscripta fuerat, matricem operuit.* Non enim Sophia ipsa extra Pleroma penitus amandata, sed eius ἐνδυμήσις et πάθος.

68 181 b. ἄρας τὸν σταυρόν] Leg. ἀκολουθεῖ μοι. *Sequere me*, ut est apud Iren. sed nos Graeca ipsa immutare nolimus.

182 d. ὄθεν τὸ Ἰαὼ ὄνομα] Quem Liberum patrem et Solem ethnici scriptores appellarunt. Macrobian. 1, 16.

187 b. τὸν Ἀθμιουργὸν δὲ εἰς τὸν ὑπερουράνιον] Corr. ἐπουράνιον.

201 b. ἐπειδὴ τῇ σκηνῇ ταύτῃ] Ἀπολύτρωσιν hic *redemptionem* esse credit Billius, de qua Irenaeus c. 18. Nos autem aliud esse hoc quidem loco suspicabamur, nempe exodium fabulae. Non enim de ἀπολυτρώσει illa Haereticorum aliorum verba facit Irenaeus.

204 a. ἐξηροφόρησεν] Corrupta vox, in qua divinationem experiri non vacat.

207 c. ἄλλυσίν τινα οἱ σκορπίοι] Aelianus H. A. 6, 23.

AD HAERESIN XXXII SECUNDIANORUM.

208 b. προειρημένων] Corr. προηρημένων.

209 d. φάσκει δὲ μετὰ τὸ ὑστέρημα] Leg. omnino, φάσκει δὲ τὸ ὑστέρημα μετὰ τοὺς τριάκ. Αἰῶνας. Hanc enim Secundi fuisse sententiam docuit n. 1.

210 d. οὗτος γὰρ ὁ Ἐπιφάνης] Ex Clem. Al. 3 Strom. haec descripta sunt, tametsi ab authore ipso diversa quaedam tradiderit. Clementis verba necessario hic adtexenda sunt, Ἐπιφάνης οὗτος, οὗ καὶ τὰ συγγράμματα κομίζεται, εἶδος ἦν Καρποκράτους, καὶ μητρὸς Ἀλεξανδρίας τούνομα, τὰ μὲν πρὸς πατρὸς Ἀλεξανδρεὺς, ἀπὸ δὲ μητρὸς Κεφαλληνεύς· ἔζησε δὲ τὰ πάντα ἔτη ἑπτακαίδεκα, καὶ θεὸς ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας τετίμηται· ἐνθα αὐτῷ ἱερὸν φντῶν λίθων, βιωμοὶ, τεμένη, μουσεῖον ᾠκοδόμηται τε καὶ καθιέρωται· καὶ συνιόντες εἰς τὸ ἱερὸν οἱ Κεφαλλῆνες κατὰ νομηρίαν γενέθλιον ἀποθέουσιν θύουσιν Ἐπιφάνει, σπένδουσί τε, εὐωχοῦνται, καὶ ἕμνοι λέγονται. ἐπαιδευθή μὲν οὖν παρὰ τῷ πατρὶ τὴν τε ἐγκύκλιον παιδείαν καὶ τὰ Πλάτωνος, etc. Haec ille. At Epiphanius a patre Cephallenium fuisse, non Alexandrinum docet.

210 d. Σάμῃ] Quae et Same dicitur. *Dulichiumque, Sameque et Neritos ardua saxis.*

211 b. Ἰσίδωρον] De Isidoro meminit idem Clem. Strom. 6.

212 c. ἀναγκαίως δὲ ταύτας] Apud Clem. Alex. haec cum praecedentibus copulata ita leguntur, φησικὸν δὲ τὸ τῶν ἀφροδισίων, οὐκ ἀναγκαῖον δέ. Tum subiicit, ταύτας παρεθέμην τὰς φωνὰς εἰς ἔλεγχον τῶν μὴ βιούντων ὀρθῶς Βασιλειδιανῶν, etc. Neque tamen mutare quicquam in Epiphanio

nostro volui. Fieri quippe potest ut aliquid de suo sciens ac volens inseruerit.

212 d. *quasi δὲ καὶ οὗτοι*] Tertull. l. con. Valent. c. 37. *Accipe alia ingenia cicuria Enniana, insignioris apud eos magistri, qui ex Pontificali sua auctoritate in hunc modum censuit, etc.*

213 a. *Κλήμης τε, ὃν quasi τινες Ἀλεξανδρεία*] Qui Clementem patria Atheniensem esse diceret praeter Epiphanium ex Veteribus vidi neminem. Quanquam ne is quidem affirmat, sed contrarias duntaxat opiniones affert. Mirum igitur est quo
 69 fretus auctore Vir eruditus Clementem Athenis oriundum, sed quod Alexandriae per diu docuerit, Alexandrinum fuisse tam asseveranter scripserit. Qui ob eam causam addit a maioribus (ut author est Epiphanius) tum Alexandrinum, tum etiam Atheniensem esse nominatum. Atqui nusquam id, quod ille putat, Epiphanius tum Alexandrinum, tum etiam Atheniensem a maioribus nominatum esse Clementem asserit, quod Athenis ortus, Alexandriae docuisset. Sed de patria duntaxat varie quosdam sensisse narrat.

213 b. *ἰοῦ, ἰοῦ, καὶ φεῦ, φεῦ*] Ad haec Irenaei verba respexit Tertull. In Scholis Carthaginiensibus fuit quidam rigidissimus Rhetor Latinus, Phosphorus nomine. Cum circum fortem peroraret, Venio, inquit, ad vos, optimi cives, de praelio cum victoria mea, cum felicitate vestra, ampliatus, gloriosus, fortunatus, maximus, triumphalis. Et Scholastici statim familiae Phosphori φεῦ acclamant. Audisti fortunatam et Hedonem, et Acinetum, et Teletum: acclama familiae Ptolemaei φεῦ. Quanquam φεῦ apud Iren. *σχετλιαστικὸν*, apud Tertull. *Φανμαστικὸν* est.

214 a. *ἐκ δὲ τῆς ἀρχῆς*] Leg. *ἐκ δὲ τῆς ἀνευνοήτου δευτέρῳ*, etc. adeo ut voces illae τῆς ἀρχῆς parenthesi inclusae adscititiæ videantur. Cuius contrarium ab operis est factum tam in contextu ipso quam in paginae limite. Si quidem Irenaeus *ἐκ δὲ τῆς ἀνευνοήτου* legit.

214 d. *τῷ ὑποδείγματι τοῦ εὐαγγελίου*] Coniiciebam *ὑποδήματι* substituendum esse. Quod si cui recepta iam lectio magis arriserit, *ὑπόδειγμα* hoc loco pro mandato et praecepto accipiendum est.

AD HAERESIN XXXIII PTOLEMAEI.

215 a. οἷτος τοίνυν ὁ Πτολεμαῖος] Haec ex Irenaeo ad verbum descripta sunt 1, 6.

216 d. καὶ τοῦ σφετέρου πληρωθῆναι] Utcunque sensus iis ex verbis erui possit, quod nonnisi violenter fieri potest. Longe mihi aptius videtur καὶ τοῦ ὑφ' ἑτέρου πληρωθῆναι. Nec dubito quin hoc Epiphanius scripserit.

217 a. ὁ Ἀπόστολος προαποστερήσας] Apostoli nomine Ioannem intelligere videtur, ut ad λέγει paulo ante positum referatur, hoc sensu: *Praeterea mundum ab ipso fabricatum, omniaque per ipsum facta et sine ipso nihil esse factum testatur Apostolus, ac mendacissimorum hominum, etc.*

217 d. ὅτι Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν] Quonam pacto Moses id Iudaeis permiserit et quatenus Christianis divortium facere liceat, pluribus Catholici Interpretes ad Matth. 19 disputare solent, quorum Commentarios consulere quisque potest.

218 d. δῶρον τῷ Θεῷ] Hic est difficillimus ille ex Matthaei ac Marci Evangelio locus, quem pro diversa interpunctione varie interpretes acceperunt. Nam aut verbum ὠφελήθης cum antecedentibus copulatur, hoc modo, Δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφελήθης. Apud Marcum vero, Κορβάν (ὃ ἐστι δῶρον) ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφελήθης. Aut inter ἐμοῦ et ὠφελήθης distinctionis nota ponitur. Posteriorem hanc lectionem vulgo Graeci codices habent, eamque Latinus Interpres sequitur. Nam ita vertit, *Munus quodcumque est ex me, tibi proderit*: perinde ac si ita scriptum esset, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ᾖ, ὠφελήθης. Existimabant enim ac prae se ferebant ex Pharisaeorum disciplina filii, se cum Deo aliquid pro se ac parentibus suis offerrent, abunde officio suo satisfacisse, neque quicquam dependere amplius debere. Sed priorem lectionem, quae ὠφελήθης superioribus annectit, Epiphanius, Chrysostomus, aliique Graeci, nec non et Syrus Paraphrastes expriment. Epiphanius quidem imprimis, cum verbum ὠφελήθης inserit: δῶρον τῷ Θεῷ, ὃ ἐὰν ὠφελήθης ἐξ ἐμοῦ. Quod ita Chrysost. 51 in Matth. Homil. declarat, ἐπαίδευσαν τοὺς νέους εὐσεβείας σχήματι καταφρονεῖν τῶν πατέρων. πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ; εἴ τις τῶν γονέων εἶπε τῷ παιδί, δός μοι τὸ πρόβατον τοῦτο ὃ ἔχεις, ἢ τὸν

μύσχον, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, ἔλεγον, δῶρόν ἐστι τοῦτο τῷ Θεῷ, ὃ θέλεις ἐξ ἐμοῦ ὠφελῆσθαι, καὶ οὐ δύνασαι λαβεῖν. Verum solennis illa votorum formula, quam ex Magistrorum Commentariis ad Iosue c. 6. Masius profert, mihi certissima videtur. Nam cum aliquis apud alterum ex hac formula votum edidisset, *אנתמה ורובך כלל בך* *Anathema et res devota esto, quicquid illud sit, quo ego tibi prosum*, neas arbitrabantur illum beneficii genere ullo prosequi, ne parentem quidem ipsum; ne quod Deo scilicet devotum est, id humanis commodis serviat. Haec Masius. Sane quidem Paraphrastes Syrus iisdem verbis locum illum reddidit, quae apud Rabbinos leguntur. At Scaliger in virulento illo Trihaeresii Elencho ellipticam loquendi rationem ita supplet: *Δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῆσθῆς, πάσης με πρὸς σέ τιμῆς ἐλευθεροῖ*. Sed hoc ex opinione sua confictum, non ex authore ullo depromptum, divinationi ac coniecturae potius est quam certae ac liquidae veritati tribuendum. Postremo in hoc eodem Evangelii loco ellipsis alia manifesta est: nimirum, quicumque hoc dixerit patri suo, nulla adversus illum obligatione constringetur, vel nulla re ei commodabit, quod num. 9 Epiphanius insinuat.

219 a. τὴν ἀδικίαν] Fort. τῆ ἀδικία.

219 d. ἐν τε τοῖς ἄλλοις καταριθμεῖται] Haec minus expedita ac liquida mihi videntur, tametsi utcunque sententiam expressimus.

220 c. ὡς ὠρισμένης τοῦτο ἡμέρας] Leg. εἰς τοῦτο. Caeterum videant huius temporis Haeretici quemnam sibi pervicacissimi ac vanissimi erroris magistrum ac patronum asciverint, dum ieiunia statis temporibus indicta ac certorum dierum religionem damnant.

222 c. ἡτόνησα] Fort. ἐφθόνησα.

223 c. Στησίχορον] Stesichorus fabulosas Deorum prospicias descripserat, ut alibi indicat Epiphanius.

224 c. εἰσὶ δὲ αὐταὶ τέσσαρες] Quatuor apud Hebraeos *Δευτερώσεων*, sive Traditionum genera percenset. I est quod Mosi inscribitur: 2 Rabbi Akiba: 3 R. Adda, sive Iuda: 4 Assamonaeorum. Fingunt autem Moysen 40 illis diebus, quibus in monte constitit, praeter Legem, Legis interpretationem accepisse, eamque LXX senioribus, hos Prophetis, hos Synagogae

tradidisse. Hanc Legis corruptelam potius quam interpretationem appellant *הררר שבעל סה legem quae ore tradita sit*, tantique faciunt ut ipsi Dei verbo praeferendam censeant.

227 a. *νομοθεήσας γὰρ ὁ νόμος*] August. contra Adam. c. 8.

228 a. *ὡς ἀπὸ θαλάττης ἀνελθών*] *Καρχαρίας* Hesych. est *θαλάττιος κύων*. Canem vero marinum viperas evocare sibilis, aut cum iis consuescere nunquam legi. Sane muraenas ⁷¹ a serpentibus ad coitum evocari sibilo scribit Plin. 32, 2. *Ob. id sibilo a piscatoribus, tanquam serpentibus, evocari et capi. Καρχαρίαν* aliud esse quam canem hoc quidem loco necesse est.

AD HAERESIN XXXIV MARCOSIORUM.

232 b. *τὰ γὰρ Ἀναξιλίου παίγνια*] Quaeenam ista ludicra sint sparsim indicat Plinius, ut 35, 15. *Lusit et Anaxilaus eo* (de sulphure loquitur) *candens in calice novo, prunaque subiecta circumferens exardescens percussu pallorem dirum, velut defunctorum, offundente conviviis*. Scripsit iste, nisi fallor, de arcanis quibusdam naturae ac miris operibus, ut ex eodem Plinio licet colligere 19, 1. 28, 11. 33, 10. Quin et saepius libro primo in Authorum Indiculo citatur.

233 c. *ποτήρια οἴνω κεκραμένα*] Veterem Irenaei Interpretem secutus *εὐχαριστεῖν* gratias agere, non consecrare Latine reddidi. Quanquam ille ipse Interpretis parum commode: *Pro calice enim vino mixto fingens se gratias agere*. Nostro autem sensu post *κεκραμένα* apponenda distinctio est. Neque vero Billii ratio minus placet, qui *εὐχαριστεῖν* consecrandi significationem habere hoc loco putat. Nam et ea notione apud Iustinum in Apol. 2 sumitur insigni illo in loco, qui Haeresis hodiernae iugulum petit, *Εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προεσιῶτος καὶ ἐπευφημήσαντος παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῶν Διάκονοι διδόνασιν ἐκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου, καὶ οἴνου, καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς παροῦσιν ἀποφέρουσι. καὶ ἡ τροφή αὐτὴ καλεῖται παρ' ἡμῶν Εὐχαριστία*. Et paulo post: *Ὅν γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν, ἀλλ' ὄν τρόπον διὰ λόγου Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ*

Σωτήρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτω καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγον τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν, ἕξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. Sic paulo post εὐχαριστεῖν τὸ ποτήριον benedicere poculo, quod idem est consecrare. Nam idem est apud Evangelii Scriptores εὐλογεῖν quod εὐχαριστεῖν. De quo erudite Maldon. noster ad Mat. 26.

235 d. ἅπαντα τὸν χρόνον ἔξομολογουμένη] Vetus Interpres: *Omne tempus in exhomologesi consummavit.* Est autem exhomologesis hoc quidem loco non ipsa tantum peccati confessio, quae est poenitentiae pars, sed poenitentia ipsa, quatenus et Confessionem et luctuosas poenitentium sordes et caetera moeroris ac ταπεινώσεως indicia complectitur, de quibus dicitur ad Novatian. Haeresin.

236 c. ἐν τοῖς καθ' ἡμῶς κλίμασι τῆς Ῥοδανουσίας] Rhodani tractum Rhodanusiam vocat. Ut et in Vet. Inscript. *Rhodanici* Rhodani accolae nominantur. Quanquam Stephanus Ῥοδανουσίαν Urbem esse dicat ἐν Μασσαλίᾳ. Huc vero Hieron. locus pertinet ad Esa. c. 64, quem et Fronto Ducaeus noster ad hunc locum observat, ubi Gnosticos ait, *per Marcum Aegyptium Galliarum primum circa Rhodanum, deinde Hispaniarum nobiles foeminas decepisse, miscentes fabulis voluptatem et imperitiae suae nomen scientiae venditantes.*

ἡσυχῆ δέ πως ἑαυτοὺς ἀπληκτικῶσι] Plana et integra lectio, neque quicquam addendum, tametsi quidam verbum χωρίζουσι desiderari putet.

72 οὕτως Μάρκος μήτρων] De Colorbaso Tertull. meminit l. de Praescript. c. 50. Quae sequuntur Marci somnia, quod non minus perplexa et intricata quam stolidia inaniaque sint, in iis excutiendis tempus operamque consumere supervacaneum duxi.

229 b. παρ' αὐτῆ καὶ σιωπήν] Lego cum Billio ex Vet. Interprete *παραντίκα σιωπήσαι.*

239 d. ἐπειδὴ τοῦ ὑστερήσαντος] Interpres Iren. *Ex minori autem computatione qui erat apud Patrem descendit emissus illuc unde fuerat separatus, etc.* Ex quibus recte coniciebat Billius leg. ἐκ δὲ τοῦ ὑστερήσαντος. Cum, inquit,

ratio non satis constaret, hoc est cum par in tribus non in-
esset literarum numerus, propterea quod *Λόγος* et *Ἐκκλησία*
8 literis constarent, *Ἀνθρώπος* et *Ἐκκλησία* 7, Pater et Veri-
tatis literis una ad Hominis et Ecclesiae septem illas accessit.

240 b. *ἐκείνον τὴν μετὰ τὰς ἕξ ἡμέρας*] Christum Do-
minum, qui post 6 dies in eum montem, ubi transfiguratus
est, cum tribus discipulis quartus ascendit, ibique adiunctis
Elia ac Moyse sextus est factus. Matt. 17.

τὸν κρατηθέντα καὶ καταβάντα ἐν τῇ ἑβδομάδι] Vi-
detur ad 7 diem alludere, quo Christus in sepulchro iacuit et
apud inferos mansit.

240 c. *ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν ἡμερῶν, ἥτις ἐστὶ παρασκευή*]
Coenam puram vertit Interpres Iren. Id quod eruditi viri pri-
dem observarunt.

241 d. *ἀνέσειως*] Legeram *ἀνέσειως* pro *ἀνέσεως*, sed
laudationis pro *relaxationis* malo cum Vet. Interprete.

242 b. *ἢ δὲ Σιγὴ πέντε*] Falsum est, nisi *σειγὴ* legas.

242 c. *ὀκτώ καὶ δέκα γραμμῶν*] Scripserat Iren. *ἡ*
pro *Ἰησοῦς*. Librarii numerum esse rati locum depravarunt.
Scribe igitur *Ἰησοῦς*, quod nomen senas habet literas. Sic et
ea quae sequuntur ex Irenaei Interprete pro eo atque ad
marginem adscriptissimum emendanda sunt.

τὸ δὲ Χριστὸς ὀκτώ] Proinde *Χριστὸς* leg. Nam et
Chrestum quidam Christum appellarunt.

243 a. *ἡ καὶ π καὶ ω, ὃ ἐστὶ δεκαοκτώ*] Leg. *ὃ ἐστὶν*
Ἰησοῦς. Nam numerus ipse 888 literis illis tribus expressus
est *η, π, ω*. Qui et in nominis *Ἰησοῦς* literis continetur. *

διὸ καὶ τὸν ἀλφάβητον] Ita ex Vet. restituimus. Caete-
rum quod Alphabeti literas ita distribuit uti 8 sint Monades,
Decades 8 et Hecatontades 8, sic accipe.

Monades.	Decades.	Hecatontades.
Α	Ι	Ρ
Β	Κ	Σ
Γ	Λ	Τ
Δ	Μ	Υ
Ε	Ν	Φ
Ζ	Ξ	Χ
Η	Ο	Ψ
Θ	Η	Ω

Quae R. P. Fronto Ducaeus olim observabat, ut et illud de Iesu
73 nomine e Pseudosibyllinis, ὅτι τῶ γὰρ μονάδας, τόσσας δε-
κάδας ἐπὶ τούτοις, ἢ δ' ἑκατοντάδας ὅτι τῶ, ἀπιστοκόροις
ἀνθρώποις ὄνομα δηλώσει.

243 b. ἥτις τῷ δέκα συμπλακεῖσα] Perperam hic legi
τὸν Ἰησοῦν ἀπεκύησε Billius adnotat, et pro 88, quod Vetus
Interpres habebat, legit 18, quia 10 et 8 non 88, sed 18
precreant. Sed castigatiora Irenaei exemplaria et a Feuardenio
restituta 888 habent: qui numerus ab 8 gignitur his per de-
cadas ducto ac tertio repetito, hunc in modum: 8 per 10
multiplicatus 80 producit. Duc 10 in 80, fiunt 800; adde
postremo ipsum 8, collectis omnibus, nascitur 888, qui nume-
rus in literis nominis Ἰησοῦς comprehenditur. Quare idem est
ἀπεκύησε τὸν Ἰησοῦν atque ἀπεκύησε τὸν Η, Π, Ω, neque
mutandum in Graeco quicquam arbitraret, nisi Vetus Interpres
aliter legisset.

καὶ νῖδς Χριστὸς, τουτέστιν ἡ δωδεκάς] Quod νῖδς
quaternis literis constet, expedita ratio est. Χριστὸς autem,
nisi Χριστὸς scribas, 7 omnino continet. Sane Christum
plerique e Gentilibus appellavere Chrestum.

244 c. νιωσι πρὸς τὸ ἀπαρχῆς] Vet. Interpres legisse
videtur, ὡς τὸ ἀπ. sed ne sic quidem satis explicata sententiā
est, quam utcumque perpolivimus.

246 a. ἃ σὺ χορηγεῖς] Iambicos istos ex Vet. fide re-
stituimus. Sed hi duo, ἃ σὺ χορηγεῖς, etc. et δι' ἀγγελικῆς,
etc. mendosi sunt. Fortasse ita concipi possunt, ἃ σοι χορη-
γεῖ σὸς πατὴρ Σατανικὸς (Scaliger Σατὰν ἀεὶ) δι' ἀγγελι-
κῆς δυνάμεως Ἀζαζήλ ποιεῖν.

De Azazele meminit e Cabala Reuchlinus l. 3. Atqui illos
ipsos Iambicos esse versus diu ante Scaligerum Irenaei Editores
agnoverant, quos ille Pyriphlegethontas et Cercopas appellat, edi-
tionem vero ipsam Coloniensem, *convitiarum et sycophantiarum*
cloacam, ad Eusebii A. 2156. Sed merae sunt hominis sycophantiae,
quas in authores Colon. illius editionis coniicit, et mendacia
crassissima. Quod enim cerebrum habuit, cum in eadem
Editione ἔμμετρος pro ἐμμέτρως scriptum esse dixit et
ἔμμετρον κήρυκα praeconem? Sane falso in illos ista iactavit.
Nam et ἐμμέτρως illic editum est, et Billius recte ita vertit:

Veritatis praeco versibus ita in te exclamavit. Cum autem corrupti plerique versus essent, non male idem ille eruditissimus Billius *pedum rationem non haberi* dixit. Porro virulenta illa Scaligeri reprehensio non in Colonienses editores, sed in Cornarium et Galasium Scaligeri symmystas cadit, quorum uterque *κῆρονξ ἔμμετρος* legit.

246 d. τὸ γὰρ στοιχεῖον τὸ η] Insignis, hoc est ἐπίσημος numerus, est 6, sive 5. Sic apud Hieron. Commen. ad Ps. 77 quem locum Fronto Ducaeus ad Iren. attulit, *Scriptum est, in Matthaeo et Iohanne quod Dominus noster hora sexta crucifixus sit. Rursum scriptum est in Marco, quia hora tertia crucifixus sit. Hoc videtur esse diversum, sed non est diversum. Error scriptorum fuit: et in Marco hora sexta fuit. Sed multi episemum Graecum 5 putaverunt esse γ, sicut et ibi error fuit scriptorum, ut pro Asaph Esaiam scriberent.* Iam si literas omnes ordine percenseas, eae ad η usque 30 conficiunt, excluso videlicet 5, quae est 74 senarii nota. η porro in literarum serie octavum locum obtinet, si 5 adieceris, dempto eo septimum. Sed ut ad Episemum redeam, proprie ἐπίσημον insigne est, sive nota senarii numeri, hoc est figura ipsa 5, de quo vide quae Scaliger observat in Euseb. p. 105. At Irenaeus ἐπίσημον numerum appellat ipsum, quod *episemon* vetus Interpres reddidit. Nos *insignem* nominare possumus. Nam *insigne* notam ac figuram significat: unde insignis numerus qui insigni, hoc est episemo, sive nota exprimi solet.

248 a. τούτεστι τὸ ὑστέρημα] Haec ex Beda lib. de loquela per gestum intelliges. Ubi Veteres docet ad 99 usque sinistrae manus digitis numerasse, centum vero reliquosque deinceps centenarios dextra computasse.

249 a. καὶ ἐπεὶ ἀντεπέζεύθη] Quo sincerior hic locus existat, scribo πρὸς τὴν τῶν ὄλων.

249 b. τὰς δὲ ἡμέρας δέκα δύο ὥρων] Hora apud Epiphanium duas Aequinoctiales continet, ut et alio loco evidentius indicat. Iam quod horae 30 μοίρας tribuit, sic intelligi potest. Sol diebus singulis, hoc est 12 horis, vel 24, circulum describit, qui in 12 partes tricenarias divisus, gradibus constat 360. Quamobrem singulis horis Aequinoctialibus 15 gradus, duabus horis, sive 12 diei parte, 30 gradus conficit.

naei Graeca praeferunt. Sunt ea vero partim e Graeco, partim e Veteris interpretis Latino concinnata. Quod utcumque tentare multo prudentius ac modestius est quam temere veteres Patres inscitiae atque erroris arguere. Quis nescit Hebraica vocabula Graece olim scripta, quae ex Origenis Hexaplis, Octaplisque apud Chrysostomum aliosque Patres leguntur, tam ab Hebraeis absona esse ut illa, nisi haec haberemus, nulla assequi divinationo potuerit. Causa huius varietatis est Hebraicarum vocum diversa, nec ad aliarum linguarum usum satis modulata prolatio. Quo minus admirari convenit in paucis illis Marcosianae formulae vocibus pene omne illarum originis vestigium extinctum.

256 a. *Μεσσία οὐραρέγ]* Nova iterum vocum prodigia. In quibus conflictari neque otium, neque operae pretium est. Apud Iren. Interpretem non eodem atque hic modo leguntur. Ex quo supplenda apud Epiphanium vocula est in Graeca verborum interpretatione. Scribe igitur *Οὐ δαιριῶ τὸ πνεῦμα Χριστοῦ*.

256 c. *μυρίζουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ βαλσάμῳ]* Ex Ecclesiae Catholicae ritu, quem simii isti retinebant. Nam post baptismum inungi solebant Neophyti.

AD HAERESIN XXXVI HERACLEONITARUM.

263 c. *λυτρούμενος]* *Λύτρωσις* illa Baptismus erat *εἰς λύτρωσιν ἁμαρτιῶν*.

265 d. *ἐνεπάγην εἰς ὕλην]* Vitioso codice usus est Epiph. Nam *ὕλην* haud dubie corruptum pro *ἰλύν*.

267 b. *σῆψ γὰρ οὗτος ἄν, λέγοιτο]* Seps alius serpens, alius lacerta. Posterior Chalcis, vel Chalcidica, quod quibusdam lineis aeris speciem gerentibus distinguatur. De hoc genere loquitur Epiphanius: unde *Χαλκία* vox aut ab erudito quodam ad oram Codicis adnotata, aut suo loco mota. Seriem quidem ipsam orationis interrumpit. Iam quod Epiphanius asserit, morsum haud adeo exitialem esse, sed sputo conficere, cum iis pugnare videtur, quae Aristot. scribit, morsu suo vel interimere sepas, vel acerrimum dolorem infligere. De sputo nihil apud alium legi.

AD HAERESIN XXXVII OPHITARUM.

271 a. ἦν ἐρπετὸν ὁ ἄνθρωπος] Quae de hominum origine commenti sunt et hi et Gnosticorum plerique, ex veterum Philosophorum opinionibus manarunt, de quibus Diodorus, Eusebius 1 de Praep.

272 b. καὶ πανουργίαν] Cor. κατὰ παν.

76 274 d. ἕτερον πάλιν ἔχει φρονιμότητος] Ambr. Serm. in Fer. 2 post Dom. 1. [Quadr. *Serpens cum venerit ad bibendum aquam, priusquam bibat, extra fontem evomit venenum suum et postea bibit. Ita et nos quando ad altare Dei communicaturi accedimus, deponamus venenum pessimum, etc.*

AD HAERESIN XXXVIII CAIANORUM.

282 d. καθὼς ἦν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένον] Tametsi haec ex Matt. 27 capite sumpserit, ubi Hieremias nominatum laudatur, caute tamen ἐν τοῖς Προφήταις dixit, quod hic locus apud Hieremiam non extat. Suspicitur Euseb. 1. 10 τῆς Ἀποδείξ. haec, quae Evangelista commemorat, apud Ieremiam olim lecta, sed a Iudaeis detracta fuisse, aut pro Zachariae nomine Ieremiam librariorum irrepsisse culpa. In quod postremum magis inclinatur Hieron. ad Matt. 27 etsi in Hieremiae apocrypho quodam haec a Matthaeo citata se legisse referat. Quare videndum an in codice suo ἐν τοῖς Προφήταις habuerit Epiphanius, non Hieremiae vocabulum. Sed nonnulla aliter protulit quam apud Matthaeum aut Zachariam reperiuntur. Velut εἰ δίκαιόν ἐστιν ἑμῶν, pro quo LXX εἰ καλόν ἐστιν ἐνώπιον ἑμῶν.

καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ Προφήτῃ] Frustra alium hic Prophetam esse dicit, cum sit idem ille qui proxime citatus est, Zacharias, quod ad posteriora verba spectat. Nam priora illa καὶ ἔδωκαν τὸ ἀργύριον τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου ex Mat. desumpta apud Zachariam non extant. Postremo pro ὑπὸ τῶν οὐρανῶν LXX ὑπὲρ, Hebr. עַל־בְּרַחֲמֵי. Vulg. a fluitis.

283 d. τοῦ βουπρήστου κανθάρον] Aelianus 6, 35. Plin. 30, 4. *Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabaeo longipedi. Fallit inter herbas bovem maxime, unde*

et nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflammatur ut rumpat.

AD HAERESIN XXXIX SETHIANORUM.

288 e. *πλατυνθέντων δὲ τῶν ἀνθρώπων*] Haec quidem Epiphanii sententia est, quam et Augustinus con. Faust. 22, 35 et Hieron. con. Helvid. tuentur, Abraami tempore nefas fuisse sorores ex altero parente ducere. Sed reclamant plerique, qui Saram Abraami sororem fuisse non dubitant; quod et Abraamus ipse Gen. 11 diserte profitetur. Ino vero et Davidis tempore fortasse licuit. Alioqui Thamar, Amnon fratri suo non diceret, ut se coniugem a parente postularet, Reg. 2, 13. Quanquam scio haec aliter accipi.

289 b. *ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ θαιμάσαι*] Haec de Daemonibus sententia a Iustino primum manavit, eamque postea Irenaeus amplexus est 5, 26. Vide Euseb. Histor. 4, 17. Quae tamen vulgo non probatur.

290 b. *τὰ δὲ νῦν συντόμως*] Deesse quippiam ad huius loci integritatem suspicor.

AD HAERESIN XL ARCHONTICORUM.

77

291 b. *Χεβρών*] Chebron Eleutheropolis vulgo esse creditur.

292 c. *εἰδέναι δὲ καθ' ἕκαστον*] Fort. *εἶναι*.

293 d. *ὡς τὸ τῶν κανθάρων γένος*] Non displicet Cornarii lectio, qui Pilularium legit. Nam *Βύλαρον* illud non expedio.

296 a. *τοῦ τε Ἰάβε*] Pro Iehova.

AD HAERESIN XLI CERDONIANORUM.

299 d. *συμβέβηκε γὰρ τούτους*] Irenaeus 2, 12 eundem Apologum Valentiniianis accommodat.

300 a. *τοῦ ἑνα τὸν κληρον*] Certissima est emendatio nostra *ἑνατον* pro *ἑνα τόν*. Nonus enim Pontificum Romanorum ordine fuit Hyginus, si Cletum numeres. At Irenaeus Hyginum octavum Romae Episcopum nominat 3, 4. Sed haec alibi discussa.

300 b. *τήνδε διὰ Μωυσείως*] Leg. *διαθήκην τήν διὰ* etc.

301 c. ὡσεὶ μέμνκος καὶ πεμφρηδόνος] Quod insecti genus sit μέμνξ viderint eruditi. Suspicio leg. βέμβυκος, quod vocabulum cum pemphredone coniungit Nicander Alexiph. v. 183. μέλισσαι πεμφρηδῶν, σφήκες τε καὶ ἐκ βέμβυκες ὄρειαι. Vide Scholiasten. Qui βέμβυκα σφηκοειδές quiddam esse dicit, μέλαν κατὰ τὴν χοιρῶν, κέντρῳ χρώμενον. ὡς οἱ σφήκες. Sed et τὴν τενθροήνην, sive τενθροδόνα, a nonnullis βέμβυκα vocari. Haec Stephanus in Thes.

AD HAERESIN XLII MARCIONISTARUM.

302 b. οὗτος τὸ γένος] Ponticus genere fuit Marcion, quem ideo Ποντικὸν λύκον vocat Eusebius Hist. 5, 13. hoc est *Ponticum lycum*. Male enim Interpres *Ponticum lycum*. Scripsit autem adversus nefandum hunc Haereticum 5 libros Tertull. Vide quae de eius tempore ad Haer. 46, 1 disputamus.

302 d. ὡς οὐκ ἀπέληφε τὴν προεδρίαν τε] Προεδρίαν ad communionem Clericorum refero, quae Laicae opponitur, quae, ut ait Balsamo ad Can. 70 Basilii, dabatur Laicis ἐκτὸς τοῦ βήματος, illa vero ἐντός. Credibile est enim Marcionem Clericum fuisse.

304 a. νηστείαν δὲ καὶ τὸ Σάββατον] Leg. κατὰ τὸ Σάβ. Nam Sabbato ieiunari contra Orientalis Ecclesiae morem iubebat Marcio.

305 d. οὐ κατακλείομεν ψυχάς] Quod Ethnici certis ritibus faciebant. Hinc 3. Aeneid. *Animamque sepulcro condimus*.

AD SCHOLION EX EVANGELIO.

322 d. ἔλεγ. α'. κἄν τε ἀποκόψῃς] Aliud egit Epiphanius, cum vocem δῶρον mala fide a Marcione sublatam credit. Neque enim apud Lucam, aut Marcum reperitur. Atque, ut opinor, loci alterius similitudine deceptus, qui est Mat. 5, 23. *Si offers munus tuum ad altare*, etc. δῶρον, sive *muneris* vocem alteri quoque illi tribuit.

324 c. Σχολ. η'] Postrema verba εἶχε γὰρ ὡς πρὸς Ἰωάννην. Supra in locorum Indiculo cum Scholio 9 copulantur. Scripserat, nisi fallor, Marcio, ὅς οὐ σκανδαλισθήσεται ἐν αὐτῷ.

324 d. Σχολ. ιβ'. ὅθεν λέγει, ὁ δὲ μικρότατος] Quod minorem se Christus appellat in Regno coelorum, ad aetatem refert cum Epiphanio Chrys. μικρότερος κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν, etc. Nec non et Beda, aliique complures.

326 a. Μέλιτος καὶ Κριθηίδος] Ut se habent haec duo nomina, locorum, oppidorumve propria esse videntur. Sed desunt imprimis aliqua: tum Μέλητος legendum: ut Homeri pater uterque commemoretur, Meles et Critheis. Meles fluvius est, qui Smyrnam alluit, Homeri patriam. Strabo l. 14. Stephanus Μελήτου κόλπου meminit, ὃς Συμωναῖος ἐκαλεῖτο, ἀπὸ Μελίτου ποταμοῦ. Quare Μέλητος etiam pro Μέλῃς. Herod. in Homeri vita Critheidem ait Homerum ex furtivo concubitu ad Meletem fluvium peperisse, ac propterea Melesigenem appellasse. Philostr. II. Iconum in Melete, Critheidem Meletis amore captam introducit, ab eoque Homerum genitum. Ubi Critheis non fontis ullius, ut Ortelius existimat, sed ipsiusmet Homeri matris nomen est. Vide Suidam.

326 b. ἄλλοι δὲ Κύπριον προποδιάδος] Haud scio an proprium sit oppidi nomen, an eum agrum significet, qui est πρὸ ποδὸς montis alicuius.

327 d. Ἔλεγ. ιε', τί δὲ τὸ ἐγεροθῆναι;] Cor. ἐγεροθέν.

332 c. Σχολ. κς'. πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνδημίας] Non parva hic hallucinatio est: Assamonaei filii, hoc est Macchabaei post Antiochum Epiphanem prodierunt. Qui coepit anno Graecorum 137. 1. Mac. 1 hoc est Per. Iul. 4538, annis ante vulgarem Christi natalem 175. Nisi forte Antiochum τὸν μέγαν intelligat, qui coepit Per. Iul. 4490. Sed Assamonaeorum traditio a Macchabaeis initium habuit. Quare infra Epiphanis initium coeperit necesse est.

335 c. Σχολ. λε'. οὐ γὰρ ἡμεριναὶ γίνονται] Apud Xenoph. tamen ἡμεροσκόπος est.

336 c. Σχολ. λη'. ἀπὸ τῶν ἀρχαίων τὰ ἀντίγραφα] Corr. τῶν ἀρχείων, ex Archivis. Ignatius Epist. 6 ad Philad. ἤκουσα γὰρ τινῶν λεγόντων ὅτι ἐὰν μὴ ἐν τοῖς ἀρχείοις εὔρω τοῦ εὐαγγελίου, οὐ πιστεύω.

341 c. Σχολ. νς'. περὶ τῆς βάτου] Apud Lucam leg. ἐπὶ τῆς βάτου.

343 d. Ἐλεγ. ξα'. οὐκ ἀθροσίωτος ἢ ἐν τῷ νόμῳ] Antequam Epiphanii locum hunc attingam, pauca de vi ac potestate vocabuli τῆς καθοσιώσεως dicenda sunt. Est igitur καθοσιῶσαι idem ac consecrare, dicare. Hinc καθοσιώσις devotio, et καθωσιωμένος devotus, consecratus. Quare qui se Principi devovent, ac religione aliqua consecrant, καθωσιωμένοι dicebantur; ut milites. Capitolinus in Maximino: *Commilitones sacrati; imo vero consecrati*. Eiusmodi fuere Gallorum veterum devoti, quos illi *Soldurios appellabant*; ait Caesar lib. 1. Comment. hoc est καθωσιωμένοι; quod aptius mihi videtur quam quod Graecus interpres reddidit, *συνωμόται*: tametsi idem fere est, quia iusiurandum adigi solebant. Egregium τῆς καθοσιώσεως exemplum refert Dio l. 53 ad annum Urbis 725. Ubi Sextum quendam Pacuvium, sive Apudium Trib. Plebis narrat semetipsum Augusto in Senatu devovisse, idemque ut alii Senatores facerent authorem fuisse: ἐν γὰρ τῷ συνεδρίῳ ἑαυτὸν τε οἱ τὸν τῶν Ἰβήρων τρόπον καθωσιώσε, καὶ τοῖς ἄλλοις συνεβούλενε τοῦτο ποιῆσαι. Sed Augusto reclamante, Trib. Pl. prosilens ad populum obvios quosque, ac caeteros deinde cives conegit καθιερώσαι σφᾶς τῷ Ἀυγούστῳ. ἀφ' οὐπερ καὶ νῦν προτραπέμενοι τὸν κρατοῦντα, λέγειν εἰδώμεν, ὅτι σοι καθωσιώμεθα. Hinc καθωσιωμένων appellatio ἐπιθετικῶς ex formula plerisque Imperialibus officiis ac ministris attributa; maxime, uti dictum est, militaribus. Augustinus l. 2 contra Epist. Parmen. *Neque ullo modo per devotum militem, quod a privatis usurpatum est, signum regale violabitur*. Protectores item Domestici in Cod. Theod. de Domesticis et Protect. devotissimi nominantur. In concilio Ephesino Parte 2 Act. 1. Candidianus vocatur *Κόμης τῶν καθωσιωμένων Δομειστικῶν*: ut et in Chalced. Act. 1 et alibi saepe. Quin etiam in eodem Concilio Chalced. Act. 3. ἡ Σχολή τῶν καθωσιωμένων *Μαγιστριανῶν*. Item Veronicianus ibidem ὁ καθωσιωμένος *Σηρητῆριος τοῦ Θείου Κομιστωρίων*. At vero e contrario καθωσιωμένος in Concilio Sardic. Can. 17 idem est ac *condemnatus, exauthoratus*, ut Zonaras et Balsamo interpretantur. Quemadmodum sacer apud Latinos mediae significationis est. Quem ad Sardicensem Canonem fortasse Suidas respexit, dum καθοσιώσιν ait esse *δικαίωσιν, κατάκρισιν, παρὰ τὸ*

κατὰ τοῦ ὁσίου γίνεσθαι, ἤτοι τοῦ Βασιλέως. Sed in eo valde est hallucinatus. Nam et exempla duo profert, quae non intelligit. Quorum alterum ex Socrate depromptum est 5, 14. ἐπὶ Θεοδοσίῳ βασιλέως Ῥωμαίων Σύμμαχος ἀπὸ Ὑπάτων εἰς τὸν Τύραννον Μάξιμον βασιλικὸν λόγον διεξῆλθε, καὶ δεδιὼς τὸ τῆς καθοσιώσεως τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν σηκοῖς προσκυταγεύγει. Alterum nescio cuius scriptoris de Christo: τοῖς γὰρ γινόμενοις (cor. νόμοις) αὐτὸν παρεδώκαμεν καὶ εἰς καθοσίωσιν οὐχ ἡμάρτομεν. Verum utrobique Καθοσιώσις maiestatis crimen significat. Gloss. Vetus, Καθοσιώσις, Devotio, dicatio, maiestas. Sic in Chalced. Conc. Act. 3 in libello Theodori Alexandrini adversus Dioscorum: τὰ γὰρ εἰς αὐτὴν τὴν καθοσίωσιν παρ' αὐτοῦ κατασκευασθέντα, τὰ πεπραγμένα ἐπὶ διαφόρων ἀρχόντων διδάξει τὴν ὑμετέραν ὁσιότητα. Idem et in libello Ischyronis Diaconi: ὅτι γὰρ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν καθοσίωσιν ἁμαρτήσῃ τὰ μέγιστα οὐ παρητήσατο. Interpres, devotionem. Melius omnino maiestatem. Theodoretus in Comment. in Daniele m. c. 6., ad haec verba com. 4. Quaerebant occasionem, etc. τουτέστι πάντα ἐπραγματεύοντο εἰς τοὺς τῆς βασιλείας νόμους πλημιμελοῦντα αὐτὸν εὑρεῖν ἐφιέμενοι, αὐτοὶ τοῦ τὴν νῦν καλουμένην καθοσίωσιν πλέξῃ αὐτῷ βουλόμενοι· ἀλλὰ δήμερον τοῦ σκοποῦ. Ita in Graecis nondum editis, quae sunt penes R. P. Frontonem Ducaeam. Nam Latinus Interpres haec omisit. [Usus est in eadem significatione et καθοσιώσεως vocabulo Isidorus Pelusiota in Epist. 177 nondum edita, quam cum aliis plerisque habet Andreas Schottus noster. Ubi de Christianis loquitur, qui, cum Divinam legem profiteantur, huic tamen in perferendis iniuriis nequaquam obtemperant. καὶν τις αὐτοὺς ἐλέγχειν ἐπιχειροῖ, λοιδορεῖσθαι φάσκουσιν, καὶ ὡς ἐπὶ καθοσιώσει ἀλόγῃ δίκας πρῶττονσι. Glossae Basilicon; τὸ περὶ καθοσιώσεως, τὸ περὶ προδοσίας, καὶ ἐπιβολῆς βασιλέως. Ambrosius commode per devotionis nomen exprimit, lib. de Elia et Ieiunio c. 17: Quid autem oblationes potantium loquar? Quid memorem sacramenta, quae violare nefas arbitrantur? Bibamus, inquit, pro salute Imperatorum, et qui non biberit, sit reus in devotione. Videtur enim non amare Imperatorem, qui pro eius salute non biberit. Ex Addendis p. 453.] Ergo καθοσιώσις

est *maiestas*, vel *crimen maiestatis*: ex eo scilicet, quod milites alique sacramento se Principi obstringant ac devoveant. In quo alius Suidae error occurrit, qui apud Herodianum *καθοσιούμενος* interpretatur *πληροφορῶν*. Herodiani verba sunt, *ὁ δὲ ἀγανακτήσας ἐπὶ τῇ τῆς ἀρχῆς παραλύσει, τῷ τε Μαξιμίνῳ καθοσιούμενος, ἀθροίσας στρατὸν ἤγεν ἐπὶ τὴν Καρχηδόνα*. Quo in loco *καθοσιούμενος* est *devotus, obstrictus*. Praeterea *καθοσιώσεις*, ut opinor, in legibus idem est ac *sanctio*: hoc est poenae constitutio. Iustinianus Instit. 2, 1. *Ideo autem muros sanctos dicimus, quia poena capitis constituta sit in eos, qui aliquid in muros deliquerint*. Ideo et legum eas partes, *quibus poenas constituimus adversus eos, qui contra leges fecerint, sanctiones vocamus*. Ex iis Epiphanius notester illustrari potest, apud quem pro *ὄχι ἀθοσιώτων* suspicantur legendum *ἐκάθοσιώτων*. Erit autem *ἐκάθοσιώτος νόμος*, cuius integra sanctio manet, quaeque poena etiamnum sancitur. Nisi forte aptius sit *ὄχι ἀκαθοσιώτων*, quod eundem sensum habet. Tametsi *ἀκαθοσιώτος* aliter usurpatur ab eodem Epiphanio in Catharorum Haer. 59, 3, ubi distringi gladium a Magistratibus ait *κατὰ γοήτων, καὶ βλασφημῶν, καὶ ἀκαθοσιώτων*. Nam *ἀκαθοσιώτους* appellat maiestatis reos et Imperatoris obsequio minime devotos. Ut in actis Conciliabuli Ephesini, in Relatione ad Theodosium Imp. de Cyrillo Alexandrino: *πρῶτον, μὲν εἰς τὸ γαληνὸν καὶ ἐδσεβὲς ἡμῶν παρηγόμησε θέσπισμα διὰ πάντων τὸ ἀκαθοσιώτων αὐτοῦ δεικνός*. Tanti fuit raram illam vocabuli huius notionem extricare, ut in eo pluribus immorandum fuerit. Nam *καθοσιώσιν* illo sensu nullus, quod sciam, Lexicon et vocabulariorum concinnator exposuit.

344 b. *καὶ εἶπε τοῦτό ἐστι τάδε, καὶ τάδε*] Eadem cautione Sacramenti Eucharistici formam dissimulat, qua et *hucus* et caeterorum vulgare plerique Patrum veriti sunt. Innocentius Epist. 1 ad Decent. de Confirmatione disputans: *Verba vero dicere non possum, ne magis prodere videar quam ad consultationem respondere*.

τουτέστι μετὰ τὸ δειπῆσαι] Nam *δειπνον γενομένου*, hoc est peracta coena, ut ait Ioan. c. 13, novae legis mysterium institutum est, non in ipsa coena. Ex quo illud apparet,

frustra hoc ex capite coenae appellatione Sacramentum illud Dominici corporis et sanguinis censerit. Nam Matthaeus et Marcus *ἑσθιόντων αὐτῶν* dixerunt praesenti usi pro praeterito: nisi, ut olim Scaliger arbitratus est, *ἑσθιόντων* Aoristus sit secundus.

344 d. *Σχολ. ξβ'. ἵνα δείξῃ Πάσχα*] Subobscurus hic locus est. Sed, ut mihi videtur, Pascha illud legitimum *προσπούμενον* fuisse dicit, hoc est *εἰς τύπον*, ac figuram alterius adhibitum, cui successit τὸ *βέβαιον αὐτοῦ πάθος*, hoc est perenne ac perpetuum, quod passionis suae figuram et Sacramentum continet, sive malis, quod eandem ipsam Passionem affirmaret, eiusque fructum, usum, ac recordationem ratam faceret, et ad sempiternam memoriam propagaret.

347 a. *Ἐλεγ. ο'. ἐπιταγήν*] *Cor. ἐπιταγήν*.

EX EPISTOLA AD CORINTHIOS.

355 b. *Ἐλεγ. ε'. καὶ ιγ'. τυθέντος δὲ ἐν ἀληθ.*] Deesse nonnihil ad integritatem huius loci videtur.

360 c. *Ἐλεγ. ηγ'. καὶ ιθ'. εἰς δὲ τὸ μὴ ἄπαξ*] Vitium huius loci nemo non videt. Quod ego ex traiectione vocum irrepisse suspicor. Vide igitur num ita conformari debeat, *εἰς δὲ τὸ μὴ ἄπαξ χαλεπῶς φέρειν, διὰ τὴν συνήθειαν, τοῦτο ποιεῖν ἕως καιροῦ εἰς ὄνομα αὐτοῦ ἠθέλησε, τοῦ ἀποστρέψαι ἀπὸ τῆς πολυθείου φαντασίας, καὶ τὰ κατ' ἔτος αὐτοῖς γινόμενα εἰς ἑαυτὸν μεταλλάξαι.*

καίτοι γε πολλῶν θυσιῶν τότε προσενεχθειῶν] Toto illo spatio, quo in deserto Israelitae versati sunt, sacra quidem obtulisse Deo putat Epiphanius, sed quod ea per sese minime ipsi placerent, quodque ut ab Idololatria eos averteret potius, quam quod illis afficeretur, offerri sibi passus esset, ideo negare sibi haec oblata fuisse per Prophetam existimat. At Hieron. comm. ad Amoz, scribit Israelitas toto illo, quo in deserto fuerunt, tempore, non Deo, sed Idolis immolasse. *Et quod postea, inquit, quaedam Domino eos legimus obtulisse, non voluntate, sed poenarum fecerunt metu, et eorum interfectione, qui propter Idola corruerunt. Dominus autem non ea quae offeruntur, sed voluntatem respicit offerentium.* Cyrillus vero

ad c. 5 Amos ita statuit, Deum in illud duntaxat tempus celebrandum praescripsisse sacrificia, quo promissam terram occuparent, sed illos nec postulante, nec curante Deo, in deserto nihilominus obtulisse.

360 d. μεταλλεύσῃ] For. μεταλλάξῃ.

362 b. Ἐλεγ. γ' καὶ κ'. ἵνα τὸν Ἐπιμενίδην δείξῃ] Mithrae Sacerdotem hunc fuisse scribit Eriphanus, quod apud Cretenses Idolum fuerit. Quod apud alium non memini legere, neque verum arbitror. De Proverbii illius origine Κροῖτες αἰτιψεύσται, vide Photium N. 190 p. 249.

374 a. προσέθετο δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ] De Epistola ad Laodicenses accurate disputat Baron. A. 60.

AD HAERESIN XLIV APPELLEIANORUM.

380 c. De Apelle meminit inter alios Pacianus Epist. 1. Cuius et corrigendus locus, in quo Marcionitas Apollinariacos. Cataphrygas et Novatianos recenset. Leg. Appelleianos pro Apollinariacos.

380 d. ἐαυτῷ] Leg. ἐαυτήν.

AD HAERESIN XLV SEVERIANORUM.

390 a. ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι] Locus extat in c. 1 l. 1 Constit.

AD HAERESIN XLVI TATIANORUM.

391 a. τῷ ἀπὸ Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότι] Scaliger ad Eusebii Chron. A. 2157. Errat, inquit, Eriphanus, qui a Samaritis ad Christianos Iustinum transiisse scribit. Certe enim Samarites non erat, sed Samariensis: quanquam et Samarites domo, non religione dici potest. Caussam asserit, quod Samaritanorum religionem minime sit secutus, sed Graecorum superstitioni inhaeserit. Ideo non vere de eo dici potuit, ἀπὸ Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκέναι, sed ἀφ' Ἑλλήνων. Sed si Σαμαρείτης domo, non religione, dici potuit Iustinus, cur non ἀπὸ Σαμαρειτῶν credidisse dici potuerit, non video, hoc est e Samaritanorum populo ac civitate.

ἐπὶ Ῥωστικοῦ ἡγεμόνος καὶ Ἀδριανοῦ] Manifesta est hallucinatio et quidem duplex. Nam neque Adriano imperante mortuus est Iustinus, sed M. Aurelio et L. Vero, ut Eusebius asserit Eccles. Hist. 4, 15, et tricenario maior fuerit oportet, ut ex temporis ratione, quo Apologias pro Christianis edidit, constare potest. Quanquam difficile est statuere, quandonam illae, aut quo demum ordine scriptae sint. Eusebius Hist. l. 4 duas omnino scripsisse Iustinum refert: quarum priorem Antonino Pio obtulit, ut c. 3 et 10 testatur. Ubi etiam Iustini verba quaedam ex ea, quae secunda numeratur, Apologia citat: in quibus de Antinoo, Marcione ac Iudaico bello mentionem fecit: et quod caput est, huius etiam initium subiicit c. 11. At vero c. 15 sive 16 alteram Apologiam sub M. Aurelio et L. Vero scriptam affirmat: κατὰ τούσδε καὶ ὁ μικρῶ πρόσθεν ἡμῶν δηλωθεὶς Ἰουστίνος δεύτερον ὑπὲρ τῶν καθ' ἡμᾶς δογματικῶν βιβλίον ἀναδοῦς τοῖς δεδηλωμένοις ἄρχουσι, θεῶν κατακοσμεῖται μαρτυρίῳ. Sub Aurelio igitur et Vero, quos c. 13 sive 14, Antonino Pio successisse significaverat, secundam Apologiam obtulit et passus est Iustinus. Eusebio assentitur Hieron. in Script. Eccles. et Photius. Hodie Iustini duae extant Apologiae. Harum prior ad Senatum inscribitur. Posterior eundem praefert titulum, quem primae Apologiae Eusebius attribuit: nempe Ἀντοκράτορι Τίτῳ Αἰλίῳ Ἀδριανῶ Ἀντωνίνῳ Εὐσεβεῖ, Σεβαστῶ Καίσαρι, καὶ Οὐρησισίμῳ νιῶ φιλοσόφῳ, καὶ Δουκίῳ φιλοσόφῳ Καίσαρος γύσει νιῶ, καὶ Εὐσεβοῦς εἰσποιητῶ. Neutra harum soli Antonino est inscripta. Porro quae posteriore loco censetur, ea prima ex duabus oblati a Iustino videri non immerito potest. Primum quia priorem ex Eusebii, Hieronymi et Photii autoritate Antonino Pio, posteriorem post eius mortem Aurelio ac Vero Impp. exhibuit. Deinde quoniam Eusebius c. 15 verba quaedam ex posteriore Apologia commemorat, quibus mortem sibi a Crescente Cynico impendere dixit, quae quidem in ea leguntur, quae hodie primo loco ponitur. Praeterea quae secunda vulgo nominatur, ineunte Antonini imperio scripta videtur, ac subinde post Adriani mortem. Quippe Antinovi velut recens consecrati in illa meminit, τοῦ νῦν γεγενημένου. Item Iudaici belli, quod perinde νῦν γεγενημένον appellat, cuius belli ac defectionis author fuit Bar-

chochebas. Ad haec inscriptio ipsa, quam paulo ante protulimus, idipsum suadere potest. Nam Aurelium, quem Verissimum appellat, nondum Caesarem vocat, cum tamen Lucii Veri patrem, qui ab Adriano primum adoptatus fuerat, eo nomine insigniat. Atqui post Adriani mortem Aurelius Caesaris nomen obtinuit. Quocirca statim post Adriani necem paulo antequam Caesar appellaretur Aurelius, priorem Apologiam (quae perperam secundo loco ponitur) habuisse videtur. Apparet insuper *Verissimi* nomen etiam post virilem togam penes Marcum Aurelium resedissee, tametsi Capitolinus antequam virilem togam sumeret, *Verissimum*; ea usurpata, Annium Verum deinceps nominatum esse scripserit. *Virilem autem togam sumpsit quintodecimo aetatis anno*, ut idem testatur. Quod superstate adhuc Adriano factum. Siquidem mortuus est Adrianus Camerino et Nigro Coss. VI. Eid. Iul. anno urbis 891. Marcus vero natus est Vero et Augure Coss. anno 874. Igitur annum agebat 18 cum Adrianus excessit. Quae de Apologiae utriusque tempore atque ordine diximus, dubia non erant, nisi quaedam ex Eusebio et aliis intervenirent, quae negotii aliquantum facerent. Ac primum Eusebius c. 16 sive 17 Christianae mulieris historiam quandam ex priore Iustini Apologia recenset, quae in prima hodierna continetur. Deinde idem ipse Iustinus Apol. 2 ante annos 150, ab eo anno, quo Defensionem istam scribebat, Christum esse natum memorat. Cum ergo 138 Christi anno Antonius Pius inierit, Coss. Camerino, ac Nigro, consequens est anno Antonini 13, hanc quae secunda numeratur, quaeque a nobis prior constituitur, Apologiam esse scriptam. Praeterea Marcionis Haeretici duobus in locis meminit. Hunc autem sub Antonino Pio, post annos ab obitu Christi 116 fere emersisse Tertullianus confirmat con. Mar. 1, 19. Non potuit igitur primo Antonini Imperat. anno Defensio illa ab Iustino esse scripta. Sed ut ex iis tricis utcumque se veritas explicet, mihi admodum probabile videtur, nisi plures duabus pro Christianis Apologias Iustinus ediderit, omnino primam esse quae vulgo secunda numeratur; adeoque sub initium Antonini Imperat. scriptam fuisse, quod ex iis argumentis coniecimus, quae sunt antea proposita. Atqui 150 annos a Christi ortu ad illud tempus elapsi numerantur. Ita quidem Iustinus, sed cum paulo fortasse plus 140 annis fluxis-

sent, rotundo, ut assolet, numero ante annos 150 dixit. De Eusebio expedita res erit, si aut ipsius, aut librarii culpa τῆ δευτέρα pro τῆ προτέρα irrepsisse dicamus. Nam perspicue τὴν δευτέραν illam esse significat, quam nos primam facimus, primam autem, quae nobis est secunda. Postremum, atque omnium difficillimum est, quod de Marcione nobis obiicitur. Quem, ut consentanea loquamur, affirmandum est non Antonino demum imperante, sed sub Adriano coepisse. Atque haud scio an duo illius distinguenda sint tempora, ut in plerisque Haeresibus accidit, ita ut sub Adriano primum eruperit, postea vero sub Antonino longe lateque propagatis erroribus celebre sibi nomen pepererit. Ac Tertullianus profecto etsi sub Antonino Marcionem errorem exhalasse scribat, negat tamen scire se quoto eius anno coeperit. *Quoto quidem anno, inquit, Antonini maioris de Ponto suo exhalaverit aura canicularis, non curavi investigare.* Epiphanius in Marcionitarum Haeresi scribit Marcionem cum a patre suo pulsus pacem ac veniam eblandiri nullis precibus posset, Romam se post Hygini obitum contulisse. Cumque nihilo magis quod cupiebat illic obtineret, tum demum publicata Haeresi sua Ecclesiam oppugnasse. Hygini obitus confertur in annum Antonini 18; ante quod tempus Marcionem Haeresim suam disseminasse necesse est, cum Iustinus, qui Antonino et quidem imperii eius initio, Apologiam obtulit, Marcionis meminerit. Quare duplex, uti coniciebamus, Marcionistarum ortus esse debet. Nam primum in Ponto et Asia duntaxat nefarium dogma praedicavit, idque Adriano imperante. Postea sub Antonino maiores trahens spiritus vehementius in eosdem illos errores coepit incumbere. Hygino vero demum mortuo primitus dogma Cerdonis interpolasse Marcionem nullo modo censeo. Haec de Iustini ac Marcionis temporibus habui quae dicerem. Dicent alii fortasse meliora. Nam nostris illis non adeo confidimus, ut non afferri certiora posse speremus.

391 c. ὡς περὶ τὸ δωδέκατον ἔτος] Consentaneus error est ei, quem paulo antea refutavimus, sub Adriano passum esse Iustinum. Quod cum falsum sit, perinde falsum est sub Antonino Pio, videlicet post Iustini obitum, scholam erroris aperuisse Tatianum, quod sub Marco Aurelio facere potuit.

394 b. ἔνεκεν δὲ σφαλμάτων ἐν ἄδῃ] Notanda Epiphaniū

sententia: veteres Patres ante Christum, qui salva fide peccaverant; propterea apud inferos detentos esse, donec a Christo liberarentur.

- 84 διὸ καὶ Θουμάσαι ἐστὶ τὸν εἰδόμενον] Tritam de Golgothae sive Calvariae appellatione sententiam sequitur, ut ab Adami sepulto cadavere ac cranio deducta sit. At Cyrillus Catech. 13 Prophetice sic a Christo nominatum existimat hunc locum, quod, ut ait Apostolus, caput viri sit Christus, Christi autem Deus.

AD HAERESIN XLVII ENCRATITARUM.

399 b. ἐν τῇ Φρυγίᾳ τῇ κεκαυμένῃ] Ea est apud Strabonem l. 13 Lydorum Mysorumque regio ad Maeandrum. At Stephanus κατακεκαυμένην χώραν ait esse τῆς Ἐφεσσίας ex Strabonis l. 13. Caeteri Phrygiam esse censent. Invenio et Laodiceam cognomento κατακεκαυμένην in Lycaonia, sive Galatia, haud procul ab Isauria.

401 b. δι' ἐψέματος πυροῦ] Mirum est quid sibi voluerit Epiphanius, aut quid in animo habuerit, cum haec scriberet, ἐψέματος πυροῦ idem esse ac *ferventis* aut *recoctae sorbitionis*. Nam quod πυροῦ frumentaceam primo loco interpretatur, est illa quidem tolerabilior, sed contra Hebraeorum Graecorumque codicum fidem usurpata lectio. Etenim LXX cum Hebraeo consentientes πυρόου, hoc est *ruffa*, scripserunt, non πυροῦ. Quenam vero Grammatica ratio πυροῦ pro περωδέτης dici patiatur, quasi genitivus sit a nomine πυρόεις πυροῦς? quod minime procedit.

AD HAERESIN XLVIII PHRYGUM, SIVE MONTANI.

402 b. κατὰ φρυγιστῶν] Phryges sive Phrygastae proprie dicti, quod e Phrygia primum prodierint. Iidem tamen nonnunquam Cataphryges et Cataphrygae, quasi Evangelium esset, vel dogma κατὰ Φρύγας.

402 c. οὗτοι γὰρ γέγονασι περὶ τὸ ἐννεακαιδέκατον] Consentanea sunt quae de huius Haeresis exitu ac tempore disserit, cum iis, quae supra docuit, nimirum Iustinum Adriani tempore mortuum esse, secundum quem paulo post Tatianus

prodierit, a quo Encratitae originem acceperint sub Antonino Pio, quo eodem imperante, atque anno illius 19 Montanus existerit. Sed cum ex iis, quae paulo ante disputata sunt, constet Iustinum nonnisi sub Marco Aurelio passum esse, Tatianum vero aliquanto etiam postea Haeresim suam condidisse, manifesta hic est temporum perturbatio. Quod ad Cataphrygas spectat, Eusebius in Chron. anno M. Aurelii 11 scribit Cataphrygum Haeresim auctore Montano et Priscilla ac Maximilla exordium habuisse. Tum anno sequente Encratitas Tatiano duce produisse. Quae si vera sunt, Tatiani et Encratitarum Haeresi priorem oportet esse Cataphrygum Haeresim, contra institutum ab Epiphonio ordinem, ac sub Aurelio duntaxat Imperatore exiisse.

404 a. ἔτη γὰρ εἰσιν ἔκτοτε] Vitium in numeris est. Annus Antonini 19 congruit anno Christi 156: annus vero Valentiniani 12 convenit Christi 375. Discrimen est annorum 220. Itaque pro διακόσια ἐννεήκοντα, scribendum fuit διακόσια εἴκοσι.

405 b. γινώσκων γὰρ τὴν δι' ἀπειλήν] De hoc divinitus edito Prophetae mandato consule quae a Sacrorum librorum Interpretibus uberrime disputantur.

409 a. ὡς ὁ Μωϋσῆς φησὶν] Quod tanquam a Mose dictum Paulus ad Hebr. c. 12 commemorat, neque tamen in vetere Instrumento legitur. Pleraque enim, ut observat Hieronymus, in hac Epistola quasi de vetere Testamento proferuntur, quae in illo minime reperiuntur.

410 a. ἡ δὲ ἀγία ἐκκλησία] Totum hoc caput insignem habet usum ad Catholicum dogma ab Haeticorum invidia ac calumnia vindicandum, qui ut modum nullum ac moderationem retinent, cum ab Ecclesia commendari quidem nuptias, sed virginitatem continentiamque praeferrere vident, exclamant illico, et in conventiculis suis apud imperitos perfidiose ac stolide vociferantur, damnari a Catholicis nuptias, ac ciborum usu penitus interdicti.

416 b. ἵνα δὲ μηδὲν καταλείψωμεν] Theodoretus Ascodrutas, vel Ascodrupitas, sive Tascodrupitas appellat, qui illorum dogmata pluribus exequitur. Philastrius vero Ascodrogitas a Passalorynchitis secernit.

τῆσκόσ παρ' αὐτοῖς πάσσαλος] Drungus vox est a recen-

tioribus Graecis perinde ac Latinis usurpata, quam a Graeca *θύγος* detortam innuit Epiphanius. Veget. 3, 16 et 19 *globos* appellat, quemadmodum et cuneos *caput porcinum*.

AD HAERESIN L TESSARESCAEDECATITARUM.

419 c. Quartadecimanorum sive *Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν* Haeresis ea proprie dicitur, quae Iudaico more Pascha Luna 14 celebrandum asserit, quamcumque demum in feriam incidat, quae fuit Asiaticorum opinio, qui Ioannis autoritate freti pertinaciter ritum illum consuetudinemque tenuerunt. De quo Eusebius Hist. 5. Addit Augustinus l. de Haeres. eosdem illos 14 Luna Martii mensis Pascha fixisse. Ubi Martium non Iulianum, sed Lunarem intelligi necesse est, cum plerique Paschales menses etiam Iudaici in Aprilem inciderent. Nisi forte in ea quidam opinione fuerint, ut Martio mense perpetuo celebrandum putarent. Scribit enim Philastrius Quartadecimanos Pascha mense Martio celebrandum asserere. Atque haec *τῶν τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν* vera est et germana notio. Sed et alia fuit eodem vocabulo comprehensa depravatorum istorum factio, quae mira quadam abusione Quartadecimanorum nomen meruit. Nonnulli quippe celebrando Paschati certum in anno Iuliano diem statuerunt, velut VIII Kal. aut 15, aut 10, de quibus paulo post agendum erit, quos omnes Epiphanius ad Quartadecimanos aggregavit. Tertia *τῆς τοῦ Πάσχα διαστροφῆς* ratio, atque Haeresis, ut a prioribus diversa, sic Quartadecimanorum appellationem iustius quam posterior haec obtinebit, quae cum universam olim ecclesiam, tum praecipue Occidentalem exercuit. Hanc qui secuti sunt, Pascha illi quidem Dominico die celebrabant, sed si 14 Luna in eum diem incideret, non ex praescripto Nicaenae Synodi in 21 diem differebant, sed in termino ipso festum obibant. Quod in Gallia quondam, Hispania, ac praesertim Britannia plerosque tenuisse testantur Bedae, Sigeberti, ac caeterorum scripta. Vide imprimis Bedam Eccl. Hist. 2, 3 et 5, 16. Tum quae ad Nicephorum ante paucos annos adnotavimus. Postremus de celebritate Paschatis error Latinorum fuit, qui cum in caeteris Nicaenum Canonem et Catholicam regulam observarent, Iudaico tamen ritu citimum terminum antevertentes primi

mensis neomeniam 5 Martii constituebant, ac duos annos communes habebant, quos reliqui Embolismicos, nimirum Cyclo 8 ac 19. Adversus quos, eorumque signiferum Victorinum disputat Beda non uno in loco. Atque etsi Luna 14 nonnunquam isti Pascha Dominico die celebrarent, nunquam tamen ante Aequinoctium, quod Iudaei factitabant, ut alibi dicitur. [Sed haec 453 quae de Latinis obiter iniecta sunt, nimirum eos nonnunquam Pascha decima quarta Luna peregisse, cautione ac distinctione opus habent. Duplex enim Latinorum, vel eorum secta fuit, qui cum Dominico die Pascha conficerent, a Catholicis nihilominus discrepabant. Nam alii 14 Luna, si in Dominicum incidere, celebritati vacabant. Alii nonnisi decima sexta Luna, quos proprie Latinos Beda et Victorius appellant. Quorum doctrina breviter hoc loco declaranda videtur. Latinorum igitur ritus in quibusdam cum Alexandrinis conveniebat, in aliis vero differebat. Congruerat, quatenus non alio die quam Dominico Pascha celebrabant, tum quod nunquam Luna 14, quantumvis Dominicus in eam dies incurreret. Differebat vero primum, quoniam illorum Paschales Neomeniae ac decimae quartae Nicaenas antevertebant, in Cyclis duobus; nempe 19 et 8, qui Alexandrinis embolimaei fuerunt, Latinis communes. Respondebant enim cyclis Latinorum 16 et 5. Latinorum Nisan Cyclo Nicaeno 19, quinto Martii mensis initium habuit: Cyclo autem octavo Nicaeno, Latinorum quinto, Nisan Martii 6 congruebat, qui dies extra Paschalem Alexandrinorum terminum consistunt. Propterea in annis illis Latini uno mense Pascha Nicaenum anticipabant. Igitur Neomeniae Paschales Latinorum a 5. Martii ad 2. Aprilis novem et viginti diebus extendebantur. Decimae quartae Paschales a 18 Martii die coeptae ad 15 Aprilis perductae sunt, diebus totidem, hoc est 29. Dominicae denique Paschales a 21 Martii ad 24 Aprilis, diebus 35 decurrerunt. Atque hoc imprimis Latini cavebant, ne ante Lunam 16, Pascha; ante 14, Passionem Dominicam indicerent. Quare si 14 Luna in Sabbatum caderet, non postridie, Luna 15, sed octavo post die Luna 22 celebrabant. Quae omnia ex Victorii Prologo constant: cuius fragmenta apud Bedam extant, Lib. de Temp. rat. c. 49. Integrum autem cum eiusdem Fastis habet Manuscriptus codex, qui est penes R. P. Sirmondum. Sed est alia praeterea cautio, cu-

ius admonet Victorius (*Victorius* enim, non *Victorinus* in vetustissimo illo codice nominatur, quemadmodum et apud Bedam) Nimirum quoties Cyclo 19 Nicaeno, Luna decima quarta in Martii 18 incidit, feria 6, quod accidit in anno non bisextili, quando Luna 27 Sabbato in Kalend. Ian. incurrit, ut Victorius observat. Tum enim Pascha non, ut postulabat methodus, Martii vicesimo, Luna 16 celebratum, sed in sequentem mensem dilatatum, cuius neomenia in Aprilis 3 competit; Pascha vero in 24, Luna 22, quae Alexandrinorum erat 21. Nam aureus numerus Nicaenus 19 quarto Apr. affixus fuit; Latinorum vero 16 ei respondens Aprilis tertio. Haec sola diffundendi Paschatis, et in secundum mensem traiciendi causa commemoratur a Victorio, quando decima quarta contingit Martii 18, feria 6. Cum autem Nicaeno Cyclo 8, Latinorum 5, decima quarta in diem Martii 19 caderet, feria 6, Dominica vero Martii 21, ipso civilis Aequinoctii die Pascha suum Latini peregissee vero videntur. Nam legitimi mensis nullam tum ἀντιμεταβολὴν factam indicat Victorius. Alioqui si in Aprilem reiicerent, cum cyclo Latinorum 5 Aprilis quarto sit adscriptus, decima quarta concurret cum decimo septimo die, feria 7. Ideo transferendum foret Pascha in Lunam 22, hoc est Apr. 25. Quod quidem devitasse Latinos Victorii verba demonstrant. Nam remotissimum illorum Pascha constituit Aprilis 24, Cyclo Nicaeno 19, quando litera Dominic. est B. De octavo vero cyclo Nicaeno penitus tacuit. Unde colligas Latinos nonnunquam in Aequinoctio ipso Pascha peregissee. Cum haec ita sese habuerint, ut ex Victorii Prologo manifestum est, Paulus tamen Forosempronienensis lib. 5 Partis 1. Latinos affirmat Paschales Dominicas diebus triginta circumscripsisse, nempe a 22 Martii ad 20 Aprilis, qui limites in Concilio Caesariensi definiti leguntur apud Bedam in Appendice ad libellum de Aequinoctio, quae in Sirmondiano codice Philippum, uti diximus, authorem praeferebat. Quare nonnunquam Latinos idem Paulus existimat, ne praescriptos illos terminos exciderent, Pascha Luna 14 celebrasse. Quod cum ad eosdem illos Latinos referat, quorum e grege Victorius extitit (Hos enim ipsos refert Paschalem Dominicam a Luna 16 ad 22 extendisse) perspicua est hallucinatio. Falsum est enim, Paschalem Victorii mensem diebus 30 comprehensum fuisse. Imprimis, quod, ut

paulo ante demonstratum est, citimum illorum Pascha in ipsam Aequinoctii diem inciderit, Cyclo 8 Nicaeno; quoties Luna 14⁴⁵⁵ Martii 19, feria 6 contigerat. Rursus Cyclo Latinorum 8, Nicaeno 11, neomenia Paschalis Alexandrinorum pariter ac Latinorum convenit Aprilis 2. Fingamus ergo literam Dominic. eodem anno fuisse A; decima quarta Paschalis incidet in Apr. 14, feria 7. Quocirca Nicaenum Pascha celebratum est Apr. 16, Luna decima quinta: Latini vero ex Victorii regula in Lunam 22, hoc est 23 Aprilis distulerunt. Igitur a 21 Martii ad 23 Aprilis legitimum atque ordinarium Latinis Pascha, 34 diebus extenditur. Praeter ordinem vero, praeterque legem in 25 Aprilis summovetur, cum cyclo 19, decima quarta Paschalis in Martii 18 incurrit, feria 6, ut antea declaratum est. Ita tricesimus quintus dies Paschalibus Latinorum terminis arrogatur. Nec minus redarguitur, quod idem Paulus asseverat, Latinorum factionem istam Luna 14 Pascha peregisse; veluti anno Christi 387, quo insignis de Paschate controversia inter Catholicos agitata, quam Ambrosius in luculenta illa Epistola disceptat, quam super ea re scripsit ad Episcopos Aemiliae. In illo igitur anno Latinos Paulus Forosempron. existimat Pascha Apr. 18 celebrasse in ipso termino, quo suum Pascha intra praestitutos a Caesariensi Concilio limites continerent. In quo, ut opinor, aberrat, ac tam ex ipsomet Ambrosio, quam ex Victoriana regula castigandus est. Ambrosius enim scribit Iudaeos anno illo Pascha duodecimo mense, XIII Kalend. April. hoc est Martii 20 celebrasse. Quippe tam Iudaeis, quam Latinis communis annus ille fuit, Cyclo Nicaeno 8; illorum vero 5. Cyclus erat Solis 4, litera C. Neomenia Latinorum iniit Martii 6: decima quarta proinde Martii 19, feria 6. Igitur Pascha ex Victorii praescripto incidit in Martii 21, Luna 16. Uno die Latinorum Neomenia Iudaicam antevertit; si quidem Paschatis Iudaici nomine, decimam quartam Lunam Ambrosius intellexit, non primam Azymorum. Nam Pascha celebratum esse narrat Martii 20, cum Latinorum decima quarta decimo nono convenerit. Idem et de reliquis exemplis, quae Paulus commemorat, debet esse iudicium. Nunquam enim Latini illi, quorum e secta Victorius fuit, Pascha suum in terminum coniecerunt. Proinde segregandi ab aliis erunt: uti duo Latinorum genera, vel eorundem duo ac

diversa fuerint instituta, variis usurpata temporibus. Nam alii Pascha ex Caesariensium formula a die Martii 22 ad April. 21 celebrabant, diebus 31, qui est primus novorum mensis, sive *Κριών*. Iidem saepe numero in ipso termino, quoties cum Dominica concurrebat, Pascha suum agitabant. Cuius rei nonnulla cum apud Scriptores alios, tum vero Gregorium Turonensem et Sigebertum exempla leguntur. Aliud Latinorum genus extitit, quod non Christiani solum Paschatis et *ἀναστασίμου*, verum etiam Iudaici et *στανρωσίμου* rationem haberet. Nunquam enim ante 14 Lunam Passionem Dominicam celebrare consueverant, *eligentes potius* (ait Victorius) *in Luna 22 diem festi Paschalis extendere, quam Dominicam Passionem Luna 14 ullatenus inchoari*. Unde illi *τεσσαρεσκαίδεκαίτηται* nova quadam ratione appellari possunt, non quod Christianum Pascha Luna 14 peragerent unquam, sed quod in eadem *στανρωσίμου*, quod et Iudaicum fuit, obeundum putarent. Haec de Latinorum Cyclo, ritumque Paschali, quod et Quartadecimanorum

456 appendix quaedam esset, et non satis explorata illorum mysteria fuisse etiam eruditissimos animadverterim. Qua de re uberior alias instituenda disputatio. Eiusdem porro Victorii regulae ac methodi insigne occurrit exemplum apud Gregor. Turon. lib. 10 Hist. c. 23: ubi anno 15 Childeberti, Paschalem controversiam exortam esse refert ob hoc, quod Victor (Victorium Aquitanum intelligit) cum Luna 15 Pascha fieri (ab Alexandrinis videlicet) scripsisset; ne Christiani eadem qua Iudaei Luna Pascha peragerent, addidit, Latini autem Luna 22. *Ob hoc*, inquit, *multi in Gallis 15 Luna Pascha celebrarunt. Nos autem 22*. De hoc Gregorii loco vide omnino quae ad Nicephori Breviarium adnotavimus. Est enim illustris. Ubi nos annum ostendimus non esse Christi 588, ut Scaliger putabat. Hoc enim anno Latini ex Victorii regula Pascha celebrarunt Martii 21, Luna 16, non 22. Cum Luna 14 in feriam 5 incidit Martii 8. Quare alius annus quaerendus est, qui quidem videtur esse Christi 590, Cyclo Nicaeno 2, Solis 11, littera Domin. A. Neomenia Paschalis Latinorum et Alexandrinorum Martii 12: decima quarta, Martii 25, feria 7. Ob id Alexandrini Martii 26, Luna 15 Pascha Nicaenum obierunt. Latini, ne 13 Luna Passionis Dominicae solenne celebrarent,

in Lunam 22, hoc est Aprilis secundum diem diffuderunt. Consentit et character ille, quem Gregorius adiungit: nempe terrae motum accidisse XVIII Kal. mensis quinti, hoc est Iunū 14, feria 4. Hoc omnino anno Christi 590 convenit. Quocirca Childeberti primus inchoavit anno Christi 575, natali Christi die. Quod et R. P. Sirmondus certis rationibus compertum sibi esse confirmat. Quanquam Solis Eclipsim eodem illo anno ac mense quinto mediante contigisse narrat Gregorius. Quae Iunio μεσοῦντι, anno isto competere non potuit, Cyclo Nicaeno 2, qui Iunii 8 est adscriptus. Sed haec suo loco accuratius vide-
rimus. Ex addendis p. 453—456.] Fuerunt et alii Quarta-⁸⁶decimanorum errores. Nam inter alia cum Novatianis lapsos repudiarunt, ut refert Theodoretus, quod de solis Asiaticis asserit Socrates 5, 21, ubi de ritu celebrandi Paschatis, deque Asiaticorum ac Romanorum dissidio pluribus disserit.

419 d. *οἱ ἐπικατάρατος ὃς οὐ ποιήσει*] Haud scio an locus iste sic expressus uspiam legatur.

420 a. *ἕτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν*] Quantum ex iis verbis colligitur, non solum fixo ac constanti die, hoc est VIII Kal. Mart. Pascha peragebant, verum etiam eo ipso die ieiunabant, contra veterem Ecclesiae ritum, quae in ipso festo ieiunium dissolvebat, ut ex Epistola Dionysii Alexandrini constat. Sed obscura sunt quae deinceps Epiphanius disserit, neque Tessaerescaedecimatarum opinionem satis assequi possumus. Cum enim scribit: *καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ βούλονται ἅγειν τὸ Πάσχα, ὅποια δ' ἂν ἐμπέσῃ ἢ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης*, hoc affirmare videtur, Haereticos illos certo ac fixo die, nimirum VIII Kal. Apr. solenne Paschatis adstrinxisse, securos lunae 14. Cui tamen quae sequuntur nonnihil repugnant. Subiicit enim Cappadoces eandem diem VIII Kal. Apr. celebrare, quod a priorum instituto nihil discrepat, et tamen posterius hoc tanquam diversum ac dispar attulit. Quamobrem videndum equid priores illi, qui ex Actis Pilati certum se diem explorasse dicerent, 14 Lunam observaverint, adeo quidem ut haec de VIII Kal. interposita mentio nihil in 14 Lunae ratione mutatum significet, sed supervacaneam ἀκριβολογίαν contineat. Fieri etiam potest ut 14 Lunam eam ad Paschatis celebritatem delegerint, quae VIII Kal. Apr. vicinior esset, at Cappadoces illam ipsam in Iuliano

anno defixam diem VIII Kal. Apr. Sed de Tessarescaecatitarum ex Actis Pilati opinione illa disserens Scaliger 2 de Emendat. Temp. *Perperam*, inquit, scribit Epiphanius, *τεσσαρεσκαυδεκατίτας* gloriari solitos se compertum habere ex Actis Pilati, Christum passum fuisse VIII Kal. Apr. Quibus ista postremo subiicit, *Eiusmodi plura extant apud illum eruditum Patrem et alios veteres, praesertim Eusebium, quae sane cum delectis sunt legenda.* Quid est ista Epiphanii reprehensione vel ini-

87 quius, vel ineptius? Itane quotquot Haereticorum falsa dogmata opinionesque commemorantur, eorum omnium veritas ab illo praestanda fuerit, qui nihil nisi retulerit? Sed cuiusmodi illa sit de Passione Domini in VIII Kal. conveniente Tessarescaecatitarum ratio, postea disputabitur. Quae vero adversus illam affert Scaliger levia sunt, imo nulla. *Neomenia*, inquit, *Nisan incidit in 12 Martii, quoties 25 Martii est 14 Nisan. Atqui aeo illo hoc non potuit contingere, nisi Cyclo 13. Idque in anno Hagareno, in annis 19, 38, 57 Periodi. Atqui tunc Iudaeorum neomeniae uno die tardiores erant proemptosin. Non igitur potuit accidere.* In quo illud sumit, Iudaeos Calippicam anni formam, hoc est Syromacedonum, sive Alexandream tunc temporis usurpasse, quae cum 300 fere annis Hagarenam Periodum antecedit, *προήγησιν* Hipparcheam habet unius diei. Unde tardior est Neomenia Iudaica quam Hagarena. Nam huius Periodus sub initium Iulianae formae contexta est, cum Novilunium in Martii 13 incideret, quod in Calippica Iudaicaque Periodo in 14 conveniebat. Qua ratione Cyclo 13 Martii 25 Luna fuit 13, Hagarenis vero 14. Verum Iudaeos Calippica anni descriptione usos esse, quo Scaligeriana omnis illa doctrina nititur, si quis negaverit, progredi ultra non poterit. Ac nos ad sequentem Haeresim Cyclum alium Iudaicum explicabimus, in quo biduo nonnunquam et eo amplius anticipatae sint Neomeniae, ut nihil hac quidem ratione Scaligeri argumenta promoveant. Sed ea res suo loco tractabitur. Neque vero minor Calviniani alterius est vanitas, qui Epiph. credulitatis insimulat ex eo, quod variis in locis Pilati Acta laudet, neque tamen in falsi suspicionem adducat. Quod ne refutationem quidem meretur.

καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ στάσις] Haec verba τῶν μὲν λεγόν-

των etc. aliena ab hoc loco videri possunt. Nam priorum illorum sententiam continent, qui 14 Luna celebrandum Pascha sciverant. Quanquam saepe otiosa eiusmodi repetitio apud hunc scriptorem animadvertitur. Sed quid ea tandem sibi volunt? Statuisse illos Pascha 14 Luna, quae in VIII Kal. Apr. incurrat? Est illud quidem nimis absurdum, quasi ad eum diem Lunae 14 dies possit adhaerescere. Quid si *πρὸ τῶν ὀκτῶ* Kal. legas non *τῶν πρὸ ὀκτώ*? Nam *αἱ πρὸ ὀκτώ* Kal. idem sunt atque *αἱ ὀκτώ* Kal. Quae loquendi formula a Latinis manavit, quibus Ante Diem VIII Kal. idem est atque VIII Kal. At si *πρὸ τῶν ὀκτώ* legas, hunc habet sensum, Lunam illos 14 constituisse, quae ante VIII Kal. incideret. Nisi forte 14 Lunam *τῶν πρὸ ὀκτώ* καλ. vocet eam, quae huic termino propinquior est, quod verum puto, si quidem et haec loquendi formula, quam pro recepta excusaque substitui posse diximus, *πρὸ τῶν ὀκτώ* pro eodem interdum solet usurpari^a atque altera *τῶν πρὸ ὀκτώ*.

421 a. *ἐὰν πρὸς ἐσπέραν*] Vide Animad. nostras ad Haer. 70, 11.

421 c. *πανταχόθεν δὲ ἡ ἀγία*] Quae ad hunc locum adnotanda erant, ea ad Haer. 70 quae est Audian. differemus, ubi plura ad hoc institutum Epiph. disputat.

422 a. *τὸ ἐμφύσημα τοῦ βέωνος*] Vox ista *βέων* nusquam a me lecta. Atque haud scio an *βούφωνος* Latino vocabulo scripserit Eriphanius.

AD HAERESIN LI ALOGORUM.

422 b. *ἡ τοῦ λίθου τοῦ Γαγάτου*] Eadem fere serpentum *ἀλεξητήρια* cecinit Nicander. De Gagate porro

*Ἄλλοτε δ' ἀζαλήν κείων ἐγγάγγιδα πέτρην,
ἣν οὐδὲ κρατεροῖο πρὸς περικαίννται ὄρη.*

Ubi Schol. *τὴν γαγγῆτιν λίθον. ἐν Γάγγαις γὰρ τῆς Λυκίας εὐρίσκεται· τὰς δὲ Γάγγας πόλιν οὖσαν τῆς Λυκίας καὶ Γαγγίδα φασίν.* Plin. 36, 19. Gagates lapis nomen habet loci et amnis Gangis Lyciae. Diosc. 5, 99.

423 b. ἵνα δείξῃ τὸ εἶδος τῆς ἀγίας] Eandem arcae similitudinem declarat Aug. con. Faus. 12, 14.

423 d. καὶ εἰ μὲν ἐδέχοντο τὸ εὐαγγέλιον] Nam de Apocalypsi nonnihil a quibusdam dubitatum, de quo accurate in Ann. Baron. A. C. 97.

425 a. οἱ δὲ ἄλλοι εὐαγγελισταί] Vide Aug. de Cons. Evang. 2, 16.

425 c. ἴδει γὰρ τὸν ἀπὸ πολλῶν] Malim τῷ ἐπιστρέψαντι et ἀναστάντι. Vicissim vero τὸν ἐλθόντα etc. ut dandi casus Apostolo, accusandi Christo tribuatur, quod nos interpretando sequimur.

425 d. κηρέξαι] Aut κηρέξῃ leg. aut τοῦ κηρέξαι.

427 c. καὶ Κλεόβιον, εἶτον Κλεόβουλον] Ignatius ad Trallianos, φεύγετε καὶ τὰ τοῦ πονηροῦ ἔγγονα, Θεόδοτον, καὶ Κλεόβουλον τὰ γεννῶντι καρπὸν θανατηφόρον. Ubi non Nicolaitarum propagines istos fuisse docet, ut est in Annal. sed τοῦ πονηροῦ ἔγγονα, hoc est Daemonis foetus. Imposuit Annalium scriptori Latinus Interpres, qui ita reddit: *su-
gite perversi illius nepotee.*

427 d. Δημῶν καὶ Ἐρμογένη] Theodoretus ad 2. Tim. c. 4 eundem illum Demam esse putat, qui Ep. ad Philem. et Coloss. 4 laudatur, quique saeculum diligens, relicto Paulo discessit. Sed mutato consilio ad Paulum revertisse quidam existimant. Chrysost. vero post honorificam illam de eo mentionem a Paulo seinnctum esse putat, ut illa ad Philem. ante 2 ad Timoth. scripta sit. Fieri potest uti duo eiusdem nominis Demae fuerint. Apud Ignat. Ep. ad Magnesios nominatur Damas Magnesiorum Episcopus.

428 a. εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν Ματθαῖον] Ex prava Cornarii interpretatione aut falsa aut dubia ex his verbis historia colligitur, iussum a Petro Marcum historiam scripsisse. Sic enim Cornarius: Post Matthaëum secutus est Marcus, iussum a S. Petro Romae Evangelium edere. Neutrum horum dicit Epiph. aut Petri iussu, aut Romae scripsisse Marcum, sed hoc tantum, comitem illum Romae fuisse Petri, et ἐπιτρέπεσθαι τὸ εὐαγγέλιον ἐκθέσθαι. A quonam? A Spiritu Sancto. Inscio enim Petro ad scribendum aggressus est, Romanis id ab ipso postulantibus, ut author est Hieron. lib. de Script. Eccles. et

Euseb. 2, 14. Quod cum audisset Petrus, quod factum erat approbavit. Romae porro scripsisse verisimile est, de quo in Ann. plura Baron. A. 45 n. 29.

οὗτος δὲ εἰς ἐτέγγανεν] Dissentit Papias apud Euseb. et Christum a Marco negat auditum. Hieron. in Praef. ad Evang. Marci eundem ait Leviticum genere et sacerdotem fuisse. Sed falso hic liber Hieron. tribuitur. Quod autem asserunt nonnulli, Marcum non vidisse Dominum, viderit necne nihil affirmo, videre quidem potuisse temporum ipsa ratio persuadet. Neque vero damnanda est Epiphaniae sententia, dum illum e LXXII discipulorum numero fuisse narrat, etsi contrarium alii Patres sentiant.

429 c. ὡς εἶναι τὸν πάντα χρόνον] Tempus ipsum, quo Ioannes conceptus ac natus est et incarnatus, atque in lucem editus Christus Lucas complectitur, quod tempus mensium est fere 15.

429 d. Φιλοσαββάτιος] De hoc nihil hactenus legi. - 89

431 a. ἐνθεν τίνι οὐ γανείται] Tametsi nihil ex Evangelio de Magorum adventus tempore liquido possit exprimi, probabilior tamen est communis ac recepta sententia quam illa ex Epiphaniae ac Eusebii Chronicis hausta, biennio post Christum in lucem editum Magos advenisse. Quod ex illis Matthaei verbis colligi putabant, quibus Herodem narrat a bimatu et infra pueros occidisse, secundum tempus quod exquisierat a Magis. Sed hunc nodum iampridem dissolverunt eruditi sacrarum literarum Interpretes.

431 b. καὶ ἀνάγκην ἔσχον οἱ διεσκορπισμένοι] Quantum verba ipsa prae se ferunt, indicare videtur, Iudaeos quolibet terrarum dispersos in Palaestinam coactos esse. Sed commode haec accipienda sunt, ut de iis loquatur, qui in Palaestina ipsa, vel Syria degerent. Neque enim puto qui in Italia, vel Graecia, aut Aegypto etiam habitarent, alibi quam ibi, ubi erant, fuisse censos.

431 c. ἐρχόμενοι δὲ, ὡς εἰπεῖν] Nollem erudito Maldonato id in mentem venisset Epiphaniae tribuere quod et absurdissimum est, nec ab eo vel levissime cogitatum. Scribit enim mirari se, quod Epiphaniae existimet Iosephum et Mariam singulis annis eo die ex Aegypto in Bethleem venire consuevisse,

cumque post duos annos rediissent, Magos eos invenisse. Hoc vero nunquam scripsit Epiphanius. Quare hallucinatus est eruditissimus ille Evangeliorum interpres. Nec ideo tamen tantum commeruit, ut a Casaubono tam inclementer ac putide notaretur et virulentissimus ac maledicentissimus scriptor appellaretur in illo opere, quod ipsum ex virulentis calumniis et haeticis opinionibus contextum adversus Baronianos Annales effudit.

ὡς εἰς τὴν πανήγυριν ταύτην] Quam tandem hic πανήγυριν intelligat, nescio. Videtur loci illius, in quo natus erat Dominus, celebratam memoriam πανήγυριν appellare.

432 c. τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ] De his accuratius paulo post agemus.

432 d. διὰ τὸ μεμνηστεῦθαι πρεσβύτης] Quod Iosephus decrepita iam aetate Mariam duxerit vetus est opinio. Quod autem liberos ex priore aliqua coniuge suscepit, etsi id Epiphanius aliique Veteres memoriae prodiderint, reclamant tamen merito caeteri omnes. De qua re Baronius in Appar.

433 b. ἐνεῦθεν τοίνυν] Haec igitur verba τοῦ Θεοῦ ad Iesum pertinere credidit Epiph. non ad Adamum.

433 c. τῷ Λουκᾷ ὄντι καὶ αὐτῷ] Quod Lucas e discipulorum numero fuerit, asserit et Dorotheus in Synopsi, quamvis id ipsum ab eo negari Maldonatus scripserit. Sed contra sentiunt plerique, et id ex ipsis Lucae verbis colligunt, cum ait ἔδοξε καί μοι παρηκολουθηκῶτι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς καθέξῃς σοι γράψαι. Sed tantum abest, ut haec discipulum Christi fuisse, ac non pleraque, cum ab eo gererentur, oculis usurpasse negent, ut contrarium potius hinc elici possit. Verbum enim παρακολουθεῖν nonnunquam ad eam notitiam refertur, quae oculis ipsis, ac propria intelligentia comparatur, non aliorum sermonibus. Ut cum Demost. ἐν τῷ περὶ Παράπροβείας de Aeschine, cuius in legatione comes fuerat, sic loquitur: καὶ ὁ τούτου πονηρέματα εἰδὼς, καὶ παρηκολουθηκῶς ἅπασιν κατηγορῶ. Sic igitur Lucas ἄνωθεν παρηκολουθηκῶς πᾶσιν ἀκριβῶς dicitur, hoc est comperta, explorataque, ac spectata etiam habuisse. Ac videri potest et nonnulla hic antithesis esse, ut cum superiore versu dixerit, Quandoquidem multi res a Christo gestas scribere aggressi sunt, καθῶς παρέδωσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς, statim subiiciat, ἔδοξε

καί μοι παρακολουθηκότι, hoc est, qui non, ut illi, *ἐκ παραδόσειως*, sed ex propria id scientia compererim. Caeterum tamen ad eum sensum accommodari Lucae verba nihil prohibet, non iccirco tamen Christi discipulum fuisse certo pronunciare ausim, cum huic adversari sententiae longe plures ex PP. intelligam. Sed ista commemoravi, ut ne Lucae ipsi de se testanti refragari quisquam Epiphanium arbitretur.

433 c. *καὶ κηρύττει πρώτον*] Lucam in Gallia praedicasse, nullus, quod sciam, prodidit. Atque haud scio an Galliam Cisalpinam intelligat, per quam in Dalmatiam Graeciamque contenderit.

433 d. *Κρίσκης, φησὶν, ἐν τῇ Γαλλίᾳ*] Imo *εἰς Γαλιαν*. Nam vulgo *εἰς Γαλατίαν*. Quae est vetustissima et certissima lectio, quicquid affirmet Epiphanius. Quam et Eusebius Hist. 3, 4, Chrysost. Ambrosius, Theodoretus, ac Graeci et Latini omnes agnoscunt. Quanquam non desunt qui per *Γαλατίαν* apud Paulum Galliam intelligant, ut Theodoretus. Crescentem vero Galliarum et Galatae pariter Apostolum fuisse, Ado in Martyr. V. Kal. Iul. et in Chronico testatur, ut et Rom. Martyr. novum. Vetus enim Galatae duntaxat meminit. Et certe dubitari potest, utrum non modo Crescens, sed vel alius quisquam per illa tempora Galliis Evangelii lucem importarit.

434 a. *μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Πάτμου*] Non igitur in Patmo scripsit Evangelium, sed Ephesi. Neque vero sub Claudio, sed sub Nerva Cocceio ab exilio reversus est, quamvis iterum postea sub Claudio revocatum asserit.

435 a. *ταῦτα ἐν Βηθαβαρᾷ*] Utraque vox et Bethabara et Bethania apud antiquos reperitur. Vide quae de hoc loco scripsere Masius et Serrarius in Iosue, Maldon. et Toletus in Evang.

435 d. *ἵνα δείξῃ μετὰ τὰς τεσσαράκοντα*] Epiphanii sententia haec est, Christum post 40 dierum ieiunium et tentationem in Galilaeam esse profectum, indidemque ad Ioannem et Iordanem revertisse, quo tempore Ioannes illum intuitus rursus de ipso testatus est, Ioan. 1, 36. Tum enim ambulantem vidisse Iesum scribit Ioannes. At Epiphanius 29 et 30 commata cum 35 et 36 confudisse videtur, cum ex Evangelio profert τῇ

ἄλλη ἡμέρα ὡς εἶδεν αὐτὸν περιπατοῦντα ἔφη· οὗτός ἐστι, etc. Quae diversis in commatibus leguntur. Porro pro eo quod vulgo scriptum est, τῇ ἐπαύριον, Epiphanius legit τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ, nisi ea potius interpretatio sit. Ut et noster *Interpres: Altera die.* At prima testificatio paulo post Baptismum facta videtur. Unde inter Baptismum Christi, ac primam illam testificationem et Apostolorum vocationem, profectionem in Galilaeam intercessisse putat Epiphanius: de qua profectione haud scio an Interpretum Doctorumve quisquam meminerit. Sed neque Ioannis verba vel minimam eius significationem dare mihi videntur. Vide c. 16, ubi accuratius ea temporum intervalla digeruntur. Post Baptismum 40 dierum ieiunium sequitur, tum hebdomades fere duae, quibus Nazareti in patria vixit. Hinc ad 91 Ioannem revertitur, a quo agnitus ac demonstratus est, ac tunc Andreas illum cum socio secutus est: inde Petrus, post Philippus, ac Nathanael, secundum quae nuptiis interfuit. Quae omnia duorum a Baptismo mensium intervallo gesta putat, hoc est usque ad VI Ianuarii, quo die nuptiis interfuit, cum VI Eid. Novemb., ut arbitratur Epiphanius, a Ioanne baptizatus esset. Colliguntur dies 60. Nimirum 40 ieiunii, tum 14, quibus in patria et Galilaea constitit. Postea biduum quo ad Ioannem accessit. Item biduum aliud, cum Andreas, inde Petrus sese ad eum applicarunt. Altera vero die Philippus ac Nathanael vocati: denique tertio die post ultimum illud biduum, nuptiae subsecutae. Ita 60 dies explentur.

437 c. καὶ λοιπὸν σημεῖα ἐκεῖ] Post nuptiarum officium Christus Capharnaum sese contulit, ubi prodigia multa patrata credit Epiphanius, velut cum socrum Petri febrientem curavit et aridam hominis manum restituit. Sed perperam haec duo miracula in idem tempus coniecta. Nam alterum, hoc est aridae manus restitutio, longe post prius illud contigit, nimirum post Pascha, secundum quod per sata cum discipulis transiit. Sed de iis postea ad c. 28. Imposuit Epiphanio multiplex ac diversus ad Capharnaum aditus Christi.

438 d. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπέκεινα] Ex iis quae disserit Epiphanius efficitur paulo post ultimo vocatos, ac sibi adiunctos Apostolos, Petrum, Andream et caeteros, ad praedicationem aggressum, etiam antequam Ioannes in vincula coniceretur.

De qua re postmodum agetur, ut et de Natali Christi ac vero Baptismi et Passionis anno.

440 a. *περὶ Θεοῦ τῷ πνεύματι*] Praeter coniecturam illam quam ad oram adtexuimus, occurrit scribi posse, *περὶ οὗ τῷ πν.*

440 c. *καὶ ἐξελέξατο τὸν Πέτρον*] Egregius hic locus, ex quo liquet Petrum Andreae ac caeteris Apostolis, non aetatis, aut vocationis ordine, sed principatus ac dignitatis, anteponi.

441 a. *φασὶ γὰρ οὕτως οἱ ἄλλοι*] Mirum est quod hoc loco asserit primum Herodem fugisse: postea Nazaretum, inde ad baptismum accessisse: quae neque cum Evangelio, neque cum superioribus cohaerent. Nam Herodem fugit duntaxat post Ioannis necem, quae longe post baptismum accidit. Vide quae ad c. 28 observamus.

442 b. *ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ τὴν πρόθεσιν*] Fort. *κατὰ τὴν πρόθεσιν.*

444 a. *κατηγοροῦσι δὲ πάλιν*] Nullum est in his libris argumentum in quo tractando plus operae ac studii navarit Epiphanius quam in ea quaestione, qua Dominici Natalis et Passionis annus inquiritur. Sed nec obscurior usquam locus est, aut in quo minus Interpreti tergiversari ac dissimulare liceat. Tantum adest ut in eo declarando ne sit longior vereri debeat, aut instituta se Notarum et Animadversionum brevitate defendere. Atque ea sane quaestio cum non minus hac tempestate, quam priscis illis temporibus, eruditos exerceat, eo denique adducta res est, ut qui inscitiam suam ingenue fassus fuerit, prudentiorem exitum quaerat quam si certi aliquid et explorati tenere se posse confidat. Ut enim a vetustioribus initium repetam, quis antequam Dionysii vulgaris illa ratio percrebuisset, in certam ac constitutam sententiam includi se passus est? Longum est et otiosum veterum Patrum opiniones omnes persequi; idque ab aliis diligenter est factum, praesertim a Dekerio nostro *τῷ μακαρίτη*, et Ioanne Keplero Mathematico, in erudita illa dissertatione de anno Natali et in Eclogis Chronologicis, ut de Illustrissimi Baronii Annalibus ac caeteris Chronographis taceam. Quorum omnium post tam exquisitam et exactam operam supervacaneum videri poterat a nobis ea disputari vehementius, quae anxie ab illis sunt accurateque discussa, nisi nos

ad id etiam invitos Epiphanius ipse ac suscepti muneris fides impelleret. Erit autem huic conatui laborique nostro facilis lector, si hoc a me spectatum agnoverit, ut infinitam prope controversiam omniumque iudicio difficillimam, neque brevius quam res tanta disputari possit, neque longius quam necesse sit, summa vero cum facilitate complecterer, et ea, quae ab ingeniosis doctisque viris de ea re solerter excogitata sunt, accessione aliqua nostra cumulata proferrem. Quare duplex erit hoc loco disputanda quaestio: altera de anno ipso, quo natus est Christus: altera de eo quo passus est.

[Hic annotationum seriem interruptit Petavius inserto Excursu I. *De anno natali Christi* p. 92—131.]

132 446 d. γεννηθέντος δὲ αὐτοῦ περὶ τὸν Ἰαννουάριον] Luculentissimus hic locus est, in quo Natalem Christi diem accuratissime circumscribit. Et quidem A. D. VIII Id. Ian. hoc est Ianuarii 6, in quem Epiphaniorum festum incidit, natum asseverat, ex communi Aegyptiorum sententia, de qua subinde nonnihil disseremus. Sed primum singulae temporum notationes obiter percurrendae atque illustrandae sunt. Hunc igitur diem imprimis 11 Tybi esse scribit in anno videlicet Actiaco, sive Aegyptio Iuliano, cuius Thoth fixus est 29 Augusti, Neomenia Tybi 27 Dec.

κατὰ Σύρους, εἶπον Ἑλληνας] Syromacedonas intelligit, sive Antiochenos, qui Iulianam anni formam receperunt, quam illorum aera triennio Iulianum annum antecedit, appellaturque χρηματισμὸς τῆς Ἀντιοχείας, quod eo anno ἡ αὐτονομία Antiochenis permissa et Iulius Caesar Dictator Antiochiae renunciatus est, Artemisii, sive Maii 23. Chron. Alex. p. 438. Est hic annus Urbis 706, quo Caesar victo Pompeio rerum positus est, Per. Iul. 4666 annis ante Dionysianam aeram 48, ante primum Iulianum tribus, ut ex Euagrio colligit Scaliger Isag. Can. 53 p. 295; rectius quam in l. 4 de Emend. Temp. p. 226: ubi Antiochensium aeram ab editione Iuliana inchoari censet, annis ante Christi aeram 45, ex Eusebii autoritate, qui annum Antiochensium 325 confert in annum Christi 280. Sed magna haec hallucinatio est. Nam Eusebius in Chron. *Secundo anno Probi*, inquit, *iuxta Antiochenos 325 annus fuit*. Atqui Probi secundus competit anno aerae Christianae

18, quo anno coepit τοῦ χρηματισμοῦ Antiochensium annus 15. Sic enim Antiochensis aerae primus annus Dionysianam aerae 48 solidis annis antecessit. Necesse est igitur cum anno 202 Dionysiano 277 componi Antiochensium aerae 324 aerae et ineuntem 325, Cyclo solis VI, lunae XII. De initio anni dicetur ad lib. de Mens. et Ponderibus. Anni, ut dictum est, forma Iuliana fuit, mensium eadem quae apud Romanos descriptio, quam in sequenti Laterculo proponendam putavimus.

Laterculum mensium Antiochenorum, sive Συροελλήνων.	
Ἀύδυναῖος	Ianuarius
Περίτιος	Februarius
Δύστηρος	Martius
Ξανθικός	Aprilis
Ἀρτεμίσιος	Maius
Δαΐσιος	Iunius
Πάνεμος	Iulius
Ἀῶος	Augustus
Γορπιαῖος	September
Ἑπερβερεταῖος	October
Δῖος	November
Ἀπελλαῖος	December

Quae mensium concordia ex Socrate, Euagrio, Suida, ve-
rum Conciliorum inscriptionibus et infinitis aliis testimoniis
em meretur. Illud vero constat, Epiphanium meros menses
ianos intelligere. Nam Audynaei τὴν ἕκτην (perperam ἕκτου
riptum est) cum 6 Ian. comparat. Rursus enim vitiosa lectio
τὴν πέμπτην Ἰανουαρίου, pro ἕκτην. Tametsi Cornarius quintam
mensis verterit, quod nonnullis imposuit, qui haec Epiph.
rba πρὸ ὀκτώ εἰδῶν sic accepisse videntur, quasi esset prid.
Idus, hoc est Nonis ipsis Ianuarii. Sed πρὸ ὀκτώ εἰδῶν
similes loquendi formulae Latinis iisce respondent A. D. VIII
: etc. hoc est ipso die VIII Id. ut et alibi scripsimus. Quare
priori nota diei, hoc est VIII Id. Ian. corrigenda vox πέμπτη

et in *ἔκτῃ* mutanda. Quod et Tybi Actiaci, sive Diocletianei dies ipsa demonstrat, cuius 11 in 6 Ian. convenit. Ac videtur in eo, quod quintam Ianuarii diem pro sexta sumpsit, mysterii aliquid esse. Siquidem et Constantinopolitani postea 5 Ianuarii die Baptismum Christi celebrabant, quod in 6 vulgo confertur, ut ex Manuelis Novella 1 de feriis et Curopalate colligitur.

κατὰ Κυπρίους εἶτον Σαλαμίνους] Non est, ut quidam existimat, corruptus hic Eriph. locus, in mensis appellatione. Nam Ianuarius ab illis Quintus nominatur, ut a Romanis Quintilis, Sextilis, September etc. Sed mendum in voce *πέμπτῃ* subesse potius arbitror: nisi a Ian. secundo *Πέμπτον* auspiciati sint Salaminii. Sed verisimilius est Eriph. aut eius librarium, cum imprudens *πέμπτῃ τοῦ Ἰανουαρίου* scripsisset, pro *ἔκτῃ*, idem in Salaminiorum mense fecisse. Apparet autem ex hoc loco Salaminios annum a Septemb. Iul. Kal. auspiciatos esse, quod Indictionis annique primordium Constantinopolitani postea praefixerunt.

κατὰ Παφίους Ἰούλου τεσσαρεσκαίδεκάτῃ] Igitur Iuli mensis initium a 24 Dec. Qui si Iulianus fuit, credibile est ab Aequinoctio verno circiter annum incepisse Paphios. Nam si Iulus Ianuarius est, mensis ab illo tertius in eum diem prope modum desinit, qui Aequinoctio quondam attributus est.

κατὰ Ἀραβῶν Ἀλέωμι] In vulgatis Arabum mensibus neque Aleom, neque qui postea commemoratur Angalthabaith locum ullum habet. Sed neque Lunares menses isti sunt, si quidem in Ian. VI Aleom XXI incidat, quae tum dies erat Lunae XII, Cyclo I. Nam Neomenia ex Ptolemaicis Mulleri Tabulis contigit Dec. 26, 8, 32 Cyclo 19, anno Iuliano 44. De Angalthabaith idem postea demonstrabitur. Quocirca nondum Lunarem annum ad civilem usum Arabes transtulerant. Nam cum Arabes nominat Epiphanius, maiorem illius gentis potiolemque partem intelligit. Ac Scal. l. 2 de Emend. Temp. et Isag. Can. l. 2 ac 3, veteres Arabes Calippica anni forma usos esse decernit, ut et Chaldaeos ac Iudaeos, Arabum vero duplicem annum facit, alterum Damascenum, sive Hagarenum, cui desultorium intercalandi morem attribuit, cuius Periodum 228 annis Iulianis definit, in qua menses omnes singillatim annum inchoant, vicissimque terminant: alteram anni rationem ommissa intercalatione

solutam ac retextam ex annis lunaribus simplicibus constituit, quam ab Indis olim usurpatam, postea etiam ab Arabibus, praesertimque Mahumedanis docet. Nam qui ab Hegira numerantur anni, nullo intercalationis fraeno coerciti per Iulianam seriem impune vagantur. Quod si quis requirat, unde Scaligero constet vetustos Arabes desultoriam illam intercalandi formam civili praesertini usu tenuisse, aut eandem subinde retextuisse ac mere lunarem praetulisse, ne unum quidem scriptorem afferat, qui id vel levissime suadeat. Quare dum confictas illas Arabum Pe-
 riodos operosissime describit, hoc est somnia sua prosequitur et suo et lectoris otio intemperanter abutitur. Quo quidem in negotio est illud sane iucundum, quod eandem illam Per. quae ex 228 Iulianis annis, Arabicis vero, vel solutis 235 constat, alicubi excogitatam a se dicat, alibi vero ab Arabibus et Hagarenis ab initio Iuliani anni repertam, et institutam imprudens asserat. Etenim l. 2 de Emend. p. 134 ubi de anno Hegirae disserit: *Contumacissimus, inquit, hic annus est neque facile redit in gratiam cum anno Iuliano etc. Quare nulla methodus hinc confici potest. Tutior magna Periodus, quam excogitatus, annorum 228, enneadecaeteridum duodecim.* At l. 5 p. 485 ubi de eodem anno loquitur: *Arabes, inquit, Hagarenis Periodum 228 annorum instituerunt ex A. D. III Iduum Martii anni Confusionis, Cyclo Lunae 13. Solis 20.* Et paulo post. *Tripticem enim periodum habuerunt: Minorem 30 annorum solutorum: Maiorem 210 annorum: Maximam 228 annorum Solarium, 235 autem Arabicorum, qua Muharram per totum contextum anni Solaris vagatus redit ad eandem diem.* Idem et in l. 3 Isag. Can. repetit. Quid hoc homine facias, aut quam ei demum habeas fidem, qui sua se ipse confessione tam aperte ac palam induit, ut cuius anni formae ac Periodi inventorem se dicit, eam ipsam vetustissimis temporibus in usu fuisse confirmet? Sed ea mihi levia ac tolerabilia videntur, cum ad alia respicio, quae in utroque illo opere temere, inconstanter, ac sine authore ullo passim effutiit, quae nos brevi, si Dominus dederit, in lucem apertumque proferemus, ut qui Chronologicis in rebus Deum illum propemodum faciunt, nihil ipsum ad eam rem praeter fastum et arrogantiam attulisse discant. Postremo quam in Antiocheni anni epocha hominis

inconstantiam vidimus, eandem in Hagarenis et Arabicis hisce periodis scito esse commissam. Nam l. 2 de Emend. p. 116 et l. 5 p. 485. Periodum Hagarenam ab anno ipso Confusionis, qui proxime Iul. primum antecessit, Arabes inchoasse tradit, Per. Iul. 4668. In Isag. vero Canon. l. 3 c. 9 p. 235, Periodi huius Epocham eandem esse docet, quam et Antiochen-sium aerae, hoc est ab anno primo Monarchiae Iulii Caesaris, Per. Iul. 4666, quae secum perspicue pugnant.

Sed his nugis omissis, verisimilius est, Epiph. saltem tem-pore, civilem Arabum annum Solarem fuisse et aliis, quam qui vulgo circumferuntur, nominibus menses appellatos esse. Sim-plicius, uti Scal. observat, a vere annum suum Arabes inchoasse scribit. Alexandrinum vero Chronicon p. 597 notat Candido et Quadrato Coss. Petreos et Bostrenos, qui Arabiae populi sunt, ab hoc ipso anno tempora sua numerare, qui est aerae Diony-sianae 105, Traiani Imp. octavus.

κατὰ Καλλιόκας Ἀταρτῆ ἰγ'] Lunaribus igitur Cappado-cum mensis extitit, quandoquidem cum Tebeth Iudaico conve-nit. Imo vero neuter accurate Lunaribus fuit, cum Novilunium medium Dec. 26 competat. Quare si Iudaei, ἀπὸ τῆς συνέ-δου Neomenias civiliter deduxissent, Ian. VI nonnisi XII mē-sibus habuissent. Sin quod aliis placuit, uti glossa C. VII Par. 1. Iad R. Maemonidae testatur, Neomenia nunquam eo die con-stituta, in quem Molad incideret, neomenia Tebeth XXVII Dec. Ianuarii autem VI duntaxat undecima convenit. Scal. l. 6 de Emend. cum de anno Natali Christi disputat, Epiphanium re-darguit, quod Tebeth pro Sebat posuerit. Sed reprehenden-dus ipse potius, qui ad commentum suum de Calippica Pe-riodo a Iudaeis tunc temporis observata Epiphanium adstringere voluit, de qua re paulo post agetur, in Disputatione de anno Dominicae Passionis. Fuit hic igitur mensis Tebeth, non Se-
135 bath, et est omnino ad Iudaicam illam Periodum quam postea ex Epiphanii mente describemus, accommodatissimus hic locus. Etsi duorum alterum accidisse suspicor, ut vel εδ' pro εγ' scripserit Epiphanius, vel quoniam Ianuarii V pro VI impru-dens usurpaverat, ad eam respiciens, XIII Tebeth adscripserit. Erat enim ex methodo nostra Tebeth XIV. Quippe Ogdōcon-tatessaraeteridis annus iste fuit 50, Cyclo Solis 9, Lunae 1,

a Kal. Ian. anni Iuliani sequentis Neomenia Nisan Apr. 2, fer. 4. Erat annus simplex ordinarius. Igitur Tebeth, sive X mensis iniit Dec. XXIV. Unde Ianuarii V Tebeth dies erat XIII, sexto vero Ianuarii XIV. In quo vides, id quod methodus nostra repromittit, biduum fere iam anticipasse Neomeniam civilem, cum iam dimidia Periodus effluxisset. Nam a XXVI Dec. ad XXIV retrocessit. Quare vel hic unus locus ostendit nos Per. illam ad Epiph. rationes *ἐστοχώτατα* digessisse. Vide infra in illa Diatriba de Passione Domini.

κατὰ Ἀθηναίους Μαμακτηριῶνος] Ianuariam Athenienses Maemacterionem vocarunt. Quod ne quis errore librarii factum putet, affirmatur ex eo, quod paulo post Novemb. Metagitnionem appellat. Est autem hic locus ad Attici anni, cuiusmodi per illa tempora fuit, ac mensium dispositionem intelligendam observatione dignissimus. Primum enim Solarem annum fuisse docet consensus Maemacterionis cum Ianuario. Sed videndum quodnam anni caput fuerit. Primus Atticorum mensium Hecatombaeon fuit, a quo, si Gazae credimus, quartus est Maemacterion, Scaligero vero quintus. Utrius verior opinio sit hoc loco disquirendum. Duo in ordinatione mensium Gazae errata corrigit Scaliger. Alterum quod Maemact. 4 loco posuerit, eique Pyanepsionem subiecerit: alterum, quod Anthesterionem post Pyanepsionem collocaverit, instante iam hieme. Contra quae Scaliger Anthesterionem venum mensem esse et *μετὰ χειμῶνα* statuit, unde post *Γαμηλιῶνα* constituit, Maemacterionem vero praecipitanti iam autumno tribuit, quintum ordine et a Pyanepsione proximum. Utriusque sententiae, ut a lectore facilius percipiatur, Laterculum subiecimus.

Menses Attici.	
Ex Theodoro Gaza.	Ex Scaligero.
Θερινοί Ἑκατομβαιῶν Μεταγειτριῶν Βοηδρομιῶν	Θερινοί Ἑκατομβαιῶν Μεταγειτριῶν Βοηδρομιῶν
Ἵπωρινοί Μαιμακτηριῶν Πυανεψιῶν Ἄνθεστηριῶν	Ἵπωρινοί Πυανεψιῶν Μαιμακτηριῶν Ποσειδεῶν
Χειμερινοί Ποσειδεῶν Γαμηλιῶν Ἐλαφηβολιῶν	Χειμερινοί Γαμηλιῶν Ἄνθεστηριῶν Ἐλαφηβολιῶν
Ἑαρινοί Μουνυχιῶν Θαργηλιῶν Σκιροφοριῶν	Ἑαρινοί Μουνυχιῶν Θαργηλιῶν Σκιροφοριῶν

136 In hac Atticorum mensium recensione quaedam recte Scalliger adversus Gazam defendit, alia perperam ac falso. Quod enim Anthesterionem verno tempori adscribit, non inclinanti iam autumno, praeclare facit. Sed de Maemacterione ac Posideone parum commode sensitse mihi videtur. Primum Boëdromioni Pyanepsionem, non Maemacterionem adiungit, idque compluribus argumentis persuadere nititur: quae omnia, si unius Harpocratonis testimonium excipias, irrita sunt et inania. Sic autem ratiocinatur, Pyanepsion, ut author est Plut. Tract. de Iside, congruit Athyr, hoc est Novembri. Posideon autem est Ianuarius, ut Plut. in Caesare scribit, cum semper post brumam incipiat. Atque idem Plut. in Demost. tres istos menses continuat,

Metagitnionem, Boëdromionem, Pyanepsionem. Cum igitur et Pyanepsion sit November et Posideon Ianuarius, nullus alius Decembri congruere potest praeter Maemacterionem. Ad haec Diodorus l. 3 continuat hos duos menses Maemacterionem et Posideonem.

Sed eiusmodi est illa ratio Scalig. ut ad contrariam Gazae sententiam approbandam aptior excogitari nulla possit. Nam si Pyanepsion Novembri respondet, Hecatombaeon autem Iulio, ut eidem Scalig. placet, Metagitnion Augusto, Boëdromion Septembri, quis Octobrem alius praeter Maemacterionem sibi vendicabit? Pessime itaque quartam illi sedem attribuit, ac τῶν ὀπωρινῶν primum facit, si Novemb. congruit. Sane Pyanepsionem quintum potius quam quartum esse numerandum ex eo colligitur, quod hiemi quoque tribuatur. Nam Thesmophoria Pyanepsione mense fiebant, ut Plut. in Demost. significat. Thesmophoria porro in hiemem incurrere testatur Aristophanes Θεσμοφοριαζούσαις. Apud quem Agathonis servus de Thesmophoriorum tempore sic loquitur, αὐτός γὰρ ἔξεισι τάχα· καὶ γὰρ μελοποιεῖν ἄρχεται, χειμῶνος οὖν ὄντος κατακάπτειν τὰς στροφὰς οὐ ῥᾶδιον, ἢν μὴ προῖτη θύραζε πρὸς τὸν ἥλιον. Accedunt rationes aliae, quas a Theodoro propositas Scaliger dissimulat. Ut inter alia, quod Arist. de Hist. Anim. 6, 29 Boëdromioni Maemacterionem subiungit, ubi de cervorum initu loquitur: ἡ δὲ ὄχλεια γίνεται μετ' Ἀρκτοῦρον περὶ τὸν Βοηδρομιῶνα καὶ Μαμακτηριῶνα. Qui locus Scalig. silentium indicit et Gazae opinionem astruit. Duo enim ex iis verbis recte concludit. alterum, Maemacterionem paulo post Arcturi ortum incipere: alioqui frustra Maemacterionem Boëdromioni subiiceret. Arcturus autem circa autumnale aequinoctium oritur. Nam Theophrastus κερωνίαν florere dicit περὶ Ἀρκτοῦρον τε καὶ ἰσημερίαν. Galenus insuper, ἔστι μὲν, inquit, ὠραιότατον τῆς ἐλάτης τὸ σπέρμα περὶ τὴν ἐπιτολήν τοῦ Ἀρκτοῦρου· ὅστις καιρὸς ἐν Ρώμῃ ὁ καλούμενος μὲν Σεπτέμβριός ἐστι. Quare modicum a Septembri distare Maemacterionem necesse est. Alterum, quod Gaza colligit, est: Maemacterionem Boëdromioni proximum esse. Nam quoties duos menses ita copulat, ut aliquid praesertim, circa tempus certum accidere illis mensibus dicat, continuos esse menses ostendit. Ita cum de bobus agit: ἄρχονται

της ὀχλείας αἱ βοῆς περὶ τὸν Θωρηγλιῶνα μῆνα καὶ Σκιροφοριῶνα. Multo magis, cum praeterea certum tempus et cardinem adiungit, ut περὶ τροπῆς et περὶ τὸν Ἀρκτοῦρον. Tum enim προσεχεῖς illi menses habendi sunt. Praeterea 6, 12
 137 scribit idem Aristoteles imbecilliora quaeque tam in piscium, quam in avium genere appetente frigore prius in commodiora loca migrare, ut coturnices ante quam grues. τὰ μὲν γὰρ μεταβάλλει τοῦ Βοηδρομιῶνος, τὰ δὲ τοῦ Μαιμακτηριῶνος. At vero grues mense proximo ab eo, quo coturnices avolant, migrare cernimus. Est igitur Maemacterion Boëdromioni proximus. Postremo idem Aristoteles 6, 11 scribit inter γαλειός, quos mustelos Gaza vocat, eum qui ἀστερίας dicitur, ἄρξασθαι ὀχεύεσθαι Μαιμακτηριῶνος μηνός. Quod statim post Aequinoctium contingere piscatores testantur. Iam quod ad Plutarchum spectat, qui cum Boëdromione Pyanepsionem continuat, errat profecto Scaliger. Plut. enim paucis mensibus post reditum in patriam vixisse Demost. scribit. Nam Metagitnionem mense praelium ad Cranonem contigit, Boëdromione vero praesidium in Munychiam introductum, Pyanepsione demum obit Demosthenes. Non dicit sequenti post Boëdromionem mense mortuum esse: potuit igitur medius intervenire Maemacterion. Idem et de Diodori loco iudicium esse debet, qui ita scribit: ἀπὸ μηνός ὃν καλοῦσιν Ἀθηναῖοι Μαιμακτηριῶνα τῶν ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν ἄρκτον ἀστέρων οὐδένα φασὶν ὀρεῖσθαι μέχρι τῆς πρώτης φυλακῆς, τῷ δὲ Ποσειδεῶνι μέχρι δευτέρας. Non enim continuo post Maemacterionem Posideonem sequi declarat, cum et verba ista, ἀπὸ Μαιμακτηριῶνος, de mense non absoluto possint accipi, cui sit proximus alter, hoc est Pyanepsio. Ita demum res eo redigitur, ut praeter Harpocratonem sententiae suae vindicem habeat neminem. Scribit enim in Lexico Maemacterionem πέμπτον εἶναι μῆνα. Sed vel τέταρτος pro πέμπτος rescribendum, vel si nihil hic a librario peccatum est, non dubium est quin pluris apud nos Aristotelis et Plutarchi quam Grammatici unius autoritas esse debeat.

Sequitur immanis Scaligeri stupor, dum Posideonem ita cum Ianuario comparat, ut post brumam incipiat, quo nihil falsius. Aristoteles 5, 9 de thynnide, ἔστι δὲ ὁ μὲν πρώτος τόκος περὶ τὸν Ποσειδεῶνα πρὸ τροπῶν. Theophrastus 7, 1

de diverso sementis tempore, χειμερινῷ γὰρ ἀρχὴ μετὰ τροπᾶς θερινᾶς τοῦ Μεταγειτνιαῖος· τοῦ δὲ δευτέρου πάλιν μετὰ ἡλίου τροπᾶς χειμερινᾶς τοῦ Γαμηλιῶνος μηνός. Incidit igitur Posideon ante Solstitium hibernum, Gamelion post Solstitium. Plutarchus autem in vita Caesaris Posideonem cum ineunte duntaxat Ianuario confert, Χειμῶνος ἐν τροπαῖς ὄντος, ἰσταμένου Ἰανουαρίου μηνός (οὗτος δ' ἂν εἴη Ποσειδεῶν Ἀθηναίος). Nam Lunaribus Posideon nonnunquam Ianuarii partem aufert. Idem et Suidas perspicue docet his verbis: Ποσειδεῶν μὲν παρ' Ἀθηναίους οὕτω καλούμενος Δεκέμβριος. Quod vero Γαμηλιῶν proximum a Solstitio locum habeat, declarat Aristot. Meteor. 1, 6. Ἐπὶ δὲ ἄρχοντος Ἀθήνησιν Εὐκλέους τοῦ Μόλωνος ἐγένετο κομήτης ἀστήρ πρὸς ἄρκτον, μηνός Γαμηλιῶνος περὶ τροπᾶς ὄντος τοῦ ἡλίου χειμερινᾶς. Haec nobis paulo accuratius demonstranda fuerunt, quod et Epiphanius locus ita postulare et quod indigne ferrem eruditos nonnullos a Scaligero in eundem errorem inductos. E quibus unus asserit, imperite omnes ante illum Maemacterionem quartum mensem numerasse. Qui quidem tot convictus rationibus cedat necesse est et quod a Scaligero didicerat, tandem aliquando dediscat. Caetera quae ad Atticorum mensium disputationem et multa et exquisita dici possent, suum locum habebunt in eo opere, quo Temporum doctrinam a Scaligeri somniis deo aspirante vindicabimus.

Illud unum lectorem necesse est admoneri, eosdem illos 138 Atticos menses alias lunares esse, alias non lunares, sed tricenarios, vel certe Iulianos. Si lunares, certam nullam in Iuliano contextu sedem obtinent, sed ultro citroque vagantur. Quae varietas efficit, ut non iisdem Iulianis mensibus a Scriptoribus imputentur. Epiphanius hic de triceniis, aut utique Iulianis loquitur, de quo paulo post agemus. Caput anni, si vera sunt quae pro Gazae sententia supra disseruimus, ab Octobri Iuliano deducitur. Nam Metagitnion in Novembrem convenit. Ergo Hecatombaeon Octobrem occupat, a quo mense Syromacedonicam Periodum orditur Scaliger. Videntur post Constantinianas Indictiones novum illud Iuliani anni primordium statuisse et Hecatombaeonem in Maemacterionis locum subrogasse. Alioquin nihil est certius quam Hecatombaeonem περὶ τὰς τροπᾶς θερινᾶς

collocatum fuisse. Lunaris enim Hecatombaeonis Neomenia fuit illa, quae Solstitio propior esset, tam ante, quam post Solstitium; id quod adversus Scaligerianos alio loco probabitur. At in Iuliana, sive fixa stabilique anni forma Hecatombaeon haesit in Iulio, reliqui sequentes Iulianos menses obtinuerunt. Plutarchus cum Atticorum mensium meminit, nonnunquam fixos illos ac Iulianos intelligit. Quod autem eorum seriem Athenienses retexuerint et Hecatomb. statione dimoverint, haud scio an ex alio scriptore quam ex hoc Epiphania loco constare possit.

447 a. *πρὸ ἑξ̄ εἰδῶν Νοεμβρίων*] Neomenia Athyr Aetiaci, vel Diocletiani convenit V Kal. Nov. hoc est Oct. XXVIII. Ergo duodecimus Athyr, Novembris octavo, sive VI Eid. Nov. quod et c. 16 supra dixerat, 60 die ante Epiphania. Perperam itaque postea c. 28, *πρὸ ὀκτώ εἰδῶν Νοεμβρίων* a librario scriptum.

κατὰ Σαλαμινίους] Neomenia Choiac incidit in 3 Novembr. quem mensem tertium appellat, sive quod plures eiusdem nominis essent, ut apud recentiores Arabes duo Rabi sunt, totidemque Giumediu, sive quod ordine tertius esset. Unde et quintus in Ianuarium incurrit. A 3 Nov. ad Kal. Ian. comprehensivus Kal. ipsis, dies sunt solidi 60, qui menses duos tricenarios efficiunt. Nam II Ianuarii *πέμπτος* mensis iniiit. Videntur Salaminii aequabilem et Aegyptiacam mensium formam ascivisse.

κατὰ Πυρίους] Apogonici Neomenia coepit Oct. XXIV. Iulus iniiit Dec. XXIV. A die XXIV Oct. ad XXIII Dec. dies sunt 61, qui sunt duo Paphiorum menses. Quare Apogonicus Paphiorum fuit November, Iulus December.

κατὰ Ἀραβας] Neomenia Angalthabaith Octobris XVIII competit, a quo die ad XVI Dec. dies sunt 60, sive duo menses Aegyptiaci, quibus usi sunt Arabes illis temporibus. Nam Neomenia Aleon paulo ante coepit Decembris XVII.

κατὰ Μακεδόνας Ἀπελλαίου] Macedonici mensis, cum de tempore Natalis ageret, mentionem omisit. Convenit porro Apellaei Neomenia cum Paphiorum Apogonico. Nam utraque iniiit Octobris .24. Sed neutra Lunaris extitit. Apud mediae vetustatis scriptores, praesertim Christianos, nonnunquam Macedonici menses cum Syromacedonicis, quos et Graecorum menses appellant, confundi videas, ut in insigni illo Anatolii loco, quem 139 in sequenti Diatriba declarabimus, alias vero discerni, ut hoc

Epiphanius. Et certe Syromacedonicorum mensium anno Iuliano situs quam Macedonicorum fuit, non erum, quos Lunares fuisse suspicamur, sed etiam re- ac fixorum. Ac posteriorum quidem, hoc est Mace- i, apud antiquos series obscura est ac difficilis, quod ie praestantissimi scriptores existimasse videantur. Sed do quaestione, vel in aliud potius dilata tempus, sic latuo: principem mensium Loum extitisse, qui Heca- i responderit, quod in Alexandri vita testatur Plutar- lenus quoque in l. 1 Epidem. aequinoctium autumnale ' ἀρχὴν τοῦ Δίου μηνὸς fieri scripsit, ineunte vero olstitium hibernum: aequinoctium vernum, Artemisio, Solstitium, Loo. Quod vel de Iulianis ac fixis men- ipi potest, vel de Lunaribus, eo videlicet sensu, ut ior illos anni cardines totidem illi menses ineant. Fa- coniecturae Iosephus, qui persaepe Xanthicum Nisan : , ut Orig. l. 3 et 3, 9 et 10, libro vero 8, 2 Iar nisio componit: libro 8, 3 Hyperheretaeum cum Tisri: n Marchesuvan l. 1, 3. Chasleu cum Apellaeo 12, 7, Astronomica quaedam exempla in Chaldaica Periodo lemaceum. Quae omnia alibi diligentius explicantur. edonicorum mensium ex iis omnibus ordo iste con- est.

udatei	Menses Mace- donici	Menses Attici	Menses Iuliani, quibus fere cae- teri respondent
	Ξανθικός	Ἐλαφιβολιών	Martius
	Ἀρτεμίσιος	Μουνεχιών	Aprilis
	Δαίσιος	Θουρηγιών	Maius
	Πάνεμος	Σκιροφοριών	Iunius
	Ἀῶος	Ἐκατομβαιών	Iulius
	Γορπιαῖος	Μεταγειτριών	Augustus
	Ἵπερβερεταῖ-	Βοτδρομιών	September
ivan	Δῖος [ος]	Μαιμακτηριών	October
	Ἀπελλαῖος	Πενανεσιών	November
	Ἀνδυναῖος	Ποσειδεών	December
	Περίτιος	Γαμηλιών	Ianuaris
	Δύστηρος	Ἄνθεστηριών	Februarius.

At in Epistola Philippi Macedonum regis, quae est apud Demost. *περὶ στεφάνου*, Lous cum Attico Boëdrom. componitur, ut alius per illa tempora mensium apud Macedonas contextus fuisse videatur. De quo alias. Nunc illud, quod dixi, ex Diagrammate constat, Macedonicos menses uno fere mense Syromacedonicis anteriores esse. Nam Xanthicus exempli causa
 140 Syromacedonum est Aprilis Iulianus, Macedonicus vero tametsi cum Lunaribus est Aprilis nonnunquam respondeat, saepius tamen in Martium incurrit, maioremque illius partem occupat. Caeterum apud Epiphanium hoc in loco pro *Ἀπελλαίου ις'*, Scaliger l. 5 de Emendat. p. 482 B. corrigit *Ἀπελλαίου ς'*. Quae ratione Apellaeus Macedonicus Novembris III coeperit. Quod verumne sit nescio.

κατὰ Ἀθηναίους Μεταγειτνιώνος ἑβδόμη] Constat ex iis, quae paulo ante disputata sunt, Maemacterionem ab Hecatombaeone esse quartum, quod et hic locus evidenter demonstrat. Nam Metagitnion proximus est ab Hecatombaeone. Igitur Epiphanii saeculo Hecatombaeon October erat, Maemacterion Ianuarius. Neomenia Maemacterionis congruit Kal. ipsis Ianuarii. Nam VI Maemact. eadem est Ianuarii VI. Atqui Neomenia Metagitnionis non convenit Kal. Nov. Quippe VIII Nov. VII duntaxat est Metagitnionis; nisi mendum sit in Epiphanii codice. A secunda Nov. ad ultimam Dec. dies sunt 60, menses Atheniensium duo. Proinde non Iulianis, sed aequabilibus et Aegyptiacis mensibus usi sunt Athen. cum primum fixum et stabilem annum adhibuerunt. Imo vero idipsum apud illos antiquissimum fuisse non primus Scaliger, ut gloriatur, sed Gaza ante illum docuit lib. de mensibus, ubi de anno disputat. Etenim annus (inquit) apud illos erat duplex, alter dierum 360, cuius in fine appendices 5 dies inserebantur, ad quos quarto quoque anno dies unus accedebat. Alter Lunaribus fuit. In priore forma tricenarii menses erant, ad modum Aegyptiaci anni, ultimus mensis 5 vel 6 diebus auctior erat. Haec Gaza. Quod utrum priscis illis temporibus usu populari receptum fuerit, alibi disseritur. Post Iulianam quidem editionem, atque Epiphanii saeculo, eiusmodi annum observatum Athenis fuisse, ex hoc Epiphanii loco conici potest. Ut enim Aegyptiacus annus mensibus triceniariis constans, cum hactenus diei intercalaris omissione per

Iulianum annum evagaretur, recepto anni Iuliani typo, tricenarios menses nihilominus retinuit, cum *ἐπαγομέναις* 5 et interdum 6: ita credibile est Athenienses idem in anno suo fecisse, ut tricenis duntaxat diebus singuli menses decurrerent, nec ad Iulianorum mensium descriptionem quadrarent. Scaliger quidem de Emendat. 4 p. 227 ubi de anno Iuliano Athen. agit, hos ipsos putat non modo Iulianum annum, hoc est Solarem et fixum, verum etiam Iulianos menses admisisse et Hecatomb. Neom. Kal. ipsis Iulii convenire. Sed in eo probando mirum quam inscite imperiteque versetur. Sic enim disputat: Lucianus in vita Peregrini statim post Olympiacum ludicrum, cum adhuc frequens mercatus esset, circa mediam noctem Peregrinum se in rogam iniecit narrat, commodum exoriente Luna. Contigit Peregrini mors Eusebio teste Olymp. 236, Cyclo XIV. Igitur Iulii XVII Luna erat XX aut XXI et ideo circa mediam noctem oriebatur. Atqui Olympiacus agon celebrari solebat XV die mensis primo. Itaque cum eo saeculo Hecatombaeon idem esset qui Iulius, XV Iulii celebratus est agon et tertio die a certamine finito Luna erat XX. En criticum hominis acumen. Demonstrandum erat Hecatombaeon Atticum fixum fuisse in Kalendis Iulii. Ad id Luciani testimonium profert, quod ad rem nihil omnino pertinet. Si quid enim 141 ex eo de Neomenia mensis efficitur, ad Elidensium, non ad Atheniensium annum ac mensem refertur. Nam in Elide, non Athenis, gesta sunt quae a Luciano narrantur. Deinde illum ipsum Luciani locum quam negligenter attigit! Non enim scribit, circa mediam noctem exortam esse Lunam, sed amicum illum, ad quem diverterat, circa mediam noctem ad id spectaculum profectum: *περὶ μέσας νύκτας ἔξαναστὰς ἀπῆει εὐθὺς τῆς Ἀρπίνης· ἔνθου ἦν ἡ πυρὰ, στάδιοι πάντες οὗτοι εἴκοσιν ἀπὸ τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὴν ἵπποδρομον.* Mox vero subiicit: *καὶ ἐπειδὴ ἡ Σελήνη ἀνέτειλεν,* etc. *πρόβεισιν ἐκεῖνος.* Accidere itaque potuit ut duabus, vel tribus horis a media nocte iam elapsis apparere Luna coeperit. Sed neque tertio vel secundo potius quam quarto vel quinto a celebritate die istud evenisse debuit. Scribit enim Lucianus finitis iam Olympiacis ludis, Peregrinum diem de die trahentem, demum certam in noctem condixisse. *ὁ δὲ αἰεὶ ἀναβαλλόμενος νύκτα τὸ τελευταῖον*

προειρήκει ἐπιδειξασθαι τὴν καῦσιν. Ad haec quis Scaligerum docuit, 15 Iuliani mensis, hoc est Iulii, non autem Lunariorum, Olympiacos illos agones de more celebratos esse? Quam haec vana et ἀνάρμοστα sint nemo non videt. Certe Calvisius Olympiadem illam 236 Augusti XII, non Iulio peractam existimat. Qui et ipse tamen puerili prorsus errore in illa Peregrini historia sese traduxit, dum scribit Peregrinum Christianum esse factum anno Christi 73, Olymp. 213. In quo centum propemodum annis aberrat: nam Peregrini mors incidit in Olymp. 236, annum Christi 165. Vixit autem Herodis Attici tempore sub M. Aurelio Antonino, ut ex Philostrato l. 2 de Vit. Soph. in Herode colligitur, nec non et ex Luciano in illius vita.

κατὰ Ἑβραίων Μαρτσουάν] Epiphanius Christi baptismum assignat ei anno, qui Coss. habuit Silvanum et Nervam, qui est Iulianus 73, Novembri mense, cum 29 annos, menses 10 implexisset. Novilunium medium hoc anno incidit in Nov. VI, horis aliquot post initium noctis, Cyclo 10. Quare si Novembris dies VIII Marchesuvan Iudaici dies est VII, Neomenia Iudaica in Nov. II et V solidis diebus Novilunium antecessit. Nam Iudaice Novilunium quadrabat in Novembris VII, feria I. Sed non puto tantam ab illis dissimulatam fuisse Lunarem προήγησιν. Et erratum fortassis est, ut pro ἑβδόμη, τρίτη vel δευτέρα, vel certe τετάρτη legendum sit, quo tolerabilis Neomeniae labes intercesserit. Quin et alius error est in mensis appellatione. Non enim Marchesuvan, sed Casleu esse debet, si modo Lunariorum ille mensis fuit. Quod quidem fieri non potest, si integer sit hic Epiphanius locus et Iudaici mensis sexta Novilunium commissum fuerit. Quid si aut Iudaici tunc temporis, aut Epiphanius ipse Iudaicorum mensium vocabula Iulianis mensibus tribuerit? Ac tunc October Tisri, November Marchesuvan fuerit. Sed huius rei praeter coniecturam nihil habemus.

447 b. τὸν γὰρ πρῶτον ἐνιαυτὸν] Priore τῆς κηρύξεως anno neminem adversatum esse Christo neque verum est, neque ex Epiphanius, vel eorum omnium, qui tria duntaxat Paschata numerant, opinione defendi potest, ut ad c. 28 demonstrabitur, ubi quae hoc loco dicuntur diligentius excutienda sunt.

[Sequitur Excursus II. *De anno et die Dominicae pas-*
nis et De anno Iudaico p. 142—177.]

448 b. *πάσχει δὲ ἐν τῇ πρὸ δέκα τριῶν*] Nulla Sibyl-177
folia, neque Sphingis aenigmata cum eorum quae sequun-
tur obscuritate conferri possunt, quae ne ille quidem eruditis-
simus Mathematicus assecutus est, qui hunc Cyclum solertissime
claravit. Imprimis enim Iudaeos ait *ὑπερβύσει*, hoc est
translatione, Pascha summovisse, Christum vero passum Luna XIV
κτερινῆ μέση. Optime Keplerus Lunam hic Nicaenam intel-
lit. Passus est autem, ut credit Epiphanius, XIII Kal. Apr. id
est Martii XX. Atqui Luna tum Nicaena, eodem Epiphaniae au-
re, fuit XIII, sub vesperam autem coepit XIV, cum in Cyclo
Iudaico vitioso esset XV, sequente XVI. Sed *καθ' ὑπέρβασιν*
iisdem XIV facta est, cum in eam Pascha traiecissent. Ven-
na de hac posteriore accipi non potest, quia *νυκτερινῆν* illam
patet. Iudaeis vero post *μετάβασιν* XIV desiit in XV, ideoque
et *ἡμερινῆ* XV. Fieri potest, ut emendationem hic locus po-
sit quam interpretationem requirat, legendumque sit, *τρισκαί-*
εκάτη ἡμερινῆ μέση, hoc est Luna XIII, quae ab ortu Solis
incipit, labente, imo *μεσαζούση* sub meridiem videlicet diei,
et civiliter XIII Luna numeratur. Quod nisi ita est, nihil oc-178
currit aptius quam quod Keplero placuit, decimam quartam
Nicaenam vocari XIII, quod in eam noctem desinat, a qua XIV
lunium accepit, quemadmodum dies Azymorum ab Evangelistis
rasceue ipsa Paschatis, sive decima quarta mensis appellatur
τὰ πρόληψιν. Sed tum *μέση* vox, si meridiem significet,
cum arte cohaerebit. Non enim est *νυκτερινῆ μέση*, quae
nisi post vesperam coepit. Sed neque medios ad motus
astronomicos mea sententia respexit Epiphanius. Quamobrem
μέση abesse per me quidem potest.

προέλαβον γὰρ, καὶ ἔφαγον] Hic ille nodus est propo-
situm inextricabilis, quem acutissimus ille Mathematicus non
solvit. Sic enim interpretatur, Christus cum Iudaeis quibus-
dam Pascha obiit Luna Iudaica vitiosa XIV exeunte, Nicaena
autem, hoc est XIV Kal. Apr. pridie eius diei, quo passus est.
Iam igitur Nicaenam Lunam anticipavit. Idcirco *προέλαβον*,
sicut ait Epiphanius, *καὶ ἔφαγον τὸ Πάσχα* biduo ante legiti-
mum tempus, quod erat XIV Nicaena cadens in XII Kal. Quasi

haec verba, *προλάβον* etc. non de Iudaeis omnibus accipienda sint, sed de Christo et Apostolis, ac si qui sunt alii, qui maiorum ritus observaverint. Nam quod ad Iudaeos reliquos attinet, Pascha suum in posterum diem, hoc est XIII Kal. quo passus est Christus, *καθ' ὑπέρβωσιν* traiecerunt. Unde non biduo, ut alii, sed uno tantum die Nicaenam XIV anticipaverunt, quia Iudaica vitiosa XV, Nicaena XIII celebrarunt. Quare scripsit Epiphanius, *ὑπερβεβηκότων αὐτῶν μίαν ἡμέραν*, quod et repetit c. 27. Verum quod sequitur, feria tertia Pascha comedisse, quod feria V factum oportuit, in quam XIV Luna (Iudaica et vitiosa) convenerat, parum sibi constare censet Epiphanium, qui quidem feria tertia Christum Pascha peregrisse velit, cum Luna id XIV praestiterit. Est enim contra Evangelii fidem, Christum feria 3 Pascha celebrasse. Propterea ita corrigendum existimat: Christum id egisse feria V, quod oportuerit VII. Ego vero cum nondum suspicarer Epiphanium alio die Christum velle quam feria V Pascha suum obiisse, haec quae de III, IV caeterisque feriis iniicit, similitudinis causa usurpata credideram. Nam quia Luna Iudaica XIV, Nicaena vero XII celebraverat, ut eam Cycli pravitatem oculis subüceret, hunc in modum declarare voluisse: perinde istud esse ac si fingamus Iudaicum Cyclum vitii nihil habuisse, reveraque Lunam XIV Nicaenam in Martii XIX incidisse, ac tum cogitemus Christum biduo illam antevertentem XVI Kal. sive Martii XVII Pascha comedisse, feria III, quod feria V, hoc est Martii XIX, fieri decebat. Tam ergo vitiose Cyclus ille Iudaicus decimonono Martii Lunam XIV exhibuit, tamque abnormis a vero Lunae ratiocinio fuit illa V feria Martii XIX, quam tertia cum quinta comparata, si haec ipsa Nicaena fuisset. Denique tota haec Epiphanii disputatio *ὑποθετικὴ* et *λόγου χάριν* assumpta mihi videbatur. Sane negari non potest, quam si feria V celebrasse Christum existimaverit, probabiliter ista dicantur.

Verum dum haec attentius perscrutor, comperi aliam sanctissimi Patris opinionem fuisse et falsam illam quidem, sed ab eo tamen aliquoties inculcatam: nimirum Iudaeos plerosque cum Christo Pascha suum obiisse non feria V, sive pridie eius diei, 179 quo passus est, sed feria tertia. Quod ipsum disertissimis verbis docet in calce Panarii huius, in Expositione fidei c. 22.

Ubi de Ecclesiae ritibus agens meminit inter caetera ieiunii quartae ac sextae feriae, cuius instituti causam aperit: *ἐπειδὴ περ ἐπιφωσκούση τετράδι συνελήφθη ὁ κύριος καὶ τῷ προσφβάτῳ ἑσταυρώθη. Quoniam ineunte quarta feria comprehensus est Dominus et feria V crucifixus.* Quo posito consequens est, Christum ea nocte, quae feriam 3 sequitur et Iudaice feriae 4 tribuitur, captum esse, cum paulo ante Pascha celebrasset. Audierat itaque et a maioribus acceperat Epiphanius, duas illas ferias Dominiacae Passioni recolendae praestitutas fuisse, ac ieiunio consecratas. Cum autem certo constaret, feria 6 in cruce suffixum esse, nulla passionis eius restare visa est alia pars, quam comprehensio et alligatio. Proinde feria 4 appetente captum atque vinctum esse Dominum credidit. Neque vero alio tempore, quam quo Iudaei plerique, celebrare voluit. Igitur etiam Iudaei feria tertia peregerunt. Vitiose, quis negat? Sed quod maxima pars eo die Pascha comederet, biduo cum illis anticipavit. Erat enim feria V Martii XIX celebrandum, cum in hunc diem XIV Iudaica vitiosa concurreret. Cur autem adeo praepropere Iudaei isti Pascha comederent, causam attulit nullam. Sed hoc tamen significare videtur, Iudaeos nonnullos, videlicet Phariseos ac Scribas, communem hunc errorem emendare cupientes Pascha suum in 20 Martii diem distulisse, quo passus est Christus, quo nimirum propius ad Aequinoctium accederent, vel etiam coeleste Plenilunium. Nam hoc verba ipsa tacite demonstrant: *καὶ ἰσημερία πρὸ ἑνδεκα Καλανῶν Ἀπριλλίων, δι' ἣν πλανηθέντες ὑπέρβατον μίαν ἡμέραν ἐποίησαν.* Ergo διὰ τὴν ἰσημερίαν, et fortasse propter Lunam etiam, ne tantopere ab utroque recederent, diem diffuderant. Poterat enim vel ipse sideris aspectus vitii illos admonere, quod saltem minuendum esse decreverunt.

Cum haec Epiphanius manifeste sentiat, caetera quae ab eo dicuntur eodem dirigenda sunt, atque hoc modo constituenda: Christus legale Pascha celebravit cum plerisque Iudaeis XVI Kal. Apr. feria III, Luna Iudaica vitiosa 12, cum feria V Luna XIV vitiosa perfici debuerit. Biduo igitur antevortit. At Pharisei, Iudaeique alii Luna Iudaica XV Martii XX, quo die passus est Christus, *καθ' ὑπέρβασις* diei unius a Luna XIV ad XV. Ex iis falsos eos esse constat, qui Epiphanio Graecorum seu-

tentiam adscribunt, quod Christus Pascha Luna 13 celebrarit, ante Iudaeos, qui id postridie peregerint. Non enim 13 Luna, sed 12 Christum id egisse censet, quatenus feria III contigisse putat. Quod si ex communi, certissimaque sententia feria V celebrasse Christum arbitratus esset, non alia Luna quam quae ex vitioso Cyclo XIV foret, factum assereret. Unde ex castigatiori Epiphaniï iudicio definiendum est, Christum feria V, Luna XIV cum nonnullis Iudaeis, caeteros vero cum Pharisaeis, feria VI Pascha comedisse. Qua ex Epiphaniï opinione duo colliguntur, quae cum de Passionis anno quaeritur, acerrime disputari solent: alterum Iudaeorum principes non eodem cum Christo die legitimo agni epulo perfunctos: alterum cum sine commutatione aliqua temporum ac festorum id accidere non potuerit, translationem aliquam illis temporibus extitisse. Quare ad hanc Epiphaniï disputationem illustrandam totidem illae quaestiones paucis hoc loco disceptandae sunt.

[Sequitur Excursus III. *Utrum Iudaei translatione festorum olim usi fuerint et Utrum Christus eodem quo Iudaei ceteri die Pascha celebrarit* p. 180—187.]

187 448 c. *συλλαμβάνεται δὲ τῇ τρίτῃ*] Iam haec facta sunt, intellecta semel Epiphaniï sententia. Quanquam librarium culpa quaedam concepta perperam, quae ex Diagrammate corrigenda sunt. Caeteram *ἡμερινὴν* eam Lunam vocat, quae civiliter ab ortu Solis ad occasum perducitur, *νυκτερινὴν* vero quae noctem occupat. Qua ex observatione corruptae lectionis vitium per sese proditur. Scribe igitur, authore Keplero: *πέμπτη τρισκαιδεκάτη νυκτερινή, ἡμερινή δὲ δωδεκάτη*. Quod utique necessarium est, si *τετράς* fuerit *δωδεκάτη νυκτερινή*. Nam hae sibi invicem succedunt, ut quae *νυκτερινή* fuerit, fiat *ἡμερινή*. Notum enim est Iudaeos a nocte diem auspicari. Deinde: *προσάββατον τεσσαρεσκαιδεκάτη νυκτερινή πρὸ δεκατριῶν Καλ.* Nam superior dies *πρὸ δεκατρισάρων* iam habuit. Item *σάββατον πεντεκαιδεκάτη νυκτερινή*. Postremo *ἐπιφώσκουσα κυριακὴ πεντεκαιδεκάτη ἡμερινή*. Nam de Nicaena Luna loquitur, non de Iudaica. Quae omnia ex superiori laterculo repetenda sunt.

448 d. *ἐπιφώσκουσα κυριακῇ*] Qui hunc Epiphaniï locum percurrit, diligenter id animadvertere debet, quod superiori

dissertatione copiose traditum est, falsa haec esse, quae de Luna dicuntur omnia, et ex Epiphanii hallucinatione profecta, qui Aequinoctium a XXV Martii ad XXII; Plenilunium vero ab eadem XXV die ex Nicaena formula, vel potius a XXVI perinde ad 22 transtulerit. Quo posito, Cyclorum omnium ac feriarum rationem permiscuit: quae quonam pacto corrigi possent et in viam ab errore deduci, supra declaravimus. Igitur ex tot errorum argumentis nata est vitiosa illa feria anno Iuliano 76, hoc est Dominica Martii XXII, cum revera esset feria V. Ἐπιφώσκουσα ergo κυριακή Lunam habuit XV diurnam. Hic ἐπιφώσκουσα proprie sumitur. Quippe XXII die ab ortu Solis coepit XV diurna: unde ἡμερινή pro νυκτερινή substituiamus. Alioquin ἡ κυριακή XV νυκτερινή dici potest, si eius initium ab antecedente nocte reputatur. Neque vox ἐπιφώσκουσα quicquam obstat, quae persaepe de illucescente die, nonnunquam et de diei Iudaico principio, sive nocte antecedente solet usurpari. Non quod lux aliqua sive Lunae, sive stellarum saltem oriens utcumque diem auspicetur, quod Casaubonus in Exercit. 16, 15 verum existimat, ut cum Lucas ait 23, 54; καὶ σάββατον ἐπέφωσκε, sic accipiendum sit, ut si dixisset, καὶ ἐπέφωσκεν ἡ σελήνη ἢ ἄγουσα τὸ σάββατον. Haec enim sententia subabsurda et supervacanea videtur. Verum simpliciter et nullo alio subaudito ἐπιφώσκειν est appetere, vel inire, adventare. Hoc autem ex eo natum arbitror, quod cum prima, ac naturae maxime consentanea diei appellatio lucem significet, tempusve ab ortu Solis ad occasum, pleraeque postea nationes variis temporum initiis constitutis diem nihilominus appellarunt spatium illud temporis, quod ab eo puncto, quod sibi statuerant, ad idem punctum revolvitur. Quare ut in primaria illa ac naturali diei notione ἐπιφώσκειν proprie dies dicitur, quod eius initio Sol oritur, ut et ἡμέρα, ἀπὸ τῆς ἡοῦς, ita translatis ad reliquas formas diei appellationibus, idem hoc usurpatum initii vocabulum est, etsi minus quam illic proprie. Sive igitur a media nocte, sive a meridie, sive ab initio noctis, diei repetatur exordium, ἐπιφώσκειν ubique dies, hoc est inchoari et inire simpliciter dicitur. Quemadmodum ρουμηγίας vox cum nascentem Lunam proprie significet, ad omnia mensium initia, etiam minime Lunarium, transfertur, puta tricenariorum et Ae-

gyptiacorum. Unde alia est *νουμηρία κατὰ σελήνην*, alia *οὐ κατὰ σελήνην*. Hoc ego sensu τῷ *ἐπιφώσκειν* Evangelistas simpliciter usos arbitror: ut cum Matth. 28, 1 ita loquitur: *ὄψέ δὲ τῶν σαββάτων, τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν τῶν σαββάτων*. Ubi nulla argutatione opus est ut vel dies ipsa a nocte incipiens tum demum, cum Sol oritur, *ἐπιφώσκειν* dicatur: vel ut Luna aut sidera subaudiantur. Nam hic meo iudicio sensus est: confectis Sabbatis, sive hebdomada peracta, die sequenti, quae inibat cum feria prima, quod apertius Lucae 23, 54 declaratur. *καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευὴ καὶ σάββατον ἐπέφωσκε*. Ubi verbum *ἐπέφωσκε* nullam lucem significat, sed initium. At apud Epiphanium in Expositione fidei c. 22 circa gallicinium *τῆς κυριακῆς ἐπιφωσκούσης* solvi Paschale ieiunium dicitur, hoc est post mediam noctem, a qua diem Christiani inchoant: item paulo post scribit nonnullos hebdomada sancta *vigilare τὴν μετὰ τὴν πέμπτην ἐπιφώσκουσαν εἰς τὸ προσάββατον*. Ubi *ἐπιφώσκειν* videtur proprie sumpsisse, quasi nox postridie luceat, hoc est in lucem desinat. Noctem enim intelligit, quae Parasceuem praecedit.

καὶ ὅτι ἀνάστασις καὶ ἰσημερία] En erroris argumentum. Christum enim, quem Aequinoctio ipso resurrexisse dīderat, hoc est XXV Martii, eo die resurrexisse credidit, quo Diocletiani tempore Aequinoctium incidit. Nam ex Anatolio, ut opinor, et Alexandrinis veteribus Aequinoctium Martii XXII statuit, cum Nicaenum aliquot annis postea in vicesimum primum intulerit. Unde qui successerunt Alexandrini scriptores XII Kal. hoc est XXI Martii Aequinoctium fixerunt, ut inter alios Proterius Alexandrinus apud Bedam lib. de Aequin. Vernali quō est Tomo III. Is inquam 25 Phamenoth, qui est 12 Kal. Apr. Aequinoctium collocavit, Leonis Papae temporibus. Itaque *μημονικὸν* est ἀμάρτημα eruditissimi Kepleri, dum in Eclogis p. 193. Proterium ait circa initium Diocletiani Aequinoctium XI Kal. definiisse: sed Anatolio id convenit, cuius illustre fragmentum describit Eusebius 7, 26 ex eiusdem Paschalibus Canonibus, quod et Beda commemorat Lib. de Aequinoctio, ubi et Anatolii verba ex depravatissima Ruffini interpretatione perperam accepta alienam in sententiam detorquet. Quare cum ex eo Anatolii decreto, tanquam ex fonte Epiphanii doctrina pro-

fluxerit, nobis integrum non est, tam illustrem disputationem silentio praetermittere.

[Sequitur Excursus IV quo *Anatolii insignis locus expeditur* p. 188—201.]

448 d. ἥτις ἐμπίπτει διὰ ἐτιῶν τριῶν] Keplerus § 201 τινι legit.

449 a. καὶ ἄλλας κατ' ἔτος τέσσαρας ὥρας] Cuiusmodi XII constat τὸ νυχθήμερον. Nam hora apud Epiphanium duae sunt aequinoctiales horae.

ὡς εἶναι εἰς τὰ τρία ἔτη] Vide quae superius adnotavimus.

διὸ παρ' αὐτοῖς πέντε μῆνες] Caussativa ista particula aegre cum superioribus cohaeret. Forte idem est quod *δίῳτι* vel *ὄτι*, nec inferendi vim habet, sed novam sententiam inchoat, qua 14 annorum Cyclus exponitur. Quod si illativam esse mavis, ad antecedentia pertinebit. Nam quia Lunaris annus dies habet 354, fit ut tertio et sexto anno singuli menses et in totum 14 annis, quinque menses intercalentur, quod 11 diebus Solaris annus Lunarem superet. Utcunque sit, 14 annorum Cyclum indicare videtur, in quo quini menses inserantur. Sed utrum in usu politico observatus ille Cyclus fuerit, an penes Synedrium retentus et ad methodum conformatus, cum plenorum cavorumque mensium perpetua successione communis annus evolveretur, antea dubitavimus.

διὰ τὸ ἀφαιρεῖσθαι ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ] Cur 14 annorum orbe Neomeniae conclusae sint, causam ista reddunt, sed pro varia Cycli dispositione diversa fingi potest. Nos duplici ratione Cyclum explicari posse diximus. Prima est, ut annis Lunaribus praecise trecenti et quinquaginta quatuor dies, horae octo tribuantur: 14 autem annis dies 5108, horae 4. Hoc temporis spatio Cyclum constituebant, in quo solius Lunaris ἀποκαταστάσεως rationem habebant, nec illius ratiocinia cum Sole comparabant. Quare de ultimo, hoc est 14 anno Solari, et quidem politico, qui est 365 dierum, dies quinque et horam unam detrahebant, propterea quod si ex 5104, 4. Iulianos 13 eximas, decimus quartus dies habebit 360, una hora minus, quo intervallo Lunares Neomenias restitui credebant. Sed haec τεχνικῶς duntaxat, non politico usu, secundum quem,

si minor hic Cycclus usurpatus fuerit, horae illae 4 appendices in finem Cycli reiectae sunt. Itaque cum post Cyclum Lunarem 14 annorum, de Solis rationibus quinque dies, horae octo reliquae forent, quinque dies duntaxat superesse sibi persuaserant, quibus reservatis, post Cyclos minores sextum mensem solidum intercalabant. Ita dies fiebant 30679. Quorum *οίκονομίαν* Typus ille antea propositus ostendit.

Altera ratio, si quinque dies solidi ex horis octo conflati 14 annis arrogenitur: quae omnia diligenter habes explicata superius. Ubi et ex utraque methodo Epiphanius verba correximus.

202 449 a. *τοῦ ὀγδοηκοσίου τετάρτου ἔτους*] Mensem illum embolimum 31 cum in fine 84 anni intercalari debuerit, in sequentis Cycli primum annum coniici, docet Epiphanius. Atqui Tessaracaedecaët. postremus annus proprio iam embolimo praeditus est. Duo igitur embolimaei sese proxime sequentur. Quod olim factum esse Hebraeorum Doctores asserunt. Imo vero menses ipsi embolini duo simul inculcabuntur, eruntque tria Adarim. Sed tertius anni 85 initium erit, ne si Nisan pro Adar substituatur, Epochæ relictæ, Neomenia in anteriora laxius evagetur. De duobus embolimaeis proxime consequentibus fatetur Keplerus; posterius, de tribus Adarim obiici potest. Sed utrumque ex Laterculo et superiori disputatione commodissime dissolvitur. Nam aliud est Tessaresdecaëteridas seorsim ac separatas intueri, aliud in maiore Cyclo aptas invicem et consertas. Minores Cycli singuli per sese 5 menses embolimos in 3, 6, 8, 11, 14 annis postulant, sed in continua serie et in maiore Cyclo non semper 14 embolimaeus est. Unde neque duos Adarim exigit. Postremus vero ultimi Cycli annus, qui est 84. Adar quidem alterum sibi vendicat, eo quod mensis ei 31 ex Epactis Cyclorum accrescit, proindeque 6 Embolimaeos habere debet, ut cum Solari anno utcumque Lunaris adaequetur. Verum author est Epiphanius in 85 annum mensem illum esse dilatatum, qui cum revera sit Adar, Nisan a Iudaeis, ut opinor, est factus. Inde accedit, ut Epocham anni sui anteverteriat et in eodem anno bis Pascha celebraverint. Quod uberrime antea declaratum est.

449 b. *οἵτινες ὄφειλον εἶναι*] Mendum hic esse et quidem duplex superiora satis ostendunt. Primum *τριάκοντα μῆνες*

legendum, non *τριακονταεὶς μῆν*. Deinde falsum est supra 30 menses reliquos esse, dies 24, horas 6. Alioqui ex Tessaradecaët. Iuliana dierum 5113, 12, relinqui tantummodo dies oporteret quatuor, horam unam, essetque Lunaris Tessaradecaët. dierum 5109, 11. Syzygiae singulae 29, 12, 49', 35'', $125/173$. Aut si de 14 Iulianis annis eximantur horae duae, ut sint dies 5113, 10 Tessaradecaët. Lunares singulae dies habebunt 5109, 9. Syzygiae 29, 12, 48', 54'', $13/173$. Quod ego verum non arbitror. Corrigendus itaque Epiphanii, aut librarii ipsius error, et vel *εἴκοσι ὀκτὼ ἡμέραι*, vel *εἴκοσι ὀκτὼ καὶ ὄραι τρεῖς* hoc loco scribendum. Vide quae antea diximus.

Ἐνεκεν τοίνυν τούτου] Non illud significat, quod arbitratur Keplerus et quod prima specie velle videtur, ex huius Cycli pravitate biduo Iudaeorum Pascha legitimum tempus antecessisse, quasi bidui tantum *προήγησις* a vera 14 facta sit: Pharisaeos vero diei unius *ὑπερβάσει* constituta, uno die duntaxat anticipasse, cum biduo solido Christus Nicaenam XIV anteverterit. Nam eodem sensu hoc loco dixit Iudaeos *προλαβεῖν ἡμέρας δύο*, quo superiore numero (c. 26), *ἔφαγον τὸ πάσχα πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ φαγεῖν*. At illic bidui anticipatio nequaquam ad Nicaenam XIV, sed ad Iudaicam vitiosamque comparatur, quae cum in feriam V Martii XIX incideret, Christus cum Iudaeorum vulgo feria III Martii XVII Pascha celebravit. Quare neque hoc loco *δύο ἡμέρας προῦλαβεν* Nicaenam XIV, sed ex Cyclo communi Iudaicam. Propterea sic Epiphanii mens interpretanda videtur: *Ἐνεκεν τούτου*, hoc est cum depravata illa methodo ac Cycli dispositione uterentur, secundum quam 14 Luna biduo coelestem, hoc est Nicaenam anteveniret, animadversa labe, Pha-²⁰³risaeos, quo ad Plenilunium propius accederent, Pascha in 15 Lunam distulisse. Itaque dupliciter vitiosa Paschatis celebritas fuit: primum apud eos, qui feria 3, Luna 12 Iudaica Pascha comederunt, quod feria 5, Luna 14 faciendum erat: tum apud Pharisaeos, qui *ὑπερβάσει* recepta 14 Cycli sui praetergressi sunt. Christus porro cum maiori populi parte feria tertia celebravit. Ita quidem Epiphanius, nec aliter interpretari licet, aut ab errore vindicare. Neque enim feria tertia, hoc est quarto ante Passionem die, Christus Paschate functus est, neque biduo in vinculis habitus, quod frustra credidit Epiphanius. Nam de

σταυρώσεως tempore nobiscum sentit. Emendandus igitur est ad eum modum, quem supra demonstravimus p. 172.

ὑπέρβατον προθέντες] Forte προσθέντες.

449 c. καὶ ἐκεῖ τὸ Πάσχα] Quid hic audio? ἐκεῖ, id est in horto, Pascha manducasse? Minime id quidem. Sed vel ἐκεῖ ad superiora pertinet, vel traiectio peccat hic locus. Quod subiicit: οὐκ ἄλλως ποιήσας, Christum excusat, cur non legitimo tempore Pascha peregerit, quod ad publicum et communem usum accommodare se maluerit.

450 a. εὐθὺς πρῶτος Οὐαλεντίνος] Haec ex Irenaeo expressa sunt, qui 2, 38. Valentinianos refutat, qui 30 Leonum collegium hoc annorum Christi numero fulciebant. Quippe Christum asserebant anno aetatis 30 passum esse, mense 12. Contra quos c. 39 demonstrat, biennio et aliquot mensibus praedicasse. Posteaquam igitur de utroque anno, tam quo natus, quam quo passus est Dominus, accuratissime disputavimus, consentaneum est, ut de Paschatum, quae post Baptismum Christus obiit, numero difficillimam quaestionem explicemus. Quam nos hunc ipsum in locum merito distulimus, quod cum superiori de Passione Christi disputatione connexa atque implicata videretur.

[Sequitur Excursus V. Quot secundum Baptismum Paschale Christus obierit p. 203—209.]

209 450 d. εὐρίσκομεν γὰρ καὶ ἐμφερόμενόν ποῦ] Quibus in libris reperisse dicat, non satis declarat. An de hoc suo opere loquitur Epiphanius, in quo librariorum oscitantiam accuset? Verum ex iis quae sequuntur, videtur καθόλου Chronologicos, sive Historicos commentarios intelligere. In quibus si 40 Augusti anno natum Salvatorem esse proditum fuit, non adeo recens est illa Dekeri assertio quae eum ipsum annu-
tuetur.

451 a. φάσκει γὰρ ὅτι πρὸ δέκα δύο καλανδῶν Ἰουλίῳ ἢ Ἰουνίῳ οὐκ ἔχω λέγειν] Mendosus procul dubio iste locus est. Neque enim, opinor, asserebant illi, ἀπὸ quos quadragesimo Augusti anno natum Salvatorem reperit,
210 Natalem eius XII Kalend. Iunias, vel Iulias accidisse, sed, ut sequentia demonstrant, de Conceptionis die locuti sunt. Quare restituendum verbum est συνελήφθη, quod culpa

librariorum effugit. Utinam caetera tam facile extricare possem! quae sunt impeditissima. Imprimis enim par illud Coss. *Σουλπιζίου Καμμαρίνου et Βητιέω Πομπηϊανοῦ ὑπάτων* nullis in Fastis reperio (quos fuisse suffectos oportet, per illa tempora). Cum igitur authores illi, quos citat Epiphanius, natum dixerint Christum anno Augusti 40, conceptum vero Iunio vel Iulio mense, ac 7 duntaxat menses in utero gestatum, si Natalis eundem cum Aegyptiis et Epiphanio diem statuerint, convenient hi Coss. in annum Augusti 39. Sed Augusti Imper. annorum diversa sunt initia, de quibus copiose dictum est. Nam aut ab ipsa Iulii Caesaris nece, Iuliano 2 numerantur, aut a sequente, Iuliano 3. Unde 40 Augusti Iulianus est vel 41 vel 42, in quorum alterutrum natalem Christi scriptores illi coniecerant, conceptum autem asserebant Iuliano 40 vel 41, quorum aliquis suffectos illos Coss. habuit. Verum quoniam Augusti annos ab Epiphanio *κατὰ πρόληψιν* numerari docuimus a Kal. Ian. ut annus illius 42 sit Iulianus ille, cuius ab Augusto mense 42 Augusti inierit: unde ex eiusdem sensu 42 Augusti Coss. sibi vendicat Aug. 13 et Silvanum, hac ratione 40 Augusti cadit in Consulatum C. Calvisii et L. Passieni, 39 vero Aug. 12 et L. Sullam Coss. habet, quibus suffecti sunt Sulpicius Camerinus et Pompeianus ille Buteo, de quibus circa hos annos nulla in Fastis mentio. Sed anno demum Iuliano 54 Q. Sulpicius Camerinus et Poppaeus Sabinus Coss. adscribuntur. De *Βητιέω Πομπηϊανῶ* nihil reperio. Quod nomen mendose in dandi casu scriptum est. Corrig. itaque *Βητιέω Πομπηϊανοῦ*, quod orationis series postulat. Alioqui non sum nescius, quin Latino more Coss. nomina per dativum interdum expressa legantur, ut in Vet. Inscript. Alex. Chronicon p. 497 anno Augusti 40 natum esse Christum memorat, monarchiae 29. Sed mendosum esse locum necesse est, quia p. 453 annos Augusto tribuit 56, menses 6, ex quibus 14 post Christi natalem vixit. Unde 42 agere debuit, quo tempore natus est Christus. Caeterum Cornarius pro *Βητιέω Πομπηϊανοῦ Cn. Pompeiano* reddidit. Nos Buteonem utcunque maluimus, quod Fabiorum cognomen fuit.

451 α. *εἰρήκαμεν γὰρ ἀπὸ τούτου τοῦ Προπόσωνος]*
Foedissimum hic mendum est, de quo capillum non promittam,

neque occipiam hariolarier. Quanquam ex consequentibus quid scribendum fuerit elici potest. Etenim ab eo die, quem isti natali praefixerant, ad A. D. VIII Eid. Ian. menses ait interesse 7 Lunares, minus diebus 4. Atqui 6 Lunares menses dies colligunt 177, quibus additi 26 efficiunt dies 203, qui de 371 detracti relinquunt dies 168. Itaque 169 die a Kal. Ian. hoc est XIV Kal. Iulias conceptum esse Christum et 203 postea die, sive 6 Ian. natum asseverarunt illi, de quibus Epiphanius loquitur. Adeoque sic concipiendus hic locus fuit: ἀπὸ τῶν πρὸ δέκα δύο Καλανδῶν Ἰουλίῳν. vel quia dies est Epiphi 24, ἀπὸ τῆς τοῦ Ἐπιφῖ κδ'. At Cornarius πρὸ Πίσιστος legisse videtur. Quod non est improbandum: ut ita fortassis interpretandum sit: ab anno Consulatus Aug. 13 et Plautii, atque a XIV Kal. Iul. eius anni ad 11 Tybi, quo Lentulus et Piso Coss. fuerunt, 7 Lunares menses intercessisse.

- 211 451 b. τινὲς δὲ φασιν ὡς δέκα μῆνας] Si natalem Domini 11 Tybi, sive Ian. 6 constituerint opinionis illius vindices, conceptum eius ipsis Kalend. Aprilis posuerint oportet. A quo die ad 6 Ian. menses numerantur 9, dies 15, qui sunt dies in totum 281. Quod si ex communi sententia in 25 Dec. natalem contulerint, conceptus Christi cadit in Martii 20. Epiphanius vero pro comperto habuit, Christum natum esse 6 Ian. quae fuit Aegyptiorum opinio. Quanquam utrum ea die sit natus dubitasse videntur, ut Cassianus 10 Coll. c. 2 significat. Clemens Alexandrinus 1 Strom. varias ea de re sententias refert. Ut eorum, qui 25 Pachon natum dicerent, hoc est Maii 20, Basilidianorum, qui 15 Tybi, sive Ian. 10. Aliorum denique qui ut Epiphanius 11 Tybi. Ipse vero Clemens a natali Domini ad obitum Commodi annos numerat 194, mensem 1, dies 13. Quod si verum esset, natalis Christi conveniret Athyr 22, qui est Nov. 18. Commodus enim obiit anno aerae Dionysianae 192 Prid. Kal. Ian. Natus igitur erit Christus Iuliano 43 Nov. 18. Sed vetus et ab omni Ecclesia recepta traditio est, Christum Dec. 25 natum esse, quam nemo prudens temere sollicitaverit. Quare ridicula et explodenda est Scaligeri divinatio, qui in append. Operis de Emend. Temp. et Isag. Can. 3 ex ephemeriarum et sacerdotalium functionum orbe natalem Christi conueniendum asserit in Sept. exeuntem. Quod merum somnium est,

neque ulla demonstratione, aut certo aliquo firmamento nititur. Immo quia nondum satis exploratum est, quae fuerit apud daeos anni ac mensium dispositio. Deinde nec illud certum est, utrum Iudas Maccabaeus cum sacrificia et Sacerdotum functiones instauraret, ἄνωθεν καὶ ἀπαρχῆς Ephemeriarum orbem petierit, an post interruptum ἐνδελεχισμὸν, ἐφημερίαν illam instituerit, quae priori, sub qua templum ab Antiocho violatum est, successura fuerat. Ad haec Maccab. 1, 4, 42 Sacerdotum delectum habuisse dicitur, eorum scilicet, qui integri immaculatique forent, quales nondum fortassis erant primae vicis sacerdotes. Postremo baptizatum esse Christum Iuliano 24 vel tatis absoluto 30 sumptum a Scaligero, non demonstratum est, ut suo loco probavimus. Quod si quod in illo vicium et hemeriarum circuitu momenti ad eruendum Christi annum se videtur, potest quilibet nonnullis eodem, quo Scaliger, re usurpatis ac positis, quocumque libuerit orbem illum ac vitium deducere. Nam et Keplerus ex eadem illa serie natam Domini in 25 die Decembris retinuit.

Sed ut ad illam revertar, quam Epiphanius adduxit, non horum rationem, qui ex 10 mense dies aliquot libasse Christum in utero matris existimarunt, quod Sap. 7, 2, scriptum: *Decem mensibus concretus in sanguine*, eodem argumento tholicus Armeniae usus est in Epistola, quam citat Scal. in ig. Can. p. 301.

καὶ περὶ αὐτὴν τὴν ἐνδεκάτην] Quoniam natum esse Christum 6 Ian. arbitratus est, baptizatum vero 8 Nov. facile est Epiphanio primum illud mutatae aquae miraculum eodem, quo natus erat, die factum asserere. Verum cum veteri Ecclesiae consensione non Ian. 6, sed Dec. 25 Christi natalis attributus sit, Baptismus vero Ian. 6, fieri non potest ut aut eo-212 m, quo natus est, aut etiam, quo baptizatus est, die aquam in vinum verterit. Alioqui perabsurdum est, anno demum post baptismum elapso, cum iam, ut ante docuimus, praedicationem in usum esset, primum ab eo miraculum editum velle. Hoc enim magelicae historiae manifeste repugnat, multo vero magis, si a duntaxat Paschata cum veteribus assignemus. Quamobrem 6 die quam 6 Ian. miraculum istud accidit, tametsi eodem

quo baptismus die ab Ecclesia celebretur. De quo vide Perre-
rium lib. 11 Com. in Dan. et Baron. in Ann.

451 c. *διὸ καὶ ἐν πολλοῖς τόποις*] Quod horum fontium
historiam et Epiphaniū fidem in dubium revocavit Calvinista qui-
dam nuperus in Casauboni Defensione, facit impudentissime.
Sed hunc Epiphaniū locum pluribus illustravit Heribertus Rosu-
verdus noster in Talione contra Casaubonum, a quo iniuriā no-
tatus erat Illustrissimus Annalium conditor.

452 a. *Κανὼ γὰρ ἐρμηνεύεται*] Vocabuli huius originem
a verbo קָנָה deducit, quod possidere significat.

452 d. *φάσκει πάλιν ὁ Λουκᾶς*] Quomodo cum caete-
ris Evangelistis Ioannes consentiat, ex eo deducit, quod Pascha
primum, Ioan. 2 diserte nominatum ab aliis expressum sit, cum
Sabbati Deuteroproti mentionem faciunt. Hoc enim post primam
Azymorum incidit. Historiam vulsarum spicarum ad primum
Pascha merito refert Epiphanius, ex fine cap. huius intelligere
potes, quod est Harmoniae supra a nobis propositae consenta-
neum. Iam vero ex hac caeterorum suffragatione Alogorum,
Valentinianorum ac caeterorum mendacium convincit, qui uni-
cum duntaxat Christo Pascha tribuerint. Cum enim eum post
primum Pascha vixisse et per sata transiisse constet, falsum est
uno Paschate res ab eo gestas circumscribi debere.

ἵνα δείξῃ σάββατον πρῶτον] De Sabbato Deuteroproto
vide quae ad Haer. 30, 32 disputavimus: nam illo loco priorem
Epiphaniū sententiam et quidem probabiliorem exposuimus. Quae
autem hoc in numero traditur obscurior est et a vera vocabuli
illius origine ac notione remotior. Duplex apud Iudaeos Sab-
bati genus constituit. Unum antiquius et naturale, quod ab
rerum initio conditum est, alterum secundum et posterioris or-
dinis, quia Iudaei festa omnia Sabbata vocabant, quod e Scri-
ptura demonstrat. Mox vero subiicit: *εἰς δὲ ἐπὶ τὰς ἡμέρας πάλιν ἀνακυκλούμενον δεύτερον καλεῖται πρῶτον*. Ex quibus,
ut et ex sequentibus illa Epiphaniū sententia posterior elicitur,
Sabbatum Deuteroproton esse Pentecosten, in qua *δεύτερον*
illud Sabbatum *πρῶτον* appelletur. Cur autem *δευτερόπρωτον*
dicitur, nihil apertum ac liquidum ex Epiphaniū verbis extricare
possum, sed illa Maldonati opinioni huic aptissima videtur; quo-
niam ex primariis tribus festis, sive Sabbatis, Azymorum, Pri-

nitivorum et Scenopegiae, proximum a priore et δεύτερον sit Pentecostes solenne, ideo δευτερόπρωτον appellari. Haec igitur altera est Epiphanii sententia, ac vocis illius interpretatio, a superiore longe diversa et, si verum fateri volumus, minus quam illa probabilis.

453 a. *τοιαύτη ἁγία τοῦ προσαββάτου*] Prosabbatum nihil aliud est quam Parasceue, quo ad hunc locum pertinet nihil. Non enim Azymorum 7 in Parasceuen necessario convenit, quam subinde in 1 aut 2 aut 3 feriam cadere posse declarat. Aut igitur expungenda ista vox est, aut προσάββατον²¹³ pro 6 hebdomadae diebus usurpavit, quas ἡπτ, hoc est profanas, nominant, quaeque Sabbatum antecedunt.

453 d. *διὰ τὸ μὴ εἰς πλάτος*] Scribe: *διὰ δὲ τὸ μὴ εἰς πλάτος φέρειν τὸν λόγον, ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν.*

455 a. *εἰτά τινες ἐξ αὐτῶν πάλι*] Obiiciebant Haeretici mendacem fuisse Ioannem, qui ad eam Ecclesiam edita sibi a Domino mandata scriberet, quae nulla tum esset. Respondet Epiphanius, hoc ipso constare Propheticum hunc esse librum, cum ad Ecclesiam scripserit, quam olim futuram cognosceret, tametsi quibus scribebat temporibus nondum extaret ulla. Sed haec Epiphanii responsio nisi ἀντιλεκτικῶς et ad hominem, ut vulgo loquuntur, accipiamus, haud satis probabilis videtur. Ac longe melius est, negare Ioannis tempore nullam Thyatiris Ecclesiam extitisse, quod impudenter Haeretici mentiti sunt.

455 c. *νῦν δὲ διὰ τὸν κέρριον ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ*] Duae illae quae sequuntur notae temporum vel librariorum vitio, vel authoris ipsius hallucinatione depravatae sunt. Hieron. in Script. Eccles. Ioannem asserit Apocalypsin scripsisse Domitiani 14, qui iniit Iuliano 139, Christi 94, Nonio Asprenate et Aricino Coss. Quare vel hoc ipso anno, vel sequenti saltem Ioannes Apocalypsin scripsit. A quo tempore ad annum Christi 375, quo Epiphanius hoc opus elaborabat, anni sunt 281, non 112 ut habent Epiphanii verba. Deinde falsum est, quo tempore scripta est Apocalypsis, Thyatiris Cataphrygas Haeticos fuisse, qui nondum emergerant. Nam ut eos quam antiquissimos faciamus, non ante tempus Antonini esse potuerunt, cuius anno 19 Montanus prodiit, ut Haeresi 48 scripsit Epiphanius, qui annus congruit Christi 156. Atqui nos ibidem Epiphanium

aberrasse docuimus, nec ante Aurelii tempus exortos Cataphrygas, eiusque anno 11, ut scribit Eusebius. Quare longe infra illud tempus amandandi sunt.

ὅς ἦν χρόνος μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν] Aliud agens Epiphanius haec scripsit. Non enim post ἀνάληψιν, hoc est ascensum Domini, sed post eius γέννησιν, et natalem 93 elapsis annis Apocalypsin Ioannes attigit. Verum perplexe admodum loquitur Epiphanius, et cum antea fateri visus sit, Ioannis tempore nullum Thyatiris vestigium Ecclesiae superfuisse, mox idipsum post Apostolorum ac Ioannis aetatem contigisse dicit: διὸ καὶ ἐσπούδασε τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀποκαλύψαι ἡμῖν, πῶς ἔμελλε πλανᾶσθαι ἡ ἐκκλησία μετὰ τὸν χρόνον τῶν ἀποστόλων, τοῦ τε Ἰωάννου καὶ τῶν καθεξῆς, quod tempus annis 93 μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν definit. Si Cataphrygum Haeresis anno Christi 156, hoc est Antonini 19, initium habuit, ut censet Epiphanius, Christus autem passus est et in coelum subvectus anno 34 vel 33, additis 103, fiunt anni circiter 126, quibus elapsis Thyatirorum Ecclesiam intercedisse putat, quod ne ipsum quidem tempus ad Cataphrygum originem convenit. Quare nisi librariorum culpa vitium in numerorum notas incurrerit, Epiphanium errare necesse est.

κατ' ἐκείνου καιροῦ] Scribe κατ' ἐκείνο.

214 456 a. ἐν χρόνοις Κλαυδίου] Perperam, ut supra monuimus. Nam sub Domitiano relegatus est.

456 d. οἵτινες εἰσιν Ἀσσύριοι] Persae ad Euphratem minime siti sunt. Sed πλατυκῶς pro Persarum imperio Persae usurpavit. Quatuor Monarchiae, quae Dan. 7 capite describuntur, neque recte ab Epiphanio numeratae sunt, et ad Apocalyps. locum illum nihil omnino faciunt. Nam haec Ioannis visa ad extrema mundi tempora referuntur, quibus 4, hoc est universi Daemones, vel eorum praecipui, qui hactenus alligati fuerant, soluti vinculis in humani generis perniciem grassabuntur. Haec simplicissima loci huius expositio quatuor illas veteres Monarchias excludit, quae ne ipsae quidem ab Epiphanio ex historiae veritate proponuntur. Nam ut omittam Assyriorum imperii, quod iam pridem intercederat, mentionem apud Danielem fieri nullam, certe proximi ab Assyriis Medi sunt, inde Babylonii. Quanquam Assyrios, nisi fallor, non veteres illos intelligit,

quorum ultimus Sardanapalus ab Arbace imperio exutus est, sed posteriores, qui extincto vetere illo amplissimoque regno, ex eius ruinis excitati sunt, ut et Babyloniorum imperium. Sed utroque videntur antiquiora Medorum initia, si quid Diodoro ac caeteris omnibus Historicis creditur. Qua de re ita paucis accipe. Cum ex omnium ferme Scriptorum autoritate constet, ante Cyrum et Persas, maxima duo Imperia floruisse, Assyriorum a Nino et Medorum, Cyrum autem Olymp. 55 anno primo, sive ineunte, sive potius labente coepisse, demus, id quod alibi demonstrabitur, exeunte anno primo Olymp. 55 Cyrum Astyagen vicisse, annus hic erit in Iuliana Periodo 4155, ante Dionysianam aeram 560. Ante hunc igitur annum Assyriorum Medorumque tempora collocanda sunt; quae ob vetustatem, Scriptorumque dissensionem parum certa, sic ordinanda putamus. Medorum Imperium Ctesia et Diodoro testibus 300 ferme ac 17 annos obtinuit. Coepit igitur anno Per. Iul. 3838. Assyriorum regno mille ac trecentos circiter a Belo tribuimus, praeeunte in Chronicis Eusebio. Quamobrem initium Beli convenit anno Per. Iulianae 2539. Ex iis consequens est Medorum primordia centum annis Olympiadas antecessisse, quarum initium annus est in Per. Iul. 3938. Constituto Medorum imperio, duo quaedam alia paulatim effloruerunt, Assyriorum ac Babyloniorum, quae Assyrii illius maximi ac diuturni velut naufragio disiectas ubique tabulas arripuerunt. Quorum apud externos Scriptores pertenuis est et obscura memoria, in Sacris vero literis cum anborum, tum Babyloniorum praesertim luculenta est ac frequens mentio. Sed priores memorantur Assyrii, quorum primus 4 Reg. 15, 19 occurrit Phul, qui et Belochus dicitur. Hunc a Medis defecisse probabile est. Successit Teglath-Phalassar ibid. com. 29. Inde Salmanassar 4 Reg. 17, 3. Tum Sennacherib eius filius 4 Reg. 18, 13. Postremus fuit Assaraddon c. 19, 37. Iam vero primus Assyriorum principum Phul sub Manahen Israëlitis et Azaria Iudae rege collocatur. Azarias iniit anno Per. Iul. ut arbitramur 3905. Quare Assyriorum regnum, quod sub Azaria fundatum est, longe posterius est Medorum initio, videlicet annis fere 70. Ad haec Ezechias coepit 215 ex Chronologiae nostrae ratiociniis Per. Iul. 3987. Ergo annus eius 14, quo Sennacherib interfectus videtur, est Per. Iul. 4000 circiter.

At Babyloniorum regnum, si a Nabonassaro repetas, aliquot annis post Assyriorum initium extitit. Coepit enim Nabonassari aera Babylone Per. Iul. 3967. Primus autem e Babylonis Regibus in Scripturis nominatur Merodach filius Baladan & Reg. 20, 12, circa annum Ezechiae 14, circa Per. Iul. 4000 eodem tempore, quo Sennacherib et Assaraddon in Assyria regnabant. Quare Merodach iste vel idem est cum Nabonassaro, vel potius Baladan Merodachi pater, a quo Babylonicum imperium ad Nabuchodonosorem et posteros usque propagatum est, donec a Cyro et Persis extinctum est. De posterioribus Assyriis suspicor locutum Epiphanium, potius quam de antiquis illis. Quem nos ut ab errore utinque vindicemus, quatenus Medos Babylonis posteriores posuit, ad Darium illum Medum respexisse credimus, qui ex multorum sententia Medorum postremus rex fuit et cum Cyro, Babylone capta, eandem solus obtinuit. Quod etsi nequaquam probamus (neque enim Darius ille Daniels Medorum rex fuit) nihilominus ex eo manavit praepostera illa regnorum apud Epiphanium distributio. Alioquin certissima est et ad Danielis visionem accommodatissima Hieronymi sententia, quatuor animalia totidem imperia significare, Babyloniorum, Persarum, Macedonum, Romanorum.

457 a. ἐπιτρέπειν τοῖς ἔθνεσιν εἰς πόλεμον] ὁ νοῦς, Angeli nationum praesides vincti delinentur, prohibenturque ne subiectos sibi populos ad bella provocent.

AD HAERESIN LII ADAMITARUM.

Spurcissimae huius Haeresis authorem Theodoretus facit Prodicum, cuius meminit Clem. 3 Strom.

459 b. ἔθμην] Hesych. ἐθμὴ ἀτμός, κυπνὸς λεπτός, ἀτμή.

δίχην καμψαρίων] Idem Hesych. κάμψα, θήκη, γλωσσοκομειῶν. Et καμψία κανᾶ κανίσκια. Suidas κάψα κέστη, ἢ θήκη. Igitur Capsarii sunt ἱματιοφύλακες, hoc est, ut Glossae reddunt, *vestiarii*. Supra in Hebion. *olearios* vocabat. Paulus lib. 3. §. ultim. D. de Offic. Praet. Vig. eadem voce capsariorum appellat.

AD HAERESIN LIII SAMPsAEORUM.

De ea iam in superioribus diximus, ut et de Elxaeo, sive Elxai.

AD HAERESIN LIV THEODOTIANORUM.

216

Theodoti Coriarii Byzantini meminit Eusebius Hist. 5, 27 et alii citati a Baronio A. 196. Augustinus Theodotionem nominat. Extant Collectanea e Theodoti cuiusdam scriptis apud Clem. quae non sapiunt Catholicum.

463 b. οὐκ οἶδα εἰπεῖν ἐν τῷ τοιούτῳ] Correximus ὀποίῳ. Sub M. Aurelii persecutōne istud contigit, ut Baron. ibidem asserit.

464 b. καὶ ἀγνοεῖ ὁ ἔλλεινός] Vide Interpretes, imprimisque Maldon.

465 a. εἶτα, φησὶ, καὶ τὸ εὐαγγέλιον] Vis ista ratiocinationis huius fuisse videtur. Theodotus ut probaret Christum merum ac simplicem hominem esse Lucae verbis utebatur, quibus Angelus Mariae dixit superventurum in eam Spiritum sanctum, non autem in ea futurum, vel, ut paulo post loquitur, in eam ingressurum. Nam illa verba, ἐπελεύσεται ἐπὶ σε, adventitium aliquid et extrinsecus accedens indicare videntur.

466 a. προφασίζεται πάλιν ὁ Θεόδοτος] Hieremiae locus ille, quem Theodotus afferbat, ex LXX seniorum editione depromptus est: ἄνθρωπός ἐστι καὶ τίς γινώσκει αὐτόν; Hebraica vox פְּרִיזָה ambigua significatione occasionem interpretationis illius dedit, ut animadvertit Hieron. Nam si legamus פְּרִיזָה homo dicitur, si autem פְּרִיזָה inscrutabile, sive desperabile, eo quod nullus cor hominum valeat invenire. At sancti PP. contrarium eius, quod Theodotus pugnabat, ex eodem loco deducunt, Christum non simplicem hominem esse, sed una etiam Deum, quod Hieronymus non probat. Solent, inquit, quidam nostri, bono quidem voto, sed non secundum scientiam, uti hoc loco contra Iudaeos: quod homo sit Dominus aequae atque Salvator, secundum dispensationem carnis assumptae; nullusque possit nativitatis eius scire Mysterium, secundum illud quod scriptum est: generationem eius quis enarrabit?

nisi solus Deus, qui arcana rimatur et reddit unicuique secundum opera sua. Melius autem est, ut simpliciter accipiamus, quod nullus cogitationum secreta cognoscat, nisi solus Deus. Haec ille. Ad eundem sensum refert etiam Theodoretus. Tertull. vero contra Iud. c. 14. Cyprianus con. Iud. c. 10. Lactant. 4, 13 et alii, quos tacito nomine notat Hieron. ad Christi Divinitatem.

467 b. ἐλέγγη δὲ πάλιν, Θεόδοτε] Ex eo quod ad Patris dexteram collocatus sit Filius, pari et eadem cum illo dignitate, ac potestate esse dicendus est. Ambros. Serm. 3 de Pentecoste. *Ne miremini, inquit, quod ad dexteram Patris residere dixi Filium; ad dexteram enim residet, non quia maior Patre, sed ne minor Patre esse credatur, sicut Haeretici blasphemare consueverunt.* Idem colligit ad Psalm. 18 ex illo Psalm. 109 loco: *Sede a dextris meis.* Quibus et similibus ex locis apparet, falsam eorum esse sententiam, qui sinistram apud veteres honoratiorem dextra fuisse contendunt. Cuius opinionis autor Nebriss. c. 39 Quinquagenae.

AD HAERESIN LV MELCHISEDECIANORUM.

468 b. ἀποσπασθέντες τάχα] A Theodotianis ortos esse Melchisedecianos censet Epiphanius. Tertull. vero Lib. de Praescript. c. 53 etiam Theodotum sectae huius authorem constituit, non priorem illum et Byzantium, sed alterum, quem ἀργυρομοιβόν Theodoretus fuisse narrat. Eusebius 5, 27 Theodoti coriarii discipulum quendam commemorat Theodotum Trapexitam, a quo deceptus Natalis confessor insigni miraculo resipuit, cuius et Theodoretus meminit. Hic igitur Theodotus ad magistri sui impietatem hoc adiecit, ut Christo Domino Melchisedecum anteponeret, ut scribit Tertull. Theodoretus vero Melchisedec ex illius sententia δύναμιν τινα καὶ θεῖον, καὶ μετστην exstitisse, κατ' εἰκόνα δὲ αὐτοῦ τὸν Χριστὸν γεγενῆσθαι. At Augustinus et Philastrius nullum Melchisedecianis errorem alium tribuunt, nisi quod hominem esse negaverint, sed virtutem Dei esse statuerint. Vide Epistolam Hier. 126 ad Evagrium.

468 d. τὸ δὲ ἀπάτωρ, ἀμήτωρ] Perperam Erasmus ignoti Patris, ac matris; qua stolidi interpretatione myste-

rium omne sustulit, quod in harum notione verum Apostolus constituit.

469 a. *ἔτι ταύτην τελετήν κατ' ἔτος*] *τελετή* hoc loco vel solenne festum, ac celebritatem significat, vel sacrificium. Hesych. *τελειται, ἑορται, θυσια, μυστήρια*. Orus Thebanus apud Etymol. authorem *τελειτὰς* appellat *τὰς μείζους, καὶ μετὰ τινος μυστικῆς παρωδῶσεως ἑορτὰς*. Recte igitur cum Cornario *festum* hic interpretati sumus. Tametsi de sacrificio potuimus accipere, quod Serrario nostro placuit, praesertim cum Haer. 78 eandem historiam narrans *θυσίας* vocet. *ἐν Σικίμοις, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ Νεαπόλει θυσίας οἱ ἐπιχώριοι τελοῦσιν εἰς ὄνομα κόρης*. Quod vero *ταύτην τελετήν ἄγουσιν* hoc loco dixit, simpliciter usurpatum puto, pro eo quod est *ritus illos instaurant, vel sacri illius memoriam celebrant*. Potest et *ταύτη* pro *ταύτην* legi. Nam de humanis hostiis, quod suspicatur Serrarius, verum non arbitror, praesertim Epiphaniū aevo, sub Christianis principibus, qui execrandas illas, ac detestabiles ceremonias ubique prohibuerunt.

469 b. *καὶ γὰρ καὶ παρὰ τισι τοῦ Μελχισεδέκ*] Quae de Melchisedeci parentibus narrat Epiphanius, redolent Apocryphorum somnia, cuiusmodi multa sunt hoc in opere bona fide a sanctissimo Patre descripta, quae discutere, aut refellere, otiosi; temere fidem adhibere, parum prudentis fuerit.

ἐν τῇ τῆς Σαβῆς πεδιάδι] Ubinam Sabe illa sita sit divinare utcunque licet. Iosue 2, 19 in tribu Simeonis recensentur Bersabee et Sabe, quae eiusdem oppidi nomina R. Isaias et Mazius esse putant. Quod si verum est, in Bersabeensi agro Melchisedeci parentes habitaverint.

469 c. *Σαλήμ δὲ ἢ πόλις*] Antiquissima est illa quaestio, utrum Hierosolyma, an Sicimorum oppidum fuerit Salem 218 Melchisedeci domicilium, de qua vide quae Perrerus aliique ad Gen. disputant et novissime Salius noster in Annalibus. A. M. 2118. Communis et vera sententia est, Hierosolyma potius, quam Sicimorum urbem fuisse Melchisedeci regiam. Quod isti pluribus affirmant.

470 a. *μετὰ γενεὰς δεκαδύο τῆς τοῦ Λεβί*] A Levi ad Sadok filium Achitob, qui sub Davide summum Sacerdotium tenuit, Reg. 2, 8, 17 *γενεαὶ* sunt 13, non 12. Ab Aarone non 7,

sed 10 numerantur Par. 1, 6, quarum Laterculum proposuimus. 1 Levi, 2 Kaath, 3 Hamram, 4 Aaron, 5 Eleazar, 6 Phinees, 7 Abisue, 8 Bocci, 9 Ozi, 10 Zariaas, 11 Meraioth, 12 Amarias, 13 Achitob, 14 Sadok. Sadok 10 est post Aaronem, post Levi 13. Sed in priore numero *μετὰ γενεὰς δεκαδύο*, infirmè dictum ab erroris culpa Scriptorem vindicat. Haec autem, *ἑβδόμησ δὲ ἀπὸ τῆσ Ἀυρῶν διαδοχῆσ*, excusari non possunt, cum sint 10. Ad haec pro *ἑβδόμησ* crediderim *ἑπτὰ* scribendum esse, ut ad *μετὰ* referatur. Nam in arithmetica nota deceptus est librarius.

470 b. *καὶ ὅτι μὲν ὁ Μελχισεδέκ*] Quod sit acumen in illa Epiphaniï ratiocinatione, vix assequi possum. Ut hominem fuisse Melchisedecum ex Apostolo demonstrat, haec illius verba proponit: *ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενοσ ἐξ αὐτῶν δεδεκάτωκε τὸν Πατριάρχην*. Ex quibus ita colligit: *δῆλον οὖν ὅτι ἐξ αὐτῶν οὐ γενεαλογεῖται*. Quae nihil ad institutam probationem attinent, nec illis omnino verbis hominem extitisse docet Apostolus. Quare mendosus hic locus videtur, et ita corrigendus, *δῆλον οὖν ὅτι ἐξ ἐτέρων γενεαλογεῖται*. Nam ex eo, quod Apostolus dicat, Melchisedecum *οὐ γενεαλογεῖσθαι ἐκ τοῦ Ἀβραάμ*, aut *ἐκ τῶν Λευιτῶν*, utcunque sequitur *ἐξ ἐτέρων γενεαλογεῖσθαι*, hoc est externae diversaeque ab illis stirpis fuisse.

470 c. *Ἡλίας ὁ Θεσβίτης*] Eliam e Sacerdotali fuisse stirpe Hebraeorum fert opinio, qui eundem illum faciunt cum 219 Phineez Eleazari Filio. Hanc opinionem refert Kimchius ad Reg. 3, 17, nec in ea tamen acquiescit, amplectitur autem Elias in voce Thisbi. Neque vero id Hebraei veteres omnes arbitrati sunt, siquidem ex eodem Davide constat nonnullos e Tribu Gad; alios e Tribu Benjamin Eliam oriundum putasse. Ipse autem certi nihil affirmat. E Christianis praeter Epiphanium, Alexandrinum Chronicon p. 376 Sacerdotalem Eliae originem adscribit, additque Thisbiten dictum a Thisbi Sacerdotali urbe in Arabia. Quod ex libro de Vita Prophetarum, qui Epiphaniï nomine inscribitur, mutuatum videtur. *Ἡλίας*, inquit, *ὁ Προφήτης οὗτοσ ἦν ἐκ Θεσβῶν, ἐκ γῆσ Ἀράβων, ἐκ φυλῆσ Ἀυρῶν, Λευίτης, οἰκῶν ἐν Γαλαὰδ, ὅτι ἡ Θεσβίσ δῶμα ἦν τοῖσ ἱερεῦσι δεδομένη*. Quem ad locum Superintendens

nescio quis e Lutheranis quisquiliis, qui novissime librum illum de Prophetis interpolavit, mirifice aestuat, ut illas voces *ἐκ γῆς Ἀράβων* expungat. Quas quidem parenthesi inclusit, ut alienas esse significet. Si enim, inquit, *Thisben in Arabia collocabimus, non amplius ad cives Gileaditicos, vel ad regnum Israëliticum pertinebit.* Hic coniecturam suam adtexit, et videlicet quaerenda occasio fuit adversus Monachos declamandi, quorum inscilia intrusas illas voculas suspicatur. Cum enim *ἐκ φυλῆς Αὐρῶν* legeretur, aliaque ad marginem adnotata foret lectio, *ἐκ γῆς Ἀράβων*, ea crescente, inquit, *Monachorum barbarie in ipsum authoris contextum recepta fuit.* Sed in ea coniectura summam iste Pastor imperitiam suam ac levitatem detexit. Neque enim scivit, Arabiam olim latissime patuisse, ut non modo Transamnanæ, sive Perææ optimam partem, sed etiam Coelesyriam ac Damascusum complexa sit. Siquidem regio ipsa Basan et Galaaditis Arabia continebatur, auctore Hieronymo in 2 Esa. et in Abdiam, ubi quæ prius vocabatur Galaad, eam postea nominatam Arabiam, et postremo suo tempore Gerasam, observat. De Damasco Tertull. l. 3 con. Marc. c. 13. *Damascus, inquit, Arabiae retro deputabatur, antequam transcripta esset in Syrophoenicen.* Arabiae itaque nomine Liber ille de Prophetarum Vita Galaaditidem intellexit. At Kimchius ita nominatum putat: *מעיר ששמה חושב ואחר כך ישב בגלעד* hoc est, *ab Urbe, in qua primum habitavit, unde postea in Galaad migravit.* Quæ quidem Davidis verba Elias Levita Hebraeus doctissimus nequaquam intellexit. Nam illius sententiam sic exponit: *והרדק פירש שבראשונה ישב בעיר ששמה חושב ואחר כך ישב בגלעד אבל לא פירש למה נקרא מחושבי גלעד.* Hoc est: *R. D. Kimchi sic interpretatur. Quod initio habitaverit in urbe, cuius nomen erat Toschab: postea vero in Galaad migraverit. Verum non explicat, quare dictus sit ex habitatoribus Galaad.* Atqui aliter, nisi fallor, Kimchius accipiendus est. Non enim censet nomen urbis fuisse *חושב*, quod absurdum est, sed ibi, in ea scilicet urbe, hoc est Thisbi, principio consedissee. Quare legendum est *שָׁמָּה* non *שָׁמָּה*. Neque verum est, quod Elias subiicit, causam a Davide nullam afferri, cur Eliam Scriptura dicat esse ex habitatoribus Galaad, cum expressis verbis hanc ipsam significet, quoniam Thisbi

profectus in Galaaditidem migraverat. Elias vero Levita urbem in Galaad Thisbi fuisse docet: quae cum ab Israëlitis post illam Gabionitarum cladem, qua Galaaditae pariter involuti sunt, Iud. 21, solo esset aequata, plerique, qui caedem illam effugerant reversi postea oppidum instaurarunt, ab eoque casu **רושבי גלעד** 220 dominati sunt. Quorum unus Elias fuit. Nam illis vixisse temporibus argumento est, quod tum superstes erat Phinees; quem eundem esse cum Elia Magistris placet. Haec Levita. Quae sunt insulsissima. Fingamus enim Eliam esse Phinees, quomodo is ad necem quaesitus ab Israëlitis, ac fuga lapsus credi potest, qui ab illorum partibus steterit, iisdemque praesuerit? Atqui hanc eandem de Phinees fabulam, quod idem sit cum Elia, habet Hieron. Lib. Quaest. Hebr. in Paralip. cuius autoritate fretus Petrus Damianus Ep. 4 ad Nicol. Pontificem eandem pluribus exponit. Quod ne refutationem quidem meretur. Abuleasis sacerdotem fuisse negat omnino, sed levissima coniectura, quod Galaaditidis incola nominetur. Imo vero saltem ex eo contrariae suspitioni locus, quoniam **מרושבים** *ex inquilinis* fuit; hoc est non indigena, neque ex illa Tribu, sed peregrinus et in alieno solo degens. Verum in re dubia utrinque larga divinandi ac somniansi copia est. Nos otiosi non sumus. Quod ad oppidum vero Thisbi pertinet, de eius situ nemo certi aliquid prodidit, nisi quod Tobiae 1 ex LXX translatione Thisbi, e quo oriundus fuisse Tobias asseritur, in Galilaea ponitur, supra Aser, quae in Latina minime reperiuntur. Sed et Mazius ad 11 Iosue **Θηβῆς** pro **Θισβῆς** scribendum existimat. Iosephus 8, 7 Thesbonem Galaaditidos urbem Eliae patriam esse dicit.

ἀδελφὸς γέγονεν Ἰωδαί] Hic est Ioiadas Pontifex, qui sub Athalia et Ioas Sacerdotio functus est, sub hoc vero mortuus, cum vixisset annos 130. Torriellus anno mundi 3191 mortem illius, Ioas tricesimo quinto fere, consignat. Coepit autem Ioas, ex Chronologia nostra, Per. Iul. 3836; proinde 35 eiusdem convenit in A. Per. Iul. 3870, e quibus detractis 130 reliqui sunt 3740. Itaque anno Per. Iul. 3741 praeter propter natus est Ioiadas, Roboami 2, annis post Templi conditum plus minus 31. Quod si Ioiadae frater Elias fuit et Achimaaaz filius, consequens est Azariam eundem esse cum Ioiada. Quippe l. 1 Par. c. 6 a Sadok usque ad Templi excidium Sacerdotum series

ista proponitur. 1 Sadoc, 2 Achimaas, 3 Azarias, 4 Iohanan, 5 Azarias, 6 Amarias, 7 Achitob, 8 Sadoc, 9 Sellum, 10 Helcias, 11 Azarias, 12 Saraias, 13 Iosedec. Fuerit igitur Azarias idem ac Ioiadas, quod nonnullos arbitratos esse testatur Abul. in hunc locum lib. 1 Paralip. Sane pertriosa res est Judaeorum Pontificum successio, quorum nomina apud Iosephum ab iis, quae in lib. Paralip. traduntur, diversissima sunt. Expeditissima conciliandi ratio est, ut plerosque multiplici nomine praeditos affirmemus. Caeterum in Sacerdotali Eliae ac Ioiadae stirpe duos praetermisit Epiphanius: nam Aziam, qui est in Scriptura Ozi, filium fuisse Phinees tradit, cum eius pronepos fuerit. Omisit enim Abisue et Bocci.

470 d. ἡ μόνον ἐν ταῖς Παραλειπομέναις] De Eliae stirpe in Paralipom. libris quod sciam verbum nullum. Alioquin sublata omnis esset illa de Eliae quaestio, si de qua tribu natus esset, vel levissime significaret.

472 c. Σαμαριῆται μὲν γὰρ τοῦτον] Ita sensisse Iudaeos declarat Hieron. ad Euagrium Epist. 126 et ex Midrasch Agada docet R. Selomoh in 14 Gen. nec non et Aben Hezra. Nec dubium est quin ex Hebraeorum et Latinorum rationibus congruant tempora. Nam Abrahamo supervixit Sem annos 35. At ex LXX Seniorum editione nequaquam conveniunt, ut recte colligit Epiphanius. Verum de hac Judaeorum, aut Samaritanorum opinione, ac caeteris de Melchisedeco veterum erroribus pluribus agit Hieron. loco citato; copiosissime vero recentiores sacrarum literarum Interpretes et Chronologi, ut eo minus in hac quaestione commorari necesse sit.

ὅτι γὰρ Ἀβραὰμ ἐπέροχεν] Falsus est aliquot annis numerus iste. Nam ut ex Genes. c. 16 constat, 85 duntaxat annorum erat Abrahamus cum Agar ancillam duxit, quod posterius est expeditione illa contra reges 4.

472 d. καὶ ἐξέβαλεν αὐτῷ ἄρτον] Egregius hic locus ad tuendam ab Haereticorum calumniis communem PP. omnium auctoritatem ac sententiam, qui ex illis Geneseos verbis deducere solent, Melchisedecum ad usum sacrificii panem et vinum protulisse, et eo ipso sacrificio incruentum Christi corporis ac sanguinis adumbrasse sacrificium. Quod et Hieron. docet Epistola ad Euagrium et veteres, uti dictum est, propemodum

omnes; quorum testimonia a Catholicis Scriptoribus iamdudum studiose collecta sunt. Sed eximius atque imprimis disertus est, qui mihi forte nunc occurrit Clementis Alexand. locus Strom. l. 4. *Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλήμ, ὁ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου· ὁ τὸν οἶνον καὶ τὸν ἄρτον τὴν ἁγιασμένην διδοὺς τροφὴν εἰς τύπον Εὐχαριστίας.* Vide August. Epist. 95.

ὁ δὲ τοῦ Ἀβραάμ πατήρ] Quod Abraamum anno aetatis suae 70 genuerit Thare diserte Scriptura docet, ac tergiversationem omnem excludit. Nec aliter vetustissimi quique Patres eum locum interpretati sunt, ut vel contrariae opinionis patroni fateri coguntur, qui contra Mosis auctoritatem, non 70, sed 130. Thare anno natum Patriarcham videntur asserere. Viderint illi, quam recte tot saeculorum, adeoque PP. omnium consensus repudient. Nos quae ab illis opponuntur tanti esse non credimus, ut propterea lucere meridie negandum sit.

Iam vero hac in generationum descriptione non ab Hebraicis modo fontibus, sed etiam a LXX Seniorum numeris, cuiusmodi hodie extant, aberrat Epiphanius. Dabo hic Hebraeorum ac Graecorum seriem, ut quae observanda sunt facilius quisque percipiat.

Hebraeorum et Latinarum series.	Ex editioe vulgata LXX Seniorum.	Vixerunt post Generationem. Ex Hebraeis et Latinis.	Vita integra.
Sem post diluivium genuit anno 2	Sem anno 2	500	600
Arphaxad 35	Arphaxad 135	303	338
Sala 30	Cainan 130		
Eber 34	Sala 130	403	433
Phaleg 30	Eber 134	430	464
Reu 32	Phaleg 130	209	239
Seruch 30	Reu 132	207	239
Nachor 29	Seruch 130	200	230
Thare 70	Nachor 179	119	148
Abraham	Thare 70	135	205
Colliguntur ad Abrahami ortum anni 292.	Colliguntur ad Abrahami ortum a. 1172.		

Atqui ex Epiphaniï ratione colliguntur anni duntaxat 942 a Diluvio ad Abraami ortum. Differentia est annorum 230, qui in LXX Seniorum Editione ex 130 Cainan et centenis Nachoris consurgunt. Vulgo enim Nachor 179 tribuuntur, ab Epiphanio vero 79. At vero in Praefatione huius operis et in Ancorato p. 118 easdem illas γενεάς pertextens Cainan inseruit. Ut illud appareat, LXX Seniorum editionem hac in parte variam et interpolatam fuisse. Nam alii codices Cainan ascisciebant, alii expungebant, siquidem apud Eusebium Edit. Graecae p. 9 ex Africano et LXX Interpretibus, nec non ex Samaritanorum Hebraicis exemplaribus in huius genealogiae contextu Cainan omisus est, nec annorum summa 942 excedit a diluvio ad natalem Abraami: quot videlicet annos Epiphanius hoc loco numerat. Quare Eusebium hic quidem secutus est.

De Cainano vetus est quaestio, quae a recentioribus varie disceptari solet. Mihi praetermittendus omnino videtur, cum nec in Hebraica veritate, nec in Latinorum editione extet uspiam. Quod enim vitium in Hebraeos codices irrepsisse nonnulli statuunt, nimis hoc otiose fingitur. Lucae autoritas graviolem facit controversiam. Sed et huic a piis et eruditis viris iam-223 pridem satisfactum est. Cum enim Graecorum codices vulgo Cainanum exhiberent, Lucas, qui Graecis scribebat, non aliunde genealogiam istam quam ex illorum libris exscripsit, ideoque et Cainanum inseruit, quem si alioqui praetermitteret, Graecos ipsos offenderet. Quare nihil alterutram in partem affirmans, quas in Graeca editione generationes repererat, simpliciter reddidit. Quemadmodum si quis Aethiopas Catholicam ad fidem perducere volens, regum illorum successionem ex vulgatis eorum Annalibus exciperet, tametsi quispiam intrusus in numerum fuisset, non haec Catholici Scriptoris, sed historiarum et Annalium esse culpa crederetur. Hoc ego cum Ferrerio nostro, Iansenio, Genebrardo, aliisque doctis et piis Scriptoribus probabile censeo.

473 a. Ἐβερὸ δὲ γεννᾷ τὸν Φαλέκ] Mendum est non Epiphaniï, sed librarii in numerorum nota. Leg. itaque ῥλδ', ut ex sequenti collectione perspicue constat.

473 c. κατὰ δὲ ψῆφον ἄλλων ἀντιγράφων] Quaenam illa sint exemplaria, quae ab ortu Sem ad 80 vel 90 Abraami,

omnes; quorum testimonia a Catholicis Scriptoribus in studiose collecta sunt. Sed eximius atque imprimis dicitur qui mihi forte nunc occurrit Clementis Alexand. locum l. 4. *Μελχισεδέκ βασιλεύς Σαλήμ, ὁ ἱερεὺς τοῦ θ' ὑψίστου· ὁ τὸν οἶνον καὶ τὸν ἄρτον τὴν ἁγιασμένην τροφήν εἰς τύπον Εὐχαριστίας.* Vide August. Epist.

ὁ δὲ τοῦ Ἀβραάμ πατὴρ] Quod Abraamum annu suae 70 genuerit Thare diserte Scriptura docet, ac tationem omnem excludit. Nec aliter vetustissimi quique eum locum interpretati sunt, ut vel contrariae opinionioni fateri coguntur, qui contra Mosis auctoritatem, non 130. Thare anno natum Patriarcham videntur assererint illi, quam recte tot saeculorum, adeoque PP. omnium sensum repudient. Nos quae ab illis opponuntur tantum credimus, ut propterea lucere meridie negandum sit.

Iam vero hac in generationum descriptione non 222braicis modo fontibus, sed etiam a LXX Seniorum numerusmodi hodie extant, aberrat Epiphanius. Dabo hic Hebraeac Graecorum seriem, ut quae observanda sunt facilius percipiat.

Hebraeorum et Latino- rum series.	Ex editione vulgata LXX Seniorum.	Vixerunt post Generationem. Ex Hebraeis et Latinis.	V
Sem post diluuium genuit anno 2	Sem anno 2	500	
Arphaxad 35	Arphaxad 135	303	
Sala 30	Cainan 130		
Eber 34	Sala 130	403	
Phaleg 30	Eber 134	430	
Reu 32	Phaleg 130	209	
Seruch 30	Reu 132	207	
Nachor 29	Seruch 130	200	
Thare 70	Nachor 179	119	
Abraham	Thare 70	135	
Colliguntur ad Abra- ami ortum anni 292.	Colliguntur ad Abra- ami ortum a. 1172.		

annos putent 628, hoc est a Diluvio ad Abraami comperire non potui. Neque enim Hebraica aut aut postremo LXX Seniorum editiones ita numerat vereor ut integrae sint numerales Epiphaniae notae. Samaritanos et nonnulla LXX Interpretum exempla Diluvio ad ortum Abraami annos numerant 942, fiunt ab ortu Sem ad 80 Abraami anni 1122.

476 b. *μυογαλίδιον*] Nicander Ther. *τυφλή δὴν τε βροτοῖς ἐπὶ λοιγὸν ἄγοισαν μυγαλήν ἐνὶ θνήσκουσιν ἀμάξαις*. Scholia docent in rot deprehensum murem araneum, quod caecus sit, i At Plinius 9, 58. *Iidem ubicumque sint, orbitam moriuntur*: quasi non obtritu rotarum, sed vi qu ipsis indita conficiantur.

εἰς λάβησιν κελεφίας] Diu quid esset *κελεφ* ignoravimus, tametsi doctissimos plerosque viros, et medicos de ea voce consuluissemus. Quare Graecum nomen in Latina interpretatione exprimentum put marginem haesitationem nostram ingenue professi omnes, quos adhibui, constabat depravatam hoc esse. Quibus ne assentiret obstabat quod aliis in locis rietate vox eadem repetita legeretur. Velut *Has* 28, ubi Manichaeorum hoc esse decretum asseri minem occiderit *εἰς κελεφῶν σῶμα*, ἢ *εἰς μὲν* transiret post obitum. Tandem vero a Graecis ut gari Graecorum idiotismo *κελεφῶν* appellari *τὸν λεφίαν* lepram. Qua in significatione vocis acqui tror. Neque enim apud scriptorem ullum vox nec uspiam reperta. Caeterum qui a mure arae haec ipsa, quae narrantur ab Epiphania, ex est Aëtius 13, 14. *Qui igitur ab eo morsi sunt nera manifesta sunt. Quadrifido enim ordi cientur. Et sanguis quidem primum purus post vero saniosus. Animal enim ipsum put*
 22A *Consueverunt enim bullae exsurgere, quas carnem subiacentem faeculentam videbit per tam. Inflatio autem sequitur demorsos.*
τὸ δικαίωμα ὑπάρχει] Hebraicum est

eos coortum esse, qui in Decii persecutione lapsi ad poenitentiam recepti fuerant. At post Maximinum successere Gordianus annis 6, Philippus annis 7. Quos excepit Decius, qui uno alterove imperavit anno. Tum Gallus et Volusianus. Alterum Epiphanii *μνημονικὸν σφάλμα*, quod proxime ante Maximini persecutionem Decii, aut Aureliani *διωγμὸν* collocandum esse non sine dubitatione putat. Nam Maximini persecutionem secuta est, ut vidimus, Deciana: Aurelianus vero 20 circiter annis post Decii mortem imperare coepit. Ex quo in alterius hallucinationis suspicionem adducitur Epiphanius, ut Maximinos ambos, nempe superiorem illum, qui Alexandrum Mammeae filium occidit, et recentiorem alterum, qui Diocletiani et Maximiani persecutionem propagavit, sub Constantini Imperatoris primordia, inter se confuderit. Nam Maximini posterioris, sive potius Diocletiani persecutionem Decius et Aurelianus antecedunt.

493 c. *παλιγγενεσίας ταύτης*] Cor. ταύτην.

493 d. *καὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν τὴν μεταμέλειαν*] *μετάνοιαν* intelligit Baptismum, quod *λουτρὸν τῆς μετανοίας* appellatur, ut a Iustino con. Tryph.

494 a. *σφάλλει δὲ αὐτοὺς τὸ ῥητόν*] Hunc Apostoli locum Veteres omnes ad Baptismum pertinere putant. Recentiores quidam de poenitentia, etiam quae post Baptismum suscepta sit, acceperunt. Quod autem impossibile esse dixit Apostolus eos, qui baptizati semel fuerint, instaurari ad poenitentiam, hic impossibile idem esse volunt, quod difficillimum. Quo sensu Tertull. lib. de Bapt. quod in Evangelio scriptum est: *quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum*, his verbis expressit: *Perdifficilia penes homines, facilia penes Deum*. Recentiorum interpretum opinionem adiuvant, quae de poenitentiae vetere in Ecclesia difficultate supra disseruimus.

494 d. *οὐκ ἐξυδαρευομένη*] Casaubonus Exercit. 1, 8 ridicule hanc vocem interpretatur. Nam *ἐξυδαρεύεσθαι τὴν μετάνοιαν* dictum putat pro eo quod est vilem reddere. Sed mirum quantum hallucinatur. Nam *ἐξυδαρεύεσθαι* est *ὑδαρῆ*, hoc est dilutiorem ac molliorem, fieri. Qua in significatione aliis locis utitur.

1. *ἀνακόμπουσα*] For. *ἀνακόπτουσα*.

495 b. οὗτοι δὲ οὐ βούλονται διδαγμοῖς] Cor. διγάμοις. Sed religione quadam inducti communem ac depravatam lectionem repraesentavimus, quod iam minime probamus. Caeterum Novatianus cum digamis communicare noluisse praeter auctores illos, qui de Haeresibus scripserunt, docet etiam Canon 8 Nicaenae Synodi, qui de reconciliandis Novatianis editus est. Idem et Socrates testatur 5, 22.

ὁ δὲ μὴ δύνηθεις τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆναι] Depravatus sine dubio iste locus est. Nam quae proxime sequuntur, evidenter demonstrant id Epiphanium velle, licere non modo post coniugis mortem, sed eo quoque superstite, si caussa legitima quaequam intercesserit, alteras inire nuptias. Nam si de secundis duntaxat post mortem ageret, quorsum haec adiceret, ἐνεκέν τινος προφάσεως πορνείας etc. ob aliquam stupri, adulterii, vel alterius flagitii causam? Tum id clarius subinde, cum dicit, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς ἀποσχεθεῖς, δευτέρα, εἰ τύχοιεν, νόμῳ συνασθῆναι. Quocirca non dubito quin ita corrigendum sit: τελευτησάση, ἢ ἐνεκέν τινος etc. ut duo sint digamiae genera: 255 primum uxore mortua, secundum post divortium, altera sibi copulata. Ita quidem Epiphanium. Sed ut illis temporibus nondum ea res ab Ecclesia definita prorsus fuerit, hodie tamen, praesertimque post editum a sacrosancta Tridentina Synodo Canonem, aliter sentire nefas quam superstite priori coniuge, etiam post legitimum divortium, alteris copulari nuptiis nunquam licere. Quae et Augustini, Hieronymi, aliorumque PP. sententia fuit. A qua tametsi nonnullorum PP. auctoritates ac decreta abhorreere videantur, quae apud Gratianum Parte 2, Causa 32; Quaest. 7 commemorantur, et Caietanum cum aliquot recentioribus Theologis contrariam in sententiam discesserit, longe potior est Ecclesiae totius vox et consensio, quae Sess. 24, Can. 7 a Tridentino consensu proponitur. Porro inter veterum testimonia, quibus post legitimum illud divortium permessa innocentibus coniugibus matrimonia videntur, referri potest Arelatense primum Concilium Can. 10, qui hic obiter emendandus est. De his, inquit, qui coniuges suas in adulterio deprehendunt, et iidem sunt adolescentes fideles, et prohibentur nubere, placuit ut in quantum potest, consilium eis detur, ne viventibus uxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant.

Ubi negationem deesse, legendumque, *et non prohibentur nubere*, contextus ipse orationis indicat. Nam si prohibentur nubere, non consilium ad illos coërcendos, sed praecepti necessitas adhibenda fuerat.

499 c. *ὡς γὰρ φησὶν, ὁ πάσσαλος*] Mutatis, ut solet verbis locum istum protulit, qui ita Eccles. 27 conceptus est: *ἀναμέσον ἁρμῶν λιθίνων παγήσεται πάσσαλος, καὶ ἀναμέσον πράσεως καὶ ἀγορασμοῦ συντριβήσεται ἁμαρτία.*

501 c. *ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ*] For. *ἐπὶ τῇ πρώτῃ.* Nam ea coniectura, quae est ad marginem, ex Typographi hallucinatione conflata est.

502 d. *ὡς περιτιθέασι τὰ ὑποδήματα*] Non haec a Catharis usurpata praepostera vestitus ratio, ut quidam existimat, sed ad superioris dogmatis absurditatem illustrandam ea similitudo refertur. [Verum ex Glossario νομικῷ, quod Labaeus edidit, manavit haec hallucinatio, uti postmodum intelleximus. Ibi enim scriptum est: Ὀδονάρια (cor. Ὀδονάρια) τὰ περιτιπόμενα τοῖς ποσὶν ὑφάσματα, ἃ λέγεται ποδάπανα κατὰ καθαρῶν. τὰ δὲ ἄλλα πέδια, ὡς εἰπεῖν τὰ ἐξ ἱματίων γεγενημένα· ἃ παρὰ τισιν ὀδώνια κέκληται, ἢ βράκαι, χεροὶ περιτιθέασι, δακτυλίους δὲ τοῖς ποσίν. Deest enim Epiphaniū nomen, cuius verba Glossarium exscripsit. Leg. itaque ὡς Ἐπιφάνιος κατὰ Καθαρῶν. Ridiculum est igitur absurdum illum vestiendi morem ex Epiphanio Novatianis tribui, de quo nunquam cogitavit. In Glossis P. Sirmondi de ὀδωναρίοις illud amplius extabat: Ὀδονάρια et ὀδόνια, ὑφάσματα ἐπιμήκη, ἃ καὶ ὀράρια παρὰ τινῶν λέγεται· ταῦτα δὲ οἱ εἰς τὸ πάλαιον εἰσιόντες συγκλητικοὶ ἐπιφερόμενοι, ἐν αὐτοῖς καὶ ἀπεμύττοντο καὶ ἀπέπτνον. Ex Addendis p. 458.] Observandum vero πόδια (ita enim hoc loco leg. pro πέδια) cum ὀδωνίοις et βράκαις promiscue accipi, etsi proprie πόδια pedum, βράκαι feminum tegumenta sint. Pollux 2, 4 ποδεῖα scribit esse τοὺς περὶ τοῖς ποσὶ πῖλους, quae Aeschylus πέλτρας vocat. Sic Hesych. βράκες ἀναξυρίδες; Et alibi ἀναξυρίδες φημινάλια βρακία βαρβυρικά, ἔνδυμα ποδῶν ὑποδήματα βαθεῖα ἢ βυσιλικά. Ubi ἀναξυρίδας, quae femoralia sunt, calceamenta quoque facit, et quidem βαθεῖα, ut a soleis distinguat, quae plantis pedum suppositae. Porro quod ait Epiphanius τὰ

ἐξ ἱματίων γεγενημένα, nos ἐρίων vel δεοματίων aliquando leg. censuimus. Sed fortasse retineri satius est, ut ἱμάτια pro pannis sumantur, quae est impilium istorum udonumque materia. Non enim fascias pedules hic esse puto, sed βαθέα ὑποδήματα, hoc est soccos laneos, quibus calceantur, non obvolvuntur pedes.

504 d. ἔτι δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀφρικῇ] De Donatistis levissime defungitur Epiphanius, quod illorum fortassis errores haud satis compererat. Atqui praeter schisma et pertinacem a reliquis secessionem nonnulla de iis peculiaria dici possent. Sed ex Optati, Augustini, aliorumque scriptis tum ex Eccles. Annalibus peti omnia possunt.

AD HAERESIN LX ANGELICORUM.

256

De his August. Haer. 39: *Angelici*, inquit, *in Angelorum cultum inclinati, quos Epiphanius iam omnino defecisse testatur.* Cultum hic τὴν λατρείαν intellige. Alia τῶν Ἀγγελικῶν notio ab loci cuiusdam nomine prorsus reiicienda.

AD HAERESIN LXI APOSTOLICORUM.

508 a. καὶ τὰ ἐγκυλίσματα] Nos pleraque vocabulorum istorum explicavimus, quomodo potuimus. Felicius id praestabunt alii, quibus ea notiora fuerint. Pro ἐγκυλίσματα suspicabar leg. χελύσματα, quae sunt Polluci 1, 9 *statumina*. At pro ὀκνῶν, ὀλκῶν, quae inter ναυτικὰ σκεύη ab eodem percensentur 10, 30. Et Suidas ait esse τὸ τῆς τροπίδος ἔκταμα. Postremo αὐχὴν Polluci pars est quaedam clavi, sive gubernaculi. Eustathio vero αὐχὴν et αὐχέσιον pro toto gubernaculo sumitur, quod huic loco non congruit.

511 a. δεῖ δὲ καὶ παραδόσει κεχρησθαι] Insignis hic locus ad Ecclesiasticarum Traditionum auctoritatem asserendam. Cui germanus est ille Basilii ad Amphil. de Spiritu sancto: τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ περιεξιόμεθα· ἄπερ ἀμφότερα τὴν αὐτὴν ἰσχύν

omnes; quorum testimonia a Catholicis Scriptoribus iamdudum studiose collecta sunt. Sed eximius atque imprimis disertus est, qui mihi forte nunc occurrit Clementis Alexand. locus Strom. l. 4. *Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλῆμ, ὁ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου· ὁ τὸν οἶνον καὶ τὸν ἄρτον τὴν ἡγιασμένην διδοὺς τροφὴν εἰς τύπον Εὐχαριστίας.* Vide August. Epist. 95.

ὁ δὲ τοῦ *Ἀβραάμ πατῆρ*] Quod Abraamum anno aetatis suae 70 genuerit Thare diserte Scriptura docet, ac tergiversationem omnem excludit. Nec aliter vetustissimi quique Patres eum locum interpretati sunt, ut vel contrariae opinionis patroni fateri coguntur, qui contra Mosis auctoritatem, non 70, sed 130. Thare anno natum Patriarcham videntur asserere. Viderint illi, quam recte tot saeculorum, adeoque PP. omnium consensus repudient. Nos quae ab illis opponuntur tanti esse non credimus, ut propterea lucere meridie negandum sit.

Iam vero hac in generationum descriptione non ab Hebraicis modo fontibus, sed etiam a LXX Seniorum numeris, cuiusmodi hodie extant, aberrat Epiphanius. Dabo hic Hebraeorum ac Graecorum seriem, ut quae observanda sunt facilius quisque percipiat.

Hebraeorum et Latino- rum series.	Ex editione vulgata LXX Seniorum.	Vixerunt post Generationem. Ex Hebraeis et Latinis.	Vita in- tegra.
Sem post diluvium genuit anno 2	Sem anno 2	500	600
Arphaxad 35	Arphaxad 135	303	338
Sala 30	Caiuan 130		
Eber 34	Sala 130	403	433
Phaleg 30	Eber 134	430	464
Reu 32	Phaleg 130	209	239
Seruch 30	Reu 132	207	239
Nachor 29	Seruch 130	200	230
Thare 70	Nachor 179	119	148
Abraham	Thare 70	135	205
Colliguntur ad Abra- ami ortum anni 292.	Colliguntur ad Abra- ami ortum a. 1172.		

Atqui ex Epiphanii ratione colliguntur anni duntaxat 942 a Diluvis ad Abraami ortum. Differentia est annorum 230, qui in LXX Seniorum Editione ex 130 Cainan et centenis Nachoris consurgunt. Vulgo enim Nachor 179 tribuuntur, ab Epiphanio vero 79. At vero in Praefatione huius operis et in Ancorato p. 118 easdem illas γενεάς pertexens Cainan inseruit. Ut illud appareat, LXX Seniorum editionem hac in parte variam et interpolatam fuisse. Nam alii codices Cainan asciscebant, alii expungebant, siquidem apud Eusebium Edit. Graecae p. 9 ex Africano et LXX Interpretibus, nec non ex Samaritanorum Hebraicis exemplaribus in huius genealogiae contextu Cainan omisus est, nec annorum summa 942 excedit a diluvis ad natalem Abraami: quot videlicet annos Epiphanius hoc loco numerat. Quare Eusebium hic quidem secutus est.

De Cainano vetus est quaestio, quae a recentioribus varie disceptari solet. Mihi praetermittendus omnino videtur, cum nec in Hebraica veritate, nec in Latinorum editione extet uspiam. Quod enim vitium in Hebraeos codices irrepsisse nonnulli statuunt, nimis hoc otiose fingitur. Lucae autoritas graviolem facit controversiam. Sed et huic a piis et eruditis viris iam pridem satisfactum est. Cum enim Graecorum codices vulgo Cainanum exhiberent, Lucas, qui Graecis scribebat, non aliunde genealogiam istam quam ex illorum libris exscripsit, ideoque et Cainanum inseruit, quem si alioqui praetermitteret, Graecos ipsos offenderet. Quare nihil alterutram in partem affirmans, quas in Graeca editione generationes repererat, simpliciter reddidit. Quemadmodum si quis Aethiopas Catholicam ad fidem perducere volens, regum illorum successionem ex vulgatis eorum Annalibus exciperet, tametsi quispiam intrusus in numerum fuisset, non haec Catholici Scriptoris, sed historiarum et Annalium esse culpa crederetur. Hoc ego cum Perrerio nostro, Iansenio, Genebrardo, aliisque doctis et piis Scriptoribus probabile censeo.

473 a. Ἐβερὸ δὲ γεννᾷ τὸν Φαλέκ] Mendum est non Epiphanii, sed librarii in numerorum nota. Leg. itaque ρλδ', ut ex sequenti collectione perspicue constat.

473 c. κατὰ δὲ ψῆφον ἄλλον ἀντιγράφων] Quanam illa sint exemplaria, quae ab ortu Sem ad 80 vel 90 Abraami,

annos putent 628, hoc est a Diluvio ad Abraami ortum 448, comperire non potui. Neque enim Hebraica aut Samaritana, aut postremo LXX Seniorum editiones ita numerant. Quocirca vereor ut integrae sint numerales Epiphanii notae. Secundum Samaritanos et nonnulla LXX Interpretum exemplaria, quae a Diluvio ad ortum Abraami annos numerant 942, additis 190 fiunt ab ortu Sem ad 80 Abraami anni 1122.

476 b. *μυογαλίδιον*] Nicander Ther. *τυφλήν τε, σμερδνήν τε βροτοῖς ἐπὶ λοιγὸν ἄγουσαν μυγαλήν τροχοῦσιν ἐνὶ θνήσκουσιν ἀμάξις*. Scholia docent in rotarum orbitis deprehensum murem araneum, quod caecus sit, illic interfici. At Plinius 9, 58. *Iidem ubicumque sint, orbitam si transiere, moriuntur*: quasi non obtritu rotarum, sed vi quadam orbitis ipsis indita conficiantur.

εἰς λώβησιν κελεφίας] Diu quid esset *κελεφίας λώβησις* ignoravimus, tametsi doctissimos plerosque viros, ac praesertim medicos de ea voce consuluissemus. Quare Graecum ipsum nomen in Latina interpretatione exprimendum putavimus et ad marginem haesitationem nostram ingenue professi sumus. Inter omnes, quos adhibui, constabat depravatam hoc esse vocabulum. Quibus ne assentirer obstabat quod aliis in locis sine ulla varietate vox eadem repetita legeretur. Velut Haeresi 66, 9 et 28, ubi Manichaeorum hoc esse decretum asserit, ut qui hominem occiderit *εἰς κελεφῶν σῶμα, ἢ εἰς μῦν, ἢ εἰς ὄφιν* transiret post obitum. Tandem vero a Graecis ipsis didici vulgari Graecorum idiotismo *κελεφὸν* appellari *τὸν λεπρὸν* et *κελεφίαν* lepram. Qua in significatione vocis acquiescendum arbitror. Neque enim apud scriptorem ullum vox haec a me lecta, nec uspiam reperta. Caeterum qui a mure araneo icti fuerint, haec ipsa, quae narrantur ab Epiphanio, experiri eos author est Aëtius 13, 14. *Qui igitur ab eo morsi sunt, ait, his vulnera manifesta fiunt. Quadrifido enim ordine vulnera conspiciuntur. Et sanguis quidem primum purus promanat, paulo post vero saniosus. Animal enim ipsum putrefactione occidit.*

22A *Consueverunt enim bullae exurgere, quas si quis dirumpat, carnem subiacentem saeculentam videbit per fissuras dispersatam. Inflatio autem sequitur demorsos.*

τὸ δικαίωμα ὑπάρχει] Hebraicum est *צדקת*, mos, con-

suetudo, proprium quiddam. Ius in scripturis plerumque redditur, quod tamen ad iustitiam et aequitatem referre non perpetuo licet. Ut cum 1 Reg. c. 8, 11, Samuel Israëlitis regem postulantibus regni ius exponit: *Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis.* τοῦτο ἔσται τὸ δικαίωμα τοῦ βασιλείως τοῦ βασιλεύοντος ἐφ' ὑμᾶς. Ubi vox ipsa iuris non sic interpretanda videtur, quasi quae sequuntur regibus facere atque usurpare licuerit, quae magna ex parte iniqua ac nefaria sunt, sed ius pro prava consuetudine et παραχρήσει sumitur 1, quemadmodum R. Levi et R. David explicant: ואחשוב כ'אין (ait Levi) המלך מותר באותם הזנינים שזכר אבל רצה שמואל ליראם ולבהלם והודיע מה שיעשה המלך בשיחזקוק על ממלכתו בשיקשה להם ממה שאי אפשר לעשותו מצד משפטי התורה. *Existimo regi nequaquam ea licuisse omnia, quae commemoravit. Verum Samuel perterrefacere illos, ac metum incutere voluit, et indicavit quaenam rex facturus esset, ubi semel regnum suum constituisset, quando durius illis onus imponet quam ex legis praescripto facere possit.*

AD HAERESIN LVI BARDESANISTARUM.

De Bardesane meminit Eusebius l. 5 cap. ultimo, August. Philastrius, Theodoretus et alii. Vide Ann. Bar. A. 175.

477 a. Ἀπολλωνίῳ δὲ τῷ τοῦ Ἀντωνίνου] Hic est Apollonius Chalcidensis, de quo Eusebius in Chron.

477 b. φόρτον ἀσυνείκιστον] Hoc est quod nulla coniectura prae copia ac pretio potest assequi. Quod simplicius mihi videtur quam quod Casaub. placebat ἀνείκιστον, sic enim legit, idem esse atque *minime congruentem.*

AD HAERESIN LVII NOETIANORUM.

479 c. τῆς Ἐφέσου πόλεως] Theodoretus Smyrnensem facit.

διὰ τὸ μηδένα πρὸ αὐτοῦ etc.] Imo diu antequam Noëtus emergeret, idem ille error patronos habuerat, ut ex Tertull. Cypriano Ep. 73, Ignatio Ep. ad Philipp. colligit Pammeilius et Baronius. Hos vero Patripassianos appellat Cyprianus et Marius Victorinus 1 con. Arium.

482 b. ἰδοὺ συνήσει ὁ νῖός μου ὁ ἀγαπητός] Isa. 42 ita legitur: Ἰακώβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου· προσεδέξατο αὐτὸν ἡ ψυχὴ μου· δέδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν. Ubi priora illa, ἰδοὺ συνήσει, nusquam comparent, quae ab Epiphanio constanter praefixa sunt, quoties Isaiae locum illum citavit, quod saepius fecit. Nam haec vocabula Ἰακώβ, Ἰσραὴλ apud LXX obelo notata sunt et a caeteris Interpretibus omissa, cum in Hebraeo minime reperiantur, ut testatur Eusebius l. 9 de Demonst. Evang. Iam vero pro his προσεδέξατο αὐτόν etc. quaedam Edit. habebant olim ὃν ἠρέτισεν ἡ ψυχὴ μου, Al. ὃν ἠρέτισα, εἰς ὃν ἠνδύκησεν etc.

ὡσπερ γε κακῶ κυνὶ ὄνομα λέων] Insignis ad eandem sententiam locus est ex Helladii Chrestomathiis apud Photium, 225 ὅτι τὸ μὴ λέγειν δύσφημα πᾶσι τοῖς παλαιοῖς μὲν φροντὶς ἦν, μάλιστα δὲ τοῖς Ἀθηναίοις. διὸ καὶ τὸ δεσμωτήριον οἴκημα ἐκάλουν, καὶ τὸν δήμιον κοινόν, τὰς δὲ ἐριννάς εὐμενίδας, ἢ σεμνάς θεάς, τὸ δὲ μῦσος ἄγος, τὸ δὲ ὄξος μέλι, καὶ τὴν χολὴν γλυκεῖαν, τὸν δὲ βόρβορον ὄχετόν etc. Ita apud Hebraeos ירירבש est caecus, cum et radium significet a splendore. Quod vero mel acetum apud Atticos dictum sit, id ex Plinio confirmari posse videtur, qui l. 11 c. 15, in omni melle quod per se fluit, acetum dici memorat. Quanquam nos *acerum* legendum esse disputavimus ad Themistium.

AD HAERESIN LVIII VALESIORUM.

489 b. καὶ τὸ μὲν ὄνομα Ἀραβικόν] Imo Latinum, *Valens*.

489 c. καὶ αὐτοὶ δὲ περὶ ἀρχῶν] Videtur nonnihil deesse, quod suspensa sit horum verborum sententia, οὕτως δοξάζουσι.

489 d. καὶ ἐπὶ συμπελοῖς δήσαντες] Aut depravata, aut ignota mihi vox est *συμπελοῖς*. In qua divinationibus ac coniecturis ludere facile est.

490 d. ὅσοι δὲ εἰς τὸ πρόχειρόν] Exscripsit hunc Epiphanii locum Anastasius Episcopus Nicaenus Qu. 79 Tom. 1

Bibl. PP. ubi Mat. locum illum ex c. 19 plurimorum Patrum collectis sententiis illustrat.

AD HAERESIN LIX NOVATIANORUM.

[Sequitur Excursus VI. *De poenitentiae vetere in Ecclesia ratione* p. 225—253.]

493 b. οὗτος ὁ Ναβᾶτος] De Novati et Novatiani dis-²⁵³ crimine actum est initio superioris Diatribae. Quo tempore vero, quisquis ille est, Haeresis author extiterit, dubitat Epiphanius, et haesitationem hallucinatione cumulat: non eiusmodi, quam ei falso Scaliger affinxit ad Eusebii annum 2262 *Epiphanius*, inquit, *parum caute hanc persecutionem* (Maximini scilicet) *διωγμὸν πρῶτον* vocavit, *Haeresi 59, hoc est Novatianorum. Sed multis eiusmodi naevis Epiphanium insignitum esse sciunt qui eum legerunt.* Nos non negamus plures apud Epiphanium naevos esse. Sed illud primo constanter atque audacter asserimus, illum ipsum Epiphanii castigatorem non naevis insignitum esse aliquot, sed ulceribus et carcinomatibus, quibus non curandis, neque enim *ἴσμιμα* sunt, sed amputandis iamdudum navamus operam. Deinde naevum istum, quem notat, in Epiphanio nullum esse, sed in ipsummet redundare Scaligerum. Quos enim oculos habuit ille, qui scribere potuit, Epiphanium Maximini persecutionem primam appellare? Nam Graece ita legitur: *οὗτος ὁ Ναβᾶτος τῆς Ῥωμαίων ὑπῆρχεν ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τοῦ πρὸ Μαξιμίνου γενομένου πρώτου.* Quae ita Cornarius vertit: *Hic Novatus Romae fuit, tempore persecutionis, quae ante Maximinum prima fuit.* Cui et Nostra interpretatio consentanea est. Non igitur Maximini persecutionem primam appellat, sed eam, cuius tempore exortus est Novatus illam antecessisse dicit. In quo peccat dupliciter. Primum quod ante Maximini persecutionem Novatianorum Haeresim a Novato conflata esse significat. Nam aliquot annis post Maximini obitum emersit. Eusebius ad annum primum Galli et Volusiani: *Novatus, inquit, Presbyter Cypriani Romam veniens Novatianum et caeteros Confessores sibi sociat, eo quod Cornelius poenitentes apostatas recepisset.* Idem vero Histor. 6, 43 ex Dionysio Alexandrino refert Novatiani schisma propter²⁵⁴

eos coortum esse, qui in Decii persecutione lapsi ad poenitentiam recepti fuerant. At post Maximinum successere Gordianus annis 6, Philippus annis 7. Quos excepit Decius, qui uno alterove imperavit anno. Tum Gallus et Volusianus. Alterum Epiphaniū *μημημονικὸν σφάλμα*, quod proxime ante Maximini persecutionem Decii, aut Aureliani *διωγμὸν* collocandum esse non sine dubitatione putat. Nam Maximini persecutionem secuta est, ut vidimus, Deciana: Aurelianus vero 20 circiter annis post Decii mortem imperare coepit. Ex quo in alterius hallucinationis suspicionem adducitur Epiphanius, ut Maximinos ambos, nempe superiorem illum, qui Alexandrum Mammeae filium occidit, et recentiore alterum, qui Diocletiani et Maximiani persecutionem propagavit, sub Constantini Imperatoris primordia, inter se confuderit. Nam Maximini posterioris, sive potius Diocletiani persecutionem Decius et Aurelianus antecedunt.

493 c. *παλιγγενεσίας ταύτης*] Cor. ταύτην.

493 d. *καὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν τὴν μεταμέλειαν*] *μετάνοιαν* intelligit Baptismum, quod *λουτρὸν τῆς μετανοίας* appellatur, ut a Iustino con. Tryph.

494 a. *σφάλλει δὲ αὐτοὺς τὸ ῥητόν*] Hunc Apostoli locum Veteres omnes ad Baptismum pertinere putant. Recentiores quidam de poenitentia, etiam quae post Baptismum suscepta sit, acceperunt. Quod autem impossibile esse dixit Apostolus eos, qui baptizati semel fuerint, instaurari ad poenitentiam, hic impossibile idem esse volunt, quod difficillimum. Quo sensu Tertull. lib. de Bapt. quod in Evangelio scriptum est: *quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum*, his verbis expressit: *Perdifficilia penes homines, facilia penes Deum*. Recentiorum interpretum opinionem adiuvant, quae de poenitentiae veteri in Ecclesia difficultate supra disseruimus.

494 d. *οὐκ ἐξυδαρευομένη*] Casaubonus Exercit. 1. 8 ridicule hanc vocem interpretatur. Nam *ἐξυδαρευέσθαι τὴν μετάνοιαν* dictum putat pro eo quod est vilem reddere. Sed mirum quantum hallucinatur. Nam *ἐξυδαρευέσθαι* est *ὑδαρῆ*, hoc est dilutiorem ac molliorem, fieri. Qua in significatione aliis locis utitur.

122. *ἀνακρίπτουσα*] For. *ἀνακρίπτουσα*.

495 b. οὗτοι δὲ οὐ βούλονται διδαγμοῖς] Cor. διγάμοις. Sed religione quadam inducti communem ac depravatam lectionem repraesentavimus, quod iam minime probamus. Caeterum Novatianus cum digamis communicare noluisse praeter auctores illos, qui de Haeresibus scripserunt, docet etiam Canon 8 Nicaenae Synodi, qui de reconciliandis Novatianis editus est. Idem et Socrates testatur 5, 22.

ὁ δὲ μὴ δυνηθεὶς τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆναι] Depravatus sine dubio iste locus est. Nam quae proxime sequuntur, evidenter demonstrant id Epiphanium velle, licere non modo post coniugis mortem, sed eo quoque superstite, si causa legitima quaequam intercesserit, alteras inire nuptias. Nam si de secundis duntaxat post mortem ageret, quorsum haec adiiceret, ἕνεκέν τινος προφάσεως πορνείας etc. ob aliquam stupri, adulterii, vel alterius flagitii causam? Tum id clarius subinde, cum dicit, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς ἀποσχεθεὶς, δευτέρω, εἰ τύχοιεν, νόμῳ συναρθῆναι. Quocirca non dubito quin ita corrigendum sit: τελευτησάσῃ, ἢ ἕνεκέν τινος etc. ut duo sint digamiae genera: 255 primum uxore mortua, secundum post divortium, altera sibi copulata. Ita quidem Epiphanius. Sed ut illis temporibus nondum ea res ab Ecclesia definita prorsus fuerit, hodie tamen, praesertimque post editum a sacrosancta Tridentina Synodo Canonem, aliter sentire nefas quam superstite priori coniuge, etiam post legitimum divortium, alteris copulari nuptiis nunquam licere. Quae et Augustini, Hieronymi, aliorumque PP. sententia fuit. A qua tametsi nonnullorum PP. auctoritates ac decreta abhorreere videantur, quae apud Gratianum Parte 2, Causa 32; Quaest. 7 commemorantur, et Caietanus cum aliquot recentioribus Theologis contrariam in sententiam discesserit, longe potior est Ecclesiae totius vox et consensus, quae Sess. 24, Can. 7 a Tridentino consensu proponitur. Porro inter veterum testimonia, quibus post legitimum illud divortium permessa innocentibus coniugibus matrimonia videntur, referri potest Arelatense primum Concilium Can. 10, qui hic obiter emendandus est. De his, inquit, qui coniuges suas in adulterio apprehendunt, et iidem sunt adolescentes fideles, et prohibentur nubere, placuit ut in quantum potest, consilium eis detur, ne viventibus uxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant.

Ubi negationem deesse, legendumque, *et non prohibentur nubere*, contextus ipse orationis indicat. Nam si prohibentur nubere, non consilium ad illos coërcendos, sed praecepti necessitas adhibenda fuerat.

499 c. *ὡς γὰρ φησὶν, ὁ πάσσαλος*] Mutatis, ut solet verbis locum istum protulit, qui ita Eccles. 27 conceptus est: *ἀναμίσσον ἀρμῶν λιθίνων παγήσεται πάσσαλος, καὶ ἀναμίσσον πρῶσεως καὶ ἀγορισμοῦ συντριβήσεται ἁμαρτία.*

501 c. *ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ*] For. *ἐπὶ τῇ πρώτῃ.* Nam ea coniectura, quae est ad marginem, ex Typographi hallucinatione conflata est.

502 d. *ὡς περιτιθέασι τὰ ὑποδήματα*] Non haec a Catharis usurpata praepostera vestitus ratio, ut quidam existimat, sed ad superioris dogmatis absurditatem illustrandam ea similitudo refertur. [Verum ex Glossario *νομικῶν*, quod Labaeus edidit, manavit haec hallucinatio, uti postmodum intelleximus. Ibi enim scriptum est: *Ὀδονάρια* (cor. *Ὀδονάρια*) *τὰ περιτιπτόμενα τοῖς ποσὶν ὑφάσματα, ἃ λέγεται ποδάπανα κατὰ καθαρῶν. τὰ δὲ ἄλλα πέδια, ὡς εἰπεῖν τὰ ἐξ ἱματίων γεγενημένα· ἃ παρὰ τισιν ὀδώνια κέκληται, ἢ βράκαι, χερσὶ περιτιθέασι, δακτυλίους δὲ τοῖς ποσίν.* Deest enim Eriphanii nomen, cuius verba Glossarium excerspsit. Leg. itaque *ὡς Ἐπιφάνιος κατὰ Καθαρῶν.* Ridiculum est igitur absurdum illum vestiendi morem ex Eriphanio Novatianis tribui, de quo nunquam cogitavit. In Glossis P. Sirmondi de *ὀδωναρίοις* illud amplius extabat: *Ὀδονάρια* et *ὀδόνια, ὑφάσματα ἐπιμήκη, ἃ καὶ ὀράρια παρὰ τινῶν λέγεται· ταῦτα δὲ οἱ εἰς τὸ παλάτιον εἰσιόντες συγκλητικοὶ ἐπιφερόμενοι, ἐν αὐτοῖς καὶ ἀπεμύττοντο καὶ ἀπέπτυνον.* Ex Addendis p. 458.] Observandum vero *πόδια* (ita enim hoc loco leg. pro *πέδια*) cum *ὀδωνίοις* et *βράκαις* promiscue accipi, etsi proprie *πόδια* pedum, *βράκαι* femininum tegumenta sint. Pollux 2, 4 *ποδεῖα* scribit esse *τοὺς περὶ τοῖς ποσὶ πέλους*, quae Aeschylus *πέλυτρα* vocat. Sic Hesych. *βράκες ἀναξυρίδες*; Et alibi *ἀναξυρίδες φημινάλια βρακία βαρβαρικά, ἔνδυμα ποδῶν ὑποδήματα βαθέα ἢ βασιλικά.* Ubi *ἀναξυρίδας*, quae femoralia sunt, calceamenta quoque facit, et quidem *βαθέα*, ut a soleis distinguat, quae plantis pedum suppositae. Porro quod ait Eriphanius *τὰ*

ἐξ ἱματίων γεγενημένα, nos ἐρίων vel δεοματίων aliquando leg. censuimus. Sed fortasse retineri satius est, ut ἱμάτια pro pannis sumantur, quae est impilium istorum udonumque materia. Non enim fascias pedules hic esse puto, sed βαῦθρα ὑποδήματα, hoc est soccos laneos, quibus calceantur, non obvolvuntur pedes.

504 d. ἔτι δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀφρικῇ] De Donatistis levissime defungitur Epiphanius, quod illorum fortassis errores haud satis compererat. Atqui praeter schisma et pertinacem a reliquis secessionem nonnulla de iis peculiaria dici possent. Sed ex Optati, Augustini, aliorumque scriptis tum ex Eccles. Annalibus peti omnia possunt.

AD HAERESIN LX ANGELICORUM.

256

De his August. Haer. 39: *Angelici*, inquit, *in Angelorum cultum inclinati, quos Epiphanius iam omnino defecisse testatur.* Cultum hic τὴν λατρείαν intellige. Alia τῶν Ἀγγελικῶν notio ab loci cuiusdam nomine prorsus reiicienda.

AD HAERESIN LXI APOSTOLICORUM.

508 a. καὶ τὰ ἐγκυλίσματα] Nos pleraque vocabulorum istorum explicavimus, quomodo potuimus. Felicius id praestabunt alii, quibus ea notiora fuerint. Pro ἐγκυλίσματα suspicabar leg. χελύσματα, quae sunt Polluci 1, 9 *statumina*. At pro ὀκνῶν, ὀλκῶν, quae inter ναυτικὰ σκευή ab eodem percensentur 10, 30. Et Suidas ait esse τὸ τῆς τροπίδος ἔκταμα. Postremo αὐχὴν Polluci pars est quaedam clavi, sive gubernaculi. Eustathio vero αὐχὴν et αὐχένιον pro toto gubernaculo sumitur, quod huic loco non congruit.

511 a. δεῖ δὲ καὶ παραδόσει χειρῆσθαι] Insignis hic locus ad Ecclesiasticarum Traditionum auctoritatem asserendam. Cui germanus est ille Basilii ad Amphil. de Spiritu sancto: τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεδήμεθα ὑπερ ἀμφότερα τὴν αὐτὴν ἰσχὴν

ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν, καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, ὅστις γε κἂν κατὰ μικρὸν γούν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν πεπεράται. Vide caetera. Ubi traditiones non illas tantum adsciscit et necessarias esse defendit, quae ad ritus caeremoniasque pertinent, sed etiam quae dogmata fidei ac decreta continent.

AD HAERESIN LXII SABELLIANORUM.

515 c. ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ] Aliquot locis Epiphanius Spiritum sanctum a Patre et Filio procedere perspicue testatur, praesertim in Ancorato.

AD HAERESIN LXIII ORIGENIANORUM.

520 c. καλουμένου τοῦ συντάκτου] Hieron. in Ruff. Apol. 1: *Pro eruditione qua polles et inclutus συντάκτης in occidente laudaris.*

AD HAERESIN LXIV ORIGENIANORUM.

Proximum Origenianis τοῖς ἀσχροποιοῖς locum Origenistae sibi vendicant, ab Origene illo dicti. Cuius errores copiosissime insectatur Epiphanius. Horum enim prae caeteris acerrimum sese hostem perpetuo professus est, nec dubitavit vehementes ob id cum plerisque altercationes suscipere, adiutore usus Hieronymo ac Theophilo, ac praecipue Ioannem Hierosolymitanum et Ruffinum agitavit. Sed et una illa caussa fuit, cur a Chrysostomo dissentiret, quod is ante generalis Synodi **257** decretum damnare nollet Origenem. Vide quae Hieronymus contra Ruffinum, et Ioannem Hierosolymitanum scripsit, nec non et Socraten, Sozom. Niceph.

514 c. ἐν χρόνοις Δεκίου τοῦ βασιλέως] Vixit quidem Origeues extrema iam aetate sub Decio et ad Gallum ac Volusianum usque pervenit. Sed cur floruisse, aut celebrem fuisse sub illo potius quam sub interiectis Imperatoribus dixerit, satis mirari non possum. Nam a Severi temporibus deinceps summa in omnium admiratione fuit. Lege Eusebii Historiae l. 6 ubi Origenis res gestas accuratissime perscripsit. Invenies non modo

apud Christianos, sed et apud Imperatores ipsos plurimum gratia et commendatione valuisse. Nam et a **Mammaea** Antiochiam accitus dicitur et ad Philippum eiusque coniugem literas dedit. Quid igitur attinebat, nominatim Decii et quidem unius mentionem facere? Quin et illud auget admirationem, quod lib. de Pond. et Mens. p. 174 scripsit Epiphanius, Origenem ab Imperatoris Decii tempore ad Gallum et Volusianum et ultra floruisse. Anno Severi decimo Leonides Origenis pater martyrium obiit, cum Origenes 17 aetatis agebat annum, ut author est Eusebius 6, 2. Fuit is annus Christi circiter 202. Nam Severus anno fere 193 imperium exorsus est. Hoc si ita est, natus erit Origenes anno Christi 186. Vixit autem annis 69, ut idem l. 7 c. 1 testatur. Quare moritur anno 254, vel sequenti, quo Gallus et Volusianus interempti sunt. Iam Decii primus annus incidit in Christi 251, quo quidem Origenes 66 annum attigerat. Non igitur ab illo demum tempore *γνωρίζεσθαι*, vel *ἀκμᾶζειν* coepit. Equidem vereor ne hic quoque hallucinatus Epiphanius Decium pro Severo sumpserit. Nam in libro de Ponder. et mens. postquam insignes aliquot Martyres, qui sub Decio passi fuerant, per censuit, veluti Babylam, Fabianum, Alexandrum, subiicit: *καὶ αὐτὸς δὲ Ὀριγένης πολλὰ πεπονθῶς εἰς τέλος τοῦ μαρτυρίου οὐκ ἔφθασεν*. Tum reliquam narrationem subtegit de profectioe in Palaestinam, deque 28 secessu in urbe Tyro, quae hoc loco uberius exequitur. Atqui haec diu ante Decium accidisse necesse est. Videtur ergo pro Severo imprudenti obrepisse Decius.

τάχα δὲ ἐν Ἀθήναις] Si id verum est, diversam hanc ab illa profectioem oportet fuisse, cuius meminit Eusebius 6, 17, qua sub Alexandro Imper. iam aetate et eruditione firmatus Origenes in Graeciam e Palaestina perrexit. Quinetiam narrat idem c. 25 Athenis commentarios in Ezechielem illum absolvisse.

514 d. *καὶ γὰρ καιρῷ ποτε*] Quando ista contigerint non nisi coniectura consequi possumus. Quae nisi me fallit, sub Severo haec passus est Origenes adhuc adolescens. Vide Eusebii c. 3. Atque iccirco quidem a Gentilibus adrasum esse suspicor, quod Aegyptiorum Deorum ministri rasi essent, ut Syn. lib. de Euc. Calvitii, Plut. Tract. de Iside, aliique complures significant.

525 a. ἀλλ' οὐκ ἔμεινεν αὐτῷ] Hanc Origenis historiam ac lapsum revocant in dubium Annales Ecclesiastici, anno 253 num. 120 et deinceps: imo, quod amplius est, locum istum, quo narratio illa continetur, suspectum reddunt, quasi ab aliquo perperam sit insertus. Quorum hoc posterius perspicue 258 falsum, alterum non satis probatum, utrumque levioribus coniecturis innixum est quam ut vetustissimo sanctissimoque Patri fides hac in parte derogeretur. Commentum est, inquam, et affectata calumnia, quod de Origenis lapsu a nonnullis iacitur. Cur ita tandem? Quoniam Scriptorum veterum nemo, qui vel pro Origene Apologias ediderunt, vel ipsum e contrario scriptis suis oppugnarunt, eius rei meminit. Atqui nos Epiphanium opponimus, quo neque antiquiorem authorem, neque graviorem requirere debemus; qui de Origene velut compertam rem, minimeque dubiam, illud ipsum retulit. In quo magnopere ponderandum istud est, quoties eiusmodi aliquid proponit Epiphanius, quod ad alicuius, etiam alioquin Haeretici, ac nefarii hominis, invidiam ignominiamque pertinet, id si dubiae minimeque constantis famae sit, nonnulla cum excusatione, ac titubanter ab illo significari; atque hoc imprimis caveri, ne incerta re commemoranda certam alicui infamiam ac dedecus imponat. Hoc vero loco nullam istiusmodi cautionem adhibuit, sed, cum de lapsu et iniecto ture constaret, hoc unum excepit, quod si verum est, ad sublevandum Origenem valet, nonnullorum iactari sermonibus, nequaquam Origenem ipsum tus adolevisse, sed cum eius digitis esset impositum, in subiectum arae forum a Gentilibus excussum fuisse. Quod igitur in sacrificium ac maiorem sceleris partem consenserit Origenes, minime dubitavit Epiphanius: utrum expressum hoc ab invito facinus eiusdem manu administratum fuerit, id vero dubitavit. Caeteri qui vel antiquiores Epiphanio, vel illius temporis supparet erant, partim Origenis amore dissimularunt; partim quod ad rem minime faceret, sciendo praetermiserunt. Atque Eusebius quidem, utpote Origenis admirator, consulto ut omitteret fecisse videtur. Nam nihil eorum tacuit, quae ad illius commendationem; nihil attulit, quod ad minuendam existimationem valeret. Reliqui tam fautores quam adversarii Origenis, cum de impiis eius dogmatibus, atque erroribus in certamen disputationemque venissent,

facile contempsero caetera. Ac profecto de eo crimine sileri a sanctissimis viris aequissimum fuit, cuius tantopere illum poenituisse scirent: ne hominis memoriae insultare, obrectarique velle potius quam errores damnare viderentur. De aliis, quorum scripta non extant, pronunciaré non nisi temere possumus. Altera in Annalibus coniectura non plus veritatis, minus etiam probabilitatis habet. Falsissimum enim est intextam hanc Epiphanio laciniam esse, cum neque de stylo ipso dubitari possit et quibus id argumentis efficitur, levia sint, imo nulla. Epiphanius, inquit, libro de mensuris ac ponderibus plane contraria docuit. Scribit enim: *Floruisse Origenem a temporibus Decii usque ad Gallum et Volusianum*. Ubi vox, *floruit*, non idem est ac *vixit*, sed splendorem ex doctrina quaesitum significat. At si tum lapsus esset Origenes, non illum floruisse diceret Epiphanius. Verum ἀκμάζειν et florere apud Chronologos nihil aliud est quam commendari vulgo et in aliqua propter eruditionem, aut virtutem nominis claritate versari. Hanc vero doctrinae famam ac splendorem Origeni neque prior illa Idololatricae culpa, quam poenitentia diluerat, eripere debuit; neque posterior tot ac tam multiplicium haereseum infamia potuit opprimere. Deinde falso Decium pro Severo hic usurpatum ab Epiphanio paulo ante docuimus. Secundum haec Augustinus 259 nobis obiicitur, qui cum de Origene omnia sit ex Epiphanio mutuatus, de turpissimo illo lapsu verbum nullum aspersit. Sed utrum hoc Epiphanii adversus Haereses luculentum opus ab Augustino lectum fuerit, propter eas causas dubitari potest, quae in praefatione, quam Operi ipsi praefiximus, ad lectorem pluribus sunt a nobis expositae. Frustra igitur, ut quidem apparet, sollicitata est in Annalibus narrationis illius, istiusque loci fides, cum nulla ad eam labefactandam satis firma ratio sit allata.

526 b. ὁ δὲ βουλόμενος εἰς λείνου] Vulgata est historia illa de secessu Tyrio, deque 28 annis ibi transactis ab Origene, cum sacros codices interpretaretur. Quam ex hoc Epiphanii loco et ex lib. de pond. ac mens. Chronologi atque Historici transtulerunt. Sed haec vellem isti accuratius expendissent, ac cum gestis Origenis et Eusebii l. 6 contulissent. Non enim dubitamus quin mera fabula sit, idque certis atque evi-

dentibus argumentis possit ostendi. Nam haec in Tyrum profectio contigit, ut testatur Epiphanius, post Origenis lapsum, cum iam Presbyter ordinatus esset. Non illud iam repeto: Origenis calamitatem videri ex Epiphanii mente sub Decio collocandam, paucis ante illius obitum annis. Fingamus diu ante contigisse. Duo ex Eusebio certa sunt: Origenem eo tempore Presbyterum Caesareae esse factum, quo Zebinus Phileto mortuo Antiochenam sedem obtinuit, cum in Graeciam per Palaestinam iter faceret, quod 6, 17 narrat. Item post annum Alexandri decimum Caesaream profugientem ibidem diutius haesisse. Apud Eusebium in Chronico Zebenus post Philetum Antiochenus Episcopus factus est, anno Alexandri 7, qui est Christi 228, cum Origenes annum ageret 43: annus vero decimus Alexandri, Christi est 231, Origenis 46; a quo ad eius obitum, qui anno Christi 254 accidit, anni sunt non plures 23. Meminit huius secundae in Palaestinam profectionis idem Eusebius in Chronico ad annum Antonini 11. Verum ante hoc tempus, hortante Ambrosio, Commentarios in sacram Scripturam elucubrasset, idque partim Caesareae, partim alibi fecisset, non obscure significat Eusebius c. 17. Ubi eodem tempore, quo auctore Ambrosio in commentando erat occupatus, proficiscentem illum in Graeciam narrat Caesareae ordinatum esse Presbyterum. Quocirca falsum est Origenem totos 28 annos Tyri consedisse, ibique Commentariorum ingentem illam molem edidisse. Hoc enim Alexandriae, Caesareae, Athenis diversis temporibus egit: uti c. 18 scribit Eusebius. De Tyrio secessu nulla est apud Eusebium quod sciam mentio. Hieron. duntaxat Epist. 55 de erroribus Orig. ad Pamm. *Centum*, inquit, *quadraginta anni prope sunt, ex quo Origenes mortuus est Tyri*, quod idem in Catalogo Script. Eccl. commemorat. Verisimile est igitur Origenem, cum in Decii persecutione affecta iam aetate lapsus esset, in Palaestinam recessisse, ac Tyri mortuum esse.

ὄθεν τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἐπιμελῶς] Agit de his Origenis editionibus accuratissime libro de Pond. et Mens. ubi quae Hexapla et Octapla fuerint exponit. Vide quae ad c. 19 ibidem observamus.

280 531 d. ὡς γὰρ τινες ἡμῶς βούλονται] Quantum haec vocabula duo γενητὸν et γεννητὸν scribendi pronuntiandique

affinitate coniuncta sunt, tantum significationis usu ac proprietate distant. Nec est ulla vox, in qua uberiorem cavillandi et calumniandi materiam - nacti sint Ariani, ut ex Anomoeorum Haeresi infra constabit. Nam *γενητός factum* significat, quod creatarum rerum proprium est, *γεννητόν* vero *genitum* est, quod Filio Catholica veritas tribuit.

534 c. τῶν Ὠριγένους ἐπιτομή] Hic est Methodius ille Olympi Lyciae, deinde Tyri Episcopus, qui inter caetera de Resurrectione contra Origenem opus scripsit eximium, et ad extremum novissimae persecutionis, sive, ut alii affirmant, sub Decio et Valeriano, in Chalcide Graeciae martyrio coronatus est. Haec Hieronymus Cat. Vir. Illus. Socrates l. 6 c. 13 quatuor recenset, qui adversus Origenem praecipue stylium exercuerint, quam ipse *κακολόγιον τετρακτὸν* impudenter appellat. Primus est Methodius, secundus Eustathius Antiochenus, tertius Apollinaris, quartus Theophilus. Addit Methodium postea, veluti palinodia recantata, quem accusarat Origenem commendasse Dialogo illo, quem inscripsit *Ξενῶνα*. Sed Socratis calumniam ac mendacium ex Hieronymo convincit Baronius A. 402 n. 5. Scribit enim ille Apol. 1 in Ruff. Eusebium Methodio in 6 libro Apologiae istud exprobrasse. *Quid modo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui haec et haec de Origenis locutus est dogmatibus?* Quod ab Ariano homine obiici dicit clarissimo et eloquentissimo martyri.

539 c. Πρόκλου τοῦ αὐτοῦ] Mendosa est haec Inscriptio. Neque enim ex ullius Procli disputatione quae sequuntur exscripta sunt, sed ex eiusdem Methodii lucubratione, quam adversus Origenem Dialogi more conscripserat. In quo loquentes introduxerat Aglaophontem, Proclum, Auxentium et semetipsum. Vide infra c. 40. Fit et Theophili postea mentio, quod tamen appellativum puto esse, non proprium. Quocirca post Origenis verba e Comment. in primum Psalmum adducta, hoc ipso capite deinceps Proclus pro Origene verba facit: unde titulus *Πρόκλος* ei praefixus erat post τοῦ αὐτοῦ. Nam τοῦ αὐτοῦ ad Methodium pertinet. Librarius autem, quod *Πρόκλου* nomen legisset, auctoris alicuius esse credidit, cum interlocuentis personae sit.

540 a. ὅφ' οὗ καὶ συγκρατεῖται τὸ σχῆμα] Maior hic, Epiphanius. V.

ut opinor, huius est quam vulgo codices praeferant. Nam si superiora Procli sunt, ut esse videntur, Origeni patrocinantia, cum sequentia adversus eundem Origenem aperte pugnent, haud pauca desiderari necesse est, quibus Proclus causam suam explicarit.

542 c. ἔλαιον ἐκχεῖσθαι προσέταξεν] Plinius 15, 17 de oleo: *Existimatur et oleum vindicando a carie utile esse. Certe simulacrum Saturni Romae intus oleo repletum est.*

543 a. καθάπερ καὶ ἡ σοφία διὰ Σολομῶντος] Igitur Sapientiae liber Salomoni ab antiquissimo Patre tribuitur. Vide et c. 35.

543 c. οὐδὲ γὰρ εἶναι τὸ σύνολον] Parum integer hic locus videtur. Sed huius sententiam reddidimus.

544 a. καθάπερ ἐλέσθη, ὡς Ἀθηναγόρα] Suspicio Methodium scripsisse τῷ Ἀθηναγόρα. Ex Athenagorae, inquit, sententia Diabolus spiritus est. etc. Quod apud Paulum Leopardum Emend. 19, 9 postea reperimus, qui et Athenagorae ex Orat. pro Christ. verba citat, quae Methodius descripserat: ἐναντίον τὸ περὶ τὴν ὕλην ἔχον πνεῦμα, γενόμενον μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθὰ οἱ λοιποὶ ὑπὲρ αὐτοῦ γεγονάσιν ἄγγελοι, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ὕλῃ, καὶ τοῖς τῆς ὕλης εἶδεσι πιστευσάμενον διοίκησιν. τοῦτο γὰρ ἡ τῶν ἁγγέλων σύστασις τῷ Θεῷ ἐπὶ προνοίᾳ γέγονε τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ διακεκοσμημένοις· ἵνα τὴν μὲν παντελεσθῆναι καὶ γενικὴν ὁ Θεὸς τῶν ὅλων πρόνοιαν etc. Ex quibus leg. apud Eriphanium γενικὴν pro γενετικὴν. Caetera apud Leopardum vide.

544 b. ὡς περὶ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σαρκῶν] Fuit haec vetustissimorum Patrum fere omnium sententia, filios illos Dei, qui Gen. 6 filias hominum adamasse dicuntur, Angelos fuisse. Vide Iustinum Apolog. 1, qui Daemones ab illis progenitos asserit. Sed et Clem. Alex. Strom. 3 ob intemperantiam ac libidinem excidisse coelo putat. Item Tertull. de Virg. vel Lactant. etc. Nam corporeos esse plerique persuasum habuerunt: ut inter caeteros Augustinus, qui de Trin. 2, 7 Angelos scribit corpus suum, cui non subduntur, sed subditum regunt, in varias mutare species.

555 d. ἔσομένης γὰρ καὶ μετὰ τοῦτον] Hic perspicue post iudicium homines terram habituros asserit, non ut Chi-

Tiastae ad aliquot duntaxat saecula, sic ut interim suprema illa felicitate, hoc est aspectu Dei carerent, verum ut et perpetuo in terra degerent et summa nihilominus illis ac perfecta beatitudine fruerentur.

558 c. *ἔπεισε δὲ ὀκλάσασα ἢ ποθητή]* Cor. *παθητή.*

560 d. *καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς ὅτι οὐκ αἶε]* Desunt nonnulla. Ac forte ita rescribendum *ὅτι αἶε διαλαμβάνει σκοτεινῶς.*

562 c. *λοιπὸν τοῦ Μεθοδίου]* Hactenus Proclus. Deinceps Methodii partes sunt, qui adversus Origenem disserit, cuius patrocinium a Proclo susceptum paulo post indicat. Verum si Procli est ea disputatio, quae a cap. 17 ad hoc usque pertexitur, non video quemadmodum Origenis causam defendat, cum eius dogma validissime refellat et resurrectionem corporum affirmet. Sed neque Methodii consequens refutatio ad antecedentem Procli sermonem pertinet, et Aglaophontis orationem convincit, quae nulla hic extat. Hic igitur haereo. Atque aut transposita, aut omissa pleraque istic fuisse verisimile est. Quae, si Methodii liber extaret, discerni emendarique possent.

570 c. *λέλυται καὶ τὸ εἶναι]* Expuncta vocula *εἶναι* utcunque sententia cohaerebit.

572 c. *ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἀπόστολος ὑποτίθεται]* Methodius ita de Apostoli raptu sentit, ut in coelum primo, tum in Paradisum terrenum sit evectus, quod uberius declarat.

584 a. *οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῶν ὅλως]* Praeclara et Catholica Apostolici illius dicti sententia, quam Methodius exponit, et adversus hodiernae Haeresis inscitiam, atque improbitatem observanda diligenter, qui concupiscentiam et quae ex illius contagione invitis nobis obrepunt, vere esse peccata definiunt: quo nomine non iam *καθαροὺς*, sed *ἀκαθάρτους* et impurissimos se esse merito profitentur.

590 d. *ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου]* Notabis Methodii alio nomine dictum Eubulium.

591 a. *πάντως που καὶ ἔπη τοσαῦτα]* ἔπη sunt verba, non versus.

591 d. *εἰ γὰρ ἔστιν ἀληθὲς ὁ περὶ σοῦ ἄδειται]* Hic ille locus est, ex quo Ruffinus Origenis adātor et ab Hieronymo atque Epiphānio ob id alienus, asserebat Epiphānium iactasse 6 librorum milia ab Origene conscripta se legisse.

Quod nugacissimi ac vanissimi hominis commentum refellit Hieronymus Apol. 2 in eundem. Nusquam enim aut de librorum numero affirmavit Epiphanius, aut totidem a se lectos confirmavit. Addit Hieron. de Origenis scriptis Eusebii testimonium.

599 d. *καὶ διαιρεῖν εἰς δώδεκα ὁδοὺς*] Cum rubrum mare traiecerunt Iudaei, totidem impressas vias, quot erant Tribus, Hebraeorum traditio est, quam Origenes memorat, Homil. 5 in Exodum et Kimchius in Psalm. 136.

601 a. *ὡς καὶ ὁ καλλίων μακαρίτης*] Cor. *ὡς καὶ πάλιον ὁ μακαρίτης.*

ἔστιν ἰδεῖν τὰ ἐπίχειρα] Forte *τὰ ἐπὶ χεῖρα*, haec quae prae manibus habemus ac de quibus agimus.

602 a. *καὶ Σολομῶν ἐν παροιμίαις*] Longius arcessita haec loci huius interpretatio et ad Graecam editionem accommodata. Nam Hebraea nullam sententiae illius significationem praeferunt. Hortatur sapiens ut rusticae rei et agriculturae diligens habeatur ratio.

φασὶ γὰρ οἱ φυσιολόγοι] *μνωξοῦ* meminit in Ancorato.

AD HAERESIN LXV PAULI SAMOSATENI.

607 b. *ἐν ἡμέραις Ἀύρηλιανοῦ*] Imo vero sub Gallieno post Demetriani obitum. Eusebius l. 7 Histor. c. 22. Imposuit Epiphanio quod sub Aureliano damnatus et Episcopatu deiectus est, adeoque Aureliani decreto, quod Christiani Antistites impetrarunt. Sed Episcopatum aliquot annis ante ceperat.

608 a. *τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρτέμωνος*] Meminit Eusebius 5, 27, Niceph. 4, 20. Vide Aug. in Haeresi Paulianorum.

ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ Σαβέλλιος] Novati nomen perperam irrepsit. Nam Novatiani, quod Trinitatem attinet, nihil a Catholicis dissenserunt, ut in Annalibus docuit Baron. A. 265.

608 d. *τάληθῆ δέ, ὅτι οὔτε περιτομήν*] Frustra igitur in eius Haeresi Philastrius circumcisionem illum docuisse confirmat, quod neque Augustinus, neque Synodica illa Antiocheni Concilii, quod adversus eundem celebratum est, nec alius quisquam prodidit.

610 c. *ὡς δὲ οἱ ἄλλοι ἐκδύται*] Paululum diversa sunt veterum interpretum verba, quae in variis Bibliorum lectionibus

AD HAERESIN LXVI MANICHAeorUM.

617 b. *διὰ τινα Ουέτρανον*] Veteranum Acuum appellat, hoc est qui militia defunctus legitimam missionem impetrasset.

617 c. *ἐπονομάσας δὲ ἑαυτῷ τὸ τοῦ Μάνη*] Elias in Tisbi mirum esse scribit, quod cum Iudaei ἡρηνο vocent Haereticos, in Graecorum commentariis scriptum sit Haeticum quendam extitisse, qui Manes diceretur, eiusque sectatores ἡρηνο.

618 a. *ὃς καὶ αὐτὸς δοῦλος ὑπῆρχε Σκυθιανοῦ*] Errat, itaque Theodoretus, qui Manen cum Scythiano confundit, ut et Suidas, cum tanto ante Scythianus extiterit.

618 b. *ὁ μὲν εἰς ἐπὶ τὴν Αἰλάν*] Reg. 3, 9, 26 classem quoque fecit Rex Salomon in Asion-gaber, quae est iuxta Aelath in litore maris rubri in terra Idumaeae. LXX *Αἰλάθ*, non *Αἰλών*. Iosephus 8, 6 Asion-gaber ait Berenicen vocari, haud procul Elana urbe. Sed hallucinatus est, ut opinor, Iosephus. Nam Asion-gaber in Idumaea ponitur. Berenice vero a Ptolemaeo in Africa ipsa, longe superior, ac Thebaidem ex adverso respiciens, quod Eriphanii descriptioni congruit, qui Berenicen tertium Rubri maris portum enumerat.

618 d. *εἰς Ὑψηλὴν πόλιν*] Stephanus *Ὑψηλὴς κώμη Αἰγύπτου*.

618 c. *καὶ βιβλὸς τέσσαρας*] Apud Suidam 4 librorum 284 istorum author fuisse dicitur Terebinthus, sive Buddas, quorum etiam ordo aliter instituitur. Nam primus est Mysteriorum, secundus Evangelium, tertius Thesaurus, quartus Caputum.

620 a. *περὶ τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων*] Commode istud accipiendum est, ut Apostolorum tempora vocet quae illis proxima sunt. Nam ut Apostolos viderit Scythianus nequaquam procedit, uti postea constabit, cum de Manichaei tempore disputabitur.

628 c. *ἡρέμα πῶς ἐν ᾧ ἑαυτῷ*] Cor. *ἡρέμα πῶς ἐν ᾧ* etc.

629 a. *διὸ αὐτοὶ οἱ Μανιχαῖοι*] Verti potest: *Ob id Manichaei super arundines cubant*. Nam *Mattarii* propterea dicti, quod in mattis dormirent. Aug. 5 con. Faustum Manich.

629 b. *Θωμᾶς δὲ ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν*] Corrigendum ex Theodoro videri possit *ἐπὶ τὴν Ἰνδίαν*. Nam ut Christum

imitaretur, cognominem illius Apostolo discipulum in Indiam allegavit. Verum etiam infra c. 3† Thomam istum Pseudapostolum in Syriam destinatum scribit.

ἔλεγε δὴ ἑαυτὸν ὁ Μάνης] Imo et Christum seipsum esse dixit: Theodor.

636 c. Ἰάκωβος ὁ ξύλω πληγείς] Hierosolymitanorum Antistitum catalogus iste ex Eusebii Chronico et Historia descriptus est, quem et Alexandrinum Chronicon et Nicephori perinde Chronicon exhibet. Ex quibus omnibus, hoc est ex Eusebianis fontibus emendandus est Epiphanii Laterculus, velut cum tertium numerat Iudam, qui ab Eusebio et caeteris Iustus appellatur. Item 4 Zacharias ab Epiphanio, ab aliis Zacchaeus vocatur. Sunt et alia quaedam in nota temporum ab Epiphanio, vel potius a librario commissa, quae ut accuratius disquirantur, primum e Nicephoro eundem illum Catalogum cum singulorum Antistitum annis exscribemus, ut et Nicephorum eadem opera castigemus.

Indiculus Hierosolymitanorum antistitum.		
	Episcopi	Annī, quibus sederunt.
I	Iacobus Domini Frater	XXVI
II	Symeon Cleophae F.	XXIII
III	Iustus	VI
IV	Zacharias	IV
V	Tobias	IV
VI	Beniamin	II
VII	Ioannes	II
VIII	Matthaeus	II
IX	Philippus	I
X	Seneca	IV
XI	Iustus	IV
XII	Levi	II
XIII	Ephraim	II
XIV	Ioseph	II
XV	Iudas	II

	Episcopi	Anni, quibus sederunt.
XVI	Marcus	VIII
XVII	Cassianus	VIII
XVIII	Publius	V
XIX	Maximus	IV
XX	Iulianus	II
XXI	Gaianus	III
XXII	Symmachus	II
XXIII	Caius	III
XXIV	Iulianus	IV
XXV	Elias	II
XXVI	Capito	IV
XXVII	Maximus	IV
XXVIII	Antoninus	V
XXIX	Valens	III
XXX	Dulichianus	II
XXXI	Narcissus	IV
XXXII	Dius	VIII
XXXIII	Germanio	IV
XXXIV	Gordias	V
XXXV	Narcissus secundus martyr	X
XXXVI	Alexander martyr	XV
XXXVII	Mazabanes	IX
XXXVIII	Hymenaeus	XXIII
XXXIX	Zabdas	X
XL	Hermon	IX
XLI	Macarius	XX
XLII	Maximianus	VI
XLIII	Cyrillus, quo ab Arianis pulso, substituti sunt tres Arsenius Heraclius Hilarius Secundum quos iterum Cyrillus restitutus in II Synodo sub Gratiano.	

Haec Nicephori Chronicon. At Eusebius 4, 5 et in Chron. negat constare, quot annis Hierosolymis Episcopus quisque sederit. Illud extra controversiam esse, brevi admodum tempore prae-²⁶⁶ fuisse: adeo ut ad postremam Iudaeorum obsidionem, quae sub Adriano contigit, Episcopi fuerint omnino 15. Itaque unde singulorum annos expiscatus sit Nicephorus, divinare non possum. Pessime tamen conceptos esse non dubium est. Imprimis Iacobo annos tribuit 26. Symeoni 23, quod utrunque falsum. Iacobum eodem anno, quo Christus in coelum ascendit, ordinatum Hierosolymorum Episcopum docet Eusebius in Chronico. Neque enim verum est quod Alexandrinum asserit, tum a Petro ordinatum esse, cum is Romam proficisceretur. Occisus est autem anno Neronis 7 testibus eodem Eusebio et Hieronymo in Script. Eccles. Longe enim aberrat Alexandr. Chron. quod Vespasiani 1 Indict. 11. Galba et Tito Ruffino Coss. Iacobi necem consignat p. 581. Iam vero si, ut antea pluribus declaratum est, Passio Domini in annum Iulianum 76 congruat, Neronis vero 7 Iuliano 105, Dionysiano 60 inierit, Iacobus 30 plus minus annis Pontificatum tenuit. Symeon porro cum ab Eusebio in Chronico Traiani 10 in crucem actus dicatur, hoc est Christi 107, annos solidos 47 exegit in Episcopatu. Insequentes vero 5 Pontifices ad annum Traiani 19 non amplius 10 annis praefuerunt, si verum scripsit Epiphanius. Nam 18 annos illis attribuit in Chronico Nicephorus. Secundum quos octo e circumcissione reliqui sunt Episcopi ad extremam usque Iudaeorum cladem, quae Adriani 18 ab Eusebio ponitur. Atqui 18 Adriani iniiit anno Christi 135. Ergo Episcopi illi 8 non ultra 20 annos sedem illam obtinuerunt. Sed mendosus est Epiphaniai locus, in quo scriptum est *μὲχρι ἐνδεκάτου Ἀντωνίου*. Ubi primum pro *Ἀντωνίου Ἀδριανοῦ* substituendum. Tum *ἐννεακαιδεκάτου* pro *ἐνδεκάτου*. Eusebius enim, ex quo ista transtulit Epiphanius, anno Adriani 19 Marcum post 15 Iudaicae stirpis Antistites, primum e gentibus Hierosolymitanam Ecclesiam rexisse scribit. Sed illud Epiphaniai causam attulisse videtur erroris, quod idem Eusebius Hist. 4, 5 cum Hierosolymitanos omnes Episcopos recensuisset, subinde Adriani 12 annum commemorat, quo Xysto defuncto Telesphorus successit. Unde collegit superiora ad annum 11 pertinere. Sequuntur Episcopi 5, quos ad 10 Antonini

Pii pertexit Epiphanius. At Eusebii Chronicon solum Marcum ad annum usque Antonini 19 perducit, quo demum Cassianum sufficit. Qua ratione 22 annos Marcum oportet sedisse. Praeterea inter Iulianum et Capitonem Eusebius et Nicephorus Eliam ponunt, quem praetermisit Epiphanius. De Narcisso eiusque admirabili sanctitate vide quae Eusebius l. 6 prodidit.

637 d. ὁμοῦ ἀπὸ ἀναλήψεως Χριστοῦ] Manichaeorum origo diligenter est in Fastis adnotata, velut insignis quaedam labes Christiani nominis ac calamitas. Sed de anno ac tempore Scriptores mirifice dissentiunt. Epiphanius noster *πλατυκάς* Aureliani et Probi temporibus emersisse scribit. Quae enim ab Ascensione Christi temporis ratio ponitur, mendosissima est et subinde castiganda. Supra c. 1 in 4 Aureliani Imp. annum coniecerat. In lib. vero de Pond. et Mens. anno 9 Gallieni tribuit. Eusebius in Chron. anno 2 Probi, Olymp. 264 anno secundo, Antiochenorum 325 prodiisse Manichaeorum Haeresin notat, et aeras aliquot civitatum adiicit, quibus Christi annus 278 adscribitur. Leo Magnus Homil. 2 de Pentecoste: *Manichaeus ergo* 267 *magister falsitatis Diabolicae et conditor superstitionis obscenae, eo tempore damnandus innotuit, quo post resurrectionem Domini ducentesimus et sexagesimus annus impletus est, Probo Imperatore, Paulinoque Consule.* Obscurissima sunt Aureliani, Probi, iisque proximorum Imperatorum tempora: summa Consularium Fastorum varietas, nec in annis ac Consulatibus digerendis quisquam unus cum altero consentit. Itaque perplexum et intricatum totum istud negotium est. Probum ac Paulinum Coss. Cassiodorus Aurelio, ac Marcellino Coss. subiicit. Fasti Siculi post Aurelianum ac Marcellinum Tacitum et Aemilianum collocant, quibus Probum Paulinumque subtexunt: quos posteriores Onufrius iniuria praetermisit, suffectosque credidit. Nam pro ordinariis in omnibus Fastis agnoscuntur. Sed si ante Tacitum 2 et Aemilianum ponantur, ad Aureliani Imperium, non Probi, pertinebunt. Ideoque in Annalibus Ecclesiasticis cum Aureliani 7 componuntur, anno Christi 277. Etenim post Aurelianum Tacitus sequitur, qui nonnisi mensibus 6 imperium tenuit. Secundum quem creatus est Probus. Quod si post Tacitum et Aemilianum Probus ac Paulinus substituuntur, iam istis Coss. Probus Imperator annum Imperii secundum inierit, quod

Eusebii Chronologiae consentaneum est, qui anno Probi 2 Manichaeorum originem assignat. Quod fortasse verius est. Sed in Onufrii Fastis duo in Probi Imperatoris annis omissa sunt paria Coss. quanquam in superioribus annis unum compensaverat. Ita uno duntaxat anno sublato, cum aera Dionysiana conciliatur, quod plerique Fasti expunctis duobus Consulatibus obtinent. De quo alias opportunius. Quam absurde de initio Probi Imperatoris Emendat. Temp. lib. 5 disputet Scaliger, suo loco discutietur.

Ad Manichaeum, sive Manetem, quod attinet, variae sub idem fere tempus eruptiones monstri illius fuerunt, et insignibus alicuius facinoris notis celebratae. Quae caussa fuit, cur non iisdem Imperatoribus atque Coss. haeresis istius origo mandaretur. In annis Christi longius abhorrent Epiphanius et Leo M. Probus enim ac Paulinus Coss. incidunt in annum fere Christi 277 in aera Dionysiana, quo ex numero 31 annis deductis 246 anni reliqui sunt ab Ascensione Domini: totidem scilicet, quot ex aliorum sententia posteriore in numero ponit Epiphanius. Prioris autem epocha non ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως, sed ἀπὸ τῆς συλλήψεως, vel γενέσεως arcessenda videtur. Denique apud Leonem pro 260 legendum 240. Nam rotundus hic numerus est a Christi Ascensione deductus. Caeterum ex hac Epiphaniai putatione non mediocriter id, quod supra plenius ostendimus, astruitur, Christi Domini Passionem et Ascensionem in Iulianum 76 incurrere.

637 d. καὶ ἀπὸ τότε καὶ ἕως δεῦρο] In Chronico Nicephori pro Bazas, Zabdas legitur. Item pro Maximo, Maximianus, perperam. Maximo Cyrillus successit, quo ab Arianis extruso (ait Nicephorus) tres eius loco ordine subrogati, Arsenius, Heraclius, Hilarius. Postea Cyrillus in sedem restitutus secundae Synodo interfuit Gratiano imperante. Haec Nicephorus. Hieron. in Supplemento Cyrillos 4 enumerat post Maximum. Aliis unum per ea tempora, Cyrillum fuisse placuit. De quo consulendi Annales Baroniani A. 351. Agitur et de Cyrillo Haer. 73.

βασιλεῖς δὲ οἱ καθ' ἑξῆς] Probum Imperatorem praeter-268 misit hic Epiphanius, an librarius, quem lib. de Pond. recenset, eique annos sex et menses duos attribuit: Aureliano vero

annos 5, menses 6, quot Eusebii Chronicon numerat. De qua re suo loco videbimus. Ita Aureliani quarto, Probo et Paulino Coss. Manichaeorum haeresis emersit.

638 a. *ὡς εἶναι ἀπὸ τοῦ εἰρημένου Μάνη*] Annus hic, quo haec commentabatur Epiphanius, Christi est 376. Valente Imper. 5 et Valentiniano Iunior 2 Coss. cum superiore anno mortuus esset Valentinianus senior, post Consulatum Gratiani 3 et Equitii. Mortuus est enim Nov. 17, expletis in imperio annis 12, minus 100 diebus. Quare castigandus Socrates, qui annos 13 imperasse scribit, quod nequaquam procedit. Nam coepit anno 364 post bisextum. Itaque annus aerae Dionysianae 376. Valentis est 13, Gratiani vero 9 exiens, qui Imperator a Patre renunciatus est anno 367, ut initio huius operis adnotavimus ex Socrate. At Valentinianus Iunior sexto post patris obitum die Imperator a militibus est salutatus, eodem authore Socrate, nec non et Ammiano l. 30. Cum adversus hanc Haeresin scriberet, tertium iam annum in hoc opere versabatur Epiphanius. Quippe anno 374 scribere est aggressus, ut in Praefatione docuit. Sed ab ortu Manichaeorum ad hunc ipsum annum mendosissime numerantur anni 77, pro quibus annos 107 rescribendos in margine censuimus. Pendet ea numerandi ratio ex Imperatorum annis, de quibus, maximeque superioribus, summa est, ut ante monuimus, Annalium discrepantia, de qua alio in loco statuimus. Interim si Aureliano 5 duntaxat annos cum mensibus aliquot arrogemus, atque illius anno 4 Manes prodierit, Probo et Paulino Coss. esto annus iste Christi 265. Hinc igitur ad 376 anni numerantur 102. Quos ita ex Epiphanii mente partim hoc ipso loco, partim lib. de Pond. dispensare possumus. Aurelianus post eum annum, quo primum Manes exstitit, vixit annum 1, menses 6, Tacitus m. 6, Probus a. 6, m. 4. Carus cum filiis a. 2, Diocletianus a. 20, Constantinus a. 32. Colliguntur ab anno 4 Aureliani ad Constantini obitum anni 63. Obiit Constantinus ex omnium sententia anno 337. A quo ad annum 376 reliqui sunt 39, qui ad 63 adiuncti summam conficiunt annorum 102.

638 c. *ἤδη δὲ ἀνδράσι μεγάλοις*] Theodoretus Scriptores, qui adversus Manichaeorum sectam commentarios ediderunt, recenset istos, Titum Bostrenorum Episcopum, Diodorum Ter-

sensem; Georgium Laodicenum Arianum, Eusebium Phoenicem (hoc est Emesenum). Quod ad Eusebium Caesariensem attinet, Socrates 1, 17 scribit ieiune admodum in Ecclesiastica historia Manichaeorum ab illo mentionem esse factam. Qua de causa totam eius historiam ex Archelai scriptis uberius exponit. Quare praecipuo aliquo libro Haeresin istam oppugnasse videtur Eusebius. Sed quod Origenem adversus Manichaeos elucubrasse aliquid Epiphanius affirmat, temporis ratione ipsa refellitur. Mortuus enim est Origenes annis fere 20 antequam Manichaeorum superstitio in lucem emergeret. Siquidem grassante Severi persecutione, anno eius imperii 10, qui est aerae Dionysianae 202, aetatis annum exegerat 17, ut Eusebius asserit 6, 3. Obiit vero anno aetatis 69 imperante Gallo, eodem auctore 7, 1. Additis igitur annis 52 ut 69 impleantur, mortuus est aerae communis anno 254, diu ante Manichaeae factionis ortum.

639 c. *εἰ δὲ ἐκ φύσεως καὶ κατὰ συνήθειαν*] Terrae motus naturalibus ex causis oriri nimis *ιδιωτικῶς* negare videtur. Quod et apud Philastrum legimus.

640 a. *ἐν τῇ ἀρχῇ δὲ τῆς κοσμοποιτίας*] Quo anno post orbem conditum Abelum Adamus genuerit, Moyses tacuit. Hic anno centesimo necatus dicitur, cum aetatis ageret 30. Unde LXX circiter anno natum oportuit. Sed haec mera divinatio est. Porro *ἐκατοστὸν* pro *ἑκαστον* emendandum esse nemo non videt.

642 b. *ἀρχὴ τῶν τοῦ Μάνεντιος*] Primus portentosae illius Haeresis oppugnator, ob idque singulari laude dignus, Archelaus extitit, qui habitam a se cum impostore disputationem in commentarium redegit, omniaque nefariae superstitionis arcana patefecit. Ex hac Archelai collatione caeteri deinceps hauserunt omnes, qui haeretici illius historiam ac dogmata scriptis prodiderunt. Meminit Archelai in Scriptoribus Eccles. Hieronymus.

644 c. *ὁμοῦ καὶ ὁ θερισμὸς ἄρχων*] For. *Θεριστής*.

645 b. *εἴ τις λούεται εἰς τὸ ὕδωρ*] Cor. *εἴ τις λούεται, εἰς τὸ ὕδωρ. Si quis lavat, in aquam suam constringit animam.*

646 c. *ἐνετέλατο δὲ τοῖς ἐκλεκτοῖς*] De Manichaeorum Audientibus et Electis agit pluribus in locis Augustinus, praesertim contra Faustum: item Ep. 74.

650 a. *εἶτα πάλιν ἔλθων εἰς τὰ μέρη*] Leviculae hic hallucinatur. Etenim Marcus 5, 1 *τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν* appellat. Matth. *Γεργεσηνῶν*. Lucas c. 8, 26 *Γαδαρηνῶν*. Latinus Interpres ubique Gerasenorum. Gerasa et Gadara aliis oppida duo, aliis unum et idem fuisse videtur. Vide Iansenium c. 30 Concord. A quibus transamnana quaedam regio nomen accepit.

653 b. *ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ματθαῖος*] Chrysost. Hom. 29 in Mat. duos Evangelistas ita conciliat ut Lucas eum tantummodo commemoraverit, qui ab molestiori esset Daemone correptus.

661 b. *φάβλων δὲ χωρίων*] Depravata ista sunt, nisi forte *μετάστασιν τῶν χωρίων* dixit pro *εἰς τὰ χωρία*.

663 a. *ὄπερ κατήντα εἰς πενταχilioστόν*] Si Christus anno aetatis 30 baptizatus est, isque a mundi conditu fuerit 5509 annus, natus erit ex Epiphaniae sententia anno mundi 5480. Varias ex LXX Seniorum ratiociniis annorum summas ab orbe condito collectas fuisse Graeci demonstrant. Nam praeter hanc Epiphaniae, Martyrologium Romanum aliam instituit, secundum quam ad Christi natalem anni numerantur 5199. Praeter hanc tres alias in usu esse reperimus. Prima est quae Christum anno 5493 vel 5494 natum putat, quae a nonnullis Antiochena nominatur. Secunda, quae Christi nativitatem in annum 5500 coniiicit, quam Aethiopicam appellant. Tertia, quae et 270 omnium celeberrima est et usitatissima, ab orbis initio ad Christi natalem annos putat 5509. De iis alias uberius disseremus.

697 c. *φησὶ δὲ ὁ αὐτὸς Μάνης*] For. *ἤδειν τοὺς ἡμετέρους*, ut sequentia persuadent.

702 c. *ὑπὲρ τὸ μέτρον τῶν ἑξ σταδίων*] Hieronymus Epist. 15 ad Algasiam Qu. 10 iter Sabbati ex Hebraeorum traditione duobus pedum milibus definit. Hebraei vero Magistri duo cubitorum milia constituunt, quod et certius videtur. Nam ita docet Elias in Thisbi vocabulo *סוּרְסוּר*. Cuius moduli definitio ex cap. Exod. 19, 12 et potissimum ex Iosue 3, 4 petitur, ubi inter Arcam et populum totidem cubitorum intervallum esse praecipitur. Ut nimirum eo Sabbati die liceret accedere, ut interpretatur R. Selomoh. Iam cubitus ex Vitruvio 3, 1 sesquipedale constat, sive palmis 6, hoc est digitis 24. Herodotus in Clio stadium 6 esse iugerum scribit, id est *δραγμῶν* centum,

ὄργυιάν pedum 6, sive cubitorum 4. Ex quo sequitur in stadio pedes esse 600, cubitos 400. Unde 2000 cubitorum, sive pedum 3000, stadiis 5 respondent: quantum inter Hierosolyma et Oliveti montem intervallum fuit, ut Iosephus 20, 6 testatur. Ideo Act. c. 1, 12 Sabbati iter appellatur. Apud Columellam paulo maior est mensura stadii. Nam libro 5, 7 actum definit pedum esse 120, iugerum vero duos actus continere, et esse pedum 140: semiugerum autem a Gallis *arepennem* vocari, stadium denique passus habere 125, hoc est pedes 625. Passus enim quinis pedibus constat. Unde mille passus pedes habent 5000. Gregorius vero Turonensis Hist. 1, 6 arepennes uni stadio tribuit 5. Qua ratione in arepennem 80 imputandi sunt cubiti, sive pedes 120, quot a Colum. tribuuntur. Ita quinta parte maior erit arepennis Herodoti plethro, quod iugerum plerique vertunt. Sed de πλέθρου varietate totaque hac metiendi ratione pluribus agere neque otii nostri est, nec instituti.

703 a. Νῶε γὰρ σιωθεῖς ἀπὸ τοῦ κατακλιτισμοῦ] Historiam hanc et orbis partitionem exponit in Ancorato pluribus, a c. 104. Rhinocorura cur Hebraice נחל Neel appellari putet Epiphanius, LXX Interpretes fecerunt, qui Esa. 27, 12, quod scriptum est נחל מצריים ער ad torrentem Aegypti, verterunt ἕως Πυροκορούρων, ut Salianus noster observat Tom. 1. Ann. Hieronymus ad hunc locum: *Pro torrente Aegypti LXX Rhinocoruram translulerunt, quod est oppidum in Aegypti Palaestinaeque confinio, non tam verba Scripturarum quam sensum verborum exprimentes.* Unde sic illud accipiendum est apud Epiphanium: Πυροκορούρα γὰρ ἐρημηγέυεται Νεέλ, ut idem sit atque alio vocabulo nominatur. Neque enim tam imperitus Hebraismi, aut Hellenismi fuit, ut Πυροκορούραν idem ac נחל significare crederet.

καὶ Μαρειανδύνη] Mariandynorum regio, quod sciam, in Bithynia est, non in Africa. Aut igitur alienum in locum irrepsit, aut aliter ea vox conformanda videtur. Nimirum ἀπὸ τῆς Μαρείας λίμνης, ut sit Μαρειανή, vel aliquid ad eum modum inflexum. Nam Maria Stephano Μάρεια πόλις et λίμνη est, quae et Maraeotis dicitur in Aegypto, de qua Strabo l. 17: Adiuvat coniecturam nostram, quod Μαρειανδύνη per ι simplex;

apud Epiphanium vero per diphthongum scribitur, ut ἀπὸ τῆς *Μαρείας* originem duxerit. Possumus et *Μαριωτικὴν* legere, 271 quod eodem recidit. Nam Mareotica Aegypto contribuitur et cum Libya copulari solet.

703 c. *Λεπτιμάνην*] Leptis nomine duae censentur urbes in Africa apud Plinium, Melam etc. altera cognomento magna, altera parva dicitur. A priore formatur per inflexionem Leptimagneusis apud Cyprianum in Episcop. Sententiis de Haereticis baptizandis sub finem. Videtur igitur apud Epiphanium *Λεπτιμάνην* substituendum, aut certe *Λεπτιάνην*.

καὶ τῆς ἕσω Γαδείρας] Quasi Gadira regio quaeriam Africae sit, aut Mauritaniae, quemadmodum et Tingitanae Hispaniae nomen impositum, ut Hispania Transfretana, vel Tingitana diceretur, in Notitia. Fortasse sic interpretari commodius licet, ut *χώρας* subaudiatur, *μέχρι χώρας τῆς ἕσω Γαδείρας*, quae citra Gades regio sit.

Ἀλαβαστρίτιν] Leg. *Ἀλαβαστρίτιν*. Sed ubi terrarum ista provincia sit, mihi nondum satis explicatum. In Syria, vel finitimo aliquo ad Orientem tractu positam esse demonstrant adiunctae regiones caeterae. Atqui Ptolemaeo *Ἀλαβάστρα* Aegypti urbs est, et Alabastrinus in eadem Aegypto mons. Plin. 5, 9. *Ab iis oppida Mercurii, Alabastron, Canum*. Verum extra fines Aegypti, hoc est ultra Rhinocoruram Alabastritis Epiphaniū debet esse, neque tamen in Phrygia, ubi eiusdem nominis oppidum collocat Stephanus, ibidemque *λίθον διάσημον* reperiri scribit, hoc est Alabastriten. Quare amplius de ea regione cogitandum. Apud eundem Stephanum invenio *Ἀλαβούριον πόλις Συρίας* ex Charace, 8 Chronicon. Cuius ex affinitate vocis vide an ad hunc Epiphaniū locum emendandum compendii aliquid possit fieri.

καὶ Ὀμηρίτιν καὶ Ἀξωμίτιν] Homeritarum regio in Aethiopia censetur apud Steph. Plinius 6, 28 inter Arabiae populos Homeritas recenset, ac numerosissimos esse scribit. Ptolem. locum illis in Arabia Felice tribuit et quidem in intimo recessu, haud procul ab Arabici freti faucibus, quibus cum Rubro mari committitur. Nec abhorret Procopius, qui l. 1 de Bello Persico p. 32 in eodem tractu ponit Homeritas. Quibus oppositos esse narrat in altera continente trans fretum Aethiops,

ii Auxomitae vocantur. Ὁμηριῶν δὲ κατανατικῶν μάλιστα τῇ ἀντιπέρας ἡπειρῶν Αἰθίοπες οἰκοῦσιν, οἳ Ἀξιομίται εἰλοῦνται, οἳ δὴ αὐτοῖς τὰ βασιλεία ἐστὶν ἐν Ἀξώμιδι ἴλει. Vides apud Procopium Auxomitas ab Homeritis longo tervallo distinctos, non pro iisdem usurpatos, ut nonnulli scrierunt. Ac quod ad Homeritas attinet, de Arabicis istis acciendus est Epiphanius. Sed in Axomitide vix est ut ab errore esset excusari. Nam Ἀξιομίτης sive Auxumitis, ut vidimus, in aethiopia, non in Asia situm habet, ut vel Epiphanius ipse itio huius operis et in Sethianis docet, cum de propagatione antium agit. Quamobrem Africae regiones et ad meridiem sitas in Asiaticis et Orientalibus permiscuit. Nisi forte Auxumitas, eademmodum et Homeritas, in Arabia quoque collocandos quisquam putet, unde in Aethiopiam transfretarint. Nam et Aethiopia constat ab Arabibus propagatos, idque vel appellatio ipsa probat. Etenim Ἀβασηγοὶ, quod nomen Aethiopes hodie sibi indicant, in Arabia turifera apud Stephanum positi sunt. Vide et Scaliger ad Computum Aethiop. observat l. 7 de Emend. cap.

καὶ Βούγειαν καὶ Αἶβαν] Bugeam nusquam alibi reperio, si quod Estheris 12, 6 Aman Bugaeus appellatur. Sed pro 272 σωγαῖος Ἀγαγαῖος quidam rescribunt non recte. Potest enim ignoti cuiusdam loci nomen esse, et quidem in Syria. Nam quod Macedo eiusdem libri c. 16 com. 8. Aman esse dicitur, haud vana suspitio est, Interpretem Graecum, qui sub olemaeo Rege Graecam interpretationem edidit, Macedonis nomen generalius usurpasse pro peregrino et Europaeo, hoc est Europaeis oriundo, qui in Syria Asiaque consedissent, cum Asiaticis Graeci tum omnes Macedones vocarentur, ut Christiani a Turcis vulgo Franci, Mahumetani a nostris Turcae nominantur. Quam coniecturam indicat Serrarius noster. Iam Libanum ex Geographis colligi potest, nulla in Orientis ista actu reperitur. Nisi quod apud Polyb. l. 5 Mesopotamiae oppidum eius nominis est. Sed regionis, non oppidi hoc loco esse oppria videtur appellatio.

703 d. Μαγαρδες] Quinam sint Magardes quaerant quibus otium est, et utrum Illyrici Pannoniaeque populi sint. Nam Magares Turcae passim Hungaros vocant, et μαγαρισμός a Epiphanius. V.

Graecis vulgo *Μιωμετισμὸς* appellatur. Sed haec longe Epiphani tempore recentiora fortasse non congruunt. Quaerendum igitur amplius.

τῆς τε τῶν Σκόπτων] Non male, ut opinor, *Σκόπτων* pro *Σκόπτων* reposuimus. Scoti ab Hispanis ortum habuerunt. At Franci Epiphani tempore prope Rhenum circa Frisiam et Bataviam habitabant.

704 d. *καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν*] Illud ἴσως non ἀπορητικῶς sumi puto, sed idem esse atque aequaliter. Quod ait *καθ' ἐκάστην ἡμέραν* lucernas arsisse, de nocte, quae *νυχθημέρου* pars est, dubium est nullum. Sed utrum interdum quoque luxerint non adeo constat. Lyranus et Abulensis ad lib. 1 Reg. noctu diuque pariter arsisse scribunt, sed noctu plures, de die pauciores, hoc est, ut Iosephus asserit 3, 9 quatuor. Quorum opinio autoritate Scripturae nititur. Si quidem Exodi 30, 8 tam mane componi lucernae quam ad vesperum collocari dicuntur. *Quando componet lucernas, incendet illud, et quando collocabit eas ad vesperum etc.*, quod intelligi non potest, si vespere duntaxat accendi lucernas moris fuerit. Verum noctu duntaxat luxisse perspicue docetur Exodi 26, 21, ubi de lucerna ita praescribitur: *Et collocabunt eam Aaron et filii eius, ut usque mane luceat coram Domino; LXX ἀφ' ἑσπέρας ἕως πρωῆ.* Idipsum et ex 1. 1 Reg. 3, 3 deductur. *Lucerna Dei antequam extingueretur*, inquit, *Samuel dormiebat in templo Domini, ubi erat Arca Dei.* Qui locus olim in Latinis codicibus mendose legebatur hoc modo: *Nec poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur*, adversus et Hebraicam fidem et Graecorum interpretationem. Quod vitium olim iam subodoratus erat Lyranus et a Clemente Pontifice novissima recensione sublatum est. Quare frustra Ribera noster Abac. 2 ita obsoletae huic lectioni patrocinatur, quasi γ copulativum in Hebraeo redundet: *Et non poterat videre et lucernam Dei.* Sed eos Commentarios ante correctionem scripsit Ribera. Hodie vero cum Hebraeis et Graecis Latini codices verba illa, *Lucerna Domini antequam extingueretur*, alteri commati tribuunt. Hieronymus in Tradit. Hebr. hunc ipsum locum declarans haec scribit: *Quod vero ait: et antequam lucerna Dei extingueretur in templo Domini, ubi erat arca Dei, Samuel dormiebat.*

Antequam lucerna Dei extingueretur, intelligi oportet; antequam lux diurna feret, quando eadem extinguenda erat **lu-273** *cerna. Sic enim a Domino per Moysen iussum erat, ut eadem lucerna luceret usque mane. Igitur noctu duntaxat ardebant lucernae, quae sub vesperam accendebantur, mane componebantur. Quae duo plurimum discrepant. Aliud, inquam, est collocare lucernas, aliud componere. Prius illud est candelabro lucernas imponere et accendere. Ideo c. illo 27 Exodi com. 21, ubi Latine sic legitur: *Et collocabunt eam Aaron et filii eius*, Hebraice scriptum est יררר ordinabit, in candelabro nimirum. At Graece καθύσει αὐτὸ (videlicet oleum) Ἀαρὼν καὶ υἱοὶ αὐτοῦ ἀφ' ἑσπέρας ἕως πρωῆ. Sed in illo loco, quem Abulensis ex c. 30 com. 8 profert, pro Latino componendi vocabulo, Hebraice הִיטִיב, quod est aptare, ac repurgare, vel potius recondere, Graece ἐπισκευάσαι, hoc est in loco suo, ac theca, vel cella reponere. Sic componere mortuum in lecto, quod nos dicimus agencer. Ibidem vero pro eo quod Latinus interpretes habet: *quando collocat eas ad vesperum*, Hebraice scriptum est העלית hoc est attollere, imponere candelabro, LXX ἐξύπτειν, accendere. Sic l. 1 Reg. eo loco, quem adduximus: *Lucerna Dei antequam extingueretur*, in Reg. est κατασβεσθήναι. In Editione Sixti ἐπισκευασθήναι. Ex quibus apparet idem esse collocare lucernas, quod attollere super candelabrum et accendere, contra vero componere idem esse atque extinctas detrahere et suo loco reponere. Erant enim exemptiles lucernae, quae candelabro sub noctem impositae, diluculo demerentur. Exod. 25, 37. *Facies et lucernas 7 et pones eas super candelabrum. L. 2 Par. c. 13, 11: Estque apud nos candelabrum aureum et lucernae eius, ut accendantur semper ad vesperam.* Si ad vesperam accendebantur, ergo interdiu erant extinctae, non modo 4, ut Iosephus credit, sed omnes septem.*

οὐ γέγονε γὰρ τὸ σάββατον] Huic affine est quod R. Mose ben Maimon Parte 1 Iad. Tract. de Sabbato c. 2 §. 3 scribit **הא למדך שאין משפטי התורה נקמה בעולך אלא רחמים וחסד ישלים בעולם**. *Ecce, inquit, didicisti, Legem nunquam omnino crudelem et inhumanam esse, sed misericordiae, benignitatis ac pacis plenissimam.* De Sabbato vero loquitur, quod aegro-

torum caussa, ac propter pia quaedam ministeria solvi posse pluribus declarat.

AD HAERESIN LXVII HIERACITARUM.

Authoris huius Sectae nomen varie concipitur etiam hic ab Epiphanio. Nam aut Hierax, aut Hieracas vocatur. Qua posteriori appellatione censetur apud Hilarium l. 6 de Trinit. et Aug. lib. de Haeres. Sane si Hieracas appellandus sit, Graece fortasse scribendum erit *Ἱερακᾶς*. Sed nihil in editione nostra mutandum censuimus. Neque vero satis recte ad eum modum inflecti putem posse ὁ *Ἱερακας τοῦ Ἱερακα*, sed vel *Ἱεράκας τοῦ Ἱεράκα*, vel *Ἱερακᾶς τοῦ Ἱερακᾶ*.

AD HAERESIN LXVIII MELETIANORUM.

De Meletianis Actis ac tota Schismatis historia, quam hic proponit Epiphanius, quid sentiendum sit, in Baronianis Annalibus explicatur anno 306, quibus ego libentissime subscribo. 274 Certissimum enim est, a Meletiano aliquo scriptore falsa Meletii acta conscripta fuisse, in quibus turpissimam hominis infamiam et execrabilia facinora dissimulare conatus est. In ea cum imprudens incidisset Epiphanius, veram ac sinceram illam esse narrationem frustra credidit. Quod utinam ei in mentem non venisset! Pessime quidem de humano genere merentur illi, qui sacrosanctam historiae veritatem mendacii aspergunt suis. Sed multo detestandi magis ac publice coercendi videntur, qui ad falsitatem impietatis ac sacrilegii crimen adiungunt, dum res Haereticorum hominum, eorundemque causas ac personas stilo suo non modo sublevant, sed etiam contra fidem veritatis exornant. Cuiusmodi aetate nostra complures Historiae prodeunt, a Catholicis, ut videri volunt, et Romanae communionis hominibus editae, sed quae in Genevensi aliquo conventu meditatae dictataeque videantur. Quarum praedicandarum finem nullum Haeretici ipsi faciunt, Catholici non ut suspectas solum, sed ut impias ac damnatas execrantur. Eiusmodi Meletiana illa fuit Historia, quae sanctissimum virum in errorem adduxit. Nam qualis revera Meletius fuerit, quaeve concitandi schismatis occasio ac pro-

gressio, multo certius ex Athanasii scriptis atque ex Nicaeni Concilii Synodicis literis intelligi potest. Vide omnino quae illie a Baronio accuratissime disputantur.

717 b. *τοῦτο γὰρ ἔθος ἐστὶ τὸν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ*] Sic in magno Nicaeno Concilio Can. 6: *τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατεῖτω τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Αἰβύῃ, καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν.* Porro in iis provinciis recensendis, quae Alexandriae contribuuntur, animadvertendum est distingui ab Eriphanio *τὴν Μαρεώτην* et *τὴν Μαρεώτιδα*. Ptolemaeus l. 4 Mareotidem et Maraetotam ita discernit, ut Maraetotis oppidum sit Libyae Nomidis, haud procul ab Oasite: at ὁ *Μαρεώτης* provincia sit, sive Nomus ac praefectura ad Mariam, sive Mareotidem lacum, quae in Aegypto censetur. Plinius vero Mareotas velut populum quendam in Mareotide Libya collocat 5, 6.

717 c. *παρπεσόντες οὖν καὶ θύσαντες*] Tametsi impetrandae poenitentiae causa ad Martyres iccirco confugisse videri possint, quod iidem illi Episcopi forent, a quibus id obtineri debuit, nihilominus veterem ad ritum fortassis istud pertinet, quo lapsos ad Martyres adisse scimus, ut ab iis libellos ac literas ad Antistites peterent, quorum beneficio in integrum restituerentur. De quibus frequens est apud Cyprianum, Tertull. ac caeteros mentio.

718 a. *οὐ μὴν ἵνα ἕκαστος δεξιῶθῃ*] Clerici post poenitentiam publicam ad Communionem Laicam nonnunquam reducti. Alias honore ac dignitate salva, ab omni functione duntaxat et administratione summoti sunt. Ancyranum Conc. Can. 1 Presbyteros sacrificatos, qui postea ad certamen redierint, iubet *τῆς μὲν τιμῆς τῆς κατὰ καθέδραν μετέχειν, προσφέρειν δὲ αὐτοῖς, ἢ ὀμιλεῖν, ἢ ὄλως λειτουργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν μὴ ἐξείναι.* Quod idem Can. sequenti de Diaconis constituitur: cum eo, ut si quos Episcopus humilitatis, poenitentiae, ac caeteris id genus officiis insignes animadverterit, cum eis mitius atque humanius possit agere. At Leo Papa Ep. 3 Clericos ab Haereticis revertentes post poenitentiam, sine ulla spe promotionis in eodem manere ordiue decrevit, in quo fuerant. At olim Clericis aegre indulta poenitentia. Ideo in Arausicano l. 275 Can. 4 nominatim cavetur: *Poenitentiam desiderantibus etiam*

Clericis non negandam. Verum qui poenitentiam aliquando publicam obiissent, ordinari nefas erat. Conc. Tolet. 1 Can. 2. Hinc Optatus Milevitanus l. 2: *Invenistis, inquit, pueros. De poenitentia sauciastis, ne aliqui ordinari potuissent.* Ita vel pueri, qui coacti poenitentiae speciem adumbrarant, a sacris ordinibus reiecti. In Carth. 5 Can. 11 decretum est, ne Presbyteris, vel Diaconis gravioris culpa convictis, ideoque deponendis, manus tanquam poenitentibus, vel tanquam fidelibus Laicis imponatur. Quo et Augustini locus ille pertinet l. 1 de Bapt. con. Donat. c. 1. *Nam sicut redeuntes, qui priusquam recederent baptizati sunt, non rebaptizantur: ita redeuntes, qui priusquam recederent ordinati sunt, non utique rursus ordinantur, sed aut administrant, quod administrabant, si hoc Ecclesiae utilitas postulat, aut si non administrant, Sacramentum ordinationis suae tamen gerunt, et ideo eis manus inter laicos non imponitur.*

718 d. *τουτέστι λωδίχιον, εἶτονν παλλίον*] Pallium enim pro quavis veste, etiam stragula sumitur.

719 a. *γίνεται δὲ Πέτρον μαρτυρῆσαι*] De Petri successore dicemus ad sequentem Haeresim c. 11. Nam et plurimum in ea narratione falsus est Epiphanius.

ἐν τοῖς Φαινησίοις μετάλλοις] Meminit in eadem persecutione declaranda Phaenesiorum Metallorum Eusebius 3 libro in appendice, vel c. 17: *τοῖς κατὰ Φαινῶ τῆς Παλαιστίνης χαλκοῦ μετάλλοις τοὺς πάντας παραδίδωσι.* Quam horrenda haec metalla fuerint, docet Athan. Epist. ad Solit. p. 658 ubi Eutygium Hypodiamonum ab Arianis scribit ad metalla damnatum, *καὶ μέταλλον οὐχ ἄπλωσ, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς Φαινῶ ἔνθα καὶ φονεὺς καταδικαζόμενος ὀλίγας ἡμέρας μόγις δύναται ζῆσαι.* Vide Ortelium.

720 c. *ἤδη δὲ ὁ μακαρίτης*] Ex eadem officina consequens historia prodiit, Meletiani videlicet cuiuspiam nebulonis. In qua primum illud falsissimum est, superstite adhuc Alexandro Meletianos cum Arianis conspirasse, quod Alexandro demum mortuo contigisse docet Athanasius Apol. 2 p. 603. Nam Alexander nondum 5 mensibus post Nicaenum Concilium expletis moritur. Post eius obitum, cum Meletius per idem fere tempus excessisset, Meletiani ab Eusebio Nicomediensi sollicitati cum

Arianorum factione coierunt. Quae historica series Meletiani impostoris fabulam iugulat.

ἤν δὲ Παφνούτιος] Alius hic esse debet a magno illo Paphnutio Thebaidis Episcopo, qui Nicaenae Synodo interfuit, quique et ipse Confessor extitit, Constantino Imp. carissimus. Hic enim in Conciliabulo Tyrio pro Athanasio adversus Arianos restitit. Fortasse vero Meletianus iste, qui hanc fabulam concinnavit, in Paphnutii nomine fucum posteris fecit, ut Paphnutium e Meletianorum grege quempiam cum altero illo Confessore et insigni viro confuderit. Sane Paphnutios aliquot Episcopos recenset Athanasius in Apologia, sed qui ipsius caussae faverint. Unum vero Monachum, qui insidiarum calumniarumque contra se ab Arianis et Meletianis excogitarum particeps fuerit, cuius Epistolam in Apol. 2 profert. Postremo Callinici Meletiani in eadem Apol. meminit: eumque cum Isione et Eudaeomone subornatum ab Eusebianis scribit, ut falsorum criminum reum sese ad Imper. deferrent.

722 c. οἱ κατὰ Μελήτιον] Meletianos Episcopos intellige, 276 non Meletium, qui iam e vivis excesserat. De huius historiae mendacio ad sequentem Haeresin dicetur.

723 a. κατεάξαι κανὸν] Quanam ea vox sit nondum comperi. Certum est ποτήριον μυστικὸν fuisse. Vide Athan. ipsum in Apol. Theodoretum et alios.

725 a. μένει ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἰταλίας] Neque illud verum est, tot annos in Galliis haesisse. Non enim amplius quam annos 2, menses 4 exulavit, ut testatur Theodoretus. Vide Ann. Eccles. A. 338. Reliqua narrationis huius, quae in sequenti capite haud sincera sunt, ex Historiis Ecclesiasticis et Annalibus Baronianis luce clariora sunt. Quae tu illinc repetes. Sub Constantino Imperatore ante relegationem Athanasii, Arsenii drama contigit, non post illius obitum.

AD HAERESIN LXIX ARIANORUM.

727 c. ὅσαι γὰρ Ἐκκλησίαι τῆς καθολικῆς] Singularem tunc temporis Alexandriae morem hunc fuisse, vel saltem paucis in Ecclesiis usurpatum, ex eo coniciis, quod tam expresse istiusmodi consuetudinis, tanquam Alexandrinae Ecclesiae pecu-

liaris, meminit: uti nimirum plures in eadem urbe Tituli forent, quibus singulis suos attributus esset Presbyter, qui Ecclesiasticas functiones illic obiret. Sed alibi tamen iampridem institutum idem fuerat: velut Romae, ubi per Titulos distributi Presbyteri suos quique populos regebant. Ad eos Episcopi Dominicis diebus fermentum, sive benedictum panem in communionis symbolum mittere consueverant. Innocentius ad Decentium c. 5. *De fermento vero, quod die Dominico per Titulos mittimus, superflue nos consulere voluisti, cum omnes Ecclesiae nostrae intra civitatem sint constitutae, quarum Presbyteri, quia die isto propter plebem sibi commissam nobiscum convenire non possunt, ideo fermentum a nobis confectum per acolythos accipiunt, ut se a nostra communione, maxime illa die non iudicent separatos.* Quod a Melchiade constitutum fuisse Liber Pontificalis Damasi tradit. Laodic. Conc. Can. 14. Eulogiarum istarum meminit: *περὶ τοῦ μὴ τὰ ἅγια εἰς λόγον εὐλογιῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα εἰς ἑτέρας παροικίας διαπέμπεσθαι.* Sed de hoc ritu pluribus in Eccles. Ann. Baronius A. 313. Non dubito maioribus duntaxat in urbibus plures intra pomoeria Titulos fuisse, cum intra eadem septa contineri unaque convenire non possent, adeoque Presbyteros singulis Ecclesiis impositos. In minoribus autem ac minus frequentibus oppidis unam duntaxat Ecclesiam extitisse, in quam universi confluerent. Cuiusmodi Cypri urbes erant. Unde quod Alexandriae receptum erat, velut popularibus suis peregrinum et inusitatum adnotavit Epiphanius. Hinc origo Paroeciarum, quod vocabulum a rusticanis Ecclesiis ad urbicas translatum. *παροικία* proprie *χώρον* omnem regionemque significat, quae ab urbe distans Ecclesiae certae contribuitur, quemadmodum olim Romae singulis viciniis *πάγοι*, sive colles, constituti fuerunt a Servio Tullio Rege, tanquam *κρησσύγετα*, sive receptus ac perfugia, quo se ab ingruenti hoste tutarentur. In iis collibus arae collocatae *θεῶν ἐπισκόπων τε καὶ γυλάκων τοῦ πάγου, οὓς ἔταξε θυσίαις κοιναῖς γεραιρεῖν* etc. ait Halicarn. l. 4. Imo vero et pagi singuli curatores suos habuerunt, quos *ἐπισκόπους* et *περιπόλους* idem auctor appellat. Quibus Christianorum in agris Paroeciae quam-simillimae fuerunt. Nam et illic *ἐπίσκοποι*, sive potius *χωρεπίσκοποι*, olim praefuerunt, quos

Episcoporum vicarios Latinae quaedam Canonum interpretationes vocant: aliae *regionarios*, seu *vicanos*, longe quam illae rectius. Fuit eorum dignitas et potestas Presbyteris simplicibus, ut videtur, amplior et Episcopali suppar. Nam et inferiores ordines ab iis collatos esse constat. Qua de re obscurus est Ancyranum Concilii Can. 13. *Χωρεπισκόπους μὴ ἔξειναι Πρεσβυτέρους ἢ Διακόνους χειροτονεῖν· ἀλλὰ μηδὲ Πρεσβυτέρους πόλεως, χωρὶς τοῦ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ γουμμύτων ἐν ἑτέρῳ παροικίᾳ.* Vetat Presbyteros ac Diaconos a Chorepiscopis consecrari. Sed obscurissima sunt quae subiunxit: *ἀλλὰ μηδὲ Πρεσβυτέρους*, quorum duplex potest esse sensus. Aut enim eandem urbanis Presbyteris potestatem adimit, quod otiosum et ineptum videtur. Quis enim Presbyteros a Presbyteris ordinatos unquam audiit, aut eius rei potestatem illis ab Episcopo per literas esse factam? quod Canon excipere videtur. Vel certe Chorepiscopos prohibet Urbicos Presbyteros ordinare sine Episcopi consensione ac literis, idque in aliena Paroecia: atque ita Balsamo: quod ne ipsum quidem probatur. Nam si Presbyteros, aut Diaconos penitus ordinare vetitum est, quid attinet de urbanis Presbyteris nominatim meminisse? Mendosum igitur esse Graecum Canonem oportet, cuius sententiam ita Latina Editio concipit: *Vicariis Episcoporum, quos Graeci Chorepiscopos vocant, non licere vel Presbyteros, vel Diaconos ordinare, sed nec Presbyteris civitatis, sine Episcopi praecepto, amplius aliquid imperare: nec sine auctoritate literarum eius in unaquaque parochia aliquid agere.* Quod si in Graeco Canone verba illa expunxeris: *ἀλλὰ μηδὲ Πρεσβυτέρους πόλεως*, sensus erit aptissimus, quo interdictum Chorepiscopis est Presbyterorum ac Diaconorum ordinatione, nisi id per Episcopos licuerit. Quod cum Antiochensium Synodi decreto geminum est, quae Can. 10 ita sanxit: *τοὺς ἐν ταῖς πόλεσιν, ἢ ταῖς χώραις, ἢ τοὺς καλομένους Χωρεπισκόπους, εἰ καὶ χειροθεσίαν εἰεν Ἐπισκόπων εἰληθότες, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ Συνόδῳ εἰδέναι τὰ ἑαυτῶν μέτρα, καὶ διοικεῖν τὰς ὑποκειμένας αὐτοῖς Ἐκκλησίας, καὶ τῇ τούτων ἀρχιεῖσθαι ἡροντίδι καὶ κηδεμονίᾳ· καθιστῶν δὲ Ἀναγνώστους, καὶ Ὑποδιακόνους, καὶ Ἐπορχιστάς, καὶ τῇ τούτων ἀρχιεῖσθαι προαγωγῆ, μήτε δὲ Πρεσβύτερον, μήτε Διάκονον*

χειροτονεῖν τοιμῶν δίχα τοῦ ἐν τῇ πόλει Ἐπισκόπου, ἢ ὑπόκεινται αὐτὸς τε καὶ ἡ χώρα. εἰ δὲ τολμήσειε τις παραβῆναι τὰ ὀρισθέντα, καθαιρεῖσθαι αὐτὸν καὶ ἕως μετέχει τιμῆς· Χωρεπίσκοπον δὲ γίνεσθαι ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως, ἢ ὑπόκειται Ἐπισκόπου. Quem Canonem sic Latinus Interpres reddidit: *Chorepiscopi, tametsi manus impositionem ab Episcopo susceperunt et ut Episcopi sunt consecrati, tamen placuit sanctae Synodo eos modum proprium retinere et gubernare adiacentes sibi civitates, et esse contentos propria sollicitudine, et gubernatione, quam susceperunt. Constituere autem his permittitur Lectores, et Subdiaconos, atque Exorcistas, quibus sufficiat istorum tantum graduum licentiam accepisse. Non autem Presbyterum, non Diaconum audeant ordinare praeter conscientiam Episcopi civitatis, vel Ecclesiae, cui adiacens invenitur, seu ipse, seu regio, in qua praeesse dignoscitur etc. Chorepiscopus autem ab Episcopo civitatis, vel loci, cui idem adiacet, ordinandus est. Poterant itaque*

278 Subdiaconos ac minores Clericos ordinare, et vero Presbyteros, ac Diaconos, si ab Episcopo fieret potestas. Quare amplius quiddam erant quam Presbyteri et, si verum quaerimus, Episcopi erant, cum ab alio quam ab Episcopo ordinari Sacerdotes ac Diaconi saltem nequeant. Sic enim argumentari licet. Cum in secundo Apostolicorum Canonum praescriptum sit ut ab uno Episcopo Presbyter et Diaconus ac reliqui Clerici ordinentur, Chorepiscopi autem Subdiaconos, inferioresque caeteros per sese, Presbyteros ac Diaconos permittente Episcopo consecrare potuerint, necesse est illos Episcopos fuisse. Atque hoc perspicue Canon Antiochenus significat, cum ait *εἰ καὶ χειροθεσίαν εἰεν Ἐπισκόπων εἰληφότες*. Quod Dionysius Exiguus ita vertit: *quamvis manus impositionem Episcoporum perceperint et ut Episcopi consecrati sint*. Sed et Neocaesariense Concilium Can. 13 cum prohibuisset ne *ἐπιχώριοι Πρεσβύτεροι* (quos *Presbyteros raris* interpretatur Dionysius, alia Canonum Editio *conregionales*) ἐν χωρικῷ τῆς πόλεως coram Episcopo, vel urbis Presbytero oblationem facerent et sacris operarentur, eodem Canone, secundum Latinas Editiones, vel sequenti, ut Graeci codices habent, Chorepiscopis id permittit, quod τοῖς ἐπιχωρίοις Πρεσβυτέροις negaverat: οἱ δὲ χωρ-

ἐπίσκοποι εἰσὶ μὲν εἰς τύπον τῶν ἑβδομήκοντα, ὡς δὲ σι-
 λειτουργοὶ διὰ τὴν σπουδὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς προσφέρουσι
 τιμώμενοι. Non igitur Presbyteri simplices erant, alioqui nihil
 aliud essent quam ἐπιχώριοι Πρεσβύτεροι, et cum συλλει-
 τουργοὶ nominantur, quae vox ut plurimum Episcoporum colle-
 gas significat, ad eam dignitatem pertinuisse videntur. Sane in
 subscriptionibus Conciliorum nonnunquam Episcopis accensentur
 Chorepiscopi, ut in Ephesina Synodo p. 322 Caesarius Chor-
 episcopus, et Neocaesariensi Stephanus Chorepiscopus Cappa-
 dociae. In Antiocheno vero Canone 8 Chorepiscopis concessum,
 ut pacificas literas tribuere possint. Postremo Leo Papa Ep. 88
 de iisdem illis agens: *Nam quamvis, inquit, cum Episcopis
 plurima illis ministeriorum communis sit dispensatio, quaedam
 tamen auctoritate veteris legis, quaedam novella et Ecclesia-
 sticis regulis sibi prohibita noverint, sicut Presbyterorum et
 Diaconorum, aut Virginum consecratio: sicut constitutio altaris,
 ac benedictio, vel unctio etc.* Quanquam hac eadem Epi-
 stola Leo Chorepiscopos in Presbyterorum ordinem redigit, cum
 ita loquitur: *Chorepiscopos (qui iuxta Canones Neocaesarienses,
 sive secundum aliorum decreta Patrum iidem sunt, qui
 et Presbyteri) vel Presbyteros destinarent.* Nisi forte haec,
 quae parenthesi clauduntur, ab otioso aliquo ad marginem ad-
 scripta postea in contextum irreperint, quod verum puto. Nam
 etsi Canone Neocaesariensis Synodi 13 Chorepiscopos ad exem-
 plum septuaginta constitutos esse decretum sit, tamen differre
 plurimum a Presbyteris, iisque antecellere docuit Canon idem,
 quem supra commemoravimus. Extat inter Pontificum Decreta-
 les Epistola Damasi 5 de Chorepiscopis, in qua vehementer or-
 dinem illum exagitat, negatque funditus, a Presbyteris ulla ex
 parte discrepare. Sed multa sunt, quae suspectam illius Epi-
 stolae fidem non obesae naris hominibus reddant. Nam ut de
 stylo ipso scribendique genere nihil hic dicam, nonne falsis-
 simum est, quod ibidem refertur, Chorepiscopos tam a Romana
 sede quam a totius orbis Episcopis abrogatos ac ministerio
 prohibitos fuisse? Vel unius Leonis Epistola, quam proxime
 citavimus, argumento esse potest, non modo non antiquatos a 279
 Romano Pontifice Chorepiscopos, sed ascitos esse, ac certa dis-
 ciplina constrictos, cum suis se finibus continere iubentur; nec

ea quae Pontificum propria sunt usurpare munera. *Quamvis, inquit, cum Episcopis plurima illis ministeriorum communis est dispensatio.* Quod ad reliquos spectat totius orbis Episcopos, a quibus prohibitos esse dicit, tantum abest, ut id verum sit, ut in Oecumenica Synodo Chalcedonensi inter Clericos recenseantur Can. 2. *εἴ τις Ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσῃτο ἔτ. καὶ χειροτονήσῃεν ἐπὶ χρήμασιν Ἐπίσκοπον, ἢ Χωρεπίσκοπον, ἢ Πρεσβυτέρους, ἢ Διακόνους* etc. et in Ephesina, uti diximus, inter Episcopos subscripserit *Caesarius Chorepiscopus.* Quinetiam in Capitul. Caroli Imper. c. 9 de Chorepiscopis ex Antiochena et Ancyrana Synodo decretum inseritur: ut appareat etiam tum in Gallis fuisse Chorepiscopos. Nam et ad Gallicanos Episcopos Leo Papa de iisdem scripserat. Non minus falsum est, quod illic supposititius Damasus affirmat, non licuisse Chorepiscopis Subdiaconos ordinare, contra Antiocheni Concilii canonem et Leonis epistolam, qui Presbyterorum duntaxat ac Diaconorum consecrationem adimit. Atenim Episcopos illos non fuisse etiam rationibus ibidem ostenditur. Primum quod ab uno Episcopo ordinari solerent, cum a Patribus edictum sit, ut qui ab uno, vel a duobus sunt ordinati Episcopis, nec nominentur Episcopi. Deinde quod Ecclesiasticae sanctiones prohibeant in villa, vel in castello, aut in exiguo aliquo oppidulo Episcopum consecrare. At, inquit, Chorepiscopus est vilanus Episcopus. Igitur contra Canonum auctoritatem est Chorepiscoporum institutio. Sed quod ad Chorepiscoporum ordinationem attinet, fuerintne ab uno duntaxat, cuius in Dioecesi erant, Episcopo consecrati, an a pluribus, nihil in omni antiquitatis memoria satis expressum nobis occurrit. Quod si Damaso illi credimus, non solum Episcopi tum erant, sed a pluribus etiam Episcopis ordinabantur. Quod ex Antiocheni Canonis verbis affirmat, quoniam ita scriptum est: *εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶεν Ἐπισκόπων εὐληγότες.* Videtur, inquit, mihi quod tunc non ab uno, sed a pluribus ordinabantur, quia nullatenus diceret Episcoporum, si ab uno feret talium ordinatio, cum Episcoporum pluraliter dictum sit. Sed genitivum illum Ἐπισκόπων aliter Latini interpretes acceperunt: ut nimirum χειροθεσία Ἐπισκόπων non illa manuum impositio sit, quam plures Episcopi faciunt, sed qua fiunt Episcopi. Quare si verum

est, quod Epistola ista narrat, non ab uno tantum consecrati fuerint Chorepiscopi. Verum perturbate admodum ac perplexe loquitur, cum eosdem, quos Episcopos fuisse tunc asseruerat, nescio quo pacto subinde neget Episcopos fuisse. Sed Antiocheni Canonis autoritas opponitur, cuius ea clausula est, *Χωρεπίσκοπον δὲ γίνεσθαι ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως ἢ ὑπόκειται Ἐπισκόπου. Chorepiscopus autem ab Episcopo civitatis vel loci, cui idem adiacet, ordinandus est.* Hinc illae lacrymae. Atqui cum ab Episcopo, cui subiectus est, ordinari iubet, non alios excludit, qui una manus imponant, sed hoc solum praecipit, ut ordinationis praeses ac moderator ille sit, cuius in ditione versatur: ut eius hortatu invitatuque adhibeantur alii, ut eodem inconsulto, ut iniussu denique Chorepiscopus non fiat. Quam huius Canonis esse sententiam declarat Balsamo, 280 cum ait, Chorepiscoporum hac appendice refraenatam arrogantiam, qui propriis contemptis Episcopis a Metropolitano, vel Patriarcha ordinari sese vellent, quo minus in suorum potestate forent. Ideo constitutum, ut ab Episcopo suo consecrarentur. Etenim simillimum quiddam videtur ac cum dicitur, a Metropolitano provinciales omnes Episcopos ordinari; ex veteri Canone, qui in Chalcedonensi Concilio Act. 13 p. 389 ita concipitur: *ὥστε ἐν μιᾷ ἐκάστη τῶν ἐπαρχιῶν τὸ κῆρος ἔχειν τὸν τῆς μητροπόλεως, καὶ αὐτὸν καθιστῆν πάντας τοὺς ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐπαρχίαν Ἐπισκόπους: Ut in unaquaque provincia ius ac potestatem Metropolitanus habeat, idemque cunctos, qui in eadem provincia sunt, Episcopos ordinet.* Sic eiusdem Concilii Act. 16 cum ex 2 Synodi decreto Constantinopolitano Archiepiscopo concessum dicitur, ut Ponticae, Asianae, Thraciae Dioeceseos Metropolitanus duntaxat ab eo consecrarentur: *χειροτονεῖσθαι τοὺς Μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως,* non statim consequens est, solum Archiepiscopum manus imponere, sed τὸ κῆρος ἔχειν, ut Nicaenus Canon 4 loquitur: *τὸ δὲ κῆρος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν τῷ Μητροπολίτῃ.* Ad eundem itaque modum Chorepiscopus a pluribus ordinari potuit, praeeunte ac moderante scilicet Episcopo. Alterum quod in illa Damasi Epistola proponitur, cautum esse, ne in vicis agrisve constituerentur Episcopi, sententiam nostram

maiolem in modum confirmat. Est enim Laodiceni Concilii Canon 57: ὅτι οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις καὶ ἐν ταῖς χώραις καθίστασθαι Ἐπισκόπους, ἀλλὰ περιοδευτάς· τοὺς μὲντοι προκατασταθέντας μηδὲν πράττειν ἄνευ γνώμης τοῦ ἐν τῇ πόλει. Quod non oporteat in villulis et in agris Episcopos constitui, sed visitatores. Verumtamen iampridem constituti nihil faciant praeter conscientiam Episcopi civitatis. De Chorepiscopis praescribere videtur, quos Episcopos agnoscit, sed usurpari id amplius vetat, neque deinceps iis in locis Episcopos eligi. Quam quidem sanctionem nequaquam observatam fuisse satis ea demonstrant, quae ex Antiocheno Concilio et aliorum Patrum decretis attulimus.

Ad summam Chorepiscopi τῆς χώρας, quae olim proprie παροικία dicebatur, Episcopi, ac rusticanis Ecclesiis praepositi fuerunt. De quorum institutione Balsamo ad 14 Can. Neocae. Concilii ita disputat: Episcopos in locum Apostolorum 12 successisse, quibus ligandi solvendique potestas est data. Sed cum ad Evangelii praedicationem, caeterasque functiones obeundis Apostoli minime sufficerent, adhibitos in consortium certos homines, qui *Discipuli Domini* vocarentur, qui quidem remittendorum peccatorum potestate carerent. Horum ad similitudinem *Chorepiscopos* fuisse suffectos, qui Ecclesiasticas pecunias in pauperes dividerent. Unde neque Presbyteros ac Diaconos ordinare possunt, neque peccata remittere, quemadmodum nec LXX discipuli poterant. Haec fere Balsamo. Ubi quod remittendorum potestatem peccatorum Chorepiscopis adimit, ac solis Episcopis tribuit, quo sensu dictum sit paulo post declarat: ὅτι οἱ ἱερεῖς οὐ δύνανται δέχεσθαι λογισμοὺς, καὶ ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ ἐκχωρηθῶσι ταῦτα παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου. Non possunt Sacerdotes, ut nec Chorepiscopi confessiones accipere, neque peccata remittere, nisi ab Episcopo potestatem prius impetraverint. Atque hoc de publica poenitentium reconciliatione potissimum intelligendum est, quam ab Episcopo tribui Canones praescribunt: velut in Carthag. 3, Can. 32: *Ut Presbyter inconsulto Episcopo non reconciliet Poenitentem.* Leo quoque Pontifex Epist. 88 inter ea, quae soli Episcopo concessa, Chorepiscopo negata dicit, hoc ipsum recenset: *Neque, inquit, publice quidem in Missa quenquam Poenitentem*

conciliare. Quod una cum caeteris in Epistolam suam Damasus ex illa Leonis transtulit.

Mihi vero Chorepiscoporum origo iisdem ex causis proxisse videtur, ob quas Alexandriae Laurarum, sive Ecclesiana divisiones institutas Epiphanius scribit, itidemque Romae Christiana plebs in Titulos distributa fuit. Cum enim Episcopi urbana plebe regenda pascendaque districti, in agros excurrere, pro Ecclesiastica munera et Sacramenta rusticanis hominibus pendere minus possent, vicarios eodem Chorepiscopos allegant, in quos magnam iuris potestatisque suae partem transferunt: nonnullis scilicet exceptis, ac sibi reservatis, quorum usus functio minus urgeret, quae ab Leone et illo Damaso commemorantur. Quamobrem antiquissima esse debet Chorepiscoporum institutio, adeoque altera illa Titulorum in urbibus divisione vetustior. Siquidem initio unus oppidanis omnibus pariter poterat Episcopus. Hinc est quod in Neocaes. Can. 13 iam duntaxat urbis *κυριακόν* nominatur, in quo vicariis Praesentibus urbicis, sacris operari non licet. Atque hoc Epiphanii tam accurata de Alexandrinae Ecclesiae pluribus Aesii observatio rem nec alibi passim, nec olim usurpatam, receptam fuisse demonstrat. At in agris Paroeciarum Ecclesiarumque divortia primitus instituta nemo prudens negaverit. In vicariis administrandis ac gubernandis Chorepiscopi, tanquam Vicarii Episcopi, praepositi sunt, cum amplissima quondam, ut videtur, facultate, optimaque lege. Quam deinde potestatem Chorepiscopi constringendam, ac certis conditionibus temperandam curarunt: donec Episcopali dignitate, ac consecratione privati fuerunt, deinde prorsus abrogati fuerunt. Pro iis enim *περιοδικὰς* creari Laodicenum Concilium decrevit, quos Latina interpretatio *Visitatores* appellat: *Circitores*, aut *Lustratores* vocare possis, ut est in Glossario Vet. Balsamon ad Laodic. Can. 57. *περιοδεύται δέ εἰσιν οἱ σήμερον προβαλλόμενοι ὡς τῶν Ἐπισκόπων Ἐξαρχοί· οὗτοι γὰρ περιοδεύουσι, καὶ ἐπιτηροῦσι τὰ ψυχικὰ σφάλματα, καὶ καταρτίζουσι τοὺς πιστούς.* In Concilio Chalcedon. Act. 4 ὁ ἐνλαβέστατος *καθύπερθε*, καὶ *περιοδευτῆς Ἀλέξανδρος.* Item Act. 10 Libello contra Itham a Clericis Edessenis oblato: *Βαλέντιόν α ἐπίρρητον ἄνδρα, οὗ πάντες οἱ συγκλημῆται κατεβέβησαν*

ἔγγράφως καὶ ἀγράφως μοιχείαν, καὶ ἄρσενοκοιτίαν, ἐχειροτόνησε Πρεσβύτερον, καὶ περιοδευτήν. *Ibi Procuratorem Latinus interpres vertit: alibi circuitorem. Fuit igitur περιοδευτής Presbyter et quidem ἐν κώμαις Chorepiscopo substitutus. Caeterum cum Ecclesiasticae opes ac pecuniae, quae magna ex parte in usus pauperum insumebantur, rusticis quoque praediis continerentur, inde factum arbitror, ut earum rerum curatio Chorepiscopis mandaretur. Quocirca peculiaris haec ipsorum functio fuit, ut Neocaes. Canon. 13 admonet. Ad quem Balsamon τὰ κυριακὰ, καὶ πτωχικὰ χρήματα dispensari ab* 282 *illis adnotat. Zonaras quoque: τὰς γὰρ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡν πρόστιαντο, προσόδους εἰς πτωχοὺς ἀναλίσκεν ἄφειλον, καὶ προνοεῖσθαι αὐτῶν. Tum vero Damasus: Sed quia, Deo gratias, modo necessarii, sicut in primitiva Ecclesia, propter studium, quod erga pauperes exigebant, non sunt etc. Cor. exhibebant ex Latina Canonis Neocaes. interpretatione, quam ex Dionysio Exiguo Damasus ille descripsit, ut vel ex hoc ipso vetustatem eius agnoscas, quemadmodum et ex illa loquendi ratione, sicut in primitiva Ecclesia: ac postremo etiam ex eo, quod sub Epistolae finem de Paulo ita loquitur: Cum etiam egregius praedicator dicat, quomodo Paulum ἀντινομιστικῶς Gregorius in Homilia 37 in Evang. vocat. Quae omnia, et alia sexcenta, recentiore aetate detegunt. Πτωχικῶν χρημάτων et certorum hominum, qui pecunias illas administrabant, meminit Synesius in luculenta illa Epistola 67. utputa Lamponiani Presbyteri et ante hunc Dioscori Episcopi, de quo ista scribit: πολλὴν οἰμωὴν ὀφείλειν αὐτῷ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συμπτώχους, ὧν τοὺς ἀγροὺς ἐκπονεῖ. Finem de Chorepiscopis disputandi facerem, nisi ad eorum functionem illustrandam pauca quaedam superessent, quae praetermitti nefas arbitror. Imprimis Basilii Epistola, quam Balsamon inter Decretales posuit, antiquissimum hunc in Ecclesia ritum fuisse docet, ut qui ad Ecclesiae ministerium adhiberentur, a Presbyteris et Diaconis ante omnia probati Chorepiscopis commendarentur: οὐ τὰς παρὰ τῶν ἀληθινῶς μαρτυρούντων δεξιόμενοι ψήφους, καὶ ὑπομνήσαντες Ἐπίσκοπον, οὕτως ἐτηρίθμουν τὸν ὑπρέτην τῷ τάγματι τῶν ἱερατικῶν. Cui consuetudini derogatum a Chorepiscopis queritur, qui omnem*

sese adsciscendorum Ecclesiae ministrorum auctoritatem auferrent, ac postremo Presbyteris et Diaconis permitterent quos vellent etiam indignissimos cooptarent. De Subdiaconis terisque minoribus Clericis duntaxat iis loquitur, qui in parvis censerentur Ecclesiis. Subdit enim: διὸ πολλοὶ μὲν ἡρέται ἀριθμοῦνται καθ' ἐκίστην κώμην. Ad haec Genes Cyzicenus l. 3 de Conc. Nicaeno Can. 54. 55 et sequentes multa de Chorepiscopis scitu digna continet, quae tu isule.

727 d. καὶ ἀμφόδιον, ἤτοι λαβρῶν] Scribe λαυρῶν. In oscitantia librarii hunc errorem peperit. In scriptis codicum, vetustioris notae, nec non et in antiquioribus quibusdam usis litera *v* ad instar τοῦ βῆτα caudata pingitur. Unde ab acribitis exscriptoribus importune prior in posteriorem commutata saepius, velut hoc loco contigisse imperitus et ipse sit qui nitet. Quocirca vana et ridicula est Tremellii, sive Francisci ii coniectura, qui in Londinensibus Bibliis ad Genes. c. 8 in is marginalibus mendosa hac Epiphanii lectione freti de origine vocis, *labari*, seu *labori* Constantiniani et *libertinorum*. 6 nugas meras effutiunt. *Labra*, inquit, *Aegyptiis dicitur tota paroikia, quae uni Synagogae subest, inquit Epiphanius κατὰ Ἀρμενομανιτῶν, et Lubra Synagoga loco editiore, atque exinde Lubratenu, vel Lubratenum ad Synagogam Aegyptiorum pertinentes. Act. 6 qui Libertini vulgo appellantur. Hinc quoque nomen labarum, signum pensile, quod deferrebat regibus, ex Armeniorum et Persarum usu, quia pensile erat et de conto suo descendebat, amovebaturque modo.* En Criticum acumen. De Labaro, deque Lubaro 263 ite quantum hallucinentur, diximus ad initium operis huius. Litera non melioris iudicii sunt, quae vitiosa Epiphanii lectione nitentur. Quanquam ne ipsum quidem Epiphanium intellexerunt. Nomen enim ille dixit, totam *paroikian*, quae uni Synagogae est, Lubram ab Aegyptiis appellatam. Nec de Synagoga mentem ullam attigit, sed de Catholicorum Ecclesia. Tum ut *labran*, non *λαύραν* legendum putemus, non eo vocabulo *paroikian* universam seu viciniam eidem Titulo contributam significari docuit, sed *ἀμφοδον*, hoc est vicum unum, quae est propria *τῆς λαύρας* notio Hesych. *λαύρα, ὄμη σπενή, δι' Epiphanius. v.*

ἥς ὁ λαὸς εἰσέρχεται (ἢ φλόξ)· οἱ δὲ τόπους πρὸς ὑποχώρησιν ἀνειμένους· οἱ δὲ ἀμφοδα, οἱ δὲ στενωποὺς, καὶ δίοδοι. Sic Alexandriae λαύρα τῶν εὐδαιμόνων, in qua delicata omnia et ad luxum facta vendebantur, apud Athen. I. 12. Vide Suidam et Eustathium. Hoc vocabulum ad Monachorum μάρδρας, sive μονὰς translatum norunt vel pueri.

γενομένου υἱοῦ Οὐαλεριανοῦ] Falsum. Constantii Chlorigenus Trebellius in Claudio ita describit: *Claudius, Quintillus et Crispus fratres fuerunt. Crispi filia Claudia: ex ea et Eutropio nobilissimo gentis Dardanae viro Constantius Caesar est genitus.* Itaque *Claudii* pro *Valeriani* scribere voluit Epiphanius. Quanquam enim non ipsius Claudii, sed eius fratris nepos fuerit, a plerisque tamen, qui vel Constantio ipsi, vel Constantino, eiusve posteris adulabantur, ad Claudium origo generis refertur. Ecce tibi vel Trebellius ipse paulo ante Constantium Claudii *nepotem* appellat et *Augustae fuisse familiae* scribit. Nam et Eutropius diserte Claudii per filiam nepotem Constantium facit, et Eusebius in Chronico, ac postremo Iulianus ὁ παραβάτης in duobus Paneg. Constantii Constantini F. ad quos de Constantii genere disputavimus.

728 b. σὺν τῇ νῦν κτισθείσῃ] Huius Ecclesiae meminuit Athanasius Apol. 1. Nam illius caussa calumniam ab Arianis passus est, quod Synaxibus illic habitis Encaenia praeventisset, idque Imperatoris iniussu. ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κατειρήκασιν, ὡς δὴ συνάξεως ἐκεῖ γενομένης πρὶν αὐτὴν τελειοθῆναι. Postea hunc eundem ἐπώνυμον Constantii τόπον appellat, nempe quod Caesarea dicta sit: alioqui Constantianam Basilicam nominatam crederem, nisi prius illud nomen indicaret Epiphanius. Sed hanc Basilicam olim Ἀδρειανὸν appellatam fuisse testatur, forte quod ab Adriano erecta. Cuiusmodi Templum illud fuit Tiberiade ab eodem Imperatore conditum, quod Ἀδριάνειον vocabant; quodque Iosepho Comite in Ecclesiam mutatum scribit Haer. 30, 12. Ex quo videri potest etiam hoc loco Ἀδριάνειον legendum. Caeterum Adrianum titulos in operibus non amasse prodit in eius vita Spartianus.

Γρηγορίου τοῦ Μελητιανοῦ] Gregorium Cappadocem intelligit, qui ex Antiochena Synodo Alexandriam missus et Atha-

nasio deposito successor datus est. Sed idem postea in Sardicensi Concilio redactus in ordinem, Athanasius vero sedi suae restitutus. Quanquam Socrates et Sozomenus Gregorium, quod Arianorum caussam parum strenue promoveret, ab Arianis ipsis remotum asserunt.

728 c. ἄλλαι δὲ εἰσι πλείους] Theonae dictam Ecclesiam condidit Alexander, cui successit Athanasius, ut Apol. prima testatur ipse. At praeter istas, quas Epiphanius recenset, ²⁸⁴ alia fuit ἡ καλουμένη κυρίου, Domini; pro quo Latinus Interpres Quirini reddidit, quasi esset Κυρίων. Locus est in Epist. ad Solitarios p. 632.

ἕκαστος δὲ τούτων δῆλον] Legendum forte δῆλον ὅτι. Porro in singulis iis Ecclesiis quilibet Presbyter privatas Synaxes agebat. Sed cum Athanasii opera magna in dies ad Ecclesiam accessio fieret, arctiora illa templa esse coeperunt: adeo quidem ut in Synaxibus, quae quadragesimae tempore fiebant, plerique in conferta turba propemodum elisi ac praefocati fuerint: ἐν ταῖς συνάξεσι τῆς τεσσαρακοστῆς, ubi Interpres aliud agens Pentecosten vertit. Ideo in Paschali celebritate pervicit populus, ut in maiori illa Ecclesia, quam Caesaream vocabant, tametsi dedicata nondum esset, Synaxis fieret, ad eamque ex omnibus Ecclesiis fideles concurrerent. Narrat id Athanasius Apol. 1.

728 d. ἄλλοι δὲ Καρπώνη] Qui ab Alexandro ob Arianam perfidiam eiectus ab Ecclesia a Gregorio in Athanasii locum intruso ad Iulium Papam missus est, ut ipsemet Iulius in Epistola testatur, quam in Apol. 2 descripsit Athanasius.

καὶ γὰρ ὁ Κόλλουθος τινά] Meminit huius Epistola Synodalis ab Alexandrino Concilio in caussa Athanasii scripta, apud eundem Athanasium Apol. 2. Hic cum Presbyter esset, pro Episcopo sese gessit et ordinationes instituit. Sed ab Hossio et Alexandrino Concilio pristinum in ordinem compulsus est. Idem et Haeresin peculiarem tenuit, ut Deum malorum factorem non esse diceret, ut Augustinus et Philastrius docent. Quod de iis malis accipiendum est, quae per sese bona, ideo mala dicuntur, quod ad malorum poenas infliguntur.

729 a. ἡμιφόριον γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀεί] ἡμιφόριον idem est quod Hesychio ac Suidae ἡμιφάριον, hoc est ἡμισυ ἱμα-

τιον. Palladius in Historia Lausiaca, quem citat Meursius: πάντα αὐτῆς (de Melania Iuniore) τὰ σηρικὰ ἡμιφόρια καλόμενα τοῖς Θυσιαστηρίοις ἔδωρήσατο. Utraque voce dimidiata vestis exprimitur. Colobium *curtam tunicam* interpretari possis. Proprie quidem quae manicis careat, ac decurtata sit. De qua nonnihil ad Themistium diximus. Sed non minus apte sic appellari videtur, quid non ultra pectus atque humeros pateret, quasi dimidiatum esset pallium. Siquidem *κολοβίωνα* latum clavum nominari censet Acro, cui respondere *θεικ* indumentum illud ex purpura, quod a cervice ad pectus extensum gestabant Principes. Ergo propterea *κολόβιον* et *ἡμιφόριον* vocatum est, quia iustae vestis more nequaquam extendebatur. Aliud est *ώμοφόριον* Episcoporum, de quo Germanus Constantinopolitanus.

729 b. *Σεκοῦνδον γὰρ τὸν Πενταπολίτην*] Fuit iste Ptolemaidis Episcopus, qui cum Theona, quod Arium damnare nollet in Nicaeno Concilio damnatus est, homo teterrimus. Cuius sparsim Athanasius meminit.

730 a. *εὐθύς τελευτᾷ ὁ ὁμολογητής*] Tanto ante Alexandri mortem et Nicaenum Concilium decessisse Meletium putat. In quo vehementer errat, ut supra demonstratum est in Meletianorum Schismate.

730 d. *ἄμια Λουκιανῶ ἐν Νικομηδείᾳ*] Luciano sanctissimo Martyre, quem nihilominus Ariani patronum autoremque suum iactabant. De quo paulo post.

286 731 b. *καὶ πᾶν κακὸν κινεῖ*] Leg. ex Theodoro 1, 5 ubi haec eadem epistola continetur, πάντα κάλων κινεῖ. *Οὐνεμ ποιεῖ ρυδνίεμ.* Notissimum est Proverbium.

731 c. *καὶ Θεοδόσιος καὶ Παυλῖνος*] •Leg. Θεόδωτος, non Θεοδόσιος, ex Theodoro 1, 5 et Niceph. 8, 9. Fuit hic Laodiceae Episcopus, Paulinus Tyri, Athanasius Anazarbi, Gregorius Beryti, Aëtius Lyddae.

732 a. *σὺν Λουκιανιστῇ, ἀληθῶς Εὐσέβιε*] Emendandum *συλλουκιανιστά*. Nam Luciani Martyris discipulos se esse gloriabantur. Alexander Episcopus Alexandrinus in Epist. ad Alexandrum Constantinop. Lucianum perstringit, quasi Pauli Samosatani dogma secutus esset, ob idque a tribus deinceps Antiochenis Episcopis ab Ecclesia reiectum asserit. Hunc Ariani

certatim asciscere sibi ac vindicare studebant, adeo quidem, ut in Antiochena Synodo fidei formulam tanquam ab illo conceptam ediderint. Sed Lucianum ab ea calumnia purgat Baron. in Notis ad Martyrolog. et in Annal. Eccles. A. 311 et 318. Ubi Lucianum docet in confutanda Sabellianorum Haeresi longius progressum contrariam in partem paulo vehementius incubuisse et, ut personarum discrimen adstrueret, nonnulla iecisse, quae Ariani postmodum exorti suum in usum transtulerunt. Quod idem plerisque veterum Patrum cum in hoc negotio, tum in aliis fidei Christianae capitibus usuvenit: ut ante errorum atque Haereseon, quibus ea singillatim oppugnabantur, originem, nondum satis illustrata ac patefacta rei veritate, quaedam suis scriptis asperserint, quae cum orthodoxae fidei regula minime consentiant. Ne ab hoc Trinitatis Mystério ac quaestione discerdam, observavimus iamdudum Iustinum Martyrem Dialogo cum Tryphone de filio Dei idem propemodum cum Arianis sentire. Nam pag. Edit. Paris. 119. Verbum Dei, ac Filium, etiam antequam carnem susciperet, inferiorem esse Patre censuit, quem et veteribus apparuisse dicit et subinde commemoratis exemplis ita colligit: δι' ὧν ἀποδείκνυται ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ χωρὶς τεταγμένος, καὶ ὑπηρετῶν τῇ βουλῇ αὐτοῦ. Deinde quoties in Scriptura legitur: *Ascendit Deus ad Abraam*, vel *Locutus est Dominus ad Moysen*, vel *Descendit Deus, ut videret turrim*, vel *Clausit Dominus arcam desoris*, ac reliqua id genus; negat de Patre ipso debere accipi, qui neque moveatur loco, neque locutus cuiquam fuerit, sed ad Filium pertinere. Nam si eius ipsius, quem miserat, Filii splendorem Iudaei ferre minime potuerunt, quomodo Patris ipsius maiestatem gloriamque sustinerent? Proinde neque Abraam, neque Isaac, neque Iacob, neque mortalium ullus Patrem ipsum ac rerum omnium Dominum vidit: ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν κατὰ βουλήν τῶν ἐκείνου καὶ θεὸν ὄντα υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ἄγγελον ἐκ τοῦ ὑπηρετεῖν τῇ γνώμῃ αὐτοῦ. Sed illum, qui ex ipsius voluntate Deus est, eiusque filius et Angelus, quod illius voluntati morem gerat.

Quae Iustini verba Tertullianus imitatus est l. 2. contr. Marc. c. 27. Mirum est Arianos, cum insaniam suam veterum Patrum testimonio corroborare cuperent, Iustinum praeterisse. Sed ab omni, uti dixi, culpa tam hic, quam Lu-

cianus, alique liberandi sunt, qui nondum agitata explicataque controversia, parum de ea commode pronunciasse videntur. Simile quiddam de Dionysio Alexandrino tradit Basilius Epist. 41 et alibi.

286 732 d. οὐδ' ὡς Οὐαλεντίνος προβολήν] Hieron. Apol. 2 in Ruff. *Habetur Dialogus apud Graecos Origenis et Candidi Valentinianae Haereseos defensoris, (in) quos duos Andabatas digladiantes inter se spectasse me fateor. Dicit Candidus, Filium de Patris esse substantia, errans in eo, quod προβολήν asserit. E regione Origenes iuxta Arium et Eunomium repugnat, eum vel prolatum esse, vel natum, ne Deus Pater dividatur in partes.* Marianus Hieronymi Scholiastes *προβολήν* hic esse credit *excellentiam* et *ἐξοχήν*, et errare propterea Candidum, quod Patrem excellentiorem Filio diceret. Sed aliud est *προβολή* quam *excellentia*. Neque enim recte quispiam *προβολή* dici potest, hoc est *excellentia* maiore praeditus. Itaque *προβολήν* Valentinus productionem eiusmodi vocabat, qua procreatum ab Aeonibus Iesum assererat. Nimirum composito ac constituto Pleromate et Aeone restituto, de communi omnium voluntate, cum unusquisque quod habebat praestantissimum conferret, novum quendam prodiisse foetum, videlicet Iesum, sive Christum et Salvatorem. Vide Haeres. 31, 13, ubi Aeonas omnes ait *προβαλέσθαι πρόβλημα εἰς τιμήν καὶ δόξαν τοῦ Θεοῦ*. Haec est Valentiniana *προβολή*. Alioqui *προβολήν Verbi productionem* appellare nihil prohibet. Et a Gregorio Nazianz. caeterisque Patribus Verbi *προβολεύς* Pater nominatur.

733 d. Ἄρειος Ἐθαύλης] Scribe *Ἀειθαλής* et *Ἀχιλλῆς*. Apud Theodoretum 1, 4 in fine Epistolae Alexandri ad ὁμῶνιον Constantinopolitanum subiiciuntur eorum nomina, qui ob Haeresin excommunicati sunt, atque ex Presbyteris solus Arius nominatur: Diaconi vero 9 *Ἀχιλλᾶς, Εὐζόσιος, Ἀειθαλᾶς, Δούκιος, Σαρμάτης, Ἰούλιος, Μηνᾶς, Ἄρειος ἕτερος, Ἐλάδιος*.

Θειωνᾶς Αἰβυς] Fuit hic Episcopus Marmaricae. De Pisto mentio est in Epistola Iulii Papae, quam Apologiae 2 Athanasius inseruit. Ubi damnatus esse dicitur ab Alexandro Episcopo Alexandrino et Nicaena Synodo, atque a Secundo Pentapolitano restitutus: neque cuius ordinis fuerit exprimitur.

Episcopum fuisse docet Epiphanius, quem etiam Alexandriae collocatum esse ab Arianis scribit. Verum nullus eo nomine Alexandrinam Ecclesiam tenuit. Et quidem *κατέστησαν* simpliciter idem esse potest atque *ordini suo ac dignitati restituerunt*. Ita Iulius Papa οὐδέ *ἔροῦντο τὸν Πιστὸν ἐπὶ Σεκούνδου ἐσχηκέναι τὴν κατέστασιν*. Sed quod inter Episcopos ab Epiphanio referatur, excusari non potest.

734 a. *ὡς οὖν οὕτω παρεκινεῖτο*] Multum in historia Meletii lapsum esse supra vidimus. Largius in Arianæ Haeresis descriptione peccavit vir alioqui diligentissimus. Nam quæ deinceps exponit, ea post Nicaenum Concilium acciderunt, anno undecimo, hoc est Christi 336. At Epiphanius Arium ante Nicaenum Concilium excessisse putat. In quo Scriptorum omnium consensu refellitur. Nimis illud notum est, viventem adhuc Arium a Synodo damnatum et post aliquot annos Eusebii opera restitutum Constantinopoli mortuum esse. De quo Socrates, Rufinus, Theodoretus, Sozomenus et ante omnes Athanasius. Ex quibus corrigendus Epiphanius, qui ex falsissimis quibusdam actis, aut historiis ista descripsit. Sane cum primum Alexandrinos illos tumultus et Arii damnationem optimus Imperator 287 accepit, literas ad Alexandrum et Arium acriores dedit, et Hosium Cordubensem Alexandriam misit, qui orientem illam procellam componeret. Quod ubi minime processit, tum demum Nicaenam Synodum coëgit, ac postremo anno, uti diximus, undecimo a peracta Synodo Arium Constantinopolim per literas evocavit. Haec temporibus discreta confudit ac permiscuit Epiphanius.

734 b. *ὁμοῦ δὲ ζήλων ἐπαρθείς*] Edita est haec Constantini ad Arium et Arianos Epistola a Federico Morello anno 1595. Ex qua emendandus hic Epiphanii locus. Leg. itaque hunc in modum eius initium. *Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς μέγιστος Ἀρείῳ καὶ Ἀρειανοῖς*, quae est inscriptio. Deinde *Κακὸς ἐρημνὸς αὐτόχρημα* etc.

734 c. *ἄγε δὴ ἄδδες Ἀρειε*] Corr. ex eadem Epistola *Ἄρεις Ἀρειε*.

735 a. *ἀποδοῖς αὐτοῦ τὰ τέλη*] τέλη hic pro *intestinis* sumuntur.

735 d. *ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει πέντε*] Quinque mensibus

post Nicaenam Synodum, ait Athanas. Apol. 2 et Theodoretus. Sed quae de Alexandro successore tam hoc loco quam in superiore Haeresi cap. 6 narrat Epiphanius, cum historia nullo modo consentiunt. Hoc enim constat, mortuo Alexandro nullum alium successisse praeter Athanasium, idque communi omnium ordinum voluntate ac suffragio, uti Synodica Alexandrii concessus Epistola testatur apud Athan. Apol. 2. Frustra igitur Epiphanius Achillam Alexandro subrogatum dicit. Nam post Petrum sedem illam tenuit et successorem habuit Alexandrum, sedique annum duntaxat unum, ut Nicephorus in Chronico scripsit. At Epiphanius Achillae, qui post Alexandrum a Catholicis substitutus est, menses tribuit tres: eodemque tempore Theonam a Meletianis ordinatum asserit, quod nemo alius prodidit.

736 a. ἐπεὶ οὖν ἐλθόντος Ἀθανασίου] Nimis impudenter et proterve Camerarius in Appendice ad Nicephori Chronicon de Athanasio suum interponit iudicium, et quanquam ingenti animo veritatis patrocinium suscepisse fateatur, plus illam tamen, quam oporteret, suis indulsisse cupiditatibus et sacra profanis aliquando miscuisse docet. Quis Lutheranas istas faeces tantum sibi audaciae sumere miretur potius quam communi pietatis nomine succenseat?

737 a. καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Κωνσταντίνου] Simile huic, ac longe etiam honorificentius et uberius eiusdem Imperatoris elogium extat apud Nazianzenum in priore στηλιτευτικῶ, quod oratorio more ac dicendi impetu et calore profusum magis quam ex rei veritate profectum videtur.

737 c. δεύτερον ἔτι ἐνίσχυσε] Non ab Eusebio, sed ab Eudoxio, qui Constantinopolitanam sedem occuparat, baptizatus est Valens. Quare pro Εὐσεβίου leg. Εὐδοξίου.

741 a. καὶ οὐχ ὅτι ἄγγελοι ὑπάρχουσι]. Scrib. ὑπερέχουσι.

745 d. μετὰ ἑξήκοντα ὄσσο γενεάς] Ab Adamo ad Abrahamum γενεαὶ sunt 20. Ab Abrahamo ad Christum 42 hoc est ter quatuordecim.

747 b. τοῦ ταύτης ὀρμιστοῦ] Leg. videntur ὀρμιστοῦ. Nisi forte γλωσσηματώδες quoddam vocabulum sit. Quippe

Haer. 78, 13 ὄρμασθῆναι eadem in significatione dixit et c. 16 288
Theclae ὄρμαστῶν, hoc est sponsum, appellat.

749 d. ἐν δὲ τῷ Ἑβραϊκῷ λέγει] Latissime hic locus expenditur in Ancorato. Hebraica vox נָצַר *possidere* significat. Ideo Aquila ἐκτίσταιο vertit. At exemplaria Graeca vulgo ἔκτισται tum olim, ut hodieque praeferunt. Quam lectionem haud probat Hieron. ad 26 cap. Esa. com. 13, ubi ait quaedam exemplaria male in Proverbiis pro possessione habere creaturam. Verum antiquissima est Graecorum codicum illa lectio, quam plerique omnes Patres agnoscunt, etiam illi, qui ante Arianos extiterunt, uti Clem. Alexandr. in Protreptico. Ignatius Epist. 4 ad Tarsenses. Tertullianus l. contr. Hermog. c. 9, Cyprianus l. 2 Testimon. adversus Iudaeos c. 1, ut Athanasium, Gregorium Nazianz. ac caeteros omittam. Quorum alii de creata sapientia locum illum accipiunt, alii ad increatam referunt. Quae nos Sacrarum literarum Interpretibus enucleanda relinquimus. At Epiphanius novam quandam Hebraico verbo notionem affingit, ut idem sit נָצַר atque ἐνόσσεισέ με, quasi scriptum sit נָצַר a duplicante Aiin. Nam נָצַר est *nidificare*, sive *nidos construere*: quod non idem est ac *foetus excludere*, vel *producere*, ut arbitrat Epiphanius. Ideo nullus huic argutiae locus est.

751 a. ἀλλὰ πάντως ἑρεῖς μοι] Observanda haec Epiphanii ad Arianorum obiecta responsio, cum ait οὔτε θέλοντα, οὔτε μὴ θέλοντα Patrem genuisse Filium. Nam vetustissimos Patres satis constat hac in parte non sine cautione legendos, qui nonnunquam Patrem asserunt voluntate sua Filium produxisse. Ita Iustinus, ut supra monuimus, κατὰ βουλήν Θεὸν ὄντα νίδον αὐτοῦ dixit. Caeterum Augustinus Sophisticae illi Arianorum cavillationi ingeniose ac subtiliter occurrit. Tract. contr. serm. Arian.

755 d. ἀλλ' ἑρεῖς μοι· πῶς εἶπεν] Vide Concilii Aquileienses Acta, ubi Ambrosii opera Palladius et Secundianus Ariani Episcopi damnati sunt, qui inter caetera Dei filium verum Deum fateri compulsi miris tergiversationibus eludunt.

763 d. εἰ δὲ ἐν κόσμῳ ἦν] Nova quadam ratione Ioannis illa verba declarat: ὃς ἐμπροσθέν μου γέγονε, *qui ante me factus est*; ut interpretes noster reddidit, quasi γέγονεν idem significet ac *fuisse*; sive profectum aut alicubi versatum esse.

Quo sensu prius Ioanne Dei filius extitit, propterea quod saepius, vel antequam humanam carnem indueret, veteribus Patriarchis apparuit. Tertull. 2 contra Marc. c. 27. *Nam et profitemur Christum semper egisse in Dei Patris nomine, ipsum ab initio conversatum, ipsum congressum cum Patriarchis et Prophetis, et caetera, quae caute, uti dixi, legenda sunt; ut et Iustini locus ille, ex quo Tertullianus ista sumpsit. Idem porro, sed longe prudentius, docet Augustinus contra Adiman. c. 9. Quia ipse Filius, (inquit) qui est Verbum Dei, non solum novissimis temporibus, cum in carne apparere dignatus est, sed etiam prius a constitutione mundi cui voluit de Patre annunciavit; sive loquendo, sive apparendo, vel per Angelicam aliquam potestatem, vel per quamlibet creaturam etc.* Sed eam quaestionem uberius exponit l. 2 de Trinit. Redeo ad Epiphanium, qui ἐγένετο (sic enim legit, pro γέγονεν) idem esse 289 putat atque accessit et advenit. Quod mihi quidem non probat. Ac si Graeci vocabuli vim consideres, γέγονε idem esse potest ac productus, vel genitus est, quod Dei filio convenit. Nam ante Ioannem genitus est, aut certe idem est atque extitit. At noster Interpres alio sensu, factus est, vertit. Quasi id velit Ioannes, ante me factus est, id est maiori quadam in excellentia ac dignitate constitutus. Potest et ad Divinam praedestinationem ac προορισμὸν revocari, de qua Paulus Rom. 1 com. 4.

766 a. φασὶ γὰρ πάλιν] De hoc Marci testimonio disserit Athanasius Orat. 4 adversus Arianos, August. de Trinit. 1, 12, Hilar. 9 de Trin. et alii complures.

772 a. τὸ δὲ ἀληθὲς καὶ ἀπαρεμφάτως] Leg. ἀληθῶς. Porro ἀπαρεμφάτως idem est ac simplici, non allegorico sensu, sed proprie et sine alterius rei significatione.

786 c. καὶ μετ' οὐ πολλὰ εἰπὼν] Comma istud in Hebraeo non reperitur, sed in Graecis duntaxat Editionibus, Deut. 32, 43: aliter tamen expressum quam hic ab Epiphanio concipitur, hoc scilicet modo: *Εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ, quod est comma 42. Tum 43: εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες υἱοὶ Θεοῦ.* Epiphanius vero sic invertit: *προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες υἱοὶ Θεοῦ.*

ἐνισχυσαίωσαν αὐτῶ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. Communem lectionem confirmat Apostolus ad Hebr. 1, 6. Augustinus in Locutionibus tam hanc quam Epiphianiam commemorat. Nos hanc ipsam, prout ab Epiphanio reddita est, in vetustissimo Bibliotheca Graecorum Codice manu exarato reperimus ex Bibliotheca Christianissimi Regis: ut minime dubitandum sit eam quorundam exemplarium lectionem fuisse. Nam et Theodoretus in Quaestionibus eam agnoscit, et Sixtinarum Editionum Scholia in aliis Codicibus illam ipsam inveniri testantur. Quorum tamen insignis hallucinatio est, dum vulgatam alteram ab Epiphanio hac in Haeresi comprobari dicunt. Quod secus se habet.

Quod ad sententiam attinet, sic ea verba interpretatur Epiphanius, ut ἐνισχυσαίωσαν αὐτῶ sit idem ac *roborent, vel confortent ipsum*. Sed nullus Hellenismus patitur ἐνισχύειν τινὶ transitively sumi, pro eo quod est roborare aliquem. Quare Sixtiana et Complutensia melius: *Et confortentur, vel roborentur in ipso*. Quomodo autem Epiphanius exponit, legendum videatur ἐνισχυσαίωσαν αὐτόν. Sane Theodoretus ἐνισχυσαίωσαν αὐτούς in suis codicibus habuit, eiusque loci sensum ad Epiphanii mentem accommodat, cum de Angelis exponit, quorum ea functio est, uti sanctos viros, cuiusmodi erant Apostoli ac Patriarchae, ope ac praesidio suo tueantur. Quin et Christo Domino nascenti ac morienti praesto fuerunt. καὶ τῶ πρὸς τὸν διάβολον ἀγῶνι παρῶσαν τῶν ἀγγέλων οἱ δῆμοι· προσελθόντες γὰρ, φησὶν, ἄγγελοι διηκόνουσαν αὐτῶ· καὶ τῶ πάθει δὲ παρῶσαν καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶ τάφῳ προσήδρευον.

789 b. ὁρῶσαι ἤδη τὴν Θεότητα] Prudenter hic locus explicandus est. Non enim soluta est post mortem corporis cum Divinitate coniunctio: sed quod anima vitaeque destitutum est, ab ipsa quodammodo divinitate corpus est relictum.

796 d. οὐκ ἴσασιν δὲ ὅτι καὶ ὑπόστασις] De his vocibus ὑποστάσεως et οὐσίως accurate disputatur in Annal. Eccles. 62 a n. 187.

798 c. λέγουσι γὰρ πάλιν] De hoc Apostoli loco vide Hilarium l. 11 de Trinit.

803 c. πάλιν λέγουσι] Vide eundem Hilar. l. 7 de Trin.

AD HAERESIN LXX AUDIANORUM.

821 a. φάσχοιτες ἀπὸ Κωνσταντίου] Imo Κωνσταντίνου. Iactabant Haeretici ac Τεσσαρεσκαίδεκαίται Nicaenos Patres in Constantini gratiam legitimam Paschatis celebritatem nova sanctione perturbasse. Quos refellit Socrates 5, 23: καὶ οὐχ ὡς τινες ἐπεθρύλλησαν ἢ ἐπὶ Κωνσταντίνου σύνοδος τὴν ἑορτὴν ταύτην παρέτρεψεν.

ὅτι ὅτε τὰ γενέθλια] An nativitalis diem, an Imperii natalem intelligat, dubitari potest. Incidit enim Nicaenum Concilium in eum annum, quo Constantinus Vicennalia celebravit, adeoque natalem imperii diem exquisitiore pompa et apparatu coluit.

821 d. ἐν τε χρόνοις Ἀλεξάνδρου] Quenam sub Alexandro Alexandriae Episcopo Paschales istae turbae fuerint, nusquam a me lectum, vel auditum. Sed neque quis Crescentius ille fuerit. Quaerant amplius eruditi.

822 a. εἰς τοῦτο δὲ οἱ αὐτοὶ Ἀύδιανοί] Constitutiones Apostolicas ad erroris sui patrocinium adferebant Audiani. Quo in libro statutum erat uti Pascha eodem tempore celebraretur, quo illud fratres obirent, qui e circuncisione in Christum crediderant. Cuius dicti sententiam eiusmodi esse volebant, ut Iudaico ritu, hoc est 14 Luna, Christiani Pascha facerent. Contra quos Epiphanius aliter decretum exponit: nimirum pacis et concordiae studio constitutum ab Apostolis, ut quandiu οἱ ἑμπερίτομοι Christiani Hierosolymis praesiderent (quod ad Adriani usque tempora perseveravit) ab iis ne dissentirent reliqui, ac vel aberrantes sequerentur potius quam Ecclesiae concordiam solverent. Addit et alia quaedam ex eodem Constitutionum libro, quae paulo post viderimus. De Apostolicis iis Constitutionibus dubitatum a nonnullis praefatur Epiphanius. Quo eodem nomine circumferuntur hodie in octo libros distinctae, quae a prioribus illis, ac nihilominus dubiis, quarum meminit Epiphanius, diversae videntur. Etenim quinque ex illis sententiae hoc et sequenti capite citantur, quae in vulgatis nusquam reperiuntur, imo vero contraria quaedam in iis leguntur. Nam 5, 16 de Paschatis celebritate Catholicum dogma propalam edicitur, uti post Aequinoctium instauretur. Tum ne cum Iudaeis agatur.

οὐδεμία γὰρ κοινιότηα ἡμῖν νῦν πρὸς αὐτούς· πεπλάνηται γὰρ καὶ αὐτὴν τὴν ψῆφον, ἣν νομίζουσιν ἐπιτελεῖν, et alia quaedam, quae aut a superiori sanctione discrepant; aut si in antiquis illis Constitutionibus legebantur, mirum est hoc tam praesenti ac deserto testimonio usum non esse contra Audianos Epiphanium, qui Iudaeorum more celebrandum Pascha iisdem ex Constitutionibus affirmabant. Apparet igitur aliud fuisse constitutionum genus quam quibus hodie Clementis nomen inscribitur.

822 b. ἵνα δεῖξωσι τοὺς ἀπὸ τῆς περιτομῆς] Falsum est decrevisse unquam Apostolos ut Iudaico ritu Pascha celebraretur, aut cum iis etiam Christianis atque Episcopis, qui Iudaice ac minime legitimo tempore fungerentur. Quae enim est ista ratio, aut quid in mentem Epiphanio venit, ut ab Apostolis constitutum istud assereret, oportere Christianos omnes, ac τὸν πάντα κόσμον cum recutitis Pascha facere? Nimis hoc absurdum decretum fuisset. Non negamus aliquot saltem Apostolos initio ad Iudaeorum se tempus accommodasse, quod de Ioanne Polycarpus et Polycrates, Asiaticique omnes contra Romanos Pontifices excipere solebant: ut Eusebius aliique veteres testantur. Verum id ulla constitutione definitum ab Apostolis negamus omnino. Quin potius contrarium ab iisdem illis constat fuisse traditum. Cuius παραδόσεως meminit Eusebius Hist. 5, 23. Nam cum dixisset Asianos ἐκ παραδόσεως ἀρχαίας 14 Luna Iudaico more Pascha peregisse, ὅποια δ' ἂν ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος περιτυγχάνοι, subdit mox, in caeteris omnibus per orbem Ecclesiis ἐξ ἀποστολικῆς παραδόσεως contrariam fuisse consuetudinem. Socrates vero 5, 22 scribit Tesserdecatitas iactare se celebritatis suae formulam a Ioanne didicisse: contra Romanos et Occidentales omnes suam sibi ab Apostolorum Principibus traditam asserere. ἀλλ' οὐδεὶς μὲν τούτων ἔγγραφον ἔχει παρασχέιν τὴν περὶ τούτων ἀπόδειξιν. Quam eandem Petri ac Pauli traditionem Catholici in Britannia contra Scotos urgebant. Vide Bedam l. 3 Histor. Angl. [Ex iis castiganda Scaligeri sententia, qui l. 2 de Emend. Temporum non solum Apostolos, sed etiam eos, qui centum post illos annis vixerunt asserit Iudaico more Pascha peregisse. Tum alia nonnulla subiicit, in quibus, more suo, pugnantia ac plane contraria loquitur, quod paucis hoc loco declarandum, ut qui

illius librum recidunt, videant qua ratione tam foedam labem eluant, quod aliter quam toto illo, quantum quantum est, deleto Opere consequi non poterunt. Sunt enim capituli illius dogmata ex ipsius doctrinae visceribus deprompta et cum ea prorsus implicata. Sed iam paucis illius *παρεγγέλθημα* perstringamus. Ex Addendis p. 458.]

[Sequitur Excursus VII. *De Tessarescaedecalitarum Cyclo* p. 458—463.]

823 a. *κἄν τε πλανηθῶσι*] Si vel aberrantes illos, qui Iudaice celebrabant, imitari iubent Apostoli, recte id ab Audianis alatum est ad sui ac Iudaici Paschatis praesidium. At Epiphanius *κατ' οἰκονομίαν* et ad tempus duntaxat institutum hoc fuisse censet.

ἔξ αὐτῶν δὲ τῶν ἐκείσε εἰρημένων] Quae sequuntur, mirum in modum implicata sunt et obscura. Suspicebam hactenus *ἀντίθεσιν* illam, de qua loquitur, de Audianis intelligendam, quibus Constitutionum istarum Decreta refragantur. Quid enim aliud facerem in tam abrupta inconditaque sententia? Verum attentius in eum locum incumbens ex consequentibus didici alium esse sensum, quem tibi paucis exponam. Cum Audiani ad Iudaicam Paschatis consuetudinem adstruendam locum quandam ex Apostolicis Constitutionibus proposuissent, qui hoc
292 ipsum disertis conceptisque verbis testificari videretur: Epiphanius adversus legis verba legis sententia pugnavit et ad tempus duntaxat ac tuendae concordiae gratia, *κατ' οἰκονομίαν* decretum illud extitisse docuit. Cuius defensionis illustrandae causa alteram iisdem in Constitutionibus *ἀντινομίαν* et conflictum inesse demonstrat, quatenus diversae sanctiones sibi invicem repugnare videntur, cum revera non discrepent, si non tam verba quam sententiam spectes. *νοήματι δὲ πᾶσα ἡ ἀλήθεια ἐστὶ τοῦ κηρύγματος*. Sic enim haec interpretanda credimus. Est autem legum ille conflictus eiusmodi. Iubent Apostoli *Azymorum* ipso die ieiunia et pervigilia a Christianis obiri. Item: quo illi tempore convivii et hilaritatibus vacant, lugere ac ieiunare Christianos et contra lugentibus illis epulari, ac laetitiae se dedere. Alia porro lex Dominicis diebus ieiunare prohibet. Quamobrem si in Dominicam primus apud Iudaeos *Azymorum* dies incidit, ex posteriori lege ieiunare nefas fuerit, quod prior tamen constitutio praescribit. Vides manifestam *ἀντιλογίαν*.

Eiusmodi est illa de Paschate Iudaice celebrando sanctio, in qua, perinde ut in altera, Legislatoris mentem ac sententiam considerare debemus. Ea vero sic interpretanda est. Quoties ante vernum Aequinoctium quartadecima Iudaici Nisan incidit, atque illi Pascha suum celebrant, Christiani solennia ieiunia prosequi debent. Sin, ut saepe fit, post Aequinoctium festum illum diem obeant, eodem die Christianis Pascha suum agere ac laetari licet. De quo ad sequens caput plura dicemus.

φάσκοισι γὰρ τὴν ἀγρυπνίαν φέρειν] ἀγρυπνίας interpretor *vigilias* et *stationes*, quae a ieiuniis obiri solebant, de quibus alibi. Iam μεσαζόντων τῶν ἀζύμων nihil aliud est quam ipso die Azymorum, sive, ut Hebraei dicunt, כַּבְּסָה דַּיּוּם. Sic enim usurpare solet Epiphanius. Ita cap. 12 μέσον ἄγεται τὸ θῆμα. Et μεσαζούσης τῶν δύο δρόμων νυκτός τε καὶ ἡμέρας, ut suo loco dicemus. Chronologi nostri labentem diem, aut annum appellant.

ἐκ τριῶν γὰρ συνέστηκεν] Atqui duo tantum hic aperte ac distincte commemorat: Solis cursum, propter Dominicum diem, et Lunarem ob 14 Lunam. Quae et Ambrosius Epistola ad Episcopos Aemiliae complexus est. *Duo sunt*, inquit, *observanda in solennitate Paschae, Quartadecima Luna et primus mensis, qui dicitur Novorum*. Verum in solari cursu duo continentur, primus mensis, sive Aequinoctium, et feria. Quare tria haec celebritatis illius velut οὐσιώδη discernit explicatque Haeresi 50, cap. 3. Quartadecimam Lunae diem, Aequinoctium vernum et Dominicam.

823 b. ὅπερ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις οὐ φηλάσσειται] De quo frequentes Catholicorum partim querelae adversus Christianos Iudaizantes, partim in illos ipsos Iudaeos insultationes. Vide Constantini Augusti Rescriptum ad Christianos ex Nicaena Synodo. Extant et veteres Canones, quibus nominatim istud vetitum est. De qua re ad Haeresin 51 in Diatriba de Iudaeorum anno copiose diximus.

καὶ μετὰ τῶν ἐχθρῶν] Fortasse leg. καὶ εἰ μετὰ etc. Sententia vero ex Latina interpretatione perspicua est.

823 c. ὅταν αὐτοὶ πενθῶσιν] Non quod 14 Nisan ieiunaverint: neque enim inter dies כַּבְּסָה, sive Angariarum refertur: sed quod exacto illo ipso die Paschalem agnum cum

Azymis et lactucis agrestibus comederent, Exod. 12, 8 et 19. Erant enim Azyma moeroris ac luctus indicium. Itaque Deuteron. 16, 3 vocatur לחם עני, *panis afflictionis*. Epiphanius autem 14 Nisan πένθιμον diem facere videtur, qui dies συναδοχικῶς Pascha dicebatur, quod sub eius vesperam agnam immolarent, eodemque, occaso iam Sole, vescerentur; ἐπιφασχοσύνης, id est ineunte iam 15. Quem quidem diem Azymorum primum nominabant, et hunc ipsum laetum ac genialem illos habuisse testatur Epiphanius, ut postea videbimus. Atenim Azymis septem totos dies vescebantur, Deuter. 12, 19. Ea vero moerorem ac tristitiam significant. Nihilominus tamen 14 diem ad vesperam, aut ineuntem 15 huic doloris significationi eximit Epiphanius, reliquum diei, adeoque caeteros omnes, Azymorum usu consecratos hilaritatibus et conviviis attribuit. Cuius ea causa reddi potest, quod epulum Paschale cum reliquo omni apparatu, tum lactucis agrestibus ad Azymos panes adhibitis, luctuosum quiddam et acerbum repraesentabat. Quod a primo die Azymorum et insequentibus aberat. Eodem et illa Magistrorum observatio pertinet, septenos quidem totos dies fermentato vesci nefas fuisse, at ineunte duntaxat 15 et exacta 14, hoc est in Paschali convivio, Azyma vi ac necessitate legis usurpasse. Extra hoc tempus neglectis Azymis, aliis seminibus, aut fructibus vesci potuisse. R. Mose ben Maimon Tomo 1 Iud. Tractatu de Fermentato et Azymo cap. 6 §. 1. הגבל אכילת מצה דשות רצה אובל מצה רצה אובל אורז או דודון או קליות או סירות אבל בליל חמשה עשר בלבד חובה. *Veruntamen in reliquo celebritatis tempore Azymorum esus duntaxat permittitur, ut qui velit Azymo vescatur; qui malit, oryzam vel milium edat, aut potentam, aut fructus. At in nocte 15 duntaxat Azymis uti oportet.* Quod de 7 die Azymorum, quam עצרת, sive collectam vocabant, potissimum observant, eo freti Scripturae testimonio, quod cum Exodi 12, 19 scriptum sit: *Primo mense, quartadecima die mensis, ad vesperam, comedetis Azyma, usque ad diem vigesimam primam eiusdem mensis, ad vesperam. Septem diebus fermentum non invenietur in domibus vestris*, idque Deuter. 16, 3 repetatur, tamen eiusdem capituli comunate 8, sex tantum diebus azyma comedi iubeat. Unde R. Salomo ad eum locum ista scribit

למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה' מכאן אתה למד לששת ימים שהרי שביעי בבלל היה ויצא מן הבלל ללמד שאין אכילת מצה בו אלא רשות ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הבלל בלו יצא מה שביע רשות אף בלם רשות חוצ מלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה. Hoc est: *Docet de manducatione azymorum in die 7, quemadmodum non debita ac necessaria sit. Inde igitur discite, quod ad 6 dies attinet, quoniam ecce septimus dies cum in summa comprehenderetur, ab ea exceptus est, ut ostenderet azymorum in illo die manducationem permissam duntaxat fuisse. Neque vero ut de hoc solo die doceret istud, ideo exceptus est, sed ut idem de tota dierum summa intelligendum relinqueret, nimirum uti septimo die permissum est solum azymis vesci, ita reliquis omnibus permissum est (non imperatum) excepta nocte 294 prima, quam scriptura azymorum usu obligari voluit.* Haec ille. Quod ex eodem R. Selomone Glossa c. 7 Tractatus Kiddusch hachodesch evidentius his verbis affirmat: שהרי מצוה הלילה הראשון של פסח עד יום האחד ועשרים אכילת מצה רשות ובכר שלא יאכל חמץ. *Quoniam ecce a media nocte prima Paschali usque ad 21 diem manducatio azymorum permissa, ea lege duntaxat, ut fermentato non vescantur.* Ex iis liquet, cur Paschalis coena luctus et solitudinis argumentum habuisse, reliqui dies azymorum hilares ac laeti ab Epiphanio fuisse dicantur.

823 c. *μετὰ γὰρ ἐσπέραν παρελθόντος*] Negationem expungendam esse censueram, ut ita scripserit Epiphanius, *παρελθόντος τοῦ σαββάτου δύναται ἔργον ἐπιτελεῖν.* Nam illud οὐ ex superiori genitivo repetitum videtur. Et vero causam eius, quod proxime dixerat, posteriore hoc membro reddi statueram: nimirum cur appetente Dominicae vespera immolare Pascha liceat, quoniam iam Sabbatum praeterierit, quo evoluto iam ad opus fas sit aggredi. Atqui haec sententia falsam et absurdam rationem continet, quasi Sabbato sacrificare vetitum fuerit. Fateor. Sed eam tamen Epiphanii verba ipsa prae se feruat. Cuius erroris suspensionem ab eo removere ita poterimus, si recepta negationis particula sensum hunc eliciamus: Dominicae appetente vespera, Pascha immolari licuisse. Nam post vesperam, desito iam Sabbato, opus istud, nempe macta-

tionem agni, non licebat exequi, propterea quod immolandus agnus fuit בין הערבין *inter duas vesperas*, id est ab hora 9 ad 11, ut Iosephus exponit *ἀλάσ.* 7, 45 vel 17.

§23 d. *ἀρα γὰρ αὐτῶν θυσιάτων*] Postridie scilicet ac post epulum Paschale.

ροήματι δὲ πᾶσα ἔστη ἡ ἀλήθεια] Iam horum verborum paulo ante declarata sententia est. Vult enim in Apostolicis illis Constitutionibus Legislatoris mentem potius quam verba ipsa spectari. Quod ut ostenderet, *ἐναντιομαρῆς* quiddam attulit, quod in iisdem Constitut. praescribitur. Nimirum quod in una sanctione iubent, quo die Iudaei primum azymis vescuntur et lugent, epulari Christianos; cum autem epulantur illi, vicissim ieiunare istos ac lugere. Altera vero lege praecipitur ut ne Dominico die ieiunetur unquam. Quae duo invicem repugnant, si ad verba duntaxat respicias. Interpretatione igitur adiuvanda sunt. Eadem itaque ratione prius illud decretum, de celebrando cum Iudaeis Paschate, si in verbis ipsis haereas, absurdum et ab Ecclesiastico ritu prorsus abhorrens videtur. Ideo mens eius ac sententia magis quam voces attendendae sunt. Sententiam ergo deinceps explicat. Quam priusquam attingimus, observabis priorem illam *ἀντινομίαν* et contrariam legum conflictum, quem in exemplum allatum esse diximus, minime hoc loco dissolvi. Non enim explicat quomodo ab generali illa de ieiunio constitutione Dominica dies excipienda sit, sed *κατὰ τὸ σιωπώμενον* eximi Christiano more significavit. De quo nemo dubitabat. Quocirca quae sequuntur ad *ἀντινομίαν* alteram, ac quaestionis caput ipsum attinent, atque illud ²⁹⁵ explanant, quo sensu Apostolicum illud decretum accipiendum sit, cum Iudaeis Pascha esse celebrandum. Non enim perpetuo cum illis peragendum est, sed tum videlicet, cum post Aequinoctium illi suum Pascha celebrant. Alioqui, si, uti saepenumero faciunt, Aequinoctium antevertant, imitandi non erunt. Est igitur legis ista sententia, ut Aequinoctio commisso cum Iudaeis Pascha celebretur. His, quae hactenus dicta sunt, subductis omnibus, ea de Apostolico illo decreto Epiphanii sententia colligitur: primis Ecclesiae temporibus, praesertim quandiu Episcopi ex Circumcisione Hierosolymis praefuerunt, statutum esse uti Pascha cum Iudaeis obiretur, hoc est Luna 14 quam

cumque in diem inciderit, dummodo confecto iam Aequinoctio contingat. Ita enim illud, quod eadem Constitutiones iubent, accidet, ut Iugentibus Iudaeis, hoc est, quo die azyma cum lactucis agrestibus comedunt, epulentur Christiani. Alterum autem, ut illis vicissim epulantibus, Iugeant isti, obtineri non potest, nisi postridie Paschatis Christiani, sive primo die Azymorum Iudaicorum, ieiunatum per illud tempus in Ecclesia fuisse velimus. Quod est falsissimum. Certum enim est totis illis quinquaginta diebus, qui ad Pentecosten intercedunt a Paschate, ieiunium ab Ecclesia esse sublatum. Tunc igitur solum evenire illud potuit, ut epulantibus Iudaeis Christiani ieiunarent, quoties ante vernalium Aequinoctium a Iudaeis Pascha perageretur, quia nondum Christiani ieiunium solvebant. Verum nulla tam enucleata huius et superioris capitis declaratio potest excogitari, quin plurimum adhuc difficultatis supersit. Quis enim Pseudodiataxes istas inter se conciliare possit, cum alias Pascha Iudaice celebrandum esse definiunt, quamvis aberrent Iudaei, alias Iudaeis Azyma peragentibus, ieiuniis ac vigiliis operari Christianos? ac reliqua ad eum modum, quae nulla interpretatio ab errore mutuaeque contentione vindicare potest.

824 b. *παρ' ἡμῶν δὲ οὐ μίαι*] Sex dies hebdomadem faciunt, adnumerata Paschatis celebritate, quae hebdomadem terminat.

824 c. *τοῦτέστι τῆς σελήνης*] Haec est glossa, quam ex communi sententia ad scripturae locum adtexunt. Neque enim Lunae scriptura hoc in negotio meminit, sed mensem duntaxat nominat. Nos de Iudaeorum anno supra disseruimus.

καὶ ἐὰν μὲν ἦν τεσσαρεσκαίδεκάτη] Non unius diei Paschatis, sed totius hebdomadis rationem habet Ecclesia, quam *Xerophagiae*, aut *sanctam*, aut *Pascha* etiam appellarunt, ut ad finem huius operis adnotamus. Si igitur 14 Luna in feriam secundam inciderit, aut in reliquos hebdomadae dies ad Sabbatum usque, hebdomas Xerophagiae celebratur et a feria secunda eius initium ducitur. Totam hanc hebdomadem *Ἐμίνα προβάτων*, *maclationem agni*, nuncupat, quia in apparatu celebritatis et immolationis dies aliquot a Iudaeis olim positi. Nam *μέσον ἄγεται*, ut supra docuimus, nihil aliud est quam *celebratur, peragitur*. Sic illud Ioan. 7, 14 *ἦδη δὲ τῆς ἑορ-*

τῆς μεσοβίης accipi potest. Caeterum Dominicae, sive feriae primae hoc loco non meminit, quod ab ea nunquam Xerophagiae hebdomas inire possit, cum Dominico die ieiunare non liceat. Et tamen si in eam 14 Lunae dies incidit, postridie 296 Xerophagiam inchoabant. In Tessaescaecatitarum Haeresi, quae est quinquagesima, cap. 2 de diebus agit, quos ante Paschatis solenne tam Iudaei quam Christiani celebrabant. Reprehendit enim Haereticos, qui ad unum diem respectum haberent, cum a decimo die agnum deligi asservarique Lex praeeperit. Unde quinque ab illis dies observari debuerant. De Iudaeis enim ac Iudaizantibus Quartadecimanis loquitur. Porro Iudaei cum decima quarta die ad vesperam Pascha peragerent et decima die agnum caperent, 5 solidos dies religioni Paschatis attribuebant. Imo vero cum exeunte 14 agnum immolaret, ineunte vespera 15, huius hoc est 15, partem libabant, adeoque 6 dies observabant, non unam duntaxat. Quare nos eo loco, id est p. 421 v. 2 ἢ αὐτῇ πεντεκαδεκάτῃ ἐπιφώσκουσα pro τεσσαρεσκαδεκάτῃ rescribendum putamus. Quam emendationem sententia ipsa postulat.

824 d. οὐτε γὰρ ἐξ ἑκκαδεκάτης] Multum implicatus ac salebrosus hic locus est, quinetiam superiori doctrinae minime consentaneus videtur, qua definitum est, si in aliquam e sex hebdomadae feriis 14 Luna ceciderit, hebdomadem Xerophagiae inire ab secunda feria. Fingamus itaque Lunam 14 in Sabbatum incurrere: incipiet Xerophagiae, sive Paschatis hebdomas ab anteriore feria 2, ut dictum est. Atqui haec ipsa 9 est Luna, non 10. Quodsi, ut Scaligero, Calvisio, aliisque visum est, diffundendum sit Xerophagiae initium in feriam 2 alterius hebdomadis, itidemque Pascha a Luna 15 in 22 transferendum, Xerophagia a 16 Luna inchoanda fuerit, quod legitimum esse negat Epiphanius. Quare vix est ut expedire nos ex his laqueis possimus. Sive enim Xerophagiae prima dies in illa hypothesis sit feria secunda, ab Luna 9 hebdomadem sanctam auspiciabimur, sive in sequentem feriam secundam differatur illius initium, in Lunam 16 incidet. Haesimus hic aliquandiu, donec certam viam ac rationem invenimus, qua conciliari haec inter se explicarique possent. Hoc igitur ad eum nodum dissolvendum occurrit. Epiphanius Lunam ἡμεριῶν ἀπὸ νυκτερινῆς

discernere solet, ut in Haer. 51, 26. Nam illic quae *νυκτερινή* exempli causa *ένδεκάτη* fuerat, sequenti luce *ήμερινή δωδεκάτη* dicitur, et quae *ήμερινή δωδεκάτη* dicitur post vesperam *νυκτερινή τρισκαιδεκάτη* nominari incipit. Nam a vespera diem exorsi sunt Iudaei: ideo prius nocturna quam diurna Luna censetur. Quamobrem etsi *νυκτερινής* atque *ήμερινής* vocabula non expresserit, *όμωνύμως* usus videtur *σελήνης* vocabulo. Nam cum negat a 9 Luna Xerophagiae principium deduci, sed a decima, ne sibi contrarius ipse sit, de *νυκτερινή* interpretandus est. Nunquam enim Paschalis hebdomas a feria secunda inchoari potest, quae sit *ένάτη νυκτερινή* et *ήμερινή όγδόη*. Contra vero cum a 16 Luna eiusdem hebdomadis initium repeti negat posse, Lunam *ήμερινήν* intelligit, quae sit *νυκτερινή* 17. Nam in superiore illa hypothesis, in qua Luna 14 in Sabbatum convenit, Xerophagiae hebdomas init a feria 2 anteriore, quae est *ήμερινή ένάτη, νυκτερινή δωδεκάτη*. Quod si 14 Luna Dominicae conveniat, sequenti die, qua est Luna 15 *ήμερινή* et *νυκτερινή* 16, initium erit hebdomadis sanctae. Vides igitur necessario in Luna 9 *νυκτερινήν*, in 16 *ήμερινήν* accipiendam esse. In quo illud animadvertendum, licet in Haeresi 51 ita *νυκτερινής* et *ήμερινής* vocabula sumpserit, ut a *νυκτερινή* semper ordiatur, ac tametsi Luna *ήμερινή* a sequente *νυκτερινή* nunquam appelletur, hoc in loco tamen Epiphanium²⁹⁷ sive errore, sive de industria *ένάτην* illam vocare, quae sit octava *ήμερινή* et in *ένάτην νυκτερινήν* desinat. Ad summam hebdomadis sanctae prima dies a Luna 9 diurna ad 15 diurnam inchoari potest, aut, quod idem est, a Luna 10 nocturna ad nocturnam 16. Quae causa fortasse fuit, cur ita conciperet, *άπό δεκάτης, έως επιφωσκούσης πεντεκαιδεκάτης*. Ubi *επιφώσκουσιν* non iam simpliciter accipio pro *ineunte, appetente*, aut ut ad Lunae lucem, quae sub vesperam oritur, pertineat, sed pro *ήμερινή*. Nam cum dicit *άπό δεκάτης*, nec *επιφωσκούσης* adiecit, significat non illam diurnam, sed nocturnam intelligendam. Ac merito videtur Epiphanius primam Xerophagiae diem *δεκάτην νυκτερινήν* fecisse, quod functio ipsa Xerophagiae, id est aridorum esus, exeunte iam die, ac sub vesperam usurparetur, commodum illucescente 10 Luna.

μεσαιούσης τών δύο δρόμων] Mira est horum verborum

obscuritas. Nam hoc prima specie sonant, quod ne intelligi quidem potest, 15 Lunam, vel cum ea decimam, inter duo noctis ac diei curricula interceptam esse: aut certe τὸ νυχθήμερον inter duos, Solis videlicet ac Lunae, cursus interiori. Quae nullus Oedipus divinare possit. Nos pro eo ac superiora interpretati sumus, μεσαζούσης hoc loco non interiectum quiddam, sed labentem noctem ac diem accipimus. Constitutum enim est ex Epiphanii sententia, hebdomadem Xerophagiae a Luna 10 νυκτερινῇ ordiendam esse, ita ut citimus eius terminus sit dies illa, cuius in nocte 10 Lunae principium est, remotissimus vero terminus sit Luna 15 ἡμερινῇ. Itaque spatium illud, quod hebdomadis caput percurrit, a nocte incipit, hoc est a Luna 10 nocturna, et die terminatur, nempe Luna diurna 15. Proinde nox et dies impenduntur, et μεσάζουσι, quae quidem utriusque sideris propria sunt. Nox enim σεληνιακῆ, dies ἡλιακῆ δρόμῳ tribuitur.

825 a. καὶ συναναλαμβάνομένου τοῦ αὐτῶν] Collectis superioribus numeris summa fit dierum 14. Sed ad eam 15 dies accensetur, ob caussarum concursum, quae sunt solennitatis illius συστατικαί, praesertim ob Dominicam diem, qua Christianum Pascha celebratur. Hic ἐπίφαισις πεντεκαιδεκάτης est 15 dies, sive diurna Luna 15, quemadmodum paulo post ἐπιφώσκουσα ἑκκαιδεκάτη Luna diurna 16, ut ex superioribus necessario colligitur.

825 c. τοῦ γὰρ ἐνιαυτοῦ] Paschalis diei varietas et ἀνομαλία ex Solis et Lunae, ut ante dixit, inaequali cursu profiscitur. Nunc utriusque modum ac dispositionem explicat et ad fontes ipsos digitum intendit, proposito annorum orbe, in quem dissimiles illi motus inclusi aequabili varietate temperantur. Ea est Octaeteris Lunaris, Syzygias complexa novem ac nonaginta, in quibus tres sunt embolimaeae in annis 8, nimirum 3, 6 et 8. Numerus dierum 2922, qui est Octaeteridis Iulianae, sive duorum Iulianorum lustrorum modus. Annus Lunaris communis 354 diebus praecise definitur. Itaque ab Solari diebus 11 et quadrante superatur. Antiquissima est Octaeteris ista et a Graecis olim usurpata, quam eadem plane ratione, qua hic Epiphanius, exponit Geminus, vetus et eruditus scriptor p. 129. Cuius inventorem Cleostratum Tenedium Cen-

corinus facit. Sed eadem, utpote vitiosa, castigata saepius et interpolata fuit. Etenim octo anni Lunares dies colligunt fere $2923\frac{1}{2}$. Quare Octaëteris illa abest a Lunari modo solido die et horis fere 12. Nam Syzygia Lunaris dies habet 29, hor. 29^s 12. 44'. Annus Lunaris dies 354, hor. 8. 48'. 35" etc. Itaque Octaëteris Lunaris dierum est 2923, hor. 11. 51' etc. Quam ob causam post Heccaedecaëteridem, sive duas Octaëterides, appendices dies tres intercalari solebant, quo sequentis Octaëteridis Neomeniam attingerent. Sed cum totidem diebus a Solis rationibus aberrarent, in vigesima Octaëteride mensem unum tricenarium expungebant, ita ut Octaëteris illa nonnisi duos embolimaecos menses haberet. Haec Geminus, quae alibi fusius et opportunius tractabimus. Ubi Lunarem apud Graecos anni popularis formam contra Scaligeri coniecturas affirmabimus.

Comperta iam octaëteridum labe, Graeci ad Enneaedecaëteridas et longioris anni spatia confugerunt. Sic apud Christianos in negotio Paschali primum usurpari caeptae Octaëterides tam simplices quam geminatae, sive Heccaedecaëterides. Etenim Dionysius Alexandrinus Octaëteridis Canonem instituit. Hippolytus vero Heccaedecaëterida, quam in libris de Emendat. Temp. Scaliger exponit. Quas omnes methodos postremo Enneaedecaëteris exclusit, ab Alexandrinis et Anatolio non illa quidem excogitata, ut parum prudenter plerique scripsere, multo vero minus ab Eusebio Caesariensi reperta, sed ab iis omnibus ad usum Paschatis translata. Ita Octaëterides aliaque Cyclorum inutiles formae paulatim obsoleverunt. Quanquam nonnullos adhuc Bedae temporibus Octaëteridas retinuisse testatur ipse lib. de Temp. ratione c. 44. Sed pauci illi erant et obscuri. Quamobrem satis equidem mirari non possum, Epiphanium hoc loco ad Paschalem methodum explicandam solius Octaëteridis mentionem fecisse, eamque tam diligenter exposuisse, quasi hac una Paschali Neomeniarum disciplina contineretur. Nam Enneaedecaëteridem hoc loco ne commemoravit quidem, tametsi Nicaenum illud decretum de celebrando Paschate tantopere praedicet et ab Haereticorum inscitia impudentiaque vindicare studeat. Atqui nihil ad festi illius ordinationem insigniare ab illa Synodo profectum est quam quod 19 annorum Circulo constituto dissidium omne sustulit: quod his verbis testatur Am-

brosius: *Inter illa fidei, ut vera, ita admiranda decreta, etiam super celebritate memorata, congregatis peritissimis calculandi, decem et novem annorum collegere rationem et quasi quendam constituere circulum etc.* Nihil erat igitur, quod inanem et absurdam Octaëteridis periodum a situ revocaret Epiphanius, dum communem Cycli Paschalis methodum et a Catholicis receptam adversus Haereticos declarat. Nec accuratior est Sozom. 7, 18, qui eandem Octaëteridem ad Paschatis negotium sic accommodat, quasi utriusque sideris ratiociniis cumulate satisficiat.

826 a. καὶ συμβαίνει κατὰ τὸν ὄγδοον] Deest Octaëteridi secundum medios motus ad solidum mensem completum biduum fere. Nam Epactae anni octavi sunt 28. Octaëteris Lunariorum accurata dierum est 2923. 11. 51', hoc est horarum fere 12, ut ait Geminus. Itaque minor est Octaëteris Epiphanii Lunariorum Octaëteride sesquidie. Et tamen praecipitatur Embolismus, quod minimum absit ab integra Syzygia. Quod etiam in Eneadecaëteride servatur. Nam Embolismus tertius ab Alexandrinis et Latinis, et in omni adeo Cyclo, octavo anno collocatur. Octavo, inquam, non nono, etsi contrarium Mathematici quidam eruditissimi ac Computorum Scriptores asserant. Quod adversus illos breviter hoc loco demonstrandum est.

De duplici Cyclo et Embolismorum ratione.

Duplex apud veteres Computi magistros olim Cyclo extitit, cum Aurei Numeri fastis adscriberentur, alter decemnovennalis, alter Lunariorum. Decemnovennalis, ut Beda saepius inculcat, ad methodum Quartadecimarum Paschalium inventus est, ut *stato* die quolibet anno per orbem redirent. Huius initium est, auctore Beda, a Paschali mense, hoc est a citimo Termino, qui est XII Kalend. Apr. Martii 21. Cuius primus annus aureum Numerum habet 19 initque ex A. D. Prid. Non. Apr. sive Aprilis 4, cui in vetere Calendario adscriptus est aureus Numerus 19. Quippe Cyclo decemnovennalem non - ab aureo Numero 1 ac 23 Martii, sed a 19 inchoatum fuisse et ab Aprilis 4, erudite probat Petrus Pitatus Veronensis Canonum Paschalium cap. 6 et ante illum docuit Paulus Forosempron. primae partis l. 6. Nec aliter Beda cum aliis in locis, tum libro de Temp. ratione

c. 54, ubi Cyclum Lunarem cum Decemnovennali proponens annum illius primum cum Decemnovennalis Cycli quarto coniungit et a Kalend. Ianuariis inchoari dicit. Est autem Ianuariis Kalendis affixus Aureus Numerus 3. Igitur primus est 19, a quo quartus est tertius. Quod in sequentibus Cyclorum numeris constanter tenet. Exempli caussa annus Cycli Lunaris 16 Bedae est decemnovennalis 19, qui a XVI Kal. Ianuar. incipit, Dec. 17, a quo incipit annus cui Numerus aureus convenit 18. Proinde aureus numerus 18 est 19 Cycli Decemnovennalis. Postremo cum Decemnovennalis Cycli primo anno Lunaris 17 componitur, eiusque initium statuitur Nonis Decembris (Corrige VIII Id. Decemb. Nam ex compendio notarum profectus est error, cum scriptum esset VIII. ID. quod Nonas Dec. librarius esse credidit). At qui annus ab VIII Id. Dec. auspicatur, Numerum aureum exigit 19. Satis igitur constat Cyclum Decemnovennalem ab aureo Numero 19 initium capere. Cuius haec afferri caussa potest. Romani aureorum Numerorum ac Cycli Decemnovennalis methodum ab Alexandrinis acceperunt. Qui cum Thoth suum, adeoque anni principium ab Augusti 29 ducerent, aureos numeros indidem inchoabant. Hos imitati postea Latini, qui a Paschali mense, hoc est Martio vel Aprili, sacrum annum ordirentur, aureos Numeros, quos cum Alexandrinis ad usque exeuntem Augustum communes habuerant, toto anno pertexebant. Igitur anno Dionysiano 284, Cyclo Decemnovennali 19, Alexandrini ab Augusti 29 die Cyclum primum numerare coeperunt, Romani vero totum annum Iulianum aureo Numero 19 consignarunt. Post anno 285 cum Alexandrinis aureum numerum 1 exorsi sunt. Ex quo factum apparet, ut Cycli 19 primus annus fuerit aurei numeri 19. Nam quod doctissimi quidam aureum Numerum 3 initium Decemnovennalis Cycli constituunt, propterea quod Kal. Ian. affixus est, contra Bedae aliorumque veterum id auctoritatem asserunt; neque illud animadvertunt, Cycli 19 initium non a Ianuario, sed ab Aprili, hoc est ab ea Luna, quae in Aprilem desinit, ex illorum sententia deduci. Hinc annum primum ex Dionysii instituto veteres illi dicunt a Prid. Non. Apr. inchoari et in Martii 22 desinere, eique 353 dies duntaxat competere, quod in eum Lunae, sic enim vocant, saltus incurrat, quae est unius die superflui ἐξαιρέσις. Tum

secundum annum inire Martii 23 et dierum esse 354 atque ita deinceps, ut Beda, Pitatus loçis citatis, aliique definiunt.

Alter Cyclus Lunarum appellatur, qui ad Lunam Epactarum ac regularium beneficio indagandam accommodatus est, quod Aurei Numeri praestare non possunt. Qui cum ex Alexandrinorum Calendario translati sint, ac per contextum Latini anni diffusi, cuius aliud initium, alia mensium dispositio est, quae ex illis Epactae communi methodo consurgunt, eruendis Noviluniis usui esse nequeunt. Quare tria de aureo Numero detrahenda sunt, ut per Epactas ac regulares Novilunia consequantur. Atque in hunc modum diminuti numeri Cyclum Lunarem efficiunt. Veluti Kal. Ian. Aureus Numerus 3 adscriptus est, de quo subductis tribus, respondent e Cyclo Lunari 19, quae undecim additis, 30 Epactas conficiunt. Hae uno regulari addito 31 complent, quae Novilunium indicant. Itaque nulla id inscitia factum est, duplex ut apud Latinos Cyclus esset, quod ridicule sibi persuadet Scaliger 5 de Emend. Temp. ubi de Epocha Lunari Constantinopol. disserit. Hoc enim necessario ab illis instituendum fuit, posteaquam semel Alexandrinorum aureos numeros in Iulianum Calendarium transtulerunt, ubi Epactae ex illis numeris erutae et ad dies appositae complementa eorundem esse non poterant regularibus adiectis, quod ut obtinerent, tria aureis numeris detrahenda fuerunt. Quam ob causam Lunarum iste Cyclus est dictus, non ideo quod Decennovennalis, sive aureus numerus Novilunia non ostenderet. Etenim iisdem illis diebus, quibus adiunctus erat, Nicaeni Concilii tempore, Novilunia committebantur, sed quod indagandae ex methodo computandaeque Lunae, ut vocant, aetati minime esset idoneus, nisi ternario minueretur, propter Romani et Alexandrini anni discrepantem formam, initiaque diversa. De quibus uberius alias instituendus est sermo.

Caeterum Lunarum iste Cyclus a Ianuario mense ducit exordium, ut Beda non uno loco testatur. Qui lib. de Temp. rat. c. 54 illius omnes annos exponit. Quorum primus cum decennovennali quarto committitur, qui est aureus numerus 3, Kal. Ian. affixus. Secundus a XII Kal. Ian. Dec. 21, atque ita deinceps reliqui ab ea syzygia fere omnes inchoantur, quae in Ianuario desinit. Constat igitur in Cyclo Lunari, periude ut in

decemnovennali, primum annum esse numerum, ut ita dicam, Lunarem 19, qui ad Kal. Ian. adnotatur.

His animadversis annum Enneadecaëteridis octavum intercalarem fuisse defendimus, qui aureum numerum habuit 7, qui est a primo, sive 19, uti dictum est, octavus, quod de Cyclo³⁰¹ decemnovennali, quo de agitur, potissimum asserimus. Fuere quippe Enneadecaëteridis anni isti septem embolimaci, 3. 6. 8. 11. 14. 17. 19, quibus aurei Numeri in Calendario respondent, 2. 5. 7. 10. 13. 16. 18, quoniam, ut saepe docuimus, numerus 19 Cyclum ducebat, a quo secundus erat tertius. At insigni Mathematico placet hunc embolimaeorum ordinem esse, 3. 6. 9. 11. 14. 17. 19, quibus aureos istos numeros attribuit 2. 5. 8. 11. 13. 16. 19, quoniam Cycli decemnovennalis initium ab aureo numero 3 et Kal. Ian. accessit. Atqui decemnovennalis ab Aprili, non a Januario, ex Veterum praescripto repetendus est. Et ille ipse embolimaeorum ordo mensium, quem proposuimus, Bedae, Pitati, Pauli Forosempr. aliorumque Computi artificum autoritate nititur. Vide cap. 43 de Temp. ratione apud Bedam Tomo 2. Idem et certissima ratione ad hunc modum colligitur. Embolimaicum, opinor, annum in Cyclo Paschali eum omnes intelligunt, qui, ut primus sequentis anni mensis intra Paschales terminos coërceatur, mense uno fit auctior. Eiusmodi autem anni illi sunt 7, quos enumeravimus, hoc est aurei in Calendario numeri 2. 5. 7. 10. 13. 16. 18, non autem 8. 11. 19. Etenim cum aureus Numerus 7 in usu est, quem Cycli decemnovennalis octavum esse volumus, primus mensis incipit Martii 17, ideoque embolimaicus esse debet: alioqui sequens annus a Martii 6 inchoandus erit, cui aureus Numerus 8 affixus est, anno decemnovennalis Cycli nono. Hoc autem Paschali Canoni ac Nicaenis decretis repugnat, ac Latinorum, hoc est Iudaizantium, peculiaris error ille fuit, quem ut evitemus, decimus tertius nempe mensis ad annum 8 accedat oportet, uti nonus, cui numerus aureus 8 tribuitur, in Aprilis 5 summoveatur, a quo primus Paschalis mensis incipiat. Eadem et undecimi ratio est, cui Numerus aureus convenit 10. Hic enim cum a 14 Martii ineat, decimi tertii mensis Neomeniam in Martii 3 conferet. Quare intercalandus hic erit, ut annus 12 a 2 Aprilis incipiat. Denique 19 annus cum a quarto die Aprilis exor-

diatur, embolimum mensem non continet, sed eundem sequitur. Siquidem 18 aureus numerus, quem Cycli decemnovennalis decimum nonum statuimus, Martii 16 competit, a quo annus incipiens necessario tertiumdecimum mensem sibi vindicat, cuius Neomenia Martii 5 minime Paschalis est, ac proinde primi mensis et anni Neomenia in Aprilis 4 diffundetur. Ita enim existimandum est: Embolimaeos menses in Paschali Cyclo eos esse, qui in finem anni coniecti Neomeniam sequentis anni proxime praecedunt, ut et Pitatus ad idem negotium observat cap. 6. Quanquam aliter apud Computorum artifices dispensari menses Embolimaeos didicimus ex Beda cap. illo 43 lib. de ratione temporum, ac per varios anni Iuliani menses dissipari: verum in Paschali hoc instituto embolimus ille mensis procul dubio censendus est, qui primum mensem Cycli ἀμέσως antecedit. Quo quidem statuto, nullum iam dubium est, quin embolimaeorum series eiusmodi sit, qualem a veteribus Computistis accepimus, in qua octavus annus, non nonus intercalaris mensis appendicem excipiat. Nam et propterea Enneadecaëteridem in Ogdoadem et Hendecadem partiri solent, uti Beda facit lib. de ratione temp. cap. 44 et Ogdoadi tres embolimos menses, hendecadi quaternos attribuunt. Hinc Africanus apud Hieron. in cap. 9 Dan. *Graeci, inquit, et Iudaei per octo annos trium mensium ἐμβολισμοὺς faciunt.* Ac tametsi mensis integer non octavo anno, sed nono ex diebus residuis consurgat, nihilominus quod et proxime solidam ad Syzygiam appendices illae dies accedant et quod ex superiorum annorum ratiocinio semper aliquid supersit, quo defectus ille compensetur, octavo anno intercalaris adiungitur.

Quod autem nondum iusto dierum numero ex Epactis collecto nonnunquam embolismos anteverti ac praecipitari diximus, illustrari potest ex Iudaici Cycli dispositione, qualem Glossa primae partis Iad R. Mose Tractatu Kiddusch hachodesch describit cap. 1 §. 2. Nimirum Epactas anni 1 et 2 in Cyclo Iudaico cum Epactis 5 mensium anni tertii ad 27 dies accedere, ideoque ad complementum embolimi mensis triduum ex annis sequentibus mutuo accipi. Postea ex residuo anni 3 et ex quarto ac quinto una cum mensibus 5 anni sexti, colligi dies fere 33, ex quibus compensato triduo illo, quod anticipatum fuerat, se-

cundus embolinus inseritur. Deinde ex epactis mensium 7 anni sexti et anni septimi, nec non et 5 mensium anni octavi, 22 fere dies conflunt. Neque tamen differtur embolismus, sed 8 dies ex annis sequentibus repraesentantur, ut solidus mensis intercalari possit. Tum vero ex residuo 7 mensium et annorum duorum, videlicet 9 ac 10, itidemque mensium 5 priorum anni 11, dies colliguntur 33, quibus octo detractis, quos superior embolismus exhauserat, quinque et viginti restant, ad quos complendae syzygiae 5 alii dies anticipantur et undecimo anno Adar inseritur. Eadem est anni 14 ratio. Conflunt enim dies 33, ex quibus 5 diebus exemptis, qui in antecessum usurpati fuerant, relinquuntur 28 dies, et biduum ad embolismum cumulandum a sequentibus sumitur. Deinde anno 17 Epactae ad dies 33 perveniunt restitutoque biduo illo mutuatitio, ex 31 reliquis intercalatur Adar, et unus dies superest. Itaque in fine Cycli 27 dies restant, et nihilominus 7 intercalatur embolimus, anno 19. Haec Glossa de Cycli Iudaici contextu. In quo nondum expleta Syzygia versuram fieri et anticipari dies aliquot vides, contra quam Scaliger lib. 7 de Emendat. in Comp. Iudaico Cyclo embolismos praecipitari nimis imprudenter negat. Quanquam Glossa ista Lunarem annum praecise dierum 354 constituit, neque appendices horas ac minutas complectitur, quae toto Cyclo collectae dies conficiunt 6 cum horis 21 et minutis 51', quibus primi ac postremi embolismi defectus compensatur. Quamobrem rudis est et adumbrata Cycli Iudaici ista descriptio et ad faciliorem methodum ac popularem captum apposita, cum interim alia sit apud Iudaeos Epactarum annorumque conformatio. Quod idem de Epiphaniae Octaeteride pronunciare licet, quam vel nulli, vel, si forte, paucissimi, post Nicaenum Canonem conditum ad Paschalem usum adhibuerunt. Hanc nobis de embolismis disputationem peperit Octaeteridis Epiphaniae dispositio. Quae tandiu hic habere locum debuit, dum uberiore a nobis Commentario, quem de temporum doctrina 303 meditamus, eadem illa pertractetur.

γίνονται ἐπιπλεταὶ ιη'] Corr. ιζ'.

826 b. *ἐν τούτοις τοῖς τρισὶν ἐμβολίμοις*] Ne hoc quidem verum, aut satis accurate dictum, dissensionem omnem, quae Christianos inter ac Iudaeos et caeteros intercesserat, hoc

est Haereticos Tessarescaedecatitas, aut qui in primi mensis epocha a Nicaeno canone discedebant, quales Latini et Occidentales plerique, atque imprimis Scoti fuerunt, in tribus Octaëteridis embolimis consistere. Duplex apud Christianos Paschatis depravatio fuit. Altera plane Iudaica et Asiaticorum olim propria, qui 14 Luna, quamcunque in feriam incurreret, Pascha celebrabant. Altera, quae in primi mensis Neomenia contra Canonem committeret, dum illam citius antevertebat, adeo ut 14 Luna Aequinoctium praecederet. Quam *διαστοροφῆν* novo errore cumulabant, ut in termino ipso, si in Dominicam incideret, celebritate fungerentur. Posteriores isti cum decemnovennali Cyclo, Iudaeorum instar, uterentur, in duobus duntaxat annis ab Alexandrinis et Nicaena sanctione dissidebant, Cyclo nimirum 8 ac 19. Nam Lunari Cyclo, non aureis numeris utebantur. Itaque tribus Cyclis ab Alexandrinis discrepabant. Ut exempli causa, Alexandrino numero 1 respondebat aliorum 17. Item Alexandrinorum 8 istorum 5, decimonono Alexandrinorum Iudaicus 16. Indequae cum Alexandrini anno Cycli decemnovennalis octavo, cui numerus aureus 7 ad Aprilem usque convenit, mensem intercalarem adtulerent, qui a 6 Martii exorsus in Aprilis 4 desineret, ac postridie, hoc est Aprilis 5, annum nonum inchoarent, Iudaizantium factio pro embolimaero communem usurpans annum, primum mensem inchoabat Martii 6, cuius 14 Paschalis Martii 19 competeat. Idem anno 19 contingebat, quem Alexandrini Pridie Non. Apr. inchoabant, alii III Non. Martias. Nam Alexandrini 19 annum, cui Numerus aureus 18 respondet, embolimaerum constituebant, eique mensem illum arrogabant, a quo Iudaei annum suum ac primum mensem auspicabantur. De qua re et antea disseruimus et agetur alibi copiosius. Quocirca non in tribus Octaëteridis embolimaeris annis, sed in uno solum Iudaei et Haeretici a Catholicis discrepabant, hoc est in octavo.

827 b. *ἔστι γὰρ τῷ ὄντι*] Haec Epiphaniū fortasse temporibus. At aetate Theodoretī Audianorum ista disciplina in licentiam ac libidinem desciverat.

AD HAERESIN LXXI PHOTINIANORUM.

829 a. οὗτος δὲ ὠρμᾶτο] ὀρμᾶσθαι saepissime apud Epiphanium et alios idem valet atque *oriri*, quod et nos hoc loco verum existimavimus. Sed cum Photinus non Sirmio, sed ex Gallograecia oriundus fuerit, ut in lib. de Script. Eccles. scribit Hieronymus, consultius arbitror *prodeundi* vocabulo uti quam *oriendi*. Quare ita potius interpretandum fuit. *Hic Sirmio prodiens etc.* Sic enim Hieronymus: *Photinus de Gallograecia Marcelli discipulus, Sirmii Episcopus ordinatus etc.*

ἀπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ] Bis condemnatum esse Photinum tradit Epiphanius, primum in Sardicensi Synodo, tum in Sirmiensis, cum Imperatori Constantio libellum obtulisset. Utrunque sub Constantio celebratum. Ideo corrigendus Hieronymus, qui a Valentiano Imper. pulsum ab Ecclesia Photinum affirmat. Nisi post Sirmiensem Synodum occultos conventus habuisse dixerimus et a Valentiano proscriptum fuisse. Quod ex eo deduci potest, quod in Epistola Synodica Concilii Aquileiensis ad Gratianum, Valentin. et Theodosium Imp. Ambrosius ac caeteri Episcopi ita sub finem scripserunt: *Photinianos quoque, quos et superiori lege censuistis nullos facere debere conventus, prout iam et Sacerdotum Concilio sententia in eos lata est. Petimus insuper, ut quoniam in Sirmiensi oppido adhuc conventus tentare eos cognovimus, clementia vestra etc.*

829 d. Ἀνασίῳ Διακόνῳ τοῦ βασιλείου] Videtur Basilii Diaconus appelletur, nimirum Ancyranus, qui actoris partes sustinebat, ac proinde suspectus esse Photino Diaconus illius poterat.

Κυλλικράτει Ἐκσκέπτορι] Ἐπαρχος Praefectum Praetorio significat. Cornarius vero *Praesidem* reddit. Crediderim Praefectum Praetorio Illyrici fuisse.

830 a. καὶ Βασιλείῳ Μνημοραδοῖς] Fortasse *Μνημοραδοῖς*, quasi *Memorarios* vocet qui sunt *Memoriales*, quorum proprium munus erat leges et rescripta excipere ac perscribere. Aliud est *Μνημοροφύλαξ* et *μνημορίτης* in Concilio Chalced. Act. 4, hoc est ὁ ἐν μνημορίοις κατοικῶν. Qui ad *Memorias Martyrum* et in Ecclesiis ibidem collocatis habitat.

νοταρίοις τοῦ Βασιλείου] Cor. βασιλέως. Habuerunt tamen in Conciliis et Episcopi notarius suos, atque Exceptores, ac ferme Diaconos, ut ex Chalced. Conc. constat. Sed et apud August. lib. 3. contra Crescent. cap. 29. in Actis Consularibus sub Zenophilo, Nundinarius Silvani Cirthenensis Donatistae Diaconus Exceptor dicitur.

AD HAERESIN LXXII MARCELLIANORUM.

834 a. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς] Edidit hanc fidei professionem Marcellus, postquam ab Arianis sede sua pulsus Romam ad Iulium Papam confugit, ab eoque una cum Athanasio restitutus est. Vide Annales Baron. a. 341. Qui de hoc ipso libello dubitat, isne sit, quem Iulio tum obtulit, cum in eo nulla sit τοῦ ὁμοουσίου mentio. Verum non semper in Catholicæ fidei Professionibus, aut in convincendis Haeticis, recenti adhuc Nicaeno Concilio, tessera illa fidei ac τοῦ ὁμοουσίου clara et diserta confessio solebat exigi. Exemplo sit Ursacii et Valentis Arianæ factionis principum libellus, quem Iulio Papæ obtulerunt, quo et erroris sui veniam deprecati sunt et Ario damnato Catholicam fidem professi. Extat apud Athanasium Apol. 2. In eo vero de ὁμοουσίῳ verbum nullum. Nam et in Concilio Aquileiensi, in quo adnitente Ambrosio Palladius et Secundianus Episcopi damnati sunt, cum tam studiose id ageret Ambrosius, ut ab iis indicium aliquod Arianæ professionis eliceret, ideoque variis interrogationibus lacesseret, nullam Consubstantialis mentionem attigit, sed hæc tantum communia, ecquid Filius immortalis, bonus ac verus esset, ac reliqua generis 305 eiusdem. Quinetiam Athanasii Symbolum cum sit quaedam fidei expositio ab eo edita, qui τὸ ὁμοούσιον acerrime propugnaret, eiusdem vocabuli mentionem omisit.

837 c. ὑπὸ δὲ ἄλλων πάλιν] Utcunque licuit ex corruptissimo loco sententiam extudimus. De his autem, quos nominat, Acacio, Basilio, Georgio, ac reliquis, agetur in sequenti Haeresi pluribus.

838 a. ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα] Asterius Sophista Christianam fidem amplexus nonnulla scripserat Arianæ perfidiae consentanea. Quæ cum refutasset Marcellus, longius

progredi et in Sabellianam Haeresim desciscere visus est. Quae omnia copiosissime habes in Annal. Ecclesiast. exposita.

842 d. καὶ προστάτης] *Defensorem* reddidimus. Nam *Praesidem* cum Cornario interpretari non placet. Fuit autem Defensor non ordinis, sed officii nomen, quod Laici gerebant, qui Ecclesiae iura in civili foro propugnabant. Concilium Milevitanum Can. 16: *Placuit etiam ut petatur a gloriosissimis Imperatoribus, ut iubeant iudicibus dare petitos sibi Defensores Scholasticos, qui in actu sint, vel in officio defensionum caussarum Ecclesiasticarum, more Sacerdotum Provinciae, ut iidem ipsi etc. habeant facultatem ingredi Iudicum Secretaria.* Meminit et Carthagin. 5, Canone 9, et Africanum Tomo 1 Conciliorum Can. 42 et alibi passim. Zosimus Epist. 1: *Sane ut Defensores Ecclesiae, qui ex Laicis sunt, supra dicta observatione teneantur, si meruerint esse in ordine Clericatus.* ἔκδικος a Graecis vocatur. In Concilio Chalcedon. Can. 2 recensentur οἰκονόμος, ἔκδικος, παραμονάριος. Quamobrem προστάτην eundem esse suspicamur atque ἔκδικον. Tametsi Balsamo ad Africanarum Synodorum Canones, qui in unum misti sunt, ad Canonem 78, qui est inter Africana Concilia, quae sub Coelestino et Bonifacio celebrata sunt, quadragesimus secundus, dubitat utrum Defensores et ἔκδικοι ante hoc Concilii tempus ulli fuerint. σὺ δὲ γίνωσκε ὅτι ἡ δόσις τῶν ἔκδικῶν, ἢ καὶ δευτεροῦρων λεγομένων, εἴτε ἀπὸ τοῦ παρόντος κανόνος ἔλαβε τὴν ἀρχήν, εἴτε καὶ πρὸ τούτου ἐπεγινώσκετο, δι' ἐπιλογῶν τῶν κατοικούντων ἐκάστης πόλεως ἐγένετο. Sed diu ante Defensores extitisse verisimile est, eosdemque προστάτας in illa subscriptione nominari.

AD HAERESIN LXXIII SEMIARIANORUM.

845 c. καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικεῖος τῆς πρὸς Ἀντιόχειαν] Hunc locum integrum non esse suspicari aliquis possit. Nam Laodicea Syriae nihil ad Daphnen pertinet. Antiochia porro Syriae caput cognomento ἐπὶ Δάφνης, ab amoenissimo suburbio, a Latinis etiam *Epidaphnes*, ut apud Plin. 5, 25. Tacitus l. 2 Ann. ait *Germanico sepulcrum Antiochiae constitutum, ubi crematus, tribunal Epidaphnae, quo in loco vitam*

finierat. Nimirum quod ἐπὶ Δάφνῃ, vel ἐπὶ Δάφνης crebro nominaretur, vulgi consuetudine factum ut una voce Ἐπιδάφνη Daphne ipsa diceretur, quemadmodum ex duabus istis Homericis vocibus ἐν Ἀρμίοις, *Inarimen* conflasse Virgilium Grammatici suspicantur. Quare non assentior Ortelio, qui apud Tacitum et Plinium pro *Epidaphne*, vel *Epidaphnes* rescribendum credit Latinis vocibus, *apud Daphnen*. Ex iis merito conici potest, apud Epiphanium inverso verborum ordine ita legi potius oportere, τῆς πρὸς Δάφνῃ Ἀντιοχείας, quam τῆς πρὸς 306 Ἀντιοχ. Δαφ. Neque tamen propterea explicatio hic ipse locus fuerit. Quaerendum enim praeterea cur Laodicea τῆς Ἀντιοχείας appelletur. An hoc existimandum est, Antiochiam vel Daphnen pro regione ipsa et Coelesyria nonnunquam usurpari? quod sequentia docent, cum addit ἕγγον τῆς Κοίλης Συρίας. Daphnensium quidem Comitatus inter legiones Notitia meminit. Dicerem Antiocheni alicuius Episcopi nomen hic desiderari, si quis occurreret Semiarianorum fautor et signifer, cuiusmodi nullum reperio. Imo vero Eudoxius, qui Antiochenam sedem post Leontii obitum occupavit, Basilii ac Georgii Laodiceeni per illa tempora hostis acerrimus fuit. Vide Sozom. 4, 12 et sequentibus. Credat igitur aliquis ab Epiphanio τὴν ἐπὶ Ἀντιοχείᾳ Δάφνην pro Coele Syria hoc loco sumi, quod novum mihi et inauditum esse fateor. Quod nisi cui coniectura ista placeat, simplicissima et fortasse vera ratio est, ut Laodicea cognomento *Daphnes* appellata videatur, quod ei loco longe nobilissimo ac celeberrimo propinqua foret, κατὰ διαστολὴν Laodiceae alterius; imo plurium aliarum cognominum. Inter hanc vero, cui et *Cabiosae* nomen inditum, et Antiochiam ad Orontem, interiecta fuit Daphne. Quod ut expressius declararet Epiphanius, adiecit ἕγγον Κοίλης Συρίας, ne quis Phrygiam putaret, aut aliam quamlibet.

846 a. ἡ ἀγία στένοδος] Magna nobis non solum de Epiphanio nostro, sed de omni etiam antiquitate et historia bene merendi opportunitas hoc in loco praebetur, ubi de Ancyra ac Sirmiensi Pseudosynodis, aliisque Semiarianorum conventiculis agitur. Quorum acta et tempora sic apud veteres perinde ac recentiores confusa perturbataque sunt, nulla ut historiae pars impedita magis ac difficilis appareat. Dicam non iactantiae causa,

sed ut eruditi Lectoria studium excitent, fortassis audacius, ab hinc mille ac ducentis propemodum annis liquidam ac sinceram illorum rationem ignoratam fuisse. Quod nisi certissimis argumentis indiciisque monstravero, nihil ego deprecabor, quin id vanissime a me dictum omnes arbitrentur. Proponam igitur imprimis quemadmodum ab antiquis Historicis ea referantur, tum quid a recentioribus memoriae proditum sit, ut amborum falsitate convicta veritas ipsa a situ et obscuritate vindicetur.

[Sequitur Excursus VIII. *De Sirmiensi et Ancyrana Pseudosynodo aliisque Semiarianorum actis Socratis, Sozomeni caeterorumque narratio* p. 306—320.]

846 b. *ἐξ διαφόρων ἐπαρχιῶν*] Ancyrana ista Synodus³²⁰ non a solis illis, qui ad Encaenia convenerant, Episcopis habita est, sed alii praeterea adfuerunt aliarum Provinciae Episcopi, velut Eustathius Sebastiae in Armenia, plerique autem hiemis difficultate interclusi sunt.

καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως] Post Concilia Tyri ac Hierosolymis ab Arianis celebrata, cum Athanasius Constantinum adiisset, huius literis Constantinopolim acciti sunt Episcopi. Quorum opera relegato in Gallias Athanasio Marcellus deponitur. Vide Socratem 1, 23. Quod anno 336 contigisse scribit Baronius.

ἐπὶ τοῖς ἑγκαινίοις τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ] De hac Synodo legendi Baroniani Annales anno 341.

καὶ μετὰ ταῦτα κατὰ Σαρδικίην] Sardicensem Synodum non Oecumenicam illam et Catholicam intelligunt, in qua Athanasius restitutus, damnati vero Arianis Episcopi, sed Conciliabulum eodem tempore ab Arianis Philippis in Thracia celebratum, quod Sardicensis nomine venditarunt. Cuius decretum extat in fragmentis Hilarii, ad Africanos Episcopos missum. Sozomenus 3, 10 author est, constitutum in ea Synodo ab Arianis esse uti *Consubstantialis* vocabulum a nullo demceps usurparetur. Tum damnatos eos, qui tres Deos esse dicerent, vel Christum negarent Deum, aut eundem esse Patrem, Filium et Spiritum sanctum assererent, postremo qui fuisse tempus saeculumque crederent, quo nondum Filius existeret. Socrates vero 2, 20 de iisdem agens: *καὶ φανερώς* (inquit) *λοιπὸν τὸ μὲν ὁμοούσιον ἀναθεματίζουσι· τὴν δὲ τοῦ ἀνομοίου δόξαν ἐπιστολάς συγ-*

γράφαντες, πανταχοῦ διαπέμπονται. Manifeste tum *Consubstantialis* vocem anathemate damnant, opinionem vero, quod *Filius Patri dissimilis esset*, per literas scriptas ubique disseminare coeperunt. Itane verum est vel anathemate damnatam *Consubstantialis* vocem, vel Anomoeorum dogma tum ab Ariani fuisse decretum? Imo vero falsum est. Non enim, opinor, Semiariani τοῦ ἀνομοίου osores acerrimi fidem in illa Synodo resloruisse dicerent, si in ea istud ipsum, cuius evertendi causa convenerant, sacrilegium publicatum esset. Nam quod ad ὁμοουσίον vocem attinet, certum est eam quidem in Sardicensi pseudosynodo suppressam, non tamen anathemate damnatam. Quandoquidem in caeteris Arianorum conventibus, qui postea subsequuti sunt, tametsi *Consubstantialis* appellatio ipsa dissimulata sit, non tamen ita repudiata, ut anathemati subiiceretur, sed tanquam simplicius, ac praeter expressam sacrorum librorum auctoritatem usurpata supprimi iuberetur. Quo etiam illud spectat, quod supra ex Sulpitio commemoravimus, Arianos ad Sirmiensis usque Concilii tempora nondum aperte Nicaeni Concilii decreta oppugnare ausos esse: quod profecto facerent, si non solum τὸ ὁμοούσιον anathemate damnarent, verum etiam dissimilem esse Patris Filium libere aperteque pronunciarent. Itaque Sozomeno potius assentiendum quam Socrati. Etsi apud hunc in editione novissima Graecolatina pro τὴν τοῦ ἀνομοίου δόξαν rescriptum est, τὴν τοῦ ἀνομοίου δόξαν. Quod si ex veterum codicum auctoritate factum est, non improbo.

321 846 c. εἰ μὲν καὶ λογισμοῖς] Corr. ἔτι μὲν καὶ λογ. Ostendit Basilius se de Sardicensi illo Orientalium et Occidentalium dissidio opus quoddam elucubrassse.

847 a. ἐπιζόμεν διὰ τὸ τολμηρόν] Forte leg. ἡλίπιζομεν.

847 b. ἐκθέσθαι εἰς τοῦτο τὸ εἶδος] Hoc est in formula, professioneque fidei nominatum eius, quod ab Haereticis oppugnatur, mentionem adiuicere.

848 c. καθαρῶς τὴν τοῦ ἔξ ἁσωμάτου] Leg. εἰς τὴν τοῦ.

850 c. ὡς ὁ τετοκίως βόλους δρόσου] Quaedam exemplaria pro βόλους perperam βώλους exhibent, hoc est *glebas*. Nam Hebraice scriptum est ܠܬ ܕܠܢܐ *stillas roris*. Apud Na-

zianzenum Orat. 34 circa finem, Interpres *glebas* vertit, quasi βώλους exscripserit Nazianzenus. Atqui non modo in excusis, sed etiam in vetustissimo Reg. βόλους apud Nazianz. non βώλους extat. Gregorius Magnus Moral. 29, 15 *stellas roris* legisse videtur, quod mendosum est. Contra Ezech. 17, 10 βόλος apud LXX scribitur, ubi βῶλος substituendum σὺν τῷ βόλω τῆς ἀνατολῆς αὐτῆς ξηρανθήσεται. Hieron. ex LXX *cum gleba germinis sui arescet*, quod et Theodoretus agnoscit. Rectius Editio nostra: *in areis germinis sui arescet*. Nam Hebraice est ארעא, id est *area*. Atqui articulus ipse masculini generis, qui etiam apud Theodoretum βῶλω praelegitur, βόλω scripsisse LXX Interpretes demonstrat.

856 b. καὶ εἴτις τῇ σοφίᾳ] Sequuntur Anathematismi, paululum ab iis diversi, quos ex eadem Semiariorum Synodo recitat Hilarius.

858 d. καὶ εἴ τις ἔξουσία καὶ οὐσία] Postremus hic anathematismus apud Hilarium non comparet, qui sine dubio haereticus est, quatenus consubstantialem esse Patri Filium negat, hoc est neque ὁμοούσιον, neque ταυτοúσιον esse, definit. Sed ὁμοούσιον propterea repudiari a se professi sunt Semiariani: *quia per verbi huius enunciationem substantia prior intelligeretur quam duo inter se partiti essent*, ait Hilarius. Tum quod *Patres illi, qui Paulum Samosatenum haereticum pronunciarunt, etiam homoustion reiecerant, quia per hanc unius essentiae nuncupationem solitarium atque unicum sibi esse Patrem et Filium praedicabat*. Postremo quia novum, nec in Scripturis usurpatum hoc vocabulum erat. Quibus omnibus erudite Hilarius occurrit. Verum cum de re ipsa cum Catholicis consentire viderentur, de voce duntaxat dissidere, plurimum a sanctis Patribus commendati, ac pro Orthodoxis propemodum agniti sunt, ut ex eodem Hilario constat. Quin et Athanasius lib. de Synodis Arim. et Seleuc. de illis ita loquitur: *πρὸς δὲ τοὺς ἀποδεχομένους τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῶν ἐν Νικαίᾳ γραφέντων, περὶ δὲ μόνον τὸ ὁμοούσιον ἀμφιβάλλοντας, μὴ ὡς πρὸς ἐχθροὺς διαχειῖσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐχ ὡς πρὸς Ἀρειομανίτας, οὐδ' ὡς μυχρομένους πρὸς τοὺς πατέρας ἐνιστάμεθα, ἀλλὰ ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφοὺς διαλεγόμεθα, τὴν αὐτὴν μὲν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ*

δὲ τὸ ὄνομα μόνον διατάζοντας etc. Quamquam superior anathematis Arianam perfidiam redolet, cum asserit, Patrem non ἔξουσίᾳ solum, sed οὐσίᾳ, Filii Patrem esse, quod omnino falsum est et haereticum: Neque enim Pater in Filium, quatenus Deus est, et ab eius οὐσίᾳ procedit, ἔξουσίαν ullam, aut potestatem obtinet.

• 859 h. τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα] Non mediocrem Epiphonio fraudem attulit omissa in hoc loco a librariis interpunctio. Nam post Synodicam Ancyrani Conciliabuli, quae ab hoc numero 322mero deinceps sequuntur, prout vulgo concepta lectio est, Epiphanii esse videntur: nec aliter ex Graecis Codicibus, tam typis excusis quam scriptis, adeoque ex Cornarii interpretatione suspicari possis. Quod nos ipsi cum Latina dictaremus expressimus. Quid enim tum aliud possemus, cum ad Graecum contextum Latina, quoad fieri potest, accommodanda sint et si quid illic paulo vehementius depravatam occurrerit, id in Notas coniciendum potius videatur, quam sine Veterum auctoritate communis in contextu ipso sollicitanda lectio. Cum hoc igitur in Latina nostra interpretatione retinendum putaverimus, hic Lectorem gravissimi et a nullo animadversi haecenus erroris admo-
 nebimus, simulque Epiphanium nostrum ab invidia omni ac culpae suspitione liberabimus. Neque enim profecto dubitandum est quin si ista scripserit Epiphantius, Semiarianorum, quos haec in Haeresi vel acerrime impugnat, fautor ac patronus extiterit, minimeque Catholicus. Etenim nihil aliud tota hac narratione usque ad cap. 23 pugnat quam ὅμοιον κατὰ τὴν οὐσίαν, id est substantia similem esse Patris Filium, de ὁμοουσίῳ vero altum ubique silentium. Praeterea hoc ipso Numero, sub finem ait, Filium ἀκούειν τοῦ πατρὸς καὶ ὑπουργεῖν τῷ πατρὶ, *auscultare*, hoc est *obedire et ministrare Patri*. Itemque cap. 18 Pater dicitur ἀθροιστικῶς ποιεῖν, Filius οὐκ ἀθροιστικῶς, ἀλλ' ὑπουργικῶς. Quod nemo nisi Arianus dixerit. Tum ubique adversus Anomoeos solos disputat, quam τὴν νῦν ἐπιγενομένην αἵρεσιν vocat, *nuper exortam Haeresim*, ut cap. 13 authores ipsos καινοῦς Αἰρετικούς. Item cap. 15 Constantium magnopere collaudat, quod Filium Patri per omnia similem esse pronuntiaverit, *ut nos*, inquit, *Catholici credimus*. Itane aut Catholicus ab Epiphonio habitus est Constantius, aut Catholicum

illud est dogma, sine ulla Consubstantialis mentione Filium Patri duntaxat similem esse substantia? Nunquam id Epiphanius scriberet. Quare frustra hactenus omnes arbitrati sunt haec Epiphanii esse, quae sunt Basilii ac Semiarianorum. Quod quidem tam certo a nobis demonstrabitur, nemo ut refragari possit, nisi qui meridie lucere neget. Igitur cap. 1 sub finem duas se Epistolas subiicere profitetur, unam Basilii, alteram Basilii ac Georgii Laodicensium caeterorumque Semiarianorum. Harum prior a cap. 2 ad 12 usque subtexitur. Secunda nulla alia est, nisi quae ab hoc ipso cap. 12 deinceps sequitur. Quod sane citra ambagem omnem Epiphanius ipse significat, qui cap. 23 post longam illam disputationem a cap. 12 propositam, ita loquitur: *αὐταὶ αἱ ἐπιστολαὶ μετετάγησαν πρὸς τὸ εἰδέναι ἕκαστον τῶν φιλολόγων* etc. *Haec porro Epistolae a nobis hic attestatae sunt* etc. Ergo plures antecesserunt Epistolae. Quenam autem altera est, nisi illa, quam diximus, quae a cap. 12 ad 23 exclusive continetur? Ita profecto sese res habet. Librariorum ea culpa fuit, qui priori Epistolae Synodicae subscribenda haec putarunt omnia: *ἑληρώθη τῶν περὶ Βασίλειον καὶ Γεώργιον ὁ ὑπομνηματισμός*. Quod esse falsum, unum illud argumentum est, quod non a Georgio Synodica illa scripta est, sed eo absente, eiusque literarum occasione a Basilio ac reliquis Ancyrae congregatis est edita, ut initio testantur. Quamobrem ita distinguendum est, *ἑληρώθη*. Hoc est: *Hactenus Epistola Synodica*. Tum quod reliquum est lemma est sequentis dissertationis, *τῶν περὶ Βασίλειον καὶ Γεώργιον ὁ ὑπομνηματισμός*: *Basilii ac Georgii Commentarius*. Non enim tam est Epistola quam fidei uberior expositio, cum eorum narratione, quae in nova Sirmii componenda formula inter Ursatum, Valentem et Basilium, Georgium ac Semiarianos reliquos acciderunt. Quanquam potuit hic ipse Commentariolus Epistolae instar ab Orientalibus Semiarianis ad Ariminense Concilium et Occidentales Episcopos mitti. Nam sub idem tempus perscriptus videtur, quo Valens ei formulae subscribere ab Imperatore coactus est, quae Filium per omnia Patris esse similem asserebat, ut ex cap. 22 constabit, ad quod nonnulla, quae huc pertinent, conferemus. Vides, Lector, quanti momenti res tam levi ex observatione consecuta sit, ut Haereticorum dispu-

tatio, quae perperam Epiphaniai sese nomine et autoritate venditabat, tandem longo intervallo cognita ac suis authoribus reddita, fucum lectoribus facere tanti nominis specie ac simulatione desierit.

869 b. *εἰς τὴν ἐκτεθειῶσαν πίστιν*] Haec vel ab Epiphania ad superiorem Semiarianorum Commentariolum addita, vel ipsius Commentarioli sunt, in quo praeter expositionem fidei Acta nonnulla Basilius ac Georgius praescripserant, quod posterius magis arridet. Sciendum est autem *πίστιν* illam, de qua loquitur, esse Professionem illam tertiam, quae Sirmii est edita, quam Socrates et Sozomenus falso in Sirmiensi Synodo conscriptam asseverant. Nata est enim anno demum 359, Eusebio et Hypatio Coss. XI Kal. Iunias, ut Athanasius lib. de Synodis docet. Qui dies Prid. Pentecostes fuit, quod Epiphanius hoc in loco testatur. Vide quae Nicolaus Faber Praef. ad Hilarii fragmenta disputat p. 375. Igitur post Ancyranum Concilium Basilius aliique Semiarianorum legati Sirmium ad Imperatorem profecti literas ab eo contra Eudoxium et Anomoeos expresserunt. Tum de eorundem consilio Imperator ad res Antiochenae Ecclesiae componendas, quam Eudoxius praeter Canones occupat, simul ad Aëtii et Anomoeorum profligandam impietatem novam Synodum congregare statuit, quod supra in annorum Synopsi declaravimus. Postea cum de urbe, in qua consessus haberi posset, nequaquam Episcopi convenirent, Basilius anno 349 rursus ad Imperatorem Sirmium advolat. Prior enim profectio in annum superiorem, quo et Ancyranum Concilium celebratum est, incurrit. Ibi cum Ursacium, Valentem, Marcum Arethusium, Georgium Alexandrinum, Germinium, aliosque factionis Arianae principes offendisset, cum illis congressus est, ac post longam altercationem, demum allaborante Constantio, in eam fidei professionem consensum ab omnibus est, ut *ὁυσίας* et *ὁμοουσίον* abolitis vocibus, Filium Patri per omnia similem affirmarent, cui Valens invitus subscripsit, Basilius vero, quod impetrare minime potuisset, ut in formula ipsa *substantia similis* diceretur Filius, in subscriptione sua quid sentiret testatum voluit, ut hoc loco narrat Epiphanius. Valens cum hac formula fidei statim ad Ariminense Concilium perrexit. Inter Hilarii fragmenta extat Epistola Germinii, ex qua illud praeterea

cognoscitur: cum praesente Constantio longius ad noctem usque prolata esset de fide disputatio et ad certam regulam perducta, Marcum Arethusium ab utraque parte esse delectum, a quo Sirmiensis illa formula dictata, cui Coss. praefixi sunt. Ex quibus apparet, Germinium, cum hactenus Anomoeorum perfidiae cum Valente et Ursatio fuisset, quibuscum etiam Hosium ad *ὁμοουσίον* et *ὁμοιουσίον* tollendas e medio voces adegerat, 324 ut 4, 11 scribit Sozomenus, ab illis paululum dissensus et suppressa *τῆς οὐσίας* mentione, Filii per omnia cum Patre similitudinem agnovisse.

870 a. Γερμανοῦ, Ὑπατιανοῦ] Alii Γερμανίου. Sed Γερμινίου leg.

870 b. διηλύθησαν οὖν οἱ αὐτοί] Basilus Ancyranus post Sirmiensem Synodum, in qua strenuam adversus Photinum operam navaverat, apud Imperatorem gratia plurimum et auctoritate valuit. Nam ab Ancyrano Concilio ad illum allegatus nihil non obtinuit, adeo ut Eudoxium, eiusque suffragatores Imperatoris edicto percelleret. Mox in Ariminensi et Seleuciensi Synodo congregandis praecipuas partes egit. Verum paulo post Acacii factione deiectus non modo Imperatoris gratia, sed Episcopatu insuper excidit. Flagrabant per illa tempora non solum inter Arianos et Catholicos, sed inter ipsos Arianos dissidia. Quorum duae potissimum factiones erant. Quidam enim ex illis meri dogmatis fautores nihil, quod ad *οὐσίαν* et substantiam pertinet, commune esse Filio cum Patre sentiebant, ideoque tam *ὁμοιούσιον* quam *ὁμοούσιον* repudiabant, nec ullam omnino *τῆς οὐσίας* mentionem admittebant, pro eo ac pluribus in illorum Conciliabulis decretum fuerat, maxime in secunda Sirmiensi formula, quam Osii et Potamii blasphemiam Hilarius appellat. Horum principes erant Eudoxius, qui Antiochenam sedem occuparat Aëtii patronus, Georgius Alexandrinus, Euzoius, qui Antiochiae post exauthoratum Meletium susfectus est, nec non Acacius Caesariensis, Uranius Tyri Episcopus, in Occidente vero Ursacius et Valens, Germinius, alique innumeri. Quod enim Aëtianam perfidiam cum Eudoxio Acacius caeterique propugnauerint testatur Sozomenus 4, 11. Alii vero ex eodem Arianorum grege a magistri sui impietate paululum desciscentes *οὐσίας* vocabulum et Filii in omnibus, adeoque in sub-

stantia, similitudinem agnoscebant. Quorum signiferi ac duces erant Basilius Ancyranus, Georgius Laodicensis, Silvanus Tarsensis, Sophronius Pompeiopolitanus, Eleusius Cyzicenus, Macedonius Constantinopolitanus et, ut Socrates ac Sozomenus volunt, etiam Cyrillus Hierosolymitanus. Haec duo Arianæ sectae capita fuerunt, quorum in dogmate ipso dissensio versabatur. Tertia deinde non tam ex erroris varietate quam ex odiis et offensionibus exorta factio est, Acacianorum videlicet. Etenim Acacius Caesariensis cum Meletio et Uranio Tyrio, Eutychio Eleutheropolitano et aliis quibusdam suas ipse partes constituit, ac Semiarianorum ducibus acerrime restitit in Seleuciensi Concilio. Qui in eo, ut opinor, ab Eudoxio aliisque praefractus Aëtianis discrepabat, quod Filium creaturam esse, aut Patris dissimilem etsi perinde atque illi sentiret, non tamen libere audacterque profiteretur. De his consule Socratem 2, 31 et sequentibus, Theodoret. 2, 27, Sozom. 4, 21 ac deinceps.

τῶν περὶ — Σιλβανόν] Hunc ipsum Silvanum refert Theodoretus 2, 27 τὸ ὁμοούσιον coram Imperatore defendisse. Quod valde miror. Nam in Seleuciensi Conciliabulo hoc unum adversus Acacianos pertendit, ut Antiochena formula retineretur. 325 ait Socrates 2, 32. Quid autem in animo habuerit is, qui οὐσίον apud Theodoretum pro ὁμοούσιον reponendum censuit, docere ipse debuerat. Nam vox illa οὐσίος non est nauci.

οἱ περὶ Εὐδόξιον] Corrupta sine dubio, neque satis integra ista sunt. Neque enim Eudoxius ac Georgius Alexandrinus a Basilio, aut Semiarianorum partibus steterunt, quibuscum vehementissime contendebant. Nos quae desunt in Latino supplevimus. [Vertit Petavius, *Constantium imperatorem intelligo. Obtinuerunt tamen postmodum Eudoxius et Georgius Alexandrinus et Euzoius Antiochenus.*]

870 c. καὶ Οὐρανίῳ τῷ Τυρίῳ] Apud Socratem saepius *Ursatius* pro *Uranio* perperam substitutus est.

870 d. κατασταθέντων] Leg. ut est in margine, *κατασταθέντα*. Nam deposito in Seleuciensi Concilio a Basilio et Semiarianis Eudoxio, suffectus est Anianus, qui ab Acacianis per Lauricium et Leonam in exilium eiectus est. Socrates 2, 32.

871 b. διὰ τὴν πρὸς τὸν Κύριλλον ἔχθραν] Expungenda omnino negandi particula. Nam Euty chius pro suo in

Cyrillum odio sese ad Acacium aggregavit, quocum Cyrillum Hierosolymitanum de Episcopatu dimovit.

872 b. οἱ συνελθόντες ἐπίσκοποι] De Seleuciensi Conciliabulo, quod Ariminensis ἀντίμιμον appellat Socrates, vide cum Socratem ipsum, tum reliquos omnes Ecclesiasticarum rerum et Annalium Scriptores.

Celebrata est Seleuciensis Synodus anno Christi 359, Eusebio et Hypatio Coss. coram Lauricio et Leona Comitibus, quos ei moderandae Constantius praefecerat. Primus consessus celebratus est Sept. 27, quo die altercationes extiterunt, quod iubente Leona ut de fide sententiam ferrent, negarent absentibus Basilio, Macedonio, Patrophilo ac caeteris, qui male sibi conscii tum aberant, quicquam posse decerni. Sed instante nihilominus Leona, cum de quibusdam, qui accusati erant, cognitionem habendam ante Episcopi statuerent quam de fidei dogmatibus ageretur (delati enim erant Cyrillus Hierosolymitanus, Eustathius Sebastenus et alii nonnulli) pervicit tandem Comes, ut de fide quaerendum prius esse videretur. Ibi Acacio novam fidei formulam et Nicaenae penitus contrariam offerenti Silvanus caeterique Semiariani vehementissime resisterunt. Quare Acacianis inde digressis lecta est Antiochena ἔκθεσις. Quam postridie in Seleuciensi Ecclesia, oclusis foribus subscriptione sua comprobarunt. Sequenti luce, quae Synodi tertia fuit, cum iam Basilius et Macedonius interessent, Acacius cum Leona ingressus primum obtinuit ut illi ipsi, qui accusati erant, ab eo coetu summoventur. Deinde novam fidei formulam per Leonam proposuit, quam Epiphanius recitat. Sed reclamantibus caeteris, cum nullus contentionum ac simultatum exitus esset, Leonas ad Concilium redire noluit, ut nec Acaciani, qui ob contumaciam a Semiarianis depositi sunt. At illi Constantino-polin ad Imper. profecti, hunc adversus Basilium, Georgium Laodicensem, reliquamque factionem maiorem in modum concitarunt. Plura de his Socrates etc.

872 c. πρὸ πέντε Καλανδῶν ὀκτώ] Post ὀκτώ interrompendum, ut sit dimidiata vox pro Ὀκτωβρίων.

872 d. καθὼς καὶ ὁ λαμπρότατος] Apud Socratem c. 31 Leonas dicitur εἰς τῶν ἐν βασιλικῶς ἐκφανῶν, Lauricius vero τῶν κατὰ τὴν Ἰσαυρίαν στρατιωτῶν ἡγούμενος, Theodoretus 326

ὁ τῶν στρατιωτῶν τοῦ ἔθνους ἡγεμῶν. Quos cum λαμπροτάτους Synodus appellet, *clarissimos* interpretari malui quam, ut Cornarius, *illustrissimos*. Nam ut de Leona laceam, de quo nihil comperi, Lauricius certe ἔθνους ἡγεμῶν, hoc est Isauriae Praeses fuit, quem ne clarissimum quidem fuisse, sed perfectissimum potius Guido Pancirolus Notitiae c. 115 putat.

874 a. ὑπέγραψαν οἱ παρόντες] Tam hoc a vero alienum est quam quod maxime. Nunquam Basilius aut Marcus Acacianae isti formulae subscripsit, ut nec Occidentis Episcopi, qui Arimini, non Seleuciae convenerunt. Deinde quorsum bis Georgii ac Pancratii repetita subscriptio? Atqui non aliter Epiphanium scripsisse, aut sensisse necesse est quam ut Professioni illi Basilius, Marcus aliique subscripserint. Nam in fine subscriptionum Episcopus numerat 43, quot revera sunt, si Basilium, Marcum, reliquosque complectimur. Socrates autem c. 31 non plures quam 30 cum Acacio, Georgio Alexandrino, Uranio et Eudoxio conspirasse in eam formulam refert, ut in totum sint 34. Satis igitur constat haec postrema, ὁμοῦ Ἐπίσκοποι μὲν, Epiphanii non esse, si hunc ab erroris culpa liberare velimus: neque porro priores illos, Basilium, Marcum, Hypatianum et Occidentales Episcopos Acacianam ἐκθεσιν approbasse. Quare aut eorum inducenda nomina, aut ita legendum est, γνωρίζουσιν οἱ ἐντυγχάνοντες τῇ πίστει, ἢ ὑπέγραψαν οἱ παρόντες, Βασίλειος etc. καὶ οἱ πλείστοι Ἐπίσκοποι τῆς δύσεως. Tum Γεώργιος Ἐπίσκοπος etc. Affirmant enim Acaciaui editam a se fidei confessionem cum ea consentire formula, in quam Sirmii cum Valente, Ursatio et Occidentalibus convenerunt Basilius, Marcus, Georgius, aliique, quos Germinius in Epistola, quae inter Hilarii fragmenta reperitur, enumerat: nempe Georgium Alexandrinum, Pancratium Pelusinum, Basilium Ancyranum, Valentem, Ursatium et Marcum. Restituenda enim Pancratii vox est in Germinii Epistola, ubi ita scriptum est: *et Georgio Episcopo Alexandrinorum Ecclesiae * * Pelusinorum*. Imo vero fieri potest ut Hypatiani quoque nomen a Germinio commemoratum exciderit. Nam Epiphanius in calce cap. 22 inter eos, qui Sirmiensi formulae subscripserunt, affuisse narrat cum caeteris Hypatianum, qui Heracleae fuit Episcopus, ut ait Sozom. 6, 7. Ubi obiter emendandus est, dum ait Macedonianos,

qui postea Lampsaci convenerunt, Valentiniano et Valente imperantibus fuisse ὁμοουσίον propugnatores. Legendum est enim ὅσοι ἄλλοι ὁμοιούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν λέγειν ἤξιουν. Est enim non Sozomeni error, sed librarii.

874 b. *Εὐστάθιος Ἐπίσκοπος Ἐπιφανίας*] Scrib. *Ἐπιφανείας*. Quo nomine complures censentur. Est enim ad Orontem una, altera ad Euphraten, alia in Cilicia, ut de reliquis sileam.

Ἐὐδόξιος Ἐπίσκοπος] Non alium opinor esse quam Antiochenum. Hic enim coniunctam cum Acacio caussam habuit, cum eoque in Seleuciensi conventu a Semiarianis in ordinem redactus, vicissim illos in Constantinopolitano Concilio perculit. Sed si is est, mirum valde, quomodo non post Georgium saltem Alexandrinum subscripserit, qui utique ante Orientales et 327 Syros Episcopos nominandus fuit.

874 c. *Παγκράτιος Ἐπίσκοπος Πηλουσίου*] Qui et Sirmiensi tertiae Professioni cum Marco, Basilio ac caeteris subscripserat.

875 a. *οἱ νουνεχεῖς ταύτην*] Variæ sunt ab Arianis diversis temporibus editæ professiones fidei, quarum novem omnino ad Constantinopolitanum usque Conciliabulum, quod a Seleuciensi proxime est habitum, recenset Socrates, sed et Athanasius lib. de Synod. ex quo tamen decem colliguntur. Quas hoc loco attingam breviter.

Prima fidei *ἔκθεσις* Antiochiæ Encaeniorum tempore scripta Marcellino et Probino Coss. A. 341, ubi de *οὐσίᾳ* verbum nullum. Secunda in eodem conciliabulo edita, paulo longior, ubi Filium *μονογενῆ θεὸν* ac *τῆς οὐσίας εἰκόνα* nominarunt. Tertia ibidem a Theophronio conscripta, quæ et *οὐσίας* vocabulum supprimit. Quarta paucos post menses per Narcissum, Marim, aliosque in Gallias ad Constantem missa. In hac damnati qui dicerent *ἐξ οὗ ὄντων τὸν υἱὸν*, ἢ *ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ γενέσθαι*, aut fuisse aliquando tempus cum non esset. Quinta post triennium in Italiam missa *μακροστιχος*, hoc est longior appellata. Quam quidem Antiochiæ contextam in Annalibus reperio. Sed hoc neque Socrates ac Sozomenus, neque Athanasius referunt. In qua *τῆς οὐσίας* mentio nulla. Sexta in Concilio Sirmiensi contra Photinum edita

anno 351, de qua in superioribus abunde dictum est. *Septima* Sirmii anno 357 Latine scripta est, de qua, ut et de octava, quae Ariminum perlata est, conscriptaque anno 359 satis antea disputavimus. Nona est Acaciana Seleucia proposita, quam cum Sirmiensi tertia consentire auctores illius asserunt. Decima Constantinopoli ab Acacio, Eudoxio aliisque conflata. Quae *ὁσίας* et *ὑποστάσεως* nomina commemorari vetat, similem tamen Patri Filium esse definit. His undecimam addit Athanasius Antiochiae ab iisdem istis publicatam, ubi superiorem emendarunt ac dissimilem Patris Filium audacter pronunciarunt. Unde Anomoei et *ἔξουχόντιοι* appellari coeperunt.

882 c. καὶ νόκιωρ φηγαδέεται] Bis Antiochia pulsus est Meletius. Primum a Constantio, quod Arianum dogma minime, uti spes erat, foveret. Inde a Valente. Nam sub Ioviano Antiochiae Concilium habuit, in quo Macedoniani et Acaciani Nicaenam fidem amplexi sunt. Socrates 3, 21. Post Ioviani obitum a Valente relegatur, ut idem 4, 2 caeterique produnt. Quamobrem quod scribit Epiphanius, *ἕως τούτου τοῦ χρόνου*, non sic intelligendum est ut perpetuum a Constantii tempore fuerit exilium. De Meletio vero ac triplici Antiochenae Ecclesiae divortio eosdem rerum Ecclesiasticarum Scriptorum consulens.

328 883 c. πλὴν ἐν ἐνὶ μέρει] Non propterea damnandus est Meletius, quod locum illum ex Proverb. c. 8 ὁ θεὸς ἐκτίσῃ με etc. de increata Sapientia ac Dei Verbo interpretatus fuerit. Hoc enim plerique Patres fecerunt, ut Ignatius Martyr Epist. ad Trall. Athanas. de Decretis Nicaenae Synodi et alii complures.

885 c. ἐξ αὐτῶν γὰρ Εὐζώιος] Caesariensis iste καὶ ἀντιδιαστολήν dicitur, ut ab altero discernatur, qui cum Diacono Alexandrinae esset Ecclesiae, cum Ario pulsus postea Antiochenam sedem obtinuit. At Caesariensis Acacio succedens successorem ipse Gelasium habuit, ut Hieron. lib. de Script. Eccles. testatur. Quo in libro Euzoii insuper istius meminit, eumque scribit cum Gregorio Nazianzeno Thespesii Rhetoris auditorem Caesareae fuisse. Cuius urbis Episcopatum adeptus *plurimo labore corruptam bibliothecam Origenis et Pamphili in membranis instaurare conatus est, ad extremum sub Theodosio principe Ecclesia pulsus est.*

886 b. τοῦ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀλεξανδρείως] Socrates 2, 28 et Sozom. 4, 11. Aëgium scribunt a Leontio evirato Antiochiae Diaconum ordinatum, quod et Suidas ac Nicephorus sequitur.

AD HAERESIN LXXIV PNEUMATOMACHORUM.

De Pneumatomachis eorumque principe Macedonio agit Socrates 2, 35, Sozom. 4, 19.

AD HAERESIN LXXV AERIANORUM.

905 c. ὄπερ ἐν τῷ Πόντῳ καλεῖται] Vide Nazianzeni elegantem illam Orat. περὶ φιλοπρωχίας et Nicetae ad eam scholion.

καὶ τοὺς λελωβημένους καὶ ἀδυνάτους] Proprie ἀδυνάτους appellant *caussarios*. Vide Harpocratonem et Lysiam Orat. περὶ τοῦ ἀδυνάτου.

906 a. νομίσειε δ' ἂν τις] De Eustathio Sebasteno ad praeter Ecclesiasticarum rerum Scriptores Basilium Epist. 74 et aliis quibusdam sequentibus. Hunc ab altero eiusdem nominis Eustathio, qui in Gangrensi Synodo condemnatus est, diversum esse probat adversus Socratem, Sozomenum et ceteros, in Annal. Baronius ad A. 319.

906 b. ἔδοξε δὲ καὶ πρὸς Αἰβέριον] Macedoniani sub Valente Imperatore ab Arianis oppressi Legatos ad Liberium Papam destinant, Eustathium Sebastenum, Silvanum Tarsensem et alios, per quos εἰς τὸ ὁμοῦσιον consentientes recepti sunt. Sed ea consilia ab Eudoxio postea disturbata sunt. Vide Socratem 3, 11. Eustathius porro Liberii Pontificis literis fretus in Tyranensi Concilio restitutus est. Basilium in Epist. 72 et 84.

906 d. καὶ φησι, τί ἐστὶν Ἐπίσκοπος] Habes in Aërianis expressam huius temporis Haereticorum imaginem. Quare cum illorum dogmata, quibus recentiores isti patrocinantur, damnat ac refellit Epiphanius, plenum gravitatis autoritatisque iudicium in eosdem ipsos pronuntiat.

τὴν οἰκονομίαν τῆς λατρείας] Quid sit dicetur ad Expo-329 sitionem fidei.

anno 351, de qua in superioribus abunde dictum est. Septima Sirmii anno 357 Latine scripta est, de qua, ut et de octava, quae Ariminum perlata est, conscriptaque anno 359 satis antea disputavimus. Nona est Acaciana Seleuciae proposita, quam cum Sirmiensi tertia consentire auctores illius asserunt. Decima Constantinopoli ab Acacio, Eudoxio aliisque conflata. Quae *ὁσίας* et *ὑποστάσις* nomina commemorari vetat, similem tamen Patri Filium esse definit. His undecimam addit Athanasius Antiochiae ab iisdem istis publicatam, ubi superiorem emendaverunt ac dissimilem Patris Filium audacter pronunciarunt. Unde Anomoei et *ἔξουκόνητοι* appellari coeperunt.

882 c. καὶ νόμιον προγαδέεται] Bis Antiochia pulsus est Meletius. Primum a Constantio, quod Arianum dogma minime, uti spes erat, foveret. Inde a Valente. Nam sub Ioviano Antiochiae Concilium habuit, in quo Macedoniani et Acaciani Nicaenam fidem amplexi sunt. Socrates 3, 21. Post Ioviani obitum a Valente relegatur, ut idem 4, 2 caeterique produnt. Quamobrem quod scribit Epiphanius, *ἕως τούτου τοῦ χρόνου*, non sic intelligendum est ut perpetuum a Constantii tempore fuerit exilium. De Meletio vero ac triplici Antiochenae Ecclesiae divortio eisdem rerum Ecclesiasticarum Scriptores consulentes.

328 883 c. πλὴν ἐν ἐνὶ μέρει] Non propterea damnandus est Meletius, quod locum illum ex Proverb. c. 8 ὁ θεὸς ἐκτίσέ με etc. de increata Sapientia ac Dei Verbo interpretatus fuerit. Hoc enim plerique Patres fecerunt, ut Ignatius Martyr Epist. ad Trall. Athanas. de Decretis Nicaenae Synodi et alii complures.

885 c. ἐξ αὐτῶν γὰρ Εὐξείνιος] Caesariensis iste κατ' ἀντιδιαστολήν dicitur, ut ab altero discernatur, qui cum Diacono Alexandrinae esset Ecclesiae, cum Ario pulsus postea Antiochenam sedem obtinuit. At Caesariensis Acacio succedens successorem ipse Gelasium habuit, ut Hieron. lib. de Script. Eccles. testatur. Quo in libro Euzoii insuper istius meminit, eumque scribit cum Gregorio Nazianzeno Thespesii Rhetoris auditorem Caesareae fuisse. Cuius urbis Episcopatum adeptus plurimo labore corruptam bibliothecam Origenis et Pamphili in membranis instaurare conatus est, ad extremum sub Theodosio principe Ecclesia pulsus est.

886 b. τοῦ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀλεξανδρείως] Socrates 2, 28 et Sozom. 4, 11. Aëgium scribunt a Leontio evirato Antiochiae Diaconum ordinatum, quod et Suidas ac Nicephorus sequitur.

AD HAERESIN LXXIV PNEUMATOMACHORUM.

De Pneumatomachis eorumque principe Macedonio agit Socrates 2, 35, Sozom. 4, 19.

AD HAERESIN LXXV AERIANORUM.

905 c. ὅπερ ἐν τῷ Πόντῳ καλεῖται] Vide Nazianzeni elegantem illam Orat. περὶ φιλοπρωχίας et Nicetae ad eam scholion.

καὶ τοὺς λελωβημένους καὶ ἀδυνάτους] Proprie ἀδυνάτους appellant *caussarios*. Vide Harpocrationem et Lysiam Orat. περὶ τοῦ ἀδυνάτου.

906 a. νομίσειε δ' ἂν τις] De Eustathio Sebasteno ad praeter Ecclesiarum rerum Scriptores Basilium Epist. 74 et aliis quibusdam sequentibus. Hunc ab altero eiusdem nominis Eustathio, qui in Gangrensi Synodo condemnatus est, diversum esse probat adversus Socratem, Sozomenum et caeteros, in Annal. Baronius ad A. 319.

906 b. ἔδοξε δὲ καὶ πρὸς Λιβέριον] Macedoniani sub Valente Imperatore ab Arianis oppressi Legatos ad Liberium Papam destinant, Eustathium Sebastenum, Silvanum Tarsensem et alios, per quos εἰς τὸ ὁμόσιον consentientes recepti sunt. Sed ea consilia ab Eudoxio postea disturbata sunt. Vide Socratem 3, 11. Eustathius porro Liberii Pontificis literis fretus in Tyranensi Concilio restitutus est. Basilium in Epist. 72 et 84.

906 d. καὶ φησι, τί ἐστὶν Ἐπίσκοπος] Habes in Aëriani expressam huius temporis Haeticorum imaginem. Quare cum illorum dogmata, quibus recentiores isti patrocinantur, damnat ac refellit Epiphanius, plenum gravitatis autoritatisque iudicium in eosdem ipsos pronuntiat.

τὴν οἰκονομίαν τῆς λατρείας] Quid sit dicetur ad Expo-329 sitionem fidei.

908 a. καὶ ὅτι μὲν ἀφροσύνης ἐστίν] Disputavit de ea quaestione copiosissime Baronius ad annum 58, ubi difficillimum ex Hieronymi autoritate nodum dissolvit, qui in Epistola 55 ad Euagrium nihil olim Episcopos inter ac Presbyteros fuisse discriminis affirmasse videtur.

908 d. οὕτω τῆς ἐκκλησίας λαβούσης] Qui ad Epiphaniū mentem diligenter animum adiecerit, non dubitabit quin οὕτω pro οὕτω huic loco sit aptius.

909 d. μασμαρώθ, ἅτινά ἐστι δυνιστήρια] Nullum eiusmodi vocabulum in scripturis reperio. Proxima vox huic est תרמרות inter templi vasa, quae a Babyloniis direpta commemorantur Hierem. 52, 19. Sed non δυνιστήριος significat, verum *φιάλας*, apud LXX Hieron. *Psalteria*. Alii *emunctoria*. Sane תרמרות *faeces* sunt. Sed ab ea voce haud scio an תרמרות derivari possint pro *colis*, quibus vinum defaecetur. Ita *μυδικώθ* idem esse ac *κνώθους* nondum comperi, quam vocem lib. de mens. et Pond. repetit p. 182, ut et antecedentem, sed *κνώθους* vocat *μεδεκώθ*. Nam תרמרות a LXX *κνώθους* redduntur.

Luculentus est hic Epiphaniū locus, ex quo variorum rituum, quos Catholica ac Romana Ecclesia hodieque retinet, vetustas asseritur. Cuiusmodi sunt certorum dierum ieiunia, preces pro mortuis et sanctorum perinde ac caeterorum fidelium commemorationes. De quibus aliisque compluribus agit in calce huius operis, in Expositione Fidei Catholicae. Quamohrem in illum ipsum locum opportunius conferetur, si quid ad illustrandam Catholicorum dogmatum antiquitatem adnotandum videbitur.

AD HAERESIN LXXVI ANOMOEORUM.

912 a. προαχθέντα διὰ τὴν αὐτοῦ] Constans est in ea opinione, quam supra proposuit, ut Aërium, quem a Leontio Antiocheno caeteri Diaconum ordinatum asserunt, a Georgio Alexandrino id dignitatis consecutum existimet.

913 a. πῶς μὲν τὴν νίτρον ἄπισαν ἐξέλαβε] *Nitrariae egregiae Aegyptiis*, ait Plinius 31, 10. Hinc Nitria Aegypti Praefectura, a nitri copia, ut refert Sozomenus 6, 30. Horum igitur ac reliquorum vectigalium redemptor fuerat Georgius, quod

ἐκλαβεῖν appellat Epiphanius. Neque enim aliter interpretari ista possumus.

913 b. ὡς καὶ κλίνας ἐπενόησε] Quod a Catholicis Imperat. proba ac laudabili lege constitutum, Constantinopoli quidem maxime a Constantino. Nam a Decanis et lecticariis publice elata sunt corpora, quos et κοπιωτὰς et *vespillones* nominant, de quibus in calce operis huius. At Georgius Arianus mortalium omnium sordidissimus ex ea re lucrum ac compendium captabat.

913 c. καὶ σιωπῶ τὰ ἄλλα λέγειν] Verbum κομιζέσθαι aliter fortassis interpretandum quam ut in Latinis nostris exprimitur: nimirum quaestum ex re qualibet fecisse Georgium, utputa ex lautitiis et cupediis, quae Alexandriae vendebantur, maxime in εὐδαιμόνων λαύρῃ, de qua ad Arian. Haer. dictum est, tum caeteris ex rebus. Quibus accedunt quae per summam crudelitatem exigebat. Nam Alexandrinorum Episcoporum magna Alexandriae potestas fuit. De Dioscori Alexandrini itidem Episcopi iniquis ac tyrannicis exactionibus multa sparsim extant in Chalced. Synodo.

915 c. γεγονότες ἅμα Ἀσπερίῳ τινί] De quo Socrates 330 1, 36, Sozom. 2, 31. Meminit et Athanasius lib. de Synodis. Hic quod in persecutione sacrificasset, ordinari, quod apprime cupiebat, non potuit.

916 a. ὑστερον ἐπ' αὐτῶν τῶν Ἀρειανῶν] Ab iis videlicet Episcopis, qui ex utroque Concilio, Ariminensi ac Seleuciensi, Constantinopolim ad Constantium missi erant, quibuscum disputavit Aëtius. Sozomenus 4, 22.

919 d. ἀπὸ μὲν τοῦ Ἑβραϊκοῦ οὕτως] Hebraice ita concipitur: שפחו שפחים ויבא גוי צדיק שומר מצוות יצא בידו ביהוה פדונו כן בטוח בטוח ביהוה פדונו כן בטוח בטוח ביהוה פדונו כן. Ex quibus Hebraica Graece scripta corrigenda sunt. Velut pro οὐδίαβωτιῶν leg. οὐδίαβὼ γὰρ. Μοχ pro βειτοῦβ leg. βειτού. Pro ἀδδῶθ, ἀδδὲ ὠδ. Item pro σωδωλεμείμ leg. σωρολεμείμ. In Graeco vero Aquilae pro φύλαξις εἰρήνης forte scribendum φυλάξις εἰρήνην.

924 a. ἐπειδὴ ἐν καιρῷ τοῦ ἐπενεχθέντος] Ex hoc Aëtii Opusculo verissimum esse senties quod de eodem Socrates, Sozom. et paulo ante Epiphanius noster asseverabat, nempe

Sophisticis argutiis et cavillationibus fretum Aëtium fucum veritati fecisse. Sed cur *χρονίτας* vocat eos, a quibus damnatus est, nimirum Arianos ipsos? Epiphanius quidem in Responsione, dum *χρονιτών* vocabulum in ipsos retorquet Anomocos, aitque Catholicam Ecclesiam temporalem dici non posse, quod ab aeterno fuerit, ita videtur accepisse, quasi *χρονίτας* adversarios suos Aëtius appellaverit, quod illorum fides nova esset ac nupera. Hoc utrum intellexerit Aëtius, non facile dictu est. An potius *χρονίτας* dixit, hoc est temporarios, minimeque stabiles, neque in suscepta fide constantes, qui ad Imperatoris nutum et gratiam sese ac credulitatem suam accommodarent? Cuiusmodi Acacius, Eudoxius ac caeteri fuerunt, qui Aëtium, cui haec faverant, metu Imperatoris damnarunt. Sane *πρόσχειρος, temporalis*, Matt. 13, 21, appellatus ille, qui suscepto Dei verbo in persecutione desciscit.

941 c. *ἐν τε ταῖς Σοφίαις*] Ex hoc loco discant Haeretici quod Epiphanius de iis libris iudicium fuerit, quos illi a Canone reiiciunt, quos quidem tam hic quam alii veteres Patres inter scripturae libros et *θείας γραφάς* recipiunt.

957 b. *κἄν τε πνευματικῶς ἀνακρινόμενοι*] Quae Parenthesi includi iussimus, *ὁ πνεῦμα ὧν καὶ μονογενῆς*, ea loco suo dimota sunt et in tertio versu ad hunc modum reponenda: *κἄν τε εἴποι ὁ πνεῦμα ὧν καὶ μονογενῆς*.

AD HAERESIN LXXVII DIMOERITARUM.

997 a. *δι' οὗς ἀνάγκη γέγονε*] Duplex illis temporibus habita Synodus est, in qua error Apollinarii damnatus est. Prima Alexandriae ab Athanasio et Eusebio Vercellensi, postquam Iuliano imperante, Georgio ab Alexandrinis occiso, sedi suae restitutus est Athanasius, anno Christi 362. Altera Romae sub Damaso, anno Christi 373. Vide Annales Eccles. De hoc posteriori Concilio cuius recens, cum haec scriberet Epiphanius, memoria erat, eundem intelligendum existimo.

331 1009 a. *οὐκοῦν χρεῖαν ἔσχε*] Fuit haec Valentini opinio, Christum tanta frugalitate ac parsimonia usum esse, nihil ut egereret. Testatur idipsum Clemens Alexandr. 3 Strom. qui ex Haeretici illius ad Agathopodem Epistolae ista profert: *ἴσθιεν*

καὶ ἔπινεν ἰδίως οὐκ ἀποδιδούς τὰ βρώματα· τοιαύτη ἦν αὐτῷ ἐγκραιεῖας δύναμις, ὥστε φθαρῆναι τὴν τροφήν ἐν αὐτῷ.

1014 c. ἐν οἷς καὶ Βιτάλιος ὁ Ἐπίσκοπος] Hic est Vitalis ille Meletii Antiocheni Presbyter, qui a Flaviano desciscens se ad Apollinarem aggregavit et, quod insigni pietate praeditus esset, plerosque eundem in errorem impulit. Postea vero sectae suae Episcopus est factus. De quo Sozomenus lib. 6. Vide et Gregorium Nazianz. Orat. 52 ad Cledonium, ubi et huius et Apollinaristarum omnium versutiam detegit.

1022 a. ἀνθρωπίνῃ ὑποδοχῇ] Scriptum erat ἀνθρωπίνης, pro quo ἀνθρωπίνῃ nescio quis substituit. Leg. est autem Ἄννης, ut est in Regio. Ex quo librarius ἀνθρωπίνης verum esse credidit. Nam ἄννης pro ἀνθρωπίνης scribi assolet.

AD HAERESIN LXXVIII ANTIDICOMARIANITARUM.

De Antidicomarianitarum dogmate, quod Iovinianus propugnabat, accurate disputat Hieronymus. Vide et Ambrosium cum aliis in locis, tum Epist. 5 et 7 lib. 1.

1039 a. οὗτος μὲν γὰρ ὁ Ἰωσήφ] De hac Epiphanii sententia et quinam Domini fratres illi fuerint, copiosam habes disputationem in Apparatu ad Annales Eccles. n. 60 ac deinceps.

1039 b. ὠβλίαν ἐρμηνευόμενον τεῖχος] Melius quam Hegesippus apud Euseb. 2, 23, unde haec desumpta sunt, qui ὠβλίαν interpretatur περιοχὴν τοῦ λαοῦ καὶ δικαιοσύνην. Sed est Hebraice חֲזַק אֵלֶיךָ, sive munus Dei.

1041 c. τοῦ δὲ Ἡρώδου ἦν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ] Falsum est Herodem illum, quo regnante passus est Dominus, Archelai fuisse filium, multoque magis quod et paulo post et initio operis huius, in calce Tomi prioris, affirmavit, Herodem Agrippam fuisse. Fuit enim Herodes Antipas Herodis magni filius, ut ad illum locum observatum est.

1043 a. ἀλλὰ μὴ τοῦτο στραφῆ εἰς βλάβην] συνεισάκτους, hoc est contubernales Clericorum foeminas, quas extraneas Latini vocant, damnarunt veteres PP. ac sacpius veteres Synodi, ut Nicaena Can. 3, Carthaginensis 3, Can. 17, Arelatensis 2, Can. 3, Toletana 4, Can. 42, Basilii Epist. ad Greg. quae Canonica a Balsamone censetur, p. 1022. Antiochena Sy-

nodus in Epistola contra Paulum Samosat. apud Euseb. 7, 24: *τὰς δὲ σαρκεσὶ ἀποκτείνουσας αὐτοῦ γυναικας, ὡς Ἀντιοχεῖς ὀνομάζουσι* etc. Easdem et insequitur Noster in Haer. 63, 2: *τὰς ἀγαπητὰς λεγομένας σαρκεσὶ ἀποκτείνουσας γυναικας*. Hieronymus passim traducit, maxime ad Eustochium Epist. 22: *Unde in Ecclesias Agapitarum pestis introiit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? imo unde novum concubinarum genus?* Cavenda vero Mariani Victorii ad hunc Hieronymi locum observatio, qui Agapetas a Christianis convivii, quas *ἀγάπας* nominant, derivatas censet, quod est ridiculum.

332 1044 b. *φασὶ τὴν λέωναν*] Fabulam hanc plerique refellunt. Aristoteles ecce Histor. 6, 31: *ὁ δὲ λεχθεὶς μῦθος περὶ τοῦ ἐκβάλλειν τὰς ὑστέρας τέκνοντα, ληρωδῆς ἐστὶ συνετέθη δὲ ἐκ τοῦ σπανίους εἶναι τοὺς λέοντας, ἀποροῦντος τὴν αἰτίαν τοῦ τὸν μῦθον συνθέντος*. Sed et Philostratus et alii.

1045 d. *μόνον τοῦτω τῷ Τακώβω*] Idem narrat Haer. 29, 4, ubi et totam Iacobi historiam recenset, cuius auctor Hegesippus apud Eusebium 2, 23, qui id veteribus persuasit, ut Hieronymo lib. de Script. Eccles. Sed multa sunt in historia illa, quae nonnullis displicent. Scaliger vero in Animad. ad annum 2077 tanquam inanem fabulam respuit. Reprehensionis capita haec fere sunt. Quod Iacobo soli scribit Hegesippus in sancta sanctorum ingredi licuisse. Atqui uni summo Pontifici, idque semel in anno, concessum erat. Iacobus autem ne Levita quidem erat. Deinde quia caussa cur *εἰς τὰ ἅγια* permisus sit aditus, haec affertur, quod lineis vestibus, non laneis uteretur. Hoc autem solis Sacerdotibus, cum sacris operabantur, licitum fuit. Tertio Gentes ait cum Iudaeis convenisse, quod absurdum est: neque enim Gentiles ad ullum Iudaeorum festum confluebant. Quemadmodum et illud falsum, quod 12. Tribus adfuisse dicit, cum per illud tempus duae tantum forent, reliquae 10 pridem in captivitate abductae. Quarto Osanna refert a Iudaeis acclamatum, quod in Scenopodia solum clamabant, cum ramos ex arboribus defringerent. Quinto Iacobum Nazaraeum extitisse dicit, ideoque carnibus ac vino temperasse. Ergo neque Paschalem agnum, neque poculum extrema illa coena sumpsit. Caetera nihil moror. Nec diffiteor nonnulla vel ab Hegesippo prodita vel ab aliis inserta, quae parum probabilia videantur.

Sed totam ipsam historiam nego propterea damnandam esse. Nam pleraque in illa vera sunt, aut veris certe simillima, quaedam subabsurda, praesertim quae ab aliis addita fuerunt. Quae autem opponuntur a Scaligero non magnum momentum ad illius infringendam auctoritatem asserunt. Primum illud est de Sanctis Sanctorum, quae apud Hegesippum tantummodo sunt *ἅγια*. *τούτῳ μόνῳ*, inquit, *ἔξῃν εἰς τὰ ἅγια εἰσιέναι*. *Licebat, inquit, illi soli in sancta ingredi*, non utique Sancta sanctorum, sive arcana illa sanctioraque penetralia, quae soli Pontifici semel quotannis patebant, sed quae sancta simpliciter nominantur, in quibus mensa et panes propositi, ac candelabrum et altare suffitus: quem in locum Sacerdotes quotidie ingredi solebant. Huc igitur si Iacobus admissus est, qui nec Levita, nedum sacerdos esset, singularis honor est sanctitati illius habitus. Cum autem factum esse tam vetusti et graves authores asserant, cur factum sit mirandum, vel quaerendum magis est quam de praestantissimorum virorum auctoritate dubitandum. Ac cum Hegesippus *ἅγια* sola commemorasset, caeteri *τῶν ἁγίων* addiderunt; ut Epiphanius hoc loco et doctissimus Hieronymus in Catalogo. Sed *τὰ ἅγια τῶν ἁγίων* saepe pro *ἁγίως* et exteriori domo, hoc est *היכל* usurpantur, nec solum pro *הבית*, sive intimis adytis. Sic apud Epiphanium lib. de 12 gemmis, cap. de Adamaute: *τούτων δὲ ἐφόρει ὁ Ἀρχιερεὺς ὅτε εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· τρίς δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσέρχεται, τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα, τῆς Πεντηκοστῆς καὶ τῆς Σκηνοπηγίας*. Hoc loco *τὰ ἅγια τῶν ἁγίων* primam illam Templi interioris ac lecti partem significant. Quia neque ter³³³ quotannis penetrabile illud sacrosanctum adibat, sed duntaxat semel, et cum ingrederetur, pectorale gemmatum, ac reliquum omnem ponebat ornatum, et tunica linea, lineisque femoralibus, zona, cidari lineis utebatur. Non aliter *τὰ ἅγια τῶν ἁγίων* appellat Chrysostomus Orat. 62. Tomo 6. Edit. Savil. p. 644: *ἐνεδέσαστο ὁ ἀρχιερεὺς εἰσιὼν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ποδῆσθαι, τουτέστιν ἱμάτιον ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἀπειρισμένον, ἐπιωμίδα, ζώνην, περισκελῆ, πέταλον χρυσοῦν, τιάραν, τουτέστι κυρβασίαν, τὸ λόγιον ἐπὶ τοῦ στήθους* etc. Ita Fronto noster emendavit. Nam pro *τιάραν* perperam legitur *τί ἄρα* et pro *κυρβασίαν*, *κορυβάντιον*. Ob eam,

quam dixi, causam τὰ ἅγια τῶν ἁγίων Chrysostomo non alia sunt quam τὰ ἅγια, quomodo et apud Hegesippum et Hieronymum. Epiphanius vero hac excusatione uti non potest, quia de suo perperam adtexuit, ἀπαξ τοῦ ἔτους, quod summo Sacerdoti peculiare fuit, ut semel in sancta sanctorum ingrederetur. Iacobo vero ob excellentem vitae sanctimoniam concessum est ut ad sancta perveniret, cum alioqui vulgo linea stola vestiretur. De Gentilibus absurdum est negare illos cum aliis temporibus, ac Iudaeorum solennibus, tum azymorum diebus, quod festum longe apud Iudaeos celeberrimum fuit, Hierosolyma confluisse. Ne longe exempla petamus, Ioan. 12, 20. Gentiles illis ipsis solennibus adorandi causa conveniunt. *Erant autem quidam Gentiles ex iis, qui ascenderant, ut adorarent in die festo.* Nam de 12 tribubus quam inepte praescribit Scaliger! imo propemodum impie. Si enim vere colligit, eadem ratione hallucinatum Iacobum Apostolum excipere potest, qui Canonicae Epistolae ita praefatus est: *Iacobus Dei et Domini nostri Iesu Christi servus, duodecim Tribubus, quae sunt in dispersione, salutem.* Item Act. 20, 6. Paulus ita loquitur: *Et nunc in spe, quae ad patres nostros repromissionis facta est a Deo, sto iudicio subiectus, in quam duodecim Tribus nostrae nocte ac die deservientes sperant pervenire.* Quamvis enim abductae decem Tribus essent, non pauci tamen ex illis vel duabus aliis Tribubus immisti, vel utcunque liberati manserunt. Quod ad acclamatum Osanna pertinet, fieri potest uti ramos ad publicam testificandam laetitiam poposcerint et ad eos defringendos sese invicem hortati sint. Postremum de Nazaraeorum instituto levissimum est. Neque enim Nazaraei illi perpetui carnibus sic abstinerunt, ut non Paschali agno vescerentur, cum id ipsum Lex tam accurate praeciperet, sed in communi scilicet quotidianoque victu illis abstinebant, ut et vino ac sicera.

[ὄρμισθῆναι αὐτὴν ἀπὸ] Conieceram ἄρμισθῆναι pro ὄρμισθῆναι legendum esse: unde et ἄρμισθῆν pro ὄρμισθὸν p. 1048 c. rescribendum foret. Verum nihil omnino mutandum. Apparet enim vocem quandam fuisse Graecis illius temporis usitam. Quam et in illa Oratione postea reperi, quae ψευδεπιγράφως Epiphanio tribuitur, de laudibus B. Virginis p. 292 c. 5: ὄρμισθῆναι τὴν παρθένον εἰς τὸν μονογενῆ υἱόν: *despondit coelo*

stis Pater filio suo Virginem. Igitur ὁρμιάσασθαι idem erit ac *despondere, ὁρμιστός, sponsus*, quod alibi non legeram. Ex Ad-dendis p. 463.]

ἐπειδήπερ αἱ β' φηλαί] Hoc alibi refutatū a nobis est.

1046 a. οὗτος ὁ Ἰάκωβος καὶ πέταλον] Ita Haer. 29, 4: ἀλλὰ καὶ τὸ πέταλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔξῃν αὐτῷ φέρειν. Quod de summi Pontificis πετάλω accepisse videtur. Perperam id quidem, quod alioqui de Christianorum Pontificum insigni credibile est, et de Ioanne Evangelista testatum reliquit Poly-crates apud Euseb. 5, 23: ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον πε-φορεκίως. De Iacobo haud scio an quispiam prodiderit. Nam quos Haer. 29 citat Epiph. de Ioanne, non Iacobo ista scripserunt.

1046 c. ἔτεσιν κδ'] Eusebius in Chronico Iacobum scribit anno Neronis 7 lapidibus obrutum fuisse, quod et Hieron. in Catalogo sequitur, qui 30 annis illum sedisse refert. Non igitur accuratus est annorum apud Epiphanium numerus. 334

1047 c. τί δὲ ὠφέλησεν ἡμᾶς] Leopardus 19, 2 pro περὶ τοῦ ζητεῖν, περιττὸν legit.

1055 c. τὴν Θέρμουτιν τὴν θυγατέρα] Amenophin regem illum Aegypti nominat, sub quo Moses natus est, in quo Eusebii Chronicon secutus est.

1056 c. ὁ κληρὸς αὐτῶν ἐν μακαρίοιτι] Ex hoc loco manifestum est Sanctorum, ubi ex hac vita discesserint, animas coelesti felicitate perfrui, neque supremum Iudicii tempus expectare.

AD HAERESIN LXXIX COLLYRIDIANORUM.

1058 b. φανερεῖ] φανερός idem est ac certus. Qua in significatione saepe in Chalcedonensi Concilio usurpari solet.

1060 c. Διακονισσῶν] De Diaconissis in fine Operis agetur.

1064 c. οὐ τὴν καλουμένην] Huius Rufi matris meminit Paulus ad Rom. 16, 13: *Salutate Rufum electum in Domino et matrem eius et meam.*

1065 c. οἶδασιν οἱ τόποι Μαγδούλων] Cornarius inepte: *Noverunt loci horum aedificiorum corpora suscipere ad putrefactionem.* Loci enim proprium nomen est *Μάγδουλα.* Atque hoc iampridem Leopardus animadvertit Emend. 19, 2. Qui quidem nescio quid cogitans pro σῆψιν, mavult σέψιν, hoc est

adorationem et cultum. Quod ab huius loci sensu tam alienum est, nihil ut magis esse possit.

AD HAERESIN LXXX MASSALIANORUM.

1067 c. *Μασσαλιανοὶ δὲ οὗτοι καλοῦνται*] Theodoretus Histor. 4, 10 et l. 4 contra Haereses *Μεσσαλιανούς* Graece *Εὐχίτις* appellari scribit et *ἐνθουσιαστὰς*, quod afflatu daemonis correpti vim illam esse Spiritus sancti mentirentur. *Idem* et *Adelphiani* ab Adelphio, quem Flavianus Antiochenus damnavit et *Εὐφημίται*. Vide Theodoretum et Photium n. 52. Qui in Concilio Side in Pamphylia celebrato condemnatos esse dicit, pluraque ad idem institutum refert. Origo vero appellationis illius ab Hebraica voce deducitur. Nam *עֲבָדָה* est orare, preces fundere. Unde *עֲבָדָה* οἱ *εὐχόμενοι*. Ac proinde *Μεσσαλιανός* per *ε*, quae est forma Benoni.

ἦσαν δὲ πρὸ χρόνου τινός] Duplex Massalianorum genus distinguitur. Nam alii erant antiquiores, merique gentiles. Alii ab istis propagati Christianum nomen usurpabant. De superiorum vetustate certo pronunciari non potest. Nam Epiphanius locus iste ambiguitate non vacat, quae in interpunctione consistit. Etenim suspicari possumus ita haec esse continuanda: *ἦσαν δὲ πρὸ χρόνου τινός ὡς ἀπὸ τῶν καιρῶν Κωνσταντίου καὶ δεῦρο ἄλλοι πάλιν Εὐφημίται*. Atque hoc pacto priores, qui et Gentiles, Constantii fere temporibus prodierint, alteri vero, tanquam istorum propaggines, paulo ante quam haec 335 Epiphanius commentaretur, emerserant. Verum cum non modo Frobeniana Editio, sed etiam calamo exarati codices, atque ipsa Cornarii interpretatio ante vocem *ἄλλοι* et post *δεῦρο*, interpunctionem adhibeant, existimandum est alteros istos, qui inter Gentiles potius numerandi sunt, quorumque ad similitudinem posteriores expressi sunt, vetustiores exiisse, ac tum demum sub Constantii tempora semichristianos illos exortos fuisse. Theodoretus in Histor. Eccles. Imperatoribus Valentiniano et Valente Messalianos prodiisse scribit: in quo ab Epiphanio non discrepat. Hic enim *ὡς ἀπὸ τῶν καιρῶν Κωνσταντίου, πλατυκῶς καὶ ἀπορητικῶς* scribit, quod ad initia Valentiniani potest extendi. Quod si prior illa interpungendi ratio magis arri-

deat, tum ita conciliari ista poterunt, ut Messaliani superiores Constantii, posteriores Valentiniani temporibus ortum habuerint.

Iosephus Scaliger Elenchi c. 28 Massalianos *Essaeos* appellatos esse putat et ab iis Massalianorum propagatam Haeresin. Nam Esseni *ικέται* apud Philonem et Eusebium nominantur. At מַצְיִבִּי Iudaice est *ικέτης, εὐχίτης, προσευχόμενος*. Coniecturam adstruunt pleraque Massalianorum instituta cum Essenis communia, ut praeter assiduitatem orandi, *Proseucharum* usus et in eas stati conventus. Tum *ἀντίφωνα* et *ὠδαί*. Accedit, quod Messaliani, ut et Essaei, suis se bonis abdicabant. Igitur partim Iudaeos fuisse statuit, quod ab Essenis oriundi, partim quod Pseudochristiani se illis admiscuissent, negat fuisse. Nam inter caetera mendici erant, quales veri Iudaei non erant, propter τὸ φιλάλληλον eorum, quod divites non patiuntur tenuiores mendicare, aut esurire. Haec Scaliger, quae a Serrario nostro in Minervali merito confutantur. Est enim fallacissima nominis coniectura, caetera vero leviora quam ut nos ab Epiphanii autoritate dimoveant. Sed illud sane ridiculum, quod mendicos negat fuisse Iudaeos, cum in Evangelii et Actibus Apostolorum exempla mendicorum sint plurima, interque caeteros mendici Lazari, quem verum Iudaicum extitisse inficiari nemo potest. Sed de his copiose Serrarius.

1067 d. μηδενὶ μηδέν προσκυνῶντες] Forte μηδενὶ δέ. τινὰς δὲ οἴκους ἑαυτοῖς κατασκευάσαντες] φόρος a recentioribus Graecis forum appellatur, sive ampla et ingens area subdivalis et ὑπαιθρος. Cuiusmodi *Proseuchas* fuisse docet Epiphanius. Erant loca quaedam aperta ac sine tecto, in quae orandi causa conveniebant. Tritus est Iuvenalis ille versus e Sat. 3: *Ede ubi consistas, in qua te quaero Proseucha*. Ad quem vetus Scholiastes locum esse memorat, ad quem convenire solebant mendici ad stipem petendam, alii tabernam, in qua pauperes vivant. Addit: *et Proseucha locus Iudaeorum ubi erant*. Extat ea vox multis in locis apud Philonem in Flaccum et Caium, Iosephum lib. de vita sua. Romae quidem, ubi frequentes erant Iudaei et vero mendicantes, *Proseuchae* complures fuerunt. Nam et eadem in Satyra Iuvenalis occupata illorum habitationibus et, ut credibile est, *Proseuchis* sacra quondam fuisse loca conqueritur.

336 *Nunc sacri fontis nemus et delubra locantur
Iudaeis, quorum cophinus foenumque supellex.
Omnis enim populo mercedem pendere iussa est
Arbor et eiectis mendicat silva Camoenis.*

Mendicitatem ergo Iudaeorum exagitat, utique verorum. Quod ne dubium sit, vel hic Martialis versus argumento esse potest. *A matre doctus nec rogare Iudaeus.* Adeo falsum est non mendicasse Iudaeos. Idem Iuvenalis Sat. 6:

*Cum dedit illa locum, cophino foenoque relictiis
Arcanam Iudaea tremens immurmurat aurem
Interpres legum Solymarum et magna sacerdos
Arboris.*

Quem locum enarrans vetus ille Scholiastes multa suo more nugatur, et nescio quid de hortis garrit, quod a cophino foenoque nimis alienum est. Nec melioris notae est quod adiicit, supellectilem hanc esse, ubi pulmentaria sua et aquam calidam die Sabbati servare consueverant. Est illud quidem verum, Iudaeos Sabbati religione prohibitos ne cibaria coquerent, ea pridie sub vesperam praeparasse, unde Parasceue dicta. Verum aquam ab illis calidam in sequentem diem in foeno potuisse servari, id vero ridiculum est. Quin et illud observavimus, Iudaeos Sabbatis calidis potionibus abstinuisse. Indicat hoc Iustinus Dialogo cum Tryphone, quem ita compellat: *μηδ' ὅτι θερμὸν πίνομεν ἐν τοῖς σάββασι δεινὸν ἡγείσθε.* Neque quod aquam calidam Sabbatis bibamus succenseate. Irasci vetat Iudaeum, quod per Sabbata calidam potionem adhiberent. Ergo Iudaei aliter instituerant. Verum reclamat Ignatius, qui Epist. 3 ad Magn. contrarium indicat: *ἀλλ' ἕκαστος ἡμῶν σαββατιζέτω πνευματικῶς, μελέτη νόμιον χαίρων, οὐ σώματος ἀνάσει, δημιουργίαν θεοῦ θανατάζων, οὐχ ἔτιλα ἐσθίων, καὶ χλιαρὰ πίνων, καὶ μεμετρημένα βυδίζων, καὶ ὀρχήσει καὶ κρότοις νοῦν οὐκ ἔχουσι χαίρων.* Ergo Iudaeorum et Sabbatariorum erat *χλιαρὰ πίνειν*, cum tamen ignem nisi aegrorum causa non liceret accendere, ut in Tract. de Sabbato Thalmudistae docent et R. Maimon 1 Parte Iad de Sabbato.

1068 a. ὅτι, φησὶν, ἐδόκει τόπος προσευχῆς εἶναι] Apud D. Lucam, ὅπου ἐνομιζέτο προσευχῆ εἶναι. Ubi προσευχῆν pro loco ipso plerique accipiunt.

1068 b. τροπάριά τινα κατασκευάσαντες] Non aliam vocabulo huic notionem attribuere potuimus quam ut ἀπὸ τῆς τροπίος, quae vox carinam significat, derivaretur. Nisi forte τροπάρια pro angustis parvisque locis legendum fuerit.

καταλεγμάτιά τινα] Cornar. καταληγμάτια. Est enim κατάληγμα carmen, sive canticum aut celeuma. Hieron. in c. 25. Hieremiae com. 30 celeuma scribit a Symmacho verti κατάληγμα, ab Aquila λασιόν, nempe a pausa, unde pausarii dicti sunt οἱ κελευσταί, symphoniaci pueri. Seneca Epist. 56: *Sed iam me sic ad omnia ista duravi, ut audire vel pausarium possim voce acerbissima remigibus modos dantem.*

1072 c. καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν] Imo nonnunquam id Clericis veterum Conciliorum Canonibus praescriptum, ut Carthag. 4, Can. 51: *Clericus quantumlibet verbo Dei eruditus artificio victum quaerat.* De Monachis vero multo idipsum magis affirmat Augustinus libro singulari de ea re scripto.

1073. a. ἀλλὰ καὶ ἄλλω τύπῳ] Meminit in Ancorato.

1073 c. καὶ περὶ μὲν οὖν τοῦ γενείου] Locus est l. 1, Constitut. Apost. c. 3. Notus est Concilii Carthag. Canon 44: *Clericus nec comam nutriat, nec barbam radat.* Vide quae in Annal. Eccles. ad A. 58 fuse disseruntur.

AD FIDEI EXPOSITIONEM.

1082 a. ἐπειδὴ γὰρ δεῖ ἕξ δεκάδων] De numeri senarii perfectione agit Vitruvius 3, 1. Idem numerus decies multiplicatus in 60 reginarum numero comprehenditur, quod hoc loco vult Epiphanius. Sed nonnihil, ut ad oram adnotatum est, desiderari videtur.

1082 b. ἐνθεν γὰρ τὸ ἑξαγωνιαῖον] Boëthius lib. de Arith. cap. 15 de Hexagonis, eorumque generationibus agens, scribit hunc in modum produci, si numeros naturali ordine disposueris:

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

Tum intermissis tribus eos coniungas, qui se quaternario transeunt, et erunt quidem eorum radices et fundamenta. Ex quibus iunctis omnes Hexagoni nascuntur.

1. 5. 9. 13. 17. 21.

Et ad eundem ordinem consequentes, atque ab his sexangulorum formae nascuntur.

6. 15. 28. 45. 66.

διὰ τὸ τετραγῆ ἔχειν] Haec ex sequente figura perspicua sunt.



Nam quadrangulus medius inter duas unitates interceptus est.

1086 d. Ἀναξιμένης ὁ τοῦ Εὐρυσιάτου] Corn. ex Laetio Εὐρυσιράτου.

1087 a. Σιωκράτης ὁ τοῦ Ἐλμάγλου] Barbara vox.

1090 a. καὶ τὴν ψυχὴν ἐντελέχειαν] Ita apud Aristotelem Cicero legerat, non ἐντελέχειαν.

1090 c. ἔλεγε δὲ καὶ μετὰ χωρισμόν] Mutila ac suspensa est oratio. Forte illud voluit, animas ex opinione Stoicorum corporibus solutas aliquandiu perseverare ac paulatim evanescere.

Κλεάνθης τὸ ἀγαθόν] Itane Stoicae sectae columen veluti Circaeο poculo repente factus est Epicuri de grege porcus? Non opinor. Quare aut falsus est Epiphanius, aut horum verborum iste sensus est: *Nullam nisi in honestate voluptatem inesse dicebat.* Eodem modo castigandum quod sequitur, Chrysippum finem ἐν τῷ ἡδοναθεῖ posuisse.

1091 a. πάλιν ἔλεγε μὴ εἶναι θεούς] Imo esse Deos 338 quidem minime negabat, sed rerum humanarum securos ac feriatos esse iubebat. Lucretius lib. 1:

*Omnis enim per se Divum natura necesse est
immortali aevo summa cum pace fruatur
semota ab nostris rebus, seiunctaque longe.
nam privata dolore omni, privata periculis
ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.*

1091 b. ἐβδομήκοντα δύο μὲν ἀηδεῖς φιλοσοφίαι] Mirum tot apud Indos Philosophorum sectas exstitisse, quod nescio an alius prodiderit. Strabo l. 15 de Indorum sectis agit accurate, quas ad duo capita revocat, Brachmanas et Germanas.

Sciendum est autem Epiphanium *αἱρέσεις* sive sectas appellare instituta vivendi ac diversos gentium ritus, cuiusmodi innumera-
rabiles confici potuerunt.

1091 d. ἢ ὀπόσοι ἐν τοῖς Δαύνιοι] Quos hic Daunidas intelligat divinandum est. Non enim ad Daunos, opinor, Italiae populum par est referri. Iam Zinchi, sive Zicchi ad Pontum Euxinum in Sarmatia Asiatica collocantur ab Ariano. Geli utrum Geloni sint non liquet. Gelli quidem in Mamertini Panegyri. ad Maximianum populi quidam censentur, ut observat Ortelius.

1092 a. ὅσα τε ἄλλα, τὰ τε ἐν Ἐλευσῖνι] Pauca ex infinitis Eleusiniarum ritibus ac ceremoniis expressit e Clemente in Protrepti. quem tu consule, ut et Arnobium, aliosque tam veteres quam recentiores, qui de Cereris Mysteriis diligentissime scripserunt. Et nos in Themistianis Notis haud pauca contulimus. Quae adeo nonnullis persuasimus, ut sine ulla cuiusquam mentione tanquam vulgata et in confesso apud omnes posita, quae sine dubio ex nostris illis hauserant, suis Commentariis illigarint. Quod tantum abest ut moleste feramus, ut gratiam illis etiam ultro debeamus, quod quae primum a nobis comperta timide ac diffidenter proposita illic erant, ea pro veteribus ac receptis habuerint, observationique nostrae pondus et auctoritatem adiecerint. Inter ea porro non minimum illud fuit, quod adversus Scaligerum validissime probavimus, Mysteria Cereris non quinquennalia, sed annua fuisse. Cuius rei fidem a nuperis illis Scriptoribus expressam esse non mediocriter gaudemus. Paulo ante quid sint *Μεγαρίζουσαι γυναῖκες* amplius quaerendum. Caelius Rhodig. 15, 9 certaminis cuiusdam Megarensis meminit, sed quod inter pueros, non mulieres, peragebatur, quinam suavius amantem esset osculatus. Cogitent eruditi.

ὅσα τε ἄλλα ἐν Πυθοῖ] Pythia certamina, quemadmodum Olympica, quinquennalia erant, ut Pindari Scholiastes docet. Celebrabantur autem ineunte vere, non praecipitante, ut falso Scaliger lib. 1 de Emendat. Temp. scripsit. Hoc est Elaphebolione mense, qui Martio fere respondet, non Thargelione, quod alio in Opere confirmabitur, ut et illud, commissos eosdem esse ludos anno secundo Tetraëteridis Olympicae, non, ut Scaliger putat, anno tertio.

339 1092 b. καὶ ὅσοι τὸν φαλλὸν ἀναστρέφοντες] Quod ab Aegyptiis manavit et Osiridis sacris. Diodorus L 1. Sed pro φαλαρίζουσαι forte φαλλιζουσαι reponendum. Vide sis Euseb. L 2 de Praepar. qui cum de plerisque, quae hoc loco commemorantur, superstitiosis veterum ritibus agit uberrime, tum quas plerique latere sub illis allegorias asseverabant, erudite refellit. Quia dum forte percurro, locus quidam incidit coniectura, ut opinor, nostra luci ac verae sententiae restitutus. Is est p. 53, ubi ita loquitur: ὡς ἄρα καὶ ἡ Θανμυστὴ καὶ ἀπόρροτος φυσιολογία τῆς Ἑλληνικῆς Θεολογίας θεῖον μὲν οὐδὲν, οὐδέ τι μέγα, καὶ θεοπρεπές, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἄξιον ἐπήγετο. Scribo καὶ τῆς ἀνατάσεως ἄξιον, hoc est promissione dignum, translatione a praeconibus ducta, aut iis omnibus, qui verba facturi elata manu silentium indicunt. Sic mythologi isti multa et praeclara minantes ineptissimi sunt, neque quicquam tanto dignum hiatu promissores isti ferunt.

καὶ τὴν κραιωνομίαν μυοῦντες] In sacris et initiis Cere-
ris multa certis ritibus adumbrari solebant, quae ad Bacchum
pertinebant. Cuiusmodi erat illius laniatio. De qua Clemens
Alex. agit in Protrept.

ἐυάζοντες τὸ οὐὰ οὐά] Acclamations istae in laetitia
et hilaritate frequenter usurpatae. Unde Ovatio deducta. Xi-
philinus in Nerone scribit Romae Olympionicae Neroni acclama-
tum esse: Ὀλυμπιονίκα οὐά, Πενθιονίκα οὐά.

Ἐῦα γὰρ κατὰ τὴν ψιλὴν] Mihi nulla vox occurrit eius-
modi, quae mulierem Hebraice significet. At עוּוּוּ idem est
ac serpens, quod vocabulum per densissimam aspirationem ef-
fertur, nimirum ע, ut et Euae nomen עוּוּ. Verum LXX Ἐῦα
tenui spiritu reddiderunt. Quo nisi fallor respexit Epiphanius.
Unde et κατὰ τὴν ψιλὴν ἀπόδοσιν, id est, tenui spiritu red-
ditum dixit, nempe ad LXX. Seniorum ἀπόδοσιν et translatio-
nem alludens. Egregius est autem hic Epiphanii locus ad ea-
rum vocum explicandam originem, quae in Bacchi sacris usur-
pabantur: Euan, Euoe, Eubye etc. Quarum interpretationes
sane ridiculas Critici ac Mythologi solent afferre. Vera autem
haec est ratio, quam hic noster innuit, a serpentibus, qui illis
in sacris colebantur, ea derivata vocabula. Quod quidem ex
Eusebio transtulit, qui de Praepar. L 2 p. 39: αὐτίκα γούρ,

inquit, κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῶν Ἑβραίων φωνῆν τὸ ὄνομα τὸ Ἐῦα δασινόμενον ἐρμηνεύεται ὄφις θήλεια.

1092 d. καὶ τῶν καταλιζόντων] Cornarius πατταλιζόντων in codice suo legisse videtur. Vertit enim *perúcas gestantium*, quomodo in Regio invenimus. Sed quinam sunt οἱ πατταλιζόντες? An iidem ac φαλλοφόροι?

1094 a. παρὰ δὲ Αἰγυπτίους προφῆται] De triplici Sacerdotum apud Aegyptios genere, vide quae ad Synesium in Encomio Calviti et libris de Provid. olim observavimus.

ἱεροφάνται τε καὶ νεωκόρων] Distinguenda hoc modo ista sunt, ἱεροφάνται τε καὶ νεωκόροι· κυνικῶν τε πληθός etc.

1094 b. ἄλλοι τε πάλιν ἐν τῇ Ἑλλάδι] Non magis inter Haereses ac sectas referri merentur Abii ac Mysi quam omnes orbis totius populi, quorum vel absoni, vel a caeteris discrepantes sunt ritus institutaque vivendi.

1095 a. ἔτεροι δὲ δοκοῦντες νεανιεύεσθαι] De Haereticis cum Ecclesia reconciliandis varie a Conciliis ac Patribus pronunciatum accepimus. Nam qui Baptismi formam, quam ab 340 Ecclesia Catholica traditam acceperant, integram retinerent, horum baptismus pro vero ab Ecclesia receptus est, neque qui ab illorum grege ad communionem Catholicae fidei reverterentur denuo baptizati sunt. Caeteri, qui usitatam ab Ecclesia formam corruperant, pro Ethnicis habiti sunt, nec sine baptismo, qui ex illorum partibus transfugerant, inter Catholicos admissi. Ita Paulianistas, hoc est Pauli Samosateni *στασιώτας* rebaptizari Nicaena Synodus iussit, Can. 19, quod et Augustinus Haer. 44 decretum ideo refert, *quod regulam baptismatis non tenerent*. At Catharos, id est Novatianos, eadem Synodus rebaptizari non iussit, Can. 8, sed illorum Clericos *χειροθετουμένους* in Clero manere. Constantinopolitanum vero primum et Oecumenicum secundum Can. 7 Arianos, Macedonianos, Sabbatianos, Novatianos, Quartadecimanos, sive Tetraditas et Apollinaristas rebaptizari vetat: Eunomianos iubet, *τοὺς εἰς μίαν κατὰ δύσιν βαπτιζομένους*. Iubet et Montanistas, sive Cataphrygas et Sabellianos, caeterosque omnes Haereticos. De Cataphrygibus consentit et Laodicensis Synodus Can. 8. De Arianis vero Concilium Arelat. 1 ita sanxit, ut *ex iis, qui propria lege sua utun-*

tur, denuo baptizentur, quod si in Patre et Filio et Spiritu sancto baptizati fuerint, manus tantum eis imponantur, ut accipiant Spiritum sanctum. At August. l. 3 de Bapt. contra Donatistas c. 15: *Quamobrem si Evangelicis, inquit, verbis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti Marcion baptismum consecrabat, integrum erat Sacramentum, quamvis eius fides sub eisdem verbis aliud opinantis quam Catholica veritas docet, non esset integra, sed fabulosis falsitatibus inquinata. Nam sub eisdem verbis, id est in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, non solum Marcion, aut Valentinus, aut Arius, aut Eunomius, sed ipsi carnales parvuli Ecclesiae, de quibus dicebat Apostolus: non potui loqui vobis, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, si possent singuli diligenter interrogari, tot diversitates opinionum fortassis quot homines numerarentur.* Postremo Basilius in Epistola ad Amphilo-
 lochium Can. 47 Encratitas, Saccophoros et Apotactitas denuo baptizandos esse censet ipse quidem. Sin est, ut Amphilo-
 lochius, perinde ac Romani, *οικονομίας τινὸς ἕνεκα, τὸ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ* respuat, nihilominus rationem suam valere pronunciat. Qua de re Synodi decretum expectandum. Idem autem Can. 1 eo propendere videtur, ut Haereticos omnes iterato baptizandos esse decernat. Nam aliud esse dicit Haeresin, aliud Schisma, aliud *παρασυναγωγήν*. Haeresis est quae contrarium aliquem fidei tuetur errorem. Schisma vero dissidium est ob Ecclesiasticas quasdam controversias exortum. At *παρασυναγωγή*, cum contumaces Presbyteri, aut Episcopi, aut etiam Laici non legitimos conventus habent, iam qui ex Schismate aut *παρασυναγωγῇ* ad Ecclesiam revertuntur, ex maiorum traditione sine baptismo recipiendos esse definit, Haereticos autem denuo baptizandos. Quanquam, inquit, Cyprianus et Firmilianus omnes tam Haereticos quam Schismaticos rebaptizandos esse censuerant, quod, cum se ab Ecclesiae communione seiunxerint, interrupta sit in illis Spiritus sancti gratia, nec eam in caeteros amplius possint transfundere: *διὸ ὡς παρὰ Λαϊκῶν βαπτισζομένους τοὺς παρ' αὐτῶν ἐκέλευσαν ἐρχομένους ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τῷ ἀληθινῷ βαπτίσματι τῷ τῆς ἐκκλησίας ἀκαθάρατοςθαι.* Propterea sic illos tanquam a Laicis baptizatos, denuo iusserunt, cum ad Ecclesiam redirent vero Ecclesiae

baptismo repurgari. Mox subiicit: ἐπειδὴ δὲ ὅλως ἔδοξε τισὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν, οἰκονομίας ἕνεκα τῶν πολλῶν, δεχθῆναι αὐτῶν τὸ βάπτισμα, ἔστω δεκτόν. Quoniam autem Asianis quibusdam placuit, pacis ac concordiae gratia id remitti oportere, ut eorum Baptisma reciperetur, esto receptum. Sed Encratitas rebaptizandos esse nominatim statuit: εἰ μὲν τοι μέλλῃ τῇ καθόλου οἰκονομίᾳ ἐμπόδιον ἔσεσθαι τοῦτο, πάλιν τῷ ἔθει χρηστέον καὶ τοῖς οἰκονομήσασιν τὰ καθ' ἡμᾶς πατρώσιν ἀκολουθητέον. Sin est ut iteratus ille baptismus paci Ecclesiae administrationique obsit, altera illa consuetudo omittendi Baptismi retineatur. Haec uberius ex decreto illo Basilii commemorare visum est, quod multa in eo mirifica et, si verum quaerimus, parum Catholica continentur. Nam quod rebaptizandos, si sine scandalo fieri possit, Haereticos omnes affirmare videtur, quodque sine Baptismo plerosque recipiendos ob eam unam causam existimat, quia idipsum οἰκονομίας ἕνεκα fieri placuit, parum cum Ecclesiastico dogmate convenit. Quod quidem Haereticorum baptismum ex Catholico ritu ac praescripto susceptum approbat, nec iterari ullo modo patitur. Quod si aliter quam ut in Ecclesia receptum est, hoc est ex legitima formula, Baptismus non modo ab Haereticis, sed vel ipsis Catholicis tribuatur, nulla pacis concordiaeque specie potest adduci ut citra novum Baptismus quempiam admittat. Quare de Encratitis parum consentaneae sentit Basilius, ut et Cyprianus olim, qui, ut Augustinus adversus Donatistas saepius inculcat, praesertim libro 2 et 3 de Baptismo, tametsi nullum esse Baptismus Haereticorum censeret, tamen qui rebaptizari nollent, ab Ecclesiae communione nequaquam ideo repellendos censebat. Atqui sine vero Baptismo Christianus esse nemo potest. Ut autem qui Christianus non sit, pacis ac concordiae gratia inter Christianos habeatur, eique ad divina mysteria permittatur aditus, quod in Encratitis aliisque, quos aliqui rebaptizandos esse statuerat, sed ut non fieret pacis causa remiserat, praestandum esse eodem in Canone decernit. Hoc, inquam, ab Ecclesiae usu ac moribus et a Nicaeni Concilii aliorumque Veterum sanctionibus abhorret. Quinetiam baptismum a Laicis collatum irritum ac nullum esse Basilius idem arbitratus videtur, cum ex Cypriani, Firmiliani aliorumque sententia

baptizatos ab Haereticis perinde ἀληθινῷ baptismo expiandos esse dicit ac si ab Laicis id obtinuissent. Quasi Laicorum baptismus ἀληθινός non esset. Quod secus se habet, ut inter caeteros August. l. 2 contra Epist. Parm. c. 13 declarat. Tametsi eodem illo loco dubitat utrum ab eo, qui nunquam Christianus fuerit, baptismus possit conferri: *Et haec quidem alia quaestio est, inquit, utrum et ab iis, qui nunquam fuerint Christiani, possit Baptismus dari. Nec aliquid inde temere affirmandum est, sine auctoritate tanti Concilii, quantum tentae rei sufficit.* Sed mirum est quod in Eliberit. Concilio Can. 38 sancitur: *Ut peregre navigantes ingruente necessitate et quocumque fideli, qui non sit bigamus, baptizari possint.* Ergone a bigamis baptizari in tanta necessitate non licuit?

1100 a. καὶ συναλισθῆ μετ' αὐτῶν] Act. 1, 4: καὶ συναλιζόμενος παρήγγειλεν αὐτοῖς etc. Pro quo legisse videtur Epiphanius, καὶ συναλιζόμενος. Nam in Anacephalaeosi 342 p. 137 idem vocabulum usurpat: καὶ συνεσθίων, inquit, καὶ συναλιζόμενος οὐ δοκῆσει, ἀλλ' ἀληθεία. Quanquam lib. 1, Panarii p. 50, unde locum illum in Anacephalaeosin transtulit, communem lectionem expressit: καὶ συναλιζέται οὐ δοκῆσει, ἀλλ' ἀληθεία. Verhum συναλιζέσθαι eandem fere potestatem habet quam τῷ συναλιζέσθαι quidam attribuunt, nimirum convenire cum aliquo, congregari. Atque ita nonnullos legere Beda testatur. At Interpres noster συναλιζόμενος vertit convescens. Quo sensu Chrysostomus accepit, et Theophylactus, ut idem sit ac τῶν ἀλῶν καὶ τροπέζης μετέγειν. Sed et Hieronymus Epist. 150 ad Hedibiam, Quaest. 7 convescens legit.

1103 b. περὶ Θεσμῶν δὲ τῆς αὐτῆς] Egregia deinceps ac singularis disputatio sequitur de praecipuis Ecclesiae ritibus, quem velut characterem ac notam adhibet, quo ab adulterianis conventiculis Catholica Ecclesia dignoscitur. Quibus nos argumentis ac signis perinde hoc tempore veram ac Romanam Ecclesiam a face novissimarum Haereseon discernimus. Nam plerique omnes illi veteris Ecclesiae mores in Romanae usu ac consuetudine resederunt. Quocirca pauca illa, quae supersunt, capita magno Catholicis omnibus usui esse possunt, ut adversus novorum hominum insaniam atque inscitiam opponantur. Ac si de singulis illis ritibus paulo accuratius verba facere vel-

lem, ingentibus Commentariis opus esset. Ne nihil vero dicam, praecipua quaedam ex iis libare placuit, quae in Adversariis nostris, proinde ut authorem quemque in manus ceperam, promiscue adnotata reperi.

De veteribus quibusdam Ecclesiae ritibus.

1103 c. καὶ πρῶτον μὲν κρηπίς] Primum Ecclesiae veteris institutum, quod hodieque in Romana retinetur, in graduum ordinumque discrimine positum est. Nam princeps omnium ac praestantissimus est Virginum ordo, qui in utroque sexu cernitur, quocum Monasticum vitae genus coniungitur. Proximus huic Continentiae gradus est. Tum Viduitas, ac postremo loco Coniugium.

De Virginibus, praesertim foeminis, nota res est, quam antiquus in Ecclesia, quamque copiosus ille ordo fuerit. Iustinus Apolog. 2: καὶ πολλοὶ τινες καὶ πολλαὶ ἐξηκοντοῦται καὶ ἑβδομηκοντοῦται, οἱ ἐκ παίδων ἐμαθητεύθησαν τῷ Χριστῷ, ἄφθοροι διαμένονσι. Hinc Faustus ille Manichaeus apud Augustinum l. 30 cum Catholicos reprehenderet, quod matrimonium damnaret, vicissim infinitum apud illos Virginum numerum opponebat: *Ut pene iam maior, inquit, in Ecclesiis omnibus virginum apud vos quam mulierum numerositas habeatur.* Cui plane, ut nos Haereticis hodiernis solemus, respondet Augustinus, ita Virginitatem in Ecclesia commendari, uti nuptiae nequaquam improbentur. Ammianus Marcellinus author ethnicus in calce lib. 18 de Sapore: *Inventas tamen alias virgines Christiano ritu cultui divino sacratas, custodiri intactas et religioni servire solito more, nullo vetante, praecipit.* Pleni sunt Tertulliani, Cypriani, omnium denique vetustissimorum Patrum libri, ut Augustinum, Hieronymum, Ambrosium, aliosque praeteream, sacrarum mentione Virginum, quas Deo consecratas, et voto etiam obstrictas, Dei atque Ecclesiae se obsequiis addixisse testantur. In Ancyrano Concilio Can. 19: ὅσοι παρθένων ἐπαγγελόμενοι ἀφειοῦσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν τῶν διγάμων ὄρον ἐκπληροῦτωσαν. Chalcedonense vero Can. 16: παρθένον ἐαυτὴν ἀναθεῖσαν τῷ δεσπότῃ Θεῷ, ὡσαύτως δὲ καὶ μονάζοντα καὶ μὴ ἔξειναι γάμῳ προσομιλεῖν.

εἰ δέ γε εὐρεθεῖεν τούτο ποιοῦντες, ἔστωσαν ἀκοινώνητοι. Epiphanius noster in Angelicis Haer. 60,7 docet Virgines, a quibus virginitatis sponsio, quam ὁμολογίαν nominat, violata sit, consultius facere, si se legitimis nuptiis illigent, ut post diuturnam poenitentiam Ecclesiae communionem impetrent. Nondum scilicet ea sponsio tantae religionis erat, ut irritum matrimonium faceret. Vide Cyprianum Epist. ad Pomponium, cuius initium est, "legimus literas tuas". Sic Valentinum Concilium sub Damaso Can. 2: *Virgines, quas se Deo vocerunt, si ad terrenas nuptias transferint, poenitentiam agere iubet. Eae porro ab Episcopo consecrabantur. Quod ne Sacerdotes usurparent, saepius interdictum, ut Carthag. 2 et 3, Basilius ad Amphil. Can. 18 illarum ὁμολογίαν excipi iubet anno aetatis 16 vel 17. Severius Agathense Concil. Can. 19: Sanctimoniales, quantumlibet vita earum et mores probati sint, ante annum aetatis suae 40 non velentur.*

1103 d. εἰ δέ τις τελευτησάσης] In Haeresi 59, 4 tolerari nihilominus illos in Ecclesia dixerat, qui post divortium alias uxores sibi copularent. De quo ad illum locum nonnulli scripsimus. Hic autem, cum legitimos scilicet et receptos ab Ecclesia ordines et gradus percenseret, diligenter cautionem illam apposuit, nonnisi post prioris coniugis mortem secundas nuptias approbari, etsi, uti diximus, alterius generis utcumque tolerentur. Quanquam adversus digamos, qui priore mortua, alteram uxorem ducerent, severior apud antiquos disciplina fuit. Nam Conc. Laod. Can. 1 ita sanxit: *περὶ τοῦ, δεῖν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, τοὺς ἐλευθέρως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις, μὴ λαθρογαμίαν ποιήσαντας ὀλίγον χρόνον παρελθόντος, καὶ σχολασάντων ταῖς προσευχαῖς, καὶ νηστείαις κατὰ συγγνώμην ἀποδίδοσθαι αὐτοῖς τὴν κοινωνίαν ὠρίσαμεν. Ut secundum Ecclesiae Canonem qui libere ac legitime secundis nuptiis illigati sint, neque clandestinum matrimonium inierint, exiguo tempore interlapso, postquam precibus et ieiuniis vacaverint, communicatio illis indulgeatur.* Neocaesariense vero Can. 7: *Πρεσβύτερον εἰς γάμους διγαμοῦντων μὴ ἐστιᾶσθαι· ἐπεὶ μετάνοιαν αἰτοῦντος τοῦ διγαμοῦ, τίς ἔσται ὁ πρεσβύτερος, ὁ διὰ τῆς ἐστιᾶσεως συγκατατιθέμενος τοῖς γάμοις; Vetat Presbyterum digamorum*

nuptiis interesse, ne praesentia sua illis suffragari videatur. Ad haec Ancyrana Synodus Can. 19 iubet, ut qui virginitatem, quam Deo sponderant, violarint, eadem, qua Digami, poena coër-344 ceantur. Apparet igitur digamos olim ignominia notatos et ad publicam poenitentiam, sed eam perbreve ac tolerabiliorem, adstrictos fuisse. Iam supra vidimus quam severa Concilii Eliberitani sanctio fuerit, cum in praesenti naufragii mortisque periculo a quocumque baptizari permittit, digamis duntaxat exceptis. Sed nihilominus in Ecclesiam recepti sunt digami et qui cum iis communicare nollent pro Haereticis habiti. Hinc Nicaenum Can. 8 cum Novatianis Haereticis professionis formulam praescribit, secundum quam receptus illis ad Ecclesiam pateat, *πρὸ πάντων δὲ τοῦτο*, inquit, *ὁμολογήσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας δόγμασι, τουτέστι καὶ διγάμοις κοινωνεῖν καὶ τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεπτωκόσιν.* *Ante omnia scripto profiteri illos oportet, consensuros se atque amplexuros Catholicae et Apostolicae Ecclesiae dogmata: nimirum ut cum digamis communicent, iisque, qui in persecutione lapsi sunt.* Sed quinam digami illi fuerint quaeritur. Nam Iurisconsultus quidam, qui in Canonum Ecclesiae codicem Notas edidit, vulgo fere ignotum esse dicit. Ipse autem tres digamiae species explicat. Prima est, cum eodem tempore binas uxores quispiam habet, quod olim Iudaeis licitum, Romanis legibus prohibitum fuit. Altera est cum quis morte prioris coniugis soluto matrimonio, secundas nuptias contrahit. Tertia, quam vulgo ignotam esse statuit, est, cum extra caussam adulterii, repudiata coniuge, altera superinducitur. Cum enim variae divortii caussae citra adulterium saeculi legibus olim receptae fuerint, nunquam Ecclesia illas admisit. Quocirca qui aliis de caussis quam propter adulterium, uxore dimissa, cum alia coniugium sociaret, hic, ait Iurisconsultus ille, digamus censebatur, eique Canonica illa mulcta, cuius Neocaesar. et Laodic. meminerunt, irrogabatur. Ex qua oratione sequitur, digamos illos, qui mortua coniuge alteri se copularent, mulctae huiusmodi expertes fuisse. Sed haec digamiae genera tria neque ignota vulgo erant, neque ad rem pertinent. Constatque ad postremos illos digamos tres illos totidem Conciliorum citatos Canones perti-

nere. Nam Laodicenum digamos eos, de quibus loquitur, appellat *ἑλευθέρως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις, legitime ac libere secundis nuptiis illigatos*, hoc est, qui licentia et facultate sibi a Christo et Ecclesia concessa usi forent, quique id legitime fecissent. In quo ridicula est Iurisconsulti expositio, *νομίμως* idem esse ac *secundum legis humanae licentiam*. Neque enim Ecclesiasticus ille Patrum concessus *νομίμως* iniri nuptias illas ediceret, quas nullo modo licitas, neque ratas esse cognosceret. Etenim qui citra adulterium, alias ob causas, propter quas divortium facere Imperatoris legibus fas est, uxorem dimiserit, aliamque duxerit, in eadem cum adulteris causa Ecclesiae iudicio decretoque versatur, neque aut levi poenitentia defungi poterat, aut aliter quam dissoluto posteriore illicitoque contubernio, illam ipsam impetrare poenitentiam. Quemadmodum devotae, hoc est, quae se Deo consecraverant, virgines, aut viduae, *si maritum accepissent, non admittebantur ad poenitentiam, nisi adhuc ipso vivente marito caste vivere coepissent, aut postquam ipse decessisset*, ait Toletanum 1, Can. 16 et 19. Atqui Digamos istos Laodicenum Concilium brevi tempore poenitentiam obire statuit, Nicaenum vero Novatianis, ut cum illis nominatim communicarent, se esse profiteantur, edicit. Quod profecto non faceret, si digamorum nomine flagitiosos illos ac iudicio Ecclesiae adulterii damnatos intellexisset. Praeterèa, ut quam absurda sit illa sententia evidentius appareat, si in illo Nicaeni Concilii Canone digami sunt, qui contra Ecclesiasticas sanctiones, hoc est, ut ipse cum Calvinianis existimat, citra causam adulterii, ob eas causas, de quibus divortium saeculi leges indulgent, repudiata priore, alteram sibi coniugem asciscunt, non alia puto conditione Novatianos ad iungendam cum illis communionem coëgit quam ut dissoluto posteriore illo coniugio foedissimam illam maculam poenitentia diluerent. Atqui non magis ut cum hoc peccatorum genere, post poenitentiam, quam ut cum caeteris communicarent omnibus, lex ista, cautioque ferri Novatianis debuit. Non enim eiusmodi solum digamos, sed quoscumque delicti gravioris reos ab omni spe communionis excluderant. Cur igitur de digamis illis, utique non nisi poenitentiam et illiciti coniugii diremptionem admittendis, diserte nominatimque Nicaena

Synodus exceptum voluit? Quid, inquam, in illo criminis adulteriique genere inesse potest mysterii, ut cum iis, qui negandam peccatis omnibus atrocioribus poenitentiam communionemque censuerant, Nicaeni Patres de uno illo stipulentur? Nam quod unum afferre potest, saeculi legibus adulterii genus illud fuisse concessum, ideo momentum habet nullum, quoniam, ut ipsemet asserit, nunquam id Ecclesiae persuaderi potuit, ut divortii causas illas approbaret, aut aliter de digamis istis quam de adulteris statueret. Quare eadem horum, quae et adulterorum caeterorum, et, quod ad Novatianorum negotium spectat, quam peccatorum omnium ratio haberi a Patribus debuit. Itaque dubium nullum est, quin adversus digamorum genus tertium a veteribus Conciliis severitatis aculei illi districti fuerint. Nec aliter Balsamo ac Zonaras alique Interpretes Canones illos explicant.

σπεράνη δὲ τούτων πάντων, ὡς εἰπεῖν] De Clericorum continentia ac coelibe vita illustris hic Epiphanii locus est. Sed in Catharorum Haeresi 59, 4 longe apertius atque insignius Ecclesiasticam hac in re consuetudinem exposuit. Docet enim imprimis Episcopum, aut Presbyterum, aut Diaconum ex digamis ordinari neminem. Tum neque hos, neque Subdiaconum aliter consecrari quam vel priore, eaque unica, coniuge mortua, vel ab eiusdem viventis consortio ac consuetudine distractos, nisi virgines omnino sint: praesertim ubi Ecclesiastici Canones accurate servantur. Nam quod in quibusdam locis Presbyteri, Diaconi et Subdiaconi liberos adhuc suscipiant, id abusione quadam ac disciplinae corruptela fieri, aut vero necessitate, ubi pro ingenti populorum multitudine ministrorum copia non suppetit. Nam alioqui Ecclesiae decreto Clericorum ordinibus istis continentia praescribitur. Qua Epiphanii autoritate nulla aut expressior, aut sanctior haberi potest. Huic par est ac geminum Hieronymi testimonium illud adversus Vigilantium, qui, ut hoc tempore nostrates Haeretici, Clericorum castimoniam oppugnabat. *Quid facient, inquit, Orientis Ecclesiae? Quid Aegypti et sedis Apostolicae, quae aut virgines Clericos accipiunt, aut continentes et, si uxores habuerint, mariti esse desierunt?* Atque hoc quidem vel recentiores Graeculi fatentur, post susceptos sacros illos ordines uxorem nemini ducere licuisse. 346

Quod ad Can. Apost. 26 Balsamo et Zonaras agnoscunt. Canonis verba sunt: τῶν εἰς κλήρον προελθόντων ἀγάμων κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν ἀνυγνώστως καὶ ψάλτας μόνους. Ad quae Balsamo istud observat, ante ordinationem Presbyteros, Diaconos et Hypodiaconos copulare nuptias, atque ita ordinari potuisse: post ordinationem solis hoc Lectoribus et Cantoribus indultum. Addit Zonaras, ante ordinationem interrogari Presbyteros, Diaconos et Hypodiaconos, an continenter et caste velent vivere. Quod si negaverint, permitti ut ante consecrationem uxores ducant. Sane in Ancyrano Can. 10 de Diaconis ita sancitum legitur, ut qui ipso ordinationis suae tempore contestati sint, se nuptiis carere non posse, ideoque post ordinationem uxores duxerint, de statu suo non dimoveantur, quod ab Episcopo id illis concessum fuerit: τοῦτο δὲ εἴ τινες σιωπήσαντες καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μένειν οὕτως, μετὰ ταῦτα ἦλθον ἐπὶ γάμον, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς Διακονίας. Hoc vero, inquit, si qui forte tacuerint et in ordinatione permanere in ipso (continentiae scilicet) statu consenserint, cum deinde nuptias inierint, a Diaconatu repellantur. Quo ex Canone illud evinci potest, Clericorum maiorum, ad Diaconos saltem usque, consecrationem implicitum, ut aiunt, votum iam tum habuisse continentiae. Nam cum eam conditionem apponit, εἴ τινες σιωπήσαντες καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μένειν οὕτως, procul dubio significat, cum ordinatione ipsa implicatam esse tacitam castimoniae legem, quae non nisi concepta nominatim contestatione devitari posset. Cuiusmodi et in Episcopatu suscipiendo fuisse ex Synesii causatione liquet, qui Epist. 105 cum a Ptolemaensibus in Episcopum posceretur, praedicere se ac testari istud asseverat, nolle a coniuge separari. Sed de Episcopis ridicule a Graecis hodiernis excipitur, quibus solis nuptiis interdicitur. Nec minus inepte 2. Concilii Carthag. Canon ille 3 accipitur: *Placuit Episcopos et Presbyteros et Diaconos, secundum propria (al. priora) statuta etiam ab uxoribus continere etc.* In quo Canone iampridem eruditi viri Graecorum atque Haereticorum inscitiam refutarunt, et Balsamonis imprimis, qui ad Can. 4 Synodi Carthag. quae secunda vulgo censetur, nugas meras effutiit. Atqui Canonum 3 et 4 Carthag. illius Synodi, qui ab Episcopis, Presbyteris et

Diaconis continentiam exigunt, tam liquida expressaque auctoritas est, ut Iudificationem ac fucum omnem respuat. *Placet*, inquit Carthag. 2 Canon 2, *ut Episcopi, Presbyteri et Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitiae custodes, etiam ab uxoribus se abstineant. Ab omnibus dictum est: placet ut in omnibus et ab omnibus pudicitia custodiatur, qui altari deserviunt.* Accedit et Chalced. Canon 14: *ἐπειδὴ ἐν τισιν ἐπαρχίαις συγκεχώρηται τοῖς ἀνυγνώσταις καὶ ψάλταις γαμεῖν, ὥρισεν ἡ ἅγια σύνοδος μὴ ἐξεῖναι τιμὴ αὐτῶν ἑτερόδοξον γυναικὶ λαμβάνειν.* Cum in quibusdam provinciis concessum sit Lectoribus et Cantoribus uxores ducere. Non igitur caeteris licebat Ordinibus, maxime Subdiaconis, ac ne Lectoribus quidem et Cantoribus ubique, sed in certis duntaxat provinciis. Quanquam de Subdiaconis, non ex Canonis ullius decreto, ut ait Epiphanius, sed ex quadam indulgentia et οἰκονομίᾳ, remissum aliquando videtur. Nam et Carthaginensium Conciliorum Canones, quibus diserte continentia praecipitur, Episcopos duntaxat et Presbyteros ac Diaconos complexi sunt. Quemadmodum et Arelatense 2, Can. 3: *Si quis de Clericis a gradu* 347 *Diaconatus in solatio suo mulierem praeter aviam, matrem, sororem, filiam neptem, vel conversam secum uxorem habere praesumpserit, a communione alienus habeatur.* Nam conversam appellat quae sponte se a viri consuetudine segregarit: uti Canone praecedenti, *Assumi aliquem ad Sacerdotium non posse in vinculo coniugii constitutum, nisi promissa fuerit conversio, non oportet.* At Concil. Tolet. 1, Can. 4 decrevit: *Ut Subdiaconus uxorem alteram ducens inter Ostiarios, vel Lectores habeatur. Quod si tertiam duxerit, quod nec dicendum est, abstentus biennio postea inter Laicos reconciliatus post poenitentiam communicet.* Ad haec Siricius Papa in Epistola, quae in Telensi Concilio lecta est, Can. 9, Innocentius Epist. 2 c. 9 et Epist. 3 c. 1. Presbyteros duntaxat et Diaconos coire cum uxoribus prohibent. Quorum decreta confirmat Agathense Conc. Can. 9. Quod ipsum tamen Can. 39. Subdiaconos etiam comprehendit: *Presbyteri, Diacones, Subdiacones, vel deinceps, quibus ducendi uxores licentia non est, etiam alienarum nuptiarum evitent consortia.* De tribus Ordinibus accedit et Concil. Eliberit. Can. 33, et Carthag. 2 c. 2 Apostoli-

cam hanc institutionem esse significat: *Ut quod Apostoli docuerunt, inquit, et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus.* Haec nos ex infinitis pauca, quae in Adversariis extabant, de Clericorum caelibatu selegimus. Caetera in Annalibus Eccles. ad annum 58 tum ab aliis, qui adversus Haereses scripserunt, ad idem argumentum disputata reperies.

1104 a. δευτερόγαμον δὲ οὐκ ἔξεστι διέχουσαι] Digamus non solum ab Episcopali munere, sed etiam a sacris omnibus Ordinibus exclusus fuisse perpetuo, qui probare velit, is otio et charta intemperanter abutatur. De Episcopis locus est Apostoli 1 Tim. 3: *Oportet Episcopum esse unius uxoris virum,* quod idem et ad Titum cap. 1, 7 repetit. Quibus in locis Beza et Haereticus omnes, praesertim Molinaeus in fidei Scuto, nec non et Iurisconsultus ille supra refutatus a nobis, de digamis illis Apostolum interpretantur, qui citra legitimam causam, hoc est praeter adulterii culpam, repudiata coniuge alteram duxissent. Verum tametsi hoc ipsum digamorum genus eodem Apostoli decreto comprehenditur, absurdissimum tamen est non eos quoque contineri credere, qui, uxore mortua, aliam sibi et quidem legitimam, coniugem adsciverint. De quo luculentissimum hoc in loco testimonium habes Epiphanius, nec non et in Catharorum Haer. 59, 4. Ubi diserte negat sacros ad Ordines illum recipi, qui priore coniuge mortua alteram duxerit. Quod adeo verum est, ut ne Ariani quidem contra communem illam, receptamque consuetudinem venire ausi fuerint. Nam in Ebionitarum Haeresi 30, 5 Iosephus Comes, cum Ariani, ut ad partes suas illum traherent, Episcopatum ei pollicerentur, ne invitatus ab illis ordinaretur, priore coniuge defuncta, secundas nuptias iniit. Quaesitum olim fuit, utrum qui ante Baptismum coniugem habuisset, digamus eiusmodi censeretur, qui ab Ecclesiasticis Ordinibus arceretur. Qua de re parum probabilis Hieronymi sententia extat in Epist. ad Oceanum, quae est 83. Cui contraria est Augustini lib. de bono Coniugii, c. 18 aliorumque Patrum opinio, cui Ecclesiastica traditio ac consuetudo suffragatur. Qua de re Valentini Concilii, quod sub Damasco 348 celebratum est, Canon primus ita statuit: *Uti Digami ne ordinentur Clerici, etiamsi gentiles adhuc hac se infelicis sortis necessitate maculaverint.* Vide Innoc. 1. Ep. 2. c. 6. Qua

et Zosimus Papa Epist. 1 non modo Episcopum, aut Diaconum ac Subdiaconum, sed ne Lectorem quidem, aut Exorcistam fieri patitur eum, qui viduae sit maritus. Redeo ad Apostoli locum illum 1 ad Tim. 3. Quem, uti dixi, non negandum est ad illos pertinere quoque Digamos, qui repudiata utcumque coniuge novas nuptias copularint, quo sensu Chrysostomus interpretatus est. Qui et ipse tamen alterius Digamorum generis et quidem eorum, qui post priorum obitum alias duxissent, meminit: *τινές δέ, inquit, ἔνα ἐκ μιᾶς γυναικὸς ἦ, κατὰ τοῦτο εἰρησθαι. Quidam ideo dictum hoc ab Apostolo censent, ut ab una uxore sit* (mortua scilicet). Clarius in Comment. ad Titum Hom. 2, ubi causam hanc Apostolicae sanctionis assert: *ὁ γὰρ πρὸς τὴν ἀπελθοῦσαν μηδεμίαν φυλάξας εὐνοίαν, πῶς ἂν οὗτος γένοιτο προστάτης κυλός; Qui defunctae uxori benevolentiam nullam serrasse deprehenditur, quonam pacto hic Ecclesiae praeclare praeesse poterit? ἀπελθοῦσαν* appellat mortuam, non eam, quae *repudiata discessit*, ut imperite Jurisconsultus vertit. Nam et apud Theophylactum eadem Chrysostomi verba ita redduntur: *Qui enim nullam servavit benevolentiam erga eam, quae obiit etc.* Quare posterius illud ac legitimum Digamorum genus ab Apostolico illo decreto nunquam Chrysostomus exclusit. Unus Theodoretus, quod valde miror, solos digamos, qui plures simul uxores haberent, ab Apostolo repudiatos sentire videtur. In quo audiendus non est, multoque minus Haeretici, uti Beza caeterique, qui in Apostolicis verbis praeceptum contineri putant, quod nullum ad Episcopatum, nisi uxore ducta, promoveri permittat. Quod iam dudum Theophylactus refellit.

1104 b. *εἰ δὲ εἶεν ἰκανοί*] Quemadmodum e Monachis eligendi sint Clerici, docet Augustinus Epist. 76.

καὶ Διυκόνισσαι δὲ καθίστανται] Diaconissarum usum et institutum uberius in Collyridianorum Haeresi declarat quae est 79, 3 et 4. Ubi ad mulierum, quae baptizantur, obsequia, aliasque id genus functiones deligi idque e viduarum potissimum ordine, scribit. Unde et *Viduae* et *Presbytides* appellantur. Hoc vero loco non solum viduas, sed etiam perpetuas capi virgines significat. Zonaras et Balsamo Comment. ad Can. 19. Nicaenae Synodi virgines praecipue delectas esse docent: *Παρθένοι* (inquit Zonaras) *τὸ παλιῶν προσήγοντο τῶ θεῷ*

ἀγνεύειν ὁμολογοῦσαι, ὡς οἱ Ἐπίσκοποι καθιέρουσιν κατὰ τὸν 5 κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου καὶ τῆς τοῦτον ἀφρόντιζον φυλακῆς κατὰ τὸν μὲν κανόνα τῆς αὐτῆς συνόδου· ἐξ ὧν δὴ παρθένων καὶ Διακόνισσαι ἐχειροτονοῦντο κατὰ τὸν καιρὸν τὸν προσήκοντα, ἤγουν ὅτε ἐτῶν ἐγένοντο μὲν· αἱ δὲ τοιαῦται καὶ τι σχῆμα ἐνεδύοντο παρὰ τῶν Ἐπισκόπων ἐν τῷ κέ ἐνιαυτῷ τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Tertullianus vero lib. de velandis Virgin. c. 9 viduas ad eiusmodi ministeria constitutas fuisse ex Apostoli auctoritate significat, et queritur ab Episcopo quodam alicubi virginem in viduatu ab annis nondum viginti collocatam. Carthaginense 4 Can. 12 de harum officio ita loquitur: *Viduae, vel sanctimoniales, quae ad ministerium baptizandarum mulierum eligantur, tam instructae sint ad officium, ut possint apto et sano sermone docere imperitas et rusticas mulieres tempore quo baptizandae sunt, qualiter baptizatori interrogatae respondeant et qualiter accipio* 349 *baptismate vivant.* Concilium Chalcedonense Can. 15: *Διακόνισσαν μὴ χειροτονεῖσθαι γυναικα πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα καὶ ταύτην μετὰ ἀκριβοῦς δοκιμασίας.* De 40 annis idem Agathense decrevit Can. 19. Ignatius Epist. 9: *ἀσπάζομαι τὰς φρουρούς τῶν ἁγίων πυλώνων, τὰς ἐν Χριστῷ Διακόνους.* Epaunense porro Can. 21. Diaconissas sustulit: *Viduarum, inquit, consecrationem, quas Diaconas vocant, ab omni regione nostra penitus abrogamus, solam eis poenitentiae benedictionem, si converti ambiunt, imponendo.* Imo et Laodicenum ex ea parte saltem, ut aliis mulieribus minime praecessent, nec earum docendarum munus usurparent, ut Zonaras et Balsamo declarant ad Can. 11. Cuius haec verba sunt: *μη δεῖν τὰς λεγομένας πρεσβυτέρας, ἤτοι προκαθημένας ἐν ἐκκλησίᾳ καθίστασθαι.* Quae ita vetus editio Latina concipit: *Mulieres, quae apud Graecos Presbyterae appellantur, apud nos autem viduae seniores, univirae et matriculariae nominantur, in Ecclesia, tanquam ordinatas, constitui non debere.* De Diaconissis nugatur Pseudodiataxis Clem. 2, 26. Ubi Episcopum Dei Patris instar esse dicit: *Diaconum Christi Domini, Diaconissam vero Spiritus sancti.* Proinde uti Spiritus sanctus nihil a seipso dicit, facitve, ἀλλὰ δοξάζων τὸν Χριστὸν περιμένει τὸ ἐκείνου θελημα, ita Diaconissae nihil sine Diacono

debent suscipere. Quae sunt γραώδη et Haeresim praeterea τῶν πνευματομάχων redolent.

εἰς' ἐξῆς τούτων ἐπορκισταί] Horum omnium et praecedentium Ordinum crebra est in veteribus Synodis et apud antiquos Patres mentio. Imprimis Carthag. 4 singulos gradus accuratissime describit et quo quisque ritu sit initiandus declarat. Apud Ignatium cum in aliis Epistolis, tum in postrema 9 praeter maiores illos commemorantur Ἀναγνώσται, Ψάλται, Πυλωροί, οἱ Κοπιῶντες, Ἐπορκισταί. De quibus omnibus Annales Eccles. consule.

1104 c. συνάξεις δὲ ἐπιτελούμεναι] Synaxis proprie sacros conventus et, quod in illis a fidelibus celebratur, divinum officium significat, quod sacrarum literarum lectionem, psalmodiam, tractatum, sive sermonem ad populum, ac demum, ubi opus est, Divinorum Mysteriorum celebrationem complectitur, uti Fronto Ducaeus noster ad Chrysostomi Orat. 2 in Iudaeos adnotavit. Nonnunquam tamen, ut apud Dionysium, praesertim libro de Eccles. Hier. c. 3, pro ipsa communionem, vel Missae sacrificio sumitur. Nam ibi caussam inquit, cur κοινωνίας et συνάξεως appellatio divino illi augustissimoque Sacramento, quam τελετήν τελετῶν nominat, praecipue tribuatur, cum caeterorum ea quoque vis sit, ut μεριστάς ἡμῶν ζωάς εἰς ἐνοειδῆ θέουσιν συνάγειν, hoc est consociare, possint. Proprie tamen, ut nos diximus, σύναξις conventum sacrum et Divinum, quod in eo peragitur, officium sonat. Sic Epiphanius in Haeres. 69, quae est Ariomanitarum, de Ario caeterisque Presbyteris per urbanas Ecclesias Alexandriae distributis, ἕκαστος δὲ τούτων δῆλον κατὰ τὴν εἰθισμένην σύναξιν τὸν αὐτῷ πεπιστευμένον λαὸν διδάσκων ἐν ταῖς ἐξηγήσεσι etc. Hanc Latini collectam, vel Missam, ut idem Fronto noster observat, appellare consueverunt. At Casaubonus Exercit. 16, 42 dum 350 Parisiensis editionis notas in Chrysostomum redarguit, castigandus et ipse venit. Nam pleraque oscitanter attigit. Imprimis Chrysostomus fideles adhortans, ut pro se quisque captandis ac laerificandis proximis incumbat, his verbis alloquitur: τί μέγα αἰτῶ παρ' ὑμῶν, ἀγαπητοί; ἕκαστος ὑμῶν ἕνα μοι τῶν ἀδελφῶν ἀνασωσάτω, περιεργασάσθω, πολυπραγμονησάσθω ἵνα εἰς τὴν ἐπιούσαν σύναξιν μετὰ πολλῆς παρηρησίας ἀπαν-

τήσιωμεν, δῶρα τῷ Θεῷ κομίζοντες, δῶρα πάντων τιμιώτερα, τὰς ψυχὰς τῶν πεπλανημένων ἐπαναγαγόντες. Hic Erasmus verba illa eis τὴν ἐπιούσων σύναξιν verterat, in *crastina communione*. Quod merito reprehensum a Frontone nostro, proque *communione* vocabulo substituta vox *collectae*. Displicuit haec emendatio Casaubono, qui cum Erasmo *σύναξιν* illic communionem esse defendit, eo fretus argumento, quod donorum oblatio, de quibus loquitur Chrysostomus, Eucharistiam designet. Sed mira est Critici illius ἀπροσεξία. Nam δῶρα ista non sunt panis et vinum, quae ad Eucharistiam adhibentur, aut Eucharistia ipsa, sed nimirum fratrum et Christianorum animae, quibus ad Synaxin adducendis et conservandis ut studeant, auditores suos admonebat.

Proximus est Epiphanii ille ipse locus, quem prae manibus habemus, in quo Synaxes ait ex Apostolica traditione in feriam quartam et Parasceuem ac Dominicam incidere: *Hic potest dubitari* (Casauboni verba sunt) *an simpliciter conventus sacri intelligantur, ad verbum audiendum et orandum, an etiam de coenae Domini celebratione senserit Epiphanius. Ratio dubitandi oritur ex observatione diversa veterum Ecclesiarum. Nam, ut testatur Socrates, pleraeque omnes terrarum orbis Ecclesiae et his diebus et Sabbatis etiam ad Synaxes conveniebant, in quibus mysteria celebrabantur.* Haec ille. Sed quod Socratem affirmare dicit in plerisque omnibus terrarum orbis Ecclesiis Synaxes et Mysteria feria quarta, sexta et Sabbato celebrari, falsissimum est. De Sabbatis id quidem toto orbe usitatissimum esse, si Romanam Ecclesiam et Alexandrinam exceperis, docet libro illo, quem Casaubonus citat, Historiae 5, 21. Quod autem feria quarta sextave Synaxes et mysteria celebrata fuerint, nusquam prodidit. Quin potius de solis Alexandrinis id refert, omnia apud illos, quae in Synaxibus gerimos est, praeter mysteria ac sacrificia, biduo illo perfici. Quare neque ex Epiphanio, neque ex Socrate confici potest, feria quarta et Parasceue Christianos augustissima illa Domini Corporis sacra celebrasse. Quod utrum aliunde colligi possit, attequam disputo, prius error ille castigandus est, quem non solum Casaubonus, sed et alii pridem pii et eruditi homines imbibisse videntur: in omnibus Synaxibus Mysteriorum celebra-

tionem ac participationem locum habuisse. Quod secus se habet. Nam a mysteriorum celebratione ac communione Synaxis perinde differt ut genus a forma, propterea quod non omnibus in Synaxibus Dominicum corpus aut offerebatur, aut a fidelibus usurpabatur. Quod ex Socrate primum, loco illo, quem paulo ante citavimus, intelligitur, ubi τῇ τετράδι καὶ παρυσκευῇ Synaxes Alexandriae fieri scribit, *δίχα τῆς τῶν μυστηρίων τελετῆς.*

Tum universe de Orientalibus ac Graecis ita potest con-351
fici. Etenim per solennes ieiuniorum dies Mysteria nulla et sacrificia peragebantur, neque publice ac legitime communicabant fideles. Nam Laodiceum Concilium Canone 49 vetat quadragesimali tempore panem offerre, praeterquam in Sabbato atque Dominica: *ὅτι οὐ δεῖ τῇ τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον.* Quem Canonem plerique non recte de Eulogiis, sive fermentato pane interpretati sunt, de quo agit idem Laodic. Can. 14 et Innocentius 1. Epist. 1. c. 5. Atque hunc iccirco putant offerri per illos dies minime licuisse, ne ea solvendi ieiunii esset occasio. Cuius falsissimae interpretationis authores vis ipsa verbi *προσφέρειν* ac potestas refellit, quae de sacrificio et oblatione solet accipi, ut in Nicaeno Can. 18. Est igitur *προσφέρειν ἄρτον*, panem ipsum repraesentare, ex quo Christi corpus consecratione fieret. Quod partim a Sacerdotibus ipsis in sacrorum functione ac *τελετῇ* geritur, partim ante Mysteriorum celebrationem a fidelibus. Nemo enim citra notam aliquam *ἀσέμβολος* et sine oblatione propria communicabat, sed panem suum ac vinum offerebat. Hinc vehemens illa Cypriani querela de matronis locupletibus lib. de Opere et Eleemos.: *Locuples et dives es et dominicum celebrare te credis, quae carbonam omnino non respicis, quae in dominicum sine sacrificio venis, quae in partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis.* Augustinus Serm. 215 de Tempore: *Oblationes, quae in altario consecrentur, offerte. Erubescere debet homo idoneus, si de aliena oblatione communicat.* Quod idem et sequenti sermone repetit. Quoniam igitur qui communionis iure praeditus erat, idem aut offerebat, aut offerre certe, unde communicaturus esset, poterat, hinc vetusti Canones eos, qui in extremo gradu poenitentium haerent, quam *ὄστασις* nominabant, qui cum fidelibus orationum

duntaxat erant participes, nec dum Dominicum corpus usurpabant, *κοινωνεῖν* dicebant ἄνευ προσφορᾶς, ut est in Ancyrano Can. 5 et 24. A quo demum ordine ad absolutum integramque statum transferebantur, quam *μέθεξιν τῶν ἁγίων* et τὸ τέλειον appellant, cum scilicet perinde ad oblationes faciendas, atque ad participandam Eucharistiam admitterentur. Neque enim quorumcunque oblationes receptae sunt, sed sceleratorum hominum ac poenitentium et universe τῶν ἀδέκτων καὶ ἀκοινωνήτων reiectae. De quo vide Constit. Apost. 3, 5. Et Varsense Concilium Can. 2 iubet *ut poenitentium, qui sine communione inopinato transitu in agris, aut itineribus praeveniuntur, oblationes recipiantur*. Excutebantur itaque primum oblationes a Diaconis, atque utrum eiusmodi essent inquirebatur, quae repraesentari ad altare possent. Igitur in Laodiceno Concilio ἡ προσφορὰ de utroque genere oblationis potest intelligi, tam ea quae a fidelibus quam quae a Sacerdotibus fiebat. Nec obstat, quod *προσφέρειν ἄρτον* scriptum est in Canone, quae fuisse caussa videtur, ob quam Catholici viri de Eulogis potius quam de Eucharistia dictum illud interpretarentur. Nam vel ἄρτος ad id refertur, quod ante consecrationem fuit, aut

352 corpus ipsum Domini *panis* usitata cum in Scripturis, tum apud Patres appellatione dicitur. Sic in Carthag. Concilio apud Zonaram et Balsam. Can. 40: *περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι περαιτέρω ἄρτου καὶ οἴνου ὕδατι μεμιγμένον τί ποτε ἐν τοῖς ἁγίοις προσφέρειν, ἵνα ἐν τοῖς ἁγίοις μηδὲν πλέον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου προσενεχθῆι· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ κύριος παρέδωκεν· τουτέστι ἄρτον καὶ οἴνον ὕδατι μεμιγμένον*. Quod apud Latinos Can. 24 Concilii 3 Carth. ita legitur: *Ut in Sacramentis corporis et sanguinis Domini nihil amplius offeratur quam ipse Dominus tradidit, hoc est panis et vinum aqua mixtum*. Proinde nihil certius est quam in Laodiceno Canone prohiberi ne per solennes ieiunii dies oblationes et sacrificia celebrentur. Excipit Sabbatum ac Dominicam, quibus in Oriente ieiunare nefas arbitrabantur. Quod ex Trullana Synodo comprobari potest, quae Can. 52 ita sanxit: *ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, παρεκτὸς σαββάτου καὶ κυριακῆς καὶ τῆς ἁγίας τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γινέσθω ἡ τῶν προηγιασμένων ἱερὰ*

· λειτουργία. *In omnibus quadragesimalis ieiunii diebus, excepto Sabbato ac Dominica et sacro Annunciationis die, celebratur sanctum ante consecratorum sacrificium. Quem ad Canonem Zonaras haec adnotat: αὐ τῶν νηστειῶν ἡμέραι πένθος εἶναι ἐτάχθησαν καὶ κατανύξεις εἰς ἐξίλασμα τῶν ἐκάστου σφαλμάτων· τὸ δὲ τῷ Θεῷ προσάγειν θυσίας παρηγορεῖν ἐστὶ etc. διὰ τοῦτο ἐν μὲν ἄλλαις τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέραις ἢ τῶν προηγιασμένων γίνεται λειτουργία, ὡς τότε γινομένης τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, ἀλλὰ τῆς ἤδη προσευθείσης καὶ τελεσθείσης αὐθις προσυγομένης. κατὰ δὲ τὰ σάββατα καὶ τὰς κυριακάς, ἐπεὶ ἐν ταύταις νηστεύειν ἀπηγόρευται, ἐνδέδοται καὶ θυσίαν προσφέρειν καὶ τελείαν λειτουργεῖν λειτουργίαν. Quocirca Sacrificium nequaquam per ieiunii dies oblatum est, sed ea retractabantur, quae iam ante consecrata fuerant, uti sacro Parasceves magnae die apud nos fieri consuevit. Extant illae τῶν προηγιασμένων λειτουργίαι Tomo 6. Biblioth. cum Genebrardi Praefatione, in qua Graecorum ritum illum adversus Catholicos quosdam doctores propugnat, negatque propterea damnandum esse, quod nulla in iis Liturgiis neque consecratio neque distributio ac communio contineretur. Apparet autem, quemadmodum in Synaxibus, quae per illos dies fiebant, nullum est oblatum sacrificium, ita nullam fidelium communionem extitisse. Quod praeterea alio ex argumento colligitur. Etenim neque ieiunantes osculum pacis fratribus impartiebantur, neque mysteriorum celebratio ac participatio sine pace osculoque peragebatur. Horum primum Tertullianus lib. de Orat. sub finem indicat his verbis: *Sic et die Paschae, quo communis et quasi publica ieiunii religio est, merito deponimus osculum, nihil curantes de osculando, quod cum omnibus faciamus.* In publicis igitur solennibusque ieiuniis pacem, hoc est osculum, sibi mutuo fideles non dabant. Quod cum in privatis et voluntate susceptis perinde ab illis observaretur, paulo ante idem Tertull. improbat: *Alia iam; inquit, consuetudo invaluit. Ieiunantes habita oratione cum fratribus subtrahunt osculum pacis, quod est signaculum orationis.* Unde illos admonet, ut cum privatim ipsi ieiunant, *domi quidem, inter quos latere ieiunium in totum non datur, pacem differant,* at publice et in Ecclesia dissimulato ieiunio,*

353 consuetudini serviant. Posterius vero, nempe cum *Mysteria* celebrarentur, pacem atque osculum a fidelibus oblatum fuisse, vix est ut probari necesse sit. Res enim est perspicua. Sed aliquot nihilominus veterum testimonia producā. Primum *Laodicenum Conc. Can. 19* in *Liturgiis* et *Synaxibus* hunc praescribit ordinem. Post habitos ab *Episcopo* sermones, *Catechumenorum* succedebat oratio. Quibus digressis, super poenitentes orabant. Ii sub manus subeuntes ubi recesserant, tum fidelium triplex oratio concipiebatur: εἰθ' οὕτως τὴν εἰρήνην δίδουσαι iubet, καὶ μετὰ τὸ Προσβυτέρους δοῦναι τῷ Ἐπισκόπῳ τὴν εἰρήνην, τότε τοὺς λαϊκοὺς τὴν εἰρήνην δίδουσαι, καὶ οὕτως τὴν ἅγιαν προσφορὰν ἐπιτελεῖσθαι. Tum *pax*, inquit, danda, quam ubi *Episcopo* *Sacerdotes* impertierint, *laici* sibi inricem dabunt. Secundum quae perficiatur oblatio. At *Innocentius* *Epist. 1 ad Decent. cap. 1* pacem prohibet ante finita *mysteria* dari: *Pacem ergo asseris*, inquit, *ante confecta Mysteria* quosdam populis imperare, vel sibi inter *Sacerdotes* tradere, cum post omnia, quae aperire non debeo, *pax* sit necessario indicenda, per quam constet populum ad omnia, quae in *Mysteriis* aguntur, atque in *Ecclesia* celebrantur, praebere consensum.

Quibus subductis omnibus, liquet vetustissimos etiam *Christianos* in *Synaxibus* suis non perpetuo communicasse, publice saltem ac legitime. Nec interim negamus privatim domi, vel extra *Synaxin* communicare aliquos potuisse, cum *Eucharistiam*, quam à *Sacerdote* semel acceperant, domi reservatam reliquos in dies dispensare solerent. De quo vide quae *Basilii* *Ep. 289* ad *Caesarium* *Patriciam* scribit. Tum *Annalium* auctorem ad annum 57. Redeo iam ad *Synaxes* illas, quas *Epiphanius* ab *Apostolis* fuisse traditas affirmat, *feriae quartae*, *Parasceues* et *Dominicae*. Inter quas miretur quispiam *Sabbati* mentionem nullam esse factam. Hoc enim die *Synaxes* Oriente fere toto celebratas ac frequentata *Mysteria* testatur *Socrates* lib. illo 5 c. 22. Quanquam hic, ut et *Sozom. 7, 19*, *Alexandrinis* et *Romanos* excipit: τῶν γὰρ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησιῶν ἐν ἡμέρῃ σαββάτων κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδος περίοδον ἐπιτελουσῶν τὰ μυστήρια, οἱ ἐν τῇ Ἀλεξανδροῦσι καὶ οἱ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐκ τινὸς ἀρχαίας παραδόσεως τοῦτο ποιεῖν παρητήσαντο. Cum enim omnes totius orbis *Ecclesiae* *Sabbatis* omni-

bus per unamquamque hebdomadam Mysteria celebrant, Alexandrini et Romani ex vetero quadam traditione id agere detrectarunt. Ita non Orientis modo, sed et totius orbis consuetudinem fuisse scribit, quod ego verum non arbitror. Fuit enim Orientis fere solius. In Responsis Canon. Timothei Alexand. apud Balsam. Interrog. 13 quaesitum est quibus diebus coniuges continere debeant. Respondet Timotheus omnino Sabbato ac Dominica temperandum, διὰ τὸ ἐν αὐταῖς τὴν πνευματικὴν θυσίαν ἀναφέρεισθαι τῷ Κυρίῳ. Igitur Sabbatis Alexandriae celebrata Mysteria, contra quam Socratis aetate factum est. Atqui forte an Cyprii (apud quos ista scripsit Epiphanius) Romanos, aut vicinos suos Alexandrinos imitati, Synaxes nullas Sabbatis instituerunt, reliquis vero, hoc est quarta sextave feria, nulla in Synaxibus mysteria celebrarunt. De mysteriis certe mentio nusquam hic habetur, contra quam Casaubonus alique temere prodiderunt. In sequenti capite Epiphanius de Sabbati Synaxibus ita loquitur, ut in Ecclesia sua institutas negare videatur. Scribit enim: *ἐν τισὶ δὲ τόποις καὶ ἐν τοῖς σύββασιν συνάξεις ἐπιτελοῦσιν.* Non igitur in Cypro, ac proinde verissima est coniectura nostra, Cyprios Alexandrinorum morem imitatos esse. Ac cum paulo ante demonstratum sit, quadragesimalis ieiunii tempore nulla in sacris conventibus celebrata fuisse mysteria, de quarta sextaque feria idem videri possit, cum in illis solenne peraeque ieiunium extitisse auctor sit Epiphanius. Sed ne istud asseveremus, prohibet imprimis illud, quod ἡ τῶν προσηγιασμένων λειτουργία soli Quadragesimae ieiunio in veteribus Conciliis et Liturgicis adscribatur. Accedit et disertissimus Tertulliani locus, qui in lib. de Orat. sub finem ostendit, ipsis stationum diebus, quae feria quarta sextaque cum ieiuniis obiri consueverant, ut paulo post dicitur, sacrificia celebrari ac Dominicum corpus in fideles distribui solere. *Similiter, inquit, de Stationum diebus non putant plerique sacrificiorum orationibus interveniendum, quod statio solvenda sit accepto corpore Domini. Ergo devotum Deo obsequium Eucharistia resolvit, an magis Deo obligat? Nonne solennior erit statio tua, si et ad aram Dei steteris? Accepto corpore Domini et reservato, utrunque salvum est, et participatio sacrificii et executio officii.* Qui locus paulo a nobis postea

deklarabitur. Ad haec Basilius in Epistola ad Caesariam, cuius supra meminimus, cum quotidianam communionem plurimum commendasset, ista subiicit: *ἡμεῖς μέντοι γε τέταρτον κατ' ἐκάστην ἑβδομάδα κοινωνοῦμεν, ἐν τῇ κυριακῇ, ἐν τῇ τετράδι καὶ ἐν τῇ παρασκευῇ καὶ τῷ σαββάτῳ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἐὰν ἡ μνήμη μάρτυρός τινος. Nos quater in quaque hebdomada communicamus, Dominica, feria quarta, Parasceue, Sabbato, sed et diebus caeteris, in quos memoria Martyris alicuius incidit.* Unde quod de ieiunio dictum est, nullum in eo celebratum fuisse Mysterium, neminemque communicasse fidelium, de solo Quadragesimali par est accipi, si Alexandrinos eximas, quorum velut singulare istud a Socrate commemoratur, quod feria quarta atque sexta omnia praeter *τελετὴν* Synaxeon propria praestiterint. De quo proxime videbimus.

Denique quod Epiphanius admonet, *triplicem illam Synaxin dierum totidem ab Apostolis esse traditam*, haud scio an satis certo constare queat. Nam primis Ecclesiae temporibus unus duntaxat Dominicus dies ad eam rem observatus videtur, ut ex Apostolo 1 ad Cor. c. 16 colligitur. Quinetiam Iustinus Martyr Apol. 2 cum de Christianorum conventibus agit, solius Dominicae meminit: *τὴν δὲ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα.* Quare magis id ex privato Ecclesiae cuiusque ritu quam ex communi Apostolorum praescripto derivatum existimo, ut quarta sextave feria, aut etiam Sabbato Synaxes conventusque fierent. Quam in rem egregius est Augustini locus Ep. 118, qui mihi hic adscribendus videtur: *Alia vero, inquit, quae per loca terrarum regionesque variantur, sicuti est quod alii ieiunant Sabbato, alii vero non, alii quotidie communicant corpori et sanguini Dominico, alii certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur, alibi Sabbato tantum et Dominico, alibi tantum Dominico, et si quid aliud huiusmodi animadverti potest, totum hoc genus rerum liberas habet observationes.* Innocentius porro Epist. 1 c. 4 feria sexta et Sabbato Sacramenta minime celebrari scribit, his verbis: *Quod utique non dubium est, in tantum eos ieiunasse (de Apostolis loquitur) biduo memorato, ut traditio Ecclesiae habeat, isto biduo Sacramenta penitus*

non celebrari. In Mediolanensi Ecclesia quotidie sacrificium oblatum ex Ambrosio constat, qui Serm. 34 ita loquitur: *Moneo etiam, ut qui iuxta Ecclesiam est et sine gravi impedimento potest, quotidie audiat Missam, et qui potest, omni nocte ad matutinum veniat.* Et paulo post: *In quadragesima vero moneo ut die omni, aut saltem, ut dixi, Dominica, offeratis et communicetis.* Varia igitur admodum per Ecclesias consuetudo fuit. Non de vetustissimis temporibus, deque Orientalibus maxime, quae diximus, intelligi volumus.

Ex illo vero postremo Ambrosii loco liquet falsissimum esse, quod Haereticis quibusdam nimium stolide persuasum esse video, nunquam in veteri Ecclesia Missam auditam a fidelibus esse, quin una communicarent. Quo in errore sane stupidissimo versatur Casaubonus Exercit. 16 ad Ann. Baron. n. 58. Et, quod mirum est, hunc ipsum Ambrosii locum citat, nec advertit eundem, cum quotidie Missas audire, in quadragesima vero; si fieri potest, etiam communicare iubeat, satis innuere, nequaquam quotidie, caeteris saltem praeter Quadragesimam diebus, communicatum fuisse. Apud Eusebium Histor. 7, 9 in historia cuiusdam, qui ab Haereticis baptismum acceperat, ita legitur: *εὐχαριστίας γὰρ ἐπακούσαντα καὶ συνεπιφθεγξάμενον τὸ ἄμην, καὶ τραπέζῃ παριστάντα καὶ χεῖρας εἰς ὑπόδοχὴν τῆς ἁγίας τροφῆς προτείνοντα* etc. Casaubonus ut *audire missam* idem esse quod *communicare* confirmet, hunc Eusebii locum affert, quo nihil est alienius. Nam ex eodem ipso probatur, diversum ac distinctum esse quiddam *ἐπακούειν τῆς εὐχαριστίας* et *participare Dominico corpori*, quamvis duo haec tum ab illo praestita fuerint. In Agathensi vero Concilio, quod ex Gratiano citat Casaubonus, tantum abest, ut aliquid ad errorem illum sublevandum decretum fuerit, ut contrarium potius manifeste colligi possit. Etenim Can. 47 Patres ita praecipiunt: *Missas die Dominica saecularibus tenere speciali ordine praecipimus, ita ut ante benedictionem sacerdotis regredi populus non praesumat. Qui si fecerint, ab Episcopo publice confundantur.* Atqui Can. 18 ita statuit: *Saeculares, qui in Natali Domini, Pascha, Pentecoste non communicaverint, Catholici non credantur, nec inter Catholicos habeantur.* Hic tribus duntaxat diebus quotannis fideles ad communionem compellit

illic Dominicis singulis iubet audire Missam. Non est igitur idem *audire Missam* ac *communicare*, nec ambo illa fidelium usu Ecclesiaeque veteris perpetuo fuere coniuncta.

τετράδι δὲ καὶ ἐν προσυββάτῃ] Antiquissima est utriusque ieiunii religio, cuius et in Aërianis supra mentionem egit. In Canon. Apost. 69 cum Quadragesimali τετράδος ἐταπεινωθῆς ieiunium eadem sanctione praecipitur. Ad quem Balsamo istud adnotat, perinde duabus illis feriis atque in quadragesima ἑβδομαχίαν praescribi. Tum ne praesenti quidem mortis in periculo carnibus, vesci licere. Ignatius Epist. 5 ad Philipp. eiusdem praecepti meminit. In Constit. Apost. 7, 24 causa cur τετράδι ieiunandum sit haec affertur, quod et feria quarta de-
 356 liberatum a Iudaeis est de interficiendo Christo et Iudas operam suam detulit. Cui adstipulatur et Petrus Alexandrinus Can. 15. Et quidem probabilis est ista ratio. Quam vero hic Epiphanius reddit, falsa est et Evangelicae veritati contraria. Vult enim Christum Dominum feria quarta comprehensum. Quod in Diatriba de Passione Domini supra discussum ac refutatum est p. 173. De iisdem ieiuniis mentionem facit non uno in loco Tertullianus et stationes illis ipsis diebus obiri consuevisse significat, ut in lib. de ieiuniis contra Psychicos: *Cur stationibus quartam et sextam Sabbati dicamus et ieiuniis Parasceuem?* Et c. 2: *Sic et Apostolos observasse, nullum aliud imponentes iugum certorum et in commune omnibus obsecundum ieiuniorum, proinde nec stationum, quae et ipsae suae quidem dies habeant, quartae feriae et sextae.* Cuiusmodi porro Stationes illae fuerint et utrum ieiunia ipsa Stationes appellatae sint, paulo est hoc loco diligentius inquirendum. Res enim est non minus studio digna quam propter antiquitatem obscura, neque vulgo satis cognita.

Stationes igitur statos ieiuniorum esse dies Pamelius ad lib. de Corona Mil. c. 11 scribit: *metaphora a militibus orta, quod quandiu in statione erant, ieiunare eos oportebat.* Quod et alibi passim repetit. Ac ieiunium quidem stationem cum alii plerique vocant, tum Hermas lib. 3. Simil. 5: *Quid est, inquit, statio? Et dixi, Ieiunium.* Rhabanus Maurus lib. 2 de Inst. Cleric. c. 18 ex quorundam sententia inter ieiunium et stationem id interesse scribit, quod ieiunium *indifferenter cuiuslibet*

diei sit abtinentia, non per legem, sed secundum propriam voluntatem: Statio, observatio statutorum dierum, ut quartae et sextae feriae, vel quadragesimae. Citantur et haec apud Pamelium Ambrosii verba Serm. 36: *Stationes vocantur ieiunia, quod stantes et commorantes in eis inimicos insidiantes repellimus.* Verum neque ego stationem idem esse cum ieiunio arbitror, neque, ut intersit aliquid, discrimen illud probo, quod apud Rhabanum legitur. Quod enim a ieiunio discrepet, ex Tertulliano liquet, qui lib. 2 ad Uxorem c. 4 ita loquitur: *Ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas, si ieiunia observanda sunt, maritus eadem die convivium exerceat.* Quinetiam loco illo citato ex lib. contra Psych. c. 14. Stationes a ieiuniis secernit, cum stationibus quartam et sextam Sabbati dicatam esse dicit, Parasceuem ieiuniis. Contra lib. de Corona Mil. c. 11 Stationes pro ieiuniis usurpari Pamelius existimat, his in verbis: *Iam et stationes aut alii magis faciet quam Christo? aut et Dominico die, quando nec Christo? Et multo manifestius lib. de Anima c. 48: Quia et Daniel trium hebdomadam statione aruit victum.*

Sed ego stationem apud Tertullianum praesertim religiosum illud esse fidelium officium arbitror, quo certis diebus ad Synaxin adeuntes, ibidem ad nonam usque perseverabant, ad quam insuper ieiunia producebant. Unde et pro multitudine ipsa conventuque nonnunquam solet accipi. Non secus, opinor, ac militaris statio tam pro loco quam pro standi et excubandi functione, imo et pro ipsa militari manu apud Latinos usurpatur. Livius lib. 38: *Pabulatores, lignatoresque Romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat, ducti sunt, tutius id futurum Tribunis ratis, quia Coss. praesidium et ipsum pro statione habituri erant, suam tamen alteram stationem propius castra 600 equitum posuerunt.* Erant milites, qui aliquanto a castris intervallo ad eorum tutelam excubabant. Eodem modo Christianorum stationes tam sacrae illae diebus certis excubationes, quam ipsimet fidelium conventus appellati: Tertull. in calce lib. de Orat.: *Si statio de militari exemplo nomen accipit: (Nam et militia Dei sumus) utique nulla laetitia, sive tristitia obveniens castris stationes militum rescindit.* Quibus verbis demonstrat, nequaquam, quod vulgo persuasum

erat, stationes Dominici corporis communione dissolvi, quoniam quicquid in castris accidat, sive prosperum, sive triste, militaris nihilominus statio perseverat. Perperam igitur Rhabanus haec posteriora: *utique nulla laetitia, sive tristitia* etc. velut causam attulit, cur Christianorum statio a militari nomen accepisset. Quo eodem errore Pamelius ad lib. de Corona Mil. c. 11. Stationem dicit per metaphoram a militaribus stationibus usurpari, *quod quoad in statione milites erant, ieiunare illos oportebat*. Quod sane ridiculum est. Neque vero tandiu famelicos esse praesidiarios illos et excubitores, exercitus ipsius atque Imperatoris interfuit. Sed nec a statis temporibus stationem nominatae videntur, sed ab ipsa assistendi, hoc est conveniendi commorandique functione, quod ultra legitimam Synaxeon tempus, videlicet matutinum, Divinum officium ad nonam usque producerent et diuturniores in Ecclesia moras agerent. Apud Cyprianum Epist. 41 ad Cornelium Papam stationis nomen tam de conventu ipso quam de tempore ac die potest intelligi, cum de Novatiani legatis in Africam missis agens: *Qui cum in statione, inquit, invidiosis quoque conciviis et clamoribus turbulentis proruerant* etc.

Quamobrem stationes non ieiunia ipsa sunt, sed cum ieiuniis coniuncta. Quanquam duplex ieiuniorum genus apud antiquos fuit. Nam aliud exquisitius erat, quod longius, hoc est ad vesperam usque prorogabatur, uti quadragesimale Ieiunium. Epiphanius enim infra, eodem isto capite, Synaxes quadragesimales ab hora nona ad vesperam usque celebrari docet, ante quas Synaxes ieiunia minime solvebantur. Aliud erat paulo remissius ac brevius, quod ad nonam duntaxat produceretur, cuiusmodi feriae quartae sextaeque ieiunium extitisse idem Epiphanius asserit: *τετράδι δὲ καὶ ἐν προσαββάτω ἐν νηστεία ἕως ὥρας ἐνάτης*. Hinc est, quod, ut ex Tertulliano perspicuum est, stationes non ultra nonam extenderentur. Quo nomine a Catholicis, quos Psychicos appellat, Montanistae reprehensi sunt, pro eo quod stationes suas ad vesperam proferrent. Tertulliani verba sunt lib. de ieiuniis contra Psych.: *Aequae stationes nostras, ut indignas, quasdam vero et in serum constitutas novitatis nomine incusant, hoc quoque munus et es arbitrio obeundum esse dicentes et non ultra nonam delinon-*

dum, de suo scilicet more. Ibidem praeterea: *Arguunt nos quod ieiunia propria custodiamus, quod stationes plerumque in vesperam producamus.* Quo in loco non leviter hallucinatus est Pamelius, dum Tertullianum per calumniam haec in Orthodoxos iacere scribit, quod negarent stationes, hoc est ieiunia ultra nonam propaganda, cum, ut ex infinitis veterum testimoniis constat, ad Solem occasum usque ieiunia prodaxerint. Sed aliud videlicet statio est quam ieiunium, et ieiunia stationum, uti nec stationes ipsae minime ultra nonam observabantur. Quare merito a Catholicis castigata Montanistarum illa novitas est, quod stationes et ieiunia aliis, quam quae ab Ecclesia praescripta essent, temporibus ad vesperam extenderent. Nam³⁵⁸ feria quarta sextaque ad nonam duntaxat perseverasse in statione Montanistas eodem illo libro c. 10 Tertull. indicat: *Non quasi respuamus nonam, inquit, cui et quarta Sabbati et sexta plurimum fungimur.* Propterea vero stationum ieiunia illa *semiieiunia* ab eodem autore nominantur c. 13: *Ecce enim* (ait adversus Catholicos) *convenio vos et praeter Pascha ieiunantes, citra illos dies, quibus ablatus est sponsus, et stationum semiieiunia interponentes.*

Sed obscurissimus est iisdem de stationibus quartae sextaeque feriae Tertulliani locus c. 14: *Cur stationibus, inquit, quartam et sextam Sabbati dicamus et ieiunius Parasceuen?* Nam Parasceue quid aliud est quam sexta Sabbati? Praeterea ieiunium Parasceue soli tribuit, quasi non et feria quarta ut statio, ita ieiunium soleune fuerit. Huius in loci interpretatione mirum quid Pamelio in mentem venerit, cum Parasceuen a Tertulliano nove Sabbatum appellari credidit. *Stationes, inquit, appellat quartae et sextae feriae ieiunia, quod statuta essent illis diebus ieiunia, non item die Parasceues, quae erant voluntaria.* Et capite sequente *Parasceuen* ait esse Sabbatum, quod *Dominicam praecederet. Quo die ieiunium pro cuiusque voluntate servatum est.* Nihil aut absurdius, aut quod a Tertulliani mente magis abhorreret, afferri potuit. Tantum enim abest ut Tertullianus Sabbatum ieiuniis dicatum esse pronunciarit, ut de eo statim ista subiiciat: *Quanquam vos etiam Sabbatum, si quando, continuatis, nunquam nisi in Pascha ieiunandum, secundum rationem alibi redditam.* Si nunquam

Sabbato ieiunandum, uno duntaxat excepto, quomodo dicatum a suis, perinde ac Catholicis, ieiunio Sabbatum Tertullianus dicere potuit? Aliunde igitur quaerenda est loci illius explicatio. Quae an eiusmodi possit esset, considerandum est. Nimirum Tertulliani tempore, cum stationes feria quarta et sexta fierent, ambae quidem ad nonam duntaxat horam prorogatae sunt, sed feria quarta statim post stationis exitum horamque nonam ieiunium solvere licitum fuit. Sexta vero feria, expleto stationis tempore, non statim fas erat vesci, sed ad vesperam tantum. Unde feria quarta semiieiunium, ut Tertullianus vocat, observatum est, sexta ieiunium. Ita nonnullis in locis, ut paulo post testatur Epiphanius, feria quinta maioris hebdomadae cum stationes et Synaxes ad horam nonam celebrarentur, non tamen subinde ieiunia solvebantur. Et vero arctiore ieiunio ac diuturniore inedia celebranda dies illa fuerat, quae Dominicae Passionis praecipue consecratur. Equidem non video quid de Tertulliani loco illo dici probabilius possit. Iam vero per illos stationum dies, quae cum ieiunio coniunctae erant, contra atque in maioribus ieiuniis usurpari consueverat, Divina mysteria et sacrificia peragebantur, distributa quoque in fideles Eucharistia, quam tamen non subinde in os traici, sed reservari oportere Tertullianus admonet, in calce lib. de Orat. donec absoluta sit statio. Neque tum praetermissum videtur pacis osculum, quod uno Paschae die communiter ab omnibus omissum idem Auctor significat. Sed de variis Ecclesiarum ritibus consule quae in superiore Nota ex Augustino et Innocentio declaravimus. Plura de hoc stationum ritu antiquitatis Ecclesiasticae studiosi pervestigare poterunt, cum et nos pleraque consulto praeterierimus, ut ea sola complecteremur, quorum obscuritas licet aliquam nostrae disputationis exigeret.

359 1106 a. *δίχα μόνης τῆς Πεντηκοστῆς*] Vide Nicaenum canonem utl. Cassianum Collat. 21 c. 11.

οὔτε ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Ἐπιφανίων] Multis igitur modis admirabile est decretum illud Theophili Alexandrini Episcopi, quod apud Balsamonem extat p. 1067: in quo et Theophania *κῆστιμον ἡμέραν* esse dicit, et quoniam illo anno in Dominicam inciderat, paucis tantummodo dactylis vesci iubet, quo ab Haereticis seiunctos se esse profiterentur, qui Dominicae resur-

reactionis diem non colerent, et hoc ipso, quod vespertinam Synaxin praestolarentur, ieiunii religioni satisfacerent, ac postremo Synaxes ab hora nona celebrandas indicit. Atqui Dominicis diebus Synaxes matutinae omnes erant, et quod paucos dactylos sub vesperam comederent, nihil obstabat, quo minus ieiunium esset eiusmodi, quale Dominicis diebus omnibus interdictum fuisse cum Epiphanius hoc loco, tum alii veteres omnes affirmant. Caeterum idem ille Theophili locus admonet, si Theophania alium in diem quam Dominicum incurrissent, Xerophagiis, hoc est pane cum sale et aqua, transigenda fuisse. Nunc ob diei religionem paucos dactylos remissos, quos tamen, ut ieiunii ratio haberetur, ante vespertinam Synaxin degustare vetuit.

1105 b. τὰς δὲ κυριακὰς ἀπάσας] De Dominicis solis, non item Sabbatis, prudenter hoc advertit, ut et Gangr. Synodus Can. 18 de ieiunio Dominicis duntaxat interdixit. Non enim ubique, nec in tota Ecclesia Sabbatum ieiunii experts fuit. Nec ignorabat Epiphanius aliter Romae et in plerisque Occidentis regionibus, quam in Oriente usurpari consuevisse. Etenim Romani, quod Socrates 5, 22 scribit, πᾶν σάββατον νηστεύουσι. De quo fusissime disputat August. Epist. 86 et Epist. 118 et in Annalibus Baronius ad Ann. 58. Quare nulla est ab Apostolis edita sanctio, qua ieiunium eo die prohiberetur, ut Augustinus asserit Epist. 118, ubi in rebus huiusmodi negat quicquam esse *vel Scripturae sanctae auctoritate, vel universalis Ecclesiae traditione determinatum*, sed eius, in qua verseris, Ecclesiae consuetudini obtemperandum esse. Qua quidem praescriptione tanquam spurius et alienus Canon ille reiicitur, qui inter Apostolicos 68 numeratur: εἴ τις κληρικὸς ἐρεθῆ τὴν κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, ἢ τὸ σάββατον (πλὴν τοῦ ἐνὸς μόνου) καθαιρεῖσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀγοριζέσθω. *Clericus qui Dominico die, vel Sabbato (uno duntaxat excepto) ieiunare deprehensus sit, deponatur, Laicus excommunicetur.* Non potest hoc ab Apostolis communi esse decreto constitutum. Aut si Apostolicus iste Canon est, haec verba, ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τοῦ ἐνὸς μόνου, ab otiosis Graeculis intexta sunt. Nec melioris notae sunt quae in Apost. Constit. leguntur 7, 24, ubi τὰ σάββατα καὶ τὰς κυριακὰς ἑορτάζειν praecipit. Quod

ab Apostolis toti Ecclesiae nunquam esse praescriptum, sanctissimorum Patrum consensus approbavit. Alia est Ignatii ratio, qui ad Philippenses scribens, non universali Ecclesiae iura constituens, Epist. 4 ista pronunciat: *εἴ τις κυριακὴν, ἢ σάββατον νηστεύει, πλὴν ἐνὸς σαββάτου, οὗτος Χριστοκτόνος ἐστίν.* Graeculorum vero sane intolerabilis est fastus, qui in Pseudo-synodo Trullana Can. 55 Romanam Ecclesiam damnant, quod **360** per Quadragesimam Sabbatis ieiunarent. Atqui Socrates lib. 5 c. 22 Romae scribit Sabbatis in Quadragesima ieiunatum non esse. Sed nimirum hallucinatus est, aut ad vocem *Ῥώμη* añiciendum est *νέα*, ut *νέα* *Ῥώμην* Constantinopolim appellet. Nam subinde refert *πᾶν σάββατον ἐν Ῥώμῃ νηστεύσθαι.* De Sabbati ieiunio extant Occidentalium Synodorum Canones, ut Eliberitani 26 et Agath. 12, nec non et Innocentii primi Epist. 1 c. 4. Quem quidem ridicule admodum Scaliger lib. 7 de Emend. Temp. p. 641 scribit primum omnium instituisse ut Sabbato ieiunaretur. Quasi vero tanto ante Innocentium non illud Occidentales consuetudine, quae tacitae legis instar esset, observaverint. Neque vero Innocentius tam de Sabbati ieiunio praecepit quam caussas attulit, cur Sabbato ieiunandum videretur. Ad extremum, de Sabbati religionis inter Pseudodiataxes Apostolicas extat Petri ac Pauli nomine edita sanctio lib. 8 c. 33, ut *eo die ac Dominico servi ab opere feriatii sint.* *ἐργάζεσθωσαν οἱ δοῦλοι πέντε ἡμέρας· σάββατον δὲ καὶ κυριακὴν σχολάζετωσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν διδουσκλίαν τῆς εὐσεβείας.* Hoc vero nunquam ab Apostolis manasse decretum apparet ex eo, quod Laodicense Concil. Can. 29 discrete vetat Sabbato otiosos esse Christianos. *ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανὸς Ἰουδαΐζειν καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ σχολάζειν, ἀλλὰ ἐργάζεσθαι αὐτοὺς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, τὴν δὴ κυριακὴν προτιμῶντας, εἴ γε δύναντο σχολάζειν, ὡς Χριστιανοί· εἰ δὲ εὐρεθεῖεν Ἰουδαῖσται, ἔστωσαν ἀνάθεμα παρὰ Χριστοῦ.* Dominicis potius quam Sabbatis vacare iubet, et addit tamen, si illorum commodo fieri potest. Ut nondum illis temporibus ab omni opere feriatos esse penitus constitutum fuerit, uti Zonaras et Balsamo ad illum Canonem adnotant.

τὴν δὲ τεσσαρακοστήν] Ad Quadragesimalis ieiunii consuetudinem ab Haeticorum calumnia vindicandam insignis hic

Epiphanii locus est. Quanquam ea res infinitis antiquorum Patrum ac Conciliorum testimoniis explorata adeo est, nihil ut impudentius ab hodiernis Haereticis irrideri repudiarique soleat. Consule quae in magnis Annalibus, atque ab aliis studiose collecta sunt, qui adversus Haereticos scripserunt. Sed mira quaedam in quadragesimalis ieiunii religione varietas apud antiquos extitit, de qua Irenaeus apud Eusebium 5, 24 et Socrates 5, 22. Qui quidem insigniter aberrat, dum Romae scribit tres duntaxat hebdomadas ante Pascha continuo ieiunari, excepto Sabbato ac Dominica. Quod supra refutatum est. Subiicit deinde sex ab aliis hebdomadas ante Pascha, ab aliis septem, ieiunio consecrari. Alios 15 solos dies per 7 hebdomadas dispensare. Qui omnes suum illum dierum numerum *τεσσαρακοστήν* appellabant. Sane apud Photium c. 107 Basilius Cilix Nestorianus adversus Ioannem Scythopolitanum scribens obiicit inter caetera: *ὅτι τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστήν εἰς τρεῖς ἑβδομάδας συγκλείων, οὐδὲ ἐν ταύταις τῆς τῶν πτηνῶν κρενωγαγίας ἀπέχειτο.* Fuit enim non minor in ciborum delectu abstinentiaeque diversitas, de qua idem Socrates. Vide et Cassianum Collat. 21, Ambrosium Serm. 23 et sequentibus. Sozom. 7, 19. Epiphanius porro per *ἑπτὰ ἡμέρας τοῦ Πάσχα*, ante quas *τὴν τεσσαρακοστήν* celebrari dicit, non eam hebdomadam intelligit, quae Pascha praecedat, uti postea cum *τὰς ἕξ ἡμέρας τοῦ Πάσχα* nominat, sed de Paschalibus 7 feriis loquitur, quas antecedit Quadragesimale ieiunium. Utrum vero apud Cyprios, ubi haec scribebat³⁶¹ Epiphanius, Sabbata quadragesimalibus ieiuniis exempta sint, non satis apparet. Ac videntur ex Romanorum aliorumque consuetudine etiam diebus illis ieiunasse, cum solos Dominicos dies excipiat. Profecto enim de Sabbatis minime tacuisset. Quanquam Sabbatorum ideo fortasse non meminit, quod non eandem apud omnes Ecclesias formam esse, consuetudinemque cerneret, neque quicquam super ea re sciret ab Apostolis esse praescriptum. Illic autem ritus eos solos complecti voluit, quos ab Apostolis toti Ecclesiae traditos, non certorum locorum peculiare esse crederet. Perperam vero Pamelius ad Tertull. librum adversus Psych. c. 15 hunc ipsum Epiphanii locum interpolat, et pro *septem dies*, haud dubie legendum, *septem hebdomadas*, affirmat. Frustra est, inquam. Etenim *ἡμέρας* est in Graeco,

non ἑβδομάδας. Et ἡμέρας intelligit quae a solenni Paschatis ineunt, ante quas ἡ τεσσαρακοστὴ solida decurrit.

τὰς δὲ ἕξ ἡμέρας τοῦ Πάσχα] Sex illis duntaxat diebus maioris, ut vocant, hebdomadae, Xerophagia Christianis imperata fuit. Atqui Laodic. Can. 50: δεῖ πῦσαν, inquit, τὴν τεσσαρακοστὴν νηστεύειν ξηροφαγοῦντας. Et Balsamo ad Can. 69 Apost. non solum in quadragesima, sed etiam quarta sextaque feria ξηροφαγεῖν oportere docet: adeo ut ne aegrotis quidem aliud ciborum genus quam piscium indulgeatur, nec unquam carnibus, vel extremo vitae periculo, vesci liceat. Apud Socratom tamen 5, 22 ubi diversae quadragesimalis ieiunii consuetudines explicantur, non omnes Xerophagiam adhibebant. Sed alii piscibus tantummodo, alii avibus insuper utebantur, quos ex aqua procreatos perinde ac pisces Moyses narrat. Alii fructibus ovisque contenti, alii pane solo, alii ne hunc quidem sibi permittebant. A carnibus quidem universos abstinuisse praeter caeteros Augustinus contra Faustum scribit lib. 30. A carnibus et vino, Chrysost. Hom. 8 de Poenit. De carnibus etiam Spyridionis apud Sozom. historia confirmat lib. 1 c. 11, ut caetera praetermittam, quae sunt innumera. Postremis itaque Quadragesimae diebus sex Xerophagia lege quadam omnibus indicta. Quae quid sit, declarat Tertull. libro contra Psych. c. 1: *Arguunt nos, inquit, quod etiam Xerophagias observemus, siccantes cibum ab omni carne et omni iurulentia et viridioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel edamus, vel potemus, lavacri quoque abstinentiam congruentem arido victui.* Passim vero toto illo libro Xerophagias a Catholicis damnari significat, quasi novum affectati officii nomen, et proximum ethnicae superstitioni, quales castimoniae Apin, Isidem et magnam Matrem certorum eduliorum exceptione purificant. Verum non omnes, opinor, tum a Catholicis damnatae Xerophagiae sunt, sed illae solum, quas certis temporibus, praeterquam ab Ecclesia constitutis, ex Montani disciplina servabant, quas idem author duabus hebdomadis definit c. 15: *Quantula enim est apud nos interdictio ciborum? Duas in anno hebdomadas Xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet Sabbatis et Dominicis, offerimus Deo.* Ubi non assentimur Pamelio, qui hebdomadas non pro septem diebus, sed pro totidem hebdomadibus accipi

putat, et de Telesphori sanctione, qua Tertullianus Clericus teneretur, nescio quid narrat, quod nullo modo persuadet. Nam si 14 hebdomadas Xerophagiis Montanus addixisset non illud usque adeo Tertull. elevans diceret: *Quantula est apud nos interdictio ciborum?* Quocirca duas alias a Quadragesima se-³⁶² iunctas ac diversas fuisse credibile est, in quibus Sabbatum ac Dominica dies eximeretur. Sozom. 7, 19 de diverso Quadragesimalis ieiunii dierum numero agens, Montanistas ait duas ante Pascha duntaxat hebdomadas ieiunare. Verum cum in secunda, hoc est proxima ante Pascha hebdomade, Sabbatum a ieiunio exemptum apud Montanistas non fuerit, ut Tertull. iam Montanista lib. contra Psych. narrat, non videntur ad duas istas hebdomadas totidem illae Xerophagiarum accommodari posse. In Const. Apost. 5, 17 eadem Xerophagia sex illis diebus observanda proponitur: *ἐν ταῖς ἡμέραις οὖν τοῦ Πάσχα νηστεύετε, ἀρχόμενοι ἀπὸ δευτέρας μέχρι τῆς παρασκευῆς καὶ σαββάτου ἕξ ἡμέρας, μόνῳ χρώμενοι ἄρτιῳ, καὶ ἄλι, καὶ λαχάνοις, καὶ ποτῶ ὕδατι· οἴνου δὲ καὶ κρεῶν ἀπέχεσθε ἐν ταύταις.* Haec igitur Xerophagia pane, sale, aqua, et, si forte, etiam oleribus constabat. Ad haec c. 12 eiusdem libri Quadragesimale ieiunium a Paschali distinguitur: *ἐπιτελείσθω δὲ ἡ νηστεία αὐτῇ (nempe Quadragesimalis) πρὸ τῆς νηστείας τοῦ Πάσχα, ἀρχομένη μὲν ἀπὸ δευτέρας, πληρομένη δὲ εἰς παρασκευῆν μεθ' ἧς ἀπονηστεύσαντες ἄρξουσθε τῆς ἁγίας τοῦ Πάσχα ἑβδομάδος, νηστεύοντες αὐτήν. Celebretur Quadragesimale ieiunium ante Paschale, et incipiens a secunda feria desinat in Parasceuen, post quam soluto ieiunio sanctam Paschatis hebdomadem in ieiunio transigite.* Quadragesimalis porro illius ieiunii, quatenus a Paschali differt, initium haud scio an Constitutiones illae a Dominica Quinquagesimae, an Sexagesimae repetant. Prius enim illud initium ii sumpsisse videntur, qui 7 hebdomadas et ieiunio dicabant, cum alii sex duntaxat tribuerent, ita tamen ut utrobique sex duntaxat et triginta sese dies inedia macerarent. *Hi enim* (ait Cassianus Collat. 21 c. 27) *sibi sex hebdomadarum observantiam praefixerunt, qui putant die quoque Sabbati ieiunandum. Sex ergo in hebdomada ieiunia persolvunt, quae eosdem sex et triginta dies sexies revoluta consummant.* A Sexagesima vero Graeci

recentiores Quadragesimam auspicati sunt, uti pluribus ad Nicephorum ante aliquot annos disseruimus. Quo nimirum 40 solidos dies ieiunio tribuerent. Ambrosius Serm. 31 et 32 sex hebdomadis ac diebus 42 Quadragesimam definit, eosque qui Quinquagesimam pro Quadragesima ieiunarent redarguit.

Caeterum tam de hoc Paschatis ieiunio quam de Quadragesima Timotheus Alexandrinus Episcopus intelligi potest in Canonicis Responsis, Interrog. 8 et 10. Quarum in priore quaeritur utrum puerpera Pascha ieiunare debeat, an ei vini usus indulgeatur. In posteriori de aegroto dubitatur an similiter Paschatis ieiunio teneatur, atque oleum et vinum adhibere possit. Qua ex posteriori quaestione Balsamo colligit: ὅτι ἡ νηστεία τῆς τεσσαρακοστῆς τοῦ Πάσχα ξηροφαγία ἐστὶ· ἀλλὰ καὶ οἶνον ἀποχή. Addit tamen nonnullos in utroque Canone hebdomadae sanctae ieiunium, non quadragesimae totius intellexisse. Eriphanus quoque in Aërianis Haeres. 75, 3 de hac hebdomada loquens, ἐν τε ταῖς ἡμέραις τοῦ Πάσχα, inquit, ὅτε παρ' ἡμῶν χαμευνία, ἀγνεΐαι, κακοπάθειαι, ξηροφαγία, εὐχαί, ἀγρουπνία τε καὶ νηστεΐαι καὶ πῦσαι τῶν ψυχῶν αἰ σωτηρίαί etc. Idem et Haeresi 70, 12. Hebdomadam illam Paschatis ξηροφαγίας ἐβδομάδα καὶ τοῦ Πάσχα nominat. Vide et c. 14. Nec illud praetermittendum est, uti Pascha pro tota
 363 Quadragesima, aut pro ultima saltem illius hebdomada sumitur. Veluti cum Timotheus νηστεῦσαι Πάσχα dixit: ita nonnunquam certum eiusdem hebdomadis diem significare, ut apud Tertull. lib. de Orat. sub finem: *Sic et die Paschae, quae communis et quasi publica ieiunii religio est, merito deponimus osculum.* Qui dies, Parasceue sancta, qua Passionis memoria celebratur ac Πάσχα σταυρώσιμον esse videtur, idemque forte, quem unicum ieiunio diem a nonnullis dicatum fuisse Irenaeus ad Victorem scribit, Eusebio teste 5, 24: οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεῦειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας.

1105 c. ἀλλὰ καὶ οἱ σπονδαῖοι διπλᾶς] Dionysius Alexandrinus Epistola ad Basiliden: ἐπεὶ μηδὲ τὰς ἕξ τῶν νηστειῶν ἡμέρας ἴσως, μηδὲ ὁμοίως πάντες διαμένονσιν. ἀλλ' οἱ μὲν καὶ πύσας ὑπεριθάσιν, ἄλλοι διατελοῦντες, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ τρεῖς, οἱ δὲ τέσσαρες, οἱ δὲ οὐδέμιαν. Eriphanus

eodem, quo Dionysius, verbo utitur, nimirum ὑπερτίθεσθαι. Quod est *cibum differre*. Hinc ieiunium *superpositio*, nisi fallor, a Latinis vocatur, ut in Eliberit. Conc. Can. 26: *Errorem placuit corrigi, ut omni Sabbati die ieiuniorum superpositiones celebrentur*. In Constit. Apost. 5, 17: *τὴν μέντοι παρασκευὴν καὶ τὸ σάββατον ὀλόκληρον νηστεύσατε, οἷς δύναιμι πρόσ-εστι τοιαύτη, μηδενὸς γεόμενοι, μέχρις ἀλεκτοροφωνίας νεκτός· εἰ δέ τις ἀδυνατεῖ τὰς δύο συνάπτειν ἡμοῦ, φυλασσεῖτω καὶ τὸ σάββατον*. Caussam subiicit, quod his diebus ablati sit sponsus. Quam et Tertull. attigit lib. contra Psych. c. 8: *Ecce enim convenio vos et praeter Pascha ieiunantes, citra illos dies, quibus ablati est sponsus*.

καὶ ὅλην τὴν τεσσαρακοστὴν ἀπὸ ἐνάτης] Utrum omnibus Quadragesimae diebus Synaxes celebrari dicat, dubitari potest, an illud potius velit, tam sex illas Paschalis et maioris hebdomadae, quam caeteras Quadragesimae Synaxes, quibuscumque tandem diebus obeantur, a nona ad vesperam usque frequentari. Hoc vero certum est ex iis Epiphaniae verbis, ieiunium in Quadragesima non ante vesperam atque occasum Solem a fidelibus solutum. Cui consentaneum est, quod cum de Synaxibus ageremus, ex Tertulliano docuimus: *Stationes ob id seminieiunia vocari, quod ad horam nonam usque prorogarentur, cum maiora, cuiusmodi Quadragesimala fuere, non ante lucis exitum desinerent*. At Constit. Apost. 5, 18 nona vel vespera pro cuiusque viribus vesci iubet: *ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ταῖς πρὸ τῆς παρασκευῆς ἐνάτην ὥραν, ἢ ἐσπέραν ἕκαστος ἐσθιέτω, ἢ ὅπως ἂν τις δύναιτο*. Ambrosius Serm. 26: *Rogo vos, fratres carissimi, ut in isto legitimo tempore, exceptis Dominica et Sabbato diebus, nullus ante nonam prandere praesumat, nisi forte quem ieiunare infirmitas non permittit. Quia aliis diebus ieiunare aut remedium, aut praemium est, in Quadragesima vero non ieiunare, peccatum est*. Qui quidem sermo totidem verbis apud Augustinum legitur, estque Sermo de Temp. 62. Sed de Sabbato verbum nullum. Sed hoc solum, *ut exceptis Dominicis diebus, nullus prandere praesumat*. Quod idem est ac si ante nonam vesci prohiberet. Quia prandium ante horam sextam capiebatur. Vide August. Epist. 86. Ita Cassianus Collat. 21 c. 23 vel Theonas apud illum admonet,

ut in diebus festis, *cibus, qui hora diei nona fuerat capiendus, paulo citius, id est sexta hora pro festivitatis tempore capiatur.* At priseis temporibus non ante vesperam cibum capere consueverant, id quod insuper Theophili Alexandrini locus ille confirmat, quem supra discussimus. Posteaquam vero ad 364 horam nonam vescendi tempus a vespera translatum est, tum sublatum illud discrimen arbitror, quod hactenus inter stationes et ieiunia fuisse vidimus. Indequē est, quod Ambrosius Serm. 36 ieiunia *Quadragesimae stationes* appellari dixit.

ἐν τισι δὲ τόποις τῆς μετὰ τὴν πέμπτην] ἀπονησισιμὸς est ieiunii solutio, et ἀπονησιλιζεσθαι ieiunium solvere. Nec aliter in Graeco Hippolyti Canone verbum illud accipitur, cum ait: ἀπονησιλιζεσθαι δὲ δεῖ οὐ ἂν ἐμπέσῃ κυριακῇ. Tametsi Scaliger in Notis ad illum Canonem, ἀπονησιλιζεσθαι putat esse *transferre ieiunium.* Quod minime procedit. Tempus vero dissolvendi ieiunii, sive hora τοῦ ἀπονησισιμοῦ multiplex fuit. Constit. Clem. 5, 19: τῷ δὲ σαββάτῳ μέγιστος ἀλεκτοροφωρίας παρατείνοντες, ἀπονησιλιζεσθε ἐπιφωσκοῦσις μιᾶς τῶν σαββάτων, ἣτις ἐστὶ κυριακῇ ἀπὸ ἑσπέρας ἕως ἀλεκτοροφωρίας ἀγρυπνοῦντες καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ στυφροισόμενοι γρηγορεῖτε. Iubet Quadragesimale ieiunium solvi ad gallicinium, ut et superiori capite. Dionysius Alexandrinus ad Basiliden, reprehendit eos, qui paulo ante mediam noctem post Sabbatum ieiunium dissolvunt, ὡς δλιγώρους καὶ ἀκρατεῖς. Eos autem commendat, qui usque ad quartam custodiam sustinent, nec eos magui faciendos ait, qui ex illis maioris hebdomadae sex diebus, prioribus quatuor sine ieiunio transactis, Parasceuen et Sabbatum sine ullo cibo traducunt, quod ἐπιτείναι nominat. Fuit enim hoc veteribus Christianis familiare, biduum illud absque cibo perseverare et in Ecclesia precibus ac vigiliis insistere. Sexta Synodus in Trullo Can. 91: τὰς τοῦ σωτηρίου πάθος ἡμέρας ἐν νηστείᾳ καὶ προσευχῇ καὶ κατανύξει καρδίας ἐπιτελοῦντας χαρῇ τοῦ πιστοῦς περὶ μίσαι τῆς περὶ τὸ μέγα σάββατον ἑκτάς ὥρας ἀπονησιλιζεσθαι. Ad quae Balsamo dubitat, an illud praecipiat, triduum, quod est μετὰ τὴν τετράδα, quodque Passionī praecipue dicatum est, adusque mediam noctem ante Dominicam Paschalem ieiunios

persistere, an de uno duntaxat Sabbato caveatur, in quo rigidior ac severior esse ieiunii disciplina debeat.

1105 d. Ἐν τισι δὲ τόποις λατρεία τῆς οἰκονομίας] λατρείαν τῆς οἰκονομίας *Divinum et incruentum sacrificium* appellat, ut et paulo post disinncte *λατρείας καὶ οἰκονομίας* et in Aërianis, Haer. 77: τὴν οἰκονομίαν τῆς λατρείας, hoc est *Missam*. Nam *λατρεία* Divinus cultus atque officium est, quod sacrificio praestatur. *οἰκονομία* Incarnationis, Passionisque Dominicæ mysterium significat, cui repraesentando institutum illud est a Deo sacrificium. Etsi in Aërianis c. 3 simpliciter *οἰκονομίαν*, hoc est *Mysterium* vocat. Porro feria quinta Dominicæ Passionis in quibusdam Ecclesiis ἀπονησιτισμὸς fuit ac ieiunii relaxatio, ut August. indicat Ep. 118 c. 4. Quod Laodicensia Synodus usurpari vetuit Can. 49: ὅτι οὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ τῇ ὑστέρῳ εβδομάδι τὴν πέμπτην λύειν καὶ ὅλην τὴν τεσσαρακοστὴν ἀτιμάζειν· ἀλλὰ δεῖ πῦσαν τὴν τεσσαρακοστὴν νηστεύειν ξηροφαγοῦντας. Ex quo notabis obiter, Passionis hebdomadam Quadragesimæ partem esse, non ab illa distinctam. Trullana quoque Synodus Can. 29, quod in Carthaginiensi Concilio de feria illa quinta nominatim exceptum fuerat: *Ut sacramenta altaris non nisi a ieiunis hominibus celebrentur, excepto uno die anniversario, quo coena Domini celebratur*, (qui est Carth. 3 Can. 29) abrogavit, vetuitque illo die solvi ieiunium. At Augustinus in Epistola proxime citata nonnullis in Ecclesiis morem fuisse declarat, *ut bis quinta Sabbati hebdomadae ultimæ quadragesimæ et mane et ad vesperam offerretur*, quod improbandum esse negat. Quod ipsum olim in vetere Ecclesia caeteris diebus usitatum fuisse indicat Cy-³⁶⁵prianus Epist. 63 Edit. Pam. Ubi nonnullos reprehendit, qui in matutinis sacrificiis aquam solam adhibebant, *ne per saporem vini redolerent sanguinem Christi*. Quos ita castigat: *An illa sibi aliquis contemplatione blanditur, quod etsi mane aqua sola offerri videtur, tamen cum ad coenam venimus, mixtum calicem offerimus, sed cum coenamur, ad convivium nostrum plebem convocare non possumus, ut Sacramenti veritatem fraternitate omni praesente celebremus*. Bis igitur sacrificia celebrari solebant, mane, et quidem publice, tum privatim sub vesperam.

καὶ οὕτως ἀπολύει] ἀπόλυσις est *Missa*, sive *missio*, cum Diaconus re sacra confecta populum dimittit. Quare subaudiendus est ὁ Διάκονος.

ἐν τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ] Proprie μεγάλη ἡμέρα Pascha nominatur. Ut in Ancyrano Can. 6: ἔδοξε μέχρι τῆς μεγάλης ἡμέρας εἰς ἀκρόασιν δεχθῆναι. Et quoniam in illustrandis veteris Ecclesiae ritibus navatur a nobis opera, de uno alterove Lectorem admonehimus, qui per solennes Paschatis ferias usurpari solebant. Qui etsi ad Epiphanium nostrum nihil admodum pertineant, alias tamen habent opportunitates, ob quas illorum non praetermittenda mentio videtur. Primum igitur per illos dies a Christianis Imperatoribus vincti captivique e carcere mittebantur. Monachi Eutychis Haeretici in libello supplici ad Pseudosynodum Ephesinam, in Actis Chalcedon. Concilii, de die Paschatis loquentes: καθ' ἣν (inquiunt) λύεται μὲν τοῖς πλείστοις τῶν ἡμαρτηκότων ἀπὸ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν τὴ ἐπιτίμια· λύεται δὲ παρὰ τῶν βασιλευνόντων ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων τὰ δεσμὰ τοῖς ὑπευθύνοις. Extat eadem de re Imp. Valentiniani, Valentis et Gratiani rescriptum l. 3 de Indulg. Cod. Theodosiani: *Ob diem Paschae quem inlimo corde celebramus, omnibus, quos reatus astringit, carcer inclusit, claustra dissolvimus.* Huius nobis commemorandae consuetudinis occasionem dedit Themistianae quaedam oratio, cuius argumentum hactenus ignoratum, nec a nobis etiam in novissima nostra editione satis intellectum, plurimum huic observationi debet. Ea est inter Themistianas ordine quinta, in qua Theodosii senioris clementiam humanitatemque praedicat. Quam quidem orationem vulgo persuasum erat omnibus ad Antiochensem illam procellam calamitatemque referri, quando ob deiectas populari seditione Placillae statuas exulceratus Imperatoris animus et ad vindicandam maiestatem inflammatus Flaviani Praesulis legatione mitigatus est. Sed nos necessariis quibusdam rationibus in Themistianis notis ostendimus, alio, quam ad Theodosianum illud factum, spectare Themistium, neque tamen cuiusmodi facinus illud esset, extricare tum potuimus. Quare ita disputationem clausimus: *Habent igitur eruditi viri atque historiae studiosi, in quo quaerendo atque enucleando ingenium suum exerceant.* Quod sane merito tum a nobis est factum. Postea vero dum

Chrysostomi Hom. 20 ad Populum Antiochenum percurramus, in qua de Flaviani legatione et impetrata ab Imper. venia gratulatur, veram Themistianae illius Orationis historiam et argumenti summam non sine ingenti animi fructu ac voluptate didicimus. Cum enim habitam a Flaviano ad Theodosium orationem ac deprecationem explicat, sic eum inter caetera loquentem inducit: *καὶ τί γρηὶ λέγειν Κωνσταντῖνον καὶ τὰ ἀλλότρια παραδείγματα, δέον οἴκοθεν σε καὶ ἐκ τῶν σῶν παρακαλεῖν κατορθωμάτων, μέμνησαι πρώτην, ὅτε τῆς ἑορτῆς ταύτης 366 καιαλαβούσις ἐπιστολὴν ἐπεμψας πανταχοῦ τῆς οἰκομένης κελεύουσαν τοὺς τὸ δεσμιωτήριον οἰκοῦντας ἀφεῖναι καὶ συγχωρεῖν αὐτοῖς τὰ ἐγκλήματα, καὶ ὡς οὐκ ἀρχόντων ἐκείνων δεῖξαι σοὶ τὴν φιλανθρωπίαν, ἔλεγες διὰ τῶν γραιμμάτων, ὅτι εἶδε μοι δυνατὸν ἦν καὶ τοὺς ἀπελθόντας καλέσαι καὶ ἀναστῆσαι καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἀναγαγεῖν ζωὴν. Quamquam quid attinet Constantinum, aut aliorum exempla memorare, cum te domesticis tuis rebus ac factis incitare oporteat? Meministi nuper, cum eodem illo appetente festo, literas toto terrarum orbe misisti, quibus eos omnes, qui in carcere erant, dimitti, eisque condonari crimina iussisti. Tum perinde ac si nondum haec testificandae humanitati tuae sufficerent, in haec verba scripseras: utinam ego mortuos ad vitam revocare atque excitare possem! Quod est ipsissimum benignitatis clementiaeque specimen, quod Themistius in illa oratione praedicat, aliquanto ante Antiochenum illud editum, cum adhuc Placilla viveret, ut ex Oratione ipsa constat. Non potui tam illustrem historiam tamque luculentam ad Themistium nostrum accessionem tacitus praetermittere. Commodiorum autem, ubi hanc intexerem, locum, quam hunc ipsum, habui nullum. Alter non tam ritus quam rituum ex disciplinae corruptela fuit, ut iisdem diebus Catechumenis extraordinaria quaedam sacramenta permitterentur. Quae cuiusmodi fuerint nondum liquet. In Carthag. quidem Conc. 3 Can. 5 mos ille abrogatur his verbis: *Item placuit ut per sollemnissimos Paschales dies sacramentum Catechumenis non detur nisi solitum sal. Quia si fideles per illos dies sacramenta non mutant, nec catechumenis oportet mutare.* Cum sal Catechumenis praebere consuetum esset, appetentibus Paschatis feriis extraordi-*

varium quiddam concessum illis est. Non utique Eucharistia: nec enim tantum insaniisse quenquam arbitror. Neque vero per Sacramentum intelligi puto symbolum. Sed panem ipsum ac vinum, ex quo Eucharistia consecrata fuerat. Nam reliquiae panis et vini, quae a fidelibus ad sacrificium celebrandum oblata fuerant, nonnumquam in Catechumenos distribuebantur. Quod amplius usurpari vetat Theophilus Alex. Can. 8: τὰ προσφερόμενα εἰς λόγον θυσίας μετὰ τῶν ἀναλισκομένων εἰς τὴν τῶν μυστηρίων χρείαν οἱ κληρικοί διανεμιάσθουσιν, καὶ μήτε κατηγούμενος ἐκ τούτων ἐσθιέτω ἢ πινέτω, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ κληρικοί καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς πιστοὶ ἀδελφοί. Ad quem Canonem Balsamo scribit: oblationes illas panem et vinum esse, ex quibus partes illae sumptae sunt (μερίδας vocat, uti Graeci ferme consueverunt), quae a Sacerdote consecrantur. Ex quo fit ut reliquiae ipsae quodammodo sanctificatae sint, nec in profanos dividendae. Has reliquias Carthag. Synodus Sacramenta vocat, quod ex illis Sacramenta fierent, uti nos *hostias* vulgo τὰς μερίδας, sive *particulas* etiam ante consecrationem appellamus. Quanquam et Sacramenta scio etiam absolute pro quibuslibet mysticis signis usurpari, adeoque pro sale ac caeteris, quae Catechumenis dabantur. Aug. lib. 2 de Peccat. meritis c. 26: *Et quod accipiunt, quamvis non sit corpus Christi (de Catechumenis loquitur) sanctum est tamen et sanctius quam tibi quibus alimur, quoniam sacramentum est.* Quae Augustini verba utrum ad panem vinumque, ex quo Eucharistia confecta iam erat, referri debeant, cogitandum amplius est. Cum igitur fideles eadem diebus omnibus Sacramenta, hoc est Eucharistiam, quae fidelium propria est, usurpent, non debent (aiunt Carthaginenses Patres) Catechumeni propria ordinis sui ac status sacramenta mutare, neque aliquid praeter salem accipere.

367 τὰ δὲ ἄλλα μυστήρια] Cautè ac circumspectè de Sacramentis et interioribus mysteriis mentionem aspergit. Ita complures veterum cum de Sacramentis, eorumque formis disserunt, consulto rem obscurant, neque plena apertaque voce declarant. Pauca, quae ad manum modo sunt, exempla producam. August. Ep. 57 ad Dardanum: *Nosti autem in quo sacrificio dicatur, Gratias agamus Domino Deo nostro.* Innocentius primus Ep. 1

ad Decentium de Sacramento Confirmationis: *Verba vero dicere non possum, ne magis prodere videar quam ad consultationem respondere.* Sic Epiphanius aliquoties de Eucharistia timide obscureque locutus est.

1106 a. ἐπὶ δὲ τῶν τελευτησάντων] De orationibus et sacrificiis, quae pro mortuis ab Ecclesia celebrantur insignis ac memorabilis hic locus est. Sed multo copiosius atque expressius in Aërianorum Haeresi ritum illum Ecclesiae pertractat, quae est Haer. 75 c. 7. Nam Aërius eodem, quo Haeretici nostri, furore amentiaque percitus mortuorum ad altare commemorationem, susasque pro illis preces et sacrificia deridebat, contra quem Epiphanius luculentissime disputat: ὡς ἐλεῖ δὲ, inquit, καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν γινομένη, εἰ καὶ τὰ ὅλα τῶν αἰτιαιμάτων μὴ ἀποκόπτοι. *Quae pro mortuis concipiuntur preces, iis utiles sunt, tametsi non omnes culpas extinguant.* Quod pluribus exequitur August. libro de cura pro mort. ag. c. 1 ubi quatenam peccatorum genera in mortuis precibus illis et sacrificiis expiari possint, edisserit. Et paulo ante: *In Macchabaeorum, inquit, libris legimus oblatum pro mortuis sacrificium. Sed etsi nusquam in Scripturis veteribus omnino legeretur, non parva est universae Ecclesiae, quae in hac consuetudine claret auctoritas, ubi in precibus Sacerdotis, quae Domino Deo ad eius altare funduntur, locum suum habet etiam commendatio mortuorum.* Et cap. ult.: *Quae cum ita sint, non existimemus ad mortuos, pro quibus curam gerimus, pervenire, nisi quod pro eis sive altaris, sive orationum, sive eleemosynarum sacrificiis solenniter supplicamus, quamvis non pro quibus sunt omnibus prosint, sed iis tantum, quibus dum vivunt, comparatur ut prosint.* Frequentissima est et illius consuetudinis apud Cyprianum mentio. Ut in Ep. 66, in qua decretum ait in Concilio, *ut si quis moriens Clericum tutorem reliquisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur.* Vetatque mox deprecationem pro eo ullam ad altare fieri. Tertull. de Cor. Mil. c. 3: *Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus,* et alibi saepe. Eusebius lib. 4 de Vita Constantini, cum de eius funere scribit: *τά τε τῆς ἐνθέου λατρείας δι' εὐχῶν ἀνεπλήρου.* *λατρείαν* appellat altaris Sacrificium: mox, *σὺν κλαυθμῷ δὲ πλέονι τὰς*

εὐχὰς ὑπὲρ τῆς βασιλέως ψυχῆς ἀπεδίδοσαν τῷ Θεῷ. Athan. Quaest. ad Antiochum Quaest. 34 cum quaesitum esset, utrum mortuorum peccatorum animae beneficia in se collata sentirent, *γενομένων ὑπὲρ αὐτῶν συνάξεων καὶ εὐποιῶν καὶ προσφορῶν*, respondet: *τὰς τῶν ἀμαρτωλῶν ψυχὰς μετέχειν εὐεργεσίας τινὸς ἐκ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν γενομένης ἀναμιάκτου θυσίας καὶ εὐποιίας*. Alioqui si nihil haec ipsis prodessent, *οὐκ ἂν ἐν τῇ προσκομιδῇ ἐμνημονεύοντο*, hoc est in oblatione. Nam προσκομιδὴ est προσφορά. Male autem Interpres, *in cura et exequiis*. Scripserat idem Athanasius λόγον εἰς τοὺς κοιμηθέντας, cuius meminit Damascenus in eiusdem argumenti oratione et Balsamo ad Can. 4 Apost. Citatur et Epiphanius locus ex Opere quodam in Proverbia apud Anastasium Nicenum Quaest. 20 in Scripturam, in quo preces pro mortuis commendantur.

368 Qui locus totidem fere verbis sparsim in hoc Opere continetur. De mortuorum praeterea commemoratione in salutaribus sacris meminit Concilium Vasense Can. 2 et Carthag. 3, Can. 29, et 4, Can. 79, ut alia infinita praetermittam, maximeque Graecorum ac Latinorum antiquissimas Liturgias. Luculentissimus vero est alter ille Epiphanius locus Haer. 75 c. 7, in quo mortuorum duplicis generis commemorationem in Sacrificio fieri docet, iustorum et peccatorum. Horum quidem, uti divinam pro illis misericordiam imploremus: iustorum autem ac sanctorum, ut singulare Christi Domini privilegium agnoscat, qui ab reliquorum mortalium conditione segregatur. De Martyrum commemoratione passim loquitur Cyprianus, ut in Ep. 34: *Sacrificia pro eis, inquit, semper, ut meministis, offerimus, quoties Martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus*. Quod ad memoriam praedicationemque Martyrum debet referri, quemadmodum et in eorum memorias altaria constituebantur. Augustin. lib. 20 contra Faustum c. 21 adversus Manichaeos disputans, qui similiter atque hodierni στασιῶται memorias Martyrum in Idola convertere Catholicos impudentissime criminabantur, his verbis utitur: *Populus autem Christianus memorias Martyrum religiosa solennitate concelebrat et ad excitandam imitationem, ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adiuvetur. Ita tamen ut nulli Martyrum, sed ipsi Deo Martyrum sacrificemus, quamvis in memorias*

Martyrum constituamus altaria. Quis enim Antistitum in locis sanctorum corporum assistens altari aliquando dixit: offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? etc.

ἑωθινοί τε ὕμνοι ἐν αὐτῇ] De Matutino ac caeterarum horarum officio diligenter in Annalibus et ab aliis disputatur. De Lucernalibus Psalmis hoc adscribimus: Socratem 5, 22 eas appellare τὰς ἐν ταῖς λυχναιαῖς εὐχάς. Qui ibidem addit, in Cypro ac Caesareae, Sabbato et Dominica αἰεὶ περὶ ἐσπέραν μετὰ τῆς λυχναιαῖς τοὺς Πρεσβυτέρους καὶ Ἐπισκόπους τὰς γραφὰς ἐρμηνεύειν. Concil. Tolet. 1 Can. 9 *Lucernarium* appellat. Vetat enim *professas, aut viduas domi suae antiphonam cum confessore, vel servo suo facere, absente Episcopo, vel Presbytero. Lucernarium vero, nisi in Ecclesia non legatur.* De Nonis et Vesperis Laodic. meminit Can. 18. Vide et Tertull. lib. contra Psych. Agathense Can. 30.

ANIMADVERSIONES AD ANCORATUM EPIPHANII.

AD EPISTOLAM PALLADII.

3 a. τῆς αὐτῆς πόλεως Σουέδρων πολιτενομένου] ὁ πολιτενομένος nonnunquam est *Curialis et Senator*, ut in Epist. 290 Basili, quae inscripta est *πολιτενομένοις Κολωνείας, Senatoribus ac Duumviris*. Ita in Chalced. Syn. Act. 3 in Libello Sophronii contra Dioscorum: ubi queritur Sophronius uxorem sibi ereptam *παρὰ Μακυρίου τοῦ πολιτενομένου τῆς μεγάλης Ἀλεξανδρείας*. Verum hoc loco *Senatorem*, aut eiusmodi aliquid vertere religio fuerat, quod ex rescripto Epiphanii Monachum hunc esse cognoram. Nunc occurrit, ex Curiali et Senatore vitae genus illud amplecti potuisse Palladium. Quare Senatorem aut curialem appellasse videtur.

AD ANCORATUM.

7 d. καὶ θεὸν, θεὸν λέγουσι] Apud Epiphanium vox *θεὸς* sic interdum usurpatur, ut per *adoptivum* satis exprimi cominode nequeat, idemque sit ac *factum et opinione sola constans*.

13 a. ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ] Multis hoc in Opere locis Epiphanius Spiritum sanctum a Patre Filioque procedere disertissime profitetur. Quod adversus Graeculos in promptu est habendum. Vide pagina seq. Item c. 11 ubi Spiritum a

apud ipsum sit. Nam Matthæi capita sunt 355, Marci 233, Lucae 343, Ioannis 232. Colliguntur capita 1163.

54 d. *καθίσταται καὶ ἐν ναῶ]* ναὸς, ut opinor, hic est *Augustale*, vel quippiam aediculae instar, in quo Principis solium ponitur. Sic ναὸς Graeci *armaria* vocant, cuiusmodi in atriis erant, in quibus gentilitiae imagines collocabantur. Haec enim ναῖδι: Polybius appellat. Qua notione quidam illud Act. 19, 24 scriptum accipiunt: *Δημήτριος γὰρ τις ὀνόματι ἀργυροκόπος ποιῶν ναοὺς ἀργυροῦς Ἀρτέμιδι, faciens aedes argenteas Dianae.*

55 a. *ἀλλὰ φασί, τί οὖν λέγεις]* Augustinus Tomo 6 lib. contra Serm. Arian. c. 1 idem illud ab Arianis obiectum refellit: hac enim instantia illos urget: *Sed ut noverint quam inania loquantur, etiam ipsi interrogandi sunt, utrum Deus Pater volens, an nolens sit Deus. Non enim audebunt dicere, nolle se esse Deum. Si ergo responderint, quod volens sit Deus, eo modo illis inferenda est vanitas sua, qua dici potest prior illo esse voluntas eius, quo quid dicitur stultius?*

57 b. *ἀλλὰ μὴ πάλιν δραματουργῶν]* In ea sententia Epiphanius esse videtur, ut Prophetæ ac Patriarchæ veteres Deum ipsum corporeis oculis viderint, etsi minime comprehenderint. Quæ opinio, si Deum ipsum oculis usurpatum existimet, falsissima est. Quanquam scio dubitatum a Patribus nonnullis, utrumnam beati corporeis oculis Deum intuerentur, at ab Augustino. Quem consule de Civit. Dei 22, 29 et Epist. 111 et 112.

57 d. *δόξα τῷ παντοκράτορι]* In illo Apostoli testimonio, quo se tertium in coelum usque translatum asserit, sunt qui Paradisum a coelo discernentes, eundem illum locum esse sentiant, e quo primus parens eiectus est et in quem Iatro, pro eo ac Christus promiserat, receptus est. Ita Theophylactus et alii quidam Interpretes ac Pâtres, quibus favet Epiphanius.

37] Sed communis aliorum sententia verisimilior est, Paradisum pro coelesti gloria et suavissima quadam voluptate sumi, neque veterem illum amoenitate ac delitiis refertum locum amplius in rerum esse natura.

59 a. *ἡμεῖς δὲ ἀπειρέσιμος]* In quo posita Dei in homine sit imago, neque definit Epiphanius, neque certo sciri

posse putat. De quo varie a Patribus pronunciatum est. Vide quae Ferrerius noster ac caeteri Interpretes ad illum Geneseos locum attulerunt.

60 a. ὁρῶμεν γὰρ ὅτι ἔλαβεν] Eximius hic locus est ad Dominici corporis astruendam in Eucharistiae Sacramento praesentiam: ὁ γὰρ μὴ πιστεύων εἶναι αὐτὸν ἀληθινόν, ὡς ἐλπεν, ἐκπίπτει τῆς χάριτος καὶ τῆς σωτηρίας. Cuius sententiae vim ac pondus effugere nequeunt hodiernae fautores haeresis.

60 c. ὁ δὲ παράδεισος, φησὶν, ἐν Ἐδέμ] Quae de Paradiso Genesis historia prodidit, allegorice interpretatus est Origenes, quemadmodum in eius Haeresi ex Methodio declaratum est pluribus. Ita etiam Philo et ex nostris Ambrosius lib. de Parad. c. 3. Sed hanc Origenis opinionem vulgo Patres alii repudiant, qui Paradisum verum aliquem in terra locum extitisse censent. Tametsi ubi tandem ille fuerit, magna inter eosdem sententiarum varietas fuit. Sed a recentioribus ruditis Geographis disceptata illa quaestio est, ac Paradisi sedes ex Mosis descriptione certo constituta. Nam quatuor illa flumina et ex eis potissimum duo, opinionum ac commentorum licentiam coercent.

ὄνομα τῶ ἐνὶ Φεισῶν] Mirifica istae Geographiae est. Phison idem, inquit, est cum Gange, qui Indus a Gaecis appellatur. Is maiorem Aethiopiam permeans et ad Aurum conversus in Gaditanum Oceanum erumpit. Quod Phisā sit Ganges, omnium prope veterum opinio fuit, quae est ipsa tamen minime probabilis. Nam Phison est Pasitigris et Ἰgris alveus. Indum vero cum Gange permiscere et eundem in Gaditanum Oceanum per Aethiopiam circumducere nimis est absurdum.

60 d. διαπερᾶ δὲ τὴν μεγάλην Αἰθιοπία] Multiplex apud antiquos erat Aethiopia. Altera in Asia et Indum, sive, ut alii volunt, Gangem fluvium: altera in Africa, eademque Ptolemaeo duplex: una cui *sub Aegypto* cognomen attribuit, altera interior. Haec autem, quae ab Epiphani *magna* dicitur, quamque Phison perlabitur, inextricabilis est. Sed Asianam intellexisse videtur. Nam Aegypto subiectam aethram *μικρὰν* appellat. Sane Arabiae pars *Chus*, hoc est, Aethiopiae nomine, in sacris literis comprehenditur. De qua forte accipiendus Epi-

phanus. Sed *μεγάλην* utique nominare non debuit. Aliter Aethiopiam in Orientalem et Occidentalem dividunt Strabo, Ptolemaeus et alii, interfluente Nilo. Sed ea divisio nihil ad hunc locum pertinet.

ὄδιος γὰρ ὁ κατὰ τὴν Αἰθιοπίαν] Secundus fluvius est *גִּיחֹן* *Gihon*, LXX *Γεών*. Quem Nilum esse plerique Patres existimarunt, interque caeteros Epiphanius cum hic, tum Epistola ad Ioannem Hierosolymitanum. Sed immerito, uti Perreius noster aliique demonstrant, quorum accuratissimi sunt ea de re commentarii. In illo vero Hieremiae loco Hebraice est *שִׁיחַן מֵי* *aqua Sihor*. Hieronymus *aquam turbidam* vertit. 372 *נָפַח נִפְשׁוֹ* est *nigrescere, turbidum esse*. Graeci *ὕδιον Γεῶν*. Theophilus lib. 2 ad Autolyicum a Geone propagari Nilum asseri.

61 a. *τρίτος, φησὶ, ποταμός*] Vide Plin. 6, 27.

33 a. *Ἀγροστος δὲ ἐβασίλευσεν*] Eandem Romanorum Inpp. seriem accuratorem et castigatorem exhibet lib. de pond. et mesuris. Quem ad locum singula illorum tempora discutimus. Nunc vero carptim inendosa quaeque notabimus. Scribe igitur isprimis in annis Augusti *πεντήκοντα* pro *ἑξήκοντα*.

63h. *Δομετιανὸς ὁ ἀδελφός*] Leg. *ἔτη ιε'*.

μετὰ Δομετιανόν] Cor. *ἔτος ἕν, μῆνας δ'*.

Κόροδος ἔτη ιδ'] Solus tredecim fere annos, cum patre annos tres cum aliquot mensibus.

Περύναξ ἔτη ε'] Ne menses quidem totidem imperavit. Sed *μῆνας* tamen rescribendum. Ita enim in lib. de mens. et pond.

63 c. *Ἄντωνίος ἄλλος ἔτη β'*] Imo fere tres.

Ἀλέξανδρος οὐχ ὁ Μακεδῶν ἔτη γ'] Emenda *ἔτη γ'*.

63 d. *Ἀρίλλιος ἔτη ιδ'*] Nomen illi L. Domitius Aurelius Valerius Aurelianus. Sed annum sextum vix attigit.

μετὰ Δικλητιανὸν Μαξιμιανός] Collega Maximianus Herculius. Successor Galerius Maximianus Armentarius. Sed perturbatissima sint quae sequuntur. Nam Licinium Constanti et Constantino saepone. Vide quae ad lib. de mensuris adnotamus.

64 a. *ἕως ἧν ἐνιαυτοῦ μετὰ τὸ τελευτῆσαι*] Caesura est Gratianus Mercurius et Saturnino Coss. ait Socrates 5, 1 §.

anno Christi 384. Ad quem annum nondum pervenerat Epiphanius. Nam hunc ipsum, quo scribebat, ait esse 90 Diocletiani, Indict. 2, Gratiano 3 et Equitio Coss. Hic est annus Christi 374. Quare emblemata istud otiosi cuiusdam nugatoris esse videtur, atque ita corrigendum, *ἕως τούτου τοῦ ἐνιαυτοῦ ἔτος γὰρ τοῦτό ἐστιν* etc. Si de annis 374 detraxeris 70, restabunt 304. Sequenti vero Constantius Chlorus obiit, si Socrati credimus. A morte Constantii ad Gratianum et Equitium Coss. anni sunt 70. Quare nisi mendosus est numerus, neque verba illa reiicienda sunt, videndum an a Constantii Chlori obitu, vel, quod idem est, ab epocha Constantini 70 illos annos computet. Ita pro *Γρατιανόν, Κωνσταντίον* rescribendum erit. Potest et non solum in voce *Γρατιανόν*, sed etiam in numerum ipsum error irrepsisse, ut a Christi natali, vel Passione deduxerit.

71 a. *συνθημάτων ἀκοῆς*] Depravata ista sunt, quae ex coniectura tamen non difficile est emendare. Ita nos vertimus, quasi esset, *σύνθημα τῆς ἀκοῆς*.

80 c. *κοιμίζονσι δὲ παραγινώσκοντες*] Lego *παραγινώσκοντες*] De varia loci illius interpunctione erudite disputat Maldonatus noster.

88 c. *ὡς καὶ προσεγάτως πάλιν*] Origenistas perstringit et Euagrius, Didymus, Rufinus ac Monachos complures Aegyptios, qui Epiphanium, Theophilum et Hieronymum agitarunt. de Epist. Epiphaniū ad Ioannem Hierosol.

91 b. *ἔνθα γὰρ ἐτέθη τὰ σώματα*] Zeno Veron. in 49: *Non ii solum, qui tales sunt, displicent Deo, sed et qui per sepulcra discurrunt, qui foeterosis prandiis carceribus sacrificant mortuorum.* Augustinus lib. 6 Confess. scribit, Ambrosium Mediolani prohibuisse, ne pultes, paret merum, sicut in Africa fieri solebat, ad honorandas deorum memorias inferrent: *ne ulla occasio se ingurgitandis ebriosis, et quia illa quasi parentalibus superstitionibus essent simillima.* Tertullian. Apolog. c. 13: *Quid igitur ad honorandos eos facitis, quod non etiam mortuis conferatis? Ardes proinde, aras proinde. Idem habet et insignia in statuis, ut aetas, ut ars, ut negotium fuit, ita Deus est. Quo differt ab epulo Iovis silicer-*

nium? a simpulo odba? ad aruspices pollinctor? Nam et aruspex mortuis apparet.

100 c. ἐν δὲ τῷ Ἐβραϊκῷ] Verbum ἡγησθαι a ἡγησθαι quod excellere significat. Pro quo LXX: μὴ ἐκζέσῃς: Ne ebullias et ferveas. Nam quod fervet, attollitur et eminent. At Epiphanius idem verbum ait ψιλούμενον proprie significare μὴ ἐκζέσῃς. Cuiusmodi nullum propinquius occurrit quam ἡγησθαι. Sed hoc ipsum nimis alienum videtur.

105 c. ἔτι δὲ πάλιν ἕκαστος] Clementis Alexandrini locus eodem pertinet Strom. 7: Ἐλληνες δὲ ὡσπερ ἀνθρωπομόρφους, οὕτως καὶ ἀνθρωποπαθεῖς τοὺς θεοὺς ὀπιοῖδενται. καὶ καθάπερ τὰς μορφὰς αὐτῶν ὁμοίως ἑαυτοῖς ἕκαστοι διαλογραφοῦσιν, ὡς φησὶν ὁ Ξενοφάνης, Αἰθίοπες (τε) μέλαινας τε σιμόνς τε. Θρακῆς τε πυρροὺς καὶ γλαυκοὺς· οὕτως καὶ τὰς ψυχὰς ὁμοιοῦσιν καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀναπλάττουσιν. αὐτίκῃ βάρβαροι (οἱ) μὲν θηριώδεις καὶ ἀγρίους τὰ ἦθη, ἡμερωτέρους δὲ Ἐλληνες, πλὴν ἐμπαθεῖς.

106 d. ἄλλος δὲ κωμικός] Theophilus lib. 3 ad Autol. haec verba Protagorae Abderitae tribuit: εἴτε γὰρ εἰσι θεοὶ οὐ δύναμαι περὶ αὐτῶν λέγειν, οὔτε ὁποῖοι εἰσι δηλώσω· πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ κωλύοντά με.

ὁ δὲ ἐφ' ἡμῶν ἕτερος] Eundem Philemonis locum citat Theophilus, ex quo Φιλήμων hoc loco legendum didicimus. Sed trimetri Iambici mendosi apud Epiphanium ita ex Theophilo concipiendi sunt.

οἱ γὰρ θεὸν σέβοντες ἐλπίδας καλὰς
ἔχουσιν εἰς σωτηρίαν.

107 a. ὑποκάμπος τοῦ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως] Pro ὑποκάμπος coniecimus leg. ὑπὸ Καμβύσου, qui tamen proprie non est Ἀσσυρίων βασιλεύς.

107 b. αἰσχυνέσθωσαν δὲ οἱ ταύτης προσκυνηταί] Vide consimilis argumenti quaedam apud Aug. lib. 2 de Civit. Dei c. 4 et alibi.

καὶ εὐθὺς μὲν ὡς ἱερέως] Corruptissimus hic locus est, quem Paulus Leopardus lib. 19 Emendat. c. 6 emendare est aggressus. Legendum itaque putat: καὶ εὐθὺς μὲν Ὀσίριδος ἐφῆσα τοῦ ἰδίου αὐτῆς ἀδελφοῦ etc. Mox στρατεύουσα. Et pro αἰθουμένης, αἰδομένης. Sed aliter castigandum, atque

interpretandum arbitror. Nimirum Isidem Osiridis coniugem alterius fratris amore captam fuisse, adeo ut Horus, quem ex Osiride genuerat, dubitaret utro parente natus esset, Typhone an Osiride. Corrigendum itaque: *καὶ ἐθὺς μὲν ὡς Ἰσις ἐρῶσα τοῦ ἰδίου ἀντὶς ἀδελφοῦ, τοὺς ἄλλους κατὰ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν στρουτεύουσα.* Hoc est: *exemplo suo mulieres reliquas hortatur, ut fratres suos ament, quemadmodum Terentianus ille Chaereas exemplo Iovis ad stuprum incitatur.*

καὶ μὴ ἀρνούμενης] Cor. ἀρνούμενης.

107 c. *καὶ ἐν Τύρῳ προνεύουσα]* Nam Isis eadem atque Io credita, quae a Phoenicibus abducta in Aegyptum postea proficiscitur. Herodotus lib. 1.

Σάραπιν τε τὸν Ἄπιν] Vide Augustin. de Civit. Dei 18, 5. 371 Sed imprimis Clem. Alex. in Protreptico, ubi Sarapin a Sino- pensibus Ptolemaeo Philadelpho missum esse refert, ut et Plutarch. Tract. de Is. et Osir. Consulendus etiam Scaliger ad A. Eusebii 1730.

108 c. *ἐν πλοίῳ παρασήμῳ ἀετῶ]* Sic Eusebius anno 634 navem illam, qua Phrixus cum Helle sorore vectus est, arietem insigne, seu *παράσημον* habuisse dicit. Quem ad locum vide quae Scaliger adnotavit.

108 d. *ὁ δ' ἄλλος πατριάρχης]* Idem Scal. *Πατριάρχης* einendavit, quem tu consule ad A. 576.

114 c. *σὺν τοῖς διακοσίῳ δεκαπέντε]* Haec duo vocabula, *τοῦτο Ἰωσήφ,* mancum esse locum indicant. Nam a promisso Isaaco, sive ab anno Abraami 75 ad ortum Iosephi non sunt anni 215, sed 175 circiter.

114 d. *καὶ ἐθὺς μὲν σ' δεκαπέντε]* Cum Exodi c. 12 tempus, quo Israëlitae in Aegypto peregrinati sunt, in Latinis Hebraeisque codicibus definiatur annorum 430, ex Graecorum autoritate commoda est interpretatio verbis illis adhibita, ut non plures, quam anni 215, a profectioe Iacobi in Aegyptum ad egressionem imputati sint. Toti vero illi 430 ab anno 75 Abraami deducuntur. Etenim anno Abraami 75 promissus a Deo Patriarchae filius est, qui anno Abraami centesimo natus est. Ita 25 iam anni colliguntur. Isaacus anno aetatis 60 Iacobum genuit. Is annum agens 130, ut ipse Pharaoni testatus

est, in Aegyptum pervenit. Fiunt anni a promissione 215. Reliqui totidem ad egressum intercedunt, quorum intervalla digeruntur a Chronologis. Huic ratiocinio Paulus ipse suffragatur Gal. 3, 17, qui ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας ad legem editam numerat annos 430, ut alibi diximus. Epiphanius perplexe ac subobscurè numeros illos dispensat, quod singillatim ostendetur.

Ἰακώβ δὲ γενόμενος ἐτῶν πθ'] Imo πζ', hoc est 87. Est enim Iacobi filiorum ordine tertius, anno 10 servitutis eiusdem natus, quam circa annum 77 iniiit, quod studiosius a Chronologis colligitur.

Λεὶ ἐτῶν γενόμενος] Tam scripti quam cusi codices habent μδ', hoc est 44, non 34, ut reddit Cornarius, cuius quidem emendatior est lectio. Nam 34 omnino numerandi sunt, ut ex sequentibus liquet. Etenim ad ortum Levi anni confiunt 174, additis 34, tum tribus, ut 47 Levi consurgant, fiunt anni 211, quot Epiphanius percenset.

115 a. Καὶθ δὲ μετὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον] De Levi et Caath et Patriarcharum quorundam aetate, cum filios genuerunt, nonnisi ex coniectura constat, quae multiplex a Chronologis nostris elicitor. Hic autem impeditus est Epiphanius calculus. Caath genitum esse dicit anno Levi 34, qui est a promissione 208, porro Caath genuit Amram anno aetatis suae 65. Igitur a 75 Abraami ad ortum Amrami fluxerunt anni 273, non 280, ad quos complendos, si quidem 65 anno Caathus Amramum genuit, natus ille est anno Levi 41. Atqui natus ab Epiphania dicitur anno 34, quibus alii tres usque ad profectionem in Aegyptum accensentur, inde quatuor ex Aegyptiaca commoratione libantur, ut 215 annorum numerus absolvatur. Aut igitur anno 72 aetatis suae Caath Amramum genuit, aut Levi annum, uti dixi, agens 41 Caathum. A 75 Abraami ad Levi 41 anni sunt 215, quibus additi 65 annos constituunt 280. Item ab anno 75 Abraami ad Levi 34 anni numerantur 208. Adde 72, anni consurgunt 280. Tres illi ad 37 Levi complendum adiecti et alii 4 Epiphania per imprudentiam exciderunt, cum scripsit ἐν τῷ ἐξήκοστῷ πέμπτῳ αὐτοῦ ἔτει.

τὸν πατέρα Μωσέως Ἀβραάμ] Perperam Epiphanius

Ἀβραάμ pro *Ἀμράμ*. Nam Mosis pater Amram, non Abraam secundus appellatus est.

ἀπὸ δὲ τῆς εἰς Αἴγυπτον καταγωγῆς] Si de annis 280 subducas 65, reliqui sunt 215. Quare videtur anno a promissione 215 natus esse Caath, Levi 41, cum tamen paulo ante anno Levi 34 ortum Caathi tribuerit.

115 b. *ὁ δὲ Μωϋσῆς ἐν τῷ λ' αὐτοῦ*] Contra expressum Scripturae testimonium anno aetatis 30 Moysen eduxisse populum asserit. Neque vero librarii mendum est, sed ipsius error Epiphanii, ut ex consequentibus patet. Nihil certius est quam anno 80 Moysis Israëlitas ex Aegypto profectos esse.

ἀπὸ δὲ τῆς εἰς Αἴγυπτον καθόδου] Cor. *ἔτη ρξέ'*. Sunt enim a descensu in Aegyptum ad Mosis ortum anni 135, adde Mosis 30, fiunt 165. Restant ad complendos 215 anni quinquaginta.

τὰ δὲ λοιπὰ πενήκοντα] Hoc vero nullo modo ferendum est. Annos ab Israëlitarum exitu ad promissae terrae possessionem imputat quinquaginta, quadringentos vero et triginta a promissione ad ingressum Palaestinae. Quod Scripturae sacrae adeo repugnat, nihil ut magis contrarium esse possit. Nam Paulus ipse disertis verbis a promissione Abraamo facta ad legem in monte Sina editam annos putat 430. Mendosissimus est igitur Epiphanii calculus, cuius hic typum subiecimus.

Typus Epiphianiani calculi mendosi.

Ab anno promissionis Abraamo factae ad Isaaci natalem	A. 25.
Ab Isaaco ad Iacobi ortum	A. 60.
Ad ortum Levi	A. 89.
Ad ortum Caath	A. 34.
Ad ingressum Aegypti	A. 3.
Inde ad complendos 215 annos priores	A. 4.
	Colliguntur ab ingressu Aegypti anni 215.

376.	Ab ortu Caath ad natalem Amram	A. 65.
	Ad ortum Moysis	A. 70.
	Ad egressum ex Aegypto	A. 30.
	Ad ingressum Palaestinae	A. 50.
	Colliguntur ab ortu Caath ad Palaestinae possessionem	A. 215.
	A promissione vero Abraamo facta ad ingressum Palaesti- nae	A. 430.

115 d. ἡ δὲ κατοίκησις τῶν νῶν] Haec ipsa Mosis verba superiorem calculum falsitatis arguunt. Nam ab eo tempore, quo in Chanaanica peregrinari coepit Abraamus, ad exitum Israëlitarum ex Aegypto, anni sunt 430. Non igitur totidem ad ingressum Palaestinae computandi sunt. Nam Epiphanius quinquaginta annos Moysis aetati detractos compensavit, prorogato annorum illorum termino ad possessionem terrae sanctae, ad quam ab exitu anni sunt 40, quibus 10 addidit, ut quinquaginta illos absolveret. Porro idem ille locus ex LXX Interpretum editione valde notandus est, quod eius autoritate Latinorum atque Hebraeorum impeditissima lectio veram ad sententiam applicetur.

116 a. εἴτερον δὲ τις παρ' αὐτῶν] Hoc et superiore argumento Manichaei, Marcionistae, atque illi omnes Haeretici, qui malorum alterum principium, authoremque Deum asserebant, adversus Catholicos usi sunt. Quos egregie confutat Augustinus contra Faustum, praesertim lib. 22 Tertull. contra Marc. 2, 20, alique Patres, nec non Epiphanius noster Haer. 66, quae est Manich., c. 83 et deinceps. Rabbi Selomoh in c. 1 Gen. scribit Moysen sacram historiam hinc exorsum: *In principio creavit Deus coelum et terram*, ut adversus gentes tueri atque excusare sese Iudaei possent, cum ab illis atrocissimi accusarentur, quod alienum agrum occupassent.

116 b. Ἰσασί πάντες τὸν δίκαιον] De hac terrarum orbis in Noëmi filios partitione fusius in Annalibus sacris ac Chronologiis agitur. Quae quidem varie ex Iosepho, Eusebio ac reliquis instituitur.

116 d. Παόνες, Αἰζοί] Plerique ex iis populis extra Semi sortem positi ad Iapheti partem attinent, veluti Pacones, qui in Europa censentur. Lazi etsi in Asia sint, tamen extra κλήρον Semi collocantur. Sunt enim Colchi.

Κοσσεσοῦοι] A Cossea Persidis regione, nisi fallor, a qua Κοσσαῖοι, Stephanus. Apud Euseb. legitur Κοσαῖοι.

Γασσηροί] Nusquam istos reperio, sed, qui affines sunt, Aspios Indiae populos.

οἱ Καῖανοί] Neque istos expedio. Neque vero divinare otium est. Eusebius inter alios recenset Οὐαργαίους. Porro 377 Varni Bactrianae populi sunt Ptolemaeo.

Χιόνες] Chionitae Persis vicini ex Ammiano notantur ab Ortelio.

117 a. Ἐνόται] Fortean Eneti, vel Heneti Paphlagoniae populi.

Κορδυληροί] Cordulae portus nomen est ad Euxinum prope Colchidem.

Βίονες] Nihil reperio quod ad hunc locum faciat, nisi Ἰωνες legas.

Ἑλληνοί] Ad eumne pertineant locum, quem Ἑλληνοκὸν in Memphide dici testatur Stephanus, amplius videndum.

117 b. Αεπίται, Μαγγήται] Vide quae ad Haer. 66, 54 dicta sunt.

Κορκοκονδαλοπάδουσα] Duo in unum conflata sunt nomina. Vide Ortel.

Σαρδανί] Nusquam invenio. Ac nescio an Sardiniam intelligat, quam in sorte Iapheti praeteriit.

117 c. Γαργανοί] Utrum Georgi sint Sarmatae circa Pontum Euxinum, a quibus Georgiani hodie Iberi nominantur, iudicent periti.

Ἄρρηοι] Arrhenem maioris Armeniae regionem Plinius commemorat. Sunt et Ἄρρηλοι Stephano ex Strabone Maeotidis accolae.

Κόλλοι] Stephanus *Κώλους* appellat Caucaso propinques, a quibus Colica regio.

Κορζήνοι] Scribe *Όρσηνοι*. Est enim *Όρσήνη* Ptolemaeo minoris Armeniae tractus. Pro Beneagenis quid reponam, aliud habeo nihil, nisi *Κωμαγήνοι*, quos supra in Semi sorte posuerat. Sed, ut paulo post admonet, in diversis possessionibus iidem tractus populi que censentur.

117 d. *Ίππικοί*] For. *Όπικοί*, aut *Ίρπῖνοι*. Mox pro *Διβυστήνοι* suspicor leg. *Αιγυστήνοι*.

Βάσαντες] An. Vasates.

118 d. *Άμιναδῆβ τὸν Νασσῶν καὶ τὸν Σαλμών*] Nasson genuit Salmon, non eius frater extitit.





